M. ACCI PLAUTI

COMŒDIÆ.

ACCEDIT

COMMENTARIUS

Ex Variorum Notis & Observationibus,

Quarum plurimæ nunc primum eduntur.

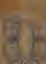
Ex recensione

IOH. FREDERICI GRONOVII.

LUGD. BATAV. et ROTEROD. } Ex Officina HACKIANA 1669.

ILLUSTRISSIMO VIRO
IANNI BAPTISTÆ COLBERTO
EGI A SANCTIORIBUS CONSILIIS
VT ET
AB INTIMIS SECRETIS
ARII MODERATORI PRUDENTISSIMO
SUMMO AEDIFICIORUM REGIORUM
PRÆFECTO
GNIFICO REGIORUM ORDINUM QUAESTORI
MARCHIONI DE SEIGNELAI

Obiliora forsan alii; ego, quod possum, Genio tuo Virtutique & Honori, Vir Illustrissime, dico Speculum vitæ vulgi, sed duorum cultissimorum populorum. Inter veterum manus pro miraculo fuit Parrhasii Demos Atheniensium, varium, injustum, intem eundem, eundem exorabilem, clemenfericordem, excelsum, gloriosum, humilem, , trucemque, atque omnia pariter ostendens. nto expressius vividiusque id argumentum po- Eupolis, Cratinus, Aristophanes, Menander, s, Apollodorus, Philemon? Quos M. Acutus quum auctores habuerit, Latinam auam instruxerit; sic Grajorum mores adsimu- identidem agnoscerent & suos spectatores . Neque obesse debet operi pulcherrimo par-

tium, per quas explicatur, humilitas. Non majoris erant plerique personæ, ad quos cum in concionem descenderet Alcibiades, ita cohorrescebat, ut parum consiperet, priusquam à Socrate confirmaretur. Et consuestis magnates interdum, fastidita fortunæ vestræ mole, palatia & prætoria gravati, casas irrepere, rure vero barbaroque lætari, silvas habitare. Sic Vespasianus Cosanum aviæ, nutrimentorum suorum locum, jam Cæsar, assidue frequentabat, manente villa, qualis fuerat olim, ne quid oculorum consuetudo requireret. Soletis apparatu recto & lautis exquisitisque dapibus fatigati, victus tenues interponere, & plebeja pulpa admonere ac reficere palatum. Sic Timotheus Atheniensium imperator, vel Prytaneo, vel solenni apud se convivio destituto, condicebat in Academiam ad Platonem, herbis & oleribus agrestibus lætus, eaque cœna, quæ salvum & jucundum convivæ posterum quoque diem præstaret. Amatis nonnunquam fabulari cum imperitis mollium aulæ verborum, & quos scitis responsuros irreverentius; quæque in proximis vestris culpa foret, ut minimum, frigore luenda, ea in alieno & humili rusticoque patrefamilias captatur & voluptas est. Fuere, qui dissimulata persona & habitu vili sumpto circulis & tabernis & viantium commeatibus miscerentur, ut judicia vulgi querelasve cognoscerent. Minorè periculo, nec minore fructu, saltantes in pulpito, aut carminum, quæ saltaverant, recitator lectiove sensus docent communes. Quare id vel præcipuum viris principibus semper oblectamentum, & juxta certum, quam quævis alia ingenii publicandi ratio, scribentibus iter ad famam fuit. Phrynichum commode introducti pyrrhichistæ classi & exercitui præfecerunt. Menandrum ad sese invitaverunt Reges & Astu atque Athenas præferentem gratia tamen & muneribus coluerunt.

Teren-

Terentianis fabulis non modo, dum actitarentur, sed etiam, dum nascerentur, adeo plausit Africanus, ut fecisse illas, non ista solum aurium severitate limasse crederetur. Germanicus Cæsar inter altioris doctrinæ cætera monumenta reliquit & Comoedias Græcas. Claudius Augustus, fratris æmulus, ejusdem parentalibus, dum initia sua commendat officiis pietatis, similiter Græcam Comoediam Neapoli docuit, & de sententia judicum coronavit. Sed & inter hos quinquaginta plus minus annos hoc genus Musæ pedestris in tantum extulisse Poëtarum vestrorum disertissimos, ut facile omnes ejus numeros veneresque implerent, quod eo non mediam modo plebem, sed & summos procerum mirifice capi viderent, neminem præterit. Etadhuc sic disputo, ut nihil aliud quam comico choragio comitatum, modo arte non defecto & pro materia exculto, vincam non fore, ut excludant fores ingeniis patentes. Nunc ejus agitur causa, qui vetustæ atque interioris eruditionis ingens est instrumentum; in quo studiorum omnis ratio profecit; quem qui legendo non contriverit, is hominis literati nomen & locum nequeat tueri; quem facetiarum & urbanitatis vernaculæ fontem; quem linguæ atque elegantiæ in verbis Latinæ principem; cujus sermone, si Latine loquendi sit animus, Musas usuras, ejusdem linguæ scientes in primis dixerunt & judicarunt. Talem & hujus momenti scriptorem, quum locis aliquammultis viderer attigisse haud infeliciter, & sollicitudines, offendicula, moras operam ei dantium minuisse; quumque omnem eum recensuissem & innumeris mendis, quibus, paullo ante renatus, nimis cito consenescere atque intermori cœperat, liber essem; quem ei patronum adoptarem, nisi te, Vir Illustrissime, cujus summo jam olim beneficio sum, & serius ac debeo magis quam importune hanc debiti mei facio professionem. Scili-

cet parum tibi fuit maximo atque infinito officio distringi, turbam & pondus negotiorum difficillimorum sustinere, Principum potentissimi & in rebus gerendis acerrimi paratissimique & consilium instruere & jussis sufficere. Gazam tractas regni toto terrarum orbe opulentissimi & copiosissimi, ea innocentia & fide, ut Aristidem vincas & Uticensem Catonem; eo labore, qui Herculeis non decedat; ea vigilantia, quam in Atlantis & Hesperidum pomarii, in luci Martis apud Colchos custode insopore pinxit antiquitas; ea opimitate ac fertilitate, ut tibi, quod Anii Deliorum regis ac sacerdotis filiabus, datum videatur, quarum tactu omnia

In segetem laticemque meri baccamque Minervæ
Transformabantur.

Non enim vectigalia tantum tueris & conservas, sed ex quo eis admotus es, multis partibus plura & certiora & fructuosiora effecisti. Res optanda Principibus: & conantur passim; sed incrementis non salubribus: adeo ut plerique oppressis & exinanitis suis, plus odii & dirarum quam pecuniæ redigant; mox fontem, unde avidius, quam par erat, hauserunt, inaruisse experiantur. At tu non aggravas onera jam ante injusta, non acerbitates exactionum, non tributorum nova nomina & sinus comminisceris. residuis & reliquis exigendis, peculatu arcendo, falso ære alieno abolendo; sumptibus & jacturis inanibus circumcidendis; sed maxime, dum negotiantes frequentas, & commerciis cursus liberiores aperis, dum ad excolendum mare sollicitas & navigantibus commoda statuis, & ejus rei ergo societates conflas & conglutinas, dum artes quoque sellularias exigis, & quidquid argutæ manus usibus hominum quærunt, probas incitasque, comparasti, ut, quum majores, justiores & utiliores,

splen-

ſplendidiores & magnificentiores erogationes nunquam factæ ſint, nunquam tamen tantum fuerit in publicis viribus, nunquam ſic abundaverit ærarium. Hæc & mille alia, quæ quotidie in ſummam rem Galliarum conſilia das, accipis imperia, audis deſideria, expedire ac participare curas de fatis tot domeſticorum, tot externorum populorum, parum tibi viſum, niſi & liberalia reſpiceres, & non minus ingenuas quam manuum artes in te converteres, provinciamque tuam faceres. Nec fors illa fuit, ſed induſtria fatorum, ſed manifeſti numinis inſtinctus, cum LUDOVICUS ADEODATUS, omnia majorum ſuorum, omnia omnis ævi Heroum magna & bona exempla referens, in mentionem Studioſorum (hoc eſt, illius hominum generis, qui omiſſo actu rerum, ambitu remoto, pecuniæ viis neglectis, in ſtudia ſeſe abdiderunt, & id agunt, ut præclara veterum inventa partim eruant & in uſum revocent, partim augeant amplificentque) ex ſermone quodam te coram incideret, deque illis & graviter & acute vereque judicaret. quod ipſum mediocritatem egreſſos & cœlo propiores ſenſus demonſtrat. Neque enim plebeji captus eſt aut vulgi labiis innaſcitur illud: *Niſi Alexander eſſem, Diogenes eſſem:* & *Beatum Achillem, non exciſa Troja, ſed Homero præcone.* Magnum erat tanto judice præſtabiles haberi, quos indocti ſimul & ad quæſtum docti pro ineptis & malevolente genio natis traducunt: ſed mens providentiſſima Principis tam conſilio quam virtute valentiſſimi non hactenus ſiſtere, neque admirari modo aut laudare, ſed etiam dignos pronuntiare patrocinio regnantium, quorum muneris eſt præmiis decorare ac multiplicare quidquid recte fit; dignos ſuo, quo nemo inter rerum dominos altior & conſpectior: neque obſcure præferre voluntatem benefaciendi; & quidem, ut elegantius fieret, remiſſa ne-

 ceſſi-

ceſſitate ambiendi, necopinantibus; more Dei, qui pios etiam proſperat augetque, quemadmodum ſacræ tabulæ loquuntur, dormientes: idque tractare tecum & deliberare, ut quod impetus fuerat, conſilium fieret, ac ſubitæ largitionis comes pœnitentia caveretur. Tali occaſione quid facerent, qui aulas obſident magnam partem, & nihil eo aſpirare veri, nihil ſani patiuntur, nemo ignorat: nempe pleni alioquin obtrectationis & malignitatis inter ſemet ipſi conjurata arma moverent; obſiſterent, occentarent ore uno, alia prævertenda eſſe; non ſic exuberare copias, ut abjiciantur in bidental; umbraticos homines, ſubtilitati & varietati literarum natos, nugas & inania conſectando ſegne otium velare, nihilque in publicum conferre: qui non moliantur, non concurſent, ſed vitæ quodammodo valere dixerint, vitæ commodis carere verum eſſe. Longe aliter mitis ſapientia Lælii COLBERTI. Non enim refrigerabas tam generoſo incoctum & fervens pectus honeſto; non otium & vetuſtatis & poſteritatis maximum negotium agentium calumniabare; non plus ſatis eſſe neceſſitatum obteſtabare; non advocatione petenda & ſtrophis rem ducebas, ut poſtea eluderes. Quin contra ſtatim cauſam probabas, & divinitus ſuſceptam cogitationem gratiſſimis & ſoli tibi notis ſtimulis urgebas: & ſufficere opes animo gloriæque Principis, non in hoc tantum, docebas, gnarum quidem & ipſum, ſed crebro tecum ponere calculos & utriuſque diligentiam diſpungere, non diffidentia, ſed jucunda & utili oblectatione gaudentem. Non eſt efficacis Herculis Gallicani honeſta tantummodo cogitare, tali præſertim Telamone vel Theſeo comite. Delectus agitur novus, inviſitatus, inauditus: decuriatur & deſcribitur flos ingeniorum: inciduntur nomina ſtudiis valentium, non modo veſtratium, ſed Europam per univerſam. Sane iſti exeunt frequentiſ-

ſimi

simi & numerosissimi laterculi: & fatentur omnes nationes, quicquid est, quo excellere homines natos atque eminere supra alios & propius Superos accedere fas est, id eximium hodie majorique proventu habere Gallias: quemadmodum caput habent, cujus omnes generis humani vertices assurgunt majestati. Poteratque ubertas tanta, tanta felicitas, exteros insuperhabere, ignorare. Sed decet principe loco positos agere citra invidiam, & proximos, quamvis longo intervallo, non obliquis, sed lætis adspicere oculis, ac virtuti, ubicumque est, favorem debitum non inficiari. Nam qui detrectant in eadem laude aliquo cum successu versantes, præjudicium quærunt ipsos oneraturum: & in suspicionem veniunt metuere, ut sint tanti, quanti vulgo putantur, si comparentur, & plures esse aliquid videantur. Satis hoc laudabile & præcipui splendoris conscientiæ conveniens, alieno splendore non uri, nec vel peregrinitatem objectare. Satis etiam bella & prædicanda curiositas, tanti orbis rectorem nosse velle, quid ubique sapientia & humanitas profecerint; qui literis assidendo processerint; qui doctrinarum disciplinas quibus solidis & duraturis monumentis propagent, & eam causam celebritatis habeant: satis bella & prædicanda, tametsi nihil aliud inde peteretur quam ut noscerentur. Raro eruditionis fama eo usque penetrat, raro escendit in arces: aut si quando ad illam altitudinem erepsit, vix tenui auditione percipitur, neminem movet, neminem tenet, plerisque ludibrium debet. At Rex incomparabilis magnificentiam liberalitatis sequebatur: notabat & excernebat, quorum laborem in optimis artibus uberrimo & suavissimo fructu bearet; quos ob industriam singularem laude ac donis promereretur: quibus vel tenuioribus agitandi facilius copiam faceret, ut vacui metu, ne desit in sumptum, chartis impallescerent, neque ignobili cura,

quî utare, à docta musei quiete discederent; vel si non indigerent ope propter amplas facultates, honor ipse illustris & extraordinariæ gratificationis non minus obligatis animos & gloriam adderet: unum illa tua forti fideliquedextra stipulatus, ut pulcre cœptis strenue insisterent, certarentque quisque pro se, pro copia, pro suscepti operis ratione, ne quid profuturum posteris lateret. Quanta species diei felicis atque aurei, qui quicquid Musis est amicum, Christianissimæ tutelæ fecit atque ditionis? alios potiendo, alios sperando, alios commodis sui ordinis in quibuscumque fruentibus favendo? idque una ad potentiam mitissima & expeditissima via, benefactorum magnitudine, quæ priscæ simplicitatis heroas ad sceptra vivos, mortuos in Cælitum numerum evehebat? Et omnia quidem Sacratissimæ Majestati debemus, verum te consiliatore, suffragatore, medio atque interprete. Tu das hos aditus, per te adoramus purpuram principalem, per te præsenti absentes submittimur, supplicamus, exaudimur: quod quidem tanto nobis honorificentius, quam si per admissionis officium introduceremur, quanto tu major admissionum magistro. Te, cujus mirificam & perpetuam dexteritatem sine fine tot tantis in rebus experitur, voluit ille probare, quos ipse suscipit: te delectorem hujus cohortis & exactorem esse: te, ut cresceret æstimatio expendentis persona, & minus interveniret casuum aut fraudis, deferre munera sua: te causam & titulum donationis signare, utque quibus contigit, quantum in ipsis est, mereantur, vice & auctoritate sacra præcipere: eorundem te obsequia & devotionem commemorare. Accipe igitur hanc quoque benigna fronte velut ratiunculam nuperrimæ lucubrationis, ut si non ingenio neque arti exordiorum & subsecivi temporis nostri, at improbo labori & exercitio inexhausto testimonium perhibere possis. Deus

te

te, Vir Illustrissime, & omnem generosam gentem tuam salvos & honestos, Patriæque ac Patriæ Patri salutares semper & probatissimos præstet. Scripsi Lugduni Batavorum a. d IV. Calendas Quinctiles anno Christiano cIↄ Iↄ c LXIX.

Illustrissimæ Meritissimæque

Dignitatis & Magnitudinis Tuæ

Obsequentissimus cliens

JOHANNES FREDERICUS GRONOVIUS.

AD
LECTOREM.

*M*ACCII PLAUTI *Fabulis ad aliquam nitoris pristini speciem & in manus hominum revocandis præter cæteros operam navarunt superiori seculo vir in primis magnus Joachimus Camerarius, nec minus insignis claritate literarum Dionysius Lambinus; infinitis locis alter fidarum membranarum ope restitutis, alter perpetuo commentario illustratis. Accessere dein certatim belli & politi homines, Janus Sambucus, Justus Lipsius, Janus Mellerus Palmerius, Janus Guilelmius, Literarum in Academia nostra & propemodum omni libero Belgio pater & princeps Janus Douza cum cognomine filio, Gasper Schoppius, Joannes Meursius, Simon Ulricus Pistoris, Valens Acidalius, Franciscus Dissaldeus: quorum plerosque etsi juvenilis calor ultra, quam debuit, provexerit, & mors, antequam maturescere possent, exstinxerit, negari tamen nequit, multa illos non inepte molitos & divinitus cogitasse. Horum omnium (præter postremum, quem videre non potuit) selectos flores in unum commentarii corpus contulit Fridericus Taubmannus. Eodem tempore brevia, quæ margines cujusque paginæ caperent, scholia collegit Philippus Pareus. Erat cum majori spe assequendi doctum sermonem, & in eo proficiendi, lectionem tanti scriptoris ingredi: multum tamen etiam infectæ & manum desiderantis materiæ restabat. Taceo nunc nodos vel latentes vel agnitos, & adhuc insolubiles, quos* Καιρὸς ὁ πανδαμάτωρ *identidem existenti alicui ad conjecturam sagaci reservat. Inoleverat in renatæ Critices infantia, ut bonum factum putarent consolidare ac complanare lacunas, & hiatus, qui alicubi discedebant manifesti. Sic paßim pro suo quisque captu interpolarunt veteres auctores, & eos centunculis deformatos, quam suos & sinceros una cum nævis, quibus antiqua ab auctoritate nulla remedium erat, versari maluere. Quæ periculosa ratio & merito postea eruditis damnata eo valuit in nostro, ut & plurima, quæ per* ἀποσιωπήσει *prolata erant, complerent, & non modo versus atque hemistichia, sed integra diverbia canticaque, integros actus comminiscerentur: alii in editionibus infelicibus exolescere non sine-*

finerent, & velut ex veteri codice producerent: quidam inde in testimonium citarent, quæ neque illi nec cuiquam Latino in buccam aut solum venerant. Sed & versuum Comicorum leges quum condidissent, duram scilicet imposuerunt ipsi sibi provinciam sub istas leges omnem Plautum cogendi. Quod quia sæpenumero parum procedebat (præsertim vocales non collisas in finibus & initiis vocum committere veritis: quanquam & Epici, Insulæ Ionio in magno, *&* fœmineo ululatu, *&* Parrhasio Euandro. *sed & vetustissimi etiam citra necessitatem carminis* D *interponerent, ut* prædad, dictatored, marid, pucnandod, altod. *quam literam sic sæpius olim, quam nunc hic, videre fuisse nemo negaverit.) quum igitur sæpe parum cederent accurati illi, quos requirebant, versus, jus sibi dederunt passim inserendi particulas, pronomina, verbum substantivum & similia, alibi eadem exstirpandi, interdum voces transponendi vel in eodem vel de versu in versum, secus atque in Mss. & priscis editionibus invenerant: idque non pudenter ac raro, sed quotquot paginis. Huic malo strenue occurrit Janus Gruterus, collatis diligentissime duobus exemplaribus Camerarianis: quibus in prioribus octo fabulis (quæ alteri deerant) accedebant sex Palatini: & spuria illa induxit: sicubi admisit aliquid, quod vel sensus dictabat, vel versus postulare videbatur, id aliis litteris, statim ut dignosci posset, expressit. Ante annos tredecim rursum venditatus in Saxonibus Plautus sub clari nominio præconio. Jactabatur hoc esse verborum & sensuum textum, quod constituerat Gruterus: non visum tamen faciendum, ut perpetuo exemplo inhærerent: sed meliora subjecta, quoties recepta scriptura interpretationem omnem refugeret, idque locis paucissimis Honesta oratio, si dictis facta suppeterent; si opera appareret Verum non modo istic ille velut ἐκ νάρθηκος Plautus exhibitus est, sed etiam recollectum, quicquid Gruterus lolii & quisquiliarum evelleret: rursum trajecta & commutata locis voces, aliæ expunctæ: denique omnia, quæ ante salutiferam illam manum offenderant, reposita, &, ut fieri solet, novis mendis accumulata. Qua in re tametsi potissima culpa est illorum, qui ut malæ mercis laudatorem invenirent, mentiti sunt, & apud eum finxerunt se præstitisse, quod susque deque habuerunt: tamen & parum consuluit*

suluit existimationi suæ, qui hominibus nihil nisi lucrum spectantibus tam facile credidit, & de non probato opere, tanquam si unicus ejus exactor fuisset, pronuntiavit. Non jam dicam necesse est, quam sobrie ac frugaliter accuraverit pensum suum, qui quinquennio post idem mangonium, velut puerum meritorium prætexta & bulla, charta & typo tam venusto, hoc in oppido, convestivit. Præfatur ille quidem, nescio quem juvenem, quem sollicite atque intente rem tractare deprehenderit, cum melioribus editionibus & maxime postrema, cujus modo meminimus, quod exsignandum erat exemplar, contulisse: sed novimus phaleras istas. Homines pudentes & sani, qui se ad antiquitatis docta monumenta renovanda occupant, majus sciunt id negotium esse, quam quod adolescentulis posit delegari. Et citius deprehenderit, quod pueri in faba, quam alterius diligentiam, qui tam secors ipse & hujus operæ juxta præstandæ atque exigendæ par esset. Prorsus eandem recoxit & reposuit cramben, nisi quod inter varias lectiones & divinationes margini allitas (non minore negligentia attribuentes manuscriptis, quæ Mss. omnino non sunt, aut quasi omnium esset, quod unius est; referentes ad conjecturam, quod est scriptorum; ad veteres codices, quod mendosarum editionum: nomina instar vetuli & obliviosi nomenclatoris male reddentes, & non suis auctoribus inventa adscribentes: denique varietatibus conjecturisve nulla mentione dignis & jamdudum rejectis tantummodo obturbantes) interdum ut editoris proximi limæ specimina annotantur, quæ sunt operarum aberrationes. Quum propius esset factum nihil quam ut tertia quoque fraus susciperetur, intercessi, & quod in me fuit, cavi, forte magis, dolore perituri olei & laboris & emptorum lectorumque frustratui habendorum misericordia, quam consilio, rem necopinatam aggressus. Nondum enim ludum mihi T. Livius dabat, aut tantum largiebatur otii, ut quemquam præterea respicerem; & typographus nihil aliud, quam ut aliquî suum munus ornarem, rogaverat, cui ex veteri conjectaneorum nostrorum penu paucis notulis subministratis satis me gratificaturum putabam. Prehendi tamen & volutare cœpi exemplar, quod operæ erant secuturæ, & occurrentibus passim, quæ dubitationem adser-

adferrent, *Gruterum adhibui. Cujus industriam etsi spretam viderem, ab ipso autem multa secus atque ab superioribus informata, nec in Notis, quas ille Taubmannianis commentariis attexuit, mentionem fieri, cur à vulgatis recesserit, certum tamen habui antiquioribus illum auctoribus, scriptis nimirum membranis, uti maluisse. Hic profuerunt mihi excerpta Palatinorum codicum, quæ Philippus Pareus paraverat quidem, ut publicaret, sed quum ob molem voluminis, nihil præter varias lectiones continentis, non reperiret, qui sumptum & officinam præstaret, supremo judicio mihi reliquit. Sic paullatim ingravescente hac cura, & ex perfusoria in seriam versa, quandoquidem inter istos interdum disconveniebat, sive palam, quod adfirmabat hic, negaret alter; sive operæ peccassent; sive denique tacitum quid transmisissent uterque; nec officio meo nec desiderio studiosorum me satisfacturum censui, nisi meis crederem oculis, manuque exaratos, quos nancisci poteram, & ipse inspexissem. Quos referam necesse est, quales fuerint, & unde acceperim, tum ut de mea fide constet curiosis & ab hoc exemplo, quod modo coargui, diffidentibus, tum ut virorum præstantissimorum ac celeberrimorum humanitati vicem rependam. Tres igitur membranaceos suppeditavit ex lecta sua & pretiosa hujus generis copia Isaacus Vossius: quorum antiquissimus, quadratus, orditur ab Aulularia act.* II. *sc.* II. *vers.* XII. MEG. Quid tu solus; *& eam fabulam suo habet loco inter omnes tertiam; finit autem in Epiduci act.* II. *sc.* II. *vers.* LX. Obsecro mulieri Libere, *ut ibi legitur: Alter integrum retinet, quod ei creditum est, nempe octo priores comœdias: Tertius incipit ab Amphitruonis act.* I. *sc.* II. *vers.* XLIII. Faciam ita, ut vis: *finit autem cum Aulularia, quemadmodum & secundus: nam uterque eam post Epidicum collocant. Nec plures numero nec alio ordine complexum Chartaceum (ex quo explicationes quasdam vocabulorum non magnæ rei affert in Notis, qui antehac ei dominus fuit, in cætera etsi non contemnendo parum usus) commodavit Adrianus Junius, ludi literarii, qui est Amsteladami, moderator gravissimus. Quintum in membranis Marquardus Gudius, à quadriennii peregrinatione, supra quam dici potest, eleganter ac musice transacta redux: In his prima Amphitruo, tertia Aulularia,*

laria, postrema Epidici act. v. *sc.*II. *vers.*XXVIII. Frugi tu homo Apocides. *Accessit in Pergamena scriptus, quem bibliotheca publica hujus Academiæ suppeditavit, eo gratior, quod hic inveniebam eas fabulas, quæ in istis desiderabantur. Codex maximæ formæ est: principium Asinariæ act.* I. *sc.* III. *versus septimus:* Ego pol istunc portitorem: *finis Truculenti act.* I. *sc.* III. *vers.*CII. Nondum advenisse miror. *Decedunt illi quidem duobus Camerarianis, & se inferiores fatentur: facile tamen in secundo sunt pretio, & magni vel ob hoc ipsum faciendi, quod illorum auctoritatem fere conservant, aut ambobus aut utique alteri, subscribentes: interdum etiam docte ac diligenter ab ea divortunt, ut nulli tam felix & extra communia positus librario stilus contigit, qui semper bene provenerit, nusquam deerraverit. Quod in Cæsaris Augusti chirographo sæpe non litera modo, sed syllabæ permutatæ aut prætermissæ conspicerentur, communem hominum errorem appellat Suetonius. Vellem quoque etiam jampridem collatos & expensos tranquille atque otiose habuissem, non per trepidationem ac tumultum, cœpto jam opere, prælis sine intermissione moventibus, centies interpellatus & per diversa distractus. At, hæc utcunque me impedirent, quod licuit tamen industria atque indefesso labore pensavi, & dedi operam, ut haberes Plautum majorem partem Jani Gruteri, sed hunc quoque multis partibus emendatiorem. Tentavimus & ipsi Marte nostro compluribus jocis & dictis germanos sonos aut aptos sensus reddere, qui priorum sagacitatem fugisse videbantur; ut quidem partim nunc inter malleum & incudem, quod dicitur, se dederunt; partim jam pridem in conditis habebamus. Neque effudimus, quicquid erat præ manu: sed acerbo cum delectu produximus, quæ judiciis æquis nos probaturos sperabamus. In lance satura observationis multorum nihil est, quod ego præstare debeam: interdum altero oculo adspicere vacavit, interdum minus: suos habent quæque adscriptos auctores, quibuscum, sicubi titubatum quis putarit, agere poterit. Vale & hanc subitam condictamque velut cœnulam sine fastidio accipe.* L. B. A. CIƆ IƆ C LXIX.

DE PLAUTO,

ET EJUS SCRIPTIS VETERUM AUCTORUM

TESTIMONIA.

VARRO Parmenone, apud Nonium, in *Poscere*, id est, accipere.

IN Argumentis *Cæcilius poscit palmam*, *in* Ethesin *Terentius*, *in* Sermonibus *Plautus*.

Cicero lib. 1. de Officiis.

Duplex omnino est jocandi genus; unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscenum: alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum: quo genere non modo Plautus *noster & Atticorum antiqua Comœdia, sed etiam Philosophorum Socraticorum libri sunt referti.*

Idem Tuscul. Quæst. lib. 1.

Serius Poëticam nos accepimus. annis enim fere CCCCX. *post Romam conditam Livius Fabulam dedit, C. Claudio Cæci filio, M. Tuditano* Coss. *anno ante natum Ennium, qui fuit major natu, quam* Plautus *& Nævius.*

Idem lib. III. De Oratore, ex persona L. Crassi.

Equidem cum audio socrum meam Læliam, (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem servant, quod multorum sermonis expertes ea tenent semper, quæ prima didicerunt) eam sic audio, ut Plautum *mihi aut Nævium videar audire.*

Idem lib. De Republ. apud AUGUSTINUM De Civ. lib. II. cap. IX.

Sed Periclem, cum jam suæ civitati maxima auctoritate plurimos annos domi & belli præfuisset; violari versibus, & eos agi in scena non plus decuit, quam si Plautus *noster voluisset aut Nævius P. & Cn. Scipioni, Cæcilius M. Catoni maledicere.*

Idem, Catone Majore, ex ejusdem persona.

Quam gaudebat Bello suo Punico Nævius! quam Truculento Plautus! *quam Pseudolo!*

Idem, Epistol. Famil. lib. IX. Epist. ad Papirium Pætum.

Sed tamen ipse Cæsar habet peracre judicium: & ut Servius, frater tuus, quem litteratissimum fuisse judico, facile diceret: Hic versus Plauti non est, hic est: quod tritas haberet aures notandis generibus Poetarum, & consuetudine legendi: sic audio Cæsarem, &c.

VOLCATIUS SEDIGITUS, de Poëtis Comicis, apud Agellium lib. XV. cap. XXIV.

Multos incertos certare hanc rem vidimus,
Palmam Poëtæ Comico qui deferant,
Eum meo judicio errorem dissolvam tibi.
Ut, contra si quis sentiat, nihil sentiat.
Cæcilio palmam Statio do Comico.
Plautus *secundus facile exsuperat cæteros.*
Dein Nævius, qui fervet, pretio in tertio est.
Si erit, quod quarto detur, dabitur Licinio.
Post insequi Licinium facio Atilium.
In sexto consequetur hos Terentius.
Turpilius septimum, Trabea octavum obtinet.
Nono loco esse facile facio Luscium.
Decimum addo antiquitatis causa Ennium.

PLINIUS NEPOS, Lib. I. Epist. XVI.

Legit mihi nuper epistolas, quas uxoris esse dicebat: Plautum *vel Terentium metro solutum legi credidi.*

QUINTIL. Inst. Orat. lib. 10. cap. I.

In Comœdia maxime claudicamus, licet Varro dicat, Musas *(Luc. Ælii Stilonis sententia)* Plautino sermone locuturas fuisse, si Latine loqui vellent.

AGELLIUS Noct. Att. lib. I. cap. VII.

Plautus *verborum Latinorum elegantissimus, in Amphitruone dixit:* Numero mihi in mentem fuit.

Idem lib. III. cap. III.

Verum esse comperior quod quosdam bene litteratos homines dicere audivi, qui plerasque Plauti Comœdias curiose atque contente lectitaverunt, non indicibus Ælii, nec Sedigiti, nec Claudii, nec Aurelii, nec Accii, nec Manilii, super his Fabulis, quæ dicuntur ambiguæ, credituros, sed ipsi Plauto moribusque ingenii atque linguæ ejus. hac enim judicii norma Varronem quoque esse unum videmus: nam præter illas unam & viginti, quæ Varronianæ *vocantur; quas iccirco à cæteris segregavit, quoniam dubiosæ non erant, sed consensu omnium Plauti esse censebantur; quasdam item alias probavit adductus stilo atque facetia sermonis Plauto congruentes: easque jam nominibus aliorum occupatas Plauto vindicavit: sicuti istam,*

istam, quam nuperrime legebamus, cui est nomen, Bœotia. *nam cum in illis una & viginti non sit, & esse Aquilii dicatur, nihil tamen Varro dubitavit quin Plauti foret; neque alius quisquam non infrequens Plauti lector dubitaverit, si vel hos solos versus ex ea Fabula cognoverit: qui quoniam sunt, ut de illius more dicam, Plautinissimi, propterea & meminimus eos & adscripsimus. Parasitus ibi esuriens hæc dicit:*

Ut illum Dî perdant, primus qui horas repperit, &c.

Favorinus quoque noster, cum Nervolariam *Plauti legerem, quæ inter incertas est habita, & audisset ex ea Comœdia versum hunc,*

Strateæ, scrupedæ, strativolæ, sordidæ:

delectatus faceta verborum antiquitate, meretricum vitia atque deformitates significantium. Vel unus hercle, inquit, hic versus Plauti esse hanc Fabulam satis potest fidei fecisse. Nos quoque ipsi nuperrime cum legeremus Fretum *(nomen est id Comœdiæ, quam Plauti esse quidam non putant) haud quicquam dubitavimus quin Plauti foret, & omnium maxime genuina, ex qua duos hos versus exscripsimus; ut historiam quæreremus Oraculi arietini:*

——Nunc illud est,

Quod arietinum responsum magnis Ludis dicitur:

PERIBO, si non fecero: si faxo, vapulabo.

Marcus autem Varro in lib. De Comœdiis Plautinis primo verba hæc ponit: Nam nec *Gemini*, nec *Leones*, nec *Condalium*, nec *Anus* Plauti, nec *Bis compressa*, nec *Bœotia* unquam fuit, neque adeo Ἄγροικος, *neque Commorientes*; sed M. Acutici. *In eodem libro Varronis id quoque scriptum est, Plautium fuisse quempiam Poetam Comœdiarum: cujus quoniam Fabulæ Plauti inscriptæ forent, acceptas esse quasi Plautinas: cum essent non à Plauto Plautinæ, sed à Plautio Plautianæ. Feruntur autem sub Plauti nomine circiter centum atque triginta. Sed homo eruditissimus L. Ælius quinque & viginti esse ejus solas existimavit: non tamen dubium est, quin istæ, & quæ scriptæ à Plauto non videntur, & nomini ejus addicuntur, veterum Poetarum fuerint, & ab eo retractatæ & expolitæ sint: ac propterea resipiant dictum Plautinum. Sed enim* Saturionem & addictum, *& tertiam quandam, cujus nunc mihi nomen non suppetit, in pistrino eum scripsisse Varro, & plerique alii memoriæ tradiderunt, cum pecunia omni, quam in operis artificum Scenicorum pepererat, in mercationibus perdita, inops Romam rediisset; & ob quærendum victum ad circumagendas molas, quæ trusatiles appellantur, operam pistori locasset. Sicut de Nævio quoque accepimus, Fabulas eum in carcere duas scripsisse,* Hariolum & Leontem, &c.

Idem lib. VII. cap. XVIII.

Plautus *homo linguæ atque elegantiæ in verbis Latinæ princeps.*

Idem lib. XVII. cap. XXI.

Ac deinde annis fere post quindecim, bellum adversus Pœnos sumptum est: atque non nimium longe M. Cato Orator in civitate, & Plautus *Poeta in Scena floruerunt.*

Quando Plautus linguæ Latinæ decus, deliciam *quoque* *unum* *dixerit*, *pro delitiis*: Mea, *inquit*, voluptas, mea delicia.

MACROBIUS Satur. lib. II. cap. I.

Et jam primum animadverto duos, quos eloquentissimos antiqua ætas tulit, Comicum Plautum *& Oratorem Tullium: eos ambos etiam ad Iocorum venustatem cæteris præstitisse*, Plautus *quidem ea re clarus fuit, ut post mortem ejus Comœdiæ, quæ incertæ ferebantur, Plautinæ tamen esse de jocorum copia noscerentur.*

D. HIERONYMUS in Epist. ad Pammachium.

Hæc est Plautina elegantia, hic lepos Atticus, & Musarum, ut dicunt, eloquio comparandus.

Idem, Epist. ad Pammach. De opt. genere interpretandi.

Terentius *Menandrum*, Plautus *& Cæcilius veteres Comicos interpretati sunt. Nunquid hærent in verbis, ac non decorem magis & elegantiam in translatione conservant, quam veritatem interpretationis?*

Idem ad Eustochium, de custodiâ Virginitatis.

Itaque miser ego lecturus Tullium jejunabam. Post noctium crebras vigilias, post lacrymas, quas mihi præteritorum recordatio peccatorum ex imis visceribus eruebat, Plautus *sumebatur in manus.*

Idem, adversus Ruffinum.

Audio præterea te quædam de epistola mea Philosophice carpere, & hominem rugosæ frontis adductique supercilii Plautino *in me sale ludere, eo quod Barrabam Iudæum dixerim præceptorem meum.*

Idem, in EUSEBII Chronico.

Olymp. CIV. Plautus *ex Vmbria Sarsinas Romæ moritur, qui propter annonæ difficultatem ad molas manuarias pistori se locaverat. ibi, quoties ab opere vacasset, scribere Fabulas solitus & vendere.*

RUFFINUS, in D. Hieronymum.

Cum ad hæc omnia, quæ supra diximus etiam illud addatur, ubi cessat omne commentum, quod in monasterio positus in Bethlehem ante non multo tempore partes Grammaticas exsecutus sit, & Maronem suum Comicosque ac Lyricos & Historicos auctores traditis sibi ad discendum Dei timorem pueris exponebat.

Quinam isti Comici sint, paulo post exprimit.

Quæro, si vel Flaccus tuus, aut Maro, si Plautus *Comicus, aut Terentius certe, si aut Satyricus quis, &c.*

Idem

Idem ibidem.

Sic, dum totus Plautinæ *& Tullianæ cupis eloquentiæ sectator videri, oblitus es, quomodo Apostolus omnem Ecclesiam, &c.*

Idem ad Domnionem.

Puto quod puer legeris Aspri in Virgilium & Sallustium Commentarios, Vulcatii in Orationes Ciceronis, Victorini in Dialogos ejus, & in Terentii Comœdias Præceptoris mei Donati, æque in Virgilium; & aliorum in alios, Plautum, *Lucretium, Flaccum, Persium atque Lucanum. Argue Interpretes eorum, quare non unam interpretationem sequuti sint, & in eadem re quid vel sibi vel aliis videatur enumerent.*

D. Aurel. August. lib. 2. cap. 12. De civitate Dei.

Indignum videlicet fuit, ut Plautus *aut Nævius Publio & Cnæo Scipioni, aut Cæcilius M. Catoni malediceret: & dignum fuit ut Terentius vester flagitio Iovis opt. adolescentium nequitiam concitaret.*

C. Sollius Sidon. Apollinaris, Panegyrico ad Anthemium Augustum.

Qua Crispus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, *quo flumine Quintilianus!*

Idem Carmine xxiii.

Et te tempore qui satus severo
Grajos, Plaute, *sales lepore transit.*

Servius Honoratus ad 1. Æneid.

De numero librorum nulla hic quæstio est, licet in aliis inveniatur auctoribus: nam Plautum *alii dicunt scripsisse Fabulas viginti unam, alii quadraginta, alii centum.*

Gerh. Voss. Instit. Orat. lib. 4. cap. 19.

Atque etiam in deliciis tum fuerit is, quem dixi, Plautus, cujus dictionem tantopere celebrat antiquitas. Sed huic Varronis judicio (vide supra testimonium Quinctiliani) *non uno modo occurri solet. Nicolaus Loënsis vir doctissimus in Epiphyllidon libris arbitratur eum hoc loco per* sermonem *intelligere facetias, idque propterea, quia Plautinos sales à proavis laudari solere, etiam Horatius dicat. Eo autem modo* sermonem *pro facetiis dicere autumat, quo Græci & eorum imitatione Plautus identidem appellant logos. Sed ut libere dicam, inficetum hoc vereque logos arbitror: ac adeo ridiculos, ut si ἀγέλαστος ille Crassus audisset, haud aliud fuerit facturus, quam, quod egit, cum asinum vidit comedentem carduos. Facilius*

cilius eidem assensero, cum sermones ita interpretatur in altero Varronis loco, qui adducitur è Parmenone. Vbi sic scripserat, in argumentis Cæcilius palmam poscit: in ἤθεσιν Terentius: in sermonibus Plautus. *Quo loco etiam doctissimus Andreas Schottus per* sermones *intelligi sales putavit Interim nec hujus loci sententiam penitus assequuntur: quod ut pareat, scito opus, tria in comœdia spectari: primum argumenti inventionem ac* οἰκονομίαν *sive* ordinem*: deinde* τὸ ἠθικὸν, *sive* hominum mores, *qui pro persona cujusque, si uspiam sane in comœdia, apte exprimi debent: tertio autem loco* φράσιν *seu* elocutionem, *quæ non verba modo, sed etiam* διάνοιαν *respicit. In primo horum ait Varro Cæcilium vincere, in altero Terentium, in tertio Plautum. Ex quo eâdem cognoscimus, causam non esse, cur, cum eodem Loensi, pro* argumentis *rescribamus* πάθεσιν. *Quanquam id aliquando non displicuerit mihi: nimirum propter illa ejusdem Varronis quæ ex quinto de L. L. Charisius adducit:* ἤθη nulli alii servare convenit, quam Titinnio & Terentio: πάθη vero Trabea & Attilius & Cæcilius, facilè moverant. *Nunc non tanti illud videtur, ut icciro assensum accommodem Loensi. Nam nihil prohibet, quo minus idem Cæcilius & argumentis & ciendis affectibus vicerit. Nec ea est affinitas inter duo hæc vocabula,* argumenta & pathe, *ut verisimile fiat, errore librarii alterum alterius locum occupasse.*

Vidimus de iis, qui, ne Varro præclare adeo de Plauti stylo sensisse videatur, verba ejus in longe aliam sententiam deflectunt. Venio nunc ad istos, qui illud quidem agnoscunt in sermone ab eo Plautum omnibus præferri: sed hac parte togatorum doctissimum esse audiendum negant: quippe hominem antiquarium, qui passim pene desitis usus sit; ut inprimis cognoscimus ex fragmentis ejus quæ apud veteres Grammaticos leguntur. Atque addunt, ideo eum ab auctore dialogi de causis corruptæ eloquentiæ, una cum Sisenna annumerari illis, qui cum antiquo, quam cum ævo suo loqui maluissent. Nempe eodem illum morbo laborasse volunt, ac principem Historicorum Crispum Sallustium: qui & ipse veteri epigrammate incessitur, quod verba sua sublegerit Porcio Catoni; cujus dictio dura ac horrida, Ciceronis etiam judicio, fuit. Atque hunc in modum disserunt illi: qui si non aliud volunt, quam aurea ætate, quam dixi, Oratori magis convenisse dictionem Ciceronis vel Cæsaris, quam Plauti & æqualium: equidem lubens iis suffragor. Nam Tullii temporibus sermo vetus multum erat mutatus: Oratori autem, cui sæpe in populo orandum erat, non alia utendum oratione fuit, quam populari atque usitata. Eoque sic et Plautus erat lex linguæ Romanæ, ut lima eidem esset Terentius, vel si quid Terentio tum cultius foret. Quare ut Plauti ætate. Musæ (sic more veterum loqui liceat) sermone non alio usuræ erant, quam Plauti: ita dicere liceat, Terentii temporibus Terentiano more locuturas fuisse: ac ætate Ciceronis & Cæsaris, si sermonem cum Romanis serere vellent, Tullii, Cæsaris & æqualium more, id fuisse facturas. Nec enim dearum (ut sic dicam) fuisset incultius loqui, quam hominum elegantiorum. At quis nescit aurea horum ætate, magis excultam fuisse linguam Romanam, quam secundo bello Punico, cum Musæ in rudi illa, & effera Romuli gente, pedem primum posuissent? Sed ista licet fateamur non inviti: non tamen consequi ex iis putamus, quod colligere hinc conantur. Quod ut liqueat magis, tria hæc tempora distinguemus: illud, quo Plautus fuit; alterum, quo Cicero florebat; & præterea tertium;

quo

quo nos sumus. Plauti ætate ne Oratorem quidem dedecebant archaismi & voces illæ antiquæ, quas apud Comicum hunc legimus. Sic enim tum loquebantur. Ciceronis vero ætate ea locum amplius in Oratore non habebant: attamen non usque adeo consuetudini adstringebantur hi, qui non dicerent, sed scriberent; atque eruditis magis scriberent, quam vulgo. Nempe uti necesse non est, ut vasa, quibus utimur, formam semper habeant usitatam; sed etiam vetera delectant, dummodo mundicies adsit: ita, qui scriberent hominibus doctissimis, non semper aversabantur antiqua, modo rem pure ac proprie exprimerent. Nostro vero ævo, ni fallor, etiam plus aliquanto licet Latine dicturo: quia non amplius in populo (postquam ne in Latio quidem Latine loquuntur) sed in consessu fere doctorum dicendum est. Quamobrem minime eos audimus, qui Varronem, Crispum, atque alios optimi ævi scriptores, eo nomine culpant, quia non plane sequantur consuetudinem sui temporis: multoque minus eos audimus, qui ad Tullianam phrasin omnia exigunt, quæ hodie scribuntur. Nec enim tam inops est lingua Latina, ut uno solum modo aliquid Latine dicatur. Multa bona apud Tullium, sed & apud Plautum: In quo Romanorum doctissimi summam agnovere sermonis castimoniam. Eoque persuasissimum habemus, juventuti, postquam nativum illum vultum, veraque Latini sermonis lineamenta, imbiberit è fonte Tulliano, non modo Terentium, Cæsarem, alios, qui propius ad Tullium accedunt: sed Plautum etiam multum diuque esse versandum. Tantum judicium in delectu desidero. Primum in archaismis, & pene desitis; quæ nec ubique nec semper locum habent, ut superius satis diximus. Deinde in iis, quæ Comicus ille finxit ad risum captandum. Multa enim apud eum decore dicuntur à servo, aut lenone: quæ si orationi nostræ inserantur, reddamus eam protritam ac plebejam. Quale est cum servus ait, exspuere lacrimam. *Suntque apud eum complura hujus generis, quæ extra scenam non habeant locum: nisi forte cum familiari amico sermone vel epistola visum erat paullum nugari.*

NOMINA EORUM,

QUORUM

COMMENTATIONES, VARIANTES LECTIONES, ET NOTÆ AD TEXTUM PLAUTINUM

Hac editione exhibentur.

Acidalius.
Agellius.
Agricola.
Alciatus.
Angelus Decemb.
G. Anshelmus.
Apulejus.
Aristoteles.
Arnobius.
Artemidorus.
Ant. Augustinus.

Barthius.
Beemannus.
Beza.
Bosius.
Boxhornius.
Brantius.
Brissonius.
Brodæus.
Bryardus.
Buchnerus.
Budæus.

Camerarius.
Canterius.
Casaubonus.
Castalio.
Charisius.
Ciacconius.
Cicero.
Colerus.
Colvius.
Contarenus.
Corasius.
Cornutus.
Cruquius.
Crusius.
Cujacius.

Dalechampius.
Delrius.
Dissaldeus.
Donatus.
Douza.
Duarenus.
Durantius.

Elmenhorstius.
Erasinus.

Faber.
Festus.
Freherus.
Fronto.
Fruterius.
Fulgentius.

Alb. Gentilis.
Scip. Gentilis.
Gifanius.
Goldastus.
Gronovius.
Gruterus.
Guellius.
J. Gulelmius.
Gutherius.

D. Heinsius.
N. Heinsius.
Des. Heraldus.
D. Hieronymus.
Hotomannus.

Isidorus.
Fr. Junius.
Had. Junius.

Kirchmannus.

Diog. Laërtius.
Lambinus.
Langius.
Langlæus.
Lindenbrogius.
Lipsius.
Longolius.

Macrobius.
MSS. Palatt.
Mercerus.
Mercurialis.
Merula.
Meursius.
Muretus.

Nannius.
Nansius.
Nonius.
Lud. Nonnius.

Oppianus.

Ascon. Pædianus.
Palmerius.
Pareus.
Parrhasius.
Passeratius.
Petitus.
Pistoris.
P. Pithœus.
Pius.
Plinius.
Politianus.
Polletus.
Is. Pontanus.
Aus. Popma.
Tit. Popma.
Priscianus.

Porphyrio.
Pylades.

Ræyardus.
Rigaltius.
Rittershusius.
Cæl. Rhodiginus.
Joh. Rhodius.
Joh. Robertus.

Salmasius.
Satisberiensis.
Savaro.
Jos. Scaliger.
Jul. Scaliger.
Schegkius.
Schoppius.
Seneca.
Servius.
Sicama.
Siberus.
Sisenna.
Stephanus.
Stewechius.

Taubmannus.
Theophrastus.
Thomsonus.
Torrentius.
Turnebus.

Petr. Valla.
Varro.
Vegetius.
Verrius Flaccus.
P. Victorius.
Vossius.

Wouwerius.

M. AccI

M. ACCI PLAUTI,

SARSINATIS UMBRI

AMPHITRUO.

DRAMATIS PERSONÆ.

Sosia, *servus.*
Juppiter, *Deus.*
Amphitruo, *Dux militaris.*
Blepharo, *arbiter.*
Mercurius, *prologus.*
Alcumena, *uxor Amphitruonis.*
Thessala, } *ancillæ.*
Bromia, }

ARGUMENTUM.

IN *faciem versus Amphitruonis Juppiter,*
Dum bellum gereret cum Telebois hostibus,
Alcmenam uxorem cepit usurariam.
Mercurius formam Sosiæ servi gerit
Absentis: his Alcmena decipitur dolis.
Postquam rediere veri Amphitruo & Sosia,
Uterque luduntur dolis mirum in modum.
Hinc jurgium, tumultus, uxori & viro.
Donec cum tonitru voce missa ex æthere,
Adulterum se Juppiter confessus est.

1. U*surariam*] *Uxor usuraria*, mulier ea est, qua quis utitur; quamque accipit ad tempus velut mutuatitiam: ut *pecunia usuraria*, quæ ad usum accipitur mutuo. *Taubm.*

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur, PRISCIANI.

A *More captus Alcumenâs Juppiter,*
M *utavit sese in ejus formam conjugis,*
P *ro patria Amphitruo dum cernit cum hostibus,*
H *abitu Mercurius ei subservit Sosiæ:*
I *s advenienteis, servum ac dominum, frustra habet.*
T *urbas uxori ciet Amphitruo: atque invicem*
R *aptant pro mœchis. Blepharo captus arbiter,*
U *ter sit, non quit, Amphitruo, decernere.*
O *mnem rem noscunt: geminos Alcmena enititur.*

1. A *More captus.*] Adjecta sunt plerisque omnibus Comœdiis argumenta, carmine Jambico Senario, eaque subinde duplicia; ex quibus alterum, aut τεχνικὸν, aut μιμητικὸν ab artificio & imitatione dicitur: nam in literis initiantibus primæ cujusque versus dictionis, inscriptio seu nomen Comœdiæ repræsentatur. *Longol.* *Alcumenas.*] Genitivus antiquus more Græcorum. Virg. Æneid. 11.

—— *Nihil ipsa nec auras Nec sonitus memor.* Taubm.

3 *Cernit cum hostibus.*] Ennius: *Ferro, non auro, vitam cernamus utrique.* Lucret. lib. 4. Virgil. 12. Æneid. *cernere ferro*, pro decernere. *Taub.*

5. *Frustra habet.*] Frustratur.

7. *Blepharo captus arbiter.*] Videtur hoc argumentum, præfixum Comœdiæ post iusitas illas scenas: alioquin falsum quod ait, *Blepharonem captum arbitrum* Nam ex legitimis, non Blepharo, sed *Naucrates* arbiter captus inter uxorem & virum. Ex illegitimis vero, casu occurrens Amphitruoni *Blepharo*, judex constituitur, utar sit verus Amphitruo. *Dissaldeus.* Fallitur Dissaldæus, etsi Barthium traxerit 30. Adv. 6. Nam & Jovem atque Amphitruonem raptasse invicem pro mœchis, quamvis haud esset repræsentatum in scena, & cum domi non fuisset inventus Naucrates, Blepharonem falsi Amphitruonis vocatu intervenientem desperasse arbitrium, satis intelligitur ex principio sc. III act. IV. *Vos inter vos partite, &c.* quæ sine dubio Plauti est. *Gronovius.*

ALIUD ARGUMENTUM
CAMERARII.

HUjus Comœdiæ argumentum est in granditate quadam admodum ridiculum. Traduxit enim Poëta Tragicum argumentum in Scenam Comicam. Atque est Fabula illa nota, Jovem adamasse Alcumenam, quæ esset nupta cum fratre patruele Amphitruone. Fuit enim, secundum Poëtas, Jovis & Danaës filius Perseus; & cum hoc nupta Andromeda Cephei filia. Horumque filii Alcæus, Sthenelus, Mestor, Electryon, & filia Gorgophone. Alcæi autem filius Amphitruo; & Electryonis Alcumena ex filia Pelopis, quam fuisse ajunt appellatam Lysidicen. Cum autem interfecisset Electryonem clava in bovem missa invitus Amphitruo, contulit se cum uxore Thebas, desponsa quidem sibi; sed cui promisisset juratus, se prius velle ulcisci cædem fratrum ipsius, quam nuptiis ejus potiretur. Ii fuerant à Taphiis, qui & Teleboæ, interemti. Adversus hos profectus, qua nocte, bello confecto, rediit; ea concubuerat cum Alcumena Juppiter; de quo Hercules; concubitu autem viri, Iphicles conceptus fuit. Sed Plautus tempora & rem commiscuit, & fabulis involvit. Nam apud hunc decimo mense post nuptias revertitur Amphitruo, relicta gravida domi uxore. Juppiter autem tribus noctibus in unam congestis, qua nocte Thebanum solum attigit Amphitruo, eadem ex Alcumena voluptatem capit, quam prægnantem fecisset mense ante septimo: atque ea uno postea partu & humanum & Jovialem fœtum enisa fuit. Hæc autem habent insertas varias ac multiplices ludificationes & frustrationes & errores, quibus cum singulari festivitate dilatatur argumentum. Et est fabula hæc inprimis referta facetis dictis atque jocis. Res agitur Thebis.

PRO-

PROLOGUS.

MERCURIUS.

VT vos in vostris voltis mercimoniis
Emundis, vendundisque me lætum lucris
Afficere, atque adjuvare in rebus omnibus;
Et ut res, rationesque vestrorum omnium
Bene expedire voltis, peregréque & domi,
Bonoque atque amplo auctare perpetuo lucro,
Quasque incepistis res, quasque inceptabitis:
Et uti bonis vos vostrosque omnis nuntiis
Me afficere voltis: ea afferam, ea ut nuntiem,
Quæ maxime in rem vostram communem sient:
(Nam vos quidem id jam scitis concessum & datum
Mihi esse ab diis aliis, nuntiis præsim & lucro:)
Hæc ut me voltis approbare, annitier

1. V*Oltis.*] Margini adscripsit Ms. Palat. tert. *Lingua Umbrorum vertit* V. *in* O. *Hetrusca contra* A *in* V.

2. *Lætum.*] *Læti dii*, sunt propitii: ut, *omina* & *exta læta*, quæ *secunda*. contra *tristes dii*, irati, apud *Propert.* Unde patet, *lætum Mercurium* significare propitium, hoc est, bono publico lubentem, ac lætificantem suos. *I. Guliel.*

4. *Et ut res, rationesque, &c.*] Per *Res*, negotia domestica & rem familiarem intelligit: per *Rationes*, nomina, & quæ in codicem accepti & expensi referuntur. Jam, *expeditæ rationes*, liquidæ sunt & minime conturbatæ: contra, *impeditæ*, ubi plus aliis debemus, quam alii nobis. *Lamb.*

12. *Nuntiis præsim, &c.*] Duo præcipua Mercurii munera sunt, nuntium Deorum agere, & lucrum mortalibus, imprimis mercatoribus, afferre. A quorum illo ἄγγελος τῶν θεῶν, *Deorum nuntius*, hoc, κερδῷος, *lucri dator*, Græcis dicitur. *Lamb.*

13. *Voltis approbare.*] Et mutant male, nec bene, qui retinent, explicant. Habet autem verbum duas haud tralaticias significationes, quæ utræque huc congruunt. *Approbant* opus perfectum susceptores vel redemptores *probantibus* censoribus, vel privatis, qui id locaverant. Huc respicit & Phædrus de Simonide: *Opus adprobavit.* Appulejus lib. 6. *ante istam vesperam opus expeditum approbato mihi.* l. 24. D. locat. *Si in lege locationis comprehensum sit, ut arbitratu domini opus adprobetur.* Sic foret igitur, *hæc adprobare*, hæc rebus & opere vobis probare ac repræsentare, qualia optatis. Altera *approbare* proprie dii dicuntur, quibus nutum numenque benignum præstant; quæ prosperant ac fortunant. Cic. lib. 5. in Verrem: *At enim idcirco navem Mamertinis non imperasti, quod sunt fœderati, dii approbent.* Idem 2. famil. 15. *Quod actum est, dii approbent.* Ad Atticum 6. 6. *factus sum ejus socer. id quidem, inquis, dii approbent.* Livius lib. 10. *dii approbent, quod agitis acturique estis, Quirites.* Metellus Numidicus apud Gell. 1. 6. *Dii immortales virtutem approbare, non adhibere debent.* Noster Pœnul. 5, 4. *Eas diis est æquum gratias nos agere sempiternas, cum nostram pietatem approbant*

Lucrum ut perenne vobis semper suppetat : *Sic Ms. Cam. Alii superet.*
Ita huic facietis Fabulæ silentium ,
Itaque æqui & justi hic eritis omnes arbitri.
Nunc cujus jussu venio , & quamobrem venerim ,
Dicam : simulque ipse eloquar nomen meum.
Jovis jussu venio : nomen Mercurii est mihi.
Pater huc me misit ad vos oratum meus ,
Tametsi pro imperio , vobis quod dictum foret ,
Scibat facturos : quippe qui intellexerat
Vereri vos se & metuere , ita ut æquum est , Jovem;
Verum profecto hoc petere me precario
A vobis jussit leniter dictis bonis.
Etenim ille , cujus huc jussu venio , Juppiter ,
Non minus quam vostrum quivis formidat malum ;
Humana matre natus , humano patre ,
Mirari non est æquum , sibi si prætimet.
Atque ego quoque etiam , qui Jovis sum filius ,
Contagione mei patris metuo malum.
Propterea pace advenio , & pacem ad vos assero ,

decorantque. Pertinet eodem Catulli: *Dextram sternuit adprobationem.* Optimus Gruterus suspicabatur legendum, *adprosperare:* nec intelligebat, ante oculos esse, quod velut amotum conjectura quærebat. *Gronovius.*

14. *Lucrum ut perenne.*] Quasi dicat, Hæc ut vultis me *approbare*, hoc est, vobis dare atque anniti, ut vobis eveniant: nempe ut perpetuum lucrum suppetat: ita huic facietis fabulæ silentium. *Taubm.*

16. *Arbitri.*] Spectatores, judices.

21. *Tametsi pro imperio, vobis.*] Mutanda distinctio: *Tametsi, pro imperio vobis quod dictum foret, Scibat facturos.* Est enim *dictum pro imperio*, non rogatum, sed imperatum, injunctum jure imperantis. *Gronovius.*

23. *Vereri vos se & metuere.*] *Vereri* ut patrem & beneficum: *Metuere*, ut maximum & potentissimum. Donatus *Veretur liber, metuit servus.* Taubm.

24. *Precario.*] *Petimus precario: poscimus pro imperio: postulamus jure.* Donat.

26. *Etenim ille.*] Hactenus Mercurius de se & Jove locutus est, tanquam veris Diis, quos vereri homines & metuere æquum est; nunc vero tanquam de Diis, ut erant scenicis & personatis, & servilis conditionis hominibus, qui soli olim rem scenicam tractabant, & male tractantes, servilibus pœnis afficiebantur. *Boxhorn.*

29. *Prætimet.*] Quidam hic intrudunt *pertimet*; quod nullo modo admittendum; *pertimere* enim est valde timere: *prætimere* autem est ante timere, quod hic facit Juppiter iste scenicus. *I. Grut.*

31. *Malum.*] *Malum* hic utrobique serviles pœnas interpretatur. *Taubm.*

32. *Propterea pace advenio.*] Recte Acidalius interpretatur *per pacem*, ut scena sequenti v. 232. Sic Ovidius: *Tutius est aptumque magis discedere pace.* Et Lucanus: *si jure venitis, Si cives, huc usque licet.* Gronov. *Pace.*] Bona vestra venia.

Justam rem & facilem esse oratum à vobis volo:
Nam juste ab justis justus sum orator datus. Acid. nam Juste ad justos justi.
Nam INJUSTA ab justis impetrare non decet:
Justa autem ab injustis petere, insipientia 'st.
Quippe illi iniqui jus ignorant, neque tenent.
Nunc jam huc animum omnes ea quæ loquar advortite. Frater. & al. MSS. Animum ad ea.
Debetis velle quæ velimus. meruimus
Et ego & pater de vobis & republica.
Nam quid ego memorem, ut alios in tragœdiis
Vidi, Neptunum, Virtutem, Victoriam,
Mortem, Bellonam, commemorare quæ bona
Vobis fecissent? quîs benefactis meus pater,
Deorum regnator, architectus omnibus.
Sed mos numquam illic fuit patri meo, Fut. Sed ille mos nunquam.
Ut exprobraret quod bonis faceret boni.
Gratum arbitratur esse id à vobis sibi,
Meritoque vobis bona se facere quæ facit.
Nunc quam rem oratum huc veni. primum proloquar;
Post Argumentum hujus eloquar Tragœdiæ.
Quid contraxistis frontem? quia Tragœdiam
Dixi futuram hanc? Deus sum: commutavero
Eandem hanc, si voltis: faciam, ex Tragœdia
Comœdia ut sit, omnibus iisdem versibus.
Utrum sit, an non, voltis? sed ego stultior,

venia. Formula antiqua & elegans; *Pace vestra, tua,* venio, ago, dico, &c. *Lamb.*

34. *Orator.*] *Orare* hic rogare est. *Taub.*

44. *Quis benefactis.*] Quorum benefactorum tamen omnium meus pater, ut verus Juppiter, & rex Deorum, auctor atque opifex est. Sic Stoïci *architectis verborum* Ciceroni. *Lambin.*

48. *Gratum arbitratur.*] Non ceperunt cum suis *datum, gnatum, ratum.* Nec qui interpretantur, prodesse etiam sibi, & beneficium ad se redire. Non homines modo *grati* dicuntur, sed & beneficium *gratum*, quod gratis datur. Contra Terentius Heaut. 5. 1. *Ignosces tamen post, & id ingratum.* Scena sequenti: *quoniam bene quæ in me fecerunt, ingrata & habui atque irrita.* Asinar. 1. 2. *Ingrata atque irrita esse omnia intelligo, Quæ dedi & quod bene feci.* Igitur *arbitratur esse id sibi gratum*, id est, bene positum vel collocatum. Seneca lib. 2. de beneficiis cap. 1. *Gratissima sunt beneficia parata, facillime occurrentia, in quibus mora nulla fuit, nisi in accipientis verecundia. A vobis,* id est à vestra parte, quantum à vobis gratiæ recipere vult ac debet. *Gronov.*

52. *Contraxistis frontem.*] Vide Epidic. Act. v. Scen. 1. vers. 3.

Quasi nesciam vos velle, qui divus siem.
Teneo quid animi vostri super hac re siet.
Faciam ut commista sit Tragicocomœdia:
Nam me perpetuo facere ut sit Comœdia,
Reges quo veniant & Dî, non par arbitror.
Quid igitur? quoniam hic servos quoque parteis habet,
Faciam, sit, proinde ut dixi, Tragicocomœdia.
Nunc hoc me orare à vobis jußit Juppiter,
Ut conquisitores singuli in subsellia
Eant per totam caveam, spectatoribus.
Si cui fautores delegatos viderint,
Ut his in cavea pignus capiantur toga. Dous. ut ab his.
Sive qui ambissent palmam histrionibus;
Seu cuiquam artifici, seu per scriptas literas,
Sive qui ipsi ambissent, seu per internuntium,
Sive adeo ædiles perfidiose quoi duint,
Sirempse legem jußit esse Juppiter;
Quasi magistratum sibi alterive ambiverit.
Virtute, dixit, vos victores vivere,
Non ambitione, neque perfidia. quî minus
Eadem histrioni sit lex, quæ summo viro?
VIRTUTE ambire oportet, non favitoribus.
Sat habet favitorum semper, qui recte facit:

59. *Tragicocomœdia.*] Vide Jul. Scalig. Poët. lib. 1. cap. 7.

65. *Conquisitores, &c.*] *Sensus est:* ut speculatores & quasi *ὠτακουσταὶ* & *auricularii* (ut *Glossar.* vertit) spectatoribus appositi in singula subsellia per totam caveam erant: si cui histrioni fautores assignatos animadverterint, ut ab his togæ auferantur in pignus. Et notum est, histriones invicem de victoria certasse, victoremque muneratum esse. Quæ victoria quia interdum non virtute sed favore parabatur, laborat Mercurius, ne fiat id in hac Comœdia. *Fruter.*

66. *Caveam.*] In amphitheatro ultimus locus, in quo populus sedebat, *cavea* dicebatur; à forma, quia erat excavatus.

70. *Artifici.*] Sc. Scenico. *Taubm.*

72. *Quoi duint.*] Id est, dederint. Jutabant autem Ædiles qui Ludis præerant, se illi, qui optime egisse visus esset, palmam daturos, *Lambin.*

73. *Sirempse, &c.*] Id est, Similem re ipsa legem jussit esse Juppiter. *Sensus est:* Qua pœna afficiuntur, qui magistratum largitione & consimili pacto adipiscuntur: eadem pœna affici voluit Juppiter & eum histrionem, qui sibi palmam ambiverit, & eum spectatorem, qui histrioni palmam ambitione conciliarit. *Lamb.*

79. *Sat habet favitorum, &c.*] Pro *Fautorum.* hic versus conjunctim legendus

Si illis fides est, quibus est ea res in manu.
Hoc quoque etiam mihi in mandatis dedit,
Ut conquisitores fierent histrionibus,
Qui sibi mandassent, delegati ut plauderent;
Quive, quo placeret alter, fecissent, minus,
Eis ornamenta & corium uti conciderent.
Mirari nolim vos, quapropter Juppiter
Nunc histriones curet. ne miremini.
Ipse hanc acturu'st Juppiter Comœdiam.
Quid admirati estis? quasi vero novum
Nunc proferatur, Jovem facere histrioniam.
Etiam histriones anno cum in proscenio hic
Jovem invocârunt, venit: auxilio eis fuit.
Præterea certo prodit in Tragœdia.
Hanc Fabulam, inquam, hic Juppiter hodie ipse aget,
Et ego una cum illo. Nunc animum advortite,
Dum hujus argumentum eloquar Comœdiæ.
Hæc urbs est Thebæ: in illisce habitat ædibus
Amphitruo, natus Argis ex Argo patre,
Qui cum Alcumena est nupta, Electri filia.

dus cum sequenti, in hanc sententiam: Satis habet fautorum, qui recte facit; si fidi sint, & integri alienæ virtutis æstimatores ii, quorum est præmia & honores dare. *Lambin.*

82. *Conquisitores, &c.*] Superiores conquisitores addendi sunt spectatoribus, ne quid gratiæ causa tribuant histrionibus: hi vero histrionibus, ne qui histriones mandent certis spectatoribus, ad eam rem data opera hic & illic dispositis, ut sibi plaudant quasi palma dignis: aut malitiosis consiliis perficiant, quo minus alter histrio placeat. Et vult, ut conquisitores in horum uno deprehensum vestitu spolient, & *corium*, id est, tergum, loris discindant. *Ravard.*

91. *Anno cum in proscenio.*] Nannio Philelphus & Meursius, *Nano* Petitus: frustra. Nec *anno* est olim sed πέρυσι, anno præterito, vel ante annum, ut recte acceperunt dudum interpretes. Menæchm. 1. 3. *Quatuor minis ego emi istam anno uxori meæ.* Trucul. 1. 4. *Qui quasi uxorem sibi Me habebat anno, dum hic fuit.* Intelligitur τὸ *abhinc.* Gronov.

92. *Jovem invocarunt, &c.*] Θεὸς ἀπὸ μηχανῆς. *Scaliger.* Poëtæ in inextricabilibus actionibus, finem miraculosum imponunt, & solutionem à Deo petunt cum nihil non dissolvi sic possit. Unde usus machinæ apparet. *Heinsius.*

93. *Certo prodit in tragœdia.*] Sine controversia & sine cujusquam reprehensione. At hæc Fab. Tragicocomœdia est. *Lamb.*

98. *Ex Argo patre.*] Id est, patre & ipso Argis oriundo. Male plerique omnes *Argo* interpretantur Argivo. Est enim *Argo* ab *Argos*, ut *chao* à *chaos*, *pelago* à *pelagus*: & similia. Vide 4. Observ. 17. *Gronov.*

Is nunc Amphitruo præfectu'st legionibus:
Nam cum Telebois bellum est Thebano poplo.
Is priusquam hinc abiit ipsemet in exercitum,
Gravidam Alcumenam uxorem fecit suam.
Nam ego vos novisse credo jam, ut sit pater meus?
Quam liber harum rerum multarum siet;
Quantusque amator siet, quod complacitum est semel.
Is amare occœpit Alcumenam clam virum,
Usuramque ejus corporis cepit sibi,
Et gravidam fecit is eam compressu suo.
Nunc, de Alcumena ut rem teneatis rectius,
Utrinque est gravida, & ex viro, & ex summo Jove.
Et meus pater nunc intus hic cum illa cubat:
Et hæc ob eam rem nox est facta longior,
Dum ille, quacum volt, voluptatem capit:
Sed ita assimulavit se quasi Amphitruo siet.
Nunc ne hunc ornatum vos meum admiremini,
Quod ego huc processi sic cum servili schema,
Veterem atque antiquam rem novam ad vos proferam:
Propterea ornatus in novum incessi modum.

105. *Quam liber harum rerum multarum siet.*] Id est, quam libere mœchetur. *Harum rerum* ἰδικῶς adulteria & stupra significat. *Multarum*, id est, quæ vulgo fieri solent. *Lambin.* *Quam liber harum rerum multarum.*] Quam multa ejusmodi licenter agat. Male *liberarum rerum*: male *liber ac mulierum multarum*: male *rerum multarum*. Quasi non infra scen. 3. *Nec illa si istis rebus te sciat operam dare.* Milite a. 5. *Si sic aliis mœchis fiat, minus hic mœchorum siet; Magis metuant; minus has res studeant.* Arnobius lib. 4. *Si quidem vobis deus Hercules natus est, qui in rebus hujusmodi patris sui transiret exsuperaretque virtutes.* Apud Apollonium Rhodium lib. 4. Juno de Jove:

Κείνῳ γὰρ αἰεὶ τοιάδ' ἔργα μέμηλεν,
Ἠὲ σὺν ἀθανάταις, ἠὲ θνητῇσιν
ἰαύειν.

Gronovius.

108. *Usuramque.*] Id est, ea usus est; usum ejus corporis cepit. Hinc *mulier usuraria*, quam quis ad usum habet tantum, idque ad tempus. Mulier quasi fundus est; in ea proprietatem alius habet, interdum alius usum: proprietas mariti est, veluti legitimi domini, usus adulteri. quod ad fructum adtinet, semper marito imputatur. *Salmas.*

117. *Schema.*] Est penulæ servilis genus. *Scalig.* Nomina neutra tertiæ declinationis, antiquissimi secundum primam declinationem sæpe protulerunt, declinaveruntque ut fœminina. *Priscian.*

118. *Antiquam rem novam.*] *Antiquam* tempore, olim gestam; *novam* Comica hac repræsentatione.

120. *Eccum.*]

Nam meus pater intus nunc est, eccum, Juppiter: Grut. nunc en eccum.
In Amphitruonis vortit sese imaginem,
Omnesque eum esse censent servi, qui vident;
Ita versipellem se facit, quando lubet.
Ego servi sumpsi Sosiæ mihi imaginem,
Qui cum Amphitruone abiit hinc in exercitum:
Ut præservire amanti meo possem patri;
Atque ut ne, qui essem, familiares quærerent,
Versari crebro hic cum viderent me domi.
Nunc cum esse credent servum, & conservum suum,
Haud quisquam quæret qui siem, aut quid venerim.
Pater nunc intus suo animo morem gerit:
Cubat complexus, cujus cupiens maxume est. MSS. Berb. Cubat, complexus cujus.
Quæ illî ad legionem facta sunt, memorat pater
Meus Alcumenæ. at illa illum censet virum
Suum esse, quæ cum mœcho est. ibi nunc meus pater
Memorat, legiones hostium ut fugaverit:
Quo pacto sit donis donatus plurimis.
Ea dona, quæ illic Amphitruoni sunt data,
Abstulimus: facile meus pater quod volt facit.
Nunc hodie Amphitruo veniet huc ab exercitu,
Et servus, cujus ego hanc fero imaginem.
Nunc internosse ut nos possitis facilius;
Ego has habebo hic usque in petaso pinnulas;
Tum meo patri autem torulus inerit aureus

120. *Eccum.*] Notetur, *Eccum* etiam accommodari absentibus. *Grut.*

123. *Versipellem, &c.*] Constat *Jovem* nulli unquam puellarum vim intulisse, sed astu semper iis potitum. *Guellius.*

131. *Morem gerit.*] Suæ libidini servit: τῇ ψυχῇ φίλῃ χαρίζει. Cistell. act. 4. 1. *Taubm.*

133. *Illî.*] Pro *illic*, frequentiss. Plauto, Terentio, aliis. *Idem.*

143. *Petaso.*] *Petasus* à πετάννυμι: pileus est viatoribus solem defendens. Apulejus, *pilei umbraculum* vocat. *Taubm.*

Pinnulæ.] Ornamenta quædam erant ex nobilibus pennis, quæ aureis acubus petasis affigebantur. *Longol.*

144. *Torulus.*] *Meurs.* corrigit., *tortulus*: quod à *torquendo*. Et *torti* sunt lora contorta, qui multiplicati & coagmentati *funes* dicuntur. Vult dicere, eum Atheniensium more, capillum habere congestum in conum, & πτίλιγγοφορῦντα, atque inde dignosci ab Amphitruone germano debere: qui, cum Thebanus esset, alio capitis ornatu incedebat.

151. *Adest.*]

Sub petaso: id signum Amphitruoni non erit.
Ea signa nemo horum familiarium
Videre poterit: verum vos videbitis.
Sed Amphitruonis illic est servus Sosia,
A portu illic nunc cum laterna advenit.
Abigam jam ego illum advenientem ab ædibus,
Adest: ferit. Operæ pretium hic spectantibus
Jovem atque Mercurium facere histrioniam.

151. *Adest.*] Palm. *Adeste: erit operæ, &c. Meursius* retinet *ferit*: quasi sit ἀρχαϊσμὸς, pro, *fuerit*. *Castalio* tamen nihil mutandum censet: præsertim cum ad Sosiæ adventantis celeritatem & cupiditatem, sese in ædes domini recipiendi, exprimendum mirifice pertineant duo illa verba, *adest*, *ferit*. Licet enim nondum propius accesserit, neque fores pulsaverit, tamen Mercurio trepidanti ne quid tale accideret, adesse jam Sosia, & pulsare videbatur.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

SOSIA, MERCURIUS.

QUI me alter est audacior homo? aut qui me confidentior?
Juventutis mores qui sciam: qui hoc noctis solus ambulem?
Quid faciam nunc, si Tresviri me in carcerem compegerint?
Inde cras è promptuaria cella depromar ad flagrum?
Nec caussam liceat dicere mihi, neque in hero quicquam auxilii
fiet?
Nec quisquam sit quin me omnes esse dignum deputent: ita
Quasi incudem me miserum homines octo validi cædant: ita

2. *Hoc noctis.*] Δειλῶς, est dictum nocte tam sera atque intempesta. vide Trinum. Act. 4. 3.

3. *Tresviri.*] Agitur hic de Triumviris, qui Nocturni dicuntur, & noctu excubias agebant, adversus grassatores, & pacis publicæ turbatores. *Paullus libro secundo de offic. Præf. Vigil. D.* *Me in carcerem, &c.*] Tanquam grassatorem nocturnum; sicarium puta, aut qui vecticulariam vitam colat. Ad legem aliquam Pop. R. jocus hic respicit, qua cautum fuit, ne cui noctis conticinio per Urbem iter facere liceret: præsertim Plautinis & Belli Punici secundi temporibus. *Taubm.*

4. *Cras è promptuaria cella.*] Jocus servilis, quo carcerem comparat penori. Nam *cella promptuaria* est, in quam penus aut utensilia conduntur, & unde ad usum familiarem promuntur. Ejusmodi cellæ qui præsunt, *promicondi* dicuntur. *Taubm.*

5. *Nec caussam liceat dic.*] Nec mihi liceat recusare aut verbis purgare, quo minus cedar. *Lamb.*

7. *Homines octo.*] Octo enim lictores habebant Triumviri isti capitales, qui eorum jussu in damnatum animadvertebant. *Hotom.*

8. *Ita*

Peregre adveniens hospitio publicitus accipiar?
Hæc heri immodestia coëgit, me qui hoc
Noctu à portu ingratis excitavit.
Nonne idem hoc luci me mittere potuit?
Opulento homini hoc servitus dura est?
Hoc magis miser est divitis servos:
Noctesque diesque aßiduo satis superque est,
Quo facto, aut dicto adest opus, quietus ne sis. scal. Ge.
Ipse dominus dives operis, & laboris expers,
Quodcunque homini accidit libêre, posse retur:
Æquom esse putat: non reputat laboris quid sit:
Nec, æquom anne iniquom imperet, cogitabit.
Ergo, IN SERVITUTE expetunt multa iniqua:
Habendum & ferendum hoc onus est cum labore.
ME. *Satius est me queri illo modo servitutem, hodie*
Qui fuerim liber, eum nunc potivit pater
Servitutis: hic, qui verna natus est, queritur.

8. *Ita peregre Adveniens hospitio publicitus accipiar.*] Alludit ad eos, qui peregre venientes, honoris caussa, publice accipiuntur hospitio: aut fortasse ad id, quod civibus in patriam redeuntibus cœna dabatur. *Lamb.*

9. *Hæc heri immod.*] Hæc omnia quæ dixi, heri procuravit immodestia, qui me, &c. *Excitavit à portu*, hoc est, portu exegit, nec ibi quietem ducere passus est. *Taubm.*

11. *Hoc luci.*] *Hoc* adverbium est scriptura prisca, pro, *huc*. *Gruter.* Pro *luci*, scribendum, *lucu*, ut *noctu*. Terent. Adelph. *cum primo lucu*. Meursius. *Quæcunque nomina E littera, ablativo singulari, terminantur, I littera finita, adverbia fiunt, ut inovi.* Charis. *Hoc.*] *Hoc*, notat hic, & versu sequente, *ob hoc*, sive, *ideo*. Gruter.

12. *Opulento homini servitus.*] Servitus opulento homini, est servitus quam quis servit opulento. *Hoc*, id est, ob hoc, ideo. *Taubm.*

15. *Quo facto.*] Id est, ubi facto. *Glossæ Mss. Plaut. Cod. Boxhorn.*

16. *Dives operis.*] Explicant servis, sive operariis. Immo *dives operis* est qui multum operis habet faciundi atque imperandi. Ut, *Nasamoniaci Dorylas ditißimus agri, Dives agri Dorylas*, apud Ovidium lib. 5. metam. *Gronov.*

17. *Accidit, &c.*] Cum *libêre* alias fortuitum quid denotet, accedente verbo *accidit*, libidinem hominis extra omnem rationem caussamque ostendit. *Ut sit sensus:* Quicquid accidit, ut homini allubescat, id retur se posse: nec reputat, quid laboris aliis afferat. *Pistorius.*

20. *Expetunt.*] Id est, accidunt. *Nonius.*

22. *Hodie.*] Hodie demum id muneris delegavit mihi Juppiter, ut servus essem, aut esse me, assimularem.

23. *Eum nunc potivit pater servitutis.*] Me, qui fuerim liber, pater pro suo jure compotem servitutis fecit. *Taubm.* *Potivit* in actione hic usurpavit. *Turneb.*

24. *Qui verna natus est.*] Viliores

nati

Sum vero verna verbero. SO. *numero mihi in mentem fuit,*
Dîs advenientem gratias pro meritis agere, atque alloqui.
Næ illi, edepol, si merito meo referre studeant gratias,
Aliquem hominem allegent, qui mî advenienti os occillet probe?
Quoniam bene quæ in me fecerunt, ingrata ea habui atque irrita.
ME. *Facit ille, quod volgo haud solent, ut quid se sit dignum sciat.*
SO. *Quod nunquam opinatus fui, neque alius quisquam civium*
Sibi eventurum, id contigit, ut salvi potiremur domum. *Dom.* domi.
Victores victis hostibus legiones reveniunt domum,
Duello extincto maxumo, atque internecatis hostibus;
Qui multa Thebano populo acerba objecit funera, *Scal.* Quod.
Id vi & virtute militum victum atq; expugnatum oppidum est,
Imperio atque auspicio heri mei Amphitruonis maxume.
Præda atque agro adoreaque affecit populares suos, *Dom.* qui præda.
Regique Thebano Creonti regnum stabilivit suum.
Me à portu præmisit domum, ut hæc nuntiem uxori suæ:
Ut gesserit rempublicam ductu, imperio, auspicio suo.
Ea nunc meditabor, quo modo illi dicam, quum illô advenero.
Si dixero mendacium, solens meo more fecero.
Nam quom pugnabant maxume, ego fugiebam maxume.
Verumtamen quasi affuerim simulabo atque audita eloquar.
Sed quo modo & verbis quibus me deceat fabularier,

nati servi, quam facti. *Lips.* *Verna, &c.*] Jocus est in verberonem vernam: quasi non tantum servus sit, sed etiam vapulet. *Turneb.* Palat. 6. & Vulgat. legunt, *verbo.* quasi dicat: non re, sed titulo tantum; sum enim Mercurius. *T.*

25. *Numero.*] Quidem, cito. *Mihi in mentem fuit.*] Ita Bacch. 1. 2. *ecquid in mentem est tibi?* Non est Solœcismus inquit Agell. lib. 1. cap. 7. locum hunc laudans, sed ratione dictum certa & proba, qua & Græci utuntur. *Taubm.*

28. *Occillet.*] Os pugnis frangat & contundat, ab *occare.* Quid si *Oßillet*, vocabulum ab *osse* potius quam ab *ore* formatum, rescribamus? id est, sic quasi ossatim seu frustulatim totum caput comminuat, seu concipilet mihi. *Douz.* Agitet. *Gloss. Mss. Codic. Plaut. Boxhornii.* Forte, *os suggillet probe.* Scriverius.

32. *Potiremur domum.*] Mss. noster; *domi.* Glossa; *Genitivus pro ablativo.* *Nonius. Boxhornius.*

34. *Duello.*] Duellum, bellum videlicet, quod, duabus partibus de victoria contendentibus, dimicatur. *Nonius.* *Internecatis.*] Penitus interfectis hostibus. Sic *Bellum internecinum.* T.

38. *Adoreaque.*] Antiqui Rom. omnem ex agris proventum vocabant *Adoream.* Et postquam præmium militibus frumentum erat, parta victoria, *Adorea* pro laude accipi cepta est. *Taubm.*

46. *Fabularier.*] Id est, *fari*, μυθεῖσθαι. *T.*

49. *Primo-*

Prius ipse mecum etiam volo hîc meditari. sic hoc proloquar :
Principio ut illò advenimus, ubi primum terram tetigimus,
Continuo Amphitruo delegit viros primorum principes :
Eos legat : Telebois jubet sententiam ut dicant suam.
Si sine vi & sine bello velint rapta & raptores tradere,
Si quæ asportassent, redderent ; se exercitum extemplo domum
Reducturum, abituros agro Argivos, pacem atque ocium
Dare illis. sin aliter sient animati, neque dent quæ petat,
Sese igitur summa vi virisque eorum oppidum expugnassere.
Hæc ubi Telebois ordine iterarunt quos præfecerat
Amphitruo : magnanimi viri freti virtute, & viribus
Superbi, nimis ferociter legatos nostros increpant.
Respondent, bello se & suos tutari posse : proinde uti
Propere de finibus suis exercitus deducerent.
Hæc ubi legati pertulere, Amphitruo castris illico
Producit omnem exercitum : contra Teleboæ ex oppido
Legiones educunt suas, nimis pulchris armis præditas.
Postquam utrinque exitum est maxuma copia,
Dispertiti viri, dispertiti ordines :
Nos nostras more nostro & modo instruximus legiones.
Item hostes contra legiones suas instruunt.
Deinde utrique imperatores in medium exeunt
Extra turbam ordinum ; colloquuntur. simul
Convenit ; victi utri sint eo prælio,
Urbem, agrum, aras, focos, seque uti dederent.

49. *Primorum principes.*] Legatos ex proceribus delectos.

51. *Si sine vi & sine bello, &c.*] Romani, antequam bella susciperentur, Feciales ad res repetendas mittebant : quæ quia clara voce fiebat repetitio, dicta est *Clarigatio.* Formulam autem lib. 1. exponit Livius. Brisson. Formul. lib. 4. Agell. lib. 16. cap. 4.

53. *Agro Argivos.*] *Argivos* dixit pro *Thebanis*, quia sequebantur Argivum ducem, Amphitruonem. *Dissaldæus.*

55. *Expugnassere.*] Id est, expugnaturum esse. Infinitivus antiquus à futuro *expugnasso*, pro, *expugnavero.* Turn. lib. 4. 15.

66. *More nostro & modo.*] *Modo*, id est, arbitratu nostro. *T.*

68. *Utrique imperatores.*] Pal. sec. & Pauli Stephani scriptus, *uterque.* Langiani & Servius Fuldensis *utrinque.* Pareus & Gruterus. *In medium.*] Id est, inter utrumque exercitum : est etiam in apertum. *Taubm.*

71. *Uti dederent.*] Deditio qua verborum conceptione fieret, Livius lib. 1. docet.

Postquam id actu'est, tubæ utrinque canunt: contra
Consonat terra: clamorem utrinque efferunt.
Imperator utrinque hinc & illinc Jovi
Vota suscipere, hortari exercitum:
Pro se quisque, id quod quisque potest & valet,
Edit; ferro ferit: tela frangunt: boat
Cœlum fremitu virûm: ex spiritu atque anhelitu
Nebula constat: cadunt volneris vi & virium.
Denique, ut voluimus, nostra superat manus:
Hostes crebri cadunt: nostri contra ingruunt.
Vicimus vi feroces.
Sed fugam in se tamen nemo convortitur,
Nec recedit loco, quin statim rem gerat.
Animam omittunt priusquam loco demigrent: Dous. amittunt.
Quisque uti steterat, jacet, obtinetque ordinem.
Hoc ubi Amphitruo herus conspicatus est,
Illico equites jubet dextera inducere.
Equites parent citi: ab dextera maxumo
Cum clamore involant, impetu alacri:
Fœdant & proterunt hostium copias jure injustas. Meurs. invitas.

ME. *Nunquam etiam quicquam adhuc verborum est prolocutus perperam:*

docet. *Rex*, ait, *interrogavit*: *Estisne vos legati oratoresque missi à populo Collatino, ut vos populumque Collatinum dederetis? Sumus. Estne pop. Collatinus in sua potestate? Est. Deditisne vos, populumque Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia in meam populique Rom. ditionem? Dedimus. Et ego recipio, &c.* Hanc formam Plautus hic, cum iis quæ versu 102. leguntur, expressit.

73. *Consonat terra.*] Lege: *Consonant ferra.* nam is ritus erat bellicus, ut cum clamore ac tubarum clangore arma concuterent, antequam pugnam pugnarent. *Scriverius.*

75. *Vota suscipere.*] Vota utique plurimum in ipso pugnæ discrimine fieri, bene monet Gutherius lib. 4. de jure Pontif. c. 13. Brisson. lib. 1. de Formulis. *Taubm.*

83. *Sed fugam, &c.*] *Convortitur*, pro, *convortit*. Nonius. Ut in Bacchid. *præsagitur*, pro, *præsagit*. Scalig. Constructio ergo est; sed in fugam se tamen nemo convortit. *Lamb.*

91. *Fœdant.*] Id est, dilacerant & cruentant. *Fœdum* enim tam apud *Virgil.* quam *Sallust.* non *turpe* significat, sed *crudele*. Taubm. *Jure injustas.*] *Jure* haud referri debet ad *injustas*, sed, *proterunt*. Jure proterunt hostium copias & fœdant. *Boxhorn.*

95. *Verten-*

Namque ego fui illic in re præsenti, & meus, quom pugnatum est, pater.
SO. *Perduelles penetrant se in fugam. ibi nostris animus additus est:*
Vortentibus Telebois, telis complebantur corpora;
Ipsusque Amphitruo regem Pterelam sua obtruncavit manu.
Hæc illic est pugnata pugna usque à mane ad vesperum:
Hoc adeo hoc commemini magis, quia illo die impransus fui.
Sed prælium id tandem diremit nox interventu suo.
Postridie in castra ex urbe ad nos veniunt flentes principes:
Velatis manibus orant, ignoscamus peccatum suum:
Deduntque se divina humanaque omnia, urbem & liberos,
In ditionem atque in arbitratum, cuncti, Thebano poplo.
Post ob virtutem hero Amphitruoni patera donata aurea est,
Quî Pterela potitare rex solitus est. hæc sic dicam heræ.
Nunc pergam heri imperium exequi, & me domum capessere.
ME. *Atat! illic huc iturus est: ibo ego illi obviam.*
Neque ego hunc hominem hodie ad adîs has sinam unquam accedere:
Quando imago est hujus in me, certum est hominem eludere.
Et enimvero, quoniam formam cepi hujus in me, & statum,
Decet & facta moresque hujus habere me similes item.
Itaque me malum esse oportet, callidum, astutum admodum,
Atque hunc, telo suo sibi, malitiâ à foribus pellere.

95. *Vortentibus.*] Pro *versis* dictum puro: ut Lucr. *Omnia commutat natura & vertere cogit*, pro verti & mutari. *Taubm.*

101. *Velatis.*] *Velati* dicebantur, qui caput cinctum licio laneo habebant. Sic *supplicia* & *velamenta* τὴν ἱκετηρίαν, quod nimirum filo laneo velatum erat caduceum. *Scaliger.* Non velata tantum olim precantium capita, sed & vittis manus. *Præferimus manibus vittas & verba precantium.* Virgil. 2. Æneid.

103. *Dedunt se in arbitratum.*] Ex formula & ritu quasi solemni dixit, *in arbitratum.* Polybius ἐπιτροπήν.

105. *Quî Pterela potitare.*] Aut ἀποκοπὴν volunt pro *Pterelam*, aut legi *Pterelas.* Imo *Pterela* proprie ac maxime Latina est terminatio ex regula Prisciani: *Apud Græcos in As desinentia vel Es, apud nos in A terminantur.* Vide lib. 4. Observ. cap. 15. *Gronov.*

110. *Statum.*] *Statura* corpori adscribitur: *Status* ad habitum refertur. *Donatus.*

113. *Malitia.*] *Malitia est versuta & fallax nocendi ratio.* Cicer.

Sed quid illuc est? Cælum aspectat: observabo quam rem agat.
So. *Certe edepol scio, si aliud quicquam est quod credam, aut certo sciam,*
Credo ego hac noctu Nocturnum obdormivisse ebrium.
Nam neque se Septentriones quoquam in cœlo commovent,
Neque se Luna quoquam mutat atque uti exorta est semel.
Nec Jugulæ, neque Vesperugo, neque Vergiliæ occidunt.
Ita statim stant signa: neque nox quoquam concedit die.
Me. *Perge, nox, ut occœpisti! gere patri morem meo:*
Optumo optume optumam operam das: datam pulchre locas.
So. *Neque ego hac nocte longiorem me vidisse censeo:*
Nisi item unam, verberatus quam pependi perpetem.
Eam quoque edepol etiam multo hæc vicit longitudine. Dous. vincit.
Credo edepol equidem dormire Solem; atque appotum probe.
Mira sunt, nisi invitavit sese in cœna plusculum.
Me. *Ain' vero, verbero? deos esse tui similes putas?*
Ego pol te istis tuis pro dictis & malefactis, furcifer,
Accipiam; modo sis veni huc: invenies infortunium.
So. *Ubi sunt isti scortatores, qui soli inviti cubant?*
Hæc nox scita'st exercendo scorto conducto male.
Me. *Meus pater nunc pro hujus verbis recte & sapienter facit,*

116. *Nocturnum.*] Id est, Vesperum; quem pro *Lucifero* sumpsit. Neque turbet aliquem, quod statim *Vesperuginis* mentio fiat à Sosia; hæc enim decore confunduntur in persona servi. *Dous.*

118. *Quoquam mutat atque.*] Passeratius *motat statque.* Sed verbum prius non corrigendum, satis demonstravimus lib. 3. observ. cap. 1. Salva sit etiam particula: nam *mutat atque* est dictum, ut *aliter atque.* Quum dicimus, *non se mutat quoquam atque*, significamus, *non se alio loco habet atque.* Gronov.

119. *Jugulæ.*] *Jugula stella est Orion: dicta, quod amplior sit cæteris, quasi nux juglandis.* Festus.

120. *Statim.*] Id est, fixè. supra vers. 84. Tum *Die*, pro diei. Virgil. Georg. 1. vers. 203. Vide & Agell. lib. 9. 14.

123. *Nocte longiorem.*] *Libere proclamabis te esse aut Mercurium, propter nummorum cupiditatem, aut Nocturnum, juxta Plauti Amphitruon. quo dormiente, in Alcumenæ adulterio duas noctes Juppiter copulavit, ut magnæ fortitudinis Hercules nasceretur.* Hieron. Advers. Vigil.

124. *Perpetem.*] Id est, perpetuam, jugem. *Festus.*

127. *Invitavit.*] Id est, nisi meracius & plus æquo bibit. *Taubm.*

130. *Sis veni.*] *Quia imperativa verba sunt contumeliosa, addebant veteres, sis, quod significat,* si vis. *Donatus. Invenies.*] Comparabis, accerses. *T.*

132. *Conducto male.*] Id est, carè, dispendiose, magno. Pseud. Act. 1. 2. *Taub.*

134. Qui

Qui complexus cum Alcumena, cubat amans, animo obsequens.
SO. *Ibo, ut, herus quod imperavit, Alcumenæ nuntiem.*
Sed quis hic est homo? quem ante ædeis video hoc noctis? non placet.
ME. *Nullus est hoc meticulosus æque.* SO. *quem? in mentem venit,*
Illic homo hoc denuo volt pallium detexere.
ME. *Timet homo: deludam ego illum.* SO. *perii! dentes pruriunt.*
Certe advenientem me hic hospitio pugnæ accepturus est.
Credo misericors est: nunc propterea quod me meus herus
Fecit ut vigilarem, hic pugnis faciet hodie ut dormiam.
Oppido interii. obsecro hercle quantus & quam validus est!
ME. *Clare advorsum fabulabor. hic auscultet quæ loquar.*
Igitur magis modum in majorem in sese concipiet metum.
Agite, pugni. jam diu'st quod ventri victum non datis:
Jam pridem videtur factum, heri quod homines quatuor
In soporem collocastis nudos. SO. *formido male*
Ne ego hîc nomen meum commutem, & Quintus fiam è Sosiâ.

134. *Qui complexus.*] Fallitur *Lambinus*, cum *eam* subintelligit: nam *complexus* conjungi debet cum duabus sequentibus vocibus. *Vossius.*

136. *Quem?*] *Quem?* supple; *video hoc noctis ante ædeis?* nam referendum ad priora verba, quæ, cum Mercurius interrupisset, eo modo resumit. *Meurs.*

137. *Æque.*] Adverbio *æque* tribuit ablativum, ut si esset comparativum. *Lamb.*

138. *Volt pallium detexere.*] Proinde, quasi hoc pallium meum textoris opera adhuc indigeat: ille autem, ut textor, id sit perfecturus; eo me despoliare ac nudum statuere cogitat. Mercurius enim se ad pugnam componens, brachia huc & illuc jactabat, in morem textoris. *Douza.*

139. *Dentes pruriunt.*] Vide Milit. Act. 2. 4.

140. *Hospitio, &c.*] Jocus παρὰ προσδοκίαν. Quasi dicat, Accipiet me, non adventitia cœna, sed pugnis. vel Poëta alludit mori veterum, imo vero & nostro; quo insigniuntur domus, & præcipue hospitia publica, picturis quibusdam: dicatque Sosia; se exceptum iri hospitio, cui præpicta *pugna*, sive adeo *pugnus*. Gruter.

143. *Oppido.*] Id est, Valde. *Nonius.* Vide & *Festum.*

145. *Igitur magis modum.*] Idem est, quod *multo magis*, *magis magisque*. Itaque nihil mutandum. *Igitur* hic ut alibi Plauto significat *proinde*. Boxhorn.

146. *Quod ventri victum non datis.*] Significat se esse grassatorem nocturnum; & ex spoliis hominum pugnis à se contusorum vitam tolerare. igitur minas spoliatoris imitatur. *Turneb.*

148. *In soporem collocastis.*] Plagis sopitos propeque exanimatos stravistis.

149. *Quintus fiam è Sosia.*] Jocus in ambi-

Quatuor viros sopori se dedisse hic autumat:
Metuo ne numerum augeam illum. ME. *hem! nunc jam*
ergo: sic colo. Lamb. sic volo.
SO. *Cingitur, certe expedit se.* ME. *non feret quin vapulet.*
SO. *Quis homo?* ME. *quisquis homo huc profecto venerit, pugnos edet.*
SO. *Apage, non placet me hoc noctis esse: cœnavi modo:*
Proin tu istam cœnam largire, si sapis, esurientibus.
ME. *Haud malum huic est pondus pugno.* SO. *perii! pugnos ponderat.*
ME. *Quid si ego illum tractim tangam ut dormiat?* SO. *servaveris,*
Nam continuas has tris noctes pervigilavi. ME. *pessumum est*
Facinus: nequiter ferire mâlam male discit manus.
Alia forma oportet esse quem tu pugno legeris.
SO. *Illic homo me interpolabit, meumque os finget denuo.*
ME. *Exossatum os esse oportet, quem probe percusseris.*

ambiguo. Nam & *Quintus* prænomen est Romanum: & *Quintus* est, qui sequitur quartum. *Taubm.*

152. *Cingitur.*] Pro accingitur, aptatque se pugnæ, id est, gradum ad præliandum componit. *Taubm.*

154. *Hoc noctis esse.*] Nocte tam sera edere. *Taubm.*

157. *Quid si ego illum tractim tangam.*] Non à nutriculis, non à medicis acceptum loquendi genus, ut voluerunt: sed loquitur, ut Mercurius, cujus est virga tractim tangendo oculos, sive demulcendo, quibus vult somnos conciliare. Intelligit autem ductas alapas. Vide 2. Observ. 1. *Gronov.*

158. *Pessumum, &c.*] Lego: *Pessimum est facinus, nequiter ferire malam maledicis, manus. Alia, &c.* Quasi dicat: Cum prorsus iniquum sit, maledicis hominibus leviter & leniter præcidere os; oportet, ô manus, ut quemcunque tu compositè in pugnum percusseris, formam totam immutet. *Gruter.*

160. *Quem tu pugno legeris.*] Tralatio est à legulis uvarum & fructuum, ut enim illi manu uvas, oleas, fructus legunt: ita vindemia & fructus grassatoris est, homines pugnis male mulcatos, tanquam fructus legere & spoliare. *Turneb.* Gruterus simpliciter capit *legere* pro *eligere*; ut alludatur illi,

—— *legitque virum vir,*

apud Maronem. Immo *Legeris* est transieris, persecutus fueris, mulseris, perstrinxeris. Sic vicissim *transire* Gellio est *ἀναγινώσκειν* & Petronio *persequi totum parietem*, pro oculis arbitrari. Fit enim lectio ducendo visum continuata super verba. Sic *legitur* ora vel litus navibus, quæ prætereunt; *leguntur* vestigia, quæ sequimur nostris. *Legeris* igitur etiam duxeris, tractim tetigeris: ut *ducere* alicui alapam. *Gronovius.*

161. *Me interpolabit.*] *Interpolare, est immittere & interponere, & novam formam è vetere fingere: tractum ab arte fullonia.* Nonius.

162. *Exossatum os.*] Exos & edentatum ac contritum. *Taubm.*

163. *Mura-*

So. *Mirum ni hic me quasi muranam exossare cogitat.*
Ultro istunc qui exossat homines. perii! si me aspexerit.
Me. *Olet homo quidam malo suo.* So. *hei! numnam ego obolui?*
Me. *Atque haud longe abesse oportet: verum longe hinc abfuit.*
So. *Illic homo superstitiosus est.* Me. *gestiunt pugni mihi.*
So. *Si in me exerciturus, quaeso in parietem ut primum domes.*
Me. *Vox mihi ad aures advolavit.* So. *nae ego homo infelix fui,*
Qui non alas intervelli: volucrem vocem gestito.
Me. *Illic homo à me sibi malam rem arcessit jumento suo.*
So. *Non equidem ullum habeo jumentum.* Me. *onerandus est pugnis probe.*
So. *Lassus sum hercle è navi, ut vectus huc sum: etiam nunc nauseo.*
Vix incedo inanis; ne ire posse cum onere existumes.
Me. *Certe enim hic nescio quis loquitur.* So. *salvos sum, non me videt.*
Nescio quem loqui autumat: mihi certo nomen Sosia est.
Me. *Hinc enim mihi dextera vox auris, ut videtur, verberat.*
So. *Metuo vocis ne vice hodie hîc vapulem, quae hunc verberat.*
Me. *Optume eccum incedit ad me.* So. *timeo: totus torpeo.*
Non edepol nunc ubi terrarum sim scio, si quis roget:

163. *Muranam, &c.*] Muraenae spinis usque adeo subtilibus sunt refertae, ut esui non sint, ni eximantur. *Exossare* igitur ut *muranam*, est, fuste bene dolare, vel ossa usque eo comminuere, ut nullum eorum sit reliquum vestigium. *Contarenus.*

164. *Ultro istunc.*] Id est, procul à me absit. Ita Casina, *Ultro te, amator: apage te à me.* Capt. *Ultro istum à me.* Douza.

165. *Olet homo, &c.*] Hominis cujusdam odor ad nares meas pervenit, magna cum ipsius poena. Vide Asin. 1. 2. *Hei! numnam.*] Leg. *Hei mihi, quia nam ego obolui?* Id est, cur, aut quo pacto? *Camerar.*

167. *Superstitiosus est.*] Hic homo est ariolus, qui sciat, me longe hinc abfuisse. Nam *Superstitiosus* etiam ariolum significat. *Lamb.*

168. *Domes.*] Mollias T.

170. *Qui non alas intervelli.*] Hoc eo muttit Sosia: quia Mercurius dixerat, *vocem sibi ad aures advolasse.* ut persistat in metaphora, proinde ac si de bestia aliqua volatica loqueretur. *Douza.*

171. *Jumento.*] Ductum ab oneribus, quae jumentis imponimus. Vel potius, sua opera impensaque sibi quaerit. *Pistor. Grut.*

176. *Nescio Quem, &c.*] Suspicio erat olim, Plautum, qui undiquaque jocum captare solet, illud *Nescio quem*, ut nomen Personae haberi voluisse. certe sequentia tale quid clamare videbantur: forte alludit ad οὖτιν Homericum. *Taubm.*

 185. *Vul-*

Neque miser me commovere possum præ formidine.
Ilicet, mandata heri perierunt, una & Sosia.
Verum certu'st confidenter hominem contra colloqui,
Igitur qui possim videri huic fortis, à me ut abstineat manum.
ME. *Quo ambulas tu, qui Vulcanum in cornu conclusum geris?*
SO. *Quid id exquiris tu, qui pugnis os exossas hominibus?*
ME. *Servos esne, an liber?* SO. *utcunque animo collibitum est meo.*
ME. *Ain' vero?* SO. *ajo enim vero.* ME. *verbero.* SO. *mentiris nunc* jam.
ME. *At jam faciam ut verum dicas dicere.* SO. *quid eo est opus?*
ME. *Possum scire quo profectus, quojus sis, aut quid veneris?*
SO. *Huc eo: heri mei sum servos. nunquid nunc es certior?*
ME. *Ego tibi istam hodie scelestam comprimam linguam.* SO. *haud potes:*
Bene pudiceque asservatur. ME. *pergin' argutarier?*
Quid apud hasce ædis negotii est tibi? SO. *immo quid tibi'st?*
ME. *Rex Creo vigiles nocturnos singulos semper locat.*
SO. *Bene facit: quia nos eramus peregre, tutatu'est domum:*
At nunc abi sane, advenisse familiares dicito.
ME. *Nescio quam tu familiaris sis: nisi actutum hinc abis,*
Familiaris accipiere faxo haud familiariter.
SO. *Hic, inquam, habito ego, atque horunc servos sum.* ME. *at scin' quomodo?*

185. *Vulcanum in cornu.*] Qui ignem in laterna cornea clausum geris. Fiebant olim laternæ & ex cornu, & ex vesica. *Taubm.*

188. *Verbero.*] Verberonem servili convitio Sosiam Mercurius increpat. id ille alio torquens, *Mentiris*, ait; neque enim verberas; vel potius, neque enim sum verbero, qui non verberor. Ad hoc Mercurius; *Faciam*, inquit, mox dicas, me verum dicere, & te esse verberonem, cum contudero pugnis probe. *I. Guliel.*

192. *Comprimam linguam.*] Horum verborum, ut à servo Sosia accipiuntur, sententia obscœna est; sed tamen explicanda; Mercurius Sosiæ minatur, se loquacitatem & argutiam ejus compressurum. At Sosia sic accipit, quasi Mercurius minetur se Sosiam irrumaturum. Itaque respondet Sosia, non potes me irrumare; linguam enim habeo pudicam, non fellatricem atque impudicam. *Lamb.*

200. *At scin' quomodo?*] Scil. horum servus sis? *scin' quomodo*, formula minantis est, crebra Plauto. *Gruter.*

201. *Super-*

Faciam ego hodie te superbum, nisi hinc abis. SO. *quonam modo?*
ME. *Auferere, non abibis, si ego fustem sumpsero.*
SO. *Quin me esse hujus familiæ familiarem prædico.*
ME. *Videsis, quam mox vapulare vis, nisi actutum hinc abis!*
SO. *Tun' domo prohibere peregre me advenientem postulas?*
ME. *Hæccine tua domu'st?* SO. *ita, inquam.* ME. *quis herus est igitur tibi?*
SO. *Amphitruo, qui nunc præfectu'st Thebanis legionibus;*
Quîcum nupta est Alcumena. ME. *quid ais? quod nomen tibi est?*
SO. *Sosiam vocant Thebani, Davo prognatum patre.*
ME. *Næ tu istic hodie malo tuo compositis mendaciis*
Advenisti, audaciæ columen, consutis dolis.
SO. *Immo equidem tunicis consutis huc advenio, non dolis.*
ME. *At mentiris etiam: certo pedibus, non tunicis venis.*
SO. *Ita profecto.* ME. *nunc profecto vapula ob mendacium.*
SO. *Non edepol volo profecto.* ME. *at pol profecto ingratiis.*
Hoc quidem profecto certu'st, non est arbitrarium.
SO. *Tuam fidem obsecro!* ME. *tun' te audes Sosiam esse dicere,*
Qui ego sum? SO. *perii!* ME. *parum etiam, præut futurum est, prædicas.*
Quojus nunc es? SO. *tuus. nam pugnis usu fecisti tuum.*
Pro fidi Thebani cives! ME. *etiam clamas, carnufex?* *Palm.* Proh fidem, Thebani cives!

201. *Superbum.*] *Superbi* videntur qui plagis ita sunt contusi, ut pedibus ambulare nequeant, auferantur sublimes necesse est: atque hac ratione *superbi* dici possunt. *Superbum* hic *mortuum* interpretatur *Nonius*. Neque repugnat *Gutherius*: vult enim eo nomine vocatos *superbos*, quod tunc potissimum splendidiore efferantur habitu, etiam pauperes. *Taubm.*

209. *Davo.*] Monet hic *Meursius*, *Davi* personam nihil aliud esse, quam quod *Vulpes* in Æsopi Fabulis: testemque producit *Philostratum*.

212. *Consutis.*] *Suere*, proverbiali metaphora significat idem, quod Græcis ῥάπτειν, id est, aliquid, quod alteri damnosum sit, struere: quod in structoris perniciem verti cum optarunt, dixerunt; *Suo capiti*. Muret.

213. *Certo pedibus, non tunicis venis.*] Alius jocus, ex interpunctione natus: quasi dixerit conjunctim, *tunicis venio*: sicut prior ex nomine quæsitus est. Interim notandum, *tunicam* Plauti ævo communem Romæ servorum vestem fuisse, rusticorum item in coloniis & municipiis. At temporibus Imperatorum, non tunicæ amplius fuere, sed *penulæ*, in usu servorum, perinde ut militum. *Gruter.*

220. *Pro fidi Thebani.*] Palmer. &

 Meurs.

Eloquere, quid venisti? So. *ut esset quem tu pugnis caderes.*
Me. *Cujus es?* So. *Amphitruonis, inquam, Sosia.* Me. *ergo istoc magis,*
Quia vaniloquus, vapulabis; ego sum, non tu, Sosia.
So. *Ita dii faciant, ut tu potius sis, atque ego te ut verberem.*
Me. *Etiam muttis?* So. *jam tacebo.* Me. *quis tibi herus est?*
So. *quem tu voles.*
Me. *Quid igitur? qui nunc vocare?* So. *nemo; nisi quem jusseris.*
Me. *Amphitruonis te esse ajebas Sosiam.* So. *peccaveram:*
Nam Amphitruonis socium næ me esse volui dicere.
Me. *Sciebam equidem nullum esse nobis, nisi me, servom Sosiam.*
Fugit te ratio. So. *ô utinam istuc pugni fecissent tui!*
Me. *Ego sum Sosia ille, quem tu dudum esse ajebas mihi.* *Lamb.* quem te.
So. *Obsecro per pacem liceat te alloqui, ut ne vapulem.*
Me. *Immo induciæ parumper fiant, si quid vis loqui.*
So. *Non loquar nisi pace facta, quando pugnis plus vales.*
Me. *Dicito, si quid vis, non nocebo.* So. *tuæ fidei credo?*
Me. *meæ.*
So. *Quid, si falles?* Me. *tum Mercurius Sosiæ iratus fiet.*
So. *Animum advorte: nunc licet mihi libere quidvis loqui.*
Amphitruonis ego sum servos Sosia. Me. *etiam denuo?*
So. *Pacem feci, fœdus feci, vera dico.* Me. *vapula.*
So. *Ut lubet, quod tibi lubet fac; quoniam pugnis plus vales.*
Verum, ut ut es facturus, hoc quidem hercle haud reticebo tamen.
Me. *Tu me vivus hodie nunquam facies, quin sim Sosia.*
So. *Certe edepol, tu me alienabis nunquam quin noster siem,*

Meurs. leg. *Proh fidem Thebani cives:* qualia sunt: *Pro Deum atque hominum fidem.* T.

228. *Socium.*] Cum *Camer.* lego: *Sociennum.* Tanquam in ea voce consistat potissimum jocus, aut ejus verius explicatio. Erras, inquit Sosia: neque enim unquam dixi, certe dictum nolui, nomen mihi esse Sosiæ: dixi me Amphitruonis socium: hoc est, ne iterum vicinitate soni decipiaris, *sociennum.* Grut. V.C. *socium med esse.* Sic lege. *Scriverius.*

230. *Utinam istuc pugni fecissent tui.*] Utinam me pugni ita fugissent tui, sicuti me rationem fugisse dicis. *Maret.*

243. *Tu me alienabis nunquam.*] Nunquam

Nec nobis præter med alius quisquam est servos Sosia, Camerar. ivi
Qui cum Amphitruone hinc una ieram in exercitum. hero meo in exerc.
ME. *Hic homo sanus non est.* SO. *quod mihi prædicas vitium, id tibi est.*
Quid, malum! non sum ego servos Amphitruonis Sosia?
Nonne hac noctu nostra navis huc ex portu Persico
Venit, quæ me advexit? nonne me huc herus misit meus?
Nonne ego nunc hic sto ante ædis nostras? non mihi est laterna in manu?
Non loquor? non vigilo? non hic homo modo me pugnis contudit?
Fecit hercle. nam etiam misero nunc malæ dolent.
Quid igitur ego dubito? aut cur non introeo in nostram domum?
ME. *Quid, domum vostram?* SO. *ita enimvero.* ME. *quin quæ dixisti modo,*
Omnia ementitus. equidem Sosia Amphitruonis sum.
Nam noctu hac soluta est navis nostra e portu Persico:
Et ubi Pterela rex regnavit, oppidum expugnavimus;
Et legiones Teleboarum vi pugnando cepimus.
Et ipsus Amphitruo obtruncavit regem Pterelam in prælio.
SO. *Egomet mihi non credo, quum illæc autumare illum audio.*
Hic quidem certe, quæ illic sunt res gestæ, memorat memoriter.
Sed quid ais, quid Amphitruoni à Telebois datum est?
ME. *Pterela rex qui potitare solitus est; patera aurea.*
SO. *Elocutus est. ubi patera nunc est?* ME. *in cistula* MS. Herald. eloquere.
Amphitruonis obsignata signo est. SO. *signi dic quid est?*

quam me, qui sum familiaris, alienum facies. *Lamb.*

247. *Quid, malum! non, &c.*] *Malum per Parenthesin suaviter infertur; Et Interjectio est.* Donat. ad Terent. Eun. 4. 7.

248. *Nonne hac noctu.*] Vide Macrob. lib. 1. 4. *Portu Persico.*] Mari Euboïco, quod in eo steterit classis Persarum, non procul à Thebis. *Fest.*

252. *Hercle.*] *Plautus* hic defecisse visus, qui *per Herculem* jurantem inducit, nondum nato Hercule, cujus paulo post in Alcumenæ partu nativitas ponitur; distractus scilicet temporis sui consuetudine, qua per Herculem juraretur. *Angel. Decemb.*

263. *Aurea.*] Subintell. *Donavit Amphitruonem.* Hæc verba prævenit aut intercipit festinans Sosia.

265. *Signi.*] Primum nudas duntaxat litterarum notas pro signis habebant,

ME. *Cum quadrigis Sol exoriens. quid me captas, carnufex?*
SO. *Argumentis vincit: aliud nomen quærendu'est mihi.*
Nescio unde hæc hic spectavit. Jam ego hunc decipiam probe:
Nam quod egomet solus feci, nec quisquam alius affuit
In tabernaculo, id quidem hodie nunquam poterit dicere.
Si tu Sosia es, legiones quom pugnabant maxume,
Quid in tabernaculo fecisti? victus sum, si dixeris.
ME. *Cadus erat vini: inde implevi hirneam.* SO. *ingressu'st viam.*
ME. *Eam ego, ut matre fuerat natum, vini eduxi meri.*
SO. *Mira sunt, nisi latuit intus illic in illac hirnea.*
Factum est illud, ut ego illic vini hirneam ebiberim meri.
ME. *Quid nunc? vincon' argumentis te non esse Sosiam?*
SO. *Tu negas med esse?* ME. *quid ego ni negem, qui egomet siem?*
SO. *Per Jovem juro med esse: neque me falsum dicere.*
ME. *At ego per Mercurium juro, tibi Jovem non credere:*
Nam injurato scio plus credet mihi, quam jurato tibi.
SO. *Quis ego sum saltem, si non sum Sosia? te interrogo.*
ME. *Ubi ego Sosia nolim esse, tu esto sane Sosia.*
Nunc quando ego sum, vapulabis ni hinc abis, ignobilis.
SO. *Certe edepol, quom illum contemplo, & formam cognosco meam,*
Quemadmodum ego sum (sæpe in speculum inspexi) nimis simil'est mei.

scalptura tamen multiplex postea in usu fuit. Quin & bruta animalia insculpi solita. talis erat *Augusti Sphinx.* Aut historia aliqua, vel fabula. talis iste *Amphitruonis.* Meursius.

266. *Cum quadrigis.*] De hujusmodi annulorum scalptura vide Meurs. Exerc. Critic. Part 2. c. 9. *Quid me captas.*] Quid per captiosas interrogationes à me veritatem exquiris? vide Epid. 2. 2. *Taubm.*

273. *Hirneam.*] *Hirnea*, vel potius *Irnia*, genus vasis est vinarii: antiquitus *Erneum* vocabatur, ὡσπερ τὸ ὄρνεον. quod avis figuram haberet, sic, quod scarabæo similis, κάνθαρος. *Scalig.* *Ingressus.*] Bene & ex vero cœpit.

274. *Eam ego ita ut matre fuerat natum vini eduxi meri.*] Eam hirneam vini meri, ita ut matre fuerat natum, id est, ita ut ex vite, seu uva fuerat expressum, eduxi, id est, ebibi, exhausi, exsiccavi. vide & Victorium Var. lect. lib. 23. c. 5. *Lambin.*

282. *Saltem.*] Est quod Barbari dicunt, *ad minus.* Lamb.

283. *Ubi ego Sosia nolim esse.*] Ita omn. MSS. & Edd. veteres. intrusere posteriores *jam.* sed de suo. *Taubm.*

292. *Sane*

Itidem habet petasum, ac vestitum: tam consimil' est atque ego.
Sura, pes, statura, tonsus, oculi, nasum, vel labra,
Malæ, mentum, barba, collum: totus! quid verbis opu'st?
Si tergum cicatricosum, nihil hoc simili est similius.
Sed quom cogito, equidem certo idem sum qui semper fui.
Novi herum: novi ædis nostras. sane sapio & sentio.
Non ego illi obtempero quod loquitur; pultabo foris.
ME. *Quo agis te?* SO. *domum.* ME. *quadrigas si nunc inscendas Jovis,*
Atque hinc fugias, ita vix poteris effugere infortunium.
SO. *Nonne heræ meæ nunciare, quod herus meus jussit, licet?*
ME. *Tuæ si quid vis nunciare: hanc nostram adire non sinam.*
Nam si me irritassis, hodie lumbifragium hinc auferes.
SO. *Abeo potius: Dî immortales, obsecro vostram fidem!*
Ubi ego perii? ubi immutatus sum? ubi ego formam perdidi?
An egomet me illic reliqui, si forte oblitus fui?
Nam hic quidem omnem imaginem meam, quæ antehac fuerat, possidet.
Vivo fit, quod nunquam quisquam mortuo faciet mihi.
Ibo ad portum, atque hæc uti sunt facta, hero dicam meo.
Nisi etiam is quoque me ignorabit; quod ille faciat Juppiter.

292. *Sane sapio.*] *Sane* hic *saniter* est, ut sani homines solent. nam qui sapit animo, & sentit sensibus, is sanus est. *I. Gul.*

294. *Quadrigas si nunc inscendas Jovis.*] Credibile est Jovis quadrigas omnium esse celerrimas, ut quæ *alatæ* sint, auctore *Platone* in Phædro, & *Luciano* in Piscatore. etiam Horat. 1. Od. 34. *volucrem currum Jovis* dixit. *Douza.*

301. *An egomet, &c.*] Corrigo: *An egomet me illic reliquisse forte, &c.* tali sensu: An fieri forte potuit, ut egomet Sosia non iverim una cum hero Amph. ad exercitum, sed illic domi restiterim; idque tamen nunc omnino dememinerim? *Gruter.*

303. *Vivo fit, &c.*] Mihi vel me vivo, imago mea præfertur, quod nunquam quisquam faciet, me mortuo. Vel ab ipso Auctore germana loci hujus explicatio arcessenda est: Mostell. act. 2. 1. *Ludos ego hodie vivo præsenti hic seni Faciam, quod credo mortuo nunquam fore.* Scimus enim, Ludos Funebres Romæ, hoc est, Gladiatorios, in illustrinm virorum funeribus, sic quasi in luctu publico, ad rogum fieri consuevisse antiquitus. Ad quos respectans Sosia, per joculum & ludum inquit, argute sane & vernilem in modum: *Nunc mihi fiunt ludi*, hoc est, nunc ego ludificor probe, cui nullus postea ludos facere volet in morte. *Douza.*

Ut ego hodie raso capite calvus capiam pileum.

306. *Raso capite calvus capiam pileum.*] *Cum servi manumittebantur raso capite pileum accipiebant: idque in templo* Feroniæ, *quæ libertorum dea.* Serv.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

MERCURIUS.

Bene prosperèque hoc hodie operis processit mihi.
Amovi à foribus maxumam molestiam;
Patri ut liceret tuto illam amplexarier.
Jam ille illuc ad herum quom Amphitruonem advenerit,
Narrabit servom hinc sese à foribus Sosiam
Amovisse. ille adeo illum mentiri sibi
Credet: neque credet huc profectum, ut jusserat.
Erroris ambo ego illos & dementiæ
Complebo, atque omnem Amphitruonis familiam.
Adeo usque satietatem dum capiet pater
Illius quam amat. igitur demum omnes scient,
Quæ facta. Denique Alcumenam Juppiter
Rediget antiquam in concordiam conjugis.
Nam Amphitruo actutùm uxori turbas conciet,
Atque insimulabit eam probri. tum meus pater
Eam seditionem in tranquillum conferet.
Nunc de Alcumenâ, dudum quod dixi minus,
Hodie illa pariet filios geminos duos,
Alter decumo post mense nascetur puer
Quam seminatus; alter mense septumo.
Eorum Amphitruonis alter est, alter Jovis.
Verum minori puero major est pater,

15. P*robri.*] Vide notam act. 3. sc. 2. vers. 1.

17. *Dudum quod dixi minus.*] Id est, quod vobis de Alcumena nondum etiam edissertavi. *Douza.*

19. *Alter decumo, &c.*] Confirmat Plautus hic eorum sententiam, qui affirmant, & vere, mulierem superfœtari posse. *Plinius* inter alia refert, mulierem quandam septem mensium edito puerperio, insecutis mensibus, geminos enixam. *Taubm.*

20. *Seminatus.*] Ἐπταμηνιαῖος: in utero matris conceptus est. *Taub.*

22. *Minori puero major, &c.*] Id est, *Herculi*, qui minor, ratione sationis. *Taubm.*

23. *Majo-*

Minor majori. jamne hoc scitis quid fiet?
Sed Alcumenæ hujus honoris gratia, Grat. hujus re.
Pater curavit uno ut fœtu fieret;
Uno ut labore absolvat ærumnas duas,
Et ne in suspicione ponatur stupri,
Et clandestina ut celetur suspicio.
Quanquam, ut jam dudum dixi, rescíscet tamen
Amphitruo rem omnem. quid igitur? nemo id probro
Profecto ducet Alcumenæ. nam Deum
Non par videtur facere, delictum suum
Suamque culpam expetere in mortalem ut sinat.
Orationem comprimam: crepuit foris.
Amphitruo subditivus, eccum, exit foras,
Cum Alcumena uxore usuraria.

23. *Majori.*] Sc. *Iphiclo*, filio Amphitr.

25. *Uno ut fœtu.*] Uno onere, una-que (ut ita dicam) gravidatione. *L.*

26. *Labore.*] Vel gravidationis, vel partus. *Idem.*

28. *Suspicio.*] Hæc vox *suspicio*, non immerito multis mendæ suspicionem movit. Si quid mutandum, malim leg. *Et clandestina ut celetur huc itio.* Id est, ut adventus huc noster clandestinus celetur. *Donatus*, interpretans illa Comici sui verba, Adelph. Act. 4. Sc. 5. *Qui cum illa consuevit prius:* quo loco *consuescere* ἀσχημόνως ponitur, pro rem habere. addit pro exemplo; *ut Plautus: & clandestina ut celetur consuetudo.* Atqui versus non patitur vocem *consuetudo*, cum sit Jambicus Senarius: itaque pro *consuetudo* repono *consuetio*, ne fraus fiat legi pedariæ. Recte id porro à me fieri, *Festus*, vel potius *Verrius Flaccus*, præstiterit, cujus hæc verba sunt: *Consuetionem Plautus pro consuetudine dixit.* Quod ad *Donatum* attinet, etiam ille sine dubio *consuetio* scripserat: sed quod vox insolens videretur, ab aliis postea fuit interpolata. *Scioppius.*

33. *Expetere.*] Recidere, evomere, exundare, *Nonius.* Transire, desidere. *Gl. mss. Pl. Boxhorn.*

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

JUPPITER, ALCUMENA, MERCURIUS.

Bene vale, Alcumena: cura rem communem, quod facis.
Atque imperce, quæso: menses jam tibi esse actos vides.
Mihi necesse est ire hinc: verum quod erit natum, tollito.

2. *Imperce.*] Jubet partui vicinam parcere sibi, & labore abstinere. *Camer.* *In* nonnunquam auget significationem, ut *impetor*, & hic *imparco*, & alibi. *Boxhorn.*

3. *Tollito.*] Infantes olim, simul ac nati

AL. *Quid istud est, mi vir, negotii, quod tu tam subito domo*
Abeas? JUP. *edepol, haud quod tui me, neque domi, distædeat:*
Sed UBI SUMMUS IMPERATOR non adest ad exercitum,
Citius, quod non facto'st usus, fit, quam quod facto'st opus.
ME. *Nimis hic scitus est sycophanta, qui quidem meus sit pater.*
Observatote, quam blande mulieri palpabitur.
AL. *Ecastor, re experior, quanti facias uxorem tuam.*
JUP. *Satin' habes, si fœminarum nulla'st quam æque diligam?*
ME. *Edepol, næ illa si istis rebus te sciat operam dare,*
Ego faxim te Amphitruonem esse malis, quam Jovem.
AL. *Experiri istuc mavellem me, quam mî memorarier.*
Prius abis quam lectûs, ubi cubuisti, concaluit locus.
Here venisti media nocte, nunc abis: hoccine placet?
ME. *Accedam, atque hanc appellabo, & supparasitabor patri.*
Nunquam edepol quemquam mortalem credo ego uxorem suam
Sic efflictim amare, proinde ut hic te efflictim deperit.
JUP. *Carnufex, non ego te novi? abin' è conspectu meo.*
Quid tibi hanc curatio est rem, verbero, aut muttitio?
Quoi ego jam hoc scipione. AL. *ab! noli.* JUP. *muttito modo.* Camer. Quem pol ego jam scipione.
ME. *Nequiter pene expedivit prima parasitatio.*
JUP. *Verum quod tu dicis, mea uxor, non te mihi irasci decet.*

nati forent, humi deponebantur: ab humo vero pater tollebat, & in sinum recipiebat. Qui autem non tollebatur, pro abdicato & projectitio erat. *Lamb.*

6. *Ubi summus.*] Hoc vult, imperatorem esse debere imperii diligentem. *Boxhorn.*

9. *Quam blande mulieri palpabitur.*] *Palpari*, & *palpo percutere*, proprie est molli & blando manus plausu tangere & contrectare, ac veluti poppysmo demulcere: Græcis ψηλαφᾶν. Hinc pro blandiri, assentari & adulari frequentatur. *Turneb.*

12. *Edepol, næ, &c.*] *Hic sensus:* Si te tamen Alcumena norit, ita profecto te accipiat, ut simulationis hujus pœniteat, ac malis Juppiter mansisse, quam falsus Amphitruo venisse. *Acidal.* MSS. quidam diserte *furtis*. Fortasse verum est transpositis literis, *Frutis rebus*, id est, venereis. De Fruti Venere Arnobius & Augustinus de civitate Dei. *Scriverius.*

21. *Hanc curatio est rem.*] Verbalia in *io* regunt casum verbi sui, passim apud Plautum. *Lamb.*

23. *Nequiter.*] Douza *Expedivit* interpretatur, *expedita est*, id est, peracta est. ut & Meursius: qui, *nequiter expedivit*, interpretatur, parum utilis fuit prima parasitatio. qualia illa sunt, *Malesanus*, *Malesuadus*.

24. *Non te mihi irasci decet.*] Voss. secundus: *non te mecum irasci decet.* Et sunt

Plauti

Clanculum abii à legione: operam hanc surripui tibi:
Ex me primo prima scires, rem ut gessissem publicam.
Ea tibi omnia enarravi. nisi te amarem plurimum,
Non facerem. ME. *facitne ut dixi? timidam palpo percutit.*
JUP. *Nunc, ne legio persentiscat, clam illuc redeundum est mihi;*
Ne me uxorem prævortisse dicant præ republica.
AL. *Lacrumantem ex abitu concinnas tu tuam uxorem.* JUP. *tace.*
Ne corrumpe oculos; redibo actutum. AL. *id actutum diu'st.*
JUP. *Non ego te hîc lubens relinquo, neque abeo abs te.* AL. *sentio,*
Nam qua nocte ad me venisti, eadem abis. JUP. *cur me tenes?*
Tempu'st: exire ex urbe, priusquam luciscat, volo.
Nunc tibi hanc pateram, quæ dono mî illic ob virtutem data'st,
Pterela rex quî potitavit, quem ego mea occidi manu,
Alcumena, tibi condono. AL. *facis ut alias res soles.*
Ecastor condignum donum, quali'st qui donum dedit. *Mss. Cam.* quale est.
ME. *Immo sic condignum donum, quali'est cui dono datu'st.*
JUP. *Pergin' autem? nonne ego possum, furcifer, te perdere?*
AL. *Noli amabo, Amphitruo, irasci Sosiæ caussa mea.*
JUP. *Faciam ita ut vis.* ME. *ex amore hic admodum quam sævus est?*
JUP. *Nunquid vis?* AL. *ut quom absim, me ames, me tuam absentem tamen.*
ME. *Eamus, Amphitruo: luciscit hoc jam.* JUP. *abi præ, Sosia:*
Jam ego sequar. nunquid vis? AL. *etiam: ut actutum advenias.* JUP. *licet.*
Prius tua opinione hic adero: bonum animum habe.

Plauti *Orare cum aliquo, certare cum aliquo, Captare cum aliquo, servare cum aliquo fidem, queri cum aliquo, osculari cum aliquo, facere mentionem cum aliquo, complexus cum aliquo.* Gronovius.

30. *Prævertisse.*] Præposuisse. *Gloss. Mss. Pl. Boxhorn.*

45. ME. *Eamus, Amphitruo.*] *Dominum* hoc loco nomine *Amphitruonis* servus compellat, satis pol familiariter: ut item Sosia multo etiam licentius Alcumenam, non *Heram*, sed *Mulierem* vocitat, act. 2. 2. Sed & *Servius* notat contumeliam esse, superiorem nomine vocare. Nam salutare proprio nomine æqualium erat, vel superiorum, ad conciliandam vel firmandam gratiam. *Doez.*

Nunc te, nox, quæ me mansisti, mitto, ut cedas die.
Ut mortalis inlucíscas luce clara & candida. Sic Camer. Alii mortalibus.
Atque quanto nox fuisti longior hac proxuma,
Tanto brevior dies ut fiat faciam, ut æque disparet,
Et dies è nocte accedat. ibo, & Mercurium subsequar.

51. *Ut æque, &c.*] Lego: *ut æque dispares Et dies & nox accidat.* hoc sensu: Quia hæc nox longitudine sua proxime præcedenti non respondet, faciam ut nec dies præcedenti diei respondeat: sed tanto superiore die brevior sit, quanto hæc nox præcedente nocte fuit longior. atque ita fiet, ut æque dispares hæc nox & instans dies, à præcedentibus nocte & die evadant. *Pistor.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

AMPHITRUO, SOSIA.

AM. *Ge i tu secundum.* So. *sequor, subsequor te.*
AM. *Scelestissimum te arbitror.* So. *nam quamobrem?*
AM. *Quia id quod neque est, neque fuit, neque futurum est,*
Mihi prædicas. So. *eccere, jam tuatim*
Facis, ut tuis nulla apud te sit fides. Mss. Pall. to autem.
AM. *Quid est? quo modo? jam quidem hercle ego tibi istam*
Scelestam, scelus, linguam abscindam. So. *tuus sum:*
Proinde ut commodum est & lubet, quidque facias:
Tamen, quin loquar hæc uti facta sunt hic,
Nunquam ullo modo me potes deterrere.
AM. *Scelestissime, audes mihi prædicare id,*
Domi te esse nunc, qui hic ades? So. *vera dico.*
AM. *Malum! quod tibi dii dabunt, atque ego hodie dabo.*
So. *Istuc tibi est in manu: nam tuus sum.*
AM. *Tun' me, verbero, audes herum ludificari?*
Tun' id dicere audes? quod nemo nunquam homo antehac

1. SEcundum.] Id est, post me; sequere me. *Lamb.* *Sequor, &c.*] Bene: aliud enim est *sequi*, aliud *subsequi*. sequitur quis eminus, subsequitur cominus. *Gru:.*

4. *Eccere.*] Eccere, jusjurandum est, ac si dicatur, *per Cererem*, ut *Æcastor.* Festus. Id cum significat, *æcere* scribendum est: at *eccere* idem est, quod *ecce.* Lamb. *Tuatim.*] Sosipater Charisius l. 2. *Tuatim. Plaut. in Amphit. Jam tuatim facis. ubi Sisenna, ut Nostratim. Significat autem tuo more.* Similia Nonius Marcellus. Ex quo probaverunt Lambinus & Guilelmius. Neque aliter Mss. Langiani.

13. *Atque ego hodie dabo.*] Id est, statim. *Colvius.*

Vidit, nec potest fieri, tempore uno,
Homo idem duobus locis ut simul sit?
SO. *Profecto, ut loquor, ita res est.* AM. *Juppiter te perdat.*
SO. *Quid mali sum, here, tua ex re promeritus?*
AM. *Rogasne, improbe, etiam, qui ludos facis me?*
SO. *Merito maledicas mihi, si id ita factum est.* *Acid.* nisi id ita factum est.
Verum haud mentior, resque uti facta, dico.
AM. *Homo hic ebrius est, ut opinor.* SO. *utinam ita essem!*
AM. *Optas quæ facta.* SO. *egone?* AM. *tu istic. ubi bibisti?*
SO. *Nusquam equidem bibi.* AM. *quid hoc sit hominis!*
SO. *Equidem decies dixi:*
Domi ego sum, inquam;
Ecquid audis? & apud te assum Sosia idem.
Satin' hoc plane,
Satin' diserte, here, nunc videor tibi locutus
Esse? AM. *vah! apage te à me.* SO. *quid est negotii?*
AM. *Pestis te tenet.* SO. *nam cur istuc dicis?*
Equidem valeo, & salvos sum recte, Amphitruo.
AM. *At te ego faciam hodie, proinde ac meritus es,*
Ut minus valeas, & miser sis,
Salvos domum si rediero. jam
Sequere sis, herum qui ludificas dictis delirantibus:
Qui quoniam herus quod imperavit, neglexisti persequi,
Nunc venis etiam ultro irrisum dominum. quæ neque fieri
Possunt, neque fando unquam accepit quisquam, profers carnufex.
Quojus ego hodie in tergo faxo ista expetant mendacia. *Acidal.* in tergum, *vel*, tergo.
SO. *Amphitruo, MISERRIMA istac miseria est servo bono,*
Apud herum qui vera loquitur, si id vi verum vincitur.

20. *Tua ex re.*] *E re tua*, id est, ex tuo commodo. Nam utile tibi est, te servum habere, qui duobus in locis uno tempore esse possit. *Bosius.*

22. *Si id ita factum est.*] Nempe, ut te ludificaverim. T. Acidalius legit: *Nisi id ita factum est*, scil. ut tibi narravi.

26. *Hominis!*] *Per genitivum injuriose dicitur; per nominativum honorifice.* Don.

35. *Te ego faciam.*] Genus loquendi Græcum, frequens Comicis, pro, *te faciam minus valere.* Lamb.

44. *Si id vi verum.*] Si omnino nolit

AM. *Quo id, malum, pacto poteſt, nam mecum argumentis puta,*
Fieri? nunc uti tu hîc ſis & domi: id dici volo.
SO. *Sum profecto & hîc & illic. hoc cuivis mirari licet.*
Neque tibi iſtuc mirum magis videtur, quam mihi,
AM. *Quo modo?* SO. *nihilo, inquam, mirum magis tibi iſtuc quam mihi.*
Neque, ita me dii ament, credebam primo mihimet Soſiæ,
Donec Soſia, ille egomet, fecit ſibi uti crederem.
Ordine omne uti quidque actum eſt, dum apud hoſtes ſedimus,
Ediſſertavit: tum formam una abſtulit cum nomine;
Neque lac lacti magis eſt ſimile, quam ille ego ſimilis eſt mei.
Nam ut dudum ante lucem à portu me præmiſiſti domum.
AM. *Quid igitur?* SO. *prius multo ante ædîs ſtabam quam illo adveneram.* *Herald.* ſtabat:
AM. *Quas, malum, nugas! ſatin' tu ſanus es?* SO. *ſic ſum, ut vides.*
AM. *Huic homini neſcio quid eſt mali mala objectum manu,*
Poſtquam à me abiit. SO. *fateor: nam ſum obtuſus pugnis peſſume.*
AM. *Quis te verberavit?* SO. *egomet memet, qui nunc ſum domi.*
AM. *Cave quicquam, niſi quod rogabo te, mihi reſponderis.*
Omnium primum iſte qui ſit Soſia, hoc dici volo.

verum eſſe, quod tamen verum eſt, & verum dicenti ſit infeſtus. *Boxhorn.*

45. *Nam mecum argumentis.*] Videtur diſtinguendum: *Quo id, malum, pacto poteſt nam (mecum argumentis puta) Fieri?* Atque ita prorſus Voſſ. ſecundus. Tò *nam* per tmeſin, quam vocant, ſejunctum à τῷ *Quo*, cujus par eſt, ut ſolet Plautus. Aulul. 3. 2. *Sed in ædibus quid tibi meis nam erat negotii?* Merc. 5. 4. *quid negotii eſt nam quæſo iſtuc?* Gronovius.

52. *Sedimus.*] Id eſt, deſedimus, conſedimus cum exercitu. *Douza.*

55. *Nam ut, &c.*] Pendet ſententia, interturbata ab irato. *Taubm.*

57. *Sic ſum, ut vides.*] Sermo eſt hominis nec laudantis ſe, nec vituperantis: & exiſtimaverim fuiſſe formulam, qua utebantur vulgo, cum oculis ſuis quemque credere juberent, ita ut ſui nihil præterea præſtarent. *Gruter.*

58. *Mala objectum manu.*] Neſcio quis veneficus ejus mentem excantavit. Nam in veneficiis non tantum eſt carmini locus, ſed etiam *manui*, id eſt, iis, quæ fiunt manus opera: ut cum adhibentur herbæ, medicamenta mala, venena, vincula. *Turneb.*

59. *Sum obtuſus pugnis peſſume.*] Jocatur in *mala manu*: quam Amphitr. pro venefica ſumit: Soſia pro pugnis, ſibi moleſta & oneroſa. *Taubm.*

63. *Uno*

So. *Tuus est servus.* Am. *mihi quidem uno te plus etiam est quam volo:*
Neque postquam sum natus, habui nisi te servum Sosiam.
So. *At ego nunc, Amphitruo, dico; Sosiam servum tuum*
Præter me alterum, inquam, adveniens faciam ut offendas domi,
Davo prognatum; patre eodem quo ego sum: forma, ætate item
Qua ego sum. quid opu'st verbis? geminus Sosia hic factu'st tibi.
Am. *Nimia memoras mira. sed vidistin' uxorem meam?*
So. *Quin introire in ædis nunquam licitum est.* Am. *quis te prohibuit?*
So. *Sosia ille, quem jamdudum dico, is qui me contudit.*
Am. *Quis istic Sosia est?* So. *ego, inquam. quoties dicendum est tibi?*
Am. *Sed quid ais? num obdormivisti dudum?* So. *nusquam gentium.* Dissald. num obdormivisti? dic dum.
Am. *Ibi forte istum si vidisses quendam in somnis Sosiam.*
So. *Non soleo ego somniculose heri imperia persequi.*
Vigilans vidi, vigilans nunc te video, vigilans fabulor,
Vigilantem ille me jamdudum vigilans pugnis contudit.
Am. *Quis homo?* So. *Sosia, inquam, ego ille. quæso, nonne intelligis?*

63. *Uno te plus.*] Id est, mihi quidem plus etiam servorum est, quam volo, cum te unum Sosiam habeo. Significat, Sosiam esse servum inutilem & nequam, & se facile eo carere posse; atque adeo optabile esse, ut eo careat. quo fit, ut multo minus velit duos habere Sosias *Lamb.*

67. *Forma, ætate item.*] Viris doctis novum fuit ab uno aspectu Sosiam definire ætatem alterius sui: itaque conjecerunt alii, *forma eadem item*: alii eo sunt progressi, ut duo vocabula *ætate item* delerent. Non ego illos, sed Terentius meliora in Eunucho II. 3. Ubi Chærea de virgine, quam, nisi semel, oculis usurpaverat nunquam, interroganti Parmenoni *anni?* respondet, *anni sedecim.* Quod & multo confidentius in adolescente præsertim, & ipso non admodum provectiore. Rursus A. 4. Sc. 4. Pythias loquens de Chærea pro Eunucho adducto, quicum sermones nulli ancillis fuerant, nisi quos ipse recenset Act. 3. Scen. 3. De hoc illa; *At ille alter venit annos natus sedecim.* Idem in Heaut. I. I. *Annos 60. natus es aut plus eo ut conjicio.* Neque in hominibus tantum, sed etiam in signis ætas ex forma. Cic. 4. Verr. *Erat admodum amplum & excelsum signum cum stella: verumtamen inerat in illa magnitudine ætas, atque habitus virginalis.* Plinius l. 3. epist. 6. loquens de signo: *pendent lacerti, papillæ jacent, recessit venter. A tergo quoque eadem ætas, ut à tergo, &c.* Nec præter rem est, quod in eadem Eunucho ista duo, perinde ut Plauto junguntur: *Præterea forma & ætas ipsa est, facile ut pro Eunucho probes.* Gronovius.

AM. *Quo id, malum, pacto poteſt, nam mecum argumentis puta,*
Fieri? nunc uti tu hîc ſis & domi: id dici volo.
SO. *Sum profecto & hîc & illic. hoc cuivis mirari licet.*
Neque tibi iſtuc mirum magis videtur, quam mihi,
AM. *Quo modo?* SO. *nihilo, inquam, mirum magis tibi iſtuc quam mihi.*
Neque, ita me dii ament, credebam primo mihimet Soſiæ,
Donec Soſia, ille egomet, fecit ſibi uti crederem.
Ordine omne uti quidque actum eſt, dum apud hoſtes ſedimus,
Ediſſertavit: tum formam una abſtulit cum nomine;
Neque lac lacti magis eſt ſimile, quam ille ego ſimilis eſt mei.
Nam ut dudum ante lucem à portu me præmiſiſti domum.
AM. *Quid igitur?* SO. *prius multo ante ædis ſtabam quam illo adveneram.* *Herald.* ſtabat:
AM. *Quas, malum, nugas! ſatin' tu ſanus es?* SO. *ſic ſum, ut vides.*
AM. *Huic homini neſcio quid eſt mali mala objectum manu,*
Poſtquam à me abiit. SO. *fateor: nam ſum obtuſus pugnis peſſume.*
AM. *Quis te verberavit?* SO. *egomet memet, qui nunc ſum domi.*
AM. *Cave quicquam, niſi quod rogabo te, mihi reſponderis.*
Omnium primum iſte qui ſit Soſia, hoc dici volo.

verum eſſe, quod tamen verum eſt, & verum dicenti ſit infeſtus. *Boxhorn.*

45. *Nam mecum argumentis.*] Videtur diſtinguendum: *Quo id, malum, pacto poteſt nam (mecum argumentis puta) Fieri?* Atque ita prorſus Voſſ. ſecundus. Tò *nam* per tmeſin, quam vocant, ſejunctum à τῷ *Quo*, cujus par eſt, ut ſolet Plautus. Aulul. 3. 2. *Sed in ædibus quid tibi meis nam erat negotii?* Merc. 5. 4. *quid negotii eſt nam quæſo iſtuc?* Gronovius.

52. *Sedimus.*] Id eſt, deſedimus, conſedimus cum exercitu. *Douza.*

55. *Nam ut, &c.*] Pendet ſententia, interturbata ab irato. *Taubm.*

57. *Sic ſum, ut vides.*] Sermo eſt hominis nec laudantis ſe, nec vituperantis: & exiſtimaverim fuiſſe formulam, qua utebantur vulgo, cum oculis ſuis quemque credere juberent, ita ut ſui nihil præterea præſtarent. *Gruter.*

58. *Mala objectum manu.*] Neſcio quis veneficus ejus mentem excantavit. Nam in veneficiis non tantum eſt carmini locus, ſed etiam *manui*, id eſt, iis, quæ fiunt manus opera: ut cum adhibentur herbæ, medicamenta mala, venena, vincula. *Turneb.*

59. *Sum obtuſus pugnis peſſume.*] Jocatur in *mala manu*: quam Amphitr. pro venefica ſumit: Soſia pro pugnis, ſibi moleſta & oneroſa. *Taubm.*

So. *Tuus est servus.* AM. *mihi quidem uno te plus etiam est quam volo:*
Neque postquam sum natus, habui nisi te servum Sosiam.
So. *At ego nunc, Amphitruo, dico; Sosiam servum tuum*
Præter me alterum, inquam, adveniens faciam ut offendas domi,
Davo prognatum; patre eodem quo ego sum: forma, ætate item
Qua ego sum. quid opu'st verbis? geminus Sosia hic factu'st tibi.
AM. *Nimia memoras mira. sed vidistin' uxorem meam?*
So. *Quin introire in ædis nunquam licitum est.* AM. *quis te prohibuit?*
So. *Sosia ille, quem jamdudum dico, is qui me contudit.*
AM. *Quis istic Sosia est?* So. *ego, inquam. quoties dicendum est tibi?*
AM. *Sed quid ais? num obdormivisti dudum?* So. *nusquam gentium.* Diffald. num obdormivisti? dic dum.
AM. *Ibi forte istum si vidisses quendam in somnis Sosiam.*
So. *Non soleo ego somniculose heri imperia persequi.*
Vigilans vidi, vigilans nunc te video, vigilans fabulor,
Vigilantem ille me jamdudum vigilans pugnis contudit.
AM. *Quis homo?* So. *Sosia, inquam, ego ille. quæso, nonne intelligis?*

63. *Uno te plus.*] Id est, mihi quidem plus etiam servorum est, quam volo, cum te unum Sosiam habeo. Significat, Sosiam esse servum inutilem & nequam, & se facile eo carere posse; atque adeo optabile esse, ut eo careat. quo fit, ut multo minus velit duos habere Sosias *Lamb.*

67. *Forma, ætate item.*] Viris doctis novum fuit ab uno aspectu Sosiam definire ætatem alterius sui: itaque conjecerunt alii, *forma eadem item:* alii eo sunt progressi, ut duo vocabula *ætate item* delerent. Non ego illos, sed Terentius meliora in Eunucho II. 3. Ubi Chærea de virgine, quam, nisi semel, oculis usurpaverat nunquam, interroganti Parmenoni *anni?* respondet, *anni sedecim.* Quod & multo confidentius in adolescente præsertim, & ipso non admodum provectiore. Rursus A.4. Sc.4. Pythias loquens de Chærea pro Eunucho adducto, quicum sermones nulli ancillis fuerant, nisi quos ipse recenset Act. 3. Scen. 3. De hoc illa; *At ille alter venit annos natus sedecim.* Idem in Heaut. I. I. *Annos 60. natus es aut plus eo ut conjicio.* Neque in hominibus tantum, sed etiam in signis ætas ex forma. Cic. 4. Verr. *Erat admodum amplum & excelsum signum cum stella: verumtamen inerat in illa magnitudine ætas, atque habitus virginalis.* Plinius l. 3. epist. 6. loquens de signo: *pendent lacerti, papillæ jacent, recessit venter. A tergo quoque eadem ætas, ut à tergo, &c.* Nec præter rem est, quod in eadem Eunucho ista duo, perinde ut Plauto junguntur: *Præterea forma & ætas ipsa est, facile ut pro Eunucho probes.* Gronovius.

AM. *Qui malum, intelligere quisquam potis est, ita nugas blatis.*
SO. *Verum actutum nosces.* AM. *quem?* SO. *illum nosces, servum Sosiam.*
AM. *Sequere hac igitur me: nam mi istuc primum exquisito est opus.*
Sed vide ex navi efferantur quæ jam imperavi omnia.
SO. *Et memor sum, & diligens, ut quæ imperes compareant.*
Non ego cum vino simitu ebibi imperium tuum.
AM. *Utinam Di faxint, infecta dicta re eveniant tua!*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

ALCUMENA, AMPHITRUO, SOSIA, THESSALA.

Satin' parva res est voluptatum in vita,
Atque in ætate agunda.
Præquam quod molestum est. ita cuique comparatum
Est in ætate hominum;
Ita Dîs placitum, voluptatem ut mœror comes consequatur:
Quin incommodi plus malique illico adsit, boni si obtigit quid.
Nam ego id nunc experior domo, atque ipsa de me scio, cui voluptas
Parumper data'st: dum viri mei mihi potestas videndi fuit
Noctem unam modo: atque is repente abiit à me hinc ante lucem.
Sola hîc mihi nunc videor, quia ille hinc abest, quem ego amo præter omnes.
Plus ægri ex abitu viri, quam ex adventu voluptatis cepi.
Sed hoc me beat saltem, quod perduelles vicit, & domum
Laudis compos revenit: id solatio est. Absit; dummodo

1. *Satin' parva, &c.*] Hoc dicit: In vita hominum pauca & raræ voluptates sunt, si cum molestiis comparentur. Jam, *res voluptatum*, pro ipsis voluptatibus dictum est, more Græcorum, qui dicerent, τὰ χρήματα τῶν ἡδονῶν. *Muret.*

5. *Voluptatem ut mœror, &c.*] Fide Gruteri & Rittershus. Edd. Vett. *voluptati*, ut sit Græcismus, ἕπεται τῇ ἡδονῇ· ut aliâs, *Decere alicui*, πρέπει τινί. Cicero simili Græcismo, *comitari huic vitæ.* Similis sententia Curcul. Act. 1. 3. Merc. 1. 2. *Taubm.*

7. *Domo.*] Οἴκοθεν. ut, οἴκοθεν ὁ μάρτυς, de eo, qui se ipse indicat: & οἰκεῖον, quod cujusque proprium ac suum est. *Muret.*

16. *Victor*

Laude parta domum recipiat se: feram & perferam usque
Abitum ejus animo forti atque obfirmato: id modo si mercedis
Datur mihi, ut meus victor vir belli clueat. satis
Mihi esse ducam. VIRTUS præmium est optimum. *Lamb.* optimum.
Virtus omnibus rebus anteit profecto.
Libertas, salus, vita, res, parentes,
Patria & prognati tutantur, servantur:
Virtus omnia in se habet: omnia assunt bona, quem penes est virtus.

AM. *Edepol me uxori exoptatum credo adventurum domum,*
Quæ me amat: quam contra amo: præsertim re gesta bene,
Victis hostibus, quos nemo posse superari ratu'st:
Eos auspicio meo atque ductu primo cœtu vicimus:
Certe enim me illi expectatum optato venturum scio.
SO. *Quid me non rere expectatum amicæ venturum meæ?*
AL. *Meus vir hic quidem est.* AM. *sequere hac tu me.* AL. *nam quid ille revortitur,*
Qui dudum properare sese ajebat! an ille me tentat sciens?
Atque si id volt experiri, suum abitum ut desiderem,
Ecastor med haud invita se domum recipit suam.
SO. *Amphitruo, redire ad navem meliu'st nos.* AM. *qua gratia?*
SO. *Quia domi daturus nemo est prandium advenientibus.*
AM. *Quî tibi istuc in mentem venit?* SO. *quia enim sero advenimus.*
AM. *Quî?* SO. *quia Alcumenam ante ædis stare saturam intellego.*
AM. *Gravidam ego illanc hîc reliqui quom abeo.* SO. *hei perii miser!*

16. *Victor vir belli clueat.*] Victor nominetur, & omnium sermone celebretur. ἀπὸ τοῦ κλύειν. *Belli*, autem, pro, *in bello*, Adverbialiter. *Camer.*

20. *Prognati.*] Id est, progeniti, posteri, ἀπόγονοι. *Lamb.*

25. *Auspicio meo atque ductu.*] Supremus ducum ipse Imperator est; Ille est, qui non ductum solum, sed auspicia etiam habet. Distincta enim ista; Ductu, cum ipse interfuit, auspiciis, cum illo mandante alius, & fortunam ac deos suos commodante. *Lipsi.* a. *Primo cœtu.*] Prima congressione, coitione. *Gl. Mss. Pl. Boxh.*

33. *Prandium.*] Recte, *prandium*: nam domum veniunt mane. Solebat autem dari cœna peregre venientibus. *Taubm.*

AM. *Quid tibi est? So. ad aquam præbendam commodum adveni domum,*
Decumo post mense, ut rationem te dictare intellego. Lamb. ductare.
AM. *Bono animo es.* So. *scin' quam bono animo sim? si situlam cepero,*
Nunquam edepol tu mihi divini quicquam creduis post hunc diem,
Ni ego illi puteo, si occepso, animam omnem intertraxero.
AM. *Sequere hac me modo, alium ego isti rei allegabo, ne time.*
AL. *Magis nunc meum officium facere, si huic eam advorsum, arbitror.*
AM. *Amphitruo uxorem salutat lætus speratam suam,*
Quam omnium Thebis vir unam esse optimam dijudicat,
Quamque adeo cives Thebani vero rumificant probam. Non. rumiferant.
Valuistin' usque? expectatusne advenio? So. *haud vidi magis*
Exspectatum: eum salutat magis haud quisquam, quam canem.
AM. *Et cum te gravidam, & cum pulchre plenam aspicio, gaudeo.*
AL. *Obsecro ecastor, quid tu me deridiculi gratia*

37. *Ad aquam præbendam commodum adveni domum.*] Nam à partu lavationibus multum utebantur. Ter. Andr. *Fac istæc ut lavet.* *istæc* autem, inquit Donatus, *vel quæ ex puerperio sordent; vel ipsa puerpera.* Taubm.

38. *Decumo post mense.*] Scil. Lunari. qui menses nostris breviores. Tertull. *Legitima nativitas, ferme decimi mensis ingressus est.* Turn.

40. *Divini.*] Jurandi & detestandi solennes formulæ. *Lamb.*

41. *Ni ego illi puteo.*] *Vult dicere:* Nisi omnem aquam de puteo extraxero, & illum desiccaro: quæ esset quasi exanimatio putei. Aqua enim puteo, quod anima est animantibus. *Camerar.*

43. *Magis, &c.*] Deliberat cum animo suo *Alcumena*, obviamne eundo, an manendo magis officium suum factura sit. Et respondet ipsa sibi, magis convenire ut maneat, cum vir suus non nunc primum adveniat peregre, sed modo digressus, domum tentandi sui, an qua alia de caussa revertatur. Itaque ne salutat quidem, aut osculum offert, quæ leviora: tantum abest, ut obviam processerit. *I. Gul.*

44. *Speratam suam.*] Ex puellæ proprie *Speratæ*, quæ in matrimonium destinatæ erant: ut postea interposito sponsu & pacto, *Pactæ* atque *Sponsæ.* I. Gul.

47. *Haud vidi magis.*] Cum Amphitruo salutasset uxorem, neque illa quicquam responderet; quod virum à se paullo ante abiisse, seque ab illo illudi arbitraretur: jocans qui eis adstabat, servus Sosia inquit,

—— *haud vidi magis Exspectatum!*

quod venustissime dictum est; & ex contrario intelligendum. *Mur.*

Sic salutas? atque appellas quasi dudum non videris,
Quasique nunc primum recipias te domum huc ex hostibus,
Atque me nunc proinde appellas, quasi multo post videris?
AM. *Immo equidem te, nisi nunc hodie, nusquam vidi gentium.*
AL. *Cur negas?* AM. *quia vera didici dicere.* AL. *HAUD ÆQUUM facit,*
Qui quod didicit, id dediscit. an periclitamini
Quid animi habeam? sed quid huc vos revortimini tam cito?
An te auspicium commoratum est? an tempestas continet?
Quî non abiisti ad legiones, ita uti dudum dixeras?
AM. *Dudum! quam dudum istuc factum est?* AL. *tentas; jam dudum, pridem, modo.*
AM. *Quî istuc potis est fieri, quæso, ut dicis, jamdudum, modo?*
AL. *Quid enim censes? te ut deludam contra lusorem meum,*
Qui nunc primum te advenisse dicas, modo qui hinc abieris?
AM. *Hæc quidem deliramenta loquitur.* SO. *paulisper mane,*
Dum edormiscat unum somnum. AM. *quæ ne vigilans somniat.*
AL. *Equidem ecastor vigilo, & vigilans id quod factum est fabulor.*
Nam dudum ante lucem & istunc & te vidi. AM. *quo in loco?*
AL. *Hîc, in ædibus, ubi tu habitas.* AM. *nunquam factum est.* SO. *non taces?* *Palm* nusquam.
Quid si è portu navis huc nos dormientis detulit?
AM. *Etiam tu quoque assentaris huic?* SO. *quid vis fieri?*
Non tu scis, BACCHÆ BACCHANTI si velis advorsarier,
Ex insana insaniorem facies, feriet sæpius:

58. *An te auspicium.*] An tibi *omen* aliquod, vel (ut alibi dicit) *religio objecta est?* Taubm.

64. *Deliramenta.*] *Lira* arationis genus est, cum agricolæ facta semente dirigunt sulcos. inde *Delirus*, qui à recto ordine & quasi à sulco & lira Rationis evagatur. *Isid.*

69. *Dum edormiscat unum somnum.*] Voss. tertius, *obdormiscat*. Quale in Mostell. *Ubi somnum sepelivi omnem atque obdormivi crapulam.* Gronovius. *Quæ ne, &c.*] Quasi dicat: Quid opus est Alcumenæ somno, quæ vigilans jam somniat? *Taubm.*

70. *Assentaris.*] Est *assentari* duplex: unum à *sensu* dictum, quod Græcis est κολακεύειν: alterum à *semita*, quasi *assemitari*, vel *assemtari* dixeris, quod Græcis est σωμαπάγιοζ. Nec aliud proprie sibi Plautus voluit, cum *assentari* & *adversari* opponeret hoc locò. *Fr. Jun.*

Si obsequare, unâ resolvas plagâ. AM. *at pol quin certa res*
Hanc est objurgare, quæ me hodie advenientem domum
Noluerit salutare. SO. *irritabis crabrones.* AM. *tace.*
Alcumena, unum rogare te volo. AL. *quid vis rogare? roga.*
AM. *Num tibi aut stultitia accessit, aut superat superbia?*
AL. *Quî istuc in mente est tibi, mi vir, percontarier?* J. Gul. mentem.
AM. *Quia salutare advenientem me solebas antidhac.*
Appellare itidem ut pudicæ suos viros, quæ sunt, solent.
Eo more expertem te factam adveniens offendi domi.
AL. *Ecastor equidem te certo heri advenientem illico*
Et salutavi, & valuissesne usque, exquisivi simul,
Mi vir: & manum prehendi & osculum tetuli tibi.
SO. *Tun' heri hunc salutavisti?* AL. *& te quoque etiam Sosia.*
SO. *Amphitruo, speravi ego istam tibi parituram filium:*
Verum non est puero gravida. AM. *quid igitur?* SO. *insania.*
AL. *Equidem sana sum, & deos quæso, ut salva pariam filium.*
Verum tu magnum malum habebis, si hic suum officium facit:
Ob istuc omen, ominator, capies quod te condecet.
SO. *Enimvero prægnanti oportet & malum & malum dari,*
Ut quod obrodat, sit, animo si male esse occœperit.
AM. *Tu me heri hîc vidisti?* AL. *ego, inquam, si vis decies dicere.*
AM. *In somnis fortasse.* AL. *immo vigilans vigilantem.* AM. *væ misero mihi!*
SO. *Quid tibi est?* AM. *delirat uxor.* SO. *atra bili percita est.*
Nulla res tam delirantîs homines concinnat cito.

73. *Una resolvas, &c.*] Hoc vult: Si Bacchæ bacchanti & obvios quosque, ex more, thyrso percutienti velis resistere, tanto plures ab ea plagas accipies, quanto diutius adverseris. si cedis & obsequeris, semel tantum feriet, non sæpius: una plaga ipsi satisfiet. *Pistor. Resolves,* liberabis te. *Gloss. Mss. Pl. Boxb.*

75. *Irritabis crabrones.*] *Crabronum silvestres in arborum cavernis degunt; hieme conduntur. vita bimatum non transit. ictus eorum haud temere sine febri est. Auctores sunt, ter novenis punctis interfici hominem.* Plin.

91. *Malum & malum.*] *Malum & malum*, duplici intellectu & effertur à Sosia & accipitur à populo: ut videlicet opus habeat vel *Punicis malis*, quæ contra gravidarum malaciam in usu, *Plinio* & *Dioscoride* testibus: vel etiam ut eidem bina omnino conveniant mala, (ita enim accipit *malum & malum*) sed qualibus amicæ suæ nimis quam acceptus cultor quisque. *Gruter.*

97. *Impli-*

AM. *Ubi primum tibi sensisti, mulier, implicisciér?*
AL. *Equidem ecastor sana & salva sum.* AM. *cur igitur prædicas*
Te heri me vidisse, qui hac noctu in portum advecti sumus?
Ibi cœnavi, atque ibi quievi in navi noctem perpetem.
Neque meum pedem huc intuli etiam in ædis, ut cum exercitu
Hinc profectus sum ad Teleboas hostîs, eosque ut vicimus.
AL. *Immo mecum cœnavisti, & mecum cubuisti.* AM. *quid id est?*
AL. *Vera dico.* AM. *non quidem hercle de hac re, de aliis nescio.*
AL. *Primulo diluculo abivisti ad legiones.* AM. *quomodo?*
SO. *Recte dicit: ut commeminit, somnium narrat tibi.*
Sed, mulier, postquam experrecta es, prodigiali Jovi
Aut mola salsa hodie, aut thure comprecatam oportuit.
AL. *Væ capiti tuo!* SO. *tua istuc refert, si curaveris.* Lamb. nisi curav.
AL. *Iterum jam hic in me inclementer dicit, atque id sine malo?*
AM. *Tace tu. tu dic, egone abs te abii hinc hodie cum diluculo?*
AL. *Quis igitur nisi vos narravit mihi, illî ut fuerit prælium?*
AM. *An etiam id tu scis?* AL. *quippe quæ ex te audivi: ut urbem maxumam*

97. *Implicisciér?*] Implicari, involvi istam atram bilem. *Lambin.*

103. *Quid, &c.*] *Meursius* hic versum, qui est in mediis edd. restituit:
Nihil te pudet, scelesta, populi in conspectum ingredi?

105. *Primulo, &c.*] Mens hæc est: Quia dixerat Alcumena, abiisse Amphitruonem ad legiones *primo diluculo*: hinc colligit Sosia, eam narrare somnium. dicit quippe se *primo diluculo experrectam esse.* Itaque non vult Sosia eam ab Amphitruone interpellari. *Recte*, inquit, *dicit*; ne interturba: *somnium*, prout in memoriam revocat suam, *narrat tibi.* Solebant autem, qui fabulam narrassent, dicere *se postea experrectos esse.* Petitus.

107. *Prodigiali.*] Id est, *prodigiorum depulsori.* Turnebus.

108. *Mola salsa.*] Græci hordeo non molito in sacris, in priscæ memoriam vitæ, utebantur, in qua homines nondum molere fruges, sed solidis vesci solebant. Est igitur *mola salsa*, tanquam *molitura salsa*; ut molæ, qua frumenta franguntur, nomen molito farri tribuatur. *Taubm.* *Comprecatam oportuit.*] *Comprecari* quid sit, copiose Douza in Gent. lib. 3.9. Porrò superstitionem veterum in expiandis somniis, festive notat Martial. Epig. lib. 7. 53. *Semper mane mihi, &c.* Taubm.

110. *Sine malo.*] Id est, *impune.* Lamb.

Expugnavisses; regemque Pterelam tute occideris.

AM. *Egone istuc dixi?* AL. *tute istic, etiam astante hoc Sosia.*

Meurs. tute istuc sc. dixisti.

AM. *Audivistin' tu me narrare hoc hodie?* SO. *ubi ego audiverim?*

AM. *Hanc roga.* SO. *me quidem præsente nunquam factum est, quod sciam.*

AL. *Mirum quin te advorsus dicat.* AM. *Sosia, age; me huc aspice.*

SO. *Specto.* AM. *vera volo loqui te: nolo assentari mihi.*
Audivistin' tu hodie me illi dicere ea, quæ illa autumat.

SO. *Quæso, edepol, num tu quoque etiam insanis, cum id me interrogas?*
Qui ipsus equidem nunc primum istanc tecum conspicio simul.

AM. *Quin nunc, mulier, audin' illum?* AL. *ego vero; ac falsum dicere.*

AM. *Neque tu illi, neque mî viro ipsi credis?* AL. *eo fit, quia mihi*
Plurimum credo, & scio ista hæc facta proinde ut proloquor.

AM. *Tun' me heri advenisse dicis?* AL. *tun' te abisse hodie hinc negas?*

AM. *Nego enimvero, & me advenire nunc primum ajo ad te domum.*

AL. *Obsecro, etiamne hoc negabis? te auream pateram mihi*
Dedisse dono hodie, qua te illic donatum esse dixeras?

AM. *Neque edepol dedi, neque dixi: verum ita animatus fui,*
Itaque nunc sum; ut eâ te patera donem. sed quis istuc tibi
Dixit? AL. *ego quidem ex te audivi, & ex tua accepi manu*
Pateram. AM. *mane, mane obsecro te: nimis demiror, Sosia,*
Quî illæc illic me donatum esse aurea patera sciat,
Nisi tu dudum hanc convenisti, & narravisti hæc omnia.

115. *Tute istic.*] Meurs. legend. censet: *Tute istuc*, scil. dixisti. *Taubm.*

118. *Me huc aspice.*] Formula est parandæ attentioni. *Taubm.*

123. *Quin nunc.*] Affirmantis est, pro *atque etiam.* T. *Ego vero.*] Sc. *audio?* & hoc etiam audio, ipsum mentiri. *Camer.*

137. *Quid*

So. *Neque edepol ego dixi, neque istam vidi, nisi tecum simul.*
AM. *Quid hoc sit hominis!* AL. *vin' proferri pateram?*
AM. *proferri volo.*
AL. *Fiat. tu, Thessala intus pateram proferto foras,*
Qua hodie meus vir donavit me. AM. *secede huc tu, Sosia.*
Enimvero illud præter alia mira miror maxume,
Si hæc habet pateram illam. So. *an etiam id credis, quæ in hac cistellula*
Tuo signo obsignata fertur? AM. *salvum signum est?* So. *inspice.*
AM. *Recte, ita est ut obsignavi.* So. *quæso quin tu istanc jubes*
Pro cerrita circumferri. AM. *edepol quin facto est opus.*
Nam hæc quidem edepol larvarum plena est. AL. *quid verbis opu'est?*
Hem tibi pateram: eccam. AM. *cedo mihi.* AL. *age, aspice huc sis nunc jam,*
Tu, qui, quæ facta, inficiare: quem ego jam hic convincam palam.
Estne hæc patera qua donatus illi? AM. *summe Juppiter*
Quid ego video! hæc ea est profecto patera. perii! Sosia.
So. *Aut pol hæc præstigiatrix mulier multo maxuma est,*
Aut pateram hic inesse oportet. AM. *agedum, eam solve cistulam.*
So. *Quid ego istam exolvam? obsignata'st recte: res gesta est bene.*

137. *Quid hoc, &c.*] Hæc secum *Amphitruo*, quasi dicat, uxorem habeo valde mirabilem. *Taubm.* Imo sic distingue & lege: *Quid? Hoc sit hominis?* quasi dicat; Hæc illa nosse non potest, nisi per artes, quæ superant humanas. *Boxh.*

138. *Intus pateram proferto.*] Ex Hellenismi forma interpretandum, qua dicunt: τὸ ἐν τοῖς ποτήριον: ut fiat, Proferto pateram eam, quæ intus est. *Douza.*

144. *Cerrita.*] *Cerriti & Larvati male sani, aut Cereris ira, & Larvarum incursione, animo vexati.* Nonius. *Circumferri?*] *Circumferre* verbum pontificale est, pro, *lustrare*, & lustratione curare: ut notat *Servius* ad illud Virgil. 6. Æneid, *Idem ter socios pura circumtulit unda. circumtulit, id est, purgavit. nam lustratio à circumlatione dicta est vel tædæ vel sulphuris.* Scalig. *Quin facto.*] Id est, circumlatione, sive lustratione est opus. *Boxh.*

145. *Larvarum plena.*] A Laribus larvæ: à larvis furiosi insanique vocantur. *Turneb.*

152. *Obsignata'st recte.*] Grut. ita distinguit: *Obsignata est. recte! res g.* Nam

AL. *Quid istud est, mi vir, negotii, quod tu tam subito domo*
Abeas? JUP. *edepol, haud quod tui me, neque domi, distædeat:*
Sed UBI SUMMUS IMPERATOR *non adest ad exercitum,*
Citius, quod non facto'st usus, fit, quam quod facto'st opus.
ME. *Nimis hic scitus est sycophanta, qui quidem meus sit pater.*
Observatote, quam blande mulieri palpabitur.
AL. *Ecastor, re experior, quanti facias uxorem tuam.*
JUP. *Satin' habes, si fœminarum nulla'st quam æque diligam?*
ME. *Edepol, næ illa si istis rebus te sciat operam dare,*
Ego faxim te Amphitruonem esse malis, quam Jovem.
AL. *Experiri istuc mavellem me, quam mî memorarier.*
Prius abis quam lectûs, ubi cubuisti, concaluit locus.
Here venisti media nocte, nunc abis: hoccine placet?
ME. *Accedam, atque hanc appellabo, & supparasitabor patri.*
Nunquam edepol quemquam mortalem credo ego uxorem suam
Sic efflictim amare, proinde ut hic te efflictim deperit.
JUP. *Carnufex, non ego te novi? abin' è conspectu meo.*
Quid tibi hanc curatio est rem, verbero, aut muttitio?
Quoi ego jam hoc scipione. AL. *ah! noli.* JUP. *muttito modo.*
Camer. Quem pol ego jam scipione.
ME. *Nequiter pene expedivit prima parasitatio.*
JUP. *Verum quod tu dicis, mea uxor, non te mihi irasci decet.*

nati forent, humi deponebantur: ab humo vero pater tollebat, & in sinum recipiebat. Qui autem non tollebatur, pro abdicato & projectitio erat. *Lamb.*

6. *Ubi summus.*] Hoc vult, imperatorem esse debere imperii diligentem. *Boxhorn.*

9. *Quam blande mulieri palpabitur.*] *Palpari*, & *palpo percutere*, proprie est molli & blando manus plausu tangere & contrectare, ac veluti poppysmo demulcere: Græcis ψηλαφᾶν. Hinc pro blandiri, assentari & adulari frequentatur. *Turneb.*

12. *Edepol, næ, &c.*] *Hic sensus:* Si te tamen Alcumena norit, ita profecto te accipiat, ut simulationis hujus pœniteat, ac malis Juppiter mansisse, quam falsus Amphitruo venisse. *Acidal.* Mss. quidam diserte *furtis*. Fortasse verum est transpositis literis, *Frutis rebus*, id est, venereis. De Fruti Venere Arnobius & Augustinus de civitate Dei. *Scriverius.*

21. *Hanc curatio est rem.*] Verbalia in *io* regunt casum verbi sui, passim apud Plautum. *Lamb.*

23. *Nequiter.*] Douza *Expedivit* interpretatur, *expedita est*, id est, peracta est. ut & Meursius: qui, *nequiter expedivit*, interpretatur, parum utilis fuit prima parasitatio. qualia illa sunt, *Malesanus*, *Malesuadus.*

24. *Non te mihi irasci decet.*] Voss. secundus: *non te mecum irasci decet.* Et sunt

Plauti

Clanculum abii à legione: operam hanc surripui tibi:
Ex me primo prima scires, rem ut gessissem publicam.
Ea tibi omnia enarravi. nisi te amarem plurimum,
Non facerem. ME. *facitne ut dixi? timidam palpo percutit.*
JUP. *Nunc, ne legio persentiscat, clam illuc redeundum est mihi;*
Ne me uxorem prævortisse dicant præ republica.
AL. *Lacrumantem ex abitu concinnas tu tuam uxorem.*
JUP. *tace.*
Ne corrumpe oculos; redibo actutum. AL. *id actutum diu'st.*
JUP. *Non ego te hîc lubens relinquo, neque abeo abs te.*
AL. *sentio,*
Nam qua nocte ad me venisti, eadem abis. JUP. *cur me tenes?*
Tempu'st: exire ex urbe, priusquam luciscat, volo.
Nunc tibi hanc pateram, quæ dono mî illic ob virtutem data'st,
Pterela rex quî potitavit, quem ego mea occidi manu,
Alcumena, tibi condono. AL. *facis ut alias res soles.*
Ecastor condignum donum, quali'st qui donum dedit. *Mss. Cam.* quale est.
ME. *Immo sic condignum donum, quali'est cui dono datu'st.*
JUP. *Pergin' autem? nonne ego possum, furcifer, te perdere?*
AL. *Noli amabo, Amphitruo, irasci Sosiæ caussa mea.*
JUP. *Faciam ita ut vis.* ME. *ex amore hic admodum quam sævus est?*
JUP. *Nunquid vis?* AL. *ut quom absim, me ames, me tuam absentem tamen.*
ME. *Eamus, Amphitruo: luciscit hoc jam.* JUP. *abi præ, Sosia:*
Jam ego sequar. nunquid vis? AL. *etiam: ut actutum advenias.* JUP. *licet.*
Prius tua opinione hic adero: bonum animum habe.

Plauti *Orare cum aliquo, certare cum aliquo, Captare cum aliquo, servare cum aliquo fidem, queri cum aliquo, osculari cum aliquo, facere mentionem cum aliquo, complexus cum aliquo.* Gronovius.

30. *Prævortisse.*] Præposuisse. *Gloss. Mss. Pl. Boxhorn.*

45. ME. *Eamus, Amphitruo.*] *Dominum* hoc loco nomine *Amphitruonis* servus compellat, satis pol familiariter: ut item Sosia multo etiam licentius Alcumenam, non *Heram*, sed *Mulierem* vocitat, act. 2. 2. Sed & *Servius* notat contumeliam esse, superiorem nomine vocare. Nam salutare proprio nomine æqualium erat, vel superiorum, ad conciliandam vel firmandam gratiam. *Dous.*

Nunc te, nox, quæ me mansisti, mitto, ut cedas die.
Ut mortalis inlucis̄cas luce clara & candida. Sic Camer. Alii mortalibus.
Atque quanto nox fuisti longior hac proxuma,
Tanto brevior dies ut fiat faciam, ut æque disparet,
Et dies è nocte accedat. ibo, & Mercurium subsequar.

51. *Ut æque, &c.*] Lego: *ut æque dispares Et dies & nox accidat.* hoc sensu: Quia hæc nox longitudine sua proxime præcedenti non respondet, faciam ut nec dies præcedenti diei respondeat: sed tanto superiore die brevior sit, quanto hæc nox præcedente nocte fuit longior. atque ita fiet, ut æque dispares hæc nox & instans dies, à præcedentibus nocte & die evadant. *Pistor.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

AMPHITRUO, SOSIA.

AGe i tu secundum. So. *sequor, subsequor te.*
Am. *Scelestissimum te arbitror.* So. *nam quamobrem?*
Am. *Quia id quod neque est, neque fuit, neque futurum est,*
Mihi prædicas. So. *eccere, jam tuatim*
Facis, ut tuis nulla apud te sit fides. Mss. Pal. tu autem.
Am. *Quid est? quo modo? jam quidem hercle ego tibi istam*
Scelestam, scelus, linguam abscindam. So. *tuus sum:*
Proinde ut commodum est & lubet, quidque facias:
Tamen, quin loquar hæc uti facta sunt hic,
Nunquam ullo modo me potes deterrere.
Am. *Scelestissime, audes mihi prædicare id,*
Domi te esse nunc, qui hic ades? So. *vera dico.*
Am. *Malum! quod tibi dii dabunt, atque ego hodie dabo.*
So. *Istuc tibi est in manu: nam tuus sum.*
Am. *Tun'me, verbero, audes herum ludificari?*
Tun' id dicere audes? quod nemo nunquam homo antehac

1. S*Ecundum.*] Id est, post me; sequere me. *Lamb.* *Sequor, &c.*] Bene: aliud enim est *sequi*, aliud *subsequi*. sequitur quis eminus, subsequitur cominus. *Gru:.*

4. *Eccere.*] Eccere, jusjurandum est, ac si dicatur, *per Cererem*, ut *Æcastor.* Festus. Id cum significat, *ecere* scribendum est: at *eccere* idem est, quod *ecce.* Lamb. *Tuatim.*] Sosipater Charisius l. 2. *Tuatim. Plaut. in Amphit. jam tuatim facis. ubi Sisenna, ut Nostratim. Significat autem tuo more.* Similia Nonius Marcellus. Ex quo probaverunt Lambinus & Guilelmius. Neque aliter Mss. Langiani.

13. *Atque ego hodie dabo.*] Id est, statim. *Colvius.*

16. *Tua*

Vidit, nec potest fieri, tempore uno,
Homo idem duobus locis ut simul sit?
SO. *Profecto, ut loquor, ita res est.* AM. *Juppiter te perdat.*
SO. *Quid mali sum, here, tua ex re promeritus?*
AM. *Rogasne, improbe, etiam, qui ludos facis me?*
SO. *Merito maledicas mihi, si id ita factum est.* — *Acid.* nisi id ita factum est.
Verum haud mentior, resque uti facta, dico.
AM. *Homo hic ebrius est, ut opinor.* SO. *utinam ita essem!*
AM. *Optas quæ facta.* SO. *egone?* AM. *tu istic. ubi bibisti?*
SO. *Nusquam equidem bibi.* AM. *quid hoc sit hominis!*
SO. *Equidem decies dixi:*
Domi ego sum, inquam;
Ecquid audis? & apud te assum Sosia idem.
Satin' hoc plane,
Satin' diserte, here, nunc videor tibi locutus
Esse? AM. *vah! apage te à me.* SO. *quid est negotii?*
AM. *Pestis te tenet.* SO. *nam cur istuc dicis?*
Equidem valeo, & salvos sum recte, Amphitruo.
AM. *At te ego faciam hodie, proinde ac meritus es,*
Ut minus valeas, & miser sis,
Salvos domum si rediero. jam
Sequere sis, herum qui ludificas dictis delirantibus:
Qui quoniam herus quod imperavit, neglexisti persequi,
Nunc venis etiam ultro irrisum dominum. quæ neque fieri
Possunt, neque fando unquam accepit quisquam, profers carnufex.
Quojus ego hodie in tergo faxo ista expetant mendacia. — *Acidal.* in tergum, *vel*, tergo.
SO. *Amphitruo, MISERRIMA istac miseria est servo bono,*
Apud herum qui vera loquitur, si id vi verum vincitur.

20. *Tua ex re.*] *E re tua*, id est, ex tuo commodo. Nam utile tibi est, te servum habere, qui duobus in locis uno tempore esse possit. *Bosius.*

22. *Si id ita factum est.*] Nempe, ut te ludificaverim. T. Acidalius legit: *Nisi id ita factum est*, scil. ut tibi narravi.

26. *Hominis!*] *Per genitivum injuriose dicitur; per nominativum honorifice.* Don.

35. *Te ego faciam.*] Genus loquendi Græcum, frequens Comicis, pro, *te faciam minus valere.* Lamb.

44. *Si id vi verum.*] Si omnino nolit

AM. *Quo id, malum, pacto potest, nam mecum argumentis puta,*
Fieri? nunc uti tu hîc sis & domi: id dici volo.
SO. *Sum profecto & hîc & illic. hoc cuivis mirari licet.*
Neque tibi istuc mirum magis videtur, quam mihi,
AM. *Quo modo?* SO. *nihilo, inquam, mirum magis tibi istuc quam mihi.*
Neque, ita me dii ament, credebam primo mihimet Sosiæ,
Donec Sosia, ille egomet, fecit sibi uti crederem.
Ordine omne uti quidque actum est, dum apud hostes sedimus,
Edissertavit: tum formam una abstulit cum nomine;
Neque lac lacti magis est simile, quam ille ego similis est mei.
Nam ut dudum ante lucem à portu me præmisisti domum.
AM. *Quid igitur?* SO. *prius multo ante ædis stabam quam illo adveneram.* Herald. stabat:
AM. *Quas, malum, nugas! satin' tu sanus es?* SO. *sic sum, ut vides.*
AM. *Huic homini nescio quid est mali mala objectum manu,*
Postquam à me abiit. SO. *fateor: nam sum obtusus pugnis pessume.*
AM. *Quis te verberavit?* SO. *egomet memet, qui nunc sum domi.*
AM. *Cave quicquam, nisi quod rogabo te, mihi responderis.*
Omnium primum iste qui sit Sosia, hoc dici volo.

verum esse, quod tamen verum est, & verum dicenti sit infestus. *Boxhorn.*

45. *Nam mecum argumentis.*] Videtur distinguendum: *Quo id, malum, pacto potest nam (mecum argumentis puta) Fieri?* Atque ita prorsus Voss. secundus. Tò *nam* per tmesin, quam vocant, sejunctum à τῷ *Quo*, cujus par est, ut solet Plautus. Aulul. 3. 2. *Sed in ædibus quid tibi meis nam erat negotii?* Merc. 5. 4. *quid negotii est nam quæso istuc?* Gronovius.

52. *Sedimus.*] Id est, desedimus, consedimus cum exercitu. *Douza.*

55. *Nam ut, &c.*] Pendet sententia, interturbata ab irato. *Taubm.*

57. *Sic sum, ut vides.*] Sermo est hominis nec laudantis se, nec vituperantis: & existimaverim fuisse formulam, qua utebantur vulgo, cum oculis suis quemque credere juberent, ita ut sui nihil præterea præstarent. *Gruter.*

58. *Mala objectum manu.*] Nescio quis veneficus ejus mentem excantavit. Nam in veneficiis non tantum est carmini locus, sed etiam *manui*, id est, iis, quæ fiunt manus opera: ut cum adhibentur herbæ, medicamenta mala, venena, vincula. *Turneb.*

59. *Sum obtusus pugnis pessume.*] Jocatur in *mala manu*: quam Amphitr. pro venefica sumit: Sosia pro pugnis, sibi molesta & onerosa. *Taubm.*

63. *Uno*

SO. *Tuus est servus.* AM. *mihi quidem uno te plus etiam est quam volo:*
Neque postquam sum natus, habui nisi te servum Sosiam.
SO. *At ego nunc, Amphitruo, dico; Sosiam servum tuum*
Præter me alterum, inquam, adveniens faciam ut offendas domi,
Davo prognatum; patre eodem quo ego sum: forma, ætate item
Qua ego sum. quid opu'st verbis? geminus Sosia hic factu'st tibi.
AM. *Nimia memoras mira. sed vidistin' uxorem meam?*
SO. *Quin introire in ædis nunquam licitum est.* AM. *quis te prohibuit?*
SO. *Sosia ille, quem jamdudum dico, is qui me contudit.*
AM. *Quis istic Sosia est?* SO. *ego, inquam. quoties dicendum est tibi?*
AM. *Sed quid ais? num obdormivisti dudum?* SO. *nusquam gentium.* *Diffald.* num obdormivisti? dic dum.
AM. *Ibi forte istum si vidisses quendam in somnis Sosiam.*
SO. *Non soleo ego somniculose heri imperia persequi.*
Vigilans vidi, vigilans nunc te video, vigilans fabulor,
Vigilantem ille me jamdudum vigilans pugnis contudit.
AM. *Quis homo?* SO. *Sosia, inquam, ego ille. quæso, nonne intelligis?*

63. *Uno te plus.*] Id est, mihi quidem plus etiam servorum est, quam volo, cum te unum Sosiam habeo. Significat, Sosiam esse servum inutilem & nequam, & se facile eo carere posse; atque adeo optabile esse, ut eo careat. quo fit, ut multo minus velit duos habere Sosias *Lamb.*

67. *Forma; ætate item.*] Viris doctis novum fuit ab uno aspectu Sosiam definire ætatem alterius sui: itaque conjecerunt alii, *forma eadem item:* alii eo sunt progressi, ut duo vocabula *ætate item* delerent. Non ego illos, sed Terentius meliora in Eunucho II. 3. Ubi Chærea de virgine, quam, nisi semel, oculis usurpaverat nunquam, interroganti Parmenoni *anni?* respondet, *anni sedecim.* Quod & multo confidentius in adolescente præsertim, & ipso non admodum provectiore. Rursus A. 4. Sc. 4. Pythias loquens de Chærea pro Eunucho adducto, quicum sermones nulli ancillis fuerant, nisi quos ipse recenset Act. 3. Scen. 3. De hoc illa; *At ille alter venit annos natus sedecim.* Idem in Heaut. I. I. *Annos 60. natus es aut plus eo ut conjicio.* Neque in hominibus tantum, sed etiam in signis ætas ex forma. Cic. 4. Verr. *Erat admodum amplum & excelsum signum cum stella: verumtamen inerat in illa magnitudine ætas, atque habitus virginalis.* Plinius l. 3. epist. 6. loquens de signo: *pendent lacerti, papillæ jacent, recessit venter. A tergo quoque eadem ætas, ut à tergo, &c.* Nec præter rem est, quod in eadem Eunucho ista duo, perinde ut Plauto junguntur: *Præterea forma & ætas ipsa est, facile ut pro Eunucho probes.* Gronovius.

AM. *Qui malum, intelligere quisquam potis est, ita nugas blatis.*
SO. *Verum actutum nosces.* AM. *quem?* SO. *illum nosces, servum Sosiam.*
AM. *Sequere hac igitur me: nam mi istuc primum exquisito est opus.*
Sed vide ex navi efferantur quæ jam imperavi omnia.
SO. *Et memor sum, & diligens, ut quæ imperes compareant.*
Non ego cum vino simitu ebibi imperium tuum.
AM. *Utinam Di faxint, infecta dicta re eveniant tua!*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

ALCUMENA, AMPHITRUO, SOSIA, THESSALA.

Satin' parva res est voluptatum in vita,
Atque in ætate agunda.
Præquam quod molestum est. ita cuique comparatum
Est in ætate hominum;
Ita Dîs placitum, voluptatem ut mœror comes consequatur:
Quin incommodi plus malique illico adsit, boni si obtigit quid.
Nam ego id nunc experior domo, atque ipsa de me scio, cui voluptas
Parumper data'st: dum viri mei mihi potestas videndi fuit
Noctem unam modo: atque is repente abiit à me hinc ante lucem.
Sola hîc mihi nunc videor, quia ille hinc abest, quem ego amo præter omnes.
Plus ægri ex abitu viri, quam ex adventu voluptatis cepi.
Sed hoc me beat saltem, quod perduelles vicit, & domum
Laudis compos revenit: id solatio est. Absit; dummodo

1. *Satin' parva, &c.*] Hoc dicit: In vita hominum pauca & raræ voluptates sunt, si cum molestiis comparentur. Jam, *res voluptatum*, pro ipsis voluptatibus dictum est, more Græcorum, qui dicerent, τὸ χρῆμα τῶν ἡδονῶν. *Muret.*

5. *Voluptatem ut mœror, &c.*] Fide Gruteri & Rittershus. Edd. Vett. *voluptati*, ut sit Græcismus, ἕπεσθαι τῇ ἡδονῇ· ut aliàs, *Decere alicui*, πρέπειν τινί. Cicero simili Græcismo, *comitari huic vitæ*. Similis sententia Curcul. Act. 1. 3. Merc. 1. 2. *Taubm.*

7. *Domo.*] Οἴκοθεν. ut, οἴκοθεν ὁ μάρτυς, de eo, qui se ipse indicat: & οἰκεῖον, quod cujusque proprium ac suum est. *Muret.*

16. *Victor*

Laude parta domum recipiat se: feram & perferam usque
Abitum ejus animo forti atque obfirmato: id modo si mercedis
Datur mihi, ut meus victor vir belli clueat. satis
Mihi esse ducam. VIRTUS præmium est optimum. Lamb. opimum.
Virtus omnibus rebus anteit profecto.
Libertas, salus, vita, res, parentes,
Patria & prognati tutantur, servantur:
Virtus omnia in se habet: omnia assunt bona, quem penes est virtus.

AM. *Edepol me uxori exoptatum credo adventurum domum,*
Quæ me amat: quam contra amo: præsertim re gesta bene,
Victis hostibus, quos nemo posse superari ratu'st:
Eos auspicio meo atque ductu primo cœtu vicimus:
Certe enim me illi expectatum optato venturum scio.
SO. *Quid me non rere expectatum amicæ venturum meæ?*
AL. *Meus vir hic quidem est.* AM. *sequere hac tu me.* AL. *nam quid ille revortitur,*
Qui dudum properare sese ajebat! an ille me tentat sciens?
Atque si id volt experiri, suum abitum ut desiderem,
Ecastor med haud invita se domum recipit suam.
SO. *Amphitruo, redire ad navem meliu'st nos.* AM. *qua gratia?*
SO. *Quia domi daturus nemo est prandium advenientibus.*
AM. *Quî tibi istuc in mentem venit?* SO. *quia enim sero advenimus.*
AM. *Quî?* SO. *quia Alcumenam ante ædis stare saturam intellego.*
AM. *Gravidam ego illanc hîc reliqui quom abeo.* SO. *hei perii miser!*

16. *Victor vir belli clueat.*] Victor nominetur, & omnium sermone celebretur. ἀπὸ τοῦ κλύειν. *Belli*, autem, pro, *in bello*, Adverbialiter. *Camer.*

20. *Prognati.*] Id est, progeniti, posteri, ἐπίγονοι. *Lamb.*

25. *Auspicio meo atque ductu.*] Supremus ducum ipse Imperator est; Ille est, qui non ductum solum, sed auspicia etiam habet. Distincta enim ista; Ductu, cum ipse interfuit, auspiciis, cum illo mandante alius, & fortunam ac deos suos commodante. *Lipsi.* *Primo cœtu.*] Prima congressione, coitione. *Gl. Mss. Pi. Boxh.*

33. *Prandium.*] Recte, *prandium*: nam domum veniunt mane. Solebat autem dari cœna peregre venientibus. *Taubm.*

AM. *Quid tibi est? So. ad aquam præbendam commodum adveni domum;*
Decumo post mense, ut rationem te dictare intellego. Lamb. ductare.
AM. *Bono animo es.* So. *scin' quam bono animo sim? si situlam cepero,*
Nunquam edepol tu mihi divini quicquam creduis post hunc diem,
Ni ego illi puteo, si occepso, animam omnem intertraxero.
AM. *Sequere hac me modo, alium ego isti rei allegabo, ne time.*
AL. *Magis nunc meum officium facere, si huic eam advorsum, arbitror.*
AM. *Amphitruo uxorem salutat lætus speratam suam,*
Quam omnium Thebis vir unam esse optimam dijudicat,
Quamque adeo cives Thebani vero rumificant probam. Non. rumiferant.
Valuistin' usque? expectatusne advenio? So. *haud vidi magis*
Exspectatum: eum salutat magis haud quisquam, quam canem.
AM. *Et cum te gravidam, & cum pulchre plenam aspicio, gaudeo.*
AL. *Obsecro ecastor, quid tu me deridiculi gratia*

37. *Ad aquam præbendam commodum adveni domum.*] Nam à partu lavationibus multum utebantur. Ter. Andr. *Fac istæc ut lavet. istæc* autem, inquit Donatus, *vel quæ ex puerperio sordent; vel ipsa puerpera.* Taubm.

38. *Decumo post mense.*] Scil. Lunari. qui menses nostris breviores. Tertull. *Legitima nativitas, ferme decimi mensis ingressus est.* Turn.

40. *Divini.*] Jurandi & detestandi solennes formulæ. *Lamb.*

41. *Ni ego illi puteo.*] *Vult dicere:* Nisi omnem aquam de puteo extraxero, & illum desiccaro: quæ esset quasi exanimatio putei. Aqua enim puteo, quod anima est animantibus. *Camerar.*

43. *Magis, &c.*] Deliberat cum animo suo *Alcumena*, obviamne eundo, an manendo magis officium suum factura sit. Et respondet ipsa sibi, magis convenire ut maneat, cum vir suus non nunc primum adveniat peregre, sed modo digressus, domum tentandi sui, an qua alia de caussa revertatur. Itaque ne salutat quidem, aut osculum offert, quæ leviora: tantum abest, ut obviam processerit. *I. Gul.*

44. *Speratam suam.*] Ex puellæ proprie *Sperata*, quæ in matrimonium destinatæ erant: ut postea interposito sponsu & pacto, *Pactæ* atque *Sponsæ.* I. Gul.

47. *Haud vidi magis.*] Cum Amphitruo salutasset uxorem, neque illa quicquam responderet; quod virum à se paullo ante abiisse, seque ab illo illudi arbitraretur: jocans qui eis adstabat, servus Sosia inquit,

—— *haud vidi magis Exspectatum!*

quod venustissime dictum est; & ex contrario intelligendum. *Mur.*

Sic salutas? atque appellas quasi dudum non videris,
Quasique nunc primum recipias te domum huc ex hostibus,
Atque me nunc proinde appellas, quasi multo post videris?
AM. *Immo equidem te, nisi nunc hodie, nusquam vidi gentium.*
AL. *Cur negas?* AM. *quia vera didici dicere.* AL. *HAUD ÆQUUM facit,*
Qui quod didicit, id dediscit. an periclitamini
Quid animi habeam? sed quid huc vos revortimini tam cito?
An te auspicium commoratum est? an tempestas continet?
Quî non abiisti ad legiones, ita uti dudum dixeras?
AM. *Dudum! quam dudum istuc factum est?* AL. *tentas; jam dudum, pridem, modo.*
AM. *Quî istuc potis est fieri, quæso, ut dicis, jamdudum, modo?*
AL. *Quid enim censes? te ut deludam contra lusorem meum,*
Qui nunc primum te advenisse dicas, modo qui hinc abieris?
AM. *Hæc quidem deliramenta loquitur.* SO. *paulisper mane,*
Dum edormiscat unum somnum. AM. *quæ ne vigilans somniat.*
AL. *Equidem ecastor vigilo, & vigilans id quod factum est fabulor.*
Nam dudum ante lucem & istunc & te vidi. AM. *quo in loco?*
AL. *Hîc, in ædibus, ubi tu habitas.* AM. *nunquam factum est.* SO. *non taces?* *Talia* nusquam.
Quid si è portu navis huc nos dormientis detulit?
AM. *Etiam tu quoque assentaris huic?* SO. *quid vis fieri?*
Non tu scis, BACCHÆ BACCHANTI si velis advorsarier,
Ex insana insaniorem facies, feriet sæpius.

58. *An te auspicium.*] An tibi *omen* aliquod, vel (ut alibi dicit) *religio objecta est*? Taubm.

64. *Deliramenta.*] *Lira* arationis genus est, cum agricolæ facta semente dirigunt sulcos. inde *Delirus*, qui à recto ordine & quasi à sulco & lira Rationis evagatur. *Isid.*

69. *Dum edormiscat unum somnum.*] Voss. tertius, *obdormiscat*. Quale in Mostell. *Ubi somnum sepelivi omnem atque obdormivi crapulam.* Gronovius. *Quæ ne, &c.*] Quasi dicat: Quid opus est Alcumenæ somno, quæ vigilans jam somniat? *Taubm.*

70. *Assentaris.*] Est *assentari* duplex: unum à *sensu* dictum, quod Græcis est κολακεύειν; alterum à *semita*, quasi *assemitari*, vel *assemtari* dixeris, quod Græcis est συμπαίζειν. Nec aliud proprie sibi Plautus voluit, cum *assentari* & *adversari* opponeret hoc loco. *Fr. Jun.*

Si obsequare, unâ resolvas plagâ. AM. *at pol quin certa res*
Hanc est objurgare, quæ me hodie advenientem domum
Noluerit salutare. SO. *irritabis crabrones.* AM. *tace.*
Alcumena, unum rogare te volo. AL. *quid vis rogare? roga.*
AM. *Num tibi aut stultitia accessit, aut superat superbia?*
AL. *Quî istuc in mente est tibi, mi vir, percontarier?* J. Gul. mentem.
AM. *Quia salutare advenientem me solebas antidhac.*
Appellare itidem ut pudicæ suos viros, quæ sunt, solent.
Eo more expertem te factam adveniens offendi domi.
AL. *Ecastor equidem te certo heri advenientem illico*
Et salutavi, & valuissesne usque, exquisivi simul,
Mi vir: & manum prehendi & osculum tetuli tibi.
SO. *Tun' heri hunc salutavisti?* AL. *& te quoque etiam Sosia.*
SO. *Amphitruo, speravi ego istam tibi parituram filium:*
Verum non est puero gravida. AM. *quid igitur?* SO. *insania.*
AL. *Equidem sana sum, & deos quæso, ut salva pariam filium.*
Verum tu magnum malum habebis, si hic suum officium facit:
Ob istuc omen, ominator, capies quod te condecet.
SO. *Enimvero prægnanti oportet & malum & malum dari,*
Ut quod obrodat, sit, animo si male esse occœperit.
AM. *Tu me heri hîc vidisti?* AL. *ego, inquam, si vis decies dicere.*
AM. *In somnis fortasse.* AL. *immo vigilans vigilantem.* AM. *væ misero mihi!*
SO. *Quid tibi est?* AM. *delirat uxor.* SO. *atra bili percita est.*
Nulla res tam delirantîs homines concinnat cito.

73. *Una resolvas, &c.*] Hoc vult: Si Bacchæ bacchanti & obvios quosque, ex more, thyrso percutienti velis resistere, tanto plures ab ea plagas accipies, quanto diutius adverseris. si cedis & obsequeris, semel tantum feriet, non sæpius: una plaga ipsi satisfiet. *Pistor. Resolves*, liberabis te. *Gloss. Mss. Pl. Boxh.*

75. *Irritabis crabrones.*] *Crabronum silvestres in arborum cavernis degunt; hieme conduntur. vita bimatum non transit. ictus eorum haud temere sine febri est. Auctores sunt, ter novenis punctis interfici hominem.* Plin.

91. *Malum & malum.*] *Malum & malum*, duplici intellectu & effertur à Sosia & accipitur à populo: ut videlicet opus habeat vel *Punicis malis*, quæ contra gravidarum malaciam in usu, *Plinio* & *Dioscoride* testibus: vel etiam ut eidem bina omnino conveniant mala, (ita enim accipit *malum & malum*) sed qualibus amicæ suæ nimis quam acceptus cultor quisque. *Gruter.*

97. *Impli-*

AM. *Ubi primum tibi sensisti, mulier, implicisciet?*
AL. *Equidem ecastor sana & salva sum.* AM. *cur igitur praedicas*
Te heri me vidisse, qui hac noctu in portum advecti sumus?
Ibi coenavi, atque ibi quievi in navi noctem perpetem.
Neque meum pedem huc intuli etiam in aedis, ut cum exercitu
Hinc profectus sum ad Teleboas hostis, eosque ut vicimus.
AL. *Immo mecum coenavisti, & mecum cubuisti.* AM. *quid id est?*
AL. *Vera dico.* AM. *non quidem hercle de hac re, de aliis nescio.*
AL. *Primulo diluculo abivisti ad legiones.* AM. *quomodo?*
SO. *Recte dicit: ut commeminit, somnium narrat tibi.*
Sed, mulier, postquam experrecta es, prodigiali Jovi
Aut mola salsa hodie, aut thure comprecatam oportuit.
AL. *Vae capiti tuo!* SO. *tua istuc refert, si curaveris.* Lamb. nisi curav.
AL. *Iterum jam hic in me inclementer dicit, atque id sine malo?*
AM. *Tace tu. tu dic, egone abs te abii hinc hodie cum diluculo?*
AL. *Quis igitur nisi vos narravit mihi, illi ut fuerit praelium?*
AM. *An etiam id tu scis?* AL. *quippe quae ex te audivi: ut urbem maxumam*

97. *Implicisciet?*] Implicari, involvi istam atram bilem. *Lambin.*

103. *Quid, &c.*] *Meursius* hic versum, qui est in mediis edd. restituit:
Nihil te pudet, scelesta, populi in conspectum ingredi?

105. *Primulo, &c.*] Mens haec est: Quia dixerat Alcumena, abiisse Amphitruonem ad legiones *primo diluculo*: hinc colligit Sosia, eam narrare somnium. dicit quippe se *primo diluculo experrectam esse*. Itaque non vult Sosia eam ab Amphitruone interpellari. *Recte*, inquit, *dicit*; ne interturba: *somnium*, prout in memoriam revocat suam, *narrat tibi*. Solebant autem, qui fabulam narrassent, dicere *se postea experrectos esse*. Petitus.

107. *Prodigiali.*] Id est, *prodigiorum depulsori.* Turnebus.

108. *Mola salsa.*] Graeci hordeo non molito in sacris, in priscae memoriam vitae, utebantur, in qua homines nondum molere fruges, sed solidis vesci solebant. Est igitur *mola salsa*, tanquam *molitura salsa*; ut molae, qua frumenta franguntur, nomen molito farri tribuatur. *Taubm. Comprecatam oportuit.*] *Comprecari* quid sit, copiose Douza in Cent. lib. 3.9. Porrò superstitionem veterum in expiandis somniis, festive notat Martial. Epig. lib. 7. 53. *Semper mane mihi, &c.* Taubm.

110. *Sine malo.*] Id est, *impune.* Lamb.

Expugnavisses; regemque Pterelam tute occideris.
AM. *Egone istuc dixi?* AL. *tute istic, etiam astante hoc Sosia.* (*Meurs. tute istuc sc. dixisti.*)
AM. *Audivistin' tu me narrare hoc hodie?* SO. *ubi ego audiverim?*
AM. *Hanc roga.* SO. *me quidem præsente nunquam factum est, quod sciam.*
AL. *Mirum quin te advorsus dicat.* AM. *Sosia, age; me huc aspice.*
SO. *Specto.* AM. *vera volo loqui te: nolo assentari mihi.*
Audivistin' tu hodie me illi dicere ea, quæ illa autumat.
SO. *Quæso, edepol, num tu quoque etiam insanis, cum id me interrogas?*
Qui ipsus equidem nunc primum istanc tecum conspicio simul.
AM. *Quin nunc, mulier, audin' illum?* AL. *ego vero; ac falsum dicere.*
AM. *Neque tu illi, neque mî viro ipsi credis?* AL. *eo fit, quia mihi*
Plurimum credo, & scio ista hæc facta proinde ut proloquor.
AM. *Tun' me heri advenisse dicis?* AL. *tun' te abisse hodie hinc negas?*
AM. *Nego enimvero, & me advenire nunc primum ajo ad te domum.*
AL. *Obsecro, etiamne hoc negabis? te auream pateram mihi*
Dedisse dono hodie, qua te illic donatum esse dixeras?
AM. *Neque edepol dedi, neque dixi: verum ita animatus fui,*
Itaque nunc sum; ut eâ te patera donem. sed quis istuc tibi
Dixit? AL. *ego quidem ex te audivi, & ex tua accepi manu*
Pateram. AM. *mane, mane obsecro te: nimis demiror, Sosia,*
Quî illæc illic me donatum esse aurea pateræ sciat,
Nisi tu dudum hanc convenisti, & narravisti hæc omnia.

115. *Tute istic.*] Meurs. legend. censet: *Tute istuc*, scil. dixisti. *Taubm.*
118. *Me huc aspice.*] Formula est parandæ attentioni. *Taubm.*

123. *Quin nunc.*] Affirmantis est, pro *atque etiam*. T. *Ego vero.*] Sc. *audio*: & hoc etiam audio, ipsum mentiri. *Camer.*

137. *Quid*

SO. *Neque edepol ego dixi, neque istam vidi, nisi tecum simul.*
AM. *Quid hoc sit hominis!* AL. *vin' proferri pateram?*
AM. *proferri volo.*
AL. *Fiat. tu, Thessala intus pateram proferto foras,*
Qua hodie meus vir donavit me. AM. *secede huc tu, Sosia.*
Enimvero illud præter alia mira miror maxume,
Si hæc habet pateram illam. SO. *an etiam id credis, quæ in hac cistellula*
Tuo signo obsignata fertur? AM. *salvum signum est?* SO. *inspice.*
AM. *Recte, ita est ut obsignavi.* SO. *quæso quin tu istanc jubes*
Pro cerrita circumferri. AM. *edepol quin facto est opus.*
Nam hæc quidem edepol larvarum plena est. AL. *quid verbis opu'est?*
Hem tibi pateram: eccam. AM. *cedo mihi.* AL. *age, aspice huc sis nunc jam,*
Tu, qui, quæ facta, inficiare: quem ego jam hic convincam palam.
Estne hæc patera qua donatus illî? AM. *summe Juppiter*
Quid ego video! hæc ea est profecto patera. perii! Sosia.
SO. *Aut pol hæc præstigiatrix mulier multo maxuma est,*
Aut pateram hic inesse oportet. AM. *agedum, eam solve cistulam.*
SO. *Quid ego istam exolvam? obsignata'st recte: res gesta est bene.*

137. *Quid hoc, &c.*] Hæc secum *Amphitruo*, quasi dicat, uxorem habeo valde mirabilem. *Taubm.* Imo sic distingue & lege: *Quid? Hoc sit hominis?* quasi dicat; Hæc illa nosse non potest, nisi per artes, quæ superant humanas. *Boxh.*

138. *Intus pateram proferto.*] Ex Hellenismi forma interpretandum, qua dicunt: τὸ ἐν τοῖς ποτήριον: ut fiat, Proferto pateram eam, quæ intus est. *Douza.*

144. *Cerrita.*] *Cerriti & Larvati male sani, aut Cereris ira, & Larvarum incursione, animo vexati.* Nonius. *Circumferri?*] *Circumferre* verbum pontificale est, pro, *lustrare*, & lustratione curare: ut notat *Servius* ad illud Virgil. 6. Æneid. *Idem ter socios pura circumtulit unda. circumtulit, id est, purgavit. nam lustratio à circumlatione dicta est vel tædæ vel sulphuris.* Scalig. *Quin facto.*] Id est, circumlatione, sive lustratione est opus. *Boxh.*

145. *Larvarum plena.*] A Laribus larvæ: à larvis furiosi insanique vocantur. *Turneb.*

152. *Obsignata'st recte.*] Grut. ita distinguit: *Obsignata est. recte! res g.* Nam

rectè

Tu peperisti Amphitruonem, ego alium peperi Sosiam:
Nunc si pateram patera peperit, omnes congeminavimus.
AM. *Certum est aperire, atque inspicere.* SO. *vide sis signi quid siet:*
Ne posterius in me culpam conferas. AM. *aperi modo;* *Alii. transferas.*
Nam hac quidem nos delirantes facere dictis postulat.
AL. *Unde hæc igitur est, nisi abs te, quæ mihi dono data est?*
AM. *Opus mî est istuc exquisito.* SO. *Juppiter, pro Juppiter!*
AM. *Quid tibi est?* SO. *hic patera nulla in cistula'st.* AM. *quid ego audio?*
SO. *Id quod verum est.* AM. *ac cum cruciatu jam, ni apparet, tuo.*
AL. *Hæc quidem apparet.* AM. *quis igitur tibi dedit?* AL. *qui me rogat.*
SO. *Me captas, quia tute ab navi claneulum huc alia via*
Præcurristi: atque hinc pateram tute exemisti, atque eam
Huic dedisti, posthac rursus obsignasti clanculum.
AM. *Hei mihi! jam tu quoque hujus adjuvas insaniam:*
Ain' heri nos advenisse huc? AL. *ajo, adveniensque illico*
Me salutavisti, & ego te & osculum tetuli tibi.
AM. *Jam illud non placet principium de osculo. pergam exequi.* *Muret. perge exequi.*
AL. *Lavisti.* AM. *quid postquam lavi?* AL. *accubuisti.* SO. *euge! optime.*
Nunc exquire. AM. *ne interpella; perge porro dicere.*
AL. *Cœna apposita est: cœnavisti mecum: ego accubûi simul.*

rectè obsignatam hero jam satis constabat, qui eam modo inspexerat. tantum miratur servus, cur eam resolvere jubeat, nisi velit signum rumpi, quod lini nodis super impressum. *Taubm.* *Res gesta est bene.*] Quasi dicat: Bene habet, quod e simplis gemini sumus facti. *Lamb.*

157. *Postulat.*] Ἀξιοῖ, æquum putat. *Lamb.*

158. *Nisi abs te, quæ mihi.*] Emendant, *quei mihi*, quod sit, à quo. Sed distinguendum: *nisi, abs te quæ mihi dono data, est?* Unde est, nisi est, quæ abs te mihi dono data. *Gronovius.*

161. *At cum cruciatu.*] Id est, væ tibi. *Gl. Mss. Pl. Boxhorn.*

169. *Pergam exequi.*] Muret. Var. lect. lib. 10. c. 13. ait legendum, *perge exsequi.* Est autem *exsequi*, narrare, διηγεῖσθαι. *Taubm.*

AM. *In eodem lecto?* AL. *in eodem.* SO. *hei! non placet convivium.*

AM. *Sine modo argumenta dicat. quid, postquam cœnavimus?*

AL. *Te dormitare ajebas. mensa ablata est, cubitum hinc abiimus.*

AM. *Ubi tu cubuisti?* AL. *in eodem lecto tecum una in cubiculo.*

AM. *Perdidisti!* SO. *quid tibi est?* AM. *hæc me modo ad mortem dedit.*

AL. *Quid jam, amabo?* AM. *ne me appella.* SO. *quid tibi est?*

AM. *perii miser!*

Quia pudicitiæ hujus vitium me hic absente est additum.

AL. *Obsecro, ecastor, cur istuc, mi vir, ex te audio?*

AM. *Vir ego tuus sim? ne me appella falsò falso nomine.*

SO. *Hæret hæc res: siquidem hæc jam mulier facta'st ex viro*

AL. *Quid ego feci, qua istæc propter dicta dicantur mihi?*

AM. *Tute edictas facta tua, ex me quæris quid deliqueris?*

AL. *Quid ego tibi deliqui, si cui nupta sum, tecum fui?*

AM. *Tun' mecum fueris? quid illac impudente audacius?*

173. *Lecto?*] Convivali, more veterum discumbentium.

175. *Dormitare.*] Desiderativum potius, quam frequentativum. *Turneb.*

177 *Perdidisti.*] Scil. me.

181. *Falso, &c.*] Malim: *Ne me appella falsa falso nomine. Falsa,* hoc est, aut mendaciloqua, aut imagine veri decepta atque à recta ratione evagans. *Dousa.*

182. *Siquidem hæc jam mulier facta est ex viro.*] Sic restituere se ait ὁ πάνυ ad historiam Augustam. Nec tamen aut Camerarius, aut Taubmannus, aut Gruterus aliter ediderunt. Sed mirificam interpretationem comminiscitur, *factam ex viro* dici Alcmenam, quæ virum amiserit. Id vero Latinum esse nunquam illi concederet. Nam quæ affert nihil habent simile. *Sergiolus ex gladiatore* apud Scholiasten Juvenalis est, qui gladiator fuerat: *pecudes ex maribus* apud Arnobium, qui fuerant mares. Sic igitur *mulier ex viro facta*, quæ fuerat vir antea: non quæ perdidit maritum. Vernilis est jocus, Amphitruo negat se Alcmenæ virum esse. Ergo fingit se suspicari servus, factum mulierem, neque enim Hermaphroditum, nam hic & vir & mulier. *Hæret hæc res, si quidem hæc jam mulier facta est ex viro*: virum enim se esse negat: oportet igitur, qui meus est stupor, credam in fœminam versum. *Hæc facta* autem ait partim respiciens, quod nunc eum esse fingit se putare, partim, ut Cicero, *Epicurus (hoc enim vestrum lumen est) &c.* Vide in Senec. ad Marciam c. 19. Sic ludit Ovidius in illis, quibus sexus fertur mutatus, Tiresia, Iphi, Cænide. *Gr.*

185. *Tecum fui.*] *Cum viro esse*, honeste & more Græcorum dictum, pro, *cum viro rem habere*: τῷ ἀνδρὶ συνεῖναι. *Scalig.*

187. Si

Saltem tute, si pudoris egeas, sumas mutuum.
AL. *Istuc facinus, quod tu insimulas, nostro generi non decet.*
Tu si me impudicitiæ captas, non potes capere.
AM. *Proh di immortales! cognoscin' tu me saltem, Sosia?*
SO. *Propemodum.* AM. *cœnavin' ego heri in navi in portu Persico?*
AL. *Mihi quoque assunt testes, qui illud quod ego dicam assentiant.*
AM. Qui? testes? AL. testes. AM quid testiculare?
AL. enim uno sat est,
Nec nobis præsente aliquis nisi servos Sosia affuit.
SO. *Nescio quid istuc negotii dicam, nisi quispiam est*
Amphitruo alius, qui forte te hic absente tamen
Tuam rem curet, teque absente, hic munus fungatur tuum.
Namque de illo subditivo Sosia mirum nimis est. *Mærei* mirum est minus.
Certè de istoc Amphitruone jam alterum mirum est magis.
Nescio quis præstigiator hanc frustratur mulierem.
AL. *Per supremi regis regnum juro, & matrem familias,*

187. *Si pudoris egeas, sumas mutuum.*] Id est, etsi omnem jam pudorem fortasse deposueris, debebas saltem coram marito dissimulare, & mihi adscititio pudore imponere; eorum more, qui alienis opibus suam tegunt inopiam. *H. Junius.*

188. *Nostro generi non decet.*] Imitatione Græcorum. sic infra 3.4. *ornatum capiam, qui potis decet.* Terent. *vobis decet.* ubi notat Donatus; *Græce dixit,* ὑμῖν πρέπει. Antiqui si addebant statim verbum; *Nos decet facere*; *Nos decet dicere*, dicebant. Si non addebant; *Nobis decet.* Meurs.

189. *Captas.*] Ponitur desiderative, pro, velis capere. *Boxhorn.*

193. *Qui? testes?*] *Scaliger* ad illud in Phallicis, *Magnis testibus ista res agetur*, notat, *Testis*, ὁ μάρτυς, ex antiqua lingua Græca ϑίστωρ: & μάρτυρες ϑίσωι. τοὺς διδύμους vero (quos eleganter *Pares* vocat Plinius) ita nominarunt, quod & ipsi μάρτυρες τοῦ ἀῤῥενότητος, iccirco ambigue lusit Plautus. Nam, ut mos erat veterum, verbum formavit ex re, quam non intelligebat: ex *Teste*, *testiculari*. At dedita opera *testiculari* dixit, pro eo, quod Græci, ὀρχιπεδῆσαι. sicut & κλειτοριάζειν dicebant, à pudendo muliebri. quod Laberius, ut ego puto, *pucllitari* interpretatus est.

194. *Nobis præsente.*] *Præsente & absente nobis* dixerunt veteres, ut docet *Nonius.*

200. *Frustratur.*] *Frustror*, verbum commune utrumque significat, fallo & fallor. *Frustra sum*, est fallor & decipior. In quibus facete lusit *Ennius* in Sat.

Nam qui lepide postulat alterum frustrari,
Quem frustratur, frustra eum dicit frustra esse, &c.

Aus. Popm.

203. Mor-

Junonem, quam me vereri & metuere est par maxume,
Ut mî, extra unum te, mortalis nemo corpus corpore
Contigit, quo me impudicam faceret. AM. *vera isthac velim.*
AL. *Vera dico, sed nequicquam: quoniam non vis credere.*
AM. *Mulier es, audacter juras.* AL. *QUÆ non deliquit, decet*
Audacem esse, confidenter pro se & proterve loqui.
AM. *Satis audacter.* AL. *ut pudicam decet.* AM. *tu verbis probas.* Grut. ain? verbis probas.
AL. *NON EGO illam mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur:*
Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatum cupidinem,
Deûm metum, parentum amorem, & cognatûm concordiam:
Tibi morigera, atque ut munifica sim bonis, prosim probis.
SO. *Næ ista edepol, si hæc vera loquitur, ex amussim est optuma.*
AM. *Delenitus sum profecto ita, ut me qui sim nesciam.*
SO. *Amphitruo es profecto: cavesis ne tu te usu perduis:*
Ita nunc homines immutantur, postquam peregre advenimus.
AM. *Mulier, istam rem inquisitam certum est non amittere.*
AL. *Edepol me libente facies.* AM. *quid ais? responde mihi.*
Quid si adduco tuum cognatum huc à navi Naucratem,
Qui mecum una vectus est una navi: atque is si denegat
Facta, quæ tu facta dicis, quid tibi æquum est fieri?
Nunquid causam dicis, quin te hoc multem matrimonio?
AL. *Si deliqui, nulla causa est.* AM. *convenit. tu, Sosia,*
Duc hos intro. ego huc ab navi mecum adducam Naucratem.

203. *Mortalis.*] Recte addit, *mortalis*, quia putavit eum, qui erat Juppiter, esse vere mortalem & suum Amphitruonem. *Boxhorn.*

205. *Non vis credere.*] *Mulieri ne credas, ne mortuæ quidem.* Diogen.

214. *Delenitus sum.*] *Delenitus* exponitur hic *mente alienatus*, à *Nonio*. *Scip. Gentil.* docet, etiam apud JCtos *delenimenta* & *delenifica dicta*, sumi pro incantationibus & venenis, quibus mens de suo statu dejicitur. *Lamb.*

215. *Usu perduis.*] Quia si nescires, (ait vetus Interpres) quis esses, posset alius in tui locum succedere; & sic te privare te ipso. quia cum per usum fuisset in possessione tui, ille te acquisivisset, & tu te perdidisses ut in fundis contingit. Dictum autem *usuperdere*, ut *usucapere*; & supra; *usufacere suum.* Lamb.

222. *Mulcem, &c.*] Adulteræ non domo solum exactæ & dote privatæ fuerunt, sed etiam necatæ: ipsique adeo Magistratus, præsertim Ædiles, adulteras interdum accusarunt. *Lipsius.*

227. *Ab-*

So. *Nunc quidem præter nos nemo est: dic mihi verum serio,*
Ecquis alius Sosia intu'st, qui mei similis siet?
AL. *Abin' hinc à me dignus domino servus.* So. *abeo, si jubes.*
AL. *Nimis ecastor facinus mirum est, qui illi collibitum siet*
Meo viro, sic me insimulare falsum facinus tam malum.
Quicquid est, jam ex Naucrate cognato id cognoscam meo.

227. *Abeo, si jubes.*] Jocus ex ambiguo: nam & qui manumittuntur, abire à dominis jubentur. *Lambin.*

229. *Sic me, &c.*] Subintelligendum fortassis est, *fecisse*, aut *admisisse*. Licet etiam *insimulare me*, explicate, *insimulare in me*, quod est, mihi objicere, & in me confingere falsum facinus. *Lamb.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

JUPPITER.

EGo sum ille Amphitruo, cui est servus Sosia,*
Idem Mercurius qui fit, quando commodum'st.
In superiore qui habito cœnaculo:
Qui interdum fio Juppiter, quando lubet.
Huc autem quom extemplo adventum apporto, illico
Amphitruo fio, & vestitum immuto meum.
Nunc huc honoris vestri venio gratia,
Ne hanc inchoatam transigam Comœdiam;
Simul Alcumenæ, quam vir insontem probri
Amphitruo accusat, veni, ut auxilium feram:
Nam mea sit culpa, quod egomet contraxerim,
Si id Alcumenæ innocenti expetat.
Nunc Amphitruonem memet, ut occœpi semel,
Esse assimulabo, atque in horum familiam
Frustrationem hodie injiciam maxumam.
Post igitur demum faciam res fiat palam,

Aliâ. extemplo advento, à porta illico, &c.

3. COEnaculo.] Perlepide jocatur histrio, qui personam Jovis susceperat pro Amphitruone subditi: se enim pauperculum dicit cœnaculatium, qui habitet in superiore domus cœnaculo ad tegulas; non in prima contignatione, sed in suprema. *Turneb.*

8. *Inchoatam, &c.*] Ne inter initia prodens me esse Jovem, statim finem huic Comœdiæ imponam. Vult idem ex lege pluribus actibus & scenis perfici Comœdiam, priusquam se prodat. In eo enim, se prodente, est finis. *Boxh.* Inchoatum, imperfectum. *Gl. Mss. Plaut. Boxh.*

Atque Alcumenæ in tempore auxilium feram,
Faciamque ut uno fœtu, & quod gravida est viro,
Et me quod gravida'st, pariat sine doloribus.
Mercurium jussi me continuo consequi,
Si quid vellem imperare. nunc hanc alloquar.

19. *Et me.*] Subintell. *ex.* Taubm. *Sine doloribus.*] Frustra hic à Contareno, aliisque, reprehenditur Plautus, qui sub finem adscribit dolores partus Alcumenæ. At hic agitur de doloribus & ægritudine animi. Hanc dicit, se tollere velle Juppiter. Et sustulit exortam inter maritum & uxorem. *Boxhorn.*

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

ALCUMENA, JUPPITER.

Durare nequeo in ædibus: ita, me probri,
Stupri, dedecoris à viro argutam meo!
Ea quæ sunt facta, infecta refert, ac clamitat.
Quæ neque sunt facta, neque ego in me admisi, arguit;
Atque id me susque deque esse habituram putat.
Non edepol faciam: neque me perpetiar probri
Falso insimulatam: quin ego illum aut deseram,
Aut satisfaciat mihi ille, atque adjuret insuper,
Nolle esse dicta, quæ in me insontem protulit.
JUP. *Faciundum est mihi illud, fieri quod illæc postulat,*
Si me illam amantem ad sese studeam recipere:

1. PRobri.] *Probrum* & *opprobrium* proprie significat adulterium. *Scip. Gentil.*

2. *Argutam.*] Scil. patiar, vel, par est. *Taubm.*

3. *Infecta refert, ac clam.*] Hæc Camerarii conjectura est. Scripti, vel, *infecta re est ac clamitas*, unde Gulielmius, *infecta restat ac clamitat*: vel, *infecta re acclam.* vel *infecta ve acclam.* Langianus unus: *infecta esse acclamitat.* Unde scribendum: *infecta esse acclamitat*: Ut *oggannire, occentare, objurgare.* Et habet ipse in Curculione, act. II. scen. 3. *dormio ne acclamites.* τὸ *restare* hic locus nullus. *Gronovius.*

5. *Id me susque deque esse habituram putat.*] *Agellius* lib. 16. 9. *Susque deque ferre, & Susque deque habere*, significat, æquo animo esse, & quod accidit, non magno pendere, atque interdum negligere & contemnere: & propemodum id valet, quod dicitur Græce ἀδιαφορεῖν.

8. *Satisfaciat.*] Olim jurabant, se agnoscere, quod indigno eam injuriam intulissent: eaque res vindicabat læsum ab infamia.

11. *Ad sese studeam, &c.*] Id est, si studeam illam recipere ad sese me amantem, hoc est, me qui ejus amore distineor. *Douza.*

Quando ego quod feci, factum id Amphitruoni obfuit,
Atque ille dudum meus amor negotium
Insonti exhibuit: nunc autem insonti mihi
Illius ira in hanc & maledicta expetent. Scal. in hunc.
AL. *Et, eccum, video, qui me miseram arguit*
Stupri, dedecoris. JUP. *te volo, uxor, colloqui.*
Quo te avortisti? AL. *ita ingenium meum est:*
Inimicos semper osa sum obtuerier.
JUP. *Heja autem inimicos!* AL. *sic est, vera prædico:*
Nisi etiam hoc falso dici insimulaturus es.
JUP. *Nimis verecunda es.* AL. *potin' es ut abstineas* Lamb. iracunda es.
manum?
Nam certo si sis sanus, aut sapias satis,
QUAM TU impudicam esse arbitrare & prædices,
Cum ea tu sermonem nec joco, nec serio
Tibi habeas, nisi sis stultior stultissumo.
JUP. *Si dixi, nihilo magis es, neque esse arbitror.*
Et id huc revorti, uti me purgarem tibi.
Nam nunquam quicquam meo animo fuit ægrius,

14. *Nunc autem insonti mihi.*] Haud scio, quæ sit ea Camerarii editio, in qua legatur *sonti*. Quam ergo ante oculos habeo, *insonti*, ut & scripti omnes. Nec vero cum Scaligero legendum *in hunc*, aut cum Salmasio, *ne in hanc expetant*. Nondum enim id agit Jupiter, ut innocentiam Alcmenæ marito probet: id reservavit Poëta in extremum actum: sed ut ne ob mariti probra ipse, quasi maritus, ab ea excludatur. Ergo *insonti exhibuit*: non Amphitruoni interpretor, sed Alcmenæ, quæ ob Jovis amorem tam male accepta fuerat à marito. Deinde, *insonti mihi* Jovi *illius* Amphitruonis *ira in hanc & maledicta expetent*, est in me, qui non feci convicium Alcmenæ, atque hujus culpæ insons sum, recident meque plectent, ut ab ea repellat, ira Amphitruonis in uxorem & maledicta. Habenda mihi expurgatio est, nisi velim fastum pati, & ab Alcmena excludi: quandoquidem; quod ego feci, id Amphitruonem decepit, ut illam insontem & nullius culpæ sibi consciam raptaret probris: nunc autem futurum est, nisi satisfaciam, tanquam ipse auctor conviciorum, ut ego insons nec istius criminationis reus ob Amphitruonis iram in uxorem & maledicta pœnas luam, & ab ea segreger. *Expetere alicui*, pro *expetere in aliquem*, ut *congerere alicui* & *in aliquem* & similia. *Illi*, quod olim conjecit Dissaldæus, facile admitto. *Gronovius.*

19. *Inimicos.*] *Scipio Gentil.* monet, JCtos virum post divortium appellasse, *inimicum. Osa sum.*] Id est, *odi contra intueri.* Nonius.

22. *Verecunda.*] Quamvis alii legant *iracunda es*; retineo tamen τὸ *verecunda*, sensu plano.

40. *Serio*

Quam postquam audivi, te esse iratam mihi.
Cur dixisti? inquies. ego expediam tibi.
Non edepol quo te esse impudicam crederem:
Verum periclitatus animum sum tuum,
Quid faceres, & quo pacto id ferre induceres.
Equidem joco illa dixeram dudum tibi,
Ridiculi causa: vel hunc rogato Sosiam.
AL. *Quin huc adducis meum cognatum Naucratem,*
Testem quem dudum te adducturum dixeras
Te huc non venisse? JUP. *SI QUID dictum est per jocum,*
Non aequum est id te serio praevortier.
AL. *Ego illud scio quam doluerit cordi meo.*
JUP. *Per dexteram tuam te, Alcumena, oro, obsecro,*
Da mihi hanc veniam: ignosce; irata ne sies.
AL. *Ego istac feci verba virtute irrita:*
Nunc quando factis me impudicis abstines, *Acid.* abstineo.
Ab impudicis dictis avorti volo.
Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas.
Juben' mi ire comites? JUP. *sanan' es?* AL. *si non jubes,*
Ibo egomet, comitem Pudicitiam duxero.
JUP. *Mane, arbitratu tuo jusjurandum dabo:*
Me meam pudicam esse uxorem arbitrarier.

40. *Serio praevortier.*] Taubmanno *serio* est adverbium, ut sit *serio praevortier*, serio accipere. Male, opinor. Ait Jupp., non esse aequum, si quae ipse per jocum dixerit, Alcumena praehabeat seriis verbis, quibus nunc eam alloquitur. Et est ea verbi acceptio supra, Act. I. Sc. 3. *Ne me uxorem praevortisse dicant prae republica.* Dissaldaeus.

44. *Ego istac feci verba virtute irrita.*] Ego maledicta tua pudicitia mea feci cassa & inania. *Cic.* pro Q. Rosc. *Nonne ut ignis in aquam conjectus continuo restinguitur, & refrigeratur: sic falsum crimen in purissimam & castiss. vitam collatum, statim concidit & restinguitur? Gellius* docet irritum esse verbum augurale, cum ait, *Aves irritas habuit Remus.* nam & ratum facere, augurii est *Tullio.* Lamb.

47. *Valeas, &c.*] Verba, quibus utebantur, cum solvebatur matrimonium, extant Lege XII. Tabb. *Si vir ab uxore divortit, uxori res suas sibi habere jubeto, eique claves adimito.*

48. *Juben' mi ire comites?*] Moris fuit, ut sine comite mater familias aut matrona non prodiret in publicum: & idcirco non levem injuriam eisdem fieri ab iis, qui comites earum abducunt, testatur *Ulpianus.* Raevardus. *Si non jubes.*] Lego: *Sin; ibo ego, Mecum comit. &c.* Illa verba: *si non jubes*, glossema sunt particulae *Sin.* Scioppius.

Id ego si fallo, tum te, summe Juppiter,
Quæso, Amphitruoni ut semper iratus sies.
AL. *Ah! propitius sit potius.* JUP. *confide fore.*
Nam jusjurandum verum te advorsum dedi.
Jam nunc irata non es? AL. *non sum.* JUP. *bene facis.*
Nam IN HOMINUM ætate multa eveniunt hujusmodi:
Capiunt voluptates: capiunt rursum miserias.
Iræ interveniunt, redeunt rursum in gratiam.
Verum iræ si quæ forte eveniunt hujusmodi,
Inter eos rursum si reventum in gratiam est,
Bis tanto amici sunt inter se, quam prius.
AL. *Primum cavisse oportuit ne diceres,*
Verum eadem si isdem purgas, mihi patiunda sunt. *MS. Pal.* iisdem.
JUP. *Jube vero vasa pura adornari mihi,*
Ut, quæ apud legionem vota vovi, si domum
Redissem salvus, ea ego exsolvam omnia.
AL. *Ego istuc curabo.* JUP. *evocate huc Sosiam:*
Gubernatorem qui in mea navi fuit
Blepharonem arcessat, qui nobiscum prandeat.
Is adeo impransus ludificabitur: *7 Gul ed-dit:* dolsez
Quom ego Amphitruonem collo hinc obstricto traham.
AL. *Mirum quid solus secum secreto ille agat!*
Atque aperiuntur ædes. exit Sosia.

52. *Tum te, summe Juppiter!*] Ridiculum. Jurat per Jovem, qui ipsus est. *Taubm.*

57. *In hominum.*] Hunc locum Plutarchus simili valde eleganti declaravit. *Quemadmodum enim*, inquit, *cum è nubibus exiit Sol, ac post caliginem denique fervent ior est: ita amor, cum intercessit ira aut suspicio, pace facta, reconciliatisque animis, jucundior est, atque acrior.*

62. *Bis tanto.*] *Lamb.* subaudit, *magis.* Frustra, opinor, bis tanto magis amici sunt non apte sonat, *tanto quam*, non male. *Dissaldam.*

63. *Primum cavisse oportuit.*] Mens Alcumenæ est: Etsi decuisset te prius cavisse ne diceres: quia tamen tu idem eadem quæ dixisti purgas, ea patiar necesse est. *Gruter.*

65. *Vasa pura.*] *Vasa pura* sunt, quæ in alio usu non fuerunt. Sic *Vestis pura*, in sacris appellatur, inquit Servius, quæ neque funesta sit, neque maculam habeat ex homine mortuo. Alias *vasa pura*, & *argentum purum* opponi emblematis cælato, notum est. *Scalig.*

72. *Collo obstricto.*] *Obstringere* est vinculo arcte circumvincire. *Lamb.*

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

SOSIA, JUPPITER, ALCUMENA.

A*Mphitruo, assum: si quid opus est, impera: imperium exequar.*
JUP. *Optume advenis.* SO. *jam pax est inter vos duos?*
Nam quia vos tranquillos video, gaudeo & volupe est mihi,
Atque ITA SERVOM *par videtur frugi sese instituere:*
Proinde heri ut sint, ipse item sit: voltum è voltu comparet:
Tristis sit, si heri sint tristes: hilarus sit, si gaudeant.
Sed age, responde: jam vos redistis in concordiam?
JUP. *Derides, qui scis hac jam dudum me dixisse per jocum.*
SO. *An id joco dixisti? equidem serio ac vero ratus.*
JUP. *Habui expurgationem; facta pax est.* SO. *optume est.*
JUP. *Ego rem divinam intus faciam, vota quæ sunt.* SO. *censeo.*
JUP. *Tu gubernatorem à navi huc evoca verbis meis*
Blepharonem, ut re divina facta mecum prandeat.
SO. *Jam hîc ero, quum illic censebis esse me.* JUP. *actutum huc redi.*
AL. *Nunquid vis quin abeam jam intro, ut apparentur quibus opus?*
JUP. *I sane, & quantum potest parata fac sint omnia.*
AL. *Quin venis, quando vis, intro: faxo haud quicquam sit mora.* Vulg. veni.

2. O*ptume advenis.*] Opportune.

2. *Sese instituere.*] Par videtur servum frugi ita se componere. *Turneb.*

5. *Vultum è vultu.*] Vultum suum è vultu heri fingat & conformet. *Lambinus.*

11. *Vota quæ sunt.*] Mutat numerum, more solito: pro, *rem, quæ vota est.* id est, faciam intus rem divinam, & quæ diis, si salvus redirem, à me vota sunt, ea persolvam. *Lamb.* Veteres duplici de caussa sacrificabant: vel quia votum, vel quia ab oraculo mandatum. Hæc sacrificia ἀπὸ τῆς μαντείας dicebantur, illa εὐχωλῖα & χαριστήρια. *Meurs.* Inde toties in antiquis inscriptionibus; *Ex voto fecit, solvit.* Boxhorn.

12. *Verbis meis.*] Meo nomine.

13. *Ut re divina facta, mecum prandeat.*] De extis reliquisque aliis sacrificiorum, domum secum asportatis, cœnabant olim. *P. Colvius.*

17. *Sit mora.*] Hic versum à *Nonio* citatum, de sententia *Bosii*, interposuit *Lambinus*, quem etiam reperi in *Ald.* & *Brix.* solis: nam in cæteris prioribus tempore non apparet: ut nec in *Mss. Cam.* aut *Pall.* sex. Est autem talis:

JUP. *Recte loquere, & proinde diligentem ut uxorem decet.*
Jam hi ambo & servos & hera frustra sunt duo,
Qui me Amphitruonem rentur esse: errant probe.
Nunc tu divine fac huc aßis Sosia.
Audis quæ dico, tametsi præsens non ades:
Fac Amphitruonem advenientem ab ædibus
Ut abigas quovis pacto, fac commentus sies.
Volo deludi illum, dum cum hac usuraria
Uxore nunc mihi morigero, hæc curata sint,
Fac sis: proinde adeo, ut me velle intellegis:
Atque ut ministres mihi, cum mihi sacruficem.

Quando isthæc omnia exjurasti te mihi dixe per jocum. Gruterus.

20. *Errant probe.*] Plane falluntur.

24. *Fac commentus.*] Id est, *fac callide excogitaveris.* Lambinus.

26. *Morigero.*] Id est, morem gero. Genio meo obsequor. *Douza.*

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

MERCURIUS.

Concedite atque abscedite, omnes de via decedite.
Nec quisquam tam audax fuat homo, qui obviam obsistat mihi.
Nam mihi quidem, hercle, quî minus liceat Deo minitarier
Populo, ni decedat mihi, quam servulo in Comœdiis?
Ille navem salvam nunciat; aut irati adventum senis:
Ego sum Jovi dicto audiens, ejus jussu nunc huc me affero.
Quamobrem mî magis par est via decedere, & concedere.
Pater vocat me, eum sequor, ejus dicto imperio sum audiens:
Ut filium bonum patri esse oportet, itidem ego sum patri.
Amanti supparasitor, hortor, asto, admoneo, gaudeo.
Si quid patri volupe'st, voluptas ea mihi multo maxuma'st.

3. HErcle.] *Hercules* & hic & superius juratur nondum natus, nedum deus. Sunt, qui prolepsin faciant. Sunt, qui ad Ægyptium illum, qui hoc nostro antiquior, referant. Ego puto Comicum simpliciter cum vulgari usu sic locutum; aut more suo risum captasse. *Taubm.*

5. *Irati.*] Lego: *ingrati.* Ingratus enim plerumque adventus senum, illi non semper irati. *Acid.*

13. *Fiat*

Amat? ſapit: recte facit, animo quando obſequitur ſuo:
Quod omnes homines facere oportet, dum id modo fiat bono.
Nunc Amphitruonem volt deludi meus pater; faxo probe.
Jam hic deludetur, ſpectatores, vobis ſpectantibus.
Capiam coronam mihi in caput, aſſimulabo me eſſe ebrium:
Atque illuc ſurſum eſcendero: inde optume ciſpellam virum.
De ſupero, quum huc acceſſerit, faciam ut ſit madidus ſobrius.
Deinde illi actutum ſufferet ſuus ſervos pœnas Soſia.
Eum feciſſe ille hodie arguet, quæ ego fecero hîc. quid id mea?
Meo me æquum eſt morigerum patri, ejus ſtudio ſervire addecet.
Sed eccum Amphitruonem; advenit: jam ille hic deludetur probe,
Siquidem vos voltis auſcultando operam dare.
Ibo intro, ornatum capiam, qui potis decet. Sic Lipſius. libri *potine.*
Dein ſurſum aſcendam in tectum, ut illum hinc prohibeam.

13. *Fiat bono.*] Id eſt, dum ne quid fiat contra leges. *Gruter.*

17. *Ciſpellam.*] *Ciſpellam*, pro, repellam: quod qui repellitur, citra regredi cogitur, non ultra progredi permittitur. *Turneb.*

18. *Ut ſit madidus, &c.*] Loci hujus ſententia petenda videtur è verſu, quem ex Amph. Plauti citat Nonius in *Matella*: quamvis is hodie in hac Comœdia non reperiatur: *Ne tu poſtules matellam unam tibi aquæ infundi in caput.* Hoc igitur innuit ſe facturum Mercurius, ut Amphitruonem ab ædibus abigat. Et jocus eſt in ambiguitate vocis, *madidus*: quod ad exteriora & interiora refertur. *Piſtor.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

AMPHITRUO.

NAucratem quem convenire volui, in navi non erat:
Neque domi, neque in urbe invenio quemquam, qui illum viderit.
Nam omnis plateas perreptavi, gymnaſia & myropolia:
Apud emporium, atque in macello, in palæſtra atque in foro:
In medicinis, in tonſtrinis, apud omnis ædîs ſacras.
Sum defeſſus quæritando, nuſquam invenio Naucratem.

1. *NAucratem.*] More Græcorum, accuſativus pro nominativo. *Taubmannus.*

3. *Myropolia.*] Latine vocat Suetonius *tabernas unguentarias.*

4. *Emporium.*] Locus, in quo frequentes ſunt mercatores. *Gl. Mſſ. Pl. Boxhorn.*

 8. *Quum*

Nunc domum ibo, atque ex uxore hanc rem pergam exquirere,
Quis fuerit, quem propter corpus suum stupri compleverit.
Nam me, quam illam quæstionem inquisitam hodie amittere,
Mortuum satius est. sed ædis occluserunt. eugepæ!
Pariter hoc fit, atque ut alia facta sunt. feriam foris.
Aperite hoc. heus, ecquis hic est? ecquis hoc aperit ostium?

8. *Quem propter.*] Ter. Eun. 2. 3. declarat: *Cibum nonnunquam capiet cum ea, interdum propter dormiet.* Sciop. *Propter*, prope. *Glos. Mss. Pl. Boxhorn.*

9. *Quæstionem inquisitam hodie amittere.*] *Inquirere* non modo diligenter & anxie quærere, sed etiam non quærere, significat, sicut hoc loco. Porro cave pro *amittere*, hic cum quibusdam legas, *omittere.* Quæstionem amittit, qui eam incepit, sed ad finem non perducit. *Boxh.*

10. *Eugepæ.*] Interjectio est gaudentis & probantis. Sed hic ironia est. *Lambin.*

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

MERCURIUS, AMPHITRUO.

QUis ad foris est? AM. *ego sum.* ME. *quid, ego sum?*
AM. *ita loquor.* ME. *tibi Juppiter*
Dique omnes irati certo sunt, qui sic frangas fores.
AM. *Quo modo?* ME. *eo modo, ut profecto vivas ætatem miser.*
AM. *Sosia.* ME. *ita sum Sosia, nisi me esse oblitum existimas.*
Quid nunc vis? AM. *scelestè, at etiam quid velim, id tu me rogas?*
ME. *Ita rogo. pene effregisti, fatue, foribus cardines.*
An foris censebas nobis publicitus praberier?
Quid me aspectas, stolide? quid nunc vis tibi? aut quis tu es, homo?
AM. *Verbero, etiam quis ego sim me rogitas? ulmorum acheruns?*
Quem pol ego hodie ob isthæc dicta faciam ferventem flagris.
ME. *Prodigum te fuisse oportet olim in adolescentia.*
AM. *Quidum?* ME. *quia senecta ætate à me mendicas malum.*

7. PUblicitus.] Id est, ex ærario publico suppeditari. *Taubm.*

9. *Ulmorum, &c.*] Cujus tergum ulmeas virgas vorat, quemadmodum animas Archeruns. *Taubm.*

12. *Mendicas, &c.*] *Mendicare malum*, carbunculus est orationis, quem ante oculos forsan habuit *Prudent.* cum scriberet περὶ στεφάνων: *Istum libido fœtida Per scorta tractum publica Luto & cloacis* inqui-

AM. *Cum cruciatu tuo isthæc hodie, verna, verba funditas.* ME. *Sacrufico ego tibi.* AM. *qui?* ME. *quia enim te macto infortunio.*

inquinat, Dum spurca mendicat stupra. Gruterus. *Senecta ætate*, pro senili, more Plauti, qui sæpius substantivum, ad instar adjectivi, cum alio substantivo conjungit.

14. *Macto infortunio.*] Sacrifico tibi, non quidem victimas, sed infortunium. *Taubm.* *Mactare quem infortunio*, apud Plaut. solemne est. Arbitrabantur, inquit *Pulm.*, deos delectari, si sibi res divina multa fieret, & ea re felicitatem eorum augere. *J. Gruterus:* Post isthæc *(te macto infortunio)* statim sequuntur & in vet. codd. & in Palat. sex, *Vos inter vos p. &c.* nonnulla tamen deesse, res clamat: nisi forte illa ipsa intus acta dicamus, non coram populo; quod verius putaverim, estque personis convenientius. *Taubm.* Quanquam Dictator ille seculi eruditi *Jos. Scaliger* peculiari epistola me monuit, ut hæc atque ejusmodi alia ævi non quidem recentioris, sed tamen sequioris, in locum privatum conjicerem: tamen quia in illo Criticæ curiæ senatu, plurimi etiam restant, qui calculum damnatorium suspendunt, & nostro Sarsinati omnia ex æquo nondum abjudicant; sed plusçula horum aut germana esse censent, aut talia quæ non facile internoscas; possessionem eorum temere sollicitare aut turbare nec ipse volui. Diversi tamen characteris Notam præsentibus imprimere visum est, ut cuivis appareret, ipsos aliquando in reos à Criticis relatos, licet nondum peractos.

SUPPOSITA.

AM. *TUn'me mactes, carnufex? nisi formam dii hodie meam perduint,*
Faxo ut bubulis coriis onustus sis, Saturni hostia.
Ita ego te certo cruce & cruciatu mactabo. exi foras,
Mastigia. ME. *larva umbratilis, tu me minis territas?*
Nisi hinc actutum fugias: si denuo pultaveris:
Si minusculo digito increpuerint fores, hac tegula — Acit. increpueris.
Tuum deminuam caput, ut cum dentibus linguam excrees.
AM. *Tun', furcifer, meis me procul prohibessis ædibus?*
Tun' meas pulsare foreis? hasce illico toto demoliar cardine.
ME. *Pergin?* AM *pergo.* ME. *accipe.* AM. *scelesté, in herum? si te hodie apprehendero,*
Ad id redigam miseriarum, ut semper sis miser.

2. *Bubulis coriis.*] Id est, Scuticis, ex boum corio consutis, cædaris. *Saturni hostia.*] Carthaginienses bello durissime afflicti, dicebant, *Saturnum* sibi iratum esse: quod prius excellentiores è filiis sacrificarint; postea vero clam emptis infantibus & educatis, liberorum loco immolabant. Atque inde apparet, Plautum ad emptos illos & supposititios respicientem, Sosiam *Saturni hostiam* appellasse: veluti ad eum usum comparatus foret, ut mox liberorum loco Saturno mactaretur. *Taubm.*

4. *Larva umbratilis.*] Non homo, sed larvæ quædam umbra. Etiam homines nihili, *larvæ*. Taubm.

10. *Accipe.*] Cum hoc verbo, *accipe*, Mercurium ex loco superiori, in caput Amphitruonis impluisse existimo. *Pistorius.*

ME. *Bacchanal te exercuisse oportuit, senex.* AM. *quî dum?*
ME. *Quando tu me tuum servom censes.* AM. *quid? censeo?*
ME. *Malum tibi: præter Amphitruonem, herum novi neminem.*
AM. *Num formam perdidi? mirum quin me norit Sosia.*
Scrutabor: eho dic mihi, quis videor? num satis Amphitruo?
ME. *Amphitruo! sannsne es? nonne tibi prædictum, senex,*
Bacchanal te exercuisse, quom qui sis, alium rogites?
Ascede, moneo: molestus ne sies, dum Amphitruo
Cum uxore, modo ex hostibus adveniens, voluptatem capit.
AM. *Qua uxore?* ME. *Alcumena.* AM. *quis homo?* ME. *quotiens vis*
dictum? Amphitruo,
Herus meus. molestus ne sies. AM. *quî cum cubat?*
ME. *Vide ne infortunium quæras, qui me sic ludifices?*
AM. *Dic quæso, mi Sosia.* ME. *blandius. cum Alcumena.* AM. *in eodemne*
Cubiculo? ME. *imo, ut arbitror, corpore corpus incubat.* AM. *væ*
misero mihi!
ME. *Lucri'st, quod miseriam deputat. nam uxorem usurariam*
Perinde est præbere, ac si agrum sterilem fodiendum loces.
AM. *Sosia.* ME. *quid malum Sosia?* AM *non me novisti, verbero?*
ME. *Novi te hominem molestum, qui ne emas litigium.* AM. *adhuc*
Amplius: Nonne ego herus sum tuus Amphitruo? ME. *tu Bacchus es,*
Haud Amphitruo. quoties tibi dictum vis? num denuo?
Meus Amphitruo uno cubiculo Alcmenam complexu tenet.
Si pergas, eum hic sistam, neque sine tuo magno malo.
AM. *Cupio accersi. utinam ne pro benefactis hodie patriam,*
Ædeis, uxorem, familiam cum forma una perduam!
ME. *Accersam equidem: sed de foribus tu interea sis vide.*
† *Credo jam quæ volebat sacrificia ad epulum conduxit.* †
Si molestus sis, evades nunquam, quin te sacruficem.

12. *Bacchanal te exercuisse oportuit.*] Cum delirare aliquemd icere vellent, *Bacchanal exercere* eum inquiebant. Nam *Luna, Bacchus, Ceres* furoris præsides credebantur. Unde *Lunatici, Bacchi, Ceriti,* ita mox, *tu Bacchus es:* μαινόμενος. *Meurs.*

24. *Blandius.*] Lego: *blandiris? cum Alcumena.* hoc sensu: Nihil eram tibi ultra responsurus; sed quoniam adeo blande me compellas, iterum repetam quæ dixi; *Cubat cum Alcumena. Mi,* autem blandientis esse, vel pueri norunt. *Gruter.*

29. *Qui ne.*] Positum, pro, *qui.* Nam *ne* παρέλκει, & ornatus caussa additum est. *Lambin.*

36. *De foribus tu interea sis vide.*] De foribus tu interea, si vis, discedas, vide. *Lambin.*

AMPHITRVO, BLEPHARO, SOSIA.

DI vostram fidem! quæ intemperiæ nostram agunt familiam' quæ mira
Video, postquam advenio peregre! nam veru'est, quod olim est
auditum
Fabularier, mutatos Atticos in Arcadia homines,

3. *Mutatos.*] De hac re *Plinius* libro 8. 22.

Et sævas belluas mansitasse, nec unquam denuo parentibus
Cognitos. BL. *quid illuc Sosia? magna sunt, quæ mira prædicas.* Acid. magna mira sunt quæ prædicas.
Ain' tu alterum te reperisse domi consimilem Sosiam.
SO. *Ajo. sed heus tu, quem ego Sosiam, Amphitruonem Amphitruo, quid scis an*
Tu forte alium Blepharonem parias? ô Di faciant, ut tu quoque
Contusus pugnis, & illisis dentibus, id impransus credas. Acid., elisis, vel, elisus.
Nam ego, ille alter Sosia, qui illic sum, me malis mulcavit modis.
BL. *Mira profecto. sed gradus condecet grandire: nam ut video,*
Expectat Amphitruo, & vacuus mihi venter crepitat. AM. *& quid aliena*
Fabuler? in nostro olim Thebano genere plusquam mira memorant,
Martigenam ille aggressus belluam magnus Europæ quæstor, anguineo
Repente hosteis peperit seminio: & pugnata illac pugna
Frater trudebat fratrem hasta & galea: & nostræ auctorem gentis
Cum Veneris filia angueis repsisse tellus Epirotica
Vidit. de summo summus Iuppiter sic statuit, sic fatum habet.
Optumi omnes nostrates, pro claris factis, diris aguntur malis.
Fata istæc me premunt, pertolerarem vim tantam, cladesque
Exanclarem impatibiles. SO. *Blepharo.* BL. *quid est?* SO. *nescio quid mali suspicor.*
BL. *Quid?* SO. *videsis, herus salutator oppessulatas ante foreis graditur.*
BL. *Nihil est, famem exspectat obambulans.* SO. *curiose quidem: foreis enim*
Clausit, ne præverteretur foras. BL. *oggannis.* SO. *nec gannio, nec latro.*
Si me audias, observes nescio quid secum solus, puto,
Rationes colligit: quid memoret, hinc excipiam, ne propera.
AM. *Vt metuo, ne victus hostibus Dî partam expungant gloriam.*
Totam miris modis nostram video turbatam familiam.
Tum vero uxor vitio, stupro, dedecore me plena enicat.
Sed de patera mirum'st: erat tamen signum obsignatum probe.
Quid enim? pugnas pugnatas prolocuta, & Pterelam oppugnatum,
Nostris occisum manibus fortiter. atat! novi jam ludum:

14. *Martigenam ille, &c.*] *Cadmus*, qui Thebanus fuit, serpentem illum interfecit: ex cujus dentibus disseminatis nati sunt homines armati. *Taubmannus.* *Europæ quæstor.*] Pro, *quæsitor*, id est, qui ad Europam ab Agenore missus est. *Douza.*

16. *Et nostræ auctorem gentis*] Et Cadmum Thebarum conditorem, cum Hermiona uxore sua angueis ex hominibus factos repsisse. Ovidius: *Serpentem spectas, & tu spectabere serpens.*

22. *Salutator.*] Tanquam ii, qui salutatum ibant potentiores: qui si non statim admittebantur, foris prodeambulabant. *Douz.*

23. *Famem exspectat obambulans.*] Cic. 5. Tuscul. *Socratem ferunt, quum usque ad vesperam contentius ambularet, quæsitumque esset ex eo, quare id faceret, respondisse, se, quo melius cœnaret, obsonare ambulando famem.*

24. *Ne præverteretur.*] Jocus: nam fores clausit, ne fames egressa eum anteverteret. *Douza.*

35. *Homi-*

Id Sosiæ factu'st opera, qui me hodie quoque præsentem ausi
Indigne prævortier. So. *de me locutus, & quæ velim minus.*
Hominem ne congrediamur, quæso, priusquam stomachum detexerit. — Dux. decoxerit.
Bl. *Ut lubet.* Am. *si illum datur hodie mastigiam apprehendere, ostendam quid sit*
Herum fallere, minis & dolis incessere. So. *audin'tu illum?* Bl. *audio.* — Dux. Herum fallere dolis, & minis incessere.
So. *Illac machina meas onerat scapulas. compellemus sis hominem.*
Scin' quid vulgo dici solet? Bl. *quid dicturus sis, nescio:*
Quid tibi patiundum, fere hariolor. So. *vetu'st adagium, Fames & mora*
Bilem in nasum conciunt. Bl. *verum quidem e loco compellemus*
Alacre. Amphitruo. Am. *Blepharonem audio: mirum quid ad me veniat.*
Opportune tamen se offert, ut uxoris facta convincam turpia. — Alii, impia.
Quid huc ad me Blepharo? Bl. *oblitus tam cito, quam diluculo*
Misisti ad navim Sosiam, ut hodie tecum conviverem?
Am. *Nusquam factum gentium. sed ubi illic scelestus?* Bl. *quis?*
Am. *Sosia.*
Bl. *Eccum illum.* Am. *ubi?* Bl. *ante oculos. non vides?* Am. *vix video præ ira, adeo me istic*
Hodie delirum fecit. ne te sacruficem, nunquam evades.
Sine me, Blepharo. Bl. *ausculta, precor.* Am. *dic, ausculto. tu vapula.*
So. *Qua de re? num satis tempori? non ocius quivi, si me*
Dædaleis tulissem remigiis. Bl. *abstine, quæso; non potuimus*
Nostros grandius grandire gradus. Am. *sive grallatorius, sive*
Testudineus fueris, certum'st mihi hunc scelestum perdere:
En tectum! en tegulas! en obductas fores! en ludificatum herum! — Dux. ubique legit, hem.
En verborum scelus! Bl. *quid mali fecit tibi?* Am. *rogas? ex illo*
Tecto exclusum foribus, me deturbavit ædibus. So. *egone?*
Am. *Tu. quid minitabas te facturum, si istas pepulissem fores?*

35. *Hominem ne congrediamur.*] Videntur *Lambino* superiora, usque ad hunc locum, vendi posse pro Plautinis: quæ vero sequuntur, non item. Cum multa ex eis aliunde sumpta, & pæne mendicata sint, nonnulla inconcinna & Plauto indigna.

40. *Fames & mora bilem in nasum conciunt.*] Veterum opinio fuit, ut *frontem pudoris, risus lienem*, sic & *iræ sedem esse nares.* Hinc Persius: *Disce, sed ira cadat naso rugosaque sanna.* Id inde, quod in omni graviore commotione, maxime autem iræ, spiritus concitatus ac velut æstuans vehementius ebullit, naresque erumpendo dilatat. Cernas id maxime in brutorum generosissimis, equo, tauro, leone. *Casaub.*

41. *E loco.*] Alii interpretantur, *opportune.* Mihi videtur nihil aliud significare quam, *statim.* Ad eum modum eadem significatione dicitur, *è vestigio.* Boxhorn.

50. *Si me Dædaleis.*] Id est, *si velassim.* Victor.

51. *Non potuimus grand. &c.*] De illo dicitur, qui compernis junctis genibus incedit. *Salmas.*

52. *Grallatorius.*] *Varro* apud *Nonium*; *Grallatores qui incedunt grallis, quæ sunt perticæ ligneæ.*

Negas, scelesté? So. *quin negem? en testis ampliter, qui cum venio:* Diss. quid. ni negem?
Missus sedulo, ut ad te vocatum ducerem. Am. *quis te misit,*
Furcifer? So. *qui me rogat.* Am. *quando gentium?* So. *dudum, jam pridem, modo,*
Vbi cum uxore domi rediisti in gratiam. Am. *Bacchus te irritassit.*
So. *Nec Bacchum salutem hodie, nec Cererem. tu purgari jusseras*
Vasa, ut rem divinam faceres: & hunc me accersitum mittis,
Vt tecum prandeat. Am. *Blepharo, dispeream, si aut intus adhuc fui,*
Aut si hunc miserim. dic, ubi me liquisti? So. *domi cum Alcumena conjuge.*
Ego à te abiens portum versus volito, hunc tuis verbis voco.
Venimus, nec te nisi nunc video postea. Am. *scelestum caput; cum uxore?*
Nunquam abis, quin vapules. So. *Blepharo.* Bl. *Amphitruo, mitte hunc mea gratia,*
Et me audias. Am. *en mitto, quid vis loquere.* Bl. *istic jam dudum mihi*
Maxuma memoravit mira: præstigiator forte aut veneficus
Hanc excantat tibi familiam. inquire aliunde, vide quid fiet.
Nec ante hunc excruciatum miserum facias, quam rem intellegas.
Am. *Recte mones: eamus, te advorsum uxori etiam advocatum volo.*

62. *Tu purg. &c.*] Leg. *ut purgari juss.* Quasi dicat, Precor ut nec panem, nec potum ori hodie meo admoveam, nisi tu jusseras, &c. *Salutare*, ridicule, pro, ori admovere, quia *Salutare* & *Adorare deum*, rem unam notat. Quærit Amphitruo ex servo Sosia, quando gentium ipsum miserit accersitum Blepharonem: respondet servus, id jam, modo, pridem factum fuisse: & ut planius etiam loquatur, circumstantias addit; *Ubi*, inquit, *rediisti cum uxore tua in gratiam.* Volebat alia addere: interpellat herus, cui cum, ut fere fit, concise admodum respondisset, ad inchoatum sermonem revortitur; *ut*, vel, *ubi*, inquit, *purgari jusseras vasa*, ut rem divinam faceres, tunc me mittis hunc accersitum. Ergo verba ista, *Nec Bacchum, &c.* clam à Sosia proferuntur. q. d. Si Bacchus me irritare debet, nolim ego vel Bacchum, vel Cererem salutare. Uterque autem furorem hominibus immittere credebatur. *Scioppius.*

IVPITER, AMPHITRVO, SOSIA, BLEPHARO.

Qvis tam vasto impete has foreis toto convolsit cardine?
Quis ante ædeis tantas tamdiu turbas concitat? quem si comperero,
Telebois sacrificabo manibus. nihil est, ut dici solet, Diss. manibus. Am. nihil est, &c.
Quod hodie bene succedat mihi. deserui Blepharonem, & Sosiam,
Vt cognatum Naucratem convenirem: hunc non reperi, & illos perdidi.
Sed eos video: ibo advorsum, ut si quid habent, sciscitar. So. *Blepharo, illic qui*

3. *Telebois sacrificabo manibus.*] Teleboarum interfectorum umbris mactabo. *Lambin.* Porro *Dissaldeus* hic finiri vult Jovis sermonem, & sequentia tribuit Amphitruoni, hoc modo: *sacrificabo manibus.* Amph. *Nihil est, ut dici solet, quod hodie bene succedat mihi.*

13. *Thesau-*

Ex ædibus, herus est, hic vero veneficus. BL. *proh Iuppiter,*
Quid intueor? hic non est, sed ille Amphitruo. istic si fuat,
Illum sane non esse oportuit, nisi quidem sit geminus.
JUP. *Eccum cum Blepharone Sosiam. compellabo hos prius. Sosia,*
Tandem ad nos? esurio. SO. *dixin' tibi hunc veneficum?*
AM. *Immo ego hunc, Thebani cives, qui domi uxorem meam*
Impudicitia impetivit, per quem teneo thesaurum stupri. Dous. impedivit. a pedore.
SO. *Here, si tu nunc esuris, ego satur pugnis ad te volito.*
AM. *Pergin', mastigia?* SO. *abi ad Acheruntem, venefice.* AM. *men' veneficum?*
Vapula. JUP. *quæ, hospes, intemperiæ, ut tu meum verberes?* AM. *tuum?* JUP. *meum.*
AM. *Mentiris.* JUP. *Sosia, i intro: dum hunc sacrufico, fac paretur prandium.*
SO. *Ibo. Amphitruonem, arbitror, ita comiter Amphitruo*
Accipiet, ut dudum memet ego ille alter Sosia Sosiam.
Interea dum isti certant, in popinam devortundum'st mihi:
Lances detergam omneis, omneisque trullas hauriam JUP. *tun' me*
Mentiri ais? AM. *mentiris, inquam, meæ corruptor familiæ.*
JUP. *Ob istuc indignum dictum, se obstricto collo hac arripiam.*
AM. *Væ misero mihi!* JUP. *at id præcavisse oportuit.* AM. *Blepharo, suppetias mihi.*
BL. *Consimiles sunt adeo, ut utri assim, nesciam: rixam tamen,*
Ut potest, dirimam. Amphitruo, noli Amphitruonem duello perdere;
Linque collum, precor. JUP. *hunc tu Amphitruonem dictitas?*
BL. *Quid ni? unus olim; nunc vero partus est geminus.*
Dum tu vis esse, alter quoque esse forma non desinit.
Interea quæso collum linque. JUP. *linquo sed dic mihi, videturne tibi*
Istic Amphitruo? BL. *uterque quidem.* AM. *proh summe Iuppiter! ubi hodie*
Mihi formam adimis! pergo quærere: tune Amphitruo? JUP. *tu negas?* Acid. Jup. perge quærere. Amph. tun' Amphitruo?
AM. *Pernego, quando Thebis, præter me, nemo'st alter Amphitruo.*
JUP. *Immo, præter me, nemo; atque adeo, tu Blepharo, judex fies.*
BL. *Faciam id, si queo, signis palam. tu responde prius.* AM. *lubens.*
BL. *Antequam cum Taphiis à te pugna sit inita, quid mandasti mihi?*
AM. *Parata navi, clavo hæreres sedulo.* V. E. parata in ipso portu navi.

13. *Thesaurum.*] *Pessimæ rei copia, thesaurus dici potest.* Nonius. *Stupri.*] Post vocem *stupri*, hunc versum insero: *cuique med absente corpus* (uxor) *vulgavit suum.* I. Gul.

21. *Omneisque trullas, &c.*] *Trulla*, vas potorium: *trua* vas aquarium, quo è culina aquam calefactam in lavatrinam, hoc est, domesticum balneum fundebant. *Omnes trullas hauriam*, sic interpretamur: ut *trullas omnes* accipiamus ἀντὶ τοῦ πᾶσαν ἀρύταιναν, sive trullarum omne genus. neque ad οἰνήρυσιν tantum referimus, sed etiam ad reliquas trullas: puta ἐτνηρύσιδας, ζωμηρύσιδας, & alias, si quæ erant aliæ. *Casaub.*

37. *Parata navi.*] Mandavi tibi, ut sedulo gubernaculo affixus esses. *Lamb.*

JUP. *Vt si nostri fugam facerent, illuc me tuto reciperem.*
AM. *Item aliud, ut bene nummatum servaretur marsupium.*
JUP. *Quæ pecuniæ?* BL. *tace sis tu, meu'st quærere. scisti numerum?*
JUP. *Talenta quinquaginta Attica.* BL. *hic examussim rem enarrat; & tu.*
JUP. *Quot Philippei?* AM. *duo milia.* JUP. *oboli vero bis totidem.* SO. *uterque* — *Acid. tribuit* BLEPH.
Rem tenet probe, intus in crumena clausum alterum esse oportuit.
JUP. *Attende sis: hac dextera, ut nosti, regem mactavi Pterelam;*
Spolia ademi; & pateram qua ille potare solitus est, in cistella
Pertuli: dono uxori meæ dedi, quî cum hodie domi lavi,
Sacrificavi, cubui. AM. *hei mihi! quid audio? vix apud me sum:*
Vigilans quippe dormio: vigilans somnio, vivus & sanus intereo.
Ego idem ille sum Amphitruo, Gorgophones nepos, imperator Thebanorum:
Et Creontis unicus Teleboarum perduellis: qui Acarnanes
Et Taphios vi vici, & summa regem virtute bellica.
Illisce præfeci Cephalum, magni Deionei filium.
JUP. *Ego idem latrones hostes bello & virtute contudi.*
Electryonem perdiderant, nostræ & germanos conjugis, — *Alii, germanum.*
Achaiam, Ætoliam, Phocidem, per freta Ionium & Ægeum & Creticum
Vagati, vi vortebant piratica. AM. *Di immortales! mihimet*
Non credo., ita omnia, quæ facta illic, ex amussim loquitur. vide,
Blepharo. BL. *unum superest: id si fuat, Amphitruones fitote gemini.*
JUP. *Quid dicas, novi: cicatricem in dextro musculo ex illoc volnere*
Quod mihi impegit Pterela. BL. *eam quidem.* AM. *apposite.* JUP. *Viden? en aspice.*
BL. *Detegite, aspiciam.* JUP. *deteximus, vide.* BL. *supreme Iuppiter,*
Quid intueor! utrique in musculo dextero, eodem in loco,
Signo eodem apparet probe, ut primum coivit cicatrix rufula,
Sublurida. Rationes jacent, judicium silet, quid agam nescio.

Claro hæreres.] Sic distingue meo periculo:

—— *Claro hæreres sedulo*
Ut si nostri fugam facerent, illuc me tuto reciperem.
BLE. *Item aliud.* AM. *ut bene nummatum servaretur marsupium.*

Cæcutiunt qui non vident, hæc ita fuisse disponenda. *Dissaldeus.*

41. *Talenta quinquaginta Attica.*] Id est, vicena quina millia aureorum Ungaricorum, quadringentos quinquaginta quatuor, & dimidiato paullo plus. Tot etiam talentis mulctatus fuit *Demosthenes* convictus silentii Harpalo venundati. *Taubm.*

53. *Latrones.*] Id est, milites conductos, quibus utebantur hostes. *Douza.*

64. *Sublurida.*] *Luridus color* à similitudine coloris *luræ*, id est, utris coriacei, atque adeo à similitudine corii appellatus. *Turneb.* *Judicium silet.*] *Silentium* in caussis judiciisque intelligitur, cum nulla prorsum promit se conjectura veritatis dispiciendæ, unde ferri possit sententia. Respicit autem ad *ampliationis* morem: cum in tempus aliud judicium diffinditur. *Cal. Rhodig.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

BLEPHARO, AMPHITRUO, JUPPITER.

Vos inter vos partite: ego abeo, mihi negotium est.
Neque ego unquam usquam tanta mira me vidisse censeo.
AM. *Blepharo, quæso, ut advocatus mihi aßis, neve abeas.*
BL. *vale.*
Quid opu'st me advocato? qui utri sim advocatus nescio. J. Gul. quin utri.
JUP. *Intro hinc eo. Alcumena parturit.* AM. *perii miser.* 1
Quid ego? quem advocati jam atque amici deserunt. Dousa. quid ego
Nunquam edepol me inultus istic ludificabit, quisquis est.
Nam jam ad regem recta me ducam, resque ut facta est eloquar.
Ego pol illum ulciscar hodie Thessalum veneficum,
Qui perverse perturbavit familiæ mentem meæ.
Sed ubi ille'st? intro edepol abiit, credo ad uxorem meam.
Qui me Thebis alter vivit miserior? quid nunc agam?
Quem omnes mortales ignorant, & ludificant, ut lubet.
Certum'st, introrumpam in ædibus, ubi quemque hominem aspexero,

1. P*artite.*] Vos inter vos istam controversiam decidite ac dirimite. *Lamb.*

4. *Nescio.*] Post hunc versum insero alium, quem *Nonius* in *Decernere*, ex Amph. citat:

Qui nequeo, vostrorum uter sit Amphitruo, decernere.

J. Guliel.

5. AM. *Perii miser! quid ego?*] Personis aliter collocatis, sic scribo:

JUP. *Intro ego hinc eo. Alcumena parturit. perii miser!*

AM. *Quid ego? quem advocati jam omnes atque amici deserunt.*

Juppiter cum Amphitruonem egregie confutasset, redire se intro ait. tum inter eundum, tumultum & clamorem Alc. parturientis exaudiens; Alcumena, inquit, parturit: & addidit; *Perii miser*, amicæ saluti prætimens. Neque mihi hoc quisquam objiciat, Jovi parum convenire hanc formidinem. nam hæc ipsa simulatio scenam adjuvat & Amphitruonem ex subditivo prope germanum facit. Huic subjiciens Amphitruo: *Quid ego?* inquit. an non magis perii etiam, quem amici & noti omnes deserunt. *J. Guliel.*

9. *Thessalum, &c.*] *Thessali* veneficiis & magicis artibus infames. *Taubm.*

13. *Ignorant.*] *Ignorare* est aspernari & cognoscere nolle. *J. Gul.*

14. *Introrumpam in ædibus.*] Ἀρχαϊσμὸς est: apparet enim veteres Præpositioni *In*, sive motum in loco, sive ad locum significaret, indifferenter accusativum & ablativum adjunxisse. *Meurs.*

1. *Sepultæ.*]

Sive ancillam, sive servom, sive uxorem, sive adulterum,
Seu patrem, sive avom videbo, obtruncabo in ædibus.
Neque me Juppiter, neque dî omnes id probibebunt, si volent.
Quin sic faciam uti constitui: pergam in ædibus nunc jam.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

BROMIA, AMPHITRUO.

SPes atque opes vitæ meæ jacent sepultæ in pectore,
Neque ulla'st confidentia jam meo in corde, quin amiserim;
Ita mihi videntur omnia, mare, terra, cœlum, consequi,
Jam ut opprimar, ut enicer. me miseram! quid agam nescio.
Ita tanta mira in ædibus sunt facta. væ miseræ mihi!
Animo male'st. aquam velim! corrupta sum, atque absumta sum.
Caput dolet, neque audio, neque oculis prospicio satis.
Nec me miserior fœmina'st, neque ulla videatur magis.
Ita heræ meæ hodie contigit. nam ubi parturit, deos sibi invocat.
Strepitus, crepitus, sonitus, tonitrus: ut subito, ut propere, ut valide tonuit!
Ubi quisque institerat, concidit crepitu. ibi nescio quis maxuma
Voce exclamat: Alcumena, adest auxilium, ne time:
Et tibi, & tuis propitius cœli cultor advenit.
Exurgite, inquit, qui terrore meo occidistis præ metu.
Ut jacui, exurgo. ardere censui ædis, ita tum confulgebant.
Ibi me inclamat Alcumena: jam ea res me horrore afficit.
Herilis prævortit metus: ocius accuro, ut sciscam quid velit:
Atque illam geminos filios pueros peperisse conspicor;

1. S*Epultæ.*] Id est, *exstinctæ.* omnis spei atque auxilii inopiam significat.

3. *Consequi.*] *Consequi* hic puto, idem esse, quod, circumgyrari, in orbem rapi, aut agi. Nam in orbem rapta se invicem consequuntur. Maxime autem consternatis cœlum, terra, & mare circumrotari fere, & lapsum minari videntur. *Boxhorn.*

6. *Animo male'st.*] *Animo male fieri* dicitur, cum ictu alicujus mœroris perculsus animus, non sustinet corpus, sequiturque ruina membrorum. *Donatus.* *Aquam velim!*] Qua suffusa, semianimis recreer, atque reficiar. *Lambinus.*

9. *Deos sibi invocat.*] Forte puerperis illud solemne dixit, *Juno Lucina, fer opem.* Taubm.

17. *Herilis prævortit metus.*] Plus valet apud me Alcumenæ metus, quam meus. *Lambin.*

Neque nostrum quisquam sensimus, quum peperit, neque pravidimus.
Sed quid hoc? quis hic est senex,
Qui ante ædis nostras sic jacet? numnam hunc percussit Juppiter?
Credo edepol: nam, proh Juppiter! sepultus est, quasi sit mortuus.
Ibo & cognoscam quisquis est. Amphitruo hic quidem est herus meus.
Amphitruo! AM. *perii!* BR. *surge.* AM. *interii!* BR. *cedo manum.* AM. *quis me tenet?*
BR. *Tua Bromia ancilla.* AM. *totus timeo, ita me increpuit Juppiter.*
Nec secus est, quam si ab Acherunte veniam. sed quid tu foras
Egressa es? BR. *eadem nos formido timidas terrore impulit:*
In ædibus, ubi tu habitas, nimia mira vidi. væ mihi
Amphitruo, ita mihi animus etiam nunc abest. AM. *agedum expedi.*
Scin' me tuum esse herum Amphitruonem? BR. *scio.* AM. *viden' etiam nunc?* BR. *scio.*
AM. *Hæc sola sanam mentem gestat meorum familiarium.*
BR. *Immo omnes sani sunt profecto.* AM. *at me uxor insanum facit*
Suis fœdis factis. BR. *at ego faciam, tu idem ut aliter prædices*
Amphitruo, piam & pudicam esse tuam uxorem ut scias.
De ea re signa atque argumenta paucis verbis eloquar.

21. *Percussit Juppiter?*] Gravissimi est & lethalis vulneris verbum *percussit*. unde *percussores* dicti. dicitur etiam de fulmine. *Pass.*

24. *Interii.*] Interire plus est, quam perire. *Gloss. Mss. Pl. Boxhorn.*

25. *Increpuit.*] Id est, crepitu fulminis perterruit. *Passerat.*

29. *Expedi.*] Dic actutum. *Gloss. Mss. Boxhorn.*

34. *Piam.*] Amantem tui. Pietas omnia debita officia complectitur. *Gl. Mss. Boxh.*

42. Mani-

Omnium primum Alcumena geminos peperit filios.
AM. *Ain' tu geminos?* BR. *geminos.* AM. *di me servant.*
BR. *sine me dicere,*
Ut scias tibi tuæque uxori deos esse omnes propitios.
AM. *Loquere.* BR. *postquam parturire hodie uxor occœpit tua,*
Ibi utero exorti dolores, ut solent puerperæ: Alii. ubi.
Invocat deos immortalis, ut sibi auxilium ferant,
Manibus puris, capite operto. ibi continuo contonat
Sonitu maxumo, ædis primo ruere rebamur tuas.
Ædes totæ confulgebant tuæ, quasi essent aureæ.
AM. *Quæso absolvito hinc me, exemplo quando satis deluseris.*
Quid fit deinde? BR. *dum hæc aguntur, interea uxorem tuam*
Neque gementem, neque plorantem nostrum quisquam audivimus:
Ita profecto sine dolore peperit. AM. *jam istuc gaudeo,*
Ut ut erga me merita est. BR. *mitte isthæc, atque hæc quæ dicam accipe.*
Postquam peperit pueros, lavere jussit nos. occœpimus.
Sed puer ille quem ego lavi, ut magnus est, & multum valet?
Neque eum quisquam colligare quivit incunabulis.
AM. *Nimia mira memoras: si isthæc vera sunt, divinitus*
Non metuo quin meæ uxori latæ suppetiæ sient.

42. *Manibus puris.*] *Puras manus* tam à sordibus & illuvie, quam à cæde & sanguine, in sacris exigebant antiqui. Mimus: *Puras Deus, non plenas adspicit manus.* Fiebantque ex lavationes fere in vivo flumine. *Brisson.* *Capite operto.*] In salutandis & adorandis diis stantes capite operto, corpus dextroversum in orbem circumagebant, procumbebant etiam, dextramque ori admoventes, osculum labris premebant, tum deinde sedebant. *Brisson.*

52. *Incunabulis.*] *Incunabula* sunt fasciæ & panni, quibus pueri in cunis involvuntur, involucraque eorum, uno verbo, lanea & lintea. Nam in cunis pueri involuti incunabulis colligantur. *Turnebus.*

BR. *Magis jam faxo mira dices. postquam in cunas conditu'st,*
Devolant angues jubati deorsum in impluvium duo
Maxumi: continuo extollunt ambo capita. AM. *hei mihi!*
BR. *Ne pave. sed angues oculis omnis circumvisere.*
Postquam pueros conspicati, pergunt ad cunas citi.
Ego cunas recessim rursum vorsum trahere & ducere, — Meurs. Ego cunas vicissim rursum prorsum.
Metuens pueris, mihi formidans: tantoque angues acrius
Persequi. postquam conspexit angues ille alter puer,
Citus è cunis exilit, facit recta in anguis impetum:
Alterum altera apprehendit eos manu perniciter.
AM. *Mira memoras: nimis formidolosum facinus prædicas.*
Nam mihi horror membra misero percipit dictis tuis.
Quid fit deinde? porro loquere. BR. *puer ambo angues enicat.*
Dum hæc aguntur, voce clara exclamat uxorem tuam. — Dum. inclamat.
AM. *Quis homo?* BR. *summus imperator divum atque hominum Juppiter.*
Is se dixit, cum Alcumena clam consuetum cubilibus, — Scal. cubiubus.
Eumque filium suum esse qui illos angues vicerit:
Alterum tuum esse dixit puerum. AM. *pol me haud pœnitet,*
Scilicet boni dimidium mihi dividere cum Jove, — MSS. Cam. si licet.
Abi domum, jube vasa pura actutum adornari mihi,

56. *Angues jubati, &c.*] *Juba*, anguibus & draconibus tribui solent, quæ quidem cristæ sunt in eorum capitibus eminentes. *Turneb.* *Impluvium.*] *Si relictus erat locus in medio, ut lucem caperet deorsum, qua impluebat, impluvium dictum.* Varro.

60. *Recessim.*] *Gloss. nostra MSS.* interpretantur, *retro.* Recte. Et nihil hic mutandum. Nunc recessim, id est, retro: rursum, id est, nunc vorsum, cunas traxi. Belgæ dicerent; *Nu voorwaerts, dan achterwaerts.* Boxhorn.

64. *Alterum altera.*] Id est, unum dextra, alterum læva. Ovid. de Art. 1.

Parvus erat, manibusque suis Tyrinthius anguis
Pressit: & in cunis jam Jove dignus erat.

Taubmann.

73. *Cum Jove.*] Aliter Propertius:

Rivalem

Ut Jovis supremi multis hostiis pacem expetam.
Ego Tiresiam conjectorem advocabo, & consulam
Quid faciundum censeat; simul hanc rem ut facta est eloquar.
Sed quid hoc? quam valide tonuit! dî obsecro vostram fidem!

Rivalem possum non ego ferre Jovem.
76. *Tiresiam.*] *Tiresias* vates nobilis Thebanus; *Conjector*, *divinator*. Briss. *Consulam.*] Recte dicit, *Consulam.* aruspices enim *exta consulere* proprie dicuntur, cum inspiciunt. *Brisson.*

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

JUPPITER.

Bono animo es, assum auxilio, Amphitruo, tibi & tuis.
Nihil est quod timeas. hariolos, haruspices
Mitte omnîs. quæ futura & quæ facta, eloquar:
Multo adeo melius, quam illi, quum sim Juppiter.
Primum omnium Alcumenæ usuram corporis
Cepi, & concubitu gravidam feci filio.
Tu gravidam item fecisti, quom in exercitum
Profectus. uno partu duos peperit simul.
Eorum alter, nostro qui est susceptus semine,
Suis factis te immortali afficiet gloria.
Tu cum Alcumena uxore antiquam in gratiam
Redi. haud promeruit, quamobrem vitio verteres.
Mea vi subacta est facere. ego in cœlum migro.

9. *Qui est susceptus, &c.*] MSS. Lang. *qui est conceptus semine.* Fortasse melius. Aliud enim conceptio est, aliud susceptio. *Conceptio* proprie seminis, primus uteri actus in generatione. *Susceptio*, in lucem editi pueri, opus parentum, qui natos manibus suscipiunt, atque è terra tollunt, ut ostendant, velle se eos ali atque educari. *Dissaldæus.*

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

AMPHITRUO.

Faciam ita ut jubes, & te oro, promissa ut serves tua.
Ibo ad uxorem intro; missum facio Tiresiam senem.
Nunc, spectatores, Jovis summi causâ clare plaudite.

3. *Clare plaudite.*] Mss. Camer. *clara plaudite.* forte *applaudite.* Gruterus.

FINIS AMPHITRUONIS.

M. ACCI PLAUTI

ASINARIA.

DRAMATIS PERSONÆ.

LIBANUS, *servus.*
DEMÆNETUS, *senex.*
ARGYRIPPUS, *adolescens.*
CLEÆRETA, *lena.*
LEONIDA, *servus.*
PHILENIUM, *meretrix.*
DIABOLUS, *adolescens.*
PARASITUS.
ARTEMONA, *uxor.*
MERCATOR.
GREX.

ARGUMENTUM, ut quibuſdam videtur, PRISCIANI.

A Manti argento filio auxiliarier
S ub imperio vivens volt ſenex uxorio.
I taque ob aſinos relatum precium Saureæ
N umerarier juſſit ſervolo Leonidæ.
A d amicam id fertur. cedit noctem filius.
R ivinus amens ob præreptam mulierem;
I s rem omnem uxori per Paraſitum nuntiat.
A ccurrit uxor, ac virum è luſtris rapit.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

HUjus Comœdiæ & nomen & argumentum leve atque jocoſum, & tota, quemadmodum in Prologo dicitur, ridicula res eſt. Sed ingens turpitudo & nefarium flagitium hac fabula exponitur, ſocietatis ſceleſtæ, & eorum, quæ animadverſione acerrima digna, non ſolum impunita eſſent legibus, ſed jocis etiam verborum vulgo celebrarentur. Atque hæc eſt horribilis ira Dei, quæ impietatem ita ulciſcitur, ut in omnia peſſima illam facinora ruere, & delicias facere in graviſſimis delictis patiatur. Id quod debemus in his ludis diligenter cognoſcere. ita in ſeria etiam illi ducent cum aliqua utilitate noſtra, &c. Ad rem. In hac fabula, volente & jubente patre, argentum à ſe aufertur, quod detur filio amanti: ea lege, ut filius patri apud amicam locum eſſe patiatur. Mirifice autem ludunt adoleſcentem ſervi, parta præda. Et finis continet pudendam criminationem uxoris, educentis è luſtro virum ſuum.

PROLOGUS.

Hoc agite sultis spectatores, nunc jam,
Quæ quidem mihi atque vobis res vortat bene,
Gregique huic, & dominis, atque conductoribus.
Face jam nunc, tu præco, omnem auritum poplum.
Age nunc reside: cave modo ne gratiis. Mſſ Cam. gratis.
Nunc, quid processerim huc, & quid mihi voluerim,
Dicam; ut sciretis nomen hujus Fabulæ.
Nam quod ad argumentum attinet, sane breve'st.
Nunc quod me dixi velle vobis dicere,
Dicam: Huic nomen Græce est Onagos Fabulæ. Gell. Diphilus ſcripſit, M. Accius.
Demophilus scripsit, MARCUS vortit barbarè.
ASINARIAM volt esse, si per vos licet.
Inest lepos ludusque in hac Comœdia.
Ridicula res est, date benigne operam mihi,
Ut vos item alias, pariter nunc, Mars adjuvet.

3. *Conductoribus.*] Lambinus accipit de iis, qui conduxerunt ornamenta, Ædilibus. Immo vero de iis capiendum qui Ludos exhibent, quique histrionum operam conduxerunt. *Grut.*

4. *Auritum, &c.*] *Auritum populum* accipio, qui uſu aurium non deſtituitur. *J. Guliel.* Auritum, *attentum.* Gloſſ. Mſſ. Boxhorn. *Gratiis.*] Epid. act. 3. 4. 38.

10. *Græce est Onagos.*] Langianus, *Onagroſt.* Duo Pall. *Onagro eſt.* Barthianus *Onego.* Scribendum: *Græce eſt Onago.* Vel, *Onego.* Nam τὸ *eſt* transponi vetat metrum. Vide ad Livii lib. 1. *Gronov.* *Onagos.*] Cum ὀνηγὸς ſonet *Aſinarius*: cur *Aſinaria* vocatur Comœdia? R. ſubauditur, *fabula.* ut perinde ſit, ac ſi diceretur; *Fabula de aſinario mercatore.* Stephan.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

LIBANUS, DEMÆNETUS.

Sicut tuum vis unicum gnatum tuæ
Superesse vitæ, sospitem & superstitem:
Ita te obtestor, per senectutem tuam,
Perque illam, quam tu metuis, uxorem tuam:
Si quid med erga tu hodie falsum dixeris,
Ut tibi superstes uxor ætatem siet:

6. *Ætatem.*] Pro, *diutiſſime*; ſive *æternum*, adverbialiter poſitum. *Nonius.*

 7. *Peſtem.*]

Atque illa viva vivus ut pestem oppetas.
DE. *Per deum Fidium quaris: jurato mihi*
Video necesse esse eloqui, quicqud roges,
Ita me obstinate aggressus, ut non audeam
Profecto, percunctanti quin promam omnia.
Proinde actutum istud quid sit, quod scire expetis,
Eloquere: ut ipse scibo, te faciam ut scias.
LI. *Dic obsecro hercle serio, quod te rogem.*
Cave mihi mendacii quicquam. DE. *quin tu ergo rogas?*
LI. *Num me illuc ducis ubi lapis lapidem terit?*
DE. *Quid istuc est? aut ubi est istuc terrarum loci?*
LI. *Ubi flent nequam homines, qui polentam pransitant.*
DE. *Quid istuc sit, aut ubi istuc sit, nequeo noscere,*
Ubi flent nequam homines, qui polentam pransitant.
LI. *Apud fustitudinas ferricrepinas insulas,*
Ubi vivos homines mortui incursant boves.
DE. *Modo pol percepi, Libane, quid istuc sit loci,*

7. *Pestem.*] *Pestis* etiam pro morte ponitur: sicut *febris* pro quocunque morbo. *Meurs.*

8. *Deum fidium.*] *Fidius* est Jovis filius, id est, Hercules. Διὸς ὑὸς Ἡρακλῆς, cujus sacramentum sanctissimum erat. *Festus.*

16. *Lapis lapidem.*] Duæ rationes molendi indicantur à Poëta: una, cum suspensa mola fruges frangimus, ut in faba fresa, & in polenta crassiuscula: altera, cum molæ non suspenduntur, sed lapis lapidem terit, id est, mola molam; cum tenuior farina & minutior elicitur. Atque hinc, Comica quadam lascivia & lusu servum circumloqui *pistrinum*, ex genere molituræ. *Turneb.*

18. *Polentam.*] Id est, hordeum, vel, hordeaceam farinam. *Taubm.*

20. *Qui polentam pransitant.*] Sic omnes omnino scripti. Camerarianus inter versus *pinsitant*: & idem unus secundo post hunc versu, *pinsitant*. Quod in speciem commodius. hoc enim illorum opus est, non *pransitare*: à quo adeo erant remoti, ut & παυσικάπην machinam haberent alligatam, quæ & vesci polenta & manus ori admovere prohiberet. Unde igitur hic codicum in hoc verbum consensus? Fortasse utrobique scripsit: *Ubi flent nequam homines, ni polentam pransitent.* Significat unum illis esse duræ sortis solatium, si quid de polenta furtim aliquando subducere & pransitare possint. Ubi homines nequam perpetuam sentiunt miseriam, nisi si quando contingat, ut furtim aliquid polentæ ori inserant. *Gronovius.*

21. *Fustitudinas.*] *Insulas* vocat molas, quod in mediis pistrini locis collocatæ, veluti insulæ speciem præbeant. *Fustitudinas* vero, quod illic fustibus adigerentur servuli si alicubi cessarent. *Ferricrepidinas* etiam, quod compedibus vincirentur, ne fugiendi daretur facultas. *Longol.*

22. *Mortui, &c.*] Id est, ubi servi loris è pellibus bubulis factis cæduntur. *Lambin.*

26. *Desinas.*]

Ubi fit polenta, te fortasse dicere. LI. *ah!*
Neque hercle ego istuc dico, nec dictum volo.
Teque obsecro hercle, ut, quæ locutus, despuas.
DE. *Fiat, geratur mos tibi.* LI. *age age usque exscrea.*
DE. *Etiamne.* LI. *quæso hercle usque ex penitis faucibus.*
DE. *Etiam?* LI. *amplius.* DE. *nam quousque?* LI. *usque ad mortem volo.*
DE. *Cavesis malam rem.* LI. *uxoris dico, non tuam.*
DE. *Dono te ob istuc dictum, ut expers sis metu.*
LI. *Dî tibi dent, quæcunque optes.* DE. *redde operam mihi:*
Cur hoc ego ex te quæram? aut cur miniter tibi,
Propterea quod me non scientem feceris?
Aut cur postremo filio succenseam,
Patres ut faciunt cæteri? LI. *quid istuc novi est?*
DE. *Equidem scio, jam filius quod amet meus*
Isthanc meretricem è proxumo Philenium.
Estne hoc, ut dico, Libane? LI. *rectam instas viam.*
Ea res est. sed eum morbus invasit gravis.
DE. *Quid morbi est?* LI. *quia non suppetunt dictis data.*
DE. *Tune es adjutor nunc amanti filio?*
LI. *Sum vero, & alter noster est Leonida.*
DE. *Bene hercle facitis, & à me initis gratiam.*

26. *Despuas.*] Despuebant veteres, quæ abominabantur ne evenirent. *Lamb.*

28. *Penitis.*] Vocabant *penitum* veteres, quod intimum esset: unde & *Penum* & *Penates* dixerunt. *Muretus.*

31. *Expers sis metu.*] *Expers* cum sexto casu, more veterum. Catullus, *omnibus expers.* Muret.

32. *Redde operam.*] Scil. *auscultando.* Lambin.

36. *Quid istuc novi est?*] Vix mihi dubium fit, quin post hæc ponendus sit versus 69. *Demiror quid, &c.* at versus ordine 70. delendus.

37. *Equidem scio jam, filius quod amet.*] Nunquam magis se traduxit Scioppius, quam cum congestis aut corruptis aut male intellectis auctorum locis vincere voluit, *scio quod*, ut vulgus usurpat, Latine dici. De singulis videbimus alibi. Nunc monemus tirones, ab hac barbarie sibi caveant. Hic autem scribendum aut cum Fr. Sanctio, *quom*, vel *quum*: aut *Equidem scio jam, filius quam amet meus, Isthanc.* Quasi esset, *Isthanc scilicet.* Bis eodem modo peccatum est apud Livium, lib. 3. 52. & lib. 4. 31. Pseud. 1. 5. *Ecquam scis filium tibicinam meum amare?* Gronovius.

40. *Invasit gravis.*] Post hæc verba, vetus Codex hunc versum inserit:

DE. *Etiamne?* LI. *age quæso, hercle, usque ex penitus faucibus.*

41. *Non suppetunt, &c.*] Non habet, unde promissum solvat. *Lamb.*

46. Nos

Verum meam uxorem, Libane, nescis qualis siet?
LI. *Tu primus sentis, nos tamen praenoscimus.* Camer. nos tamen inde noscimus.
DE. *Fateor eam esse importunam atque incommodam.*
LI. *Posterius istuc dicis, quam credo tibi.*
DE. *Omnes parentes, Libane, liberis suis,*
Qui mihi auscultabunt, facient obsequelam; Scal. & Grut. obsequentiam.
Quippe qui mage amico utantur gnato & benevolo:
Atque ego me id facere studeo. volo amari à meis,
Volo me patris mei similem, qui causa mea
Nauclerio ipse ornatu per fallaciam,
Quam amabam, abduxit ab lenone mulierem.
Neque puduit eum id aetatis sycophantias
Struere, & beneficiis me emere gnatum suum sibi.
Eos me decretum est persequi mores patris.
Nam me hodie oravit Argyrippus filius,
Uti sibi amanti facerem argenti copiam:
Et id ego percupio obsequi gnato meo:
Volo amori obsecutum illius, volo amet me patrem.
Quamquam illum mater arcte contenteque habet,
Patres ut consueverunt: ego mitto omnia haec.

46. *Nos tamen praenoscimus.*] Camerarii & Langii Codices: *nos tamen in pretio sumus.* Recte: tu in primo pretio sentis, qualis sit uxor tua: nos tamen ipsi aliquo in pretio sive loco & tempore, id sentimus. Nam quum dicitur *primo, secundo, tertio*, potest intelligi *pretio*, perinde ut loco & *numero*. Paenulo act. 1, scen. 2. *Primum prima salva sis, & secunda tu secundo salve in pretio, tertia salve extra pretium.* Sedigitus Volcatius; *Dein Naevius qui servet, tertio in pretio est.* Sciopp.

63. *Arcte contenteque habet.*] Ride hic gravitatem mimici philosophi. Virtutem ait metam habere, intra quam & in qua consistit, quae vocetur mediocritas: in ea qui manent, *continenter* aut ipsos agere aut alios habere dici Plauto. Atqui continenter vivere potest & qui in splendore vivit, *contente* non nisi qui parce aut γλισχρῶς. Non intellexit, quid esset *contente*. Cicero pro Plancio: *Cn. Manlium, non solum ignobilem, verum sine virtute, sine ingenio, vita etiam contenta ac sordida.* Latinus Pacatus. *cum videret Imperatorem, rerum potientem, terrarum hominumque dominum, parce contenteque viventem.* Paullinus Natali sexto Felicis:

Quos solos habuit contenta rusticus illos
Paupertatis opus.

Cicero pro Sex. Roscio: *haec attenta vita & rusticana.* Gronovius.

64. *Patres ut consueverunt.*] Seneca: *Non vides quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? Illi excitari jubent liberos ad studia obeunda mature: feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos, & sudorem illis, & interdum lacrymas excutiunt. At matres fovere in sinu, continere in umbra volunt.*

66. Habere

Præsertim quum is me dignum, quoi concrederet,
Habuit, me habere honorem ejus ingenio decet:
Quum me adiit, ut pudentem gnatum æquum est, patrem;
Cupio esse amicæ quod det argentum suæ.
LI. *Demiror quid sit, & quo evadat, sum in metu.*
DE. *Equidem scio jam, filius quod amet meus.*
LI. *Cupis id, quod cupere te nequicquam intellego.*
Dotalem servum Sauream uxor tua
Adduxit, cui plus in manu sit quam tibi.
DE. *ARGENTUM accepi, dote imperium vendidi.*
Nunc verba in pauca conferam, quid te velim.
Viginti jam usu'st filio argenti minis.
Face id ut paratum jam sit. LI. *unde gentium?*
DE. *Me defraudato..* LI. *maxumas nugas agis.*
Nudo detrahere vestimenta me jubes.
Defrudem te ego? age sis, tu sine pennis vola.
Tene ego defrudem, cui ipsi nihil est in manu?
Nisi quid tu porro uxorem defraudaveris.
DE. *Qua me, qua uxorem, qua tu servum Sauream*
Potes, circumduce, aufer; promitto tibi
Non offuturum, si id hodie effeceris.
LI. *Jubeas unâ operâ me piscari in aëre,*
Venari autem rete jaculo in medio mari. *Heins. venari avem.*
DE. *Tibi optionem sumito Leonidam.*

66. *Habere honorem.*] Morem ipsi gerere. *Lamb.*

72. *Dotalem.*] *Dotalis servus*, idem prorsus qui Agellio *Receptitius*. Quem vide lib. 17.6. Qui quidem servus in mariti potestate non erat, ut reliqui; sed matronæ peculiaris; quippe *exceptus* cum reliqua pecunia, nec datus doti: quam pecuniam illa pro libitu tractabat, vel invito marito. *Douza.*

76. *Viginti.*] Miror qui senex scire potuerit filio opus esse viginti minis: cum multo post (*Scena* 3.) lena super illis cum adolescente paciscatur. *Muret.*

80. *Defrudem.*] *Defrudare, est fructum minuere*, vel, *per fraudem aliquid eximere.* Nonius.

84. *Circumduce.*] Decipe, circumveni. *Gloss. Mss. Boxhorn.*

86. *Piscari in aëre.*] *Piscari in aëre:* & *venari in mari*, habent formam proverbii. Vide Erasmum.

87. *Rete jaculo.*] Est *rete jaculum*, retis genus dictum à jaciendo, quod & *funda* appellatur, à *fundendo*, vel à *fundo:* βόλος Græcis, ut docet *Serv.* Georg. vers. 141. dicitur *rete jaculum*, ad differentiam *verriculi*, quod non jacitur, sed verritur, id est, trahitur. *Turneb.*

88. *Optionem.*] *Optiones ab optando appellati:*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

BLEPHARO, AMPHITRUO, JUPPITER.

VOs inter vos partite: ego abeo, mihi negotium est.
Neque ego unquam usquam tanta mira me vidisse censeo.
AM. *Blepharo, quæso, ut advocatus mihi asſis, neve abeas.*
BL. *vale.*
Quid opu'st me advocato? qui utri ſim advocatus neſcio. J. Gul. quin utri.
JUP. *Intro hinc eo. Alcumena parturit.* AM. *perii miser.*
Quid ego? quem advocati jam atque amici deserunt. Dousa. quid ego
Nunquam edepol me inultus iſtic ludificabit, quiſquis eſt.
Nam jam ad regem recta me ducam, reſque ut facta eſt eloquar.
Ego pol illum ulciſcar hodie Theſſalum veneficum,
Qui perverſe perturbavit familiæ mentem meæ.
Sed ubi ille'st? intro edepol abiit, credo ad uxorem meam.
Qui me Thebis alter vivit miserior? quid nunc agam?
Quem omnes mortales ignorant, & ludificant, ut lubet.
Certum'st, introrumpam in ædibus, ubi quemque hominem aſpexero,

1. P*artite.*] Vos inter vos iſtam controverſiam decidite ac dirimite. *Lamb.*

4. *Neſcio.*] Poſt hunc verſum inſero alium, quem *Nonius* in *Decernere*, ex Amph. citat:

Qui nequeo, voſtrorum uter ſit Amphitruo, decernere.

J. Guliel.

5. AM. *Perii miser! quid ego?*] Perſonis aliter collocatis, ſic ſcribo:

JUP. *Intro ego hinc eo. Alcumena parturit. perii miser!*
AM. *Quid ego? quem advocati jam omnes atque amici deſerunt.*

Juppiter cum Amphitruonem egregie confutaſſet, redire ſe intro ait. tum inter eundum, tumultum & clamorem Alc. parturientis exaudiens; Alcumena, inquit, parturit: & addidit; *Perii miser*, amicæ ſaluti prætimens. Neque mihi hoc quiſquam objiciat, Jovi parum convenire hanc formidinem. nam hæc ipſa ſimulatio ſcenam adjuvat & Amphitruonem ex ſubditivo prope germanum facit. Huic ſubjiciens Amphitruo: *Quid ego?* inquit. an non magis perii etiam, quem amici & noti omnes deſerunt. *J. Guliel.*

9. *Theſſalum, &c.*] *Theſſali* veneficiis & magicis artibus infames. *Taubm.*

13. *Ignorant.*] *Ignorare* eſt aſpernari & cognoſcere nolle. *J. Gul.*

14. *Introrumpam in ædibus.*] Ἀρχαϊσμός eſt: apparet enim veteres Præpoſitioni *In*, ſive motum in loco, ſive ad locum ſignificaret, indifferenter accuſativum & ablativum adjunxiſſe. *Meurſ.*

1. *Sepultæ.*]

Sive ancillam, sive servom, sive uxorem, sive adulterum,
Seu patrem, sive avom videbo, obtruncabo in ædibus.
Neque me Juppiter, neque dî omnes id prohibebunt, si volent.
Quin sic faciam uti constitui: pergam in ædibus nunc jam.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

BROMIA, AMPHITRUO.

SPes atque opes vitæ meæ jacent sepultæ in pectore,
Neque ulla'st confidentia jam meo in corde, quin amiserim;
Ita mihi videntur omnia, mare, terra, cœlum, consequi,
Jam ut opprimar, ut enicer. me miseram! quid agam nescio.
Ita tanta mira in ædibus sunt facta. væ miseræ mihi!
Animo male'st. aquam velim! corrupta sum, atque absumta sum.
Caput dolet, neque audio, neque oculis prospicio satis.
Nec me miserior fœmina'st, neque ulla videatur magis.
Ita heræ meæ hodie contigit. nam ubi parturit, deos sibi invocat.
Strepitus, crepitus, sonitus, tonitrus: ut subito, ut propere, ut valide tonuit!
Ubi quisque institerat, concidit crepitu. ibi nescio quis maxuma
Voce exclamat: Alcumena, adest auxilium, ne time:
Et tibi, & tuis propitius cœli cultor advenit.
Exurgite, inquit, qui terrore meo occidistis præ metu.
Ut jacui, exurgo. ardere censui ædis, ita tum confulgebant.
Ibi me inclamat Alcumena: jam ea res me horrore afficit.
Herilis prævortit metus: ocius accuro, ut sciscam quid velit;
Atque illam geminos filios pueros peperisse conspicor;

1. *SEpultæ.*] Id est, *exstinctæ.* omnis spei atque auxilii inopiam significat.

3. *Consequi.*] *Consequi* hic puto, idem esse, quod, circumgyrari, in orbem rapi, aut agi. Nam in orbem rapta se invicem consequuntur. Maxime autem consternatis cœlum, terra, & mare circumrotari fere, & lapsum minari videntur. *Boxhorn.*

6. *Animo male est.*] *Animo male fieri* dicitur, cum ictu alicujus mœroris perculsus animus, non sustinet corpus, sequiturque ruina membrorum. *Donatus.* *Aquam velim!*] Qua suffusa, semianimis recreer, atque reficiar. *Lambinus.*

9. *Deos sibi invocat.*] Forte puerperis illud solemne dixit, *Juno Lucina, fer opem.* Taubm.

17. *Herilis prævortit metus.*] Plus valet apud me Alcumenæ metus, quam meus. *Lambin.*

Neque nostrum quisquam sensimus, quum peperit, neque pravidimus.
Sed quid hoc? quis hic est senex,
Qui ante ædis nostras sic jacet? numnam hunc percußit Juppiter?
Credo edepol: nam, proh Juppiter! sepultus est, quasi sit mortuus.
Ibo & cognoscam quisquis est. Amphitruo hic quidem est herus meus.
Amphitruo! AM. *perii!* BR. *surge.* AM. *interii!* BR. *cedo manum.* AM. *quis me tenet?*
BR. *Tua Bromia ancilla.* AM. *totus timeo, ita me increpuit Juppiter.*
Nec secus est, quam si ab Acherunte veniam. sed quid tu foras
Egressa es? BR. *eadem nos formido timidas terrore impulit:*
In ædibus, ubi tu habitas, nimia mira vidi. væ mihi
Amphitruo, ita mihi animus etiam nunc abest. AM. *agedum expedi.*
Scin' me tuum esse herum Amphitruonem? BR. *scio.* AM. *viden' etiam nunc?* BR. *scio.*
AM. *Hæc sola sanam mentem gestat meorum familiarium.*
BR. *Immo omnes sani sunt profecto.* AM. *at me uxor insanum facit*
Suis fœdis factis. BR. *at ego faciam, tu idem ut aliter prædices*
Amphitruo, piam & pudicam esse tuam uxorem ut scias.
De ea re signa atque argumenta paucis verbis eloquar.

21. *Percußit Juppiter?*] Gravissimi est & lethalis vulneris verbum *percußit.* unde *percussores* dicti. dicitur etiam de fulmine. *Pass.*

24. *Interii.*] Interite plus est, quam perire. *Gloss. Mss. Pl. Boxhorn.*

25. *Increpuit.*] Id est, crepitu fulminis perterruit. *Passerat.*

29. *Expedi.*] Dic actutum. *Gloss. Mss. Boxhorn.*

34. *Piam.*] Amantem tui. Pietas omnia debita officia complectitur. *Gl. Mss. Boxh.*

Omnium primum Alcumena geminos peperit filios.
AM. *Ain' tu geminos?* BR. *geminos.* AM. *di me servant.*
BR. *sine me dicere,*
Ut scias tibi tuaeque uxori deos esse omnes propitios.
AM. *Loquere.* BR. *postquam parturire hodie uxor occœpit tua,*
Ibi utero exorti dolores, ut solent puerperæ: Alii. ubi.
Invocat deos immortalis, ut sibi auxilium ferant,
Manibus puris, capite operto. ibi continuo contonat
Sonitu maxumo, adîs primo ruere rebamur tuas.
Ædes totæ confulgebant tuæ, quasi essent aureæ.
AM. *Quæso absolvito hinc me, exemplo quando satis deluseris.*
Quid fit deinde? BR. *dum hæc aguntur, interea uxorem tuam*
Neque gementem, neque plorantem nostrum quisquam audivimus:
Ita profecto sine dolore peperit. AM. *jam istuc gaudeo,*
Ut ut erga me merita est. BR. *mitte isthæc, atque hæc quæ dicam accipe.*
Postquam peperit pueros, lavere jussit nos. occœpimus.
Sed puer ille quem ego lavi, ut magnus est, & multum valet?
Neque eum quisquam colligare quivit incunabulis.
AM. *Nimia mira memoras: si isthæc vera sunt, divinitus*
Non metuo quin meæ uxori latæ suppetiæ sient.

42. *Manibus puris.*] *Puras manus* tam à sordibus & illuvie, quam à cæde & sanguine, in sacris exigebant antiqui. Mimus: *Puras Deus, non plenas adspicit manus.* Fiebantque ex lavationes fere in vivo flumine. *Brisson.* *Capite operto.*] In salutandis & adorandis diis stantes capite operto, corpus dextroversum in orbem circumagebant, procumbebant etiam, dextramque ori admoventes, osculum labris premebant, tum deinde sedebant. *Brisson.*

52. *Incunabulis.*] *Incunabula* sunt fasciæ & panni, quibus pueri in cunis involvuntur, involucraque eorum, uno verbo, lanea & lintea. Nam in cunis pueri involuti incunabulis colligantur. *Turnebus.*

BR. *Magis jam faxo mira dices. postquam in cunas conditu'st,*
Devolant angues jubati deorsum in impluvium duo
Maxumi: continuo extollunt ambo capita. AM. *hei mihi!*
BR. *Ne pave. sed angues oculis omnis circumvisere.*
Postquam pueros conspicati, pergunt ad cunas citi.
Ego cunas recessim rursum vorsum trahere & ducere, — *Meurs.* Ego cunas vicissim rursum prorsum.
Metuens pueris, mihi formidans: tantoque angues acrius
Persequi. postquam conspexit angues ille alter puer,
Citus è cunis exilit, facit recta in anguis impetum:
Alterum altera apprehendit eos manu perniciter.
AM. *Mira memoras: nimis formidolosum facinus prædicas.*
Nam mihi horror membra misero percipit dictis tuis.
Quid fit deinde? porro loquere. BR. *puer ambo angues enicat.*
Dum hæc aguntur, voce clara exclamat uxorem tuam. — *Dous.* inclamat.
AM. *Quis homo?* BR. *summus imperator divum atque hominum Juppiter.*
Is se dixit, cum Alcumena clam consuetum cubilibus, — *Scal.* cubitibus.
Eumque filium suum esse qui illos angues vicerit:
Alterum tuum esse dixit puerum. AM. *pol me haud pœnitet,*
Scilicet boni dimidium mihi dividere cum Jove, — *MSS. Cam.* si licet.
Abi domum, jube vasa pura actutum adornari mihi,

56. *Angues jubati, &c.*] *Jubæ*, anguibus & draconibus tribui solent, quæ quidem cristæ sunt in eorum capitibus eminentes. *Turneb. Impluvium.*] *Si relictus erat locus in medio, ut lucem caperet deorsum, qua impluebat, impluvium dictum.* Varro.

60. *Recessim.*] *Gloss. nostra* MSS. interpretantur, *retro.* Recte. Et nihil hic mutandum. Nunc recessim, id est, retro: rursum, id est, nunc vorsum, cunas traxi. Belgæ dicerent; *Nu voorwaerts, dan achterwaerts.* Boxhorn.

64. *Alterum altera.*] Id est, unum dextra, alterum læva. Ovid. de Art. I.

Parvus erat, manibusque suis Tyrinthius anguis
Pressit: & in cunis jam Jove dignus erat.

Taubmann.

73. *Cum Jove.*] Aliter Propertius:

Rivalem

Ut Jovis ſupremi multis hoſtiis pacem expetam.
Ego Tireſiam conjectorem advocabo, & conſulam
Quid faciundum cenſeat; ſimul hanc rem ut facta eſt eloquar.
Sed quid hoc? quam valide tonuit! dî obſecro voſtram fidem!

Rivalem poſſum non ego ferre Jovem.
76. *Tireſiam.*] *Tireſias* vates nobilis Thebanus; *Conjector*, *divinator*. Briſſ.

Conſulam.] Recte dicit, *Conſulam*. aruſpices enim *exta conſulere* proprie dicuntur, cum inſpiciunt. *Briſſon.*

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

JUPPITER.

BOno animo es, aſſum auxilio, Amphitruo, tibi & tuis.
Nihil eſt quod timeas. hariolos, haruſpices
Mitte omnîs. quæ futura & quæ facta, eloquar:
Multo adeo melius, quam illi, quum ſim Juppiter.
Primum omnium Alcumenæ uſuram corporis
Cepi, & concubitu gravidam feci filio.
Tu gravidam item feciſti, quom in exercitum
Profectus. uno partu duos peperit ſimul.
Eorum alter, noſtro qui eſt ſuſceptus ſemine,
Suis factis te immortali afficiet gloria.
Tu cum Alcumena uxore antiquam in gratiam
Redi. haud promeruit, quamobrem vitio vorteres.
Mea vi ſubacta eſt facere. ego in cœlum migro.

9. *QUi eſt ſuſceptus, &c.*] MSſ. Lang. *qui eſt conceptus ſemine.* Fortaſſe melius. Aliud enim conceptio eſt, aliud ſuſceptio. *Conceptio* proprie ſeminis, primus uteri actus in generatione. *Suſceptio*, in lucem editi pueri, opus parentum, qui natos manibus ſuſcipiunt, atque è terra tollunt, ut oſtendant, velle ſe eos ali atque educari. *Diſſaldæus.*

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

AMPHITRUO.

FAciam ita ut jubes, & te oro, promissa ut serves tua.
Ibo ad uxorem intro; missum facio Tiresiam senem.
Nunc, spectatores, Jovis summi causâ clare plaudite.

3. *Clare plaudite.*] Mss. Camer. *clara plaudite.* forte *applaudite.* Gruterus.

FINIS AMPHITRUONIS.

M. ACCI PLAUTI

ASINARIA.

DRAMATIS PERSONÆ.

LIBANUS, *servus*.
DEMÆNETUS, *senex*.
ARGYRIPPUS, *adolescens*.
CLEÆRETA, *lena*.
LEONIDA, *servus*.
PHILENIUM, *meretrix*.
DIABOLUS, *adolescens*.
PARASITUS.
ARTEMONA, *uxor*.
MERCATOR.
GREX.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur,

PRISCIANI.

A Manti argento filio auxiliarier
S ub imperio vivens volt senex uxorio.
I taque ob asinos relatum precium Saureæ
N umerarier jussit servolo Leonidæ.
A d amicam id fertur. cedit noctem filius.
R ivinus amens ob præreptam mulierem;
I s rem omnem uxori per Parasitum nuntiat.
A ccurrit uxor, ac virum è lustris rapit.

ALIUD ARGUMENTUM

CAMERARII.

HUjus Comœdiæ & nomen & argumentum leve atque jocosum, & tota, quemadmodum in Prologo dicitur, ridicula res est. Sed ingens turpitudo & nefarium flagitium hac fabula exponitur, societatis scelestæ, & eorum, quæ animadversione acerrima digna, non solum impunita essent legibus, sed jocis etiam verborum vulgo celebrarentur. Atque hæc est horribilis ira Dei, quæ impietatem ita ulciscitur, ut in omnia pessima illam facinora ruere, & delicias facere in gravissimis delictis patiatur. Id quod debemus in his ludis diligenter cognoscere. ita in seria etiam illi ducent cum aliqua utilitate nostra, &c. Ad rem. In hac fabula, volente & jubente patre, argentum à se aufertur, quod detur filio amanti: ea lege, ut filius patri apud amicam locum esse patiatur. Mirifice autem ludunt adolescentem servi, parta præda. Et finis continet pudendam criminationem uxoris, educentis è lustro virum suum.

PROLOGUS.

Hoc agite sultis spectatores, nunc jam,
Quæ quidem mihi atque vobis res vortat bene,
Gregique huic, & dominis, atque conductoribus.
Face jam nunc, tu præco, omnem auritum poplum.
Age nunc reside: cave modo ne gratiis. Mss Cam. gratis.
Nunc, quid processerim huc, & quid mihi voluerim,
Dicam; ut sciretis nomen hujus Fabulæ.
Nam quod ad argumentum attinet, sane breve'st.
Nunc quod me dixi velle vobis dicere,
Dicam: Huic nomen Græce est Onagos Fabulæ. Gall. Diphilus scripsit,
Demophilus scripsit, MARCUS vortit barbarè. M. Attius.
ASINARIAM volt esse, si per vos licet.
Inest lepos ludusque in hac Comœdia.
Ridicula res est, date benigne operam mihi,
Ut vos item alias, pariter nunc, Mars adjuvet.

3. *Conductoribus.*] Lambinus accipit de iis, qui conduxerunt ornamenta, Ædilibus. Immo vero de iis capiendum qui Ludos exhibent, quique histrionum operam conduxerunt. *Grut.*

4. *Auritum, &c.*] *Auritum populum* accipio, qui usu aurium non destituitur, *J. Gulielm.* Auritum, *attentum.* Gloss. Mss. Boxhorn. *Gratiis.*] Epid. act. 3. 4. 38.

10. *Græce est Onagos.*] Langianus, *Onagrost.* Duo Pall. *Onagro est.* Barthianus *Onego.* Scribendum: *Græce est Onago.* Vel, *Onego.* Nam τὸ *est* transponi vetat metrum. Vide ad Livii lib. 1. *Gronov.* *Onagos.*] Cum ὀνηγὸς sonet *Asinarius*, cur *Asinaria* vocatur Comœdia? R. subauditur, *fabula.* ut perinde sit, ac si diceretur; *Fabula de asinario mercatore.* Stephan.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

LIBANUS, DEMÆNETUS.

Sicut tuum vis unicum gnatum tuæ
Superesse vitæ, sospitem & superstitem:
Ita te obtestor, per senectutem tuam,
Perque illam, quam tu metuis, uxorem tuam:
Si quid med erga tu hodie falsum dixeris,
Ut tibi superstes uxor ætatem siet:

6. *Ætatem.*] Pro, *diutissime*; sive *æternum*, adverbialiter positum. *Nonius.*

Atque illa viva vivus ut pestem oppetas.
DE. *Per deum Fidium quæris: jurato mihi*
Video necesse esse eloqui, quicquid roges,
Ita me obstinate aggressus, ut non audeam
Profecto, percunctanti quin promam omnia.
Proinde actutum istud quid sit, quod scire expetis,
Eloquere: ut ipse scibo, te faciam ut scias.
LI. *Dic obsecro hercle serio, quod te rogem.*
Cave mihi mendacii quicquam. DE. *quin tu ergo rogas?*
LI. *Num me illuc ducis ubi lapis lapidem terit?*
DE. *Quid istuc est? aut ubi est istuc terrarum loci?*
LI. *Ubi flent nequam homines, qui polentam pransitant.*
DE. *Quid istuc sit, aut ubi istuc sit, nequeo noscere,*
Ubi flent nequam homines, qui polentam pransitant.
LI. *Apud fustitudinas ferricrepinas insulas,*
Ubi vivos homines mortui incursant boves.
DE. *Modo pol percepi, Libane, quid istuc sit loci,*

7. *Pestem.*] *Pestis* etiam pro morte ponitur: sicut *febris* pro quocunque morbo. *Meurs.*

8. *Deum fidium.*] *Fidius* est Jovis filius, id est, Hercules. Διὸς υἱὸς Ἡρακλῆς, cujus sacramentum sanctissimum erat. *Festus.*

16. *Lapis lapidem.*] Duæ rationes molendi indicantur à Poëta: una, cum suspensa mola fruges frangimus, ut in faba fresa, & in polenta crassiuscula: altera, cum molæ non suspenduntur, sed lapis lapidem terit, id est, mola molam; cum tenuior farina & minutior elicitur. Atque hinc, Comica quadam lascivia & lusu servum circumloqui *pistrinum*, ex genere molituræ. *Turneb.*

18. *Polentam.*] Id est, hordeum, vel, hordeaceam farinam. *Taubm.*

20. *Qui polentam pransitant.*] Sic omnes omnino scripti. Camerarianus inter versus *pinsitant*: & idem unus secundo post hunc versu, *pinsitant*. Quod in speciem commodius. hoc enim illorum opus est, non *pransitare*: à quo adeo erant remoti, ut & παυσικάπην machinam haberent alligatam, quæ & vesci polenta & manus ori admovere prohiberet. Unde igitur hic codicum in hoc verbum consensus? Fortasse utrobique scripsit: *Ubi flent nequam homines, ni polentam pransitent.* Significat unum illis esse duræ sortis solatium, si quid de polenta furtim aliquando subducere & pransitare possint. Ubi homines nequam perpetuam sentiunt miseriam, nisi si quando contingat, ut furtim aliquid polentæ ori inserant. *Gronovius.*

21. *Fustitudinas.*] *Insulas* vocat molas, quod in mediis pistrini locis collocatæ, veluti insulæ speciem præbeant. *Fustitudinas* vero, quod illic fustibus adigerentur servuli si alicubi cessarent. *Ferricrepidinas* etiam, quod compedibus vincirentur, ne fugiendi daretur facultas. *Longol.*

22. *Mortui, &c.*] Id est, ubi servi loris è pellibus bubulis factis cæduntur. *Lambin.*

Ubi fit polenta, te fortasse dicere. LI. *ah!*
Neque hercle ego istuc dico, nec dictum volo.
Teque obsecro hercle, ut, quæ locutus, despuas.
DE. *Fiat, geratur mos tibi.* LI. *age age usque exscrea.*
DE. *Etiamne.* LI. *quæso hercle usque ex penitis faucibus.*
DE. *Etiam?* LI. *amplius.* DE. *nam quousque?* LI. *usque ad mortem volo.*
DE. *Cavesis malam rem.* LI. *uxoris dico, non tuam.*
DE. *Dono te ob istuc dictum, ut expers sis metu.*
LI. *Dî tibi dent, quæcunque optes.* DE. *redde operam mihi:*
Cur hoc ego ex te quæram? aut cur miniter tibi,
Propterea quod me non scientem feceris?
Aut cur postremo filio succenseam,
Patres ut faciunt cæteri? LI. *quid istuc novi est?*
DE. *Equidem scio, jam filius quod amet meus*
Isthanc meretricem è proxumo Philenium.
Estne hoc, ut dico, Libane? LI. *rectam instas viam.*
Ea res est. sed eum morbus invasit gravis.
DE. *Quid morbi est?* LI. *quia non suppetunt dictis data.*
DE. *Tune es adjutor nunc amanti filio?*
LI. *Sum vero, & alter noster est Leonida.*
DE. *Bene hercle facitis, & à me initis gratiam.*

26. *Despuas.*] Despuebant veteres, quæ abominabantur ne evenirent. *Lamb.*

28. *Penitis.*] Vocabant *penitum* veteres, quod intimum esset: unde & *Penum* & *Penates* dixerunt. *Muretus.*

31. *Expers sis metu.*] *Expers* cum sexto casu, more veterum. Catullus, *omnibus expers.* Muret.

32. *Redde operam.*] Scil. *auscultando.* Lambin.

36. *Quid istuc novi est?*] Vix mihi dubium sit, quin post hæc ponendus sit versus 69. *Demiror quid, &c.* at versus ordine 70. delendus.

37. *Equidem scio jam, filius quod amet.*] Nunquam magis se traduxit Scioppius, quam cum congestis aut corruptis aut male intellectis auctorum locis vincere voluit, *scio quod*, ut vulgus usurpat, Latine dici. De singulis videbimus alibi. Nunc monemus tirones, ab hac barbarie sibi caveant. Hic autem scribendum aut cum Fr. Sanctio, *quam*, vel *quum*: aut *Equidem scio jam, filius quam amet meus, Isthanc.* Quasi esset, *Isthanc scilicet.* Bis eodem modo peccatum est apud Livium, lib. 3. 52. & lib. 4. 31. Pseud. 1. 5. *Ecquam scis filium tibicinam meum amare?* Gronovius.

40. *Invasit gravis.*] Post hæc verba, vetus Codex hunc versum inserit:
DE. *Etiamne?* LI. *age quæso, hercle, usque ex penitus faucibus.*

41. *Non suppetunt, &c.*] Non habet, unde promissum solvat. *Lamb.*

46. *Nos*

Verum meam uxorem, Libane, nescis qualis siet? Camer. nos tamen inde noscimus.
LI. *Tu primus sentis, nos tamen praenoscimus.*
DE. *Fatcor eam esse importunam atque incommodam.*
LI. *Posterius istuc dicis, quam credo tibi.*
DE. *Omnes parentes, Libane, liberis suis,*
Qui mihi auscultabunt, facient obsequelam; Scal. & Grut. obsequentiam.
Quippe qui mage amico utantur gnato & benevolo:
Atque ego me id facere studeo. volo amari à meis,
Volo me patris mei similem, qui causa mea
Nauclerio ipse ornatu per fallaciam,
Quam amabam, abduxit ab lenone mulierem.
Neque puduit eum id aetatis sycophantias
Struere, & beneficiis me emere gnatum suum sibi.
Eos me decretum est persequi mores patris.
Nam me hodie oravit Argyrippus filius,
Uti sibi amanti facerem argenti copiam:
Et id ego percupio obsequi gnato meo:
Volo amori obsecutum illius, volo amet me patrem.
Quamquam illum mater arcte contenteque habet,
Patres ut consueverunt: ego mitto omnia haec.

46. *Nos tamen praenoscimus.*] Camerarii & Langii Codices: *nos tamen in pretio sumus.* Recte: tu in primo pretio sentis, qualis sit uxor tua: nos tamen ipsi aliquo in pretio sive loco & tempore, id sentimus. Nam quum dicitur *primo, secundo, tertio*, potest intelligi *pretio*, perinde ut loco & *numero*. Paenulo act. 1. scen. 2. *Primum prima salva sis, & secunda tu secundo salve in pretio, tertia salve extra pretium.* Sedigitus Volcatius; *Dein Naevius qui servet, tertio in pretio est.* Sciopp.

63. *Arcte contenteque habet.*] Ride hic gravitatem mimici philosophi. Virtutem ait metam habere, intra quam & in qua consistit, quae vocetur mediocritas: in ea qui manent, *continenter* aut ipsos agere aut alios habere dici Plauto. Atqui continenter vivere potest & qui in splendore vivit, *contente* non nisi qui parce aut γλισχρῶς. Non intellexit, quid esset *contente*. Cicero pro Plancio: *Cn. Manlium, non solum ignobilem, verum sine virtute, sine ingenio, vita etiam contenta ac sordida.* Latinus Pacatus. *eum videret Imperatorem, rerum potientem, terrarum hominumque dominum, parce contenteque viventem.* Paullinus Natali sexto Felicis:

Quos solos habuit contentae rusticus illos
Paupertatis opus.

Cicero pro Sex. Roscio: *haec attenta vita & rusticana.* Gronovius.

64. *Patres ut consueverunt.*] Seneca: *Non vides quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? Illi exercitari jubent liberos ad studia obeunda mature: feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos, & sudorem illis, & interdum lacrymas excutiunt. At matres fovere in sinu, continere in umbra volunt.*

66. *Habert*

Præsertim quum is me dignum, quoi concrederet,
Habuit, me habere honorem ejus ingenio decet:
Quum me adiit, ut pudentem gnatum æquum est, patrem;
Cupio esse amicæ quod det argentum suæ.
LI. *Demiror quid sit, & quo evadat, sum in metu.*
DE. *Equidem scio jam, filius quod amet meus.*
LI. *Cupis id, quod cupere te nequicquam intellego.*
Dotalem servum Sauream uxor tua
Adduxit, cui plus in manu sit quam tibi.
DE. *ARGENTUM accepi, dote imperium vendidi.*
Nunc verba in pauca conferam, quid te velim.
Viginti jam usu'st filio argenti minis.
Face id ut paratum jam sit. LI. *unde gentium?*
DE. *Me defraudato.* LI. *maxumas nugas agis.*
Nudo detrahere vestimenta me jubes.
Defrudem te ego? age sis, tu sine pennis vola.
Tene ego defrudem, cui ipsi nihil est in manu?
Nisi quid tu porro uxorem defraudaveris.
DE. *Qua me, qua uxorem, qua tu servum Sauream*
Potes, circumduce, aufer; promitto tibi
Non offuturum, si id hodie effeceris.
LI. *Jubeas unâ operâ me piscari in aëre,*
Venari autem rete jaculo in medio mari. *Heins.* venari avem.
DE. *Tibi optionem sumito Leonidam.*

66. *Habere honorem.*] Morem ipsi gerere. *Lamb.*

72. *Dotalem.*] *Dotalis servus*, idem prorsus qui Agellio *Receptitius*. Quem vide lib. 17.6. Qui quidem servus in mariti potestate non erat, ut reliqui; sed matronæ peculiaris; quippe *exceptus* cum reliqua pecunia, nec datus doti: quam pecuniam illa pro libitu tractabat, vel invito marito. *Douza.*

76. *Viginti.*] Miror qui senex scire potuerit filio opus esse viginti minis: cum multo post (*Scena* 3.) lena super illis cum adolescente paciscatur. *Muret.*

80. *Defrudem.*] *Defrudare, est fructum minuere*, vel, *per fraudem aliquid eximere.* Nonius.

84. *Circumduce.*] Decipe, circumveni. *Gloss. Mss. Boxhorn.*

86. *Piscari in aëre.*] *Piscari in aëre:* & *venari in mari*, habent formam proverbii. Vide Erasmum.

87. *Rete jaculo.*] Est *rete jaculum*, retis genus dictum à jaciendo, quod & *funda* appellatur, à *fundendo*, vel à *funda:* βόλος Græcis, ut docet *Serv.* Georg. vers. 141. dicitur *rete jaculum*, ad differentiam *verriculi*, quod non jacitur, sed verritur, id est, trahitur. *Turneb.*

88. *Optionem.*] *Optiones ab optando appellati:*

Fabricare quidvis, quidvis comminiscere.
Perficito argentum hodie ut habeat filius,
Amica quod det. LI. *quid ais tu, Damenete?*
Quid si forte in insidias devenero?
Tu redimes me, si me hostes interceperint?
DE. *Redimam.* LI. *tum tu igitur aliud cura quid lubet.*
DE. *Ego eo ad forum, nisi quid vis.* LI. *i; etiamne ambulas?*
DE. *Atque audin' etiam?* LI. *ecce.* DE. *si quid te volam, ubi eris?*
LI. *Ubicunque libitum fuerit animo meo.*
Profecto nemo est, quem jam dehinc metuam, mihi
Ne quid nocere possit: cum mihi tua
Oratione omnem animum ostendisti tuum.
Quin te quoque ipsum facio haud magni, si hoc patro.
Pergam quo occœpi, atque ibi consilia exordiar.
DE. *Audin' tu? apud Archibulum ego ero argentarium.*
LI. *Nempe in foro?* DE. *ibi. si quid opus fuerit.* LI. *meminero.*
DE. *Non esse servus pejor hoc quisquam potest,*
Nec magis versutus, nec quo ab caveas ægrius.
Eidem homini, si quid recte curatum velis,
Mandes: moriri sese misere mavolet,
Quam non perfectum reddat quod promiserit.
Nam ego illud argentum tam paratum filio
Scio esse, quam me hunc scipionem contui.

pellati: quod antecedentibus ægritudine præpeditis, hi, tanquam adoptati eorum atque vicarii, solent universa curare. Vegetius.

94. *Aliud cura.*] Id est, tu de hac re sis securus, ego videro. *Taubm.*

95. *I; etiamne ambulas?*] Suspicor fuisse initio, *Ei, ei; ne ambula.* hoc est; *I, i; ne ambula.* sic respexerit ad dictum senis *Eo*; jubeatque porro ire, neque ambulare. minus enim est, imo vero & aliud *ambulare*, quam *ire*. Lepor autem in eo, quod senex scipioni inniteretur, ideoque itioni minus aptus. *Gruter.*

103. *Argentarium.*] Fuit olim in civitatibus certum corpus sive σύστημα argentariorum, quorum erat publicum officium. Tabernas & mensas cum ære in foro positas habebant. Apud mensas pecuniæ deponebantur, permutabantur, emebantur, vendebantur: quod Latine est *cambire*, Græce ἀνταμείβεσθαι. *Cujac.*

104. *Si quid opus.*] Hoc de sollemnibus Romanæ antiquitatis Formulis depromptum, teste *Cic.* ad Attic. *Erat enim, si meministi, in consulatus petitione per te mihi pollicitus, SI QUID OPUS ESSET.* Douza.

111. *Contui.*] Id est, contueri, cernere. *Lambin.*

Sed quid ego cesso ire ad forum, quod inceperam?
(Ibo,) atque ibi manebo apud argentarium.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

ARGYRIPPUS.

Siccine hoc fit? foras ædibus me ejici?
Promerenti optume hoccine pretii redditur?
Bene merenti mala es, male merenti bona es.
At malo cum tuo: nam jam ex hoc loco
Ibo ego ad tresviros, vestraque ibi nomina
Faxo erunt: capitis te perdam ego & filiam,
Perlecebræ, pernicies, adolescentum exitium.
Nam mare haud est mare, vos mare acerrimum.
Nam in mari repperi, hic elavi bonis.
Ingrata atque irrita esse omnia intellego,
Quæ dedi, & quod benefeci: at posthac tibi,
Male quod potero facere, faciam, meritoque id faciam tuo.
Ego pol te redigam eodem unde orta es, ad egestatis terminos.
Ego edepol te faciam, ut quæ sis nunc, & quæ fueris, scias.
Quæ priusquam istam adii, atque amans ego animum meum isti dedi,
Sordido vitam oblectabas pane, in pannis, inopia.

4. AT *malo cum tuo.*] Veteres cum minarentur, aut significarent, quod quis diceret aut faceret, impunè non habiturum, *malo* id ejus futurum ajebant, & ferè hac formula, *Malo tuo.* *J. Guil.* *Ex hoc loco.*] Id est, è vestigio. *Lamb.*

5. *Tresviros.*] Vide notas Amph. Act. I. Scen. I. vs. 3. *Nomina.*] Solebant enim rei nomen apud magistratum ante accusationem datis tabellis deferre. *Douza.*

7. *Perlecebræ, &c.*] *Pellecebræ* delinimenta sunt meretricia, blandidicis dictis & suaviludiis imperitos juvenum animos irretientia: unde ipsæ meretrices *Pellices.* Joh. Guielmius.

9. *In mari.*] Id est, in mercatura facienda. *Douza.* *Elavi.*] *Eluere*, est decoquere, substantiam lancinare: ut Rud. act. 2. 7. Sic *Proluere* quoque. itaque *Proluvium*, pro immoderata & effusa largitate. Tacitus, *Proluere opes, &c.* Palmer.

16. *Sordido vitam oblectabas pane.*] *Sordidum panem* Lambinus interpretatur panem cibarium, qui servis dabatur. Sed putat *Colerus* viliorem fuisse: nimirum illum, quem jusculo superfuso canibus præberi solitum scribit vetus Scholiastes Juvenalis. *Taubmannus.* *In pannis, inopia.*] Præterquam quod Lipsius, *in pannis*, una voce, consenserunt omnes lacunam hic esse, & quidem plurium vel certe unius versus. At locus est integerrimus:

Atque ea si erant, magnas habebas omnibus dis gratias.
Eadem nunc, quom est melius, me, cujus opera est, ignoras, mala.
Reddam ego te ex fera, fame mansuetem, me specta modo. Al. Tax. mansuetam.
Nam isti quod succenseam ipsi, nihil est: nihil quicquam meret.
Tuo facit jussu, tuo imperio paret: mater tu, eadem hera es.
Te ego ulciscar, te ego ut digna es, perdam, atque ut de me meres.
At, scelesta, viden' ut ne id quidem me dignum esse existumat,
Quem adeat, quem colloquatur, cuique irato supplicet:
Atque eccam illecebra exit tandem; opinor hic ante ostium
Meo modo loquar quæ volam, quoniam intus non licitum est mihi.

gerrimus: ad vocem *inopia* repetenda est proximæ voci apposita præpositio: quasi esset, *in pannis, in inopia*: more Latinis usitatissimo, quod non attenderunt etiam in S. Cypriani epistola ad Donatum: *In judiciis, concione, pro rostris opulenta facundia volubili ambitione jactetur.* Sic Mss. saniores, & invenit Pamelius in suis, etsi improbet. Deinde subauditur participium verbi substantivi, *vivens, degens, agitans, ætatem agens.* An aliquid deest huic orationi: *in vestitu mendico & egestate vitam sordido pane oblectabas.* Atqui hæc est ipsa oratio Plauti. Sed tamen dicent, *Atque ea si erant*, quod sequitur non potest referri ad *inopiam*. Potest immo: nam *inopia* non hic significat indigentiam ipsam, sed angustias & tenuitatem inopum: ut cum dicimus, *in egestate esse, in inopia vivere*; intelligimus res parvulas & tenues, quibus tamen anima quantumvis egeni sustinetur. *Atque ea si erant*, nempe panis sordidus, panni & habitus mendicorum, alia suppellex & frivola mendicitatis. Terentius Eunucho act. v. sc. v. *Gronovius.*

18. *Ignoras.*] Vid. Amph. Act. 4. Sc. 3.

19. *Mansuetem.*] Ita Nonius *mansuetem*, à nomine *mansues*, id est, χειροήθης. quasi adsuetus ad manum accedere, & ut ait Maro, *Ille manum patiens.* Æneid. 7. vers. 490. *Taubm.* Æschylus Agam. Λιμὸς ξυνοικὸς μαλθακόν σφ' ἐφέψει. *Scriverius.*

20. *Nam isti.*] Scil. Philenio.

26. *Modo.*] *More* ubi iis præsentibus loquimur quos metuimus, aliis in dicendo potius morem gerimus, quam nobis. *Boxhorn.* An *modo*, arbitram.

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

CLEÆRETA, ARGYRIPPUS.

Unumquodque istorum verbûm nummis Philippeis aureis
Non potest auferre hinc à me, si quis emptor venerit.

1. *Philippeis.*] Sciendum nummos *Philippeos* fuisse quondam aureos, insignes imagine *Philippi*, regis Macedonum. *Cam.*

3. *Nec*

Nec recte quæ tu in nos dicis, aurum atque argentum merum'st.
Fixus hîc apud nos est animus tuus clavo Cupidinis.
Remigio veloque quantum poteris, festina & fuge.
Quam magis te in altum capeßis, tam æstus te in portum refert.
AR. *Ego pol istum portitorem privabo portorio.*
Ego te dehinc, ut merita es de me & mea re, tractare exequar:
Quom tu me, ut meritus sum, non tractas, quæ ejicis domo.
CL. *Magis istuc percipimus lingua dici, quam factis fore.*
AR. *Solus solitudine ego ted atque ab egestate abstuli:*
Solus si ductem, referre gratiam nunquam potes.
CL. *Solus ductato, si semper solus quæ poscam dabis.*
Semper tibi promissum habeto hac lege, dum superes datis.
AR. *Qui modus dandi? nam nunquam tu quidem expleri potes.*
Modo quod accepisti, haud multo post aliquid quod poscas, paras?
CL. *Quid modi'st? ductando, amando, nunquamne expleri potes?*
Modo remisisti, continuo jam ut remittam ad te rogas.
AR. *Dedi equidem quod mecum egisti.* CL. *& tibi ego misi mulierem.*
Par pari datum hostimentu'st, opera pro pecunia.
AR. *Male agis mecum.* CL. *quid me accusas, si facio officium meum?*

3. *Nec recte.*] Id est, *male.* Taubmann. *Aurum merum est.*] Unde meretrices lutea veste introductæ; quia color auro, cujus illæ cupientes maxime sunt, similis. *Scalig.*

4. *Clavo Cupid.*] Plane adamantino. *Taubm.*

5. *Remigio veloque.*] Notatur summa & celeritas & conatus. *Idem.*

6. *In altum.*] Id est, mare. *Capeßis.*] Immittis. *Non.*

7. *Portorio.*] Quæstum significat meretricium. *Portorium.* φόρτος, ναῦλον, *vectura*, sive pretium vecturæ. *Taub.*

12. *Ductem.*] *Ducere* & *perducere*, inter Venerea habentur. *Gruter.*

14. *Dum superes datis.*] Scil. alios. Vel *superes*, id est, abundes datis, ut vult Bosius. Sed simplicius est prius. *Taub.*

16. *Quod accepisti.*] *Quod* Plauto interdum est accessio sermonis, præter vehementiam, sermoni nihil afferens. *J. Gul.*

20. *Hostimentum.*] Festus: *Hostimentum est beneficii pensatio.* Sic *Serv.* *Hostia*, victima est: & dicta, quod dii per illam *hostiantur*, id est, æqui & propitii reddantur: inde *hostimentum*, æquatio. *Opera.*] Gen. fæmin. est opus vel labor, pro sumpta mercede, ut hoc loco. *Opus* est, id, quod opera perficitur. *Nonius.*

Nam NEQUE usquam fictum, neque pictum, neque scriptum in poëmatis,
Ubi lena bene agat cum quiquam amante, quæ frugi esse volt.
AR. *Mihi quidem te parcere æquum est tandem, ut tibi durem diu.*
CL. *Non tu scis, quæ amanti parcet, eadem sibi parcet parum.*
Quasi piscis, itidem est amator lenæ; nequam est, nisi recens.
Is habet succum, is suavitatem: eum quovis pacto condias; Acidal. distinguit condias vel patinarium, vel assum verses.
Vel patinarium vel assum: verses quo pacto lubet.
Is dare volt, is se aliquid posci. nam ubi de pleno promitur,
Neque ille scit quid det, quid damni faciat. illi rei studet:
Volt placere sese amicæ, volt mihi, volt pedissequæ,
Volt famulis, volt etiam ancillis: & quoque catulo meo Grut. etiam ancillis, & coquo, & catulo meo.
Subblanditur novus amator, se ut quom videat, gaudeat.
Vera dico. AD SUUM quemque hominem quæstum esse æquum est callidum.
AR. *Perdidici isthæc esse vera, damno cum magno meo.*
CL. *Si ecastor nunc habeas quod des, alia verba perhibeas:*
Nunc quia nihil habes, maledictis te eam ductare postulas. Gul. ductare meam postulas.
AR. *Non meum est.* CL. *nec meum quidem edepol, ad te ut mittam gratiis.*
Verum ætatis atque honoris gratia hoc fiet tui:
Quia nobis lucro fuisti potius, quam decori tibi.
Si mihi dantur duo talenta argenti numerata in manum,
Hanc tibi noctem honoris caussa gratiis dono dabo.

23. *Quæ frugi esse.*] Quæ suis rationibus consulit. *Lamb.*

25. *Non tu scis, &c.*] Quæ amantem parte & timide poscet, ea sibi erit damnosa. *Lamb.*

28. *Patinarium.*] *Piscis pat.* est, qui non assatur, nec elixatur, sed in patina cum jure apponitur. *Turneb. Verses.*] Amatorem scil. ut piscem, dum assatur. *T.*

29. *De pleno.*] Cum amator nondum exhaustus est. *Lamb.*

37. *Te eam ductare, &c.*] *Postulas te ductare*, ex elegantiis Plautinis est. Ait, amantem frustra, ac nequicquam velle amicam verbis ductare, non donis. *Diss.*

41. *Numerata in manum.*] Vide Turneb. lib. 4. 11. ubi explicat illud Cic. 2. Philipp. *in manum latio.* Taubm.

44. *Absa.*]

AR. *Quid, si non est?* CL. *tibi non esse credam; illa alio ibit tamen.*
AR. *Ubi illæc quæ dedi ante?* CL. *abusa. nam si ea durarent mihi,*
Mulier mitteretur ad te: nunquam quicquam poscerem. Jun. nec te quicquam.
Diem, aquam, solem, lunam, noctem, hæc argento non emo:
Cætera quæque volumus uti, Græca mercamur fide.
Quom à pistore panem petimus, vinum ex œnopolio,
Si æs habent, dant mercem: eadem nos disciplina utimur,
Semper oculatæ nostræ sunt manus, credunt quod vident.
Vetus est, Nihili cocio est: scis cujus? non dico amplius.

44. *Abusa.*] Utendo, vel in usum consumpta. Turneb. lib. 22. 5. Propriissime hoc verbo Plautus utitur: sc. in vino, unguentis, pigmentis, &c. nam id significat *abuti*. Donat.

47. *Græca, &c.*] *Græca mercari fide*, hic est, optima & repræsentata pecunia mercari, ut in palliata atque adeo Attica Comœdia: quasi Græci nunquam fallerent. Græci Græcis favent, & bene de gente sua & existimant & prædicant. *Turneb.*

51. *Nihili cocio est.*] Vidit hic aliquid Muretus. Quicquid enim repugnent, *cocio* est ipsum vocabulum *cautio*, ut *plodo plaudo, copo caupo*. Sed cum scriptura mutat significationem & genus: non enim syngrapham significat, sed personam: perinde ut vocabulum *Optio* & electionem significat & adjutorem. Præ hoc tam facili etymo quam speciem habent, quæ comminiscuntur docti à cunctando, à coquendo, à conciendo, à cogendo? omnia μία μύκησ. *Cocio* est arrilator vel proxeneta, qui arra data contrahentes conciliat: inservitque empturis ac vendituris aut utrisque, & apud alterum, ut aliquid remittat, alterum ut addat pretio, interveniendo, rem conficit. Iidem & pro emptore interdum spondebant: interdum & ipsi quædam emptitabant: ut nunc quoque faciunt: inde *ciciones* & pro sponsoribus & pro καπήλοις. Hinc explicandum dictum Laberii: *Duas uxores? hoc hercle plus negotii est, inquit cocio: sed ædiles viderent.* Cocio sic loquebatur, urgens contrahentes, ut finem negotio imponerent, sibi enim & alia negotia curanda esse: ut τὸ *hoc* sit ablativi casus. Sed abutitur eo Laberius, quasi nominativi esset, & significaret: hoc gravius est quam putaram. Hinc & Plautinum: *Non desidero*, inquit, *& pro nihilo habeo cocionem, qui intercedat & promittat, ad diem solutum iri: præsens volo.* Cum autem addit, *scis cujus?* indicat verbum hoc frequenter auditum in scena ex notissima aliqua comœdia. Illud absurde Salmasius, *cujus*, hic esse positum, ut *cujum pecus*. Ita enim dicendum fuisset: *scis cujum*. Nec *cuja res* est *qualis res*, sed cujus domini res. Accipio autem ab eodem *cociones* apud Petronium: & intelligo arrilatores, qui in mutatione mercium intervenire solerent, & verborum, quæ inter se contrahentes commutarent, arbitri ac medii essent. Accipio & *cocionari* apud Quintilianum, ut sit facere, quod & κάπηλοι & proxenetæ solent: laudare mercem, pretium intendere, dein aliquid remittere, tum jurare non minoris dari, rursus concedere, donec contractus perficiatur. Sic cocionatus est Cato in Cypro πάντα ἐξαργυρῶν καὶ

AR. *Aliam nunc mihi orationem despoliato prædicas:*
Longe aliam, inquam, præbes nunc atque olim, quum dabam:
Aliam atque olim quum illiciebas me ad te blande ac benedice:
Tum mihi ædes quoque arridebant, cum ad te veniebam, tuæ.
Me unice unum ex omnibus te, atque illam amare, ajebas mihi.
Ubi quid dederam, quasi columbæ pulli in ore ambæ meo
Usque eratis: meo de studio studia erant vostra omnia.
Usque adhærebatis, quod ego jusseram, quod volueram,
Faciebatis; quod nolebam ac vetueram, de industria
Fugiebatis, neque conari id facere audebatis prius.
Nunc neque quid velim, neque nolim, facitis magni, pessumæ.
CL. *Non tu scis? hic noster quæstus aucupii simillimu'st.*
Auceps quando concinnavit aream, offundit cibum.
Aves assuescunt. NECESSE *est facere sumptum, qui quærit lucrum.*
Sæpe edunt: semel si captæ sunt, rem solvunt aucupi:
Itidem hic apud nos. ædis nobis area est, auceps sum ego.
Esca est meretrix, lectus illix est, amatores aves:
Bene salutando consuescunt, compellando blanditer,
Osculando, oratione vinnula, venustula.

κατατείνειν εἰς ἄκραν τιμὴν, καὶ πάντας αὐτὸς παρὼν, καὶ συστοιχῶν τὸ ἔσχατον ἐκλογισμένον, ut habet Plutarchus. Sic Caligula *exquirens per se pretia & extendens* apud Sueton. cap. 38. Hinc Glossæ: *Arrilator, cocio*, ὁ μεταβολεύς. *Cocio*, μεταβολος. *Cocionatura* μεταβλητική. Μεταβολος, *dardanarius, cocionator, arrilator*. Μεταπράτης, *cocio*. Μεταπρασις, *cocionatura*. Gronovius.

57. *Quasi columbæ.*] Nota est columborum in osculando improbitas. *Catull.* Carm. 65.

Nec tantum niveo gavisa est ulla columbo
Compar, quæ multo dicitur improbius
Oscula mordenti semper decerpere rostro.

Lambin.

58. *Meo de studio.*] Id solum agere studebatis, quod mihi placebat.

64. *Concinnavit.*] Paravit locum æquabilem & planum. *Nonius.*

68. *Illix.*] *Ab illiciendo fit illix.* Nonius.

69. *Bene salutando.*] Id est, dum salutantur. *Taubm.*

70. *Vinnula.*] Ita *Isidorus* l. 2. Origin. *Vinnulata vox, est lenis & mollis atque flexibilis: & vinnulata dicta, à vinno, id est, cincinno molliter flexo.* Unde nunc primum disc mus, *vocem vinnulam*, sive *vinnulatam*, ad fractas & concisas illas effæminatissimis modis in concentu Musico flexiones proprie pertinere, hoc est, dicta infracta & quasi modulata voce labiis tenus modo, non autem è pectore penitissimo enunciata; nota meretricularum arte. *Douza.*

71. *Haud*

Si papillam pertractavit, haud est ab re aucupis.
Savium si sumsit, sumere eum licet sine retibus.
Haccine te esse oblitum, in ludo qui fuisti tamdiu?
AR. *Tua ista culpa est, quæ discipulum semidoctum abs te amoves.*
CL. *Remeato audacter; mercedem si eris nactus: nunc abi.*
AR. *Mane, mane, audi: dic quid me æquum censes pro illa tibi dare:*
Annum hunc ne cum quiquam alio sit. CL. *téne? viginti minas.*
Atque ea lege, si alius ad me prius attulerit, tu vale.
AR. *At ego: est etiam, priusquam abis, quod volo loqui.* CL. *dic quod lubet.*
AR. *Non omnino jam perii: est reliquum quo peream magis.*
Habeo, unde istuc tibi quod poscis dem: sed in leges meas
Dabo, ut scire possis, perpetuum annum hunc mihi uti serviat,
Nec quenquam interea alium admittat prorsus, quam me, ad se virum.
CL. *Quin si tu voles, domi servi qui sunt castrabo viros.*
Postremo ut voles nos esse, syngrapham facito afferas.
Ut voles, ut tibi lubebit, nobis legem imponito:
Modo tecum una argentum afferto, facile patiar cætera.
Portitorum simillimæ sunt januæ lenoniæ:
Si affers, tum patent: si non est quod des, ædes non patent.
AR. *Interii, si non invenio ego illas viginti minas.*
Et profecto, nisi illud perdo argentum, pereundum est mihi.
Nunc pergam ad forum, atque experiar opibus, omni copia:
Supplicabo, exobsecrabo, ut quemque amicum videro:
Dignos, indignos adire, atque experiri certum est mihi.

Palm experiar opibus omnibus copiam.

71. *Haud est, &c.*] Significat, non est rei familiari aucupis damnosum; non imminuit rem familiarem. *J. Gulielm.*

72. *Sine retibus.*] Habere eum licet spontaneum, non coactum. *Pylad.*

75. *Si.*] *Si*, pro *cum*, *postquam*, *simul atque*, poni amat. *J. Gul.* *Si*, Conjunctio cum verbo indicativo juncta, rem magis indubitatam facit. *Priscianus.*

93. *Exobsecrabo.*] Exquisite obsecrabo. *Lamb.*

94. *Dignos, indignos.*] Id est, *omneis.*

 95. *Si*

Nam si mutuas non potero, certum est sumam fœnore.

95. *Si mutuas non potero.*] Recte *mutuas* ab amico, *fœnore ab danista.* Sed quum *mutuo* scribit Salmasius, contra morem antiquorum loqui facit poëtam. Vide de pecunia Vet. lib. 3. c. 1. *Gron.*

Mutuas, &c.] *Mutuum sine usuris: Fœnus cum usuris sumitur, & est accepti fœtus: unde & fœnus dictum est: ut Græci τόκ☉*, *quasi partus mutui sumpti.* Non.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

LIBANUS.

Hercle verò, Libane, nunc te meliu'st expergiscier,
Atque argento comparando fingere fallaciam.
Jam diu est factum quam discesti ab hero, atque abiisti ad forum,
Igitur inveniundo argento ut fingeres fallaciam.
Ibi tu ad hoc diei tempus dormitasti in otio.
Quin tu abs te socordiam omnem reice, & segnitiem amove.
Atque ad ingenium vetus versutum te recipis tuum.
Serva herum: cave tu idem faxis, alii quod servi solent,
Qui ad heri fraudationem callidum ingenium gerunt.
Unde sumam? quem intervortam? quo hanc celocem conferam?
Impetritum, inauguratum'st: quovis admittunt aves.
Picus & cornix est, ab læva; corvus porro ab dextera.
Consuadent: certum hercle est, vostram consequi sententiam.
Sed quid hoc, quod picus ulmum tundit? non temerarium'st:
Certe, hercle, ego, quantum ex augurio auspicii intellego, Metal. ex augurio auspicioque.
Aut mihi in mundo sunt virgæ, aut atriensi Saureæ.

10. CElocem.] *Celox* navigium breve & celere, quod majoribus & tardioribus subservit. Significat se dubitare quibus rationibus & qua celeritate navem in portum ducat, hoc est, rem ad optatum exitum perducat. *Lamb.*

11. *Impetritum.*] In sacrificiis quod *litare* est, id in auspiciis *impetrire.* Nihil autem aliud est, quam *impetrare.* Scalig. *Quovis admittunt aves.*] In quamvis partem admittunt seu addicunt aves, & consilium suo garritu aut volatu ratum faciunt. *Taubm.*

12. *Et cornix.*] V. N. Aulular. act. 4. 3. *Porro.*] MSS. Camer. *parra.* Jam *Plinio*, lib. 11. 37. *Parræ* avi in capite corniculatus est apex, ut Phasianis; inauspicatusque: quæ Sirio oriente ipso die non apparet, donec occidat: lib. 18. 29.

14. *Ulmum.*] Unde virgæ fiebant. *T.*

16. *In mundo.*] Id est, paratæ sunt: in expedito

Sed quid illuc, quod exanimatus currit hic Leonida?
Metuo, quod illic obscævavit mea falsa fallacia.

expedito sunt. *Charisius.* Vide Epid. 5. 1. *Atriensi.*] *Atrienses* servi observabant atrium, ubi cænabant veteres: & supellectilem ædium aut villæ exponebant, & ut omnia munda & integra præstarentur, curabant. *Servus ad limina*, dictus pro atriensi. Virgil. 9. Æn. *fidusque ad limina custos.*

18. *Obscævavit.*] Id est, *malam scævam sive omen obtulit.* Nonius.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

LEONIDA, LIBANUS.

UBI ego nunc Libanum requiram, aut familiarem filium?
Uti ego illos lubentiores faciam, quam lubentia 'st?
Maxumam prædam & triumphum eis adfero adventu meo,
Quando mecum pariter potant, pariter scortari solent.
Hanc quidem quam nactus prædam, pariter cum illis partiam.
LI. *Illic homo ædîs compilavit, more si fecit suo.*
Væ illi, qui tam indiligenter observavit januam. Cam. observavit.
LE. *Ætatem velim servire, Libanum ut conveniam modo.*
LI. *Mea quidem hercle opera liber nunquam fies ocius.*
LE. *Etiam de tergo ducentas plagas prægnantis dabo.*
LI. *Largitur peculium, omnem in tergo thesaurum gerit.*
LE. *Nam si huic occasioni tempus sese subterduxerit,*
Nunquam edepol quadrigis albis indipiscet postea:
Herum in obsidione linquet, inimicûm animos auxerit.
Sed si mecum occasionem opprimere hanc, quæ obvenit, studet,

7. OBservavit.] Custodes, servitii pars erant. eorum munus *observatio*: & ipsi illi, cum ædium custodiæ diligenter & ex officio suo præsunt, *observare* dicuntur, aut *servare.* Jan. Gulielmius.

8. *Ætatem.*] Pro *diutissimè* sive *æternum*, adverbialiter positum. Casaub. in Athen. lib. 7. cap. 1. *Ætatem*, interpretatur, per omnem ætatem, ut Græci dicunt, διὰ βίου, pro δι' ὅλου βίου, & ut Hesychius, διὰ παντὸς, ἀεὶ. *Taubm.*

10. *Prægnanteis.*] Id est, eminentes ac protuberantes, ut prægnantium uteri solent. Varro: *Excitatum verberibus corpus.* Et est jocus, quasi magnum quid largiturus sit. *Taubm.*

13. *Quadrigis, &c.*] *Quadrigæ albæ* sunt *Jovis quadrigæ*, quæ celerrimo per cœlum ferri curriculo censentur. *Turneb.* *Indipiscet.*] Adsequetur, adipiscetur. *Festus.*

14. *In obsidione.*] In discrimine, à re militari sumpta comparatione.

15. *Opprimere.*] Occupare, & ita subito arripere, ut elabi non possit. *Taubm.*

16. *Optima-*

Maximas opimitates gaudio effertißimas
Suis heris ille una mecum pariet, gnatoque & patri:
Adeo ut ætatem ambo ambobus nobis sint obnoxii,
Nostro devincti beneficio. LI. *vinctos nescio quos ait.*
Non placet: metuo in commune, ne quam fraudem frausus siet.
LE. *Perii ego oppido, nisi Libanum invenio jam, ubi ubi est gentium.*
LI. *Illic homo socium ad malam rem quærit, quem adjungat sibi.*
Non placet. pro monstro extemplo est, quando qui sudat tremit. J. Gul. pro monstro exemplum est.
LE. *Sed quid ego hic properans concesso pedibus, lingua largior?*
Quin ego hanc jubeo tacere, quæ loquens lacerat diem?
LI. *Edepol hominem infelicem, qui patronam comprimat!*
Nam si quid scelestè fecit, lingua pro illo pejerat.
LE. *Approperabo, ne post tempus prædæ præsidium parem.*
LI. *Quæ illæc præda est? ibo advorsum, atque electabo quicquid est.*
Jubeo te salvere voce summa, quoad vires valent.
LE. *Gymnasium flagri, salveto.* LI. *quid agis, custos carceris?* Lang. & ma. ꝑo Cam. quid ais?
LE. *O catenarum colone.* LI. *O virgarum lascivia.*
LE. *Quot pondo ted esse censes nudum?* LI. *non edepol scio.*

16. *Optimates.*] Vide Capt. 4. 1.

20. *In commune.*] Mihi & illi. *Ne quam fraudem frausus siet.*] Id est, fraudem commiserit. *Festus.*

23. *Pro monstro.*] Portenti loco est, ἀντὶ τέρατος. *Taubm.* *Sudat.*] Alluditur ad *sudiculum*, flagelli genus dictum *Festo*, quod vapulantes sudantes facit. *Passer.* Sudor frigidus & trementis & æstuantis animi indicium est. Vide Cæl. Rhodig. lib. 6. cap. 4.

24. *Properans concesso pedibus, lingua largior.*] Bosius, *cum cesso.* Male. nam *concesso*, nihil aliud est, quam cesso. Pœnulo 1. 2. *ambæ nunquam concessavimus.* Ut *condoleo, concastigo, computo*, idem quod simplicia significant. Pro *properans* legi posset *perperam.* Sed non est necesse. Id enim refertur ad animum, & negotium. Quid ego cesso, cum negotium sit, quod festino & cupio celeriter exsequi. *Gronovius.*

26. *Patronam.*] Sic *Menander* γλωσσοσπάνδας servos vocat: quod lingua se, tanquam scuto, defendant. *Taubm.*

29. *Electabo.*] Eliciam. *Festus.*

31. *Gymnasium.*] Vide Aulul. 3. 1.

32. *Catenarum colone.*] Vide Pseud. act. 4. 6. *Virgarum lascivia.*] In cujus tergo lascivire & exsultare solent virgæ. *Lambin.*

34. *Expen-*

LE. *Scibam ego te nescire : at pol ego qui te expendi scio.*
Nudus vinctus centum pondo es, quando pendes per pedes.
LI. *Quo argumento istuc ?* LE. *ego dicam, quo argumento & quo modo.*
Ad pedes quando alligatus es æquum centupondium,
Ubi manus manicæ complexæ sunt, atque adductæ ad trabem,
Nec dependes, nec propendis, quin malus nequamque sis.
LI. *Væ tibi !* LE. *hoc testamento Servitus legat tibi.*
LI. *Verbis velitationem fieri compendi volo.*
Quid istuc negotii est ? LE. *certum est, credere ?* LI. *audacter licet.*
LE. *Sis amanti subvenire familiari filio,*
Tantum adest boni improviso, verum commistum malo.
Omnes de nobis carnificum concelebrabuntur dies.
Libane, nunc audacia usus est nobis inventa & dolis.
Tantum facinus modo inveni ego, ut nos dicamur duo
Omnium dignissimi esse, quo cruciatus confluant.
LI. *Ergo mirabar, quod dudum scapulæ gestibant mihi,*
Hariolari quæ occeperunt sibi esse in mundo malum.
Quicquid est eloquere. LE. *magna est præda cum magno malo.*

34. *Expendi.*] Libravi, heri jussu. Servi autem pendentes vapulabant. *Taubm.*

35. *Centum pondo es.*] Usitata hominis statura erat pedum fere sex ; pondus Romanarum librarum centum plus minus. *Casaub.*

37. *Æquum centupondium.*] *Æquum centupondium* est justum & æquum centum librarum pondus. Alligabatur autem ad pedes servorum pendentium pondus aliquod : ne inter vapulandum calcitrarent, neve pedibus aut calcibus eos à quibus verberabantur, peterent. *Bosius.*

38. *Manicæ.*] *Vincula, quibus manus vinciuntur.* Nonius.

39. *Dependis.*] Quo tandem modo pendeas, plane & ex omni parte improbus es. *Dependere* est non satis pendere, nec pondus æquare. *Propendere* plus pendere. *Turneb.*

40. *Hoc testamento.*] Servitus tibi *væ*, id est, miseriam, tanquam legatum quoddam, testamento reliquit. *Lambinus.*

41. *Verbis, &c.*] Sensus est: *verbis-velitationem*, id est, hanc ipsam velitationem & contentionem nostram, quæ fit verbis, volo compendi fieri, id est, volo non usurpari : volo nos desinere verbis velitari. *Verbis* autem cohæret cum *velitationem* : ut intelligamus, *verbis-velitationem* dictum, pro verborum velitationem, quam λογομαχίαν Græci appellant. *Lambin.*

43. *Sis.*] Licet, si vis.

45. *Omnes de nobis.*] Quivis loquetur de exquisitis cruciatibus, qui in nos confluent.

LI. *Siquidem omnes conjurati cruciamenta conferant,* Pius, conjuratim.

Habeo opinor familiarem tergum, ne quaram foris. Mss. Cam. familiare.

LE. *Si istam firmitudinem animi obtines, salvi sumus.*

LI. *Quin si tergo res solvenda est, rapere cupio publicum:*

Pernegabo atque obdurabo, perjurabo denique.

LE. *Hem! ISTA VIRTUS est, quando usu'st qui malum fert fortiter.*

Fortiter malum qui patitur, idem post patitur bonum.

LI. *Quin rem actutum edisseris? cupio malum nanciscier.*

LE. *Placide ergo unumquidque derogita, ut acquiescam: non vides*

Me ex cursura anhelitum etiam ducere? LI. *age age, mansero*

Tuo arbitratu, vel adeo usque dum peris. LE. *ubi nam est herus?*

LI. *Major apud forum'st, minor hic est intus.* LE. *jam satis est mihi.*

LI. *Tum igitur tu dives es factus?* LE. *mitte ridicularia.*

LI. *Mitto. istud quod affers aures exspectant mea.*

LE. *Animum adverte, ut aque mecum hac scias.* LI. *taceo.* LE. *beas.*

Meministin' asinos Arcadicos mercatori Pellao

53. *Familiarem tergum.*] Id est, domi habeo tergum, ne mihi quærendum sit foris. quod valet: paratus sum ad verbera, si quod facinus audax fecero. *Tergus* autem, mascul. genere veteres dixisse, hinc probat *Nonius.*

55. *Quin si tergo res solvenda est.*] Omnes & pall. & nostri Voss. ac Jun. *resolvenda* vel *re solvenda.* Plaut. scripsit: *Quin si tergum re solvenda est.* Nam *re solvenda esse* & *solvendo esse* idem. Et sane Acad. *Quin si tergum resolvenda est.* Gronovius. *Publicum.*] Id est, pecuniam publicam. *Lambin.*

58. *Idem post patitur bonum.*] Lambinus, *potitur*, quasi pati semper de malo dicatur. Imo non semper. Vid. 1. Observ. 14. *Gronovius.*

61. *Anhelitum etiam ducere?*] Mss. Lang. *anhelitum etiam trahere?* Significantius. nam plus est *trahere* quam *ducere.* Ait, se ex cursura πνεῦμα ἀθροίζειν. *Dissald.*

63. *Major.*] *Majores & Minores* inter cognomina. Ita filii cum essent sui heredes, haberentque dominium in spe, *Minores heri* appellabantur; Patres autem *Majores.* Scalig.

64. *Tum igitur tu dives.*] Jocus ex eo, quod dixerat Leonidas, sibi jam *satis esse, &c.* Nam alter satis *verborum* intelligit, alter satis *bonorum* fortunæ; quæ quibus contingunt, ii divites sunt. *Lamb.*

67. *Asinos Arcadicos.*] *Plinius* Arcadicos asinos præcipue à veteribus quæsitos ostendit. *Longol.* *Pellao.*] *Pellaio.* Pella urbs est Macedoniæ, in qua natus Alexand. Magn. In ea mercatores famosissimos

Nostrum vendere atriensem? LI. *memini. quid tum postea?*
LE. *Hem! ergo is argentum huc remisit, quod daretur Saureæ*
Pro asinis. adolescens venit modo, qui id argentum attulit.
LI. *Ubi is homo'st?* LE. *jam devorandum censes, si conspexeris.*
LI. *Ita enimvero: sed tamen tu nempe eos asinos prædicas*
Vetulos, claudos, quibus subtritæ ad femina jam erant ungulæ. Dem. feminæ.
LE. *Ipsos, qui tibi subvectabant rure huc virgas ulmeas.*
LI. *Teneo: atque iidem te hinc vexerunt vinctum rus.* LE. *memor es probe.*
Verum in tonstrina ut sedebam, me infit percontarier:
Ecquem filium Stratonis noverim Demænetum?
Dico me novisse extemplo, & me ejus servom prædico
Esse, & ædis demonstravi nostras. LI. *quid tum postea?*
LE. *Ait se ob asinos ferre argentum atriensi Saureæ*
Viginti minas; sed eum sese non novisse hominem qui siet:
Ipsum vero se novisse callide Demænetum:
Quoniam ille elocutus hæc sic. LI. *quid tum?* LE. *ausculta ergo; scies.*
Extemplo facio facetum me, atque magnificum virum,
Dico me esse atriensem. sic hoc respondit mihi:
Ego pol Sauream non novi, neque qua facie sit scio:
Te non æquum est succensere. si herum vis Demænetum,
Quem ego novi, adduce: argentum non morabor quin feras.
Ego me dixeram adducturum, & me domi præsto fore. Atrid. dixi herum.
Ille in balineas iturus est, inde huc veniet postea.
Quid nunc consilii captandum censes? dic. LI. *hem istuc ago*
Quomodo argentum intervortam, & adventorem, & Sauream:

mosissimos fuisse, facile est videre apud *Lucianum.* Scalig.

71. *Devorandum.*] Latet obscœnior sensus: tanquam si alter conditionem ejus ambiat, & desideret una esse. *Pareus.*

73. *Femina.*] Hyperbole. Neque enim jumentis usque ad femina, aut femora ungulæ sunt, vel atteruntur. *Lamb.*

75. *Memor es probe.*] F. *Memoras probe.* Scriverius.

81. *Viginti minas.*] Meurs. leg. *vig. mnas*, numeris obsecutus. Veteres dicebant, *mna*, *mina*, ut *lamna*, *lamina*. Ita Curc. 2. 3. *Triginta mnis.*

92. *Et adventorem.*] Scripti *advectorem*, id est, qui argentum advexit. Vide de pec. vet. 2. 3. & ad Senec. de Tranq. an. cap. 5.

Jam hoc opus eſt exaſciatum : nam ſi ille argentum prius
Hoſpes huc adfert, continuo nos ambo excluſi ſumus.
Nam me hodie ſenex ſeduxit ſolum, ſeorſum ab ædibus :
Mihi, tibique interminatu'ſt, nos futuros ulmeos,
Ni hodie Argyripppo viginti eſſent argenti minæ.
Juſſit vel nos atrienſem : vel nos uxorem ſuam,
Defraudare : dixit ſeſe operam promiſſam dare.
Nunc tu abi ad forum ad herum, & narra, hæc ut nos acturi ſumus.
Te ex Leonida futurum eſſe atrienſem Sauream,
Dum argentum afferat Mercator pro aſinis. LE. *faciam uti jubes.*
LI. *Ego illum interea hîc oblectabo, prius ſi forte advenerit.*
LE. *Quid ais?* LI. *quid vis?* LE. *pugno malam ſi tibi percuſſero,*
Mox cum Sauream imitabor, caveto ne ſuccenſeas.
LI. *Hercle vero tu cavebis, ne me attigas. ſi me tagis,*
Næ hodie malo cum auſpicio nomen commutaveris.
LE. *Quæſo æquo animo patitor.* LI. *patitor tu item cum ego te referiam.*
LE. *Dico ut uſus fieri.* LI. *dico hercle ego quoque ut facturus ſum.*
LE. *Ne nega.* LI. *quin promitto inquam hoſtire contra, ut merueris.*

cap. 5. *Gronovius.* *Adventorem.*] Id eſt, hoſpitem.

93. *Eſt exaſciatum.*] Significat, hoc negotium jam inceptum eſſe : & quamvis rude adhuc ſit, tamen inibi eſſe, ut mox perfici & perpoliri poſſit. *Exaſciare* eſt aſcia ſive ſecuri parare, & rudiore quaſi opera præparare. *Lamb.*

96. *Ulmeos.*] Ulmeis excipiendis virgis.

99. *Dixit ſeſe.*] Dixit, ſe nobis adjutorem fore, ut promiſit. *Operam ſeſe promiſſam.*] Filio ſcil. & hoc à ſe factum ſuprà indicavit Demænetus. *Taubm.*

103. *Oblectabo.*] Θέλξω, blandis verbis lactabo & retinebo.

104. *Quid ais?*] Recent. *Sed quid ais? Sed quid*, tranſitum ſignificat ad aliam rem ab ea quæ agebatur. *Donat.*

107. *Nomen commutaveris.*] Ex Leonida factus ſis Taurea. Alluditur ad vocem *Taurea*, quæ loreum etiam flagellum ſignificet, quod Pſeud. *tergimum* appellet, ὠμοβύρσινον. Tertullianus : *Alii inter venatorum taureas ſcapulis patientiſſimis inambulaverunt.* Coler.

110. *Hoſtire.*] Redhoſtire, par pari referre, ſupra 1. 3.

112. *Tete.*]

LE. *Ego abeo: tu jam scio patiere. sed quis hic est? is est.*
Ille est ipsus. jam ego recurro huc. tu hunc interea hic tene.
Volo seni narrare. LI. *quin tu officium facis ergo, ac fugis?*

112. *Tene.*] Oblecta. *Gloss. Mss. Boxhorn.*

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

MERCATOR, LIBANUS. *Mss. Camer.* CHLAMYDATUS.

UT *demonstratæ sunt mihi, hasce ædis esse oportet.*
Demænetus ubi dicitur habitare. I puere, pulta,
Atque atriensem Sauream, si est intus, evocato huc.
LI. *Quis nostras sic frangit fores? ohe, inquam, si quid audis.*
ME. *Nemo etiam tetigit; sanusne es'* LI. *at censebam attigisse,*
Propterea, huc quia habebas iter. nolo ego fores conservas meas
A te verberarier: sane ego sum amicus nostris ædibus.
ME. *Pol, haud periculum est, cardines ne foribus effringantur,*
Si istoc extemplo tu omnibus, qui quærunt, respondebis.
LI. *Ita hæc morata est janua: extemplo janitorem*
Clamat, procul si quem videt ire ad sese calcitronem.
Sed quid venis? quid quæritas? ME. *Demænetum volebam.*
LI. *Si sit domi, dicam tibi.* ME. *quid? ejus atriensis?*
LI. *Nihilo mage intus est.* ME. *ubi est?* LI. *ad tonsorem ire dixit.*
ME. *Quum venisset, post non rediit?* LI. *non edepol. quid volebas?* *Aldin.* cum ivisset.
ME. *Argenti viginti minas, si adesset, accepisset.*
LI. *Qui-pro istuc?* ME. *asinos vendidit Pellæo mercatori*

4. O*He!*] Vox significantis, satis esse.

6. *Conservas.*] Lepide fores domus herilis, *Conservas* suas appellat. Sic. *Ovid.* *Duraque conservæ ligna valete fores.* Douza.

7. *Amicus nostris ædibus.*] Furcillis expello illud, *ædibus:* quod huc inferserunt ii, qui non animadverterent, *Nostros* dixisse veteres de iis, qui in eadem secum familia, hoc est, familiares essent; ut cæteros, *Alienos.* Lepide igitur servus de janua ut de familiarium aliquo loquitur. *J. Gulielm.*

15. *Quum venisset.*] *Venisset*, pro, *ivisset.* Gloss. Mss. Plaut. Boxhorn.

17. *Qui-pro.*] *Pro quo, quare.* Gloss. Mss. Boxh.

Mercatu. LI. *ſcio, tu id nunc refers? jam hîc credo eum aſſuturum.*

ME. *Qua facie veſter Saurea eſt? ſi is eſt, jam ſcire potero.*

LI. *Macilentis malis, rufulus, aliquantum ventrioſus,*
Truculentis oculis, commoda ſtatura, triſti fronte.

ME. *Non potuit pictor rectius deſcribere ejus formam.*
Atque hercle ipſum adeo contuor, quaſſanti capite incedit.

LI. *Quiſque obviam huic hîc occeſſerit irato, vapulabit.*
Siquidem hercle Æacidinis minis animiſque expletus incedit.
Si me iratus tetigerit, iratus vapulabit.

18. *Mercatu.*] *Mercatus locus eſt, in quo agitur mercatura.* Nonius.

21. *Commoda ſtatura.*] *Statura* ſive *proceritas commoda*, claſſicis auctoribus dicitur etiam *media*, item *militaris*. Et hanc quæ ſuperaret, dicta *ſtatura procera*, item *prolixa* Spartiano: *eminens* Suetonio: *eximia* Livio. Qui minores, *exiles*, *breves*, & *brevi ſtatura* dicti. *Stewech.*

25. *Æacidinis.*] Id eſt, etiamſi *Pelidæ ſtomacho* (uti apud Horat. eſt) *cedere neſcio*, faſtuque & iracundia Achillea plenus ac ſufflatus ambulet. *Douza.* *Minis animiſque expletus incedit.*] Suſpicor ſcripſiſſe: *expletu' cedit*, id eſt, venit. Ut in Aulul. *Jam hos abſolutos cenſeas. cedunt, petunt Trecenti.* Et ſtatim: *Ibi ad poſtremum cedit miles, æs petit.* Gronovius.

26. *Iratus vapulabit.*] Intelligi poteſt, inquiunt, vel verberandus, vel verberaturus eſt, & in eo eſſe Plauti jocum. Atqui nec vapulare eſt verberare, nec *vapulatum* eſt verberatum. *Iratus vapulabit*, eſt, iratus habebit malum. *Gronovius.*

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

LEONIDA, MERCATOR, LIBANUS.

QUid hoc eſt negotii? neminem meum dictum magnifacere.
Libanum in tonſtrinam ut juſſeram venire, is nullus venit.
Næ ille edepol tergo & cruribus conſuluit haud decore.

ME. *Nimis imperioſus eſt.* LI. *væ mihi hodie!* LE. *ſalvere juſſi*
Libanum libertum! jam manu emiſſus? LI. *obſecro te.*

LE. *Næ tu hercle cum magno malo mihi obviam occeſſiſti.*

2. *NUllus venit.*] Sic Cic. l. 11. Ep. 24. ad Attic. *Philotimus nullus venit.* Sic noſter Bacchid. *Nullus affueris.* Terent. *Nullus moneſ, &c.* ubique pro *Non*, eleganter & antique. *Taubm.*

4. *Salvere juſſi.*] Scilicet. Ironia, qua ſignificat ſervum ſe gerere pro liberto.

6. *Occeſſiſti.*] Hinc apparet, ubicunque fere, *Obviam acceſſit*, habes in Plauto; *occeſſit*, reponendum. Et *accedamus*, pro. *contra*

Cur non venisti, ut jusseram, in tonstrinam? LI. *hic me moratu' st.*

LE. *Siquidem hercle nunc summum Jovem te dicas detinuisse,*
Atque is precator assiet, malam rem effugies nunquam.
Tu, verbero, imperium meum contempsisti? LI. *perii! hospes.*

ME. *Quaso hercle noli, Saurea, mea causa hunc verberare.*

LE. *Utinam nunc stimulus in manu mihi sit!* ME. *quiesce quaso.*

LE. *Qui latera conteram tua, qua occalluere plagis.*
Abscede, & sine me hunc perdere, qui semper ira incendit.
Cui nunquam unam rem me licet semel pracipere furi,
Quin centies eadem imperem, atque oggganniam: itaque jam hercle
Clamore ac stomacho non queo labori suppeditare.
Jussin', sceleste, ab janua hoc stercus hinc auferri?
Jussin' columnis dejici operas aranearum?
Jussin' in splendorem dari bullas has foribus nostris?
Nihil est: tanquam si claudus sim, cum fusti est ambulandum;
Quia triduum hoc unum modo foro operam assiduam dedi,
Dum reperiam qui quaritet argentum in fœnus. hic vos
Dormitis interea domi, atque herus in hara, haud adibus, habitat.
Hem ergo, hoc tibi. LI. *hospes, te obsecro, defende.* ME. *Saurea, oro*
Mea causa ut mittas. LE. *eho, ecquis pro vectura olivi*

contra cedamus, Plautum dixisse, notat *Festus*. Tametsi non nesciam, *Ad* pro *Ob*, & contra *Ob* pro *Ad*, operas inter se mutuas tradere, &c. *Douza*.

13. *Occalluere.*] Id est, sensum mali assuetudine amisere. *Longol.*

17. *Suppeditare.*] Ἐπαρκεῖν, par esse. *Lambin.*

2c. *Bullas.*] *Bulla*, Cicero VI. Ver. pro capite clavi umbellato, in bullæ modum fastigato, quo superbarum ædium fores configi solent, interdum deaurato. *H. Junius.*

21. *Cum fusti.*] Fustis est & claudicantium, & eorum qui imperiosi sunt in negligentes. In dubia vel verbi, vel rei significatione Plautinæ Comœdiæ jocus versatur. *Boxhorn.*

24. *In hara.*] *Hara est in qua pecora includuntur.* Donat.

25. *Hem.*] *Hem* verberantis est. *Taub.*

30. *Vina-*

Resolvit? LI. *resolvit.* LE. *cui datum est?* LI. *Sticho vicario ipsi*
Tuo. LE. *vah! delenire apparas. scio mihi vicarium esse.*
Neque eo esse servom in ædibus heri, qui sit pluris quam ille sit.
Sed vina quæ heri vendidi vinario Exarambo, Casaub. Sarambo.
Jam pro iis satisfecit Sticho? LI. *fecisse satis opinor:*
Nam vidi huc ipsum adducere trapezitam Exarambum.
LE. *Sic dedero. prius quæ credidi, vix anno post exegi.* Scal. creduim.
Nunc satagit: adducit domum etiam ultro, & scribit nummos.
Dromo mercedem retulit? LI. *dimidio minus opinor.*
LE. *Quid reliquom?* LI. *ajebat reddere quam extemplo redditum esset:* Scal. reditum.
Nam retineri, ut quod sit sibi operis, efficeret, locatum.
LE. *Scyphos quos utendos dedi Philodamo, rettulitne?*
LI. *Non etiam.* LE. *hem, non? si velis, da, commoda homini amico.*

30. *Vinario.*] Servi servo. *Lamb.*

33. *Sic dedero.*] Jure queritur Camerarius, injuria hoc mutari: Non cepit tamen, cum explicat, ita potius donare velle, quam vendere, cum tam male solvatur: quem sequitur Lambinus. Sensus enim; Hac quidem conditione semper paratus sum dare rem, nempe si ipse ultro debitor & tam celeriter satisfaciat, ut etiam accepit Acidalius. Post quem tamen corrigunt pessime: *sic debeo prius quam credidi.* Pænulo 5. 5. *Sic dedero. ære militari tetigero lenunculum.* Huc pertinet alibi frequentatum: *Sic datur. Exegi* est redegi & recepi. Cic. ad Attic. 5. ep. 21. *si præfectus esse vellet syngraphæ causa, me curaturum ut exigeres.* Gronovius.

34. *Adducit, &c.*] Gloriatur Leonida, se Exarambum eo prioribus suis flagitationibus perduxisse, & adeo sollicitum effecisse in maturanda solutione, ut quamvis id quod antea ei crediderat, toto demum anno post exigere ab eo potuerit, nunc tamen Exarambus ille de maturanda solutione magis sollicitus sit, (hoc enim est illud, *Nunc satagit:*) adeo ut non necesse fuerit ipsum sequi ad trapezitam in forum, sed ipsemet ultro trapezitam domum adduxerit, & per eum nummos *rescripserit*, id est, effecerit ut trapezita nomine Exarambi se soluturum constituerit, idque in tabulas suas retulerit. *Pistoris.*

37. *Retineri.*] Dicit, Dromonem excusasse se, quod reliquum non reddat: eo, quod is, cui operæ Dromonis à Saurea locatæ essent, totam mercedem non prius solvere velit, quam opus locatum sit perfectum. *Retineri* scil. mercedem vel reliquum. *Pistoris.*

39. *Si velis, da, commoda, &c.*] Puto Plautum scripsisse:

— *si velis dare, commoda homini amico.*

Quasi dicat: Idem est dare & commodare amicis; quod scilicet raro reddant commodatum. *Dissald.*

ME. *Perii hercle! jam hic me abegerit suo odio.* LI. *heus jam satis tu,*
Audin' quæ loquitur? LE. *audio, & quiesco.* ME. *tandem opinor*
Conticuit. nunc adeam optumum est, priusquam incipit tinnire.
Quam mox mihi operam das? LE. *ehem, optume: quamdudum tu advenisti?*
Non hercle te provideram. quæso ne vitio vertas,
Ita iracundia obstitit oculis. ME. *non mirum factum est.*
Sed si domi est, Demænetum volebam. LE. *negat esse intus.*
Verum istuc argentum tamen mihi si vis denumerare,
Repromittam istoc nomine solutam rem futuram.
ME. *Sic potius, ut Demæneto tibi hero præsente reddam.*
LI. *Herus istunc novit, atque herum hic.* ME. *hero huic præsente reddam.*
LI. *Da modo meo periculo; rem salvam ego exhibebo:*
Nam si sciat noster senex fidem non esse huic habitam,
Succenseat, cui omnium rerum ipsus semper credit.
LE. *Non magni pendo, ne duit! si non vult. sit sine astet.*
LI. *Da, inquam. vah! formido miser, ne hic me tibi arbitretur*
Suasisse, sibi ne crederes. da, quæso, ac ne formida.
Salvum hercle erit. ME. *credam fore, dum quidem ipse in manu habeo.*
Peregrinus ego sum, Sauream non novi. LI. *at nosce sane.*
ME. *Sit, non sit; non edepol scio. si is est, eum esse oportet.*
Ego certe me incerto scio hoc daturum nemini homini.

40. *Suo odio.*] Id est, sua odiosa loquendi importunitate. *Lambin.* Videntur hæc, Mercatore non audiente, sibi mutuo insusurrare. *Douz.*

48. *Repromittam.*] Id est, stipulatione à te concepta, me obstringam. Vel *repromittam* tibi neminem amplius isto nomine petiturum, teque omni obligatione liberum præstabo. *Langel.* *Istoc nomine.*] *Nomen* pro syngrapha creditarum aut solutarum pecuniarum sumitur. *Idem.*

53. *Omnium rerum.*] *Omnium rerum*, id est, quod ad res omnes attinet. Sic *Cæterarum*, *Aliarum rerum*, Ciceroni & aliis. Intelligitur hic *servus Actor:* διοικητὰς πάσης οὐσίας: quibus rerum omnium summa commissa: quique villicis rebus & rationibus domesticis præpositi. Suetonius *Actores summarum* vocat. Ab *Actore* tamen differt *servus Procurator*, & *Dispensator*. Hotomann.

LE. Hercle istum dì omnes perduint: verbo cave supplicassis.
Ferox est, viginti minas meas tractare sese.
Nemo accipit! aufer te domum. abscede hinc, molestus ne sis.
ME. *Nimis iracunde.* NON DECET *superbum esse hominem servum.*
LI. *Malo hercle jam magno tuo nunc isti nec recte dicis.* *J. Gul. ni isti ne recte.*
Impure, nihili, non vides irasci? LE. *perge porro.*
LI. *Flagitium hominis, da obsecro argentum huic, ne male loquatur.*
ME. *Malum hercle vobis quaeritis.* LE. *crura, hercle, diffringentur.*
Ni istum impudicum percies. LI. *perii hercle! age impudice,*
Scelesie, non audes mihi scelesto subvenire?
LE. *Pergin' precari pessumo?* ME. *quae res? tun' libero homini*
Male servus loquere? LE. *vapula.* ME. *id quidem tibi hercle fiet,*
Ut vapules, Demaenetum simulac conspexero hodie.
In jus voco te. LE. *non eo.* ME. *non is? memento.* LE. *memini.*
ME. *Dabitur pol supplicium mihi de tergo vestro.* LE. *vae, te!*
Tibi quidem supplicium, carnufex, de nobis detur? ME. *atque & jam*
Pro vestris dictis maledictis poenae pendentur mihi hodie. *MSS. Lang. maledicis.*

64. *Nimis iracunde.*] Sensus hic est: Cum Leonida magnifice à se rejecisset Chlamydatum, & ille diceret, non decere superbiam servum: conversus ille ad Libanum, Malum tibi, inquit, nisi in istum (Chlamydatum innuens) mala multa verba congesseris. Cui alter paret sane diligenter: & tamen instat, ut pergat hic: & qui speraret conviciis aliquid profectum, numerari sibi argentum jubet modestius: ita finem maledicentiae fore. sed strenue Chlamydatus sustinet haec omnia: quod non fert contumax scurra Leonida, & quasi parum fecisset Libanus, impudicitiam praeterea peregrino exprobrari jubet: quod convicium homini libero gravissimum: & adjicit, nisi ita faciat, vapulaturum: & simul ad verberandum gestu se parat: quem metuens scilicet Libanus, auxilium se petere ab hospite simulat, adspersis interim flagitiorum istis nominibus. *J. Gulielm.*

68. *Diffringentur.*] *Crurifragium* sive *Crurifrangium*, σκελοκοπία, ut *Crux* ipsa, servorum peculiare quasi supplicium fuit. Ratio autem & modus frangendi crura talis erat; ut incus cum malleo vel vecte ferreo inferretur, ac tibias incudi apponerent, validis ictibus sic frangendas. *Lipsius.*

69. *Percies.*] Id est, clara voce proclames. *Acidal.*

70. *Mihi scelesto.*] Mihi infelici, cui dii sunt irati, ut scelesto. *Lamb.*

74. *Memento.*] Alludere videtur ad formulam attestandi. *Douz.*

80. *Nunc*

LE. *Quid, verbero? ain' tu, furcifer: herum nosmet fugitare censes?*
I nunc jam ad herum, quo vocas jamdudum, quo volebas.
ME. *Nunc demum? tamen nunquam hinc feres argenti nummum, nisi me*
Dare jusserit Demænetus. LE. *ita facito, age ambula ergo.*
Tu contumeliam alteri facias, tibi non dicatur?
Tam ego homo sum quam tu. ME. *scilicet ita res est.* LE. *sequere hac ergo.*
Præfiscini hoc nunc dixerim, nemo etiam me accusavit
Merito meo, neque me Athenis est alter hodie quisquam,
Cui credi recte æque putent. ME. *fortassis! sed me tamen*
Nunquam hodie induces, ut tibi credam hoc argentum ignoto.
LUPUS est homo homini, non homo; quom qualis sit non novit.
LE. *Jam nunc secunda mihi facis. scibam huic te capitulo hodie*
Facturum satis pro injuria. quanquam ego sum sordidatus,
Frugi tamen sum, nec potest peculium enumerari.

80. *Nunc demum?*] Scil. ad herum te venire velle? *Dous.*

82. *Contumeliam facias.*] *Antonius* dixerat, *Facere contumeliam*, pro affici contumelia; ut, *facere damnum, jacturam:* quam phrasin *Cicero* Philip. 3. reprehendit. non tanquam nemo unquam sic locutus fuerit, sed quod tunc ita nemo loqueretur. *Taubm.* Vide de hoc loquendi genere, quas scripsimus lib. 3. Observ. 8. *Gronovius.*

84. *Præfiscini.*] Vetus erat opinio, periculum esse aliquod à fascino, ubi quis impensius aut laudaret ipse se, aut præsens ab alio laudaretur. Et ex ea opinione receptum erat, ut in laudando plerumque adderent vocem *præfiscine* aut *præfiscini*. qua invidiam & fascinum à se amolirentur ac deprecarentur. Vid. Turneb. l. 14. c. 31. Agell. l. 10. 24. *Muretus.*

88. *Lupus est homo homini.*] Ita Senec. Epist. 103. *Ab homine homini quotidianum periculum.* Contrarium illi Cæciliano apud Symmachum: *Homo homini Deus est, si suum officium sciat.* Vide Rittershus. Oppian. lib. 2. Hal.

89. *Secunda.*] Lego: *Secunda mihi facis.* Quid sit, *Secundas facere*, aut *Secundas agere*, docet Seneca, 3. de Ira: *Optimum judicavit, quicquid dixisset, sequi, & secundas agere. Non tulit Cælius assentientem, &c.* Lipsius. Significat autem servus, mercatorem non contentum prioribus injuriis, novas sibi alias dicendo facere. *Lambin.* *Huic capitulo.*] Quasi de semilibero. servi enim in jure caput non habent, ideo nec capite minui possunt. *Propert.* 2. el. 8.

--- *an usque*
In nostrum jacies verba superba caput?

Pass.

90. *Sum sordidatus, &c.*] Vult dicere: Non est quod me æstimes ex vilitate vestis. tantum enim fideli frugalitate consecutus sum peculii, ut eo nemini cedam. *Taubm.* *Peculium*, quod servo herus permisit, velut proprium. *Gruter.*

91. *Nec potest peculium enumerari.*] Volunt dicere tantum illud esse, non quod revera sit, sed quod servo, ut cui-

ME. *Fortaſſe!* LE. *etiam nunc dico: Periphanes Rhodo mercator*
Dives, abſente hero ſolus mihi talentum argenti
Soli annumeravit, & mihi credidit, neque deceptus in eo.
ME. *Fortaſſe!* LE. *atque etiam tu quoque ipſe, ſi eſſes percunctatus*
Me ex aliis, ſcio pol, crederes nunc quod fers. ME. *haud negaſſim.*

vis egeno, modicum videatur maximum. Rectius Lambinus. Audit hoc mercator, tanquam inſanum magnum ſit, Leonidas autem ambiguis verbis fatetur nullum eſſe: nam & quod nihil eſt, enumerari non poteſt. *Gronovius.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

CLEÆRETA, PHILENIUM.

NEqueon' ego te interdictis facere manſuetam meis?
An ita tu es animata, ut qui expers matris imperii ſies?
PH. *Ubi piem Pietatem, ſi iſto more moratam tibi*
Poſtulem placere, mater, mihi quæ pacto præcipis?
CL. *An decorum eſt adverſari meis te præceptis?* PH. *quid eſt?*
CL. *Hoccine eſt pietatem colere, matris imperium minuere?*
PH. *Neque quæ recte faciunt culpo; neque quæ delinquunt amo.*
CL. *Satis dicacula es amatrix.* PH. *mater, is quæſtu'ſt mihi:*
Lingua poſcit, corpus quærit, animus orat, res monet. *Acid.* animus hortat.
CL. *Ego te volui caſtigare, tu mi accuſatrix ades.*
PH. *Neque edepol te accuſo, neque id me facere fas exiſtumo.*
Verum ego meas queror fortunas, quom illo quem amo prohibeor.
CL. *Ergo una pars orationis de die dabitur mihi.*
PH. *Et meam partem loquendi, & tuam trado tibi.*
Ad loquendum, atque ad tacendum tute habeas portiſculum.

2. UT *qui expers.*] Pro, *ut quæ.* Lambinus.
3. *Piem.*] Colam. *Nonius.*
7. *Quæ delinquunt.*] id eſt, *in quibus.* ut ad parentes referatur. *Douza.*
13. *De die.*] Vult dicere: Si tu continenter ita loqueris, mihi de die ſemel duntaxat loqui licebit. *Pareus.*
15. *Ad loquendum.*] Idem dicit aliis verbis. Tu ipſa jus habeas & orationis imperandæ, & ſilentii indicendi. *Taub.* *Tute habeas portiſculum.*] *Portiſculus* non eſt

Quin pol si reposivi remum, sola ego in casteria — *Alii*, reposui.
Ubi quiesco, omnis familiæ causa consistit tibi.
CL. *Quid ais tu, quam ego unam vidi mulierem audacissumam?*
Quoties te vetui Argyrippum filium Demæneti
Compellare aut contrectare, colloquive aut contui?
Quid dedit? quid deportari jussit ad nos? an tu tibi
Verba blanda esse aurum rere? dicta docta pro datis?
Ultro amas, ultro expetessis, ultro ad te arcessi jubes.
Illos qui dant, eos derides: qui deludunt, deperis. — *Scal.* illi qui dant.
An te id exspectare oportet, si quis promittat tibi,
Te facturum divitem, si moriatur mater sua?
Ecastor nobis periculum magnum & familiæ portenditur,
Dum ejus exspectamus mortem, ne nos moriamur fame.
Nunc adeo nisi mihi huc argenti affert viginti minas,
Næ ille ecastor hinc trudetur largus lacrumarum foras.
Hic dies summu'st apud me inopiæ excusatio. — *MSS. Pall.* summæ est inopiæ.
PH. *Patiar, si cibo carere me jubeas, mater mea.*

est hortator ipse, ut plerique putarunt, sed instrumentum hortatoris, malleus, quo ille pulsans, verbi causa, æneum orbem, motum & quietem dictabat remis. Vide lib. 4. Observ. cap. 26. *Gronovius.*

16. *Casteria.*] Pro *scasteria.* Salmas. *Casteria, locus, ubi, cum navigatio conquiescit, remi & gubernacula conquiescunt.* Nonius.

17. *Causa consistit.*] Singularis illa vocis *causa* significatio hinc erui potest, cujus in Jure non obscurus usus est, cum dicimus: *rem alicui restituendam esse cum sua causa*, id est, cum omni emolumento, quod ex re habere potuisset. Ita ergo, *omnis causa familiæ tibi consistit*, esset, omne emolumentum, quod ex familia capis, cessat & impeditur. *Pistoris.* Vel *consistit tibi*, id est, in te sita est. *Douz.* *Omnis familiæ causa*, id est, omnis quæstus vel reditus, unde familiam tueris, cessat. Vide 4. Observ. 26. *Gronov.*

22. *Docta.*] Scita, ex Venerum & Cupidinum arte deprompta. Facit huc illud Juvenalis, *Concumbunt Græce.* Boxh.

26. *Mater sua.*] Ut *suus pater*, in duodecim tabulis, & apud Cic. identidem. Terent. Hec. 4. 4. *Mater quod suasit sua, &c.* Taub.

30. *Largus, &c.*] Nihil largiturus præter lacrimas. *Lamb.*

31. *Hic dies, &c.*] Sensus est: Qui negat se nobis quicquam dare posse propter inopiam, is mihi quodammodo mortem denunciat. *Taubm.* *Hic dies summu'st apud me.*] Nostri omnes *summæ* vel *summe*: neque aliter Palatini, præter unum, in quo *summust* pro *summu'st*. Neque aliud volunt isti quam *summa est.* Sermo elegantissimus. *Hic dies summa est apud me inopiæ excusatio.* Hic dies est, quo postremum hæc excusatio accipitur: ultra quem nulla talis excusatio valet. Tempus pro re, quæ in tempore. Tale in Persa 1. 1. *Hæc dies summa hodie est, mea amica sitne libera, An sempiternam servitutem serviat.* Gronovius.

CL. *Non veto ted amare, qui dant, qua amentur gratia.*
PH. *Quid si hîc animus occupatu'st, mater, quid faciam? mone.*
CL. *hem!*
Meum caput contemples, siquidem ex re consultas tua.
PH. *Etiam opilio, qui pascit, mater, alienas oves,*
Aliquam habet peculiarem, quî spem soletur suam.
Sine me amare unum Argyrippum, animi causa, quem volo.
CL. *Intro abi. nam te quidem edepol nihil est impudentius.*
PH. *Audientem dicto, mater, produxisti filiam.*

34. *Occupatu'st.*] Scilicet amore Argyrippi. *Taubm.*

37. *Caput.*] Quod jam canum est. *Taubman.* In flore ætatis rebus tuis consule, ne inops, ut ego, pervenias ad miseram senectutem. *Boxhorn.* *Contemples.*] Pro, Contempleris. Vid. Agell. lib. 18. 12.

37. *Peculiarem.*] *Peculatorias oves* hoc genus indigetat *Varro*, quæ nimirum servis aut filiis familias sunt in peculio.

40. *Produxisti.*] *Producere*, educere, instituere. *Gl. Mss. Plaut.* *Boxhorn.*

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

LEONIDA, LIBANUS.

PErfidiæ laudes gratiasque habemus merito magnas,
Quum nostris sycophantiis, dolis, astutiisque,

2. *QUum nostris sycophantiis.*] Duo sunt, quæ adhuc locum hunc obscurum & impervestigabilem fecerunt: alterum, quod τὸ *Qui* in quarto versu (quod delent aut mutant, quum sit in omnibus scriptis) revocandum est sensu ad secundum; alterum defectus verbi substantivi, quod intelligitur in τοῖς *freti* & *potiti*. Sic enim evolvenda oratio: *Quum, qui adversum stimulos, laminas crucesque compedesque, nervos, catenas, carceres, numellas, pedicas, boias, inductoresque acerrimos gnarosque nostri tergi (qui sæpe in nostras scapulas cicatrices indiderunt) nostris sycophantiis, dolis astutiisque scapularum confidentia, virtute humerorum freti* sumus, *eas nunc legiones, &c. potiti* sumus: ut in Rudente 2. 4. 32. *quam ratæ* est, quam ratæ sumus. Imitatur haud dubie priscum sermonem, quo ordiri apud exercitum solebant imperatores, quum hostem acie vicissent, & militi pro concione ob operam egregie reipubl. navatam grates agerent. Ut & in Persa 5. 1. *Hostibus victis, civibus salvis, re placida, pacibus perfectis, Bello exstincto, &c.* Placet autem Lamb. *humerorum*, quicquid repugnent. Placet *inductores*, non ut illi voluerunt à re militari, sed ab illis, qui tectorio parietem inducunt, aut qui auro vel argento *inducere* aliquid dicuntur. Sic enim livore cæsis inducebatur tergum. Sic in Rudente: *Fiet tibi puniceum corium, post atrum denuo.* Restat nodus in postremis. Omnes enim omnino Mss. *Hæ* vel *He nunc legiones copiæ*, non *eas* & *copias*. Hoc mihi suspicionem facit auctorem dedisse: *Hæ nunc legiones, copiæ exercitusque eorum, Vi, pugnando, perjuriis, nostri, euge, potiti.* Ut intelligatur *sunt*. *Potiti* respicit postremum *exercitus*: & *potiti sunt nostri*,

Scapularum confidentia, virtute ulmorum freti, Lamb. humerorum.
Qui advorsum stimulos, laminas, crucesque compedesque,
Nervos, catenas, carceres, numellas, pedicas, boias,
Indoctoresque acerrimos, gnarosque nostri tergi;
Qui sæpe ante in nostras scapulas cicatrices indiderunt:
Eæ nunc legiones, copiæ, exercitusque eorum, V.C. furum.
Vi, pugnando, perjuriis nostris, euge, potiti.
Id virtute hujus collegæ, meaque comitate
Factum est. LI. *qui me vir fortior est ad sufferendas plagas?*
LE. *Edepol virtutes qui tuas nunc possit collaudare,*
Sicut ego possim, quæ domi duellique male fecisti.
Næ illa edepol pro merito nunc tuo memorari multa possunt.
Ubi fidentem fraudaveris, ubi hero infidelis fueris,
Ubi verbis conceptis sciens libenter perjuraris,
Ubi parietes perfoderis, in furto ubi sis prehensus,
Ubi sæpe causam dixeris pendens adversus octo
Astutos, audacis viros, valentes virgatores.
LI. *Fateor profecto ut prædicas, Leonida, esse vera.*
Verum edepol næ etiam tua quoque malefacta iterari multa
Et vero possunt. ubi sciens fideli infidus fueris:
Ubi prehensus in furto sies, & manifesto verberatus:
Ubi perjuraris: ubi sacro manus sis admolitus:
Ubi heris damno, molestiæ, & dedecori sæpe fueris:
Ubi creditum tibi quod sit, tibi datum esse pernegaris:
Ubi amicæ, quam amico tuo, fueris magis fidelis:
Ubi sæpe ad languorem tua duritia dederis octo

nostri, ut *potitus hostium*, qui in eorum potestatem devenit. Milit. act. 2. sc. 2. *Vi pugnandoque hominem capere certa res est.* Menæchm. 5. 8. *Quum ego accurro, teque eripio, vi, pugnando, ingratiis.* *Forum*, quod est in MSS. videtur factum ex *eorum*, ut & act. 4. sc. 1. vs. 24. Tertii tamen Vossiani margo: *pro furum, O pro U more antiquo*: & Junianus plane: *Hæ nunc legiones, copiæ, exercitusque furum.* Gudianus: *Hæ nunc legiones, copie exercitus furumque.* Et si lubet accipere ut Terentianum, *ubi centurio est Sanga & manipulus furum*, per me licet. *Gronov.*

5. *Boias.*] Vide Capt. 4. 2.

16. *Verbis conceptis.*] Vide Pseudol. Act. 1. 2.

19. *Astutos.*] Lego: *artitos*, id est, robustos: *ars* enim prima sua origine robur corporis ac fortitudinem designavit.

21. *Iterari.*] Memorari, antique. *Taub.*

22. *Fideli.*] Qui tibi fidebat. *Taub.*

 29. *Ulmeis*

Validos lictores, ulmeis affectos lentis virgis. Bot. affectus. id est, casus.
Num male relata est gratia? ut collegam collaudavi!
LE. *Ut meque teque maxume atque ingenio nostro decuit.*
LI. *Jam omitte ista, atque hoc quod rogo responde.* LE. *rogita quod vis.*
Argenti viginti minas habesne? LE. *hariolare.*
Edepol senem Demænetum lepidum fuisse nobis.
Ut assimulabat Sauream med esse, quam facete!
Nimis ægre risum continui, ubi hospitem inclamavit,
Quod se absente mihi fidem habere noluisset.
Ut memoriter me Sauream vocabat atriensem!
LI. *Manedum.* LE. *quid est?* LI. *Philenium est ne hæc quæ intus exit?*
Atque Argyrippus una. LE. *opprime os: is est. etiam subauscultemus.*
Lacrumantem lacinia tenet lacrumans. quidnam esse dicam?
Tacite auscultemus. LI. *attate! modo hercle in mentem venit.* Boxh. Tace tu.
Nimis vellem habere perticam. LE. *quoi rei?* LI. *qui verberarem*
Asinos, si forte occeperint clamare hinc ex crumina.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

ARGYRIPPUS, PHILENIUM, LIBANUS, LEONIDA.

CUR me retentas? PH. *quia tui amans abeuntis egeo.*
AR. *Vale.* PH. *aliquanto amplius valerem, si hic maneres.* Grut. ah, quanto amplius.

29. *Ulmeis affectos, &c.*] Ita MS. Cam. & vett. codd. instructos flexilibus virgis. *Taub.*

31. *Ingenio nostro decuit.*] Lego: *ingenium nostrum decuit*; nisi sit metalepsis, *decuit*, pro, dignum fuit. ut *meque teque* sint ablativi casus. *Douza.*

34. *Edepol.*] *Edepol* cum Infinitivo: sicut *scilicet, fortassis, nimirum.* Palm.

36. *Inclamavit.*] *Conviciis & maledictis insectatus est.* Festus.

38. *Memoriter.*] Id est, *memoriter facere*, ut nec compacto & composito, nec tanquam præmeditatus, sed ex tempore dicere facereque videaris. *Memoriter*, id est, prompte. *Boxhornius.*

41. *Lacinia.*] Limbo vestis, vel ora. *Gl. Mss. Pl. Boxhorn.* Vide Turneb. l. 21. 14.

44. *Asinos.*] Urbane, viginti minas pro asinis acceptas, vocat *asinos.* Taubm.

4. *Mater*

AR. *Salve.* PH. *salvere me jubes, quoi tu abiens affers morbum.*
AR. *Mater supremum mihi tua dixit, domum ire jussit.*
PH. *Acerbum funus filia faciet, si te carendum est.*
LI. *Homo hercle hinc exclusu'st foras.* LE. *ita res est.* *Lamb.* exclusu'st.
AR. *mitte quaeso.*
PH. *Quo nunc abis? quin tu hîc manes?* AR. *nox si voles manebo.*
LI. *Audin' hunc? opera ut largus est nocturna. nunc enim est*
Negotiosus interdius. videlicet Solonem,
Leges ut conscribat, quibus se populus teneat. gerrae.

4. M*Ater supremum mihi tua dixit.*] Vere Turnebus *supremam*, quicquid oggmanniant. Varro lib. 5. de LL. *Suprema summum dici. id à superrimo. hoc tempus* 12, *tabulae dicunt esse occasum solis: sed postea lex Plaetoria id quoque tempus jubet esse supremum, quo praetor in comitio Supremam pronuntiarit populo.* Intellige per praeconem: aut certe legendum, *quo praeco.* Plinius lib. 7. cap. 60. XII. *tabb. ortus tantum & occasus nominantur: post aliquot annos adjectus & meridies, accenso consulum id pronuntiante, cum à Curia inter Rostra & Graecostasin prospexisset solem: à columna Maenia ad carcerem inclinato sidere supremam pronuntiabat.* Videtur scripsisse Plinius: *ut à columna.* Censorinus de die natali: *Inde de meridie: hinc suprema; quanquam plurimi supremam post occasum solis esse existimant, quia est in duodecim tabulis scriptum: Sol. occasus. suprema.* Donatus in Phormionis act. I. sc. 4. *Ilicet per συγκοπήν. Sic judices de consilio dimittebantur suprema dicta, quum praeco pronunciasset, Ilicet.* Glossarium Latinosaxonicum Ælfrici editum doctissimo Somnero: *Suprema, Ofernon odde gelotendag.* Quin idem vocabulum restituendum Justino censeo. lib. 31.2. *Quum tota die in oculis principum legatique Romani in foro Carthaginiensium obversatus in supremam fuisset.* Utcumque omnes libri *in supremum.* Et suprema dicta foro excedebant, domum ibant. At, inquiunt, sequitur, *Acerbum funus filia faciet.* At; ὦ πέπονες, uter domum ire jubetur, qui maesta supremum voce cietur, an quibus suprema dicta est? Illic quidem cui *supremum dicitur*, (ut vos interpretamini, ego Latino usu id receptum non puto) forte portatur in urna & quidem in agrum, ubi sepulcro effatus locus: nequaquam vero it domum. dein *acerbum funus filiae faciet*, est, filiam immaturam efferet. De se hoc dicit Phronesium, non de Argyrippo. *Gronovius.*

7. *Nox.*] Id est, *noctu.* Nam adolescentem aliquid de nocte dixisse, patet statim ex sequenti versu. *Lips.*

9. *Negotiosus.*] Interdiu est occupatus in conscribendis legibus, noctu tantum vacat. Ironia est. *Lamb.* *Videlicet Solon est.*] Indignor, quandoque hic tardus celerem Pareus occupavit Gruterum. Plerique MS. ut fatetur ipse: *Solonem.* Et sic loquebantur. Vide 3. observat. 9. *Gronovius.*

10. *Gerrae.*] Hic *gerrae* non sunt nugae & affaniae, sed *gerrones.* Glossarium, *Gerra, ἐνδυμενόρ.* & ita veteres accepisse, praeter hunc locum, probat ab hac composita vox, *congerrae.* Lucilius:

Tapullam rident legem congerrae Opimi.

Qui versus verbis Plauti illustrandis aptissimus est. nam iisdem de legibus conviviorum agit hic Plautus: quas ita ab Argyrippo ait remisse & prolixe scriptum iri, ut gerrae sive compotores, qui iis parituri sint, noctes & dies ebrii sint futuri. *J. Gul.*

Qui ſeſe parere apparent hujus legibus, profecto
Nunquam bonæ frugi fient, dies noćteſque potent.
LE. *Næ iſte hercle ab iſta non pedem diſcedat, ſi liceſſit,*
Qui nunc feſtinat, atque ab hac minatur ſeſe abire.
LI. *Sermoni jam finem face tuo: hujus ſermonem accipiam.*
AR. *Vale.* PH. *quo properas?* AR. *bene vale: apud Orcum te videbo.*
Nam equidem me, jam quantum poteſt, à vita abjudicabo.
PH. *Cur tu obſecro immerito meo me morti dedere optas?*
AR. *Ego te? quam ſi intellegam deficere vita, jam ipſe*
Vitam meam tibi largiar, & de mea ad tuam addam.
PH. *Cur ergo minitaris tibi te vitam eſſe amiſſurum?*
Nam quid me facturam putas, ſi iſtuc quod dicis, faxis?
Mihi certum eſt, efficere in me omnia eadem quæ tu in te faxis.
AR. *O melle dulci dulcior mihi tu es.* PH. *certe enim tu vita es*
Mihi. complectere. AR. *facio lubens.* PH. *utinam ſic efferamur!*
LE. *O Libane, UT MISER eſt homo qui amat!* LI. *imo hercle vero,*
Qui pendet, multo eſt miſerior. LE. *ſcio, qui periculum feci.*
Circumſiſtamus: alter hinc, hinc alter appellemus.
LI. *Here, ſalve. ſed num fumus eſt hæc mulier, quam amplexare?*
AR. *Qui dum?* LI. *quia oculi ſunt tibi lacrimantes, eo rogavi.*
AR. *Patronus qui vobis fuit futurus, perdidiſtis.*
LI. *Equidem hercle nullum perdidi: ideo, quia nunquam ullum habui.*
LE. *Philenium, ſalve.* PH. *dabunt dî, quæ velitis, vobis.*

17. *Abjudicabo.*] Separabo. Tralatio à judicum ſententiis, qui reos à vita abjudicant, & morti adjudicant. *Longol.*

19. *Deficere.*] Hoc genere loquendi in magni amoris ſignificatione veteres uſi ſunt. Seneca: *Dicere ſolent eis, quos validiſſime diligunt, paratos ſe partem annorum ſuorum dare.* Muret.

24. *Dulci dulcior.*] Carpunt hic quidam poëtam, quaſi per pleonaſmum adjecerit, *dulci*, verum ſciant ex auctoribus, *mella* quoque amara pluribus in regionibus eſſe. *Longol.*

29. *Sed num.*] Uſitatum eſt Plauto, poſt ſalutationem ſtatim per particulam *ſed*, aliud aliquid ſubjungere. *Piſtor. Fumus.*] Quia *fumus* lacrimas commovet. *Parens.*

36. *Verbe-*

Li. *Noctem tuam & vini cadum velim, si optata fiant.*
Ar. *Verbum cave faxis, verbero.* Li. *tibi equidem, non mihi opto.*
Ar. *Tum tu igitur loquere quod lubet.* Li. *hunc hercle verberare.*
Le. *Quisnam istuc accredat tibi, cinæde calamistrate?*
Tun' verberes, qui pro cibo habeas te verberari?
Ar. *Ut vestra fortuna meis præcedunt, Libane, longe,*
Qui hodie nunquam ad vesperum vivam! Li. *quapropter quæso?*
Ar. *Quia ego hanc amo, & hæc me amat: huic quod ego dem, nusquam quicquam est.*
Hinc med amantem ex ædibus delegit hujus mater.
Argenti viginti minæ me ad mortem appulerunt,
Quas hodie adolescens Diabolus ipsi daturus dixit:
Ut hanc ne quoquam mitteret, nisi ad se hunc annum totum.
Videtin' viginti minæ quid pollent, quidve possunt?
Ille, qui illas perdit, salvus est: ego, qui non perdo, pereo.
Li. *Jam dedit argentum?* Ar. *non dedit.* Li. *bono animo es, ne formida.*
Le. *Secede huc: Libane, te volo.* Li. *si quid vis.* Ar. *obsecro vos,*
Eadem istac opera suavius est complexos fabulari.
Li. *Non omnia eadem æque omnibus, here, suavia esse scito:*
Vobis est suave amantibus complexos fabulari:
Ego complexum hujus nihil moror. Le. *meum autem hæc aspernatur.*
Proinde istud facias ipse, quod faciamus, nobis suades.
Ar. *Ego vero, & quidem edepol lubens. interea, si videtur,*
Concedite istuc. Le. *vin' herum deludi?* Li. *dignu'st sane.*

36. *Verberare.*] Sc. lubet, velim. *Lamb.*
42. *Delegit.*] *Deligere & diligere* significant distractionem & divisionem. *Nonius.*
50. *Complexos.*] Scil. vos. Hoc eo dixit, quod collatis capitibus colloquebantur. *Lamb.*

53. *Hujus.*] Scil. Leonidæ. *Hæc aspernatur.*] Serviliter penitus & irrisive, culpam & causam separationis suæ in Philenium retorquet. Et non video, quo modo non argute dicat servus: hunc Leonidam non libet amplexari, illam tuam Philenium non licet. *Camer.*

59. *Auscul-*

LE. *Vin' faciam ut me Philenium præsente hoc amplexetur?*
LI. *Cupio hercle.* LE. *sequere hac.* AR. *ecquid est salutis? satis locuti.*
LE. *Auscultate, atque operam date, & mea dicta devorate.*
Primum omnium servos tuos nos esse non negamus:
Sed si tibi viginti minæ argenti proferentur,
Quo nos vocabis nomine? AR. *libertos.* LE. *non patronos?*
AR. *Id potius.* LE. *viginti minæ hîc insunt in crumina.*
Has ego, si vis, tibi dabo. AR. *di te servassint semper,*
Custos herilis, decus populi, thesaurus copiarum, Longol. corporis.
Salus interioris hominis, amorisque imperator.
Hîc pone, hîc istam colloca cruminam in collo plane.
LE. *Nolo ego te, qui herus sis mihi, onus istuc sustinere.*
AR. *Quin tu labore liberas te, atque istam imponis in me.*
LE. *Ego bajulabo: tu, ut decet dominum, ante me ito inanis.*
AR. *Quid nunc? quid est? quin tradis huc cruminam pressatum herum?*
LE. *Hanc, cui daturus hanc, jube petere atque orare mecum.*
Nam istuc proclive est, quod jubes, me plane collocare.

59. *Auscultate, &c. devorate.*] Pænulo: *Orationem aures devorant, &c.* Meursius emendat: *auscultato atque op. dato & m. d. devorato.* Quia ad unum Argyrippum ei sermo sit. *Taubm.*

63. *Crumina.*] *Bulga. Est folliculus omnis, quam & cruminam veteres appellarunt: & est sacculus è brachio pendens.* Nonius.

65. *Custos herilis.*] Id est, heri. Ita Varro Attacinus: *Humano major Cato*, id est, homine. *Rittershus.*

66. *Salus interioris.*] Subesse aliud puto quam vulgus Commentatorum tractat. Videtur enim mihi Poëta significasse vim amoris, qui *interiora corporis* usque ad ossa depascere dicitur. *Longol.* Boxhornius legendum putat; *Salus imperatoris, domini amorisque imperator.* Salve tu, cui salutem suam imperator tuus, id est, dominus, debet: tu salve, qui in dominum ac domini amores omne imperium jam potes exercere. Herus. alibi *rex*, hic *imperator*, à Plauto appellatur.

70. *Ego bajulabo.*] *Bajulare* dicuntur, qui corpore proprio ferunt. *Cajus* lib. 3. ad leg. XII. tab. *Ferri dicimus, quæ quis suo corpore bajulat: Portari ea quæ quis jumento secum ducit: Agi ea, quæ animalia sunt.* Stevvech.

71. *Cruminam pressatum herum.*] Hærent hic interpretes. Et mihi quoque hærenti legendum videtur, vel, *pressuram herum*; vel, *i præ, ante herum*; id est; personam mutemus, tu ante me ito inanis, ut dominus, ego sequar te, ut servus, cum crumena. *I præ*, disertim habet noster MS. *Boxhorn.* Sed Meursius leg. *ære pressatam*, id est, effertam nummis & distentam.

72. *Hanc.*] Scil. Philenium. *Hanc.*] Scil. crumenam. *Mecum.*] Pro me. *D.*

73. *Proclive.*] Vult dicere: Quin tu

potius

PH. *Da meus ocellus, mea rosa, mi anime, da mea voluptas,*
Leonida, argentum mihi; ne nos dejunge amantis.
LE. *Dic igitur me tuum passerculum, gallinam, coturnicem,*
Agnellum: hœdillum me tuum dic esse, vel vitellum:
Prehende auriculis, compara labella cum labellis.
AR. *Ten' osculetur, verbero?* LE. *quam vero indignum visum est!*
Atqui pol hodie non feres, ni genua confricantur.
AR. *QUIDVIS egestas imperat: fricentur, da nunc quod oro.*
PH. *Age, mi Leonida, obsecro fer amanti hero salutem.*
Redime istoc beneficio te ab hoc, & tibi eme hunc isto argento.
LE. *Nimis bella es atque amabilis: & si hoc esset meum, hodie*
Nunquam me orares quin darem: illum te orare melius est. alii, morarer.
Illic hanc mihi servandam dedit. i sane, bella, belle.
Cape hoc sis, Libane. AR. *furcifer, etiam me delusisti?*
LE. *Nunquam hercle facerem, genua ni tam nequiter fricares.*
Agesis tu in partem nunc jam hunc delude, atque amplexare hanc.
LI. *Taceas, me spectes.* AR. *quin ad hunc Philenium aggredimur,*
Virum quidem pol optumum, & non similem furis hujus.
LI. *Inambulandum est: nunc mihi vicissim supplicabunt.*
AR. *Quæso hercle, Libane, sis herum tuis factis sospitari,*

potius Philenium mecum agere jubes, cui daturus sum, quæ à me impetrabit. Nam eo jamdudum propendet ac fertur, quod tu in te tanquam in locum planum collocari volebas. *Pistor.*

78. *Prehende auriculis.*] Solebant sic veteres osculari, ut prehensis ejus, quam carissimam habebant, auribus, oscula libarent. *Scalig.*

80. *Ni genua.*] Id est, nisi mihi genua attrectans supplicaveris. *Douz.*

81. *Quidvis egestas imp.*] Excusat se dominus, & dicit: Fricabo igitur servi mei genua, cum egestas fas juxtà atque nefas imperare soleat. *T.*

89. *In partem.*] Pro tua parte. κατ' μέρος. *Bosius.*

92. *Supplicabunt.*] Argyrippus & Philenium.

93. *Sis herum.*] Frustra versat se Lambinus: cum omnia sint plana, si *sis* pro *si vis* accipiamus, hoc sensu: Si vis comitari tuæ salutem acceptum feram, trade huc mihi quas habes xx. minas. *Taubm.*

Da mihi istas viginti minas. vides me amantem egere.
LI. *Videbitur, factum volo, redito huc conticinio.*
Nunc istanc tantisper jube sis petere atque orare mecum.
PH. *Amandone exorarier vis te, an osculando?*
LI. *Enimvero utrumque.* PH. *ego obsecro te, & tu utrunque nostrum serva.*
AR. *O Libane, mi patrone, mihi trade istuc.* LI. *magis decorum'st,*
Libertum potius, quam patronum, onus in via portare.
PH. *Mi Libane, ocellus aureus, donum decusque amoris,*
Amabo, faciam quod voles, da istuc argentum nobis.
LI. *Dic igitur me anaticulam, columbam, vel catellum,*
Hirundinem, monedulam, passerculum, putillum.
Fac proserpentem bestiam me, duplicem ut habeam linguam.
Circumdatoque me brachiis: meum collum circumplecte.
AR. *Ten' complectatur, carnufex?* LI. *quam vero indignus videor!*
Ne istuc nequicquam dixeris tam indignum dictum in me:
Vehes pol hodie me, siquidem hoc argentum ferre speres.
AR. *Ten' ego veham?* LI. *tun' hoc feras argentum hinc aliter a me?*
AR. *Perii hercle! si verum quidem est decorum, herum vehere servom.*

95. *Conticinio.*] *Conticinium*, prima pars noctis, secunda vigilia, νυκτὸς ἀρχή. *Taubm.*

101. *Ocellus aureus.*] Conjunxit duas res omnium carissimas, *oculum* & *aurum*. Taubmann.

103. *Anaticulam, &c.*] Ideo hæ aves hic commemorantur, tanquam delicatæ, quia istæ & aliæ id genus pueris patriciis in delitiis erant. *Lamb.*

104. *Putillum.*] *Potus*, seu *putus*, ὑποκόρισμα nutricum est. Lascivia inest, ut & in usu vocis, ita & in etymo. Ergo lascivia in Græcis nutricibus. παρὰ τὴν πόσθην pueros πόσθωνας vocare. eadem & in Romanis à puta *putos* seu *potos*. unde & hodie pars in muliere, quæ honeste nominari non potest, vulgo in Italia eo nomine nota est. *Scalig.*

105. *Fac proserpentem.*] Compone linguam tuam cum mea inter osculandum, ut similis fiam serpenti: cui Plinius bisulcam linguam tribuit. *Pareus.*

111. *Perii.*] E MSS. Busbequil, huc colloco talem versum:

Perii. illic hahebit flocco jam homo lumbos meos. J. Gul.

Si verum quidem.] Nihil mutandum. Sensus est; si verum est, decorum esse, ut herus servum vehat. *Boxhorn.* Non vidit *verum* hoc loco significare *æquum* seu *justum*, quod ter quater apud Terentium,

Inscende. LI. *sic isti solent superbi subdomari.*
Asta igitur, ut consuetus es puer olim. scin' ut dicam?
Hem sic. abi: laudo. nec te equo magis est equus ullus sapiens.
AR. *Inscende actutum.* LI. *ego fecero. hem! quid istuc est? ut tu incedis!*
Demam hercle jam de ordeo, tolutim nî badizas!
AR. *Amabo, Libane, jam sat est.* LI. *nunquam hercle hodie exorabis.*
Nam jam calcari quadrupedem agitabo advorsum clivum,
Postea ad pistores dabo, ut ibi cruciere currens.
Asta, ut descendam nunc jam in proclivi, quanquam nequam es.
AR. *Quid nunc? quoniam ambo, ut est libitum, nos* ambo *delusistis,*
Datisne argentum? LI. *siquidem mihi statuam & aram statuis,*
Atque ut Deo mihi hîc immolas bovem: nam ego tibi Salus sum.
LE. *Etiam tu, here, istunc amoves abs te, atque ipse me aggredire?* *Al. aggredere?*
Atque illa sibi quæ hîc jusserat, mihi statuis, supplicasque?
AR. *Quem te autem Deum nominem?* LE. *Fortunam, atque Obsequentem.*

tium, & cui ignotum illud Horatii est? *Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.* *Verum* ibi pro *æquum* seu *justum* positum fuit. Neque pauca apud Græcos sunt exempla hujus significationis in voce ἔτυμος, quæ & *verum* & *æquum* notat. *Tan. Faber.*

113. *Consuetus.*] Palmerius genus libidinis notat, quod *Equus* nominabatur. *Colero* tamen hic nihil obsceni. Vult, ut quadrupes fiat: quo modo pueri tenelli solent grassari. *Boxhorn.*

114. *Hem sic, abi.*] Exclamatio laudantis est, *abi*, non discedere jubentis inclamatio. Vide Truc. act. 2. 1. *Taub.*

116. *Tolutim, &c.*] Quasi *volutim & glomeratim.* Verbo *badizas* bis idem dicit: nam βαδίζειν proprium gradarii ac tolutarii equi. Glossæ βαδιστής, *Tolutarius.* Nonius. Mercerus.

118. *Quadrupedem, &c.*] Id est, contra ascensum, in quo laborat equus. *Salmasius.*

124. *Etiam.*] Pro *quin.* D. *Aggredire* pro aggrederis.

126. *Fortunam, atque Obsequentem.*] Servus vocari se *Fortunam* vult, & quidem, quia obsequebatur amori & voluntati heri sui, cognomento *Obsequentem.* Colebatur autem *Fortuna Obsequens* Romæ, eoque allusum est. *Lips.*

128. *Ta-*

AR. *Jam iſtoc es melior.* LI. *an quid eſt olim homini ſalute melius?*
AR. *Licet laudem Fortunam, tamen, ut ne Salutem culpem.*
PH. *Ecaſtor ambæ ſunt bonæ.* AR. *ſciam ubi boni quid dederint.*
LE. *Opta id, quod, ut contingat, tibi vis.* AR. *quid ſi optaro?* LE. *eveniet.*
AR. *Opto annum hunc perpetuum mihi hujus operas.* LE. *impetraſti.*
AR. *Ain' vero?* LE. *certe, inquam.* LI. *ad me adi viciſſim, atque experire.*
Exopta id quod vis maxume tibi evenire, fiet.
AR. *Quid ego aliud exoptem amplius, niſi illud cujus inopia 'ſt?*
Viginti argenti commodas minas, hujus quas dem matri.
LI. *Dabuntur: animo ſis bono face: exoptata obtingent.*
AR. *UT CONSUEVERE, homines Salus fruſtratur & fortuna.*
LE. *Ego caput huic argento fui hodie reperiundo.*
L'. *Ego pes fui.* AR. *quin nec caput, nec pes ſermonum apparet.*
Nec quid dicatis, nec me cur ludatis ſcire poſſum.
LI. *Satis jam deluſum cenſeo: nunc rem, ut eſt, eloquamur.*
Animum, Argyrippe, advorte ſis! pater nos ferre hoc juſſit
Argentum ad te. AR. *ut tempore oportuneque attuliſtis!*
LI. *Hic inerunt viginti minæ bonæ, mala opera partæ:*
Has tibi nos pactis legibus dare juſſit. AR. *quid id eſt quæſo?*
LI. *Noctem hujus & cœnam ſibi ut dares.* AR. *jube advenire quæſo.*

128. *Tamen, ut Salutem culpem.*] Ita mihi laudare Fortunam licet, ut tamen Salutem non vituperem. *Lamb.*

131. *Operas.*] Id eſt, Philenii noctes. *Lamb.*

135. *Commodas minas.*] Juſti ponderis, non adulterinas. *Douz.* Vide Mercat. 2. 3.

136. *Face.*] Pignus in omnes fortunas meas dare paratus ſum, Plautum ſcripſiſſe, *Faciem exopt.* Veteres *faciem, dicem;* pro *faciam, dicam*, ſcripſiſſe, auctor eſt & Quintil. *Lipſ.*

138. *Caput.*] *Caput, origo & ſumma omnis cujusque rei eſt.* Donat. Duxi, ſignifer.

139. *Pes.*] Jocus. *Pes, quodvis fundamentum.* Scalig.

146. *Noctem hujus, &c.*] Hic verum eſt,

Meritissumo ejus quæ volet faciemus, qui hosce amores
Nostros dispulsos compulit. LE. patieris, Argyrippe,
Patrem hanc amplexari tuum? AR. *hæc facile faciet ut patiar.*
Leonida, curre obsecro; patrem huc orato ut veniat.
LI. *Jamdudum est intus.* AR. *hâc quidem non venit.* LI. *angiporto*
Illac per hortum circuit clam, ne quis se videret
Huc ire familiarium. ne uxor resciscat, metuit.
De argento, si mater tua sciat ut sit factum. AR. *heja!*
Benedicite. ite intro cito. valete. LE. *& vos amate.*

est, quod ait Lucilius lib. 28. *In medium Chremes, in summum ire Demænetus.* q. d. Chremes ille in filio indulgendo medium tenuit: Demænetus Plauti medium excessit. *Lips.*

148. *Dispulsos compulit.*] Bella antithesis. Cic. ad Attic. *Quid ergo, inquis, acturus es? idem quod pecudes, quæ dispulsæ sui generis sequuntur greges.* Taubm.

149. *Hæc facile.*] Scil. *crumina*, δεικτικῶς. nam manu eam identidem tractabat ac vibrabat. *Douz.*

155. *Heja! benedicite.*] Cum Libanus aliquid mali ominis esset additurus, interpellans Argyrippus, *Eja*, inquit, εὐφήμει. Sic enim solebant veteres mala nomina vitare & aversari. *Lamb.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

DIABOLUS, PARASITUS.

Agedum, istum ostende quem conscripsti syngraphum
Inter me & amicam & lenam: leges perlege.
Nam tu Poëta es prorsus ad eam rem unicus.
PA. *Horrescet faxo lena, leges quum audiet.*
DI. *Age quæso, mî, hercle, translege.* PA. *audin'?* DI. *audio.*
PA. *Diabolus Glauci filius Clearetæ*
Lenæ dedit dono argenti viginti minas,
Philenium ut secum esset noctes & dies

1. *Syngraphum.*] *Chirographum* est privata scriptura, manu cujusque subscripta. *Syngraphum* quod simul plures subscripserunt. in illo, tantum quæ gesta sunt, continentur, in hoc etiam pactiones veniunt, ut in hoc nostri. *Ans. Popma.*

3. *Unicus.*] *Unicum* veteribus video idem sonare ac valere, quod egregium, præclarum, ac singulare. *Gifan.*

5. *Mî hercle.*] Grutero non satisfacit illud *hercle*. mutatum ibat in *hasce*, aut *clare*, aut aliud quid. *Taubm.*

Hunc annum totum. DI. *neque cum quîquam alio quidem.*
PA. *Addone?* DI. *adde: & scribas, vide, plane & probe.*
PA. *Alienum hominem intromittat neminem.*
Quod illa aut amicum aut patronum. DI. *neminem.*
PA. *Aut quod illa amicæ suæ amatorem prædicet.*
Fores occlusæ omnibus sient, nisi tibi.
In foribus scribat, OCCUPATAM ESSE SE.
Aut quod illa dicat peregre allatam epistolam,
Ne epistola quidem ulla sit in ædibus,
Nec cerata adeo tabula. & si qua inutilis
Pictura sit, eam vendat. ni quatriduo
Abalienarit, quo abs te argentum acceperit,
Tuus arbitratus sit, comburas, si velis.
Ne illi sit cera, ubi facere possit literas.
Vocet convivam neminem illa; tu voces.
Ad eorum ne quem oculos adjiciat suos.
Si quem alium aspexit, cæca continuo fiet.
Tecum una postea æque pocula potitet.
Abs ted accipiat, tibi propinet, tu bibas.
Ne illa minus, aut plus quam tu, sapiat. DI. *satis placet.*
PA. *Suspiciones omnes abs se segreget,*
Neque illac ulli pede pedem homini premat.

12. *Quod illa.*] De antiqua hac locutione, vide not. Milit. 2. 2.

15. *Occupatam esse se.*] Veteres Codices hunc versum interserunt:

Patrem hanc amplexari tuum. DI. *hæc facile faciet ut patiar.* PA.

18. *Nec cerata, &c.*] Iconicum haud dubie ex cera picturæ genus intelligit, imaginesque, ac nescio quæ Deorum simulacra, aut eorum etiam, quos caros habebant sibi, vultus repræsentantia. *Douza.*

19. *Inutilis pictura.*] Ea est, quæ esset mali exempli; quæ ἐλκυστικόν τι contineret ad libidines excitandas, vel ut peccaret accusatius. Qualis illa Terent. Eunuch. *Pareus.*

22. *Ne illi cera.*] Ne illa pictura inutilis materiam scortillo suppeditet, unde tantum ceræ abradat subdola, in qua litteras clanculum ad amatorem perscribat. *Douza.*

24. *Ad eorum.*] In omnib. MSS. extat *forum.* idque puto deinde degenerasse in *forum*, cum potius debuisset in *eorum.* veteri enim scriptura E parum distat ab *F.* Gruter.

26. *Tecum una postea.*] Malim,

Tecum una poscat: æque pocula potitet, &c.

Multa sunt, in quibus delitias sibi faciunt amantes in potu. Simul poscere: simul bibere: invicem sibi porrigere: propinare, & hæc talia. *Pistor.*

37. Si

Cum ſurgat, neque in lectum inſcendat proximum,
Neque cum deſcendat, inde det cuiquam manum.
Spectandum ne cui annulum det, neque roget.
Talos ne cuiquam homini admoveat, niſi tibi.
Cum jaciat, Te, ne dicat: nomen nominet. Meurſ. te-ne, dicat.
Deam invocet ſibi, quam lubebit, propitiam,
Deum nullum. ſi magis religioſa fuerit,
Tibi dicat, tu pro illa ores, ut ſit propitius.
Neque illa ulli homini nutet, nictet, annuat;
Poſt, ſi lucerna extincta eſt, nequid ſui
Membri commoveat quicquam in tenebris. DI. *optumum eſt:*
Ita ſcilicet facturam: verum in cubiculo
Deme iſtuc: equidem illam moveri geſtio.
Nolo habere illam cauſam, & votitam dicere.
PA. *Scio, captiones metuis.* DI. *verum.* PA. *ergo, ut jubes,*
Tollam. DI. *quid ni?* PA. *audi reliqua.* DI. *loquere, audio.*
PA. *Neque ullum verbum faciat perplexabile.*
Neque ulla lingua ſciat loqui niſi Attica.
Forte ſi tuſſire occœpſit, ne ſic tuſſiat,
Ut cuiquam linguam in tuſſiendo proferat.
Quod illa autem ſimulet, quaſi gravedo profluat,
Hoc ne ſic faciat: tu labellum abſtergeas
Potius, quam cuiquam ſavium faciat palam.

37. *Si magis religioſa.*] Si plus nimio religioſa fuerit, ut putet non tantum deas fœminas; ſed & deos mares ſibi invocandos & propitiandos, ne ipſa faciat, ſed te vicarium ſupponat. *Lamb.*

39. *Nutet, nictet, annuat.*] *Nutare* capitis; *Nictare* oculorum; *Annuere* narium, labiorum, ſuperciliorum ſignificantiam eſſe, decreverunt veteres. Per ſigna autem locutos olim amantes, notum eſt. *Ovid.* 1. de Arte:

Nil opus eſt digitis, per quos arcana loquaris:
Nec tibi per notas accipienda nota eſt.

Taubmann.

44. *Nolo habere illam cauſam.*] Nolo habere illam hunc prætextum, cur non moveatur συνωσπασμῷ: ut dicat, ſe *votitam*, id eſt, religione aliqua prohibitam. *Nonius.*

47. *Faciat perplexabile.*] Id eſt, *figuratum, quod aliud audiatur, aliud ſentiatur.* Nonius.

50. *Tuſſiendo proferat.*] Ne lingua prolata videatur aliquem ad baſiandum invitare. *Lamb.*

53. *Savium.*] *Savium*, hic longe diverſum à communi uſu ſignificare autumo; & *ſalivam* expono, quam ſuſpicióſus amator aliorum oculis prodi aut palam fieri non vult. *Donza.*

 54. *Ad*

Nec mater lena ad vinum accedat interim,
Nec ulli verbo male dicat. si dixerit,
Hæc multa ei esto, vino viginti dies
Ut careat. DI. *pulchre scripsti: scitum syngraphum!*
PA. *Tum si coronas, serta, unguenta jusserit*
Ancillam ferre Veneri aut Cupidini,
Tuus servus servet, Venerine eas det, an viro.
Si forte pure velle habere dixerit,
Tot noctes reddat spurcas, quot puras habuerit:
Hæc sunt non nugæ: non enim mortualia.
DI. *Placent profecto leges. sequere intro.* PA. *sequor.*

54. *Ad vinum.*] Id est, ad mensam: ad pocula. *Lambin.*

59. *Veneri aut.*] Ut milites exauctorati arma sua ad *Martis*, gladiatores rude donati ad *Herculis* ponebant: ita arbitror & Comessatores, & Puellas etiam illas quæ Veneri militarent, languidas corollas demptas suo capiti, deo cuipiam in munus dedisse. Hoc quoque servasse meretriculas puto, ut quoties pensum absolvissent, aut ut *Propert.* loquitur, quot itinera nocte una confecissent, tot corollas ludicro cuipiam & minorum gentium deo donarent, puta *Trephallo, Marsyæ, Hermæ*, talibus. *Lipsius.*

60. *Servet.*] Id est, observet. *Viro.*] Alicui amatori. *Lamb.*

61. *Si forte pure.*] In *casto* aut *Pervigilio Isidis* votivas decem noctes matronis & meretricibus secubandum erat: neque aliter rem divinam facere sine piaculo poterant. id Latini *Pure habere*, Græci ἁγνεύειν, ἁγνῶς ἔχειν dicebant. *Dousa.*

62. *Tot noctes reddat spurcas.*] Tot noctes tecum cubet; quot abs te seorsum cubuerit. *Taubm.*

63. *Non nugæ.*] *Nugæ*, & *mortualia*, vocantur carmina præficarum. *Scaliger.*

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

DIABOLUS, PARASITUS.

SEquere hac: egon' hæc patiar? aut taceam? emori
Me malim, quam hæc non ejus uxori indicem.
Ain' tu? apud amicam munus adolescentuli
Fungare? uxori excuses te, & dicas senem?

1. *SEquere, &c.*] Non convenit ut statim atque leges legerunt, exieruntque è scena, nullo spatio interjecto, prodeant rursus in scenam cognita pactione Argyrippi. Ergo hinc fit exordium actus quinti. quippe dum canunt tibicines, satis temporis fuit adolescenti ac parasito, ut rescisceerent eam pactionem, de qua questi in scena, excedunt; & tum aperitur siparium, ut decumbentes aspici possint à populo. *Mercerus.*

3. *Ain' tu?*] Scil. talia debere dissimulari? *Stephan.*

5. *Amanti.*]

Praripias scortum amanti, atque argentum obicias
Lena? suppiles clam domi uxorem tuam?
Suspendas potius me, quam tacita tu hac auferas.
Jam quidem, hercle, ad illam hinc ibo, quam tu propediem,
Nisi quidem illa ante occupaßit te, effliges scio,
Luxuria sumtus suppeditare ut poßies.
PA. *Ego sic faciendum censeo. me honestiu'st,*
Quam te, palam hanc rem facere, ne illa existumet
Amoris causa percitum id fecisse te,
Magis quam sua causa. DI. *at pol qui dixti rectius.*
Tu ergo fac ut illi turbas, lites concias,
Cum suo sibi gnato unam ad amicam de die Lips. una. J. Gul. clam.
Potare, illam expilare jam. PA. *ne me mone.*
Ego istud curabo. DI. *at ego te opperiar domi.*

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

ARGYRIPPUS, DEMÆNETUS.

Agedum, decumbamus sis, pater. DE. *ut jusseris,*
Mi gnate, ita fiet. AR. *pueri, mensam apponite.*
DE. *Nunquid nam tibi molestum est, gnate mi, si hac nunc*
mecum accubat?

5. *Amanti.*] Argytippo, vel potius mihi. *Lamb.*

7. *Tacita, &c.*] Quam hæc à me taceantur. *T.* De hoc genere loquendi, tacitum ferre ab aliquo, vide ad Livium lib. 1. 50. *Gronovius.*

9. *Effliges, &c.*] *Sensus est:* Tu quidem uxorem tuam nimis parcam, certo scio, occides tandem, ut sumtus ad luxuriam habere possis: nisi illa te prævenit, ut tibi inferat, quod à te exspectat. *J. Gul.*

14. *At pol.*] Scil. ergo ipse rem facere palam volo. Sequitur tamen correctio, *Immo vero dixisti rectius.* Lamb.

16. *De die.*] *De die*, est *de medio die.* Sic *de nocte*, pro, *de media nocte* dicebant. Tunc enim maxime nox aut dies esse intelligitur, quum media sunt. *Salmasius.* Quod Latini dicunt *convivia de die ducere*, id Græci efferre solent *ἀφ' ἡμέρας.* à quibus mutuati esse videntur Latini. Sic Polyb. lib. 8. *Γαΐῳ τῷ Λεβίῳ γενομένῳ μετὰ τῶν συνήθων ἀφ' ἡμέρας.* & paulo post bis eadem locutione utitur. Hæc Latini tempestiva convivia appellant, quæ scil. ante horam nonam inchoabantur, ut recte Lipsius ad lib. 14. Taciti adnotavit. quare errat is qui aliter contra Lipsii sententiam interpretatur *de die*, ut idem sit quod meridie. Igitur si quis ab hora 7. convivium inierit, is de die potare non dicetur? quo quid est absurdius. *Valesius.*

AR. *Pietas, pater, oculis dolorem prohibet, quanquam ego istanc amo,*
Possum equidem inducere animum, ne ægre patiar, quia tecum accubat.
DE. *DECET verecundum esse adolescentem, Argyrippe.* AR. *edepol, pater,*
Merito tuo facere possum. DE. *age ergo, hoc agitemus convivium*
Vino & sermone suavi. nolo ego metui, amari mavolo,
Mi gnate, me abs te. AR. *pol ego utrumque facio, ut æquum est filium.*
DE. *Credam istuc, si esse te hilarum videro.* AR. *an tu esse me tristem putas?*
DE. *Putem ego? quem videam æque esse mœstum, ut quasi dies si dicta sit.*
AR. *Ne dixis istuc.* DE *ne sic fueris, illico ego non dixero.*
AR. *Hem! aspecta: rideo.* DE. *utinam, male qui mihi volunt, sic rideant!*
AR. *Scio equidem quamobrem me, pater, tu tristem credas nunc tibi;*
Quia istæc est tecum atque ego quidem, hercle, ut verum tibi dicam, pater,
Ea res male habet: ac non eo, quin tibi non cupiam quæ velis:
Verum istam amo. aliam tecum esse equidem facile possim perpeti.
DE. *At ego hanc volo.* AR. *ergo sunt quæ exoptas. mihi quæ ego exoptem volo.*
DE. *Unum hunc diem perpetere, quoniam tibi potestatem dedi,*
Cum hac annum ut esses, atque amanti argenti feci copiam.
AR. *Hem istoc me facto tibi devinxti.* DE. *quin te ergo hilarum das mihi.*

4. O*culis dolorem, &c.*] Veteres ei dicebant *oculos dolere*, qui quod nollet, videret. Sic *Terent.* Phorm.

Vin' facere quod tuo viro oculi dolent.

Contra Græci auctores *oculos dolere* illis significarunt, qui rem pulchram & jucundam cernerent, quâ tamen frui non possent. *P. Vict.*

11. *Putem ego.*] Quasi dicat; Nihil hic opus est putare; cum res ipsa loquatur, te tristem esse. *Lamb.* *Quasi dies, &c.*] Id est, quasi certa dies accusationis reo constituta sit. *Longol.*

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

ARTEMONA, PARASITUS, DEMÆNETUS, ARGYRIPPUS, PHILENIUM.

AIn' tu, meum virum hîc potare, obsecro, cum filio?
Et ad amicam detulisse argenti viginti minas?
Meoque filio sciente id facere flagitium patrem?
PA. *Neque divini, neque mî humani posthac quicquam accreduas,*
Artemona, si hujus rei me esse mendacem inveneris.
ART. *At scelesta ego, præter alios meum virum fui rata*
Siccum, frugi, continentem, amantem uxoris maximè.
PA. *At nunc dehinc scito, illum ante omnes minimi mortalem preci:*
Madidum, nihili, incontinentem, atque osorem uxoris suæ.
ART *Pol ni vera ista essent, nunquam faceret ea quæ nunc facit.*
PA. *Ego quoque, hercle, illum antehac hominem semper sum frugi ratus.*
Verum hoc facto sese ostendit, qui quidem cum filio
Potet una, atque una amicam ductet decrepitus senex.
ART. *Hoc ecastor est, quod ille it ad cœnam cotidie.*
Ait sese ire ad Archidemum, Chaream, Charestratum,
Cliniam, Chremem, Cratinum, Diniam, Demosthenem.
Is apud scortum corruptelæ, & liberis lustris studet.
PA. *Quin tu illum jubes ancillas rapere sublimem domum?*
ART. *Tace modo. næ illum ecastor miserum habebo.* PA. *ego istuc scio*
Ita fore illi, dum quidem cum illo nupta eris. ART. *ego censeo*
Eum etiam hominem aut in senatu dare operam, aut clientibus:

4. N*Eque divini.*] Vid. Amph. act. 2. 2.

6. *Præter alios.*] Ita J. Guil. è Lang. & Douza, *præter alios*, μᾶλλον τῶν ἄλλων. *Taubmann.*

13. *Ductet.*] Vide Epid. 3. 2. *Decrepitus*, opponitur crudo seni. Vide Epid. 5. 2. *T.*

17. *Liberis lustris.*] Quæ sunt *libera lustra*? Scribo,

Is apud scortum corruptelæ est liberis; lustris studet.

Nam cum filio apud meretricem desidebat. *Heinsius.* Hunc locum perperam sollicitant viri docti: nam hic accipienda *Libera lustra* sunt, ubi omni libidinandi licentia genio suo libere indulgent. *Salm.*

Ibi labore delassatum noctem totam stertere.
Ille opere foris faciundo lassus noctu advenit:
Fundum alienum arat, incultum familiarem deserit.
Is etiam corruptus, porro suum corrumpit filium.
PA. *Sequere hac me modo, jam faxo ipsum hominem manifesto opprimas.*
ART. *Nihil ecastor est quod facere mavelim.* PA. *manedum.* ART. *quid est?*
PA. *Possis, si forte accubantem tuum virum conspexeris,*
Cum corona amplexum amicam, si videas, cognoscere?
ART. *Possum ecastor.* PA. *hem tibi hominem.* ART. *perii!* PA. *paulisper mane.*
Aucupemus ex insidiis clanculum quam rem gerant.
AR. *Quid modi, pater, amplexandi facies?* DE. *fateor, gnate mi.*
AR. *Quid fatere?* DE. *me ex amore hujus corruptum oppido.* Lips. correptum.
PA. *Audin' quid ait?* ART. *audio.* DE. *egon' ut non domo uxori meæ*
Subripiam in deliciis pallam quam habet, atque ad te deferam?
Non edepol conduci possum vita uxoris annua.
PA. *Censen' tu illum hodie primum ire assuetum esse in ganeum?*
ART. *Ille ecastor suppilabat me, quod ancillas meas*
Suspicabar, atque insontis miseras cruciabam. AR. *pater,*
Jube dare vinum; jamdudum factum est, quum primum bibi.

23. *Opere foris faciendo.*] Nihil frequentius nostris, quam agriculturæ vocabula transferre ad rem voluptatum. Eandem & *Horto* & *Agello* designari, notatum est multis. In Carm. libero:
Quod meus hortus habet, sumas impune licebit,
Si dederis nobis, quod tuus hortus habet.
Et *Martial.* lib. 7. epigr. 101. *Lipsius.*

25. *Filium.*] Post hunc versum existimat *J. Gul.* istum è *Nonio* locum habere:
Quin etiam me miseram famosam facit flagitiis suis.

36. *Vita uxoris annua.*] *Sensus est:* Si quis mihi ita dicat: Demænete, si pallam uxori tuæ, quam in delitiis illa habet, non surripies, neque ad Philenium deferes, hanc tibi ejus rei mercedem promitto, quod tua uxor non plus anno victura est; conditionem non accipiam: etsi morte ipsius nihil mihi carius. *Lamb.* Adde, si tanti est, ꝯ nostra in Ecclesiasticis scriptoribus observata cap. 7. p. 77. *Gronovius.*

37. *Ganeum.*] *Veteres ganeum tabernam meritoriam dixerunt:* ὑπὸ τῆς γῆς, τῦτ' ἐςὶ γῆς: *quod ea sint in terra, non, ut cænacula, supra.* Donatus.

41. *Da,*

DE. *Da puere ab summo; age, tu interibi ab infimo da suavium.*
ART. *Perii misera! ut osculatur carnufex, capuli decus.*
DE. *Edepol animam suaviorem aliquanto quam uxoris meæ.*
PH. *Dic amabo, an fœtet anima uxoris tuæ?* DE. *nauteam*
Bibere malim, si necessum est, quam illam oscularier.
ART. *Miser ecastor es.* PA. *mecastor dignus est.* AR. *quid ais, pater?*
ART. *Ain' tandem? edepol næ tu istuc cum malo magno tuo*
Dixisti in me. sine! venias modo domum, faxo ut scias
Quid pericli sit dotatæ uxori vitium dicere. Dem. convicium.
AR. *Ecquid matrem amas?* DE. *egone? illam nunc amo, quia non adest.*
AR. *Quid, cum adest?* DE. *periisse cupio.* PA. *amat homo hic te, ut prædicat.*
ART. *Næ ille ecastor fœnerato funditat: nam si domum*
Redierit hodie, osculando ego ulciscar potissimum.
AR. *Jace, pater, talos, ut porro nos jaciamus.* DE. *maxime.*
Te Philenium mihi, atque uxori mortem. hoc Venerium est.
Pueri, plaudite, & mihi ob jactum canthoro mulsum date.
ART. *Non nequeo durare.* PA. *si non didicisti fullonicam,*

41. *Da, puere, ab summo.*] *Ab summo*, nempe ab Argyrippo filio, qui summam lecti convivalis partem premebat. Singularis Lectisternii mentionem hic fieri videmus, in quo senex ipse *medius* (ut æquum erat patrem) loco puta honoratiore, Philenium *interior* porro, hoc est, in gremio capularis amasii sui ima accubat, more amantibus solemni. Unde, *suavium ab infimo dari sibi*, postulat Demænetus, ab ea scilicet parte, atque ex eo loco, ubi basiatura decumbebat. *Douza.*

42. *Capuli.*] *Capulus à capiendo: nam sepulcrum veteres capulum dici voluerunt, quod corpora capiat.* Nonius. Vult igitur huic seni convenire magis capulum, id est, sepulcrum, aut pheretrum, quam lustra seu ganeum. *Lamb.*

44. *Nauteam.*] *Nautea est aqua de sentina, à nautis dicta.* Nonius.

48. *Sine.*] *Sine*, minantis est. *Taubm.*

52. *Fœnerato.*] Hic locus explicatur à versu superiore: *Edepol næ tu, &c.* Taub. Verba hæc, quæ in me fundit, magno illi constabunt. *Lamb.*

54. *Jace talos.*] Vid. Pers. act. 5. 1.

55. *Mortem.*] Scil. *opto, voco.* Solebant amatores puellas, quas amabant, inter talorum jactus, invocare. *Lambin.* *Hoc Venerium.*] Jactum Veneris significat. Dicebatur talis, cum quatuor tali jacti dissimiliter cecidissent. Is felix habebatur. *Lambin.*

57. *Si non didicisti fullonicam.*] Duas hic interpretationes habet Lambinus, ex quibus meliore præterita pejorem referunt & venditant. Sed regnat hic Guilelmius,

Non mirandum est. in oculos invadi nunc est optimum.
ART. *Ego pol vivam, & tu isthac hodie cum tuo magno malo* — *Acid.* isthanc, *sc. Philenium.*
Invocavisti. PA. *ecquis currit pollinctorem arcessere?*
AR. *Mater, salve.* ART. *sat saluti'st.* PA. *mortuu'st Demænetus.*
Tempus est *subducere hinc me: pulchre hoc gliscit prælium.*
Ibo ad Diabolum, mandata dicam facta, ut voluerit.
Atque interea ut decumbamus suadebo, hi dum litigant. — *Lamb.* discumbamus.
Post eum demum huc cras adducam ad lenam, ut viginti minas
Ei det, in parte hac amanti ut liceat ei potirier. — *Lamb* in partem.
Argyrippus exorari spero poterit, ut sinat
Sese alternas cum illo noctes hac frui. nam ni impetro,
Regem perdidi: ex amore tantum est homini incendium.
ART. *Quid tibi huc receptio ad te est meum virum?* PH. *pol me quidem*
Miseram odio enicavit. ART. *surge, amator; i domum.*

mius, etsi nec de *consilio* nec de *durandi* verbo quicquam sani. Quid est *durare vestem*? Creta scilicet? Quis ita locutus? Id tamen supinis manibus exceperunt Th. Marcilius ad Persium & Ramiresius & inde tentant l. 31. D. locati & §. 1. Instit. eodem & l. 12. D. de furtis, ubi recte *vestimenta curanda*. Curabant fullones vestem, hoc est, eluebant & interpolabant, ut *curare arma & tergere* apud Livium 26. *curare vineam falce* Cato de re rust. cap. 137. & Plinius 17. 22. idem *curare fruges*, 18. 34. Festus in Polimento: *a politione segetum aut vestimentorum, quæ similiter atque illa curentur.* Sed inter curandum *durabant* teterrimum tolerando odorem ex aqua fullonica urinis permixta, in qua stabant & argutabantur pedibus, plane quasi moventes Camarinam. Athenæus lib. 11. τὸ ἀφ' ἡμῶν διηθούμενον οὖρον ἐπιδεχόμενοι τοῦ γῦν ἱμάτια τούτῳ χειρῶνες ῥυπαρὰ πλύνουσιν οἱ γναφεῖς. Igitur quum mulier dixisset, *Non queo durare*, respondet parasitus, *Si non didicisti fullonicam, Non est mirandum*, scilicet te non posse durare: nam illi, si quisquam mortalium, durant, quum sustinent gravem odorem agitati cum subactis vestibus lotii. *Gronovius.*

60. *Pollinctorem.*] Qui eum sepeliat. *Lamb.* Vide Pœn. prolog.

66. *Ei.*] Lenæ. *Amanti*, Diabolo. *Lambin.*

69. *Regem.*] Id est, qui me alit, vel Dominum. *Taubm.*

71. *Enicavit.*] Illud *enicavit* respicit non Artemonam, sed vero Demænetum: ut velit Philenium; imo recte factum, quod capularem istum excitas, qui mihi supra omne odium odiosus. *Gruter.*

73. *Cubat.*]

DE. *Nullus sum.* ART. *immo es, ne nega, omnium pol nequissimus.*
At etiam cubat cuculus. surge, amator; i domum.
DE. *Væ mihi!* ART. *vera hariolare. surge, amator; i domum.*
DE. *Abscede ergo paululum istuc.* ART. *surge, amator; i domum.* Alii. istinc.
DE. *Jam, obsecro, uxor.* ART. *nunc uxorem me esse meministi tuam?*
Modo, quum dicta in me ingerebas, odium, non uxor eram.
DE. *Totus perii!* ART. *quid tandem? anima fœtetne uxoris tuæ?*
DE. *Murrham olet.* ART. *jam surripuisti pallam, quam scorto dares?*
AR. *Ecastor quin surrepturum pallam promisit tibi.*
DE. *Non taces?* AR. *ego dissuadebam, mater.* ART. *bellum filium.*
Istoscine patrem æquom mores est liberis largirier?
Nihilne te pudet? DE. *pol, si aliud nihil sit, tui me, uxor, pudet.*
ART. *Cano capite te cuculum uxor ex lustris rapit.*
DE. *Non licet manere, (cœna coquitur,) dum cœnem modo?*
ART. *Ecastor cœnabis hodie, ut te dignum est, magnum malum.*
DE. *Male cubandum est: judicatum me uxor adducit domum.* Dom. abducit.
AR. *Dicebam, pater, tibi, ne matri consuleres male.*
PH. *De palla memento, amabo.* DE. *juben' hanc hinc abscedere?*
PH. *Immo intus potius: sequere hac me, mi anime.* DE. *ego vero sequor.*
ART. *I domum.* PH. *da savium etiam prius quam abis.* DE. *i in crucem.*

73. *Cubat.*] In cubitum se componit. *Donza. Cuculus.*] *Cuculi* etiam dicebantur olim in re parum honesta deprehensi. *Erasm.*

80. *Promisit.*] Minatus est seu palam dixit. De simili captione vide Menæchm. act. 4. 2.

87. *Judicatum me uxor.*] Addunt hic notam ex MS. *damnatum indicta causa.* Quæ explicatio anceps & falsa est. Hic quidem illud fit, quia senex suo judicio ex conscientia damnatus erat, nec hiscere audebat pro causa. Cæterum *judicati* sunt non damnati indicta causa, sed sive dicta sive non dicta addicti creditoribus. Vide lib. 2. Observ. cap. 11. *Gronovius.*

I. GRÆX.]

[1] GREX.

HIC senex, si quid, clam uxorem, suo animo fecit volup',
Neque novum, neque mirum fecit, nec secus quam alii solent.
NEC QUISQUAM est tam ingenio duro, nec tam firmo pectore,
Quin ubi quicquam occasionis sit, sibi faciat bene.
Nunc si voltis deprecari huic seni ne vapulet,
Remur impetrari posse, si plausum sic clarum datis.

1. Grex.] Gregem histricum, hoc est *Chorum* & *Catervam* histrioniam facientium elegantibus versiculis designat Petronius Arbiter:

Grex agit in scena mimum: Pater ille vocatur,
Filius hic: nomen Divitis ille tenet.
Mox ubi ridendas inclusit pagina parteis,
Vera redit facies, adsimulata perit.

FINIS ASINARIÆ.

M. Acci Plauti

AULULARIA.

DRAMATIS PERSONÆ.

Lar, *prologus.*
Euclio, *ſenex.*
Staphyla, *anus.*
Eunomia, *mulier.*
Megadorus, *ſenex.*
Strobilus, *geminus ſervus.*
Anthrax, } *coci.*
Congrio, } *coci.*
Pythodicus, *ſervus.*
Lyconides, *adoleſcens.*
Phædra, *puella.*

ARGUMENTUM.

Senex avarus vix sibi credens Euclio,
Domi suæ defossam multis cum opibus
Aulam invenit, rursumque penitus conditam
Exsanguis, amens, servat. ejus filiam
Lyconides vitiarat. interea senex
Megadorus, à sorore suasus ducere
Uxorem, avari gnatam deposcit sibi.
Durus senex vix promittit: atque aulæ timens,
Domo sublatam variis abstrudit locis.
Insidias servos facit hujus Lyconidis,
Qui virginem vitiarat; atque ipse obsecrat
Avonculum Megadorum sibimet cedere
Uxorem amanti. per dolum mox Euclio
Quum perdidisset, aulam insperato invenit,
Lætusque natam collocat Lyconidi.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur, PRISCIANI.

A *Ulam repertam auri plenam Euclio*
V *i summa servat, miseris affectus modis.*
L *yconides istius vitiat filiam.*
V *olt hanc Megadorus indotatam ducere.*
L *ubensque ut faciat, dat coquos cum obsonio.*
A *uro formidat Euclio; abstrudit foris.*
R *eque omni inspecta, compressoris servulus*
I *d surpit. illic Euclioni rem refert,*
A *b eo donatur auro, uxore, & filio.*

ALIUD

CAMERARII.

NOmen Fabulæ inditum à re, quæ negotium & variat, & reddit copiosiorem expositionem. Ea est olla plena auri, reperta ab Euclione in domo paterna. Hujus senis avarissimi & parcissimi filiam, vi noctu adolescens Lyconides compresserat. Itaque instante partu, cum puellam amaret, & avunculo desponsam esse cognovisset, rem omnem matri indicat, & per hanc impetrat, illa sibi ut nubat. Interea senex de auri custodia delitias facere, & illud tamen amittere. hinc illæ turbæ querelarum, & error confessionis, factæ injuriæ. Tandem adolescens de servo suo cognoscit, quid de olla sit factum. Atque hactenus Plautina ad nos pervenerunt. Ex proposito autem argumento intelligi potest, tum & aurum redditum seni, & illum animo mutatum fuisse, & dotatam filiam tradidisse Lyconidi. Hæc *Codrum* persecutum esse accepimus expositione sua, & illius versus esse, qui vulgo feruntur. Noster quidem *Fabricius* indicavit quædam Romæ reperta, quibus supplerentur hæc deficientia: sed ne illa quidem satis Plautina, neque causa, cur adjici vellemus, visa fuit. PROPONITUR imago sordidæ parsimoniæ & morositatis in Euclione. Nam & hoc vitium senile est. Quo ipso quoque indicatur, una cum ætate intelligentiam animi minui. Perverse enim certe fit, ut tum maxime studeatur rei, cum minime ad usum longi temporis spes relinquitur.

PRO-

PROLOGUS.

LAR FAMILIARIS.

Nequis miretur qui ſim, paucis eloquar.
Ego Lar ſum Familiaris, ex hac familia,
Unde exeuntem me aſpexiſtis. hanc domum
Jam multos annos eſt cum poſſideo, & colo
Patrique, avoque jam hujus, qui nunc hîc habet:
Sed mihi avos hujus obſecrans concredidit
Theſaurum auri clam omnis: in medio foco
Defodit, venerans me, ut id ſervarem ſibi.
Is quoniam moritur, ita avido ingenio fuit,
Nunquam indicare id filio voluit ſuo:
Inopemque optavit potius eum relinquere,
Quam eum Theſaurum commonſtraret filio.
Agri reliquit eji non magnum modum,
Quo cum labore magno, & miſere viveret.
Ubi is obiit mortem, qui mihi id aurum credidit,
Cœpi obſervare, ecquî majorem filius
Mihi honorem haberet, quam ejus habuiſſet pater.
Atque ille vero minus minuſque impendio
Curare, minuſque me impartire honoribus.
Item à me contra factum eſt: nam item obiit diem.
Is ex ſe hunc reliquit, qui hîc nunc habitat, filium

2. L*Ar ſum.*] Adhibetur hic deus: quia, quæ à Lare dicuntur, non niſi à deo ſciri poterant. *Horat.* in arte Poët.

Nec deus interſit, niſi dignus vindice nodus
Inciderit. ——

Lares autem non ſolum ædibus, ſed & vicis integris & itineribus præſidere exiſtimabantur. *Herald.* Adv. lib. 1. c. 7.

4. *Colo.*] *Colere* & vivere, & habitare ſignificat. Vid. Mil. 3. 1.

5. *Patrique, avoque.*] Sic emendo: *cum poſſideo, & color Patrique, &c.* Quomodo alias hos verſus connectes? Ait Lar, annos jam multos ſe domum eam poſſidere, & à Patre avoque hodierni domini pro Lare cultum. *Acidal.*

9. *Avido.*] Pro *avido*, notat *Scaliger*, veteres codices habere, *avio*, id eſt, ſtolido. Sententia eſt; Ita aut ſtolidus aut avarus ille ſenex fuit, ut defoſſum theſaurum ſibi etiam mortuo crediderit uſui futurum. *Boxhorn.*

13. *Agri, &c.*] Horat. 2. Sat. 6.

Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus.

17. *Honorem.*] *Honos* hic, ſacrificium & litatio eſt. *Nonius.* Et pro cultura & obſervantia ſumitur.

18. *Minuſque impendio.*] Id eſt, minus multo curabat. *Nonius.*

25. *Cura-*

Pariter moratum, ut pater avusque hujus fuit.
Huic filia una est: ea mihi cotidie
Aut ture, aut vino, aut aliquî semper supplicat:
Dat mihi coronas. ejus honoris gratia
Feci, thesaurum ut hic reperiret Euclio,
Quo eam facilius nuptum, si vellet, daret.
Nam compressit eam de summo adolescens loco.
Is scit adolescens quæ sit, quam compresserit:
Illa illum nescit, neque compressam autem pater. Lang. actumat.
Eam ego hodie faciam, ut hic senex de proximo
Sibi uxorem poscat. id ea faciam gratia,
Quo ille eam facilius ducat, qui compresserat.
Et hic qui poscet eam sibi uxorem senex,
Is adolescentis illius est avunculus,
Qui illam stupravit noctu, Cereris vigiliis.
Sed hic senex jam clamat intus, ut solet.
Anum foras extrudit, ne sit conscia.
Credo aurum inspicere volt, ne surreptum fiet.

25. *Coronas.*] *Vel* meo capiti imponit: *vel*, ut *Cato* autumat, in focum indit. Coronas autem, quæ Laribus suspensæ, inusitata magnitudine fuisse, docet. *Meurs.*

36. *Cereris vigiliis.*] Τοῖς θεσμοφορίοις. Sacra enim hæc à mulieribus jejunantibus nocturna celebrabantur. Quod Ceres filiam suam nocte quæsierit, in Ætna oberrans. Et deæ appellabantur θεσμοφόροι, Ceres & Proserpina. *Camer.*

39. *Ne surreptum.*] Ἔλλ. pro, *anne.* *Scalig.* Vel est anastrophe, pro, *surreptumne fiet.*

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

EUCLIO, STAPHYLA.

EXI, *inquam, age exi. exeundum hercle tibi hinc est foras.*
Circumspectatrix cum oculis emissitiis.
ST. *Nam cur me miseram verberas?* EU. *ut misera sis,*
Atque ut te dignam mala malam ætatem exigas.
ST. *Nam qua me nunc causa extrusisti ex ædibus?*

2. O*Culis emissitiis.*] *Oculi emissitii* sunt, qui huc atque illuc excurrunt, omnia curiose observitantes. Alii tales interpretantur quales *Lamiæ* circumferunt. *Longolius.*

4. *Malam ætatem.*] *Mala ætas*, pro senectute crebro & argute ponitur. Contra, *Ætas bona*, pro juventa. *J. Gul.*

EV. *Tibi ego rationem reddam, ſtimulorum ſeges?*
Illuc regredere ab oſtio: illuc ſis. vide, ut
Incedit. at ſcin' quo modo tibi res ſe habet?
Si hodie hercle fuſtem cepero, aut ſtimulum in manum,
Teſtudineum iſtum tibi ego grandibo gradum.
ST. *Utinam me divi adaxint ad ſuſpendium*
Potius quidem, quam hoc pacto apud te ſerviam.
EV. *At ut ſceleſta ſola ſecum murmurat!*
Oculos hercle ego iſtos, improba, effodiam tibi,
Ne me obſervare poſſis, quid rerum geram.
Abſcede: etiam nunc: etiam nunc: etiam. ohe! Douz. etiam ohe nunc.
Iſtic adſtato. ſi hercle tu ex iſtoc loco Iſtic adeſto.
Digitum transverſum aut unguem latum exceſſeris,
Aut ſi reſpexis, donicum ego te juſſero,
Continuo hercle ego te dedam diſcipulam cruci.
Sceleſtiorem me hac anu certe ſcio
Vidiſſe nunquam: nimiſque ego hanc metuo male,
Ne mihi ex inſidiis verba imprudenti duit,
Neu perſentiſcat, aurum ubi eſt abſconditum:
Quæ in occipitio quoque habet oculos, peſſuma.
Nunc ibo ut viſam, eſt ne ita aurum ut condidi, Douz. ſit ne ita.
Quod me ſollicitat plurimis miſerum modis.
ST. *Nec nunc mecaſtor quid hero ego dicam meo* Lang. non enim ecaſtor.
Mala rei eveniſſe, quamve inſaniam,
Queo comminiſci: ita miſeram me ad hunc modum
Decies die uno ſæpe extrudit ædibus.

6. *Stimulorum ſeges.*] Id eſt, digna in cujus corpore ſtimuli perpetuo ſati & defixi ſtent, ut in ſegete ſpicæ. *Lambin.*

7. *Illuc regredere, &c.*] *J. Gul.* ita interpungit, *Illuc regredere ab oſtio, illuc. ſis vide, ut Incedit.* nam quo eam retro abire velit, iteratione adverbii magis ſignificat: & ea ſententia geſtu adjuvanda eſt, ut plurimæ Comicorum.

10. *Grandibo.*] Efficiam ut majora in gradiendo ſpacia facias. *Taubm.*

11. *Adaxint.*] Pro, *adigant.* Nonius. Turn. l. 23. 18. pro *adegerint. Axit autem antiquos dixiſſe, pro egerit, manifeſtum eſt.* Feſtus.

20. *Diſcipulam cruci.*] In crucem agam te, tamquam ſub diſciplinam & magiſterium quoddam, ubi diſcas oculos iſtos emiſſitios non continere, ſed claudere. *Siberus.*

23. *Duit.*] Pro dederit.

27. *Miſerum modis.*] Poſt hunc verſum inſerit è Nonio talem, *J. Gul.*

Nec noctu, nec diu quietus unquam eam.

32. *In-*

Nescio pol qua illunc hominem intemperia tenent;
Pervigilat noctes totas: tum autem interdius
Quasi claudus sutor domi sedet totos dies.
Neque jam quo pacto celem herilis filia
Probrum, propinqua partitudo cui appetit,
Queo comminisci: neque quicquam melius est mihi,
Ut opinor, quam ex me ut unam faciam literam
Longam, meum laqueo collum quando obstrinxero.

32. *Intemperia.*] Ab *intempirantia*, id est, à tota mente & ratione defectio. *Turneb.*

38. *Litteram longam.*] Litteræ *I* sonum triplicem deprehendo. primum ejus longæ, & vere longæ: quia non, ut cætetæ, geminatur, sed productior fit, & longitudine velut dupla. ideo κατ' ἐξοχὴν. Inter omnes litteras hæc proprie dicta *longa*. Et quæ sola inter grandes & Romanas illas litteras super cæteras eminuit, & forma ipsa pensilem prætulit ac porrectam. Hac eadem mente Ausonius epigr. 120. in liguritorem Eunum scripsit:

Quid imperite? putas ibi scriptum,
Ubi locari jota convenit longum?

Nam suspendio censet eum dignum. *Lipsius.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

EUCLIO, STAPHYLA.

NUnc defæcato demum animo egredior domo,
Postquam perspexi salva esse intus omnia.
Redi nunc jam intro, atque intus serva. ST. quippini
Ego intus servem: an ne quis ædes auferat?
Nam hic apud nos nihil est aliud quæsti furibus:
Ita inaniis sunt oppletæ atque araneis.
EU. Mirum quin tua nunc me causa faciat Juppiter
Philippum regem aut Darium, trivenefica.
Araneas mihi ego illas servari volo.
Pauper sum, fateor, patior: QUOD DI dant fero.

1. D*Efæcato.*] Id est, liquido, minimeque turbido, id est, hilari. Vide Epid. 5. 1.

3. *Serva.*] *Servare sollicite & suspiciose observare.* Nonius. *Servare domum*, pro, domesticæ rei curam sedulam habere, dicebant veteres. Inde in lapide antiquo; *Lanam feci, domum servavi.* Boxhornius.

6. *Inaniis.*] *Inania, æ*, id est, Inanitas. *Nonius.* Jam vero quæ vacua sunt, etiam *aranearum plena* esse dicimus. *Muret.*

10. *Patior.*] *Cui cum paupertate bene convenit, dives est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Modus divitiarum primus est, habere quod necesse est: proximus, quod sat est.* Seneca.

EV. *Tibi ego rationem reddam, stimulorum seges?*
Illuc regredere ab ostio: illuc sis. vide, ut
Incedit. at scin' quo modo tibi res se habet?
Si hodie hercle fustem cepero, aut stimulum in manum,
Testudineum istum tibi ego grandibo gradum.
ST. *Utinam me divi adaxint ad suspendium*
Potius quidem, quam hoc pacto apud te serviam.
EV. *At ut scelesta sola secum murmurat!*
Oculos hercle ego istos, improba, effodiam tibi,
Ne me observare possis, quid rerum geram.
Abscede: etiam nunc: etiam nunc: etiam. ohe! Douz. etiam ohe nunc.
Istic adstato. si hercle tu ex istoc loco Istic adesto.
Digitum transversum aut unguem latum excesseris,
Aut si respexis, donicum ego te jussero,
Continuo hercle ego te dedam discipulam cruci.
Scelestiorem me hac anu certe scio
Vidisse nunquam: nimisque ego hanc metuo male,
Ne mihi ex insidiis verba imprudenti duit,
Neu persentiscat, aurum ubi est absconditum:
Quæ in occipitio quoque habet oculos, pessuma.
Nunc ibo ut visam, est ne ita aurum ut condidi, Douz. sit ne ita.
Quod me sollicitat plurimis miserum modis.
ST. *Nec nunc mecastor quid hero ego dicam meo* Lang. non enim ecastor.
Malæ rei evenisse, quamve insaniam,
Queo comminisci: ita miseram me ad hunc modum
Decies die uno sæpe extrudit ædibus.

6. *Stimulorum seges.*] Id est, digna in cujus corpore stimuli perpetuo sati & defixi stent, ut in segete spicæ. *Lambin.*

7. *Illuc regredere, &c.*] *J. Gul.* ita interpungit, *Illuc regredere ab ostio, illuc. sis vide, ut Incedit.* nam quo eam retro abire velit, iteratione adverbii magis significat: & ea sententia gestu adjuvanda est, ut plurimæ Comicorum.

10. *Grandibo.*] Efficiam ut majora in gradiendo spacia facias. *Taubm.*

11. *Adaxint.*] Pro, *adigant.* Nonius. Turn. l. 23. 18., pro *adegerint.* *Axit autem antiquos dixisse, pro egerit, manifestum est.* Festus.

20. *Discipulam cruci.*] In crucem agam te, tamquam sub disciplinam & magisterium quoddam, ubi discas oculos istos emissitios non continere, sed claudere. *Siberus.*

23. *Duit.*] Pro dederit.

27. *Miserum modis.*] Post hunc versum inserit è Nonio talem, *J. Gul.*

Næ noctu, nec diu quietus unquam eam.

32. *In-*

Nescio pol quæ illunc hominem intemperiæ tenent;
Pervigilat noctes totas: tum autem interdius
Quasi claudus sutor domi sedet totos dies.
Neque jam quo pacto celem herilis filiæ
Probrum, propinqua partitudo cui appetit,
Queo comminisci: neque quicquam melius est mihi,
Ut opinor, quam ex me ut unam faciam literam
Longam, meum laqueo collum quando obstrinxero.

32. *Intemperiæ.*] Ab *intemperantia*, id est, à tota mente & ratione defectio. *Turneb.*

38. *Literam longam.*] Litteræ *I* sonum triplicem deprehendo. primum ejus longæ, & vere longæ: quia non, ut cæteræ, geminatur, sed productior fit, & longitudine velut dupla. ideo κατ' ἐξοχὴν, inter omnes litteras hæc proprie dicta *longa*. Et quæ sola inter grandes & Romanas illas litteras super cæteras eminuit, & forma ipsa pensilem prætulit ac porrectam. Hac eadem mente Ausonius epigr. 120. in liguritorem Eunum scripsit:

Quid imperite? putas ibi scriptum,
Ubi locari jota convenit longum?

Nam suspendio censet eum dignum. *Lipsius.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

EUCLIO, STAPHYLA.

NUnc *defæcato demum animo egredior domo,*
Postquam perspexi salva esse intus omnia.
Redi nunc jam intro, atque intus serva. ST. *quippini*
Ego intus servem: an ne quis ædes auferat?
Nam hîc apud nos nihil est aliud quæsti furibus:
Ita inaniis sunt oppletæ atque araneis.
EU. *Mirum quin tua nunc me causa faciat Juppiter*
Philippum regem aut Darium, trivenefica.
Araneas mihi ego illas servari volo.
Pauper sum, fateor, patior: QUOD DI *dant fero.*

1. DEfæcato.] Id est, liquido, minimeque turbido, id est, hilari. Vide Epid. 5. 1.

3. *Serva.*] *Servare sollicite & suspiciose observare.* Nonius. *Servare domum*, pro, domesticæ rei curam sedulam habere, dicebant veteres. Inde in lapide antiquo; *Lanam feci, domum servavi.* Boxhornius.

6. *Inaniis.*] *Inania, æ*, id est, Inanitas. *Nonius.* Jam vero quæ vacua sunt, etiam *aranearum plena* esse dicimus. *Muret.*

10. *Patior.*] *Cui cum paupertate bene convenit, dives est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Modus divitiarum primus est, habere quod necesse est: proximus, quod sat est.* Seneca.

Abi intro, occlude januam. jam ego hic ero.
Cave quenquam alienum in ædis intromiseris.
Quod quispiam ignem quærat, extingui volo.
Ne causæ quid sit, quod te quisquam quæritet.
Nam si ignis vivet, tu extinguere extemplo.
Tum aquam aufugisse dicito, si quis petet.
Cultrum, securim, pistillum, mortarium,
Quæ utenda vasa semper vicini rogant,
Fures venisse, atque abstulisse dicito.
Profecto in ædes meas me absente neminem
Volo intromitti; atque etiam hoc prædico tibi,
Si Bona Fortuna veniat, ne intromiseris.
ST. *Pol ea ipsa credo ne intromittatur cavet:*
Nam ad ædis nostras nusquam adiit, quanquam prope est.
EU. *Tace; atque abi intro.* ST. *taceo, atque abeo.* EU. *occlude sis*
Fores ambobus pessulis. jam ego hic ero.
Discrucior animi, quia ab domo abeundum est mihi.
Nimis hercle invitus abeo: sed quid agam, scio.
Nam noster nostræ qui est magister Curiæ,

15. *Si ignis vivet.*] Id est, si ignis à te non exstinguatur; tu vitâ exstingueris. Ita *interfici torrem flammeum*, Attius: *mori conscium ignem*, Statius dixere. *Boxhorn.*

24. *Quanquam prope est.*] Unus sic Camerarianus. At Pall. sex aberat verbum: primus etiam *quaquam.* Scribendum censeo: *Nam ad ædis nostras nunquam adiit quaquam prope.* Hoc est, ulla ex parte. Nec dubito quin illa particula veteribus in usu fuerit. Nam & Sosipater Charisius lib. 2. hoc inter adverbia ponit, addito exemplo Pomponii, *quaquam negas nuptam*, & composita ostendunt *haudquaquam* & *nequaquam.* Denique & Langiani codices, *nunquam.* Gronovius.

26. *Ambobus.*] Supero & infero: totidem enim pessuli, quot limina. Apud Comicos, cum dicitur *foribus* vel *ostio obdi pessulum*, non satis scio, utrum βάλανος intelligatur, an μοχλὸς parvus, & obex: cui proprie verbum *Obdere* videtur convenire. Latini autem βαλανον *pessulum* quasi parvum πασσὸν dixerunt; non à *pede.* Casaubon.

28. *Invitus abeo, &c.*] Ait invitissimum se domo egredi, ob nimiam curam scilicet pro Aula illa sua: cæterum scire se quid agat, neque temerarium aut de nihilo esse, quod in publicum subinde prodiens, conspiciatur à legitimo Tribus suæ divisore, una cum reliquis Curialibus nummulum petiturus: quo ab se omnes videlicet suspiciones de thesauro reperto, quam longissime segreget. *Douza.*

29. *Magister Curiæ.*] *Magister Curiæ*, cum sit Comœdia palliata, videtur esse, quem

Dividere argenti dixit nummos in viros:
Id si relinquo, ac non peto, omnes illico
Me suspicentur, credo, habere aurum domi.
Nam NON EST verisimile, hominem pauperem
Pauxillum parvi facere, quin nummum petat.
Nam nunc quom celo sedulo omnes, ne sciant,
Omnes videntur scire, & me benignius
Omnes salutant, quam salutabant prius.
Adeunt, consistunt, copulantur dexteras:
Rogitant me ut valeam, quid agam, quid rerum geram.
Nunc quo profectus sum ibo, postidea domum
Me rursum, quantum potero, tantum recipiam.

quem Græci φρατριάρχην appellant. ut enim curia pars est Tribus Romanis; sic & Græcis φρατρίας. Græca ad consuetudinem Romanam traducta sunt. & ut pagorum erant magistri, sic & curiarum. *Turneb.*

30. *In viros.*] Viritim, κατ' ἄνδρα. *T.*

38. *Consistunt.*] In via euntem sistunt & compellant. *Boxhorn.* *Copulantur.*] Τὰς δεξιὰς ἐμοὶ ἐμβάλλουσι. *Copulantur*, pro, *copulant.* Lamb.

40. *Quo profectus.*] Quo ire & proficisci intenderam.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

EUNOMIA, MEGADORUS.

VElim te arbitrari me hæc verba, frater,
Meæ fidei, tuaque rei hoc causa
Facere, ut æquom est germanam sororem.
Quanquam haud falsa sum, nos odiosas haberi.
Nam MULTUM loquaces merito omnes habemur, *Passer multiloquaces.*
Nec mutam profecto repertam ullam esse
Hodie dicunt mulierem ullo in seculo.
Verum hoc, frater, unum tamen cogitato,
Tibi proxumam me, mihique item esse te.
Ut æquom est, quod in rem esse utrique arbitremur,
Et mihi te, & tibi me consulere & monere:
Neque occultum id haberi, neque per metum mussari,

12. *Mussari.*] *Mussare est hominum occulta & depressa voce loquentium, quod celatum velint.* Nonius.

 16. *Quis.*]

Quin participem pariter ego te, & tu me ut facias.
Eo nunc ego secreto te huc foras seduxi,
Ut tuam rem ego tecum hîc loquerer familiarem.
ME. *Da mihi, optuma fœmina, manum.* EV. *ubi ea est? quis ea*
Est nam optuma? ME. *tu.* EV. *tune ais?* ME. *si negas,*
Nego. EV. *decet te equidem vera proloqui.*
Nam OPTUMA nulla potest eligi: alia aliâ
Pejor, frater, est. ME. *idem ego arbitror, nec tibi*
Adversari certum est dè istac re unquam, soror.
EV. *Da mihi operam, amabo.* ME. *tua est; utere*
Atque impera, si quid vis. EV. *id quod in rem tuam*
Optumum esse arbitror, te id admonitum advento.
ME. *Soror, more tuo facis.* EU. *facta volo.* — Dour. factum volo.
ME. *quid est id,*
Soror? EV. *QUOD TIBI sempiternum salutare*
Sit procreandis liberis, ita dî faxint, — Dour. ME. ita Di faxint. EV. volo te, &c.
Volo te uxorem domum ducere. ME. *hei occidi!*
EV. *Quid ita?* ME. *quia mihi misero cerebrum excutiunt*

16. *Quis.*] Antique, pro, *quæ*. Quis enim est generis communis, ut Græcis τίς. *Prisc.*

26. *Quod tibi sempiternum, &c.*] Sic solebant initio rei gerendæ profari, bene ominandi caussa. Vide Formul. *Quod bonum, faustum felixque sit.* Taubm.

27. *Ita di faxint.*] Inde non sequitur, illa verba, *ita Di faxint*, adsurde *Megadoro* tribui, quoniam abhorret ab uxore frater. nam potuit vel joci causa hoc interfari: tanquam scilicet etiam liberos procreare liceret ex alia re quam fœminis: respexeritque ad illa *Euripidis* in Hippol. Ω̃ Ζεῦ! τί δὴ κίβδηλον ἀνθρώποις κακὸν, &c. *Gruter. Ita dii faxint, inquito.*] Postremum verbum Heraldus ex conjectura interposuit, & hæc verba dedit Eunomiæ, quum vulgo haberet Megadorus, quippe cui à nuptiis abhorrenti male convenirent. Intellexit nodum, quem jocosi sunt, qui sic tollunt, joco interfari Megadorum, quasi cogitaret posse liberos procreari aliunde quam ex fœminis. Lambinus vidit τὰ *liberis procreandis* non bene conjungi cum precatione, sed potius pertinere ad illa *uxorem ducere.* Ut apud Ennium: *liberum quæsendorum gratia familiæ matrem ducere: & ducit me uxorem sibi liberum quæsendum gratia.* Et passim. Sed immodicus est, quum scribit: *salutare sit.* ME. *ita dii faxint.* EU. *liberis procreandis uxorem.* Utrumque incommodum sola nos interpunctione tollimus, scribendo: *Quod tibi sempiternum salutare sit, procreandis liberis (ita dii faxint) Volo te uxorem domum ducere.* Gronovius.

28. *Domum ducere.*] Mos erat Romanis, in domum mariti novas nuptas, & quidem velatas, traducere: quod fiebat vespere tædis ac facibus præeuntibus; noctu enim nubebant. *Augustinus* lib. 6. de Civit. DEI, cap. 9. *Sed domum ducenda est, quæ nubit: adhibetur deus Domiducus:* sic enim eum deum, qui ei solemni deductioni præerat, appellabant. *Brissonius.*

30. La-

Tua dicta, soror: lapides loqueris. EV. *heja, hoc face,*
Quod te jubet soror. ME. *si lubeat; faciam.* EV. *in rem* Deest. si jubeat.
Hoc tuam est. ME. *ut quidem emoriar, priusquam ducam.*
Sed his legibus, si quam dare vis, ducam: qua
Cras veniat, perendie foras feratur, soror.
His legibus quam dare vis, cedo, nuptias adorna.
EV. *Quam maxuma possum tibi, frater, dare dote:*
Sed est grandior natu: media est mulieris atas.
Eam si jubes, frater, tibi me poscere, poscam.
ME. *Num non vis me interrogare te?* EV. *immo si quid vis, roga.*
ME. *POST MEDIAM atatem, qui mediam ducit uxorem domum;* Pomp Cod del. mediam & v. seq. annum.
Si eam senex anum pragnantem fortuitu fecerit,
Quid dubitas, quin sit paratum nomen puero Postumus?
Nunc ego istum, soror, laborem demam, & diminuam tibi. Non degam.
Ego virtute Deûm & majorum nostrorum, dives sum satis.
Istas magnas factiones, animos, dotes dapsiles,

30. *Lapides loqueris.*] Durus & asper tuus sermo est: qui me quasi lapidibus impetit. Contra *Aristophanes*, Ῥόδα μ' εἴρηκας, *Rosas mihi locutus es.* Longol.

34. *Foras feratur.*] *Foras ferre*, est efferre, ἐκφέρειν. Terentius: *Effertur: imus.* ubi Donatus: *Efferri proprie dicuntur cadavera mortuorum: & IRE, proprie ad exsequias.* Herald.

36. *Quam maxima possum.*] Nec Gruteri *cum* admittendum, nec audiendus qui refingit: *Quam? maxima.* Accipiunt illi duas esse, quarum optionem fratri facit Eunomia. Sed errant: nam una eademque est illa grandior natu & cujus media ætas est. *Gronov.*

40. *Mediam ætatem.*] Cic. in Cat. *Ea jam constans requirit ætas, quæ dicitur media. Qui mediam ducit uxorem.*] Nimis acris ille codex, qui delet τὸ *mediam*. Habent multo plures & meliores. Si defendere libet, præsto est Seneca epist. 20. *Quemcunque vis, occupa, adolescentem, senem, medium.* Ego tamen Plautum scripsisse censeo: *Post mediam ætatem qui media ducit uxorem.* ut intelligas uxorem media ætate. Et sic Langiani codices. *Gronovius.*

41. *Anum prægnantem fortuitu.*] Non possunt ferre *anum* dici, quæ sit *mediæ ætatis*. Ecce codicem, in quo *unum*. Ergo conjiciunt *uno*: & *uno fortuitu*, esse, si semel forte prægnantem fecerit. Gaudeant suo *uno fortuitu*, quod sine exemplo commenti sunt. Plautus dicit anum, pro quasi anu, vel propemodum anu. *Gronov.*

42. *Postumus.*] Scribendum *Postumus* sine *h*. est enim à *post*, quia post patrem mortuum nascitur postumus. *Postumus* tamen censetur etiam, qui post factum testamentum natus est, etiam vivo patrefamilias: sed & qui post alios liberos, ultimusque gignitur. *Turneb.*

45. *Factiones.*] Id est, *opulentiam & nobilitatem*. Nonius. *Clientelas.* Boxh.

Clamores, imperia, eburata vehicula, pallas, purpuram,
Nihil moror, quæ in servitutem sumptibus redigunt viros.
EV. *Dic mihi, quæso, quis ea est, quam vis ducere uxorem?* ME. *eloquar.* *Prisc.* dic mihi sodes.
Novistin' hunc senem Euclionem ex proximo pauperculum?
EV. *Novi, hominem haud malum mecastor.* ME. *ejus cupio filiam*
Virginem mihi desponderi. verba ne facias, soror.
Scio quid dictura es: hanc esse pauperem. hæc pauper placet.
EV. *Dî bene vertant.* ME. *idem ego spero.* EV. *quid! me nunc quid vis?* ME. *vale.*
EV. *Et tu, frater.* ME. *ego conveniam Euclionem, si domi*
Est. sed eccum. nescio unde sese homo recipit domum.

Dapsiles.] Vide Mostell. 4. 2. & Pseudol. 1. 4.

52. *Scio quid dictura es.*] Hoc quoque fervit Scioppio ad liberandum solœcismi crimine, *scio quod:* quia sic in Langianis. Sed illud servant Cam. & sex Pall. Bacch. 1. 1. *Scio quid ago. P. & pol ego scio quid metuo.* Et tamen in altero quoque τὸ *quod* pronomen foret, non conjunctio: quippe quod plenum sit: *Scio id, quod dictura es.* Gronovius.

53. *Quid me nunc.*] Sermo discedentis. *Lambin.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

EUCLIO, MEGADORUS.

P*Ræsagibat mihi animus, frustra me ire, quom exibam domo.*
Itaque abibam invitus. nam neque quisquam Curialium
Venit, neque magister, quem dividere argentum oportuit.
Nunc domum properare propero: nam egomet sum hîc; animus domi est.
ME. *Salvus atque fortunatus, Euclio, semper sies.*

1. P*Ræsagibat.*] Cic. 1. De divin. laudat hunc versum: & addit: *Sagire, sentire acutè est. ex quo sagæ anus, quia multa scire volunt: & sagaces dicti canes. Is igitur, qui ante sagit, quam oblata res est, dicitur præsagire, id est, futura ante sentire.*

2. *Curialium.*] *Curiales* à curiis dicuntur, in quas olim divisus Popul. Romanus, ut *tribules* à tribubus. *Lambinus.*

3. *Magister.*] *Romæ* singulas Tribus suos divisores habuisse docet *Ascon.* Actione 2. in Verrem qui pecuniam populo viritim dividebant, singuli in sua Tribu: & alio nomine *Magistri Curiarum* appellantur, Ciceroni *Curiones*. Ravard.

6. *Ape-*

EV. *Dî te ament, Megadore.* ME. *quid tu? recten' atque ut vis vales?*
EV. *Non temerarium est, ubi dives blande appellat pauperem.*
Jam illic homo aurum me scit habere, eo me salutat blandius.
ME. *Ain' tu te valere?* EV. *pol ego haud à pecunia perbene.*
ME. *Pol SI est animus aequus tibi, satis habes, qui bene vitam colas.*
EV. *Anus hercle huic indicium fecit de auro: perspicue palam est.*
Cui ego jam linguam praecidam, atque oculos effodiam domi.
ME. *Quid tu solus tecum loquere?* EV. *meam pauperiem conqueror.*
Virginem habeo grandem, dote cassam, atque illocabilem,
Neque eam queo locare cuiquam. ME. *tace: bonum habe animum, Euclio:*
Dabitur: adjuvabere à me: dic si quid opus est, impera.
EV. *Nunc petit, quom pollicetur: inhiat aurum ut devoret.*
Altera manu fert lapidem, panem ostentat altera.
Nemini credo, qui large blandu'st dives pauperi.
Ubi manum injicit benigne, ibi onerat aliquam zamiam.
Ego istos novi polypos, qui sibi quicquid tetigerint, tenent. *Dous.* qui ubi quid tetigerint, tenent.

9. *A pecunia.*] Quod ad pecuniam attinet. *Lamb.*

10. *Satis habes.*] Ex hoc verbo suspicatur Euclio, istum de auro aliquid resciviffe. *Taubm.*

14. *Cassam.*] Id est, carentem. *Cassum* enim, ut *caritum*, à careo. *Prisc.* lib. 9. Α'προίκον, *indotatam.* Turneb. *Illocabilem.*] Virgo illocabilis est ἀνεκδότιμος, quae omnino nuptui collocari nequit; non autem ἀνέκδοτος; ea enim est, quae nondum elocata est, οὔπω ἐκδεδομένη. *Siberus.*

17. *Inhiat.*] Vide Trinum. 1. 2. & Menaechm. 3. 1.

18. *Altera, &c.*] Translatum ab iis, qui canes ostentato pane pelliciunt, deinde accedentibus saxum illidunt. *Erasmus.*

20. *Manum injicit.*] Manum cum manu copulat. *Lamb.* *Onerat aliquam zamiam.*] Hic locus exercitos habuit hactenus eruditissimos Criticos. *Onerare zamiam* sic dictum est, ut Virgil. *vina onerare*, pro, in navem imponere, dixit: & *Cato* apud Nonium, *onerare commeatum in navi.* Neque hic hypallage, ut vulgo sibi persuadent: neque legendum, *onerat zamia.* *Onerare zamiam*, est imponere & inferre zamiam, hoc est, jacturam: nam *onerare* est ἐπιφορτίζειν καὶ ἐμβάλλειν, & *onus* ἐμβολή. *Salmasius.*

21. *Polypos.*] *Polypus*, piscis, quicquid suis fibris & branchiis amplexus est, firmissimè

ME. *Da mihi operam parumper. paucis, Euclio, est quod te volo.*
De communi re appellare, mea & tua. EV. *hei misero mihi!*
Aurum mihi intus harpagatum est. nunc hic eam rem volt, scio,
Mecum adire ad pactionem: verum intervisam domum.
ME. *Quo abis?* EV. *jam ad te revortar: namque est quod visam domum.*
ME. *Credo edepol, ubi mentionem ego fecero de filia,*
Mihi ut despondeat, sese à me derideri rebitur.
Neque illo quisquam est alter hodie ex paupertate parcior.
EV. *Dî me servant, salva res est: salvom est, si quid non perit.*
Nimis male timui. priusquam intro redii, exanimatus fui.
Redeo ad te, Megadore, si quid me vis. ME. *habeo gratiam.*
Quæso quod te percontabor, ne id te pigeat proloqui.
EV. *Dum quidem ne quid perconteris, quod mihi non lubeat proloqui.*
ME. *Dic mihi, quali me arbitrare genere prognatum?* EV. *bono.*
ME. *Quid fide?* EV. *bona.* ME. *quid factis?* EV. *neque malis, neque improbis.*
ME. *Ætatem meam scis?* EV. *scio esse grandem, itidem ut pecuniam.*

missimè tenet. Per hos significat rapaces & tenaces. *Lamb.* *Qui sibi quicquid tetigerint.*] Ita Gruterus de conjectura. Camerarianus 1 *qui vibi quidquid*. Pall. *quin ibi quicquid*, vel, *quin ubi quidquid*. lege: *ubi quidque tetigerint, tenent.* Sic Bacchid. 2. 3. *Istius hominis ubi sit quæque mentio.* Pœnoli prologo: *Ubi quamque in urbem est ingressus.* Virgilius lib. 7. Æneidos: *Io matres audite ubi quæque Latinæ.* Livius lib. 24. *quantum copiarum & ubi quæque essent.* Nec dubito quin & Statius scripserit in Soteriis Rutilii: *Urbesque ubi quæque togatæ.* Non *ubicumque*, ut vulgo. *Gronov.*

24. *Eam rem.*] Id est, *ob eam rem.* Douza.

27. *Mentionem.*] De sponsalibus futuris loquitur; ideo aptis illi rei verbis utitur, *ubi mentionem fecero.* Nam qui poscit, *Mentionem facere* dicitur; qui respondet, *Repromittere*, sive tantum, *Promittere*; ut hic paulo inferius, *promitto hoc fore.* J. Gulielm.

29. *Ex paupertate.*] Id est, ex ordine seu numero pauperum. *Cam.*

30. *Salvom est.*] Lectio vulgata palam inepta est. Scribe; *Salva res est; salvum est si, quod non periit.* Tò *periit*, non *perit*, habent Mss. quos vidi. Et id rectum est. Euclio, semper male timens auro suo, quod in præsens salvum invenit, metuit in futurum. Salva, inquit, res est, si salva dicenda sit, quæ sicut nondum periit, ita potest aliquando perire. *Boxhornius.*

38. *Mala*

ME. *Certe edepol equidem te civem ſine mala omni malitia*
Semper ſum arbitratus, & nunc arbitror. EV. *aurum huic olet.*
Quid nunc me vis? ME. *quoniam tu me, & ego te qualis ſis, ſcio:*
Quæ res recte vortat, mihique, tibique, tuæque filiæ,
Filiam tuam mihi uxorem poſco: promitte hoc fore.
EV. *Heia Megadore, haud decorum facinus tuis factis facis,*
Ut inopem atque innoxium abs te, atque abs tuis me irrideas.
Nam de te neque re, neque verbis merui, ut faceres quod facis.
ME. *Neque edepol ego te deriſum venio, neque derideo:*
Neque dignum arbitror. EV. *cur igitur poſcis meam gnatam tibi?*
ME. *Ut propter me tibi ſit melius, mihique propter te & tuos.*
EV. *Venit hoc mihi, Megadore, in mentem, te eſſe hominem divitem,*
Factioſum; me item hominem pauperum pauperrimum.
Nunc ſi filiam locaſſim meam tibi, in mentem venit,
Te bovem eſſe, & me eſſe aſellum: ubi tecum conjunctus ſiem,
Ubi onus nequeam ferre pariter, jaceam ego aſinus in luto:
Tu me bos magis haud reſpicias, gnatus quaſi nunquam ſiem.
Et te utar iniquiore, & meus me ordo irrideat.
Neutrubi habeam ſtabile ſtabulum, ſi quid divortii fuat.
Aſini me mordicibus ſcindant, boves incurſent cornibus. *Grut* mordicitus.
Hoc MAGNUM eſt periculum, me ab aſinis ad boves tranſcendere.

38. *Mala omni malitia.*] *Malitiam veteres, ut Dolum, mediam ponendam eſſe duxerunt: quaſi ſit & Bona.* Nonius.

41. *Quæ res, &c.*] Præfatio veterum benè ominandi gratia. *Taub.*

44. *Atque innoxium.*] Qui nec tibi nec tuis nocuit. Vel; Qui innocens, quod ad te, atque ad tuos attinet. *Irrideas.*] Juvenalis; *Nil habet paupertas durius in ſe, Quam quod ridiculos homines facit.* Boxh.

50. *Factioſum.*] Multis innixum & florentem clientelis. *Boxhorn.*

54. *Gnatus.*] Pro *natus.* Plus eſt autem, *Nunquam natum eſſe*, quam, *mortuum eſſe.* Lamb.

57. *Mordicibus.*] Dictum videtur non quidem pro *morſibus*, ſed pro ipſis *dentibus*; quemadmodum Catullus *nutrices* dixit pro mammis: & Plauto *mordices* nihil aliud ſunt, quam dentes: & *dentes* idem quod oblocutiones atque cavillationes: ſicut *cornua* ſunt injuriæ, & oppreſſiones. *Siber.*

58. *Me ab aſinis ad boves.*] Id eſt, implicari inconveniente neceſſitudine. *Camer.*

ME. *QUAM ad probos propinquitate proxime te adjunxeris,*
Tam optumum est. tu conditionem hanc accipe: ausculta mihi,
Atque eam despond mihi. EV. *at nihil est dotis quod dem.* ME. *ne duas.* Mss. quidem.
DUMMODO morata recte veniat, dotata est satis.
EV. *Eo dico, ne me thesauros reperisse censeas.*
ME. *Novi, ne doceas. desponde.* EV. *fiat. sed pro Juppiter:*
Non ego disperii! ME. *quid tibi est?* EV. *quid crepuit quasi ferrum modo?* Mss. Lang. num ego disperii?
ME. *Hic apud me hortum confodere jussi. sed ubi hic est homo?*
Abiit, neque me certiorem fecit: fastidit mei.
Quia videt me suam amicitiam velle, more hominum facit.
Nam si opulentus it petitum pauperioris gratiam,
Pauper metuit congredi. per metum male rem gerit. Acid. congrediri.
Idem quando illæc occasio periit, post sero cupit.
EV. *Si hercle ego te non elinguandam dedero usque ab radicibus,*
Impero, auctorque sum, ut tu me cuivis castrandum loces.
ME. *Video hercle ego te me arbitrari, Euclio, hominem idoneum,*
Quem senecta ætate ludos facias, haud merito meo.
EV. *Neque edepol, Megadore, facio: neque si cupiam, copia est.*

60. *Ausculta mihi. Atque.*] Primus & antiquissimus Vossianus: *ausc. mihi proderis atque.* Numquid: *tu conditionem hanc accipe, ausculta mihi, (proderit,) Atque eam desponde mihi.* Sic habes Capt. 2. 2. *Bene merenti bene profuerit, male merenti par erit.* Curcul. 5. 2. *Hercle istam rem judicasti perfidiose, Phædrome, Et tibi oberit.* Milit. 3. 3. *Nam id proderit mihi, militi male quod facietis ambæ.* Trucul. 4. 4. *In eam rem si quid habebo, tibi quoque etiam proderit.* Et sic recte Gruterus in Cistellaria 4. 2. 75. *Commoda loquelam tuam, tibi nunc proderit, confitemur Nos cistellam habere.* Nostri quoque omnes *prodetis:* non *prodimus &c*, ut vulgo. *Gronovius.*

63. *Thesauros.*] Homo suspiciosus celare non potest, quod tantopere cupit celatum. *Gruter.*

66. *Hic.*] Id est, *domi meæ.* Hæc à cœpto sermone aliena à Megadoro dicuntur, ut omni suspicione Euclio liberetur, qui nihilominus se protipit. Unde statim quærit Megadorus; *Sed ubi hic est homo?* nempe, Euclio.

67. *Fastidit mei.*] Vide Stich. 2. 3. Lucillius:

Tristes, difficiles sumu', fastidimu' bonorum. Taub.

72. *Elinguandam.*] Unde *elinguatio*, γλωσσοτομία. quod Scaliger notat ad Festum.

73. *Castrand. loces.*] Mercede pacta tradas castrand. *Taub.*

76. *Copia est.*] Id est, *possum.* Interim alludit ad ludos, negatque tam divitem

ME. *Quid nunc? etiam mihi despondes filiam?* EV. *illis legibus,*
Cum illa dote, quam tibi dixi. ME. *sponden' ergo?* EV. *spondeo.*
ME. *Istuc dî bene vortant.* EV. *ita dî faxint. illud facito ut memineris*
Convenisse, ut ne quid dotis mea ad te afferret filia.
ME. *Memini.* EV. *at scio, quo vos soleatis pacto perplexarier.*
PACTUM non pactum est, non pactum pactum est, quod vobis lubet.
ME. *Nulla controversia mihi tecum erit. sed nuptias*
Hodie quin faciamus num quae causa est? EV. *immo edepol optuma.*
ME. *Ibo igitur, parabo. nunquid me vis?* EV. *istuc.* ME. *fiet. vale.*
Heus, Strobile, sequere propere me ad macellum strenue.
EV. *Illic hinc abiit. dî immortales, obsecro, AURUM quid valet!*
Credo ego illum jam inaudisse, mihi esse thesaurum domi:
Id inhiat, ea affinitatem hanc obstinavit gratia.

vitem se, ut pecuniam profundere possit in ludicra illa publica. *Taubm.*

81. *Perplexarier.*] Perplexe agere & captiose. *Douza.*

87. *Aurum quid valet.*] Asin. act. 3. Scen. 3.

89. *Obstinavit.*] Id est, *obfirmato & perseveranti animo expetivit.* Festus.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

EUCLIO, STAPHYLA.

UBI tu es, quae deblaterasti jam vicinis omnibus,
Mea me filiae daturum dotem? heus Staphyla, te voco:
Ecquid audis? vascula intus pure propera atque elue.
Filiam despondi ego: bodie nuptum huic Megadoro dabo.
ST. *Dî bene vortant. verum ecastor non potest: subitum est nimis.*

1. D*Eblaterasti.*] *De* hic auget. Vide Epid. act. 3. 1.

3. *Pure propera.*] Forte, *properamque:* vel *pura properam atque elue.* Scriverius. *Pure lautum, est aqua pura lavatum.* Festus. Alluditur ad consuetudinem veterum, quibus ante nuptias sacrificare moris fuit; & quidem Junoni, Veneri, & Gratiis. *Meurs. Propera, atque elue.*] *Propera atque elue*, est propera eluere. *Casaub.*

12. Ma-

EV. *Tace, atque abi: curata fac sint quom à foro redeam domum.*
Atque occlude ædes: jam ego hic adero. ST. *quid ego nunc agam?*
Nunc nobis prope adest exitium, mihi atque herili filiæ.
Nam probrum atque partitudo prope adest, ut fiat palam.
Quod celatum est, atque occultatum usque adhuc, nunc non potest.
Ibo intro, ut herus quæ imperavit, facta, cum veniat, fient.
Nam, ecastor, malum mœrorem metuo, ne mistum bibam.

12. *Malum mœrorem metuo, ne.*] Mirifice laborant. *Mistim, amystim, malum meracum, immixtim, immixtum,* ludibria conjecturarum. Scribe: *Malum mœrore metuo ne mistum bibam:* Malum cui additus sit mœror, ut vinum bibitur mistum aqua. *Gronovius.*

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

STROBILUS, ANTHRAX, CONGRIO.

POstquam obsonavit herus, & conduxit coquos,
Tibicinasque hasce, apud forum, edixit mihi,
Ut dispartirem obsonium hic bifariam.
CO. *Me quidem, hercle, dicam palam, non divides.* Lips. hic tam palam.
Si quo tu totum me ire vis, operam dabo.
ST. *Bellum & pudicum vero prostibulum popli.*
Post si quis vellet te, haud non velles dividi?
CO. *Atqui ego istuc, Anthrax, aliovorsum dixeram,*
Non istuc quod tu insimulas. ST. *sed herus nuptias*
Meus hodie faciet. CO. *cujus ducit filiam?*
ST. *Vicini hujus Euclionis è proxumo.*
Ei adeo obsonii hinc dimidium jussit dari,

1. C*Onduxit coquos.*] Privatæ personæ, quæ cocos sive *Coctores*, ut Petron. appellat, non habebant familiares, in foro conducebant. *Taubm.*

4. *Divides.*] Vox *dividere* capi etiam potest sensu turpi, quique aures palam offendat; cum interim innuere videatur, sese palam eidem refragari in illa re. *Gruterus.*

5 *Si quo tu totum.*] Recte. Nam obsonii pars erat dividenda simul; & ei præponendus, item divisim uterque coquus. *Gruter.*

6 *Prostibulum.*] De prostibulo vide Stich. 5. 6.

12. *Dimidium jussit.*] Cur non *dimidiatum obsonium* dixerit, vide Agell. lib. 3. 14. *Taubm.*

14. *Dimi-*

Cocum alterum, itidemque alteram tibicinam.
Co. *Nempe huic dimidium dicis, dimidium domi?* Lamb. ducis.
St. *Nempe sicut dicis.* Co. *quid? hic non poterat de suo*
Senex obsonari filiæ in nuptiis?
St. *Vah!* Co. *quid negotii est?* St. *quid negotii sit rogas?*
Pumex non æque est aridus, atque hic est senex.
Co. *Ain' tandem ita esse ut dicis?* St. *tute existuma.*
Quin divûm atque hominum clamat continuo fidem,
Suam rem periisse, seque eradicarier,
De suo tigillo fumus si qua exit foras.
Quin cum it dormitum, follem sibi obstringit ob gulam.
Co. *Cur?* St. *ne quid animæ forte amittat dormiens.*
Co. *Etiamne obturat inferiorem gutturem,*
Ne quid animæ forte amittat dormiens? Vet. animal.
St. *Hæc mihi te, ut tibi me æquom est credere.*
Co. *Immo equidem credo.* St. *at scin' etiam quomodo?*
Aquam hercle plorat, quom lavat, profundere.

14. *Dimidium domi?*] Ergo, *domi*, etiam ad locum significat. *Donatus.*

18. *Pumex.*] Spongia dicitur Vitruvio, quod fistulosus sit spongiæ modo. Unde in Persa,

Nam tu aquam è pumice postulas,
Qui ipsus sitiat. — Scalig.

21. *Eradicarier.*] Radicitus extirpari, hoc est fortunis omnibus penitus everti. *Siber.*

22. *Tigillo.*] *Tignum* & *tigillum* omne notat quod est è ligno. Dicunt enim de Euclione, cupere illum fumum nullum exire ædiculas. *Gruter.*

23. *Follem sibi obstringit ob gulam.*] Nihil hic miri, nisi quod hoc faciebat cubitum iturus. Nam & quum in publicum irent, cum pecunia crumenam de collo suspendebant. Id ille faciebat etiam in lecto furem nocturnum timens. Quum rogasset cocus, cur? illudens stupori ejus, παρὰ προσδοκίαν falsam causam invenit: tanquam id faceret, ne inter respirandum aliquid animæ amitteret. Et solvuntur auditores nihil tale exspectantes in risum. Magis etiam quum continuat coquus jocum. Vide Diatriben ad Stat. cap. 27. *Gronovius.*

25. *Inferiorem, &c.*] Notandum hic per *Inferiorem gutturem*, anum sive podicem designari, eadem metaphora, qua apud Caton. *superiorem alvum dejicere*, id est, stomachum sive adeo ventriculum nausea gravem vomitu exonerare, scriptum reperimus. *Douza.*

27. *Hæc mihi te, sicut.*] Jocus latet civilior. Innuit enim, neutri ab altero credendum. *Acid.*

28. *At scin' etiam quomodo.*] Jubent post *quomodo* interrogandi notam tolli. Negat id Plautus, qui hoc genere loquendi toties utitur. Amphitr. 1. 1. 199. Hac Aulular. 5. 1. 22. Rud. 3. 5. 18. Et alibi. Eodem sensu quo diceret: *vis etiam dicam?* vel, *At etiam vis audire amplius?* Gronov.

29. *Aquam, &c.*] Ob eam causam nunquam lavit *Patrocles Aristophanicus.* Longol. Post, *quomodo*, tollenda hic est interro-

Co. *Censen' talentum magnum exorari potesse*
Ab istoc sene, ut det, qui fiamus liberi?
St. *Famem hercle utendam, si roges, nunquam dabit.*
Quin ipsi pridem tonsor ungues dempserat;
Collegit, omnia abstulit præsegmina.
Co. *Edepol mortalem parce parcum prædicas.* *J. Gul.* esse parum.
Censen' vero adeo esse parcum & misere vivere?
St. *Pulmentum pridem ei eripuit miluus:*
Homo ad prætorem deplorabundus venit:
Insit ibi postulare, plorans, ejulans,
Ut sibi liceret miluum vadarier.
Sexcenta sunt, quæ memorem, si sit otium.
Sed uter vostrorum est celerior? memora mihi.
Co. *Ego, ut multo melior.* St. *cocum ego, non furem rogo.*
Co. *Cocum ego dico.* St. *quid tu ais?* An. *sic sum, ut vides.*
Co. *Cocus ille nundinalis est, in nonum diem*
Solet ire coctum. An. *tun' trium literarum homo*

interrogandi nota, & sic distinguendum; *At scin' etiam quomodo aquam hercle plorat, quum lavat, profundere?* Scisne tu etiam, quomodo deploret aquam se profundere, ejusque jacturam facere, cum se lavat? *Boxhorn.*

33. *Tonsor.*] Personæ Euclionis accommodatius legi potest, *tonsori ungues dempserat.* Nam ut ille triparcus senex, qui famem nemini utendam daret, aliquid erogaverit tonsori, ob ungues decurtandos, non fit vero simile; utque id ei officium gratis præstiterit quis, nugæ: quin immo ipse Euclio ultro potius adiit tonsoris proximam officinam, eique ungues resecuit: vel ideo forsan, ut præsegmina (nihil enim avaritiæ parvum) domum referret. *Gruter.*

39. *Postulare.*] Nam Prætor actionem & judices dabat. Qui actionem habebat, ex qua cum alio experiretur, hostem in jus vocaturus, primum à Prætore petebat, ut liceret eum, quem libello descripserat, vadari. Prætor libello subscribebat. *Vadari* autem, vel *convadari*, est in jus citare, die dicta. *Lamb.*

40. *Miluum vadarier.*] A milvo vades postulare, qui illum certæ pecuniæ sponsione vadimonium obiturum præstarent. *Siber.*

42. *Celerior.*] Furum manus *celeres* vulgo dicuntur. quo Plautus alludit. *J. Gulielm.*

45. *Cocus nundinalis.*] *Congrionem* istum Bustuarii ordinis coquum esse, intelligi vult: quem nos *Semirasum ustorem* cum *Catullo* indigitare possumus, qui mortuis & jam ad rogum elatis cœnam coqueret illam feralem, quod *Silicernium* vocarunt. Quod quoniam nono die fiebat, (unde & *novendiales pulveres* apud *Horat.*) caussam joci Comico præbuit, ut *Cocum nundinalem* diceret Congrionem, quem insubidum prorsus atque imperitum, & ad viscerationes illas Novendiales & inconditas Ustrinæ sive Culinæ mortualis struices escarias, quam ad ingeniosæ gulæ genium sapientiorem esse judicaverit. *Gruter.*

47. Me

Me vituperas? fur, etiam fur trifurcifer.

47. *Me vituperas? fur.*] Illud *fur*, quod sequitur post, *vituperas*, videtur esse irrepticium, & glossema ejus quod dixerat, *trium literarum homo*. Dissald.

ACTUS SECUNDI SCENA QUINTA.

STROBILUS, ANTHRAX, CONGRIO.

TAce nunc jam tu: atque agnum hinc uter est pinguior.
CO. *Licet.* ST. *tu Congrio eum sume, atque abi*
Intro illuc, & vos illum sequimini:
Vos cæteri illuc ad nos. AN. *hercle injuria*
Dispertivisti: pinguiorem agnum isti habent.
ST. *At nunc tibi dabitur pinguior tibicina.*
I sane cum illo, Phrygia. tu autem, Eleusium,
Huc intro abi ad nos. CO. *ô Strobile subdole,*
Huccine detrusisti me ad senem parcissumum?
Ubi, si quid poscam, usque ad ravim poscam prius
Quam quicquam detur. ST. *stultum & sine gratia est*
Ibi recte facere, quando quod facias perit.
CO. *Quî vero?* ST. *rogitas? jam principio in ædibus*
Turba istic nulla tibi erit: si quod uti voles,
Domo abs te afferto, ne operam perdas poscere.
Hîc apud nos magna turba, ac magna familia est,
Supellex, aurum, vestes, vasa argentea:
Ibi si perierit quippiam, (quod te scio
Facile abstinere posse, si nihil obviam est,)

1. T*Ace.*] In quibusdam libris hæc Scena priori conjungitur. *Taubmannus.*

2. *Licet.* ST. *tu, Congrio.*] Poni volunt interrogationis notam post *Licet.* Immo nec hic ponenda, & superiori versu tollenda est. Neque enim rogat Strobilus: sed quia τὸ *Uter* interrogandi sæpe initium est, interpellat eum coquus, nondum oratione absoluta, quasi rogaret, dicturus: *Licet id quidem videre vel cæco.* Sed vicissim prius quam hæc expediat, quod instituerat dicere, interfatur, nulla ejus ratione habita, & continuat, quæ ipse exorsus erat Strobilus. Non igitur, *Liquet*: non *Hic est.* Gronovius.

6. *Pinguior tibicina.*] Tibicines enim, quia sacrificiis frequenter adhibiti, pingues fiebant. *Taubm.*

8. *Ad nos.*] Ædes Megadori. *Lamb.*

11. *Sine gratia.*] Ingratus es. *Tibi recte facere*; scil. aliquis debeat? *Camerar.*

15. *Poscere.*] Id est, *in poscendo.* Lambinus.

Dicant, coci abstulerunt; comprehendite,
Vincite, verberate, in puteum condite.
Horum tibi istic nihil eveniet: quippe qui
Ubi quid surripias, nihil est. sequere hac me. Co. *sequor.*

21. *In puteum.*] Id est, hypogæum seu barathrum, locum pœnæ coquorum destinatum; quod genus λάκκους vocabant. *Turneb.* lib. 6. 24.

23. *Ubi quid surripias.*] Ita Lambinus: nam Camerarius ex unico Codice *surripias*: veteres autem editiones & Pall. sex ea voce deficiuntur. Nos in tribus invenimus. Voss. tert. & Junianus *surripiat*: Voss. primus *subripiat*: Neque id mutandum, sed explicandum. Sensus enim: *Quippe, ubi, qui quid subripiat*, hoc est, qui fur sit, qui solens aliquid summanare velit, ei *nihil est* promti atque parari. Nam & versus vocem requirit. Etsi intelligo, quam eleganter id verbum subriceatur, quamque facile ex disciplina sua id supplendum sciat Congrio. Ut suspicari possis scripsisse Plautum: *Ubi quid, nihil est. Sequere hac me.* Con. *Consequor.* Nam illud *Con* depasci potuit præcedens nomen coqui. Certe & apud me τὸ *surripiat* Acad. Voss. secundus & Gudianus ignorant. *Gronovius.*

ACTUS SECUNDI SCENA SEXTA.

STROBILUS, STAPHYLA, COCI.

HEus Staphyla prodi, atque ostium aperi. St. *qui vocat?*
Str. *Strobilus.* St. *quid vis?* Str. *hos ut accipias coquos,*
Tibicinamque, obsoniumque in nuptias.
Megadorus jussit Euclioni hac mittere.
St. *Cererine, Strobile, has facturi nuptias?*
Str. *Qui?* St. *quia temeti nihil allatum intellego.*
Str. *At jam afferetur, si à foro ipsus redierit.*
St. *Ligna hîc apud nos nulla sunt.* Co. *sunt asseres?*
St. *Sunt pol.* Co. *sunt igitur ligna; ne quæras foris.*
St. *Quid? impurate, quamquam Vulcano studes,*

3. *Obsoniumque.*] Quamvis ὄψον significet *opsonium*, hoc est, omne id, quod una cum pane comedimus, imo quidquid in macello vænit; quod ὀψοφάγημον sive ὀψοφάγιον dicitur; nihilominus tamen obtinuit tanquam victor solus *piscis*, quod eximius sit cibus, ut ita solus vocaretur. *Nans.*

6. *Temeti.*] Rara decori observatio, quam nusquam (Invidia gemente hoc dicam) temere Plautus neglexit; nedum in persona anili: quod genus ille multibibum fere ac merobibum inducere amat. *Donz.*

10. *Quamquam Vulcano.*] Significat, tantam ejus impuritatem esse, ut ne ignis quidem, cujus vi solidissimorum quoque corporum metalla defæcatiora redduntur, illis purgandis unquam sufficiat, tametsi eum (ignem) in præfectura sua focariæ provinciæ semper colat ac tractet. *Donza.*

Cœnane causa, aut tua mercedis gratia,
Nos nostras ædes postulas comburere?
CO. *Haud postulo.* STR. *duc istos intro.* ST. *sequimini.*

11. *Aut tuæ mercedis gratia.*] Manupretii, hoc est, nummi illius binos circiter aureos nostrates pendentis, qua Coci antea à Megadoro conducti fuerant. *Douza.*

ACTUS SECUNDA SCENA SEPTIMA.

PYTHODICUS.

Curate; ego intervisam quid faciant coqui:
Quos pol ut ego hodie servem, cura maxuma est:
Nisi unum hoc faciam, ut in puteo cœnam coquant.
Inde coctam sursum subducemus corbulis.
Si autem deorsum comedent, si quid coxerint,
Superi incœnati sunt, & cœnati inferi.
Sed verba hic facio, quasi negotii nihil siet, Dou. sic verba.
Rapacidarum ubi tantum siet in ædibus.

5. D*Eorsum.*] *Deorsum*, heic non motum, sed quietem significat. Varro: *Qui colunt deorsum, magis æstate laborent; qui sursum, magis hieme.* Douza.

8. *Rapacidarum.*] *Rapacidas* extulit pro rapacibus, patronymici more ludens: ut pro *Scipionibus* dicuntur *Scipiadæ*. & jocando fecit, ut furacissimum genus coquorum putemus, quasi familia sit *Rapacidarum*, ut *Æacidarum*, aut *Pelopidarum*. Turneb.

ACTUS SECUNDI SCENA OCTAVA.

EUCLIO, CONGRIO.

Volui animum tandem confirmare hodie meum, Vss. ut bene me haberem filiai in nuptiis.
Ut bene haberem filiæ nuptiis.
Venio ad macellum, rogito pisces: indicant
Caros; agninam caram, caram bubulam,
Vitulinam, cetum, porcinam; cara omnia:
Atque eo fuerunt cariora, æs non erat.
Abeo iratus illinc, quoniam nihil est qui emam.
Ita illis impuris omnibus adii manum.

8. *Adii manum.*] Vide Pœnul. act. 2. vs. 11.

Deinde egomet mecum cogitare inter vias
Occepi: FESTO die si quid prodegeris,
Profesto egere liceat, nisi peperceris.
Postquam hanc rationem cordi ventrique edidi,
Accessit animus ad meam sententiam,
Quam minimo sumptu filiam ut nuptum darem.
Nunc tusculum emi, & hasce coronas floreas: Prisc. nunc tusculum emi hoc & coron.
Hæ imponentur in foco nostro Lari,
Ut fortunatas faciat guatæ nuptias.
Sed quid ego apertas ædes nostras conspicor?
Et strepitus est intus. numnam ego compilor miser?
Co. *Aulam majorem si potes, viciniâ* Dous. si pote, ex viciniâ.
Pete: hæc est parva, capere non quit. Ev. *hei mihi,*
Perii hercle! aurum rapitur, aula quæritur. J Gul. perii, ô dii.
Nimirum occidor, nisi ego intro huc properè propero currere.
Apollo, quæso, subveni mihi, atque adjuva:
Confige sagittis fures thesaurarios:
Cui in re tali jam subvenisti antidhac.
Sed cesso prius quam prorsus perii, currere?

13. *Accessit animus ad meam, &c.*] Assensus sum huic meæ sententiæ. *Lamb.*

15. *Nunc tusculum, &c.*] Ad hunc ritum quod attinet, constat, Pilumnum (ut rem paulo altius repetam) cum Romulo Quirino, Picumnum vero cum Marte Silvano domestico, eundem esse: eosque deos conjugales habitos: lectos iis stratos, & vota facta. Picumnum *Præstitem Larum*, & *Larem* κατ' ἐξοχὴν appellatum; (ut Plutonem Manium, Jovem deorum, Janum Geniorum) Parentesque eo nomine liberos in matrimonium elocaturos, ut bene nuptiæ cederent, sacra ei fecisse: ut hic Euclionem. Pilumnum vero eundem cum Genio maritorum esse, & custodem puerperarum. *Meursius.*

16. *Nostro Lari.*] Penatum & Larium sedes in privatis ædibus non una. Colebantur maxime in foco: item in cubiculo: sæpe in parte aliqua atrii; puta in compluvio, vel in porticu compluvio adjuncta. *Casaub.*

20. *Aulam.*] *Aulas antiqui dicebant, quas nos dicimus ollas: quia nullam litteram geminabant.* Festus.

23. *Propere propero currere.*] Plautus senariis jambicis admiscuit septenarium trochaicum, ut properationem senis, carmine ipso concitatiore, exprimeret. *J. Gulielm.* Pall. (non tamen Camerarianus) hunc versum sic legunt: *Nimirum occidor, nisi ego intro propero.* quod videtur sane germanius *Grutero.*

24. *Apollo.*] Apollinem invocat, ut ἀλεξίκακον & malorum depulsorem. Et constat, Apollinem dictum antiquitus *Apellinem*, *quasi mala apellentem.* Meurs.

25. *Confige sagittis.*] Est enim jaculator Apollo: Græcis ἑκηβόλος, ἑκατηβελέτης, & ἕκατος, ἑκάεργος. *Turn.*

1. Macha-

ACTUS SECUNDI SCENA NONA.

ANTHRAX.

DRomo, desquama pisces: tu Machario
Congrum, murænam exdorsua, quantum potes:
Atque omnia, dum absum hinc, exossata fac sient.
Ego hinc artoptam ex proxumo utendam peto
A Congrione. tu istum gallum, si sapis,
Glabriorem reddes mihi, quam volsus ludiu'st.
Sed quid hoc clamoris oritur hinc ex proxumo?
Coqui hercle, credo, faciunt officium suum.
Fugiam intro, ne quid hic turba fiat itidem.

1. *MAchærio.*] *Machærionem*, coqui nomen esse, omnes putant: ego aliter censeo, machærio juberi exdorsuari murænam, & id cultelli coquinarii genus esse. Cultellos quidem *μαχαίρας* & *μαχαιρίδια* Græci vocant, & Plaut. Rud. siculas *machæria* dixit. *J. Gul.*

2. *Exdorsua.*] Id est, *dorsum confringe*, Festus. *dorso nuda*, Nonius. alii, *exime*. *Quantum potes.*] Non hic modo, sed ubicunque apud Plaut. *quantum potes* legitur, in *quantum pote'st* commutandum est: id est, quam primum, & quidem celerrime, fieri potest: locutione priscis oppido familiari. *Douza.*

3. *Atque omnia, &c.*] Hic versus sua parte debetur *Nonio*, nam non habetur in MSS. præterquam *exossata fac fient*. verum aut omnia me fallunt, aut *exossata fac fient*, est à glossa scribarum, ad illud *exdorsua*. Gruter.

4. *Artoptam.*] *Artopta*, utensile sive testa assandis torrendisque panibus. Triplex enim panis erat, ex coquendi ratione: *furnaceus*, *testuaceus*, & *artopticius*. Turneb.

5. *A Congrione.*] Qui coquebat apud Euclionem. Male ergo Lambinus de Megadori domo interpretatur, *Douza.*

6. *Volsus ludius.*] *Ludii*, adolescentes erant tuniculas induti insignes, galeati & ensiferi, peltatique; qui omnibus Circensibus & theatralibus pompis in versum incedebant, ipsis velut pompæ duces Saliis similes. *Ludii* ex eo vocati, quod à Lydis hoc genus ludicri inventum videretur. Si qui eorum igitur essent grandiusculi & jam vesticipes, vellebantur, glabrique reddebantur. *Turneb.* *Volsus.*] Id est, evulsis pilis lævis & glaber factus. *Taubm.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

CONGRIO.

OPtati cives, populares, incolæ, accolæ, advenæ omnes,
Date viam qua fugere liceat, facite totæ plateæ pateant.

2. *Date viam.*] Hac voce monebant Lictores populum Magistratibus via decedere, *Date viam Consuli.*

Neque ego unquam, nisi hodie, ad Bacchas veni in Bacchanal coquinatum, Pist. coquitatum.
Ita me miserum & meos discipulos fustibus male contuderunt,
Totus doleo, atque oppido perii, ita me iste habuit senex gymnasium.
Neque ligna ego usquam gentium praberi vidi pulchrius;
Itaque omnis exegit foras, me atque hos, onustos fustibus.
Attat, perii hercle ego miser! aperit Bacchanal. adest;
Sequitur. scio quam rem geram: hoc ipsus Magister me docuit.

3. *Bacchanal coquinatum.*] Veni in locum, in quo ad coquendum destinato, non jam sunt nisi furentes & bacchantes. *Boxhorn.*

5. *Gymnasium.*] Ita ego isti seni pro gymnasio fui, in quo se exerceret. *Douza.*

6. *Neque ligna ego.*] Jocus ex ambiguo. Antea ligna ad ravim usque poscebam; sed advenit tandem senex, qui *pulchre*, id est, largiter præbuit ligna, non quidem ad obsonium coquendum; sed fustes; quibus capita mihi meisque contunderet. *Lambin.*

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

EUCLIO, CONGRIO.

Redi, quo fugis nunc? tene, tene. Co. *quid, stolide, clamas?*
Ev. *Quia ad Tresviros jam ego deferam tuum nomen.* Co. *quamobrem?*
Ev. *Quia cultrum habes.* Co. *cocum decet.* Ev. *quid comminatus*
Mihi? Co. *istuc malefactum arbitror, quia non latus fodi.*
Ev. *Homo nullus est te scelestior qui vivat hodie,*
Neque cui ego de industria amplius male plus lubens faxim.
Co. *Pol etsi taceas, palam id quidem est. res ipsa testis est,*
Ita fustibus sum mollior miser magis, quam ullus cinadus.
Sed quid tibi nos, mendice homo, tactio est? qua res?
Ev. *Etiam rogitas? an quia minus quam aquom erat feci?*

3. *Quia cultrum habes.*] Nota cultrum gestari vetitum; & insigne atque notam coqui habitam. *Meurs.* *Comminatus.*] Non id accuso quod cum cultro es, sed quod eo minatus mihi. *Douza.*

8. *Cinadus.*] Enermem fractumque & velut exossem tripudiatorem, eo nomine intelligi crediderim. ἀπὸ τοῦ κινεῖν τὰ κῶλα, vel τὴν αἰδῶ, sive αἰδοῖα. *Turneb.*

9. *Tactio est.*] Vid. Epid. 2. 2.

11. *Caput*

Co. Sine. at hercle cum malo magno tuo, ſi hoc caput ſentit.
Ev. Pol ego haud ſcio quid poſt fiat, tuum nunc caput ſentit.
Sed in ædibus quid tibi meiſnam erat negotii,
Me abſente, niſi ego juſſeram? volo ſcire. Co. tace ergo.
Quia venimus coctum ad nuptias. Ev. quid tu, malum, curas
Utrum crudum an coctum edim; niſi tu mihi es tutor?
Co. Volo ſcire, ſinas an non ſinas nos coquere hic cœnam?
Ev. Volo ſcire item ego, mea domi meane ſalva futura?
Co. Utinam mea mihi modo auferam, quæ attuli, ſalva!
Me haud pœnitet, tua ne expetam. Ev. ſcio: ne doce, novi. Com. meum haud pœnitet.
Co. Quid eſt, qua prohibeas nunc gratia nos coquere hic cœnam?
Quid fecimus? quid diximus tibi ſequius, quam velles?
Ev. Etiam rogitas, ſceleſte homo; qui angulos omnis
Mearum ædium & conclavium mihi perviam facitis? Diff. perviam facis.
Id ubi tibi erat negotium; ad focum ſi adeſſes,
Non fiſſile haberes caput. merito id tibi factum eſt.
Adeo ut tu meam ſententiam jam jam noſcere poſſis,
Si ad januam huc acceſſeris, niſi juſſero, propius,
Ego te faciam miſerrimus mortalis uti ſis. Donz. mortalium.
Scis jam meam ſententiam? quo abis? redi rurſum.
Co. Ita me bene amet Laverna, te jam, niſi reddi
Mihi vaſa jubes, pipulo hic differam ante ædis.

11. *Caput ſentit.*] Si quid ego ſapio. quæ verba Euclio in aliam ſententiam detorquet. *Lambin.*

16. *Edim.*] Pro *edam.* Horatius Epod. 3.

20. *Me haud pœnitet.*] Id eſt, me, aut meis bonis contentus vivo. *Taubm.*

24. *Perviam facitis.*] Sic dictum, ut, *obviam facitis.* Turneb.

31. *Laverna.*] Hanc Deam Romani fures precabantur, ut inſtituta ſua & conſilia furandi ac mentiendi fortunaret. *Horat.* 1. epiſt. 16.

—— Pulcra Laverna,
Da mihi fallere, da juſtum ſanctumque videri.

Sic Græci eodem modo orabant τὴν Πραξιδίκην, ut conſilia furandi ad effectum duceret. Erat autem ea Dea tantum caput ſine reliquo corpore. *Scaliger.*

32. *Pipulo, &c.*] Id eſt, convitio. *Pipare* Oſci dicebant, pro eo quod eſt ejulabundè conqueri. Ab eo Cocus iſte, *Pipulo differre* dixit: pro quo erat in XII. Tabb. *obvagulari.* Olim cui teſtimonium deerat, hoc eſt, qui ſuam intentionem nullo poterat teſtimonio confirmare, is die tertio *ad ædes adverſarii obvagulatum ibat*, id eſt, adverſario juſtum, teſtibus adhibitis, convicium faciebat. *Revard.*

Quid ego nunc agam ? næ ego edepol veni huc auspicio malo.
Nummo sum conductus : plus jam medico mercede opus est.

34. *Nummo.*] Non sestertio, sed aureo, qui valebat paulo plus duobus aureis nostris : ut ego & *Cl. Tenevinus*, qui mihi aliquot ostendit, ex pondere existimavimus. *Lomb.* *Nummo sum conductus.*] Id est, didrachmo, vel drachmis duabus. Pseudolo 3. 2. 20. Vide de modo usurarum cap. 2. *Salmas.*

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

EUCLIO, CONGRIO.

HOC *quidem hercle, quoquo ibo, mecum erit, mecum feram,*
Neque istuc in tantis periclis unquam committam ut siet :
Ite sane nunc jam intro omnes, & coqui, & tibicinæ.
Etiam introduce, si vis, vel gregem venalium.
Coquite, facite, festinate nunc jam quantum lubet.
CO. *Temperi : postquam implevisti fusti fissorum caput.*
EV. *Intro abi ; opera huc conducta est vestra, non oratio.*
CO. *Heu senex, pro vapulando, hercle, ego abs te mercedem petam.*
Coctum ego, non vapulatum dudum conductus fui.
EV. *Lege agito mecum, molestus ne sis : i, & cœnam coque,*
Aut abi in malum cruciatum ab ædibus. CO. *abi tu modo.*

4. V*Enalium.*] Servorum, qui plerique fures. *Lomb.*

5. *Facite.*] V. C. habet *facessite*, vocem hic nihili. Ego gestio legere, *farcite*, quod verbum est coquinarium, & huic loco aptissime quadrat. *Gloss.* vetus, *farcit*, γέμει. *Dissaldæus.*

6. *Implevisti fustibus istorum.*] Sic dedit Camerarius, quum in scripto inveniret: *fustifissorum*, Mellerus, Palmerius: *implevisti fustibus istorum in caput.* Pareus conjicit: *fustium ipsorum.* Exspectant alii fore, ut isti *fustifissores* nonnulli forsan haud displiceant. Frustra illi quidem : sed egregia est vetus lectio, modo separentur voces : *postquam implevisti fusti fissorum caput.* Ut alibi *fores implere colegiorum carbonibus. Fissa* sunt vulnera. Sic præcedente scena: *Non fissile haberes caput.* Bacchid. 2. 3. *Meum cor & cerebrum finditur.* Ut Virgilius lib. 9. *Media adversi liquefacto tempora plumbo diffidit.* Appuleius lib. 9. *Jamque inversa vite de vastiore nodulo cerebrum suum diffindere.* Hoc Juv. est. S. 9. *Fuste aperire caput.* Ovidio *Juvenali guttura pugno rumpere* lib. 3. met. Petronio *solvere frontem.* Plauto in Bacchidibus *dirumpere caput.* Sic *fissum* in extis. *Implevisti fissorum*, est plenum reddidisti fissorum vel vulnerum. *Gronovius.*

10. *Lege agito.*] *Dicebatur ei, cujus intentio contemptibilis adversario videbatur.* Donatus. Vide Mil. 2. 5.

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

EUCLIO.

Illic hinc abiit. Di immortales, FACINUS audax incipit,
Qui cum opulento pauper homine cœpit rem habere aut negotium,
Veluti Megadorus tentat me omnibus miserum modis:
Qui simulavit, mei honoris mittere huc causa coquos,
Is ea causa misit, hoc qui surriperent misero mibi.
Condigne etiam meus me intus gallus gallinaceus, — *Voss.* intus me.
Qui erat anui peculiaris, perdidit pænissume.
Ubi erat hæc defossa, occœpit ibi scalpurire ungulis — *Voss.* scalpturire ibi unguibus.
Circumcirca. quid opus est verbis? ita mibi pectus peracuit:
Capio fustem, obtrunco gallum, furem manifestarium.
Credo ego edepol illi mercedem gallo pollicitos coquos,
Si id palam fecisset. exemi è manu manubrium. — *Meurs.* manubium.
Quid opus est verbis? facta est pugna in gallo gallinaceo.
Sed Megadorus meus affinis eccum incedit à foro.
Jam hunc non ausim præterire, quin consistam & colloquar.

2. NEgotium.] Dubitatum olim fuit inter prudentes, utrum *rem* an *litem* dici oporteret, &c. *Negotium* aut *res* apud Plaut. legitur. *Cujacius.*

7. *Peculiaris.*] In peculio ancillæ Staphylæ. Asin. 3. 1. *Pænissume.*] Id est, pæne nihil abfuit, quin me perderet. à *pæne* formatum. *Lips.* Epist. Quæst. lib. 3. 12.

8. *Scalpturire.*] Id est, *scalpere.* Nam frequentativa verba, interdum ponebantur pro primigeniis. *Vossius.*

9. *Ita mibi pectus.*] Scribendum esse, *ira mibi pectus peracuit*, ostendimus Observat. 3. 21. *Gronovius. Peracuit.*] Peracre seu peracidum factum est, id est, ira acerrima incensum. *Lambin.*

12. *Exemi.*] Furibus occasionem inveniendi thesaurum præripui. *Turneb.*

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

MEGADORUS, EUCLIO.

NArravi amicis multis consilium meum — *Grut.* de conditione ac Euclionis filia.
De conditione hac. Euclionis filiam

2. COnditione.] *Conditionem* pro conjunctione sponsaliorum & nuptiarum dici, multi notarunt. Festus: *Conventa conditio dicebatur, cum primus sermo de nuptiis & earum conditione habebatur.* Id etiam simpliciter *Conditio* dicebatur.

Laudant: sapienter factum & consilio bono.
Nam, meo quidem animo, si idem faciant ceteri,
OPULENTIORES pauperiorum filias
Ut indotatas ducant uxores domum:
Et multo fiat civitas concordior,
Et invidia nos minore utamur, quam utimur:
Et illæ malam rem metuant, quam metuunt, magis;
Et nos minore sumptu simus, quam sumus,
In maxumam illuc populi partem est optumum.
In pauciores avidos altercatio est:
Quorum animis avidis, atque insatietatibus,
Neque lex, neque tutor capere est qui possit modum.
Namque hoc qui dicat: Quo illæ nubent divites
Dotatæ, si istud jus pauperibus ponitur?
Quo lubeat nubant, dum dos ne fiat comes.
Hoc si ita fiat, mores meliores sibi
Parent, pro dote quos ferant, quam nunc ferunt.
Ego faxim muli, pretio qui superant equos,

batur. Unde formula Repudii; *Conditione tua non utor.* Et quod dicebatur; *Parentes liberis suis conditiones quærere.* Brissonius.

5. *Opulentiores.*] Hanc sententiam è *Plat.*lib. VI. de Repub. expressam, notat *P. Victor.*

9. *Malam rem.*] Quasvis malas artes, ad quas se mulieres applicant, intelligo. Et Pronomen *illæ* non ad pauperes tantum, sed generaliter ad omnes mulieres refero: quæ si indotatæ nuberent, semper magis obsequentes essent viris, minusque arrogantes, & minori etiam sumptui. *Pistor.*

12. *In pauciores.*] *Sententia est:* Non est dubium, quin si fiat, quod dico, major pars populi probatura sit. Restant nunc pauci locupletes & avari, quibuscum controversia mihi futura est, qui hoc non probabunt. *Lamb.*

14. *Capere.*] Id est, concipere, seu constituere. *Douza. Palmer.* leg. *coercere:* quod & Meursio placet.

15. *Namque hoc qui dicat, Quoi.*] Male Meursius, *Quoi.* Nam *quo* est in quam domum. Nec vero τὸ *Qui* accipiendum pro *Quis*, ut voluit Gruterus. Nam quæ sequuntur, *Quo lubeat, nubant*, dicuntur per intellectum τοῦ *ei respondeo:* etsi in istis quoque leve vitium esse censeo. Habeo legatum Parei, curiosissima ejus è Pall. codd. excerpta, sic ut ne ullum quidem librarii mendum omisisse videatur. In iis video alios quidem aliter, unum vero habuisse: *Quoquo jubent.* Itaque lego: *Quoquo lubet, nubant.* Ut supra: *Hoc quidem hercle, quoquo ibo nunc, mecum erit.* Mox: *quoquo venia.* Gronovius.

20. *Muli.*] Mulis mulabusque plurimum usi sunt veteres, ad carrucas trahendas, quibus plerumque insidebant honestiores matronæ; ut & hodie moris est. Vide Martial. lib. 3. 62.

Aurea

Sient viliores Gallicis cantheriis,
EV. *Ita me dî amabunt, ut ego hunc auscultо lubens.*
Nimis lepide fecit verba ad parcimoniam.
ME. *Nulla igitur dicat: Equidem dotem ad te attuli*
Majorem multo, quam tibi erat pecunia.
Enim mihi quidem æquom est purpuram atque aurum dari,
Ancillas, mulos, muliones, pedissequos:
Salutigerulos pueros, vehicula quî vehar. *Dous.* sandaligerulos.
EV. *Ut matronarum hic facta pernovit probe!*
Moribus præfectum mulierum hunc factum velim. *Quidam* expung. factum.
ME. *Nunc quoquo venias, plus plaustrorum in ædibus*
Videas, quam ruri, quando ad villam veneris.
Sed hoc etiam pulchrum est, præquam ubi sumptus petunt.
Stat fullo, phrygio, aurifex, lanarius: *Mss Cam.* linarius.
Caupones, patagiarii, indusiarii,
Flammearii, violarii, carinarii, *Non* coriarii.
Aut manularii, aut murobathrarii,
Propolæ, linteones, calceolarii,

Aurea quod fundi pretio carruca paratur:
Quod pluris mula est, quam domus empta tibi. Taubm.

21. *Cantheriis.*] *Cantherius, hoc distat ab equo, quod majalis à verre, capus à gallo, vervex ab ariete.* Festus.

28. *Salutigerulos.*] Glossar. *Salutigerulus*, [illegible].

30. *Moribus præfectum.*] Sequitur Plautus Græcam consuetudinem. ab iis enim creari soliti sunt Magistratus, qui mulierum ornatui præessent. Vide P. Victorium lib. 21. 6. *Taubm.*

33. *Præ quam.*] Id est, præ eo, quod fit, cum creditores aut artifices pecuniam sibi petunt. *Lambin.*

35. *Caupones, patagiarii.*] *Caupones* non sunt, qui vinum vendunt; sed nomen habent generale à copiis; ut sunt mercatores & institores patagiorum, indusiorum, flammeorum, violacei panni, & cerini. *Turneb. Patagiarii.*] Vide Epid. 2. 2.

36. *Flammearii.*] *Flammearium* hic interpretor, qui flammeo sive rubro colore vestes tingit. *H. Junius. Violarii.*] Qui vestes violæ colore inficiunt. *Lambin. Carinarii.*] Qui cerino colore pannum inficiunt. nam *Cera* Dorice κᾱρὸς dicitur, quæ alias κηρός. *Turneb.*

37. *Manularii.*] Qui *manuleas*, id est, tunicarum manicas vendunt. hinc *manuleata tunica.* Pseud. *Murobathrarii.*] Sic legunt omnes libri; pro quibus, *malobatrarii* magis placuere doctis viris: mihi *murobractarii* magis adrident, pro myrobrectarii, qui μυροβρεχεῖς Græcis. Ita *bractare* verbum ἀπὸ τοῦ βρέχειν finxerunt, quod humectare & madefacere significat, & idem plane, quod βρέχειν. Hi calceamenta muliebria unguentis, odoribus, & suffimentis imbuebant. *Salmas.* & *Turn.*

38. *Propolæ.*] *Propola* ex Græco πωλεῖν. sed præpositio Latina est, producitur enim: quod non esset, si Græca.
Dictus

Sedentarii sutores, diabathrarii,
Solearii astant, astant molochinarii,
Petunt fullones, sarcinatores petunt.
Strophiarii astant, astant semizonarii.
Jam hosce absolutos censeas: cedunt, petunt.
Trecenti cum stant phylacistæ in atriis,
Textores, limbolarii, arcularii ducuntur: datur
Æs. jam hosce absolutos censeas,
Cum incedunt infectores crocotarii;
Aut aliqua mala crux semper est, quæ aliquid petat.
EV. *Compellarem ego illum, ni metuam ne desinat*
Memorare mores mulierum: nunc sic sinam.
ME. *Ubi nugigerulis res soluta est omnibus,*
Ibi ad postremum cedit miles, æs petit.

Dictus enim, quod primus vendat merces: quas in portu primus anticipat: & ut *Persius* ait,

—— *Primus tollit piper è sitiente camelo.*

Ut prior vendat. *Scaliger.* *Linteones.*] *Linteones*, qui lintea texerent; *Lintearii*, qui venderent. *Popma.*

39. *Diabathrarii.*] Festus: *Diabathra genus solearum Græcanicarum:* hinc *diabathrarii*, qui eas faciunt & divendunt. *Turn.*

40. *Molochinarii.*] Qui colorem tingunt ad purpuram inclinantem; qualis in malvæ flore spectatur. Et *malva* quidem, μαλάχη & μολόχη, dicitur. *Camer.*

42. *Strophiarii.*] Nonius: *Strophium fascia brevis, quæ virginalem papillarum tumorem cohibet.* Hinc *strophiarii*, earum fasciarum opifices. *Taubmannus.* *Semizonarii.*] Qui zonulas minus dimidio latas, quam justa zona est, faciunt; quæ *semicinctia* dicuntur, quod partem hominis anteriorem à cingulo & lumbis, ad pedes usque præcingant. *Turn.* & *Taubm.*

43. *Absolutos.*] Hoc est, *dimissos*, eleganter. *Brant.*

44. *Treceni cum stant.*] Videtur fuisse: *Treceni ceu stant.* Exspectant, inquit, in atriis treceni, ceu phylacistæ. Nam nugantur, qui *Treceni* ad *petunt* volunt referri, non ad *phylacistæ*. *Gronovius.* *Phylacistæ.*] *Phylacistæ* sunt, qui servos in custodia & ergastulo servabant: ut Capt. act. 3. 5. Hic, per translationem, artifices intelliguntur, qui manupretium, vel mercis mercedem flagitant: qui quod in atriis diutius expectant, custodes & phylacistæ appositi videntur. *Turneb.*

45. *Limbolarii.*] Nonius leg. *Textores limborarii:* ut à *limbo* & *ora* deductum sit: & sane, nihil aliud sunt limborarii, quam qui limbo oras vestium pingunt sive prætexunt. *J. Gul.*

47. *Infectores crocotarii.*] *Crocota*, *genus vestis crocei coloris.* Nonius. Epid. 2. 2.

51. *Nugigerulis.*] Mihi magis probatur altera lectio, *nugivendis:* quam & *Nonius* agnoscit. *nam omnia, quibus matronæ utuntur, Nugas voluit appellari.* Lambin.

52. *Cedit miles.*] Pro *incedit*, accedit, venit. *Turn.* *Miles.*] Vide *Varronem*: l. 4. de L. Lat. sub finem.

53. *Puta-*

Itur, putatur ratio cum argentario,
Impransus miles astat, æs censet dari.
Ubi disputata est ratio cum argentario, Walth. dispuncta est ratio.
Etiam plus ipsus ultro debet argentario.
Spes prorogatur militi in alium diem.
Hæc sunt atque aliæ multæ in magnis dotibus
Incommoditates, sumptusque intolerabiles.
Nam QUÆ INDOTATA *est, ea in potestate est viri.*
Dotatæ mactant & malo & damno viros.
Sed eccum affinem ante ædes. quid ais, Euclio?

53. *Putatur ratio.*] *Putare*, inquit *Varr.* lib. 5. *valet purum facere.* ideo antiqui *purum* appellarunt *putum*. Sic *ratio putari* dicitur, in qua, summa fit pura. *Scaliger.*

56. *Debet argentario.*] Post hunc versum è *Nonio* talem insero:

Pro illis crocotis, strophiis, sumptu uxorio.

Qua accessione sententia perspicue juvatur. Ait enim, post absolutos nugivendos istos, & mundi muliebris instructores, tandem ut sua quoque nomina militi expediat, adire trapezitam: at ratione ducta, etiam ultro æs alienum apud eum suum reperire, quod conflarint nomina exsoluta pro crocotiis, strophiis, cæteris uxoris suæ ornamentis. ideo necessario militi diem differri, cum illis repræsentata sit. *J. Gul.*

61. *Mactant.*] Id est, magis augent viros malo & damno: *malo*, quia viros in servitutem redigunt: *damno*, quia sunt sumptuosæ. Jam, *augere damno*, Latine dicitur. *Ter.* Heaut. *herus damno auctus est.* Lamb.

ACTUS TERTII SCENA SEXTA.

EUCLIO, MEGADORUS.

Nimium lubenter edi sermonem tuum. Meurs. odi, pro, audii.
ME. *Ain'? audivisti?* EV. *usque à principio*
omnia. ME. *tamen,* Acid. & tamen, Meo.
E meo quidem animo, aliquanto facias rectius,
Si nitidior sis filiæ nuptiis.
EV. PRO RE *nitorem, & gloriam pro copia.*

1. *EDi sermonem.*] Dictum more vetustissimi sæculi, quod indiciis minime quidem raris agnoscit matrem & suam & omnium linguarum Hebræam. Jerem. cap. 15. v. 16. *Inventi sunt sermones tui, & comedi eos, &c.* Goldast.

5. *Et gloriam pro copia*] Lambinus hic ponit πλείαν σισμλὼ, & intelligit, *quærere* vel *esse oportet.* dein *Qui habent*, explicat, qui divites & copiosi sunt, subscribente Grutero. At Scioppius, *Præ re nitorem & gloriam præ copia. Qui habent.* Placet vetus. Sic Cato de re rust. 144. *Per eosdemque dies lari familiari pro copia supplicet.* Noster in Sticho: *hoc convivium*

Qui habent, meminerint sese unde oriundi sient.
Neque pol, Megadore, mihi, neque cuiquam pauperi,
Opinione melius res structa est domi.
ME. *Immo est, & dii faciant uti siet,*
Plus plusque istuc sospitent quod nunc habes.
EV. *Illud mihi verbum non placet; Quod nunc habes.*
Tam hoc scit me habere, quam egomet. anus fecit palam.
ME. *Quid tu te solus è senatu sevocas?*
EV. *Pol ego te ut accusem merito meditabar.* ME. *quid est?*
EV. *Quid sit, me rogitas? qui mihi omnis angulos*
Furum implevisti in ædibus misero mihi:
Qui intromisisti in ædibus quingentos coquos,
Cum senis manibus, genere Geryonaceo:
Quos si Argus servet, qui oculeus totus fuit,
Quem quondam Ioni Juno custodem addidit,
Is nunquam servet. præterea tibicinam,
Quæ mihi interbibere sola, si vino scatet,
Corinthiensem fontem Pirenem potest.

vium est pro opibus nostris. Et ibidem: *tamen efficimus pro opibus mœnia.* Truculento: *Volo habere aratiunculam pro copia apud vos.* Mercatore: *facere certum est pro copia & sapientia, quæ te velle arbitrabor.* Dein ex Langianis scribes *meminerunt:* quibus accedunt tres Vossiani & Junianus Gudianusque. Horatius I. Sat. 2. *Pro quæstu sumptum facit.* Livius lib. 26. *primitias frugum eo donaque alia pro copia portantes.* Idem lib. 28. *Ludi funebres additi pro copia.* Dein ex Langianis scribes, *meminerunt.* Decet unumquemque meminisse quibus natus sit, & quem ordinem pro genere ac patrimonio acceperit. Id magis faciunt, qui habent nitorem pro re ac gloriam pro copia: qui tantum nitent seque efferunt quantum res & copia patitur. *Gronovius.*

10. *Plus plusque.*] Veteres geminabant voces intendendæ rei caussa. Vide Popmam, de usu A. L.

13. *De senatu sevocas?*] De cœtu seducis. *Taubm.*

18. *Geryonaceo.*] *Geryon*, rex Hispaniarum: fingitur à Poëtis tricorpor, habens terna capita, sex manus, totidemque pedes. *Taubm.*

19. *Oculeus.*] Non vocatur forsan *oculeus*, quod totus, quantus erat, ex oculis constaret; sed quia plures ei oculi. *Gruter.*

20. *Ioni.*] Vide Ovid. Metam. lib. I. Fabula 15.

21. *Tibicinam.*] Tibicinam & apud Romanos, & apud alios in nuptiis adhiberi solitam, docet Tiraquell. ad Alex. *Taubm.*

22. *Interbibere.*] Id est, *totum ebibere:* ut *intercipere*, totum capere. *Donat.*

23. *Pirenem.*] *Pirene* fons est Musis consecratus: quem *Probus* in Helicone collocat: *Strabo* autem sub Acrocorintho cum omnibus Geographis. *Taubmann.*

24. Tum

Tum obsonium autem! ME. *pol vel legioni sat est.* MSS. Pall. leoni.
Etiam agnum misi. EV. *quo quidem agno, sat scio,*
Magis curiosam nusquam esse ullam belluam. Dora curionem.
ME. *Volo ego ex te scire qui sit agnus curio.*
EV. *Qui ossa atque pellis totus est, ita cura macet.*
Quin exta inspicere in Sole etiam vivo licet, Cam. in sole è vivo. Pall. & vivo.
Ita is pellucet quasi laterna Punica.
ME. *Cadundum illum ego conduxi.* EV. *tum tu idem optumum est*
Loces efferendum: nam jam credo mortuus est.
ME. *Potare ego hodie, Euclio, tecum volo.*
EV. *Non potem ego quidem hercle.* ME. *at ego jussero*
Cadum unum vini veteris à me afferrier.
EV. *Nolo hercle. nam mihi bibere decretum est aquam.*
ME. *Ego te hodie reddam madidum, sed vino, probe,* Cam. & Pall. & vivo, probe.
Te, cui decretum est bibere aquam. EV. *scio quam rem agat.*

24. *Tum obsonium autem.*] Subaudiunt *misisti:* sed certe subintelligendum est, *potest absumere sola tibicina*; ut, fontem interbibere. Propterea respondet Megadorus, non posse, etiamsi sit maxima esitatrix; quia quod misit etiam *leoni* aut, si mavis, *legioni* satis esse possit. *Dissaldæus. Legioni.*] Ironia. *quasi dicat:* Quid tu obsonium exaggeras? atqui vilem duntaxat agnum misi. *Taubm.*

26. *Curiosam.*] *Curiosi*, vulgi dicterium erat in graciles & macilentos: quasi ii curis semet conficerent & macerarent. Festus: *Curionem agnum, Plautus pro macro dixit, quasi cura macruisset.* J. Gulielmius.

28. *Macet.*] Macie confectus est. *T.*

30. *Punica.*] Laternæ enim Africanæ supra cæteras erant pellucidæ. De cornea laterna intelligit. *Scaliger.*

31. *Cadundum ego illum conduxi.*] Cum Nonio interpretantur emi; ne cum Lambino necesse sit scribere, *locavi*. Sed proprie loquitur Plautus. *Locator* enim, qui dat utendum, fruendum, faciendum: *conductor* qui accipit. Adi Cujacium 2. Observ. 28. Dabant autem agnos cædundos lanii, unde & *locare* dicuntur. Captivis 4. 2. Accipiebant obsonatores: ergo *conducebant*. Vide & 1. Observ. 20. *Gronovius.*

32. *Loces efferendum.*] Apud veteres cadaver, post efflatam animam, cubiculo efferebant, & ablutum, unctum, coronatum, in vestibulo ædium ad januam ipsam collocabant: ita ut pedes in viam spectarent; hoc situ abitionem illam postremam significantes: idque proprio verbo dicebatur *Collocatio*, εἶδος νεκρῶ. *Lipsius.*

38. *Te cui decretum.*] Scribe: *Tibi cui decretum est bibere aquam:* ut edidit Gruterus & adsentiuntur sex nostri. Est idem sermo Epidico 3. 1. 8. præcisus qui foret integer: *Tibi dico, cui decretum est bibere aquam.* Ut altero loco: *qui, tibi dico, quod*

Ut me deponat vino, eam affectat viam:
Post hoc, quod habeo, ut commutet coloniam.
Ego id cavebo, nam alicubi abstrudam foris.
Ego faxo, & operam & vinum perdiderit simul.
ME. *Ego, nisi quid me vis, eo lavatum, ut sacruficem.*
EV. *Edepol na tu, Aula, multos inimicos habes,*
Atque istuc aurum, quod tibi concreditum est.
Nunc hoc mihi factum est optumum, ut te auferam
Aulam in Fidei fanum: ibi abstrudam probe.
Fides, novisti me & ego te: cave sis tibi,
Ne tu in me mutaßis nomen, si hoc concreduo.
Ibo ad te, fretus tua, Fides, fiducia.

co, *quoi divitiæ domi maximæ sunt, is nummum nullum habet.* Truculento act. 5. *Mihi homo cave faxis volnus, tibi jam cui sunt dentes ferrei.* Gronovius.

39. *Me deponat vino.*] Me vino cupit eo deducere, ut nihil differam à deposito, & vix animam ducente. *Gruter.*

40. *Coloniam.*] Locum. Tralatio à Coloniarum deducendarum consuetudine. *Lambin.*

43. *Lavatum.*] Servius 3. Æn. *Apud veteres neque uxor duci, neque ager arari sine sacrificiis peractis poterat.* Vide notas Amphit. Act. 5. Sc. 1.

44. *Inimicos habes.*] *Diogenes* interrogatus, cur aurum palleret: respondit: quia multos habet insidiatores.

46. *Factum est optumum.*] Ex formula solenni edictorum. *Dousa.*

47. *Aulam in Fidei.*] Loquitur de Fidei templo *Athenis* extructo. Olim moris fuit, ut in Ædibus Sacris pecuniæ deponerentur. Unde ærarium *Romanum* erat in æde *Saturni*, argentarii in *foro*. Long.

49. *Ne tu in.*] Ne fias in me infidelis: ut tibi pro *Fidei* nomine, *Perfidiæ* aut *Infidelitatis* nomen sit imponendum. *Taubmann.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

STROBILUS.

HOC *est servi facinus frugi, facere quod ego persequor:*
Nec mora molestiaque imperium herile habeat sibi.
Nam qui hero ex sententia servire servus postulat,
In herum matura, in se sera condecet capessere.
Sin dormitet, ita dormitet, servom sese ut cogitet.
Nam qui amanti hero servitutem servit, quasi ego servio,

4. *Capessere.*] Id est, perficere.

5. *Sin dormitet.*] Si quando sit negligentior, ita sit, ut meminerit, ea sarcienda esse majori diligentia, quæ neglecta sunt. *Lamb.*

8. Quo

Si herum videt superare amorem, hoc servi esse officium reor,
Retinere ad salutem: non eum, quo incumbat, eo impellere.
Quasi pueri, qui nare discunt, scirpea induitur ratis, Fest. scirpo inducitur ratis.
Qui laborent minus: facilius ut nent: & moveant manus:
Eodem modo servom ratem esse amanti hero aequom censeo,
*Ut toleret, ne pessum abeat, tanquam ***
Herile imperium ediscat, ut quod frons velit, oculi sciant.
Quod jubeat, citis quadrigis citius properet persequi.
Qui ea curabit, abstinebit censione bubula.
Nec sua opera rediget unquam in splendorem compedes.
Nunc herus meus amat filiam hujus Euclionis pauperis:
Eam hero nunc renunciatum est nuptum huic Megadoro dari.
Is speculatum huc misit me, ut, quae fierent, fieret particeps.
Nunc sine omni suspicione in ara hic assidam sacra.
Hinc ego & huc & illuc potero, quid agant, arbitrarier.

8. *Quo incumbat.*] Non adjuvare ejus amentiam. Cicero: *Satis est homines imprudentia lapsos non erigere: urgere vero jacentes, aut praecipitantes impellere, certe est inhumanum.* Lamb.

9. *Scirpea ratis.*] *Scirpum* Grammatici interpretantur *id quod in palustribus locis nascitur leve ac procerum, unde tegetes fiunt.* Hoc est φλοῦς Graecorum. Inde *scirpea ratis* hoc loco ἡ φλοΐνη. Nihil rectius & enodius hoc junco; unde proverbium, *nodum in scirpo quaerere.* Ex scirpi cortice, tegetes quoque & alia vitilia texebantur. Detracto cortice, medulla interior candelis faciendis serviebat, cera circumdata. *Salmas.*

12. *Ut toleret, ne pessum abeat, tanquam.*] Libri haec scribunt sine lacuna ulla aut hiatus suspicione. Minima mutatione legendum putarim,

Tamque herile imperium ediscat, ut quod frons velit, oculi sciant.

Id est, adeo ediscat, tam ediscat (nam ita loquuntur veteres) imperium herile, ut, quid vultus velit heri, cum videndo norit. *Salmasius.*

15. *Censione bubula.*] *Censionem bubulam* festive vocavit verbera lori bubuli, cujus censura in servos animadvertitur. Itaque *censio*, quae proprie est aestimatio, τίμησις, heic est animadversio, τιμωρία. *Turneb.*

16. *In splendorem, &c.*] Nunquam vincietur. Ex consequente intelligendum antecedens. *Lamb.*

20. *In ara.*] Erant *arae* non publicae tantum in templis, sed & in plateis, viisque. Mostel. 5. 1. *aram in via Tranio occupat.* Taubm.

21. *Arbitrarier.*] Prospicere ac speculari. Nam *arbiter* etiam speculatorem; *arbitrium*, prospectum; & *arbitrari*, prospicere significat. *Lamb.*

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

EUCLIO, STROBILUS.

TU modo cave cuiquam indicaßis, aurum meum esse istic, Fides.
Non metuo ne quisquam inveniat: ita probe in latebris situm est.
Edepol næ illic pulchram prædam agat, si quis illam invenerit
Aulam onustam auri. verum id te quæso ut prohibeßis, Fides.
Nunc lavabo, ut rem divinam faciam, ne affinem morer,
Quin ubi arcessat me, meam extemplo filiam ducat domum.
Vide, Fides, etiam atque etiam nunc, salvam ut aulam abs te auferam.
Tuæ fidei concredidi aurum: in tuo luco & fano modo est situm.
ST. *Dî immortales! quod ego hunc hominem facinus audio loqui?*
Se aulam onustam auri abstrusisse hic intus in fano. Fides, MS. in fano Fidei.
Cave tu illi fidelis, quæso, potius fueris, quam mihi.
Atque hic pater est, ut ego opinor, hujus, herus quam amat.
Ibo hinc intro: perscrutabor fanum, si inveniam uspiam
Aurum, dum hic est occupatus: sed si repperero, ô Fides,
Mulsi congialem plenam faciam tibi fideliam.
Id adeo tibi faciam: verum ego mihi bibam, ubi id fecero.

1. *CAve quoiquam indicaß.*] Hinc Fidei manu panno velata sacrificabatur: quia fides tecta esse debet & velata. *Taubm.*

8. *In tuo luco.*] Proverb. olet, id est, In tua potestate, manu, tutela est. Sic, *Intra suas præsepes.* Casina. Cic. *In meis castris præsidiisque versaris.* Taubmannus.

15. *Congialem plenam faciam tibi fideliam.*] *Congius* capit sextarios sex. *Fidelia* autem, *Samium vas est ad usus plurimos.* Nonius. *Faciam.*] Id est, sacrificabo. *T.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

EUCLIO.

NON temere est, quod corvos cantat mihi nunc ab læva manu.
Semel radebat pedibus terram, & voce crocibat sua: Vulg. & duo. Pall. simul.

1. *ABlæva.*] Vanitas augurum, auspicia corvorum fausta à dextra; à læva, infausta jactabat. *Turneb.* l. 6.26.

2. *Crocibat.*] *Crocitum*, vocem corvorum esse, docet *Nonius.*

3. *Ar-*

Continuo meum cor cœpit artem facere ludicram,
Atque in pectus emicare. sed ego cesso currere.

3. *Artem facere ludicram.*] Cœpit palpitare & micare. Vide Turn. lib. 14. 5. & l. 19. 22. item Brodæum Misc. l. 3. c. 27.
4. *Emicare.*] Id est, erigi.

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

EUCLIO, STROBILUS.

F*Oras, lumbrice, qui sub terra erepsisti modo,*
Qui modo nusquam comparebas: nunc, quom compares, peris.
Ego edepol te, præstigiator, miseris jam accipiam modis.
ST. *Quæ te mala crux agitat? quid tibi mecum est commercii, senex?*
Quid me afflictas? quid me raptas? qua me causa verberas?
EV. *Verberabilissime, etiam rogitas? non fur, sed trifur?*
ST. *Quid tibi surripui?* EV. *redde huc sis.* ST. *quid tibi vis reddam?* EV. *rogitas?*
ST. *Nihil equidem tibi abstuli.* EV. *at illud, quod tibi abstuleras, cedo.*
Ecquid agis? ST. *quid agam?* EV. *auferre non potes.* ST. *quid vis tibi?*
EV. *Pone.* ST. *equidem pol, te datare, credo consuetum, senex.*
EV. *Pone hoc sis: aufer cavillam: non ego nunc nugas ago.*

1. L*Umbrice.*] Ἔντερον γῆς. *Lumbrici* etiam dicebantur, qui ex imis sordibus ad summas dignitates erant evecti: gemina ratione *Terræ filii.* Cas.

5. *Afflictus.*] *Affligere* est ἐδαφίζειν, ad terram dare. *Casaub.* *Raptas.*] *Raptare* est convitiari. Vid. Mil. Act. 2. 6.

6. *Verberabilissime.*] Μαστίγων ἄξιε. *Verberabilis* est μαστιγίας, verberibus dignus. *Taubm.*

8. *Quod tibi.*] Homo suspiciosissimus putat, servulum tricari in voce *tibi*, quasi dicat; At illud redde, quod usus tui gratia abstuleras. *Lamb.*

9. *Item quid agis.*] Recte hæc verba continuat sub persona Euclionis Acidalius: sed præterea legendum, *Ecquid:* nam Cam. & Voss. 1. *Hæc quid:* alii omnes nostri clare, *ecquid.* Sic igitur fiat: EV. *At illud, quod tibi abstuleras, cedo. Ecquid agis?* ST. *Quid agam?* EV. *Auferre non potes.* Gron.

10. EV. *Pone.* ST. *id.*] Cum cavillatio aliqua præcesserit, vel ipso sene teste, fieri non potest, quin iste versus omnino requiratur, quem è *Mss. Cam.* & *Pall.* reposui. nam absque eo nihil tale dici possit. Sensus autem obscœnior: latetque ambiguitas in *pone*: quod, ut verbum, usurpat Euclio: at adverbialiter accipit servus nequam, proque eo quod à tergo est. *Gruter.*

10. *Datare.*] Vocabulum amatorium & venereum est. *Rittershus.*

11. *Cavillam.*] Festus: *Cavillatio, est jocosa calumniatio. Cavillare,* est à *cavendo,* ὑποκρίνεσθαι: propriumque est legulejorum; ut JCtorum, *Cavere.*

St. *Quid ego ponam? quin tu eloquere quicquid eſt, ſuo nomine.*
Non, hercle, equidem quicquam ſumſi, nec tetigi. Ev. *oſtende huc manus.*
St. *Hem tibi!* Ev. *oſtende.* St. *eccas.* Ev. *video. age oſtende etiam tertiam.*
St. *Larvæ hunc atque intemperiæ inſaniæque agitant ſenem.*
Faciſne injuriam mihi, an non? Ev. *fateor, quia non pendes, maxumam.* Dem. facio.
Atque id quoque jam fiet, niſi fatêre. St. *quid fatear tibi?*
Ev. *Quid abſtuliſti hinc?* St. *di me perdant, ſi ego tui quicquam abſtuli.*
Ev. *Nive adeo abſtuliſſe vellem. Agedum, excutedum pallium.*
St. *Tuo arbitratu.* Ev. *ne inter tunicas habeas.* St. *tenta qua lubet.*
Ev. *Vah, ſcelestus, quam benigne! ut ne abſtuliſſe intellegam.*
Novi ſycophantias. age! rurſum, oſtende huc manum
Dexteram. St. *hem!* Ev. *nunc lævam oſtende.* St. *quin equidem ambas profero.*
Ev. *Jam ſcrutari mitto. redde huc.* St. *quid reddam?* Ev. *ah nugas agis,* (expetis.
Certe habes. St. *habeo ego? quid habeo?* St. *non dico: audire*
Id meum quicquid habes, redde. St. *inſanis: perſcrutatus es*
Tuo arbitratu, neque tui me quicquam inveniſti penes.
Ev. *Mane, mane: quis illic eſt, qui hic intus alter erat tecum ſimul?*
Perii hercle! ille nunc intus turbat: huncſi amitto, hic abierit. Dem. omitto.

14. *Tertiam.*] Ridiculum. Oſtendit autem Plautus, quam miſer ſit avarus, qui auri & ſervandi cura, & amittendi metu perturbatus, ne oculis quidem ſuis credit. *Lamb.*

19. Ev. *Nive adeo abſtuliſſe.*] Euclio addit de ſuo, quod à ſervo adhuc dici volebat. Et alioquin, etſi ſervilia ingenia irreligioſa fere ſunt; haud putarim, id ipſum ultro auſum dicere Strobilum. *Gr.*

20. *Ne inter tunicas.*] Debent hæc connecti cum illis, *agedum exc. pallium.* Et notare, Euclionem *tunicas* dicere, non *tunicam.* Jam *Pallium*, veſtis Græcorum exterior; *tunica*, interior: illud *ἱμάτιον*, hæc *χιτὼν* dicta. *Lamb.*

28. *Quis illic.*] Quis ille, &c. Nemo erat omnino, præter Strobilum: ſed homo avariſſimus tuta etiam timet. *Lambinus.*

32. *Socienno.*] Vide notas Amphitr. Act. 1. Sc. 1. & Mil. 4. 2.

Postremo jam hunc perscrutavi. hic nihil habet. abi quo lubet.
Juppiter te Dique perdant. St. *haud male agit gratias.*
Ev. *Ibo hinc intro, atque illi socienno tuo jam interstringam gulam.*
Fugin' hinc ab oculis? abin' hinc, an non? St. *abeo.* Ev. *cavesis te videam.*

Actus Quarti Scena Quinta.

STROBILUS.

EMortuus ego me mavelim leto malo,
Quam non ego illi dem hodie insidias seni.
Nam hic jam non audebit aurum abstrudere. Cam. Cod. hæc feret. Pall. & Lang. hoc feret pro efferet.
Credo referet jam secum, & mutabit locum.
Atat foris crepuit! senex eccum aurum effert foras. Nom. crepuit, & fano egreditur foras.
Tantisper hîc ego ad januam concessero.

6. Concessero.] *Scioppius* è Nonio adtexit hunc versum:

Hinc ex occulto sermones satos sublegam.

Actus Quarti Scena Sexta.

EUCLIO, STROBILUS.

FIdei censebam maxumam multo fidem Meurs. fide ἀρχαϊκῶς.
Esse. ea sublevit os mihi panissume.
Ni subvenisset corvus, periissem miser.
Nimis hercle ego illum corvum ad me veniat, velim,
Qui indicium fecit, ut ego illi aliquid boni
Dicam. nam quod edit, tam duim, quam perduim.
Nunc, hoc ubi abstrudam, cogito solum locum.
Silvani lucus extra murum est avius,

2. Sublevit, &c.] Prorsus mihi fucum fecit, me delusit, & pro ridiculo habuit. Tractum à genere ludi, quo dormientibus ora pinguntur, ut habet *Glossa Mss. Pall. quart.* *Panissume.*] Supra 3.4.

6. *Dicam.*] Nota, senem non dicere, *donem*, aut *largiar*; sed, *dicam* aliquid boni: hoc enim fit absque sumptu. *Lamb.*

8. *Silvani lucus.*] Quidam *lucos* dictos, *Servio* teste, asserunt, quod ibi lumina accenderentur causa religionis. De hoc *luco Silvani* auctor de limitibus: *tertius Silvanus dicitur orientalis, cui est in confinio lucus positus.* Græci ἄλσος. Glossæ: *lucus.* Hesychius: ἄλση τεμένη. sic vocant loca arboribus consita, & consecrata. Ita Latini *lucos*, silvas religione sacras; nec Poëtæ tantum: sed omnes qui proprie locuti sunt. *Plinius* arbores dixit religiosas, quia non omnes tales: at *lucos* absque epitheto, quia omnes sacri, & qui *lucus* dicitur proprie, sacra silva est. *Salmas.* *Extra murum.*] In suburbio. *Taub.*

Crebro salicto oppletus, ibi sumam locum.
Certum est, Silvano potius credam, quam Fidei.
ST. *Euge! euge! dii me salvom & servatum volunt,* Mff. fuge, fuge.
Jam ego illuc praecurram, atque inscendam aliquam in arborem:
Indeque observabo, aurum ubi abstrudat senex.
Quanquam hic manere herus me sese jusserat,
Certum est, malam rem potius quaeram cum lucro.

ACTUS QUARTI SCENA SEPTIMA.

LYCONIDES, EUNOMIA, PHÆDRIA.

DIxi tibi, mater: juxta rem mecum tenes,
Super Euclionis filia. nunc, te obsecro,
Fac mentionem cum avonculo, mater mea:
Resecroque, mater, quod dudum obsecraveram: Pal. unus re- obsecroque.
EV. *Scis tute, facta velle me, quae tu velis,*
Et istuc confido à fratre me impetrassere.
Et causa justa est, siquidem ita est ut praedicas,
Te eam compressisse vinolentum, virginem.
LY. *Egone ut te advorsum mentiar, mater mea?*
PH. *Perii, mea nutrix! obsecro te, uterum dolet.* Mff. Lang. uterum doleo.
JUNO LUCINA, TUAM FIDEM! LY. *hem, mater mea,*
Tibi rem potiorem video: clamat, parturit.

4. R*Esecroque.*] Religióne jurisjurandi solvo. Obtestatus erat matrem Lyconides, ne eorum, quae ipsi de Euclionis filia aliquando dixerat, apud avunculum mentionem faceret; nunc obsecrationis religione eam absolvit: rogatque, ut cum avunculo de amico colloquatur. *P. Pithaeus.*

6. *Impetrassere.*] Est idem quod *impetraturum esse.* Nam sententia est: colloquar cum avunculo Megadoro de te, & amica tua, Euclionis filia; ac quandoquidem ea à te vitiata est, spero me impetraturum ab eo, ut tu eam ducas uxorem. *Vossius.*

10. *Uterum dolet.*] Neutro & masc. genere usurpabant, auctore Nonio. *Taub.*

11. *Juno Lucina.*] Mirantur eruditi, quod in Comoedia palliata invocetur à puerpera *Juno Lucina.* Sed injuria mirantur. & multo iniquius *Terentium* reprehendunt. utitur enim sermone Latino, sed qui Graecam deam *Ilithyiam* exprimat. Itaque ab *Horatio* Carm. Saecul. scribitur;

Lenis Ilithyia, tuere matres.

Ex consuetudine Romana. *Juno* autem *Lucina* Diana est; *Lucina* vero dicta, quod ejus opera, partus in lucem prodeant, & lumen Solis intueri incipiant. *Turneb.*

12. *Rem potiorem.*] *Quasi dicat:* Non esse,

Ev. *I hac intro mecum, gnate mi, ad fratrem meum,*
† Ut istuc quod tu me oras, efficiam tibi, †
Ut istuc quod me oras, impetratum ab eo auferam.
Ly. *I, jam sequor te, mater. sed servom meum*
Strobilum miror ubi sit, quem ego me jusseram
Hic opperiri. nunc ego mecum cogito,
Si mihi dat operam, me illi irasci injurium est.
Ibo intro, ubi de capite meo sunt comitia.

esse, ut argumentis multis matrem doceat, stuprasse se filiam, cum ipsa inibi sit, ut revera ostendat se vitiatam. *Gruterus.*

14. *Ut istuc, &c.*] Editt. vet. & MSS. Cam. & Pall. tert. quart. quint. sext. plane legunt: *Ut istuc, quod me oras, efficiam tibi, impetratum ab eo auferam.* nisi quod iidem omnes uno versu cuncta includant. At Pall. pr. & sec. non habent illa, *Impetratum ab eo auferam*, cum glossema sint praecedentium, *efficiam tibi.* Camerarianus tamen adhuc omnia illa servat quae comparent in vulgg. quae certe supervacua sunt. *Grut.*

20. *Sunt comitia.*] Ubi de fama & salute mea agitur. Tractum à P. R. Comitiis. *Taub.* Vid. Pseud. 4. 7.

ACTUS QUARTI SCENA OCTAVA.

STROBILUS.

PIci divitiis, qui aureos montes colunt, — *Barca*, Picos.
Ego solus supero. nam istos reges ceteros
Memorare nolo, hominum mendicabula.
Ego sum ille rex Philippus. ô lepidum diem!
Nam ut dudum hinc abii, multo illuc adveni prior,
Multoque prius me collocavi in arborem:
Indeque exspectabam ubi aurum abstrudebat senex. — 7 *Gul.* inde aspectabam.
Ubi ille abiit, ego me deorsum duco de arbore;
Effodio aulam auri plenam. inde ex eo loco — 7 *Gul.* inde exeo illico video, &c.
Video recipere se senem: ille me non videt.
Nam ego modo declinavi paulum me extra viam.
Attat! eccum ipsum. ibo, ut hoc condam domum.

1. *PIci divitiis.*] Nonius, *Picos, veteres esse voluerunt, quos Gr. γρῦπας appellant.* Et hi ex montibus Hyperboreis aurum effodere creduntur. Herodotus etiam γρῦπας χρυσοφύλακας memorat apud *Arimaspos* gentem Scythicam. *Scal.* Vide Turneb. lib. 23. 26. & l. 24. 23.

8. *Duco.*] Id est, *descendo, demitto me sensim.* Boxhorn. Vide Bacchid. 4. 2.

ACTUS QUARTI SCENA NONA.

EUCLIO, LYCONIDES.

Perii! interii! occidi! quo curram? quo non curram?
Tene, tene! quem? quis? nescio, nihil video, cæcus eo, atque
Equidem quo eam, aut ubi sim, aut qui sim, nequeo cum animo
Certum investigare. obsecro vos ego, mihi auxilio,
Oro, obtestor, sitis, & hominem demonstretis, qui eam abstulerit,
Qui vestitu & creta occultant sese, atque sedent quasi sint frugi.
Quid ais tu? tibi credere certum est. nam esse bonum, è vultu cognosco.
Quid est? quid ridetis? novi omnes, scio fures esse hic complures.
Hem, nemo habet horum! occidisti. dic igitur, quis habet? nescis!
Heu me miserum, miserum! perii male perditus! pessume ornatus eo
Tantum gemiti & malæ mœstitiæ hic dies mihi obtulit,
Famem & pauperiem: perditissumus ego sum omnium in terra.
Nam quid mihi opus est vita, qui tantum auri perdidi?
Quod custodivi sedulo. egomet me defraudavi,
Animumque meum, geniumque meum. nunc eo alii lætificantur,
Meo malo & damno: pati nequeo. (*mœrens?*
LY. *Quinam homo hic ante ædis nostras ejulans conqueritur*

1. *Perii, interii.*] Vide notas Capteiv. Act. 3. Sc. 5. vs. 45.

2. *Tene, tene.*] Furem insequentes clamabant etiam, *Prehende furem.* Briss.

3. *Et creta.*] Elegante nitidoque & mundo vestitu cretatoque. Scribitur in homines tenuiores: quibus cum copia mutandæ togæ non esset; tamen ut nitidi & melioris fortunæ apparerent, sub dies Ludorum togulam suam incretabant. *Lipsius.* Plin. lib. 35. 15. & 17.

7. *Quid ais.*] Ex abrupto ad alium, forte sibi oblatum, sermonem Euclio convertit, priori sententia nondum expleta. *Boxhornius.*

8. *Novi omnes.*] Nihil hic video quod morari lectorem possit. Dicit, se scire fures esse in cavea complures, non mirandum si prius dixerit se novisse omnes. Oportet omnes noverit, qui sciret, qui fures ex illis, & qui non. Sed homo hic turbatus & quod amiserat quærens, cum & omnibus qui in cavea essent, eam sibi demonstrari peteret, cum nemo responderet, & omnes riderent, omnes se novisse ait, & fures esse complures. Non alia sententia existeret ex eorum correctione, *homines novi.* Salmasius.

11. *Tantum gemiti.*] Pro *gemitus*: ut senati, &c. T.

16. *Pati nequeo.*] Id est, vivere, durare. Vide ad Senecæ Thyestem v. 470. *Gronovius.*

17. *Ejulant.*] *Cic.* Tusc. lib. 2. *Ingemiscere*

Atque hic quidem Euclio est. est, opinor, oppido ego interii! palam est res,
(tum est,
Scit peperisse jam, ut ego opinor, filiam suam. nunc mihi incer-
Quid agam. abeam an maneam? an adeam? an fugiam? quid agam edepol nescio.

miscere nonnumquam viro concessum est, idque raro: ejulare ne mulieri quidem, &c. Horat. 10. Epod. *Et illa non virilis ejulatio.* Lamb.

ACTUS QUARTI SCENA DECIMA.

EUCLIO, LYCONIDES.

QUis homo hîc loquitur? LY. *ego sum.* EU. *immo ego sum miser, & misere perditus,*
Cui tanta mala, mœstitudoque obtigit. LY. *animo bono es.* Ed. Ald. mala mœstitudo.
EU. *Quo obsecro pacto esse possum?* LY. *quia istuc facinus quod tuum*
(audio?
Sollicitat animum, id ego feci, & fateor. EU. *quid ego ex te*
LY. *Id quod verum est.* EU. *quid ego emerui, adolescens, mali,* Dou. quid ego de te merui.
Quamobrem ita faceres, meque meosque perditum ires liberos?
LY. *Deus impulsor mihi fuit, is me ad illam illexit.* EU. *quo modo?*
LY. *Fateor peccavisse, & me culpam commeritum scio.*
Id adeo te oratum advenio, ut animo æquo ignoscas mihi.
EU. *Cur id ausus facere, ut id quod non tuum esset tangeres?*
LY. *Quid vis fieri? factum est illud. FIERI infectum non potest.*
Deos credo voluisse. nam ni vellent, non fieret, scio.
EU. *At ego Deos credo voluisse, ut apud te me in nervo enicem.*
LY. *Ne istuc dixis.* EU. *quid tibi ergo meam me invito tactio est?*

6. P*Erditum ires.*] Vid. Persa 1. 2.

7. *Deus impulsor.*] Significat *Cupidinem*; à quo impulsus fuit ad filiæ amorem, & ad illam corrumpendam. *Lamb.*

13. *In nervo.*] Id est, ut apud te mihi laqueo, seu potius ferreo vinculo, interstringam gulam. *Lambin.*

14. *Tactio est.*] Est ambiguitas in *tangere*, quod & furari, (unde *tagaces* pro furibus) & cum muliere rem habere significat. *Horat.* 1. Sat. 2. *matronam nullam ego tango.* Passerat. Epid. 2.2. *Meam.*] Scil. *ollam*, ut quidem Euclio sentit; *filiam*, ut Lyconides. *Lamb.*

LY. *Quia vini vitio atque amoris feci.* EV. *homo audacissume,*
Cum istacin' te oratione huc ad me adire ausum, impudens?
Nam si istuc jus est, ut tu istuc excusare possies,
Luce claro deripiamus aurum matronis palam; Mss Pall. clara.
Post id, si prehensi sumus, excusemus, ebrios
Nos fecisse amoris causa. nimis vile'st vinum atque amor, Heins. nimis utile est.
Si ebrio atque amanti impune facere, quod lubeat, licet.
LY. *Quin tibi ultro supplicatum venio ob stultitiam meam.*
EV. NON MIHI *homines placent, qui, quando male fecerunt, purgitant.*
Tu illam scibas non tuam esse; non attactam oportuit.
LY. *Ergo quia sum tangere ausus, haud caussificor quin eam*
Ego habeam potissumum. EV. *tun' habeas me invito meam?*
LY. *Haud te invito postulo: sed meam esse oportere arbitror.*
Quin tu eam invenies, inquam, meam illam esse oportere, Euclio.
EV. *Nisi refers.* LY. *quid tibi ego referam?* EV. *quod surripuisti meum.*
Jam quidem hercle te ad prætorem rapiam, & tibi scribam dicam.
LY. *Surripio ego tuum? unde? aut quid id est?* EV. *ita te amabit Juppiter,*
Ut tu nescis? LY. *nisi quidem tu mihi, quid quæras, dixeris.*

18. *Luce claro.*] Argumentum ab absurdo, & improbabili consequenti. Sic enim legendum; non, *clara:* quod & *Nonius* tutatur. *Cic:* 3. Offic. *luce claro in foro saltet.* Lambin.

20. *Nimis vile.*] Id est, non potest satis magno emi vinum atque amor, siquidem vinum ebrio, amor amanti dant omnium facinorum licentiam & impunitatem. *Lambin.*

22. *Stultitiam.*] Dicit, *stultitiam:* quoniam stolida omnia, quia abest malignitas, miseranda. *Boxhorn.*

25. *Haud caussificor.*] Non recuso, οὐ παραιτοῦμαι. *Lamb.*

28. *Quin tu, &c.*] Qui civem Romanam vitiarat, aut eam indotatam ducere, aut si hoc recusaret, capitis argui consuevit. Nec intererat, filiusne familias esset, an paterfamilias; ut testatur expresse *Terent.* Adelph. *Revard.*

29. *Nisi refers.*] Ἀπαιτήσεις. scil. pœnas de te meritas sumam. *Lamb.*

30. *Rapiam.*] Dixit, ut perturbatus. nam ad Prætorem *ducere*, & in jus *vocare* licebat; *rapere* non licebat, nisi ei, qui antestatus esset. *Lamb. Scribam dicam.*] Γράψομαι δίκην, id est, accusabo; nam γράφω apud Græcos etiam *accuso* signat, id est, διώκω, κατηγορῶ. Δίκαι autem sunt κρίσεις & ἐγκλήματα. *Long.*

40. *De*

EV. *Aulam auri, inquam, te reposco, quam tu confessus mihi*
Te abstulisse. LY. *neque edepol ego dixi, neque feci.* EV. *negas?*
LY. *Pernego immo. nam neque ego aurum, neque istac aula quæ siet,*
Scio, nec novi. EV. *illam, ex Silvani luco quam abstuleras, cedo.*
I, refer: dimidiam tecum potius partem dividam.
Tametsi fur mihi es, molestus non ero. i verò, refer. Merald. molestus non ero furi: refer.
LY. *Sanus tu non es, qui furem me voces. ego te, Euclio,*
De alia re resciviſſe censui, quod ad me attinet.
Magna est res, quam ego tecum otiose, si otium est, cupio loqui.
EV. *Dic bona fide: tu id aurum non surripuisti?* LY. *bona.*
EV. *Neque scis quis abstulerit.* LY. *istuc quoque bona.* EV. *atque id si scies,*
Qui abstulerit, mihi indicabis? LY. *faciam.* EV. *neque partem tibi*
Ab eo, quiqui est, inde posces: neque furem excipies? Xm. indipisces.
LY. *ita.*
EV. *Quid si fallis?* LY. *tum me faciat quod volt magnus Juppiter.*
EV. *Sat habeo. age nunc loquere quid vis.* LY. *si me novisti minus,*
Genere qui sim gnatus: hic mihi est Megadorus avonculus:
Meus fuit pater Antimachus: ego vocor Lyconides:
Mater est Eunomia. EV. *novi genus. nunc quid vis? id volo*
Noscere. LY. *filiam ex te tu habes.* EV. *immo eccillam domi.*

40. *De alia re resciviſſe censeo, quod.*] De hoc genere loquendi scripsimus Observat. 3. 2. *Gronovius.*

42. *Dic bona fide.*] Jurabant &, *Per fidem*, simpliciter. Petron. Et, *Per fidem, inquam, pater, cujus hæc navis est, aut quos vehat, dicere potes?* Et, *Per fidem*, id est, dic per fidem. Sanctissimum erat jusjurandum; *Per fidem.* Herald.

45. *Neque furem excipies.*] Quod Nonius explicat, *excusabis vel celabis*, dubitant an satis proprie; ipsi malint respici ad Festi *Excipuum*. Alius, imo ait proprie: non uteris [illegible] ληψίας. quicunque tandem sit, quem tu furem esse cognoveris, indicabis. Recte Nonius, *celabis*: nam qui *recipit* vel *receptator* est; dat locum delitescendi. Hoc autem est hic *excipere*. Sic Cicero pro l. Manilia de Mithridate: *Hunc in illa fuga Tigranes rex excepit, diffidentemque rebus suis confirmavit.* Gronovius.

51. *Eccillam.*] Vide Milit. act. 3. 1.

53. *Renun-*

LY. *Eam tu despondisti, opinor, meo avunculo.* EV. *omnem rem tenes.*
LY. *Is me nunc renunciare repudium jussit tibi.*
EV. *Repudium, rebus paratis, atque exornatis nuptiis?*
Ut illum dî immortales omnes deæque, quantum est, perduint,
Quem propter hodie auri tantum perdidi, infelix, miser.
LY. *Bono animo es, & benedice. nunc quæ res tibi & gnatæ tuæ*
Bene feliciterque vortat. Ita dî faxint, inquito.
EV. *Ita dî faciant.* LY. *& mihi ita dî faciant. audi nunc jam.*
Qui homo culpam admisit in se, nullus est tam parvi preti,
Quin pudeat, quin purget se. nunc te obtestor, Euclio,
Si quid ego erga te imprudens peccavi, aut gnatam tuam,
Ut mihi ignoscas, eamque uxorem mihi des, ut leges jubent:
Ego me injuriam fecisse filiæ fateor tuæ,
Cereris vigiliis, per vinum, atque impulsu adolescentiæ.
EV. *Hei mihi! quod facinus ex te ego audio?* LY. *cur ejulas?*
Quem ego avom feci jam ut esses filiæ nuptiis:
Nam tua gnata peperit, decumo mense post: numerum cape:
Ea re repudium remisit avunculus causa mea.
I intro, exquire, sitne ita, ut ego prædico. EV. *perii oppido!* *Trisc.* exquære.
Ita mihi ad malum malæ res plurimæ se agglutinant.
Ibo intro, ut quid hujus veri sit, sciam. LY. *jam te sequor,* *V.C.* quid hujus rei sit.
Hæc propemodum jam esse in vado salutis res videtur.
Nunc servom esse ubi dicam meum Strobilum, non reperio.

53. *Renunciare repudium.*] Remisit tibi per me repudium. *Lambin.*

57. *Quæ res tibi.*] Formula precandi solemnis, qua utebantur initio rei cujuslibet gerendæ, negotiique contrahendi. *Lambin.*

62. *Si quid ego erga te.*] Camerarianus: *Ut si quid ego.* MSS. Pall. *Ut quid ego*, ut & Junianus. Edd. veteres: *Ut quod ego.* Et sic tres Vossiani cum Academico & Gudiano. Nec mutandum est: est enim elegans repetitio particulæ *Ut*, de qua in Bacchides & ad Livium diximus. *Gronovius.*

63. *Leges jubent.*] Jubent enim leges eum, qui virginem vitiavit, eam aut dotare, aut uxorem ducere. *Lamb.*

67. *Quem hodie ego avum.*] Genus loquendi permixtum. Vid. Epid. 4. 2. 7.

68. *Numerum cape.*] Id est, accipe. *Nonius.* Tempus supputa, sc. à θεσμοφορίοις. *Taubm.*

73. *In vado.*] In salute explorata & certa. Sic *Terent.* Andr. act. 5. sc. 2. *Omnis res est jam in vado.* ubi Donatus, *In vado, id est, in securitate. nam ut in profundo periculum est, ita in vado securitas.* Lamb.

77. *Ann.*]

Nisi etiam hic opperiar tamen paulisper; postea intro
Hunc subsequar. nunc interim spacium ei dabo exquirendi
Meum factum ex gnatæ pedisequa nutrice anu. ea rem novit.

77. *Anu.*] Staphyla.

ACTUS QUINTUS.

STROBILUS, LYCONIDES.

DI immortales, quibus & quantis me donatis gaudiis, (Acid. quibus med oneratis gaudiis!)
Quadrilibrem aulam auro onustam habeo: quis me est divitior?
Quis me Athenis nunc magis quisquam est homo, cui Di sint propitii?
LY. *Certo enim ego vocem hic loquentis modo me audire visus sum.* ST. *Hem!*
Herumne ego aspicio meum? LY. *video ego hunc Strobilum, servum meum?* (Lamb. videon' ego hinc ST.)
ST. *Ipsus est.* LY. *haud alius est.* ST. *congrediar.* LY. *contollam gradum.* (MSS aliud.)
Credo ego illum, ut jussi, eampse anum adisse, hujus Nutricem virginis.
ST. *Quin ego illi me invenisse dico hanc prædam, atque eloquor?*
Igitur orabo ut manu me mittat. ibo atque eloquar.
Repperi. LY. *quid repperisti?* ST. *non, quod pueri clamitant,*
In faba se repperisse. LY. *jamne autem, ut soles, deludis?* (Alii, me ludis?)
ST. *Here, mane, eloquar. jam ausculta.* LY. *age ergo loquere.* ST. *repperi hodie,*

6. *Contollam.*] Id est, *congrediar.* nam *contollere*, valet, conferre: ut *protollere*, proferre. *Lambin.*

8. *Quin ego illi.*] Moribus receptum, ut servus interdum cum domino quasi pacisceretur in certum pretium, quod si exolvisset, liber esset. Id pretium è peculio servi, vel adventitio lucro. *Sen.* Epist. 80. Qui cum frugi essent, raro serviebant ultra quinquennium; teste ipso *Tullio* Philippica 8. *Gruter.*

9. *Manu me mittat.*] *Manumitti servus dicebatur, cum dominus aut caput ejus servi, aut aliud membrum teneret, dicebat: hunc hominem liberum esse volo; & emittebat eum manu.* Festus.

11. *In faba, &c.*] Ne existimes rem nihili, puta vermiculum, quem *midam* vocant, me reperisse; sed quiddam preciosum. *Lambin.*

21. *At*

Here, divitias nimias. LY. *ubi nam?* ST. *quadrilibrem, inquam, aulam auri plenam.*
LY. *Quod ego facinus audio ex te?* ST. *Euclioni huic seni surripui.*
LY. *Ubi id est aurum?* ST. *in arca apud me. nunc volo me emitti manu.*
LY. *Egone te emittam manu, scelerum cumulatissime?* ST. *abi here, scio*
Quam rem geras. lepide, hercle, animum tuum tentavi. jam
Ut eriperes, apparabas. quid faceres, si repperissem?
LY. *Non potes probasse nugas. i, redde aurum.* ST. *reddam ego aurum?*
LY. *Redde inquam: ut huic reddatur.* ST. *ah, unde?* LY. *quod modo fassus es esse*
In arca. ST. *soleo, hercle, ego garrire nugas: ita loquor.* LY. *at scin'*
Quomodo? ST. *vel hercle enica, nunquam hinc feres à me.*

21. *At scin' quomodo?*] Vide notas Amph. Act. 1. Sc. 1. vs. 200.
Joannes Meursius scenam, quæ nunc est ultima, fide Codicis sui ita supplet. Quæ quidem & in editione, quam *Simon* quidam *Carpentarius* Parisiis ante sæculum procuravit, verbatim ita leguntur: ut & in *Gryphii Lugdunensi*, & Hervagii *Basiliensi*. Taubmannus.

SUPPO-

QVid hic quondam pervicus addit? Non.custodem addidit.
Non feramni unquam? St. *quod non habeo.* Ly. *efferaris cave,*
Nisi actutum seni id auri redditio est. St. *sive perpensus ferar*
Libitinarius, sive pollinctorius efferar, nunquam dabo nisi fodiam
Noviter arrogiam. Ly. *vah capiti tuo.* St. *immo senis & capiti*
Et pectori, qui auri tantum perdidit. Ly. *quis repperit?*
St. *Quem repperisse vis.* Ly. *qui in arca illud subreptum habere*
Autumat. St. *quam pulcre tibi, here, conniverent oculi, si id*
Factum fateor. ludo: quod lusi tecum, non par est identidem
Serio vertier. Ly. *at nunc jam ne me irritassis, i, & aurum*
Redde: susque deque haud agites. St. *here, id si repperibitur,*
Certum est geminam te lanceam confitentem icere. Ly. *i, &, redde.*
St. *Vis crassum?* Ly. *i, & redde.* St. *atat incassum quæritas.*
Ly. *I, & redde. ego ad senem propero, ut quid comitiis*
Proxumis videam. Senex aulam auri perdidit, Megadorus
Repudium renunciat. Filiam peperisse vitio resciit. St. *hero*
Meo, quantum ego video, nemo est benignior. Alii non quod
Inventum est non occulunt, modo negant: occulunt vaniloqui.
Sed aliud post aliud si qua sit opportunitas, harpagatum
Volunt, si Eleusinie sit, facilem deam creduant; si Cotytto:
Non videre quem batuat. Ita neque amicis, neque cognatis,
Neque dis parcunt, dum bene parcant sibi. iste quidem,
Ne miserum faciat senem, aut illius familiam opulentam,
Auri aulam, grandem, onustam, plenam, referri jubet,
Vt se faciat olim miserum, atque suam familiam. Ast ego partem
Impartiri malim, unde redimar. Quod vortet bene, picus
A sinistris cantitat, qui auri custos hercle olim traditur.
Ibo, & aulam referam: quod illæc mihi bene avis occinat.

VErum nihilominus sic etiam mutila est. Quia vera hæc COMOEDIA, si ulla alia, frequentissime non legi solum, sed doceri agique solet: nec facile applausum mereri poterit, si ipsa solemni illo suo PLAUDITE careat; patiamini quæso, Persii nostri pannum illum Bononiensem purpuræ huic Romanæ interea sic adsui: dum forte melius quid ab aliquo vestrum impetretur. Erant quidem ad manum aliorum etiam Supplementa, nec displicebant, imprimis *Joach. Camerarii*, & *Georgii Reimanni*, Profess. Regiom. elegantissimi certe ingenii & doctrinæ: sed quia ille Codrus à multis jam annis in Quattuordecim sedit, loco eum pellere & excitare novus ego Oceanus aut apparitor forte non debui. *Taubm.*

SUPPLEMENTUM AULULARIÆ.

ANT. CODRO URCEO, Italo Scholaſtico & Profeſſore Bononienſi, auctore, qui vixit ſub Impp. Sigiſmundo & Friderico III. Aug.

——— *quod non habeo.* LY. *feram.*

VElis nolis; cum te quadrupedem ſtrinxero:
Et herniosos teſtes ad trabem tibi
Divellam appenſo. Sed cur in fauces moror
Hujus ſceleſti ruere? & animam protinus
Cur non compello facere iter præpoſterum?
Das, an non? ST. *dabo.* LY. *des ut nunc, non olim volo.*
ST. *Do jam: ſed me animam recipere ſinas te rogo.*
Ah ah! quid, ut dem, poſcis, here? LY. *neſcis, ſcelus?*
Et aulam auri plenam quadrilibrem mihi
Audes negare, quam dixti modo
Te arripuiſſe? heja, jam ubi nunc lorarii?
ST. *Here, audi pauca.* LY. *non audio, lorarii,*
Heus heus. LOR. *quid eſt?* LY. *parari catenas volo.*
ST. *Audi quæſo, poſt me ligare juſſeris*
Quantum libet. LY. *audio: ſed rem expedias ocius.*
ST. *Si me torqueri juſſeris ad necem, vide*
Quid conſequare. primum ſervi exitium habes:
Deinde, quod concupiſces, ferre non potes.
At ſi me dulcis libertatis præmio
Dudum captaſſes, jamdudum votis fores
Tuis potitus. Omnes Natura parit liberos,
Et omnes libertati natura ſtudent.
Omni malo, omni exitio, pejor ſervitus:
Et quem Iuppiter odit, ſervom hunc primum facit.
LY *Non ſtulte loqueris.* ST. *audi reliqua nunc jam:*
Tenaces nimium dominos noſtra ætas tulit.
Quos Harpagones, Harpyias & Tantalos
Vocare ſoleo, in opibus magnis pauperes,
Et ſitibundos in medio Oceani gurgite:
Nullæ illis ſatis divitiæ ſunt, non Midæ,
Non Crœſi: non omnis Perſarum copia
Explere illorum Tartaream ingluviem poteſt.
Inique domini ſervis utuntur ſuis,
Et ſervi inique dominis nunc parent ſuis:
Sic fit neutrobi, quod fieri juſtum foret.
Penum, popinas, cellas promptuarias

Occlu-

Occludunt mille clavibus parci senes.
Quæ vix legitimis concedi natis volunt,
Servi furaces, versipelles, callidi,
Occlusa mille clavibus sibi reserant;
Furtimque raptant, consumunt, liguriunt:
Centena nunquam furta dicturi cruce:
Sic servitutem ulciscuntur servi mali
Risu jocisque. Sic ergo concludo, quod
Servos fideles liberalitas facit.
LY. *Recte quidem tu, sed non paucis, ut mihi*
Pollicitus. Verum si te facio liberum,
Reddes, quod cupio? ST. *reddam: sed testes volo*
Adsint: ignosces, here; parum credo tibi.
LY. *Ut lubet; adsint vel centum; jam nil moror.*
ST. *Megadore, & tu Eunomia, adeste precor, si libet.*
Exite: perfecta re mox redibitis.
ME. *Qui nos vocat? hem Lyconide.* EV. *hem Strobile, quid est?*
Loquimini. LY. *breve est.* ME. *quid est?* ST. *vos testes voco.*
Si quadrilibrem aulam auri plenam huc adfero,
Et trado Lyconidæ, Lyconides me manu
Mittit; jubetque juris esse me mei.
Itane spondes? LY. *spondeo.* ST. *jamne audistis hoc*
Quod dixit? ME. *audivimus.* ST. *jura enim per Iovem.*
LY. *Hem quo redactus sum alieno malo!*
Nimis procax es. quod jubet, faciam tamen.
ST. *Heus tu, nostra ætas non multum fidei gerit:*
Tabulæ notantur: adsunt testes duodecim:
Tempus locumque scribit actuarius;
Tamen invenitur Rhetor, qui factum neget.
LY. *Sed me citò expedi sis.* ST. *hem silicem tibi.*
LY. *Si ego te sciens fallam, ita me ejiciat Diespiter*
Bonis, salva urbe & arce, ut ego hunc lapidem. Satin'
Iam feci tibi? ST. *satis. ut ego aurum appertem, eo.*
LY. *I Pegaseo gradu, & verans viam redi.*

LYCONIDES, STROBILUS, MEGADORUS, EUNOMIA, EUCLIO.

GRave est homini pudenti morologus nimis
Servus, qui sapere plus volt hero suo.
Abeat hic Strobilus in malam liber crucem,
Modo mihi appertet aulam auro puro gravem:
Ut Euclionem socerum ex luctu retraham
Ad hilaritatem, & mihi conciliem filiam,
Ex compressu meo novam puerperam.
Sed ecce redit onustus Strobilus. ut reor,
Aulam appertat. & certe est aula, quam gerit.

 ST. *Lyco-*

ST. *Lyconide, apporto inventum promissum tibi,*
Aulam auri quadrilibrem. num serus fui? Alii, verum.
LY. *Nempe. ô dii immortales, quid video, aut quid habeo?*
Plus sexcentos Philippeos ter & quater.
Sed evocemus Euclionem protinus.
LY. *O Euclio, Euclio.* ME. *Euclio, Euclio.* EV. *quid est?*
LY. *Descende ad nos: nam dii te servatum volunt.*
Habemus aulam. EV. *habetisne, an me deluditis?*
LY. *Habemus, inquam. modo, si potes, huc advola.*
EV. *O magne Iuppiter! ô Lar familiaris, &*
Regina Iuno, & noster thesaurarie
Alcide, tandem miserari miserum senem!
Ob, ob, quam latis, aula, tibi amicus senex
Complector ulnis, & te dulci capio osculo!
Expleri nequeo mille vel complexibus.
O spes, ô cor! luctum depulverans meum.
LY. *Auro carere semper duxi pessimum*
Et pueris, & viris, & senibus omnibus.
Pueros praestare cogit indigentia,
Viros furari, mendicarier ipsos senes.
At multo pejus est, ut video nunc, supra
Quam quod necesse est nobis auro opulescere.
Heu quantas passus est ærumnas Euclio,
Ob aulam paulo ante à se deperditam!
EV. *Quoi meritas referam grates? an diis, qui bonos*
Respectant homines? an amicis, rectis viris?
An utrisque? utrisque potius. Et primum tibi,
Lyconide, principium & auctor tanti boni,
Hac ego te aula auri condono: accipias libens:
Tuam hanc esse volo, & filiam meam simul,
Præsente Megadoro, & Sorore, ejus proba
Eunomia. LY. *& habetur, & refertur gratia,*
Vt meritus es, Socer exoptatus mihi, Euclio.
EV. *Relatam mihi satis putabo gratiam,*
Si donum nostrum, & me ipsum, accipias nunc libens.
LY. *Accipio, & Euclionis volo mea sit domus.*
ST. *Quod restat, here, nunc memento, ut sim liber.*
LY. *Recte monuisti: Esto merito liber tuo,*
O Strobile, & turbatam jam intus cœnam para.
ST. *Spectatores, naturam avarus Euclio*
Mutavit: liberalis subito factus est.
Sic liberalitate utimini vos quoque:
Et, si Fabula perplacuit, clare plaudite.

FINIS AULULARIÆ.

M. ACCI PLAUTI
CAPTEIVEI.

DRAMATIS PERSONÆ.

ERGASILUS, *Parasitus.*
HEGIO, *senex.*
LORARIUS.
PHILOCRATES. } *Captivi.*
TYNDARUS.
ARISTOPHONTES.
PUER *Hegionis.*
PHILOPOLEMUS.
STALAGMUS.
GREX.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur,

PRISCIANI.

CAptus est in pugna Hegionis filius.
A lium quadrimum fugiens servus vendidit.
P ater captivos commercatur Alios,
T antum studens, uti natum recuperet.
Æ t in ibus emit olim amissum filium.
I s suo cum domino veste versa ac nomine,
V t amittatur fecit: ipsus plectitur.
E t is reduxit captum & fugitivum simul,
I ndicio cujus alium agnoscit filium.

2. A*Lium quadr.*] Id est, alterum Hegionis filium, Pægnium: qui postea dictus est Tyndarus. *Alius* pro alter. *Taubm.* *Servus.*] Stalagmus vendidit Theodoromedi.

3. *Alios.*] Id est, Elios, ab urbe Elide.

4. *Natum.*] Philopolemum. nam de altero nulla spes erat. *Taubm.*

6. *Is.*] Tyndarus, qui servit Philocrati. *Taubm.*

7. *Amittatur.*] Id est, dimittatur. *D.*

8. *Et is red.*] Philocrates Pseudotyndarus reduxit & Philopolemum & Stalagmum, qui olim Philocratis patri vendiderat Pægnium. *Lamb.*

9. *Alium.*] Tyndarum, eundemque Pægnium, quem putabat esse servum. *Taubm.*

ALIUD ARGUMENTUM

CAMERARII.

FAbulæ huic nomen CAPTIVI DUO. Inter Plautinas omnes hæc & argumento & expositione optima est & elegantissima. Ipse etiam Poeta hanc commendat ut publice scriptam. Multæque bonæ sententiæ in hac insunt, & eximiæ fidei exemplum servi erga herilem filium. Cum enim bellum esset inter Ætolos & Elienses, capitur Philopolemus Ætolus, Hegionis filius, itemque Eliensis Philocrates. Hunc Hegio una cum servo Tyndaro emit, quod speraret, posse aliqua permutatione captivorum, recuperare se filium suum. Sed inter dominum & servum convenit, ut servus se dominum esse simularet. Ita dimissus æstimatus Philocrates ut servus, rediit in patriam. Fraude detecta per alterum captivum Aristophontem, vehementissime irascitur Senex, & Tyndarum compeditum in lapidicinas conjicit. Hic erat filius ipsius, furto surreptus ætate puerili à servo. Interea revertitur Philocrates, & adducit filium Hegionis, & servum etiam illum furem. Itaque agnitus Tyndarus in libertatem & familiam suam restituitur. ARGUMENTUM ita est sumptum quasi res geratur in Ætolia.

PRO-

PROLOGUS.

HOS quos videtis ſtare hic captivos duos,
Illi qui aſtant, hi ſtant ambo, non ſedent.
Vos vos mihi teſtes eſtis me verum loqui.
Senex qui hic habitat, Hegio eſt hujus pater.
Sed is quo pacto ſerviat ſuo ſibi patri,
Id ego hic apud vos proloquar, ſi operam datis.
Seni huic fuerunt filii nati duo,
Alterum quadrimum puerum ſervus ſurpuit,
Eumque hinc profugiens vendidit in Alide Mſ. Lang. Alida.
Patri hujuſce. jam hoc tenetis? optimum eſt.
Negat, hercle, ille ultimus. accedito.
Si non ubi ſedeas locus eſt, eſt ubi ambules,
Quando hiſtrionem cogis mendicarier.
Ego me tua cauſa, ne erres, non rupturus ſum;
Vos qui poteſtis ope veſtra cenſerier,
Accipite reliquom. alieno uti nihil moror.

1. *HOs quos.*] Conſtructio eſt, qualis illa Terent.
Eunuchum quem dediſti nobis, quas turbas dedit!
Item Amphitr. act. 4. 1.
Naucratem quem convenire volui, in navi non erat.
Ridiculum hoc eſt *Mureto*. at non aliter quoque Cicero. *Grut.*

2. *Illi.*] Pro, illic.

4. *Eſt hujus.*] Tyndari.

9. *Alide.*] Pro, *Elide. Elis* Achaiæ oppidum. Sic autem reſtituit *Turnebus*: quod porrigendum eſt ad omnes locos, in quibus legitur, *Aulidi, Aliis, Aulidis.* Lambin.

11. *Negat hercle.*] Ἀποστροφὴ, ad quendam obſtrepentem Prologo, de ultima cavea. *Camer.*

13. *Mendicarier.*] Hiſtrio, cui obſtrepitur, vocem plerunque obtundit clamando: ravi autem contracta, exſibilatur. atque ita arte hiſtrionica deſerta cogitur mendicare. Nonius 2. *Mendicarier*, pro, *mendicare*. Lambin.

14. *Tua cauſſa.*] Ego ea de cauſſa, ut tu, qui in extrema ſcena ſtas, Fabulæ argumentum intelligas, me rupturus non ſum. *Piſtoris.*

15. *Ope veſtra.*] Id eſt, *opibus veſtris*. Intelligit Quirites, quibus quinto quoque anno in luſtrum ac cenſum Civium R. nomina ſua referre jus erat. *Taubm.*

16. *Accipite reliquom.*] Lambinum & Douzam hic ajunt fruſtra eſſe: dici enim ſe nolle diutius immorari dicendis ab argumento & inſtituto alienis. Immo ipſi fruſtra fuere, non Douza. Ludit omnino Plautus in ambigua ſignificatione τῶ *Reliquum*: quod ſi conjungas cum τῷ *accipite*, eſt id quod de argumento dicendum reſtat, ſed quod ſequitur, ita continuatur, ac ſi ſignificaret æs alienum vel debitum. Sic Cicero ad Atticum: *Maxime me angit ratio reliquorum meorum.* Plinius lib. 3. epiſt. 19. *dum reliqua colonorum minuit.* Leg. 81. D. de condit. & dem. *vel pariatore vel reliqua*

Fugitivus ille, ut dixeram ante, hujus patri,
Domo quem profugiens dominum abstulerat, vendidit.
Hic postquam hunc emit, dedit eum huic gnato suo
Peculiarem: quia quasi una ætas erat.
Hic nunc domi servit suo patri, nec scit pater.
Enimvero DI NOS QUASI pilas homines habent.
Rationem habetis, quomodo unum amiserit.
Postquam belligerant Ætoli cum Aliis, *Mss. Lang.* Alidis.
Ut fit in bello, capitur alter filius.
Medicus Menarchus emit ibidem in Alide,
Cœpit captivos commerçari hic Alios,
Si quem reperire posset, cum quo mutet suum *Gifan. Av.* *les cum.*
Illum captivum. hunc suum esse nescit, qui domi est.
Et quoniam heri inde audivit, de summo loco *Mss. Lang.* indaudivit.
Summoque genere captum esse equitem Aleum,
Nihil pretio parsit, filio dum parceret,

qua habente. Unde *reliquari*, *reliquatio*, *reliquator*, in libris juris. Par lusus Cistellariæ prologo vs. 40. quem locum opportune apposuit Douza. *Gronov.*

18. *Dominum.*] Domini sui Hegionis filium, & ita dominum sive herum minorem, Pægnium. *Lamb.*

19. *Hic.*] Theodromedes Philocratis pater. *Lamb.*

20. *Peculiarem.*] *Peculiares servos*, nuncupatos esse *servos vicarios*, docet *Tit. Popma.*

21. *Hic nunc.*] Tyndarus.

22. *Di nos quasi pilas.*] Versant nos, & ut ipsis commodum est, male habent. *Pilæ & effigies viriles & muliebres ex lana Compitalibus suspendebantur in compitis, quod hunc diem festum esse deorum inferorum, quos vocant Lares, putarent; quibus tot pilæ, quot capita servorum, tot effigies, quot essent liberi, ponebantur; ut vivis parcerent, & essent his pilis & simulacris contenti; &c.* Festus. Atque hoc illud esse arbitror, quod etiamnum in superstitibus Romanæ antiquitatis monumentis Lares Penatesque cum *pilis* depicti spectantur; quas in manibus gestantes versent quo pacto jubet: eoque haud dubie à callentissimo Poëta allusum. *Douza.*

28. *Cum quo mutet.*] Id est, pro quo recipiat. Ut Ovidius in septimo: *Quemque ego cum rebus, quas totus possidet orbis, Æsoniden mutasse velim.* id est, quem recipere, parare, meum facere velim, vel rebus omnibus aliis tanquam mercede data pro eo. Nam in permutatione non datur tantum, sed etiam accipitur: est igitur *mutare rem cum re*, tam accipere quam dare rem pro re. Et geritur negotium inter personas, utrimque aliquid dantes & aliquid accipientes: ideo & *mutare quid cum aliquo homine* bene dicitur. Sic Sallustio *mancipia & pecus mutare cum mercatoribus vino advectitio* est dare, Justino *sexum cum matre mutasse* & dedisse & accepisse. Male igitur hic tentavere Plautum: male hæc genera loquendi aut carpserunt, aut confuderunt. *Gronovius.*

30. *Inde.*] Ex Elide.

32. *Filio dum parceret.*] Dummodo filio suo consuleret, eumque in libertatem vindicaret. *Lamb.*

33. *Recun-*

Reconciliare ut facilius poſſet domum,
Emit hoſce de præda ambos de Quæſtoribus
Hice autem inter ſeſe hunc confinxerunt dolum,
Quo pacto hic ſervus ſuum herum hinc amittat domum.
Itaque inter ſe commutant veſtem & nomina.
Illic vocatur Philocrates, hic Tyndarus.
Hujus illic, hic illius hodie fert imaginem.
Et hic hodie expediet hanc docte fallaciam,
Et ſuum herum faciet libertatis compotem.
Eodemque pacto fratrem ſervabit ſuum,
Reducemque faciet liberum in patriam ad patrem,
Imprudens: itidemque ut ſæpe jam in multis locis
Plus inſciens quis fecit, quam prudens boni.
Sed inſcientes ſua ſibi fallacia
Ita compararunt & confinxerunt dolum:
Itaque hi commenti de ſua ſententia,
Ut in ſervitute hic ad ſuum maneat patrem:
Ita nunc ignorans ſuo ſibi ſervit patri.
HOMUNCULI quanti ſunt, cum recogito!
Hæc res agetur nobis, vobis Fabula.
Sed etiam eſt, paucis vos quod monitos voluerim.
Profecto expediet, Fabulæ huic operam dare.
Non pertractate facta eſt, neque item ut cæteræ;

33. *Reconciliare.*] Recuperare.

34. *De quæſtoribus.*] Urbanis ſcilicet, qui ærarium curabant. Ii & manubias hoſtium prædaſque vendebant. *Lambin.*

40. *Expediet.*] Explicabit, ad exitum perducet. *Lambin.*

46. *Sua ſibi.*] Sua ipſorum *Lamb.*

48. *De ſua ſententia.*] Nullis aliis in conſilium adhibitis. Sic loquuntur boni ſcriptores: *de conſilii ſententia: de amicorum ſententia.* Lamb.

51. *Cum recogito.*] Sane quidam ſcripti, *cum cogito:* ſed non omnium princeps Camerarianus. *Recogito*, ſic, ut Columella lib. 1. *Quæ cum animadverterem, ſæpe mecum retractans recogitanſque.* Utitur & Cicero. *Gronovius.*

52. *Hæc res agetur.*] Non *fabula* ponitur hic ſexto caſu, nec *vobis nobis* eſt vobis nobiſque. Mos comicorum, ut loquantur, quaſi ea comœdia non eſſet, ſed vera & non ſimulata res ageretur. Vide Obſervationum noſtrarum in Eccleſiaſticos ſcriptores caput ſecundum. Nos, inquit, hoc repræſentabimus ornatu, voce, vultu geſtuque quaſi rem veram; quaſi eſſemus illi quibus hoc evenit: vobis id erit ſpectaculum & ludus. *Gronovius.*

53. *Sed etiam eſt.*] *Etiam*, inſuper, præterea. *Boxhorn.*

55. *Non pertractate.*] Non ſcurriliter,

Neque ſpurcidici inſunt verſus immemorabiles;
Hìc neque perjurus leno eſt, nec meretrix mala,
Neque miles glorioſus. Ne vereamini,
Quia bellum Ætolis eſſe dixi cum Aliis.
Foris illic extra ſcenam fient prælia.
Nam hoc pœne iniquum eſt Comico choragio,
Conari de ſubito nos agere Tragœdiam.
Proin, ſi quis pugnam exſpectat, lites contrahat:
Valentiorem nactus adverſarium
Si erit, ego faciam ut pugnam inſpectet non bonam: Bis. oervet.
Adeo ut ſpectare poſtea omneis oderit.
Abeo. Valete, judices juſtiſſimi,
Domi, belliqve, duellatores optumi.

aut laſcivè. *Pertractare*, noſtro vocabulum Venereum eſt. Aſin. *Oſculando oratione vinula venuſtula, Si papillam pertractavit.* Scalig. Agellius lib. 9.

56. *Verſus immemorabiles.*] Memoratu indigni, infandi. Ciſtell. act. 2. 1.

61. *Comico choragio*] Id eſt, Comico *inſtrumento & apparatu Scenarum*: Feſtus. Tragœdiæ enim aguntur choragio Tragico; Comœdiæ, Comico. *Lambinus.*

63. *Proin, ſi quis.*] Totius hujus loci hæc ſententia eſt. Proinde, ſi quis pugnæ ſpectandæ cupidus eſt, lites & valentiorem in ſe adverſarium excitet. Sic fiet, ut pugnam inſpectet triſtem victo ſibi & funeſtam, adeo ut omnia pugnarum ſpectacula deinceps odio ſit habiturus. *Boxhorn.*

68. *Belliqve.*] Vult domi eos eſſe juſtiſſimos judices; & militiæ optimos bellatores. *Domi* autem *belliqve*, id idem quod Terentio, *domi militiaque*, Demoſtheni ἐν οἰκίᾳ ϗ ἐν πολέμῳ.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

ERGASILUS.

JUventus nomen indidit ſcorto mihi,
Eo quia invocatus ſoleo eſſe in convivio.

1. NOmen *indidit Scorto mihi.*] Turnebus hoc ex loco colligit paraſitos appellatos fuiſſe *ſcorta*. Imprudenter profecto: & perinde ac ſi ex verbis his in Menæchmis, *Juventus nomen indidit Peniculo mihi*, aliquis certet paraſitos omnes vocatos fuiſſe *Peniculos*. Uterque narrat, quid ſingulis ipſis acciderit; non quid univerſo generi: uterque refert nomen περιληπτικὸν in ſe uno factum eſſe κύριον. Illud planum ludi in ambiguo ſenſu τοῦ *invocatus*. Scortum invocabatur talos jacientibus in vino: ut Aſinaria 5.2.55. & Curculione 2.3.77. At ego ſicubi cœnæ nidor nares percuſſit, adſum invocatus. Hinc mihi facetus aliquis invocari ſolito nomen impoſuit Scorto. Locus ex Truculento, quem eodem torquet Turnebus, obſcurus eſt & corruptus. *Gronovius.*

3. *Deriſo-*

Scio absurde dictum hoc derisores dicere,
At ego ajo recte. nam in convivio sibi
Amator, talos cum jacit, scortum invocat.
Estne invocatum, an non? est planissume.
Verum, hercle, verum nos parasiti planius,
Quos nunquam quisquam neque vocat, neque invocat,
Quasi mures semper edimus alienum cibum.
Ubi res prolatæ sunt, cum rus homines eunt,
Simul prolatæ res sunt nostris dentibus.
Quasi cum caletur, cochleæ in occulto latent,
Suo sibi succo vivunt, ros si non cadit:
Item Parasiti rebus prolatis latent
In occulto, miseri victitant succo suo,
Dum ruri rurant homines quos liguriant.
Prolatis rebus Parasiti venatici
Sumus: quando res redierunt, molossici
Odiosicique & multum incommodistici.
Et hic quidem, hercle, nisi qui colaphos perpeti

3. *Derisores.*] Id est, parasitos & palpones: nam *Ridere* & *Irridere* veteribus pro *adulari* positum: triplexque genus Parasitorum fuit, *Derisores*, *Plagipatidæ* sive *Lecones*, & *Adulatores*. Nonius.

5. *Talos.*] Vide Persa act. 5. 1. Mil. 2. 2. Asin. 5. 2.

7. *Planius.*] Scilicet sumus invocati, id est, non vocati: quia neque ad cœnam vocamur, neque in talorum jactu invocamur, &c. Ludit in ambiguo: nam, *invocatus*, est etiam ἄκλητος, non vocatus, & qui αὐτόματος & αὐτόκλητος comparet. Ter. Eun. 5. 9.

— *Ut tua mihi domus*
Te præsente, absente pateat; invocato ut sit locus semper. Taubmann.

10. *Res prolatæ.*] Et pro Muræna, *rebus prolatis*: & ad Attic. lib. 7. *rerum prolatio*: apud Cic. significatur negotiorum suspensio, & jurisdictionis silentium, vel justitio indicto belli temporibus, vel feriis & vacationibus. Lucan. in Pison.

— *si quando judice fesso*
Turbida prolatis tacuerunt jurgia rebus.
Camer.

12. *Caletur.*] Dictum, ut *statur*, *sudatur*. Cochlea autem alia est à testudine, *limax* etiam dicta nonnullis. *Grut.*

16. *Rurant.*] *Rurare*, interpretantur *rusticari*: ego, opus ruri facere, rus colere: ut *arare*, arvum colere. hinc, *Rurationis dii*, apud Apuleium, qui operi rustico faciundo præsunt. *J. Gul.*

17. *Venatici.*] Graciles, macri, ad cibum quærendum expediti. *Taubm.*

18. *Quando res redierunt.*] Quemadmodum feriis *res prolatæ*; ita iis exactis, *rediisse*, dicebantur. *Sic.ama.* *Molossici.*] Sic, *odiosici* & *incommodistici*, non sunt Latina nomina, sed à Plauto sub persona Parasiti, risus movendi caussa, à *molosso*, *odio*, & *incommodo*, ita [illegible] *Lambin.*

20. *Nisi qui colaphos.*] Parasiti, et[illegible] non servi, maxime tamen [illegible] erant.

Potis Parasitus, frangique aulas in caput,
Vel ire extra portam trigeminam ad saccum licet. Tall praeter Cam. ad facculum.
Quod mihi ne eveniat, nonnullum periculum est. Lamb. periculum est nunc.
Nam postquam meus rex est potitus hostium,
Ita nunc belligerant Ætoli cum Aliis.
Nam Ætolia hæc est: illic captu'st in Alide
Philopolemus hujus Hegionis filius
Senis, qui hic habitat: quæ ædes lamentariæ
Mihi sunt: quas quotiescunque conspicio, fleo.
Nunc hic occepit quæstum hunc filii gratia
Inhonestum, maxume alienum ingenio suo.
Homines captivos commercatur, si queat
Aliquem invenire, suum quîcum mutet filium.
Nunc ad eum pergam. sed aperitur ostium,
Unde saturitate sæpe ego exii ebrius.

qui libertatem offa venalem habebant, ejusque gratia præter irrisum, dicteria, colaphos, etiam ollas sibi in caput confringi permittebant. hæ ollæ cinere erant repletæ; ut nimirum eo per totum corpus effuso, majorem risum Præbitoribus suis exhiberent. *Meurs.*

22. *Portam trigeminam.*] Ita dicta à tergeminis Horatiis & Curiatiis: quæ eadem & *Ostiensis*: quod per eam iretur *Ostiam.* Lambin. *Ad facculum.*] *Sacculum* locum fuisse puto extra Trigeminam portam, in quo pauperes stipem mendicantes sedebant: nam extra hanc portam mendicabula pauperum fuisse, multis ex *Cicerone* probare possem. *Longol.*

24. *Rex.*] Vide Asinar. *Potitus.*] Ab hostibus captus est. Nos istam asperitatem in meliorem receptam legem emollivimus, & interpretamur verbum *Potitus est*, passive: subintelligimus, *vi aut opera*: sicut χεῖρα subintelligunt Græci, & Sallustius. *Scaliger.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

HEGIO, LORARIUS, ERGASILUS.

ADvorte animum sis tu: istos captivos duos,
Here quos emi de præda, de quæstoribus,
His indito catenas singularias;

2. *QUæstoribus.*] Vide notas supra Prol. ℣s. 34.

3. *Catenas singularias.*] Quæ sunt singularum librarum. Sic *ballistæ centenariæ*, quæ saxa centum pondo jaciebant: *talentariæ*, quæ talenti pondo. *Turnebus.* Lambinus *singularias* interpretatur singulares, id est, simplices, minoresque: atque has oppositas majoribus, patere ait ex sequenti, *Istas majores*, *&c.* Alii interpretantur *singulas*: quasi dicat: non binas, sed singulis singulas.

Istas majores, quibus sunt vincti, demito.
Sinito ambulare, si foris, si intus volent:
Sed uti asserventur magna diligentia.
LIBER captivus avis feræ consimilis est:
Semel fugiendi si data est occasio,
Satis est: nunquam post illam possis prendere.
LO. *OMNES profecto liberi lubentius*
Sumus, quam servimus. HE. *non videre ita tu quidem.*
LO. *Si non est quod dem, mene vis dem ipse in pedes?*
HE. *Si dederis, erit extemplo mihi, quod dem tibi.*
LO. *Avis me feræ consimilem faciam, ut prædicas.*
HE. *Ita ut dicis. nam si faxis, te in caveam dabo.* Lamb. nam ne faxis.
Sed satis verborum est. cura quæ jussi, atque abi.
ER. *Quod ego quidem nimis quam cupio ut impetret;*
Nam ni illum recipit, nihil est quo me recipiam.
Nulla juventutis est spes: sese omnes amant.
Ille demum antiquis est adolescens moribus:
Cujus nunquam voltum tranquillavi gratiis.

5. *Si foris, si, &c.*] Id est, sive. *Schop.* Vide Merc. 2. 2.

7. *Avis feræ.*] Avis enim fera è cavea libenter evolat, neque postea redit: istam lectionem requirit respons. ℣s. 14. *Turnebus.*

9. *Satis est.*] Τὸ *satis*, conclamatum est. *Scalig.*

11. *Non videre tu quidem.*] Pessime Dissaldæus: *Non vid. è re ista tu quidem.* Nihil mutandum est, & recte Lambinus. Non videris liber esse malle quam servire. nam istuc si velles, frugi fores, & operam dares, ut vel ventre castigato & genio defraudato comparares peculium, quo te redimeres. *Gronovius.*

12. *Si non est quod dem.*] Dom. Baudius, *qui dem.* Scriv.

13. *Si dederis.*] Scilicet te in pedes. *T. Dem tibi.*] Scilicet magnum malum. Est autem mirus lepos in verbo *dare*, toties iterato. *Lambin.*

14. *Avis me feræ, &c.*] Id est, aufugiam, avolabo. *Lamb.*

15. *In caveam.*] Manet in metaphora: intelligit compedes, custodiam. *Lamb.*

15. *Ita ut dicis.*] Luditur in verbis, *avis feræ consimilem facere.* quod significat, & aufugere, ut Lorarius, & in caveam includere, ut Hegio accipit. Fiet, inquit, hic, ut dicis. Nam si aufugere volueris, profecto avis feræ consimilem te à me factum videbis, *in caveam*, id est, arctiori custodiæ datum. *Boxhorn.*

17. *Quod ego.*] Referendum ad illa superiora, ubi dixit, Hegionem homines captivos commercari, si forte queat aliquem invenire, quo filium suum permutet, *Quod ego quidem*, inquit, &c. *Lamb.*

20. *Antiquis moribus.*] Antiqua, & quæ ab aureo illo sæculo, habita sunt omnia meliora nostris: quia scilicet recentia à Deis, propius etiam ad ipsos accedebant. Ita noster Trin. 2. 2. *antiquis vivito moribus.* Taubm.

21. *Cujus, &c.*] Id est, nunquam exhilara-

Condigne eſt pater ejus moratus moribus.
HE. *Ego ibo ad fratrem, ad alios captivos meos:*
Viſam ne nocte hac quippiam turbaverint.
Inde me continuo recipiam rurſum domum.
ER. *Ægre eſt mihi, hunc facere quæſtum carcerarium,*
Propter ſui gnati miſeriam, miſerum ſenem.
Sed ſi ullo pacto ille huc conciliari poteſt,
Vel carnificinam hunc facere poſſum perpeti.
HE. *Quis hic loquitur?* ER. *ego, qui tuo mœrore maceror,*
Maceſco, conſeneſco, & tabeſco miſer.
Oſſa atque pellis ſum miſera macritudine. Scal. miſer à macritudine.
Neque unquam quicquam me juvat quod edo domi:
Foris aliquantillum etiam quod guſto, id beat.
HE. *Ergaſile, ſalve.* ER. *di te bene ament, Hegio.*
HE. *Ne fle.* ER. *egone illum non fleam? egone non defleam*
Talem adoleſcentem? HE. *ſemper ſenſi filio*
Meo te eſſe amicum, & illum intellexi tibi.
ER. *TUM DENIQUE homines noſtra intelligimus bona,*
Cum quæ in poteſtate habuimus, ea amiſimus.
Ego, poſtquam gnatus tuus potitu'ſt hoſtium,
Expertus quanti fuerit: nunc deſidero.
HE. *Alienus cum ejus incommodum tam ægre feras,*
Quid me patrem par facere eſt, cui ille eſt unicus?
ER. *Alienus ego? alienus ille? ha, Hegio!*

exhilaravi illum abſque præmio aut mercede. *gratiis*, id eſt, gratis. *Camer.*

26. *Quæſtum carc.*] Quæſtum ex captivis in carcerem conjectis. *Lamb.*

29. *Carnificinam facere.*] Homines excarnificare, & quæſtum ex carnificina illa quærere. *Lambin.*

33. *Me juvat.*] Mihi prodeſt: *μὲ ὀνήσειν.* hinc cibus *ὄνειαρ* appellatur à Græcis, eo quod juvet. *Lambin.*

36. *Egone non defleam.*] *Sambuci* codex habet:

— ego me non defleam?

Recte, opinor: ludit Paraſitus in affinitate vocum *me* & *ne*. Nam re vera, magis ille dolebat ſuam, quam regis ſui vicem, quamvis contra vellet ab Hegione intelligi. Propterea ait Hegio ỷſ. 49.

— huic illuc dolet,
Quia nunc remiſſus eſt edendi exercitus.

Dignus Paraſito jocus. *Diſſeld.*

44. *Unicus.*] Id eſt, unice dilectus. Græci *ἀγαπητὸν* dicunt. Ita unicum Hectoris filium *Ἑκτορίδην ἀγαπητὸν* dixit Homerus. Sic *Unicum amicum* Romani dicunt, quem plus amant cæteris. *Taubmannus.*

50. *Quia*

Nunquam istuc dixis, neque animum induxis tuum.
Tibi ille unicu'st, mihi etiam unico magis unicus.
HE. *Laudo, MALUM quom amici tuum ducis malum.*
Nunc habe bonum animum. ER. *eheu!* HE. *huic illud dolet,*
Quia nunc remissus est edendi exercitus.
Nullumne interea nactus, qui posset tibi
Remissum, quem dixti, imperare exercitum?
ER. *Quid credis? fugitant omnes hanc provinciam*
Quoi obtigerat, postquam captu'st Philopolemus tuus.
HE. *Non pol mirandum est, fugitare hanc provinciam.*
Multis & multigeneribus opus est tibi
Militibus. primum dum opus est Pistoriensibus. Meurs. primo dum.
Eorum sunt genera aliquot Pistoriensium.
Opus Paniceis, opus Placentinis quoque,
Opus Turdetanis, opus est Ficedulensibus:
Jam maritumi omnes milites opus sunt tibi.
ER. *UT SÆPE summa ingenia in occulto latent!*

50. *Quia nunc remissus.*] Verba summam ad rempublicam pertinentia ad parasiticas cœnas lepide ac ridicule detorquet. *Remissus exercitus* dicebatur, quum cessaret maximus comitiatus sive comitia centuriata: quemadmodum *imperatus exercitus*, quum agerentur centuriata comitia. Sic *remissus exercitus* edendi est parasito, quum non coitur ad convivium: *imperatus*, cum sagina cæditur, vino & victu, piscatu probo, electili sodales inter vita colitur. Neque abhorret illud, *qui posset tibi.* Nam & consul imperabat exercitum præconi, jubebatque eum vocare inlicium Quirites. Sic exercitus edendi parasito imperabatur quum mittebatur obsonatum, act. 3. sc. 1. aut fiebat cellarius, act. 4. sc. 2. quum jubebatur contrahere Quirites Pistorienses, Placentinos, Turdetanos, &c. hoc est, ex pistorum, dulciariorum, aucupum, piscatorum, scitamentis & malleis epulum parare. Vide lib. 1. Observat. cap. 1. *Posset*, est, auderet aut vellet. Legendum autem vel *quem duxti*, vel *quem dixi*. Gronovius.

57. *Pistoriensibus.*] *Pistorium*, oppidum est Italiæ. Hæc autem nomina populorum ad esculenta per jocum transfert. Sane *Pistorienses* ut habet *Ms. Camer.* hic etiam *Coquos* complecti videmus. nam *Coquum* & *Pistorem* apud aliquos eundem fuisse monet *Festus*. Taubm.

59. *Paniceis.*] Populi à *Pana* urbe Samnitium denominati. videatur Strabo l. 5. *Placentinis.*] Alludit ad eos, qui placentas conficiunt. Glossæ: πλακουντοποιός, *Placentarius*, *Dulciarius*. Taubmannus.

60. *Turdetanis.*] Significat eos, qui turdos vendunt. Vide mihi *Strabon.* l. 3. & Comment. *Is. Casauboni*, qui de *Turdetania* sive Bœtica, quæ Hispaniæ regio, accurate scribit. *Taubm.* *Ficedulensibus.*] *Ficedulæ*, vicus Romanus. Alludit ad ficedularum venditores. *Lamb.*

61. *Maritimi.*] Piscatores, qui sunt multorum generum. *Lamb.*

65. *Recor-*

Hic qualis imperator nunc privatus est!
HE. *Habe modo bonum animum. nam illum confido domum*
In his diebus me reconciliassere.
Nam eccum hîc captivum adolescentem Alium,
Prognatum genere summo, & summis divitiis:
Hoc, illum me mutare, confido fore.
ER. *Ita dî deæque faxint.* HE. *sed num quo foras*
Vocatus ad cœnam? ER. *nusquam, quod sciam.*
Sed quid tu id quæris? HE. *quia mihi est natalis dies;*
Propterea te vocari ad cœnam volo.
ER. *Facete dictum.* HE. *sed si pauxillum potes*
Contentus esse. ER. *ne perpauxillum modo:*
Nam istoc me assiduo victu delecto domi.
HE. *Age sis roga.* ER. *emin' tu?* HE. *nisi qui meliorem afferet.*

65. *Reconciliassere.*] Reducem facturum. Est autem infinit. modi antiqui, futuri temporis. Sic Amph. *expugnassere*, Aul. *impetrassere*. Lamb.

66. *Eccum.*] Vide notas Amphit. Prolog. ✝︎ſ. 120.

73. *Si pauxillum potes Contentus.*] *Contentus aliquo* dicimus, non *aliquid*. Est quidem fragmentum Ciceronis apud Nonium: *me aut amabis, vel, quod contentus sum, diliges.* Sed ille haud dubie scripsit *quo*. Quid si ergo τὸ *Contentus* accipiamus eo sensu, quem observavimus in Asinaria 1.1.63. & *esse* pro edere: ut sit, si pauxillo potes parcus contentusque vesci. *Gronovius.*

76. *Age sis roga, &c.*] Quæ præcedunt & sequuntur, male intellecta interpretibus, quædam & male lecta, personæ etiam turbatæ. Hegio, quoniam suus est natalis, Parasitum ad cœnam vocare velle se ait. HEG. *Quia mihi natalis est dies.* Respondet Parasitus, *Facete dictum.* Quasi diceret, dubiumne id est, quin vocatus veniam, cum invitatus soleam sæpe venire? Non ergo multum operæ sumendum esse in se vocando. Supra dixit ideo se scortum esse vocatum, quia *invocatus soleret esse in convivio.* Sed addit senex qua conditione eum vocatum velit, *sed si pauxillo potes contentus esse.* Ad hæc reponit Parasitus:

—— *ne perpauxillum modo,*
Nam istoc me assiduo victu delecto domi.

Hic enim versus Parasito debet tribui, qui perperam Hegioni adscribitur in vulgatis. Respondet ergo Parasitus se posse contentum esse pauxillo, modo ne illud pauxillum fiat perpauxillum. possum accipere conditionem cœnæ tuæ, ut pauxillo sim contentus. Perpauxillum mihi ordinarium est & quotidianum, cum domicœnio laboro. Quæ sequuntur, verba Hegionis sunt, non Parasiti. HEG. *Age sis, rogo.* Age sis ergo, inquit Hegio, cum possis pauxillo contentus esse, ego te rogo ut venias. Perperam vulgo editur, *roga.* Quæ subjiciuntur, Parasito dari debent, non Hegioni. Cum enim dixisset Hegio, Age sis, rogo. Respondet Parasitus: *Emptum, nisi qui meliorem adferet, Quæ mihi atque amicis placeat conditio magis. Quasi fundum venderas, meis me addicam legibus.* Hæc omnia Parasiti sunt, quæ perperam Hegioni tribuuntur. Roganti ad cœnam Hegioni his verbis, *agesis rogo*, respondet Parasitus,

ER. *Quæ mihi atque amicis placeat conditio magis?*
Quasi fundum vendam, meis me addicam legibus.
HE. *Profundum vendis tu quidem, haud fundum mihi.*
Sed si venturus, tempori. ER. *hem! vel jam otium est.*
HE. *I modo, venare leporem: nunc erim tenes.*

situs, *Emptum*: hoc est, res empta tibi est; ego tibi sum addictus, nisi quis meliorem conditionem adferat, quæ mihi atque amicis placeat magis. Hæc erat formula fundorum in diem addictorum. *Ille fundus centum esto tibi emptus, nisi quis intra Kalendas Januarias meliorem conditionem attulerit, vel fecerit*, ut habetur leg. 1. D. de in diem addictione. Parasitus ergo qui se tanquam fundus suis legibus addicebat, non aliter se vendit quam sub hac conditione, ut si lautioris cœnæ spes ei non appareat, mancipatus sit Hegioni. *Salmasius*. *Age sis, rogo.*] Subscribo libens Salmasio. Hegio ait: *Age sis, rogo.* Quod accipiendum, quasi esset: *Age sis, veni, rogo.* Plerumque enim ista formula, *age sis*, cum alius verbi imperativo ponitur: quod hic intelligitur. Parasitus captat argutiam in verbo *Rogo*, quasi rogasset, ut solebant in auctionibus. Epidico act. 3. sc. 4. *Estne mihi empta hæc?* Et quia penes senem tristem ac priusquam invitaret, ut parvi cibi esset, excipientem minus laute se futurum esse prospiciebat, quam apud hilaros & escæ maximæ juvenes, ob nescio quam spem aliam ambigue promittit. *Emptum, nisi qui meliorem adferet, Quæ mihi atque amicis placeat conditio magis, Quasi fundum vendam, meis me addicam legibus.* Hoc solum addo, me ita distingui malle, & continuari, *emptum me addicam*. Sic in l. 41. D. de R. V. *Si quis hac lege emerit, ut si alius meliorem conditionem attulerit, recedatur ab auctione.* Martialis lib. 11. epig. 53. *Cœnabis belle, Juli Cerealis, apud me, Conditio est melior, si tibi nulla, veni.* *Atque amicis*, ait, quia solebant & de re familiari amicos in consilium adhibere. *Meis legibus*, ut Asinaria act. 1. sc. 3. *Habeo, unde istuc tibi quod poscis dem, sed in leges meas Dabo.* Persa 1. 2. *atque etiam mea lege adscribitor.* Gronovius.

78. *Meis me addicam legibus.*] Meo modo & conditione utar.

80. *Sed si venturus.*] Si venturus cœnatum es ad me, veni tempestive & mature. *Turneb.* *Hem! vel jam, &c.*] Fuit qui ex antiquæ scripturæ vestigiis, æmulis, *hem multi otium est*, legeret, hoc sensu: meis jam jumentis otium est, nec ullo occupatus sum opere. Qui, medius fidius, sensus non indignus est Plautino sale; ut Parasitus de se quasi mulione loquatur. Itaque ne discedebat quidem: ac eum prope, ut discedat, cogit senex, dicens: *Imo venare leporem, &c.* Turnebus.

81. *I modo, &c.*] Hunc versiculum tali modo rescribendum vel adhuc puer olim vidi:

Modo venare leporem, nunc erem tenes.

Dicit parasito senex victum suum asperum esse, proinde si velit molliorem melioremque, aliam mensam quærat. *Eri*, hoc est, erinaceo, asperum victum suum comparat, spinulento animali: mollem autem & delicatum *lepori*, cujus pilo nihil mollius. asper victus quo apud me cœnabis, tibi paratus est: *nunc erem tenes.* si tibi displicet hic eres, leporem venare, id est, molliorem apud alium quære. Male *Scaliger* legebat: *nunc Cirim tenes.* quod editiones nuperæ male receperunt. *Salmasius.* *Venare leporem, nunc erem tenes.*] Instar proverbii ad eos, qui conditionem parum commodam nacti, meliorem quærere jubentur: aut etiam, qui optimum se invenisse rati in multo vilius inciderunt; eoque ulterius vestigandum monentur. Cæterum non est sua laus intervertenda

Jano

Nam meus scruposam victus commeat viam. Mss. Com. commetat.
ER. *Nunquam istoc vinces me, Hegio; ne postules:*
Cum calceatis dentibus veniam tamen. Scal. nam calc.
HE. *Asper meus victus sane est.* ER. *sentisne esitas?*
HE. *Terrestris cœna est.* ER. *sus, terrestris bestia est.*
HE. *Multis oleribus.* ER. *curato ægrotos domi.*
Nunquid vis? HE. *venias tempori.* ER. *memorem mones.*
HE. *Ibo intro, atque intus subducam ratiunculam,*
Quantillum argenti mihi apud trapezitam siet.
Ad fratrem, quo ire dixeram, mox ivero.

Jano Mellero Palmerio, qui primus sic legendum esse vidit. Propert. lib. 2. eleg. 19. *mihi sit lepores audacia molles Excipere.* Gronovius.

82. *Nam meus scruposam.*] Alludit ad Proverb. *Terere saxosam viam*, pro eo quod est, in difficultatibus versari. *Scal.*

84. *Calceatis dentibus.*] *Hoc vult Parasitus:* Quamvis dicis victum tuum asperum & scruposum esse, non deterrebis tamen, quin veniam, & quidem cum *dentibus calceatis*, id est, ita munitis, ut viam illam scruposam facile conficere possint. Metaphora ducta à viatoribus, qui per saxa & scrupos ituri calceis se diligentius muniunt: cum in locis planis, nudis sæpe pedibus incedant. *Pistoris.*

86. *Terrestris cœna.*] Interpretatur, quod obscurius dixerat Hegio. Est autem *terrestris cœna*, quæ nihil nisi terra natum habet: quam Horatius egregie *cœnam sine sanguine* dixit, imitatione Græca. Diphilus: δεῖπνον, ἀλλ' οὐδ' αἷμα ἔχει. *Pet. Victor.*

87. *Curato.*] Si istam cœnam parare cogitas, eam ægrotis apponito, qui tenui victu alendi sunt. *Lamb.*

89. *Subducam ratiunculam.*] *Subducere rationem*, est digitis seorsum & secreto putare rationem, ut appareat, quid nobis debeatur, quid nos aliis. *Taubm.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

LORARII, PHILOCRATES, TYNDARUS.

SI dii immortales id voluere, vos hanc ærumnam exsequi,
Decet id pati animo æquo. si id facietis, levior labos erit.
Domi fuistis, credo, liberi:
Nunc servitus si evenit, ei vos morigerari mos bonu'st,
Eamque herili imperio ingeniis vestris lenem reddere.

4. *Evenit.*] Proprie. nam servitus, libertas, divitiæ, &c. à *Lucret.* lib. 1. appellantur *Eventa*. *Mos bonu'st.*] Καλὸν ἐστι ἦθος, hoc est, τοῖς ἀνδράσιν ἐστιν ἤθη καλὰ ἔχειν: *bene moratos decet.* Non minus differunt Latinis *Mos* & *Mores*, quam Græcis ἔθος & ἦθος, quæ & necessario à sapientibus distinguuntur. *Casaub.*

5. *Eamque herili, &c.*] Legendum & emendandum censet *Lambinus*;

INDIGNA digna habenda sunt, herus quæ facit. PH. *oh oh oh!*
LO *Ejulatione haud opus est: oculis multam miseriam additis.*
IN RE MALA animo si bono utare, adjuvat.
PH. *At nos pudet, quia cum catenis sumus.* LO. *at pigeat postea*
Nostrum herum, si vos eximat vinculis,
Aut solutos sinat, quos argento emerit.
PH. *Quid a nobis metuit? scimus nos*
Nostrum officium quod est, si solutos sinat.
LO. *At fugam fingitis. sentio quam rem agitis.* Scal. fugitis.
PH. *Nos fugiamus? quo fugiamus?* LO. *in patriam.* PH. *apage: haud nos id deceat*
Fugitivos imitari. LO. *imo edepol si erit occasio, haud dehortor.*
PH. *Unum exorare vos sinite nos.* LO. *quidnam id est?* PH. *ut sine his arbitris*
Atque vobis, nobis detis locum loquendi.
LO. *Fiat. abscedite hinc: nos concedamus huc. sed brevem orationem incipesse.*

Eamque & herile imperium ingeniis vestris lene reddere.
Hac sententia: & mos bonus est, lenem reddere eam servitutem, & herile imperium lene reddere, *ingeniis vestris.* quod valet, diligenter & fideliter serviendo, libenterque parendo. *Ingeniis vestris*, non sunt dandi casus, sed auferendi. *Lenem* vero conjungi debet cum *herili imperio*, non, *ingeniis vestris.* Boxhorn. *Eamque herili.*] Simplicissimum videtur: *Eique herile imperium ingeniis vestris lene reddere.* Gronovius.

7. *Oculis multam miseriam additis.*] Hæc est conjectura Camerarii. Prius edebatur: *multa oculis muita misera editis.* Optimus codex & Langianus *multa oculis multa miraclitis.* Ex hac scriptura conjiciendum. Nam quod alii scripti: *mira dicis, mira cudis, mira cuditis:* fecerunt pro captu quisque suo librarii. Vide an fuerit: *Ejulatione haud opus est. multam oculis modo irrogatis.* Habes *irrogare multam* apud Ciceronem, Livium, nostrum in hac ipsa fabula. *Multo* autem pro *mido*, & vicissim in vett. codd. sæpe animadvertimus. *Gronovius.*

13. *Officium quod est.*] *Est*, pro *sit*, more Plautino. *Officium* autem hic *fuga* est. *Taubm.* Imo *officii* nomine captivi intelligi hi volunt omne obsequium, quod domino debebant. Dicunt autem, id præstare se posse, etiam vinculis solutos. Cur ergo vinculis non solverentur? Interim meditantur fugam. *Boxhorn.*

14. *Fingitis.*] Non vulgariter dictum, *fugam fingere*, pro moliri & struere fugam: sed honeste inprimis, & antiqua ratione loquendi. Lucill. *Sed fuga fingitur, timido vadit pede percitus.* J. Gulielmius.

17. *Sine his arbitris.*] Scil. captivis aliis. *Lambin.*

19. *Incipisse.*] MSS. *incipesse.* Veteres dicebant *Incipio, incipesso*, sicut *Lacio, lacesso*; *Facio, facesso*: *Capio, capesso.* Meurs. Verba in *isso* vel *ἐσσο* ... sunt, vel primigeniorum loco usurpantur: nec imitationem significant, nisi quæ à nominibus veniunt. *Vossius.*

PH. *Hem istuc mihi certum erat. concede huc.* LO. *abite ab*
istis. TY. *obnoxii ambo*
Vobis sumus propter hanc rem; cum, quæ volumus nos,
Copia est, ea facitis nos compotes.
PH. *Secede huc nunc jam, si videtur, procul:*
Ne arbitri dicta nostra arbitrari queant:
Neve permânet palam hæc nostra fallacia. Quid apud Lamb. pro manet.
Nam DOLI NON *doli sunt, nisi astu colas,*
Sed malum maxumum, si id palam provenit.
Nam si herus mihi es tu, atque ego me tuum esse servum assimulo,
Tamen viso opu'st, cauto est opus, ut hoc sobriè, sineque arbitris,
Accuratè hoc agatur, doctè & diligenter.
Tanta incepta res est: haud somniculose hoc
Agendum est. TY. *ero, ut me voles esse.* PH. *spero.*
TY. *Nam tu nunc vides pro tuo caro capite,*
Carum offerre meum caput vilitati.
PH *Scio.* TY. *at scire memento, quando id, quod voles, habebis.*
Nam FERE MAXIMA *pars morem hunc homines habent: quod sibi volunt,*
Dum id impetrant, boni sunt: sed id ubi jam penes sese habent,
Ex bonis pessumi & fraudulentissumi
Sunt. nunc ut te mihi volo esse, esse autumo.
TY. *Quod tibi suadeam, suadeam meo patri.*
PH. *Pol ego te, si audeam, meum patrem nominem:*
Nam secundum patrem tu es pater proximus.

21. *Cum, quæ, &c.*] Nihil hic difficultatis. Legitur ferme in omnibus, *cum, quæ volumus, copia est*, id est, cum eorum quæ volumus copia est, facultas est, *& ejus copiæ facitis nos compotes.* Salmas. Immo omnes scripti: *ea facitis nos.* sine τοῦ *&*, sine τοῦ *ejus.* Scribendum igitur: *cum, quam volumus nos Copiam, ea facitis nos compotes.* Juxta Latine *compos aliquo ac compos alicujus* dicitur. Attius: *magnis compotem & multis malis.* Gronov.

24. *Arbitrari.*] Id est, spectare, auribus excipere, oculis cernere. *Lamb. n.*

26. *Nisi astu colas.*] Nisi callide tractentur.

29. *Sobrie.*] Νηφαλίως, considerate. *Dousa.*

34. *Vilitati.*] Vitam ac salutem meam vilem & quasi venalem habere, minimique æstimare. *Carum caput*, Græcorum more, φίλη κεφαλή, vel τιμία κεφαλή. *Dousa.*

37. *Dum id impetrant.*] Impetrare conantur. *Lamb.*

45. *Animum*

TY. *Audio.* PH. *& propterea sæpius te, ut memineris, moneo.*
Non ego herus tibi, sed servus sum. nunc obsecro te hoc unum,
Quoniam nobis Dî immortales animum ostenderunt suum,
Ut qui herum me tibi fuisse, atque esse nunc conservum velint;
Quod antehac pro jure imperitabam meo, nunc te oro per precem,
Per fortunam incertam, & per mei te erga bonitatem patris,
Perque conservitium commune, quod hostica evenit manu,
Ne me secus honore honestes, quam ego te, cum servibas mihi,
Atque ut qui fueris, & qui nunc sis, meminisse ut memineris.
TY. *Scio quidem me te esse nunc, & te esse me.* PH. *hem istuc si potes*
Memoriter meminisse, inest spes nobis in hac astutia.

45. *Animum ostenderunt suum.*] Suam voluntatem aperuerunt, ac declararunt. *Lambin.*

47. *Oro per precem.*] *Orare per precem,* est orare precando vel prece, ut Horat. dixit, *Oratus multa prece.* Lamb.

53. *Memoriter meminisse.*] Sic Afran. *memoriter memini.* Sed vim horum non sensit Lambinus. Vide tu mihi notas Asin. act. 3. 2. *Taubm.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

HEGIO, PHILOCRATES, TYNDARUS.

JAM ego revertar intro, si ex his quæ volo exquisivero.
Ubi sunt isti, quos ante ædis jussi huc produci foras?
PH. *Edepol tibi ne quæstioni essemus, cautum intellego;*
Ita vinclis custodiisque circummœniti sumus.
HE. *QUI CAVET, ne decipiatur, vix cavet, cum etiam cavet.*
Etiam cum cavisse ratus est, sæpe is cautor captus est.
An vero non justa causa est, ut vos servem sedulo, Lambin. cur vos servem.
Quos tam grandi sim mercatus præsenti pecunia?
PH. *Neque pol tibi nos, quia nos servas, æquom est vitio vortere:*
Neque te nobis, si abeamus hinc, si fuat occasio.
HE. *Ut vos hîc, itidem illic apud vos meus servatur filius.*
PH. *Captus est?* HE. *ita.* PH. *non igitur nos soli ignavi fuimus.*

3. NE *quæstioni essemus.*] Hoc est, ne opus esset nos quærere. *Dissaldeus.*

12. *Ignavi fuimus.*] Fortium virorum videtur, in prælijs aut vincere, aut mori: qui enim capiuntur, vix interdum effugiunt

HE. *Secede huc. nam sunt ex te quae solo scitari volo,*
Quarum rerum te falsiloquum mihi esse nolo. PH. *non ero,*
Quod sciam. si quid nescivi, id nescium tradam tibi.
TY. *Nunc senex est in tonstrina: nunc jam cultros attinet.*
Ne id quidem involucre injicere voluit, vestem ut ne inquinet. Dissald ne id quidem. sc. Philocr.
Sed utrum, strictimne attonsurum dicam esse, an per pectinem,
Nescio: verum si frugi est, usque admutilabit probe.
HE. *Quid tu? servus ne esse, an liber mavelis? memora mihi.*
PH. *Proximum quod sit bono, quodque à malo longissime,*
Id volo., quanquam non multum fuit molesta servitus:
Nec mî secus erat, quam si essem familiaris filius.
TY. *Eugepa! Thalem talento no nemam Milesium.* Lamb euge pol.
Nam ad sapientiam hujus nimius nugator fuit.
Ut facete orationem ad servitutem contulit!
HE. *Quo de genere natu'st illic Philocrates?* PH. *Polyplusio:*

fugiunt ignaviæ aut certe φιλοψυχίας notam. Atque hoc significavit *Philocrates Plautinus, &c.* Muretus.

15. *Id nescium.*] Id ignoratum & incognitum dicam tibi. *Nescius* significat, & eum qui nescit, & quod nescitur. *Lamb.* Plane ut *dubium* dicimus & eum qui dubitat, & id de quo dubitatur. *Boxhornius.*

16. *Attinet.*] Admotos tenet: scilic. Philocrates. *Taubm.*

17. *Involucre.*] Leg. *involucrum*, quod interpretor linteum illud, quo tonsores solent humeros tondendorum involvere, ne vestis capilli tonsi lapsu inquinetur. ὠμόλινον vocat *Plutarchus*. Significat, Philocratem sine ulla accurata cura, & sine ullo pudore aut metu Hegionem decepturum. *Turneb.*

18. *Strictim.*] *Strictim tondere*, est tondere ad cutem, ἐν χρῷ κείρειν. *per pectinem*, est paullo longius à cute interposito pectine tondere. Sic Græcis duo tondendi genera sunt, σκάφιον & κῆπος: illud strictim, hoc secus. *Turn.* Manet autem in allegoria, ducta à tonsore. Significat vero, senem velut in tonstrina esse, ut à Philocrate omnibus modis decipiatur, strictim, & per pectinem tondendo, & admutilando, id est, non leniter, sed prorsus & penitus decipiendo. *Lambin.*

21. *Proximum quod sit bono.*] Et hic tacent. At mihi quinque scripti codices offerunt *bonum*. Quo inducor, ut suspicer: *Proxime quod sit bonum, quodque à malo longissime*. Genus loquendi in Observationibus & ad Livium illustravimus. *Gronovius.*

24. *Eugepa!*] Gestientis lætitia interjectio est. *J. Guliel. Thalem talento.*] Thalem, qui unus è septem Sapientibus, præ hoc contemnam, & eum talento mihi addictum emere nolim: quia Philocrates scilicet multo est sapientior. *Lambin.*

25. *Ad sapientiam.*] *Ad*, comparationem etiam notat: ut hic, & apud Cic. 2. de Orat., *Nihil ad Persium.* Terent., *At nihil ad nostram hanc.* Lambin.

27. *Illic Philocrates.*] Sic eum appellat errans, cum sit Tyndarus. *Lambin.*

30. Cum

Quod genus illic est unum pollens atque honoratissimum.
HE. *Quid ipsus hic? quo honore est illic?* PH. *summo, atque ab summis viris.*
HE. *Tum igitur ei cum in Aleis tanta gratia est, ut prædicas,*
Quid divitiæ, sunt ne opimæ? PH. *unde excoquat sevum senex.*
HE. *Quid pater? vivitne?* PH. *vivum, cum inde abiimus, liquimus.*
Nunc vivat, nec ne, id Orcum scire oportet scilicet.
TY. *Salva res est. philosophatur quoque jam, non mendax modo est.*
HE. *Quod erat ei nomen?* PH. *Thesaurochrysonicochrysides.*
HE *Videlicet propter divitias inditum id nomen quasi est.*
PH. *Immo edepol propter avaritiam ipsius, atque audaciam.*
Nam ille quidem Theodoromedes fuit germano nomine.

30. *Cum in Aleis.*] Cum, ait, tam gratiosus ille sit in civitate sua, ecquid in re bene uncta est? Dixerat autem falsus ille Tyndarus, Philocratis familiam atque ipsum adeo & pollere illic plurimum, & coli maxime ab Altis. Verum, quid caussæ arbitramur, cur hic noster *Aleos* semper & *Alidem* nominet, cum omnes cæteri Latini scriptores *Eleos* & *Elidem*? An, quod ea nomina ita clara minus nova essent Romanis hominibus, rudibus adhuc & imperitis rerum Græcarum? equidem censeo. nam neque *Alia* fluvio Latinum, neque *Aliensi die* fasti clarius quicquam habent. *J. Gul.*

31. *Unde excoquat, &c.*] *J. Douza* leg.
—— *unde excoquat sebum.* HE. *senex*
Quid pater? vivitne? ——
Sed nihil fuit immutandum. Ait, tam opimas esse opes, ut senex ex illis posset sebum excoquere. Ex mentione *senis* facta admonitus Hegio, rogat an adhuc vivat ejus pater. Sic itaque dispunge,
— *unde excoquat sevum senex*, hoc est, pater.
HE. *quid? pater vivitne?* —
Dissol. Cum autem *sebum*, ut Nonius ait, *fiat ex adipe ruminantium*, opinantur quidam, Philocratis patris divitias fuisse in re pecuaria. *Lamb.*

33. *Orcum scire.*] Nam quicquid mortuum est, apud Orcum est. *Lamb.*

35. *Thesaurochrysonicochrysides.*] Lusit, more veteris Comœdiæ, in mirifica nominis compositione. Est autem hujus significatio, *thesauri*, & *auri*, & *victoriæ*. Si autem scribatur *Thesaurochrysonychochrysides*, *unguis* erit significatio in nomine. *Camerarius*. Lege *Thesaurochrysonicochrysides*. Quæ dicuntur à Philocr., meam confirmant sententiam: *Imo edepol propter avaritiam, &c.* Nam avari est κρύπτειν τοὺς θησαυρούς: audacis & factiosi, νικᾶν δύναμιν τῷ χρυσῷ. Erit ergo senex ille aut θησαυροχρυσονικοχρυσίδης, aut potius θησαυροκρυψονυχοχρυσίδης, quasi qui ungulis, iisque tantum non omnibus, auri sui thesaurum abscondat. nam, *omnibus ungulis*, idem est quod omnibus nervis ac viribus. *Cic.* 2. Tuscul. *Herald.*

36. *Inditum id nomen quasi est.*] Suspicor ipsi Plauto scriptum *esse*: ut alioqui solet loqui: & versum esse ὑπέρμετρον. Vide Observ. 3. 9. *Gronovius.*

37. *Audaciam.*] *Audacia* hic est aviditas, audacter invadens alienum. *Turnebus.*

 39. Peri-

HE. *Quid tu ais? tenax ne pater ejus est?* PH. *immo edepol pertinax.*
Quin etiam ut magis noscas: Genio suo ubi quando sacruficat,
Ad rem divinam quibus est opus Samiis vasis utitur:
Ne ipse Genius surripiat. proinde aliis ut credat vide.
HE. *Sequere hac me igitur. eadem ego ex hoc, quæ volo, exquisivero.*
Philocrates hic fecit, hominem frugi ut facere oportuit.
Nam ego ex hoc, quo genere gnatus sis, scio: hic fassu'st mihi:
Hæc tu eadem si confiteri vis, tua re feceris:
Quæ tamen scito scire me ex hoc. TY. *fecit officium hic suum,*
Cum tibi est confessus verum: quanquam volui sedulo
Meam nobilitatem occultare, & genus, & divitias meas
Hegio. nunc quando patriam & libertatem perdidi,
Non ego istunc me potius, quam te metuere, æquum censeo.
Vis hostilis cum istoc fecit meas opes æquabiles.
Memini, cum dicto haud audebat; facto nunc lædat licet.
Sed viden'? FORTUNA humana fingit artatque ut lubet: Meurs. fingit aptatque.
Me, qui liber fueram, servum fecit: è summo infimum.
Qui imperare insueveram, nunc alterius imperio obsequor.
Et quidem si proinde ut ipse fui imperator familiæ,
Habeam dominum, non verear ne injuste aut graviter mihi imperet.

39. *Pertinax.*] Id est, valde tenax. *Pertendere* est τὸ ὑπερσφόδρα τείνεσθαι, ad verbum. Propert. *Pertendens animo.* Plautus more suo allusit ad etymologiam veram. non enim à *pertendendo*, sed à *pertinendo*. Scalig.

40. *Quando.*] Non est ea vox in MSS. *Long.* & sane quid aliud est quam interpretamentum τοῦ *ubi*? Dussald.

41. *Samiis vasis.*] Id est, testaceis & fictilibus. Celebrata terra *Samia* ad figulina, omnium auctorum testimoniis: nihil autem ad aurum & argentum, quibus in sacrificiis utebantur, ditiores. *Longol.* *Samiis.*] Vide Menæchm. 1. 2. vers. 65. & imprimis Alex. ab Alexand. atque inibi Tiraquell. *Taubm.*

42. *Surripiat.*] Scil. *vasa*: si non Samiis, sed aliis pretiosioribus utatur. quo ipso apparet, nullam fuisse familiam paulo locupletiorem, in qua non essent sacrorum vasa, quibus uterentur ad rem divinam, sumptuosiora. *Gutherius.*

54. *Fortuna humana.*] Id est, res humanas. *Fortunam*, ait Sallust., *plerasque res ex libidine sua agitare.* Et secundum Plin. *Fortuna utramque paginam facit.*

Hegio, hoc te monitum, nisi forte ipse non vis, volueram.
HE. *Loquere audacter.* TY. *tam ego fui ante liber, quam gnatus tuus.*
Tam mihi, quam illi, libertatem hostilis eripuit manus.
Tam ille apud nos servit, quam ego nunc hîc apud te servio.
EST PROFECTO *Deus, qui, quæ nos gerimus, auditque & videt.*
Is, uti tu me hîc habueris, proinde illum illîc curaverit.
BENE MERENTI *bene profuerit, male merenti par erit.*
Quam tu filium tuum, tam pater me meus desiderat.
HE. *Memini ego istoc. sed faterin' eadem quæ hîc fassu'st mihi?*
TY. *Ego patri meo esse fateor summas divitias domi,*
Meque summo genere gnatum. sed te obtestor, Hegio,
Ne tuum animum avariorem faxint divitiæ meæ:
Ne patri, tametsi unicus sum, decere videatur magis,
Me saturum servire apud te sumptu & vestitu tuo,
Potius quam illi, ubi minime honestum est, mendicantem vivere.
HE. *Ego virtute Deûm & majorum nostrûm dives sum satis.*
NON EGO OMNINO *lucrum omne esse utile homini existimo.*
Scio ego; multos jam lucrum luculentos homines reddidit.
EST ETIAM, *ubi profecto damnum præstet facere, quam lucrum.*

63. *Est profecto.*] Formula olim recepta est, qua, *DEOS ESSE*, exclamabant. *Livius* lib. 3. *Dum pro se quisque, DEOS ESSE, & non negligere humana, fremunt.* Brisson.

71. *Ne patri decere, &c.*] *Decere* junxit cum dandi casu, ut in Amph.

Capiam ornatum qui potis decet.

Sententia hæc est: Te obtestor, Hegio, ne meæ divitiæ te faciant pecuniæ avidiorem, atque ad quæstum attentiorem; ut ne, si ita feceris, patrem meum decere videatur, tametsi unicus ei sim filius, relinquere me apud te in servitute, tuo sumptu copiose viventem potius, quam me impenso pretio abs te redimere, ut illic, ubi minime honestum est, nempe in patria & apud notos, mendicus & egens vivam. *Lamb.*

76. *Scio ego, &c.*] Duo hic opponit *Hegio*: Scio quidem multos avaritia sua ditatos: sed & hoc scio, eos qui lucrum in loco neglexere, rem fecisse. *Gruterus.*

77. *Est etiam, ubi.*] Est etiam tempus vel locus, &c. Sic Ter. Adelph. 2. 2.

Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est lucrum.

Bene sententiam castigat *in loco: interdum.* Taubm.

Odi ego aurum: multa multis sæpe suasit perperam.
Nunc hoc animum advortito, ut ea quæ sentio, pariter scias.
Filius meus illic apud vos servit captus Alide:
Eum si reddis mihi, præterea unum nummum ne duis:
Et te & hunc amittam hinc. alio pacto abire non potes.
TY. *Optumum atque æquissimum oras, optimusque hominum homo es.*
Sed is privatam servitutem servit illi, an publicam?
HE. *Privatam medici Menarchi.* PH. *pol hic quidem hujus est cliens.*
Tam hoc quidem tibi in proclivi, quam imber est, quando pluit.
HE. *Fac is homo ut redimatur.* TY. *faciam. sed te id oro, Hegio.* Scrupp. tac sis.
HE. *Quidvis, dum ab re ne quid ores, faciam.* TY. *ausculta dum, scies.*
Ego me amitti, donicum ille huc redierit, non postulo.
Verum, te quæso, ut æstumatum hunc mihi des, quem mittam ad patrem,
Ut is homo redimatur illi. HE. *immo alium potius misero*
Hinc, ubi erunt induciæ, illuc tuum qui conveniat patrem:
Qui tua, quæ tu miseris mandata, ita, ut velis, perferat.

82. *Amittam.*] Suum hoc sibi quodammodo Plautus habet, ut *amittere*, pro à se dimittere usurpet. ita *Terent.* Heaut. act. 3. 1. — *prius*

Pecuniam omnem, quam abs te amittas filium.

Et Virgil. 2. Æn.

Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Grajos. Taubm.

84. *Privatam servitutem.*] Servitus quædam *privata*, quædam *publica*. Isti servi, late sumto vocabulo, *publici* nominantur: qui, licet servitute liberati manuque missi fuerint, ministerium tamen publicum aut magistratibus aut sacerdotibus exhibent: qui ex libertinorum corpore plerumque sumebantur. *Faber.*

86. *Tam hoc quidem tibi in proclivi.*] Hyperbole. quid enim proclivius esse potest imbri decidente? Sic Sallust. Orat. 2. ad C. Cæsar. *alia omnia in proclivi erunt.* Lambin.

88. *Dum ab re ne quid ores.*] Contra honestum & usum. Ita Trinum. *ab re consulit*, id est, frustrà. *Taubm.*

89. *Donicum, &c.*] Donec ille huc redierit. *Donicum* antiquum, pro *donec*; quo & *Lucretius* usus est non semel. *Lambin.*

90. *Ut æstimatum hunc mihi des.*] Sic Mercatore. 1. 1. *Lucrum ingens facto, præterquam mihi meus pater dedit æstimatas merces.* Paullus lib. 2. Recept. sent. tit. 4. *Si rem æstimatam tibi dedero, ut ea distracta pretium ad me deferas.* Gronov. *Æstimatum.*] Ut, si non redierit, solvam ipse tibi, quanti fuerit æstimatus. *Lamb.*

95. *Transf.*

TY. *At nihil est, ignotum ad illum mittere: operam luseris.*
Hunc mitte, hic omne transactum reddet, si illuc venerit.
Nec quenquam fideliorem, neque cui plus credat, potes
Mittere ad eum, nec qui magis sit servus ex sententia:
Neque adeo cui tuum concredat filium hodie audacius.
Ne vereare, meo periculo hujus ego experiar fidem,
Fretus ingenio ejus, quod me esse scit erga se benevolum.
HE. *Mittam equidem istunc æstimatum tua fide, si vis.*
TY. *volo.*
Quam citissime potest, tam hoc cedere ad factum volo.
HE. *Num qua caussa est, quin si ille huc non redeat, viginti minas*
Mihi des pro illo? TY. *optima imo.* HE. *solvite istum nunc jam,*

95. *Transactum reddet.*] Confectum reddet. *Lambin.*

97. *Servus ex sententia.*] Servus ei gratior atque acceptior. *Lambin.*

100. *Quod me esse.*] Lego, *quod med esse scio erga benevolum.* Nam caussam mittendi habere debeat alterius in se benevolentiam, non suam in alterum. *J. Gulielm.*

104. *Optima immo.*] Sic libri optimi. Sed nec credendum Lambino, aliquid aliud dicturum fuisse Tyndarum sive Pseudophilocratem, nisi Hegio interpellasset: neque admittenda distinctio Camerarii: *Optima. immo.* Gulielmius vero quod adfert, *immo optime*; in eo duplex peccatum est. Prius, quod nescit juxta eleganter, atque exquisitius, particulæ aliud verbum vel vocabulum, à fronte præponi. Aulular. 4. 10. *Pernego immo.* Plin. in Panegyr. *quæso immo & obtestor.* Vide ad Livium lib. 38. 43. Deinde quod adverbium facit pro nomine, secutus Lambinum, subaudientem etiam *dicis.* Ad intertogationem illam, *Num quæ causa est, quin fiat*, simpliciter quidem respondebant, *Nulla*, ut Amphit. 2. 2. 223. at doctius, *Optima.* Id ortum ab religiosis veterum & ubique εὐφημεῖν gestientibus. Nam *nihil* aut *nulla* δυσφημία: *nulli* enim illis mortui. Et idem efficiebat alterum: nam si optima erat causa, ut fieret, vel cur fieret, utique & erat nulla, quin vel cur non fieret. Sic Aulular. 2. 2. 84. *Sed nuptias hodie quin faciamus, num quæ causa est.* EV. *Immo ædepol optima.* Trinummo act. 5. sc. 2. vers. 64. *Num quid causæ est, quin uxorem cras ducam domum?* C. *Optimum est: licet.* Ubi sane vix est, ut non etiam scripserit Plautus: *Optuma est.* Terentius Andria 5. 4. *De uxore, ita ut possedi, nihil mutat Chremes.* CH. *Causa optima est.* Refugit enim & hic dicere *Nihil.* Nec nimis abit illud Aulular. 4. 10. 42. *Dic bona fide, tu id aurum non surripuisti.* LY. *Bene.* EV. *Neque scis, quis abstulerit?* LY. *Istuc quoque bona.* Ejusdem εὐφημίας est, quod in discessu interroganti, *Numquid vis*, malebant respondere *Recte*, quam *Nihil.* Terentius Eunucho 2. 2. 50. *Rogo, numquid velit. Recte, inquit, abeo.* Cui simile in Hecyra 3. 2. *Quid tu igitur lacrumas, aut quid es tam tristis?* PA. *Recte, mater.* Et Plauti in Mercat. 2. 3. *Unde incedis, quid festinas, gnate mi?* CH. *Recte pater.* Et tamen hoc *Recte* sensu eodem est quo *Nihil:*

Atque utrumque. TY. *dî tibi omnes omnia optata afferiant,*
Cum me tanto honore honestas, cumque ex vinclis eximis.
Hoc quidem haud molestum est jam, quod collus collaria caret. Mss Lang. collario.
HE. *QUOD bonis benefit beneficium, gratia ea gravida est bonis.*
Nunc tu illum si illo es missurus, dice, demonstra, præcipe, Diff. doce, monstra, præcipe.
Quæ ad patrem vis nunciari. vin' vocem huc ad te? TY. *voca.*

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

HEGIO, PHILOCRATES, TYNDARUS.

QUÆ res bene vortat mihi, meoque filio,
Vobisque: vult te novus herus operam dare
Tuo veteri domino, quod is velit, fideliter.
Nam ego te æstimatum huic dedi viginti minis;

hil: nimirum in primo: nihil volo, nisi vos recte rem gerere, recte se omnia habere. Aut adeo in omnibus: Recte omnia se habent. Donatus in Hecyram: *Sic dicimus, quum sine injuria interrogantis aliquid reticemus. Alii Recte sic accipiunt, ut intelligant, Nihil est mali.* Sic in formula SC. per discessionem: *Qui hoc censetis, illac transite: qui alia omnia, in eam partem, quæ censetis. His verbis*, inquit Festus, *præit ominis videlicet causa: ne dicat, Qui non censetis.* Hinc intelligitur, quod est in Casina 2.6. 58. *Cur omen mihi vituperas.* De quo ad illum locum. *Gronov.*

107. *Collaria.*] *Collaria*, sive, *collare*, vinculi genus, quo collum adstringitur. Lucilius lib. 29. *Cum manicis, catulo collareque, ut fugitivum, De Portem.* Tum *collus & collum* dixisse veteres, docet. *Non.*

108. *Gratia ea gravida est bonis.*] Scribitur in libris, *gratia ac gravida est bonis*, non *gratia ea gravida est bonis.* Nos ex vestigiis antiquæ lectionis scribendum putamus: *Quod bonis bene fit, beneficium gratia ac gravitas 'st bonis.* Id est, id gratum ac grave est bonis. Id alio loco, totidem ferme verbis & iisdem expressit. In Persa act. IV. scen. V. ℣s. II. *Si quid bonis bene fit, esse idem & grave & gratum solet.* Istic dixit, gratia est & gravitas est bonis, cum ipsis bene fit, id est, gratum & grave habent. Ubi grave ponitur pro pretioso, nam quæ ad pondus dantur, quo graviora eo majoris pretii. Unde apud Symmachum, *in gravi dono habeo.* Quibus autem gratum & grave beneficium quod acceperunt, solent & iidem operam ponere, ut se gratos ac memores testentur, parem referendo gratiam. *Salmas. Gratia ea gravida.*] Ignoro libros, In quibus sit, *gratia ac gravida*, præter editionem primam Parei, in qua cum id reprehendisset Gruterus, respondit alter operarum esse mendum. Nec possum capere, *beneficium est gravitas.* Nihil melius vulgato, quicum consentiunt scripti, & id ita explicandum: *Quod beneficium bonis bene fit*, id est, recte atque opportune confertur, *ea gratia*, id est, ob id gratia, *est bonis gravida*, unpensa, plena. *Gronovius.*

8. *Utroque,*

Hic autem te, ait, mittere hinc velle ad patrem,
Meum ut illic redimat filium: mutatio
Inter me atque illum ut nostris fiat filiis.
PH. *Utroque vorsum rectum est ingenium meum,*
Ad te adque illum. pro rota me uti licet.
Vel ego huc vel illuc vortar, quo imperabitis.
HE. *Tute tibi ea tuopte ingenio prodes plurimum,*
Cum servitutem ita fers, ut ferri decet.
Sequere. hem tibi hominem. TY. *gratiam habeo tibi,*
Quom copiam istam mihi & potestatem facis:
Ut ego ad parentes hunc remittam nuncium,
Qui me quid rerum hic agitem, & quid fieri velim,
Patri meo ordine omnem rem illuc perferat:
Nunc ita convenit inter me atque hunc, Tyndare,
Ut te æstimatum in Alidem mittam ad patrem.
Si non rebitas huc, ut viginti minas
Dem pro te. PH. *recte convenisse sentio.*
Nam pater expectat, aut me, aut aliquem nuncium,
Qui hinc ad se veniat. TY. *ergo animum advortas volo,*
Quæ nunciare hinc te volo in patriam ad patrem.
PH. *Philocrates, ut adhuc locorum feci, faciam sedulo,*
Ut potissimum quod in rem recte conducat tuam,
Id petam, id persequarque corde & animo atque viribus.
TY. *Facis ita, ut te facere oportet. nunc animum advortas volo:*

8. *Utroque, &c.*] Vide notas Epid. Act. 3. Sc. 2. ℣. 35.

11. *Ea.*] Sc. *ratione*, seu, ob eam caussam. *Lambin.* *Tuopte.*] Dandi casus est. *Douza.* Sed uterque *Lamb.* & *Douza* falluntur. Ne dubita, quin scripserit Plautus; *Tu tibi à tuopte ingenio prodes plurimum.* Vera phrasis Plautina est. Trucul. Act. IV. Sc. III. *ab ingenio improbus est.* Boxhorn.

16. *Qui me, &c.*] Hellenismus. Nam Latino more dixisset: qui, quid ego rerum hic agitem, & quid fieri velim, omnem rem patri meo illuc ordine perferat. *Lamb.* *Qui me quid rerum.*] Recte Lambinus, & nugatur, qui τὸ *me* conjungit cum τῷ *perferat*. Enallage accusativi est frequentissima Plauto & aliis scriptoribus. Vide ad Senecæ 4. de benef. cap. 32. *Gronovius.*

20. *Si non rebitas huc.*] Si non redeas huc. *Betere* antiquum, hoc est, *ire*: tunc *rebitere*, *perbitere*, *præterbitere*, hoc est, redire, perire, præterire. *Pacuvius* in Medo: *Si recte pergit iter: tum si ire conor prohibet betere.* Nonius.

25. *Ita adhuc locorum feci.*] Ut usque ad hoc tempus feci. *Lamb.*

30. *Eine-*

Omnium primum salutem dicito matri & patri,
Et cognatis, & si quem alium benevolentem videris.
Me hic valere & servitutem servire huic homini optumo,
Qui me honore honestiorem semper fecit, & facit.
PH. *Istuc ne præcipias: facile memoria memini tamen.*
TY. *Nam quidem, nisi quod custodem habeo, liberum me esse arbitror.* Lamb. equidem.
Dicito patri, quo pacto mihi, cum hoc convenerit
De hujus filio. PH. *quæ memini, mora mera est monerier.*
TY. *Ut eum redimat, & remittat nostrum huc amborum vicem.*
PH. *Meminero.* HE. *at quamprimum poteris, istuc in rem utrique est maxume.*
PH. *Non tuum tu magis videre, quam ille suum gnatum cupit.*
HE. *Meus mihi, SUUS cuique est carus.* PH. *nunquid aliud vis patri*
Nunciari? TY. *me hic valere, & tute audacter dicito,*
Tyndare, inter nos fuisse ingenio haud discordabili:
Neque te commeruisse culpam, neque me advorsatum tibi. MSS Lang. advers. mihi.
Beneque hero gessisse morem in tantis ærumnis tamen.
Neque med unquam deseruisse te, neque factis, neque fide,
Rebus in dubiis, egenis. hæc pater quando sciet,
Tyndare, ut fueris animatus erga suum gnatum atque se,
Nunquam erit tam avarus, quin te gratus emittat manu.
Et mea opera, si hinc rebito, faciam ut faciat facilius.
Nam tua opera & comitate & virtute & sapientia
Fecisti, ut redire liceat ad parentes denuo;

30. *Benevolentem.*] *Benevolum.* Usitata vox Plauto, ut & *Terentio.* Lamb.

33. *Facile memoria memini tamen.*] Intelligitur, etiamsi nihil dicas. Male, *memini à me:* male Tyndaro datur τὸ *tamen*, tanquam intelligatur, *dicendum fuit.* Quasi non post paullo: *gessisse morem in tantis ærumnis tamen.* Et sic Plautus centies. *Gronovius.*

36. *Quæ memini, &c.*] Memorem mones: qui autem memorem monet, moratur eum quem monet, & tempus frustra conterit. *Lambin.*

38. *Quam primum poteris.*] Lege; *poterit*, scil. pater. Quamprimum poterit, remittat. *Boxhorn.*

40. *Meus mihi.*] *Præterea nemo dicendo consequi possit, quantum referat ad voluptatem, existimare aliquid esse proprie suum.* Aristoteles 2. Polit.

56. Med

Cum apud hunc confessus es & genus & divitias meas.
Quo pacto emisisti è vinclis tuum herum, tua sapientia. Lamb. quo facto exemisti.
PH. *Feci ego ista ut commemoras: & te meminisse id gratum est mihi,*
Merito tibi ea evenerunt à me. nam nunc, Philocrates,
Si ego item memorem quæ me erga multa fecisti bene, Pont. fecisti bono.
Nox diem adimat. nam si servus meus esses, nihilo secius
Mihi obsequiosus semper fuisti. HE. *Dî vostram fidem,*
Hominum ingenium liberale! ut lacrumas excutiunt mihi!
Videas corde amare inter se: quantis laudibus suum herum
Servus collaudavit! PH. *istic pol haud me centesimam*
Partem laudat, quam ipse meritus est, ut laudetur laudibus.
HE. *Ergo cum optume fecisti, nunc adest occasio*
Benefacta cumulare, ut erga hunc rem geras fideliter.
PH. *Magis non factum possum velle, quam opera experiar persequi:*
Id ut scias, Jovem supremum testem laudo, Hegio, MSS. meliores. testem do. Nonius, ibid.
Me infidelem non futurum Philocrati. HE. *probus es homo.*
PH. *Nec me secus unquam ei facturum quicquam, quam memet mihi.*
TY. *Istæc dicta te experiri & operis & factis volo.* Alii, expedire.
Et quo minus dixi, quam volui de te, animum advortas volo.
Atque horunc verborum caussa caveto mihi iratus fuas.
Sed te quæso, cogitato, hinc mea fide mitti domum
Te æstimatum, & meam esse vitam hîc pro te positam pignori.
Ne tu me ignores, cum extemplo meo è conspectu abscesseris.

56. *Med erga.*] Pro erga me.
61. *Istic pol.*] Notandum loquendi genus. Hoc autem vult, centum partibus magis à me laudari meritus est, quam ego ab eo laudor, seu laudatus sum. *Lamb.*
65. *Magis non, &c.*] Ordo est: *Non magis possum factum velle*, id est, non magis possum cupere id effectum reddere, quod dico, quam re enitar, ut fiat. *Lamb.*
66. *Testem laudo.*] Id est, *nomino*: Nonius, qui hunc locum profert. *Agell.* l. 2. 6.
74. *Ignores.*] Id est, asperneris, & quasi

Quom me servum in servitute pro te hîc reliqueris;
Tuque te pro libero esse ducas, pignus deseras:
Neque des operam, pro me ut hujus reducem facias filium.
Scito te hinc minis viginti æstimatum mittier.
Fac fidelis sis fideli: cave fidem fluxam geras.
Nam pater, scio, faciet, quæ illum facere oportet, omnia.
Serva in perpetuum tibi amicum me, atque hunc inventum inveni.
Hæc per dexteram tuam, te dextera retinens manu,
Obsecro, infidelior mihi ne fuas, quam ego sum tibi.
Tu hoc age. tu mihi herus nunc es: tu patronus: tu pater:
Tibi commendo spes opesque meas. PH. *mandavisti satis.*
Satin' habes, mandata quæ sunt, facta si refero? TY. *satis.*
PH. *Et tua & tua huc ornatus reveniam ex sententia.* Non ornatus.
Nunquid aliud? TY. *ut quamprimum possis, redeas.* PH. *res monet.*
HE. *Sequere me, viaticum ut dem hinc à trapezita tibi:*
Eadem opera à Prætore sumam syngraphum. TY. *quem syngraphum?*
HE. *Quem hîc ferat secum ad legionem, hinc ire huic ut liceat domum.*
Tu intro abi. TY. *bene ambulato.* PH. *bene vale.* HE. *edepol rem meam*

quasi ignotum negligas. Sic Amphitr. 4. 4. *Quem omnes mortales ignorant & ludificant.* Douza. & vide notas ibid.

76. *Tuque te pro libero, &c.*] Ne tu te pro libero geras, qui liber non es, & me, qui pro te pignori oppositus sum, deseras. Vide Sticho, act. 4. 1. *Lamb.*

79. *Fac fidelis.*] *Nonius* tantum habet: *Fac fidele: cave fluxam fidem feras.* Obiter nota, posterioris ævi Scriptores *Fideles* substantive servos suos vocasse. uti homo in Pandectis est servus. Lampridius: *per fideles suos quæsivit. Fluxam.*] Instabilem. *Casaub.*

81. *Inveni.*] Et illud, *inventum inveni*, intelligit de filio Hegionis: qui eatenus quidem inventus erat, quod sciebat Pater, ubi serviret, sed nondum receperat. Quasi dicat: Inveni eum, qui jam ex parte inventus est. *Pistoris.*

82. *Per dexteram.*] Pacta quæ veteres rata esse volebant, per dexterarum complicationem stabiliebant, in signum fidei. *L.*

84. *Hoc age.*] Quasi dicat: erecto & intento animo in eam curam unice incumbe: nec perfunctorie aut oscitanter age, quod agis. *Taubm.*

87. *Et tua &, &c.*] Et tua Hegionis, & tua Philocratis. *Lamb.*

90. *Syngraphum.*] *Diploma*, per quod liceat Pseudotyndaro, belli tempore, ire in Elidem. *Lambin.*

Constabilivi, cum illos emi de prada à quastoribus.
Expedivi ex servitute filium, si dîs placet.
At etiam dubitavi hos homines emerem, an non emerem, diu.
Servate istum sultis intus, servi: ne quoquam pedem
Efferat sine custode. ego apparebo domi,
Ad fratrem modo captivos alios inviso meos.
Eadem percontabor, ecquis hunc adolescentem noverit.
Sequere tu, te ut amittam, ei rei primum prævorti volo.

94. *Si diis placet.*] Si dii approbant: diis volentibus. Interdum εἰρωνικῶς usurpatur. *Lamb.*

95. *Dubitavi, &c.*] Proinde ac si dicat: stultus fui, qui dubitavi; nullo enim pacto dubitare debui, hos captivos emerem an non emerem. *Lambin.*

97. *Apparebo.*] Comparebo domi. hinc *Apparitores*, qui semper apparent; sive *apparituram faciunt*, ut loquitur Sueton. *magistratibus.* Unde *Apparitores* in vett. Glossis exponuntur ἀποδέκται· εἰσὶ δ' ὑπηρέται τοῖς ἄρχουσι στρατηγοῖς ἐκδεδομένοι. Faber. *Præsto ero.* Gloss. MSS. Pl. Boxhorn.

100. *Amittam.*] *Absolvam, expediam.* sumpta à trapezita pecunia, quam tibi dem in viaticum. *Lambin.* Dimittam. *Boxhorn.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

ERGASILUS.

Miser homo est, qui ipse sibi quod edit quarit, & id ægre invenit:
Sed ille est miserior, qui & ægre quarit, & nihil invenit.
Ille miserrimus est, qui cum esse cupit; quod edit non habet.
Nam, hercle, ego huic diei, si liceat, oculos effodiam libens,
Ita malignitate oneravit omnes mortales mihi.
Neque jejuniosiorem, neque magis effertum fame
Vidi: nec qui minus procedat, quicquid facere occeperit.
Itaque venter gutturque resident esuriales ferias.

4. *Oculos effodiam.*] Lucem eripiam: tralatio est. *Lamb.*

5. *Malignitate oneravit, &c.*] Ita omnes homines reddidit in me illiberales & malignos. *Lambin.*

6. *Jejuniosiorem.*] Magis jejuniosum, seu majore jejunitate tenuem atque inopem. vocabulum risus gratia usurpatum. Ut autem Aulular. act. 1. 2. cum totas ædes inanes significare vult, ait *plenas esse inanitate*; ita hic hominem à cibo inanem denotans ridicule *fame effertum* dicit. *Taubmann.*

8. *Resident esuriales.*] *Residere* & *sedere*, interdum est quiescere, & à rebus agendis supersedere: quod feriis & festis diebus licebat. hinc *Resides*, *&c.* *Resident* igitur *esuriales ferias*, dixit Plautus,

Ilicet parasiticæ arti maximam in malam crucem! Ikinf. ilicet parasitica ars max.
Ita juventus jam ridiculos inopesque ab se segregat. J. Gul. ridiculos inopes ab se.
Nihil morantur jam Laconas imi subsellii viros,
Plagipatidas: quibus sunt verba sine penu & pecunia.
Eos requirunt, qui, libenter cum ederint, reddant domi.
Ipsi obsonant, quæ parasitorum ante erat provincia.
Ipsi de foro tam aperto capite ad lenones eunt,
Quam in tribu aperto capite sontes condemnant reos.
Neque ridiculos jam terruncii faciunt. sese omnes amant.
Nam ut dudum hinc abii, accessi ad adolescentes in foro:
Salvete, inquam: Quo imus una, inquam, ad prandium? atque illi tacent.
Quis ait? hoc, aut, quis profitetur? inquam, quasi muti silent:

pro eo quod est, agitant ferias, quæ Esuritioni sunt dicatæ: quod nihil aliud est, quam quiescunt & cessant ab edendo & bibendo. *Turnebus.*

9. *Ilicet parasiticæ.*] Imperfecta oratio. In crucem ire jam licet arti nostræ. *Camer.*

10. *Ridiculos.*] *Ridiculus*, γελωτοποιὸς, qui risum captat. *Nannius.*

11. *Laconas.*] Jocatur de solemni verberatione puerorum Laconicorum. *Camer.* *Imi subsellii.*] *Viri imi subsellii* sunt, qui sedenr in ima parte subsellii, non prima. Apud *Cicer.* 3. Epist. 9. *res longi subsellii* dicitur, quæ multis indiget, qui deliberent. possumr enim in longo subsellio multi sedere. *Turnebus.*

12. *Plagipatidas.*] Legendum est *Blagipatidas*, βλαγιπατίδες, Plautus ita appellat *Lacones*, quod βλαχῖδες, id est, ὠλαὶς ἴλαν ὀυειδῆ κηλῖδες, hoc est, cicatrices, convitia, verbera, hulcera flagellaque paterentur: hæc enim omnia significat βλαχίς. *Longol.* *Quibus sunt verba, &c.*] Proverb. olet. Est autem *penus* omne id, quo vescuntur homines, & quod intus reconditur. unde *penitus*, *penitrare*, *penates*, id est, dii inreriores, & qui in adito penitissimo coluntur. unde & *penetrales* dicti. *Turneb.*

13. *Requirunt.*] Esum vocant. *Lamb.* *Qui libenter, &c.*] Qui, cum jucunde comederint, revocent eos, à quibus bene accepti sunt. *Cicer.* 2. de Finib. *Negat eum bene cœnare, qui omnia ponat in voluptate, &c.* Lamb.

15. *Aperto capite.*] Id est, sine pudore; confidenter. Contra, *operto capite*, ἐγκαλυψάμενος. Et bene dixit, *aperto capite.* talia enim loca probrosa: operiebaturque caput. Quare non recte noster *Douza* hic substituit *Laniones.* neque tam probrosum sane adire macellum. Sed ringitur Parasitus, quod jam omnia per se agant adolescentes: neglecta ipsorum opera. *Gruter.*

17. *Terruncii faciunt.*] Id est, flocci faciunt. *Terruncius* à tribus unciis dictus, inquit *Varro.*

20. *Quis ait? hoc.*] Id est, *huc.* Dixerat Parasitus: Quo imus una ad prandium? ideo tacentibus illis, quos rogarat, adjicit; Ecquis audet dicere, *Huc*, id est, ad me eamus? Usitata in illa re adverbia, *huc*, aut *hic.* Menæch. *numero huc advenis ad prandium.* Mostell. *Hic apud nos hodie cœnes.* Guilelm. *Quis profitetur.*] *Profiteri prandium* esse promittere notat Guilelmius. Sane *profiteri artem* & *promittere artem* eadem res est. Sed nescio quomodo displicet illud *profiteri*

Neque me rident. Ubi cœnamus? inquam, atque illi abnuunt,
Dico unum ridiculum dictum de dictis melioribus,
Quibus solebam menstruales epulas ante adipiscier. Dom. qui.
Nemo ridet. . scivi extemplo rem de compacto geri.
Ne canem quidem irritatam voluit quisquam imitarier.
Saltem, si non arriderent, dentes ut restringerent.
Abeo ab illis postquam video me sic ludificarier.
Pergo ad alios, venio ad alios, deinde ad alios: una res.
. Omnes compacto rem agunt, quasi in velabro olearii.
Nunc redeo inde, quoniam me ibi video ludificarier.
Item alii Parasiti frustra obambulabant in foro.
Nunc barbarica lege certum est jus meum omne persequi.

fiteri prandium. Magis etiam, quum id confirmat loco Ciceronis Philip. 2. *Ut igitur intelligeretis, qualem ipse consul profiteretur, objecit mihi consulatum meum.* Hæc verba exstant cap. 5. sed editum invenio, *qualem ipse se consulem profiteretur.* Nec verbo meminit ille se corrigere aut in scripto invenisse, ut videatur memoriæ vitium. Censeo, abstineamus hoc genere loquendi: in Plauto autem *quis profitetur?* intelligamus *se* aut *nomen.* Gronovius.

21. *Neque me rident.*] Περιγελῶσιν ἐμοί. Eodem modo *Virgil.*

—— qui non risere parentes.

Ridere parentes, est ridere ad parentes; ut infantes, quibus blandiuntur nutrices. *Scalig. Atque illi abnuunt.*] Continuo nutu capitis significant, se nusquam cœnatum ire. *Lamb.*

22. *Dictum.*] *Dicta* sunt joci. *Lucan.* in Paneg.

—— patiuntur dicta jocorum.

Varro *dicteria* vocavit. *Taubm.*

23. *Menstruales epulas.*] Loquitur de cœnis quas sufficiebant promiscue Romani, singulis calendis. *Longol.* Quæ mihi in mensem satis essent. *Lambin.*

24. *De compacto.*] *Compacto*, (vel *compecto*, scribendi ratione tunc tralatitia, à *compecisci*) ἐκ συνθήματος: merum Latium. Usus *Livius* lib. 5. & *Cicero* ipse ad Atticum. *Lipsius.*

25. *Irritatam*] *Irritare* non ab ira, ut quidam putant, simplici scribentes literа, sed venit ab *irrire*; quod canum est, cum ringi incipiunt. *Passerat.*

26. *Dentes ut restringerent.*] Est leviter riderent, risuri habitum figurarent, sic ut labellis disclusis dentes ostenderent. Quintil. decl. 12. *Inter horrorem ac famem restrictis labris morsus abrupimus.* Appuleius in Apologia: *Ne qua visatur tetra labes sordium, Restrictis forte si labellis riseris.* Gronovius. *Restringerent.*] *Restringere* est aperire, & quod constrictum erat, laxare: ut hic *restringere dentes*: quod irritati canes, dum ringuntur, faciunt. *Turneb.* Ita & *Casaub.* notat, τὸ *re* in multis esse modo ἐπιτατικὸν μόριον, modo στερητικόν. *Taubmann.*

29. *Velabro olearii.*] Sicut ii, qui oleum vendunt, communi pacto & pretio id vendunt. *Velabrum* locus Romæ juxta Aventinum montem, vel à *velando*, quod viam ad hippodromum ferentem è foro, velis in ipsis ludis obtendere solebant, vel dictus à *vehendo*; nam olim paludibus Aventinus mons à reliquis erat disclusus. Hoc loco prostabant omnia, quæ ad victus rationem, & delicias pertinebant. *Lamb. & Cruq.*

32. *Barbarica.*] Id est, Romana. In-

Qui concilium iniere, quo nos victu & vita probibeant;
His diem dicam, irrogabo multam: ut mihi cœnas decem
Meo arbitratu dent, cum cara annona sit. sic egero.
Nunc ibo ad portum hinc. est illic mihi una spes cœnatica:
Si ea decollabit, redibo huc ad senem, ad cœnam asperam.

nuit autem eam, quæ à Q. Vario lata est in eos, qui in Remp. conspirassent, consilio inito, quo populum Rom. vita & victu prohiberent. *Camer.*

34. *Irrogabo multam.*] Si honestior esset persona, quam ut eam rapi in jus conveniret, diem ei dicebat, eamque promissa pœna, quam *multam* Plautus appellat; datisve, ni prædia possideret, vadibus vel pignore dimittebat. *Revardus.*

37. *Si ea decollabit.*] Scribendum esse *decolabit*, quod est, delicuerit, defluxerit, effluxerit, elapsa est, ut infra loquitur, multis ostendimus ad Livii lib. 27. cap. 17. *Gronovius.*

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

HEGIO.

Quid est suavius, quam bene rem gerere bono publico? sicut ego feci heri,
Cum emi hosce homines. ubi quisque vident, eunt obviam,
Gratulanturque eam rem. ita me miserum restitando,
Retinendoque lassum reddiderunt.
Vix ex gratulando miser jam eminebam.
Tandem abii ad Prætorem: ibi vix requievi: rogo syngraphum:
Datur mihi: ilico dedi Tyndaro. ille abiit domum.
Inde ilico revortor domum, postquam id actum est, eo:

1. *Bene rem gerere.*] Salutationis genere expressit Græcum modum χαίρειν καὶ εὖ πράττειν. *Taubmannus.* *Bono publico.*] Hoc eo dicit, quia audierat, Philocratem summo loco natum: & iccirco non solum sua, sed etiam Reipub. interesse, cum suis reddi. *Lambinus.*

3. *Restitando.*] Dum ipsi crebrò consistunt.

5. *Eminebam.*] Vix videri poteram; ita me pæne obrutum & sepultum quasi detinebant. *Taubm.*

8. *Inde illico revortor domum.*] Videtur distinguendum: *Inde illico revortor: domum, postquam id actum est, eo.* Neque enim etsi brevius hæc dici potuissent, ideo plebeia μακρολογία sic quoque dici non posse necesse est. Tale, quod in Livio notarunt veteres: *Legati non impetrata pace retro, unde venerant, domum reversi sunt.* Gronovius. *Eo: Protinus.*] Aut Plautus sui hic oblitus, leges œconomiæ migravit: aut illa duo sunt additamenta audacissima: *Inde illico revortor domum*, & *inde abii.* cum in nullis etiam editt. appareant. Lego itaque:

— rogo syngraphum.
Datur mihi. ilico dedi Tyndaro. ille abiit domum.
Postquam id actum est, eo
Protinus ad fratrem, mei ubi sunt alii captivi.

Acidalius.

Protinus ad fratrem inde abii, mei ubi sunt alii captivi.
Rogo, Philocratem ex Alide ecquis omnium noverit?
Tandem hic exclamat, eum sibi esse sodalem. dico esse eum
Apud me. hic extemplo orat obsecratque, eum sibi ut liceat
Videre. jussi ilico hunc exsolvi. nunc tu sequere me,
Ut quod me oravisti, impetres, eum hominem ut convenias.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

TYNDARUS.

NUnc illud est, cum me fuisse, quam esse, nimio mavelim:
Nunc spes, opes auxiliaque à me segregant, (MS Pal. spernuntque me.)
spernuntque se.
Hic ille est dies, cum nulla vitæ meæ salus sperabilis est:
Neque exilium exitio est; neque adeo spes, quæ mihi hunc aspellat metum:
Nec mendaciis subdolis mihi usquam mantellum est (Lamb. integumentum.)
meis.
Nec sycophantiis, nec fucis ullum mantellum obviam est.
Neque deprecatio perfidiis meis, nec malefactis fuga est.
Nec confidentiæ usquam hospitium est, nec diverticulum dolis.
Operta quæ fuere, aperta sunt: patent præstigiæ.

1. CUM *me fuisse.*] Quem auctores εὐφημοῦντες volebant dicere *mortuum*, dicebant, *vixit*. Ut Cicero de Conjuratis; *vixerunt*. Virg. 2. Æn.

——fuimus Troes, fuit Ilium.

Passerat.

2. *Segregant spernuntque.*] *Segregant*, est velut interpretamentum verbi subsequentis. Nam *spernere*, disjungere & segregare est. Ennius:

Melius est virtute jus: nam sæpe virtutem mali
Nanciscuntur: jus atque æquum se à malis spernit procul.

Douza.

4. *Neque exilium exitio est.*] Quasi dicat: neque ullus locus est, quo profugiens possim exitium declinare. Paullo post *fugam* dixit, quod hic *exilium*. Lambin. Ego legebam, *auxilium exitio est*. Quasi dicat: Nullum præsto est auxilium, quo minus in exitium ruam. *Diffidans*. Dicit Tyndarus; præsentissimum certissimumque exitium se ubique locorum manere; cupere se illud quasi in exilium mittere, in ultimas terras deportare, & procul à se amandare; sed non posse, adeoque haud dubie sibi esse pereundum. *Boxhornius.*

6. *Mantellum.*] Genus pallii aut velamenti. *Varr.* vocat *Mantelium*, *quasi manuterium* χειρόμακτρον. Etiam apud Athenæum χειρόμακτρον est genus velamenti. Sic Latine *mantelium* & *mantile* ad tergendas manus, *Scalig.*

Omnis res palam est : neque de hac re negotium est , quin male
Occidam , oppetamque pestem , heri vicem meamque.
Perdidit me Aristophontes hic , qui intro venit modo.
Is me novit : is sodalis Philocrati & cognatus est.
Neque jam Salus servare , si volt , me potest : nec copia est :
Nisi si aliquam corde machinor astutiam.
Quam , malum ! quid machiner? quid comminiscar? maxumas
Nugas ineptiasque incipisso. hareo.

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

HEGIO, TYNDARUS, ARISTOPHONTES.

QUO illum nunc hominem proripuisse foras se dicam ex aedibus?
TY. *Nunc enim vero ego occidi : eunt ad te hostes , Tyndare quid loquar?*
Quid fabulabor? quid negabo? aut quid fatebor? mihi
Res omnis in incerto sita est. quid rebus confidam meis?
Utinam te Di prius perderent , quam periisti è patria tua ,
Aristophontes , qui ex parata re imparatam omnem facis.
Occisa est haec res, nisi reperio atrocem mihi aliquam astutiam.
HE. *Sequere.hem tibi hominem,adi,atque alloquere.* TY. *quis homo est me hominum miserior?*
AR. *Quid istuc est , quod meos te dicam fugitare oculos Tyndare?*
Proque ignoto me aspernari , quasi me nunquam noveris?
Equidem tam sum servus , quam tu : etsi ego domi liber fui ,
Tu usque à puero servitutem servivisti in Alide.
HE. *Edepol minime miror , si te fugitat , aut oculos tuos ,*

5. *QUam periisti è patria tua.*] Utinam prius vitam perdidisses quam patriam , & in hostium non manus , sed gladios potius ipsos incidisses. *Siberus.* Etiam JCti dicunt eos periisse patriae, qui capti sunt , vel exules. *Taubm.*

6. *Qui ex parata re.*] Omnia composita conturbas. *Imparati , parati ,* passim etiam *Tacito* dicuntur , qui jam impares aut pares sunt defensioni. *Boxhorn.*

7. *Occisa est , &c.*] Id est, interiit, & desperata est haec res. *Lamb.* *Atrocem.*] Festus : *Atroces appellantur ex Graeco: quia illi ἄτρωκτα appellant , quae cruda sunt. sive Atrox dicitur ab eo , quod nihil timeat.* Scalig.

Aut si te odit, qui istum appelles Tyndarum pro Philocrate.
TY. *Hegio, hic homo rabiosus habitus est in Alide.* *Non rabiosus.*
Ne tu, quod istic fabuletur, aures immittas tuas.
Nam istic hastis insectatus est domi matrem & patrem.
Et illic isti, qui sputatur, morbus interdum venit.
Proin' tu ab istoc procul recedas. HE. *ultro istum à me.* TY. *ain' verbero*
Me rabiosum? atque insectatum esse hastis meum memoras patrem?
Et eum morbum mihi esse, ut qui me opus sit insputarier.
HE. *Ne verere: multos iste morbus homines macerat,*
Quibus insputari saluti fuit. TY. *atque Aliis profuit.* *Mss. atque iis profuit.*
AR. *Quid tu autem, etiam huic credis?* HE. *quid ego credam huic?* AR. *insanum esse me.*
TY. *Viden' tu hunc, quam inimico voltu intuetur? concedi optumum est.*
Hegio, fit quod tibi ego dixi: gliscit rabies. cave tibi.
HE. *Credidi esse insanum extemplo, ubi te appellavit Tyndarum.*
TY. *Quin suum ipse interdum ignorat nomen, neque scit qui siet.*
HE. *At etiam te suum sodalem esse ajebat.* TY. *haud vidi magis.*

18. *Qui sputatur.*] Plin. libro 10. cap. 23. & lib. 28. cap. 3. disertissimis verbis monstrat, *epilepsiam* eum fuisse morbum, qui insputabatur. Ego sum ejus sententiæ, id fecisse priscos hac in re, quod faciunt hodie in plerisque regionibus, ut ubi epilepticus vel occurrit, vel morbus nominatur, sputum emittatur, tanquam hujuscemodi consputitio ad avertendam à sese morbi perniciem conferat. Neque vero simile videtur, vel in ægrotantis faciem, vel alio pacto adversus ipsum consputitionem faciendi consuetudinem extitisse. *Mercurialis.*

19. *Ultro.*] V. N. Amph. act. 1. 1.

21. *Ut qui me, &c.*] *Mss. Long.* non habent *ut:* & hic sane male feriatur. *Qui,* hoc est, cujus causâ. *Dissald.*

23. *Quibus insputari, &c.*] Argutatione sua usque adeo Hegioni persuaserat Tyndarus, Aristophontem comitiali morbo laborare, ut ille jam bono animo Aristophontem esse juberet; posse eum sola insputatione sanari: ad quæ verba servus: Bene loqueris, inquit, & verum est, quod hic sputo curentur homines caduci: nam & æque apud nos in Alide idem est eidem morbo remedium. *Gruter.*

25. *Concedi.*] Tutissimum est ei cedi. *Lambin.*

29. *Haud vidi.*] V. N. Amph. 2. 2.

Et quidem Alcmæo atque Orestes & Lycurgus postea
Una opera mihi sunt sodales, qua iste. AR. *at etiam, furcifer,*
Male mihi loqui audes? non ego te novi? HE. *pol planum id quidem est*
Non novisse, qui istunc appelles Tyndarum pro Philocrate.
Quem vides, eum ignoras: illum nominas, quem non vides.
AR. *Immo iste eum sese ait, qui non est, esse: & qui vero est, negat.*
TY. *Tu enim repertus, Philocratem qui superes veriverbio!*
AR. *Pol, ego ut rem video, tu inventus, vera vanitudine*
Qui convincas. sed quæso, hercle, agedum aspice ad me. TY. *hem.* AR. *dic modo,*
Te negas Tyndarum esse? TY. *nego inquam.* AR. *tun' te Philocratem esse ais?*
TY. *Ego inquam.* AR. *tune huic credis?* HE. *plus quidem, quam tibi aut mihi.*
Nam ille quidem, quem tu hunc memoras esse, hodie hinc abiit Alidem
Ad patrem hujus. AR. *quem patrem, qui servus est?* TY. *& tu quidem*
Servus & liber fuisti, & ego me confido fore;
Si hujus huc reconciliasso in libertatem filium.
AR. *Quid ais, furcifer? tun' te gnatum memoras liberum?*
TY. *Non equidem me Liberum, sed Philocratem esse ajo.* AR. *quid est?*

30. *Alcmæo.*] Tres insanos nobilissimos commemorat: quos eodem modo sibi dicit sodales esse, atque istum. At illi nullo modo fuerunt: neque igitur iste. *Lamb.*

37. *Vera, &c.*] Id est, qui ea quæ vera sunt, convincas vanitate ac mendaciis tuis. *Douz.*

42. *Quem patrem?*] Idem sonat, atque si scriptum esset, *Patrem non habet.* additur ratio: quia servus est. *Mercer.* Hoc autem eo pertinet, quod jure civili nulla sit servilis cognatio. *Lambin.*

46. *Non equidem me Liberum, &c.*] Huic loco optima interpretatio accedet ex ☧ſ. 59. ubi ait Tyndarus:

Pergin' servom me exprobrare esse, id quod vi hostili obtigit?

Non ait Tyndarus se esse liberum, quia sit in servitutem redactus, sed fuisse. Certe liber natus fuerat, & postea reperietur Hegionis filius. Sed ludit etiam altero ambiguo, potest enim intelligi, *non dico me esse liberum, sed me esse Philocratem: & non dico me, sed Philocratem esse liberum.* Dissaldæus.

Ut scelestus, Hegio, nunc is te ludos facit!
Nam is est servus ipse, neque præter se unquam ei servus fuit.

Douz. Hegioni huic iste. Ms. Pal. præter eum quisquam ei.

TY. *Quia tute ipse eges in patria, nec tibi, quî vivas, domi est,*
Omneis inveniri similes tibi vis. non mirum facis.
EST MISERORUM, ut malevolentes sint atque invideant bonis.

AR. *Hegio vide sis, ne quid tu huic temere insistas credere.*
Atque ut perspicio, profecto jam aliquid pugnæ edidit.
Filium tuum quod redimere se ait, id neutiquam mihi placet.

Scripp. dedit.

TY. *Scio te id nolle fieri: efficiam tamen ego id, si Dî adjuvant.*
Illum restituam huic, hic autem in Alidem me meo patri.
Propterea ad patrem hinc amisi Tyndarum. AR. *quin tute is es.*
Neque præter te in Alide ullus servus istoc nomine est.

TY. *Pergin' servom me exprobrare esse, id quod vi hostili obtigit?*

AR. *Enimvero jam nequeo contineri.* TY. *heus audin' quid ait? quin fugis?*
Jam illic hic nos insectabit lapidibus, nisi illum jubes
Comprehendi. AR. *crucior.* TY. *ardent oculi: fune opu'st, Hegio.*
Viden' tu illi maculari corpus totum maculis luridis?
Atra bilis agitat hominem. AR. *at pol te, si hic sapiat senex,*
Atra pix agitet apud carnificem, tuoque capiti illuceat.

TY. *Jam deliramenta loquitur: larvæ stimulant virum.*

51. *Bonis.*] Id est, divitibus & beatis. *Douza.* Ita *bona* dicuntur opes. Nata autem est ea loquendi ratio ex opinione vulgi, in amplissimis opibus ac possessionibus summum bonum constituentis. *Boxhorn.* Vide Trinum. act. 2. 4.

53. *Aliquid pugnæ edidit.*] Aliquid jam machinatus est. *Lamb.*

59. *Exprobrare.*] Ὀνειδίζειν. Etsi pari jure habebantur servi bello capti, atque ii qui vernæ essent: hoc illis tamen quasi miseriæ suæ solatium ac levamen erat, quod exprobrare servitutem non liceret: cum id ipsum minime honestum existimarent. *Meursius.*

62. *Ardent oculi.*] Nam, ut iratis, ita & insanis ardere oculi solent. nec mirum: cum *ira* sit *furor brevis*. Lambin.

64. *Atra bilis.*] Vide Menæchm. act. 5. 2.

65. *Atra pix.*] Qua cruciabantur sontes & malefici. *Lucret.*

Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tædæ.

Vid. Mercat. act. 3. 4. *Lambin.*

66. *Deliramenta.*] Vide Amphit. 2. 2.

72. *Adbi-*

HE. *Quid? quid si hunc comprehendi jusserim?* Sic Cam. Cod. *Alii scripti*: Hercule quid si.
TY. *sapias magis.*
AR. *Crucior lapidem non habere me, ut illi mastigiæ*
Cerebrum excutiam, qui me insanum verbis concinnat suis.
TY. *Audin' lapidem quæritare?* AR. *solus te solum volo,*
Hegio. HE. *istinc loquere, si quid vis; procul tamen audiam.*
TY. *Namque edepol si adbites propius, os denasabit tibi*
Mordicus. AR. *neque pol me insanum, Hegio, esse creduis,* Sci. MSS. mordicibus.
Neque fuisse unquam, neque esse morbum quem istic autumat.
Verum si quid metuis à me, jube me vinciri: volo,
Dum istic itidem vinciatur. TY. *imo enim vero, Hegio.*
Istic, qui volt, vinciatur. AR. *tace modo: ego te Philocrates*
False, faciam, ut verus hodie reperiare Tyndarus.
Quid mi abnutas? TY. *tibi ego abnuto? quid agat, si absis longius?*
HE. *Quid ais? quid si adeam hunc insanum?* TY. *nugas ludificabitur.*
Garriet quod neque pes unquam, neque caput compareat. Lamb. quo.
Ornamenta absunt; Ajacem, hunc cum vides, ipsum vides.
HE. *Nihili facio, tamen adibo.* TY. *nunc ego omnino occidi,*
Nunc ego INTER sacrum saxumque sto; nec, quid faciam, scio.
HE. *Do tibi operam, Aristophontes, si quid est, quod me velis.*
AR. *Ex me audibis vera, quæ nunc falsa opinare, Hegio.*
Sed hoc primum me expurgare tibi volo, me insaniam
Neque tenere, neque mi esse ullum morbum, nisi quod servio.
At ita me rex deorum atque hominum faxit patriæ compotem,

72. *Adbites.*] Vide notas supra Act. 2. Sc. 3. vers. 20. Et Epid. 1. 2.

78. *Ut verus hodie reperiare Tyndarus.*] Ut vapules, quemadmodum servi vapulare solent. *Lambin.*

80. *Nugas ludificabitur.*] Id est, Nugator ludos faciet. Scio, *nugas* capi posse *nugax*: malim tamen *nugas* seorsim poni, ut subintelligatur, *egeris*. Acidalius.

81. *Neque pes unquam.*] Vide Asin. act. 3. 3.

82. *Ornamenta absunt; Ajacem, &c.*] Hunc cum vides, inquit, Ajacem ipsum vides. Ornamenta tantum absunt Ajacis. Hoc uno excepto quod non ornatus est nec indutus, ut Ajax, cætera Ajaci similis est. Quid sint ornamenta histrionum vel personarum Comicarum Tragicarumque, neminem latet. *Salmas.*

92. *Nullam*

Ut istic Philocrates non magis est, quam aut ego, aut tu.
HE. *eho! dic mihi,*
Quis igitur ille est? AR. *quem dudum dixi à principio tibi.*
Hoc si secus reperies, nullam causam dico, quin mihi
Et parentum & libertatis apud te deliquio fiet.
HE. *Quid tu ais?* TY. *me tuum esse servom, & te meum herum.* HE. *haud istuc rogo.*
Fuistin' liber? TY. *fui.* AR. *enimvero non fuit, nugas agit.*
TY. *Quî tu scis? an tu fortasse fuisti meæ matri obstetrix,*
Qui id tam audacter dicere audes? AR. *puerum te vidi puer.*
TY. *At ego te video major majorem. hem rursum tibi!*
Meam rem non cures, si recte facias. num ego curo tuam?
HE. *Fuitne huic pater Thesaurochrysonicochrysides?*
AR. *Non fuit. neque ego istuc nomen unquam audivi ante hunc diem.*
Philocrati Theodoromedes fuit pater. TY. *pereo probe.*
Quin quiescis dierectum cor meum! i, ac suspende te. *Lamb.* quin quiesce in dierecte.

92. *Nullam caussam dico.*] Non recuso. *Lambin.*

93. *Deliquio fiet.*] *Deliquio* deliquionis, idem quod deliquium, ut *obsidio* obsidionis & obsidium, *Æstimio* æstimionis & æstimium pro æstimatione. Et sic alia sexcenta. *Salmasius.* Robertus Stephanus in tertio casu accepit: & putat Siberus dictum ut illa: *Est mihi bono, fraudi, exitio.* Taubm.

95. *Fui.*] Verum dicit imprudens. est enim Hegionis filius. *Lambin.*

99. *Si recte facias.*] Sic *Cic.* pro Rosc. Amer. dixit, *si recte fiat*, pro, si officio fungatur. *Lambin.*

103. *Quin quiescis dierectum, &c.*] Quid sit *dierectum* quæritur. Frustra quæritur in Latino solo hujus vocis origo & significatio, quæ Latina non est, sed plane Græca, ut multas usurpatas à Plauto constat, ut *prothymiam, tympanotribam, mastigiam*, & alia infinita. Nam *dierectum* dixere pro *diarectum.* Sic *patenam* ex πατάνη fecere. Sic *remulcum* pro Græco ῥυμουλκός, una littera mutata, & *Pincerna*, qui Græcè est ἐπικέρνας, *Thensaurum* scribebant pro *Thesauro*, ex Græco Θησαυρός. Ita ergo *dierectum* scripsisse pro diarectum, hoc est, διάῤῥηκτος. *Abi dierectus*, idem quod ἄπιθι διάῤῥηκτος. Quod uno verbo apud Comicos, διαῤῥαγείης, ut sæpe apud Aristophanem occurrit. Hinc dierectum pro corde disrupto, *lien dierectus* disruptus. Quod ἐλάκησε μέσος in N. Test. id ipsum Græcis διαῤῥαγῆναι, διάῤῥηκτον εἶναι. Quo referendum est, & illud *rumpantur ut ilia Codro*, & disrumpi, *disrumpor miser*, διαῤῥήξομαι. Inde etiam dicti *dierectarii* portarum effractores, fures & θυρεπανοίκτας, ut vocantur in Glossis, quod fores διαῤῥήκτας facerent. Vel quia Græcis διαῤῥήκτας, id est, effractores, qui Latinis inde dicti sunt dierectarii pro diarrectarii. Sic qui Græcis σύμμαχοι, Hygino appellantur, *Symmacharii.* Qui Græcis παράβολοι, Latinis *parabolarii.* Qui ὀρχησύπλοι, &

Tu suffultas, ego miser vix asto præ formidine.
HE. *Satin' istuc mihi exquisitum est fuisse hunc servum in Alide?*
Neque esse hunc Philocratem? AR. *tam satis, quam nunquam hoc invenies secus.*
Sed, ubi is nunc est? HE. *ubi ego minime, atque ipsus se volt maxume.*
Tum igitur ego deruncinatus, deartuatus sum miser
Hujus scelesti technis; qui me, ut lubitum est, ductavit dolis.
Sed vide sis. AR. *quin exploratum dico & provisum hoc tibi.*
HE. *Certon'?* AR. *quin nihil, inquam, invenies magis hoc certo certius.*
Philocrates jam inde usque amicus fuit mihi à puero puer.
HE. *Sed qua facie est tuus sodalis Philocrates?* AR. *dicam tibi:*
Macilento ore, naso acuto, corpore albo, & oculis nigris,
Subrufus aliquantum, crispus, cincinnatus. HE. *convenit.*
TY. *Ut quidem, hercle, in medium ego hodie pessume processerim.*
Væ illis virgis miseris, quæ hodie in tergo morientur meo.
HE. *Verba mihi data esse video.* TY. *quid cessatis compedes*
Currere ad me, meaque amplecti crura, ut vos custodiam?
HE. *Satin' me illi hodie scelesti capti ceperunt dolo?*
Illic servum se assimulabat, hic sese autem liberum.

aliis ὁπλορχησταὶ, *Orcistoplacii*, & alia ejus generis. Dierectarii igitur sunt διαῤῥῆκται, sive effractores. *Dierectus*, διαῤῥηκτος. Ita & *diatretum* Latini ex Græco sumpsere διατρητόν. *O quantum diatreta valent*, Martiali. Pro *dierectarii* perperam in Glossis scribuntur *derectarii* & *directarii*. à dierecto venire illam vocem, vel Glossæ testantur, quæ etiam κορακίτας interpretantur. *Derectarius*, θυρεπανοίκτης, ἐκταρηδατής, κοράκιος. Nam sæpe pro κόρακας, usurpatur hæc vox, abi dierecte, εἰς κόρακας, vel κοράκιος, utpote disrumpi dignus. *Salmasius.*

108. *Deruncinatus.*] A *runcina*, quæ serræ genus est, ut censent Critici; ῥυκάνη Græcis: verbo non inscita translatione sed vere Comica usurpato. *Turnebus.* *Deartuatus.*] Id est, *per artus concisus.* Nonius. *Bosius*, διαμελιχθῆν.

110. *Vide sis.*] Sitne hoc certum & exquisitum. *Lamb.*

117. *Morientur.*] Hoc satis explicat, cur *ulmorum Accheruntem* dixerit Amphitr. 4.2. quasi virgarum Orcum & necem. *Turneb.*

119. *Ut vos custodiam.*] A contrario sensu: ut *custos carceris*. Asin. *Taubmannus.*

122. Pu-

Nucleum amisi, reliquit pigneri putamina. Gulielm. vorsutis

Ita mihi stolido sursum vorsum os sublevere offuciis. os subl.

Hic quidem me nunquam irridebit. Colaphe, Cordalio, Corax,

Ite istinc, atque efferte lora. Lo. *num lignatum mittimur?*

122. *Putamina.*] *Putamina non solum arborum sunt, verum omnium rerum purgamenta: nam quicquid ex quaque re projicitur, putamen appellatur.* Nonius.

125. *Lignatum.*] Senex castigando Tyndaro lora clamat: (nam servis puniendis lora poscebantur) illi autem joco, quasi ambigentes, ad lignationem referunt: nam & lignatum ituri ferebant securim & lora. *Lips.*

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

HEGIO, TYNDARUS, ARISTOPHONTES.

INjicite huic manicas mastigiæ.

Ty. *Quid hoc est negotii? quid ego deliqui?* He. *rogas?*

Sator sartorque scelerum, & messor maxume.

Ty. *Non occatorem dicere audebas prius?* MSS Lang. debebas.

Nam semper occant prius, quam sariunt rustici.

He. *At ut confidenter mihi contra astitit!*

Ty. *Decet innocentem servom atque innoxium*

Confidentem esse, suum apud herum potissimum.

He. *Astringite isti sultis vehementer manus.*

Ty. *Tuus sum, tuas quidem vel præcidi jube.* Gifan. tu hac quid.

Sed quid negotii est, quamobrem succenses mihi?

He. *Quia me meamque rem, quod in te uno fuit,*

Tuis scelestis falsidicis fallaciis

Delaceravisti, deartuavistique opes.

Confecisti omnes res ac rationes meas.

Ita mî exemisti Philocratem fallaciis.

3. S*Artorque.*] *Sartores* non modo à *sarciendo*, sed & à *sariendo* dicti sunt. *Nonius.*

5. *Occant.*] *Occatio* satis demum frugibus locum habebat. Hinc occationem, *occæcationem* veteres ex nominis veriloquio interpretabantur, quod ea occæcarentur frumenta, hoc est, sub terra operirentur & occultarentur. Hanc statim sequebatur *sarritio*, jam enatis frugibus. *Salmas.*

7. *Decet innocentem.*] Similia sunt Amphitr. 2. 2. ubi notas vide; & Pseud. act. 1. 5.

14. *Deartuavistique.*] In articulos dissecuisti: ὀστεμίλιζες. *Bosius.*

15. *Confecisti.*] Ita, *conficere argentum*, Terent. dixit: & *patrimonium conficere*, Cicero: id est, perdere, decoquere, lacerare, consumere. *Passeratius.*

3. To-

Illum esse servom credidi, te liberum.
Ita vosmet ajebatis, itaque nomina
Inter vos permutastis. TY. *fateor, omnia*
Facta esse ita, ut tu dicis, & fallaciis
Abiisse eum abs te, mea opera atque astutia:
An, obsecro hercle te, id nunc succenses mihi?
HE. *At cum cruciatu maxumo id factum est tuo.*
TY. *DUM NE ob malefacta peream, parvi aestimo.*
Si ergo hîc peribo, ast ille ut dixit, non redit:
At erit mihi hoc factum mortuo memorabile;
Meum herum captum ex servitute, atque hostibus
Reducem fecisse liberum in patriam ad patrem,
Meumque potius me caput periculo
Praoptavisse, quam is periret, ponere.
HE. *Facito ergo ut Acherunti clueas gloria.*
TY. *QUI PER Virtutem peritat, non interit.* *Scal.* perbitat.
HE. *Quando ego te exemplis excruciavero pessumis,*
Atque ob sutelas tuas te morti misero,
Vel te interisse, vel perisse pradicent,
Dum pereas, nihil interduo, dicant vivere. *MSS. Pal.* interdico.
TY. *Pol si istuc faxis, haud sine pœna feceris,*
Si ille huc redibit, sicut confido affore.
AR. *Pro dî immortales! nunc ego teneo. nunc scio*
Quid sit hoc negotî. meus sodalis Philocrates
In libertate est ad patrem, in patria. bene est:

30. *Ponere.*] Pro exponere. *D.*

31. *Acherunti.*] Adverbium; ut *Karthagini.* Lamb. *Sententia est:* Facito ergo tu, ut apud Acherontem celebreris laudibus. *Taubm.*

32. *Peritat, non interit.*] Id est, non separatur prorsus à vivis, sed remanet in fama hominum.

33. *Exemplis.*] *Graves pœna, quæ possunt cæteris documento esse,* exempla dicuntur. Donatus.

34. *Sutelas.*] Glossar. *Sutela,* κακοῤῥαφία. V. N. Amph. I. I.

35. *Vel te interisse.*] *Interire,* est ex quacunque caussa occidere & emori: *Perire,* casu vel infortunio: ut igni, fame, naufragio. Itaque *Interire* generalius est, & majorem vim habet, quam *Perire,* quod aliquando significat evanescere & extenuari, spe decidere. *Perire* hic exponitur *mori,* sed morte violenta. *Ans. Popma.*

36. *Interduo.*] *Nihil interdare,* susque deque facere est, ἀδιαφορεῖν. Rud. 2.7. Trinum. 4.2. *J. Gulielm.* Sed tamen & *interdico* interpretor οὐδὲν διάφορον ποιοῦμαι, ἀδιαφορῶ. *Scalig.*

42. *Æque*

Nec est quisquam mihi, æque melius cui velim.
Sed hoc mihi ægre est, me huic dedisse operam malam,
Qui nunc propter me, meaque verba vinctus est.
HE. *Vetuin' te quicquam mihi hodie falsum proloqui?*
TY. *Vetuisti.* HE. *cur es ausus mentiri mihi?*
TY. *Quia vera obessent illi, quoi operam dabam:*
Nunc falsa prosunt. HE. *at tibi oberunt.* TY. *optume est.*
At herum servavi, quem servatum gaudeo:
Cui me custodem addiderat herus major meus.
Sed malene id arbitrare factum? HE. *pessume.*
TY. *At ego ajo recte, qui abs te seorsum sentio.*
Nam cogitato, si quis hoc gnato tuo
Tuus servus faxit, qualem haberes gratiam?
Emitteresne, necne, eum servom manu?
Essetne apud te is servus acceptissumus?
Responde. HE. *opinor.* TY. *cur ergo iratus mihi es?* Vet. ingratus.
HE. *Quia illi fuisti, quam mihi, fidelior.*
TY. *Quid? tu una nocte postulavisti & die,*
Recens captum hominem, nuperum & novitium, Merc. nuperum novitium.
Te perdocere, ut melius consulerem tibi,
Quam illi, quîcum una à puero ætatem exegeram?
HE. *Ergo ab eo petito gratiam istam. ducite,*
Ubi ponderosas, crassas capiat compedes,
Inde ibis porro in latomias lapidarias. Nec. lapicidarias.
Ibi quom alii octonos lapides effodiunt,

42. *Æque melius.*] Comparativum pro absoluto. Terent. Heautont. *Cui æque audivisti commodius quicquam evenisse?* Act. 4. 2. vers. 47. *Taubm.*

50. *Custodem.*] Id est, pædagogum. *Hor.* 1. Sat. 4. *Dum custodis eges. Herus major* hic est, Theodoromedes, Philocratis pater.

60. *Novitium.*] Servus novitius, est servus rudis, & ministeriorum omnium servilium imperitus, qui opponitur veteratori. *Cic.* in Pis. *Syrorum nescio quem de grege novitiorum.* Lamb.

61. *Perdocere.*] Id est, persuadere. *D.*

63. *Gratiam istam.*] Gratia, ἡ χάρις, beneficium cujus gratia comes. *Terent.* Hecyr. 3. 3. *Hanc gratiam sibi uti des rogat.* Passerat.

64. *Crassas.*] Id est, duplices, non singularias. *Douza.*

65. *Latomias.*] Id est, *lapicidinas:* quæ alioqui sine adjectione, carcerem significant: à latomiis Syracusanis. *Turnebus.*

66. *Effodint.*] Pro, *effoderint.* Cam. At hoc nulla analogia potest defendi: scribo, *effodent.* Veteres *fodare* pro *fodere* extulisse testatur Festus. *Meurs.*

67. *Co-*

Nisi cotidianus sesquiopus confeceris,
Sexcentoplago nomen indetur tibi.
AR. *Per deos atque homines ego te obtestor, Hegio,*
Ne tu istunc hominem perduis. HE. *curabitur.*
Nam noctu nervo vinctus custodibitur,
Interdius sub terra lapides eximet.
Diu ego hunc cruciabo, non uno absolvam die.
AR. *Certumne est tibi istuc?* HE. *non moriri certiu'st.*
Abducite istum actutum ad Hippolytum fabrum,
Jubete huic crassas compedes impingier:
Inde extra portam ad meum libertum Cordalum,
In lapicidinas facite deductus siet:
Atque hunc ita velle, dicite, curarier,
Ne quî deterius huic sit, quam quoi pessume est.
TY. *Cur ego te invito me esse salvom postulem?*
Periculum vitæ meæ stat tuo periculo.
POST MORTEM in morte nihil est, quod metuam, mali.
ETSI pervivo usque ad summam ætatem, tamen V.C. supervivo.
Breve spacium est perferundi, quæ minitas mihi.
Vale atque salve: etsi aliter ut dicam, meres.
Tu Aristophontes, de me ut meruisti, ita vale,
Nam mihi propter te hoc obtigit. HE. *abducite.*

67. *Cotidianus.*] Lego: *Cottidiano.* Solens priscis sine additione dicere, *Hesterno*, *Cottidiano*, *Anno*, *Horno*, *Postero*: & vere adverbiorum in morem. Tacitus: *Postero, cum ad eosdem cruciatus retraheretur.* Lips. *Sesquiopus confeceris.*] Id est, octonos & quaternos lapides effoderis. Est enim hic numerus ἡμιόλιος, id est, sesqui ad octo. *Cam.*

70. *Perduis.*] Sententia aperta. At Hegio aliovorsum hoc verbum accipiens, obtestationem Aristophontis eludit responso ex ambiguitate, quæ verbo *Perdideris*, subest, jocum aucupatus. *Douza.*

71. *Nervo.*] *Nervus* hic pro vinculo aut compede ponitur. *Lambin.*

80. *Ne qui deterius.*] Ne qua ratione deterius cum illo agatur, quam cum his qui pessime habentur. Eodem ergo plane modo cum eo agi vult, quo cum pessimis. Alii dicerent; *Ne qui melius huic sit, quam cui pessume est.* At Hegio, quia, *ne melius*, mollius aliquid mitiusque significat, maluit dicere, *ne deterius.* Boxhorn.

82. *Stat tuo periculo.*] Servus enim cum damno & periculo domini moritur. *Lamb.*

85. *Minitas.*] Pro minitaris.

86. *Vale atque salve.*] Hæc conjungebant veteres, discedentes ab iis, quos nunquam visuri essent. Quin ita *Salvere* & *Valere* mortuos jubebant. Virg. 11. Æneid.

Salve æternum mihi, maxime Palla,
Æternumque vale. — Lamb.

92. *Vis*

TY. *At unum hoc quæso, si huc rebitet Philocrates,*
Ut mihi ejus facias conveniundi copiam.
HE. *Periistis, nisi hunc jam e conspectu abducitis.*
TY. *Vis hæc quidem hercle est, & trahi & trudi simul.*
HE. *Illic est abductus recta in phylacam, ut dignus est.*
Ego illis capteivis aliis documentum dabo,
Ne tale quisquam facinus incipere audeat.
Quod absque hoc esset, qui mihi hoc fecit palam,
Usque offrenatum suis me ductarent dolis.
Nunc certum est nulli post hæc quicquam credere.
Satis sum semel deceptus. speravi miser
Ex servitute me exemisse filium.
Ea spes elapsa est. perdidi unum filium
Puerum quadrimum, quem mihi servos surpuit:
Neque enim servom unquam repperi, neque filium,
Major potitus hostium est. quod hoc est scelus!
Quasi in orbitatem liberos produxerim.
Sequere hac: reducam te ubi fuisti. neminis
Misereri certum est, quia mei miseret neminem.
AR. *Exauspicavi ex vinclis. nunc intellego*
Redauspicandum esse in catenas denuo.

92. *Vis hæc.*] Veteres cum vehementius & violentius vel arctius tenebantur, pellebantur, trudebantur, exclamare solebant: *Hæc vis est.* Sic C. Jul. Cæsar peti se videns pugionibus, *Ista quidem vis est,* clamat. *Turneb.*

93. *Phylacam.*] Φυλακὴ, carcer. Vide Aulular. 3. 5.

94. *Documentum dabo, ne quis.*] Vide hac de antiqua elegantia, quæ scripsimus lib. 4. observat. cap. 11. *Gronov.*

96. *Quod absque hoc esset.*] Id est, quod nisi hic esset. videlicet Aristophontes, qui mihi patefecit Tyndari & Philocratis fallacias. Sic sæpe noster loqui solet, item alii Comici. *Terent.* Phorm.

— *Nam absque eo esset,*
Recte ego mihi vidissem, & senis essem ultus iracundiam.

Lambin. Vide Menæchm. 5. 7.

97. *Offrenatum.*] *Offrenati dolis* sunt, qui veluti capistro ori injecto dolis devincti quolibet ductantur. Sic *Apul.* lib. 6. *Hunc* (de Cerbero loquens) *offrenatum unius offula præda, facile præteribis.* J. Guil.

105. *Quasi in orbitatem.*] Sic mihi omnes liberi pereunt, quasi eos produxerim, non ut liberis essem auctior, sed ut orbus viverem. *Lamb.*

108. *Exauspicavi.*] Jocus ab auspiciis tractus. Auspicium itineris huc faciundi mihi è vinculis ductum est: & ita malo auspicio huc veni. quare ad vincula merito redeundum est. *Lamb.* Dic potius, allusum ad disciplinam R. ubi domi repetebantur à Ducibus auspicia, si quid male cessisset publice. Et hoc *redauspicari* dicebant, Græci μεθιστιάσασθαι. *Taubmann.*

6. Nam

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

ERGASILUS.

Juppiter supreme, servas me, measque auges opes.
Maxumas opimitates opiparasque offers mihi.
Laudem, lucrum, ludum, jocum, festivitatem, ferias,
Pompam, penum, potationes, saturitatem, gaudium:
Nec quoiquam homini supplicare nunc certum est mihi,
Nam vel prodesse amico possum, vel inimicum perdere.
Ita hic me amœnitate amœna amœnus oneravit dies.
Sine sacris hæreditatem sum aptus effertissumam.
Nunc ad senem cursum capessam hunc Hegionem, cui boni
Tantum affero, quantum ipse à Diis optat, atque etiam amplius.
Nunc res certa est, eodem pacto ut Comici servi solent,
Conjiciam in collum pallium, primo ex me hanc rem ut audiat.
Speroque me hunc nuncium æternum adepturum cibum.

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

HEGIO, ERGASILUS.

Quanto in pectore hanc rem meo magis voluto,
Tanto mihi ægritudo auctior est in animo.

6. NAM *vel prodesse.*] Potentis hominis est facere utrumque. Notum est illud: *Servare potui; perdere an possim, rogas?* Lamb.

7. *Oneravit.*] *Onerare*, copiam non modo mali, sed & boni significat. *Boxhornius.*

8. *Sine sacris.*] Id est, sine sumtu. Sacra enim familiaria, quæ pecuniam, id est, hæredem sequebantur, aliquo cum sumtu fieri necesse erat. *Lambin.* Soli cives Rom. habebant sacra hæreditaria ex lege XII. Tabb. SACRA PRIVATA PERPETUA MANENTO. qua cavebatur, ut pater filiusque hæres eadem sacra colerent. Unde cum de potestate filius exibat, non amplius paternis sacris astringebatur. *Popma.* *Aptus.*] Id est, adeptus. ab *apiscor.* D. Vide Epid. act. 5. 2.

12. *Conjiciam in collum.*] Veteres Græci & Romani subligaculis, uti nos hodie, extra stadium aut scenam non utebantur. itaque illi pallium, hi togam ad calceos demittebant. Quod si quid illis, qui navi & actuosi haberi volebant, diligentius faciendum esset; vel pallium ponebant, vel in humeros rejiciebant. Atque hic est fere servorum habitus in Comœdiis. Pallium sane Græci hanc ipsam ob caussam, ut expeditiores essent, belli tempore deponebant; ut Romani togam. *Casaub.*

13. *Æternum cibum.*] *Æterna* dicuntur, aut quæ revera talia, ut Dii; aut quæ voto talia facimus, ut Principes; aut quæ effertissima, uberrima ac prope inexhausta sunt, ut cibus, hoc loco. *Boxhornius.*

Ad illum modum sublitum os esse
Hodie mihi? neque id perspicere quivi?
Quod cum scibitur, per urbem irridebor.
Cum extemplo ad forum advenero, omnes loquentur:
Hic ille est senex ductus, quoi verba data sunt. doctus. Dous.
Sed Ergasilus estne hic, procul quem video?
Collecto quidem est pallio. quidnam acturu'st?
ER. *Move ab te moram, atque, Ergasile, age hanc rem.*
Eminor interminorque, ne quis mî obstiterit obviam:
Nisi qui sat diu vixisse sese homo arbitrabitur.
Nam qui obstiterit, ore sistet. HE. *hic homo pugilatum incipit.*
ER. *Facere certum est. proinde ut omnes itinera insistant sua,*
Ne quis in hac platea negotî conferat quicquam sui.
Nam meus est balista pugnus, cubitus catapulta est mihi,
Humerus aries. tum genu ad quemque jecero, ad terram dabo.
Dentilegos omnes mortales faciam, quemque offendero.
HE. *Quæ illæc eminatio est? nam nequeo mirari satis.*
ER. *Faciam ut ejus diei locique, meique semper meminerit:*
Qui mihi in cursu obstiterit, faxo vita is extemplo obstiterit sua.
HE. *Quid hic homo tantum incipissit facere cum tantis minis?*

7. S*enex ductus.*] *Decitur* enim qui decipitur: qui alterius ad libidinem huc illuc circumducitur. *Gruterus.*

9. *Collecto, &c.*] *Pallium collectum* opponitur *fluido.* Hoc otiose deambulantium est; illud eorum, qui gnaviter & celeriter aliquid acturi sunt. *Colligere* dicuntur res suas, qui cupiunt esse expediti. *Boxhorn.*

11. *Eminor.*] Palam, vel pro meo jure minor: sic dictum *eminor*, ut edico, quod est ℣. 23. *Lamb.*

13. *Ore sistet.*] Ad eum modum, quo in Curcul. dixit, *capite sistet.* Boxhorn. *Pugilatum incipit.*] Brachia jactat, quasi pugilatu certaturus. *Taubm.*

16. *Ballista.*] Duplex instrumentum priscis, quo in hostes emitterent, & jacularentur: altero, tela vel grandiores sagittas, altero lapides & saxa. Id prius *Catapultam* dixere veteres, hoc posterius *Ballistam.* Plautus hoc ipsum discrimen palam hic ingerit. *Pugnum* enim suum, qui rotundus, cum lapide ballistario comparat; *Cubitum*, qui longior, cum telo catapultæ. ita dico, *telo.* nec aliter in his versibus utraque vox capienda, quam pro eo quod Catapulta emittitur, aut Ballista. *Lipsius.*

17. *Tum genu, &c.*] Sententia est: Non tantum mihi pugnus & cubitus, & humerus sunt, quibus valeo, sed præterea etiam genu; quod ad quemcumque jecero, id est, quo quemcunque impetiero, ad terram dabo. *Jaci* dicuntur, quibus alios aggredimur, ut *oscula, manum, genua.* Boxhorn.

18. *Dentilegos.*] Dentes ex ore excutiam; ita ut eos in terram decussos, è terra tollere & colligere necesse habeant. *Lambin.*

ER. Prius edico, ne quis propter culpam capiatur suam.
Continete vos domi, prohibete à vobis vim meam.
HE. Mira edepol sunt, ui hic in ventrem sumpsit confidentiam.
Va misero illi, cujus cibo iste factu'st imperiosior.
ER. Tum pistores scrophipasci, qui alunt furfure sues, — Vss. furfuri qui alunt sues.
Quarum odore praterire nemo pistrinum potest:
Eorum si quojusquam scropham in publico conspexerò,
Ex ipsis dominis meis pugnis exculcabo furfures. — Palm. ex ipso abdomine.
HE. Basilicas edictiones, atque imperiosas habet.
Satur homo est, habet profecto in ventre confidentiam:
ER. Tum piscatores, qui prabent populo pisces fœtidos,
Qui advehuntur quadrupedanti crucianti canterio:
Quorum odos subbasilicanos omnes abigit in forum,
Eis ego ora verberabo sirpiculis piscariis:

25. *In ventrem sumpsit.*] Vino & epulis calens ac repletus, potius ex ventre, quam animo & fiducia virtutis, adeo confidens ac minax est. *Boxhorn.*

26. *Impensior.*] *Impensus* heic valet, fartus: quomodo *Impensa*, fartura. *Meurs.* Quod olim majorem pecuniarum numerum in cella dei reponerent. Festus ait *Impensam* vocatam fuisse eam pecuniam: quod nondum esset pensa, sed tantum stipata. Unde factum, ut quævis stipatio & fartura diceretur *impensa*. Scaliger. Mss. Camerarii legit, *imperiosior*, id est, φορτικὸς: quod retinendum censet Salmasius.

27. *Scrophipasci.*] Scrophas pascentes: *scropha* sus fœmina. *Lamb.* *Furfure.*] Pro, crassiori farinæ recremento. *Vossius.* *Furfuri.*] Pro *furfure*. Cic. in versu: parti miscetur in una: mutato *e*, in *i* longum. *Camerar.* Vide Menæchm. act. 2. 3.

30. *Ex ipsis dominis.*] Lepide minatur se id facturum dominis, quod juxta nexum orationis facturum quis putaret suibus. *Gruter.*

31. *Basilicas.*] Quicquid splendidum, magnificum, & imperiosum erat, Græci βασιλικὸν dicebant. *Longol.*

34. *Quadrupedanti.*] Turnebus libro 26. 29. *Quadrupedare*, inquit, de quadrupedibus dicitur. Vide Virg. *Taubmann.* *Crucianti canterio.*] *Crucians canterius* Ausonio dicitur *caballus tripes*, & *claudicans*, & *ærumnosus*, & *ruptus terga verbere*: quales sunt plerunque, qui ad machinas molarias damnantur. *Scalig.*

35. *Subbasilicanos.*] Homo ἀγοραῖος est, qui totos dies forum conterit, quemque Oratores & Comici appellant ἀγορᾶς περίτριμμα: Latini veteres *Hominem ordinarium*, teste Festo: vel *subrostranum*, ut *Cic.* Glossarii auctor paulo aliter: *Basiliciarius*, μολαγκός, ἀγοραῖος. Notum est in Basilicis judicia Romæ, præsertim centumviralia, celebrata fuisse. *Casaub.*

36. *Surpiculis.*] *Surpicula* vel *Surpiculum*, canistri genus, à sirpando, id est, ligando dictum. *Sirpare* à sirpo, χοῖνος, ex quo omne πλέγμα fiebat: unde quæstiones obscuræ *sirpi* olim Latinis, Græcis vero γρῖφοι dicebantur: quod ut γρῖφοι erant πλέγματα ἁλιευτικὰ ex sirpo: Ita etiam ex sirpis nassæ piscatoriæ, dicebantur *sirpiculæ*. Scalig.

39. Du-

Ut sciant, alieno naso quam exhibeant molestiam.
Tum lanii autem, qui concinnant liberis orbas oves,
Qui locant cædundos agnos, & duplam agninam danunt,
Qui petroni nomen indunt verveci sectario;
Eum ego si in via petronem publica conspexero,
Et petronem & dominum reddam mortales miserrimos.
HE. *Eugepe! edictiones ædilitias hic habet quidem:*
Mirumque adeo est, ni hunc fecere sibi Ætoli agoranomum.
ER. *Non ego nunc Parasitus sum, sed regum rex regalior:*
Tantus ventri commeatus meo adest in portu cibûs. 1. L. portitibus.
Sed ego cesso hunc Hegionem onerare lætitia senem?
Quî homine adæque nemo vivit fortunatior. Mss. Lang. quo homine.
HE. *Quæ illæc est lætitia, quam illic lætus largitur mihi?*
ER. *Heus, ubi estis? ecquis hoc aperit ostium?* HE. *hic homo*
Ad cœnam recipit se ad me. ER. *aperite hasce ambas fores,*
Priusquam pultando vel assulatim foribus exitiũ affero. Gr. pult. assulatim.

39. *Duplam agninam danunt.*] Queritur hic Parasitus carnem agninam frequentiorem esse vervecina, apud Laniones, & duplo plures agnos cædi quam verveces. Parasiti qui ventri tantum implendo operam dabant, præferebant vervecinam agninæ. Agnina, ut tenerior, haud adeo saburrando abdomini idonea est ventripotantium parasitorum. Prætera agnina etiam carior. Et male hic adnotant docti à veteribus despicatui habitam agninam & vilissimam fuisse. Ut commendarent agninam Lanii, verveci sectario indebant nomen Petronis, quia nimirum dura esset ac responsaret dentibus vervecina. Petrones duri hominis est, asperi, ut & rupices. Lanii verveci sectario indebant nomen petroni ob duriciam carnis, & cædundos agnos crebrius locabant quam verveces, adeo ut duplam agninam venderent præ simpla vervecina, hoc est, duplo plus agninæ venderent, quam vervecinæ. Quod huic parasito displicet. *Duplam agninam danunt*, id est, venalem habent, præbent. Sic paulo ante, *qui præbent populo pisces fœtidos*, id est, venales exhibent, vendunt. *Salmasius.*

40. *Petroni.*] *Petrones*, rustici à petrarum asperitate: qui & *rupices*: item *varrones*, a *varris*, qui stipites sunt non dolati, prædurì ac enodes. *Festus* & *Scalig.* *Sectarii* epitethon aptandum non *verveci*, sed *petroni*. Nec *sectarius* uspiam reperitur pro eo cui ablati testes, est potius admissarius qui gregem init, qui femellas passim sectatur: veluti Miles Plauti dicitur *consectari quà mares quà feminas*. Grut.

43. *Edictiones Ædilitias.*] Vide Hist. Fori Rom. Fr. Polleti lib. 3. c. 2. *T.*

44. *Agoranomum.*] Vid. Rud. act. 2. 3.

46. *In portu cibus.*] Non est legendum: *in portu cibu' est*. Sed sic distinguendum: *Tantus, ventri commeatus meo, adest in portu cibus.* *Cibum* enim vocat per ἐπεξήγησιν, quam vulgo appositionem vocant, commeatum ventri suo. Neque intelligit alium quam Philopolemum, à quo per omnem vitam (hoc enim est *æternum* 4. 1. 13.) cibum sperabat. Priscianus *cibus* quarta declinatione secundo casu accipit. *Gronovius.*

52. *Vel assulatim.*] Id est, *minutatim*. Nonius. Assulatim foribus exitium af-

 ferre

HE. *Perlubet hunc hominem colloqui, Ergasile.* ER. *Ergasilum qui vocat?*
HE. *Respice.* ER. *Fortuna quod tibi nec facit, nec faciet,*
Hoc me jubes. sed qui est? HE. *respice ad me, Hegio sum.*
ER. *oh mihi!*
Quantum est hominum optumorum optume, in tempore advenis.
HE. *Nescio quem ad portum nactus es, ubi cœnes, eo fastidis.*
ER. *Cedo manum.* HE. *manum?* ER. *manum, inquam, cedo tuam actutum.* HE. *tene.*
ER. *Gaude.* HE. *quid ego gaudeam?* ER. *quia ego impero. age gaude modo.*
HE. *Pol mœrores mi antevortunt gaudiis.* ER. *noli irascier,*
Jam ego ex corpore exigam omnes maculas mærorum tibi.
Gaude audacter. HE. *gaudeo, etsi nihil scio, quod gaudeam.*
ER. *Bene facis. jube.* HE. *quid jubeam?* ER. *ignem ingentem fieri.*
HE. *Ignem ingentem?* ER. *ita dico, magnus ut sit.* HE. *quid? me volturie,*
Tuan' caussa aedeis incensurum censes? ER. *noli irascier.*
Juben' an non jubes astitui aulas? patinas elui?
Laridum atque epulas foveri foculis ferventibus?
Alium pisces præstinatum abire? HE. *hic vigilans somniat.*

ferre Plauto in Mercat. dicitur, facere foribus assulas. *Scalig.*

54. *Fortuna quod.*] Ludit in verbo ambiguo, *Respicere.* Jubes, inquit Parasitus, me ad te respicere, quod Fortuna tibi non facit. nam tibi, qui me properantem moraris, certe irata est: quia pugnis, cubito, humeris, caput tibi comminuam, dentesque excutiam. Alludit autem ad ædem *Fortunæ respicientis*, quæ Romæ juxta templum Jovis Victoris erat: quam Cic. 2. de Legg. commemorat, & Plutarchus. *Lambin.*

61. *Exigam omnes, &c.*] Loquitur tanquam de veste: ut corpus humanum vestis est animi, eumque ægrum maculis, id est, pallore, illuvie, rugis prodit. *Exiguntur maculæ* è vestibus, quum à fullonibus subiguntur vestis. *Gronovius.*

63. *Ingentem.*] Terentius Eunuch. act. 3. 1.
Magnas vero agere gratias Thais mihi?
GN. *Ingentes.*

67. *Foculis.*] Velim hic non foculos significari, sed *focula*, quæ sunt (ut Non. docet) *nutrimenta.* Pl. Persa: — *intus submant focula.* Omnium tamen maxime velim legi, *coculis:* & vascula ænea ad coquendum apta intelligi. Omnia enim vasa coquendi caussa parata, *Cocula* dicuntur, teste Isidoro & Festo. Plautus: *Æneis coculis mihi excocta est omnis misericordia.* Lamb.

68. *Præstinatum.*] *Præstinare apud Plau-*

ER. *Alium porcinam, atque agninam, & pullos gallinaceos?*
HE. *Scis bene esse, si sit unde.* ER. *pernam atque ophthalmia,*
Horaeum, scombrum, & trigonum & cetum, & mollem caseum.
HE. *Nominandi istorum tibi erit magis quam edundi copia*
Hic apud me, Ergasile. ER. *mean' me causa hoc censes dicere?*
HE. *Nec nihil hodie, nec multo plus tu hic edes, ne frustra sis,*
Proin' tu tui quotidiani victi ventrem ad me afferas.
ER. *Quin ita faciam, ut te cupias facere sumptum, etsi ego vetem*
HE. *Egone?* ER. *tute.* HE. *tum tu mî igitur herus es.* ER. *imo bene volens.*
Vin' te faciam fortunatum? HE. *malim, quam miserum quidem.*
ER. *Cedo manum.* HE. *hem manum.* ER. *Di te omnes adjuvant.* HE. *nihil sentio.*
ER. *Non enim es in senticeto, eo non sentis. sed jube*
Vasa tibi pura apparari ad rem divinam cito,
Atque agnum afferri proprium, pinguem. HE. *cur?* ER. *ut sacrufices.* *Scal.* propere.
HE. *Cui deorum?* ER. *mihi hercle. nam ego tibi nunc sum summus Juppiter.*
Idem ego sum salus, fortuna, lux, lætitia, gaudium.
Proinde tu deum huncce saturitate facias tranquillum tibi.

Planum est emere & emendo tenere. Festus.

70. *Scis bene esse.*] Scis lautè te accipere, si habeas unde sumtum facias. Vide Most. 3.2. & Menæchm. 3.2. *Ophthalmia.*] *Ophthalmia*, piscis ab oculorum magnitudine sic dictus. Plinius *oculatam* vocat; alii *melanurum*. At *Turneb.* carnem oculis vicinam oculosque interpretatur, quo modo carnem capitis Lucillius dixerit *Cephaleam*. Lambin.

71. *Horaeum.*] Salsamenti genus ex pelamide pisce. Vide Apicium lib. 10. 5. Dicuntur ab *horaea*, non à tempestivitate, sed à Veris tempore: quod tum salsamentum istud fieret. *Turneb.* *Scomber* piscis est, ex quo garum optimum fiebat, τρυγὼν piscis, qui Latinis *Pastinaca marina* dicitur. *Cetum.*] Majores pisces *cete* sive *cetos* appellant & Græci & Latini. *Lamb.* *Mollem caseum.*] Recentem, vel pinguem.

75. *Victi.*] Affer ad me ventrem non fastidiosum, sed victu quotidiano contentum. *Lamb.* *Victi*, pro victus.

79. *Nihil sentio.*] Vid. Epid. Act. 4. Sc. 1.

80. *Non es in senticeto.*] Non est mirum, te nihil sentire: non enim es in loco sentibus obsito. Jocus. *Lamb.*

81. *Vasa tibi, &c.*] V. N. Aulular. act. 2. 3.

82. *Proprium.*] Id est, tuum. nam aliena diis immolare nefas. vel sacris accommodum: ut habeat scil. omnia insignia hostiæ necessaria. *Pius.*

HE. *Esurire mihi videre.* ER. *mihi quidem esurio, non tibi.*
HE. *Tuo arbitratu facile patior.* ER. *credo, consuetus puer.*
HE. *Juppiter te Dique perdant.* ER. *te, hercle, mihi æquom est gratias*
Agere ob nuncium: tantum ego nunc porto à portu tibi boni.
Nunc tu mihi places. HE. *abi stultus, sero post tempus venis.*
ER. *Igitur olim si advenissem, magis tu tum istuc diceres.*
Nunc hanc lætitiam accipe à me quam fero. nam filium
Tuum modo in portu Philopolemum vivom, salvom, & sospitem
Vidi in publica celoce, ibidemque illum adolescentulum
Alium una, & tuum Stalagmum servom, qui aufugit domo,
Qui tibi surripuit quadrimum puerum filiolum tuum.
HE. *Abi in malam rem: ludis me.* ER. *ita me amabit sancta Saturitas,*
Hegio, itaque suo me semper condecoret cognomine.
Ut ego vidi. HE. *meum gnatum?* ER. *tuum gnatum, & Genium meum.*
HE. *Et captivum illum Alidensem?* ER. μὰ τ᾿ Ἀπόλλω.
HE. *& servolum*

87. HE. *Tuo arbitratu.*] Ita MS. Camer. & ludit Parasitus ambiguitate verbi *patior*. *mulieres* enim *pati natas* Seneca ait. *Grut.*

90. *Nunc tu mihi places.*] Non *places* est placeris: nec legendum: *Non tu mihi places:* Nec sunt hæc verba Hegionis. Parasitus dixerat se emptum Hegioni, nisi quis meliorem afferret. Eandem quæsierat act. 3. sc. 1. & quæsitum iturum amplius se dixerat in portu: quæ si spes decolaret, tum demum se recepturum ad Hegionis cœnam asperam. At quam aliam quæreret invento in portu Hegionis filio Philopolemo? *Nunc ait, tu mihi places*, hoc est, nunc aliam conditionem nullam circumspiciam: nunc nihil vereor, cœnam hic fore asperam aut victum tuum scruposam commeare viam; nam & ille non nolet, & tu ei indulgebis ut possit me lautius alere. *Gron.*

94. *Celoce.*] Fulgent. *Celox, genus naviculæ modicum, quod hamplum dicimus.* Vide notas insuper Asinar. Act. 2. scena 1.

95. *Alium.*] Id est, Eleum. *Lambinus.*

97. *Saturitas.*] *Saturitas* Parasito edaci omnium deorum est instar. *Idem.*

98. *Condec. nomine.*] Et ita me semper faciat saturum. Imo faciat, ut dici possim *Saturio.* Idem.

99. *Et genium meum.*] Parasiti, divites sub quorum clientela essent, *Genios suos* nominabant. *Meurs.*

100. *Alidensem.*] Polycratem. Μὰ τ.] Per Apollinem. Quod Græci jurantes, *Μὰ*, *νὴ*, præponunt, id Romanis erat *ME* & *E*. Mecastor: Medius fidius: Mehercule: Ejuno: Equirine: Ecere: Epol: Ecastor. *Scaliger.*

101. Νὴ

Meum Stalagmum, meum qui gnatum surripuit? ER. νὴ τὰν Κόραν.
HE. *Jam diu?* ER. νὴ τὰν Πραινέστην. HE. *venit?* ER. νὴ τὰν Σιγνίαν.
HE. *Certon'?* ER. νὴ τὰν Φρουσινῶνα. HE. *vide sis.* ER. νὴ τὸ Ἀλάτριον.
HE. *Quid tu per barbaricas urbes juras?* ER. *quia enim item aspera*
Sunt, ut tuum victum autumabas esse. HE. *va ætati tuæ.*
ER. *Quippe quando mihi nihil credis, quod ego dico sedulo.*
Sed Stalagmus quojus erat tunc nationis, cum hinc abiit?
HE. *Siculus.* ER. *at nunc Siculus non est: Bojus est; Bojam terit.*
Liberorum quærundorum causa, ei, credo, uxor data est.
HE. *Dic, bonan' fide tu mihi istæc verba dixisti?* ER. *bona.*
HE. *Dî immortales, iterum gnatus videor, si vera autumas.*
ER. *An tu dubium habebis, etiam sancte cum jurem tibi?*
Postremo, Hegio, si parva jurijurando est fides,
Vise ad portum. HE. *facere certum est. tum intus cura quod opus est.*
Sume, posce, prome quidvis. te facio cellarium.

101. Νὴ τὰν Σόραν.] Necessario scribendum cum Camerariano, Langianis, Palatinis, & quinque nostris Νὴ τὰν Κόραν. nam alioqui nullus est transitus ab Apolline ad urbes. Sed τὰν Κόραν dat occasionem commodam: id enim sequitur prius jusjurandum, ut ἡ Κόρα est Proserpina, dea deum. At hanc sequitur νὴ τὴν Πραινέστην, quasi prius intellexisset *Coram* urbem. *Gronovius.*

102. Πραινέστην.] Hæc *Præneste*, & reliqua quæ sequuntur nomina civitatum Campaniæ sunt.

104. *Barbaricas, &c.*] *Barbaricas* ponitur pro Italicas: nam *Barbari* dicebantur antiquitus omnes gentes, exceptis Græcis. *Festus.*

106. *Sedulo.*] Id est, *sine dolo: bona fide.* Nonius.

108. *Bojus est.*] *Boja* accipiendum pro collari: cum tamen, qui hoc dicit, vellet accipi, tanquam si dixisset, ipsum Gallum cum Galla cubare. Notum enim Bojos esse Gallos. Glossar. *Boi*, βῶς: *Boi*, ἱππέρλως οἱ χάλλοι. Est etiam in verbo *terit*, αἰσχρολογία. Propert. lib. 3. 11. de Cleopatra: *Et famulos inter femina trita suos.* Scalig.

110. *Bonan' fide.*] Erat etiam affirmatio & jusjurandum, *Bona fide.* Nos tamen hodie, nisi appellato Numine, sacramentum non putamus: nam sequitur mox: *sancte cum jurem tibi?* Turnebus.

111. *Iterum gnatus.*] Antiqui vocarunt *natales* omnes dies, propter aliquam lætitiam insignem, sibi solemnes. *Casaub.*

ER. *Nam, bercle, nisi mantiscinatus probe ero, fusti pectito.*

HE. *Æternum tibi dapinabo victum, si vera autumas.* Mss. Samb. tibi dabo.

ER. *Unde id?* HE. *à me meoque gnato.* ER. *sponden' tu istud?* HE. *spondeo.*

ER. *At ego tuum tibi advenisse filium, respondeo.*

HE. *Cura quam optume potes.* ER. *bene ambula & redambula.*

116. *Mantiscinatus, &c.*] Alii Codices scripti, *mantisiinatus*, aut *manticinatus*. Unica littera mutata scribendum, *nisi panticinatus probe ero*. Id est, nisi *pantices* probe implevero. A pantice *panticinari*. P. B. & M. in veteribus sæpe invicem permutantur, ut genus vasis modo *Biscanda*, modo *Mascanda* in libris scriptum reperitur. Præterea quibus ignotum erat verbum *panticinari*, potjus voluerunt facere, legendo *manticinari*, quasi à mantica. *Pantices* sunt intestina. Virgilius in Catalectis, *noctuque fil.. pantices*. Apud Martialem, *pantices* sunt intestina,

Quod cum panticibus laxis & cum pede grandi.

Inde ergo verbum *panticinari*, pro *pantices* implere & saginam credere. *Salmas. Fusti*, pro fuste.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

ERGASILUS.

Illic hinc abiit: mihi rem summam credidit cibariam.

Di immortales, jam ut ego collos prætruncabo tergoribus! Mss. Lang. detruncabo.

Quanta pernis pestis veniet! quanta labes larido!

Quanta sumini absumedo! quanta callo calamitas!

Quanta laniis lassitudo! quanta porcinariis!

Nam si alia memorem, quæ ad ventris victum conducunt, mora est.

2. *Collos.*] Collus in masc. gen. dicebant veteres. *Taubm. Tergoribus.*] Turneb. leg. *tegoribus*. & ita est in Paris. nam apparet veteres non tantum *tergus*, sed & *tegus* dixisse. Quia vero neque sic loci difficultas tollitur, *Lambin.* suspicatur legi posse, *precoribus*.

4. *Absumedo.*] Vocem finxit ab *absumo*, non multum à *sumine* discrepantem, in paronomasia lepôrem quærens. *Lambin. Sumen* autem contendunt dici quasi *sugimen*; ac proprie in suibus, quo suilla ubera continentur. Jam delitias & ganeam à suibus peti solitas. *Taubm.*

Callo.] *Apri* à veteribus in conviviis æstimabantur. Cujus *lumbus* omnibus aliis partibus ejus præponebatur: hunc Plautus & Cato *aprugnum* vocavere, cujus tenera durities commendata ipsi etiam *Calli* nomen dedit. Propter quod etiam Horatius *longa ova* extollens, *callosa* nuncupavit, tanquam compacta illa teneritudo in omnibus ciborum generibus & dentibus & palato valde grata sit. *Mercer.* Var. lect. l. 2, 22.

5. *Porcinariis.*] Iis, qui porcinæ carni præfecti sunt. *Lamb.*

Nunc ibo ad præfecturam, & jus dicam larido;
Et quæ pendent indemnatæ pernæ, eis auxilium ut feram.

MS. Lang. pernis auxilium.

7. *Ad præfecturam.*] Solebant enim Præfecti in suis præfecturis jus dicere. *Pollet.*

8. *Pendent indemnatæ.*] Non ceperunt interpretes ignorantia formulæ juris *lite pendente*. Accessit & qui *indemnatas*, innocentes, suspensas & tamen nulla judicis sententia ad laqueum aut suspendium damnatas interpretaretur. Proprie *pendent indemnati*, quorum lites sunt pendentes: qui non quidem innocentes, sed accusati & nondum peracti sunt rei. Sueton. Domit. 9. *Reos qui ante quinquennium proximum ærarium apud pependissent, universos discrimine liberavit.* Quintilianus lib. 7. Inst. 5. *Cum ex præscriptione lis pendet, de ipsa re quæri non est necesse.* Cum igitur dicit, *quæ pendent*, simpliciter accipit, ut solent suspensæ in carnario esse pernæ: cum addidit *indemnatæ*, loquitur de illis, ut reis, continuata ἀλληγορίᾳ. inceperat enim: *& jus dicam larido.* Plin. 4. epist. 9. *Accusatus est sub Vespasiano à privatis duobus: ad senatum remissus, diu pependit.* l. 21. D. de accus. *Capitis reus suspenso crimine causam dicere non prohibetur.* Ubi male Gothofredus: non habita ratione criminis. Cicero pro Cluentio: *Hærebant in tabulis publicis reus & accusator.* Cæterum Scripti fere *ibo ut præfecturam*: Angl. *ibo in præfecturam.* Lege: *Nunc ibo in præfecturam, ut jus dicam larido.* Nam *ire in præfecturam*, quemadmodum *ire in provinciam.* Tò *ut* autem hic necessario poscit sequens *ut feram.* Gronovius.

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

PUER HEGIONIS.

Diespiter te Dique, Ergasile, perdant & ventrem tuum,
Parasitosque omnes, & qui posthac cœnam Parasitis dabit.
Clades calamitasque, intemperies modo in nostram advenit domum.
Quasi lupus esuriens, metui ne in me faceret impetum.
Nimisque, hercle, ego illum male formidabam: ita frendebat dentibus.
Adveniens deturbavit totum cum carne carnarium.
Arripuit gladium, prætruncavit tribus tergoribus glandia.

Turn. tegoribus. Lamb. pecoribus.

4. QUasi lupus esur. &c.] Admonet me hic locus versuum è sexto Satyrarum Ennii, quos ob elegantiam adscribam ex emendatione Mureti l. 19. cap. 7. Variar.

Quippe sine cura, lætus, lautus cum advenis,
Exfertis malis, lupino exspectans impetu,
Quam mox alterius obligurrias bona.
Quid censes domino esse animi? pro divum fidem!
Dum ille cibum tristis servat, tu ridens voras.

7. *Glandia.*] Plin. lib. 11. cap. 37. *Tonsillæ in homine, in sue glandulæ*: quæ & *glandia* dicuntur, sive *glandula*. Glandulæ sunt in cervicibus, ideoque per glan-

Aulas, calicesque omnes confregit, nisi quæ modiales erant.
Cocum percontabatur, possentne seriæ fervescere.
Cellas refregit omnes intus, reclusitque armarium.
Asservate istunc sultis servi; ego ibo ut conveniam senem.
Dicam ut sibi penum aliud ornet, siquidem sese uti volet.
Nam hic quidem ut adornat, aut jam nihil est, aut jam nihil erit.

glandia, seu glandulas, cervices hic significari puto. *Lambin.*

8. *Modiales.*] Modii unius capaces. *Pius.*

9. *Possentne seriæ.*] Ac si quis *orcas* nostrates, id est, *cados salsamentarios (Fleischtunnen)* ad focum admoveri postulet; quasi integrum bovem pariter, Herculis βυφάγυ in morem, primo velut peditu absumturus. *Douza.*

10. *Armarium.*] Turneb. *Armarium* hic interpretatur promptuarium, è quo promitur cibus: at *Lambinus* locum, in quo nummi reconduntur. Vid. Epid. 2. 3.

12. *Dicam ut sibi, &c.*] Hoc est, siquidem volet aliquando genio suo indulgere, censeo illi aliud penum quærendum parandumque. Nam parasitus totum carnarium deturbaverat, & aulas, & calices confregerat, & cellas omnes refregerat, & omnia denique, quæ ad genium lepide curandum valent, conturbaverat. Hæc vulgo male accipiunt interpretes, cum sarcinosis illis commentariis. *Cl. Salmasius. Si sese uti volet.*] *Sese uti* non est se ipso uti, vel sibi esse utibilis, non genio indulgere, sed quasi esset *si sese eo volet uti.* τὸ *sese* παρέλκει, ut plurimis locis apud Plautum. perinde foret *si uti volet*, si quod in posterum penum habere. Non voluptates, sed usus tantummodo necessarios significat. Neque id ignoravit Lambinus, qui diserte: *Penu* subintelligendum, ut intelligamus antique dictum: si volet se uti penu, pro, si volet uti penu. Sed blandiente ingenio alteram explicationem falsam addidit. *Gronovius.*

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

HEGIO, PHILOPOLEMUS, PHILOCRATES.

Jovi Diisque ago gratias merito magnas,
Quom te reducem tuo patri reddiderunt,
Quomque ex miseriis plurimis me exemerunt,
Quæ adhuc te carens, dum hic fui, sustentabam:
Quomque hunc conspicio in potestate nostra,
Quomque hæc reperta est fides firma nobis.
Satis jam dolui ex animo, & cura me satis
Et lacrumis maceravi. Hoc! satis jam audivi

4. QUÆ.] *Quæ*, referendum ad totam orationem. *Lamb.* Sed *Acidal.* hunc versum, ut indignum Plauto, aut delendum censet; aut ita emendandum: *Quæ, dum te carendum hic fui, sustentabam.*

5. *Hunc.*] Stalagmum.

8. *Hoc! Satis.*] Sic MSS. & editi, nisi quod Camerarius τὸ *Hoc* delevit. Gruterus putat sic belle distinxisse. Placeret magis: *Hoc (satis jam audivi Tuas ærumnas, ad portum mihi quas memorasti.) Hoc agamus.*

Tuas ærumnas, ad portum mihi quas memorasti.
Hoc agamus. PHIL. *quid nunc, quoniam tecum servavi fidem,*
Tibique hunc reducem in libertatem feci? HE. *fecisti, ut tibi,*
Philocrates, nunquam referre gratiam possim satis,
Proinde ut tu promeritus de me & filio meo. PH. *imo potes,*
Pater, & poteris, & ego potero: & Di eam potestatem dabunt,
Ut beneficium benemerenti nostro merito muneres.
Sicut tu huic potes, pater mi, facere merito maxume.
HE. *Quid opu'st verbis? lingua nulla est, qua negem quicquid roges.*
PH. *Postulo abs te, ut mihi illum reddas servom, quem hic reliqueram*
Pignus pro me, qui mihi melior, quam sibi semper fuit:
Pro benefactis ejus uti ei pretium possim reddere.
HE. *Quod benefecisti, referetur gratia, id quod postulas,*
Et id, & aliud quod me orabis, impetrabis. atque te
Nolim succensere, quod ego iratus ei feci male.
PH. *Quid fecisti?* HE. *in lapicidinas compeditum condidi,*
Ubi rescivi mihi data esse verba. PHIL. *væ misero mihi!*
Propter meum caput labores homini evenisse optumo.
HE. *At ob eam rem mihi libellam pro eo argenti ne duis.*
Gratis à me, ut sit liber, abducito. PH. *edepol, Hegio,* Lamb. tecum abducito.
Facis benigne. sed quæso, hominem ut jubeas arcessi. HE. *licet.*
Ubi estis vos? ite actutum, Tyndarum huc arcessite.
Vos ite intro. interibi ego ex hac statua verberea volo

agamus. Quasi sit, *Hoc, hoc, inquam, agamus.* Nisi corrupta ea vox ex interjectione: *Oh! satis jam audivi.* Qua in hac ipsa fabula jam bis usus. *Gronovius.*

10. *Tecum.*] Id est, *tibi.* Douza.

20. *Precium.*] Id est, *mercedem.* Sic *Terent.* Andr.

Ego pretium ob stultitiam fero.

Lambin.

24. *In lapicidinas.*] Ita Ms. Cam. etsi tamen prius videbatur habuisse *lapidicinas:* quomodo adhuc servant Pall. 4. priores, ut notat *Gruterus.* Ita Heraldus contendit perpetuo legend. *lapidicinas.* Gloss. lapidicinæ, λατομία. *Lapidarius*, λατόμος. *Taubm.* *Compeditum condidi.*] Compedibus vinctum conjeci. *Lamb.*

27. *Libellam.*] Libellam argenti, id est, *assem.* Cic. Accus. 2. *si unam libellam argenti dedisset.* Id. pro Rosc. dixit, *ad libellam debere:* quod Horatius, *ad assem.* Quando minimam pecuniam significare volebant, *assem* & *libellam* dicebant. V. N. Pseud. act. 1. scen. 1. vs. 96.

31. *Interibi ego.*] Interea ex hoc verberone Stalagmo volo *erogitare*, id est, rogando extorquere. *Taubm.*

3. Neque

Erogitare, meo minore quid sit factum filio.
Vos lavate interibi. PH. *sequere hac, Philocrates, me intro.*
PHIL. *sequor.*

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

HEGIO, STALAGMUS.

AGE *tu illuc procede, bone vir, lepidum mancipium meum.*
ST. *Quid me oportet facere, ubi tu talis vir falsum autumas?*
Fui ego bellus, lepidus, bonus vir nunquam, neque frugi bonæ,
Neque ero unquam: ne tu spem ponas me bonæ frugi fore.
HE. *Propemodum ubi loci fortunæ tuæ sint, facile intellegis.*
Si eris verax, tua ex re facies, ex mala meliusculam.
Recta & vera loquere: sed neque vere, neque recte adhuc
Fecisti unquam. ST. *quod ego fatear, credin' pudeat, cum autumes?*
HE. *At ego faciam ut pudeat: nam in ruborem te totum dabo.*
ST. *Eja credo, imperito plagas minitaris mihi.*
Tandem ista aufer, dicque quid fers, ut feras hinc quod petis.
HE. *Satis facundu' 's. sed jam fieri dictis compendium volo.*
ST. *Ut vis fiat.* HE. *bene morigerus fuit puer: nunc non decet.*
Hoc agamus. jam animum advorte, ac mihi quæ dicam, edissere.
Si eris verax, tuis rebus feceris meliusculas. Vulg. res tuas fec. Cam. è tuis rebus,
ST. *Nugæ istæc sunt. non me censes scire quid dignus siem?*
HE. *At ea subterfugere potis es pauca, si non omnia.*

3. N*Eque frugi bonæ.*] *Rittershus.* è MS. Eystadiensi, quem cum *Fr. Modio* contulit, versum hic inserit talem:
Atque ubi ego fui in lapicidinis bonus vir, neque bonæ frugi:
Neque ero, &c.

8. *Quod ego fatear.*] Credisne fore, ut me ejus pudeat, quod fatear, sc. me recte nunquam quicquam fecisse: cum tu id dicas? *Lamb.*

9. *In ruborem.*] Jocus. Quos pudet, rubore suffunduntur; & qui loris cæduntur, etiam rubent sanguine. *Lambin.*

10. *Imperito.*] Ironia, quasi dicat; experiendo jam pridem didici, quam sis plagosus. *Tandem ista aufer*, id est, eum sermonem omitte. *Buxhorn.*

11. *Quid fers.*] Quid in animo habeas. *Douza.*

13. *Bene morigerus, &c.*] Id est, fuit impudicus, & aliorum libidini obsecutus est; sed nunc exsoletum & grandem natu non decet. Hegio ergo illa, *ut vis fiat*, ad spurcitiem adolescentis Stalagmi traxit. *Lambinus. Vid. Cistell. act. 4. sc. 1.*

18. *Pauca*

ST. *Pauca effugiam scio. nam multa evenient, & merito meo;*
Quia & fugi, & tibi surripui filium, & eum vendidi.
HE. *Cui homini?* ST. *Theodoromedi in Alide Polyplusio*
Sex minis. HE. *pro Di immortales! is quidem hujus est pater*
Philocratis. ST. *quin melius novi, quam te, & vidi sæpius.*
HE. *Serva Juppiter supreme & me & meum gnatum mihi.*
Philocrates, per tuum te ingenium obsecro, exi: te volo.

18. *Pauca effugiam.*] Ἀπροσδιόνυσον servilis joci in periculo.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

PHILOCRATES, HEGIO, STALAGMUS.

Hegio, assum: si quid me vis, impera. HE. *hic gnatum meum*
Tuo patri ait se vendidisse sex minis in Alide.
PH. *Quam diu id factum est?* ST. *hic annus incipit vicesimus.*
PH. *Falsa memorat.* ST. *aut ego, aut tu. nam tibi quadrimulum*
Tuus pater peculiarem parvolum puero dedit.
PH. *Quid erat ei nomen? si vera dicis, memora dum mihi.*
ST. *Pægnium vocitatu'st: post vos indidistis Tyndaro.*
PH. *Cur ego te non novi?* ST. *quia MOS EST oblivisci hominibus,*
Neque novisse, cujus nihili sit faciunda gratia.
PH. *Dic mihi: isne istic fuit, quem vendidisti meo patri,*
Qui mihi peculiaris datus est, hujus filius? ST. istic. HE. vit. &c. *Diff.* hujus filius.
HE. *Vivitne is homo?* ST. *argentum accepi, nihil curavi cæterum.*
HE. *Quid tu ais?* PH. *quin istic ipsu'st Tyndarus tuus filius,*
Ut quidem hic argumenta loquitur. nam is mecum à puero puer
Bene pudiceque educatu'st usque ad adolescentiam.
HE. *Et miser sum & fortunatus, si vos vera dicitis:*
Eo miser sum, quia male illi feci, si gnatus meu'st.
Eheu! cur ego plus minusque feci, quam æquum fuit!

5. *Peculiarem.*] V. N. Asin. act. 3. sc. 1. vers. 36. & Scenam hanc sequent. v. 16.

18. *Plus minusque feci.*] Plus mali, minus boni. *Lambin.* Hæc fuerunt in mente Pœno illi, cum scriberet Phorm. *Ne quid plus minusve faxit, quod nos pigeat postea.* Plus minus, πλεῖον ἢ ἔλαττον. in quibus rebus omne vitium intelligitur. *J. Onlitim.*

23. Or-

Quod male feci, crucior modo, si infectum fieri possiet.
Sed eccum, incedit huc ornatus haud ex suis virtutibus.

20. *Ornatus haud ex suis.*] Ita *Muretus. Lipſ.* & *Acidalius*: ex mente Hegionis, qui filium suum non proinde, ut meritus esset, acceptum indicat. Placet & *Grutero*: quamvis legat MS. Cam. *audax suis virtutibus*: & olim cusi, & Pallat. *audax suis viribus.*

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

TYNDARUS, HEGIO, PHILOCRATES, STALAGMUS.

VIDI ego multa sæpe picta, quæ Acherunti fierent
Cruciamenta; verum enimvero nulla adæque est Acheruns,
Atque ubi ego fui in lapicidinis. Illic ibi demum est locus,
Ubi labore lassitudo omni' st exigunda ex corpore.
Nam ubi illo adveni, quasi patriciis pueris aut monedulæ,
Aut anates, aut coturnices dantur, quicum lusitent:
Itidem hæc mihi advenienti upupa, qui me delectet, Dom. qui me delectem.
data est.
Sed herus eccum ante ostium, & herus alter eccum ex Alide
Rediit. HE. *salve exoptate gnate mi.* TY. *hem! quid, gnate mi?*
Attat, scio cur te patrem assimules esse & me filium:
Quia mihi, item ut parentes, lucis das tuendæ copiam.
PH. *Salve Tyndare.* TY. *& tu, quojus causa hanc ærumnam exigo.*

1. *Acherunti.*] Veteres, ut melius in officio continerentur homines, & à sceleribus absterrerentur, cruciatus infernales, quos imminere iis credebant, in tabulis depingebant, ut quasi præsentes intuerentur. *Meurs.*

7. *Upupa.*] Hoc loco *upupa* non est malleus, ut stulte sunt interpretati: sed ὄρυξ, ut optime Glossarii auctor exponit; non ea quidem plane forma, nec idem instrumentum cum *ama.* nam hæc ad terram fodiendam, & latior, unde σκαφῖον πλατὺ exponitur à Grammaticis: illa ad eruendos lapides, & acuta, & non male referens upupæ caput cum rostro. Nobis est *un pic.* nomen tamen etiam *upupæ*, vel *opopæ*, vulgo retinemus: nam *hohie* vocamus instrumentum illud ὀρυκτικόν. ut *cucubam*, quæ est noctua, *choüe* appellamus. sic *upupam* vel *opopam* lapidicinis reddidimus. *Salm.*

11. *Quia mihi, &c.*] Ad lapicidinas refero, quæ sub terra erant tenebrosæ: unde sit productus & quasi denuo in lucem opera Hegionis editus. Sub terra autem fuisse, docet ille versus supra: *Interdius sub terra lapides eximet.* Quo pertinet illud *Cassiodori*, ubi de miserabili illorum vita qui in metallum damnantur, loquitur: *Intrant homines caligines profundas: vivunt sine superis: exulant à Sole, &c.* Pistoris.

16. *Pecu-*

PH. *At nunc liber in divitias faxo venies. nam tibi*
Pater hic est; hic servus, qui te huic hinc quadrimum surpuit,
Vendidit patri meo te sex minis. is te mihi
Parvolum peculiarem parvolo puero dedit.
Illic indicium fecit. nam hunc ex Alide huc reducimus. MS. &c adduximus.
TY. *Quid, hujus filium?* PH. *intus eccum fratrem germanum tuum.*
TY. *Quid tu ais? adduxtin' illum hujus captivum filium?*
PH. *Quin, inquam, intus hic est.* TY. *fecisti edepol & recte & bene.*
PH. *Nunc tibi pater hic est: hic fur est tuus, qui parvom hinc te abstulit.*
TY. *At ego hunc grandis grandem natu, ob furtum, ad carnificem dabo.*
PH. *Meritus est.* TY. *ego edepol meritam mercedem dabo.*
Sed dic oro: Pater meus tune es? HE. *ego sum, gnate mi.*
TY. *Nunc demum in memoriam redeo, cum mecum cogito,*
Nunc edepol demum in memoriam regredior, audisse me
Quasi per nebulam Hegionem patrem meum vocarier.
HE. *Ego sum.* PH. *compedibus quæso ut tibi sit levior filius,*
Atque hic gravior servus. HE. *certum est principium id prævortier.*
Eamus intro, ut arcessatur faber: ut istas compedes
Tibi adimam, huic dem. ST. *cui peculii nihil est, recte feceris.*

16. *Peculiarem.*] Ut adolescentulis servuli custodes dabantur, ita puellis servulæ, quæ in lanificio una essent, eas sectarentur & curarent. ii æque, ut JC. loquuntur, *peculiares* illis plerunque erant, hoc est, in peculio. Et vero quæ curabant puellam, aut in lanificio una erant servolæ, Latine *Circa illam esse*, dicuntur. *J. Gulielm.*

22. *At ego hunc grandis.*] Longe elegantius erit, si scribas; *At ego nunc grandis.* Boxhorn.

26. *Audisse me quasi.*] Namque & per nebulam; si ea crassior sit, obtusius audimus; uti in strepitu. Alii tralationem esse dicunt à sensu videndi, ad sensum audiendi: propter similitudinem, quam inter se habeant. *Cic.* ad Attic. *In strepitu exaudisse videor.* item: *per caliginem videre.* Victor.

29. *Certum est.*] Stat sententia primum omnium id facere. *Lambin.*

31. *Quoi peculii.*] Distingue; *Cui peculii nihil est. Recte feceris.* Stalagmus jocatur, & τὸ *dem* ita accipit, ac si alia omnia potius, quam compedes subintelligerentur. Recte ergo dicit facturum Hegionem, si det aliquid illi, cui peculii nihil est. *Boxhorn.*

2. SUB-

CATERVA.

Ed. al. GREX.
Alii. RECITATOR.

SPECTATORES, ad pudicos mores facta hæc fabula est.
Neque in hac subagitationes sunt, neque ulla amatio,
Nec pueri suppositio, nec argenti circumductio:
Neque ubi amans adolescens scortum liberet clam patrem suum.
Hujusmodi paucas Poëtæ reperiunt Comœdias,
Ubi boni meliores fiant. nunc vos, si vobis placet,
Et, si placuimus, neque odio fuimus, signum hoc mittite:
Qui pudicitiæ esse voltis præmium, plausum date.

2. *Subagitationes.*] *Subagitare mulierem* est lascivius eam attrectare.

3. *Pueri suppositio.*] Puerum supponere dicuntur mulieres, quæ fœtum alienum pro suo alunt, ac fovent. Hinc *pueri suppositi*, id est, subditi. *Lambin.*

5. *Reperiunt.*] Excogitant, fingunt: quod proprium Poëtarum est.

7. *Signum hoc.*] Mihi videtur hoc gestu expressum fuisse signum: quod spectatores suo exemplo *Grex* imitari postulet. *Douza.*

FINIS CAPTEIVORUM.

M. Acci Plauti
CURCULIO.

DRAMATIS PERSONÆ.

Palinurus, *servus.*
Phædromus, *adolescens.*
Lena, *anus.*
Planesium, *virgo.*
Cappadox, *leno.*
Coquus.
Curculio, *parasitus.*
Lyco, *trapezita.*
Choragus.
Therapontigonus, *miles.*

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur, PRISCIANI.

Curculio missus Phædromi it Cariam,
Ut petat argentum. ibi ille eludit annulo
Rivalem. scribit atque obsignavit literas.
Cognoscit signum Lyco, ubi vidit, militis:
Ut amicam mittat, precium lenoni dedit.
Lyconem miles ac lenonem in jus rapit.
Ipsus sororem, quam peribat, repperit:
Oratu cujus Phædromo nuptum locat.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

Hujus Comœdiæ argumentum est tenue ac simplex, in sola Parasiti fraude fortuita paulo plenius. Nam introducitur adolescens amans puellam à lenone avaro, quam ille quidem redimeret, nisi pecunia deesset. Hanc in Caria se posse mutuo sumere sperans, mittit illo Parasitum suum, qui petat. Is pecuniam quidem, quam mutuo accipiat, reperit nullam: sed annulum in potu suffuratur Militis, à quo fuerat ad cœnam invitatus. Atque ut de eodem cognoverat, quod emisset puellam à Lenone, & pecuniam sitam esse apud Trapezitam, consignat annulo Militis litteras, easque Trapezitæ reddit, atque opera hujus, mulierem abducit, tanquam à milite missus. Venit postea Miles, & se circumventum, inque ira & indignatione mulierem illam sororem esse suam cognoscit. Itaque petenti hæc datur Phædromo: & à Lenone XXX. minæ exiguntur. Res geritur Epidauri.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

PALINURUS, PHÆDROMUS.

UO ted hoc noctis dicam proficisci foras
Cum istoc ornatu, cumque hac pompa, Phædrome?
PH. *Quo Venus Cupidoque imperat, suadetque amor.*
Si media nox est, sive est prima vespera:
Si status condictus cum hoste intercedit dies,
Tamen est eundum, quo imperant, ingratiis.
PA. *At tandem tandem.* PH. *tandem es odiosus mihi.*
PA. *Istuc quidem nec bellum est, nec memorabile:*
Tute tibi puer es: lautus luces cereum.
PH. *Egon' apicularum opera congestum non feram,*
Ex dulci oriundum, melliculo dulci meo?

1. QUO.] Hæc Comœdia, ut multæ aliæ, prologo caret, quia ab ipso auctore prologus non fiebat, nisi si quando in eo argumentum fabulæ narrarent. Alias cum fabulæ post mortem auctoris in scenam referrentur à celebribus histrionibus, solebant illi de suo præstare aliquid, & in prologo rationem dicere, cur hanc aut illam fabulam de novo reposuissent. *Salmasius.*

2. *Ornatu.*] Cum cereo funali in manu, & cætero instrumento amatorum proprio. *Lamb. Pompa.*] Cum aliis servis, qui vinum & jentaculum Veneris gerunt. *Lambin.*

3. *Quo Venus.*] *Cupido & Amor idem significare videntur: sed est diversitas. Cupido enim inconsiderata est necessitatis: Amor judicii.* Nonius.

4. *Si media.*] Sponsionum & stipulationum formulas certis verbis concipiebant, & fere ordiebantur à *si, sive, ni, nive.* Vide Mercat. 2. 2. & Pseud. 4. 6. *J. Gul.*

5. *Status.*] *Status dies vocatur, qui judicii caussa est constitutus cum hoste,* id est, *peregrino. Ejus enim generis ab antiquis Hostes appellabantur; quod erant pari jure cum populo Romano: atque hostire ponebatur pro æquare.* Festus. *Condictus.*] *Condicere* inquiunt JC. *denunciare est prisca lingua.* L.

7. *Tandem tandem.*] Scil. intelligo te amare. Vel, desine insanire, resipisce & ad sanitatem revertere. *Lambinus.*

9. *Tute tibi puer es.*] Ex tot doctorum opinionibus nihil placet magis, quam illud Scaligeri, sensus ut sit; tute lotus ex balneo tibi facem gestas. Puerorum sive servulorum erat officium dominis à cœna vel balneo redeuntibus facem præferre. At hic Phædromus ipse nitidus, lautus, & è balneo veniens, facem portabat. Inde Palinurus: *Tute tibi puer es:* Id est, ipse tibi ministras, te ipse ut puero uteris. Ut Mercat. 5. 2. *Egomet mihi comes, calator, equus, agaso, armiger.* Martialis 14. 64. *Defueris si forte puer, soleasque libebit Sumere, pro puero pes erit ipse tibi.* Deinde *lautus luces cereum:* id est, è balneo modo egressus præfers tibi facem. Casin. 1. 1. 30. *Gronov. Puer es lautus, &c.*] Pueri lauti, id est, uncti tersi & splendide vestiti prælucebant novæ nuptæ faces. Quod hic amator præter decorum sibi ipsi præluceret, dicit puerum cum sibi lautum esse & lucere cereum, id est, facem ceream prælucere. Non aliud quærendum. *Salmasius.*

11. *Mellic'ulo.*] Planesio, amoribus meis. *Dous.*

PA. *Nam quo te dicam ego ire?* PH. *si tu me roges,*
Dicam, ut scias. PA. *si rogitem, quid respondeas?*
PH. *Hoc Æsculapî fanum est.* PA. *plus jam anno scio.*
PH. *Huic proximum illud ostium occlusissimum.* — *Fest.* oculissimum, *id est,* carissimum.
Salve: valuistin' usque, ostium occlusissimum?
PA. *Caruitne febris te heri, vel nudius tertius?* — *Palm.* loiitne febris.
Et heri cœnavistine? PH. *derides ne me?*
PA. *Quid tu ergo insane rogitas, valeatne ostium?*
PH. *Bellissimum, hercle, vidi & taciturnissimum.* — *Mss. Boxh. & duo Pall.* hercle vide.
Nunquam ullum verbum muttit: quom aperitur, tacet:
Cumque illa noctu clanculum ad me exit, tacet.
PA. *Nunquid tu, quod te aut genere indignum sit tuo*
Facis, aut inceptas facinus facere, Phædrome?
Num tu pudicæ cuipiam insidias locas?
Aut quam pudicam oportet esse? PH. *nemini.*
Nec me ille sinit Juppiter. PA. *ego item volo.*
Ita tuum conferto amare semper, si sapis, — *Muret.* amorem.
Ne id quod ames, populus si sciat, tibi sit probro.
Semper curato ne sis intestabilis:
Quod amas, amato testibus præsentibus.
PH. *Quid istuc est verbi?* PA. *caute ut incedas via.* — M.C. *tuta* ut incedas.
PH. *Quin leno hîc habitat.* PA. *nemo hinc prohibet nec vetat,*
Quin quod palam est venale, si argentum est, emas.
Nemo ire quenquam publica prohibet via.

16. *Salve: valuistin' usque ostium.*] Erat hæc consuetudo interrogandi eos, quos ex intervallo videbant: non, ut ita simpliciter dicerent, *Valuistine?* sed hoc modo: *Valuistin' usque?* aut *perpetuone valuisti?* Muret. Mirum vero, hanc loquendi rationem Palinuro esse insaniæ argumentum. Nam de ædibus, villis, similibusque aliis, haud aliter, quam de hominibus, quærere veteres solebant. Plin. lib. 1. Epist. *Quid agit Comum, quid arbor, quid porticus, &c.* Boxh.

17. *Caruitne,*] Quoniam homines ex febre aut ex longo jejunio delirare interdum, & mentis errore adfici solent, idcirco interrogat herum servus, carueritne febre proximum biduum, & num vespere cœnaverit? Videbatur enim ei delirare, qui talibus verbis ostio blandiretur. *Muret.*

20. *Taciturnissimum.*] Votum amatorum, qui difficiles sectantur Veneres, ut januæ sine stridore pateant. *Lamb.*

28. *Tuum amare.*] Id est, tuas amationes. Sic Græci, τὸ ἐρᾷν, pro τὸ ἔρως. &c. *Taubm.*

30. *Intestabilis.*] Ne sis infamiæ nota inustus, neque amittas testimonii dicendi potestatem. *Lambin.*

Dum ne per fundum ſeptum facias ſemitam,
Dum tete abſtineas nupta, vidua, virgine,
Juventute, & pueris liberis, ama quid lubet.
PH. *Lenonis hæ ſunt ædes.* PA. *male iſtis eveniat.*
PH. *Quî?* PA. *quia ſceleſtam ſervitutem ſerviunt.*
PH. *Obloquere.* PA. *fiat maxume.* PH. *etiam taces?*
PA. *Nempe obloqui me juſſeras.* PH. *At nunc veto.*
Id uti occœpi dicere; ei ancillula eſt.
PA. *Nempe huic lenoni, qui hîc habitat?* PH. *recte tenes.*
PA. *Minus formidabo ne exedat.* PH. *odioſus es.*
Eam volt meretricem facere: ea me deperit.
Ego autem cum illa facere nolo mutuum. Barb. cum illo.
PA. *Quid ita?* PH. *quia proprium facio: amo pariter ſimul.*
PA. *MALUS clandeſtinus eſt amor, damnum 'ſt merum.*
PH. *Eſt, hercle, ita ut tu dicis.* PA. *jamne ea fert jugum?*
PH. *Tam à me pudica eſt, quaſi ſoror mea ſit: niſi*

36. *Fundum ſeptum.*] Agricolationis vocabula ad rem voluptatum crebro tranſlata, dictum Aſin. act. 5. 2. *Taubmannus.*

41. *Obloquere.*] Ambiguum. Phædromus accipit ut Indicativum, pro *obloqueris*: Servus ut Imperativum, quaſi obloqui jubeatur. *Lambin.*

45. *Minus formidabo ne exedat, &c.*] Libri habent, *excedat* pro excidat. Sic apud Saluſtium *accedere ad genua*, pro accidere. Quod ſequitur, *odioſus es*, non mutandum putem in *otioſus eſt*. Loquutio hæc familiaris Comicis, cum quis præter rem reſponderet, aut in re ſeria jocaretur, dicebant *odioſus es*. *Odio enecas. Dignus es cum hac tua ſuperſtitione odio.* Salmaſ.

47. *Facere nolo mutuum.*] Quod mirandum videretur, cum certum eſſet mutuo amore ſeſe invicem deperire; ſed captavit jocum comicis familiarem, & dixit, cum ab illa inſane amaretur, ſe tamen nolle facere cum ea mutuum. Alter mirabundus quærit quid ita? *quia*, inquit, *proprium facio, amo pariter ſimul.* Alluſit ad differentiam, quæ eſt inter mutuum & proprium. Quæ propria habemus ea ſervamus, ne à nobis auferantur. Quæ vero mutua accepimus, à nobis aliquando recedunt, cum repetit à nobis is qui dedit. Ut oſtenderet igitur amoris ſui magnitudinem, qui ſibi extorqueri & eripi nunquam poſſet, proprium in amore cum ea quæ illam amabat ſe facere reſpondet non mutuum, cum ſeſe ambo ita efflictim amarent, ut amor ille utriuſque eſſet proprius, id eſt, nunquam auferendus, ut ea quæ mutuo dantur & accipiuntur. *Salmaſ.*

50. *Fert jugum.*] Eſt, quod inferius dicit; *cubatne cum viris?* Ita *jugum Veneris* dicit matrimonium *Oppian.* Servius & Iſidor. memorant, jugum dicis cauſſa imponi conſuevisse ſponſis, ut ſocietatis individuæ admonerentur hoc ſymbolo. Et *Junoni jugæ* nomen inde eſſe, monet *Ritterſhuſius.*

51. *Pudica eſt.*] *Pudica matrona*, quæ marito contenta eſt. at hic *pudica*, quæ omnino virum ignorat. Et *ſignatam virginem* in eum ſenſum dixit *Lucillius* illæſam, inviolatam. Terentius *integram à viro.* J. Scalig.

53. *Flam-*

Si est osculando quippiam impudicior.
PA. *Semper tu scito: FLAMMA fumo est proxuma.*
Fumo comburi nihil potest, flamma potest.
Qui è NUCE nucleum esse volt, frangit nucem.
Qui volt cubare, pandit saltum saviis.
PH. *At illa est pudica, neque dum cubitat cum viris.*
PA. *Credam, pudor si cuipiam Lenoni siet.*
PH. *Immo ut illam censes? ut quaque illi occasio est*
Surripere se ad me, ubi savium oppegit, fugit.
Id eo fit, quia hic leno ægrotus incubat
In Æsculapii fano, is me excruciat. PA. *quid est?*
PH. *Alias me poscit pro illa triginta minas,*
Alias talentum magnum; neque quicquam queo
Æqui bonique ab eo impetrare. PA. *injuriu's,* Scribe. Injurium est.
Qui, quod lenoni nulli'st, id ab eo petas.
PH. *Nunc hinc Parasitum in Curiam misi meum,*
Petitum argentum à meo sodali mutuum:
Quod si non affert, quo me vortam nescio.
PA. *Si deos salutas, dextrovorsum censeo.*

53. *Flamma fumo.*] Significat, osculis concubitum esse proximum. *Lambinus.*

56. *Pandit saltum saviis.*] Vulgo, *pangit saltum suaviis.* Sed illud probavit ex Langianis Palmerius: nec aliter optimus Camerarii codex. Casina 5. 2. *Vix illum saltum video obseptum.* Gruterus.

59. *Immo ut illam censes.*] Nugas maximas agit ille cum suo: *Tu illam censes, ut quaque, &c. ad me?* Idque eo infelicius, quia quæ hic dicenda fuerunt, jam occuparunt interpretes illustrato genere loquendi admodum Comico, quod ille non intellexit. Bacchid. 2. 20. *Immo ut eam credis? misera amans desiderat.* Trinummo 3. 3. *Dici tempus non vides? quid illum putas natura illa atque ingenio, jamdudum ebrius est.* Terentius Andria 5. 2. *Quid illum censes? cum illa litigat.* Adelph. 4. 5. *Quid aiunt?* MI. *Quid illas censes? Nihil.* Formula qua interrumpebant narrationem rei præsertim inopinatæ: qualis apud Ciceronem: *Quid quæris.* Gronovius.

60. *Savium oppegit.*] Oti meo contra affixit. *Lamb.*

62. *Æsculapii fano.*] Qui à diis aliquid petere cogitabant, cubabant in eorum, quorum ope indigebant, fanis: tanquam responsa ab iis vel vigilantes vel in somnis accepturi. ut notat *Servius* ad illud Virgil. 7. Æn.

—— cæsarum ovium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit.

Sic igitur ægroti in templo Æsculapii incubabant, ad remedia per somnium accipienda. *Lambin.*

66. *Id ab.*] Vel id, æquum & bonum. *Lamb.*

70. *Dextrovorsum.*] Nam in salutandis & precandis diis, dextrovorsum se vertere solebant. Hinc festive in verbo *vertere* ex ambiguo hic ludit Palinurus. *Turneb.* lib. 1. cap. 17. & 12. 23.

PH. *Nunc ara Veneris hæc eſt ante horum fores.*
Me inferre Veneri vovi jam jentaculum.
PA. *Quid an te pones Veneri jentaculo?*
PH. *Me, te, atque hoſce omnes.* PA. *tum tu Venerem vomere vis?*
PH. *Cedo, puere, ſinum.* PA. *quid facturus?* PH. *jam ſcies.*
Anus hic ſolet cubitare cuſtos, janitrix,
Nomen ei eſt lenæ, multibiba atque merobiba.
PA. *Quaſi tu lagenam dicas, ubi vinum ſolet*
Chium eſſe. PH. *quid opu'ſt verbis? vinoſiſſuma eſt,*
Eaque extemplo ubi vino has conſperſi fores,
De odore adeſſe me ſcit, aperit illico.
PA. *Eine hic cum vino ſinus fertur?* PH. *niſi nevis.*
PA. *Nolo hercle. nam iſtunc qui fert, afflictum velim:*
Ego nobis afferri cenſui. PH. *quin tu taces?*
Si quid ſuper illi fuerit, id nobis ſat eſt.
PA. *Quiſnam iſtic fluvius eſt, quem non recipiat mare?*
PH. *Sequere hac, Palinure, me ad fores: ſi mihi obſequens.*
PA. *Ita faciam.* PH. *agite, bibite, feſtivæ fores;*
Potate, ſite mihi volentes propitiæ.

71. *Horunc.*] Lenonis, lenæ, & puellæ. *Lambin.*

72. *Veneri vovi jam jentaculum.*] Notum eſt è Latinis auctoribus, pueros fere ſolos jentaculo uſos: perinde ut hodie ubique fere gentium hoc uſurpatum eſt, ut pueri ſummo mane ſemper aliquid cibi capiant. Ea propter Plautus facit Phædromum adoleſcentulum Veneri jentaculum vovere. *Mercurial.*

73. *An te pones Veneri.*] Palinurus excitatus novitate dicti. Quid, inquit, an temet Veneri dabis in jentaculum? & applicant jocularitèr ſtatim: *PH. Me, te atque omnes.* Taubm.

75. *Sinum.*] Vaſis genus ſinuoſum. *Nonius.*

78. *Quaſi tu lagenam.*] Alludit ad id, quod Latini ſcriptores ſolebant corpus humanum appellare *utrem* & *follem*. Arnob. l. 2. Lucill. *corticem.* Varro. *Amphora* Vopiſc. Bonoſo: *Laqueo vitam finivit. tum quidem jocus extitit, Amphoram pendere, non hominem.* Gruter.

79. *Chium.*] Jocatur ex eo, quod cum vino Græco fere aqua maris admixta eſſet, Chio tamen non addebatur, ſed meracum erat. Horat. 2. Sat. 8. *Alcon Chium maris expers.* Turneb.

83. *Iſtunc qui fert.*] Injuriam facit Lambino, qui ſcribit eum τὸ *iſtunc* retuliſſe ad *ſinum*: ſed & ſibi illudit, quum legit *iſtuc*. Recte Lambinus: *Iſtunc*, nempe puerum, qui fert ſinum vini plenum, adflictum ad terram velim, ut ejus caſu omne vinum effunderetur, ac periret potius quam ad anum perferretur. *Gronov.* *Afflictum.*] Ad terram datum. V. N. Aul. 4. 3.

86. *Iſtic fluvius.*] Cum mari anum; cum fluvio vinum comparat. Vide Lucan. lib. 5. vſ. 355. *Lambin.*

87. *Fi mihi obſequens.*] Horatius lib. 2. Sat. 5. *Fi cognitor ipſe.* Lamb.

89. *Volentes propitiæ.*] Hoc dictum ex religione priſca, & communi ſacrificantium

PA. *Voltisne olivas, aut pulpamentum, aut capparim?* Scal. pulmentum.
PH. *Exuscitate vostram huc custodem mihi.*
PA. *Profundis vinum, quæ te res agitant?* PH. *sine.*
Viden' ut aperiuntur ædes festivissimæ?
Num muttit cardo? est lepidus. PA. *quin das savium.*
PH. *Tace: occultemus lumen & vocem.* PA. *licet.*

tium formula petitum. Exemplo fuerint concepta illa & solemnia precationum verba apud Catonem: *Mars pater, te precor quæsoque, uti sies volens propitius mihi, domo, familiæque nostræ.* Douza.

90. *Voltisne olivas.*] Urbane herum ridet. Quod *olivas* & *capparim* dicit, vult significare hæc condimenta in crapulis & ebrietatibus convenientissima. De *cappari* plenius *Dioscor.* l. 2. c. 204. *Long.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

LENA, PHÆDROMUS, PALINURUS.

FLos veteris vini meis naribus objectus est.
Ejus amos cupidam me huc prolicit per tenebras.
Ubi ubi est? prope me est. evax habeo. Salve anime mi,
Liberi lepos. ut veteris vetusti cupida sum!
Nam omnium unguentûm odor præ tuo, nautea est.
Tu mihi stacte, tu cinnamomum, tu rosa,
Tu crocinum & casia es, tu bdellium. nam ubi
Tu profusus, ibi ego me pervelim sepultam.

1. *Flos veteris vini*] Ἀνθοσμίας οἶνος: ut & apud Lucret. *Bacchi flos*, odor est & fragrantia vini. *Flos vini* alias etiam dicitur, cum vinum in summo tenuem quandam habet spumam. *Camerarius.*

2. *Amos.*] Antique; ut *colos*, *vapos*, *nidos*, &c. Hac una de causa censeo, Plautum dixisse *amos*, *odos*, *lepos*; ut exprimeret sermonem anus blesulæ. *Acidal.*

4. *Liberi lepos.*] Bacchi suavitas. *Taub.* *Veteris vetusti.*] Quæ ejusdem significationis conjunguntur, licet significatione non augeant, augent conjunctione. Ita hic significatur vinum vetertimum. Sed & ea, quæ desinunt in *ustus*, ut, *onustus*, *robustus*, & alia, vim habent augendi. *Boxhorn.*

5. *Nautea.*] Vid. not. Asin. 5. 2.

6. *Stacte.*] Latex, oleumve è cinnamomo & myrrha incisa sudans. *Theophrast.*

7. *Crocinum.*] Croci unguentum; ita dictum, ut ab amaraco, *amaracinum*. J. Gul. *Bdellium.*] Βδέλλιον diminutivæ formæ est: nam principale est βδέλλα. Ita vocat Auctor Peripli aliquot locis. *Marcello Empirico*, bdella.

— *Crocum atque bdellam.*

Apud Plautum in antiquis libris *bdellium* scribitur pro *bdellium*, quod aliud non potest significare præter aromaticum gummi. *Salmas.*

8. *Pervelim sepultam.*] Veteres iis, quæ viventes gratissima habuerant, spargi aut perfundi sepulchra sua optabant. Haud aliud votum est aut mandatum Sergii Polensis parasiti, in veteri inscriptione, quæ legitur Polæ in Istria; *Si*

Sed quum adhuc naso odos obsecutus es meo,
Da vicißim meo gutturi gaudium.
Nihil ago tecum. ubi est ipsus? ipsum expeto
Tangere, invergere in me liquores tuos
Sino ductim. sed hac abiit, hac persequar. Dorm. sine ductim.
PH. *Sitit hæc anus.* PA. *quantillum sitit?* PH. *modica est,*
Capit quadrantal. PA. *pol, ut tu prædicas,*
Vindemia hæc huic anui non satis est soli.
Canem esse hanc quidem magis par fuit: sagax
Nasum habet. LE. *amabo, cuja vox sonat procul?*
PH. *Censeo hanc appellandam anum. adibo. redi,*
Et respice ad me lena. LE. *Imperator quis est?*
PH. *Vini pollens, lepidus Liber,*
Tibi qui screanti, siccæ, semisomnæ
Affert potionem, & te sedatum it.
LE. *Quam longe à me abest?* PH. *lumen hoc vide.*
LE. *Grandiorem gradum ergo fac ad me, obsecro.*
PH. *Salve.* LE. *egon' salva sim, quæ siti sicca sum?*
PH. *At jam bibes.* LE. *diu fit.* PH. *hem tibi anus lepida.* Lamb. en tibi: sc. quod bibas.
LE. *Salve oculißime homo.* PA. *age, effunde hoc cito*

urbani perhiberi voltis, arenti meo cineri canthara pisculum vinarium festinate. Boxh.

11. *Nihil ago tecum.*] Sc. ô odor nihil te moror: nisi & vinum bibam. *Lamb.* *Ipsus?*] Flos Liberi. *Lamb.*

12. *Invergere.*] Id est, infundere. Virgil. 6. Æn. vs. 244.

— *Frontique invergit vina sacerdos.*

Id est, deorsum fundit. de quo Servius. Diomedes, *sensim illabi & influere*, exponit. *Taubm.*

13. *Ductim.*] E Sino. Adverb. hoc *Prisc.* interpretatus est ἀπνευστί, quod significat in bibendo aviditatem & copiam. *Camer.*

15. *Quadrantal.*] Vas pedis quadrati, octo & quadraginta capit sextarios: amphora Græcis. *Festus.*

18. *Sagax nasum.*] *Nasum* genere neutro observat etiam Nonius. Ita Menæchm. act. 1. 2. *Spurcatur nasum odore.* Taubm.

20. *Imperator quis est.*] Sic Camerarianus codex & Pal. quart. Reliqui, *quis es*, ut & olim impressi. Par. Bene, nisi obstaret infra vs. 24. *Grut.*

21. *Vini pollens.*] Vini copia instructus. scil. Bacchus ipse. *Taubm.*

22. *Siccæ.*] Vide Mil. act. 3. 1.

28. *Oculissume.*] *Muretus* ad versum Catulli:

Ambobus mihi quæ carior est oculis,

notat; Oculorum sensus nobis omnium est carissimus, ut præclare disputat *Aristoteles* lib. 1. de Sapientia. Ideo oculorum in exprimenda vi amoris crebra fit mentio. Plautus quidem *oculitus amare*, pro eo, quod est, singulariter amare; & *oculißimum hominem*, pro carissimo dixit.

29. *Basa-*

In barathrum: propere prolue cloacam. PH. *tace.*
Nolo huic maledici. PA. *faciam igitur male potius.*
LE. *Venus, de paulo paululum hoc tibi dabo,*
Haud lubenter. nam tibi amantes, propinantes,
Vinum potantes dant omnes: mihi haud sæpe
Eveniunt tales hereditates. PA. *hoc vide, ut*
Ingurgitat impura in se merum avariter,
Faucibus plenis! PH *perii hercle! huic quid primum dicam*
Nescio. PA. *hem istuc, quod mihi dixti.* PH. *quid id est?*
PA. *Periisse ut te dicas.* PH. *male tibi di faciant.*
PA *Dic isti.* LE. *ah!* PA *quid est? ecquid lubet?* LE. *lubet.*
PA *Etiam mihi quoque stimulo fodere lubet te.*
PH. *Tace, noli* PA. *taceo. ecce autem bibit arcus; pluet*
Credo hercle hodie. PH. *jamne ego huic dico?* PA. *quid dices?*
PH. *Me periisse.* PA. *age dice.* PH. *anus audi. hoc volo*
Scire te, perditus sum miser. LE. *at pol ego oppido* *Mss Lang. perdi-ditissimus sum.*
Servata. sed quid est, quid lubet perditum
Dicere te esse? PH. *quia id, quod amo, careo.*
LE. *Phædrome mi, ne plora, amabo: tu me*
Curato ne sitiam, ego tibi, quod amas, jam huc adducam.
PH. *Tibi næ ego, si fidem servas mecum,*
Vineam pro aurea statua statuam, quæ tuo

29. *Barathrum.*] Festus: *Barathrum Gr. appellant locum præcipitem; unde emergi non possit. dictum ab eo quod est βαρὸς.* unde & Hor. 1.ep.15. *barathrum macelli* vocat helluonem, qui vorat quicquid in macello prostat. *Cloacam* ventrem. T.

31. *Venus, de, &c.*] Exprimit anus ritum libandi. De poculo enim pleno, quod erat potatura, paulum Veneri libat, id est, in honorem Veneris leviter defundit. Sic enim libare solebant, quod vel in aram faciebant, vel in mensam, quæ aræ loco erat; vel in focum, qui sacer habebatur, vel in mare, in honorem deorum marinorum; vel in quemcunque locum pro re nata. Virg. 5. Æn.

— extaque salsos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam. Turneb.

32. *Amantes, propinantes.*] Insulsa mihi semper visa est lectio vulgata. Lego ergo; *amantes propinant & Vinum potantes dant omnes.* Boxhorn.

41. *Bibit arcus.*] Credidit vetustas, iridem demissis in terram cornibus aquam è fontibus haurire. hinc illud Virgilii 1. Georg. vs. 380.

— & bibit ingens Arcus.

Propert. lib. 3.

Purpureus pluvias cur bibit arcus aquas.

Turneb.

49. *Tibi næ ego.*] Formula ex antiqua dedicationum ritu desumpta. ita infra act.3. 1. vs.69. *Ibi nunc statuam vult dare, &c.* nec non Rud. act. 4. 2. *Donum.*

Sed quum adhuc naso odos obsecutus es meo,
Da vicißim meo gutturi gaudium.
Nihil ago tecum. ubi est ipsus? ipsum expeto
Tangere, invergere in me liquores tuos
Sino ductim. sed hac abiit, hac persequar. Dous. sine ductim.
PH. *Sitit hæc anus.* PA. *quantillum sitit?* PH. *modica est,*
Capit quadrantal. PA. *pol, ut tu prædicas,*
Vindemia hæc huic anui non satis est soli.
Canem esse hanc quidem magis par fuit: sagax
Nasum habet. LE. *amabo, cuja vox sonat procul?*
PH. *Censeo hanc appellandam anum. adibo. redi,*
Et respice ad me lena. LE. *Imperator quis est?*
PH. *Vini pollens, lepidus Liber,*
Tibi qui screanti, siccæ, semisomnæ
Affert potionem, & te sedatum it.
LE. *Quam longe à me abest?* PH. *lumen hoc vide.*
LE. *Grandiorem gradum ergo fac ad me, obsecro.*
PH. *Salve.* LE. *egon' salva sim, quæ siti sicca sum?*
PH. *At jam bibes.* LE. *diu fit.* PH. *hem tibi anus* Lamb. en tibi: sc. quod bibas.
lepida.
LE. *Salve oculißime homo.* PA. *age, effunde hoc cito*

urbani perhiberi vultis, arenti meo cineri canthare piaculum vinarium festinate. Boxh.

11. *Nihil ago tecum.*] Sc. ô odor nihil te moror: nisi & vinum bibam. *Lamb.* *Ipsus?*] Flos Liberi. *Lamb.*

12. *Invergere.*] Id est, infundere. Virgil. 6. Æn. vs. 244.

— *Frontique invergit vina sacerdos.*

Id est, deorsum fundit. de quo Servius. Diomedes, *sensim illabi & influere*, exponit. *Taubm.*

13. *Ductim.*] E Sino. Adverb. hoc *Prisc.* interpretatus est ἀπνευστί, quod significat in bibendo aviditatem & copiam. *Camer.*

15. *Quadrantal.*] Vas pedis quadrati, octo & quadraginta capit sextarios: amphora Græcis. *Festus.*

18. *Sagax nasum.*] *Nasum* genere neutro observat etiam Nonius. Ita Menæchm. act. 1. 2. *Spurcatur nasum odore.* Taubm.

20. *Imperator quis est.*] Sic Camerarianus codex & Pal. quart. Reliqui, *quis es*, ut & olim impressi. Par. Bene, nisi obstaret infra vs. 24. *Grut.*

21. *Vini pollens.*] Vini copia instructus. scil. Bacchus ipse. *Taubm.*

22. *Siccæ.*] Vide Mil. act. 3. 1.

28. *Oculissime.*] *Muretus* ad versum Catulli:

Ambobus mihi quæ carior est oculis,

notat; Oculorum sensus nobis omnium est carissimus, ut præclare disputat *Aristoteles* lib. 1. de Sapientia. Ideo oculorum in exprimenda vi amoris crebra fit mentio. Plautus quidem *oculitus amare*, pro eo, quod est, singulariter amare; & *oculißimum hominem*, pro carissimo dixit.

29. Bera-

In barathrum: propere prolue cloacam. PH. *tace.*
Nolo huic maledici. PA. *faciam igitur male potius.*
LE. *Venus, de paulo paululum hoc tibi dabo,*
Haud lubenter. nam tibi amantes, propinantes,
Vinum potantes dant omnes: mihi haud saepe
Eveniunt tales hereditates. PA. *hoc vide, ut*
Ingurgitat impura in se merum avariter,
Faucibus plenis! PH *perii hercle! huic quid primum dicam*
Nescio. PA. *hem istuc, quod mihi dixti.* PH. *quid id est?*
PA. *Periisse ut te dicas.* PH. *male tibi di faciant.*
PA *Dic isti.* LE. *ah!* PA *quid est? ecquid lubet?* LE. *lubet.*
PA *Etiam mihi quoque stimulo fodere lubet te.*
PH. *Tace, noli* PA. *taceo. ecce autem bibit arcus; pluet*
Credo hercle hodie. PH. *jamne ego huic dico?* PA. *quid dices?*
PH. *Me periisse.* PA. *age dice.* PH. *anus audi. hoc volo*
Scire te, perditus sum miser. LE. *at pol ego oppido* *Mss Lang. perditissimus sum.*
Servata. sed quid est, quid lubet perditum
Dicere te esse? PH. *quia id, quod amo, careo.*
LE. *Phaedrome mi, ne plora, amabo: tu me*
Curato ne sitiam, ego tibi, quod amas, jam huc adducam.
PH. *Tibi nae ego, si fidem servas mecum,*
Vineam pro aurea statua statuam, quae tuo

29. *Barathrum.*] Festus: *Barathrum Gr. appellant locum praecipitem; unde emergi non possit. dictum ab eo quod est βαρύς.* unde & Hor. 1. ep. 15. *barathrum macelli* vocat helluonem, qui vorat quicquid in macello prostat. *Cloacam* ventrem. T.

31. *Venus, de, &c.*] Exprimit anus ritum libandi. De poculo enim pleno, quod erat potatura, paulum Veneri libat, id est, in honorem Veneris leviter defundit. Sic enim libare solebant, quod vel in aram faciebant, vel in mensam, quae arae loco erat; vel in focum, qui sacer habebatur, vel in mare, in honorem deorum marinorum; vel in quemcunque locum pro re nata. Virg. 5. Aen.

— extaque salsos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam. Turneb.

32. *Amantes, propinantes.*] Insulsa mihi semper visa est lectio vulgata. Lego ergo; *amantes propinant & Vinum potantes dant omnes.* Boxhorn.

41. *Bibit arcus.*] Credidit vetustas, iridem demissis in terram cornibus aquam è fontibus haurire. hinc illud Virgilii 1. Georg. v. 380.

— & bibit ingens Arcus.

Propert. lib. 3.

Purpureus pluvias cur bibit arcus aquas.

Turneb.

49. *Tibi nae ego.*] Formula ex antiquo dedicationum ritu desumpta. ita infra act. 3. 1. v. 69. *Ibi nunc statuam vult dare, &c.* nec non Rud. act. 4. 2. *Douza.*

Gutturi sit monimentum. qui me in terra aque
Fortunatus erit, si illa ad me bitet,
Palinure? PA. *edepol, QUI AMAT, si eget, misera afficitur*
Ærumna. PH. *non ita res est: nam confido*
Parasitum hodie adventurum cum argento ad me.
PA. *Magnum inceptas, si id exspectas, quod nusquam st.*
PH. *Quid si adeam ad fores, atque occentem?* PA. *si lubet,*
Neque veto, neque jubeo: quando ego te video
Immutatis moribus esse, here, atque ingenio.
PH. *Pessuli, heus pessuli, vos saluto lubens,*
Vos amo, vos volo, vos peto, atque obsecro,
Gerite amanti mihi morem amœnissumi:
Fite causa mea Lydi barbari,
Sussilite obsecro, & mittite istanc foras,
Quæ mihi misero amanti ebibit sanguinem.
Hoc vide ut dormiunt pessuli pessumi,
Nec mea gratia commovent se ocyus.
Respicio, nihili meam vos gratiam facere. Lamb. perspicio.
Sed tace, tace. PA. *taceo hercle. quid est?* PH. *sentio sonitum.* Lamb. st tace, tace.
Tandem edepol mihi morigeri pessuli fiunt.

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

ANUS, PLANESIUM, PHÆDROMUS, PALINURUS.

PLacide egredere, & sonitum prohibe forum, & crepitum cardinum:

51. *Monimentum, &c.*] Formula ex antiquo dedicationum ritu desumta. Sensus est: Vineam tibi pro statua statuam, quam ingurgites. *Meurs.*

57. *Occentem?*] Vide notas Mercat. 2. 3. 73.

60. *Pessuli, heus pessuli.*] *Is. Casaubon.* ad illud Persii Sat. 5. —— *dum Chrysidis udas Ebrius ante fores extincta cum face canto?* Græci hoc vocant (Plutarchus Ἐρωτικῷ) ᾄδειν τὸ παρακλαυσίθυρον. Qui ibant comessatum, funalia ac faces gestabant: sed quas extinguebant, cum ad fores erat ventum. Exemplum canticorum ejusmodi, quæ ante fores cantabant, habes hic venustissimum.

63. *Lydi barbari.*] *Ludius* & *Ludio* dixerunt alii, ut *Surus* & *Suria*. *Ludius* saltator proprie Latinis, non à *ludendo*, ut placet doctis viris, sed à *Lydis*, qui inter nationes saltationi bacchationique deditas. *Salmasius.* Vid. Pœnulo, act. 5. sc. 3. Turneb. lib. 19. 10.

66. *Dormiunt.*] Vid. Mostell. act. 3. 2.

Ne quod hic agimus, herus percipiat fieri, mea Planesium.

Mane, suffundam aqulam. PA. *viden' ut anus tremula medicinam facit.*

Eapse merum condidicit bibere, foribus dat aquam quam bibant.

PL. *Ubi tu es, qui me convadatus Veneriis vadimoniis?*

Ubi tu es, qui me libello Venerio citavisti? ecce me.

Sisto ego tibi me, & mihi contra itidem te ut sistas suadeo.

PH. *Assum: nam si absim, haud recusem quin mihi male sit, mel meum.*

PL. *Anime mi, procul amantem abesse haud consentaneum est.*

PH. *Palinure, Palinure.* PA. *eloquere, quid est, quod Palinurum voces?*

PH. *Est lepida.* PA. *nimis lepida.* PH. *sum deus;* PA. *immo homo haud magni preci.*

PH. *Quid vidisti, aut quid videbis magis diis aequiparabile?*

PA. *Male valere te, quod mihi agre est.* PH. *male mihi morigerus, tace.*

PA. *IPSUS SE excruciat, qui homo quod amat, videt, nec potitur dum licet.*

PH. *Recte objurgat. sane haud quicquam'st magis quod cupiam tamdiu.* Dom. jamdiu.

3. *Medicinam facit.*] Scil. cardinibus. Supra act. 1. 1. *Vino has conspersi fores: item: bibite, festivae fores.* in quibus morem Graecorum tangit, apud quos amatores illa perfusione uti solent. Haec vero suffusio longe alia est. Et fallendis maritis ad januae cardines aquam mulierculae affundebant, ut streperent. *Lips.* Hujus rei hanc ego caussam esse arbitror, quod medici aegrotos vino prohibent, aqua decocta uti jubentes, recte quidem: Sed aegroti intemperantes haud sane libenter id ferunt. Itaque vulgo audias: *Ipsi sibi vinum sumunt, nobis quasi canibus aquam relinquunt.* Quin & multi olim ex medicis vino paulo largiore utebantur, quod ex Athenaeo, & Philemonis reliquiis discas. Eo igitur respexit poëta. *Tan. Faber.*

5. *Convadatus.*] Qui quasi vadibus à me acceptis me in jus vocas. Active etiam *vadato* dixit Hor. 1. Sat. 9. Noster, *vadatum amore*, passive, Bacchid. act. 2. 2. *Lamb.*

6. *Libello.*] Quia etiam edicto publice adfixo latitantes citabantur. *Renard.*

7. *Sisto me.*] Verbum juris in obeundo vadimonio. *Taub.*

11. *Sum deus.*] Propert. 2. el. 12.

Si dabit haec multas, fiam immortalis in illis.

Nocte una quivis vel deus esse potest.

13. *Male valere, &c.*] Lambinus ex tribus: *Male valere te quidem mihi agre est.* Miror quos libros citet. cum omnes MSS. editique habeant, *quod.* Grut. Quaesiverat Phaedromus, *quod vidisti?* Respondet Palinurus, *Male valere te.* nempe animo. Subintelligitur *vidi.* Boxhorn. Lege: *Male valere te quam mihi agre est.* Tan. Faber.

16. Cu-

PL. *Tene me, amplectere ergo.* PH. *hoc etiam eſt, quamobrem cupiam vivere.*
Quia te prohibet herus, clam hero potior. PL. *prohibet, nec prohibere quit,*
Nec prohibebit, niſi mors meum animum abs te abalienaverit.
PA. *Enimvero nequeo durare, quin ego herum accuſem meum:*
Nam BONUM *eſt, pauxillum amare ſane, inſane non bonum eſt:*
Verum totum inſanum amare, hoc eſt, quod meus herus facit.
PH. *Sibi ſua habeant regna reges, ſibi divitias divites:*
Sibi honores, ſibi virtutes, ſibi pugnas, ſibi prælia. Nam ſibi pugnas, ſibi manie.
Dum mihi abſtineant invidere, ſibi quiſque habeant quod ſuum (eſt.
PA. *Quid tu? Venerin' pervigilare te voviſti Phædrome?*
Nam hoc quidem edepol haud multo poſt luce lucebit. PH. *tace.*
PA. *Quid taceam? quin tu is dormitum?* PH. *dormio, ne occlamites.*
PA. *Tu quidem vigilas.* PH. *at meo more dormio: hic ſomnu' ſt mihi.* Dom. hæc ſomno. ſc. Planeſ.
PA. *Heus tu mulier:* MALE MERERE *de immerente inſcitia eſt.*
PL. *Iraſcere, ſi te edentem hic à cibo abigat.* Iraſcaris. Camer.
PA. *ilicet.*

16. *Cupiam vivere.*] Gratiſſima ſibi ita exprimebant veteres, ut dicerent, ſe propter illa diutius vivere velle, ſicut ingratiſſima, propter quæ mori. Inde, *Vita*, amantibus dicuntur amatæ. *Boxh.*

17. PL. *Prohibet.*] Omnibus ſuis interpretationibus hic ſuperſedere potuiſſet *Lambinus*, ſi retinuiſſet interrogationem, quæ eſt in vett. libris: Pl. *Prohibet? nec prohibere quit. Nec prohibebit.* Quia enim Phædromus dixerat, lenonem prohibere conventus iſtos: negat Planeſium eum prohibere. Eſt autem ambiguitas in verbo *Prohibere*: quod cum effectu accipit Planeſium. *Piſtoris.*

20. *Amare ſane.*] Ita ut homines ſani ſolent.

25. *Pervigilare.*] Alluſum ad *Pervigilia Cereris*, *Veneris*, & ſacra nocturna. Martial. l. 9. 70.

Non vigilare leve eſt, pervigilare grave eſt.

Douza.

26. *Nam hoc quidem edepol.*] Recte Lambinus, ἑωσφόρος coelum: & inepta eſt interpretatio, Hoc tuum pervigilare Veneri orto die omnibus patebit. Amphit. 1. 3. *Eamus Amphitruo: Luciſcit hoc jam.* Terentius Heaut. 3. 1. *Luciſcit hoc jam.* Vetus Poëta: *Aſpice hoc ſublime candens, quem invocant omnes Jovem.* Gronovius.

27. *Dormio.*] Scil. *ſibi*, non meæ Planeſio. *Douza.*

29. *Inſcitia eſt.*] Id eſt, ſtultitia. *Feſtus.* Vid. Moſtell. act. 1. 3.

30. *Ilicet.*] Actum eſt. Vid. Epid. act. 5. 2.

Pariter hos perire amando video, uterque insaniunt:
Viden', ut misere moliuntur! nequeunt complecti satis.
Etiam dispertimini? PL. *NULLI EST homini perpetuum bonum.*
Jam huic voluptati hoc adjunctum est odium. PA. *quid ais propudium?*
Tun' etiam cum noctuinis oculis, odium me vocas?
Ebriola, persolla: nuga. PH. *tun' meam Venerem vituperas?*
Quod quidem mihi polluctus virgis servus sermonem ferat.
At næ tu, hercle, cum cruciatu magno dixisti id tuo.
Hem tibi maledictis pro istis: dictis moderari ut queas.
PA. *Tuam fidem, Venus noctuvigila!* PH. *pergin' etiam verbero?* Terr. Venus noctu vigila.
PL. *Noli, amabo, verberare lapidem, ne perdas manum.*
PA. *Flagitium probrumque magnum, Phædrome, expergefacis:*

32. *Ut misere moliuntur.*] De hac amantium rabie Lucret. lib. 4.

—— etenim potiundi tempore in ipso
Fluctuat incertis erroribus ardor amantum,
Nec constat, quid primum oculis manibusque fruatur, &c.

34. *Propudium.*] Non dubium, quæ Græcis καθάρματα, ea Latinis *propudia* dicta. Inde homines sceleratos, ut Græci καθάρματα, Romani eosdem *Propudia* vocarunt. *Scalig.*

35. *Cum noctuinis.*] Glaucos oculos Romani non perinde amabant: nigros autem magni faciebant. Itaque ad ludibrium, cujus erant oculi glauci, ea *noctuinos oculos* habere hic dicitur: de avis inauspicatæ, cujus tales oculi sunt, nomine petita illusione. Eos oculos *virides* vulgo dicimus. Ac æque amaro joco per Comicam lasciviam *herbeos* Poëta vocavit, scena seq. eosdem & *felinos* appellabant. *Turneb.*

36. *Persolla: nugæ.*] *Persolla nugæ*, rectum est, pro *persola*. Persolæ autem nugæ sunt nudæ nugæ. Ut alio loco, *hunc amas meras nugas.* *Persolus* autem pro admodum solus, ὁ μονώτατος. Sic *peradolescens*, *pervirgo*, apud auctores. *Salmas.*

37. *Quod quidem.*] Puto hæc dici à Phædromo hoc sensu: Ergone feram, ut servus plagipatida hic mihi argutias ferat? Hæcque ita sunt enuncianda, ut statim manum alleves, & pugnos impingat. *Crater.*

38. *Polluctus.*] *Polluctum virgis* dicit accumulatum verberibus: ut ara Herculis, cum referta esset iis, quæ imponi de ritu religionis priscæ solebant, tum *polluctum* illud dicebatur, quasi *projectum*, ut Varro interpretatur. *Camerar.*

40. *Noctuvigila.*] *Noctilucam* Horatius 4. Oda 6. eandem cum *Luna* facit. *Laevius* vero, vetustissimus auctor, videtur eam Venerem nominare: *Venerem igitur almum adorans, sive femina, sive mas est, ita ut alma Noctiluca est.* Quare ab eadem ratione dicitur *noctuvigila* à Plauto, hoc est, νυκτιλαμπής. *J. Gulielm.*

42. *Probrumque.*] Vide not. Mercat. act. 1. 1.

43. *Æditumum aperire fanum.*] Imperfectam locutionem censet Camerarius, ut in illo: *Item alios deos facturum scibitis.*

Sed

Bene monstrantem pugnis cædis, hanc amas: nugas meras.
Hoccine fieri, ut immodestis te hîc moderere moribus?
PH. *AURO CONTRA cedo modestum amatorem. à me aurum accipe.*
PA. *Cedo mihi contra aurichalco, cui ego sano serviam.*
PL. *Bene vale, ocule mi: nam sonitum & crepitum claustrorum audio,*
Æditumm aperire fanum. quousque, quæso, ad hunc modum
Inter nos amore utimur semper surreptitio?
PH. *Minime. nam Parasitum misi nudius quartus Cariam,* Ald. minimo, sc. temp. spatio.
Petere argentum: is hodie hîc aderit. PL. *nimium consultas diu.*
PH. *Ita me Venus amet, ut ego te hoc triduum nunquam sinam*
In domo esse istac, quin ego te liberalem liberem. Gold. liberali, (sc. causa.) liberem.
PL. *Facito ut me memineris. tene etiam, priusquam hinc abeo, savium.*
PH. *Siquidem, hercle, mihi regnum detur, nunquam id potius persequar.*
Quando ego te videbo? PL. *hem, istoc verbo vindictam para.*

Sed hic nihil imperfectum: vis enim est in particula τῷ *scilicet*. Nec tamen *æditumumque* placet, sed, *nam sonitu & crepitu claustrorum inaudio Æditumm aperire fanum.* Gronovius.

45. *Auro contra.*] Id est, date mihi pari & æquo auri pondere repensum, ego tantundem auri dederim. *Turneb.*

46. *Cedo mihi contra aurichalco.*] Non ex hoc loco colligi potest, aurichalcum antiquis auro carius fuisse. Si enim prius de auro præcedit, non sequitur, ut quod reponit servus de aurichalco, carius esse debeat. Sed comico joco lusit. De auro dixerat herus ejus, reposuit ille de aurichalco, in quo etiam aurum est saltem de nomine. Fuit certe eo tempore æris genus præstantissimi. Horatius: *Tibia non ut nunc orichalco vincta.* Nam aurichalcum idem cum orichalco. Sic enim scribebant, ut *plostrum & plaustrum*, *Plotus* & *Plautus*, & similia. Multi crediderunt aurichalcum esse æs & aurum mixtum, propter illam auri in aurichalco denominationem. sed falsi sunt. Inde optimæ Glossæ, *aurochalca* interpretantur *χρυσοχάλκινα*, id est, ex auro & ære temperata. Verum nomen est hujus vocis, *orichalcum* ex Græco ὀρείχαλκον, quasi æs montanum, sive ex lapide æroso excoctum, quod fuit genus æris præstantissimum. At pro *orichalcum* veteres Romani scripsere *aurichalcum*, cum tamen nihil auri admixtum haberet. *Salmasius.*

53. *Te liberalem.*] Id est, quæ in me tam liberalis es. Vel, quæ tam liberali facie & ingenio es. *Lamb.*

54. *Tene etiam, priusquam.*] Frustra laborat Lambinus: nec *tene* est absens hujus osculi memoriam conserva, sed simpliciter, cape, habe, ut centum aliis in rebus. *Gronovius.* Adde Tan. Fabrum lib. 2. Epist. Crit. 28.

56. *Istoc verbo vindictam.*] Non magis, ut prætor, quam quilibet assertor & vindex.

Si amas, eme. ne rogites; facito ut pretio pervincas tuo.
Bene vale. PH. *jamne ego relinquor? pulchre Palinure occidi.*
PA. *Ego quidem, qui & vapulando & somno pereo.* PH. *sequere me.*

vindex. Sed nec audiendus Pistorius, qui *istoc verbo* interpretatur, cum dicto, & statim. *Istoc verbo*, est propter id quod dixisti, ut quando velis, videre me possis, redde me liberam. Ut id, quod dicis, non sit subjectum alterius ditioni. Verbum pro re, quæ verbo significatur: fere enim eodem sensu, ob eam rem. Mostel. 3. 1. *Molestus si sum, reddite argentum, abiero. Responsiones omnes hoc verbo eripite.* Id est, re, quæ hoc verbo significatur. Hac Fabula 2. 2. *Semper tu huic verbo vitato abs tuo viro, i foras mulier.* Ambrosius ep. 3. *Rara itaque confessio de peccatis, rara pœnitentia, rara in hominibus ejus verbi adsertio.* Gronov. *Vindictam.*] Tanquam Prætor, id est, viam reperi, qua me liberes. *Vindicta*, virga prætoria, qua servi contracti, manumittebantur. *Lambin.*

57. *Pervincas.*] Quemvis alium emptorem pretio ut pervincas facito: ne opus sit rogitare, quando me visurus es. *Lambin.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

CAPPADOX, PALINURUS.

MIgrare certu'st jam nunc e fano foras,
Quando Æsculapi ita sentio sententiam:
Ut qui me nihili faciat, nec salvom velit.
Valetudo decrescit, accrescit labor.
Nam jam, quasi zona, liene cinctus ambulo.
Geminos in ventre habere videor filios.
Nihil metuo, nisi ne medius disrumpar miser.
PA. *Si recte facias, Phædrome, auscultes mihi,*
Atque istam exturbes ex animo ægritudinem.
Paves, Parasitus quia non rediit Caria.
Afferre argentum credo. nam si non ferat,
Tormento non retineri potuit ferreo,
Quin reciperet se huc esum ad præsepim suam. Ms. Con præsepe suum.
CA. *Quis hic est, qui loquitur?* PA. *quojam vocem ego audio?*
CA. *Estne hic Palinurus Phædromi?* PA. *qui hic est homo*
Cum collativo ventre, atque oculis herbeis?

6. *Geminos in, &c.*] Quia utrimque & à dextra & à læva cingit me lien venterque, eo tumidiore & majore facto mihi distenditur, proinde ac si geminos in utero filios geram. *Lambin.*

16. *Collativo ventre.*] Id est, *magno & turgido: quia in eum omnia edulia conferantur.* Festus. Ego puto lenonis ventrem

De forma novi, de colore non queo
Novisse, jamjam novi. leno est Cappadox.
Congrediar. CA. *salve Palinure,* PA. *ô scelerum caput,*
Salveto. quid agis? CA. *vivo.* PA. *nempe ut dignus es.*
Sed quid tibi est? CA. *lien necat, renes dolent,*
Pulmones distrahuntur, cruciatur jecur,
Radices cordis pereunt, hiræ omnes dolent.
PA. *Tum te igitur morbus agitat hepatarius.*
CA. *FACILE 'st miserum irridere.* PA. *quin tu aliquot dies*
Perdura, dum intestina exputescunt tibi.
Nunc dum salsura sat bona 'st, si id feceris,
Vænire poteris intestinis vilius.

trem *collaticium* eo esse dictum, quod propter vitium corporis & viscerum omne alimentum, quod deberet in omne corpus distribui, in eum conferatur: & hoc pacto visceribus omnibus vitiatis, venter intumescat. *Lambin. Oculis herbeis.*] Vide supra act. 1. 3. & Capteivis 3. 4.

20. *Vivo.*] Quasi dicat: vivo tantum, non item valeo. *Lamb.*

23. *Hiræ.*] Festus: *Hira, quæ diminutive dicitur hilla, quam Græci dicunt νῆστιν, intestinum est, quod Jejunum vocant.* Glossæ: Hira, ἐντερίδιον νῆστιν. Arnobius lib. 7. *Non similiter fendicas, quæ & ipsæ sunt hiræ.* Pro aliis tamen etiam intestinis sumi, docet Nonius: unde *hillæ* apud Horat. 2. Sat. 4. Glossar. *Illum* sine aspirat. τράχηλος τῆ ἐντῆς. & hoc hic probat *Scal.* ad Festum.

26. *Dum intestina exputescunt.*] Vult perdurandum Lenoni, donec ei intestina tabescant: utique cum sit ea anni tempestas, qua salsura solito carius væneat. eo facto, futurum, ut intestina sola æquè carè distrahantur, si non carius, quam ipsemet homo totus, hoc est, vix tantum feres pretii à te toto, quantum ex solis intestinis. *Taub.*

27. *Nunc dum salsura.*] Haud quaquam accipio cum Grutero, cum ea sit anni tempestas, qua salsura solito carius veneat: nec cum Lambino, ex tuis intestinis sale conditis & maceratis sat bona salsamenta confici possunt: aut cum Turnebo censeo ad garum ex intestinis piscium putridis pretiosum liquamen respici. Nunc dum, inquit, salsura vel muries intestinorum tuorum, quæ conservat intestina tua, sat bona est, integra est, facit officium, ut nondum omnia tua intestina computruerint. Et de vita, deque eo, quod sani restat in intestinis, loquitur, ut de muria: de ipsis, ut de muriaticis loquebantur. Quemadmodum suibus animam pro sale datam dicebat Chrysippus. *Gronovius.*

28. *Intestinis vilius.*] Ne hoc quidem accipio cum Grutero, eo pacto futurum, ut intestina sola æque caro distrahantur, si non carius, quam totus homo. Nam *intestinis vilius* est omnino, ob intestina putrida & delinita vilius. Sic in illo, *Isto vilius.* Sosipater Charisius lib. 2. *Rex qui vocarat ad cœnam, si sibi ea res exhibenda indiceretur, quam exhibere non posset, respondit, ut Tranquillus refert: Hoc vilius hodie mihi erit cœna.* Id est, ob hanc rem non præbitam vel appositam vilius, frugalius, εὐτελέστερον apparata erit hodie cœna. Sic Terentius Adelph. 5. 9. *Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paullulum præ manu Dederis, unde utatur: reddet tibi cito.* MI. *Istoc vilius.* Hoc est, ob id, quod dicis, non commissum illi vilius mihi constabit. Satis magno hic mihi

CA. *Lien dierectu'st.* PA. *ambula, id lieni optumum'st.* | *Mss. Lamb. lien dirupeu'st.*

CA. *Aufer istæc quæso, atque hoc responde quod rogo.*
Potin' conjecturam facere, si narrem tibi,
Hac nocte quod ego somniavi dormiens?
PA. *Vah, solus hic homo'st, qui sciat divinitus.*
Quin Conjectores à me consilium petunt:
Quod eis respondi, ea omnes stant sententia.

mihi constat: id quod vis si adderem, pluris constaret; nam haud dubie, quæ darem, perderem. Quod ad hoc igitur attinet, vilius & minus erit, quod in illum impendi, quoque per illum careo. Jam Parrhasius & Palmerius hæc duo loca compararunt: sed alter explicat neutrum, alter explicat utrumque male: nec profuit Guideto vidisse illos. Hanc formulam licet addas illis, quibus ad Captivos, ne palam negarent, ἀδύφημεῖν veteres solitos notavimus. Est igitur *intestinis vilius*, quod ad illam partem, quæ detrahetur; quanto intestina constarent, vilius: eoque facilius emtorem invenerit. *Gronovius.*

29. *Dierectus.*] Vide notas Capteiv. act. 3. scen. 4. vers. 103. Trinum. act. 2. 4. *Ambula.*] Celsus lib. 4. cap. 9. scribit, vitium lienis quiete augeri, exercitatione & labore minui. *Taub.*

33. *Hic homo.*] Δεικτικῶς se ipsum significat. *Sciat divinitus.*] *Divinus*, substantive, ut Grammatici loquuntur, μάντις est, sive vates. Horat. l. 3. Od. 27.

Imbrium divina avis imminentum.

Martialis lib. 3. 71.

Non sum divinus: sed scio quid facias.

Taubm. *Divinitus*, repete ἀπὸ κοινοῦ, conjecturam facere. *Lamb.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

COQUUS, CAPPADOX, PALINURUS, PHÆDROMUS.

Palinure, quid stas? quin depromuntur mihi,
Quæ opus sunt: Parasito ut sit paratum prandium,
Quom veniat. PA. *manesis, dum huic conjicio somnium.*
CO. *Tute ipse, si quid somniasti, ad me refers.*
PA. *Fateor.* CO. *abi, deprome.* PA. *age, tu interea huic somnium*
Narra: meliorem, quam ego sum, suppono tibi.
Nam quod scio, omne ex hoc scio. CA. *operam ut det.* PA. *dabit.*

6. *Suppono.*] Id est, vicarium do. *Douza.*

7. *Operam ut det.*] Reticetur nihil aliud quam *Vereor*, Nam *vereor ut det*, est, vereor, ne non det, ut recte interpretantur. Illud alterum, *dummodo mihi operam det*, sensu quidem convenit, sed non possunt inde suppleri verba defecta. *Gronovius.*

CA. *Facit hic quod pauci, ut sit magistro obsequens.*
Da mihi igitur operam. CO. *tametsi non novi, dabo.*
CA. *Hac nocte in somnis visus sum viderier,* Lamb. visus sum tuerier.
Procul sedere longe à me Æsculapium,
Neque eum ad me adire, neque me magnipendere
Visu'st. CO. *item alios deos facturos scilicet.*
Sane illi inter se congruunt concorditer.
Nihil est mirandum, melius si nihil sit tibi:
Namque incubare satius te fuerat Jovi,
Qui tibi auxilium in jurejurando fuit.
CA. *Siquidem incubare velint, qui perjuraverint,*
Locus non præberi potis est in Capitolio.
CO. *Hoc animum advorte: pacem ab Æsculapio*
Petas, ne forte tibi eveniat magnum malum,
Quod in quiete tibi portentum'st. CA. *bene facis.*
Ibo atque orabo. CO. *quæ res male vortat tibi.*

8. *Facit hic quod pauci.*] Jocus est ex eo, quod ex inepta re salubre monitum & gravis querela de corruptis juventutis moribus colligitur. Fassus erat Palinurus se quicquid sciret τῷ ἀρχιμαγείρῳ [illegible] debere coquo: sic agnoverat eum magistrum: eoque jubente abierat depromptum quæ opus essent; ita fuerat ei dicto obediens. Hinc Cappadox, quum jam intra aulæum esset Palinurus: *Facit hic*, nempe Palinurus. Pessime igitur hæc verba dant Palinuro, quasi is eo quod coquus morigerus esset in omnibus magistro, probet daturum haud dubie operam Cappadoci. Quid? an & Cappadox ejus magister? *Gronovius.*

9. *Non novi.*] Videtur hoc respondere Cocus: Etsi te non novi, tamen dabo operam, & auscultabo tibi. Et sic accipit Cappadox. Verum ille ambiguitatem sermonis de industria captans significat, somniorum monita suam intelligentiam fugere, neque se conjectorem esse. *J. Gulielm.* At malim: *tametsi non vovi, dabo.* nam *vovere*, idem quod *promittere*, seu *addicere*, significat. *Douza.*

16. *Incubare.*] Vide notas supra act. I. Sc. I. vs. 62. *Jovi.*] In Jovis templo. *Taubm.*

17. *Tibi qui auxilium tulit.*] Quia optimus Cam. Codex: *Qui tibi auxilium in jurejurando fuit*, sperno omnes alios, in quibus est *auxilio*, quod perinde fecerunt librarii, ut auctores vulgatæ *tulit*, quod genus loquendi non caperent. At quoties *auxilia* dicuntur pro auxiliariis? quoties *præsidium* appellatur, qui est præsidio? dicit ergo qui tibi auxilium sive auxiliarius fuit ad augendam rem & alios fraudandos in jurejurando indulgendo tibi: quum vel jurasti tuum esse, quod non erat tuum, aut te facturum daturumque, quod non fecisti vel creditum abjurasti. *Gronovius.*

19. *In Capitolio.*] Claud. Verderius miratur, quod Plautus Parasitum hæc ita loqui faciat, qui tamen sit Epidauri: tanquam si nuspiam esset Capitolium nisi Romæ. imo sic vocabant qualiacunque templa grandia primoribus dicata Deis, etiam extra Italiam, ut pluribus ostendit Gruterus.

2 . *Pacem.*] Id est, veniam. Amph. a. 5. 2.

PA. Pro dî immortales, quem conspicio! qui illic est?
Estne hic Parasitus, qui missu'st in Cariam?
Heus Phadrome, exi, exi: exi, inquam, ocyus.
PH. Quî istic clamorem tollis? PA. Parasitum tuum
Video occurrentem, ellum usque in platea ultima.
Hinc auscultemus quid agat. PH. sane censeo. *Scal.* quid alt.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

CURCULIO, PHÆDROMUS, PALINURUS.

DAte viam mihi noti atque ignoti, dum ego hîc officium meum
Facio: fugite omnes, abite, & de via secedite:
Ne quem in cursu capite, aut cubito, aut pectore offendam, aut genu.
Ita nunc subito, propere, & celere objectum'st mihi negotium.
Nec quisquam sit tam opulentus, qui mihi obsistat in via,
Nec strategus, nec tyrannus quisquam, nec agoranomus,
Nec demarchus, nec comarchus, nec cum tanta gloria,
Quin cadat, quin capite sistat in via de semita.
Tum isti Græci palliati, capite operto qui ambulant,
Qui incedunt suffarcinati cum libris, cum sportulis,

6. *STrategus.*] Id est, imperator exercitus. *Agoranomus.*] Vid, Capteiv. act. 4. 2. *Lamb.*

7. *Demarchus.*] Tribunus plebei. Vide Turn. lib. 24. 11. *Comarchus.*] Vici magister. *Lamb.*

8. *Capite sistat.*] Id est, quin in caput præceps à me detur, atque ita sistatur humi prostratus in via, quam ita arctam reddebat, ut *semitam faceret*: nam locum ruina aperiam, & laxabo, & de semita *viam* faciam. *Turneb.* Dicit igitur Parasitus, eos qui ipsi obstiterint, in viam è semita se projecturum, id est, se deturbaturum eos ex loco, quem ipse elegerat, ad cursuram apto in viam, ubi minus commodum sit ire. *Pistoris.*

9. *Capite operto.*] Mos Romanis in capite aperiendo & operiendo hic fuit. Laciniam nempe togæ in caput sæpe rejecere contra æstum, aut ventum: eamque detraxere, quando opus: interdum & palliolum; sed ab ægris id factum aut delicatis. *Lipsius.* Vide Epid. act. 1. 1. & 2. 2.

10. *Suffarcinati cum libris.*] Id est, qui libros sub axilla ferentes & sub pallio, quo onere & sarcina ob tumentem molem quasi sufferti videbantur, aut quod idem est suffarcinati. Nam antiquum est *sarcinare* pro farcire. Sic apud Terentium in Andria, Act. 4. Scen. 5. *Verum vidi Cantharam suffarcinatam.* Ob puerum scilicet quem sub veste attulerat, qui supponeretur Glycerio. Ita enim videri voluit Servius. Non autem, ut explicat Donatus. *Salmas.*

Constant, conferunt sermones inter sese drapetæ:
Obstant, obsistunt, incedunt cum suis sententiis.
Quos semper videas bibentes esse in Thermopolio: Lips. lubentes.
Ubi quid surripuere, operto capitulo calidum bibunt, Acid. ubi quom sorbuere calidum, operto capitulo bibunt.
Tristes atque ebrioli incedunt: eos ego si offendero,
Ex unoquoque eorum exciam crepitum polentarium.
Tum isti qui ludunt datatim servi scurrarum in via,
Et datores, & factores omnes subdam sub solum. Lamb. datores & fautores.

11. *Constant.*] Id est, simul stant. *Drapetæ.*] Quærunt cur Græcos *fugitivos* appellet? an quia tanquam servi, ab iis, quibus mercenarias operas dabant, aufugerint? an sectæ desertores? an denique quia ultro citroque discurrerent? At respondet toto Dialogo Lucianus quosdam appellari sic potuisse vere & bona fide, quia drapetæ vel fugitivi sub pallio philosophico interdum latebant, & dominorum inquisitionem frustrabant. *Gronovius.*

13. *Thermopolio.*] *J. Lipsius* argumentis vincit, non in usu solum antiquitus *Calidam*, sed, quod miremur, in deliciis fuisse. Inde & apud Plautum fieri mentionem *Thermopolii*, cum hilarior Invitatio describatur, aut solutior luxus: ut hic de ebriosis. Vide Trinum. 4. 3.

14. *Calidum bibunt.*] *Calida* olim bibebantur & solitaria, & infusa vinos atque hæc gulonibus ex[illegible]ta maxime, & laudata. quam mixtionem, præter cæteros, probat clarissime Plautus, qui vinum ita mixtum intelligens, *Calidi* nomine uti, non *Calidæ* hic voluit. *Lipsius.* Vid. Asinar. 2. 4. vs. 89. Trin. 4. 3.

16. *Crepitum.*] Meurs. Exerc. Crit. lib. 2. cap. 5. Part. 2. inter cætera docet, crepitum ventris interdum etiam metu emitti, quemadmodum hic Curculio minetur Philosophis, ita se eos pugnis excepturum, ut præ anxietate & metu emissuri sint polentarium. *Polentarium.*] Ex polenta comesta natum: vel qui polentam oleat. Polentam Græci ἄλφιτα vocant. Vide Plin. lib. 18. cap. 7. *Lamb. Taubm.*

17. *Datatim.*] *Datatim ludere*, erat pila ludere: propterea quod dabatur. unde quidam *datores* dicebantur in lusu pilæ, qui pilam dabant: alii autem *factores*, qui faciebant, id est, qui feriebant & ludebant, quique in factiones erant divisi, id est, ut dicimus, *in partes*. Genera autem ludendi fuisse videntur *Datatim*, *Raptim*, *Expulsim*. Novius apud Nonium: *In molis ludunt raptim pila, datatim morsa.* Varro apud Non. *Videbis Romæ in foro ante lanienas pueros pila expulsim ludere.* Turneb.

18. *Et datores & factores.*] Non Turnebum solum video serio ponere, *factores* dictos, qui faciebant, quod fit, qui feriebant & ludebant, quique in factiones erant divisi: non Hadr. Junium, *Factorem*, qui alteri parti sive factioni dat operam obstruendo, pellendo, & excursus metam signando: sed etiam Scaligerum ad Manilium, *factiones* proprie in lusu pilæ dictos & *factores*. Auctor illi hic Plautus & Pollux, ex quo adducit: ἐφ' ἣν καταθέντες τὴν σφαῖραν, ἑτέρας δύο γραμμὰς κατόπιν ἑκατέρας τῆς τάξεως καταγράψαντες. At locus est lib. 9. cap. 7. ubi invenies τῆς τάξεως. Nunquam vero concoquere potui *facere pilam* pro ferire: à factionibus autem ludentium, si quæ dictæ sunt, collusores dictos *factores*, & *factores* esse alicujus factionis homines tum credam, quum videbo à factionibus in Circo,

quæ

Proinde se domi contineant, vitent infortunio.
PH. *Recte hic monstrat, si imperare possit. nam ita nunc mos viget,*
Ita nunc servitium st: profecto modus haberi non potest.
CU. *Ecquis est, qui mihi commonstret Phædromum genium meum?*
Ita res subita est: celeriter mihi hoc homine convento est opus.
PA. *Te ille quærit.* PH. *quid si adeamus? heus, Curculio, te volo.*
CU. *Quis vocat? quis nominat me?* PH. *qui te conventum cupit.*
CU. *Haud magis cupis, quam ego te cupio?* PH. *ô mea opportunitas!*
Curculio exoptate, salve. CU. *salve.* PH. *salvom gaudeo*
Te advenire. cedo tuam mihi dextram, ubi sunt spes meæ?
Eloquere obsecro, hercle. CU. *eloquere, te obsecro, ubi sunt meæ?*
PH. *Quid tibi est?* CU. *tenebræ oboriuntur, genua inedia succidunt.*
PH. *Lassitudine, hercle, credo.* CU. *retine, retine me, obsecro.*
PH. *Viden' ut expalluit! datin' isti sellam, ubi assidat, cito,*

Mss. vitent infortunia.
Pont. imperare.

quæ sine controversia fuerunt, aurigas vocatos esse *factores*. Quin sermo parasiti mere nugax est: nam quia *datores* appellavit, solent autem jurisconsulti conjungere hæc duo, *dare facere*, tum in re venerea utrumque connectitur; quasi de alterutro horum loqueretur, quum appellandos haberet *datores* hos datatim ludentes, quasi plenius dicit *& datores & factores*: non quod hæc vox ea in re proprie quid significet, sed risus gratia. Nec contemnendus adeo Lambinus, qui alludi ad turpem verborum significationem suspicatus est. Neque enim ut hoc valeat, oportet libidini locum in via publica fuisse. Captatur vocabulum, perinde quasi dixissent: *& qui dant & qui faciunt.* Si datores refers ad priora, videtur loqui de usu pilæ: si ad posterius, de re turpi, vel quos oportet dare facere. Quo joci genere constat omnis Plautus. *Gronovius. Et factores.*] *Factores* propriè in ludo pilæ dicebantur & *factiones* Græcis *σφαιρίζειν*. Vide Scalig. ad Manil. lib. 1. & 5. Et Nomencl. Junii. *Solum.*] Pro solea calceamentorum. Vide Trinum. 4. 3. *Lamb.*

19. *Vitent infortunio.*] Sic Trucul. act. 2. 2. *Vitare malo* eleganter. *Taub.*

20. *Si imperare posset.*] Id est, imperando assequi possit, ut quod monstrat, fiat. Lambini Glossa explosa, lego: *Recte hic monstrat, se imperare posse*, hoc est, satis verbis ostendit, qualis factis & quam impotens demum futurus sit, siquidem Imperator evadat scilicet. *Douz.*

21. *Ita nunc servitium est.*] Ita est, tales nunc servi sunt. *Lamb.*

22. *Genium.*] V. N. Bacchid. & Capteiv. 4. 2.

29. *Meæ.*] Diversa sperant Phædromus & Curculio. Ille pecuniam ex Caria; hic parasitus, mensam instructam. Illius pecuniariæ; hujus cibariæ spes sunt. *Boxh.*

 33. Et

Et aqualem cum aqua? properatin' ocyus? CU. *animo male est.*
PH. *Vin' aquam?* CU. *si frustulenta est, da obsecro, hercle, obsorbeam.*
PH. *Væ capiti tuo.* CU. *obsecro; hercle, facite ventum ut gaudeam.*
PH. *Maxume.* CU. *quid facitis quæso?* PA. *ventum.* CU. *nolo equidem mihi*
Fieri ventulum. PH. *quid igitur vis?* CU. *esse, ut ventum gaudeam.*
PH. *Juppiter te dique perdant.* CU. *perii, prospicio parum,*
Os amarum habeo, dentes plenos, lippiunt fauces fame,
Ita cibi vacivitate venio laxis lactibus.
PH. *Jam edes aliquid.* CU. *nolo, hercle, aliquid: certum quam aliquid mavolo.*
PH. *Immo si scias, reliquiæ quæ sint.* CU. *scire nimis lubet*

33. *Et aqualem cum aqua.*] Ut quasi exanimato aquam offundat. Vid. Milit. 4. 8. *Frustulenta.*] Id est, frustis carnium effera. *Taub.*

35. *Ventum ut.*] Ambigue dictum est: vel, facite ventum sive *ventulum*: vel facite ut gaudeam ventum, id est, me venisse. itaque mox subjicit, ut *ventum gaudeam.* Turn. Dicit paullo post Curculio se nolle sibi *fieri ventulum. Ventulum* dixit potius quam, *ventum*, ut sic, sublata ambiguitate, intelligeretur planius quid vellet. *Boxhorn.*

39. *Os amarum habeo.*] Medicæ artis placita, velut aliud agens, lepidissimus Poëta inseruit. *Cæl. Rhodig.* lib. 13. 24. *Dentes plenos.*] *Pleni dentes* non sunt mutandi in *blennos.* Nam βλέννος Græcum non convenit. Plenos dentes vocavit Plautus, obtusos, hebetes, situ jam, præ fame & edendi longa inertia, crassiores factos. Ut illa quæ non exercentur, rubigine & situ obducuntur, & sic pleniora evadunt; acutiora autem, & subtiliora, quæ sunt in continuo exercitio, ut ferri acies. Parasitus igitur, qui diu dentes non exercuerat, sibi illos plenos esse & crassos, obtusosque, situque occupatos queritur. Sic *plenum filum* pro crasso dixerunt, & subtili opposuerunt; *pleno stamina filo.* Salmas. *Lippiunt.*] Jocosa & audaci translatione, famelici *fauces* dixit *lippire*: ex eo, credo, quod, cum in fame os amarescat, salivaque concretior reddatur, & hærescat faucibus, dentibus, palato; & arenosa etiam quædam ore patente fila lentore suo deducat; lippitudinem oculorum imitari videtur. *Turneb.*

40. *Laxis lactibus.*] Perperam scribitur, *lassis lactibus*: vel potius accipitur perperam, non scribitur. nam *lactibus lassis* declarant, defatigatis; at debebant, inanibus, nam *lassis* & *laxis* promiscua veterum scriptura est; ut iisdem *adassint* & *adaxint.* Ut autem distenduntur saturitate, ita vacuitate laxantur intestina, non lassantur. *J. Gulielm.*

41. *Nolo, hercle, aliquid.*] Per *aliquid* ergo incertum quid, vagum, quod abest, & digito in præsens monstrari non potest, & quod quid, aut quale, aut ubi sit nescias, significatur. Phædromus dixerat; *Jam edes aliquid*; idem est, ac si dixisset, *edes nescio quod.* Certum ergo quid mavult Curculio. *Boxhorn.*

43. *Illic*

Ubi sient: nam illis conventis sane opus est meis dentibus.
PH. *Pernam, abdomen, sumen, suis glandium.* CU. *ain' tu omnia hæc?*
In carnario fortasse dicis. PH. *immo in lancibus:*
Quæ tibi sunt parata, postquam scimus venturum. CU. *vide,*
Ne me ludas. PH. *ita me amabit, quam ego amo, ut ego haud mentior.*
Sed quo te misi, nihilo sum certior. CU. *nihil attuli.*
PH. *Perdidisti me.* CU. *invenire possim, si mihi operam datis.* — *Gron.* si mihi operam datas.
Postquam tuo jussu profectus sum, perveni in Cariam.
Video tuum sodalem, argenti rogo uti faciat copiam.
Scires velle gratiam tuam; noluit frustrarier:
Ut decet velle hominem amicum amico, atque opitularier:
Respondit mihi paucis verbis, atque adeo fideliter,
Quod tibi est, item sibi esse magnam argenti inopiam.
PH. *Perdis me tuis dictis.* CU. *immo servo, & servatum volo.*
Postquam mihi responsum est, abeo ab illo mœstus ad forum — *Diss.* abeo ab illo ad forum, mœstus Me illo frustra advenisse.

43. *Illis conventis.*] Conventionem, quam sermoni tribuere solemus, ad dentes suos dentientes per ridiculum accommodat, satis pol parasitice. Et alludit ad id, quod supra dixerat: PH. *Qui te conventum cupit.* Douza.

44. *Suis glandium.*] Vide Men. act. 1. 2.

49. *Invenire possim.*] Quod *Lambin.* de argento dictum videri cupit, ego de ipso Phædromo interpretor. At Parasitus in diversum sensum objectionem illam retorquens, quasi Phædromus dixisset: *Amisisti me:* (ambiguitas enim in verbo *perdidisti*) *possim*, inquit, *invenire te, si mihi operam addere volueris.* non aliovorsum, quam ad perditarum rerum, quibus recipiendis satagere solemus, fortuitam recuperationem respiciens. Quo etiam referenda, quæ sequuntur: PH. *Perdis me tuis dictis.* CU. *Imo servo & servatum volo.* Douza.

52. *Scires velle gratiam tuam.*] Frustra hic sudant interpretes. *Velle gratiam alicujus* est cupere aliquem demereri, vel certe non offensam velle. Contra *negligere gratiam alicujus*, est nolle in honorem alicujus facere. Cicer. pro Plancio: *Neque enim ad negligendam gratiam meam debet valere, quod dixit idem.* Nec vero valent hæc verba: ea usus est præfatione, ex qua intelligeres eum amicum. Sed est lusus Comici. Apparebat, inquit, eum te amicum velle. Hoc quum audit Phædromus & spectatores, exspectant, ut subsequatur, argentum numerasse. Contrarium autem evenit, & hoc apponitur gratiæ, quia genus est simplicis amoris non lactare: non agere, ut illi de quibus queritur Charinus in Andria 4. 1. *In denegando modo queis pudor paululum adest: nam ubi tempus promissa jam perfici, tum coacti necessario se aperiunt.* Ex ipso facto, non aliqua præfatione hoc colligit. Gronovius.

Me illo frustra advenisse. forte aspicio militem:
Aggredior hominem: saluto adveniens. Salve, inquit mihi,
Prehendit dextram, seducit, rogat quid veniam Cariam.
Dico me illo advenisse, animi caussa. ibi me interrogat
Ecquem in Epidauro Lyconem trapezitam noverim?
Dico me novisse. quid Lenonem Cappadocem? annuo
Visitasse. sed quid eum vis? quia de illo emi virginem
Triginta minis, vestem, aurum: & pro iis decem coaccedunt minæ.
Dedisti tu argentum? inquam. immo apud trapezitam situm est,
Illum quem dixi Lyconem: atque ei mandavi, qui annulo meo
Tabulas obsignatas attulisset, ut daret operam,
Ut mulierem à lenone cum auro & veste abduceret.
Postquam hoc mihi narravit, abeo ab illo. revocat me ilico,
Vocat ad cœnam: religio fuit, denegare nolui.
Quid si adeamus, ac decumbamus? inquit. consilium placet.
Neque diem decet me morari, neque nocti nocerier.
Omnis res parata'st: & nos, quibus paratum est, assumus.
Postquam cœnati atque appoti, talos poscit sibi in manum.
Provocat me in aleam, ut ego ludam: pono pallium.
Ille suum anulum opposuit. invocat Planesium. Dousa. opposivit antiq.
PH. *Meosne amores?* CU. *tace parumper. jacit voltorios quatuor.*

60. *Prehendit dextram.*] Comitatis & benevolentiæ indicium maxime apud Græcos. *Lambin. Cariam.*] Pro in Cariam.

66. *Apud trapezitam situm est.*] Solebant Veteres nummos suos non eos solum, quos aliis debebant; sed & quos nulli debebant apud Trapezitas collocare. *Lambin.*

71. *Religio fuit.*] Verba sunt, Parasiti significantis *se*, (ut vulgi verbis utar) *conscientiam fecisse*, si homo ipse parasitus ad cœnam vocatus non iret. *Budæus.* Vide Merc. act. 5. 2. Sticho, act. 2. 1.

73. *Me morari.*] Dicit Parasitus, facile se consensisse, ut illico cœna committeretur, etiamsi adhuc nimis tempori esset. Non enim Parasiticæ disciplinæ professorem decere, ut diem moretur, seu, ut patiatur sibi moram afferri à die, quo minus luce cœnet. Ne decere etiam, ut nimis tarde cœnando nocti noceatur, atque ita somno decedat. *Lambinus. Nocti nocerier.*] *Nocti nocet*, qui non recipit se domum ante noctem, ut cœnet. *Idem.*

76. *In aleam.*] *Dousa* docet, *alea* nomine, universa istiusmodi ludorum genera indifferenter comprehensa antiquitus. *Pono pallium.*] Ut ego, à milite provocatus, ludere possim (fortasse quia nummos non habebat) *pono*, id est, depono pallium, tanquam pignus. Cui miles *opposuit annulum*. Lambin. Vide Bacchid. 4. 4. Capt. 1. 1. Asin. 4. 1.

79. Nutri-

Talos arripio, invoco almam meam nutricem Herculem.
Jacto basilicum, propino magnum poculum: ille ebibit:
Caput deponit: condormiscit. ego ei subduco anulum.
Deduco pedes de lecto clam, ne miles sentiat.
Rogant me servi, quo eam? me dico ire, quo saturi solent.
Ostium ubi conspexi, exinde me illico protinam dedi.
PH. *Laudo.* CU. *laudato, quando illud quod cupis, effecero.*
Eamus nunc intro, ut tabellas consignemus. PH. *num moror?*
CU. *Atque aliquid prius obtrudamus, pernam, sumen, glandium:*
Hæc sunt ventri stabilimenta, panem & assa bubula,
Poculum grande. aula magna: ut satis consilia suppetant.
Tute tabellas consignato: hic ministrabit: ego edam.
Dicam quemadmodum conscribas. sequere me hac intro.
PH. *sequor.*

79. *Nutricem Herculem.*] Legendus est locus ad hunc modum, & interpungendus:

—— *Tace parumper. jacit volturios quatuor.*
Talos arripio, invoco ἄλφιαν meam nutricem. Hercule
Jacto bolis Chium. ——

Dicit Parasitus se invocasse ἄλμαν nutricem suam: quibus verbis facete ludit & jocatur, quasi nutricem, quæ sibi sit, non designet, sed epitheto, quod perpetuum est, *halma* ornet: cum tamen intelligat ἄλμην, id est, lepores, jocos, atque sales, venustatemque suam: iis quippe artibus victum sibi quærebant Parasiti, merebanturque sales isti *nutricis* nomen. Addit, *Hercule:* quod est affirmantis de successu aleæ, cum tam prosperum habuisse vix quisquam crederet; affirmantis, inquam, cum jurisjurandi religione de eo. Quatuor autem jactus sive boli fuerunt: hinc ista intelligenda; *jacit volturios quatuor.* Miles misit, singulis illis talorum jactibus & bolis quatuor, *volturium* sive *canem*: At vero Parasitus inquit de se, *jacto bolis Chium.* Singulis scilicet bolis talorum, quos jactavit, *Chium*, id est, *senionem* misit, & vicit. *Petitus.* Lege: *almam meam nutricem Herculem.* Ut alibi: *Sanctam Saturitatem, Lubentiam, Commoditatem, Suavem Saviationem* deas facit. *Tan. Faber.* Vera omnino est *Lipsii* sententia de decimis Heraculaneis locum hunc interpretantis. Præterea ipse Hercules inter πολυφάγους nominatissimus. Cum libri scripti non varient, ad alias conjecturas decurri non potest. Nec vero aliter licet exponere quod vulgatum est. *Salm.*

81. *Caput deponit.*] Vide Aulular. act. 3. 6.

88. *Stabilimenta.*] Sic Horat. 2. Sat. 3.

Deficient inopem venæ te: ni cibus, atque
Ingens accedat stomacho fultura ruenti.

Panem.] Haud dubie legendum est, *panem.* Nec ordo verborum Nominativum exigere videbitur, si ista; *Hæc sunt ventri stabilimenta*; parenthesios notæ includantur; aut, *hæc sunt*, accipias pro, *quæ sunt.* Boxhorn.

ACTUS TERTIUS.

LYCO, CURCULIO, LENO.

Beatus videor: subduxi ratiunculam,
Quantum æris mihi sit, quantumque alieni siet.
Dives sum, si non reddo eis, quibus debeo:
Si reddo illis quibus debeo, plus alieni est.
Verum, hercle, vero cum belle recogito, Dous. cum vere recogito.
Si magis me instabunt, ad Prætorem sufferam. Cam. mi.
Habent hunc morem plerique argentarii,
Ut alius alium poscant, reddant nemini:
Pugnis rem solvant, si quis poscat clarius. Lamb. poscat durius.
Qui HOMO mature quæsivit pecuniam,
Nisi eam mature parsit, mature esurit. Lamb. ea.
Cupio aliquem emere puerum, qui usurarius
Nunc mihi quæratur. usus est pecunia.
Cu. *Nil tu me saturum monueris: memini & scio.*
Ego hoc effectum lepide tibi tradam: tace.
Edepol næ ego hîc me intus explevi probe,
Et quidem reliqui in ventre cellæ uni locum,
Ubi reliquiarum reliquias reconderem.

1. B*Eatus.*] Id est, dives. Vide Pœnul. act. 1. 2. *Subduxi rat.*] Capt. act. 1. 2.

5. *Cum belle recogito.*] In Langianis fuit, *cum velle recogito*, quod *J. Gulielm.* vitiosa illa scribendi ratione habet pro *belle*. Bellum esse videtur avaro trapezitæ, non reddere, quod debeat, nisi in jure coactum. *Taubm.*

6. *Ad prætorem sufferam.*] Barbarum est, *sufferre ad prætorem*, pro, deferre: apage igitur *sufferant*. Recte Lambinus duci, rapi, trahi, ut scilicet ibi Jupiter auxilium mihi sit, dum vel abjuro, vel bonam copiam ejuro. Ut & infra act. 5. sc. 3. *Pessime metui, ne hodie mihi apud prætorem solveret.* Gronovius.

10. *Qui homo mature.*] Hunc locum *Charisius* lib. 2. ita explicat: Qui homo tarde, id est, vix & ægre quæsiit pecuniam, nisi ei cito pepercerit, cito esurit. *Lambin.*

12. *Usurarius.*] *Puer usurarius* est catamitus. Vide Amphitr. Argum. Turneb. lib. 3. 12.

14. *Nil tu me saturum.*] Verba sunt Curculionis ad Phædromum, & quidem ab eo discedentis, ac moniti, ut bene rem gereret. Dicit autem, saturum officii non esse monendum; Parasiti enim, per acceptum saturitatis beneficium, quod æstimant maximum, iis, à quibus laute excepti sunt, omnino & imprimis, nec monitos, ad res bene gerendas obstrictos se putant. *Boxhorn.*

19. *Operto*

Quis hic est, qui operto capite Æsculapium
Salutat? attat! quem quærebam: sequere me.
Simulabo quasi non noverim. heus tu! te volo.
LY. *Unocule salve.* CU. *quæso, derideśne me?*
LY. *De Coclitum prosapia te esse arbitror:*
Nam ii sunt unoculi. CU. *catapulta hoc ictum est mihi*
Apud Sicyonem. LY. *nam quid id refert mea.*
An aula quassa cum cinere effossus fiet?
CU. *Superstitiosus hic quidem est: vera prædicat:*
Nam illæc catapultæ ad me crebro commeant.
Adolescens, ob Rempublicam hoc intus mihi
Quod insigne habeo, quæso, ne me incomities.
LY. *Licetne inforare, si incomitiare non licet?*
CU. *Non inforabis me quidem: nec mihi placet*
Tuum profecto nec forum, nec comitium.
Sed hunc, quem quæro, commonstrare si potes,
Inibis à me solidam & grandem gratiam.
Lyconem quæro trapezitam. LY. *dic mihi*
Quid eum nunc quæris? aut cujatis? CU. *eloquar.*

19. *Operto capite.*] V. N. Amphitr. act. 5. sc. 1. vs. 42.

23. *De Coclitum.*] *Varr.* lib. 6. *Cocles quasi ocles, qui unum haberet oculum.* Plin. lib. 11. 37. *Qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocabantur: qui parvis utrisque, Ocellæ.*

24. *Catapulta hoc.*] *Hoc* ἀοριστικῶς dicitur: nempe, malum, aut vulnus, quo unoculus factus sum, catapulta ictum, inflictum mihi est. *Boxhorn.* Capt. 4. 2.

25. *Sicyonem.*] *Sicyon*, urbs vetustissima in Peleponeso, non procul a Corintho.

27. *Superstitiosus.*] Id est, divinus seu vates, & ariolus: ἔνθεος καὶ θεόφοιτος. *Scalig.* V. N. Amphit. act. 1. sc. 1. vs. 67.

28. *Catapultæ.*] Ergo *Catapulta* non solum tormentum, sed etiam telum est, ut infrà act. 5. 3. Turneb. lib. 15. 1.

29. *Hoc intus mihi.*] Gruterus *incussum.* Acidalius *ictus.* Pareus *ulcus.* Salmasius *inustum.* Qui nescit, cur Interpretes hæserint, & *intus mihi* nil aliud esse pronunciat, quam in me, in ore meo, vellem hujus generis loquendi aliquod exemplum afferre dignatus esset. Liceat igitur & nobis conjicere: *Adolescens, ob rempublicam hoc virtutis mihi Quod insigne habeo.* Gronovius.

30. *Ne me incomities.*] *Incomitiare significat tale convitium facere, pro quo necesse sit in comitium, hoc est, in conventum venire.* Festus.

31. *Non inforabis.*] Jocus ex ambiguo, alludens ad *Forum* & *Comitium.* Etiam *Scaliger* in Priap. monuit, *Perforare* περαίνειν, flagitiosum verbum esse.

35. *Inibis à me.*] Gratiam ab aliquo inire, *est dato beneficio alicujus gratiam & amicitiam mereri.* Donat. ad Eunuch. act. 3. sc. 5.

37. *Cujatis.*] Vide Menæch. act. 2. 2.

Ab Therapontigono Platagidoro milite.
LY. *Novi edepol nomen: nam mihi istoc nomine,*
Dum scribo, explevi totas ceras quatuor.
Sed quid Lyconem quæris? CU. *mandatum'st mihi,*
Ut has tabellas ad eum ferrem. LY. *quis tu homo es?*
CU. *Libertus illius, quem omnis Summanum vocant.*
LY. *Summane, salve. qui Summanus? fac sciam.*
CU. *Quia vestimenta, ubi obdormivi ebrius,* al. ubi obdormivit ebrius.
Summano: ob eam rem me omnes Summanum vocant.
LY. *Alibi te meliu'st quærere hospitium tibi,*
Apud me profecto nihil est Summmano loci.
Sed istum, quem quæris, ego sum. CU. *quæso, tune is es*
Lyco trapezita? LY. *ego sum.* CU. *multam me tibi*
Salutem jussit Therapontigonus dicere,
Et has tabellas dare me jussit. LY. *mihin'?* CU. *ita.*
Cape, signum nosce. nostin'? LY. *quid ni noverim?*
Clypeatus elephantum ubi machæra dissicit.
CU. *Quod istic scriptum est, id te orare jusserat,*
Profecto ut faceres, suam si velles gratiam.
LY. *Concede, inspiciam quid sit scriptum.* CU. *maxime,*
Tuo arbitratu, dum auferam abs te id quod peto.
LY. *Miles Lyconi in Epidauro hospiti suo*
Therapontigonus Platagidorus plurimam
Salutem dicit. CU. *meus hic est, hamum vorat.*

40. *Dum scribo.*] Dum ei per syngrapham, ob acceptam pecuniam caveo. *Turneb.* *Totas ceras.*] De *ceratis tabellis* V. N. Asin. 4. 1. & alibi. Item *Joh. Meursium* Opin. lib. 1. 12. ubi etiam docet, quid *Prima*, quid *Ultima* cera sit.

46. *Summano.*] *Summanus* deus est Manium summus, (unde & dictus) id est, *Pluto*, qui omnes avarissime rapit in suum thesaurum. inde *summanare*, pro avide rapere & furari, Summani more, finxit lepidus Poëta. *Turneb.* lib. 11. 7. Putat Meursius, *Summanare* dixisse Plautum propter euphoniam, pro *submanare*, id est, ὑποχείριον ποιεῖν: & ludere voluisse in alliteratione.

53. *Signum nosce.*] V. N. Amph. act. 1. sc. 1. vs. 265. Bacchid. 4. 6.

54. *Machæra dissicit.*] Lego:
Clypeatus elephantum ubi machæra dirigit.
Dirigere proprie est διχοτομεῖν, in duas partes rectas & æquales scindere. *Titinnius* apud Nonium: *pernam totam dirigit.* Male apud Nonium *diligo* pro *dirigo*. Festi Abbreviator: *dirigere apud Plautum invenitur pro discindere.* Sic ibi scribendum. Nam vetus liber qui penes me est, habet *discidere*. editur: *discedere*. Salmasius.

61. *Hamum vorat.*] Tabellis, quas legit, capietur, ut hamo pisces. *Lambin.*

74. *Pere-*

Ly. *Tecum oro, & quæso, qui has tabellas afferet*
Tibi, ut ei detur, quam istic emi virginem,
Quod te præsente istic egi, teque interprete,
Et aurum, & vestem: jam scis, ut convenerit.
Argentum des lenoni. huic des virginem.
Ly. *Ubi ipsus? cur non venit?* Cu. *ego dicam tibi;*
Quia nudius quartus, venimus in Cariam
Ex India: ibi nunc statuam volt dare auream
Solidam faciundam ex auro Philippeo, quæ fiet
Septempedalis: FACTIS MONUMENTUM SUIS.
Ly. *Quamobrem istuc?* Cu. *dicam: quia enim Persas, Paphlagonas,*
Synopeas, Arabas, Caras, Cretanos, Syros, — *Al. Arabes. Alii, Arabem.*
Rhodiam atque Lyciam, Perediam & Perbibesiam,
Centauromachiam, & Classiam Unomammiam,
Libyamque oram omnem Conterebromiam.
Dimidiam partem nationum usque omnium
Subegit solus intra viginti dies.
Ly. *Vah!* Cu. *quid mirare?* Ly. *quia enim in cavea si forent*
Conclusi, itidem uti pulli gallinacei,
Ita non potuere uno anno circumirier.
Credo, hercle, te esse ab illo: nam ita nugas blatis. — *Al. te esse ab illo jam. Ita enim nug.*

74. *Perediam, &c.*] *Perediam & Bibesiam Plautus cum dixerit, intelligi voluit cupiditatem edendi & bibendi.* Festus. Venuste, ut nihil supra, *Perediam & Perbibesiam*, ut Provinciarum nomina commentus est: ita ut prius *Perediæ* nomen referat, & esca tamen comitem continuo potionem, quæ *Perbibesia* nomine exprimatur, attrahat. *Classiæ* vero *Unimammiæ* figura Comica & fictione exercitum Amazonum significat: cum & *classis* exercitum declaret: & constet, ferramento candente alterutram sibi adussisse mammam Amazones, ut una tantum eis reliqua esset. Sed tantum exercitum pro terra Amazonum audiri vult, & regionum terminatione formavit. Quin & *Centauromachia* jocularitet hic Thessaliam significat, cujus olim partem tenuisse Centauros è Poëtis notissimum est. Et, *Libyamque oram omnem Conterebromiam*, cum dicit, jocatur novato verbo, significans omnem illam terram, quam Liber Pater exercitu lustravit, quamque obeundo contritus & fatigatus est. *Turneb.* Arbitror designari hic Libyam illam, quæ v[illegible] est ferax, eamque vocari ideo *Conterebromiam*, quod Bromium, hoc est, uvas si[illegible] vinum conterat. Vindemiam celebra[illegible] satis dixi. *Grut.*

82. *Credo hercle te esse* [illegible] Nugas blaxit, qui negat hic Lamben[illegible] aut alios interpretes quicquam vidisse: esse enim hic

Cu. *Immo etiam porro, si vis, dicam.* Ly. *nihil moror.*
Sequere hac; te absolvam, qua advenisti gratia.
Atque eccum video. Leno salve. Le. *Di te ament.*
Ly. *Quid hoc, quod ad te venio?* Le. *dicas quid velis.*
Ly. *Argentum accipias, cum illo mittas virginem.*
Le. *Quid, quod juratus sum?* Ly. *quid id refert tua,*
Dum argentum accipias? Le. *QUI MONET, quasi adjuvat.*
Sequimini. Cu. *Leno, cave in te sit mihi mora.*

hic significare edere, & *esse ab illo*, parasitum illius esse. Tam hercle, quam quod Pœnul. 2. 2. *Esne tu, an non es ab illo milite Macedonico:* & Milite 2. 2. *Quemque à milite hoc videritis.* Gronov. *Blatis.*] An *blattis* leg. vide Epid. 3. 1.

88. *Juratus sum.*] Scil. me virginem Phædromo traditurum. *Lamb.*

90. *Mihi mora.*] In hac Comœdia, & hoc præsertim actu tertio, existimat *Gulielm. Canterus* nov. lect. lib. 4. cap. 1.. aliquot Scenas desiderari.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

* *CHORAGUS.*

Edepol nugatorem lepidum lepide hunc nactu'st Phædromus.
Halophantam an sycophantam hunc magis esse dicam nescio.
Ornamenta, quæ locavi, metuo ut possim recipere.
Quanquam cum istoc mihi negoti nihil est: ipsi Phædromo

Lamb. hunc halophantam an sycophantam esse mag.

* *Choragus.*] *Choragos* vocant hodie eos, qui pecunia sua chorum conducunt & instruunt; ac primitus χοραγὸς dicebatur is, qui erat vere ἡγεμὼν τοῦ χοροῦ: cujus erat officium, videre ne imperitia chori aut lascivia vetus Musica corrumperetur, sed pura atque sincera servaretur. *Casaub.* Chorus est pars inter actum & actum; vel potius post actum, introducta cum concentu, &c. Fuit autem per initia Chorus monoprosopus in Fabulis. Unus enim quispiam prodibat, civium vitia recensens; idque sine cantu. Talis est apud Plautum *Choragus* in Curculione. Deinde alter additus, ut interrogationibus & responsionibus explerent animos varietate. Summa enim laus in Poetica, novitas. *Scalig.*

2. *Halophantam.*] Recte se habet *Halophanta.* Non reperitur tamen hoc nomen apud Græcos, sed fictum est à Comico, ut olim bene *Scaliger* censuit ab habitu marino. Ἁλοφάντης, ut συκοφάντης. Nam & φαντάζεσθαι Græci pro decipi & συκοφαντεῖσθαι dixere. Hesychius, φαντάζομαι, συκοφαντοῦμαι. Et ita apud Aristophanem legitur. Sed & φαίνειν absolute pro συκοφαντεῖν posuerunt. Ut idem Aristophanes. Τὴν μαγίδα φαίνεις αὐτοῦ θρυαλλίδος. Item τίς ὁ φαίνων ἐστίν. Sic ἁλοφάντης, maritimus est Sycophanta cum habitu thalassico. Alioquin & ὁλοφάντης etiam diceretur omnia mentiens & fallens, non ut inepte eam explicat breviator Festi. *Salmas.*

6. *Quo*

Credidi; tamen asservabo. sed dum hic egreditur foras,
Commonstrabo, quo in quemque hominem facile inveniatis loco,
Ne nimio opere sumat operam, si quem conventum velit,
Vel vitiosum, vel sine vitio: vel probum, vel improbum.
Qui perjurum convenire volt hominem, mitto in Comitium.
Qui mendacem & gloriosum, apud Cloacinæ sacrum.
Ditis damnosos maritos sub Basilica quærito.
Ibidem erunt scorta exoleta, quique stipulari solent.
Symbolarum collatores apud forum piscarium.
In foro infimo boni homines, atque dites ambulant.
In medio propter Canalem, ibi ostentatores meri.
Confidentes, garrulique, & malevoli supra Lacum.
Qui alteri de nihilo audacter dicunt contumeliam,

6. *Qui in.*] Pro, *in quo*. dignumque animadversione similium morum homines aliis in locis urbis reperiri solitos, non Romæ modo sed & Athenis. *Casaub.*

7. *Sumat operam.*] Scilic. quis vestrum. *Boxhorn.*

9. *Comitium.*] Id est, ad puteal Libonis: quod ara fuisse videtur in comitio, in gradibus ipsis ad lævam Curiæ sita, in quam jurari solebat. Non sine caussa perjuros dicit in comitio esse. nam in comitio, ubi jus dicebatur, erant litigiosi. Et *comitiales homines*, qui religionem jurisjurandi parum colere noverant. *Turneb.*

10. *Apud Cloacinæ sacrum.*] Aurelius Victor in Foro Romano ponit Ædem Veneris Cloacinæ. Circa eam versatus (non enim habitasse) indicat Plautus. *Gronov.*

11. *Sub Basilica.*] V. N. Capt. act. 4. 2.

12. *Quique stipulari solent.*] Et hoc fuisse genus male suadentium credibile est. Suetonius Vitellio: *Tum fœneratorum & stipulatorum publicanorumque, qui unquam se aut Romæ debitum, aut in via portorium flagitassent, vix ulli pepercit.* Rud. 5. 3. *Cedo quicum habeam judicem, ni dolo malo instipulatus sit.* Sic autem MS. non *adstipulari*, ut Passeratius voluit. *Gronov.*

15. *Canalem.*] *Caniculæ forenses, homines pauperes dicti: quod circa canalem fori consisterent.* Festus. Ad quod Scaliger: *Canaliculas forenses* vocat, ut etiam Græci ἀγοραίους, id est, χυδαίους.

16. *Supra lacum.*] *Lucrinum* de quo suspicati nonnulli, facile hinc dimittimus, qui tam longe ab urbe Roma aberat. Sane Aurelius Victor *vicum Jugarium*, ad cujus caput erat *Servilius*, itemque *lacum Juturnæ* ponit in regione octava, quæ Forum Romanum vocabatur. Sed in eadem ponit etiam multo nobiliorem *lacum Curtium*. Neque intelligo, quid sibi velint viri docti, qui Plauti tempore lacum Curtium nullum fuisse ajunt: etsi jamdudum hoc alius ex alio describat. Qui primus dixit, videtur significasse stagnum vel aquam ibi nullam ætate Plauti fuisse. Quare autem necesse est, quum dicitur *supra lacum*, intelligi lacum stagnantem? Locus nempe ipse, ubi lacus fuerat, sive tempore Romuli sive paullo post Consules de plebe, & diu ante Plauti ætatem & postea Livii Tacitique ætate *Lacus Curtius* dicebatur. Et eum intelligere malo. *Gronov.*

17. *De nihilo.*] Vide Mostell. act. 3. 2.

19. *Sub*

Et qui ipsi sat habent, quod in se possit vere dicier.
Sub Veteribus, ibi sunt qui dant, quique accipiunt fœnore.
Pone ædem Castoris, ibi sunt, subito quibus credas male: Grut. delet ædem.
In Tusco vico, ibi sunt homines, qui ipsi sese venditant.
In Velabro vel pistorem, vel lanium, vel aruspicem,
Vel qui ipsi vortant, vel, qui alii subvorsentur, præbeant.
Ditis damnosos maritos apud Leucadiam Oppiam.
Sed interim fores crepuere: linguæ moderandum est mihi.

19. *Sub Veteribus, &c.*] De privatis fœneratoribus hoc est intelligendum. Hæ *Veteres* in foro tabernæ consistebant. Sequitur de publicis: *Pone ædem Castoris, &c.* Quod de Argentariis sive Trapezitis, accipi debet, quos ubique eo nomine vellicat Plautus, quasi male iis credatur, utpote qui sæpe foro cederent. Hi in ea parte fori, ubi templum fuit Castoris, tabernas suas habuerunt, ut privati in foro quoque eodem consistere solebant, sed in eo loco qui dicebatur, *sub Veteribus.* Salmas.

21. *Venditant.*] In Tusco vico homines liberi consistere soliti, qui se venales postularent. illudque Horat. 2. Sat. 3. *Tusci turba impia vici*, contra interpretes huc traho: cum fœneratores non in Tusco vico, sed sub *Veteribus* assidui fuerint. *Rævard.*

22. *Velabro.*] V. N. Capt. act. 3. 1. v. 29.

23. *Vel pistorem vel lanium.*] Quare omnes hoc & sequenti versu, utique sequenti, comprehensos accipiam pro iis, qui sese ad rem divinam privatam conductos cuperent, intereaque ibidem starent otiosi, & pistorem pro nescio quo fictore, qui pararit fictas hostias humilioribus, quod ex Gutherio huc allevere, nihil rationis video. Et est hoc, qualia illius multa. Tu vero pistorem & lanium accipe simpliciter, qui vulgo his verbis significantur. *Gronovius.*

24. *Vel qui aliis ut versentur.*] Hæc Lipsii conjectura est. MSS. *vel qui alii subver.* Hoc est, vel qui ipsi vertant ac mutent merces manuscularii negotiatores, vel præbeant institoribus merces, quibus exerceant negotiationem sub aliis, quas mutent dominorum vice. Finxit enim *subversari*, ut *suppromum*, *subballionem*, ille apud Quinctilianum *subcœnant*, Ovidius *subnuba lecti.* Vide de Pec. vetere lib. 4. cap. 14. *Gronovius.* *Ditis damnosos maritos.*] Scribendum; *Dites, damnosos maritos.* Ita legendum hic & supra. Et potest fieri ut in his duobus locis, dites & damnosi mariti versari soliti fuerint, ideo eundem versum de illis repetiit. Damnosos maritos appellant non profusos, qui scortantur & potant, sed quos uxores sumptuosæ & prodigæ damno feriebant, qui propter uxores multum impendebant. Nam *damnosus* est *δαπανηρός*. Aliud est homo damnosus, aliud maritus damnosus. Simpliciter damnosus est qui pro se sumptum facit. At damnosus maritus, is dicitur, qui propterea quod est maritus prodigæ, in uxorem nempe quæ sumptibus virum exhaurit. *Salmas.* *Leucadiam Oppiam.*] *Leucadiam Oppiam* cum dicit, opinor, domum intelligit Libertæ Oppiorum, quæ *Leucadia* vocabatur, in foroque habitabat: ad quam damnosi & nequam mariti plerumque divertebant. Certe in illa Urbis regione erat Oppiorum domus: cum ænigmatice *Oppios de Velia* nominet Cic. lib. 7. ad Attic. 13. Sed in antiquis voluminibus, *opiam* (ut sit, expectabo) scribitur: ut non dubitem pronunciare, *Leucadiam* fuisse Leucadiorum in foro stationem, ut *Græcostasin*, quæ à Græcis nomen habebat. *Turneb.*

4. Mon-

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

CURCULIO, CAPPADOX, LYCO.

I *TU pra, virgo: non queo, quod pone me est, servare,* — *Mss. Cam.* Et, tu prode, virgo.
Et aurum, & vestem omnem suam esse ajebat, quicquid hac haberet. — *Mss. Cam.* cuiquam hæc hab.
CA. *Nemo it inficias.* CU. *attamen meliusculum est monere.*
LY. *Memento promisisse te, si quisquam hanc liberali*
Caussa manu assereret, mihi omne argentum redditum iri,
Minas triginta. CA. *meminero. de istoc quietus esto.* — *Mss. Cam.* meminero de istoc, quietus esto.
Et nunc idem dico. CU. *& commeminisse ego hac volam te.*
CA. *Memini, & mancipio tibi dabo.* CU. *egon' ab lenone quicquam*
Mancipio accipiam? quibus sui nihil est, nisi una lingua,
Qui abjurant, si quid creditum est. alienos mancupatis,
Alienos manumittitis, alienisque imperatis.
Nec vobis auctor ullus est, nec vosmet estis ulli.

4. M*Emento prom. &c.*] Non assentior iis, qui admonitionem istam de evictione promissa, non Lyconi, sed Curculioni tribuunt, ea ratione, quasi nihil ad Lyconem pertineret. Sed hoc potius est. Stipulatio illa à Milite facta fuerat præsente Lycone, ut apparet infra act. 5. 3. Et quia Lyco pecuniam nomine Militis numerare debebat, ideo stipulatus fuerat Miles, si virgo manu adsereretur, Lenonem aut sibi aut Lyconi tanquam Militis negotiorum gestori, pecuniam reddere debere. Fuit itaque Lyco tanquam *adjectus* solutioni, ut JCti loquuntur. Ideo recte & caute loquitur Lyco. Non dicit *sibi* promissum, sed in genere *promissum* (scil. Militi stipulanti,) pecuniam *mihi* (tanquam adjecto) redditum iri. Et ideo ait, *sibi redditum iri*: quia numeraverat. quod de Curcul. dici non potest. Hic planiss. sensus est: & ita recte sequitur id, quod Curculio subjungit, *Et meminisse hæc ego volam te.* Quibus verbis Curculio id, quod quidem antea ignoravit, callide tamen arripit, quasi pro Milite sollicitus, cum suum ipse potius negotium gerat. *Pistoris.*

8. *Mancupio tibi dabo.*] Qui alteri quicquam mancupio tradit, ita dat quasi suum: ut accipientis illico faciat, dominiumque transferat pure atque in perpetuum, hoc est, sine diei atque conditionis adjectione: cum sit *mancipatio* actus legitimus: atque adeo cum auctor sit, de evictione teneatur auctoritatis nomine, qui rem accipientis non fecerit. *Faber* Semestr. lib. 2. cap. 23.

10. *Abjurant.*] *Abjurare*, est rem alienam perjurio negare, ait *Servius* ad illud 8. Æn. — *abjuratæque rapinæ.* Quanquam hujus explicatio huic potius loco convenit, quam Virgiliano.

12. *Auctor.*] *Auctor* is est, qui rem

S suo

Item genus est lenonium inter homines, meo quidem animo,
Ut muscæ, culices, pedesque, pulicesque,
Odio & malo & molestiæ: bono usui estis nulli.
Nec vobiscum quisquam in foro frugi consistere audet.
Qui constitit, culpant eum, conspuitur, vituperatur:
Eum rem fidemque perdere, tametsi nihil fecit; ajunt.
LY. *Edepol Lenones, meo animo, novisti, lusce, lepide.*
CU. *Eodem, hercle, vos pono & paro. parissumi estis iibus.* Prisc. hibus.
Hi saltem in occultis locis prostant, vos in foro ipso.
Vos fœnore, hi male suadendo, & lustris lacerant homines;
Rogitationes plurimas propter vos populus scivit,
Quas vos rogatas rumpitis: aliquam reperitis rimam.
Quasi aquam ferventem, frigidam esse, ita vos putatis leges.
LY. *Tacuisse mavellem.* CU. *au! male meditate* Scal. haud male, &c.
male dicax es.
CU. *INDIGNIS si male dicitur, maledictum id esse dico:* Lamb. duco.
Verum si dignis dicitur benedictum'st, meo quidem animo.
Ego mancipem te nihil moror, neq; lenonem alium quemquam.
Lyco, nunquid vis? LY. *bene vale.* CU. *vale.* CA. *heus tu,*
tibi ego dico.
CU. *Eloquere, quid vis?* CA. *quæso ut hanc cures, bene ut*
sit isti.
Bene ego istam eduxi meæ domi & pudice. CU. *si hujus miseret,*

suo periculo vendit: unde *Auctoritas* pro evictione apud Venulejum & Paullum JC. *Bosius.*

20. *Vos.*] Trapezitas, Trinum. act.

24. *Iibus*, pro iis. Milit. act. 1. 1.

24. *Rogatas.*] Id est, confirmatas rogationibus.

25. *Quasi aquam, &c.*] Ut enim aquam ferventem, quamdiu fervet, nemo tangere audet: ubi refrixit, nemo tangere dubitat: ita leges, primum latæ, valent & metuuntur; cum tempore obsolescunt, & negliguntur. *Lamb.*

26. *Au! male medit.*] Ausim ego adseverare, non *meditate* sed *meditato*, dandi casu legendum, ut subaudiatur, *mihi*: utque hoc significet Cappadox: Curculionem *male*, id est, non recte dicacem & contumeliosum esse in se, qui parum paratus instructusque (hoc enim *male meditato* est) ad decertandum cum eo maledictis venerit. Omnis proinde argutia in ambigua significatione τ *male* posita fuerit. *Meditatum* porro haud aliter sane à Plaut. usurpari, notum est. *Dousa.*

29. *Mancipem.*] Id est, prædem seu fidejussorem.

32. *Eduxi.*] *Educare* ad Corpus; *Educere*, ad Ingenium pertinet. *Lambinus.*

39. *Decem*

Ecquid das, quî bene sit? CA. *malum.* CU. *tibi opus est hoc, qui te procures.*
CA. *Quid stulta ploras? ne time, bene, hercle, vendidi ego te.*
Fac sis bonæ frugi sies. sequere istum bella belle.
LY. *Summane, nunquid nunc jam me vis?* CU. *vale atque salve,*
Nam & operam & pecuniam benigne præbuisti.
LY. *Salutem multam dicito patrono.* CU. *nunciabo.*
LY. *Nunquid vis, Leno?* CA. *istas minas decem, quî me procurem.*
Dum melius sit mihi, des. LY. *dabuntur. cras peti jubeto.*
CA. *Quando bene gessi rem, volo hic in fano supplicare.*
Nam illam minis olim decem puellam parvolam emi.
Sed eum qui mihi illam vendidit, nunquam postilla vidi:
Periisse credo. quid id mea refert? ego argentum habeo.
QUOI HOMINI Dei sunt propitii, lucrum ei profecto objiciunt. Palm. lucrum est profecto optumum.
Nunc rei divinæ operam dabo. certum est bene me curare.

39. *Decem minas.*] Minas triginta dederat Lyco Lenoni pro virgine, restabant *decem* pro auro & veste. *Lambinus.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

THERAPONTIGONUS, LYCO.

NON ego nunc mediocri incedo iratus iracundia,
Sed eapse illa, qua excidionem facere condidici oppidis.
Nunc nisi tu mihi propere properas dare jam triginta minas,
Quas ego apud te deposivi, vitam propera ponere.
LY. *Non edepol nunc ego te mediocri macto infortunio.*
Sed eopse illo, quo mactare soleo, quoi nihil debeo.
TH. *Ne te mihi facias ferocem, aut supplicare censeas.*
LY. *Nec tu me quidem unquam subiges, redditum ut reddam tibi,*

4. D*Eposivi.*] Pro *deposui.* utitur & Catullus.
7. *Facias ferocem.*] Vide Mostell. act. 4. 1. *Ferocem*, superbum, magni animi. Vide Mostell. act. 4. 2. *Supplicare*, me tibi. Vid. Epid. 5. 2.

Nec daturus sum. TH. *idem ego istuc quom credebam, credidi*
Te nihil esse redditurum. LY. *cur nunc à me igitur petis?*
TH. *Scire volo quoi reddidisti.* LY. *lusco liberto tuo,*
Is Summanum se vocari dixit, ei reddidi,
Qui has tabellas obsignatas attulit. TH. *quas tu mihi tabulas?*
Quos tu mihi luscos libertos? quos Summanos somnias?
Nec mihi quidem libertus ullu'st. LY. *facis sapientius,*
Quam pars latronum, libertos qui habent, & eos deserunt.
TH. *Quid fecisti?* LY. *quod mandasti, feci tui honoris gratia;*
Tuum qui signum ad me attulisset, nuncium ne spernerem.
TH. *Stultior stulto fuisti, qui iis tabellis crederes.*
LY. *Quîs respublica & privata geritur, nonne iis crederem?*
Ego abeo. tibi res soluta'st recte. bellator vale.
TH. *Quid valeam?* LY. *at tu aegrota, si lubet, per me, aetatem quidem.*
TH. *Quid ego nunc faciam? quid refert me fecisse regibus,*
Ut mihi obedirent, si hic me hodie umbraticus deriserit?

13. *Tabulas.*] Si vera est scriptura, de quo dubito, pronunciandum κατ' σύγκοπὴν, *tablas.* De qua scriptura, etsi alias etiam facio conjecturas, haec tamen est praecipua: *tabellas* aliquem adscripsisse explentem sensum: Plautum autem fecisse κατ' ἔλλειψιν, *quas tu mihi?* nimirum *tabellas.* Camer.

14. *Quos tu mihi.*] Lyco usus erat numero singulari. Miles autem eadem nomina ponit in plurali. Notat hoc *Donatus* ad id Terent. Adelph. *turbas, lampadas, tibicinas*, his verbis: *Bene totum pluraliter; ut qui reprehendit.* Sic Plautus multa, *Quas tu mihi,* &c. Lambin. *Somnias.*] Id est, nugaris & blateras. Turneb. Vid. Menaechm. 2. 3.

16. *Latronum.*] Id est, militum. Vid. Milit. act. 1. 1. *Douza.*

24. *Umbraticus.*] Homo in umbra educatus, & ignavus; non sub dio, & strenuus. Truculent. dicitur *Umbraticola.* Vid. ibid. 2. 7.

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

CAPPADOX, THERAPONTIGONUS, MILES.

QUoi homini dii sunt propitii, ei non esse iratos puto.
Postquam rem divinam feci, venit in mentem mihi,
Ne trapezita exulatum abierit, argentum ut petam:

1. *QUoi homini.*] Poterit versus hic usurpari, cum suspicamur ne Princeps bona fide se nobis amicum praestat, vultu inquam & voce; sed corde aliud volutat. *Gruter.*

Ut ego potius comedim, quam ille. Th. *jusseram salvere te.*
Ca. *Therapontigonoplatagidore, salve: salvus quum advenis*
In Epidaurum, hîc hodie apud me nunquam delinges salem.
Th. *Bene vocas. verum vocata res est, ut male sit tibi.*
Sed quid agit meum mercimonium apud te? Ca. *nihil apud me quidem.*
Ne facias testes: neque equidem debeo quidquam. Th. *quid est?*
Ca. *Quod fui juratus, feci.* Th. *reddin', an non, virginem,*
Priusquam te huic mea machæra objicio, mastigia?
Ca. *Vapulare ego te vehementer jubeo: ne me territes.*
Illa abducta est: tu auferere hinc à me, si perges mihi
Male loqui profecto: quoi ego, nisi malum, nihil debeo.
Th. *Mihin' malum minitare?* Ca. *atque edepol non minitabor, sed dabo,*
Mihi si pergis molestus esse. Th. *Leno minitatur mihi?*
Meæque pugnæ præliares pluримæ obtritæ jacent? — *Lamb.* meæque pugnæ & prælij, & res plur. &c.
At ita me machæra & clypeus
Bene juvent pugnantem in acie: nisi mihi virgo redditur,
Jam ego te faciam ut hîc formicæ frustillatim differant.

4. *Jusseram.*] Malim, *jusserim.* tum, quia non jusserat sane; tum, quia pulchre id exprimat fastidiosum aut iratum salutatorem. *Acidal.*

6. *Delinges salem.*] Nedum ut *cœna adventitia* tibi detur. Jam *salem lingere*, dicuntur, qui perquam tenuiter victitant. Nam apud veteres in tenuiorum cœnis, salem loco cibi fuisse notum est. Sali, acetum noster addit in Rud. 4. 2. *Lambin.* Moris fuit veteribus salem in mensa hospitibus apponere, eo concordiam inter se mutuo optantes; ut ex aqua & terra ille constat. *Meurs.*

7. *Vocata res est.*] Sic Sticho, act. 3. 3. *vocata est opera.*

9. *Ne facias testes.*] Qui simpliciter monet accipiendum: ne in testibus contra me adducendis aut subornandis multum ac incassum labores: lusit operam. Si quis in re dubia aut unde lis oriri posset, audiebat adversarium imprudenter dicentem, quo convinceretur aut teneretur, præsentes aut subito prætereuntes appellabat, meminissent hoc ab isto dictum, inque eam rem, ubi opus foret, testimonium perhiberent. Repentinum hoc erat, & nullus locus subornandis. Terent. Adelph. 2. 1. *Ubi me dixero dare tanto, testes faciet illico vendidisse me.* Noli sperare verbis me abs te circumventum iri, ut si quid ambiguum dixero, tu arreptum id appellatis testibus mandes. *Gronovius.*

17. *Pugnæ præliares.*] *Præliares pugnas* dixit ad distinctionem velitationum, quæ verbis fiunt. Nam & pugnare verbis dicebant, ut & Græci *μάχεσθαι*, unde & *λογομαχεῖν*. *Salmas. Obtritæ.*] Vide Stich. act. 5. 1.

20. *Frustulatim.*] Vide Bacch. act. 4. 8. L. autem: *Ut hinc formicæ.* Scriverius.

CA. At ita me volsellæ, pecten, speculum, calamistrum meum
Bene me amaſſint, meaque axicia, linteumque exterſum;
Ut ego tua magnifica verba, neque iſtas tuas magnas minas
Non pluris facio, quam ancillam meam, quæ latrinam lavat.
Ego illam reddidi, qui argentum à te attulit. TH. *quis is eſt homo?*
CA. *Tuum libertum ſeſe ajebat eſſe Summanum.* TH. *meum?*
Attat! Curculio, hercle, verba mihi dedit, quum cogito.
Is mihi anulum ſurripuit. CA. *perdidiſtin' tu anulum?*
Miles pulchre centuriatus eſt expuncto in manipulo.
TH. *Ubi nunc Curculionem inveniam?* CA. *in tritico facillimè*
Vel quingentos Curculiones pro uno ſaxo reperias.
Ego abeo. vale atque ſalve. TH. *male vale; male ſit tibi.*
Quid ego faciam? maneam an abeam? ſiccine mihi eſſe os oblitum?
Cupio dare mercedem, qui illunc, ubi ſit commonſtret mihi.

21. *Volſellæ.*] *Volſellæ* ſive *Vulſella* inſtrumentum, quo pilos radicitus è corpore exſtirpant: τριχολαβίς.

22. *Axicia.*] Forfex, quo ſecantur capilli: quaſi *exicia*, ab *exicando*. nam *exicare*, pro *exſiccare* dicebant. *Turneb.* Veneta & Colon. leg. *exicia.* Lamb. legit *excutia*, & interpretatur parvas ſcopas quibus excutitur pulvis è veſtibus. *Linteumque exterſum.*] Captivis act. 2. 2. nominatur *involucre.* Lambin. mavult interpretari mantile, χειρόμακτρον. *J. Palm.* leg. *linteumque exterſui*, id eſt, linteum ad extergendum comparatum: (quam emendationem *Douza* ait veriſſimam.) Ita Salluſt. *Et alia, aquæ portandæ, conquiri jubet.*

29. *Centuriatus eſt.*] Centuriatus miles dicitur, in centuria adſcriptus. At facete & ſuo ſale comicus dicit eum centuriatum eſſe in expuncto manipulo, id eſt, adſcriptum eſſe manipulo exauctorato, & à militia dimiſſo. *Salmaſius.* *Expuncto in manipulo.*]. Quemadmodum *lecti milites* in tabulas & codices (vocant *Pittaica*, *Breves*, *Laterculum*, *Matriculam*) referebantur & ſcribebantur, ita delebantur *non milites & rejecti.* quo reſpexit Plautus. Et explicavit Scholiaſtes vetus in hoc Perſii: *Proximus expungam. Tractum à militibus, qui expuncti dicuntur, dum foras à militia emittuntur.* Solebant & mortuos ibi notare, & *Theta* ſuum affigere. *Lipſius.*

30. *In tritico.*] Alludit ad *curculionem*, quæ vermis eſt, frumenta exinaniens, ut Varro ait, Græcis κὶς. Virg. 1. Georg.

—— populatque ingentem farris acervum
Curculio. ——

Lamb.

31. *Reperias.*] Alii *reperies.* Vid. Aulul. 3. 5.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

CURCULIO.

ANtiquom Poëtam audivi scripsisse in Tragœdia :
MULIERES duas pejores esse , quam unam. res ita est.
Verum mulierem pejorem , quam hac amica est Phadromi ,
Non vidi , neque audivi , neque pol dici , nec fingi potest
Pejor , quam hac est : qua ubi me habere hunc conspicata est anulum ,
Rogat unde habeam. quid id tu quaris ? quia mihi quasito'st opus.
Nego me dicere. ut eum eriperet , manum arripuit mordicus.
Vix foras me abripui , atque effugi. apage istanc caniculam.

1. ANtiquom Poëtam , &c.] Totius hujus loci hæc sententia est ; omnis mulier mala est , Πᾶσα γυνὴ χολός ἐστι , ut est in veteri Epigrammate. Duas igitur mulieres pejores una esse, rectissime olim dictum est. Malum quippe malo addito augetur. At ego in una Phædromi amica , quidquid malorum singulæ mulieres divisum tenent , conjunctum inveni. *Boxhornius.*

5. *Quæ ubi me hunc.*] Ab hoc loco initium capit , ἀναγνωρισμός , id est, agnitio. *Lambin.*

8. *Caniculam.*] Planesium , quæ mordet ad instar caniculæ. *Idem.*

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

PLANESIUM, PHÆDROMUS, CURCULIO, THERAPONTIGONUS.

PHædrome , propera. PH. *quid properem ?* PL. *Parasitum ne amiseris.*
Magna res est. PH. *nulla est mihi: nam, quam habui, absumpsi celeriter.* Acid. PL. celeriter Tene.
PL. *Tene.* PH. *quid negotii est ?* PL. *rogita , unde istunc habeat anulum :*
Pater istum meus gestitavit. CU. *at mea matertera.*
PL. *Mater ei utendum dederat.* CU. *pater tuus rursum tibi.* Grat. rursum mihi.
PL. *Nugas garris.* CU. *soleo. nam propter eas vivo facilius.*

2. NUlla est.] Jocus ex ambiguo , in voce *res* , quam illa negotium magni momenti interpretatur , hic fortunas & rem familiarem. *Lamb.*

6. *Vivo facilius.*] Nihil verius. *Nugarum* enim tractatio propria Parasito-

Quid nunc? PL. *obsecro, parentesne meos mihi prohibeas?*
CU. *Quid? ego sub gemman' abstrusos habeo tuam matrem & patrem?*
PL. *Libera ego sum nata.* CU. *& alii multi, qui nunc serviunt.*
PL. *Enimvero irascor.* CU. *dixi equidem tibi, unde ad me hic pervenerit.*
Quoties dicendum est? elusi militem, inquam, in alea.
TH. *Salvos sum: eccom, quem quærebam. quid agis, bone vir?* CU. *audio.*
Si vis tribus bolis, vel in chlamydem. TH. *quin tu is in malam crucem*
Cum boletis, cum bulbis; redde etiam argentum, aut virginem. Dous. reddin' etiam argentum aut virginem?
PH. *Quod argentum, quas tu mihi tricas narras? quam tu virginem*
Me reposcis? TH. *quam ab Lenone abduxti hodie, scelus viri.*
PH. *Nullam abduxi.* TH. *certe eccistam, video.* PH. *virgo hæc libera est.*
TH. *Mean' ancilla libera ut sit? quam ego nunquam emisi manu.*
PH. *Quis tibi hanc dedit mancupio? aut unde emisti? fac sciam.*
TH. *Ego quidem pro istac rem solvi ab trapezita meo.* Dous. resolvi.
Quam ego pecuniam quadruplicem abs te & Lenone auferam.
PH. *Qui scias mercari furtivas atque ingenuas virgines,*

rum provincia. Merito ergo propter eas ipsas *facilius*, id est, lautius atque ex sententia se victitare gloriatur Curculio. Vid. Epid. act. 2. 2. *Douza.*

11. *Elusi.*] *Eludere*, inquit Donatus, gladiatorium est, cum vicerunt, & Ludo finem imposuere. Horat. 1. Sat. ult. *Donoque Chremeta Eludente senem.* Propert. 2. el. 2. *Sic à Dulichio juvene est elusa Calypso.* Passerat.

13. *Tribus bolis.*] Id est, talorum jactibus. Vide Rudent. 2. 3. *Vel.*] Vide Mil. act. 1. 1. *In Chlamydem* scil. paratus sum ludere. *Taubm.*

14. *Cum bolet.*] Jocus stomachantis Militis ex annominatione. Est autem, *boletus*, species fungi, solus innocuus: βωλίτης. *Bulbus*, radix rotunda tunicata. *Lamb.*

15. *Tricas.*] Notandum, ἀπὸ τῶν *tricis*, haud *Triconibus argentariis*, modo, verum etiam *Tricosis*, nomen inditum; idem significantibus. Lucillius,

Hic tricosu', bovinatorque ore improbu' duro, &c. Douza.

21. *Quadruplicem.*] Actione furti manifesti, qua persequimur quadrupli pœnam. *Lamb.*

23. *Licet*

Ambula in jus. TH. *non eo.* PH. *licet te anteſtari?* TH. *non licet.*

PH. *Juppiter te male perdat: inteſtatus vivito.*

CU. *At ego, quem licet, te.* PH. *accede huc.* TH. *ſervom anteſtari! vide.*

CU. *Hem! ut ſcias me liberum eſſe.* TH. *ergo ambula in jus. heus tibi.*

CU. *O cives, cives!* TH. *quid clamas?* PH. *quid iſtum tibi tactio eſt?*

TH. *Quia mihi libitum eſt.* PH. *accede huc tu: ego illum tibi dedam, tace.*

CU. *Phædrome, obſecro, ſerva me.* PH. *tanquam me & Genium meum.*

Miles, quæſo ut mihi dicas, unde illunc habeas anulum,
Quem Paraſitus hic te eluſit. PL. *per tua genua te obſecro,*
Ut nos facias certiores. TH. *quid iſtuc ad vos attinet?*
Quæratis chlamydem & machæram hanc, unde ad me pervenerit.

CU. *Ut faſtidit glorioſus!* TH. *mitte iſtum: ego dicam omnia.*

CU. *Nihil eſt, quicquid ille dicit.* PL. *fac me certiorem obſecro.*

TH. *Ego dicam: ſurge. hanc rem agite, atque animum advortite.*

Pater meus habuit Periphanes. PL. *Periphanes?*

23. *Licet te anteſtari.*] Licetne mihi aliquem eorum, qui hic adſunt monere, ut mihi teſtificetur, me militem in jus vocaſſe? Vide Perſa act. 4. 9. *Lambin.* *Non licet.*] Quia nemo liber adſit, qui teſtis eſſe poſſit. *Lamb.*

24. *Inteſtatus.*] V. N. Sc. ſequentis ỳſ. 17. & Milit. act. 5.

25. *At ego, quem, &c.*] Non licuit veterum more, in jus vocatum invitum quoquo modo in jus ducere. Nec eam vis inferendæ rixæque concitandæ, quoties in jus vocatio à privatis fieret, occaſionem veteres aut probaſſe aut admiſiſſe. *J. Robertus.*

27. *O cives, cives!*] Solebat is, cui vis aliqua fiebat, ſi quidem ruri ageret, *jubilare*: ſin vero in Romana civitate & civis eſſet, *quiritare*, quod eſt *Quirites conclamare*, inquit *Donatus*, quo ſpectat hoc Plauti. *Revard.*

28. *Accede huc tu.*] Scil. tu miles, & auriculam mihi prehende, ſi audes. *Lamb.*

31. *Quem eluſit.*] Quem tibi dormienti & eluſo ademit. *Taubm.*

34. *Faſtidit.*] Vid. Sticho act. 5. 4. & extrema Truc. *Mitte iſtunc.*] Scil. Curculionem, quem retinebat Phædromus, ne à milite vapularet. *L. D.*

36. *Surge.*] Incumbebat enim in genua Militis Planeſium. *L. D.*

TH. *Is, priusquam moritur, mihi dedit tanquam suo,*
Ut æquom fuerat, filio. PL. *proh Juppiter!*
TH. *Et iste me hæredem fecit.* PL. *pietas mea,*
Serva me, quando ego te servavi sedulo.
Frater mi, salve. TH. *qui credam istuc ego? cedo,*
Si vera memoras, quæ fuit mater tua?
PL. *Cleobula.* TH. *nutrix quæ fuit?* PL. *Archestrata,*
Ea me spectatum tulerat per Dionysia.
Postquam illo ventum est: jam ut me collocaverat,
Exoritur ventus turbo: spectacula ibi ruunt:
Ego pertimesco: tum ibi me, nescio quis, arripit,
Timidam atque pavidam, nec vivam, nec mortuam.
Nec, quo me pacto abstulerit, possum dicere.
TH. *Meministin' hanc turbam fieri! sed tu dic mihi,*
Ubi is est homo, qui te surripuit? PL. *nescio.*
Verum hunc servavi semper mecum una anulum.
Cum hoc olim perii. TH. *cedo ut inspiciam.* CU. *Sanan' es,*
Quæ isti committas? PL. *sine modo.* TH. *pro Juppiter!*
Hic est quem ego tibi misi natali die.
Tam facile novi, quam me. salve, mea soror.
PL. *Frater mi salve.* PH. *deos volo bene vortere*

41. *Servavi.*] Id est, observavi, colui. *L. D.*

47. *Ventus turbo.*] Apulejus: *Turbo dicitur, qui repentinis flatibus prosilit, & omnia turbat.* à Lucret. *ventus versabundus* dicitur. *Spectacula.*] Aulæa & cætera instrumenta scenica. *Theod. Marcilius* censet *Spectaculum* hic dici cum Servio 5. Æn. *Theatrum*, sive *Visorium*, ut Cassiodorus vocat. Ludi autem Scenici in Theatro edebantur; in Amphitheatro Gladiatorii ac Venatorii: illudque Veneri sacrum, hoc Marti.

49. *Nec vivam.*] Id est, semianimem. Vide Muret. Var. lib. 17. cap. 13.

51. *Meministin'.*] Mirum ni meminerit turbam fieri, quæ etiam multis verbis eam, ut facta est, explicarit. itaque oraculum putato, non conjecturam, *Memini istanc turbam fieri*, nam de sua memoria loqui Militem, non Planesii, manifestum est. *J. Gulielm.*

53. *Una anulum.*] Alium ab eo, quem Parasitus Militi surripuerat. *Douza.* Atque ita hic locus tuendus est, qui alioquin à *J. Cas. Scal.* in Hypercritico c. 3. vapulat.

58. *Deos, &c.*] *Vertere* hoc loco est ἐνεργητικόν. sic *Terent.* Adelph.
MY. *Puer natus est.* MI. *Dî bene vortant.* Ubi notat *Donatus*, in omnibus quæ cupite venerint, *Dii bene vortant*, dici solere: quia sæpe homines ea optaverunt, quæ aliis aliter atque expectaverunt, contigissent, quam potestatem rerum vertentium semet in utramque partem, Vertumno Deo superesse, Veteres existimaverunt.

Istam rem vobis. CU. *& ego nobis omnibus.*
Tu ut hodie adveniens cœnam des sororiam:
Hic nuptialem cras dabit. PH. *promittimus.*
TH. *Tace tu.* CU. *non taceo, quando res vortit bene.*
Tu istanc desponde huic, miles: ego dotem dabo.
PH. *Quid dotis?* CU. *egone? ut semper, dum vivat, me alat.*
TH. *Verum hercle dico, me lubente feceris.*
Et leno hic debet nobis triginta minas. Pist. sed hic leno.
PH. *Quamobrem istuc?* TH. *quia ille ita repromisit mihi,*
Si quisquam hanc liberali asseruisset manu,
Sine controversia omne argentum reddere.
PH. *Nunc eamus ad Lenonem.* TH. *laudo.* PH. *hoc prius volo,*
Meam rem agere. TH. *quid id est?* PH. *ut mihi hanc despondeas.*
CU. *Quid cessas, miles, hanc huic uxorem dare?*
TH. *Si hæc volt.* PL. *mi frater, cupio.* TH. *fiat.* CU. *bene facis.*
PH. *Spondesne, miles, mihi hanc uxorem?* TH. *spondeo.*
CU. *Et ego hoc idem unum spondeo.* TH. *lepide facis.*
Sed eccum lenonem, incedit, thesaurum meum.

60. *Cœnam des sororiam.*] *Cœna sororia*, est quæ datur sorori nuper agnitæ: ut *adventoria* quæ datur amico advenienti, notoque. *Salmas.* Epid. 1. 1.

63. *Tu istanc.*] Recte hic rogatur Miles, ut sororem suam viro despondeat: nam patre mortuo, frater sororis pupillæ legitimus tutor est. *Douza.*

65. *Verum hercle.*] Hunc versum *Curc.* Parasito do: qui per ridiculum asseverat, se serio plane dotem illam constituere: & velle, ut Miles ea conditione sororem despondeat. Neque enim hic consentire potest Phædr. qui infra demum deliberet, & è sorore exquirat, utrum velit, &c. *Pistoris.*

68. *Hanc liberali, &c.*] Scil. *caussa.* Vide N. supra act. 1. 3. & Pœn. 4. 2.

75. *Et ego hoc idem.*] Lego: PH. *Et ego huic cibum una spondeo.* ut respexerit ad superiorem cibi perpetui flagitationem Curculionis. *Acidal.*

76. *Thesaurum meum.*] Lambinus *thesaurum meum* interpretatur, vel apud quem deposui xxx. minas: vel, unde tanquam ex thesauro depromam nummorum quantum volam. Porro, versiculus hic palam corruptus est. Suspicor levi mutatione legendum; *Sed eccum lenonem; incidi in thesaurum meum.* Boxh.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

CAPPADOX, THERAPONTIGONUS, PHÆDROMUS, PLANESIUM.

Argentariis male credi, qui ajunt, nugas prædicant,
Nam & bene & male credi dico: id adeo hodie ego expertus sum.
Non male creditur, qui nunquam reddunt, sed prorsum perit.
Velut decem minas dum hic *solvit omnîs mensas transiit.* Lamb. vel decem minas.
Postquam nihil fit, clamore hominem posco. ille in jus me vocat.
Pessume metui, ne mihi hodie apud Prætorem solveret.
Verum amici compulerunt, reddit argentum domo. Guid. MS. reddet. Aii, redderet arg.

3. NON *male creditur.*] Creduntur proprie nummi qui redduntur; quemadmodum contra proprie debentur, quæ deinde solvuntur. Inde arguria *Martialis* 2. Epigr. 3.

Sexte nihil debes; nil debes, Sexte fatemur.
Debet enim, si quis solvere, Sexte potest.

Tornorup. *Hoc significat Leno:* credere pecuniam argentariis, non est male credere, ut nonnulli dicunt. Nam qui male credit alicui pecuniam, spem tamen habet aliquam recuperandi, nec prorsus perdit: at qui Argentariis credit, prorsus perdit; ergo nugantur, qui ajunt Argentariis male credi. *Lambin.*

4. *Omnîs mensas.*] Scil. aliorum argentariorum, ex quibus has decem minas corrogavit. *Lamb. D.*

5. *Postquam nihil fit.*] Sic Cicero l. 7. fam. 18. *An hoc significas, nihil fieri, frigere te?* Gronovius.

6. *Apud Prætorem.*] Per cessionem bonorum. *Lamb. D.*

7. *Amici compulerunt.*] Leg. *contulerunt.* Mos fuit pulcherrimus & vere pius apud Græcos, sublevandi amicos pauperes. Erant enim sodalitates, quæ habebant communem arcam, in quam quot mensibus certum quid à singulis penderetur, ut esset unde juvari possent, qui ex illa sodalitate fortunam adversam aliquo modo essent experti. Tales itaque accipiebant ab istis amicis & sodalibus pecuniæ aliquam summam, ea lege, ut si Deus aliquando meliora daret, quantum esset erogatum, tantundem ipsi restituerent. Et hanc stipem collatitiam vocabant ἔρανον, & factum ipsum ἐρανίζειν. Nec raro accidebat, ut importuni exactores debitorem adorirentur, cum ille ab amicis *eranum*, id est, pecuniam erani nomine collectam, auferret. *Casaub.* Non male, nisi obstarent sequentia; *reddit argentum domo.* Nam *domo reddit*, qui promit de arca propria, quod antea ibi repositum habebat: ut ita collaticia pecunia amici eum non juverint. *Gruterus.* Immo id ipsum, quod contulerunt amici, *reddit domo*; non enim à mensa, neque apud prætorem: quibus hic opponitur τὸ *domo*; non collationi aut ἐράνῳ.

Fallitur

Nunc domum properare certum'st. TH. *heus tu Leno, te volo.*
PH. *Et ego te volo.* CA. *at ego vos nolo ambos.* TH. *sta, sis, ilico.*
Atque argentum propere propera vomere. CA. *quid mecum est tibi?*
Aut tecum? aut? TH *quia ego ex te hodie faciam pilum catapultarium:*
Atque ita te nervo torquebo, itidem uti catapultæ solent.
PH. *Delicatum te hodie faciam cum catello ut accubes,*
Ferreo ego dico. CA. *at ego vos ambo in robusto carcere,*
Ut pereatis. TH. *collum obstringe, abduce istum in malam crucem.*
PH. *Quid? quid est? ipse ibit potius.* CA. *proh deûm atque hominum fidem!*
Hoccine pacto indemnatum atque intestatum me arripi?

Fallitur Gruterus, & Casauboni conjectura nihil verius. Cicero lib. 2. de Off. *Liberales autem, qui suis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt aut æs alienum suscipiunt amicorum.* Cornelius Nepos Epaminonda, uti inter alia: *eamque summam cum faceret, prinsquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quærebat, ad eos, qui conferebant, eique ut ipsi numerarent, faciebat.* Gronovius.

10. *Vomere.*] Tralatio est à ventriculo, qui cibi impatiens eum revomit. Dignus homine militari sermo. *Taubm.*

11. *Aut tecum? aut?*] Additurus erat, *mihi:* sed Miles interrumpit. *Douza.* Acidal. ita distinguit: *aut tecum?* MI. *aut? quia ex te hodie fac.* auctoritate, ut ait, vett. editt. *Hodie*, Comice additur, & abundat in ornatum. ut statim: *delicatum te hodie faciam. Pilum catapultarium.*] Id est, jaculum, quod è catapulta mittitur. *Taubm.*

12. *Nervo.*] Sic Vitruv. lib. 10. cap. 15. *Per quæ tenduntur nervi torti, qui brachia continere catapultarum debent.*

13. *Delicatum.*] Quis non videt multo ita elegantius hæc Phædromum dicere, quasi succinentem Militi? Hic quidem è re militari de catapulta exemplum ducens; Phædromus autem, ut delicatus & amatorius adolescens, de delitiis. Certe Lenonem ab utroque irritatum, ostendit responsum ejus: *At ego vos ambo, &c.* Pistor. *Catello.*] Ambiguum. Festus: *Catulus genus quoddam vinculi, qui interdum Canis appellatur.*

14. *Ferreo.*] Jocus παρὰ προσδοκίαν. Homines delicati habent catulos, quales sunt *Melitæi*, quos secum cubare faciunt: non autem ferreos. *Torrentius. In robusto carcere.*] Id est, in robore. Nam in arcas è robore factas servi includebantur pœnæ caussa. Vide Pœnul. act. 5. 3. vs. 34.

17. *Atque intestatum.*] Etsi doctissimis *intestatum* probari video: ego tamen magis laudaverim; quod est in Sarracenica, *inattestatum*; præsertim cum huc unice faciant illa Sc. præcedenti, *intestatus vivito.* Si *inantestatus* hic retinemus, sciendum triplici venire significatu: Et pro eo cujus auris testimonii ergo apprehenditur:

Obsecro Planesium, & te, Phædrome, auxilium ut feras.
PL. *Frater, obsecro te, noli hunc condemnatum perdere.*
Bene & pudice me domi habuit. TH. *haud voluntate id sua:*
Æsculapio huic habeto, quom pudica es, gratiam.
Nam si is valuisset, jam pridem, quoquo posset, mitteret.
PH. *Animum advortite, si potissum hoc inter vos componere.*
Mitte istunc. accede huc Leno. dicam meam sententiam:
Siquidem voltis, quod decrero, facere. CA. *tibi permittimus:*
Dum quidem, hercle, ita judices, ne quisquam à me argentum auferat.
TH. *Quodne promisti?* CA. *qui promisi?* PH. *lingua.* CA. *eadem nunc nego.*
Dicendi, non rem perdendi gratia, hac nata est mihi. *Acid.* ditandi, non, &c.
TH. *Nihil agit: collum obstringe homini.* CA. *jamjam faciam ut jusseris.*
TH. *Quando vir bonus es, responde, quod rogo.* CA. *roga quod lubet.*
TH. *Promistin', si liberali quisquam hanc assereret manu,*
Te omne argentum redditurum? CA. *non commemini dicere.*
TH. *Quid? negas?* CA. *nego hercle vero. quo præsente? quo in loco?*
TH. *Meipso præsente, & Lycone trapezita.* CA. *non taces?*

henditur: item eo qui in jus vocat, & qui vocatur. Pro primo facit illud Horat. I. Sat. 9.

—— casu venit obvius illi
Adversarius: & ; licet antestari? ego vero
Oppono auriculam. rapit in jus, &c.

Pro secundo Prisc. lib. 8. qui ex Livio disertim affirmat, *impuberem libripendem esse non posse, neque antestari.* Ubi *antestari* passive accipitur, & signat, ut idem ait, πρὸ διαμαρτυρηθῆναι. Tertio modo usurpat hic Plautus, & Pœn. act. 5. 4. *Antestare me, atque duce, &c.* Istic siquidem Anterastilis jubet aurem sibi velli, & deinde duci in jus. *Nannius.*

25. *Tibi permittimus.*] Te judicem sumimus. *Taub.*

31. *Liberali.*] Scil. caussa. ne ad *manum* referas. Vide notas Scenæ præcedentis. *Taubm.*

40. *In*

TH. *Non taceo.* CA. *non ego te floccifacio, ne me territes.*
TH. *Meipso præsente, & Lycone factum est.* PH. *satis credo tibi.*
Nunc adeo, ut tu scire possis, Leno, meam sententiam:
Libera hæc est, hic hujus frater est, hæc autem illius soror.
Hæc mihi nubet: tu huic argentum redde. hoc judicium meum est.
TH. *Tu autem in nervo jam jacebis, nisi mihi argentum redditur.*
CA. *Hercle, istam rem judicasti perfidiose, Phædrome.*
Et tibi oberit: & te, miles, dî deæque perduint,
Tu me sequere. TH. *quo sequar ego te?* CA. *ad trapezitam meum,*
Ad Prætorem. nam inde rem solvo omnibus; quibus debeo. Pist. resolvo omnibus.
TH. *Ego te in nervom, haud ad Prætorem hinc rapiam, ni argentum refers.*
CA. *Ego te vehementer perire cupio, ne tu me nescias.*
TH. *Itane vero?* CA. *ita hercle vero.* TH. *novi ego hos pugnos meos.*
CA. *Quid tum?* TH. *quid tum? rogitas? hisce ego, si tu me irritaveris,*

40. *In nervo.*] Hæc eo referenda sunt, quod qui pecuniam alteri debebant, & se debere confessi erant, aut judicati fuerant, nisi intra triginta dies solvissent, neque quisquam pro iis à creditore duci & vinciri poterat. quod ex *A. gellio* lib. 20. cap. 1. intelligere licet: & *Liv.* lib. 6.

44. *Ad prætorem.*] Quoties bonis cedendum fuisset Lenoni, si omnibus, quibus debebat, ita satisfecisset? Potius est, ut ad perjurium hæc referantur: ut dicat Leno, se omnes creditores suos ad Prætorem vocare solere, atque ibi jurejurando affirmare, se nihil ipsis debere. Quo pertinet, quod supra ei objicit Cocus:

Namque incubare te satius fuerat Jovi,
Qui tibi auxilio in jurejurando fuit.

Et infames fuisse perjuriis Lenones notissimum est. Eodem referendum videtur, quod supra hac Sc. legitur: *Pessime metui, ne mihi hodie apud Prætorem solveret.* quamvis & hoc ad honorum cessionem pertinere videatur Lambino. *Bosius.*

46. *Ne tu me nescias.*] Doctissimus Batavus hic quædam mutabat. Verum non putem debere quicquam heic mutari: nisi amemus reddere Lenonis sermonem beta languidiorem: præsertim cum ei etiam mox alludat Miles: *Novi ego hos pugnos meos*, scilicet, non te, ô Cappadox. *Gruter.*

49. *Licet.*]

Placidum ted hodie reddam. CA. *age, ergo, recipe actutum.*
TH. *licet.*
PH. *Tu miles apud me cœnabis. hodie fient nuptiæ.*
TH. *Quæ res bene vortat mihi & vobis spectatores, plaudite.*

49. *Licet.*] Illud *Licet*, verbum est accipientis pecuniam præsentem, quam paullo ante à Lycone extortam secum portabat Leno. *Acidal.*

FINIS CURCULIONIS.

M. ACCI PLAUTI
CASINA.

DRAMATIS PERSONÆ.

PROLOGUS.
CHALINUS, *servus.*
OLYMPIO, *villicus.*
CLEOSTRATA, *uxor.*
PARDALISCA, *ancilla.*
MURRHINA, *mulier.*
STALINO, ALCESIMUS, } *senes*
COQUUS.
ANCILLÆ.
GREX.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur, PRISCIANI.

*C*ONservam uxorem conservi duo expetunt.
A lium senex allegat, alium filius.
S ors adjuvat senem: verum decipitur dolis.
I ta ei subjicitur pro puella servolus
N equam, qui dominum mulcat atque villicum.
A dolescens ducit civem Casinam cognitam.

1. *Conservam.*] Casinam. *Conservi duo.*] Chalinus & Olympio.
2. *Senex.*] Stalino.
3. *Filius.*] Euthynicus, κῶφον πρόσωπον.
5. *Mulcat.*] Vide notas Trinum. 4.2. Ms.Cam. & quinque Pall. & Lang. *Mulgat* bene: nam *mulgat* est *mulcat.*
6. *Adolescens.*] Euthynicus.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

HUjus Fabulæ argumentum ut est festivum atque bellum, ita admodum etiam turpe & obscœnum. Atque existimo illa, quæ in nostro libro veteri omissa plurima animadverti, relictis spaciolis passim quibusdam, quod non ferrent aures piæ, exarata non fuisse, &c. Sed ab hac spurcicia avertamus oculos & mentes nostras, & utilia atque bona, quasi margaritas de stercore, legamus è talibus scriptis. Quæ satius erat nunquam inspici, quam instrui his levitatem & libidinem animorum. INTRODUCITUR quidam ridiculus amator Senex, & illius Sodalis quasi receptor flagitiosi vicini. Horum facinora deprehenduntur à mulieribus, & varie Senibus illuditur. *Sortitio* etiam inest, ut in Græca fuisse apparet de nomine. nam κληρουμένων illam appellatam in Prologo dicitur, nimirum de aliqua, qua de sortitio fieret.

PROLOGUS.

Salvere jubeo spectatores optumos,
Fidem qui facitis maxumi; & vos Fides.
Si verum dixi, signum clarum date mihi,
Ut vos mihi esse æquos jam inde à principio sciam.
QUI UTUNTUR vino vetere, sapientes puto,
Et qui libenter veteres spectant Fabulas.
Antiqua opera & verba quom vobis placent, Acid. Antiqua verba & opera, &c.
Æquom placere est ante veteres Fabulas. autem veteres Fabulas.
Nam, NUNC NOVÆ quæ prodeunt, Comœdiæ,
Multo sunt nequiores, quam nummi novi.
Nos postquam populi rumorem intelleximus,
Studiose expetere vos PLAUTINAS FABULAS,
Antiquam ejus edimus Comœdiam,
Quam vos probastis, qui estis in senioribus:
Nam juniorum qui sunt, non norunt, scio.
Verum ut cognoscant, dabimus operam sedulo.
Hæc quom primum acta est, vicit omnes Fabulas.
Ea tempestate flos Poëtarum fuit,
Qui nunc abierunt hinc in communem locum.
Sed absentes tamen prosunt præsentibus.
Vos omnes opere magno esse oratos volo, Lang. esse oratum volo.
Benigne ut operam detis ad nostrum GREGEM.

1. *Salvere.*] *Prologus Casinæ, non Plauti, sed Plauto digna. Quem Apulum aliquem Comœdum Plautinæ Fabulæ præfixisse*, existimat *Alciatus*.

2. *Facitis maxumi.*] Sic Gruterus ex MSS. cum Camerarius transposuisset versus gratia: *Maximi facitis:* conjicit vero: *utque vos Fides.* Lege *Fidem qui facitis maxumi, ut & vos fides.* Gronovius.

14. *In senioribus.*] Notum est Servium Tullium Pop. Rom. discrevisse in varias classes, centurias juniorum & seniorum, ratione habita ætatis. *In senioribus* ergo hic nihil est aliud, quam in centuriis seniorum *Boxhorn.*

18. *Flos, &c.*] Vide notas Curcul. I. 3. I.

19. *Communem locum.*] Orcum, vel terram. Lucretius: *Omnipotens, eadem rerum commune sepulchrum.* Comicus hic εὐφημεῖ. nam & *Abire*, & *Communis locus*, κατ' εὐφημισμόν. *Communis locus* est ille, *unde negant redire quenquam.* Sic εὐφημοῦντες *sepulchretum* dicebant πολυάνδριον: & πλείονας, *mortuos:* quin & μακαρῖται dicebantur: sic & *Felices* Latinis. *Herald.*

20. *Sed absentes, &c.*] Id est, defuncti. Bosius hunc locum ita explicat: *Sed absentes tamen sunt pro præsentibus*, id est, proinde ac si præsentes essent. ut sit ἀναστροφή.

22. *Gregem.*] Comicum. *L.*

23. *Ejicite*

Ejicite ex animo curam atque alienum æs:
Ne quis formidet flagitatorem suum.
Ludi sunt. ludus datus est argentariis.
Tranquillum est. Alcedonia sunt circum forum.
Ratione utuntur, ludis poscunt neminem;
Secundum ludos reddunt autem nemini.
Aures vacivæ si sunt, animum advortite:
Comœdiæ nomen dare vobis volo. Gr. Comœdia.
CLERUMENOE vocatur hæc Comœdia
Græce, Latine SORTIENTES. Diphilus
Hanc Græce scripsit, post id rursum denuo
Latine PLAUTUS cum LATRANTI NOMINE.

23. *Ejicite ex animo.*] Omnes Mss. ajunt habere *ducite:* quod vere Plautinum esse & idem significare quod abducite: Tò *ejicite* ex superscripta interpretatione natum. Videant sodes Gruteri notas: ibi invenient unum omnium optimum codicem Camerarianum, à quo sine gravi causa non est fas recedere, exhibere *eicite:* ut fere semper in scriptis *abicio, adicio, subicio.* Maneat igitur *Ejicite.* Cicero pro Sex. Roscio: *ut naturam ipsam vinceret: ut amorem illum penitus insitum ejiceret ex animo.* Gronov.

24. *Flagitatorem.*] Creditorem importunum. Vide notas Mostell. 3. 2.

25. *Ludus datus est.*] *Dare ludum,* est metaphora à ludimagistris, qui Floralibus & aliis ejusmodi diebus, pueros feriari sinunt. Tunc dicuntur *dare ludum pueris*, hoc est, ludi vel ludendi potestatem illis facere. Unde metaphora in alias res deducta, ut, *dare ludum alicui*, sit indulgere illi, neque ab eo quotidianum pensum aut laborem exigere. quod hoc loco indulgetur argentariis. *Scalig.*

26. *Alcedonia.*] Hæ aves nidos faciunt in mari, media hyeme, quibus diebus tanta est tranquillitas, ut penitus nihil in mari possit moveri. inde etiam *dies Halcyonii* vocantur. *Servius.*

27. *Ratione utuntur.*] Non irritum omnino fuit hic ingenium Bosii meo judicio: sed quod alii simplicius volunt, id non est ei adversum. Nam eo jocatur Plautus, quod utrovis modo verba possent accipi. *Ratione utuntur* & significat agunt ex tabulis atque objiciunt grandi cum codice nomen: & agunt commode scienterque: ut cum Collumella 6. 2. *Non sævitia, sed ratione emendentur.* Sic *ludis poscunt* est &, quia ludi sunt, neminem flagitant debitum, &, neminem flagitant ludendo, sed serio. Denique *secundum ludos* est &, ludis peractis, &, postquam aliquem ludificati sunt accipiendo, quod non curant reddere. *Gron.* *Ludis Poscunt.*] Spectaculorum enim tempore neque libellos dare, neque in jus vocare hominem fas erat. *Douza.*

29. *Vacivæ*] Retineo cum Lambin. *vacivas:* Et jocus Comicus est in *vacivis auribus.* nam locutio est familiaris, *si vacat, audi.* At Comicus dixit, *si vacivæ sunt aures*, joco capto à vacuis ædibus. *Scalig.*

30. *Dare vobis.*] Id est, dicere. Virgilius Ecloga 1.

Sed tamen iste Deus qui sit, da Tityre nobis. Boxhorn.

31. *CLERUMENOE.*] Κληρούμενοι, id est, sortientes.

34. *Cum latranti nomine.*] *Latrans nomen*, est Casina ipsa, nomen nempe mulieris. Proprium quippe mulierum semper gannire & latrare. Et nullum frequentius

Senex hic maritus habitat, eii est filius,
Is una cum Patre in illisce habitat ædibus.
Est eii quidam servus, qui in morbo cubat;
Immo hercle vero in lecto, ne quid mentiar.
Is servos, sed abhinc annos factum est sedecim,
Quom conspicatus est primo crepusculo
Puellam exponi. adit extemplo ad mulierem,
Quæ illam exponebat: orat, ut eam det sibi:
Exorat, aufert, detulit recta domum:
Dat heræ suæ, orat, ut eam curet, educet.
Hera facit, educavit magna industria,
Quasi si esset ex se nata, non multo secus. Mss. quam si esset, &c.
Postquam adolevit ad eam ætatem, uti viris
Placere posset. at eam puellam hic senex
Amat efflictim, & item contra filius.
Sibi nunc uterque contra legiones parat,
Pater filiusque, clam alter alterum.

quentius fuit convitium, quo apud Græcos verberarentur mulieres, quam canis. Apud Aristophanem sæpe occurrit, ὦ κύον, de muliere oblatrante, & μεθύση κύων, de ebria. Vespis:

Θερμαντρία ὲ μεθύση τις ὑλάκτει κύων.
Κἄπειτ' ἐκεῖνος εἶπεν, ὦ κύον κύον.

Scholiastes: τὴν ἀρτοπώλιδα κυνὰ εἶπεν, ὑλακτούσης γὰρ φησὶν ὦ φροντίζω, ὦ κύον. Græcus auctor, unde hanc comœdiam accepit Plautus, nomen ei fecerat, κληρούμενοι, id est, sortientes. Plauto placuit titulus ex nomine ancillæ ei facere, de qua servi contendebant. Ea est *Casina* latranti nomine, quod, ut dixi, mulierum est proprium. Casina autem est κασίνη Græcum nomen à primitivo κάσις factum. At *canissa* Petiti falsum & ineptum. *Salmas.*

41. *Exponi.*] Extra ædes poni, ad incertum martis, & vitæ casum: quod faciebant, qui pueros natos alere, seu tollere nolebant. *Terent.* Heoyr. *Continuo exponetur.* ad quod Donatus: *ad mortem scilicet.* Lambin.

47. *At eam puellam hic senex.*] Hæc scriptorum & editionum priscarum lectio est servata etiam Camerario, à qua licenter recessit Aldus faciendo *amare puellam eam hic senex Efflictim occipit, ut item hujus contra filius.* Cui tamen hæserunt Douza & Gruterus, quod parum commode procederet oratio. At huic remedium aliunde quærendum. *Posteaquam*, quod vulgo habetur, est à Camerario adjuvante versum: nam & optimus ejus codex & alii scripti editique, *Postquam.* Hoc dividendum & scribendum: *Post quæ adolevit ad eam ætatem, ut viris Placere posset. At eam.* Sic nihil est in oratione confragosi. *Gronov.*

50. *Legiones parat.*] Allegoria à re militari. Ita *pugna* idem est, quod dissensio, *pugnare*, idem quod, dissentire. *Legiones*, hic copiæ sunt rationum & argumentorum, blanditiarum insidiarumque. *Boxhorn.*

52. *Alte-*

Pater allegavit villicum, qui posceret
Sibi istam uxorem: is sperat, si eii sit data,
Sibi fore paratas, clam uxorem, excubias foris.
Filius autem armigerum allegavit suum,
Qui sibi eam uxorem poscat. scit, si id impetret,
Futurum, quod amat, intra præsepis suas.
Uxor senis sensit virum amori operam dare,
Propterea una consentit cum filio.
Ille autem postquam sensit filium suum
Eandem illam amare, & esse impedimento sibi,
Hinc adolescentem peregre ablegavit pater.
Sciens ejus, mater ei dat operam, absenti tamen.
Is ne expectetis, hodie in hac Comœdia
In urbem non redibit: PLAUTUS noluit:
Pontem interrupit, qui erat ei in itinere.
Sunt hîc, quos credo nunc inter se dicere:
Quæso, hercle, quid istuc est? serviles nuptiæ?
Servine uxorem ducent, aut poscent sibi?
Novum attulerunt, quod sit nusquam gentium.
At ego ajo hoc fieri in Græcia & Carthagini,
Et hic in nostra terra, in Apulia.
Majoreque opera ibi serviles nuptiæ,
Quam liberales etiam curari solent.
Id ni mecum pignus, si quis volt, dato

52. *Allegavit.*] Privatim misit. *Lambinus.*

54. *Excubias foris.*] Significat pervigilia Veneris & amantium, apud villicum, clam uxorem, patri parata futura. *Boxhorn.* Vide not. Curcul. act. 1. 3.

57. *Intra præsepis suas.*] Id est, in sua potestate. *Longol. & L.*

63. *Sciens ejus.*] Id est, ejus rei conscia ac gnara.

66. *Interrupit.*] Interclusit ei reditum. Allegoria à re militari. Cæsar, *pontem rescindere*, dixit; Livius, *intercidere.* Lambin. Ego existimem, hic nihil esse allegoricum: sed risus tantum causa dici. *Pistoris.*

68. *Serviles nuptiæ?*] Neque enim justæ serviles sunt nuptiæ ex Jure Civili: neque servorum mulieres dicuntur *uxores*, sed *conjunctæ.* Varro.

75. *Id ni sit mecum.*] Id utrum fiat necne si quis sponsione mecum certare vult, deponat apud judicem vel arbitrum pignus, ut ego quoque deponam, ea conditione, ut uter victus fuerit, non recipiat pignus, nisi urna mulsi data. Genus loquendi, quod non intelligitur, nisi positis exemplis. Bacch. 4. 9. *Edepol qui me esse dicat cruciatu malo dignum, ne ego cum illo pignus haud ausim dare.*

In urnam mulsi, Pœnus dum judex fiet;
Vel Græcus adeo, vel mea causa Apulus.
Quid nunc? nihil agitis, sentio: nemo sitit.
Revortor ad illam puellam expositiam, Pœno. revertun.
Quam servi summa vi sibi uxorem expetunt.
Ea invenietur & pudica & libera,
Ingenua Atheniensis: neque quicquam stupri
Faciet profecto in hac quidem Comœdia.
Mox hercle vero post, transacta fabula,
Argentum si quis dederit, ut ego suspicor,
Ultro ibit nuptum, non manebit auspices.
Tantum est. valete, bene rem gerite, & vincite
Virtute vera, quod fecistis antidhac.

Epid. 5. 2. *Ajo, vel da pignus, ni ea sit filia.* Pr. *Quam negat novisse mater?* Ep. *ni ergo matris filia est, In meum nummum, in tuum talentum pignus da:* id est, depone pignus & certa mecum sponsione, qua ego pauper victus nummum perdiderim, tu locuples talentum. Pœn. act. 5. 4. *Da pignus ni nunc perjures, in sueximum, uter utri det.* Gell. 7. 11. *Ni hoc ita est, qui spondet millenum?* Plauti verbis sit, *qui dat mecum pignus in mille nummum?* Aristophan. In Nubibus. Περίδου νυν ἐμοί, εἰ μὴ τετράμετρόν ἐστι τὸ ἡμιεκτέον. Ubi schol. Περίδου νυν ἐμοί, ἀντὶ τοῦ, συνθήκας ποίησον. *Gronovius.*

76. *Pœnus.*] Ideo aut Pœnum, aut Græcum, aut Apulum judices desiderat, quod supra dixerat, *Carthagini, in Græcia & Apulia* serviles nuptias tam splendide celebrari. Vult igitur judices adhiberi locorum peritos. Quanquam hoc de nuptiis servilibus in hisce locis curatis, Comica quadam licentia potius confictum, quam ut pro historiæ testimonio possit allegari. *Pistoris.*

78. *Nihil agitis.*] Pignore dato mecum non certatis. *Lambin.*

81. *Ea invenietur.*] Prostibula per ludos publicos in Scenam introduci solebant, & exponi omnium non libidini solum, sed licentiæ; Scilicet ut quæ perditi homines in Mimis & cætera obscœnitate fabularum, paulo ante natantibus oculis viderant, ea post ludos in reliquo corpore peccarent. Is mos Romæ vetus. Statius:

Huc intrant faciles emi puellæ.

Et apparet vel ex Tertulliano, hanc productionem scortorum non sine solemni pompa fuisse, & cum prædicatione publica præconis. Ad hunc ritum accommodandi hi versus Prologi.

86. *Non manebit auspices.*] Cicero De Divinat. lib. 1. *Nihil fere quondam majoris rei, nisi auspicato, ne privatim quidem gerebatur: quod & nunc nuptiarum auspices declarant, qui re omissa, nomen tamen tenent.* Sed cum auspices adeundi mos desiisset, *proxenetæ* vel *conciliatores* eorum vice fuerunt: qui & *Pronubi* dicti, felici omine omnia inchoantes. Glossarium: *Auspices, pronubi,* παράνυμφοι. Et hi, quod conventum erat, ut rite fieret, tabulisque mandaretur, curabant. *Hotoman.*

ACTUS PRIMUS.

OLYMPIO, CHALINUS.

NOn mihi licere meam rem me solum, ut volo,
Loqui atque cogitare, sine ted arbitro?
Quid tu, malum, me sequere? CH. *quia certum est mihi,*
Quasi umbra, quoquo ibis tu, te persequi.
Quin edepol etiam, si in crucem vis pergere,
Sequi decretum est. dehinc conjicito caterum, *J. Gal.* sequi decretum est te, hinc, &c.
Possisne, necne, clam me sutelis tuis
Praripere Casinam uxorem, proinde ut postulas.
OL. *Quid tibi negoti mecum est?* CH. *quid ais impudens?*
Quid in urbe reptas villice hic magni pretii?
OL. *Libet.* CH. *quin ruri es in prafectura tua?*
Quin potius, quod legatum est tibi negotium,
Id curas, atque urbanis rebus te abstines?
Huc venisti sponsam praeptum meam?
Abi rus, abi directus tuam in provinciam.
OL. *Chaline, non sum ego oblitus officium meum.*
Prafeci, rure recte qui curet tamen.
Ego, huc quod veni in urbem, nisi impetravero,
Uxorem ut istanc ducam, quam tu deperis,
Bellam & tenellam Casinam, conservam tuam:
Quando ego eam mecum rus uxorem abduxero,
Rure incubabo usque in prafectura mea.
CH. *Tun' illam ducas? hercle me suspendio,*

7. *Sutelis.*] Vide notas Amphitruon. 1. 1. 211. Cap. 3. 5.

10. *Quid in urbe reptas, &c.*] Lego, & ex parte cum *Lambino* emendo:

Quid in urbe restas villice haud magni pretî.

Primum fastidium est in eo quod sit villicus, ac eum propterea non deceat *in urbe restare*, hoc est, remanere & cunctari: postremum quod non sit magni pretii. *Dissal.*

12. *Legatum.*] Mandatum est.

15. *Directus.*] Vide notas Capteiv. 3. 4. 193. & Trin. 2. 4.

18. *Ego, huc quod veni.*] Quod hic tentant, *hoc* subjiciendo, sine vitio est. Nam *huc quod veni in urbem* est ob quod huc in urbem veni. At quod sequitur, intentatum relinquunt, quum tamen Cam. codex & omnes scripti Pall. *nisi impetravero.* Scribendum autem, ut & Pareus voluit in scriptis Notis, *si impetravero.* Ea enim particula utuntur interdum ea vi, qua alioquin *ubi* vel *simulatque.* Catullus, *Nam si luxerit, ad librariorum Curram scrinia.* Gronov.

Quam tu ejus potior fias, ſatius eſt mortuum.
OL. *Mea præda eſt illa: proin' tu te in laqueum induas.*
CH. *Ex ſterquilinio effoſſe, tua illæc præda ſit?*
OL. *Scies hoc ita eſſe: væ tibi! quot te modis,*
Si vivo, habebo in nuptiis miſerum meis?
CH. *Quid tu mihi facies?* OL. *egone quid faciam tibi?*
Primum omnium huic lucebis novæ nuptæ facem.
Poſtilla, ut ſemper improbus nihilque ſis.
Poſt id locorum, quando ad villam veneris,
Dabitur tibi amphora una, & una ſemita,
Fons unus, unum ahenum, & octo dolia:
Quæ niſi erunt ſemper plena, ego te implebo flagris.
Ita te aggerunda curvum aqua faciam probe,
Ut poſtilena poſſit ex te fieri.
Poſt autem, ruri niſi tu acervum ederis;
Aut, quaſi lumbricus, terram: quod te poſtules

24. *Potior fias.*] Id eſt, præferaris mihi, potiore apud eam habearis loco, quam ego. Nihil ergo hic mutandum. *Boxhorn.*

30. *Lucebis novæ nuptæ facem.*] Δαδουχήσεις. Curcul. act. 1. 1. *luces cereum.* Quinque facibus utebantur in nuptiis: quod is numerus quaſi ſymbolum quoddam ſit nuptiarum, ut qui ex primo impari, & primo pari, tanquam ex mare & fœmina conſtet. Plura vide apud *Plutarch.* in Problematis. Eas qui præferebant, δᾳδοῦχοι à Græcis, à Latinis fortaſſe olim *pueri lauti* dicebantur. de quibus vide notas ad Plauti Curcul. 1. 1. 9. Quin & ſuſpicor id olim ominoſum habitum fuiſſe, creditumque, qui novæ nuptæ luxiſſent facem, eos poſtea nihili fore. *Muret.*

32. *Id locorum.*] Id temporis. *Lambinus.*

33. *Una ſemita.*] Meurſius ſcribit, & *una ſemina*, ἡμιχοινικὸς, pro hemina, ſalvo metro. Vide ipſum & notas Curcul. act. 2. ſc. 3. verſ. 8. *Taub.*

36. *Curvum aqua faciam.*] Mſ. noſter diſertim habet, *circum*. Quod elegantiſſimum & Plauti mihi eſſe videtur. *Circus* Latinis dicitur, quidquid rotundum eſt. Unde diminutivum, *circulus*. Nihil autem circo incurvatius eſt. *Boxhorn.*

37. *Poſtilena.*] Lorum craſſum, ſive lignum incurvum, ſub jumentorum cauda, ad ſuſtinendum βαστάσμα, cui onus imponitur. *Lambin.*

38. *Niſi tu, &c.*] Non poſſum probare Turnebi lectionem & explicationem, *niſi ut mures de acervo edere.* Acervum edere, pro de acervo edere, vix probum. Legendum putem, *niſi tu acus boum ederis*; Niſi ederis acus, ut boves ſolent, aut niſi terram, ut lumbrici. Fortaſſe an & *acer boum* ſcripſerat. Ut *acer* pro *acus* dixerint veteres, unde in ſecundo caſu *aceris*. Acus eſt palea. Palea autem pro pabulo bubus, ut eſt apud Varronem lib. 11. de R. R. cap. v. *Salmaſius.*

39. *Quod te poſtules.*] Iſtud *quidquam* non eſt mutandum in *quidvis*. Et deteriores ſunt libri qui ſic habent. Sine diſtinctione ſcribendum: *Quod te poſtules, guſtare quicquam, nunquam ædepol jejunium jejunum eſt æque, &c.* Ratio loquendi po-

Gustare quicquam : nunquam edepol jejunium
Jejunium est æque, atque ego ruri reddibo te.
Post id, quom lassus fueris & famelicus,
Noctu ut condigne te cubes, curabitur.
CH. *Quid facies?* OL. *concludêre in fenestram firmiter :*
Unde auscultare possis, quom ego illanc osculer :
Quom mihi illa dicet, Mi animule, mi Olympio,
Mea vita, mea mellilla, mea festivitas,
Sine tuos ocellos deosculer, voluptas mea,
Sine amabo te amari, meus festus dies,
Meus pullus passer, mea columba, mi lepus. Meurs. meus pullus, meus passer.
Quom mihi hac dicentur dicta, tum tu furcifer,
Quasi mus, in medio pariete vorsabere.
Nunc ne tu te mihi respondere postules,
Abeo intro : tædet sermonis tui. CH. *te sequor.*
Hic quidem, pol, certo nihil ages sine me arbitro.

di postulabat, ut diceret, *Quod te postules gustare quidquam, non est*, pro eo dixit, quod te postules gustare quidquam, non jejunium æque est jejunum, ut ego te reddam. *Salmas.* Sic Mil. a.2.2. *Quod ille gallinam* Sententia est : Non est, quod ille dicat : ne accipiatis hanc excusationem. Cicero lib.2. Verr. *Quod civis cum cive agat.* Turnebus.

43. *Condigne te cubes.*] Apage, *cum tignis recubes.* Nondum expressit, quo modo velit eum cubare. Et vocabulum est Plauto frequens. Aulular.3.4. *Condigne etiam meus me intus gallus.* Et sæpe alibi. *Gronovius.*

44. *In fenestram.*] Non de cubiculari aliqua fenestra accipiendum, inquam iste compingendus ; sed de ergastulari. *Lips.*

47. *Mellilla.*] Est ὑποκοριστικὸν verbi *mellina*, quod alibi utitur. *Meurs.*

49. *Festus dies.*] Vide not. Epid. act. 3. 4.

50. *Pullus.*] *Puerum quem quis amabat, pullum ejus vocabant.* Festus. Vide not. Capt. act. 5. 3. *Mi lepus.*] Salacissima ac venustissima animalia commemorat, columbam, passerem, leporem. *Palmer.*

52. *In medio, &c.*] In illa fenestra. *Lambinus.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

CLEOSTRATA, PARDALISCA.

OBsignate cellas, referte anulum ad me :
Ego huc transeo in proxumum ad meam vicinam.

1. *OBsignate cellas.*] Signatorium anulum intellegit, sive, ut alii appellant, sigillaricium, qui habeat χαρακτῆρα. De quo Vopiscus in Aureliano: *Uxori & filiæ anulum sigillaricium quasi privatus instituit.* Motis autem Roma-

Vir si quid volet me, facite hinc me arcessatis.
PA. *Prandium jusserat senex sibi parari.*
CL. *St, tace atque abi. neque paro, neque hodie*
Coquetur: quando is mihi & filio advorsatur
Suo, animique amorisque causa sui.
Flagitium illud hominis! ego illum fame, ego illum
Siti, maledictis, malefactis, amatorem
Ulciscar: ego pol illum probe incommodis
Dictis angam: faciam uti, proinde ut est dignus,
Vitam colat; Acheruntis pabulum, flagitii
Persequentem, stabulum nequitiæ. nunc hinc
Meas fortunas eo questum ad vicinas.
Sed foris concrepuit. atque ea ipsa eccam egreditur
Foras. non pol per tempus iter mihi incepi.

nis, ut domi suppellex penusque omnis eo signaretur; ne quid negligentia aut furto periret. *Lipsius.*

12. *Acheruntis pabulum.*] Quo Acheruns pascitur: senem, qui Acherunti debetur. *Orci victimam*, ut loquitur Horatius, 2. Od. 3. *Lamb.* Tò *Acheruntis pabulum* & quæ sequuntur, refert *Acidalius* cum *Lambino* ad *ulciscar*, & *angam*, verba supra posita. Sed nihil opus est quod domi habeas, id aliunde emendicari. Latinum & Plautinum est: *faciam Acheruntis pabulum & flagitii persequentem, uti vitam colat.* Dissaldæus.

13. *Flagitii persequentem.*] *Persequentem* non concoquo, & divino leg. *flagitii Præsepe.* cum enim *pabulum* & *stabulum* nominarit, quidni etiam *præsepe*; quod istis affine? Et, *præsepe flagitii*, eadem ratione dixeris; qua *stabulum flagitii*, in Trucul. *Acid.*

14. *Ad vicinas.*] Lego: *ad vicinam.* ut supra ℣. 2. hujus scenæ, & versu huic proximo: *ea ipsa eccam egreditur foras. Ea ipsa*, nempe vicina, non vicinæ. *Dissald.*

16. *Per tempus.*] Opportune. Ita Latine dicitur; *per tempus licere aliquid*, *aut non licere.* Per aliquem fieri credimus, quo favente aliquid fit. Ergo per tempus non fit, quod fit tempore ac occasione non favente. *Boxhorn.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

MURRHINA, CLEOSTRATA.

SEquimini comites in proxumum me huc.
Heus vos. ecquis hæc quæ loquar audit? ego hîc ero,
Vir si, aut quispiam quæret. nam ubi domi sola sum,

1. *SEquimini comites.*] Comitatus posteriori ævo frequens è spadonibus. Virgines enim & matronæ, sive alioqui matresfamilias aliqua ordinis honestioris, nunquam sine assectarum pedissequio in publicum prodibant: Cistell. *astas ea in via sola: Prostibulum sane est.* V. N. Amph. 3. 2. 48.

Sopor manus calvitur. jussin' colum
Ferri mihi? CL. *Murrhina salve.* MU. *salve*
Mecastor. sed quid tu es tristis, amabo?
CL. *Ita solent omnes quæ sunt male nuptæ,*
Domi & foris ægre quod sit, satis semper est.
Nam ego ibam ad te. MU. *& pol ego istuc ad te.* Diss. jam ego ibam ad te.
sed quid est,
Quod tuo nunc animo ægre est? nam quod tibi est
Ægre, idem mihi est dividiæ. CL. *credo ecastor:*
Nam vicinam neminem amo merito magis, quam te:
Nec qua cum plura sunt mihi, quæ ego velim.
MU. *Amo te, atque istuc expeto scire quid sit.*
CL. *Vir me habet pessumis despicatam modis,*
Nec mihi jus meum obtinendi optio est. Cam. copia est.

4. *Calvitur.*] Frustratur, decipit. Auctor Vocab. Latin. Græci. *Calvitur*, id est, ἐξαπατᾷ. Significat autem Cleostrata, se, cum sola est domi, somno urgeri atque opprimi, sibique somnolentæ opera muliebria è manibus excidere. *Lambin.*

11. *Dividuæ.*] Hanc scripturam omnium MSS. Pall. & Camer. mutavit *Lamb.* in *dividiæ*: nec male, si cum *Nonio* tristitiam & mœrorem interpreteris, quod Veteres dixisse ex hoc *Propertii* vult:

Dividias mentis conficit omnis amor.

Male, si cum *Festo* discordiam interpretandum censeas. *Glossæ* dividia ἐπαχθεια, διχόνοια. *Grut.*

13. *Nec quacum plura.*] Scripti omnes *quam*, unde Colvius & Gruterus *qua in.* Alii, *Nec quam*, nempe aliam, non vicinam. deinde *Complura sunt mihi, quæ ego velim*, sc. apud te disserere. In quo non est mica salis. Nam quod id confirmari putant sequentibus, *istuc expeto scire*: falluntur: eo enim continuantur superiora: *sed quid est, quod tuo animo ægre est?* Non potest Plautus aliter scripsisse, quam voluit Camerarius, & jam exposuit Acidalius. Ita enim loquebantur: *Multa mihi cum illo sunt: Omnia mihi cum illo sunt*: intelligentes *vincula & jura amicitiæ ac benevolentiæ*. Cicero 13. famil. 1. *Cum Patrone Epicureo mihi omnia sunt, nisi quod in Philosophia vehementer ab eo dissentio.* lib. 14. ep. 10. *Si mihi tecum minus esset, quam est cum tuis omnibus, allegarem ad te illos, à quibus intelligis me præcipue diligi.* Cornelius Nepos in Alcibiade: *quæ regi cum Lacedæmoniis essent, irrita futura, nisi Alcibiadem vivum aut mortuum tradidisset.* Plinius lib. 7. ep. 11. *sunt mihi & cum marito ejus vetera jura: fuerant & cum filio maxima.* Sic contra, *Nihil esse alicui cum aliquo.* Cicero 14. Ad Atticum ep. 17. *Bruto certe meo nullo loco deero, idque etiamsi mihi cum illo nihil fuisset, fecerim, propter ejus singularem incredibilemque virtutem.* Nec habeo, *inquit*, quicum plura sint mihi, quæ ego velim mihi esse cum quoquam necessitudinis jura. *Gronovius.*

16. *Jus meum obtinendi optio est.*] *Optio* proprie est arbitrium & potestas optandi vel eligendi aliquid è duobus vel pluribus. Inde conjungit Cicero in Vatinium: *An erit hæc optio & potestas tua, ut cum velis, &c.* Hinc transfertur ad omnem aliam copiam vel facultatem. *Jus* autem *suum* vocat Cleostrata, non quod per legitimum matrimonium sibi

MU. *Hem, quid est? dic idem hoc: nam pol haud satis meo*
Corde accepi querelas tuas, obsecro.
CL. *Vir me habet pessumis despicatam modis.*
MU. *Mira sunt, vera si prædicas. nam viri*
Jus suum ad mulieres obtinere haud queunt.
CL. *Quin mihi ancillulam ingratis postulat, quæ mea est,*
Quæ meo educata sumptu est, villico suo se dare.
Sed ipsus eam amat. MU. *obsecro tace.* CL. *nam hic nunc*
Licet dicere. nos sumus. MU. *ita est, unde ea tibi est?*
Nam PECULI probam nihil habere addecet
Clam virum: & quæ habet parum, ei haud commodi est, Lips. & quod habet, partum ei haud commode est.
Quin viro aut subtrahat, aut stupro invenerit.
Hoc viri censeo esse omne, quicquid tuum est.
CL. *Tu quidem advorsum tuam amicam omnia loqueris.*
MU. *Tace sis stulta, & mihi ausculta: noli sis tu illi*
Advorsari. sine amet, sine quod libet id faciat:

sibi quæsierat, quasi quo ad individuam vitæ societatem ac ad se solam amandam maritum haberet obligatum, ut interpretantur: sed quod quæsierit in recepticia quasi & ipsius sumtu educata ancilla, quam non permittebat ei maritus, cujus vellet, in contubernium dare: ut ipsa exponit versu 12. *Gronovius.*

21. *Jus suum ad mulieres.*] Juxta perperam hic docent jus maritorum, quam modo jus matronæ. Volunt mulieres tam ingenio esse nequam, ut per vagos earum& illicitos amores jus suum non obtineant mariti, quo per matrimonium solis sibi eas habent obstrictas. Qui sermo matronarum persona indignissimus est. Jus suum nihil aliud est quam imperium domesticum, quod contumacia fœminarum turbat atque impedit. Evenit autem sæpe, ut castissimæ quæque sint contumacissimæ & morosissimæ, ut Plautus alibi loquitur, oblatratrices. *Gronovius.*

25. *Nos sumus.*] Ἔλλειψις vel ἀποσιώπησις, pro, *Nos sumus solæ*; quam vocem additura erat Murrhina, nisi fuisset interpellata. Atque hoc vice proverbii utimur, cum ea dicimus, quorum conscium esse volumus neminem. *Taubmannus.*

27. *Et quæ habet partum, ei, &c.*] Illustrandæ sententiæ facit hoc Pomp. JC. lib. 5. ad Q. Mucium: *Q. Mutius ait, cum in controversiam venit, unde ad mulierem quid pervenerit: & verius & honestius est, quod non demonstratur, unde habeat, existimari à viro, aut qui in potestate ejus esset, ad eam pervenisse. Evitandi autem turpis quæstus gratia circa uxorem videtur hoc Q. Mutius probasse.* Sc. Gentil. In libris est, *& quæ habet, partum ei haud commodi est.* In vetustis Codicibus perperam scriptum fuit *commodi*, pro *commode*. Ut alio loco *primi cata*, pro *prime cata*. Scribendum igitur; *& quæ habet, partum ei haud commode est.* Figura est πρὸς τὸ σημαινόμενον. Sic enim locutus est quasi præcessisset, *& quod habet*; Et quæ habet, haud commode id ei partum est. *Salmas.*

33. *Do-*

Quando tibi nil domi deliquum est.
CL. *Satin' sana es? nam tu quidem advorsus tuam ista rem*
Loquere. MU. *insipiens! semper tu huic verbo vitato*
Abs tuo viro. CL. *cui verbo?* MU. *I foras mulier.* CL. *st!*
Tace. MU. *quid est?* CL. *hem.* MU. *quis est, quem vides?*
CL. *vir eccum it.*
MU. *Intro abi, appropera age amabo.* CL. *impetras.*
Abeo. MU. *mox magis cum otium mihi & tibi erit,*
Igitur tecum loquar. nunc vale. CL. *valeas.*

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

STALINO, CLEOSTRATA.

OMnibus rebus ego amorem credo, & nitoribus nitidis antevenire.
Nec potis quicquam commemorari, quod plus salis, plusque leporis hodie
Habeat. cocos equidem nimis demiror, qui tot utuntur condimentis,
Eos eo condimento uno non utier, omnibus, quod præstat.
Nam ubi amor condimentum inerit, cuivis placiturum credo.
NEQUE SALSUM neque suave esse potest quicquam, ubi amor non admiscetur.
Fel quod amarum est, id mel faciet: hominem ex tristi lepidum & lenem.

33. *Deliquum est.*] *Deliquum* nihil est aliud, quam quod nos *deest* dicimus: à *delinquendo* sic appellatum, quod *delinquat*, id est, deficiat, ut veteres loquebantur. Tubero: *Num delinquit, aut superest aliquid tibi?* Ut enim *reliquum* à *relinquo*, sive adeo *relinquor*, sic *deliquum* à *delinquo* formatum esse veri simile fit mihi. Ita *deliquum* & *reliquum* opposita invenientur: ut, *Nihil reliquum est mihi*, id est, nihil ultra residuum factum est mihi: contra; *Nihil deliquum est mihi*, id est nullius rei indigus sum. *Douza.*

36. *I foras mulier.*] Jubet Murrhina, ità se gerat Cleostrata, ne habeat necesse audire divortii formulam, quæ erat *I foras mulier.* Gruter.

37. *Vir eccum it, &c.*] Non dubium est, quin hæc ab notatis personis laborent. Nam re vera Murrhina discedit è scena, remanet Cleostrata. Sic rescribendum:

— CL. *vir eccum it,*
Intro abi, appropera, age amabo. MU. *impetras,*
Abeo. CL. *mox magis, cum otium mihi & tibi erit,*
Igitur tecum loquar, nunc vale. MU. *valeas.* Dissald.

40. *Igitur.*] Vide not. Mostell. act. 1. 2.

Hanc ego de me conjecturam domi facio, magis quam ex auditis.
Qui postquam amo Casinam, magis initio munditiis munditiam antideo.
Myropolas omnes solicito, ubicumque est lepidum unguentum, ungor,
Ut illi placeam. & placeo, ut videor. sed uxor me excruciat, quia vivit.
Tristem astare aspicio. blande hac mihi mala res appellanda est.
Uxor mea, meaque amœnitas, quid tu agis? CL. *abi, atque abstine manum.*
ST. *Eja mea Juno, non decet te esse tam tristem tuo Jovi.*
Quo nunc abis? CL. *mitte me.* ST. *mane.* CL. *non maneo.* ST. *at pol ego te sequar.*
CL. *Obsecro, sanun' es?* ST. *sanus, quando ted amo.* CL. *nolo ames.* ST. *non*
Potes impetrare. CL. *enecas.* ST. *verà dicas velim.* CL. *credo ego*
Istuc tibi. ST. *respice, oh, mi lepos!* CL. *nempe ita uti tu mihi es,*
Unde hîc amabo unguenta adolent? ST. *oh; perii! manifesto miser*

8. DOmi facio.] Vide notas Cistell. 2. 1.

9. *Qui postquam amo.*] Scribo: *Qui quom amo Casinam, magis initio munditiis mundis antideo.* Scripti enim, *quam*, non *postquam*. *Quum* autem est quod vel quia. Sic infra, *Sanus quam ted amo*, iidem scripsi pro *quom*. *Magis initio*, id est, magis quam primum, quam olim, quam solitus. Sic Cicero, *initio proditor, deinde perfuga*. Dicimus autem, *anteeo mundis* & *anteeo mundos*. Itaque *munditiis antideo mundis* est munditiis supero quantumvis mundos. Sic & versu primo hujus scenæ *nitoribus nitidis antevenire*, non accipio quasi nitores diceret nitidos: sed quasi esset, *nitoribus nitidos*. Gronovius. *Magis initio.*] Probo conjecturam Gulielmii: *Qui postquam amo Casinam, magis niteo, munditiis munditiam antideo.* Scriptum fuit *nitio*, pro *niteo*. Unde indocti librarii fecerunt, *initio*. Nitor cum munditiis optime convenit. Et *nitor* sic accipitur apud Terentium, *qui vestitus, qui nitor*. Salmas.

10. *Myropolas.*] Vide Notas Epid. 2. 2.

11. *Ut videor.*] Scil. mihi. *ὡς φαίνομαι*. L. D.

13. *Quid agis?*] Hæc dum loquitur, uxorem leni manu demulcet, & ut Amphitr. loquitur, *palpo percutit*. Lamb.

16. *Sanus quando, &c.*] Quoniam. Restituo adjuvantibus *Mss. Lang.* & V. Cod. *Sanus, quom te amo. Quando* interpretamentum erat τῦ *quom*. *Vera dicas velim*, ut scilicet te enecem: cupit enim videre uxorem mortuam, quæ illi amores turbatum it. *Dissald.*

19. *Unguenta adolent?*] Olim elegantiores homines odoratis unguentis

Teneor. cesso caput pallio detergere? uti te bonus
Mercurius perdat myropola, qui hæc mihi dedisti. CL. *eho tu*
Nibili cana culex: vix teneor, quin, quæ decent te, dicam. Grut. nihili canalicola.
Senecta ætate unguentatus per vias, ignave, incedis.
ST. *Pol ego amico dedi cuidam operam, dum emit*
Unguenta. CL. *ut cito commentatus est!* Lamb. commentus est.
Ecquid te pudet? ST. *omnia quæ tu vis.* CL. *ubi in lustra jacuisti?*
ST. *Egone in lustra?* CL. *scio plus, quam tu me arbitrare.*
ST. *quid id est?*
Quid tu scis? CL. *te sene omnium senem neminem esse ignaviorem.* Diss. omnium senum.
Unde is nihili? ubi fuisti? ubi lustratus? ubi bibisti?
Id est mecastor: vide palliolum ut rugat. ST. *Dî me & te infelicitent,*
Si ego in os meum hodie vini guttam indidi. CL. *immo age, ut lubet,*
Bibe, es, disperde rem. ST. *ohe, jam satis uxor est:* Grut. jam satis uxor es.
comprime te: nimium tinnis.
Relinque aliquantum orationis, cras quod mecum litiges:
Sed quid ais? jam domuisti animum potius, ut quod vir velit

caput perfundere solebant. Martialis lib. 8. 77.

Si sapis, Assyrio semper tibi crinis amomo
Splendeat, &c.

Muret.

22. *Cana culex.*] Hæc quin de amasio sene dicantur; sic mihi persuadeo, *Culicem* hic figurate amatorem esse, quod, cum sua promuscide cutem formosarum pertundant, & tanquam siphone sanguinem eliciant, amore quodam earum capti esse videantur. *Turneb.*

26. *Ubi in lustra jacuisti.*] Præpositioni *In*, sive motum denotet, sive etiam sine ulla motus significatione, veteres casum accusandi vel auferendi indifferenter tribuunt. *Popma.*

29. *Unde is.*] Id est, venis. *Lambinus.*

30. *Id est mecastor.*] Rogarat eum, ubi perpotasset; tum acrius in habitum intuens, *Id est mecastor*, ait: ut scilicet perpotarit. nam vel hoc palliolum vide, ut rugas contraxit à desidiabulo illo sedentario. *Id est*, vel, *Hoc est*, eorum quæ dicta sunt, adseverationem habet. Inferius hac Fab. *hoc erat Ecastor, quod m. &c.* J. Gul.

32. *Jam satis uxor est.*] Gruterus, *jam satis uxor es!* hoc sensu: jam satis equidem implevisti morem & munus uxorium. *Nimium tinnis.*] Nimis acutè clamas. tralatio ab ære. Vide Prologum in Pœnulo.

Fieri, id facias quam adversere contra? CL. *qua de re?* ST. *rogas?*
Super ancilla Casina, ut detur nuptum nostro villico,
Servo frugi: atque ubi illi bene sit; ligno, aqua calida, cibo,
Vestimentis, ubique educat pueros, quos parat, potius
Quam illi servo nequam des armigero, nihili atque improbo,
Cui homini hodie peculî nummus non est plumbeus.
CL. *Mirum, ecastor, te senecta ætate officium tuum*
Non meminisse? ST. *quid jam?* CL. *quia, si facias recte aut commode,*
Me sinas curare ancillas, quæ mea est curatio.
ST. *Quî, malum, homini scutigerulo dare lubet?* CL. *quia enim filio*
Nos oportet opitulari unico. ST. *at quanquam unicu'st,*
Nihilo magis unicus est ille filius, quam ego illi pater:
Illum mihi æquius est, quam me illi, quæ volo concedere.
CL. *Tute ecastor tibi, homo, malam rem quæris.* ST. *subolet: sentio.*
Egone? CL. *tu. nam quid friguttis? quid istuc tam cupide cupis?*
ST. *Ut enim frugi servo detur potius, quam servo improbo.*
CL. *Quid si ego impetro, atque exoro à villico, causa mea*
Ut eam illi permittat? ST. *quid si ego autem ab armigero impetro,*
Eam illi permittat? atque hoc, credo, impetrassere.
CL. *Convenit. vis tuis Chalinum huc evocem verbis foras?*
Tu eum orato, ego autem orabo villicum. ST. *sane volo.*
CL. *Jam hîc erit. nunc experiemur, nostrum uter sit blandior.*
ST. *Hercules Dîque istam perdant, quod nunc liceat dicere.*
Ego discrucior miser amore: illa autem quasi ob industriam
Miser advorsatur. subolet hoc jam uxori, quod ego machinor:
Propter eam rem magis armigero dat operam de industria.

44. *Scutigerulo.*] Per contemptum; pro *cacula militari*: qualis Stasimus, Trin. *Dousa.*

48. *Subolet.*] Subolet uxori hoc quod ego, id est, amatio mea.

49. *Friguttis.*] *Friguttire*, est gestu corporis cupiditatem animi declarare. *Lambin.*

53. *Impetrassere.*] Impetraturum esse.

56. *Nunc.*] Sc. non audiente illa. *L. D.*

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

STALINO, CHALINUS.

QUI illum Dii omnes Deæque perdant. CH. *te uxor, ajebat, tua*
Me vocare. ST. *ego enim vocari jussi.* CH. *eloquere quid velis?*
ST. *Primum ego te porrectiore fronte volo mecum loqui.*
CH. *STULTITIA EST ei te esse tristem, quojus potestas plus potest.*
ST. *Pro! bonæ frugi hominem te jam pridem esse arbitror.* CH. *intellego.*
Quin, si ita arbitrare, emittis me manu? ST. *quin id volo.*
Sed nihil est, me cupere factum, nisi tu factis adjuvas.
CH. *Quod velis modo id velim me scire.* ST. *ausculta ergo, loquar:* Dein. ausculta, ego loquar.
Casinam ego uxorem promisi villico nostro dare.
CH. *At tua uxor, filiusque promiserunt mihi.* ST. *scio.*
Sed utrum nunc tu, cœlibem esse te mavis liberum,
An maritum servum ætatem degere & gnatos tuos?
Optio hæc tua est: utram harum vis conditionem accipe.
CH. *Liber si sim, meo periclo vivam, nunc vivo tuo.*
De Casina certum est, concedere homini nato nemini.
ST. *Intro abi, atque actutum uxorem huc evoca ante ædis cito.*
Et sitellam huc tecum afferto cum aqua & sortis. CH. *satis places.*

1. QUi illum.] *Qui*, pro *ut*, vel *utinam*: Vide Donat. Phorm. Terent. *Qui illum dii omnes perduint!* Sic Plaut. Trin. *Qui istum dii perdant.*

3. *Porrectiore fronte.*] Vide notas Epid. 5. 1. Terent. *Date hodie mihi.*] *Exporge frontem.* Horat. 1. Epist. 18. *Deme supercilio nubem.* Taub.

14. *Nunc vivo tuo.*] Mortuo enim servo, damnum ad herum recidit. *Lambinus.*

17. *Sitellam.*] Cicero *hydrian* Græca voce appellat. Huic vasi, in quod conjiciendæ erant sortes, infundebatur aqua, donec impleretur; nam in vas inane non conjiciebantur sortes, quæ erant ligneæ non terreæ, ne liquescerent in aqua. Deinde in sortibus inscripta erant sortientium nomina, vel aliquid quod esset loco nominis; ut hic erant inscriptæ numerorum notæ; ea autem sors, quæ unum scriptum habebat, erat Olympionis, quæ duo Chalini. Postremo, cujus sors primo exibat vel educebatur, is vincebat. *Lambin.*

ST. *Ego pol istam jam aliquovorsum tragulam decidero.* — *Lips. tragulam dejecero.*
Nam si sic nihil impetrare potero, saltem sortiar.
Ibi ego te & suffragatores tuos ulciscar. CH. *attamen*
Mihi obtinget sors. ST. *ut quidem pol pereas cruciatu malo.*
CH. *Mihi illa nubet; machinare quod lubet, quovis modo.*
ST. *abin' hinc ab oculis?* CH. *invitus me vides: vivam tamen.*
ST. *Summe ego miser homo? satin' omnes res sunt advorsæ mihi?*
Jam metuo, ne Olympionem mea uxor exoraverit,
Ne Casinam ducat. si id factum est, ecce me nullum senem:
Si non impetravit, etiam specula in sortitu'st mihi. — *Cam. in sorti restat mihi.*
Si sors autem decollassit, gladium faciam culcitam;
Eumque incumbam. sed progreditur optume, eccum, Olympio.

18. *Tragulam decidere.*] Allegoria à re militari significat, se machinas uxoris aliqua ratione dejecturum. Festus: *Tragula, genus teli, dicta quod scuto infixa trahatur.* Epid. 5. 2. Jam, *decidere telum*, dicebant Latini, ut Hom. ἐκ-τάμνειν βέλος, quod est, vulnere latius inciso telum evellere. *Lips.*

27. *In sortitu'st mihi.*] Ms. Cam. habet, *etiam specula insortita sunt mihi:* & ita omnes Mss. Lang. & Palat. vett. nisi quod *spicula* legant. Hinc *Gruterus* fecit, *etiam specula in sortitu'st mihi.* nam *st* sæpe degeneravit in *sunt*. plane, ut ex conjectura etiam Acidalius. *Sortitus*, ipse sortiendi actus. *Specula* dicitur à *spes*, ut *recula*, à *res*. Cic. pro domo: *Quod si etiam pluribus de rebus uno sortitu retulisti?* Gronovius.

28. *Si ea autem decollassit.*] In membranis Pall. & Cam. τὸ *L* non geminatur. Et recte. *Decolassit* enim est quod intra deliquerit, effluxerit, ad nihilum redigetur. Vid. ad Capteiv. 2. 1. 37. *Gronov.*

ACTUS SECUNDI SCENA QUINTA.

OLYMPIO, STALINO.

UNA edepol opera in furnum calidum condito,
Atque ibi torreto me pro pane rubido,
Hera, quam istam operam à me impetres, quod postulas.
ST. *Salvus sum, salva spes est, ut verba audio.* — *Ms. Cam. vera.*

2. *Pro pane rubido.*] Festus *Rubidus panis vocatur parum coctus, cum rubro colore.* Directe contra Isidori sententiam, qui de eodem libro 20. *Rubidus panis, recoctus & rubefactus.* Itaque verisimiliter *Gruterus* emendabat apud Festum: *Rub. pan. vocatur iterum coctus.* Goldastus *rubidum panem* ait vocari ab ævi medii scriptoribus, *purpureum*: quod ab igne rubeat, utpote bis coctus. Sed egregie fallitur, cum ubique pro corrupta ea voce *purpureum*, haud dubie, *furfureum* sit reponendum. *Boxhorn.* Vid. notas Sticho act. 2. 1.

OL. *Quid tu me vero libertate territas?*
Quid si tu nolis, filiusque etiam tuus,
Vobis invitis atque amborum ingratiis
Una libella liber possum fieri.
ST. *Quid istuc est? quicum litigas, Olympio?*
OL. *Cum eadem qua tu semper.* ST. *cum uxorene mea?*
OL. *Quam tu mihi uxorem? quasi venator tu quidem es,*
Dies atque noctes cum cane ætatem exigis.
ST. *Quid agit? quid loquitur tecum?* OL. *orat, obsecrat,*
Ne Casinam uxorem ducam. ST. *quid tu postea?*
OL. *Negavi enim ipsi me concessurum Jovi,*
Si is mecum oraret. ST. *Dî te servassint mihi.*
OL. *Nunc in fermento tota est, ita turget mihi.*
ST. *Edepol ego illam mediam diruptam velim.*
OL. *Credo edepol esse, siquidem tu frugi bonæ es.*
Verum edepol tua mihi odiosa est amatio:
Inimica est tua uxor mihi, inimicus filius,
Inimici familiares. ST. *quid id refert tua?*
Unus tibi hic dum propitius sit Juppiter,
Tu istos minutos cave deos floccifeceris.
OL. *Nugæ sunt istæ magnæ. quasi tu nescias*
Repente ut emoriantur humani Joves.
Sed tandem si tu Juppiter sis emortuus,
Quom ad Deos minores redierit regnum tuum,
Quis mihi subveniet tergo, aut capiti, aut cruribus?

Pall. alii, *Lamb.* quid tu me, hera, libert. *Acid.* quin si tu. *Vet.* qui.

7. *Amborum ingratiis.*] Hinc apparet, inquit Lamb. & Sciopp. Verisim. l. 1. 20. *ingratiis* nomen esse, non adverbium. sic Merc. act. 2. 4. *tuis ingratiis*, quod tamen Latine dici negat Giphan. Ind. Lucret. Vid. notas Epid. 3. 4. *T.*

8. *Una libella.*] V. N. Aulul. act. 5. 1. 27.

12. *Cum cane.*] *Canem* dicit uxorem, quæ adsidue latrat ut canis. *Lamb.* Vide Menæchm. act. 3. 1. Milit. 3. 1. & Rudent. 3. 1.

16. *Mecum.*] Id est, me.

17. *Ita turget mihi.*] Ἐπεξήγησις præcedentium. Et bene explicavit *P. Victorius.* omnia siquidem in ira turgida magis. Ab hac similitudine Arbiter dixit, *odia detumescunt.* Grut.

19. *Siquidem mihi frugi bonæ es.*] Si tu virilis maritus es, illa media dirupta est: alludens ad cugium sive hymenem naturæ muliebris. *Budæus.*

23. *Unus tibi.*] Alludit ad deas majorum & minorum gentium. Vide notas Epid. 5. 2.

29. *Quis mihi subveniet.*] Hellenismus est in hoc versu, ὅλον ϛ μέρος. Hom. Iliad. α. Ἀλλ' οὐκ Ἀτρείδῃ Ἀ-

ST. Opinione melius res tibi habeat tua,
Si hoc impetramus, ut ego cum Casina cubem.
OL. Non, hercle, opinor posse, ita uxor acriter
Tua instat, ne mihi detur. ST. at ego sic agam:
Conjiciam sortis in sitellam, & sortiar
Tibi & Chalino. ita rem natam intellego.
Necessum est vorsis gladiis depugnarier.
OL. Quid si fors aliter, quam voles, evenerit?
ST. Benedice. Dîs sum fretus, Deos sperabimus.
OL. Non ego istuc verbum emissim titivilitio.
Nam omnes mortales Deis sunt freti: sed tamen

Frui empsim, pro, emerim.

χαμίμενοι λώδαγε θυμῷ. *Dos. Heraldus.*

35. *Ita rem natam esse int.*] Eam naturam rei esse video. *Lamb.*

36. *Versis gladiis.*] Dirempta prælusione, abjectisque lusoriis armis, transibant ad vera. Atque hoc est, quod, *dimicare ad certum*, Tertullianus alibi vocat. Appellabant id etiam, *pugnare versis armis.* Caper litterator: *Inversis armis pugnasse gladiatoris non est dicendum, sed versis*, id est, *transmutatis. Sic, non inversis pannis agitasse aurigas*, (cum pannos sumebant alterius coloris; puta pro russato Venetum) *sed versis.* Plauti versum è Casina illustrabit hæc nota:

--- *ita rem nat. &c.* Nec enim aliud in ea armorum versione esse, facile persuadeor Ovidii versu de Arte: *Ponite jam gladios hebetes, pugnetur acutis.* Alias suspicati possumus, si quis à genere ad genus alterum transeat, puta à *Secutore* ad *Retiarium*, dici eum *pugnare versis armis.* At placet prius, etsi in Plauti versu salivam etiamnum mihi movet mea olim divinatio, *veris gladiis.* Lips.

38. *Deos sperabimus.*] *Deos sperare*, est diis confidere.

39. *Titivillitio.*] Festus: *Titivillitium nullius significationis est, ut apud Græcos βλίτυρι & σκινδαψός.* Fulgentius: *Titivillitium dici voluerunt fila putrida, quæ de telis cadunt.* Plautus Casina: *Non ego istuc verbum emsitem Titivillitio: re admodum vilissima. Nam & M. Cornutus in Satyra ait: Titivilles Flacce do tibi.* De hac voce variæ sunt eruditorum conjecturæ. Alii *textivillitium*, quasi à textus vilitate: alii *totivillitium* volunt, quasi totum vile. *Villus* est floccus lanæ vel pilorum in animantibus. A villo *villitium*, ut à lana *lanitium*, capillus *capillitium.* Haud dubie intelligendum est *villitium Titi*, & putandum fuisse quendam sive agricolam sive pastorem (ut quondam maxima pars Romanorum) Titum nomine, cujus, quod de scabris & male curatis ovibus vel capris pessimæ notæ villum colligeret, villitium primo in vicinia, post sermone vulgi pro vilissimo in eo genere, denique pro quavis re vili & nullius pretii proverbio jactatum sit. Neque vox una est, sed duæ, nempe *Titivillitium*, aut si mavis unam esse, non aliunde duplicata est, quam à nomine *Titi* & *villitio* ejusdem. In loco Cornuti scribendum: *Titivillos, Flacce, do tibi*, hoc est, rem vel opusculum minimi pretii. Quin & quod ex Plauti Nervolaria adducunt Varro, Festus, Gellius, Nonius, vereor ne in corruptos inciderint libros, & scripserit ille: *scrapes, scrupeæ, titivillæ, sordidæ.* Sic etiam *floccus* (nihil autem aliud floccus quam villus) pro re nihili: unde *flocci facere, flocci non facere, flocci æstimare, flocci pendere.* Gronovius.

2. *Arden-*

Vidi ego Deis fretos sæpe multos decipi.
ST. *Tace parum.* OL. *quid vis?* ST. *eccum exit foras*
Chalinus intus cum sitella & sortibus.
Nunc nos collatis signis depugnabimus.

ACTUS SECUNDI SCENA SEXTA.

CLEOSTRATA, CHALINUS, STALINO, OLYMPIO.

Face Chaline me certiorem, quid meus vir me velit.
CH. *Ille edepol videre ardentem te extra portam Metiam.*
CL. *Credo ecastor vellet.* CH. *at pol ego haud credo, sed certo scio.*
ST. *Plus artificum est mî quam rebar, ariolum hunc habeo* (domi.
Quid si propius attollamus signa, eamusque obviam? Diss. contollamus.
Sequere. quid vos agitis? CH. *assunt quæ imperavisti omnia,*
Uxor, sortes, situla, atque egomet. ST. *te uno adest plusquam ego volo.*
CH. *Tibi quidem edepol ita videtur: stimulus ego nunc sum tibi.*
Eo dico, corculum adsudascit jam ex metu. ST. *mastigia!* Dous. eoque quod corc.
CL. *Tace Chaline. comprime istum.* OL. *immo istunc, qui didicit dare.*
ST. *Appone hic sitellam, sortes cedo mihi: animum advortite.*
Atque ego censui abs te posse hoc me impetrare, uxor mea,

2. A*rdentem.*] Jam mortuam in rogo. Optare mortem uxorum, occurrit centies in Comœdiis. *Gruterus.* *Portam Metiam.*] Ubi pauperiorum cadavera comburebantur. *Metia porta* ea est quæ nomen à *Metio Asthemio* habet, qui pro peste sedata, diis, omnia quæ novo vere nascebantur, & homines, & pecora etiam obtulit. Sunt qui à *Metio* illo fœdifrago dictam portam velint, & quoniam ibi torquerentur homines; Romano populo invisam fuisse contendunt. *Longol.* Vid. Pseudol. act. 1.3. & Mil. 2.4. ℣. 6.

3. *Haud credo.*] Donatus: *Credere, dubitantis est: certum esse, fidentis.* Plus est *scire*, quam *credere*: nam certior *scientia* est, quam *fides*, ut docet Aristot. *Lamb.* *Credimus* aliis, (unde & *Creditores* J.C. dicuntur) *scimus* autem ipsi. quod exploratæ magis veritatis est. *Boxhorn.*

4. *Hariolum.*] Vide notas Mil. act. 3. 1.

8. *Stimulus ego.*] Mea præsentia te urit.

9. *Assudascit.*] Non improbarem legi, *assultascit.* Nihil frequentius Græcis, quam πηδῶσα καρδία, nunquam vero ἱδρῶσα legitur. *Salmas.* Forte: *En ut corculum adsultascit.* nam liber optimus: *adsudascis.* Gronovius.

12. *Censui abs te posse hoc me impetrare.*] Silent de suis septem codicibus stre-nue. Nostri tamen omnes: *mecum impetrare.*

Casina ut uxor mihi daretur : & nunc etiam censeo.
CL. *Tibi daretur illa?* ST. *mihi enim? ah, non id volui dicere:*
Dum mihi volui, huic dixi : atque adeo dum mihi cupio, perperam
Jamdudum, hercle, fabulor. CL. *pol tu quidem ; atque etiam facis.*
ST. *Huic, immo hercle mihi. vah, tandem redii vix veram in viam.*
CL. *Per pol sæpe peccas.* ST. *ita fit, ubi quid tantopere expetas.*
Sed te uterque suo pro jure, ego atque hic oramus. Scripsi tuo.
CL. *quid est?*
ST. *Dicam enim, mea mulsa, de istac Casina huic nostro villico*
Gratiam facias. CL. *at pol ego neque facio, neque censeo.*
ST. *Tum igitur ego sortis utrinque jam.* CL. *quis vetat?*

trare. Vide an scripserit, *Atque ego censui me posse hoc tecum impetrare.* Cui explicando videtur aliquis apposuisse *abs te.* Nam id dixit *tecum impetrare*, ut *tecum oro.* Gudianus : *abs te hoc posse negotium impetrare.* Gronovius.

16. *Pol tu quidem.*] Non solum perperam fabularis, sed etiam perperam facis. *Gruter.*

18. *Per pol.*] *Servius* 1. Æn. *Pol*, per se plenum est jurantis adverbium, cui præpositio separatim nunquam cohæret. Ter. Hec. act. 1. 1. *Perpol quam paucos reperias*, id est, perquam paucos. Sic & hic persæpe.

20. *Mulsa.*] Vide notas Pœnul. 1. 2.

22. *Jam mittam.*] Hoc verbum *mittam* abest libris. Et vero abesse debet. Non enim de mittendis sortibus hic agitur. Nec etiam mittebantur in sitellam, prinsquam æquatæ essent. Sortes allatæ fuerant cum situla, ut ex initio scenæ liquet. Dandæ erant utrique sortientium. Nam singuli suam in situlam conjiciebant, ut ex sequentibus constat. *Ecce, cave. Conjicite sortis nunc jam ambo huc.* Sensus igitur hujus loci postulat, ut Stalinus sortes utrique daret. Scribendum itaque puto; *Tum igitur ego do sortis utrique jam.* Vel etiam subintelligi potest illud *do* & legi; *Tum igitur ego sortis utrique jam.* Acceptas sortes cum pararent conjicere, uxori datæ sunt ut eas æquaret, id est, ut pares magnitudine faceret: *Eccere uxor æqua.* Non enim de situla id accipiendum est, sed de sortibus. Quod sequentia declarant; *credo hercle hodie devotabit sortei, si attigerit.* Hæreditates primæ olim & quæcunque inter plures dividenda erant, sortitione distribui solebant, & ea sortiendi quidem ratione cujus hic mentio. Unde κλῆρον Græci vocabant hæreditatem, quia sortito eam hæredes partiebantur, id est, κληρονόμοι: Cum de primatu in re aliqua consequendo contenderetur inter plures, sortito deferebatur. Præmia, & alia quæcunque sorti committebantur. In vas aliquod conjiciebantur sortes, cum aqua aut sine aqua. Si sine aqua esset, sortes ex terra molli & pingui ut plurimum fiebant. Si cum aqua, ex materia aliqua duriore, & quæ non facile liquesceret: Ut calculus, aut lapillus, aut annulus, aut aliud tale quid. Grammatici κλῆρον, id est, sortem interpretantur, σημεῖον ὃ, τις ἐμβάλλει τοῦ ἀγγείου τῶν λαχμῶν. ψῆφος τυχὸν. ἢ δακτύλιος, ἢ βῶλος ὀρύξας κατὰ Σοφοκλῆν. Si vas in quo sortes conjiciebantur

ST. *Optumum atque æquissumum istud esse, jure judico.*
Postremo, si illuc quod volumus eveniet, gaudebimus:
Sin secus, patiemur animis æquis. tene sortem tibi.
Vide quid scriptum est. OL. *unum.* CH. *iniquum est: quia*
isti priusquam mihi est.
ST. *Accipe hanc sis.* CH. *cedo, mane: unum venit in mentem*
modo.
Vide, ne qua illic insit alia sortis sub aqua. ST. *verbero,*
Men' te censes esse? nulla est. habe quietum animum modo.
CH. *QUOD bonum atque fortunatum sit mihi, tuum magnum*
malum.
OL. *Tibi quidem edepol credo eveniet: novi pietatem tuam.*
Sed mane dum: num ista aut populna sors, aut abiegna est tua?

bantur aquam haberet, ex aliqua materia ponderosiore sors esse debebat, quæ fundum peteret nec supernataret. Si in vas sine aqua mitterentur interdum festucis exæquatis sortitio peragebatur. Unde ὑδρίφιν βαλεῖν Græci dixerunt de hujusmodi sortitione. Et Plautus hic meminit populneæ & abiegnæ sortis. Sed his sortibus locus non erat cum per sitellam aqua plenam sortiebantur. Nam ideo aquâ vasa quibus sortiebantur implebant, ne in fundo conspicuæ sortes apparerent. Apud Homerum sortitio fit militaris, in galeam conjectis sortibus, sine aqua ut videtur. Κλήρους ἐν κυνέῃ χαλκήρεϊ πάλλον ἑλόντες. Movebant sortes in vase, ut turbarentur, ne fraus fieret in extrahendis. Inde πάλος pro sorte. Hodie chartulis complicatis & nomine ejus notatis cujus sors est, utimur in pileum conjectis, & per puerum in singulos sortientes distributis. Hoc genere sortitionis quo sortes in vas conjiciuntur, milites partiti sunt vestimenta Christi, quod dicitur apud Johannem βαλεῖν κλῆρον. Quod nec de micatione intelligendum, ut fecit Nonnius, nec de πλειστοβολίνδα, quæ jactu fit tesserarum. *Sortem mittere* Latini dicunt de sortitione, quod Græce est κλῆρον βαλεῖν. Ita milites agros sibi assignatos sortiebantur. Sortientium nomina in pittaciis scribebantur, quæ in vas aliquod conjiciebantur, & inde tollebantur, & singulis sortientium distribuebantur, ut ex Hygino constat de limitibus constituendis. Buxeæ erant illæ sortes, sive pittacia pro sortibus in sitellam conjectis, quia buxum non supernatat, sed fundum petit. *Sorticulæ buxeæ* fit mentio in veteri tabula ænea, & sitellæ jam aqua in quam erat demittenda, aperta & brachio aperto. Et certum est sortes, de quibus hic agitur, apud Plautum buxeas fuisse. Quod ex his ejus verbis apparet. *Sed manendum, num ista aut populna sors, aut abiegna est tua.* CH. *Quid tu id curas?* OL. *Quia enim metuo, in aqua ne summa natet.* Ergo buxeæ debuerunt esse ne supernatarent. Et tales omnino fuerunt, quibus illi servi Casinam sortiti sunt. *Salmas.*

26. *Unum.*] Nota, quæ μονάδα significat. *Camer.* *Mihi est.*] Scil. data sors. *Lambinus.*

27. *Hanc sis.*] Scilicet alteram, si vis.

28. *Sortis.*] *Sortis* pro *sors.* Priscianus l. 7.

32. *Populna.*] Id est, ex populo arbore.

CH. *Quid tu id curas?* OL. *quia enim metuo, ne in aqua summa natet.*

ST. *Euge: cave. conjicite sortis. nunc jam amabo huc. ecce re.* Ald. Euge, cave & Vulg. ambo.

Uxor, aqua. OL. *nolim uxori credere.* ST. *habe animum bonum.*

OL. *Credo, hercle, hodie devotabit sortis si attigerit.* CH. *tace.*

OL. *Taceo; Deos quaeso.* CH. *ut quidem tu hodie canem & furcam feras.* Alterf. canum & Gr. aquis.

OL. *Mihi ut sortitio eveniat.* CH. *ut quidem, hercle, pedibus pendeas.*

OL. *At tu ut oculos emungare ex capite per nasum tuos.*

Quid times? paratum oportet esse jam laqueum tibi.

Periisti. ST. *animum advortite, amabo.* OL. *taceo.* ST. *nunc tu, Cleostrata,*

Ne à me memores malitiose de hac re factum, aut suspices,

Tibi permitto: tute sorti. OL. *perdis me.* CH. *lucrum facit.*

33. *Summa.*] Fiebant enim sortes ex ligno durissimo, puta quercu, aut robore: ut in aqua subsiderent. *Lambin.*

35. *Uxor, aqua.*] Lambinus hic omnis devius. Sed quid venit in mentem Grutero, ut faceret: *ecce, re, Uxor, aqua,* cui etiam explicationem allevemus: ecce, uxor, ut aequa lege & jure tecum agam. Quasi hoc ab *aequus* sit, non à verbo *aquare.* Cum praesertim haberent in promtu locum ex Orat. Ciceronis pro Cornelio: *dum sitella defertur, dum aequantur sortes, dum sortitio fit.* Idem lib. 1. de Divinatione: *Cujus generis oracula etiam habenda sunt, non ea, quae aequatis sortibus ducuntur.* Gronovius.

36. *Devotabit.*] *Devotabit,* est sortes diris precationibus obligabit, seu devotas & execratas reddet. Usus hoc verbo & Cic. 1. Paradox. & Accius Decio: *Patrio exemplo me dicabo, atque animam devotabo hostibus.* Auctor libri *De herbis,* cui Apulejus vulgo habitus, cap. 7. *Siquis devotatus defixus q. fuerit in suis nuptiis, sic eum resolvas.* Hic quid *devotatum* sit, aliqua intelligis ex adjuncto *defixum.* *Scaliger* ad illud in Ceiri,

Regis Iolciacis animum defigere votis.

notat: Dictum, ut *defigere diris.* In vet. Glossario: *Defictiones,* κατανωμισμένον, κατάδεσμος. ut intelligere possis καταδέσμους esse Poëtae,

— *Veneris, Dic, vincula necto.*

Gruter.

37. *Canem.*] *Canem ferre,* hic est vinctum esse. sic *catulum* vel *catellum ferreum* alibi dixit per diminutionem, eodem modo Graeci κλοιὸν vocant. *Turneb.* *Canis* idem hic omnino quod vinculum. Nam qui furcam ferebant, hoc est, qui collo insertam furcam gestabant, vinculis etiam manus restrictas post tergum habebant. Canis igitur hoc loco est vinculum. Festus: *Catulus, genus quoddam vinculi, qui interdum canis appellatur.* Salmas.

42. *Suspices.*] Vetustiss. Edd. *suspicere,* & ita etiam in Ms. Cam. sed à manu secunda. Vulgo *suspices.* Vide notas Menaechm. 5. 9. vs. 22. *Taub.*

43. *Tute sorti.*] Pro *sortire.* Vide infra & vs. 61. *Lucrum facit.*] Quia nihili es, neque sumptum, quem herus facit in te alendo, exsarcis. *Lambin.*

45. *Her-*

CL. *Bene facis.* CH. *Deos quæso, ut tua sors ex sitella effugerit.*
OL. *Ain' tu? quia tu es fugitivus, omnes te imitari cupit.*
Utinam tua quidem, sicut Herculeis prædicant
Quondam prognatis, ista in sortiendo sors delicuerit. MS. Pall. deliquerit.

46. *Herculeis.*] Situlam aqua plenam habebant. Græci ὑδρίαν appellant. Latini *urnam* etiam istis sortitionibus adhibebant cum aqua. Sortes erant tesseræ, vel orbiculi ex terra pingui, quos notabant litteris singulis nomen ejus indicantibus cujus sors erat. In urnam sive situlam mittebantur; cujus sors prima exisset ab aliquo extracta, is vincebat & id obtinebat, quod sorti fuerat commissum. Sortes eas Græci vocant, κλήρους, πάλους, & ψήφους. Quibuscumque rebus ad eam rem utebantur, calculis, aut lapillis, aut tesseris ex luto formatis. Historiam Cresphontis, qui sortito Messeniam sic abstulit, narratur à Pausania in Messenaicis, sed aliter eam tradit Apollodorus lib. II. Bibliothecæ. Cum hic vellet omnimodo habere Messenem, fraudem in sortiendo & artem adhibuit, qua ipsi contingeret. Prima sors quæ è situla exiret, dabat Argos, secunda Lacedæmonem, tertia Messenen. Tres erant qui sortiebantur, & qui sortes in situlam conjicere debebant, ut scirent quis ex tribus quam ex illis tribus urbibus sortiretur. Temenus, duo Aristodemi liberi, Procles & Eurysthenes pro uno, & Cresphontes. Tertius qui Messenen cupiebat obtinere. Prioribus duobus, hoc est, Temeno & Aristodemi natis pro sortibus in situlam lapillos conjicientibus, Cresphontes ex terræ mollis gleba factam sortem ingessit. Ea dissoluta est & liquefacta aqua. Sic duæ sortes primæ exierunt, quæ Argos & Lacedæmonem Temeno & Aristodemi filiis dederunt. Non opus fuit educi tertiam, quia cum duæ priores exiissent, tertia sorte in fundo subsidente, Messene omnino, quæ tertiæ sorti fuerat destinata, Cresphonti cessit. At subdole is caverat ne prima posset extrahi, aut secunda, quia curavit, ut ne quidem posset comparare, cum in aqua delicuisset. Hic tamen dolus primo latuit. Nam duabus prioribus sortibus extractis, quibus Argos & Lacedæmon priores sortes habentibus contingerent, necessario sequebatur, ut tertia, quamvis non esset educta, Messenen ei daret, cujus sors ultimo loco è situla exiisset. Sortibus autem conjectis in urnam, vel situlam, eam movebant, ut sortes turbarentur, & casus in educendis sortibus dominaretur. Unde illud Poëtæ, *Omnium movet urna nomen.* Eam sortitionem Cresphontis & Aristodemi filiorum aliter narrat Pausanias. Dicit loco jam citato, cujus prima sors exiisset, eum Messenam obtenturum, convenisse. Scribit Temenum, qui factum vellet Cresphonti, pro sorte filiorum Aristodemi, orbiculum vel tesseram, κλῆρον appellat, ex luto sole indurato in urnam conjecisse. At Cresphontis sors erat ex terra igne cocta. Dissoluta in aqua sorte Aristodemi filiorum, prima sors exiit Cresphontis, quod necesse fuit, cum sola esset, altera utpote liquefacta ac deperdita. Cum prima autem Cresphontis educta esset, quæ Messenam illi assignabat, non opus fuit alteram extrahere, quæ nihil dabat. Ideo sic fraus tunc latuit. Eadem est sortiendi ratio, qua hic apud Plautum duo servi ancillam Casinam sortiuntur. *Æquabantur sortes*, id est, pares magnitudine fiebant, quia quæ major fuisset, ea primo loco facilius exire potuisset. Inde mentio æquandarum sortium in hac scena. *Salmasius.* *Sicut Herculeis prædicant.*] MSS. Cam. *Herculei.* Sed scribendum est, *Herculeo prædicant Quondam prognatis.* Ut apud Ciceronem; *Thyestes Tantalo prognatus, Pelope natus:* &, *Erudicâ prognata:* &, *Venere prognatus.* Est autem *Herculeo* ab *Herculeus*, Ἡρακλῆς. *Gron.*

47. *Delicuerit.*] Id est, liquefacta fuerit.

CH. *Tu ut liquescas, ipse actutum virgis calefactabere.*
ST. *Hoc agesis, Olympio.* OL. *si hic literatus me sinat.*
ST. *QUOD bonum atque fortunatum mihi sit.* OL. *ita vero, & mihi.*
CH. *Non.* OL. *imo hercle.* CH. *imo mihi hercle.* ST. *hic vincet, tu vives miser.*
Præcide os tu illi hodie. age, ecquid fit? CL. *ne objexis manum.*
OL. *Compressan' palma an porrecta ferio?* ST. *age, ut vis.* OL. *hem tibi.*
CL. *Quid tibi istunc tactio est?* OL. *quia Juppiter jussit meus.*
CL. *Feri malam tu illi rursum.* OL. *perii, pugnis cædor, Juppiter.*
ST. *Quid tibi tactio hunc fuit?* CH. *quia jussit hæc Juno mea.*
ST. *Patiundum est, siquidem me vivo mea uxor imperium exhibet.*
CL. *Tam huic loqui licere oportet, quam isti.* OL. *cur omen mihi*
Vituperat? ST. *malo, Chaline, tibi cavendum censeo.*
CH. *Temperi, postquam oppugnatum est os.* ST. *age, uxor mea, nunc jam*

49. *Literatus.*] Literis in vultu notatum interpretor: etsi contra nitente *Lambino*: veræ literæ fronti inscribi solitæ, immo vultui sæpe toti. Literæ, dico, aut plura verba, quæ crimen continerent caussamque notæ, puta, *Cave à fure*: *A fugitivo*. Sæpe etiam plurium verborum fuit illa inscriptio, immo versuum. Ratio autem inscribendi ita habuit, ut primitus literæ inurerentur candenti ferro: deinde atramentum infunderetur, quo eminerent magis literæ, & præberent se lectui. *Lips.* Elect. lib. 2. 15. Pseud. act. 1. sc. 15. Cælius Antiq. lect. l. 7. c. 31.

51. CH. *Non.* OL. *imo hercle.* CH. *imo, &c.*] Ut certamen sit nervosius, ita variat *Acid.* Atque ab hac mutua observatione pendere ait intellectum ejus dicti, quod inferius male interpretantur de pulsatione: OL. *Cur omen mihi vitup.*

52. *Præcide.*] Turn. leg. *percide*, id est batue, tunde. *Objexis.*] Usurpavit *objicere* pro *adjicere*. nam *ob* pro *ad* veteres dixisse ex Festo notum. Ergo, *ne objexis manum*, est *ne attigeris*. Sic postea eadem Cleostrata, cum ille nihilominus verberibus impeteret, objurgans interrogat, *Quid tibi hunc tactio est?* Meursius.

57. *Imperium exhibet.*] Exercet, palam agitat. *Lamb.* Vid. notas Bacch. 3. 3.

58. *Omen mihi vituperat.*] Mihi religiose omen captanti vitium facit, inauspicatum aliquid objicit. Sic magistratus *vitio creatos*, aliquid *vitio factum* passim: apud Livium, apud Ciceronem, Claudium & Junium *vitio navigasse* legimus. Sed quomodo hic fit vitium? Non pulsando conservum, ut voluit Turnebus: sed unica voce *Non* versu 51. quod intellexit Acidalius. Vide quæ supra diximus ad Captiv. 2. 2. 104. *Gronovius.*

61. *Præde*

Sorti. vos advortite animum. prabe tu. OL. *ubi sim nescio.* — *Pis.* OL. præ metu ubi sim nescio.

Perii! cor lienosum opinor habeo, jamdudum salit: — *Tur.* Cor-tincosum.

De labore pectus tundit. CL. *teneo sortem.* ST. *effer foras.*

CH. *Janne mortuus?* OL. *ostende, mea est.* CH. *mala crux ea est quidem.*

CL. *Victus es, Chaline.* ST. *tum nos diu vivere, Olympio, Gaudeo.* OL. *pietate factum est mea, atque majorum meûm.*

ST. *Intro abi uxor, atque adorna nuptias.* CL. *faciam ut jubes.*

ST. *Scin' tu ruri esse ad villam longe, quo ducat?* CL. *scio.*

ST. *intro abi:*

Et quanquam hoc tibi est ægre, tamen fac accures. CL. *licet.*

ST. *Eamus nos quoque intro, hortemur ut properent.* OL. *num quid moror?*

ST. *Nam præsente hoc plura verba non desidero.*

61. *Prabe tu.*] Scil. animum, esto præsenti animo, Olympio. *Lamb.* Vel *prabe tu*, scil. sitellam.

62. *Cor lienosum, &c.*] Sciunt Medici lienosis familiarem esse παλμὸν τῆς καρδίας, ob vapores melancholicos à liene in cor delatos, quos cum conatur excutere, palpitationem facit. Ergo lienis morbo etiam cor tentatur, sed κατὰ συμπάθειαν, per multiplices & insignes arterias, quas à corde lien accipit. Nec ullius rei est, quod *Turnebus* citat ex *Merc.* act. 1. sc. 2. ubi ait leno, *lienem seditionem facere, & præcordia occupavisse.* Nam qui lien seditionem non faciat, qui cor etiam, nobilissimum viscus, in consensum trahit, & ac sui vitii particeps? Certe lien ubi intumescit, *præcordia* dicitur *occupare*, hoc est, hypochrondia. Extenditur enim ab hypochondrior sinistro in dextrum, cinguli modo. Propterea ait Leno Curc. act. 2. sc. 1.

Nam jam quasi zona, liene cinctus ambulo.

Ait ergo Olympio, sibi cor ita salire, præ timore & anxietate, quasi si lienosus sit, & laboret παλμῷ τῆς καρδίας. Dissaldæus.

63. *De labore.*] Id est, præ dolore. *L. D.*

ACTUS SECUNDI SCENA SEPTIMA.

CHALINUS.

SI nunc me suspendam, meam operam luserim,
Et præter operam restim sumptifecerim,
Et meis inimicis voluptatem creaverim.
Quid opus est, qui sic mortuus? equidem tamen

4. QUid opus est.] Nescio cur hic hæserint interpretes & correctores. In Camerarii editione recte hæc distincta sunt & aperta: *Quid opus est? qui sic mortuus*

Sorti sum victus, Casina nubet villico.
Atque id non tam ægre'st jam vicisse villicum,
Quam id expetivisse opere tam magno senem,
Ne ea mihi daretur, atque ut illi nuberet.
Ut ille trepidabat! ut festinabat miser!
Ut sussultabat, postquam vicit villicus!
Atat, concedam huc: audio aperiri fores.
Mihi benevolentis, atque à me prodeunt.
Hic ex insidiis hisce ego insidias dabo.

nentiquam æquidem tamen Sorti victus sum. Quid opus est, ut me suspendam, & malum malo addam? Suspendio enim id quod jam factum est, infectum fieri nequit. Sorti, (id est, sorte; sic enim veteres) jam victus sum. Laqueo id malum non licet dispellere. *Boxhorn.*

10. *Ut sussultabat.*] Ita & Captei. 3. 4. vs. 104. à subsiliendo. Curcul. 1. 2.

12. *Atque à me prodeunt.*] Lego: — *fores. Mihi benevolentes atque amici prodeunt, ἐξωτικῶς.* Nam quid illud *à me prodeunt*? an, à domo mea? quam servus nullam usquam habuit. Jam si herilem intelligeret, Latine dixisset, *à nobis.* Porro, *Ab antiquis αmeci & ameca per E. litteram efferebantur;* ait Festus. *Gulielm.* Nulla hic opus mutatione est. *A me* & *ad me*, opponuntur. *Ad me prodire* dicitur, qui frontem; *à me*, qui terga dat. A Chalino prodibant ex ædibus, Olympio villicus, & Stalino senex. Ideo fores benevolentes sibi vocat, quia ita prodeuntibus à tergo, quasi ex insidiis, instare poterat, & facile audire, quid rerum aut scelerum molirentur. Ista vera hujus loci est sententia. *Boxhorn.*

ACTUS SECUNDI SCENA OCTAVA.

OLYMPIO, STALINO, CHALINUS.

Sine modo rus veniat, ego remittam ad te virum
Cum furca in urbem, tanquam carbonarium.
ST. *Ita fieri oportet.* OL. *factum & curatum dabo.*
ST. *Volui Chalinum, si domi esset, mittere*
Tecum obsonatum, ut etiam in mœrore insuper
Inimico nostro miseriam hanc adjungerem.
CH. *Recessim cedam ad parietem, imitabor nepam.* *y Guil.* recessim me dabo ad parietem.
Captandus est horum clanculum sermo mihi.

2. CUM *furca.*] Furca aptati gestabantur carbones: & furciferi servi sub furca plectebantur; & in exemplum traducebantur. Festus: *Ærumnulas Plautus refert furcillas, quibus religa as sarcinas viatores gerebant.* Turneb.

7. *Recessim.*] Vide notas Amphitr. 5. 1. 60. & Ps. 4. 1. *Nepam*, id est, cancrum.

Nam illorum me alter cruciat, alter macerat.
At candidatus cedit hic mastigia:
Stimulorum loculi. protollo mortem mihi.
Certum est, Acheruntem præmittam prius.
OL. *Ut tibi ego inventus sum obsequens! quod maxume*
Cupiebas, ejus copiam feci tibi.
Erit hodie tecum, quod amas, clam uxorem. ST. *tace.*
Ita me Dî bene ament, ut ego vix reprimo labra,
Ob istam rem quin te deosculer, voluptas mea.
CH. *Quid, deosculer? quæ res est? voluptas quæ tua?*
OL. *Ecquid amas nunc me?* ST. *immo edepol me, quam te, minus.*
Licetne amplecti te? CH. *quid, amplecti licet?*
ST. *Ut quia te tango, mel mî videor lingere!*
CH. *Effodere hercle hic volt, credo, vesicam villico.*
OL. *Ultro te amator, apage te à dorso meo.*
CH. *Hodie hercle, opinor, hice conturbabunt pedes:*
Solet hic barbatos sane sectari senex.
Illuc est, illuc, quod hic hunc fecit villicum: &
Idem me pridem, cum ei advorsum veneram,
Facere atriensem voluerat sub janua.
OL. *Ut tibi morigerus hodie! ut voluptati fui!*
ST. *Ut tibi, dum vivam, bene velim plus quàm mihi!*

10. *At candidatus.*] Sponsi enim candidati. Infra, *Villicus hic autem cum corona, candide vestitus.* Ad morem libertorum in mutanda veste refert. Loquitur enim de Olympione, qui jam libertus. At liberti novi in toga apparebant, id est, communi civium veste; quæ erat alba. *Lipsius. Cedit.*] Pro incedit.

11. *Stimulorum loculi.*] Ita stimulis fodi solitus, ut totum corpus ejus stimulorum loculi esse videantur. *Lamb.*

12. *Acheruntem præmittam.*] Homero est ἄϊδι προϊάψω. *Taub.*

24. *Hic conturbabunt.*] Vide si voles Lambinum, & L. Manutium ad lib. 2. ep. 1. ad Atticum. *Taubm.* Ineptissime Dissaldæus: *is constuprabit pedes.*

27. *Idem me pridem.*] Hic aliquid scabrum agnoscunt viri docti, vel dum laborant in explicando. Sed omnia erunt planiora, si legas: *Item*, id est, similiter, eadem lege atque pacto, nempe si ei morigeratus essem sub janua, me voluit atriensem facere. *Gronovius.*

28. *Facere atriensem.*] Id est, voluit me atriensem facere si sibi morigeratus essem. Ut Olympionem servum fecerat villicum, quod ipsi se morigerum præbuisset, stuprum inferenti. Merces autem stupro maxima, quæ servo rustico dari posset à domino, si villicum eum faceret. Urbano autem, si atriensem. Non aliter ille locus potest intelligi. *Salmasius.*

32. *At-*

Ut ego hodie Casinam deosculabor! ut mihi
Bona multa faciam, clam *meam uxorem!* CH. *attate*,
Nunc pol ego demum in rectam redii semitam.
Hic ipsus Casinam deperit. habeo viros. ST. *jam*
Hercle amplexari, jam osculari gestio.
OL. *Sine prius deduci. quid, malum, properas?* ST. *amo.*
OL. *At non opinor fieri hoc posse hodie.* ST. *potest.*
Siquidem cras censes posse te mitti manu. *Mss. Camer.* manumitti.
CH. *Enimvero huc aures magis sunt adhibendæ mihi.*
Jam ego uno in saltu lepide apros capiam duos.
ST. *Apud hunc sodalem meum atque vicinum mihi*
Locus est paratus. ei ego amorem omnem meum
Concredui: is mihi se locum dixit dare.
OL. *Quid ejus uxor? ubi erit?* ST. *lepide repperi.*
Mea uxor vocabit huc eam ad se in nuptias.
Ut hic sit secum, se adjuvet, secum cubet. *Guid. redd.* adjutet.
Ego jussi, & dixit se facturam uxor mea.
Illa hic cubabit: vir aberit faxo domo.
Tu rus uxorem duces. id rus hoc erit,
Tantisper dum ego cum Casina faciam nuptias.
Hinc tu ante lucem rus cras duces postea.
Satin' astute? OL. *docte.* CH. *age modo, fabricamini.*
Malo, hercle, vostro tam vorsuti vivitis.
ST. *Scin' quid nunc facias?* OL. *loquere.* ST. *tene marsupium.*
Abi atque obsonia propera: sed lepide volo *Pal.* abi atque obsona, propera.
Molliculas escas, ut ipsa mollicula est. OL. *licet.*

32. *Attate.*] Interjectio est, vel se ipsum, ut hic; vel alterum, ut infra non longe, increpantis. *Lamb.*

34. *Habeo viros. St.*] Videtur proverbii habuisse speciem, dicique solitum in manifesto deprehensos. Indicio est Menippæa Varronis hoc titulo, ἔχει σε, &c. Adelph. act. 2. 2. *labascit: virum hoc habeo.* Palmer.

35. *Gestio.*] Gestit *qui subita felicitate exhilaratus, nimio corporis motu præter consuetudinem exsultat.* Festus.

40. *Uno in saltu.*] *Saltum* vocat, quod Horat. lib. 3. Odâ 12. *fruticetum.* Græc. σηκὸς, *cubile & lustrum ferarum.* Scaliger.

50. *Cum Casina faciam nuptias.*] *Facere nuptias, hic non conventionem tantum in conjugium, sed in ipsum coitum significat.* Arnob.

ST. *Emitto sepiolas, lepadas, lolligiunculas,*
Hordeias. CH. *imo triticeas, si sapis.*
ST. *Soleas.* CH. *qui quæso potius, quam sculponeas,*
Quibus batuatur tibi os, senex nequissime?
OL. *Vin' lingulacas?* ST. *quid opus est, quando uxor domi est?*
Ea lingulaca est nobis: nam nunquam tacet.
OL. *In re præsenti, ex copia piscaria*
Consulere, quid emam. ST. *æquum oras, abi.*
Argento parci nolo: obsonato ampliter.
Nam mihi vicino hoc etiam convento est opus,
Ut quod mandavi, curet. OL. *jamne abeo?* ST. *volo.* Devola.
CH. *Tribus non conduci possim libertatibus.*
Quin ego illis hodie comparem magnum malum;
Quinque hanc omnem rem meæ heræ jam faciam palam,
Manifesto teneo in noxa inimicos meos.

57. *Sepiolas.*] Perite senex cibos nominat, conducentes eis qui Veneris sacra bene obire cupiunt. nam ut *Oribasius*, *Ægineta*, aliique Medicor. docent, mollis carnis pisces ac testacca omnia, inter ἀφροδισιαστικὰ maximas vires habent. Antiquis enim persuasum, marina omnia salaciora esse, ob Venerem mari ortam. unde etiam astrologi libidini fore deditos præsagiunt, quibus in horoscopo pisces. *Lud. Nannius.* V. N. Rudent. 3. 2. *Lepadas.*] Λεπὰς concha marina petris ita firmiter adhærens, ut inde vix divelli possit. Hinc εἰκόνα Aristoph. sumsit *Pluto*, ubi anum adolescenti tanquam λεπάδα petræ adhærere ait. *Rittersh. Lolligiunculas.*] Senex rusticus qui pulchrius nihil frugibus censeret, *lolligiunclas hordeias*, pro pulchris, inepte dixit & putide. quo in vocabulo mox à servulo reprehenditur: *Imo*, inquit, *triticeias*. Accedit, quod ipsa verborum forma idiotismum rusticum sapit. *triticeas* enim formandum erat, *non triticeias*; & *hordearias* non *hordeias*. Turneb. Ut *lolligiunculas*, ita & *hordeias* piscis nomen esse puto. *Lamb.*

59. *Sculponeas.*] *Sculponeæ*, *rudia & rustica calceorum servilium genera*: quorum Cato meminit: At *sculponeas*, inquit Fulgentius, *dici volunt cæstus plumbo ligatos.* Atque utrumque recte. Est enim ἀμφιβολογία in voce *Sculponeas*, duas pariter res denotante, & *calceamenta* & *cæstus*. Porro *calceo cædi*, non solum turpe, sed & molestum erat, quod ii & spurci, & clavis ferreis confixi essent. *Douz.*

60. *Batuatur.*] Lexic. Latinogr. *Batuit*, id est, κατέκοψε, *concidit*, *contundit*. Vid. Victorium Var. lib. 11. c. 8.

61. *Lingulacas?*] Iterum locus ex ambiguo. Festus: *Lingulaca, genus piscis: vel mulier argutatrix.* Nonius: *Lingulacæ, locutuleiæ; à procacitate linguæ. Lingulacæ* apud Plin. pisces, quos lingua Belgica *Tongas* appellant, à *linguæ* scilicet forma: vel potius, à *Lingula gladioli genere.*

64. *Quid emam.*] Sic MS. Codex Camerarii interjicit, sed manu secunda inter versus, *potero q. e.* Pal. sextus: *Cons. quid emam oportet.* Forte: *consulere, quid emam, æquum est.* ST. *Æquum oras.* Gruterus.

68. *Tribus non cond.*] Vide notas Asin. act. 5. 2.

73. No

Sed si nunc facere volt hera officium suum,
Nostra omnis lis est : pulchre pravortar viros :
Nostro omine it dies : jam victi vicimus.
Ibo intro : ut id, quod alius condivit cocus,
Ego nunc vicissim ut alio pacto condiam,
Quicquid paratum est, ut paratum ne fiet :
Sietque ei paratum, quod paratum non erat.

73. *Nostra omnis lis.*] Id est, vicimus. *Longol.*

74. *Nostro omine.*] Id est, auspicato feliciterque. Omen est nostrum & auspicium, non adversariorum. *Turneb.* lib. 7. 12.

75. *Ut id, quod.*] Allegoria: ubi quis rem omnem novat & perturbat. *Erasmus.*

77. *Quicquid paratum est.*] Sic editos omnes usque ad consulatum Parei, qui è MSS. oggesserit : *Quo id quod paratum est:* at sic nihil hic facere sequens, *Ut*, notat Gruterus. Et ille pavefactus redit ad vulgatum. Quid est igitur quod non modo isti, sed & omnes nostri, *Quo id quod.* Dicam. Scripsit Plautus : *Quoi quod paratum est, ut paratum ne fiet. Sitque ei paratum, quoi paratum non erat.* Ego, inquit, hoc aliter condiam, ut quod paratum est, ne sit paratum, cui erat paratum, nempe seni & Olympioni, & sit ei paratum, cui non erat paratum, nempe mihi & herili filio. *Gronovius.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

STALINO, ALCESIMUS.

Nunc amici anne inimici sis imago, Alcesime, mihi
Sciam : nunc specimen specitur, nunc certamen cernitur.
Cur autem! exime castigare, id ponito ad compendium: Lamb. curam mi exime.
Cano capite! ætate aliena! coaddito ad compendium.
Cui sit uxor, id quoque illuc ponito ad compendium.
AL. *Miseriorem ego ex amore, quam te, vidi neminem.*
ST. *Fac vacent ædes.* AL. *quin edepol servos, ancillas domo*
Certum est omnis mittere ad te. ST. *eho, nimium scite scitus es.*
Sed facito dum memineris versus quos cantat Colax : Cibo

2. *Nunc specimen specitur.*] Δεῖγμα δείκνυται, nunc spectaberis, qualis sis in me animo. Turneb. lib. 16. 3.

3. *Cur autem! exime.*] Ita *Scaliger* adpinxerat Plauto suo. MS. Cam. *Curam exime.* Legendum putabat Gul. *Curam eximere, castigare, id ponito.* Quod curam hanc & amorem verbis eximere mihi; quod me castigare fortassis cogitas; supersede opera tua : etiam illa quæ dici solent senibus lascivis, *cano capite! ætate aliena! cui uxor sit!* omitte. nam frustra omnia dicentur.

9. *Sed facito dum memineris.*] Sed facito, interim memineris versus, quos Colax Nævianus cantat. Cantabat autem

Cum suo, quiqui facito uti veniant: quasi eant Sutrium.

AL. *Meminero.* ST. *hem, nunc enim te demum nullum scitum scitiu'st.*

Cura, ego ad forum modo ibo. jam hic ero. AL. *bene ambula.*

ST. *Fac habeant linguam tuæ ædes.* AL. *quid ita?* ST. *quum veniam, vocent.*

AL. *Attate, cadundus tu homo es: nimias delicias facis.*

ST. *Quid me amare refert, nisi sim doctus dicax nimis?* Palm. dicax nimius.

Sed tu cave inquisitioni mihi sis. AL. *usque adero domi.*

tem hoc *Colax* ille Nævii, (scripsit enim Nævius fabulam hoc nomine) *Uti quique cum suo cibo, &c.* Lamb.

10. *Quasi eant Sutrium.*] *Sutrium quasi eant, utique in Proverbium abiit hac de caussa: Gallico tumultu à Camillo quondam edictum est, legiones Sutrii ut præsto essent cum cibo suo. Quod usurpari cœptum est in iis, qui suis rebus opibusque officii id præstarent quibus deberent.* Festus.

11. *Nunc enim te demum.*] Jocus in allusione nominis, *scitum*; ex altero ejusdem loco interpretandus, Pseud. act. 2.4. ubi scite *Plebiscitum* appellat, quod hic *Scitum*. Douza.

13. *Vocent.*] Cum veniam, pateant; ne habeam necesse pulsare. *Lamb.*

14. *Delicias facis.*] V. N. Mostel. 4. 2. 32.

16. *Inquisitioni sis.*] Vide Pseud. 2. 2. Cistell. 2. 3.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

CLEOSTRATA, ALCESIMUS.

Ut properarem arcessere hanc ad me vicinam meam, hoc erat,

Ecastor id, quod me vir tanto opere orabat meus:

Liberæ ædes ut sibi essent, Casinam quo deduceret.

Nunc adeo nequaquam arcessam, ne qua *ignavissumis*

Liberi loci potestas sit vetulis vervecibus.

Sed eccum egreditur senati columen, præsidium popli,

Meus vicinus; meo viro qui liberum præbet locum.

Non ecastor vilis emptu'st modius, qui venit, salis. Dousa. emptu'st modio.

5. VEtulis vervecibus.] Sic Mercat. in senem exoletum: *Itane verò vervex intrò eas?* Et Persa 2. 2.

6. *Senati columen.*] Vide notas Epid. 3. 2.

8. *Non ecastor.*] Parva mutatione rescribendum censeo. *Non ecastor vilis, emptus est modio qui venit salis.* Eum versu superiore per ironiam *columen senati & præsidium populi* vocaverat; in

AL. *Miror huc jam non arcessi in proxumum uxorem meam,*
Quæ jamdudum, si arcessatur, ornata expectat domi.
Sed eccam, opinor, arcessit. salve, Cleostrata. CL. *& tu Alcesime.*
Ubi tua uxor? AL. *intus illa te, si se arcessas, manet:*
Nam tuus vir me oravit, ut eam istuc ad te adjutum mitterem.
Vin' vocem? CL. *sine: nolo, si occupata est.* AL. *otium est.*
CL. *Nihil moror, molesta ei esse nolo: post convenero.*
AL. *Non ornatis istic apud vos nuptias?* CL. *orno & paro.*
AL. *Non ergo opu'st adjutrice?* CL. *satis domi est, ubi nuptiæ*
Fuerint, tum istam convenibo, nunc vale, atque istam jube.
AL. *Quid ego nunc faciam? flagitium maximum feci miser,*
Propter operam illius hirqui improbi edentuli, Douz. hirci improbi & edentuli.
Qui hoc mihi contraxit. operam uxoris polliceor foras,
Quasi catillatum. flagitium hominis, qui dixit mihi
Suam uxorem hanc arcessituram esse: ea se eam negat morarier.
Atque edepol mirum, ni subolet jam hoc huic vicinæ meæ.
Verum autem, altrovorsum cum eam mecum rationem puto,
Si quid ejus esset, esset *mecum postulatio.*

hoc vero, non magni pretii aperte esse testetur, cum modio salis emptum, non vili emptum fore dicat. Comicus alludit ad mancipia ἁλώνητα, id est, sale empta, quæ pro vilibus traducuntur. Nam ἁλώνητος δοῦλος est ὤνιος, ὀλίγου ἄξιος, ut Græci interpretantur. Dicit ergo, si modio salis emptus esset hic Alcesimus, nimis magno pretio emptum fore. Vilis igitur & minimi pretii hominem esse, vult significare. *Salmas.* *Non ecastor vilis emptu'st.*] Ex titulo vel descriptione hominis fecere sententiam. Fuerat enim: *Non ecastor vili emptus, modo qui venit satis. Non ecastor vili emptus* perinde habet ironiam atque illa superiora, *Senati columen, præsidium popli.* Sed hic ironiam patefacit ratione addita, quæ contrarium evincit. Quasi diceret: Homo quantivis pretii. quippe ni? qui sit ἁλώνητος & totus quantus modio salis veneat. *Gronovius.*

18. *Atque istam jube.*] Scil. valere meis verbis.

21. *Polliceor foras.*] Vide notas Sticho 4. 1.

22. *Quasi catilla. tum flagitium.*] Vulg. editt. *Quasi catillatum*, id est, quasi ad catillandum, seu ligurriendi gratia operam suam potissimum elocantis, &c. Fulgentius; *Catillare, est per alienas domos ligurire: tractum à catulis, quod per omnes domos circumeant.* Douza. Nihil mutandum est, & satis bene explicant interpretes. *Catillare* est abligurrire, ut gulosi solent. Unde & *catillatores* dicebantur, qui provincias amicas expoliabant lautis & magnificis epulis quibus à provincialibus accipiebantur. Hinc *catillamenta* Lucanica apud Arnobium l. 2. pro quo vulgo *castellamenta* legitur. Item apud eundem lib. VII. *Arvina in exiguas miculas catillaminum insecta de more.* Pro quo vulgo legitur, *at illa minutim insecta de more.* Salmas.

27. *Pul-*

Ibo intro, ut subducam navim rursum in pulvinarium.
CL. *Jam hic est lepide ludificatus. miseri ut festinant senes!*
Nunc ego illum nihili, decrepitum, meum virum veniat velim,
Ut eum ludificem vicissim, postquam hunc delusi alterum.
Nam ego aliquid contrahere cupio litigii inter eos duos.
Sed eccum incedit. at, quom aspicias tristem, frugi censeas.

27. *Pulvinarium.*] Recte se habet *navis*, nec reponendum videtur *avis*. Sed versus hic in quibusdam editionibus perperam Cleostratæ tribuitur, cum Alcesimo sit adscribendus. Venerat ad Stalini uxorem, ut uxoris suæ operam ei promitteret in adornandis nuptiis, diceretque paratam esse ei rei adjutricem, si arcesseretur à Cleostrata. Hæc vero cui suboluerat senum conspiratio, ut liberum locum habere possent apud Alcesimum exturbata inde uxore, negavit se opera uti velle uxoris Alcesimi. Quo audito Alcesimus domum redit, ut uxori nunciet operam ejus à vicina sua Stalini uxore non desiderari. Et quia parara erat ad exeundum, ideo dicit Alcesimus, *Ibo intro, ut subducam navim rursum in pulvinarium.* Ut navem, quæ jam vela erat datura, & portu parabat solvere, rursum in *pulvinarium subducam*, id est, in locum suum. *Pulvinaria* ut in Glossis Isidori exponitur, *sunt area hortorum.* sed hic apud Plautum loca sunt in portu in quibus naves requiescunt, quæ ἐσχάρια, ni fallor Græci vocant. Sed ἐσχάριον magis esse videtur basis in qua navis statuitur, dum ædificatur. *Pulvinaria* autem sunt νεώσοικοι, νεωρίαι, vel νεώσοικοι, ut Græci vocant, in quo subducitur navis. Et *subducere navim in pulvinarium*, idem est omnino quod Græcis dicitur, νεῶν σύρσις ἐπὶ τῶν νεωσοίκων, ἐν τοῖς νεωρίοις, ἐν τοῖς νεωσοίκοις. *Quassatas ventis liceat subducere naves*, apud Poëtam. *Salmas. In pulvinarium.*] Isidorus lib. 19. cap. 2. *Pulvini sunt machinæ, quibus naves deducuntur & subducuntur in portum.* Hæc sic accipimus ab Isidoro, ut aliquid in eo agnoscamus sinceræ antiquitatis, aliquid infuscatum. Fustes erant teretes, qui subjicerentur navibus, quum attrahebantur ad pelagus, vel subducebantur in litus: erant robora, in quibus substratis subductæ naves, à terrena labe suspensæ, quiescebant. Illæ *phalangæ*, hi *pulvini* dicebantur. Sed Isidorus hæc duo confudit & de pulvinis pronunciat quod verum est de phalangis: in pulvinis enim non volvimur, sed quiescimus & jacemus. Et videtur idem sensisse popularis meus VVouwerius ad Minutium Felicem. Vides, quam bene navalia dicantur *pulvinaria*, quum ibi naves quiescerent in *pulvinis*. Videtur eodem pertinere, quod legitur apud Paullinum epist. 31. *Hujus navem in quodam ejus insulæ loco, quem Ad pulvinos vocant, ita similiter illideretur, anchoris fundare conati sunt.* Gronov.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

STALINO, CLEOSTRATA.

STultitia magna est, mea quidem sententia,
Hominem amatorem ullum ad forum procedere
In eum diem, quoi quod amet in mundo siet,

2. *Ullum ad forum.*] Vid. Curcul. 4. 2. ℣. 16.

3. *Cui quod amet.*] E Lang. l. *qui quod amet.* auferendi casu *qui.* Stultus amator

Sicut ego feci ſtultus: contrivi diem,
Dum aſto advocatus quoidam cognato meo:
Quem, hercle, ego litem adeo perdidiſſe gaudeo,
Ne me nequicquam ſibi hodie advocaverit.
Rogitare oportet prius & percontarier,
Aſsitne animus ei, nec ne aſsit, quem advocet.
Si neget adeſſe, exanimatum amittat domum.
Sed uxorem ante ædis eccam. hei miſero mihi!
Metuo, ne non ſit ſurda, atque hæc audiverit.
CL. *Audivi ecaſtor cum malo magno tuo.*
ST. *Accedam propius. quid agis, mea feſtivitas?*
CL. *Te ecaſtor præſtolabar.* ST. *jamne ornata res eſt?*
Jamne hanc traduxti huc ad nos vicinam tuam,
Quæ te adjutaret? CL. *arceſsivi ut juſſeras.*
Verum hic ſodalis tuus, amicus optumus,
Neſcio quid ſe ſufflavit uxori ſuæ.
Negavit poſſe, quando arceſſo, mittere.
ST. *Vitium tibi iſtuc maximum eſt, blanda es parum.*
CL. *NON MATRONARUM eſt officium, ſed meretricium,*
Viris alienis, mi vir, ſubblandirier.
I tu, atque arceſſe illam: ego intus, quod facto eſt opus,
Volo accurare, mi vir. ST. *propera ergo.* CL. *licet.*
Jam pol ego huic aliquem in pectus injiciam metum:
Miſerrimum hodie ego hunc habebo amaſium.

eſt, qui eo die, quo ad manum illi amica eſt, in forum procedit. *J. Gul.* *In mundo.*] Vide notas Epid. 5. 1.

7. *Ne me nequicquam.*] Non eſt ſententia horum verborum, quam faciunt: gaudere Stalinonem lite amici perdita, ne videatur nihil effeciſſe: atque id effeciſſe dum adeſt ob amorem abſenti animo; quod oporteat animo præſenti eſſe advocatum, alias ut exanimatum domum amittendum eſſe. Scilicet & oportet animo præſenti eſſe Criticum hominem & Plauti interpretem. *Ne nequicquam*, id eſt, ne impune, ne ſine ſuo magno precio atque malo. Tenuit me cognatus meus, inquit, & valde moleſtus odioſuſque mihi fuit. Quod ſi vlciſſet, moriebar inultus, ut convivæ Naſidieni, niſi damnoſe bibiſſent. Nunc gaudeo litem eum perdidiſſe, ut pro pœna atque malo, quo me affecit invitum morando, & ipſe malum habeat. *Gronovius.*

10. *Exanimatum.*] Utpote, qui corpore quidem adſit, animo vero abſit. *L.*

19. *Sufflavit.*] Supra 2. 5. *Nunc in fermento tota eſt: ita turget mihi.* Hoc autem fingit callida mulier; ut lites contrahat inter verveces vetulos, & coëmptionales ac Comicos ſenes. *Taubmannus.*

27. *Amaſium.*] Non dicit *amatorem*, ſed *amaſium*; quaſi formoſum puerum. *Lambin.*

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

ALCESIMUS, STALINO.

Viso huc, amator si à foro rediit domum,
Qui me atque uxorem ludificatus est larva.
Sed eccum ante ædes. ad te, hercle, ibam commodum.
ST. *Atque ego, hercle, ad te. quid ais vir minimi preci?*
Quid tibi mandavi? quid tecum oravi? AL. *quid est?*
ST. *Ut bene vacivas ædis fecisti mihi!*
Ut traduxisti huc ad nos uxorem tuam!
Satin' propter te pereo ego atque occasio?
AL. *Quin tu suspendis te? nempe tute dixeras,*
Tuam arcessituram esse uxorem meam.
ST. *Ergo arcessivisse ait sese: & dixisse te,*
Eam non missurum. AL. *quin ea ipsa ultro mihi*
Negavit ejus operam se morarier.
ST. *Quin ea ipsa me allegavit, qui istam arcesserem.*
AL. *Quin nihili facio.* ST. *quin me perdis.* AL. *quin bene est.*
Quin etiam diu morabor, quin cupio tibi,
Quin aliquid ægre facere, quin faciam libens.
Nunquam tibi hodie. Quin erit plus quam mihi.
Quin, hercle, dî te perdant postremo quidem.
ST. *Quid nunc? missurusne es ad me uxorem tuam?*

2. L*udificatus est larva.*] Appositione constructa sunt: ut, *ille scelus larva*, pro larvato & insano. *Camer.*

10. *Arcessituram.*] Dicunt; *Accersere* est vocare: *Arcessere*, accusare. Nugæ. *Arcessere*, duplicem habet significationem: fitque ab *arcio*, quod veteres pro *accio* vel *adcio* dixerunt: quibus *Ar* pro *Ad* in usu. Sallustius Catil. *Præterea Gabinium arcessit*, id est, vocat. Idem in Jugurth. *Quos pecuniæ capta arcessebant*, id est, accusabant. *Gruterus.*

15. *Quin bene est.*] Graphice exprimitur iratorum serramque inter se invicem ducentium affectus. Quæ sic explicanda: *Quin bene est*, id est, gratulor & volupe est mihi; subaudi, te mea opera (ut prædicas) disperire. *Quin etiam diu morabor*, id est, in dicti hujus quasi concepti formula perseverabo: nempe ut malum exoptem tibi. *Quin cupio tibi*, ad sequentia pertinere censeo: ut dicat Alcesimus: Quin cupio tibi ægre facere, orationis suæ seriem interposito *quin* identidem repetito, confragosam faciens de industria. puto rem omnem ad eamdem particulam illam *Quin*, toties ingestam, referri debere: ut significet senex: Nunquam erit tibi hodie major hujus verbi (*Quin*) dicendi largitas, quam mihi: id est, nunquam me istius particulæ iterationibus vinces; ne frustra sies. *Douza.*

AL. Ducas, easque in maxumam malam crucem,
Cumque hac, cumque istac, cumque amica etiam tua.
Abi, & aliud cura. ego jam per hortum jussero
Meam istuc transire uxorem, ad uxorem tuam
ST. Nunc tu mihi amicus es in germanum modum.
Qua ego hunc amorem mihi esse avi dicam datum?
Aut quid ego unquam erga Venerem inique fecerim,
Quoi sic tot amanti mihi obviam eveniant moræ? Bachm. cur sic tot amanti.
Attat, quid illuc clamoris obsecro in nostra domo est?

23. *Alind cura.*] Jam mitior, his verbis jubet eum securum esse: se negotium hoc curaturum. *Lamb.*

26. *Avi dicam.*] Mss. & vet. edd. *aut dicam.* Unde Rittershusius *autumem.* Sed deerat cui applicaretur τὸ *Qua.* Rectius ergo quod editum est. *Qua avi*, pro, quo omine, qua sorte, quo auspicio. quomodo Horat. *mala ducis avi domum.* Schoppius.

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

PARDALISCA, STALINO.

NUlla sum, nulla sum! tota tota occidi! cor metu mortuum est!
Membra misera tremunt! nescio unde auxilii, præsidii,
Perfugii mihi, aut opum copiam comparem aut expetam.
Tanta factis modo mira veris modis intus vidi,
Novam atque integram audaciam. cave tibi Cleostrata, abscede
Ab ista obsecro, ne quid in te mali faxit ira percita.
Eripite isti gladium, quæ sui est impos animi.
ST. Nam quid est, quod hæc huc timida atque exanimata exiluit foras?

1. *NUlla sum, &c.*] Tres primi versus sunt Cretici, quibus in re trepida, aut alioqui celeritatem aliquam exprimente, utimur. *Lamb.*

4. *Tanta factis modo mira.*] Leg. *factu:* loquendi modo protrito, *mira factu:* vel certe, *facta:* ut Amphit. 5. 1. *Ita tanta mira in ædibus sunt facta. Tanta* autem *mira facta*, utrobique dixit, vel pro *tam mira*, vel pro *tot mira facta.* sicut Bacchid. *Sexcenta tanta reddam.* Schopp. Vestigia Mss. secutus legendum putem: *Tanta factis modo mira, verbis modo, intus vidi.* Boxhorn.

5. *Integram.*] Novam & à nullo alio susceptam Lambinus interpretatur: & fortasse rectius. Boxhornius modo, quæ etiamnum flagrat, quæ nondum ulla parte fracta est nec de impetu suo quicquam remisit; modo eam ad cujus magnitudinem nihil deest.

8. *Timida.*] Timens. *Servius* ad illud Virgil. Ecl. 6. *timidisque supervenit Ægle*, notat: *timidis*, pro, *timentibus.* *Nam alioquin*

Pardalisca. PA. *perii! unde mea usurpant aures sonitum?*
Respice modo ad me. PA. *here mi,* ST. *quid tibi est?*
Quid timida es? PA. *perii!*
ST. *Quid, periisti?* PA. *perii, & tu peristi.* ST. *aperi, quid tibi?* PA. *va tibi.*
ST. *Immo istuc tibi sit.* PA. *ne cadam, amabo, tene me.* ST. *quicquid est,*
Eloquere mihi cito. PA. *contine pectus, face ventulum amabo,* Mss. face ventum.
Pallio. ST. *timeo hoc negotium, quid est, nisi hac meraclo*
Se uspiam percussit flore Libyco. PA. *obtine aures, amabo.*
ST. *I in malam crucem: pectus, aurîs, caput, teque dî perduint:*
Nam nisi ex te scio, quicquid hoc sit, cito; jam tibi istuc
Cerebrum dispercutiam, excetra tu: ludibrio, pessuma adhuc, Alii. Mss. dispertiam.
Quæ me habuisti. PA. *here mi.* ST. *quid vis, mea ancilla?* PA. *nimium savis.*
ST. *Numero dicis. sed hoc quicquid est, loquere: in pauca refer.*
Quid intus tumulti fuit? PA. *scibis. audi malum pessumum.*
Quod hic modo intus apud nos tua ancilla hoc pacto exordiri
Cœpit, quod haud Atticam condecet disciplinam. ST. *quid est id?*
PA. *Timor præpedit dicta linguæ.* ST. *quid est? possum scire ego istuc*

alioquin timidus est qui semper timet; timens vero, qui ad tempus formidat, ex caussa.

15. *Meraclo.*] Valet, *meraculo*, id est, aliquantulum meraco. *Flos* autem *Libycus* vinum est Mareoticum, litterarum monumentis non incelebre. *Turnebus.* Vid. N. Rud. act. 3. 5.

16. *Flore Libyco.*] Vide notas Curcul. 1. 2. *Obtine aures.*] Aures mihi ex adversa parte tene: cadam scil. *Lambinus.*

19. *Excetra.*] Non dubito, quin Plautus scripserit, *excetra tu*, id est, tu vipera; Maledicto mehercle convenienti in malas illas merces, *mulieres.* Ita Livius lib. 38. *Illius excetræ delinimentis & venenis imbutum, nec parentis, nec vitrici, nec deorum verecundiam habere.* Ita filii amasiam mater vocat. Ita D. Hieronymus *Hiberam excetram* obtrectatorem virulentum vocavit. *Lipsius.*

21. *Numero.*] Illud *numero dicis*, non censeo mutandum. ajebat ancilla herum sævire, quia minabatur. ille ait, *numero* eam hoc *dicere*, hoc est, nimium cito queri de ejus sævitia, quam expertura sit majorem, nisi eloqui incipiat. sed statim redit ad blanditias, & id quidquid est, ut explanet, rogat. *Mercer.*

Ex te, quid negotii est? PA. *dicam: tua ancilla, quam tuo*
Villico vis dare uxorem, ea intus. ST. *quid intus? quid est?*
PA. *Imitatur malarum malam disciplinam, viro suo quæ interminatur vitam.* ST. *quid ergo?* PA. *ah!* ST. *quid est?* *Acid. delet vitam.*
PA. *interimere ait velle*
Vitam. gladium. ST. *hem!* PA. *gladium.* ST. *quid eum gladium?* PA. *habet.* ST. *hei misero mihi!*
Cur eum habet? PA. *insectatur omnes domi per ædis, nec quenquam*
Prope ad se sinit adire: ita omnis sub arcis, sub lectis
Latentes metu mussitant. ST. *occidi atque interii! quid illi*
Objectum est mali tam repente? PA. *insanit.* ST. *scelestissumum*
Me esse credo. PA. *immo si scias dicta, quæ dixit hodie.* ST. *istuc*
Expeto scire. quid dixit? PA. *audi: per omnes deos & deas* *MS. Cam. expecto.*
Dejuravit, occisurum eum hac nocte, quicum cubaret.
ST. *Me occidet?* PA. *an quippiam ad te attinet?* ST. *vah!* PA. *quid cum ea negotii*
Tibi est? ST. *peccavi: illuc dicere villicum volebam.* PA. *sciens*
De via in semitam degredere. ST. *nunquid mihi minatur?*
PA. *Tibi infesta soli est plus, quam quoiquam.* ST. *quamobrem?* PA. *quia se des*
Uxorem Olympioni: neque se tuam, nec se suam, *Lambin neque tuam, nec suam*
Neque viri vitam sinet in crastinum protolli. id huc missa sum

27. *Ea intus.*] Ὑποσιώπησις perculsorum & perterrefactorum elegantissima, in sermone interrupto. *Taubm.*

37. *Dejuravit.*] Id est, sancte juravit. *I. Occisurum eum.*] Agellius lib. 1. 7. docet, *occisurum*, non esse hic participium, sed verbum indefinitum, Græcis ἀπαρέμφατον, neque liberis, neque generibus præserviens, sed undique liberum & impromiscuum. Sic *Cic.* V. Verr. *hanc sibi rem sperant præsidio futurum*; non *futuram*.

39. *Sciens de via in semitam.*] Id est, prudens de via lata & recta degrederis in viam angustam & impeditam, hoc est, sciens & prudens te impedis. Latior igitur *via*; angustior *semita*. Lamb.

43. *Vitam sinet in crastinum.*] Lipsius *sinere*. sed optimus Camerarianus *vitam sin crastinum*. Hinc pepererunt librarii vulgares, *sinet in*. Sed in ipso codice nota erat τὸ S supervacuum esse. Scribe igitur: *Neque viri vitam in crastinum protolli.* Per ἀποσιώπησιν lucrifacit τὸ *passuram*.

Tibi ut dicerem, ab ea ut caveas tibi. ST. *perii hercle miser!*
Neque est, neque fuit me senex quisquam amator adaque miser.
PA. *Ludo ego hunc facete. nam qua facta dixi, omnia huic*
Falsa dixi, hera, atque hac dolum ex proxumo hunc protulerunt. — *Acid.* procuderunt.
Ego huc missa sum ludere. ST. *heus Pardalisca.* PA. *quid est?* ST. *est.* PA. *quid?*
ST. *Est quod volo exquirere à te.* PA. *moram offers mihi.* ST. *At tu mihi*
Offers mœrorem. sed etiamne habet & nunc Casina
Gladium? PA *habet, sed duos.* ST. *quid duos?* PA. *altero te occisurum ait,* — *Diffald.* habet & duos.
Altero villicum hodie. ST. *occisissumus sum omnium qui vivunt.*
Loricam induam mihi, optumum esse opinor. quid uxor
Mea? non adiit atque ademit? PA. *nemo audet prope accedere.*
ST. *Exoret.* PA. *orat. negat ponere alio modo ullo profecto,*
Ni se sciat villico non datum iri. ST. *atque ingratiis, quia* — *Piss.* atque ingratiis, quoi non vult.
Non volt, nubet hodie. nam cur non ego id perpetrem quod cœpi,
Ut nubat mihi? illud quidem volebam, non, sed nostro villico.
PA. *Sæpicule peccas.* ST. *timor præpedit verba. verum* — *Prisc.* sæpiuscule.
Obsecro, dic me uxorem orare, ut exoret illam, gladium
Ut ponat, & redire me intro ut liceat. PA. *nunciabo.*
ST. *Et tu orato.* PA. *& ego orabo.* ST. *at blande orato, ut soles. sed audin'*
Si effexis, soleas tibi dabo, & anulum in digito

suram. Quod mihi satis commodum videtur. *Gronovius.*

47. *Hæc ex proximo.*] Notetur sermo Comicus, *Hæc ex proximo*, id est, Murrhina vicina. ita fine Fab. *Casina filia hujus è proximo.* Lamb.

52. *Occisissimus sum.*] Superlativum hunc finxit Plautus ad exprimendam senis formidinem. *L.*

58. *Illud quidem volebam.*] Debuerat dicere, *nolebam*; sed præ immoderata libidine fortasse sciens peccat, & dicit, *volebam.* mox tamen se ipse reprehendens, *Non*, inquit, *mihi volebam dicere, sed villico.* Tale fere est illud Cicer. pro M. Cælio: *nisi intercederent mihi inimicitiæ cum istius mulieris viro; fratre volui dicere: semper hic erro.* Lambinus.

63. *Soleas tibi dabo, & anulum, &c.*] Non temere hoc ancillæ pollicetur. nam ingenuorum duntaxat erant soleæ & anuli isti: servi ancillæque sculponeas accipiebant, & pro aureis ferreos. De *sculponeis* clarum ex Catone de Re Rust. cap. 59. ubi, quæ & quoties familiæ vestimenta procuranda sint, tradit. *Sculponeas*

Aureum, & bona plurima. PA. *operam dabo.* ST. *face ut impetres.*
PA. *Eo nunc jam, nisi quippiam remorare me.* ST. *abi, & cura,*
PA. *Redit, eccum, tandem obsonatu ejus adjutor. pompam ducit.*

poneat bonas alternis annis dare oportet. De anulis notissimum est: & habere quidem aureos in peculio suo illis licebat, non vero gestare. Inde ait, *si in digito daturum.* Meursius.

66. *Pompam.*] *Pompa*, de coquis & instrumento culinario. item de obsonatu, Bacchid. *Lamb.*

ACTUS TERTII SCENA SEXTA.

OLYMPIO, COCUS, STALINO.

V*Ide fur, ut senteis sub signis ducas.* CO. *qui vero sunt sentes?*
OL. *Quia quod tetigere, ilico rapiunt: si eas ereptum, ilico scindunt.*
Ita quoquo adveniunt, ubi ubi sunt, duplici damno dominos multant.
CO. *Eja.* OL. *atat cesso magnifice, patriceque, amiceque ita hero* — Brant. patriceque, amiceque.
Meo ire advorsum. ST. *bone vir, salve.* OL. *fateor.* ST. *quid fit?* OL. *tu amas.*
Ego esurio & sitio. ST. *lepide excuratus incessisti.* — Lips. excuriatus.
OL. *Aha hodie!* ST. *mane vero, quamquam fastidis.* — Meurs. vah hoede.
OL. *ei, ei: fœtet*

1. S*Enteis sub signis.*] Metaphora militaris: Quasi dicat, vide tu; ut ministros tuos, qui sunt quasi sentes, quia quicquid tangunt, secum auferunt aut scindunt, sub signis ducas: ne huc atque illuc distracti vagentur. Milites enim sub signis non poterant evagari, furari, latrocinari. *Grut.*

3. *Duplici damno.*] Rapiendo & lacerando.

4. *Patriceque.*] Idem quod *patricie*, id est, patriciorum & nobilium in morem. *Turneb.* Conjicio legendum *patr. amiciri, atque.* Ut significet fortunas suas supra votum fluentes superbiam decere, eoque sibi convenientius videri, ut gloriose ac basilice amictu composito, hero suo advorsus incedat. *Douz.*

6. *Excuratus.*] Non *ad cutis curationem*, uti Lambinus vult, qua prorsus expers erat Olympio; ut patet ex præcedentibus, verum ad obsonium, cum quo ipsum nimis lepide excuratum incedere, gratulatur sibi nequam senex. *Douza.*

7. *Aha hodie!*] Lego: *Vah, odio es!* & per-

Tuus mihi sermo. ST. *quæ res?* OL. *hæc res.* ST. *etiamne astas?* OL. *enim vero*

Περίσμαζέ μοι πατρίχις. ST. *dabo* μέγα κακὸν, *ut ego opinor,*

Nisi resistis. OL. ὢ ζεῦ! *potin' à me abeas, nisi me vis vomere* *Diss.* nisi restis, id est, *manes.*

Hodie? ST. *mane.* OL. *quid est? quis hic homo est?* ST. *herus sum.* OL. *qui herus?*

ST. *Quojus tu servos es?* OL. *servos ego?* ST. *atque meus.* OL. *non sum ego liber?*

Memento, memento! ST. *mane, atque asta.* OL. *omitte.* ST. *servos sum tuus.*

OL. *Optume est.* ST. *obsecro Olympisce mi, mi pater, mi patrone.*

OL. *Hem sapis sane.* ST. *tuus sum equidem.* OL. *quid mihi servo opus est tam nequam?*

ST. *Quid nunc? quam mox recreas me?* OL. *cœna modo si sit cocta.*

ST. Intro *ergo abeant.* OL. *propere, cito introite, & cito deproperate.*

ST. Ego *jam intus ero, facite cœnam mihi, ut ebria sit.*

Cœnare *lepide nitideque volo. nihil moror barbarico ritu*

Sane esse *jam. i, sis: ego hîc habito nunc quidem.* gladium

pertinere censeo ad impudicas illas attrectationes & immundissimas osculationes. Quo etiam referendus *fœtor* ille, quo senilem sermonem olere, mox palam Hero in os à Villico exprobratum: item: περίσμαζέ μοι πατρίχις. item ὢ ζεῦ, *potin' à me abeas, nisi me vis vomere hodie.* Douz. Sed caussam nullam video cur mutari debeat omnium codicum scriptura; *vah hodie.* subintellige autem, lepide scilicet excuratus sum, dum mihi tecum, sene fœtido, res ac sermo est. *Boxhorn.*

9. Περίσμαζέ μοι.] Hoc passim in ore hominibus superbis, & reliquos fastidientibus fuit. *Is. Casaub.*

10. *Resistis.*] Restas, manes. Capt. a. 3. 2.

18. *Ebria sit.*] Opipara, copiosa: translatione ab ebriis ducta, ut quidem *Lambinus* explicat, nec recte, nec satis Plautine, sententia quidem *Douzæ*, qui, *ebria sit*, interpretatur, madeat & percocta sit probe.

19. *Barbarico ritu.*] Transscribunt ex Lambino: vel Persico vel Romano, quasi dicat: Satis est mihi eleganter potius ac munde quam sumtuose cœnare. Immo vult & munde & sumtuose cœnare. Quare rejicit & fastidit *esse barbarico ritu*, hoc est, ut frugi patresfamilias in Italia solent: nolo me nunc pultiphagum esse barbarum, ut alibi loquitur. *Gronovius.*

20. *I, sis: ego hic.*] Mirum quod senex Olympioni monstret, ubi habitet. Ausim quovis pignore contendere scriptum fuisse: *i. sis: ego haut bito:* aut si versus requirit, *ego huc haud bito nunc qui-*

Ancilla Casinam intus habere ait, qui me atque te invitet.

Diff. evitet, id est, vita privet.

OL. *Scio. sic sine habere. nugas agunt. novi ego illas malas merces.*
Quin tu i modo mecum domum. ST. *at pol malum metuo. i tu modo,*
Perspicito prius, quid intus agatur. OL. *tam mihi mea vita, quam tua*
Tibi cara est. ST. *verum modo.* OL. *si tu jubes, inibitur tecum.*

quidem. gladeum, &c. Huc autem (siquidem retinendum) ea forma ponitur, qua Bacchid. act. 4. 8. *sine* me *ire Huc intro.* & Menæch. *neque hodie huc intro tetuli pedem.* & Mil. act. 3. 2. Mercat. act. 3. 2. Jubet senex, ut Olympio introeat: se enim nunc non ire, ob metum gladii. Atque ita convenit, quod mox subjicit Olympio: *Quin tu i modo domum mecum.* Dixerat igitur senex, jam se non iturum. *Pistoris.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

PARDALISCA.

NEC pol ego Nemeæ credo, neque ego Olympiæ,
Neque usquam ludos tam festivos fieri,
Quam hic intus fiunt ludi ludificabiles
Seni nostro, & nostro Olympioni villico;
Omnes festinant intus totis ædibus:
Senex in culina clamat, hortatur cocos:
Quin agitis hodie? quin datis, si quid datis?
Properate: cœnam jam esse coctam oportuit.
Villicus hic autem cum corona, candide
Vestitus, laute exornatusque ambulat.
Illa autem in cubiculo armigerum ornant,
Quem dent pro Casina nuptum nostra.
Sed nimium lepide dissimulant
Fore hujus quod futurum est, digne autem coqui
Nimis lepide ei rei dant operam, ne cœnet senex.

10. L*Aute.*] Ad lotionem pertinet. *Douza.*

14. *Fore hujus quod.*] *Huius* regitur à *quod*, hoc modo: *quod hujus*, id est, hoc quod hujus. *Lambin.*

16. *Au-*

Aulas pervortunt, ignem restinguunt aqua.
Illarum oratu faciunt. illæ autem senem
Cupiunt extrudere incœnem ex ædibus; Cam. incœnatum.
Ut ipsæ solæ ventres distendant suos.
Novi ego illas ambas estrices: corbitam cibi
Comesse possunt. sed aperitur ostium.

16. *Aulas pervortunt.*] Ollas dejiciunt, percellunt. *L.*

20. *Estrices.*] Talia sunt, *tonstrix, adsestrix, possestrix.* Nonius. *Corvitant ubi.*] Lego: *corbitam cibi*, id est, onerariam cibo refertam: ut Cicero navem auri & paleæ dixit. *Turnebus.* Omnino scribendum, *corbitam cibi Comesse possunt.* Nihili est illud *corvitant. Corvita* vel *corbita*, ut jam alii viderunt, navis erat oneraria sive frumentaria, quam Græci σιτηγὸν appellant. Tantas estrices eas esse καὶ ὑπερβολῇ dicit, ut corbitam cibis oneratam possent comedere. *Salm.*

Actus Quarti Scena Secunda.

STALINO, PARDALISCA.

Si sapitis, uxor, vos tamen cœnabitis,
Cœna ubi erit cocta. ego ruri cœnavero.
Nam novom maritum & novam nuptam volo
Rus prosequi. novi hominum mores maleficos,
Ne quis eam abripiat. facite vostro animo volupe. Lamb. volupi.
Sed properate istum atque istam actutum emittere.
Tandem ut veniamus luci: ego cras hîc ero.
Cras habuero, uxor, ego tamen convivium.
Pa. *Fit, quod futurum dixi: incœnatum senem*
Foras extrudunt mulieres. St. *quid tu hic agis?*
Pa. *Ego eo quo me ipsa misit.* St. *veron'?* Pa. *serio.*
St. *Quid hic speculare?* Pa. *nihil equidem speculor.* St. *abi.*
Tu hîc cunctas? intus alii festinant. Pa. *eo.*
St. *Abi hinc, sis ergo pessumarum pessuma,*

7. Luci.] Sic dictum ut *tempori*, id est, antequam *polo nox incubet atra.*

8. *Habuero.*] Quæri potest, quid sit, *Habuero convivium.* An præbuero aliis convivium? An, mihi paratum habuero? Illud malim. *Lamb.*

11. *Ipsa misit.*] Αὐτὸς & ἐκεῖνος sunt voces Servorum, quas honoris caussa propriorum nominum loco usurpabant. Sic apud Latinos, Pl. Cas. *eo, quo me ipsa misit.* Ipsa, id est, hera mea. Ter. Hec. *sed Pamphilum ipsum video stare ante ædes.* ubi Donatus, *Ipsum*, à quo missus sum; vel Dominum: ut Græci αὐτὸν. Erat & discipulorum vox, cum de præceptore loquerentur, unde illud, Αὐτὸς ἔφα. *Casaub.*

16. Nol.

Jamne abiit illac? dicere hîc quidvis licet.
QUI AMAT, tamen hercle si esurit, nullum esurit, Douz. nullus esurit, *id est*, non.
Sed eccum progreditur cum corona & lampade
Meus socerus, compar, commaritus villicus. Grut. meus cohæres.

16. *Nullum esurit.*] Douza legit; *nullus*. Sed, *nullum*, constanter habent veteres libri. quæ vox corrupta est per scripturæ compendium ex, *ne hilum*. Sic enim rescribendum puto. Sententia est; Qui amat, quamlibet esuriat, non tamen esurit. Amans enim videre quod amat, amplecti, osculari, alloqui, pro cibo habet. *Boxhorn.*

18. *Socerus.*] Apage illud, *socerus*. nam Olympio seni, illi servus profecto: non socer. Nisi animi fallor, scriptum fuit *meus socienus*, ὀρχαϊκῶς. *Socienus* valet socius. Amphitr. 1. 1. Aul. 4. 4. Juvat vehementer conjecturam meam *Roverii* liber, qui *socius* refert, glossema quasi illius. *Lipsius.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

OLYMPIO, STALINO.

AGE tibicen. dum illam educunt huc novam nuptam foras,
Suavi cantu concelebra omnem hanc plateam hymenæo.
Io hymen hymenæe! io hymen! ST. *quid agis, mea salus?*
OL. *Esurio hercle, atque adeo haud sitio.* ST. *at ego amo.* OL. *at ego, hercle,* Ald. atque adeo nunc haud parum sitio.
Nihil facio tibi, amor, pericli: mihi inanitate
Jamdudum intestina murmurant. ST. *nam quid illac nunc*

2. HYmenæo.] Nuptiarum deo.

4. *Atque adeo haud sitio.*] Ego ex vestigiis receptæ lectionis scribendum putem; *Esurio, hercule, atque adeo avide sitio.* Boxhorn. Nihil puto mutandum: Qui valde esuriunt, non sitiunt. Dicit ergo Olympio se adeo esurire, ut non sitiat. Sæpe contra evenit, ut saturi sitiant, ut illi qui nimium comederunt, & non biberunt. Hoc certe hic vult Olympio, se tantum esurire, ut ipsi non vacet sitire. Alioquin contrarium rerum naturalium periti, nempe jejunos citius sitire quam esurire. De quo est quæstio in Symposiac. Plutarchi lib. VI. cap. I. Τίς ἡ αἰτία δι' ἣν οἱ νηστεύοντες διψῶσι μᾶλλον, ἢ πεινῶσι. *Salmasius.*

Atque adeo haud sitio.] Unde est, ut qui esuriunt non sitiant? contrarium enim testatur Plutarchus. Lege: *atque adeo ausitio.* Perinde est, ac si dicat: atque adeo, quod liceat dicere, sitio. Nam *au* particula interponitur, quum aliquid dicitur, quod dici nolimus. Terentius Phormione 5. 1. 27. *Quid? duasne is uxores habet?* So. *au, obsecro, unam ille quidem hanc solam.* Ludit autem Olympio sic, tanquam dicturus rem parum convenientem tempori. nam qui amat, quod amat, habet pro cibo. *Gronovius.*

5. *Nihili facio tibi amor.*] Id est, At ego hercle, ô amor, vim tuam non experior. Ratio est, quia jejunus sum: & sine Cerere & Baccho frigent Venus & Cupido. *Lamb.*

8. Oc-

Tamdiu intus remoratur, quasi ob industriam? Lamb. remorantur remoragines.
quanto ego
Plus propero, tanto illa minus. OL. *quid si etiam occentem hymenaeum?*
ST. *Censeo. & ego te adjutabo in nuptiis communibus.*
OL. *Hymen hymenae! io hymen!* ST. *perii, hercle, ego miser, dirupi*
Cantando Hymenaeum: licet illo morbo, quo dirumpi cupio,
Non est copia. OL. *edepol na tu, si esses equus, esses indomabilis.*
ST. *Quo argumento?* OL. *nimis tenax es.*
ST. *Num me expertus uspiam?* OL. *dii melius faciant.*
Sed crepuit ostium, exitur foras.
ST. *Dî hercle me cupiunt servatum. jam oboluit Casina procul.*

8. *Occentem hymenaeum.*] Omnes scripti, & quidam olim editi, *offendam.* quod frustra conantur explicare. legendum enim cum Salmasio ad Pallium Tertulliani *offundam.* Hoc enim verbo de cantu plurimi utuntur. Ovidius ep. Medeæ: *Tibiaque effundit socialia carmina vobis.* Cic. 1. Tusc. *Non intelligo, quid metuat, qui tam bonos septenarios fundat ad tibiam.* lib. 2. *Latera, fauces, linguam, è quibus elici vocem & fundi videmus.* Lucretius 4. *dulcesque querelas Tibia quas fundit, digitis pulsata canentis.* Seneca Agamemn. *Sacrifica dulces tibia effundat modos.* Gronovius.

11. *Quo dirumpi cupio.*] Martialis: *Me juvat admissa rumpere luce latus.* Gronovius.

15. *Tenax es.*] Lambino, *Tendax es*, videtur legendum: ut eum intelligamus equum, qui nimia, & nimis crebra tentigine concitatus frenum mordet, & calcari non paret: à *Tendendo* sic appellatum, ut & *Tentigo.* Cui apte senem hinnibundum comparat villicus. *Dousa* contra *Tenax* retinendum censet, eodem significatu. *Tenere* enim & *Tendere* eodem sensu priscis illis accepta.

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

ANCILLÆ dux, *OLYMPIO, STALINO.*

SEnsim super attolle limen pedes, nova nupta: sospes
Iter incipe hoc, ut viro tuo semper sis superstes, atque
Ut potior pollentia sis, vincasque virum, victrixque sies.

1. *SEnsim.*] Nova nupta olim non solum non contingebat pedibus limen domus, in quam deducebatur, sed nec ejus qua exibat. Atque illud à multis observatur, hoc non item. Catullus:

Transfer omine cum bono
Limen aureolos pedes.

Ominosum autem putabatur vel ingrediendo vel egrediendo limen tangere. Præcipue autem id in novis nuptis religioni habebant. Ovid.

— limen transire memento
Cautius, atque alte sobria ferre pedem.

Turneb.

5. Ut

Superetque tuum imperium: vir te vestiat, tu virum despolies.
Noctuque *& diu ut viro subdola sies, obsecro, memento.*
OL. Malo *maxumo suo hercle ilico, ubi tantulum peccassit.*
ST. Tace. OL. *non taceo.* ST. *quæ res?* OL. *malæ malæ malè monstrant.*
ST. Perii! istæ facient *hanc rem mihi ex parata imparatam.*
Id quærunt: volunt, hæc ut infecta faciant. AN. *age Olympio,*
Quando vis, uxorem accipe hanc à nobis. OL. *date ergo, daturæ*
Si unquam estis hodie uxorem. ST. *abite intro.* AN. *amabo, integræ atque*
Imperitæ huic impercito. OL. *futurum est. valete.* ST. *ite.*
AN. *Jam valete.* ST. *jamne abscessit?* OL. *uxor domi est, ne time.* ST. *evax!*
Nunc pol demum ego sum liber. meum corculum, melliculum, *Trist.* melculum.
Verculum. OL. *heus tu: malo, si sapis, cavebis: mea est hæc.* ST. *scio.*
Sed meus fructus est prior. OL. *tene hanc lampadem.* ST. *imo ego illam tenebo.*
Venus multipotens, bonam vitam mihi
Dedisti, hujus cum copiam mihi fecisti.
Corpusculum melliculum. OL. *mea uxorcula.*
ST. *Quid est?* OL. *institit plantam.* ST. *quasi jocabo.*

5. *Ut viro subdola.*] Venustas omnis latet in pronuntiatione, qua dubium esse poterat, an dicerent ancillæ, *ut vero subdola sies*; an vero; *ut viro sedula sies.* Vix enim inter pronuntiandum *subdola* & *sedula* discernuntur. Et ita jocos captasse Plautum alibi quoque observare est.

7. *Quæ res.*] Quamobrem non taceas. *Lamb.*

12. *Impercito.*] Parcito Venerei conflictus imperitæ. Nam hoc primum & ultimum est, quod virginem accipientibus dici solet etiam hodie; clementer ut habeatur integra & imperita. *Gruterus.*

13. ST. *Jamne abscessit?* OL. *uxor.*] *Abscessit?* scil. illa ancilla, quam postremam ingredi domum viderat. Injicit autem Olympio facete mentionem uxoris, sed ita, ut moneat, non esse quod eam amplius vereatur. *Taubman.*

14. *Sum liber.*] Postquam scil. uxor abscessit. *Melliculum.*] *J. Gulielm.* facit, *molliculum*, quia *Mss. Lang.* habent, *malliculum.* At ego puto scriptum fuisse *moëliculum*, pro molliculum, διαλύσει veteribus frequenti, ut *oloë*, pro illi. Sunt autem *mollis & molliculus* verba lasciviæ plena. *Dissald.*

15. *Verculum.*] Diminutivum à *vere.*

16. *Fructus.*] Ususfructus. *Illam.*] Casinam.

20. *Institit plantam.*] Pedem mihi pede pressit. *Lambin.* *Jocabo.*] Pro *jocabor.*

Jocan-

Nebula haud est mollis, atque hujus est.
OL. *Edepol papillam bellulam! hei misero mihi!*
ST. *Quid est?* OL. *pectus mihi agit nunc cubito.*
ST. *Quid tu ergo hanc quaeso tractas tam?*
At mihi, qui belle hanc tracto, non. OL. *vaha.*
ST. *Quid negotii est?* OL. *obsecro, ut valentula est?*
Pane exposivit cubito. ST. *cubitum ergo ire volt.*
OL. *Quin imus ergo?* ST. *bella bellatula.* *Scal.* bella mea bellatula.

Jocantis speciem praebebo, cum rem seriam agam tamen. *L.*

21. *Atque hujus est.*] Haec oratio gestu expletur. Intellige autem, *mamilla*, aut quid tale, quod manu tractat petulans senex. *Boxhorn.* *Atque hujus est.*] Suppleverunt interposito τῷ *cutis.* Sed intelligendum, hoc quod teneo. *Gronovius.*

23. *Mihi agit.*] *Agere* non solum *tangere* simpliciter, verum etiam *trudere* seu *tundere* potius, & quasi vi quadam propellere, significat. *Douz.*

24. *Tractas tam.*] Rusticè vel nequiter. Vide notas Mil. 4. 2. de voce *tam.*

27. *Exposivit.*] *Cubito exponere*, pro, cubito dejicere & prosternere, eleganter dicitur, quod sumptum est ab his, quae è navi exponuntur, vel mercibus quae expositae sunt. *Turneb.*

28. *Bella bellatula.*] Lego, *belle bella tu mea.* Postquam enim Olympio dixisset, *Quin imus ergo?* subjicit senex, Casinae, ut putabat, auriculam vellens blandeque commonefaciens, *Belle*, hoc est, placide, pedetentim, & (quod supra dixerat) *sensim intro progredere porro:* ne videlicet incurras uspiam, neve ad inferum limen offenso pede impingas. Illud vero, *bella tu mea*, in re parissima usurpatum est Rud. act. 2. scen. 5. *Hem tibi aquam, mea tu bella.* Douzà.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

PARDALISCA, MURRHINA.

Acceptae bene & commode eximus intus
Ludos visere huc in via nuptialeis.
MU. *Nunquam ecastor ullo die risi adaeque,*
Neque hoc quod reliquom est plus risuram opinor.
Lubet, Chalinum, quid agat scire, novom
Nuptum cum novo marito, nec fallaciam
Astutiorem ullus fecit Poëta, atque
Ut hac est fabre facta à nobis. obtunso

4. *Reliquum.*] Scil. vitae.

5. *Novom nuptum.*] Ita citat etiam Prisc. non, *nuptam*: & interpretatur Maritum. Chalinus enim sub specie foeminae ductus erat.

8. *Obtunso ore.*] Pugiles sunt obtuso ore, propter pugnos quos in ore recipiunt. Unde illud, *--- os nullum, vel*

Ore nunc pervelim progrediri senem:
Quo senex nequior nullus vivit. ne illum
Quidem nequiorem arbitror esse, qui locum
Præbet illi * *nunc præsidem* * * *hic, Pardalisca*
Esto: qui hinc exeat, eum ut ludibrio habeas.
PA. *Lubens fecero, & solens.* MU. *spectato hinc omnia* Palm. Specta sis hinc omnia.
Intus quid intus agant. PA. * * *pone me, amabo.*
MU. *Et illi audacius licet quæ vis libere*
Proloqui. PA. *tace: vostra foris crepuit.*

potius pugilis. Proverb. est, *Obtunso ore*, vel, *obtunso*; cum quis spe vel instituto dejectus, pudore suffunditur. ab iis qui nihil præterquam in os *messi pugnorum*, ut loquitur Plautus, reportarunt. *Scalig.*

12. *Præsidem.*] Eleganter autem dixit, *Locum præbet illi præsidem*, pro eo, quod est, *Nemo illi nequitia concedit.* Meurs.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

OLYMPIO, CLEOSTRATA, MURRHINA.

NEque quo fugiam, neque ubi lateam, neque hoc dedecus quomodo celem,
Scio. tantum herus atque ego flagitio superavimus nuptiis nostris.
Ita nunc pudeo, atque ita nunc paveo, atque ita inridiculum sumus ambo.
Sed ego insipiens nova nunc facio, pudet, quod prius non puditum umquam est.
Operam date, dum mea facta itero: est operæ auribus percipere.

2. *SUperavimus.*] Miror interpretes dicere, *superavimus*, nempe, *omnes mortales*: nullo lepore, qui tamen hic maximus est. Maro 2. Æn.

— satis una superque
Vidimus excidia, & captæ superavimus urbi.

Quocirca nec restabo, si quis malit, *tanto herus atque ego, &c.* Is. Pontanus. Frustra miratur. nam sic solet Plautus, ut intelligat vel omnes mortales, vel quosvis alios. Asinaria 1. 3. *Semper tibi promissam habeto hac lege, si superes datis.* Porro scripti quidem alii *superfuimus*: sed Camerarianus *superavimus*. Gronov.

3. *Irridiculum.*] Negat Lambinus dici pro valde ridiculo, cum Cæsar *irridicule* pro non ridicule. Nil pote melius quam quod est in Langianis: *atque ita in ridiculum sumus ambo.* In ridiculum sumus ita dictum, ut in exemplum proponere. *Dissald.*

4. *Pudet quod prius non p.*] Quasi dicat, Nova sunt quæ facio: nunquam enim antea turpium factorum me puduit: nunc demum pudet. *Lamb.*

5. *Est operæ.*] Pro est *operæ pretium.* Vel dic, *est operæ*, sic dictum esse, *est temporis*,

Ita ridicula auditu, iteratu ea sunt, quæ ego intus turbavi *
Ubi intus hanc novam nuptam deduxi via recta, clavem
Abduxi: sed tamen tenebræ ibi erant tanquam nox * *
Senex abs te decumbem * * * *Colloco, fulcio, mollio,* Lips. sine abs te decumbam;
Ut prior quam senex nup. * *
Tardus esse ilico cœpi, quoniam * * *
Respecto identidem, ne senex * * * *
Illecebram stupri principio eam savium posco.
Reppulit mihi manum, nec quietum dare sibi savium me sinit.
Enim jam magis jam appropero: magis jam lubet in Casinam irruere.
Cupio illam operam seni surripere: forem obdo, ne senex me opprimat.
MU. *Agedum tu adi hunc.* OL. *Obsecro, ubi tua nova nupta est?*
OL. *Perii hercle ego! manifesta res est.* CL. *omnem ordine rem* Palm. omnem ordinem Fat.
Fateri ergo æquom est, quid intus agitur? quid agit
Casina? satin' morigera est? OL. *pudet dicere me* *
CL. *Memora ordine, ut occeperas.* OL. *pudet hercle.* CL. *age audacter.*
Post*quam decubuisti, hinc te volo memorare, quid est factum.*
OL. At *flagitium est.* CL. *CAVEBUNT QUI AUDIERINT, faciam.*
OL. * *Hoc majus est.* CL. *perdis? quin tu pergis?* OL. *Ubi*
* *us subtus porro* * * *
* * *quid.* OL. *babæ.* CL. *quid?* OL. *papæ.*
* * *est.* OL. *oh, erat maxumum.*

peris, est officii, quasi dicat, dignum est operâ, audire. *L.*

7. *Ubi intus hanc, &c.*] Lego:
Ubi intro hanc novam deduxi, via recta clavem
Obduxi.
Clavis hic pro sera. *Salmas.* Vide notas Mostell. act. 2. 1.

11. *Tardus.*] Palmerius legend. censet *taurus.* Notum enim ubi plures in grege tauri sint, de usu juvencarum inter se dimicare: qui impar sit, non nisi ex insidiis conari, & identidem respectare, cum operam aliquam valentiori surripit. Adjuvat quod in ea palæstra, *Taurus* pro valido frequentatur. Horat. 2. Od. 5. *Tardus esse.*] Malim; *Argus esse illico cœpi.* Videntur id velle sequentia; *Respecto identidem.* Sed videntur tantum. Quis igitur vel sententiam, vel lectionem veram eruet ex tot lacunis! Abstinendæ potius sunt manus. *Boxh.*

 28. *Id*

*** haberet metui : id quærere occœpi.*

* * * * *

Dum, gladium ne habeat, quæro, arripio capulum.
Sed quom cogito, non habuit gladium : nam esset frigidus.
CL. *eloquere.*
OL. *At pudet.* CL. *num radix fuit?* OL. *non fuit.* CL. *num cucumis?* Lip. memini, radix fuit.
OL: *Profecto, hercle, non fuit quidquam olerum :*
Nisi, quicquid erat, calamitas profecto attigerat nunquam.
Ita quicquid erat, grande erat.
MU. *Quid fit denique, edisserta.* OL. *ubi appello, Casina, inquam,*
Amabo mea uxorcula, cur virum tuum sic me spernis?
Nimis tu quidem hercle immerito
Meo mihi hæc facis : quia mihi te expetivi.
Illa haud verbum facit, & sepit veste id, qui estis.
Ubi illum saltum video obseptum, rogo ut altero sinat ire.
Volo, ut obvertam cubitissim : **
Ullum muttite * * *
Surgo, ut ineam, in * *
Atque illam in * * *
MU. *Perlepide narrat.* * *
OL. *Savium* * * * *
Ita quasi setis labra mihi compungit barba. Cam. sentis.
Continuo in genua astituto pectus mihi pedibus percutit.
Decido de lecto præceps, subsilit. obtundit os mihi.

28. *Id accessi quærere.*] *Gladium* neutro genere positum antiquis, notat Nonius.

36. *Ubi appello Casinam, Casina, inquam.*] In nullis scriptis reperitur τὸ *Casina.* Ergo in reliquo delenda est litera, & mutanda distinctio, ut sit: *Ubi appello, Casina, inquam.* Gronovius.

40. *Sepit veste id.*] Id est, obducit veste naturam muliebrem.

41. *Saltum.*] Id est, naturam muliebrem. Vid. notas Amph. 2. 2. & Curcul. act. 1. 1.

48. *Quasi sentis.*] Venuste : sed magis probo librorum vett. scripturam, *Itaque setis labra mihi compungit barba* : tametsi non repugno, si quis ex Editis avorum memoria malit : *Ita quasi setis labra mihi compungit barba. Setas* quidem densum capillorum horrorem vocat, admodum scite & eleganter : atque à caussa eadem, nescio qui Poeta vetus; *barbam setosam.* J. Gul.

51. *Præsi-*

Inde foras tacitus, præfiscini, exeo hoc ornatu, quo vides,
Ut senex hoc eodem poculo, quo ego bibi, biberet. CL. *optume est.*
Sed ubi est palliolum tuum? OL. *hic intus reliqui.*
CL. *Quid nunc? satin' lepide adita est vobis manus?* OL. *merito.*
CL. *St? concrepuerunt fores.* OL. *num illa me nam sequitur?*

51. *Præfiscini.*] Vide notas Asin. 2. 4. 84.
52. *Quo ego bibi.*] Vide notas Rud. act. 3. 6.
54. *Adita est vobis manus*] Vide notas Pænul. act. 2.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

STALINO, OLYMPIO. *Mss. Lang.* ST. CLEOSTRAT.

MAxumo ego ardeo flagitio, nec quid agam meis rebus scio.
Nec meam ut uxorem aspiciam contra oculis: ita disperii.
Omnia palam sunt probra, omnibus modis occidi miser.
Ita manifesto faucibus teneor:
Nec quibus modis purgem scio me meæ uxori,
*Qui expalliatus sum miser: * **
** * *: clandestinæ nuptiæ * **
** * * * censeo*
** * * mihi optimum est.*
** * Ea dux uxorem meam:*
** * * * riam*
Sed ecquis est qui homo munus velit fungier pro me?
Quid nunc agam nescio, nisi ut improbos famulos imiter, ac domo fugiam.
Nam salus nulla est scapulis, si domum redeo.
Nugas istuc dicere licet. vapulo hercle ego invitus tamen,
Etsi malum merui. hac dabo protinam; & fugiam. Dum protinam me in fugam.
OL. *heus, Stalino,*
Amator. ST. *occidi! revocor: quasi non audiam, abibo.*

1. *ARdeo flagitio.*] Quemadmodum *flagrare invidia*, dicitur is, in quem magna invidia concitata est; ita *ardere se flagitio* dicit Stalino, propterea quod summum dedecus, & flagitium admisit. *Lamb.*
10. *Uxorem meam.*] Scil. impulit ad has fallacias.

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

CHALINUS, STALINO, CLEOSTRATA, MURRHINA, OLYMPIO. ‡ ‡ Dissald. addendæ etiam ANCILLÆ.

UBi tu es, qui colere mores Maßilienses postulas?
Nunc tu, si vis subicitare me, proba est occasio. Lips. sine os sublectare.
Periisti hercle. age, accede huc, * *
Hic desunt octo versus.
ST. *Hac ibo. caninam scavam spero meliorem fore.*
CL. *Quid agis tu marite, mi vir? unde ornatu hoc advenis.* Dous. sic cum ornatu hoc advenis.
Quid fecisti scipione, aut quod habuisti pallium?
AN. *In adulterio dum mœchissat Casinam, credo perdidit.*
ST. *Occidi!* CH. *etiamne imus cubitum? Casina sum.* ST. *in malam crucem.*
CH. *Non amas me?* CL. *quin responde, tuo quid factum est pallio?*
ST. *Bacchæ ergo, hercle, uxor. Bacchæ, Bacchæ hercle uxor.*
AN. *Nugatur sciens. nam ecastor nunc Bacchæ nullæ ludunt.*
ST. *Oblitus fui. sed tamen Bacchæ.* CL. *quid Bacchæ? in id fieri non potest.*

1. CH. *Ubi tu es.*] Recte quidem hos versus Chalino tribuit *Lambinus*: sed quod idem hæc ad spectatores dici autumat, verisimile non est. Crederem potius, Chalinum habitu muliebri ex ædibus Alcesimi prodeuntem, his verbis Senem alloqui, eumque per ridiculum ad concubitum vocare. *Pistor.* *Mores Maßilienses.*] Auctores non discrepant, qui Massiliensium mores & *molles* vocant & *severos*, sed diversis sæculis. Ergo vult, ubi tu es, qui severitatem, gravitatem & castimoniam singularem vultu præfers; cum interea sis nequam. *Brodæus* Miscell. lib. 3. cap. 27.

2. *Si vis subigitare.*] Lego è Vatic. *sine os sublectare me: proba est occasio. Periisti hercle.* Quippe, *Sublectare os*, est ludos aliquem & jocum facere, germanissima Plauti Phrasi. *Lipsius.*

4. *Caninam scævam.*] Canis occursum minus inauspicatum mihi fore spero, quam uxoris. *Canina scæva* est, cum canis latrat, aut ringitur. Ait enim minus gravem fore canis latratum, quam probra & contumelias & jurgia, quibus ab uxore rixosa onerabitur. *Turnebus* lib. 8. 11. & lib. 16. 3. Male. Fingendum enim, dum deliberat, qua se vortat Stalino, in hanc partem nescio quod aliud animal ei auspicium vix dare, in aliam partem præcurrere canem. Id auspicium melius putat. Et in eo eventum habituro fallitur. Incidit enim in uxorem convitiis admorsuram. *Gronovius.*

6. *Fecisti scipione.*] Ita enim re amissa interrogari solet. Paulo post: *Tuo quid factum est pallio?* Vide notas Milit. 4. 1.

13. Nam

OL. *Times ecastor.* ST. *egone?* OL. *haud mentire hercle.*
nam pa *

Hic in Mss. lacuna est versuum novem.

ST. *Non taces?* OL. *non hercle vero taceo. nam tu maxumo*
Me obsecravisti opere, Casinam ut poscerem uxorem mihi.
ST. *Tui amoris caussa ego istuc feci.* CL. *immo* *Lamb.* imo ecastor illius *sc Cas.* *Cam.* *ed.* hectore.
hercle illius.
Te quidem oppressisset. ST. *feci ego istac dicta qua vos* *Cam.* oppressi.
dicitis?
CL. *Rogitas etiam?* ST. *siquidem hercle feci, feci nequiter.*
CL. *Redi modo huc intro: monebo, siquidem meministi minus.*
ST. *Hercle, opinor, potius vobis credam, quod vos dicitis.*
Sed, uxor, da viro hanc veniam. Murrhina, ora Cleostratam:
Si unquam posthac aut amasso Casinam, aut occœpso modo,
Ne ut eam amasso: si ego unquam adeo posthac tale admisero:
Nulla caussa est, quin pendentem me, uxor, virgis verberes.
MU. *Censeo, ecastor, veniam hanc dandam.* CL. *faciam*
ut jubes.
Propter eam rem hanc tibi nunc veniam minus gravate *y Gall.* propero.
prospero;
Hanc ex longa longiorem ne faciamus fabulam.
ST. *Non irata es?* CL. *non sum irata.* ST. *tuæ fidei credo?*
CL. *mea.*

13. *Nam palam est.*] Ajunt hic deesse versus novem, idque patere ex *Mss. Camerarii.* At Vet. Codex Paris. addit,

Nam paro eloqui quæcunque cætera vidi.

Hinc si sic legamus, aut parum, aut nihil deesse videbitur ad sensum:

—— OL. *haud mentire, hercle, nam palam est*
Jam, & paro eloqui quæcunque vidi cætera.
ST. *Non taces.* OL. *non hercle vero taceo.*

Dissald.

16. *Illius.*] Casinæ.

17. *Isthæc dicta.*] Douza F. *Dicta* hic accipit, ut Homerus ἔπος, hoc est, *res.* quomodo illud in Ciri Virgiliana:

Quæritur ex omni verborum injuria dicto.

Sic Hebræi dicunt *verbum* pro facto. sic Latini *res.* nam à ῥῆσις & veteres dicebant *Resis*; quod decurtatum in *Res*; ut alia. *Scalig.*

23. *Nedum ut eam amasso.*] Particula *Dum* sane vacat: quia in nulla nec Gruteri nec nostrarum membranarum reperitur: sed quæ totum versum spurium facere voluit, inepti fuit hominis manus, cui non debuit aurem præbere Gruterus. Non ille tam primus, qui capere non quivit *Ne* interdum pro *Nedum* eleganter dici. Vide nostra ad Livii l. 3. c. 52. *Gronovius.*

26. *Prospero.*] Ex animi tui sententia largior. *Lamb.*

St. *Lepidiorem uxorem nemo quisquam, quam ego habeo.*
Ch. *hanc habe.*
Cl. *Age tu, redde huic scipionem & pallium.* Ch. *tene.* St. *libet.*
Ch. *Mihi quidem, edepol, insignite facta est magna injuria.*
Duobus nupsi. neuter fecit, quod novæ nuptæ solet.

31. *Insigniter.*] Cum indicio notæ.

GREX.

SPECTATORES, *quod futurum est intus, hic memorabimus.*
Hæc Casina hujus reperietur filia esse è proxumo,
Eaque nubet Euthynico nostro herili filio.
Nunc vos æquom est, manibus meritis meritam mercedem dare.
Qui faxit, clam uxorem ducat scortum semper, quod volet.
Verum qui non manibus clare, quantum poterit, plauserit,
Ei pro scorto supponetur hircus unctus nautea.

2. H*Ujus.*] Alcesimi.
4. *Meritis.*] Scil. histrionibus: quibus ita meritis manuum plausus debetur. Inepte Lambinus *manus meritas* conjungit. *Taubm.*

7. *Supponetur.*] *Propriè* supponetur. *Nam ut subduci dicuntur quæ nolumus amittere, ita supponi quæ non desideramus.* Donatus. *Nautea.*] Vide notas Asin. act. 5. scen. 2.

FINIS CASINÆ.

CISTELLARIA.

DRAMATIS PERSONÆ.

SILENIUM, } *meretrices.*
GYMNASIUM, } *meretrices.*
LENA.
AUXILIUM, *prologus.*
MELÆNIS, *lena.*
ALCESIMARCHUS, *adolescens.*
LAMPADIO, *servus.*
PHANOSTRATA, *uxor.*
HALISCA, *ancilla.*
DEMIPHO, *senex.*
CATERVA.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur, PRISCIANI.

Comprimit adolescens Lemnius Sicyoniam,
Is redit in patriam, & gnatam generat nuptiis.
Sicyonia æque parit puellam. hanc servolus
Tollit, atque exponit, & ex insidiis aucupat.
Eam sublatam meretrix alii detulit.
Lemno post rediens ducit, quam compresserat,
Lemnique natam despondit adolescentulo
Amore capto illius projecticiæ.
Requirens servos reperit, quam projecerat.
Itaque lege, & rite civem cognitam
Alcesimarchus, ut erat nactus, posidet.

1. *Lemnius Sicyon.*] Demipho Phanostratam.
2. *Patriam.*] Lemnum.
3. *Puellam.*] Silenium. *Servolus.*] Lampadio.
4. *Tollit.*]Vide notas. Amphitr. 2.1.3.
5. *Alii.*] Melænidi.
6. *Ducit.*] Uxore priori mortua.
7. *Adolescentulo.*] Alcesimarcho.
11. *Ut erat n.*] Quia solus cum ea consueverat.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

Nomen habet Fabula à *cistella*, quam amittit in hac ancilla, & reperit mulier, mater ejus puellæ, cujus in illa crepundia inerant. Ita agnoscitur amica adolescentis, & illi nubit. *Argumentum* est simplex & admodum tenue. Insertus est motus insani amoris.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

SILENIUM, GYMNASIUM, LENA.

UM ego antidhac te amavi, & mihi amicam esse crevi,
Mea Gymnasium, & matrem tuam: tum id mihi hodie
Aperuistis, tu atque hac. soror si mea esses,
Qui magis potueris mihi honorem ire habitum,
Nescio; nisi, ut meus est animus, fieri
Non posse arbitror: ita omnibus relictis rebus
Mihi frequentem operam dedistis. eo ego vos
Amo, & eo à me magnam inistis gratiam.
GY. *Pol istoc quidem nos pretio facile est* MS Lang. pretio nos facile est.
Frequentare tibi; utilesque habere:
Ita in prandio nos lepide atque nitide
Accepisti apud te ut semper meminerimus.
SI. *Lubentique edepol animo factum, & fiet à me,*
Quæ vos arbitrabor velle, ea ut expetam.

1. *CRevi.*] Priscianus interpretatur, *vidi.* Sed est potius, *judicavi:* vel, ut Varro explicat, *constitui.* sic etiam interpretatur, *cernere hæreditatem:* cum hæres constituat se adire illam velle, dicit eum *cernere*: & cum id fecerit, *crevisse.* Camer.

4. *Ire habitum.*] Pro, habere. Vide notas Persa, act. 1. 2.

6. *Relictis rebus.*] Vide notas Epid. 4. 2. & Stich. 3. 2.

9. *Pol istoc quidem, &c.*] Prandio tam nitido: nobis facile est, frequentem tibi & assiduam operam dare, ut ad usum tuum paratos habeas. *Douza.*

10. *Frequentare.*] Id est, frequentem operam dare. *L. D. Frequentare tibi.*] Ex Lambino & Douza interpretantur frequentem operam dare. Sed sic *te* non *tibi* fuerat scribendum. Immo *frequentare* hic est frequentes & sæpe præsentes reddere. Facile est, inquit, tibi istoc pretio frequentare nos. Cicero pro domo: *quem tu tamen populum, nisi tabernis clausis, frequentare non poteris.* Sulpicia, *Musa quibus numeris heroas & arma frequentas,* id est, ad partes vocas, frequentes memoriæ temporum ac celebres reddis. Vide nostra in Senecæ consol. ad Marciam cap. 3. *Gronovius.*

12. *Accepisti.*] *Accipere, est invitare facillime atqueampliter:* ἑστιᾶν χαριέντως. Donatus.

14. *Ea ut expetam.*] Sic Camerarius, quum codex ejus & Pall. scripti cum editis, *expetes.* nisi quod Pal. quartus *expetam*, sed supra scriptum *exspectes.* Itaque Gruterus rogat, an fuerit *expetestes*, pro *expetessetis.* Pius *expetem.* Pareus *expediam*, quia in Lang. *expetim.* Alii vetant quicquam mutari, quum sententia sit, quæ vulgati, idem velle & nolle eam demum amicitiam esse. Sed cur tantum abeunt scripti? Nimirum scripsit Plautus: *ea ut expetessam.* Qua inclinatione verbi utitur & in Asin. 3. 1. & Epidico 2. 2. Notabile quod in scriptis notis habet Pareus: Si licet dicere quod sentio, V. C. noster videtur & post *expetes* desiderare aliquas adhuc voces, &c.

Videtur,

LE. *Quod ille dixit, qui secundo vento vectus est,*
Tranquillo mari, ventum gaudeo ecastor ad te:
Ita hodie hîc acceptæ sumus suavibus modis;
Nec, nisi disciplina, apud te fuit quicquam Scal. nec nisi disciplina pudeat
Ibi, quin mihi placeret. SI. *quid ita, amabo?* fuit quicquam.
LE. *Raro nimium dabat quod biberem: atque id merum*
Infuscabat. GY. *amabo, hiccine istud decet?* Dous. infucabat.
LE. *Jusque fasque est: nemo alienus hîc est.* SI. *merito*
Vestro amo vos, quia me colitis & magnifacitis.
LE. *Decet pol, mea Silenium, hunc esse ordinem*
Benevolentes inter se, beneque amicitia utier:
Ubi istas videas summo genere natas,
Summates matronas, ut amicitiam colunt,
Atque ut eam junctam bene habent inter se. Lamb. vinctam.
Si idem istud nos faciamus, si idem imitemur,
Ita tamen vix vivimus cum invidia summa.
Suarum opum nos volunt esse indigentes.
Nostra copia nihilo volunt nos potesse,

Videtur, inquam, locus vacuus scribendis aliquot verbis, si conjectura capienda est ex ordinatione versuum. Sic ille. Sed pro vocibus & verbis literas dicere debebat. *Gronovius.*

18. *Nisi disciplina.*] Disciplina, hic est, agendi modus in familia præscriptus & observandus. Ut militiæ, ita est disciplina familiæ. Plautus Mercat. *Hæc hic disciplina pessima est.* Boxhorn.

21. *Infuscabat.*] *Atque id merum infucabat*, quam *infuscabat*, malunt apud Plautum: cum ego *infuscare* verius putem: quod, cum generosi vini nigrior sit color, dilutior mixta aqua, fusciorque reddatur. *Turnebus. Hiccine istud decet.*] Hoc locone decet de vino & disciplina domestica queri. *L.*

24. *Ordinem.*] Meretricium.

32. *Nostra copia.*] Mirifice interpretantur: *nostra copia nos uti nolunt.* hoc est, ut corpore quæstum faciamus. adolescentes enim, quum horum libidini à meretricibus esset satisfactum, summates illas matronas minus coluisse. Nihil hic de quæstu corporis: nihil de adolescentum cultu desiderato à matronis. Ordinum hæ sunt invidiæ, non morum. Libertina mulier loquitur: ex quo genere pleræque erant Romæ quæstum corpore facientes. Itaque patronos & patronas habebant. Harum erga clientulas superbiam narrat. *Suarum opum, &c.* non est; suis opibus nos illæ non juvant; sed volunt nos ex ipsis pendere, ipsas respicere, sine illarum gratia vivere non posse: *Nostra copia, &c.* Id est: per nos & nostris viribus stare, rem & statum obtinere posse nolunt: sed deprimunt nos, quantum in ipsis est, humiles & obnoxias habent, & prohibent crescere eo, ut absque illarum patrocinio & tutela salvæ simus. Sic hic mulieres: sed plerumque hæc & virorum & societatum atque adeo etiam civitatum, qui quæve auctores habent, & in clientela

Suique omnium rerum nos indigere,
Ut sibi simus supplices. eas si adeas,
Abitum quam aditum malis. ita nostro ordini
Palam blandiuntur: clam, si occasio usquam est,
Aquam frigidam subdole suffundunt. Meurs. bibe aquam.
Viris cum suis prædicant nos solere:
Suas pellices esse ajunt: eunt depressum:
Quia nos libertinæ sumus, & ego & tua mater ambæ
Meretrices fuimus: illa te, ego hanc mihi educavi
Ex patribus conventitiis. neque ego hanc superbiæ causa

clientela sunt, justa querela est. Quod nosse decebat eos, qui soli audiunt Politici. *Gronovius.*

33. *Suique omnium rerum.*] Volunt accipi, quasi sit, *sui & omnium: & sui* enim & *omnium* regi à verbo *indigere.* Quæ si explicatio displiceat, illis haud dubie satisfacturum quod in scripto invenerint, *Simulque omnium.* De quo quis dubitet, inquiunt, & quid apertius? Homines boni non intellexerunt antiquum genus loquendi. *Omnium rerum* est in omnibus rebus. Ut apud Ciceronem pro Quinctio: *sane cæterarum rerum paterfamilias & prudens & attentus, una in re paullo minus consideratus.* Terent. Adelph. *Nolim cæterarum rerum te socordem eodem modo.* Symmachus: *Nostrates viri, qui aliarum rerum sæpe dissentiunt.* Vide Scioppium 1. Verisi. 19. *Gronovius.*

37. *Aquam frigidam.*] Nihil hic est aliud, quam amantibus, eas accusando, quæ amantur, injicere frigus & sufflamen. *Boxhorn.*

38. *Viris cum, &c.*] Veteres in iis, in quibus volebant reticere verbum, contenti fuere solo verbo *Solere.* *Catull.* Cam. 107.

Consule Pompejo primum duo Cinna, solebant
Mæchi.

Subaudiendum μοιχεύειν. ita heic in Plauto non est obscurum, quid subaudiatur. *Scalig.*

39. *Pellices.*] Vide notas Asin. act. 1. 2. *Eunt depressum*, deprimunt, vituperant.

40. *Libertinæ.*] In libertinis non vindicabantur furtiva Veneris, atque ex eo ordine multæ meretrices erant. *Turnebus.*

42. *Ex patribus conventiciis.*] Monstra conjecturarum: *ex patribus contignis: ex patribus conventis: ex paribus conventis: ex partibus conventus: ex patribus contignis: ex patribus confidustis: ex pactibus conventis.* Codex optimus, *ex patribus conventus.* Cui nihil literis propius, ut sensu nihil aptius, video, quam *ex patribus commentis.* Hoc est, ex patribus, quibus hos partus supposuimus: quibus vos esse filias finximus. Quid enim hoc magis convenit istis sc. sequente. *illæc eandem puellam peperit, quam à me acceperat, Sine obstetricis opera & doloribus.* Quid quod in Truculento Phronesio est & Stratophani? Deprendit hunc sensum quoque Camerarius, cujus omnibus istis sanior est conjectura, *commenticiis.* Sed illud sufficit. Ovidius tertia metamorphosi: *Assumptumque patrem commentaque sacra fateri.* lib. 1. artis. *cadere ante aras commentaque sacra.* Illud *ex patribus*, ut Justino lib. 13. *Roxane matura jam ex Alexandro erat.* Intellige igitur, illa te & ego hanc mihi educavi (quasi quas peperissemus) ex patribus commentis, quibus libuit hoc munusculum deferre. *Gronovius.* *Superbia.*] Contumeliæ caussa. *L. D.*

46. *Nubet*

Repuli ad meretricium quæstum, nisi ut ne esurirem.
SI. *At satius fuerat eam viro dare nuptum potius.* LE. *heja!*
Hæc quidem ecastor cotidie viro nubit, nupsitque hodie,
Nubet mox noctu. nunquam ego hanc viduam cubare sivi.
Nam si hæc non nubat, lugubre fame familia pereat.
GY. *Necesse est quo tu me modo voles esse, ita esse, mater.*
LE. *Ecastor haud me pœnitet, si, ut dicis, ita futura es.*
Nam si quidem ita eris, ut volo, nunquam Hecata fies:
Semperque istam, quam nunc habes, ætatulam obtinebis;
Multisque damno, & mihi lucro sine meo sæpe eris sumptu.
GY. *Dii faxint.* LE. *sine opera tua nihil Dî horunc facere possunt.*
GY. *Equidem, hercle, addam operam sedulo. sed quid tu inter istæc verba,*
Meus oculus, mea Silenium (nunquam ego te tristiorem
Vidi esse) quid, cedo, te obsecro tam abhorret hilaritudo?
Neque munda adæque es, ut soles. hoc sis vide: ut petivit

46. *Nubet mox noctu.*] Lege: *Nubet mox. nunquam ego:* nam *noctu* glossa est. *Scriverius.*

49. *Haud me pœnitet.*] Scil. non pœnitet me meæ fortunæ. *L.*

50. *Nunquam Hecata, &c.*] Lego: *Hecale.* q. d. Nunquam per malam ætatem, id est, senectutem pauper atque inops, seu mendica evasura es, si rei quærendæ, dum hæc ætatula est, dabis operam. Ita, *Nunquam Hecale fies*, inquit Cælius, scitus adagio est, quo significamus, nonnunquam à paupertate ejusmodi oppressum iri quempiam, qua olim circumventa est Hecale. Ovidii ille versiculus huc facit;

Cur nemo est Hecalen, nulla est quæ ceperit Irum?
Nempe quod alter egens; altera pauper erat.

Douza. Omnino scribendum *Hecala.* Nota *Hecale* in comœdia palliata paupertate insignis anus. *Hecalam* vocavit Plautus, ut *Circa*, *Nioba*, apud Latinos auctores pro Circe, Niobe. *Salmas.*

51. *Ætatulam obtinebis.*] Vult bene ipsi semper fore opiparis obsoniis, exquisito vino, vestibus pretiosis, &c. quod arguit versus sequens, qui vult *ætatulam* talem non obtineri sine amantum pernitie. *Ætatula* hic igitur pro vita: Et quia, cui forma exquisita, illa mollius agit, quam quæ turpis; *ætatula* aliquando forma est, & quæ circa eam. Suetonius Claudio, cap. 16. *Monuit ne aut parcius ætatulæ indulgeret, aut certe cautius.* Gruter. Pseud. act. I. 2.

54. *Sed quid tu inter, &c.*] Mihi trajecta pluscula verba, & integra versuum confusorum membra videntur; quæ dimensionis observata lege, & sententiæ concinnitate sic ausim restituere:

— Sed quid tu inter isthæc verba,
Meus oculus, mea Silenium? quid cedo, te obsecro, tam abhorret
Hilaritudo? nunquam ego vidi ted esse tristiorem:
Neque munda adæque es, ut soles.

Acid.

Suspirium alte! & pallida es. eloquere utrumque nobis,
Et quid tibi est, & quid velis nostram operam, ut nos sciamus.
Noli obsecro lacrumis tuis mihi exercitum imperare,
Mea. SI. *excrucior, mea Gymnasium, male mihi est, male maceror,* Dous. male excrucior, mea.
Doleo ab animo, doleo ab oculis, doleo ab ægritudine.
Quid dicam? nisi stultitia mea me in mœrorem rapi.
GY. *Indidem, unde oritur, facito ut facias stultitiam sepelibilem.*
SI. *Quid faciam?* GY. *in latebras abscondas pectore penitissumo.*
Tuam stultitiam sola facito ut scias sine aliis arbitris. SI. *at mihi*
Cordolium est. GY. *quid id? unde est tibi cordolium, commemora obsecro?*
Quod neque ego habeo, neque quisquam alia mulier ut perhibent viri.
SI. *Si quid est quod doleat, dolet: si autem non est, tamen hoc hic dolet.* Lamb. tamen hoc mihi dolet.
GY. *Amat hæc mulier.* SI. *eho! an amare occipere, amarum est, obsecro?*
GY. *Namque ecastor AMOR & melle & felle est fœcundissumus:*
Gustu dat dulce, amarum ad satietatem usque oggerit.
SI. *Ad istam faciem est morbus, qui me mea Gymnasium, macerat.*

60. *Exercitum imperare.*] Quid sit *imperare exercitum* diximus ad Captivos: ubi tamen sic adhibet, ut sit aliqua similitudo inter rem, cui proprium erat hoc genus loquendi, & ad quam noster per jocum transtulit. Hic prorsus abutitur ob ambiguitatem vocabuli *exercitus*, quod accipit pro dolore, qui animum habet exercitum. Noli tuis lacrimis injungere cruciatum mihi: nam si pergis, tuæ provocabunt meas. Et viderunt interpretes. *Gronovius.*

63. *Nisi stultitia mea.*] Ex opinione Stoicorum, qui omnem animi morbum ex stultitia nasci existimant. *Taub.*

64. *Indidem, unde.*] Operam dato, ut *indidem*, id est, eodem loco, unde *stultitia*, id est, amor tuus oritur, nempe ex animo, eundem sepelire & occultare possis. Quasi dicat: Facito, ut animum salutaribus monitis ita informatum habeas, ut stultitiam tuam occultare possis. *Lambin.*

68. *Quod neque ego.*] Scil. Cor, id est, sapientiam. Anne tibi ullus dolor cordis est, quod neque ego, neque ulla mulier habet, ut ajunt viri, qui mulieres sine corde, id est, sapientia, esse volunt. *Lambin.*

69. *Si quid est, &c.*] Sive aliquid sit quod doleat, sive nihil sit, utrovis modo dolet mihi. *Lambin.*

74. Ergo.]

GY. *Perfidiosus est amor.* SI. *ergo in me peculatum facit.*
Sib. periculum facit.
GY. *Bonò animo es, erit isti morbo melius.* SI. *confidam fore,*
Si medicus veniat, qui huic morbo facere medicinam potest.
GY. *Veniet.* SI. *SPISSUM istud amanti est verbum, Veniet, nisi venit.*
Sed ego mea culpa & stultitia pejus misera maceror:
Quia ego illum unum mihi exoptavi quîcum ætatem degerem.
GY. *Matronæ magis conducibile est istuc, mea Silenium,*
Diff. hæc tribuis Lenæ.
Unum amare, & cum eo ætatem exigere quoi nupta est semel,
Verum enim meretrix fortunati est oppidi simillumæ,
Non potest suam rem obtinere sola sine multis viris.
SI. *Hoc volo agatis: qua arcessitæ caussa ad me estis, eloquar.*
Nam mea mater, quia ego nolo me meretricem dicier,
Obsecuta est, de ea re gessit morem morigeræ mihi,
Ut me, quem ego amarem graviter, sineret cum eo vivere.
LE. *Stulte ecastor fecit: sed tu en unquam cum quîquam viro*
Consuevisti? SI. *nisi quidem cum Alcesimarcho, nemine:*
Neque pudicitiam meam mihi alius quisquam imminuit. LE. *obsecro*
Quo is homo insinuavit pacto se ad te? SI. *per Dionysia*
Mater pompam me spectatum duxit. dum redeo domum,

74. *Ergo.*] Id est, certe. *In me peculatum.*] Sentit, sed tanquam pecuniam publicam amori commissam, jam ab eo diripi. Quasi dicat: amor in me perfidiosos magistratus imitatur, qui pecuniam sibi commissam depeculantur. *Lambin.* Rectum est, *in me peculatum facit*, id est, me *depeculatur*, me despoliat. Hinc *depeculassere*, apud Lucillium: *Depeculassere aliqua sperans me ac deargentassere.* Sed perperam in Nonio legitur, *depoculassere.* Ipse Nonius à speculo videtur deducere. Quod est ineptum. *Depeculasso* pro depeculor, vel peculatum facio. *Salmas.*

77. *Spissum.*] Longum, tardum.

85. *Nolo me meretricem.*] Puellæ bene pudiceque docentur atque educantur, quæ in quæstu non sedent, neque in eam spem producuntur. Sed tales habentur etiam, si quæ uni soli se dant: ut est in Heautont. Antiphila: Andria Glycerium: hic Silenium: quæ se meretrices dici nolunt, quamvis muliebris patientiæ legem acceperint: dum ne corpus vulgarint. *Palmer.*

88. *En unquam.*] Ita Vett. edd. pro, *unquamne.* Glossæ H. Stephani: *En unquam*, εἴποτε, καὶ ποτέ. Gruterus laudat insuper illud Trinum. act. 2. 4. *O pater, en unquam aspiciam te?* Taub.

Conspicillo consecutus est clanculum me usque ad fores.
Inde in amicitiam insinuavit cum matre & mecum simul,
Blanditiis, muneribus, donis. GY. *mihi istum hominem vellem dari,*
Ut ego illum vorsarem! SI. *quid opus est verbis? consuetudine*
Cœpi amare contra ego illum, & ille me. LE. *ô mea Silenium.*
SI. *quid est?*
LE. *ASSIMULARE amare oportet. nam si ames extempulo,*
Melius illi multo, quem ames, consulas, quam rei tuæ.
SI. *At ille conceptis juravit verbis apud matrem meam,*
Me uxorem ducturum esse: ei nunc alia ducenda est domum.
Sua cognata Lemniensis, quæ habitat hîc in proxumo.

93. *Conspicilio.*] Scio *Nonium* Conspicilium, aut, si ita legendum est, Conspicillum, exponere, locum *unde conspicere possis.* quod videtur diminutivum à *conspicione*, & illud verbum augurum est, quod interpretatur Varro, *qua oculorum conspectum finiant.* Sed haud scio an sit hujus loci vera lectio *conspicillo*, sive, *conspicilio*: nam *Mss. Lang.* habent:

— dum redeo domum,
Conspicit: illo consecutus est, &c.

Fortasse recte, ut *illo*, contra usum vulgarem, adverbium sit de loco, pro illinc, ex eo loco, ubi pompam spectatum iveram. *Dissald.*

96. *Ut ego illum versarem.*] Quo pacto illum tractarem. Vide notas Asin. act. 1. 3.

97. *Cœpi amare contra ego illum & ille me.*] Sic libri. Forte tamen: *ut ille me.* Gronovius.

98. *Assimulare amare.*] Hic asseverant se in suo quondam scripto disertim invenisse *Assimulate*: si cui tamen placeat plurium codicum consensum sequi, qui habeant *dissimulare*, non repugnarem. Sed fallunt utroque: omnes enim alii libri *assimulare*, non *dissimulare*; neque aliter ille, quo sunt usi, quem cum maxime sub oculis habeo, nisi forte & ibidem *amate*, & *contra*, &c. nam idem in his omnibus character, & satis distinguitur ab altera litera sequenti versu in istis, *rei tuæ.* Maluissem hæc tacere: sed jam vidi quos asseveratio ista fefellit. Sed & memineris distinguere: *nam si ames, extempulo Melius illi.* ne incidas in eundem ridiculum errorem, qui *amare extempulo* explicuerunt amorem statim aperire & ei contrarium posuerunt *assimulate amare.* At auctor, Amare, inquit, assimulandum est; non vere amandum: nam si vere ames, statim melius consulueris illi, quem amas, quam tibi ipse. Quanquam & mutata distinctione bene se habet, si morem Plauti noveris. Solet enim ille particulam *extempio* sic ponere, ut Græci τὸ μάλιστα, nimirum ut exprimatur in protasi, sensu pertineat ad apodosin. Sic Mostell. 1. 1. *Ædes quom extemplo sunt paratæ, expolitæ, factæ probe, examussim, laudant fabrum.* Pseudolo 3. 2. *Quia enim cum extemplo veniunt conductum coquum, Nemo illum quærit, qui optumus.* Gronovius.

101. *Nunc alia ducenda.*] Ex lege, quæ jubet orbas eis nubere, qui sint genere proximi: & illos ducere, eadem lex jubet. *Terent.* Phorm. & Adelph.

— hæc virgo orba est patre:
Hic meus amicus illi genere est proximus.
Huic leges cogunt nubere hanc.

Lambin.

Nam eum pater ejus subegit, nunc mea mater irata est mihi,
Quia non redierim domum ad se, postquam eam rem resciverim,
Eum uxorem ducturum esse aliam. LE. *nihil amori injurium est.*
SI. *Nunc te amabo, ut hanc hoc triduum solum sinas*
Esse hîc, & servare apud me. nam ad matrem arcessita sum.
LE. *Quanquam mihi istud erit molestum triduum, & damnum dabis,*
Faciam. SI. *facis benigne & amice. sed tu Gymnasium mea*
Si me absente Alcesimarchus veniet, nolito acriter
Eum inclamare. utut erga me est meritus, mihi cordi est tamen.
Sed, amabo tranquille: ne quid, quod illi doleat, dixeris.
Accipias claves, si quid tibi opus erit promptu, promito.
Ego volo ire. GY. *ut mihi excivisti lacrumas?* SI. *Gymnasium mea,*
Bene vale. GY. *cura te amabo. siccine immunda, obsecro,*
Ibis? SI. *IMMUNDAS fortunas æquom est squalorem sequi.*
GY. *Amiculum hoc sustolle saltem.* SI. *sine trahi, cum egomet trahor.*
GY. *Quando ita tibi lubet, vale atque salve.* SI. *si possim, velim.*

105. *Nihil amori injurium.*] Ludus est amantibus, fallere & inescare. Quod profecto Lenâ dignum effatum est. *Is. Pontanus.* Amori *injurium*, id est, perjurium (Festus) pro nihilo est. *Acidalius.*

107. *Servare.*] Custodis partes agere. Vide notas Mostell. act. 2. 2.

111. *Inclamare.*] Increpare, conviciis onerare. Vide notas Asin. 3. 2. *Cordi est.*] Ter. Andr. *Aut tibi si nuptiæ hæ sunt cordi.* ubi Donatus: *Cordi esse, idem est, quod placere, vel gratum esse.*

115. *Immunda.*] Illota, & impexo capillo, ἄκοσμος. supra. *Lamb.*

117. *Sine trahi.*] *Trahi*, σύρεσθαι: Item *defluere* dicebatur *vestis*, cum negligentius haberetur. Horat. *Rusticius tonso toga defluit*: contrarium est, ἀνασυρεῖν. Casaub. Vide nostra ad Senecam de ira lib. 3. cap. 35. *Gronovius.*

117. *Trahor.*] Dicuntur *trahi* amantes, qui amore coacti atque impulsi, id quod amant, inviti sequuntur. *Lambin.*

118. *Quando ita, &c.*] In *Lang.* ut & in excusis legitur: *tibi juvat.* ubi notandus est ἀρχαϊσμὸς, pro te juvat. Antiqui enim non solum *juvare aliquem*, sed *alicui juvare* dicebant. *Salmas.* Sic quidem Gulielmus quoque & Meursius. Dubito tamen cum Grutero, quia liber optimus & tres Pall. *Juvet.* quibus accedit Junianus. Et notum est nihil frequentius in scriptis libris reperiri, quam literas *I* & *V* pro *L* & *B.* expressas. *Gron.*

GY. *Nunquid me vis: mater, intro quin eam? ecastor mihi*
Visa amare. LE. *istoc ergo aures graviter obtundo tuas,*
Ne quem ames. abi intro. GY. *nunquid me vis?* LE. *ut valeas.* GY. *vale.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

LENA.

IDem mihi, magna quod parti est vitium mulierum,
Quæ hunc quæstum facimus: quæ ubi saburratæ sumus,
Largiloquæ extemplo sumus: plus loquimur, quam sat est.
Nam illanc ego olim, quæ hinc flens abiit, parvolam
Puellam projectam ex angiportu sustuli.
Adolescens quidam hic est apprime nobilis;
Quin ego nunc quia sum onusta mea ex sententia,
Quiaque adeo me complevi flore Liberi,
Magis libera uti lingua conlibitum est mihi:
Tacere nequeo misera, quod tacito usus est
Sicyone summo genere ei vivit pater:
Is amore misere hanc deperit mulierculam,
Quæ hinc modo flens abiit. contra amore hæc perdita est.
Eam mea ego amicæ dono huic meretrici dedi;
Quod sæpe mecum mentionem fecerit,
Puerum aut puellam alicunde ut reperirem sibi,
Recens natum eapse quod sibi supponeret.
Ubi mihi potestas primum evenit, ilico
Feci ejus eii, quod me oravit, copiam.
Postquam puellam eam à me accepit, ilico
Eandem puellam peperit, quam à me acceperat,

2. SAburratæ.] Græcum, γόμος, quod significat πλήρωμα τῆς νεώς, ἕρμα. *saburram* Latini vocant. Itaque qui nimis se ingurgitarent cibo, ita dicti ab eo. quare & hoc loco saturæ mulieres dicuntur *saburratæ*. Scalig.

8. *Flore Liberi.*] Vide notas Casina act. 3. sc. 5.

17. *Recens natum, eapse.*] Distinguendum: *ut reperirem sibi, Recens natum eapse quod.* Intellige: utrumcunque foret, quod recens natum ea sibi supponeret. Et alludit ad formulam: *quod natum est.* Vide Observ. 3. 2. *Gronovius.*

21. *Peperit.*] Peperisse simulavit. *Lambinus.*

Sine obstetricis opera, & sine doloribus,
Item ut aliæ pariunt, quæ malum quærunt sibi.
Nam amatorem ajebat esse peregrinum sibi.
Suppositionem ejus rei facere gratia.
Id duæ nos solæ scimus: ego quæ illi dedi,
Et illa, quæ à me accepit: præter vos quidem
Hæc sic res gesta est. si quis usus venerit,
Meminisse ego hanc rem vos volo ego abeo domum.

23. *Quæ malum quærunt sibi.*] Dura videtur mihi & parenthesis & explicatio Gruteri. Valde autem vellem in MSS. reperiri quorundam olim editorum scripturam: *quæ malo.* Neque enim id corrigerem, ut Schegkius: sed planissimum putarem, hoc sensu: *quæ malo* modo *quærunt sibi* rem; dum prætextu partus compellunt amatores largius dare. *Gronovius.*

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

AUXILIUM, Prologus.

UTrunque hæc, & multiloqua & multibiba est anus.
Satine vix reliquit Deo, quod loqueretur, loci?
Ita properavit de puella proloqui
Suppositione. quod si tacuisset, tamen
Ego eram dicturus Deus qui poteram planius.
Nam mihi est Auxilio nomen. nunc operam date,
Ut ego argumentum hoc vobis plane perputem.
Fuere Sicyoni jamdiu Dionysia.
Mercator venit huc ad ludos Lemnius,
Isque hic compressit virginem adolescentulus,
Vinulentus, multa nocte, in via.
Is ubi malam rem scit se meruisse, ilico
Pedibus perfugium peperit, in Lemnum aufugit:

1. *ET multiloqua.*] Πολυλόγος καὶ πολυπότης. *Lamb.*

6. *Auxilium.*] Persona adhibita extra argumentum προτατική, ad indicationem quorundam, quorum Fabulæ actio cognitionem requireret. *Cam.*

7. *Perputem.*] Amputatis & omissis supervacaneis plane exponam. *Lambin.*

11. *Vinulentus.*] Sic MSS. Camerarius addidit, *in tenebris.* Gruterus, *violentus.* Videtur legendum: *Vi vinulentus multa nocte in via.* Pareus.

12. *Malam rem.*] Pœnam ex lege. *L. D.*

13. *Pedibus perfugium, &c.*] Pedum viam invenit. *Perfugium* idem est, quod, effugium;

Ubi habitabat tum. illa, quam compresserat,
Decumo post mense exacto hîc peperit filiam.
Quoniam reum ejus facti nescit qui fiet,
Paternum servom sui participat consilii,
Dat eam puellam ei servo exponendam ad necem.
Is eam projecit. hæc puellam sustulit.
Ille clam observavit servos,
Quo aut quas in ædes hæc puellam deferat.
Ut eampse vos audistis confiterier,
Dat eam puellam meretrici Melanidi,
Eaque educavit eam sibi pro filia
Bene ac pudice. tum illic autem Lemnius
Propinquam uxorem duxit, cognatam suam.
Ea diem suum obiit, facta morigera est viro.
Postquam ille uxori justa fecit, ilico
Huc commigravit: duxit uxorem hîc sibi
Eandem, quam olim virginem hîc compresserat,
Et eam cognoscit esse, quam compresserat:
Illa illi, dicit, ejus se ex injuria
Peperisse gnatam, atque eam se servo illico
Dedisse exponendam. ille extemplo servolum
Jubet illum eundem persequi, si qua queat
Reperire, quæ sustulerit. ei rei nunc suam
Operam usque assiduo servos dat, si possiet
Meretricem illam invenire, quam olim tollere,
Cum ipse exponebat, ex insidiis viderat.
Nunc quod reliquom restat, volo persolvere:
Ut expungatur nomen, ne quid debeam.

effugium; *parere*, quod facere. Nihil ergo hic mutandum. Ita *moram parere* Plautus Trucul. *dissidium*, *salutem*, *pacem parere*, alii dixere. *Boxhorn.*

16. *Reum.*] Auctorem.

17. *Facta morigera.*] Scil. ideo, quod mortua est, quoniam hoc vir optabat. id enim commune maritorum votum in Comœdiis. V. N. Asin. act. 5. 2. *Lambin.*

32. *Injuria.*] Ex violenta compressione. Fit enim injuria virgini ab eo, qui ei stuprum infert. Græcis ὕβρις, quæ injuria gravior est. *Lambin.*

41. *Ut expungatur.*] *Expungere*, rationum verbum est. Expungitur enim & deletur nomen debitoris, cum omnis pecunia persoluta est.

48. *Jussit*

Adolescens hîc est Sicyoni: ei vivit pater.
Is amore projecticiam illam deperit,
Quæ dudum flens hinc abiit ad matrem suam:
Et illa hunc contra, qui est amor suavissimus.
UT SUNT HUMANA, nihil est perpetuom datum.
Pater adolescenti dare volt uxorem. hoc ubi
Mater rescivit, jussit arcessi eam domum.
Hæc res sic gesta est bene valete, & vincite
Virtute vera, quod fecistis antidhac.
Servate vostros socios, veteres & novos:
Augete auxilia vostris justis legibus,
Perdite perduelles, parite laudem & lauream,
Ut vobis victi Pœni pœnas sufferant.

48. *Jussit arcessi eam domum.*] Silentium & hic Palatinorum. Sex nostri *ad eam*. Scribendum: *hoc ubi mater rescivit, jussit arcessi ad se eam domum*: vel, *mater rescivit, arcessit ad se eam domum.* Sic Cicero 4. ad Atticum ep. 14. *Velim domum ad te scribas.* Et 12. ep. 1. *Postumiam Sulpicii domum ad se venisse.* Cæsar 1. de Bello Civili, cap. 53. *Quibus literis nunciisque Romam perlatis magni domum concursus ad Afranium, magnæ gratulationes fiebant.* Ubi male Faernus, *domum*; male Hotomannus, *magni ad domum Afranii.* Gronovius.

52. *Vestris justis legibus.*] Verissima illa lectio. Quod enim vir doctus negat se exputare quomodo legibus auxilia augerentur, fugit eum ratio. Non ad auxilia tantum ea referuntur, quæ de justis legibus dicuntur; sed etiam ad socios;

Servate vestros socios, veteres ac novos,
Augete auxilia vestris justis legibus.

Juste imperando dicit Romanos non solum socios suos sibi conservaturos, sed etiam auxilia aucturos, id est, gentes exteras & alienigenas, plures incitaturos ad auxilia sibi submittenda. *Augere auxilia*, id est, numerum auxiliorum, vel auxiliarium populorum. Res planissima. *Salmas.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

ALCESIMARCHUS, MELÆNIS.

CRedo ego amorem primum apud homines carnificinam commentum:
Hanc ego de me conjecturam domi facio, ne foris quæram,
Qui omnes homines supero atque antideo cruciabilitatibus animi:
Jactor, crucior, agitor, stimulor, vorsor in amoris rota miser.

2. *Domi facio.*] Id est, meopte exemplo comperior. Sic Cas. 2. 3. & vide notas Milit. 2. 2. & Merc. 2. 3.

Exanimor, feror, differor, distrahor, diripior: ita nubilam mentem
Animi habeo: ubi sum, ibi non sum: ubi non sum, ibi est animus.
Ita mihi omnia ingenia sunt: quod lubet, non lubet jam id continuo.
Ita me amor lassum animi ludificat, fugat, agit, appetit,
Raptat, retinet, lactat, largitur: quod dat, non dat: deludit:
Modo quod suasit, dissuadet: quod dissuasit, id ostentat.
Maritumis moribus mecum experitur: ita meum frangit amentem
Animum: neque, nisi quia miser non eo pessum, mihi ulla abest
Perdito pernicies. ita pater apud villam detinuit me hos dies sex
Ruri continuos: neque licitum interea est meam amicam visere.
Estne hoc miserum memoratu!
ME. *Eo facetu's, quia tibi alia est sponsa locuples Lemnia?*
Habeas. neque nos factione tanta, quanta tu, sumus?
Neque opes nostræ tam sunt validæ quam tuæ: veruntamen
Haud metuo, ne jusjurandum nostrum quisquam culpitet:
Tu jam, si quid tibi dolebit, scies qua doleat gratia.
AL. *Dî me perdant!* ME. *quodcunque optes, velim tibi contingere.*
AL. *Si illam uxorem duxero mihi unquam, quam despondit pater.*
ME. *Et me, si unquam tibi uxorem filiam dedero meam.*

5. *Differor.*] *Disturbor & in diversum feror.* Donat. *Mentem animi.*] *Mens* enim in animo est, ut *oculus* in corpore. Lucret. 4. *Mens animi vigilat.* Lamb.

7. *Omnia ingenia sunt.*] Voluerat dicere, *multa:* sed augendi caussa dixit *omnia.* Alibi: *Quot illic homo animos habet?* Douza.

8. *Agit.*] Ἐλαύνει, insectatur, impellit. *I. Appetit.*] Affectat, invadit: ut gladiator adversarium. Nam *petere* gladiatorium verbum est. *Taubm.*

11. *Maritimis moribus.*] Vel incertis, vel dolosis vel feris mecum agit moribus. Lucretius lib. 5. *Nec poterat quenquam placidi pellacia ponti Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis.* Propertius lib. 2. el. 12. *Scilicet alterna quoniam jactamur in unda.* Passerat.

16. *Eo facetu's, &c.*] Cur autem *Lemnia?* quia gens illa pessime id temporis audiebat, rusticitatis & infacetiæ vitio. Sic Truc. act. 2. sc. 4. *Qui tu infacetus Lemno, &c.* Douza.

19. *Ne jusjurandum nostrum.*] Neque enim perjuræ reperimur, ut tu erga filiam meam. *D.*

21. *Quodcunque optes.*] Interrumpit Lena orationem Alcesimarchi. *Barbonius.*

27. *Hic*

AL. *Perjurare me patiere?* ME. *atque aliquanto facilius,*
Quam me meamque rem perire & ludificari filiam.
Abi quærere, ubi jurando tuo satis sit subsidii:
Hîc apud nos jam, Alcesimarche, confregisti tesseram.
AL. *Face semel periculum.* ME. *sæpe feci, quod factum queror.*
AL. *Redde mihi illam.* ME. *inter novam rem verbum usurpabo vetus.*
Quod dedi, datum non vellem: quod reliquom est, non dabo. *Poss.* quod relicuum est.
AL. *Non remissura es mihi illam?* ME. *pro me responsa tibi.*
AL. *Non remittes?* ME. *scis jamdudum omnem meam sententiam.*
AL. *Satin' tibi istic in corde certum est?* ME. *quin ego commentor quidem:*
Non edepol istac tua dicta nunc in aures recipio.
AL. *Non? hem, quid agis?* ME. *Igitur animum advorte, ut quid agas, scias.*
AL. *At ita me dî deæque, superi atque inferi, & medioxumi,*

27. *Hic apud nos, &c.*] Salivam mihi movet quod est in Vet. Cod.

Alcesimarche fidei confregisti tesseram. Nam certe de violato hospitii jure hic non agitur, quod volunt, sed de fide non servata. Et quemadmodum proverbialiter, tesseram hospitalem fregisse dicebatur, qui hospitii jus violarat. Sic & fidei tesseram, qui promissam alicui fidelitatem non servarat. *Dissaldaus.*

29. *Inter novam, &c.*] *Vetus verbum,* Latinis est idem, quod, tritum proverbium. Et verosimile est in ore vulgi receptam olim & tunc temporis dicendi formulam fuisse; *Quod dedi, datum non vellem: quod reliquum est, non dabo.* Cum nempe amicitiam renunciarent, & pœniteret beneficii hactenus collati. Nisi à creditoribus, plura credere nolentibus, sit desumptum. *Boxhorn.*

31. *Responsa.*] Festivior erit lectio: *pro me responsas tibi.* Quid opus est me dicere non remissuram, cum tu ipse dixeris; Sic versu sequenti. Geminum plane illi, quod in sacris literis: *Tu dicis.* Scioppius. *Pro me responsa.*] Quicquid repugnent, recte Scioppius, *responsas.* Sic infra 4.2. *Hiccine tu ergo habitas?* PH. *ariolare.* Asinar. 3. 2. *Argenti viginti minas habesne?* LE. *Ariolare.* Talia sunt, Casina, 5.4. *Times ecastor.* ST. *egone?* OL. *haud mentire hercle.* Pseud. 2. 2. *Quasi tu dicas me te velle argento circumducere?* HA. *Imo vero quasi tu dicas, quasique ego autem id suspicer.* & act. 4. 7. *te ad me misit Polymachæroplagides?* HA. *Vera memoras.* Rudente 2. 3. *Non venit?* AM. *Vera prædicas.* Et ibidem: *Non rem divinam facitis hic vos, neque herus.* AM. *ariolare.* Gronovius.

33. *Commentor.*] Aliud ago, aliud animo voluto; neque quæ dicis ausculto. *Taub.*

36. *Medioxumi.*] Sunt ii, quos Græci δαίμονας appellant. de quibus *Plato* in

Itaque me Juno regina & Jovis supremi filia,
Itaque me Saturnus patruus ejus. ME. *ecastor pater.*
AL. *Itaque me Ops opulenta illius avia.* ME. *immo mater quidem.*
AL. *Juno filia & Saturnus patruus, & summus Juppiter:*
Tu me delenis: propter te hæc pecco. ME. *perge dicere.*
AL. *Anne ut etiam quid consultura sis sciam?* ME. *perge eloqui,*
Non remittam: definitum est. AL. *enimvero, ita me Juppiter,*
Itaque me Juno & Saturnus; ita, quid dicam, nescio.
Jam scio: imo, mulier, audi, meam ut scias sententiam:
Di me omnes magni minutique & patellarii
Faxint, ne ego dem vivos savium Silenio,
Nisi ego teque tuamque filiam, meque hodie obtruncavero:
Postea autem cum primo luci cras nisi ambo occidero:
Et equidem, hercle, nisi pedatu tertio omnis efflixero,
Nisi tu illam remittis ad me. dixi quæ volui. vale.
ME. *Abiit intro iratus. quid ego nunc agam? si redierit*
Illa ad hunc, ibidem loci res erit. ubi odium occœperit,
Illam extrudet, cum hanc uxorem Lemniam ducet domum: *Diss.* illam extrudet, tum hanc, &c.

Symposio, & *Apul.* de deo Socratis. Nonius: *Mediaxumum*, id est, *medio actum modo.* Festus: *Mediaxumum*, id est, *mediocre.* Dii autem quos jurat Alces, à Græcis appellantur dii *οὐράνιοι*, *χθόνιοι*, & *ὑποχθόνιοι*.

37. *Filia.*] Hic perspicue errans inducitur adolescens. Juno enim soror & conjux Jovis est, non filia. Sic Saturnus est pater Jovis & Junonis, non patruus. Ita Ops (quæ & *Rhea* & *Terra*) Saturni uxor est. *Lambin.*

41. *Me delenis.*] Mentem adimis. Alludit ad *Melænidis* nomen. Quasi dicat: tu Melænis me delenis. *Delenire*, & *delinire* idem verbum est. *Camer.*

46. *Patellarii.*] Dii, quibus in patellis epulæ apponebantur, & qui patellis colebantur: non pateris ut Lares & Penates. Varro: *Quocirca oportet bonum civem legibus parere & Deos colere, in patellam dare μικρὸν κρέας.* Vel ita dicti à piscibus minutis, qui in patellis apponebantur, non in pateris: quemadmodum cibi tenuiores & viliores, ut olusculа è terra nata & similia. *Lambin.*

47. *Ne ego dem.*] Alius dixisset; Dii me faxint, ut male peream; vel tale quid: nisi ego te, &c. Verum amanti æque dirum & horribile est, non osculari amicam, atque alii sano interire. Et vox, *vivus*, detestationem facit magis diram. In summa, oratio amatoris insani perturbata est. *Lambin.*

50. *Pedatu tertio.*] Id est, *repetitu, accessu, vice: quasi per pedem.* Nonius; Cato: *Igitur tertio pedatu nobis bellum facere, &c.* Explicari tamen etiam potest, impetu, ingressu, incursu. A veteri Critico explicatur *τρίτῃ περιόδῳ*. *Turneb.*
Efflixero.] Vid. not. Amph. 4. 1. 3. Asin. 4. 2.

Sed tamen ibo & persequar. amens ne quid faciat: cauto opu'st.
Postremo, quando æqua lege pauperi cum divite
Non licet, perdam operam potius, quam carebo filia.
Sed quis hic est, qui recta platea cursum hic contendit suum?
Et illud paveo, & hoc formido: ita tota sum misera in metu.

56. *Æqua lege.*] Aulul. act. 2. sc. 2.

57. *Perdam operam.*] Ad Alcesimarchum remittam potius filiam (quo facto, operam perdam: nam continuo eam extrudet foras) quam committam, ut filiam meam interimat: & ita caream filia. *Lambin.*

Actus Secundi Scena Secunda.

LAMPADISCUS.

ANum sectatus sum clamore per vias:
Miserrumam habui. ut illæc hodie quot modis
Sibi moderatrix fuit, atque immemorabilis! *Scal.* atque in me inorabilis.
Quot illi blanditias! quid illi promisi boni!
Quot admœnivi fabricas! quot fallacias!
In quæstione vix exsculpsi ut diceret,
Quia ei promisi dolium vini dare.

2. *Miserrimam habui.*] Molestissimus fui Lenæ clamore meo. *Lamb.*

3. *Immemorabilis.*] Lexicon Græcolatinum vetus: μνημόνικος, *memorosus, memorabilis.* Ergo *immemorabilis*, quæ simulabat nihil meminisse, neque adeo scire ejus rei, de qua sciscitabatur. plane ex disciplina mulierum, *de se si creditur ipsis.* Milit. act. 3. 3. *Gruter.*

5. *Admœnivi.*] Id est, ad mœnia admovi. Ut tanquam de molumento oppugnandæ urbis loquatur, cui fabricæ admœniuntur. Sic Pseud. act. 2. 1. *Oppidum admœnire*, dixit, pro obsidere. *Gruter.*

Actus Secundi Scena Tertia.

PHANOSTRATA, LAMPADISCUS, MELÆNIS.

AUdire vocem visa sum ante ædis modo
Mei Lampadisci servi. La. *non surda es, hera:*
Recte audivisti. Ph. *quid agis hic?* La. *quod gaudeas.*
Ph. *Quid id est?* La. *hinc ex hisce ædibus paulo prius*
Vidi exeuntem mulierem. Ph. *illam, quæ meam*
Gnatam sustulerat? La. *rem tenes.* Ph. *quid postea?*
La. *Dico ei; quo pacto eam ab hippodromo viderim*

7. *Hippodromo.*] *Hippodromus*, Curriculum equorum, ubi de pernicitate cursus certatur, citra pugnæ simulacrum. *Lambin.*

Herilem filiam nostram sustollere.
PH. *Extimuit tum illa?* ME. *horret corpus, cor salit.* Pal. LA. extimuit tum illa.
Nam mihi ab hippodromo memini afferri parvolam
Puellam, eamque me mihi supponere.
PH. *Age perge quaeso, animus audire expetit,*
Ut res gesta sit. ME. *utinam audire non queas!*
LA. *Pergo illa * * dictis: illaec te anus*
*Fortu * * * feras vocat.*
Nam illaec tibi nutrix est, ne matrem censeas.
Ego te reduco & voco ad divitias, ubi
Tu locere in luculentam familiam:
Unde tibi talenta magna viginti pater
Det dotis. non enim hic, ubi ex Tusco modo Acid. non mane hic.
Tute tibi indigne dotem quaeras corpore.
PH. *An amabo meretrix illa est, quae illam sustulit?*
LA. *Immo meretrix fuit; sed ut sit, de ea re eloquar.*
Jam perducebam illam ad me suadelâ meâ:
Anus ei amplexa est genua, plorans, obsecrans,
Ne deserat se: eam suam esse filiam,
Seque eam peperisse, sancte adjurabat mihi.
Istanc quam quaeris, inquit, ego amicae meae
Dedi, quae educaret eam pro filiola sua.
Et vivit, inquit. ubi ea est? inquam extempulo.
PH. *Servate me Dei obsecro.* ME. *at me perditis.*

14. *Pergo illam, &c.*] Duo isti versus in veteri Cam. cod. sunt destituti non capite aut cauda, sed corde. Varie suppleverunt varii. Nobis placet exemplum priscorum, qui Apelleam Venerem imperfectam maluerunt, quam integrari manu extranea. *Gruterus.* *Pergo illam.*] Vel sic legi posset:

— *Pergo puellam his alloqui dictis, illaec anus*
Furtive matrem se, ne deseras, vocat.

Sensu manifesto. Anus illa furtive se matrem tuam vocat: ea tantum de caussa, ne se deseras. sed furtum facit, cum id facit. *Pistoris.*

16. *Talenta magna.*] *Talentum magnum* ipsum est talentum Atticum sexaginta minarum. Quod sic appellarunt Romani, quia erat aliud talentum Neapolitanum, Rheginum, Siculum parvae summae. Vid. de pec. vet. 3. 3. *Gronov.* *Talenta dotis.*] V. N. Persa. 3. 1.

20. *Non enim hic.*] Scil. habitabit. *Ex Tusco modo.*] Lydorum enim, qui pars Hetruriae, filias ex meretricio quaestu dotem sibi comparare solitas, tradit Herodotus. *Palmer.*

28. *Amicae meae.*] Melaenidi.

37. *Obsipat*

PH. *Quoi illam dediſſet exquiſiſſe oportuit.*
LA. *Quæſivi: & dixit, meretrici Melanidi.*
ME. *Meum elocutus eſt nomen. interii.*
LA. *Ubi elocuta eſt, ego continuo anum interrogo:*
Ubi habitat, inquam, duc ac demonſtra mihi.
Avecta eſt, inquit, peregre hinc habitatum. ME. *obſipat*
Aqulam. LA. *quo avecta eſt, eo ſequemur ſiccine*
Agis nugas? periiſti, ne hercle hoc longe. deſtiti
Inſtare uſque adeo, donec ſe adjurat anus
Jam mihi monſtrare. PH. *at non miſſam oportuit.*
LA. *Servatur: ſed illac ſe quandam ajebat mulierem*
Suam benevolentem convenire etiam prius,
Commune qua cum id eſſet ſibi negotium.
Et ſcio venturam. ME. *me indicabit, & ſuas*
Ad meas miſerias addet. PH. *fac me con-*
ſciam. *Mſſ.* miſerias alias faciem conſciam. PH. quid nunc, &c.
Quid nunc vis facere me? LA. *intro abi, atque animo bono es.*
Vir tuus ſi veniet, jube domi opperirier,

37. *Obſipat aquulam.*] Id eſt, recreat me: ut fit iis, qui animo defecti aqua adſperſa recreantur. Illo enim mendacio ſe elabi poſſe ſperat. *Feſtus* interpretatur, *ſipat, jicit:* & inde eſſe ait *diſſipat, disjicit: obſipat, objicit: inſipat, injicit.* Ita hic, *obſipat*, eſt adſpergit. *Lamb.*

39. *Ne hercle hoc longe. deſtiti.*] Sic edidit Gruterus ex ſcriptis, niſi quod ipſe, ut viſum eſt, interpunxit. Sed ſcrupulus eſt in eo, *deſtiti inſtare.* Non enim deſtitit, ſed perſeveravit in urgendo, donec extorſit anui, quod volebat. Poſtea eſt inventus, qui retineret in contextu vulgatum (*ni hercle hoc ediſſeris*) explicaret tamen operoſe veterem ſcripturam, ita ut nullum putaret relinqui hæſitationi interpretum locum. Videbimus. Tandem, inquit, vertit ſermonem ad Phænoſtratum, dicens, ſe tum denuo deſiiſſe inſtare, cum adjuraret ſe eam, quæ quærebatur, monſtraturum At ô bone, quis tibi concedet, *deſtiti inſtare donec,* Latine dici pro hoc, *tum demum deſtiti, cum? Ne hoc longe* accipio ἐλλειπτικῶς, ut intelligat, abieris vel exceſſeris veſtigio. Moſtellar. act. 2. ſc. 1. *Abeamus hinc nos.* TR. *Non hoc longe, Delphium.* Trinummo 2. 4. *quod ad ventrem attinet, Non hoc longe.* Quod ſequitur, leviter mutandum: *perſtiti Inſtare uſque adeo.* Gronovius.

41. *Monſtrare.*] Pro, monſtraturam eſſe: ut mox, *convenire*, pro conventuram. *Camer.*

46. *Ad meas miſerias, &c.*] Nihil puto corruptum in hoc verſu. Scribendum tantum ſine interpunctione, *fac me conſciam quid nunc vis facere me. Conſcius* eſt, qui cum aliquo etiam aliquid ſcit. Petit igitur à Lampadiſco Phanoſtrata, ut ſe conſciam faciat, quid ſe facere velit. Sciebat nempe Lampadiſcus quid facere deberet Phanoſtrata, ſed ipſa neſciebat. Petit ergo ut pariter conſcia fiat ejus quod facere deberet. Nihil aliud latere puto. *Salmaſ.*

Ne in quæstione mihi sit, si quid eum velim.
Ego ad anum recurro rursum. PH. *Lampadio, obsecro*
Cura. LA. *perfectum ego hoc dabo negotium.*
PH. *Deos teque spero.* LA. *eosdem ego, uti habeas domum.*
ME. *Adolescens asta, atque audi.* LA. *men' mulier, vocas?*
ME. *Te.* LA. *quid negotii est? nam occupatus sum ampliter.*
ME. *Quis istic habitat?* LA. *Demipho dominus meus.*
ME. *Nempe istic est, qui Alcesimarcho filiam*
Suam despondit in divitias maxumas?
LA. *Is ipsus est.* ME. *eho tu, quam vos igitur filiam*
Nunc quæritatis alteram? LA. *ego dicam tibi,*
Non ex uxore gnatam uxoris filiam.
ME. *Quid istuc est verbi?* LA. *ex priore muliere*
Nata, inquam, meo hero filia est. ME. *certe modo*
Hujus, quæ locuta est, quærere ajebas filiam.
LA. *Hujus ego quæro.* ME. *quo modo igitur, obsecro,*
Hæc est prior, quæ nupta nunc est? LA. *conteris*
Tu tua me oratione, mulier, quisquis es.
Medioxumam quam duxit uxorem, ex ea
Nata est hæc virgo, Alcesimarcho quæ datur.
Ea uxor diem obiit. jam scis? ME. *teneo istuc satis.*
Sed ego illud quæro confragosum, quo modo
Prior posterior sit, & posterior sit prior?
LA. *Prius hanc compressit, quam uxorem duxit domum:*
Prius gravida facta est, priusque peperit filiam.

52. *Eosdem ego.*] Sermo est Lampadisci à Phanostrata jam abeuntis, interruptus à Melænide, præter exspectationem interpellante? ut subintelligatur *reductam, reducem.* Eosdem Deos spero rogoque, ut domum reductam filiam aliquando *habeas.* Boxhorn.

60. *Uxoris filiam*] Ænigma: quod sic declaratur. Demipho duas duxit uxores, unam Lemniam eamque priorem, quæ hic non nominatur: alteram Sicyoniam, Phanostratam, posteriorem: ex qua tamen ante compressa filiam Silenium susceperat, quæ projecta, nunc quæritatur. *Lambin.*

67. *Medioxumam.*] *Medioxuma*, id est, media appellatur Lemnia illa mulier, quam priore loco uxorem duxit. Et Phanostrata quodammodo bis nupsisse intelligenda est: semel, cum à Demiphone compressa est: iterum, cum justis nuptiis cum eo copulata est. *Lamb.*

70. *Confragosum.*] Asperum & impeditum.

72. *Quam uxorem.*] Scil. Lemniam illam.

74. Proji-

Eam postquam peperit, jussit parvam projici.
Ego eam projeci, alia mulier sustulit :
Ego inspectavi. herus hanc duxit post ibi.
Eam nunc puellam filiam ejus quærimus.
Quid nunc supina sursum in cœlum conspicis?
ME. *I nunc jam istuc quo properabas, nihil moror.*
Nunc intellexi. LA. *diis hercle habeo gratiam:*
Nam ni intellexes, nunquam credo amitteres.
ME. *Nunc mihi bona necessum'st esse ingratiis,*
Quanquam esse nolo. rem palam esse intellego.
Nunc egomet potius hanc inibo gratiam
Ab illis, quam illæc indicet me. ibo domum,
Atque ad parentes reduco Silenium.

74. *Projici.*] Exponi, unde est illa *projectitia*. Cam.

76. *Hanc.*] Phanostratam.

77. *Eam nunc puellam.*] *Puellæ* appellantur etiam eæ, quæ matrimonio junctæ, vel uterum ferunt, vel etiam pepererunt. Horat. 3. Carm. 22. *laborantes utero puellæ*. Penelope apud Ovid. se puellam vocat, cum Ulyssi jam olim Telemachum peperisset. Fast. 2. *jubet viduas cessare puellas*, id est, à maritorum complexibus abstinere. Sic & Scævola JC. *puellam* vocat, quæ erat vidua, & post alteri nupta. *Agellius* lib. 12. cap. 1. *puellam* bis vocat puerperam. *Rittersh.*

82. *Ingratiis.*] Ἀέκων, id est, velim nolim. seu contra sententiam animi mei. V. N. Epid. act. 3. 4. *Cam.*

ACTUS TERTIUS.

MELÆNIS, ALCESIMARCHUS, SILENIUM.

REM elocuta sum tibi omnem: sequere me, mea Silenium,
Ut eorum, quojam esse oportet te, sis potius quam mea.
Quanquam invita te carebo, animum ego inducam tamen,
Ut illud quod tuam in rem bene conducat, consulam.
Nam hic crepundia insunt, quibus cum te illa olim ad me detulit,
Quæ mihi dedit: parentes te ut cognoscant facilius.
Accipe hanc cistellam, Halisca, atque agedum pulta illas fores.
Dic me orare, ut aliquis intus prodeat propere ocius.

2. *CUjam.*] Vide notas Rudent. 2. 3.

3. *Crepundia.*] *Crepitacula* vocat Lucret. Solebant autem veteres liberos amissos cum ex aliis notis, tum etiam ex crepundiis agnoscere: quod Comici & Tragici poëtæ, veritatis imitatores in Fabulis adumbrare solent. Ex quo illud Cic. in Bruto: *Nunc quoniam totum me non nævo aliquo, aut crepundiis, sed corpore omni videris velle cognoscere, &c.* Lambin.

AL. Recipe me ad te, Mors, amicum & benevolum. SI. mater mea,
Perimus misera! AL. utrum hac me feriam, an ab læva latus?
ME. Quid tibi est? SI. Alcesimarchum non vides ferrum tenentem?
AL. Ecquid agis? remorare. lumen linque. S. amabo accurrite,
Ne se interimat. AL. ô Salute mea salus salubrior,
Tu nunc, si ego volo seu nolo, sola me ut vivam facis.
M. Hau! voluisti istuc severum facere? AL. nihil mecum tibi,
Mortuus tibi sum: hanc ut habeo, certum est non amittere.
Nam hercle jam ad me agglutinandam totam decretum est dare.
Ubi estis servi? occludite ædes pessulis, repagulis,
Ubi hanc ego tetulero intra limen. M. abiit, abstulit
Mulierem, ibo persequar jam illum intro, ut hac ex me sciat
Eadem, si possum tranquillum facere ex irato mihi.

9. *Recipe me.*] Sic liber optimus & antiquissimus: à quo legem mihi dixi non recedere, quoties sequi possum. Alii *Accipe*: in quo verbo qui ludunt, tanquam hospitiis & invitationibus aptiore, satis confutantur ab ipso Plauto Pseud. 3.2. *Orcus hunc recipere ad se noluit.* Gron.

12. *Remorare.*] Ita se increpat cessantem adolescens. Sic Europa apud Horat. 3. od. 27. *Impudens orcum moror.* Taubm.

15. *Hau! voluisti istuc severum.*] Pro, te interimere: κατ' ἀφημισμόν. Nonius docet, *Severum* significare aliquando sævum, implacitum, vitabile; adducens Virgilii locum, 3. Georg.

Invidia infelix furias, amnemque severum
Cocyti metuet.

Nihil mutari placet. Et pessime notæ codex ille Frinsingensis fuit. *Severum istud facere*, τὸ πικρὸν τοῦτο, αὐστηρὸν, σκυθρωπὸν, de morte quam sibi cogitaverat inferre. *Amnis severus Cocyti* Virgilio, pro tristi & sævo, accipitur hoc nomen veteribus. *Salmas.*

17. *Agglutinandam.*] Nam deliberatum est mihi eam dare totam ad me agglutinandam, hoc est, eam totam ad me agglutinare. *Lambin.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

LAMPADISCUS, PHANOSTRATA.

NUllam ego me vidisse credo magis anum excruciabilem
Quàm illæc est. quæ dudum fassa est mihi, quæ ne inficias eat!
Sed eccam heram video. sed quid hoc est, hac quod cistella hic jacet

1. *EXcruciabilem.*] Cruciatu digniorem, πολυώδυνος.

2. *Quæ ne inficias eat.*] Nonne est quovis cruciatu dignissima, quæ inficietur, quod mihi fassa est? *Taub.*

Cum crepundiis? nec quenquam conspicor alium in via?
Faciundum est puerile officium: conquiniscam ad cistulam.
PH. *Quid agis, Lampadio?* LA. *hæc cistella numnam hinc ab nobis domo est?* Mss. Lang. hinc ab nobis est domo.
Nam hinc ab ostio jacentem sustuli. PH. *quid nuncias*
Super anu? LA. *scelestiorem in terra nullam esse alteram.*
Omnia inficias ire ea, quæ dudum confessa est mihi.
Nam, hercle, ego illam anum irridere me ut sinam? satius est mihi
Quovis exitio interire. PH. *dî obsecro vostram fidem!*
LA. *Quid deos obsecras?* PH. *servate nos.* LA. *quid est?* PH. *crepundia*
Hæc sunt, quibuscum tu extulisti nostram filiolam ad necem.
LA. *Sanane es?* PH. *hæc sunt profecto.* LA. *pergin?* PH. *hæc sunt.* LA. *si mihi*
Alia mulier istoc pacto dicat, dicam esse ebriam.
PH. *Non ecastor cassa memoro. nam obsecro, unde hæc gentium?*

5. *Conquiniscam.*] Hoc sollenne est Plauto, ut allusiones ad turpia & obscæna ubique aucupetur & omni occasione eas usurpet. Servus cum in via offendisset cistulam jacentem cum crepundiis, & inclinare se vellet ad eam tollendam, obscæna significatione eam rem expressit. Dicit ergo se *puerile officium facturum*, inclinando nimirum se, & conquiniscendo ad cistulam, ut eam ex humo tolleret. *Puerile* autem *officium* in re turpi dicitur, quia pueri qui morigeri amantibus suis erant, & posticas illis partes præbebant, sit venia dicto, in faciem se inclinabant, quod & *cevere* dicebant, hoc est, κύπτειν. Unde illud *an Romule ceves?* Interpres Juvenalis *crissare mulierum, cevere virorum.* dum in fœminam sexum mutant, & præbent viris. Glossæ: *cevæ panda.* Nam pandi incurvi ut pandus asellus, & in terram pronus. Hinc *cevores* molles & effœminati, id est, viri præbentes viris. Apud eundem Plautum in Pseudolo: *si conquiniscet istic, ceveto simul.* Id est, simul conquiniscito. Et recte Nonius interpretatur *conquiniscere* inclinare, idem ergo & cevere. At *officium* in re turpi sæpe vocatur tam patientis, si ex officio patitur, quam agentis. Unde *officium* apud Propertium & Ovidium, de eo qui se probat virum amicæ suæ. Puerile autem officium conquiniscere, & cevere, quia in eo tempore solebant pueri præbere. Pudet plura verba perdere in re adeo impudica. *Salmas.*

9. *Omnia inficias ire.*] Vera lectio. nam aut referendus hic infinitivus ad id, quod Phan. interrogarat, *Quid nuncias super anu?* ut dicat servus; & illam scelestissimam esse, & omnia ire inficias, quæ dudum confessa fuerit. Aut est hæc in indignatione locutio imperfecta: ut, *Adeone hominem esse invenustum!* ut sit sensus: indignum esse facinus, omnia jam illam negare, quæ prius fuerit confessa. Tale est & illud, quod sequitur: *Nam hercle, &c.* Camer.

16. *Cassa memoro.*] *Cassa memorare*, est frustra & nequicquam verbis sibi spem facere; cum in re nihil sit: à nuce cassa, quæ putamen habet, nucleo deficitur.

Aut quis Deus objecit hanc ante ostium nostrum? quasi
Dedita opera in tempore ipso Spes mihi sancta subvenit.

citur. Ita *cassam speculam* Apul. dixit: *Quin igitur masculum animum sumis, & cassa specula renuncias fortiter?* Et Afranius, *cassam terriculam*, pro minis inanibus. *J. Gul.*

17. *Aut quis, Deus, &c.*] Inexspectata, θεόπεμπτοι existimabantur. vide Herald. ad Arnob. lib. 3.

18. *Spes.*] *Spem* à Colatino Romæ fuisse consecratam, testatur *Cicer.* 2. de Legib.

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

HALISCA, LAMPADISCUS, PHANOSTRATA.

Nisi quid mihi opis
Dî dant, disperii: neque unde auxilium expetam habeo.
Itaque petulantia mea me animi miseram habet:
Quæ in tergum meum ne veniat, male formido: Lamb. ne eveniat.
Si hera mea sciat, tam socordem esse, quam sum.
Quamne in manibus tenui atque accepi hic ante adis
Cistellam? ubi ea sit, nescio: nisi, ut opinor,
Loca hac circiter excidit mihi. mi homines,
Mi spectatores, facite indicium, si quis
Vidit, si quis eam abstulerit, quisve
Sustulerit, & utrum hac an illac iter institerit.
Non sum scitior, quæ hos rogem, aut quæ fatigem,
Qui semper malo muliebri sunt lubentes.
Nunc vestigia hic si qua sunt, noscitabo.
Nam si nemo hâc præteriit, postquam intro abii,
Cistella hîc jaceret. quid, hîc? periit opinor.
Actum est: ilicet me infelicem & scelestam.
Nulla est, neque ego sum usquam. perdita perdidit me.
Sed pergam, ut cœpi, tamen: quæritabo.

4. QUÆ *in tergum meum, &c.*] Valde metuo ne mea *petulantia* caussa sit, cur virgæ in tergo meo sint petulantes. *Taub.*

8. *Mi homines.*] Sic Petron. *O mi hospites, &c.* *Mi* singulari pro plurali posito antique. quomodo sæpicule Plautus. *T.*

12. *Non sum, &c.*] *Lambinus* accipit εἰρωνικῶς aut rescribit *inscitior*; ut scitior sumatur pro scita, inscitior pro inscita. Ego simplicissimo sensu accipio, *scitior* pro certior, à *scio*, sed tollo interrogationem. quasi dicat Halisca: nunquam ego ab his certior fiam, quis cistulam abstulerit, quia semper sexus virilis lætatur muliebri incommodo. *Dissald.*

20. *Intus*

Nam & intus paveo, & foris formido: ita nunc
Utrobique me metus agitat: illo sunt homines misere
Miseri. ille, nunc latus est, quisquis est, qui illam habet:
Quæ neque illa illi quicquam usui'st: mihi esse potest.
Sed memet moror, quom hoc ago secius.
Halisca, hoc age, ad terram aspice, & dispice:
Oculis investigans astute augura. LA. *hera.*
PH. *Hem, quid est?* LA. *hæc est.* PH. *quis?* LA. *quoi hæc*
excidit cistella:
Certe eccum locum signat, ubi ea excidit. PH. *apparet.*
HA. *Sed is hac iit: hac socci video vestigium*
In pulvere: persequar hac. in hoc jam loco cum altero
Constitit. hic meis turbo oculis modo se objecit:
Neque prorsum iniit hac: hic stetit: hinc illuc exiit, hîc
Concilium fuit. ad duos attinet: hi qui sunt!
Attat, singulum video vestigium. sed is hac abiit.

20. *Intus paveo.*] Intus in pectore pavore consumor: foris verbera metuo. *Turneb.*

21. *Illo sunt homines misere.*] Elegantem gnomen restituo minutissima mutatione: *hillo sunt homines misere Miseri.* Ancillulæ amissione cistellæ periclitant. in mentem venit, quantilli homines simus, & quam nihilam ob rem sæpe summe miseri. *Hillum*, res nihili. *J. Gul.* Non sic legendum est, nec ancilla hoc vult. *Illo*, hic idem est, quod illic. Ita sæpe Plautus. Hic ergo haud dubie legend. *Illo sunt homines misere Miseri; illo nunc, &c.* Hoc vult; ea est humanarum rerum conditio, uti ibi sit, qui ex alterius incommodo gaudium capit; hic qui ob acceptum incommodum dolet. Hic ego mœrore conficior ob cistellam amissam; alibi lætus agit, qui eam invenit. Hæc planissima. *Boxhorn.*

24. *Ago secius.*] Varro apud Nonium: *Non modo absens quicquam sequius de te cogitabit, sed etiam ruminabitur humanitatem. Sequior* pro deterior dici non est perinde infrequens; quod à *sequendo* teot deduci: deteriora enim sequi, meliora præcedere solent. *Turneb.*

26. *Augura.*] *Servius* Æneid. 3. *Auguro* dicimus (secundum Plinium in libris *Dubii sermonis*) quum præsagio mentis futura colligimus: *Auguror* vero tunc, quum futura veris captamus auguriis, ut ex alitis volatu cantuque.

29. *Socci.*] Soccis enim utebantur Comici actores. *Lambin.*

31. *Turbo.*] Turbo in arena inde est, quod neque prorsus hac iit; & mox stetit, mox exiit. Hæc autem omnia sunt gestus atque actionis. *Pistor.*

33. *Concilium fuit.*] Congressus plurium. *Ad duos attinet.*] Lego: *Ad duos hoc attinet: hic quiniscunt.* quippe videtur signa quiniscentium in pulvere notasse: & spectasse illum locum præcedente scena: *conquiniscam ad cistellam.* Palmer. At hoc non potest mihi persuaderi. Malim refingere, *Ad duos attinet hoc: quiqui sunt.* quomodo olim etiam obiter Palmerius. *Pistor.*

34. *Singulum.*] An pro *singulorum.* Nam negat Lamb. cum Prisc. *singulum* numero singulari usurpatum antiquitus.

Contemplabor. hinc huc iit: hinc nusquam abiit.
Actam rem ago. quod periit, periit: meum corium
Cum *cistella: redeo intro.* PH. *mulier, mane: sunt*
Qui volunt te conventam. HA. *quis me revocat?*
LA. *Bona fœmina, & malus masculus volunt te.*
HA. Malum aufer, bonum mihi opus est. *postremo, ille* Gull. & Douz. ex Nonio.
Plus, qui vocat, scit quod velit, quam ego quæ vocor. revortor.
Ecquem vidisti quærere hîc, amabo, in hac regione
Cistellam cum crepundiis, quam ego hîc amisi misera?
Nam dudum ut accurrimus ad Alcesimarchum, ne suam vitam
Interimeret, tum mihi puto præ *timore hîc excidisse*
Cistellam. LA. *hæc mulier* nostra est, quin operam *damus, hera, parumper.*
HA. *Disperii misera! quid ego meæ heræ dicam? quæ me opere tanto*
Servare jussit, quî suos Silenium parentes
Facilius posset noscere, quæ heræ meæ supposita est parva:
Quam quædam meretrix ei dedit. LA. *nostram hæc rem fabulatur.*
Hanc scire oportet filia tua ubi sit, signa ut dicit.
HA. *Nunc eam volt suæ matri & patri, quibus nata est, reddere ultro.*
Mi homo, obsecro, alias res geris, ego tibi meas res mando.
LA. *Istuc ago: atque istuc mihi cibus est, quod fabulare:*
Sed inter rem agendam istam heræ huic respondi, quod rogabat.

36. *Actam rem ago.*] Id est, incassum laboro. V. N. Epid. act. 5. sc. 2. Terent. Adelph. act. 3. 2. *Actum est.* ad quod Donatus: *Verba sunt desperationis. Nam Actum est, dicitur in ea re, de qua jam lata sit sententia.*

42. *Quærere hic.*] Perperam hoc *Lambin.* mutavit in *auferre:* oblitus *Quærere*, idem plerumque significasse antiquis, quod nos composito verbo *acquirere*, id est, lucrifacere atque adipisci diceremus. Ennius:

— *nautisque mari quærentibus vitam.* Id est, victum comparantibus sibi, &c. *Douza.*

50. *Nostram hæc, &c.*] Loquitur, quod in rem nostram valde est. *Lamb.*

51. *Scire oportet.*] Videtur *oportet* positum pro *necesse est:* cum *oportere* sit officii, *necesse esse*, ut vox ipsa sonat, necessitatis. *Lambin.*

55. *Sed inter rem istam.*] Palm. *à re huic resp.* id est, in istam rem respondi, quam agimus.

56. Si

Nunc ad te redeo, si quid est opus, dic, impera & tu.
Quid quaritabas? HA. *mi homo, & mea mulier, vos saluto.*
PH. *Et nos te. sed quid quaritas?* HA. *vestigium hic requiro,*
Qua aufugit quadam nescio quo mihi. PH. *quid id? quid id nam est?*
HA. *Alienum* quod damnum afferat, *& mœrorem familiarem.*
LA. *Mala merx, hera, hac & callida est.* PH. *ecastor ita videtur.*
LA. *Imitatur nequam bestiam & damnificam.* PH. *quamnam, amabo?*
LA. *Involvolum, qua in pampini folio intorta implicat se:*
Itidem hac exorditur sibi intortam orationem.
Quid quaritas? HA. *cistella mihi hic, mi adolescens, evolavit.*
LA. *In caveam latam oportuit.* HA. *non edepol prada magna.*
LA. *Mirum, quin grex venalium in cistella infuerit una.*

56. *Si quid est opus, dic, impera & tu. Quid quaritabas.*] Ancillula alias res agere dixerat. respondet ille, nihil esse minus. nam se illi operam vel maximam dare, tantum heræ suæ interpellanti obiter respondisse: nunc ad illam revorti. diceret quid vellet, & imperaret ipsa quoque, tanquam altera hera si esset. Hæc sententia est. Et elegans genus dicendi observa, quo jubent *imperari sibi*, qui promptos & paratos se ad beneficium dandum ostendunt. Aul. *dic si quid opus est, impera.* Et superius: *da mihi operam.* MY. *tua est. utere, atque impera, si quid vis.* Illa autem, *SI QUID EST OPUS*, solemnis formula eorum est, qui se paratos promptosque ad omnia alterius caussa facienda significant. Cicer. ad Attic. 13. 49. *J. Gul.*

57. *Mi homo, & mea mulier.*] Diserte distinguit inter *Hominem* & *Mulierem*. Quin ne JCtos quidem vocabulum *Hominis* aliter quam de viro, in expressis quibusdam legibus accipere didici. Arnobius; *Beneficia patris munerandis & feminis hominibusque portabant*, id est, utrique sexui, & fœminis & viris. Nam *Homo*, κατ' ἐξοχὴν, pro viro ponitur. *Meurs.*

59. *Qua aufugit.*] De prædatrice cistellæ, non autem de cistella furtim Haliscæ subtracta intelligit. *Douza.*

60. *Mœrorem familiarem.*] Id est, familiaribus, nempe parentibus Silenii. *T.*

64. *Intortam orationem.*] Ejusmodi homines (*alterplices* veteribus dictos, Græcis σφιγξαγκῶνας) involvuli similes ait Poëta bestiæ damnificæ, quæ in pampini folio implicat se. Theophrastus vocat πλοκεῖς: Cicero, *involucra & integumenta dissimulationis.* Has Poëta vet. apud Cic. *versutiloquas malitias* dixit. *Casaub.*

66. *In caveam latam.*] Jocatur autem servus: si volucris erat cistella, illam in caveam oportuit conclusam, ne evolaret.

67. *Mirum quin.*] Vide notas Mostell. 2.2. *Grex venalium.*] Scil. servorum. Horat. 1. Sat. 1. *Venaleis inter.* Cic. post red. in Senat. *Cappadocem aliquem modo abreptum de grege venalium diceres.*

PH. *Sine dicat* LA. *si dicat quidem.* PH. *age, loquere tu, quid ibi infuerit.*

HA. *Crepundia una.* LA. *est quidam homo, qui illam ait se scire ubi sit.*

HA. *At pol ille à quadam muliere, si eam monstret, gratiam ineat.*

LA. *At sibi, ille quidam, volt dari mercedem.* HA. *at pol illa quædam,*

Quæ illam cistellam perdidit quoidam negat esse, quod det.

LA. *At enim, ille quidam,* argentum expetit. HA. at nequi*quam argentum expetit.*

LA. *At pol ille quidam, mulier, in nulla opera gratuita est.*

PH. *Commoda loquelam tuam: tibi nunc proderit confitemur* Dat. prodimus &c.

Cistellam habere. HA. *at vos Salus servaßit. ubi ea nunc est?*

PH. *Salvam eccam. sed ego rem meam magnam confabulari*

Tecum volo. sociam te mihi adopto ad meam salutem.

HA. *Quid istuc negotii est? aut quis es?* PH. *ego sum illius mater,*

Quæ hæc gestitavit. HA. *hiccine tu ergo habitas?* PH. *ariolare.*

Sed quæso ambages, mulier, mitte, atque hoc age,

Eloquere, unde hæc sunt tibi, cito, crepundia.

HA. *Mea hæc herilis gestitavit filia.*

LA. *Mentiris. nam mea gestitavit, non tua.*

PH. *Ne obloquere.* LA. *taceo.* PH. *mulier, perge dicere.*

Ubi ea est, quæ gestitavit? HA. *hic in proxumo.*

PH. *Istîc quidem edepol mei viri habitat gener.*

75. PH. *Commoda loquelam.*] Ita Camer. & Lambin. & Acidal. personas collocant: ut nimirum mulier sermonem non dirigat ad servum, sed ad ancillam; dicatque: Tuæ jam erant vices respondendi servo meo: sed eas tu mihi commoda tuo bono. *Taubm.*

87. *Habitat viri gener.*] Hic tres istos versic. è *Prisc.* l. 4. adjunxit Lambin.

LA. *Adhinnire equulam possim ego hanc,*
Si detur sola soli.
Nam ita mustulentus æstus nareis attigit.

Quibus hæc addo ex eodem:

HA. *Me respondere postulas? injurium est, stipulari semper*
Me ultro oportet à viris, eum quæstum facio.

Ait Halisca injuriam sibi fieri à Lampadisco, quod prior eam sollicitaverat, quæ ultro soleat rogare viros, atque inde quæstum facere. Decet hæc oratio meretriciam ancillam. *Dissald.*

88. *Oblo-*

LA. *Næ.* PH. *obloquere rursum, perge porro dicere.*
Quot annos nata dicitur? HA. *septem & decem.*
PH. *Mea est.* LA. *ea est, ut* numerus *annorum attulit.*
HA. *Quod* quærebas, repperisti: *jam quæro meam.*
LA. *At pol* hæ suas nactæ *sunt, quæro tertiam.*
PH. *Quod quæritabam, filiam inveni meam.*
HA. *Æquom est tenere, per fidem quod creditum est,*
Ne bene merenti sit malo benignitas.
Nostra hæc alumna est tua profecto filia:
Et reddituru hera *est tibi tuam: & ea gratia*
Domo profecta est. ceterum ex ipsa obsecro
Exquiritote: ego serva sum. PH. *æquom postulas.*
HA. *Illius ego istanc esse malo gratiam.*
Sed istanc cistellam te obsecro ut reddas mihi.
PH. *Quid fit Lampadio?* LA. *quod tuum est, teneas tuum.*
PH. *At me hujus miseret.* LA. *sic faciundum censeo.*
Da isti cistellam, & intro abi cum istac simul.
PH. *Tibi auscultabo. tene tu cistellam tibi.*
Abeamus intro. sed quod nomen est tuæ
Dominæ? HA. *Melænis.* PH. *i, i præ, jam ego te sequar.*

ACTUS QUINTUS.

DEMIPHO, LAMPADIO.

Q*Uid hoc negotii est, quod omnes homines fabulantur per vias,*
Mihi esse filiam inventam? & Lampadionem me in foro
Quæsivisse ajunt. LA. *here, unde is?* DE. *ex senatu.* LA. *gaudeo*
Tibi mea opera liberorum esse amplius. DE. *& enim non placet.*
Nihil moror alienâ mihi operâ fieri plures liberos.
Sed quid istuc est? LA. *propera ire intro huc ad affinem tuum:*
Filiam tuam jam cognosces. intus ibidem uxor tua est.

88. *Obloquere.*] Pro *obloqueris*, ut alibi indignantis est.

90. *Attulit.*] Ut numerus annorum convenit: & quia convenit, videtur tuam quodammodo filiam attulisse. *Lamb.*

91. *Repperisti.*] Scil. filiam tuam. *Meam.*] Scil. cistellam.

92. *Tertiam.*] Sc. puellam aliquam mihi.

Abi cito. DE. *prævorti hoc certum'st rebus aliis omnibus.*

8. PRævorti hoc.] Cæſar: *Cæſar huic rei prævertendum exiſtimavit.* id eſt, ante alias res omnes agendum hoc cenſuit.

CATERVA.

Alii, GREX.

NE exſpectetis, ſpectatores, dum illi huc ad vos exeant.
Nemo exibit: omnes intus conficient negotium.
Ubi id erit factum, ornamenta ponent. poſtidea loci,
Qui deliquit, vapulabit; qui non deliquit, bibet.
Nunc quod ad vos ſpectatores, reliquum relinquitur,
More majorum date plauſum poſtremâ in Comœdia.

4. QUI deliquit.] Hiſtriones ſi quid deliquerant in actione, vapulabant. Vide notas Trin. act. 4. ſcen. 2. act. 3. ſc. 2.

6. *Poſtrema.*] In extremo Comœdiæ, ita Manil. l. 4. *Ultimus ex ſolido tetrans*, id eſt, ultima pars tetrantis, &c. quomodo JCtus *primum*, *ſecundum Edictum*, hoc eſt, primam, ſecundam partem edicti. Sic Terent. Adelph. Prol. *primam Fabulam*, pro principio Fabulæ dixit: Catullus *primum digitum*, & Propert. l. 2. 18. *primas palmas*, pro primoribus digitis. *Scalig.* Vid. & not. Curc. act. 4. 1.

FINIS CISTELLARIÆ.

M. ACCI PLAUTI
EPIDICUS.

DRAMATIS PERSONÆ.

EPIDICUS, } *servi.*
THESPRIO, }
STRATIPPOCLES, } *adolescentes.*
CHÆRIBULUS, }
APOECIDES, } *senes.*
PERIPHANES, }

MILES.
PHILIPPA, *mulier.*
VIRGO.
FIDICINA.
DANISTA.
GREX.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur, PRISCIANI.

EMit fidicinam, filiam credens, senex
Persuasu servi, aliam qui conductitiam
Iterum pro amica ei subjecit. filio
Dat herili argentum. eo sororem destinat
Imprudens juvenis. mox compressæ, ac militis
Cognoscit opera sibi senex os sublitum,
Ut ille amicam, hæc quæritabat filiam.
Sed inventa gnata servolum emittit manu.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

PEriphanis Senis filius Stratippocles, cum amaret quandam, proficiscitur in militiam. Cumque crebras litteras mitteret ad servum Epidicum, de redimenda amica, id tandem effectum servus dedit: cum senex filiam, quam susceperat ex quadam Epidauria, captam redimi jussisset. nam pro illa fidicinam, quam filius amabat, seni adduxit. Postea adolescens aliam amare cœpit absens inter captivas, & quadraginta illam minis mercatus fuit Thebis. Ea erat amissa filia; & jussa requiri soror adolescentis. Sed hoc ille ignorabat. Oportebat autem argentum, quod fœnore acceptum solverat, statim numerari Danistæ, qui mox adventurus erat cum adolescente. Id negotii datur Epidico, qui arte circumvenit senem, & persuadet ei, ut præmercetur fidicinam; quam filius perdite amaret. Ita illas minas XL. elicit & conductam fidicinam, quasi ad rem divinam, adducit ad senem. Cum omnia facta palam & Epidicus in summo periculo esset, agnoscitur filia amissi senis: quæ quasi opera ac diligentia reperta sit sua, ita servus libertatem obtinet. FABULA est eleganter composita, in magna varietate, cujus laus apud ipsum Auctorem exstat in Bacchidibus, act. 2. 2. ubi ille, *illam tanquam seipsum amare*, ait.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

EPIDICUS, THESPRIO.

Eus adolescens. TH. *quis properantem me prehendit pallio?*
EP. *Familiaris.* TH. *fateor. nam odio es nimium familiariter.*
EP. *Respice vero, Thesprio.* TH *oh! Epidicumne ego conspicor?*
EP. *Certe oculus uterus.* TH. *salve.* EP. *Dii dent, quæ velis.* Scal. recte oculis,&c.
Venire salvom gaudeo. TH. *quid cæterum?* EP. *quod eo assolet,*
Cœna tibi dabitur. TH *spondeo.* EP. *quid?* TH. *me accepturum, si dabis.*
EP. *quid tu? agis ut velis?* TH. *exemplum adest.* EP. *intellego. eugepæ!*
Corpulentior videre atque habitior. TH. *huic gratia.*
EP. *Quam quidem jamdiu te perdidisse oportuit.*
TH. *Minus jam furtificus sum, quam antehac.* EP. *quid ita?* TH. *rapio propalam.*

1. H*Eus, adolescens, &c.*] Prologo caret hæc Fabula: atque Argumentum in prima hac Scena recitatur. quod ut fieret commodius & magis ad mores Plautin s, hoc est, *cum festivitate & lepore* (ut Cicero loquitur) *vernacule*, adhibita est persona protactica sive prostatica. Est autem πρόσωπον προτατικὸν (ut hoc semel dicatur) in Fabula persona, quæ tantum in προτάσει, id est, in initio Dramatis loquitur, neque amplius usquam comparet: qualis hic Thesprio, qui cum Stratippocle è militiâ rediit: & Sosia in Andr. Terentiana. *Scalig.*

2. *Familiaris.*] Homines servæ conditionis titu'o *Familiæ* censi sunt antiquitus: nimirum à *famulando*: auctoribus JC. & Ulpiano in L. 1. ff. de vi armat. Unde & *Gladiatorum familia* apud Ciceronem. Cujus rei caussam reddit Seneca, Epist. 47. *Douza.*

4. *Oculis uteris.*] Non falleris cernendo. Vel. leg. *recte oculis uteris. Salv.*] Vid. notas Pæn. act. 5. 2.

6. *Cœna tibi, &c.*] Vide notas Amphitr. act. 1. scen. 1. vs. 8.

7. *Exemplum adest.*] Quod quæris, quomodo agam, exemplum habes meipsum; nec est, ut verbis respondeam. hic enim nitor & habitudo mea testificantur, fuisse mihi, ut vellem. *Exemplum adest*, videtur formula vulgaris, qua usi, quoties innuerent abstinendum responso, quod res pro se loqueretur. Cui adfine illud: *Sic sum, ut vides.* de quo V. N. Amph. act. 2. 1. 57. *Gruter.*

8. *Huic gratia.*] Scil. *furtificæ lævæ*, ut nominat in Persa, act. 2. 2. & quam hic δεικτικῶς notat. Huic, inquit, gratia debetur. Sinistra enim manu furta potissimum faciunt isti Lavernæ & crucis candidati, dum dextra aliud ab ipsis simulatur. *Ovidius* 13. Metam. *Corpore et timida natæque ad furta sinistræ.* Alciat.

11. *Infeli-*

EP. *Dî immortales infelicent, ut tu es gradibus grandibus!*
Nam ut apud portum te conspexi, curriculo occœpi sequi:
Vix adipiscendi potestas modo fuit. TH. *scurra es.* EP *scio*
Te esse quidem hominem militarem. TH. *audacter quamvis dicito.*
EP. *Quid ais? perpetuon' valuisti?* TH. *varie.* EP. *qui varie valent,*
Caprigenum hominum non placet mihi, neque pantherinum genus.
TH. *Quid tibi vis dicam, nisi quod est?* EP. *ut illa respondeas probe.*
Quid herilis noster filius? valet? TH. *pugilice atque athletice.*
EP. *Voluptabilem mihi nuncium tuo adventu attulisti. sed ubi*
Est is? TH. *adveni simul.* EP. *ubi is ergo est? nisi si in vidulo,*

11. *Infelicent.*] Vide pot. Casin. Act. 2. 3. posteriores, *infelicitent.*

13. *Scurra es.*] *Scurræ* & *Urbani* iidem sunt; quare & dicteriis sibi victum aucupabantur. Quia autem Scenatici homines, quos βιολόγους vocant Græci, dicteria funditabant ad risum spectatoribus tollendum, propterea factum, ut Mimi *scurræ* & *urbani* vocarentur. Juvenal.

— mimum agit ille,
Urbani qualem facundus scurra Catulli.

Et Mimum *scurram* vocat, & *urbanum* mimographum ipsum Catullum. *Scurram* deduco ἀπὸ τοῦ συσκυρεῖν: quasi *Securra* aut *Sucurra.* *Scurræ* etiam κωπτάζαι dicti. Isidori Glossæ: *Scurrula qui incopriat.* Scalig. *Scurra es.*] Non tantum *Urbanus* & *Scurra* eodem sensu dicuntur, ut *Scurra* significat hominem dicacem, quod notant hic ex Scaligero, sed etiam ut *Urbanus* significat hominem umbraticum, in urbe assiduum, nec ruri unquam aut militiæ agentem. Trin. 1. 2. *Nihil est profecto stultius, quam urbani assidui cives quos Scurras vocant.* Et ita hic accipe. Quasi diceret: Non est mirum, te consequi me vix potuisse, qui sis umbraticus, urbanus, non ruri aut militiæ ad gradum exercitatus. *Gronovius.*

15. *Varie.*] Nunc bene, nunc male: ut quidem Thesprio vult intelligi. Sed Epidicus aliovorsum trahit, & illud, *varie*, interpretatur, atque Thesprio dixisset; tergum suum virgis & loris sæpius fuisse cruentatum, & ita ob livorem & vibices disparem colorem induisse ac varium esse factum. Dicit igitur, se abominari omne genus, quod varium ac maculosum sit, quale caprarum, ac imprimis pantherarum, quod & nomen sibi à macularum varietate invenit, ut *variæ* appellentur, atque adeo homines etiam abhorrere, qui tergum flagris excitatum ac maculosum gestitent. *Lamb.*

18. *Pugilice atque athletice.*] Firmiter & robuste. Bacchid. act. 2. 3. *pancratice atque athletice valere*, dixit. Hujusmodi enim luctatores validis lacertis & firma valetudine sint oportet. unde & *athletica habitudo*, pro corpulenta & robusta dicitur, quam Aristotel. ἀθλητικὴν ἕξιν appellat. Et *athleticum victum* pro valido, & ad vires firmandas accommodato Celsus dixit. *Lipsius.*

20. *Vidulo.*] *Vidulus*, bulga est, vel marsupium potius è corio, in quod peregrinantes res suas condebant.

Aut si in melina attulisti. TH. *Dii te perdant.* EP. *te volo*
Percontari : operam da, opera reddibitur tibi.
TH. *Jus dicis.* EP. *me decet.* TH. *jam tu autem nobis prætu-ram geris ?*
EP. *Quem dices digniorem esse hominem hodie Athenis alterum?*
TH. *At unum à prætura tua, Epidice, abest.* EP. *quidnam?* TH. *scies.*
Lictores duo, duo viminei fasces virgarum. EP. *væ tibi!*
Sed quid ais? TH. *quid rogas?* EP. *ubi arma sunt Stratippocli?*
TH. *Pol illa ad hostes transfugerunt.* EP. *armane ?* TH. *atque quidem cito.*
EP. *Serione dicis tu ?* TH. *serio, inquam : hostes habent.*
EP. *Edepol facinus improbum.* TH. *at jam ante alii fecerunt idem.*
Erit illi illa res honori. EP. *quî ?* TH. *quia antea aliis fuit.*

21. *Melina.*] Μηλωτὴ pellis ovilla est. hinc *melinum :* & ab illo omne scorteum vocabant *melinum :* unde apud Plaut. *melina* est scortea mantica, vel coactilia è corio. Turnebo hic adsentiendum. *Scalig.* EP. *Te volo percontari.*] Jocus in distinctione. nempe ut Epidicus post, *te volo*, vocem paulisper sustinuerit, (vel screatu, vel alto hæsitantiæ prætextu) & ex breviculo intervallo τὸ *percontari* subjecerit. ut Epidicus & spectatores, *te volo*, ad præcedentia, *Dii perdant*, retulerint ; Thesprio ad consequens verbum *percontari*. Taubm.

22. *Operam mihi da.*] Scil. aurium, ut loquitur in Bacchid. id est, me audi, & vicissim te audiam. *T.*

26. *Fasces.*] *Fasces* erant bacilli aliquot teretes ex ulmo præcipue aut betulla, loro colligati in modum fascis. Hujusmodi fasces sex Prætori (ut & Magistro equitum: sed Consuli XII. Dictatori XXIV.) præferebantur à totidem Lictoribus, qui non gregatim, nec item bini ternive, sed singuli & in lineam ibant, ut submoverent occurrentes. De duobus lictoribus audi *Plebiscitum* à M. Pletorio Tribunopl. latum: *Prætor urbanus qui nunc est, quique posthac fuat, duo lictores apud se habeto : isque usque ad supremam jus inter cives dicito.* Lipsius.

27. *Ubi arma, &c.*] Clypeus, galea, cassis, sarcinæ, quas constrictas gestare, scuto ad dorsum accommodato, calculatum erat provincia. Unde iidem *armigeri* sive etiam *scutigeruli* in Casina & alibi nominantur à Plauto. *Dousa.*

30. *At jam ante alii.*] Vide Muret. Var. lect. lib. 10. cap. 10. ubi de his copiose disserit.

31. *Quia antea aliis fuit.*] Tametsi Plautus ex Diphilo, Menandro, Epicharmo, Philemone, Apollodoro accipiebat: tamen & ipse à censura & animadversione vitiorum non abstinuit, sed priscæ Comœdiæ acerbitatem sæpe miscuit. neque in transcursu solum, uti hic; sed multis interdum versibus. ut vel Curculione, act. 2. sc. 3. *Tum isti Græci palliati, &c.* item multis aliis locis notat sua tempora & nationes. Neque solum communes mores, sed etiam nominatim *Pellionis* histrionis ineptias, in Bacchid. act. 2. 2. quin etiam interposuit *maledicam* παρέκβασιν, in eadem. *Scal.*

32. *Multi-*

EP. *Mulciber credo arma fecit, quæ habuit Stratippocles.*
Travolaverunt ad hostes. tum ille prognatus Theti,
Sine, perdat: alia apportabunt ei Nerei filiæ.
Id modo videndum est, ut materies suppetat scutariis,
Si in singulis stipendiis is ad hostes exuvias dabit.
TH. *Supersede istis rebus jam.* EP. *tu ipse, ubi lubet, finem face.*
TH. *Desiste percunctarier.* EP. *eloquere, ipse ubi est Stratippocles?*
TH. *Est caussa, qua caussa simul mecum ire veritu'st.* EP. *quidnam id est?*
TH. *Patrem videre se non volt etiam nunc.* EP. *quapropter?* TH. *scies.*
Quia forma lepida & liberali captivam adolescentulam
De præda mercatu'st. EP. *quid ego ex te audio?* TH. *hoc quod fabulor.*
EP. *Cur eam emit?* TH. *animi caussa.* EP. *quot illic homo animos habet?*
Nam certo, priusquam hinc ad legionem abiit domo,
Ipse mandavit mihi, ab lenone ut fidicina,
Quam amabat, emeretur sibi. id ei impetratum reddidi.

32. *Mulciber credo.*] Camerarius & Lambin. Plautum hoc loco per incogitantiam dormitasse, aut memoriæ lapsu hallucinatum esse crediderunt: quoniam Vulcanum faciat fabricatorem armorum Achillis, quibus Patroclo cæso potitus est Hector; cum capta ab illis diversa fuerint, à Vulcano non fabricata. Sed cogitare debebant doctiss. illi viri, Poëtam nostrum in hoc etiam Comicum suum artificium consulto prodidisse; meliusque hac deliberata erratione τὸ πρέπον personæ conservasse, quam si & hominem servum & caculam, hoc est, calonem seu bajulum militarem dicta sua historica fide obligantem, & cum cura rerum earum, quas veluti per nebulam inaudiverat tantum, veritatem persequentem in theatrum produxisset. *D.*

33. *Travolaverunt.*] Hoc eo pertinet, quod τὰ ἡφαιστότευκτα plerunque animata erant, ut illi tripodes; de quibus Arist. lib. 1. Polit. c. 4. quod ait Hom. αὐτόματοί οἱ θεῖον δυσαίατ' ἀγῶνα. *Merc. Tum ille prognatus.*] Præterea ille Stratippocles è Thetide prognatus est, ut Achilles. Itaque, quemadmodum Achilli, armis ejus ad Hectorem translatis, Thetis Nerei filia alia à Vulcano cusa attulit: ita noli admodum laborare, si Stratippocles sua perdat. nam alia ei apportabunt quædam Thetides Nerei filiæ. *Lamb.*

36. *Stipendiis.*] *Singulis stipendiis* dixit, pro singulis militiis. nam singulæ militiæ sua habebant stipendia. *Douza.*

47. *Utcun-*

TH. *UTCUNQUE in alto ventus est, Epidice, exin velum vortitur.*
EP. *Væ misero mihi! male perdidit me.* TH. *quid istuc? quidnam est?*
EP. *Quid? istanc quam emit, quanti eam emit?* TH. *vili.* EP. *haud istuc te rogo.*
TH. *Quid igitur?* EP. *quot minis?* TH. *tot.* EP. *quadraginta minis!*
TH. *Id adeo argentum ab Danistâ apud Thebas sumpsit fœnore;*
In dies minasque argenti singulas, nummis. EP. *papæ!*
TH. *Et is Danista advenit una cum eo, qui argentum petit.*
EP. *Dî immortales, ut ego interii basilice!* TH. *quid jam? aut quid est*
Epidice? EP. *perdidit me.* TH. *quis?* EP. *ille qui perdidit arma.* TH. *nam*
Quid ita? EP. *quia cotidie ipse ad me ab legione epistolas*
Mittebat. sed taceam optumum est. PLUS SCIRE satius est, quam loqui
Servom hominem. ea sapientia est. TH. *nescio edepol, quid tu timidu'es.*
Trepidas, Epidice: ita voltum tuum video. videre commeruisse

47. *Utcunque in alto ventus est.*] Quomodocunque in mari ventus est, exinde (sive *ita*; aut, *pro ea ratione*,) velum vertitur. Pœn. 3. 5. *Utcunque est ventus, exin velum vortitur.* Acidalius. *Exin velum vortitur.*] In antiquis codd. discertim legi ajunt, *uno*, non *exin*, & inde conjectant *numero*. Somniarunt hos codices, non viderunt. Nam omnes Pall. *ex imo*: ille, quo ipsi sunt usi, *ex uno*: sed unicus & optumus Camerarii *exin*. quem merito docti viri secuti sunt. *Gronov.*

50. *Quid igitur.*] Lepidus census. Extulit sinistram manum, ejusque digitis indicavit quadragenarium numerum. At alter servus impensum pretium miratur & indignatur. Arithmetici manum adhibebant supputationibus; quod fiebat aut apertis & porrectis, aut constrictis & complicatis digitis. *Colvius.*

51. *Ab Danista.*] A fœneratore. V. N. Asin. act. 1. 1.

52. *In dies minasque argenti.*] Nota pactionem de usura in singulos dies. Hanc qui exercebant, Græci ἡμεροδανειστὰς appellabant. *Casaubonus.* Cave *nummos* de drachmis interpreteris, ut fecerunt quidam. *Nummi* apud Plautum, & alios illius temporis Comicos didrachma sunt, non drachmæ. Ergo binæ drachmæ in centum eo fœnore diario expetitæ. Quod respondet aliquo modo fœnori menstruo ἐπὶ δυοῖ δραχμαῖς appellato. Nam ut illud, quod erat in mensem, quinquaginta mensibus sortem æquat, ita hoc diarium quinquaginta diebus. *Salmasius.*

54. *Interii basilice.*] V. N. Capt. act. 4. 2.

63. *Plusque*

Hîc, me absente, in te aliquid mali. EP. *potin' uti molestus ne sies?*
TH. *Abeo.* EP. *asta, abire hinc non sinam.* TH. *quid nunc me retines?* Dom. ac ita.
EP. *Amatne istam, quam emit de præda?* TH. *rogas? deperit.*
EP. *Detegetur corium de tergo meo.* TH. *plusque amat, quam te unquam amavit.* Non. Degetur.
EP. *Juppiter te perduit.* TH. *mitte nunc jam: nam ille me vetuit domum*
Venire: ad Charibulum jussit huc in proxumum: ibi manere jussit:
Eo venturus est ipse. EP. *quid ita?* TH. *dicam. quia patrem*
Prius se convenire non volt, neque conspicari, quam id argentum,
Quod debetur pro illa, dinumeravĕrit. EP. *heu edepol res turbulentas!*
TH. *Mitte me. ut eam nunc jam.* EP. *hæccine ubi scibit senex? puppis*
Pereunda est probe. TH. *quid istuc ad me attinet, quo tu intereas modo.*
EP. *Quia perire solus nolo, te cupio perire mecum.*
Benevolens cum benevolente. TH. *abi in malam rem maxumam à me*
Cum istac conditione. EP. *i sane, si quid festinas magis.*
TH. *Numquam hominem quenquam conveni, unde abierim lubentius.*

63. *Plusque amat quam te unquam amavit.*] Sex nostri: *plus te amat.* Scribe: *plus deamat, quam te unquam amavit.* Infra 2. 2. *Quam tuus gnatus annos multos deamat, deperit.* Gronovius.

66. *Eo venturus est ipse.*] Tres Vossiani & Academicus, *ipsus*, quod etiam video ex Camerariano notasse Pareum. *Gronovius.*

69. *Puppis, &c.*] Mendosa omnino sunt, *puppis pereunda est probe.* Scriptum videtur fuisse in antiquo codice, puppis *pertunda* est. Unde fecerunt librarii, *pereunda*, cum debuissent, *perdunda.* Nisi quis velit ita Plautum esse locutum pro *puppi pereundum est.* Sic *placenda tibi uxor* alibi dixit. *Salmas.* Per *puppim* hic tergum significatur. Ita inferioris ævi scriptoribus sæpe occiput & sinciput, *prora & puppis capitis* dicuntur. *Boxhorn.* Quandoquidem inquit, *puppim*, id est, tergum meum perire necesse est, danda mihi opera, ut probe pereat, præclaro scilicet aliquo facinore perpetrato. *Lamb.*

EP. Illic hinc abiit: solus es nunc. quo in loco hac res sit, vides,
Epidice: nisi quid tibi in tete auxilii est, absumptus es.
Tanta in te impendent ruina, nisi suffulcis firmiter,
Non potes subsistere, itaque in te irruunt montes mali.
Neque ego nunc quomodo me expeditum ex impedito faciam,
Consilium placet. ego miser perpuli meis dolis senem,
Ut censeret suam sese emere filiam, is suo filio
Fidicinam enim, quam ipse amat, quam abiens mandavit mihi.
Is bi nunc alteram ab legione adduxit animi
Caussa. corium perdidi: nam ubi senex senserit
Sibi data esse verba, virgis dorsum depoliet meum.
At enim tu pracave. nihil est istuc. plane hoc corruptum'st caput.
Nequam homo es, Epidice, quî tibi *libido'st male loqui?*
Quia tute te deseris. quid faciam? men' tu rogas?
Tu quidem antehac aliis solebas dare consilia mutua.
Quid? aliquid reperiundum est; sed ego cesso ire obviam
Adolescenti, ut, quid negotii sit, sciam? atque ipse illic est.
Tristis est cum Charibulo incedit aquali suo.
Huc concedam, orationem unde horum placide persequar.

78. *Montes mali.*] Mostell. act. 2. 1. *Mali mœroris montem maximum conspicatus sum.* Cicero dixit, *moles molestiarum.*

80. *Consilium placet.*] Frustra *liquet, lapit, tacet, jacet. Neque consilium placet,* est, neque quicquam succurrit consilii, in quo acquiescam, sistere possim, quod sedeat vel placeat Sed plenior est oratio, quam erat necesse: sufficiebat enim *quo me.* Itaque offensi altero fecerunt etiam, *Nequeo nunc,* velut oratione per ἀποσιώπησιν abrupta: vel *Neque scio nunc.* Sed errarunt: nam *consilium, quomodo faciam,* dictum est, ut apud Tacitum: *Statueretur immo documentum, quonam modo uxorem imperator acciperet:* de quo vide 4. Observ. 11. Et apud Livium, lib. 2. 20. *cohorti suæ, quam delectam manum.* Ubi plura similia attulimus. *Gronovius.*

85. *Depoliet meum.*] Omnes Mss. habent, *despoliet.* Sententia est; Ubi senex resciverit sibi à me verba data esse, despoliet dorsum meum virgis, laceret, corium ei detrahat. In sequentibus Epidicus venustissime & apposite secum ipse διαλογίζει, assumpta triplice & monentis, & desperantis, & vicissim sese animantis personâ. *Boxhorn.*

86. *Hoc corruptum'st caput.*] Id est, ego. *Caput* pro homine, usitatum.

89. *Consilia mutua.*] Tractum à pecunia, quæ mutuo datur. *L.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

STRATIPPOCLES, CHÆRIBULUS, EPIDICUS.

REM tibi sum elocutus omnem, Chæribule, atque admodum
Meorum mærorum atque amorum summam edictari tibi.
CH. *Præter ætatem & virtutem stultus es, Stratippocles.*
Idne pudet te, quia capteivam, genere prognatam bono,
In præda es mercatus? quis erit, vitio qui id vortat tibi?
ST. *Qui invident, omnes inimicos mihi istoc facto repperi:* Schopp. quin vide, ut omnes, &c.
At pudicitiæ ejus nunquam nec vim, nec vitium attuli.
CH. *Jam istoc probior es, meo quidem animo, cum in amore temperes.*
ST. *NIHIL AGIT, qui diffidentem verbis solatur suis.*
IS EST AMICUS, qui in re dubia, re juvat, ubi re est opus.
CH. *Quid tibi me vis facere?* ST. *argenti dare quadraginta minas,*
Quod Danistæ detur, unde ego illud sumpsi fænore.

3. P*Ræter ætatem, &c.*] De *ætate* planum: adolescens enim Stratippocles. *Virtutem* vero *Ætati* ideo subjicit Chæribulus: quia miles ac bellator erat: quorum propria laus *virtus*, id est, strenuitas ac fortitudo. *Douza.*

6. *Qui invident.*] Lambinus vel ad superiora pertinere hoc ait, quasi dicat; qui invident, id mihi vitio vertent: vel ad ea, quæ sequuntur; omnes eos mihi inimicos reddidi, qui invident. Quod cum parum satisfaceret, itum est in conjecturas: *Quin vide, omnes*: *Quia vide, ut omnes*: *Qui vident omnes*: sed nihil mutandum, & male Lambinus *repperi* interpretatur, reddidi. Aliud est enim facere vel *reddere* inimicum, is enim antea non erat: aliud *repperire*, qui scilicet jam erat, sed adhuc se dissimulaverat. Cicero ad Atticum lib. 1. ep. 16. *Nihil est damni factum novi: sed, quod erat, inventum est. in unius hominis perditi judicio plures similes reperti sunt.* Hoc ergo ait: Omnes qui invident, simultatem suam dudum tectam, hanc occasionem nacti, patefecerunt. Quomodo? vitio vertendo, palam culpando, pro unguibus in ulcere se gerendo. *Gronovius.*

7. *At pudicitiæ.*] In hoc vides, quam decori ubique observans Plautus, qui ne incestis amationibus Comici argumenti verecundiam contaminare, ac sororem à fratre germano suo per imprudentiam corruptam inducere cogatur; amatorem modestum ac continentem facit. In illa vero sententia etiam Latinæ dictionis elegantiam admirêre: CH. *Jam istoc probior es, &c.* Sic Sallust. in oratione Mariana: *Illis difficile est in potestatibus temperare, qui sese probos simulavere.* Douza.

10. *Re juvat.*] Studio videtur repetitum τὸ *re*, Scaliger.

13. *Quod*

CH. *Si hercle haberem, non negarem.* ST. *nam QUID te igitur retulit,*
BENEFICUM esse oratione, si ad rem auxilium emortuum est?
CH. *Quin edepol egomet clamore defatigor, differor.*
ST. *Malim istiusmodi mihi amicos furno mersos, quam foro.* Scal. furno.
Sed operam Epidici nunc me emere pretio pretioso velim,
Quem quidem ego hominem irrigatum plagis pistori dabo;
Nisi hodie prius comparasit mihi quadraginta minas,
Quam argenti fuero elocutus ei postremam syllabam.
EP. *Salva res est: bene promittit: spero servabit item.*
Sine meo sumptu paratæ jam sunt scapulis symbolæ.
Aggrediar hominem. advenientem peregre herum suum Stratippoclem,
Salvâ impertit salute servos Epidicus. ST. *ubi is est?* EP. *adest.*
Salvom te gaudeo huc advenisse. ST. *tam tibi istuc credo, quam mihi.*
EP. *Benene usque valuisti?* ST. *à morbo valui, ab animo æger fui.*

13. *Quid te igitur retulit.*] Quid profuit? quid interfuit? *Donat.*

15. *Clamore defatigor.*] Immo ego ipse magnum æs alienum contraxi; & mei creditores nummos sibi debitos exigentes, me clamore suo obtundunt atque enecant. *Cam. Differor.*] Διαφέρομαι. *Differre, etiam est diffamare.* Nonius.

16. *Furno mersos, quam foro.*] Sententia est; Malo mihi amicos nullos, quam mersos foro, & alieno ære obrutos. *Mergi* dicimur Latine omnibus iis rebus, quibus obruimur, *malis, negotiis, furno, foro. Furno ergo mersi*, sunt amici in furno extincti; nulli. In furnum immitti cum rubidis panibus se supra optat ille, qui vult perire. *Boxhorn.*

18. *Irrigatum plagis.*] Bene observat Acidalius, *pistorem* hic pro pistrino poni. *Irrigatum hominem* autem intellige, multo suo verberonis perfusum sanguine. Forte etiam allusum ad flagella madefacta, quibus in verberonum tergum grassari veteres solebant. In Historia MSS. passionis S. Eulaliæ; *Jussit eam cædi fustibus madefactis.* Stratippocles porro imperiosus, hic flagitat obsequium, quod prius sit imperio. *Boxhornius.*

22. *Symbolæ.*] Jocus. *Symbolæ* erant collectæ, seu pecuniæ, quæ ab iis, qui communi sumptu erant una cœnaturi, *conjectabantur*, ut verbo Agellii utar, quo ille quasi nativam vim τοῦ συμβάλλειν, unde συμβολή, ob oculos posuit. *Symbola* vel *Symbolæ* in hac re dicuntur Latinis; non, *Symbolum*: Ad hanc igitur significationem Poëta alludens, jocosa metaphora utitur; & συμβολὰς vocat τὰς συμβαλλούσας πληγάς. tanquam videlicet verbero iste non unius, sed plurium manibus verbera esset accepturus. Lepide etiam addit ad discrimen, *sine meo sumptu.* Hen. Stephan.

29. *Misi-*

Ep. *Quod ad me attinuit, ego curavi: quod mandasti mihi,*
Impetratum est: empta ancilla'st, quod tute ad me literas
Mißiculabas. St. *perdidisti omnem operam.* Ep. *nam qui perdidi?*
St. *Quia meo neque cara est cordi, neque placet.* Ep. *quid retulit*
Mihi tantopere te mandare, & mittere ad me epistolas?
St. *Illam amabam olim, nunc jam alia cura impendet pectori.*
Ep. *Hercle* MISERUM EST, *ingratum esse hominem, id quod facias bene.* Schopp. ingratum esse homini.
Ego quod benefeci, malefeci: quia amor mutavit locum.
St. *Desipiebam mentis, cum illas scriptas mittebam tibi.*
Ep. *Men' piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam?*
Ut meum tergum stultitiæ tuæ subdas succidaneum?
St. *Quid istic verba facimus? huic homini opus est quadraginta minis*
Celeriter calidis, Danistæ quas resolvat, & cito. MSS. resolvas.
Dic modo, unde auferre me vis? à quo trapezita peto?
Ch. *Unde libet. nam ni ante Solem occasum elo,*

29. *Mißiculabas.*] Recte scribitur *missiculabas.* A missum *mißiculo*, ut à fissum *fißiculo*: à fisso extorum. Unde *fissiculare exta* Apulejo & Marciano Capellæ. *Fissum extorum* Ciceroni. *Salmasius.*

33. *Miserum est, &c.*] Locus est corruptus, sed non ea parte, qua vulgo existimant. Non enim de ingrato animo heri sui queritur hic servus, quod ad rem non faceret, sed parum illi gratum accidisse & acceptum quod fecit. Scribendum igitur, *Miserum est ingratum esse omne id, quod facias bene. Ego quod benefeci, malefeci.* Salmas.

36. *Piacularem.*] *Piaculares victimæ* aliena mala excipiebant, & in pœnam succedebant. Plinius lib. 3. epist. 9. *Ne potentißimi, vilißimo quoque quasi piaculari dato, elaberentur.* Lipsius.

37. *Succidaneum.*] *Succidaneus alieni periculi* dicitur, in quem incommodum periculi alieni, hoc est, cujus culpam alter sustinet, redundat. Plautus *stultitiæ tuæ* dixit, pro tergo tuo, cui periculum à stultitia imminet. *Hotoman.*

38. *Minis calidis.*] *Calidis minis*, id est, celerrimis, θερμοῖς. Tralatione sumpta à calore, qui citissimus est & rapidissimus. *Taubman.*

39. *Danistæ.*] Tametsi ipsi etiam trapezitæ *danistæ* essent, & quidem publicis tamen, qui ex privatis hunc quæstum faciebant, ita potius appellati, cum, qui publice hoc agitarent, *trapezitæ* Græcis, Latinis vero *argentarii* magis dicerentur. Ubicunque fit mentio apud hunc Comicum *danistarum & generis danistici*, de his privatis fœneratoribus intelligendi sunt, qui erant alii à publicis, id est, *trapezitis*, quos sæpe etiam vocat voce Latina, *argentarios.* Salmasius.

41. *Hoc argentum elocet.*] Supplementum nescio cujus apud Lambinum, ut ille ait, ex antiquissimo codice: sed

Meam domum ne imbitas: tu te in pistrinum.
EP. *Facile tu istuc sine periculo & cura, corde libero*
Fabulâre. novi ego nostros: mihi dolet, quom ego vapulo.
ST. *Quid tu nunc? patierin' ut ego me interimam?* EP. *ne feceris.*
Ego istuc accedam periculum potius atque audaciam.
ST. *Nunc places; nunc ego te laudo.* EP. *patiar ego istuc quod lubet.*
ST. *Quid de illa fiet fidicina igitur?* EP. *aliquâ reperibitur:*
Aliqua ope exolvam, extricabor aliqua. ST. *plenus consilii es.*
Novi ego te. EP. *est Euboicus miles locuples, multo auro potens,*
Qui ubi tibi istam emptam esse scibit, atque hanc adductam alteram,
Continuo te orabit ultro, ut illam transmittas sibi.
Sed ubi illa est, quam tu adduxisti tecum? ST. *jam faxo hic erit.*
CH. *Quid hîc nunc agimus?* ST. *eamus intro huc ad te, ut hunc hodie diem*
Luculente habeamus. EP. *ite intro. ego de re argentaria*
Jam senatum convocabo in corde consiliarium.

suspectum omnino, quia omnes alii certis auctoribus visi: *occasum clo meam*: sed & *tu te in pistrinum*: nusquam *recta inferas*. Tum quid hic significet *argentum clocare*? Quin & unus è Pal. adscriptum habet: *belo est verbum Græcum, hoc est, accepero.* quasi vellet ἴλω. Quod si cui placet, habeat. Etsi quæ illi supplent, tam facilia sunt intellectu, ut facile lucrifecisse illa credam Plautum & brevitate verborum præcipitem necessitatem significasse. Scripserim igitur: *nam ni ante solem occasum, eloco (Meum domum ne imbites) tu te in pistrinum. Eloco* pro illico. *Gronovius.*

42. *Pistrinum.*] *Piso* veteres dicebant, non *pinso*: unde *pisare*, calcare. Hinc *pistores* nominati, qui in pistrino, ante inventum molarum usum, farinam in *pila*, id est, vase concavo pinserent & contunderent. At temporibus ultimis Reipub. & deinceps, *Pistores*, ut vulgo notum, οἱ ἀρτοποιοὶ vocabantur. Et Plautus fuit pistor, cum trusatiles molas versando operam locasset. Quia vero pistura illa & labor grana conterendi omnium gravissimus erat, factum, ut *Pistrinum* locus plenus fatigationis & negotii operosi viresque conficientis, diceretur. *Scalig.*

44. *Novi ego nostros.*] Scil. *virgatores*; non familiares ac domesticos, ut perperam *Lambin.* interpretatur. *Douza.*

56. *Senatum convocabo.*] Quanto acutior Politicus esse voluit, tanto pejus meruit de Senatu Romano, qui cum hic rideri notat, tanquam plerumque bella decernentem alienarum modo opum consequendarum causa. Et quasi hoc sanciret Tacitus, addit ejus verba in vita Agricolæ:

Quoi potissimum indicatur bellum, unde argentum auferam
Epidice, vide quid agas, ita res subito hac objecta est tibi. Dous. res subita.
Non enim nunc tibi dormitandum, neque cunctandi copia est.
At eundem senem oppugnare certum est consilium. i, i, abi Acid. at tandem senem, &c.
Intro, atque adolescenti dic jam nostro herili filio,
Ne hic foras ambulet, neve usquam veniat obviam seni.

Agricolæ: *Fert Britannia aurum & argentum, pretium victoriæ.* Sed ille dicit *pretium victoriæ*, non *caussam bellandi.* Cur non criminationes apponit ex oratione Galgaci, aut Mithridatis apud Trogum? Distinguenda sunt tempora. Corrupit olim & luxus Romanos: sed & fuerunt aliquando sancti, & adeo non bellarunt alieni invadendi causa, ut & victis relinquerent opulentiam, pauperesque divitibus imperarent. Qui mores bello Punico secundo nondum erant mutati. Nihil igitur hic, quod flagellet illum regum senatum. *Gronovius.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

APOECIDES, PERIPHANES.

PLERIQUE HOMINES, *quos cum nihil refert, pudet: ubi pudendum est,*
Ibi eos deserit pudor, cum usus est ut pudeat. is adeo tu es. quid Ms. ut pudeant.
Est, quod pudendum siet, genere natam bono, pauperem domum
Ducere uxorem? præsertim eam, qua ex tibi commemores
Hanc, quæ domi est, filiam prognatam. PE. *revereor filium.*
AP. *At pol ego te credidi uxorem, quam tu extulisti, pudore exsequi.*
Quojus quoties sepulcrum vides, sacruficas ilico Orco hostiis:
Neque adeo injuria, quia licitum est eam tibi vivendo vincere.

1. P*lerique, &c.*] Est de priore colloquio quasi abruptum initium, ut intelligi tale aliquid possit: *Eo sunt ingenio*: vel *ita facere solent.* Camer. Lego: *Plerique omnes*, figura per emendationem augens: *Plerique*, immo *omnes.* Eadem puritas sermonis & modus est, cum dixit Terent. *Illum liquet mihi dejerare, mensibus sex septem prorsus non vidisse proxumis. Sex*, immo *septem.* Scalig.

8. *Vivendo vincere.*] Nimirum cui erat uxor, non ex animi sententia, is putabatur non invitus ea cariturus. Hinc per ludum ac jocum objiciebatur talibus uxore mortua factum esse, quod optassent; prorsus verniliter, sed tamen quod minime transferri possit in omnes maritatos; nedum ut instituatur inde character. *Taubm.*

PE. *Oh, Hercules ego fui, dum illa mecum fuit! neque sexta ærumna*
Acerbior Herculi, quam illa mihi est objecta. AP. *PULCHRA*
Edepol dos pecunia est. PE. *quæ quidem pol non maritata est.*

9. *Hercules ego.*] Sexta ærumna Herculis fuit, quod Hippolyten Amazonum reginam baltheo spoliavit: id quod ipse Pl. Menæch. act. 1. 3. indicat; & versus de XII. Laborib. Herc.
Threiciam sexto spoliavit Amazona baltheo.
Sarracenus sextum laborem Herculis de Stymphalidibus accipit. De Labb. autem Herculis consule, præter alios, Diod. Siculum lib. 4. & Cointhum Smyrnæum lib. 6.

11. *Non maritata est.*] Si penes virum dos est, uxore mortua, quæ illam attulit:
Dotatæ mactant & malo & damno viros.
Lambin.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

EPIDICUS, APOECIDES, PERIPHANES.

ST, *st! tacete. habete animum bonum. liquido exeo foras*
Auspicio, avi sinistrâ: acutum cultrum habeo, senis qui exenterem
Marsupium. sed eccum ipsum ante ædis conspicor Apœcidæ, Actd. conspicor & Apœcidea.
Quâlis volo, vetulos duo. jam ego me convortam in hirudinem,
Atque eorum exsugebo sanguinem, senati qui columen cluent.
AP. *Continuo ut maritus fiat.* PE. *laudo consilium tuum.*
AP. *Nam ego illum audivi in amorem hærere, apud nescio quam fidicinam.*
PE. *Id ego excrucior.* AP. *Di, hercle, omnes me adjuvant, augent, amant.*

1. A*Vi sinistra.*] Caussa vanitatis inde fuit. Crediderunt augures, quod homine in meridiem (quæ deorum sedes æstimabatur) spectante, ad sinistram ejus partes mundi exorientes sint; ad dextram occidentes. inde *sinistra auspicia* fausta dici: quod ea, quæ oriuntur, quæque ortus caussam tribuunt, meliora sint iis, quæ occidunt, quæve interitum rei demonstrant. *Cæl. Rhodig.* *Qui exenterem.*] Loquitur de senis marsupio, ut de pisce, cui ἔντερα eruuntur: quasi nummi sint intestina marsupii, quos minatur omnes se exempturum.

5. *Exsugebo.*] Pro *exsugam.* Secunda & tertia conjugatio eadem apud veteres: ut etiam monet Scalig. ad Festum. *Senati columen.*] Glossæ: *Columen, ἐπιστύλιον.* Tale illud Virg. 12. Æneid. de Turno: *in quem domus inclinata recumbit.* Phorm. act. 2. 1. *columen familiæ.* V. N. Pers. 1. 1. *Taubm.*

Ipsi hi quidem mihi dant viam, quo pacto ab se argentum auferam.
Age nunc jam orna te, Epidice, & palliolum in collum conjice;
Itaque aſsimulato, quaſi per urbem totam hominem quæſiveris.
Age, ſi quid agis. Dii immortales, utinam conveniam domi
Periphanem! per omnem urbem quem ſum defeſſus quærere:
Per medicinas, per tonſtrinas, in gymnaſio, atque in foro,
Per myropolia, & lanienas, circumque argentarias.
Rogitando ſum raucus factus, pæne in curſu concidi.
PE. *Epidice.* EP. *Epidicum quis eſt qui revocat?* PE. *ego ſum Periphanes.*
AP. *Et ego Apœcides ſum.* EP. *& ego quidem ſum Epidicus. ſed, here, optuma*
Vos video ambo advenire opportunitate. PE. *quid rei eſt?*
EP. *Mane, ſine reſpirem quæſo.* PE. *immo acquieſce.* EP. *animo male eſt.*
Recipiam anhelitum. AP. *clementer requieſce.* EP. *animum advortite:*
A legione omnes remiſſi ſunt domum Thebis. AP. quis hoc
Scit factum? EP. *ego ita eſſe factum dico.* PE. *ſcin' tu iſtuc?* EP. *ſcio.*
PE. *Qui tu ſcis?* EP. *quia ego ire vidi milites plenis viis.*
Arma referunt, & jumenta ducunt. PE. *nimis factum bene.*
EP. *Tum captivorum quid ducunt ſecum! pueros, virgines,*

10. *Conjice.*] In Comœdiis & Mimis ſervuli fugitivi conjecto in humeros pallio & capite velato exprimebantur. Item & delicati, quos tangit Curcul. *actu* 2. 3. id faciebant, credo, vitandi Solis: cum pilei uſus iis non eſſet. Seneca Epiſt. 115. de mollitie Mæcenatis: *Hunc eſſe, qui in tribunali, in roſtris, in omni publico cœtu ſic apparuerit, ut pallio velaretur caput, excluſis utrimque auribus, non aliter quam in Mimo divitis fugitivi ſolent.* Lipſius.

14. *Per medicinas, &c.*] In medicinis, id eſt, *ἰατρείοις*: & in *tonſtrinis*, *κουρείοις*: ac myropoliis, argentariiſque, id eſt, τραπεζιτῶν ἐργαστηρίοις, ut plurimum ſolebant verſari homines honeſtiores & otioſi; ut de rebus variis ibi ſermocinando tempus fallerent. *Salmaſius. Gymnaſio.*] *Gymnaſia* Romæ nulla fuiſſe ante Neronem, docet P. Faber JC. in Agoniſt.

22. *Quis hoc ſcit factum.*] Sic ediderunt ex Camerariano, in quo tamen teſtantur, *quis hoc*, adſcriptum recentiſſima manu, & in aliis codd. deſiderari. Itaque multo malim, quod eſt in priſcis codd. & in ſcripto vidimus. PE. *Sic factum?* per interrogationem? Cui belle reſpondet, EP. *ego ita eſſe factum dico.* Gronovius.

Binos, ternos: alius quinque: fit concursus per vias.
Filios suos quisque visunt. PE. *hercle rem gestam bene.*
EP. *Tum meretricum numerus tantus, quantum in urbe omni fuit,*
Obviam ornatæ occurrebant suis quæque amatoribus:
Eos captabant. id adeo, quî maxume animum advorterim,
Pleraque hæ sub vestimentis secum habebant retia.
Quom ad portum venio, atque ego illam illîc video præstolarier:
Et cum ea tibicinæ ibant quatuor. PE. *quîcum, Epidice?*
EP. *Cum illâ, quam tuus gnatus annos multos deamat, deperit,*
Ubi fidemque, remque, seque, teque properat perdere:
Ea præstolabatur illum apud portam. PE. *viden' veneficam!*
EP. *Sed vestita, aurata, ornata ut lepide! ut concinne! ut nove!*
PE. *Quid erat induta? an regillam induculam, an mendiculam,* Nos regillam tuniculam.
Impluviatam? ut istæ faciunt vestimentis nomina.
EP. *Utin' impluvium induta eat?* PE. *quid istuc est mirabile?*
Quasi non fundis exornatæ multæ incedant per vias.
At tributus cum imperatus est, negant pendi potesse:
Illis, quibus tributus major penditur, pendi potest.
Quid istæ, quæ vesti quotannis nomina inveniunt nova:

31. *Id adeo qui.*] *Quî* hic capitur pro *quamobrem*; vultque eo potissimum animadvertisse, quia insolens aliquid videbat, retia sub vestibus. *Gruter.*

39. *Mendiculam.*] Regillæ vesti opponit *mendiculam*, quasi mendicis convenientem. Quidam à voce *Meddix* derivant, quæ Magistratum significat apud Oscos, teste Festo. *Douza.*

40. *An impluviatam?*] Videtur significare, à similitudine impluvii vesti nomen esse factum. ut enim *vites impluviatæ*, sic & *vestis impluviata*, de similitudine impluviorum dicetur, quæ ea figura est: ut *quaternata*, quatuor quadrata lateribus undique corpus ambiat, quæ forma est impluviorum in cavædiis. *Gruter.*

42. *Quasi non fundis.*] *Impluvio* Epidici, lepide opponit *fundos* Periphanes. proinde ac si servus dixisset, captivam illam, quam Stratippocles demoriebatur, *impluvio*, hoc est, impluvii pretio indutam fuisse. quod nemini mirum, sæculo præsertim suo videri debere ostendit: cum pleraque pars meretricum *totis* etiam *fundis*, hoc est, fundorum, quibus ab amatoribus damnosissimis muneratæ, pretio cultæ atque exornatæ per vias incedant. *Douza.*

44. *Illis, quibus, &c.*] Id est, *meretricibus*. Sententia horum ista est; Tributum à magistratibus imperatum dicunt se pendere non posse amatores; pendunt tamen majus meretricibus, totos, nempe, fundos. *Boxhorn.*

46. *Rallam.*]

Tunicam rallam, tunicam spissam, linteolum cæsicium,
Indusiatam, patagiatam, caltulam, aut crocotulam.
Supparum, aut subminiam, ricam, basilicum, aut exoticum,
Cumatile aut plumatile, cerinum aut melinum. gerræ maxumæ. Scal. carinum.
Cani quoque etiam ademptum'st nomen. EP. *qui?* Heins. cani quoque adeptu'st nomen.
PE. *vocant Laconicum.*

46. *Rallam.*] *A raritate texturæ sic dicta:* cui opponitur hic *spissa.* Nonius. *Linteolum cæsicium.*]Purum & candidum. sic dictum, vel quod cædendo ad candorem pervenerit, vel quod oras circumcisas habeat. *Nonius.*

47. *Indusiatam.*] Varro lib. 4. de L. L. *Alterius generis item duo; unum, quod foris ac palam, Palla: alterum, quod intus, à quo Intusium: id quod Plautus dicit Intusiatam.* Atque ita, per *t* scribendum esset. *Taubm.* *Patagiatam.*] *Patagium, aureus clavus, qui pretiosis vestibus immitti solet.* Nonius. *Clavus* erat plagula, quæ ab humeris in pectus demittebatur, ut erat ἐπωμὶς Græcorum; ea clavis quibusdam consita erat, in Senatoribus quidem, latioribus; in Equitibus, angustioribus: propterea tota plagula ipsa vocabatur *clavus.* Et *patagium* erat honestis matronis, quod *clavus* viris. Quod ipsum ἔτυμον clarat. Nam *patagium* dictum, quod quibusdam quasi maculis & nævis inspersum erat. πέτηγος enim, nisi fallor, est morbus pestilens, quo correpti qui moriuntur, nullum indicium morbi relinquunt aliud, quam nævulos in parte corporis. *Scalig.* *Crocotulam.*] *Crocotula,* vestis erat mulierum, non virorum: & absque dubio ea est, quam Græci κροκωτὸν appellant. Et Maro, cum lib. 9. Æn. dicit:

Vobis picta croco & fulgenti murice vestis.

Crocotium intelligit: ut effæminatos & semiviros incessat Trojanos. *Turneb.*

48. *Supparum.*] *Supparus, linneum puellarum vestimentum, quod & subucula appellatur.* Festus. Satis bene se habent vestium nomina à servo hic commemorata: nisi quod pro *subminium* scribendum est *subniminum.* Non est nomen vestis, sed allusit ad *subparum*, de quo præcessit; quasi diceret; *subniminum* potius esse vocandum, quam *subparum.* Ita scribitur pro *supparum*, quod erat vestimentum puellarum lineum, ut interpretatur Festus. *Salmas.*

48. *Ricam.*] Proprie virgineum flammeum. Turpilius: *Interea aspexi virginem in capite gestantem riculam indutam ostrinam.* Græci Poëtæ vocant καλύπτρην. *Scalig.*

49. *Cumatile.*] *Coloris marini aut cærulei, quasi fluctuum similis, fluctus enim Græcis κύματα.* Nonius. Hic color Vegetio *Venetus* dicitur, Lucretio *Thalassinus.* Ego arbitror non ita vocatam esse ob colorem, sed texturam repræsentantem fluctus, quæ & *undulata* dicta Varroni apud Nonium. *Gruter.* *Plumatile.*] *Vest. plumatilis est clavata aut ex clavis facta.* Nonius. *Cerinum.*] Pro *cerinum* veteres libri habent, *garinum* pro *carinum*, à Siculo καρὸς, pro κηρὸς, quod est cerini coloris. Nam *carinarios* alibi idem Plautus appellavit, qui eo colore vestes inficerent. *Salmas.* *Melinum.*] *Melinus*, qui mali Cydonii pallorem imitatur. alioqui *Melinus color* Plinio est candidus, à *Melo* insula, cui peculiaris est, & ubi optimus habetur. *Mellinus* vero *color* (ut quidam hic legunt) à melle, ad fuscum accedens.

50. *Cani quoque.*]Cani etiam nomen, quo antea appellabatur, quoque appellari debet, ademptum est. nonnulli enim canes *Lacones* & *Laconici* appellantur.

Hæc vocabula auctiones subigunt ut faciant viri.
Quin tu, ut occepisti, loquere. EP. *occepere aliæ mulieres*
Duæ post me sic fabulari inter sese: ego abscessi solens
Paulum ab illis: dissimulabam me harum sermoni operam dare,
Nec satis exaudiebam, nec sermonis fallebar tamen,
Quæ loquerentur. PE. *id lubido est scire.* EP. *ibi illarum altera*
Dixit illi, quî cum ipsa ibat. PE. *quid?* EP. *tace ergo, ut audias.*
Postquam illam sunt conspicatæ, quam tuus gnatus deperit.
Quam facile & quam fortunate evenit illi, obsecro mulieri,
Liberare quam volt amator! quisnam is est? inquit altera
Illi. ibi nominat Stratippoclem Periphanæ filium. PE. *perii*
Hercle! quid ego ex te audio? EP. *hoc quod actum. egomet post,*
ubi illas audivi loqui,
Cœpi rursum vorsum ad illas pauxillatim accedere,
Quasi retruderet hominum me vis invitum. PE. *intellego.*
EP. *Ibi illa interrogavit illam: Quî scis? quis id dixit tibi?*
Quin hodie allatæ sunt tabellæ ad eam à Stratippocle, eum
Argentum sumpsisse apud Thebas ab Danista fœnore:
Id paratum, & sese ob eam rem id ferre. PE. *cedo, ego occidi!*
EP. *Hæc sic ajebat: sic audivisse ab se, atque ab epistola.*
PE. *Quid ego faciam nunc? consilium à te expetesso, Apœcides.*
AP. *Reperiamus aliquid calidi conducibilis consilii.*

tur. Horatius Odâ 6. Epod.

Nam qualis aut Molossus aut fulvus Lacon, &c.

Sed nunc vestes suas appellant *Laconicas.* Quin & Horatius *Laconicas purpuras* commemorat 2. Od. 18. *Lambinus.* In vesti nomine imponendo ademptum esse cani nomen jocatur servulus, quia λακωνικὸν genus fuit vestis pellucidæ, & *Laconici* etiam canes noti. Hesychius, λακωνικὸς χιτὼν λεπτὴ ἐσθής. Λάκαιναι κύνες etiam celebres apud Græcos. *Salmas.*

51. *Hæc vocabula.*] Ordo est: Hæc vocabula, id est, *vestes ipsæ*, subigunt viros, ut ipsi auctionem faciant. *Auctio* pro venditione, quæ fit per augmentum pretii: cum publica rerum, vel sine hasta, vel cum hasta in foro posita, fit venditio: & traduntur plus offerenti. *Budæus.*

* 55. *Nec satis exaudiebam, nec sermonis fallebar.*] Quanquam integram sermonis seriem non plene percipiebam: ex quibusdam verbis tamen, quæ arripiebam, facile quid loquerentur conjectura porro adsequi poteram. *Falli sermonis*, dictum ut Apul. 5. Met. *curare corporis*, & *curare interfectæ virginitatis.* Colvius.

63. *Rursum vorsum.*] Vide notas Amphitr. 5. 1. 60.

71. *Aliquid calidi.*] Livius lib. 35. *Consilia calida & audacia, prima specie*

læta

Nam ille quidem aut jam hîc aderit credo hercle, aut jam adest.
EP. *si æquom siet*
Me plus sapere quam vos, dederim vobis consilium catum,
Quod laudetis, ut ego opinor, uterque. PE. *ergo ubi est Epidice?*
EP. *Atque ad eam rem conducibile.* AP. *quid istuc dubitas dicere?*
EP. *Vos priores esse oportet, nos posterius dicere,*
Qui plus sapitis. AP. *eja vero, age dic.* EP. *at deridebitis.*
AP. *Non edepol faciemus.* EP. *immo, si placebit, utitor*
Consilium: si non placebit, reperitote rectius.
MIHI ISTIC *nec seritur, nec metitur: nisi ea, quæ tu vis, volo.*
PE. *Gratiam habeo: fac participes nos tuæ sapientiæ.*
EP. *Continuo arbitretur uxor tuo gnato. atque ut fidicinam* *Scal.* arbitrator ux.
Illam, quam is volt liberare, quæ illum corrumpit tibi,
Ulciscare; atque ita curetur, usque ad mortem ut serviat.
AP. *Fieri oportet.* PE. *facere cupio quidvis, dum id fiat modo.*
EP. *hem!*
Nunc occasio'st faciundi, priusquam in urbem advenerit,
Sicut cras hîc aderit: hodie non venerit. PE. *qui scis?* EP. *scio.*
Quia mihi alius dixit, qui illinc venit, mane hic affore.
PE. *Quin tu eloquere: quid faciemus?* EP. *sic faciundum censeo.*
Quasi tu cupias liberare fidicinam animi gratia,
Quasique ames vehementer tu illam. PE. *quam ad rem istuc refert?* EP. *rogas?*

lata sunt, tractatu dura, eventu tristia. *Aliquid calidi conducibilis.*] Forte, *cati.* Scriverius.

73. *Catum.*] Verbum hoc Sabinum esse *Varro* ait: & *cata dicta*, apud Enninm, interpretatur *acuta*. eoque Ælium Sextum esse nominatum: non, ut Sapientem, sed ut acutum. Apud Cic. 1. Tuscul. *Egregie cordatus homo catus Ælius Sextus.* Servius à *καίω*, *calore ingenii*, derivat. Et hinc *Catones* dicti, auctore Plinio.

78. *Utitor.*] Recte *utitor*; non *utimor*. nam *utitor* respicit Periphanem, cujus res agebatur: alterum vero, *reperitote*, in commune duobus dicitur. *Taubmann.*

82. *Continuo arbitretur uxor.*] Mihi displicent Lambiniana: putoque dicere; continuo circumspiciatur uxor filio. Quod idem sic extulerit *Plinius* 1. epist. 14. *Petis, ut fratris tui filiæ prospiciam maritum.* *Arbitrari*, ad oculos refertur. Aul. act. 4. 1. *Hinc ego huc & illuc potero, quid agant, arbitrarier.* Gruter.

 92. *Præsti-*

Ut enim præstines argento, priusquam veniat filius,
Atque ut eam te in libertatem dicas emere. Pe. *intellego.*
Ep. *Ubi erit empta, ut aliquo ex urbe amoveas: nisi quid tua*
Secus sententia est. Pe. *imo docte.* Ep. *quid tu autem, Apœcides?*
Ap. *Quid ego jam? nisi te commentum nimis astute intellego.*
Ep. *Jam igitur amota ei erit omnis consultatio*
Nuptiarum, ne gravetur, quod velis. Ap. *vive sapis! & placet.*
Ep. *Tum tute igitur calide, quicquid acturus, age.*
Pe. *Rem, hercle, loquere.* Ep. *& repperi, hac te qui abscedat suspicio.*
Pe. *Sine me scire.* Ep. *scibis: audi.* Ap. *sapit hic pleno pectore.*
Ep. *Opus est homine, qui illo argentum deferat pro fidicina.*
Nam te illo non æque opus facto'st. Pe. *quid jam?* Ep. *ne te censeat*
Filii caussâ facere. Pe. *docte.* Ep. *quo illum ab illa prohibeas,*
Ne qua ob eam suspicionem difficultas eveniat.
Pe. *Quem hominem inveniemus ad eam rem utilem?* Ep. *hic erit optumus.*

92. *Præstines.*] Festus: *Præstinare apud Pl. est emere, & emendo tenere.* ita, *destinare*, Most. act. 3. 1. de quo quidem verbo curiosissime hic *Acid.* Tamen expedire se non potest, quin cogatur tandem fateri, utrumque & *destinare* & *præstinare* esse quod Festus & Nonius censuere. Sic & Fulgent. 2. Myth. *omnia pretio destinat, fame moritur.* Sidon. Carm. 23. *Post piratica damna destinare Plenas mercibus institor carinas.* Savaro.

10c. *Suspicio.*] Libidinis: vel te fidicinam emere, ut filium ab ea prohibeas. *Lambin.*

103. *Nam te illo non æque opus facto est.*] Non est necesse, inquit Epidicus, *te illo ire*: sed alius allegandus est. Cui mox senex: *quid jam?* q. d. Cur ego non eo eam? Cui respondet servus; ne te censeat filii odio aut æmulatione facere. Non cohærent, nisi hæc lectio adferatur. Et animadvertendum est, hic se quasi corrigere Epidicum, dum antea dixerat, Senem liberare fidicinam, eo prætextu, quasi eam amet. Mox ut existiment Senes, hæc bona fide geri, & quasi sub manum nasci consilia ait: *Et repperi, hæc te qui abscedat suspicio.* nempe si ipse non iveris, sed alium miseris. ideo ait, *Te eo* (scil. *ire*) *non æque opus facto est*: etsi antea dixerim te liberare debere fidicinam animi caussa. Et ideo Senex subjicit: *Quid jam?* Quasi dicat: cur mutas consilium? Sic profecto omnia erunt clarissima, quæ antea mera caligo. *Pistor.* *Ne te censeat.*] Non Leno, sed ipsa fidicina. *Taubm.*

106. *Hic erit optumus.*] *Hic* (Apœcides:

Hic POTERIT *cavere recte, Jura qui & Leges tenet.*
AP. *Epidice, habeas gratiam.* EP. *sed ego istuc faciam sedulo.*
Ego illum conveniam, atque adducam huc ad te, quoia'st fidicina,
Atque argentum ego cum hoc feram. PE. *quanti emi potest minimo?* EP. *illane?*
Ad quadraginta fortasse eam posse emi minimo minas.
Verum, si plus dederis, referam: nihil in ea re captio est.
Atque id non decem occupatum tibi erit argentum dies.
PE. *Quî dum?* EP. *quia enim mulierem illam alius adolescens deperit,*
Auro opulentus, magnus miles, Rhodius, raptor hostium,
Gloriosus. hic emet illam de te, & dabit aurum lubens.
Face modo: est lucrum hîc tibi amplum. PE. *Deos quidem oro.* EP. *impetras!*
AP. *Quin tu is intro, atque huc argentum promis. ego visam ad forum:*
Epidice, eo veni. EP. *ne abeas, priusquam ego ad te venero.* MS. Cam. & Lang. abitas.
AP. *Usque opperiar.* PE. *sequere tu intro.* EP. *i, numera, nihil ego te moror.*

des: qui & Act. 3. 4. Legum & Jurum conditor fictorque eluit) *poterit cavere, &c.* AP. *Epidice, habeas gratiam:* scili quod me huic muneri adhiberi vis: sed operæ non est. Atque ita, *ad te*, erit ad Apoecidem. *Pistor.*

111. *Posse emi minimo minas.*] Sic quidem libri. Sed vel invitis illis sermo Latinus dictat scribendum: *Ad quadraginta fortasse eam posse emi minimo minis.* Sic Suetonius Julio cap. 20. *Campum Stellatem agrumque Campanum divisit extra sortem ad viginti millibus civium.* Ita enim recte Casaubonus pro vulgata *ac viginti.* Sic idem Octav. 38. *Super triginta ducibus justos triumphos & aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decernenda curavit.* Nam eodem modo dicuntur: *curavit ducibus decernendos super viginti*, & *divisit millibus civium ad viginti*, & *emi potest minis ad quadraginta.* Gronovius.

113. *Atque id non decem, &c.*] Ita Columella lib. 11. c. 1. *Pecuniam domini neque in pecore neque in aliis rebus promercalibus occupet.* Scilicet in re emptâ pretium ita occupatur & hæret, quo minus ad alium usum transferri queat. Ergo *Occupare pecuniam*, est fœnori locare, aut merci impendere, & quasi exercere, ne otio & inertiâ languescat. Cic. pro Flacco, & 3. Verrina. Et hæc *pecunia occupata* dicitur. Contra, *Otiosa pecunia*, quæ domi latet, nec ullum domino fructum affert. *Taubm.*

3. *Obsigna-*

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

EPIDICUS.

Nullum esse opinor ego agrum in agro Attico
Æque feracem, quam hic est noster Periphanes:
Quin ex occluso atque obsignato armario
Decutio argenti tantum quantum mihi lubet.
Quod pol ego metuo, si senex resciverit,
Ne ulmos parasitos faciat, quæ usque attondeant.
Sed me una turbat res ratioque: Apœcidi
Quam ostendam fidicinam aliqua conductitiam. Mss. Pal. aliquam cond.
Atque id quoque habeo. mane me jussit senex
Conducere aliquam fidicinam sibi huc domum,
Dum rem divinam faceret, cantaret sibi.
Ea conducetur, atque ei præmonstrabitur,
Quo pacto fiat subdola advorsus senem.
Ibo intro, argentum accipiam ab damnoso sene.

3. *Obsignato.*] V. N. Cas. act. 2. 1. *Armario.*] Ubi pecunia adservatur. Cic. pro Cæl. *Tune aurum ex armario tuo promere ausa es?* Plaut. Capt. act. 4. 4. *Taubm.*

6. *Ne ulmos parasitos faciat.*] Parasitorum est mensas divitum attondere, & à divitibus semper aliquid abradere. Unde & Phocyllides *Assentatores*, qui à Parasitis non multum differunt, τραπεζοκόρους, *mensarum tonsores*, indigitat. Hoc igitur dicit Epid. Metuo, ne ubi senex resciverit me sibi verba dedisse, faciat ut ulmeæ virgæ in meo tergo sint veluti Parasiti, meumque corium omni ex parte attondeant. *Lambin.*

14. *Ab damnoso sene.*] Παθητικῶς pro infelici & multis damnis confecto. *Taubm.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

STRATIPPOCLES, CHÆRIBULUS.

Expectando exedor miser, atque exenteror, quomodo mihi
Epidici blanda dicta eveniant. nimis diu maceror.
Sitne quid: nec ne sit, scire cupio. CH. *per illam tibi copiam,*
Copiam parare aliam licet: scivi equidem in principio.

3. *Per illam tibi copiam.*] Ἕτερος ἐκείνης διὰ πορείας. Quasi dicat: non debet tibi in Epidico tanta copiæ spes esse, ut aliam propterea negligere velis. *Lamb.*

8. Quid

Ilico nullam tibi esse in illo copiam. ST. *interii hercle ego!*
CH. *Absurde facis, qui angas te animi.* ST. *si hercle ego illum semel prehendero,*
Nunquam irridere nos illum inultum sinam servom hominem.
Quid illum ferre vis? qui, tibi quoi divitiæ domi maxumæ (Duae omittit, tibi, & vers. seq. leg. nullos habes.)
Sunt, is nummum nullum habes, nec sodali tuo in te copia'st.
CH. *Si, hercle, habeam, pollicear lubens: verum aliquid, aliqua, aliquo modo,*
Alicunde, ab aliquî, aliqua tibi spes est fore mecum fortunam.
ST. *Væ tibi muricide homo.* CH. *quî tibi lubet mihi male loqui?*
ST. *Quippe tu mihi aliquid, aliquo modo, alicunde, ab aliquibus blatis,*
Quod nusquam'st: neque ego id immitto in aures meas. nec mihi
Plus adjumenti ades, quam ille qui nunquam etiam natu'st.

8. *Quid illum ferre vis?*] Videntur hæc repugnare superioribus: nam Chæribulus semper ita locutus erat, quasi desperaret de nummaria ope per Epidicum accipienda. Itaque ordinant aliter personas, & hæc verba dant Chæribulo, sequentia leviter mutata Stratippocli. Ego vero ista, ut exstant in vett. libris, satis mihi capere videor. Nam quæ prius minabatur Epidico, pro sua spe ac necessitate dixerat. Nunc conversus ad Chæribulum: Tu vero recte pro tuo ingenio proque copia, qui etiam de illo nihil nobis promittis. Quid enim potes expectare, ut ille ferat, quum tu ipse tantis in opibus amico egenus es? *Tibi* eleganter παρέλκει. Ut in Aulularia 3. 6. *Ego te hodie reddam madidum, sed vino, probe. Tibi cui decretum est bibere aquam.* Sic enim scripti, ubi subjecerunt *Te.* Et vidit hoc Acidalius. Intelligitur, *dico.* Gron.

10. *Verum aliquid, &c.*] Ridicula hominis nihil habentis quod promittat oratio. *Lambin.*

12. *Muricide.*] Male in editis *murricide*, quod Scaliger pejus exponebat, quasi μυοκτόνον. Hoc est & *muricida*; nec enim *muricidus* magis dicatur quam *parricidus*. Legendum est, *murcide*. *Murcus murcidus*, ut *Flaccus flaccidus*. *Murcus* veteribus idem quod ignavus. Hinc extremis Latinitatis temporibus *Murcos* appellabant jocularitet, qui sibi pollices præciderant, ne militiæ nomen darent. Ammianus: *Nec eorum aliquando quisquam ut in Italia munus martium pertimescens pollicem sibi præcidit, quos jocolariter, Murcos appellant.* Inde igitur *Murcia* murcorum & murcidorum, id est, ignavorum Dea. Servius: *Alii Murciam à Murco quod est murcidum dictum volunt: pars à Dea Murcia, quæ cum ibi Bacchanalia essent, furore sacri ipsius Murcidum facerent. Murcia* unum ex Veneris cognomentis, non ipsa amoris Dea, ut *viscata, verticordia, calva*, & similia. *Salm.*

13. *Blatis.*] *Blatire & blaterare*, auctore Nonio, est *confingere, aut incondite & inaniter*, vel ut Festus, *stulte & precipide loqui.* à Græco βλάξ. *Junius.*

15. *Nec mihi plus adjumenti ades.*] Gaudent in omnibus MSS. esse: *nec mihi plus adjumenta des*: & dicendi rationem ajunt sententiamque apertam esse. Et scribit

scribit quidem Gruterus ita esse in omnibus Pall. sed quod tacet, in optimo Camerariano alterum esse (quem plerumque solet seorsum V.C. titulo ponere) intelligimus ex eo, quod istud secutus est. Id quod diserte affirmat in suis excerptis Pareus. Est in eo & sententia aperta & dicendi ratio multo doctior. Nam *adesse* est positum, ut *adesse* dicuntur advocati, qui præsentiam commodant. *Adjumentum* autem vel *plus adjumenti* dicitur per appositionem, quam vocant Grammatici, ipse, qui debebat esse adjumento, ut *auxilium* pro auxiliante. Tu quidem ades mihi, sed tua persona non plus est adjumenti mihi, quam ille, qui nunquam natus est. Alioqui non absurde conjiceres, *adjumentod es.* Gronovius.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

EPIDICUS, STRATIPPOCLES, CHÆRIBULUS.

Fecisti jam officium tu tuum: me meum nunc facere oportet.
Per hanc curam quieto tibi licet esse. Hoc quidem jam periit:
Ni quid tibi hinc in spem referas. hoc oppido politum est. (Acid. ne quid, &c. hoc hostium positum est.)
Crede modo tu mihi. sic ego ago, sic egêre nostri.
Pro dî immortales, mihi hunc diem dedistis luculentum!
Ut facilem, atque impetrabilem! sed ego hinc migrare cesso,
Ut importem in coloniam hunc auspicio commeatum!
Mihi cesso, cum sto. sed quid hoc? ante ædes duos sodales,
Herum & Charibulum conspicor. quid hic agitis? accipe hoc sis.
ST. *Quantum hic inest?* EP. *quantum sat est, & plus satis: superfit.*
Decem minis plus attuli, quam tu Danistæ debes.
Dum tibi ego placeam, atque obsequar, meum tergum flocci facio.
ST. *Nam quid ita?* EP. *quia ego tuum patrem faciam perenticidam.*

1. F*ecisti jam officium.*] Dum mihi pecuniam emendæ fidicinæ dedisti. Ego etiam meum servi officium faciam, & te pecunia intervortam, senex. Nam ita sentit. *Lambin.*

2. *Hoc quidem.*] Δεικτικῶς argentum in marsupio. Et hæc jam secum solus loquitur.

3. *Hoc oppido, &c.*] Hæc spectio albi asperique nummi, valde Scenam juverit.

6. *Ut facilem.*] Ἐλλειπτικῶς. quam facilem præbuit senex se noster & impetrabilem! *Camer.*

7. *Ut importem.*] Allegoria, ducta à more veterum Rom. qui solebant commeatum ad exercitum in colonia aliqua positum præsidii caussa, impositum auspicato portare; idque auspicato faciebant, ne interciperetur. *Lambin.*

13. *Perenticidam.*] Analogia suadet scribendum esse *pericidam*. Sicut enim à pater dicitur *paricida*, à parens *parenticida*, à Deus *Deicida* (quomodo Judæum

hand

ST. *Quid istuc est verbi?* EP. *nihil moror vetera & vulgata verba,*
Peratim ductare: at ego follitim ductitabo.
Nam leno omne argentum abstulit pro fidicina: ego resolvi:
Manibus his dinumeravi; pater suam natam quam esse credit.
Nunc iterum ut fallatur pater, tibique auxilium apparetur,
Inveni viam. ita ego suasi seni, atque hanc habui orationem,
Uti, quom redisses, ne tibi ejus copia esset.
ST. *Euge, euge!* EP. *ea jam domi est pro illa.* ST. *teneo.*
EP. *nunc auctorem*
Dedit mihi ad hanc rem Apœcidem, is apud forum manet me:
Quasi quoi emeret, caveat. ST. *haud male.* EP. *jam ipse cautor captu'st.*
Scal. quasi quæ emeret.
Ipse in meo collo tuus pater cruminam collocavit.
Is adornat, adveniens domi extemplo ut maritus fias.
ST. *Uno persuadebit modo, si illam, quæ adducta est mecum,*
Mihi ademsit Orcus. EP. *nunc ego hanc astutiam institui.*
Deveniam ad lenonem domum egomet solus. eum ego docebo,

hæd raro vocant veteres Christiani) ita à pera, *pericida*, qui peram exenterat, evacuat, & sic quasi occidit. Neque sic petibit Plauto, quem captat, jocus. qui est & manet in ambiguo vocum, *paricidæ*, & *pericidæ*. Boxhorn. *Perenticidam* recte se habet, & melius versui convenit quam *pericidam*. Præterea omnes libri ita legunt. Cogitandum est Plautum multa talia fingere sine ulla analogia & ratione. Satis illi fuit quod vulgus intelligere posset nomen illud à *pera* factum esse, & lusisse auctorem in ambiguo vocum *parenticidæ*, & *perenticidæ*. Salmas.

15. *Peratim ductare.*] Mallem ego *peratim ductitare:* ut significaverit Epidicus, nihil curare se vulgo usitata *Dicendi genera, aut protrita vocabula rerum*, in quibus est illud, quod servi non nauci protinus Triumphum se commeruisse, vel saltem *Ovatione* dignos deputant, si forte herum suum *peratim*, id est, perpauxilli argenti modo, & quantilli *peræ* unius laxitas sit capax, defraudaverint. Etenim sic, *Ductitare*, expono: quasi dicas, argento circumducere. Suspicorque omnem sententiæ istiusce argutiolam in duobus adverbiis illis, *Peratim* & *Follitim*, hoc est, in modi sive mensuræ ejus differentia, quanta inter *peram* & *follem* est, consistere. *Douz.*

21. *Ea jam domi est pro illa.*] Miratur Dissaldeus, quomodo puella dicatur domi esse, quam primum in ædes ait intromitti scena sequente: & multa molitur corrigendo. Sed hæc verba sunt accipienda de altera fidicina, quam prius amaverat Stratippocles, quæ introducta erat pro filia. Et forte sic Plautus scripsit: *pro filia*, inquam; Nam testatur Gruterus istud esse quidem in Cam. sed manu secunda. Alii codices *pelia* vel *pellia*. Gron.

23. *Quasi quoi emeret, caveat.*] Quasi caveat ei, cui emeret, nempe Periphani. *Caveat*, id est, satis accipiat à lenone prædibus & prædiis. *Lambin.*

Si qui ad eum adveniant, ut sibi datum esse argentum dicat
Pro fidicinâ. argenti minas se habere quinquaginta.
Quippe ego qui nudiustertius meis manibus dinumeravi
Pro illâ tuâ amicâ, quam pater suam filiam esse retur.
Ibi leno sceleratum caput suum imprudens alligabit,
Quasi pro illa argentum acceperit, quæ tecum adducta nunc est.
CH. *VORSUTIOR es, quam rota figularis.* EP. *jam ego parabo*
Aliquam dolosam fidicinam, nummo conducta quæ sit:
Quæ se emptam simulet, quæ senes duo docta ludificetur.
Eam ducet simul Apœcides ad tuum patrem. ST. *ut parate!* *Acid.* ut peritè.
EP. *Eam permeditatam meis dolis, astutiisque onustam* *Dous.* præmeditatam.
Mittam. sed nimis longum loquor: diu me estis demorati.
Hæc scitis jam, ut futura sint. abeo. ST. *bene ambulato.*
CH. *Nimis doctus ille est ad malefaciendum.* ST. *me quidem certo*
Servavit consiliis suis. CH. *abeamus intro hinc ad me.*
ST. *Atque aliquanto lubentius quam abs te sum egressus intus.*
Virtute atque auspicio Epidici cum prædâ in castra redeo.

30. *Minas se habere quinquaginta.*] Atqui de *triginta* tantum constat ex ult. Scena. Quærit *Acidalius* colorem & velum, quo tegat œconomiæ hunc errorem: sed utrum invenerit nescio. Dicamus interea, Epidicum vernili ingenio & jactantia summam apud alios verbis exaggerasse: quod solet fieri.

36. *Dolosam.*] Falsam, & aliam ab ea, quæ jam domi est: non illam, quam se empturum putat senex. *Lambin.*

37. *Docta.*] A me fallaciis instructam. Terent. Eun. *perdocta est probe.*

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

PERIPHANES, APOECIDES, SERVUS.

NON ORIS CAUSSA *modo homines æquom fuit*
Sibi habere speculum, ubi os contemplarent suum:

1. NON *oris caussa.*] Seneca nat. Q. 1. 17. *Inventa sunt specula, ut homo ipse se nosceret. Multa ex hoc consecuta: primo sui notitia: deinde & ad quædam consilium. Formosus, ut vitaret infamiam; deformis, ut sciret redimendum esse virtutibus, quicquid corpori deesset; juvenis, ut flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discendi, &c.*

Sed qui perspicere possent cor sapientiæ,
Igitur perspicere ut possint cordis copiam. Add. vers. 12, facit 4.
Ubi id inspexissent, cogitarent postea,
Vitam ut vixissent olim in adolescentia.
Vel quasi egomet, qui dum filii caussâ cœperam
Ego me excruciare animi, quasi quid filius
Meus deliquisset med erga: aut quasi non plurimum
Malefacta mea essent solida, in adolescentiâ
Profecto DELIRAMUS interdum senes.
Fuit conducibile hoc quidem meâ sententiâ.
Sed meus sodalis it cum prædâ Apœcides.
Venire salvom mercatorem gaudeo.
Quid fit? AP. *dii deæque te adjuvant.* PE. *omen placet.*
AP. *Quoi omini omnes suppetunt res prosperæ.*
Sed tu hanc intro jubeas abduci. PE. *heus foras*
Exite huc aliquis. duce istam intro mulierem,
Atque audin'? SER. *quid vis?* PE. *cave siris cum filiâ*
Mea copulari hanc; neque conspicere: jam tenes?
In ædiculam istanc seorsum concludi volo.
DIVORTUNT mores virgini longe ac lupæ.
AP. *Docte & sapienter dicis. NON NIMIS potest*
Pudicitiam quisquam suæ servare filiæ.
Edepol næ istam tempore gnato tuo

di, & fortia audendi; senex, ut indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, nosmetipsos videndi.

3. *Perspicere possent cor sapientiæ.*] Lege: *sed qui perspicere possint cordis copiam, Igitur perspicere ut possint cor sapientiæ.* Scriv. *Cor sapientiæ.*] Ab interpunctione laborat locus. Scribendum: *sed qui perspicere possent cor, sapientiæ, Igitur perspicere,* Et intelligendum ex superioribus: *sapientiæ habendum speculum fuit; igitur,* id est, ea causa vel gratia, *ut perspicere possent cordis copiam*, sive quid sapientiæ habuerat in corde, Vid. 3. Observ. 29. *Gronov.*

7. *Vel quasi.*] Id est, αὐτίκα: exempli caussa; Ut ego ipse, qui, &c. *Quasi*, pro *quemadmodum*. Taubm.

10. *Solida.*] Istud *solida*, converti debet ad *malefacta*. Sic Seneca alibi, *solidam* vocat *nequitiam*, quæ radices egit. *Gruter.*

12. *Fuit conducibile.*] Scil. tale speculum habere.

13. *Cum præda.*] Venit cum fidicina filio erepta. Ita quidem senes arbitrantur; sed falso. *Lambin.*

19. *Siris.*] Pro *siveris* à sino. *T.*

25. *Tempore.*] Tempestive ante filium sumus mercati, J. Gulielm. verisim. lib. 2. 19. *Temperi*, idem quod oportune,

Sumus præmercati. PE. *quid jam?* AP. *quia dixit mihi*
Jamdudum se alium tuum vidisse hîc filium.
PE. *Hanc edepol rem apparabat.* AP. *plane hercle hoc quidem est.*
Næ tu habes servom graphicum, & quantivis precii!
Non caru'st auro contra. ut ille fidicinam
Fecit nescire prorsus, se esse emptam tibi!
Ita ridibundam atque hilaram huc adduxit simul. Scal. illam ridib. &c.
PE. *Mirum, hoc, quî potuit fieri?* AP. *te pro filio*
Facturum dixit rem esse divinam domi,
Quia Thebis salvos redierit. PE. *recte institit.* Lamb. rectam institit. sc. viam.
AP. *Immo ipsus illi dixit, conductam esse eam,*
Quæ hîc administraret ad rem divinam tibi,
Facturum hoc dixit, rem esse divinam tibi domi.
Ego illic me autem sic assimulabam quasi
Stolidum, cum bardum me faciebam. PE. *immo ita decet.*
AP. *Res magna amici apud forum agitur. ei volo*
Ire advocatus. PE. *at quæso, ubi erit otium,*
Revortere ad me extemplo. AP. *continuo hîc ero.*
PE. *NIHIL HOMINI amico est opportuno amicius:*
Sine tuo labore, quod velis, actum est tamen.
Ego si allegassem aliquem ad hoc negotium

tempestive: idemque efferebant *tempore*, ut *heri*, *here*, luci, luce. V. N. Pers. act. 5. 1.

29. *Graphicum.*] *Graphicus*, ad unguem factus, ut *Horat.* venustus scitoque ingenio, & quasi pictoris manu expolitus. γράφειν, pingere: γραφὶς, stilus, penicillus. *Scalig.*

30. *Non caru'st auro contra.*] *Venire contra aurum*, est magno venire. ita enim veteres semper fere dicebant, metaphora à lance momentanea, in qua appendebatur æs, nam quod præponderat, id *contra* esse, hoc est, ἀντίῤῥοπον dicebant. Inde *æs contrarium* vocabant *æs grave*, auctore Festo: scilicet ἀντίῤῥοπον. *Scaliger.*

36. *Ipsus illi.*] Epidicus fidicinæ.

40. *Stolidum.*] *Stolidi* vocantur non tam stulti & excordes, quam tetri & molesti, illepidi, quos Gr. μοχθηροὺς καὶ φορτικοὺς dicunt: Ter. Scaurus. *Bardus à tarditate ingenii: à Græco, quod illi tardos* βραδεῖς *appellant*, auct. Festo. Videtur translatum verbum à re rustica. *Stolones* enim vocant agricolæ in arboribus fructificationem inutilem, inquit *Plin.* 1. cap. 1.

42. *Advocatus.*] *Qui defendit alterum in judicio, aut Patronus dicitur, si orator est: aut Advocatus, si aut jus suggerit, aut præsentiam suam commodat amico: aut Cognitor, si præsentis causam novit, & sic tuetur, ut suam.* Asconius.

Minus hominem doctum, minusque ad hanc rem callidum,
Os sublitum esset. itaque me albis dentibus
Meus derideret filius meritissumo.
Atque hæc STULTITIA'st me illi vitio vortere,
Egomet quod factitavi in adolescentiâ:
Quom militabam, pugnis memorandis meis
Eradicabam hominum aureis, quando occœperam.
Sed hic quis est, quem huc advenientem conspicor,
Suam qui undantem chlamydem quassando facit?

48. *Albis dentibus.*] Significatur cachinnatio, & risus effusior; in quo dentes denudantur. *Camer.*

52. *Pugnis memorandis meis.*] Sic omnes scripti. Scioppius *memorandus*, quia apud Appulejum invenit, *dolo memorando*. Sed aliter Appulejus, aliter Plautus eo verbo utuntur. Nam *pugnis memorandis meis* est pugnas meas commemorando. Persa 1. 1. *ita fio miser quærendo argento mutuo.* Sic Cicero & Livius passim. *Gronov.*

53. *Eradicabam.*] Ita *Horat.* in Arte, de odioso recitatore: *tenet occiditque legendo.*

55. *Undantem chlamydem.*] Habitum incessumque gloriosi, nimis pol graphice expressit: ab Afranio item adumbratum, in Pompa, *Tene tu; in medio nemo est: magnifice volo fluctuatim ire ad illum.* ubi *fluctuatim* pro *jactanter & solute* sumptum exponitur à Nonio. *Vestis undans* hic est, quæ in incessu crispatur, præsertim dum succussatur corpus. qua ratione *undantes habenas* dixit Virgil. 12. Æn. vs. 471. quasi undatim crispantes, dum ab auriga commoventur. *H. Jun.* Contra de incessu modesto ac minime superfluo perelegantia sunt illa Petronii; *Quo oculorum mollis illa petulantia? quo incessus tute compositus, & ne vestigia quidem pedum extra mensuram aberrantia, &c.* Seneca Nat. Q. l. 7. 31. *Tenero & molli incessu suspendimus gradum.* VVouvverius.

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

MILES, PERIPHANES, FIDICINA.

CAve præterbitas ullas ædes, quin roges,
Senex ubi habitat Periphanes Platenius.
Incertus tuum cave ad me retuleris pedem.
PE. *Adolescens, si istunc hominem, quem tu quæritas,*
Tibi commonstrasso, ecquam abs te inibo gratiam?
MI. *Virtute belli armatus promerui, ut mihi*
Omnes mortales deceat agere gratias.

1. *CAve.*] Servum suum anteambulonem alloquitur miles. *Boxhorn.*

2. *Platenius.*] Non dubitamus nomen illud populi corruptum esse, itaque rescribendum: *Senex ubi habitat Periphanes Plothenius.* *Plothenius* est Πλωθεεὺς ex Egeïde tribu. Stephanus: Πλωθειά, δῆμος Αἰγηΐδος φυλῆς. ὁ δημότης, Πλωθειεὺς καὶ Πλωθεύς. *Petitus.*

PE. *Non repperisti, adolescens, tranquillum locum,*
Ubi tuas virtutes explices, ut postulas.
Nam STRENVIORI deterior si prædicat
Suas pugnas, de illius ore fiunt sordida.
Sed istum quem quæris Periphanem Platenium,
Ego sum, si quid vis. MI. *nempe quem in adolescentiâ*
Memorant apud reges, armis, arte duellicâ
Divitias magnas indeptum? PE. *immo si audias*
Meas pugnas, fugias manibus demissis domum.
MI. *Pol ego magis unum quæro, meas quoi prædicem,*
Quam illum qui memoret suas mihi. PE. *hîc non est locus.*
Quin tu alium quæras, quoi centones farcias.
MI. *Animum advorte, ut, quod ego ad te venio, intellegas.*
Meam amicam audivi te esse mercatum. PE. *attate!*
Nunc demum scio ego hunc, qui sit; quem dudum Epidicus
Mihi prædicavit militem. adolescens, ita'st
Ut dicis. emi. MI. *volo te verbis pauculis,*
Si tibi molestum non est. PE. *non edepol scio.*
Molestum non est, nisi dicis quid velis.

8. *Tranquillum locum.*] Captant vocabulum *tranquillum* & tanquam rem arcanam proferunt Periphanem manu vel de gloria certare malle. Sane τὸ *tranquillum* eleganter & non trito more pro commodo, vacuo, nihil ubi sit impedimenti, ubi non obloquntor. Sed certamen, quod minatur juxta ignavus & gloriarum plenus ad ignavum & gloriarum plenum, omne est verborum, non manus, ideo *de illius ore fiunt sordidæ*; nimirum dum alter contra majores explicat. Hæc est tempestas, quæ ostentatori tranquillum non sinat: nil majus aut gravius. *Gronovius.*

16. *Manibus demissis.*] *Fugere demissis manibus*, est contentissimo cursu fugere: nam tales solent manus dimittere & jactare: quod Græci dicunt παρασείειν τὰς χεῖρας. Aristoteli est φεύγειν παρασεσεισμένως. Contentius enim currimus, manus demissas habentes, & circum latera jactantes. *Casaub.*

19. *Cui centones farcias.*] Assentior iis, qui voluerunt *farcias*, vel ob Lucilii locum, *farcinatorem esse summum, suere centonem optime.* Suuntur & *farciuntur* centones, non *farciuntur*. Isidor. I. Orig. 38. *Centones apud Grammaticos vocari solent, qui de carminibus Homeri vel Virgilii ad propria opera, more centonario, ex multis hinc inde compositis in unum farciuntur corpus ad facultatem cujusque materiæ.* Quæ ille descripsit ex Tertulliano de præscriptionibus cap. 39. *Homerocentones etiam vocari solent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde compositis in unum farciunt corpus. Et utique fecundior, divina literatura ad facultatem cujusque materiæ.* Gronovius.

26. *Molestum non est nisi dicis.*] Sic Codex unicus, & explicat Gruterus: molesta non erit oratio, si dixeris quæ ego velim;

MI. *Mihi illam ut tramittas: argentum accipias.*
PE. *Habeas.* MI. *nam quid ego apud te parcam proloqui?*
Ego illam hodie volo facere libertam meam,
Mihi concubina quæ sit. PE. *te absolvam brevi:*
Argenti quinquaginta mihi illa empta est minis.
Si sexaginta mihi denumerantur minæ,
Tuas possidebit mulier faxo ferias:
Atque ita profecto, ut eam ex hoc exoneres agro.

velim; sin quæ tu velis, erit molesta. Camerarius, *mihi si dicis.* Douza, *nisi dicis quid velim.* Gulielmius, *Non. ædepol scio. Molestum non est mihi, si dicis.* Dissaldeus: *scio molestum non esse.* Post omnes velim: *Non ædepol scio, Molestumne sit, nisi dicis quid velis.* Haud possum tibi dicere, molestumne sit futurum an non, nisi prius loquentem audiero. Præ se fert enim, se nec scire nec divinare, quid miles esset dicturus, etsi satis suspicabatur. *Gron.*

28. *Habeas.*] Nulla hic opus mutatione, quam vult Dissaldeus. Nondum quidem Periphani de pretio cum milite convenerat; nihilominus subintelligitur. Habeas, inquit, illam, ubi mihi pro illâ, quæ empta mihi est quinquaginta minis, argentum solveris. *Boxh.*

33. *Possidebit mulier faxo ferias.*] Miles dixerat; se fidicinam facere velle libertam suam. Periphanes respondet; mulierem possessuram militis ferias, si pro eâ, ut oportet, satisfecerit. *Feriæ* hic sunt, quas herus servæ facit, eâ libertate donatâ. Sed & addit Periphanes futurum id ea lege, si miles ex agro Attico fidicinam *exoneret*, id est, alio evehat. Metuebat enim Periphanes, ne fidicinæ in Attica manentis amoribus filius perderetur. *Feriæ* dicuntur, remissio laboris. Ita induciæ, *belli feriæ. Possidebit ferias tuas*, quas tu illi facies, libertate donatæ, à servili opere & labore immuni. *Boxhorn.* Legendum, *Tuas residebit mulier faxo ferias*, id est, tibi mulier feriabitur, tibi cessabit, tuas ferias celebrabit. *Residere ferias* dicebant pro feriari, quia resides manebant per feriarum tempus, nec quicquam operis faciebant. Idem Plautus in Capteiv. act. 3. scen. 1. *Venter gutturque resident esuriales ferias.* Citant ad eum locum interpretes locum ex Cicerone lib. 2. De Legibus, qui vulgo corruptissimus est. Sic enim legitur, *Denicales feriæ, quia residentur mortuo.* Immo scribendum, *Nec vero tam denicales quæ à nece appellatæ sunt, quia residentur mortuis.* In sequenti versu apud Plautum scribi quoque debet, *atque ita profecto, ut eam ex hoc exoneres sacro*, pro agro. Sacra semper cum feriis, & feriæ cum re sacra quæ in his fiebat. Cum igitur dixisset, si sibi sexaginta à milite denumerarentur minæ, futurum ut ea mulier quam petebat, ejus ferias resideret: addit, atque ita quidem ut exoneraret eam ex hoc sacro, id est, ex sacro senis; cum non amplius ejus residere deberet ferias, sed militis cui dabatur, ut eum coleret. Dabis, inquit, mihi pro ea sexaginta minas, ut tuas residere possit ferias, & meo sacro liberetur. *Tuas residebit ferias*, id est, tua erit; & de feriis intelligit privatis, quæ à solis domesticis celebrabantur, ut erant dies natales, denicales, & aliæ. Festus: *Privatæ feriæ vocantur, sacrorum propriorum, velut dies natales, operationes, denicales.* Quæ igitur alicujus residet privatas ferias, ejus est propria & domestica, vel ancilla. Inde explicandus ille versus. *Salmas.*

34. *Ut eam ex hoc exoneres.*] Q. d. meam domum edaci & inutili muliere, tanquam onere leves. Vel *agrum* accipe, pro tota terra Attica; & est hypallage, pro hunc agrum ea exoneres. *Lamb.*

Mi. Estne empta mihi hæc? Pe. istis legibus habeas licet.
Mi. Conciliavisti pulchre. Pe. heus, foras educite,
Quam introduxistis fidicinam. atque etiam fides,
Ei quæ accessere, tibi addam dono gratiis.
Age, accipe hanc sis. Mi. quæ intemperiæ te tenent?
Quas tu mihi tenebras cudis? quin tu fidicinam Scal. tenebras trudis.
Produci intus jubes. Pe. hæc ergo est fidicina.
Hic alia nulla'st. Mi. non mihi nugari potes.
Quin tu huc producis fidicinam Acropolistidem?
Pe. Hæc, inquam, est. Mi. non hæc, inquam, est: non novisse me
Meam rere amicam posse? Pe. hanc, inquam, filius
Meus deperibat fidicinam. Mi. hæc non est ea.
Pe. Quid? non est? Mi. non est. Pe. unde hæc igitur gentium est?
Equidem hercle argentum pro hac dedi. Mi. stulte datum
Reor, atque peccatum largiter. Pe. immo hæc ea'st,
Nam servom misi, qui sectari solet meum
Gnatum. ipse hanc emit fidicinam. Mi. hem! istic homo
Articulatim te concidit; senex, tuus
Servos. Pe. quid? concidit. Mi. nihil: *sic suspicio'st.* Heins. mihi sic suspicio est.
Nam pro fidicina hæc supposita est tibi.
Senex, tibi os est sublitum plane & probe.
Pe. Ego illam requiram jam, ubi ubi est. bellator, vale,
Euge: frugi Epidice, frugi es: pugnâsti. homo es,
Qui me emunxisti mucidum, minimi preti.
Mercatus te hodie est de lenone Apœcides?

36. *Conciliavisti pulchre.*] *Bene, ac pulchre conciliare*, est vili emere: contra *Male conciliare*, care & magno pretio. Omnis enim conventio est conciliatio. *Donatus.*

37. *Fides.*] Citharam.

53. *Nihil: sic suspicio est.*] Sic quidem Langianus. Sed Cam. & Pall. τὸ *nihil* ignorant: ignorat & ille, qui Boxhornii fuit. Nec ullus huic voci hic usus est. Quin & videtur ex personæ vocabulo *Mil.* nata. Taubmanno suum os & hypocrisin remittimus. *Gronovius.*

58. *Qui me emunxisti.*] Metaphora servilis & jocosa. Græcis ἀπομύττειν. Me, tanquam puerulum, cujus nasus mucoris plenus, omnisque consilii expers est, delusum argento spoliasti. Phorm. act. 4. sc. 4. *Emunxi argento senes.* Lamb.

66. *Athenis*

Ebodum. Fi. *ego istunc hominem nunquam audivi ante hunc diem,*
Neque me quidem emere quisquam ullâ pecuniâ
Potuit: plus jam sum libera quinquennium.
Pe. *Quid tibi negotii est mea domi igitur?* Fi. *audies.*
Conducta veni, ut fidibus cantarem seni,
Dum rem divinam faceret. Pe. *fateor me omnium*
Hominum esse Athenis Atticis minimi preti.
Sed tu novistin' fidicinam Acropolistidem?
Fi. *Tam facile, quam me.* Pe. *ubi habitat?* Fi. *postquam libera'st, ubi*
Habitet dum, incerto scio. Pe. *eho! ain'? quis eam liberaverit,*
Volo scire, si scis. Fi. *id quod audivi audies.*
Stratippoclem audivi Periphani filium
Absentem curavisse ut fieret libera.
Pe. *Perii hercle! si isthæc vera sunt planissume,*
Meum exenteravit Epidicus marsupium.
Fi. *Hæc sic audivi: nunquid me vis cæterum?*
Pe *Malo cruciatu ut pereas, atque abeas cito.*
Fi. *Fides non reddis?* Pe. *neque fides, neque tibias.*
Propera igitur fugere hinc, si te dii amant. Fi. *abiero.*
Flagitio cum majore post reddes tamen.
Pe. *Quid nunc? qui in tantis positus sum sententiis,*

66. *Athenis Atticis.*] Ut distinguat ab aliis Athenis, quarum quinque aut sex recenset *Stephanus.*

79. *Flagitio.*] Id est, efflagitatione, convitio seu pipulo potius, & quidem muliebri: non, dedecore; ut vult Monstroliensis. *Douza.* V. N. Merc. act. 2. 3. & in primis Curc. act. 3.

80. *In tantis positus sum sententiis.*] In sex septem interpretationibus, quas afferunt, nulla vera. *Poni in sententia* est præscribi sententiæ auctorem. Solebant autem psephismatibus & decretis liberarum civitatum præponi nomina illorum, qui eorum auctores fuerant. Inde apud Demosthenem: Επὶ ἄρχοντος Μνησιφίλου, Εκατομβαιῶνος ἔνῃ καὶ νέᾳ, φυλῆς πρυτανευούσης Πανδιονίδος, Δημοσθένης Παιανιεὺς εἶπεν. Et rursus: Πρυτανείᾳ φυλῆς Ἱπποθοωντίδος, Ἀριστοφῶν Κολυττεὺς προέδρος εἶπεν. Hinc illud apud Gellium 18.3. *Quod si proba ista hæc & honesta sententia est, quæso vos, non sinamus eandem dehonestari turpissimi auctoris contagio.* Vide reliqua & nostrum quartum Observationum. Est ergo, *qui in tantis positus sum sententiis*, cujus in sententiam toties populi psephisma factum & nomen meum præscriptum habuit. *Gronovius.*

Eumne ego sinam impune? immo etiamsi alterum
Tantum perdundum est, perdam potius, quam sinam
Me impune irrisum esse habitum, depeculatum eis.
Sic data esse verba præsenti palam!
Atque me minoris facio præ illo, qui omnium
Legum atque jurium fictor, conditor cluet.
Is etiam sese sapere memorat; MALLEUM
*Sapientiorem * * manubrio.*

85. *Atque me minoris.*] Suspicari possumus, hæc ex alicujus priorum Poëtarum fabula quapiam, jocose inserta à Plauto. *Camer.*

86. *Fictor, conditor.*] *Juris conditores*, dici Jurisconsultos, quibus auctoritas à Principe data erat jura condendi, obviam satis est. Credo tamen ita ambigue id prolatum à Periphane ut *conditor* penult. longa intelligi posset, respectu ad *jurium* notionem vulgarem. In eadem ambiguitate videtur lusisse & Arnob. l. 7. *Cupientes addiscere, quid cum pultibus Deo sit, quid cum libis, quid diversis cum farribus confectionis jure multiplici atque impensarum varietate conditis.* Douz.

88. *Sapientiorem * * manubrio.*] Lacuna potest variis modis repleri, sed sensus idem erit, qui ex lectione Lambini efficitur, quem satis probo. Posset enim legi, *Malleum, Sapientiorem quasi dicas manubrio.* Scribitur in antiquis editionibus; *Malleum sapientior ut est male hærens .... manubrium.* Si hæc vetus lectio, ex ea optima & elegantissima posset elici sententia, scribendo:

Is etiam sese sapere memorat, malleo
Sapientius ut sit male hærens manubrium.

Ille vero, inquit, cum adeo sit fungus ac stupidus, etiam sese sapere prædicat, ut si manubrium, male hærens, diceret se malleo sapientius. Manubrium quidem sapientius malleo, quia sine manubrio inutilis malleus. Et potest jactare manubrium se magis sapere quam malleum. Sed male hærens manubrium incommodum est atque inutile, ac falso id jactat quod sit sapentius malleo. Talis erat ille senex, qui se sapere memorabat, cum à servo delusus esset. *Salmasius. Malleum sapientiorem manubrio.*] Vix est, ut hic aliquid supplendum existimem, nisi ab ingenio prudentis lectoris. Absque menda aut vitio ullo accipio proverbium in duos æque stolidos & stultos, quorum alter nimio plus sibi sapere videtur. Nam & malleus & manubrium, sapiunt tantundem, id est, ambo nihil. Et, ut alia sunt ruri, alia in foro nata, sic hoc videtur ab officina exiisse, & inter operas fabriles initium habuisse. Nihil facilius & propius, quam ut verba Plauti, ut nunc sunt, accipiamus prorsus quasi essent: *Is etiam sese sapere memorat, quod est perinde, quasi dicas Malleum sapientiorem manubrio.* Gronovius.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

PHILIPPA, PERIPHANES.

SI quid est homini miseriarum, quod miserescat, miser ex animo est. Dou. misera ex animo id, &c.

1. *MIser ex animo.*] *Miser* subintelligitur *homo*, quod ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetendum. Sic ergo legendum; *Si quid est homini miseriarum, quod miserescat miser ex animo. Id ego experior.* Si quid miseriarum homini eveniat, quare ex animo do-

Id ego experior, quoi multa in unum locum confluunt, quæ meum
Pectus pulsam simul: multiplex ærumna me exercitam habet: paupertas,
Pavor territat mentem animi, neque ubi meas collocem spes,
Habeo usquam munitum locum. ita gnata mea hostium est potita:
Neque ea nunc ubi sit nescio. PE. *quis illæc est mulier, timido*
Pectore peregre adveniens, quæ ipsa se miseratur? PH. *in his dictus est*
Locis habere mihi Periphanes. PE. *me nominat hæc: credo ego*
Illi hospitio usus invenit. PH. *pervelim mercedem dare* *Scal. usus venit.*
Qui monstret eum mihi hominem, aut ubi habitet. *Lev. ubi ille habet.* PE. *noscito ego hanc.*

mo doleat, id ego experior. Hæc scripseram, cum in Codice MS. Salmasiano nostroque τὸ *est*, quod in vulgatis repetitum hoc versiculo legitur, abesse deprehendi. Et abesse debet, à sciolo repetitum. *Boxh. Si quid est homini miseriarum.*] Alterum *Est* sane ignorant scripti, non tamen posterius, sed prius. Sic enim omnes: *Si quid homini miseriarum.* etiam ille, in quo se id abesse scribunt deprehendisse: sic & Palatini. Sed quomodo interpretantur *miserescat*, doleat? Immo *miseresco* est misereor: *miseresco tui* & *miserescit me tui* est misereor tui & miseret me tui. Sic Terentius & Virgilius loquuntur. Ergo scribendum: *Si quid homini miseriarum, quod miserescat miseri ex animo, est, Id ego experior.* Sensus ob quod miserescat vel misereat homines istius miseri ex animo: quo is miser moreatur misericordiam. Postremum, ut in Sticho: *Credo ego miseram fuisse Penelopam Soror ex animo.* Truculent. 2.3. *Ut miseræ matres sollicitæque ex animo sunt.* Gronovius.

4. *Mentem animi.*] Præstantissimam & intimam animi partem. ὡς ἐν σώματι ὄψις, ὕτω νοῦς ἐν ψυχῇ. inquit *Aristot.* Hæc autem sæpissime ita conjuncta à bonis scriptoribus leguntur:

— *animi vix mente videtur.*

Catullus:

Mens animi tantis fluctuat ipsa malis.

Passerat.

5. *Hostium est potita.*] Capta est ab hostibus, ita vers. abhinc 30. item Capt. act. 1. 1. ubi notas vide. ita, *potiri herorum*, est in herorum potestatem venire. *Potiri mali*, pro opprimi à malo, & in ejus tanquam potestatem venire, dixisse Terent. Phorm. act. 3. 1. J. Guilielm. docet.

7. *Ipsa se miseratur.*] Miseram se misere ac dolenter prædicat sive lamentatur. V. N. Rud. act. 1. 3.

9. *Illi hospitio usus.*] Nihil mutandum in hoc versu, sed sola interpunctione adhibita sanandus, hoc modo: *Credo ego, illi hospitio usus. invenit.* Nominaverat Periphanem mulier peregrina priusquam eum videret. Dicit Periphanes, huic mulieri ut opinor, hospitio usus, id est, opus est. Et per ironiam addit, *invenit.* Videtur, inquit, hospitium hæc quærere, & meo velle uti cum me nominet. Invenit hospitium quo opus habet. Sed ironice hæc dicit, invenit scil. id quo usus illi est hospitium. *Salm.*

Nam videor, nescio ubi, me vidisse prius. estne ea an non
Est, quam animus retur meus? PH. *Dî boni! visitavi antidhac.*
PE. *Certe ea est, quam in Epidauro pauperculam memini comprimere.*
PH. *Plane hic ille est, qui mihi in Epidauro primus pudicitiam*
Pepulit. PE. *quæ meo compressu peperit filiam, quam domi*
Nunc habeo. PH. *quid si adeam?* PE. *haud scio an congrediar, si hac ea est.*
PH. *Sin est is homo, sicut anni multi me dubiam dant.* PE. *longa*
Dies meum incertat animum. sin ea est, quam incerto autumo, hanc
Congrediar astu. PH. *muliebris adhibenda mihi malitia nunc est.*
PE. *Compellabo.* PH. *orationis aciem contra conferam.*
PE. *Salva sis.* PH. *salutem accipio mihi & meis.* PE. *quid caterum?*
PH. *Salvos sis: quod credidisti, reddo.* PE. *haud accuso fidem.*
Novin' ego te? PH. *si ego te novi, animum inducam uti noveris.*
PE. *Ubi te visitavi?* PH. *inique injurius.* PE. *quid jam?* PH. *quia*
Tuæ memoriæ interpretari me æquom censes. PE. *commode*
Fabulata es. PH. *mira memoras.* PE. *hem, istuc rectius.*
Meministin'? PH. *memini id.* PE. *in Epidauro.* PH. *ah, guttulâ*
Pectus ardens mihi aspersisti. PE. *virgini pauperculæ,*
Tuæque matri me levare paupertatem. PH. *tun' is es,*
Qui per voluptatem tuam in me ærumnam obsevisti gravem?

14. *Pudicitiam pepulit.*] Id est, virginitatem mihi eripuit. Livius: *Expugnavit decus muliebre.* quod Apul. *interficere virginitatem*, dixit. *Taub.*

22. *Quod credidisti, reddo.*] Nempe *salutem*: quam abs te quasi creditam accepi. Bacchid. *Quin tu primum reddis salutem, quam dedi?*

25. *Interpretari.*] Interpretem fieri. *D.*

26. *Mira memoras.*] Scil. cum dicis, me scitè loqui: cum id à natura fœminarum absit. *Lamb.*

27. *Ah, guttula.*] Vide Adag. *Adspersisti aquam*, & not. Milit. act. 4. 8.

30. *Obsevisti gravem.*] V. N. Trucul. 2. 6. *Qui vim magni doloris per voluptatem tuam condidisti in corpus, &c.* Eleganter & honeste solent veteres agriculturæ

PE. Ego sum. salve. PH. salva sum, quia te esse salvom sentio.
PE. Cedo manum. PH. accipe. ærumnosam & miseriarum compotem
Mulierem retines. PE. quid est, quod voltus te turbat tuus?
PH. Filiam, quam ex te suscepi. PE. quid eam? PH. eductam perdidi.
Hostium est potita. PE. habe animum lenem, & tranquillum face:
Domi meæ eccam salvam & sanam: nam postquam audivi ilico
Ex meo servo illam esse captivam, continuo argentum dedi
Ut emeretur. ille eam rem adeo sobrie & frugaliter
Accuravit, ut alias res est impense improbus.
PH. Fac videam, si me vis. PE. eho Canthara statim jube
Acropolistidem prodire filiam ante ædes meam,

culturæ vocabula transferre ad rem voluptatum. de quo dicit Asin. act. 5. 2. Amphit. act. 2. 2. & alibi.

32. *Compotem.*] Id est, plenam.

33. *Quid est quod voltus te turbat.*] Princeps codicum, *quod dmitus:* unde plerique posteriores librarii fecerunt, *quod digitus*, frustra arreptum & explicatum viris doctis: quum non aliud id significet quam *quod voltus*, ut vidit Gruterus. Sed præterea scribendum suspicor; *quod voltus se turbat tuus.* Gronovius.

38. *Ille eam rem, &c.*] In omnibus libris, nisi quos *Lamb.* & *Dous.* depravarunt, est:

—— Meus servus eam rem sobrie & frugaliter
Accuravit, ut alias res ille est impense improbus.

Alias res τὰ ἄλλα, cæterum, sive quod ad cæterum attinet, cætera, ad cætera: pro quo simpliciter dici poterat, *alias*, quod vulgo perperam pro adverbio habetur. *Schopp.*

41. *Acropolistidem prodire.*] Camerarius censet hoc non oportere esse nomen filiæ Periphanis, quum sit fidicinæ alterius, amicæ Stratippoclis: & suspicatur legendum *Telestidem* vel *Acrotelestidem.* Cui multis verbis, nulla ratione, repugnat Lambinus. Acropolistis vocabatur fidicina, quam prius amaverat Stratippocles, & nunc ab eo fastiditam paullo ante petebat miles ab sene, qui eam filiam putabat: quod non nesciebat Camerarius. Eodem nomine apud mangonem vel venditorem erat appellata, quam nunc amabat Stratippocles, & mox esse cognoscit sororem suam. Eodemque nomine putabat esse Periphanes fidicinam ab Epidico conductam, quam jusserat emi senex pro amici filia. Unde tot Acropolistides? Quid affert momenti ad rem idem tribus personis attributum nomen? Deinde ubi agnoscitur ab Epidico Periphanis filia, act. 5. sc. 1. vs. 30. constanter omnes omnino scripti codices: *Telestidem.* Ergo non dubito, quin hic vera sit altera Camerarii suspicio, & *Telestidem* legendum, non *Acropolistidem.* Sed & liber optimus: *Eho istinc Canthara jube:* sine τῷ *statim.* Scribe *eho, istinc, Canthara, jube Foras Telestidem prodire filiam ante ædis meam.* Præcedenti quoque versu delevimus τὸ *vivere*, quod in nullo est scriptorum. sufficit: *Fac videam si me vis.* nempe vi-

Ut suam videat matrem. PH. *remigrat animus nunc demum mihi.*

pe videre salvam.. Vel etiam: *Eho, i statim Canthara.* Nam illud dictant & alii codices. Vossianus secundus: *cantari statim.* Vossianus tertius & Junianus: *Canthara i statim.* Gronov.

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

FIDICINA, PERIPHANES, PHILIPPA.

Quid est, pater, quod me excivisti ante ædis? PE. *ut matrem tuam*
Videas, adeas, venienti des salutem atque osculum.
FI. *Quam meam matrem?* PE. *quæ exanimata exequitur aspectum tuum.*
PH. *Quis istæc est, quam tu osculum mihi ferre jubes?* PE. *tua filia.*
PH. *Haccine?* PE. *hæc.* PH. *egone osculum huic dem?* PE. *cur non, quæ ex te nata sit?*
PH. *Tu homo insanis.* PE. *egone?* PH. *tute.* PE. *cur?* PH *quia ego hanc quæ siet,*
Neque scio, neque novi, neque ego hanc oculis vidi ante hunc diem.
PE. *Scio quid erres, quia vestitum atque ornatum immutabilem*
Habet hæc. PH. *ALITER CATULI longe olent, aliter sues. nego*
Eam novisse, quæ sit. PE. *pro Deum atque hominum fidem!*
Quid? ego lenocinium facio? qui habeam alienos domi, *Mss. Lang. alienas domi.*

8. *Ornatum immutabilem.*] Sicut hærere hic non debebant interpretes, ita feriari potuissent correctorum manus. *Immutabilis* derivatur ab *immuto*, ubi *in* vim augendi habet. *Immutabilem* vero potius dixit, quam, *immutatum*; quia non tantum filiæ habitus & ornatus mutatus, sed & indies mutandus erat: cum olim, sicut & nostræ ætatis petulantia, vestitus ornatusque, præsertim fœminarum, certam formam, vel modum, ut nunc loquuntur, non haberet in quo consisteret. Sic venuste à Calpurnio Ecl. II. dicitur, *mutabilis arbor. Mutabilis induet arbor Ignotas frondes, & non genitalia poma.* Mutabilis arbor, quæ alienis frondibus & ramusculis subinde insertis aliter atque aliter comitur. *Boxhorn.*

9. *Aliter catuli, &c.*] Vult mater: quemadmodum nemo ambigit hæsitatque in hisce distinguendis bestiis; ita neque se dubitare hanc mulierem aliam esse à filia sua. *Taubman.*

Atque argentum egurgitem domo prorsum. quid tu, quæ patrem
Tuum vocas me, atque osculare? quid stas stupida? quid taces?
FI. *Quid loquar vis?* PE. *hæc negat se tuam esse matrem.* FI. *ne fuat,*
Si non volt. equidem hâc invitâ tamen ero matris filia.
Non me istanc cogere æquom est meam esse matrem, si ne volt.
PE. *Cur me igitur patrem vocabas?* FI. *tua istæc culpa est, non mea.*
Non patrem ego te nominem, ubi tu tuam me appelles filiam?
Hanc quoque etiam, si me appellet filiam, matrem vocem.
Negat hæc, filiam me suam esse, non ergo hæc mater mea est.
Postremo hæc mea culpa non est: quæ didici, dixi omnia.
Epidicus mihi magister fuit. PE. *perii! PLAUSTRUM perculi.*
FI. *Nunquid ego ibi peccavi?* PE. *Si hercle te unquam* audiyero *patrem*
Me vocare, vitam tuam ego interimam, pessuma. FI. *non voco.*
Ubi voles pater esse, ibi esto: ubi noles, ne fueris pater.
PH. *Quid? ob eam rem hanc emisti, quia tuam gnatam ratus? quibus*
De signis agnoscebas? PE. *nullis.* PH. *quare filiam*
Credidisti nostram? PE. *servos Epidicus dixit mihi.*
PH. *Quid si servo aliter visum est? non poteras novisse, obsecro?*
PE. *Quid ego? qui illam, ut primum vidi, nunquam vidi postea.*
PH. *Perii misera!* PE. *ne fle, mulier: intro abi, habeto animum bonum.*

22. *Plaustrum perculi.*] Id est, everti ac perturbavi rem, falsa emptione. Donatus rusticum ait Proverb. *Pæne plaustrum perculit:* ubi ait Eunucho servus, *Perculeris tu jam me*, id est, impellendo perturbaveris. Festus: *Plaustrum perculi dicebant antiqui ab eo, qui pede offensa plaustra perculit, id est, evertit. quod postea abiit in proverbium.* Camer. Accipiendum enim semper de eo, qui evertit ac perturbat rem. Verbum *Perculeris*, est, ut Grammatici loquuntur, potentiale: hoc est, *pæne perculisti.* ἤδη τετραχήλισας, ἤδη περιτρέψειας ἄν με. *Scalig.*

Plaustrum perculi.] Proverbium rusticum, cui originem dedit aliquis male sedulus & opera vehemente, qui plaustrum inæquale & altera rotarum in altiorem orbitam depressa inclinatum, veritus, ne in eam partem procumberet, subeundo tam immodice levavit, ut idem plaustrum in alterum latus everteret. Sic Periphanes queritur, se dum sustentare ac suffulcire rem, domumque cupit, tam prompte obnixeque egisse, ut eandem afflixerit. *Gronovius.*

Ego illam reperiam. PH. *hinc Athenis civis eam emit Atticus:*
Adolescentem equidem dicebant emisse. PE. *inveniam, tace:*
Abi modo intro, atque hanc asserva Circam, Solis filiam.
Ego relictis rebus Epidicum operam quærendo dabo:
Si invenio, exitiabilem ego illi faciam hunc, ut fiat diem.

34. *Circam.*] *Circam* interpretantur *veneficam*: nec vere, nec apte. Nemo scilicet homo patrem suum, nisi matris testimonio fidem habeat, agnoscere potest. Fatetur Telemachus Ὀδυσ. α. Quos autem Venus volgivaga & πάνδημος varie procreavit, iis nec mater ipsa certum patrem assignare potest. Sed evenit etiam, ut quis aliquando nec patrem noscat. Solem unicum certo sibi sciat parentem. Hominem enim à Sole & homine generari, Physici affirmant. Sic eleganter & acute lusit Comicus in nomine Circes, quæ Solis filia. itaque fidicinam Solis filiam nuncupavit: quia, ut Circe fingitur Sole prognata; ita hæc fidicina, quam & pater & mater nosse negabant, Solem sibi tantummodo parentem poterat nominare. *Rigalt.*

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

STRATIPPOCLES, EPIDICUS, DANISTA, VIRGO.

Male morigerus mihi est Danista, qui de me argentum non petit,
Neque illam adducit quæ empta ex præda est. sed eccum incedit Epidicus.
Quid illuc est, quod illi caperat frons severitudine?
EP. *Si undecim Deos præter sese secum adducat Juppiter,*

3. *Ui caperat frons severitudine?*] *Caperat* pro *capератur*, id est, rugis contrahitur, & asperatur. Tractum à caprorum frontibus crispis, auctore *Nonio.* Vel à cornuum caprinorum similitudine, ut *Festo* placet. Hinc *frons caperata*, pro, tristi & severa.

4. *Si undecim Deos.*] Duodecim dii magni sunt, quos Cicero tralate *Deos majorum gentium* vocat: & quorum nomina hoc disticho inclusit Ennius;

Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovi', Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Duodecim illi dii, Enniano hoc disticho inclusi, νοητοὶ sunt secundum Gentium credulitatem, αἰσθητοὶ vero magnam partem sunt ac visibiles juxta Platonicos. Hos νοητοὺς veteres Philosophi appellarunt, quod sola mente eorum numen comprehenderetur; potentia vero intelligeretur ex iis rebus, quas humanis usibus necessarias invenissent ac prodidissent. Septem quidem ex his qui planetæ αὐτόζηλοι sunt, in sphæris propriis singuli fixi inerrabant. Reliqui tamen haud minus suas sphæras habere crediti, per quas & noscitabantur. *Sallustius* sphæram duodecim illorum Deorum in superiores & inferiores dividit. Sex superiores ponit Jovis, Martis, Apollinis, Mercurii, Veneris, Dianæ, quibus adnumeranda Saturni, quæ communis est & Cereris: item Æther, qui Minervæ adsignatur. Reliquæ quatuor inferiores ab eo censen-

Ita non omnes ex cruciatu poterunt eximere Epidicum.
Periphanem emere lora vidi: aderat ibi una Apœcides.
Nunc homines me quaritare credo. senserunt: sciunt
Sibi data esse verba. ST. *quid agis, mea commoditas?* EP. *quod miser.*
ST. *Quid est, tibi?* EP. *quin tu mihi adornas ad fugam viaticum,*
Priusquam pereo. nam per urbem duo defloccati senes
Quaritant me, in manibus gestant copulas secuncias. Lamb. secum duas.
ST. *Habe bonum animum.* EP. *quippe ego, quoi libertas in mundo sita'st?*
ST. *Ego te servabo.* EP. *edepol me illi melius, si nacti fuant.*
Sed quis est hæc mulieyula, & illic gravastellus qui venit?
ST. *Hic est Danista: hæc illa est autem, quam emi ex præda.*
EP. *haccine'st?*

censentur; Terra Vestæ, Aqua Neptuni, Ignis Vulcani, Aër Junonis. Hæ decem sphæræ sunt, restant duæ Saturni & Ætheris: hanc occupabat Minerva, illam Ceres. *Salmas.*

10. *Defloccati senes.*] Id est, calvi: sumpta metaphora à vestibus, quæ fratillos suos, id est, villos amiserunt: quæ & *decotes* sive *decates*, id est, detritæ dicebantur. *Scalig.*

11. *Copulas secuncias.*] Vetus Codex Camerarii habet *copulas secuncias*; placeret legi cum Scaligero *sescuncias*, qui recte interpretatur sesquipollicem crassitudinem. Lectiones aliæ omnes nugatoriæ. Melius tamen putem scribi, *copulas semuncias* pro *semunciarias*, id est copulas quibus clitellæ religantur in mulis clitellariis. Nam *semuncia* exponitur in Glossis κανθήλιον, id est, clitellæ, & earum mentio apud Catonem de R. R. *Salmas.*

12. *Quippe ego, cui libertas in mundo.*] Quasi dicat: quidni ego bonum animum habeam, cui libertas parata est domi? Ironia servilis. *In mundo esse dicebant antiqui, cum aliquid in promptu esse volebant intelligi.* Festus. *Lambinus. Libertas in mundo.*] Homo bonus, qui allevit, Epidicum non aliter se liberum fore putare, quam si fugiat, & fiat κοσμοπολίτης, adeo infrequens lector Plauti fuit, ut nesciret, quid esset toties ei frequentatum *esse in mundo*. Gronovius.

14. *Gravastellus.*] *Gravastellus* rectum est, & idem plane est, qui & *ravastellus*. *Gravus* idem quod *ravus*, qui ravi est coloris. Sic *gnavus* & *navus* idem, *Gnævus* & *nævus*; *gnosco* & *nosco*; *gnatus* & *natus*. Quod dicitur *gravedo*, à qua gravedinosi, quæ est κόρυζα, id verbi non est à gravitate, sed dicitur pro *ravedo*, vel *ravido*, quod idem est ac *ravis*. nempe κόρυζα. *Gravus* igitur & ravus idem. Unde *gravaster* & ravaster, ut calvaster. Unde ὑπομελανικόν, ravastellus & gravastellus. *Salmas.* Video ut defendat hanc vocem ὁ πάνυ & intercipiat conjecturam Meursii, *Ravistellus*. Scio etiam exstare apud Festum, licet aliter interpretetur. Barthius *Gravistallus*, etsi in Festo scripto fuisse notet *Gravascellus*. Vossianus *granascellus*. Propemodum suspicor antiquissimum esse mendum, & voluisse Plautum vel *bradysceles* βραδυσκελὴς tardigradus, aut *rhæboscelos* ῥαιβοσκελὴς loripes. Et utrumvis convenit tardo incessui, quem accusat in homine versu 21. *Gronovius*.

19. *Ex*

ST. *Hæc. estne ut tibi dixi? aspecta.* EP. *hac?* ST. *contempla, Epidice.*
Usque ab unguiculo ad capillum summum est festivissuma.
Estne? considera: signum pictum pulchre videris.
EP. *Ex tuis verbis meum futurum corium pulchrum prædicas:*
Quem Apelles atque Zeuxis duo pingent pigmentis ulmeis.
ST. *Dii immortales, °otiose ipse admiror. pedibus pulmoneis*
Qui perhibetur, prius venisset, quam tu advenisti mihi.
DA. *Hæc edepol remorata med est.* ST. *siquidem istius gratia*
Es remoratus, quod ista voluit, nimium advenisti cito.
DA. *Age, age, absolve me atque argentum numera, ne comites morer.*
ST. *Pernumeratum est.* DA. *tene cruminam: huc inde.* ST. *sapienter venis.* °Al. sapienter mones.
Opperire, dum effero ad te argentum. DA. *matura.* ST. *domi est.*
EP. *Satin' ego oculis utilitatem obtineo sincere, an parum?*
E Philippa matre natam, ac Thebis, Epidauri satam,

19. *Ex tuis verbis.*] Si picta sunt pulcra; meum tergum pulchrum futurum est: namque pigmentis ulmeis, id est, virgis ex ulmo, à Senibus quasi pictoribus pulcre pingetur. Per *Apellem* & *Zeuxim*, Periphanem & Apœcidem significat. *Lambin.*

21. *Pedibus pulmoneis.*] *Pedes pulmoneos* intelligit, qui panticibus ulcerosi sunt. Nisi referatur ad Proverbium πλεύμων, de stupido. Vel potius dixerit *pedes pulmoneos*, tumidos: sicuti Plinius l. 15. c. 14. *pulmonea* quædam *poma* vocata ait, id est, ut ipse interpretatur, *stolide tumentia.* In Vet. Glossario, *Pantices*, ἕλκη ἐπὶ τραχήλου τῶν κτηνῶν exponuntur. *Scalig.*

26. *Sapienter venis.*] Cum crumena scilicet, cui indam pecuniam.

28. *Satin' ego, &c.*] Alibi dicit, *Satin recte oculis utor?* id est, satisne clare oculis prospicio, an secus? Eleganter: Utilitas hic non aliud quam Usus: non χρησιμότης, sed χρῆσις. Et hæc est propria ac prisca notio. Auctor ad Heren. lib. 4. *si idoneus esse potest ad eas utilitates & aptus, quæ desiderantur ab equo.* Postea, quia quicquid usum sui præstat, commodum adfert, factum ut pro iis *Utilitas* acciperetur. *Meurs.*

29. *Ac Thebis Epidauri.*] Ἀσύστατα hæc arguit Petitus ad leges Atticas: nam si Thebis sata atque nata est, non igitur Epidauri: & conjicit, *ac te Bois Epidauri:* fuisse enim Boas vel Bœas urbem in confinio Laconices & Epidaurensium. Sed fallitur. Nam erat quidem sata Epidauri Telestis, sed matre Thebana Philippa, quæ compressa à Periphane Epidauri dein redux in patriam peperit; ibique educavit filiam. Fuerat autem bellum gestum ad Thebas, atque in eo capta Telestis act. 2. 2. 22. Igitur mutanda distinctio: *E Philippa matre natam ac Thebis, Epidauri satam.* Vel si mavis: *E Philippa matre natam à Thebis, Epidauri satam.* Nam *matre à Thebis* est matre Thebana. Ut Livio *Turnus Herdonius*

Videon' ego Telestidem te Periphani filiam?
VI. *Quis tu homo es, qui meum parentum nomen memoras, & meum?*
EP. *Non me novisti?* VI. *quod quidem nunc veniat in mentem mihi.*
EP. *Non meministi me auream ad te afferre natali die?*
Lunulam atque anellum aureolum in digitum? VI. *memini, mi homo.*
VI. *Tune is es?* EP. *ego sum, & istic frater tuus est, alia matre, uno patre.*
VI. *Quid, pater meus? vivu'st?* EP. *animo liquido & tranquillo es, tace.*
VI. *Dii me ex perdita servatam cupiunt, si vera autumas.*
EP. *Non habeo ullam occasionem, ut apud te falsa fabuler.*
ST. *Accipe argentum hoc, Danista, hîc sunt quadraginta minæ.*
Si quid erit dubium, immutabo. DA. *benefecisti! bene vale.*
ST. *Nunc enim tu mea es.* VI. *soror quidem edepol, ut tu æque scias.*
Salve frater. ST. *sanan' hæc est?* EP. *sana, si appellat suum.*
ST. *Quid? ego modo huic frater factus; dum intro eo atque exeo?*
EP. *QUOD BONI EST, id tacitus taceas tute tecum, & gaudeas.*
ST. *Perdidisti, & reperisti me, soror.* EP. *stultus tace.*
Tibi quidem, quod ames, domi præsto'st fidicina operâ meâ:

nius ab Aricia, Florus *ab Etruria Vejentes*. Gronovius.

33. *Non meministi.*] Si bene distinguas, sanus est locus. *Non meministi me auream ad te afferre natali Lunulam, atque anellum aureolum in digitum?* Ut *aurea* cum *lunula* construatur. *Boxhornius*. Lunata fibula reliquis frequentior olim fuit. Et talis forsan hæc Plauti lunula, quam Lambinus & Douza rotundam lunæ more gemmam putabant. *Joh. Rhodius*. *Me auream.*] Inter *me*, & *auream* est lacunula in V. C. unde *Camer.* suspicatur leg. *minam auream*. quæ fuisset instar aurei Lusitani, cujus pretium aureorum decem. Observandum etiam, veteres die natali munera ab amicis clientibusque accepisse. *Meurs.*

36. *Animo liquido, &c.*] Esto animo curis soluto & minime sollicito. Turn. l. 10. Pseud. act. 3.3. quem Aul. act. 1.2. *animum defæcatum* dixit. *T.*

41. *Æque scias.*] Juxta mecum. *D.*

44. *Id tacitus taceas.*] Utrum *teneas* an *habeas*? Gronovius.

45. *Perdidisti.*] Scil. me amantem: quia frui te non potero, cum sis soror. *Reperisti.*] Scil. fratrem: quem perdideras, & quem fratrem esse nesciebas. *Lambin.*

Et sororem in libertatem idem operâ concilio meâ.

ST. *Epidice, fateor.* EP. *abi intro, ac jube huic aquam calefieri.*

Cætera hæc posterius faxo scibis, ubi erit otium.

ST. *Sequere hac me, mea soror.* EP. *ego ad vos Thesprionem jussero*

Huc transire. sed memento, si quid sæviunt senes, Dous. sæviant.

Suppetias mihi cum sorore ferre. ST. *facile istuc erit.*

EP. *Thesprio, exi istac per hortum, affer domum auxilium mihi.*

Magna res est: minoris multo facio, quam dudum, senes.

Remeabo intro, ut accurrentur advenientes hospites.

Eâdem hæc intus edocebo, quæ ego scio, Stratippoclem.

Non fugio. domi adesse certum'st. neque ille haud objiciet mihi

Pedibus sese provocatum. abeo intro. nimis longum loquor.

48. *Aquam calefieri.*] Ut lavet peregre adveniens. Vide N. Truc. act. 2. 3.

57. *Neque illud haud.*] Duæ negationes, ut & suprà, & alias sæpè, negativè Græcismo. Bacchid. *Neque ego haud committam:* cum & Aus. Popma l. 2. c. 9. De usu antiq. locut.

58. *Pedibus sese provocatum.*] Scil. ad cursuram, seu currendi certamen. Nimis festivum. Qui enim in decursione prior est, is modo non lacessere & quasi provocare, ne dicam tarditatem concursori suo exprobrare videtur. *Douza.*

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

PERIPHANES, APOECIDES, EPIDICUS.

Satin' ille hic homo ludibrio nos vetulos decrepitos duos

Habet? AP. *immo edepol tu quidem miserum me habes miseris modis.*

PE. *Tace sis modo. sine me hominem apisci.* AP. *dico ego tibi jam, ut scias.*

Alium tibi te comitem melius quærere: ita, dum te sequor,

Lassitudine invaserunt misero in genua flemina.

PE. *Quot illic hodie me exemplis ludificatu'st, atque te?*

1. *Decrepitos.*] A lucerna vel candela, quæ ultimum expirans crepitum edere solet. hoc enim est *decrepare:* ut apud Pers. *destertere.* A veteribus Græciæ magistris *decrepitus* exponitur ὑπέργηρος, τετυμβογέρων, ἑφθὸς, γέρων παχυθάνατος. *Scalig.*

5. *Flemina.*] Dicuntur *Flemina*, auctore Festo, *quum labore viæ sanguis defluit circa talos, & tumorem facit.* idem fere cum *boa* & *tama.* Glossarium: ὁ τοὺς πόδας φλεγμαίνων. Et hæc nimirum erunt κιδμάτια Hippocratis. In *Absyrti* etiam libro de equis, leguntur φλεμίλαι. Sicut enim fluxus in pedes à Romanis vocari ait. hæc erunt igitur *flemina.* Camer.

9. Si

Ut illic autem exenteravit mihi opes argentarias.

AP. *Apage illum à me, nam ille quidem Vulcani irati est filius:*
Quaqua tangit, omne amburit. si prope astes, astu calefacit.

EP. *Duodecim Deis plus quam in cœlo est Deorum immortalium!*
Mihi nunc auxilio adjutores sunt, & mecum militant.
Quicquid ego malefeci, auxilia mihi & suppetiæ sunt domi.
Apolactizo inimicos omnes. PE. *ubi illum quæram gentium?*

AP. *Dum sine me quæras, quæras mea caussa vel medio in mari.*

EP. *Quid me quæris? quid laboras? quid hunc sollicitas? ecce me.*
Num te fugi? num ab domo absum? num oculis concessi tuis?
Nec tibi supplico. vincire vis? hem, ostendo manus. Dorz. en ostendo.
Tu habes lora: ego te emere vidi. quid nunc cessas? colliga.

PE. *Ilicet. vadimonium ultro mihi hic facit.* EP. *quin* Mss. facis.
colligas?

PE. *Edepol mancipium scelestum.* EP. *te profecto, Apœcides,*
Nihil moror mihi precatorem. AP. *facile exoras,* Mss. mihi de prælfacil.
Epidice.

EP. *Eho quid agis?* PE. *tuon' arbitratu?* EP. *meo hercle vero, atque haud tuo,*
Colligandæ hæ sunt tibi hodie. PE. *at non lubet.* EP. *non* Tis non? colliga.
colligo.

PE. *At mihi magis lubet solutum te rogitare.* EP. *at nihil scies.*

AP. *Tragulam in te injicere adornat. nescio, quam fabricam facit.*

9. *Si prope astes.*] Malim; *si prope abstes, calefacit.* quia certe, si prope quis ad ignem adstet, amburetur & tangetur ab igni: sed si *abstet prope*, calefiet tantum, Trucul. act. 2. sc. antep. *Quæ me hic reliquit, atque abstitit.* Vox autem, *astu*, inducta est è libris Lang. *Schopp.*

10. *Duodecim.*] Gloriosa servuli exultantis oratio. Est autem constructio paulo impeditior hac sententia: Sunt mihi jam adjutores duodecim dii, plures quam sunt dii in cœlo. *Camer.*

19. *Ilicet.*] *Semper*, Ilicet *finem rei significat: ut*, Actum est. *dictum per* [illegible]. *Sic Judices de concilio dimittebantur, suprema dicta quum præco pronunciasset*, Ilicet: *quod significat*, Ire licet. *Donatus.*

25. *Tragulam in te injicere adornat.*] Id est, dolum aliquem in te struit. Allegoria à re militari. *Tragula*, genus teli hastæ non multum absimile, quæ vel manu vel tormento mittitur, & atrociter fauciat, ac plerunque è corpore non tam retrahenda est, metu magni doloris & profusionis sanguinis, quam hinc vel inde decidenda, ut è vulnere sic cum minore noxa recipiatur. *Tragulæ* etiam piscatorum verricula sive retia vocantur: à trahendo. *Turneb.*

EP. *Tibi moram facis, cum ego solutus asto, alliga, inquam, colliga.*
PE. *At mihi magis lubet solutum te rogitare.* EP. *at nihil scies.*
PE. *Quid ago?* AP. *quid agas? mos geratur.* EP. *frugi es tu homo, Apœcides.*
PE. *Cedo manus igitur.* EP. *morantur nihil, atque arcte colliga.*
Nihil vero obnoxiose. PE. *facto opere arbitra- minor.*

Mss. Lang. Nihil obnoxio, *id est, innocenti.*

EP. *Bene hoc habet: age nunc jam ex me exquire: rogita quod libet.*
PE. *Qua fiducia ausus primum, quæ empta est nudius tertius,*
Filiam meam dicere esse? EP. *libuit: ea fiducia.*
PE. *Ain' tu? lubuit?* EP. *ajo: vel da pignus, ni ea sit filia.*
PE. *Quam negat novisse mater?* EP. *ni ergo matris filia est,*
In meum nummum, in tuum talentum pignus da. PE. *enim istæc captio'st,*
Sed quis ea est mulier? EP. *tui gnati amica, ut omnem rem scias.*
PE. *Dedin' tibi minas triginta ob filiam?* EP. *fateor datas:*
Et ego argento illam me emisse amicam filii fidicinam,
Pro tuâ filia. istis adeo te tetigi triginta minis.
PE. *Quomodo me ludifecisti de illa conductitia*
Fidicina? EP. *factum hercle vero, & recte factum judico.*

Mss. iste abore tetigi. *Alii*, ludos, fecisti.

PE. *Quid postremo argento factum est, quod dedi?* EP. *dicam tibi.*

34. *Vel da pignus, &c.*] Lego; *Vel da pignus ni emsim filiam. Emsim* pro emissim, quod est emerim. Non ait servus eam fidicinam esse Periphanis filiam, alioquin mentiretur atque hærere: in luto; sed se emisse filiam Periphanis: quod certe verum erat; nempe eam quam secum advexerat Stratippocles. Sic senem captat. *Dissald.*

36. *In meum nummum.*] Nummus servorum est, talentum dominorum. *Dousa. Enim istæc captio est.*] *Enim*, initio orationis pro *etenim* positum, hodie insolens: sed veterum etiam classicorum auctoritate non caret. Terent. Phorm. act. 5. 7. CH. *Enim solus nequeo.* Hecyra: *Enim lassam eum ajebant.* Cicero ad Attic. 4. *Macroni vix videor præsto esse. enim auctionem, &c.* Popma.

40. *Te tetigi, &c.*] Est genus figuræ, quod vocant Græci μείωσιν, Latini, *Imminutionem* aut *Extenuationem.* Eo qui uti volent, ubi quis alium percusserit, pupugeritque, aut insigniter etiam læserit, *tetigisse* dicunt. Ea caussa est, cur nonnunquam ipsum *tangendi* verbum idem valeat, quod percutere, pungere, lædere. *Muret.*

44. *Neque*

Neque malo homini, neque benigno, tuo dedi Strattippocli. Cam. neque indigno.
PE. *Cur dare ausus?* EP. *quia mihi libitum est.* PE. *quæ hæc, malum, ferocia est?*
EP. *Etiam inclamitor quasi servos?* PE. *cum tu es liber, gaudeo.*
EP. *Merui, ut fierem.* PE. *tu meruisti?* EP. *vise intro. ego faxo scies*
Hoc ita esse. PE. *quid est negotii?* EP. *jam ipsa res dicet tibi:*
Abi modo intro. PE. *hei, non illuc temere'st! asserva istunc, Apœcides.*
AP. *Quid illuc, Epidice, est negotii?* EP. *maximâ hercle injuriâ*
Vinctus asto, quojus hac hodie operâ inventa est filia.
AP. *Ain' tu te illius invenisse filiam?* EP. *inveni, & domi est.*
Sed UT ACERBUM EST, pro benefactis cum mali messem metas!
AP. *Quemne hodie per urbem uterque sumus defessi quærere?*
EP. *Ego sum defessus reperire, vos defessi quærere.*
PE. *Quid istic oratis opere tanto? meruisse intellego,*
Ut liceat merito hujus facere. cedo tu, ut exolvam manus.
EP. *Ne attigas.* PE. *ostende vero.* EP. *nolo.* PE. *non æquom facis.*
EP. *Nunquam, hercle, hodie nisi supplicium mihi das, me solvi sinam.*
PE. *Optumum atque æquissumum oras. soccos, tunicam, pallium*
Tibi dabo. EP. *quid deinde porro?* PE. *libertatem.* EP. *at postea?*
Novo liberto opus est quod pappet. PE. *dabitur. præbebo cibum.*

44. *Neque benigno, tuo.*] *Benignus* opponitur *homini frugi.* Taubm.

55. *Ego sum defessus.*] Quæ de discrimine, quod est inter *invenire* & *reperire*, hic differunt interpretes, vana sunt, neque huc faciunt. Sententia est: Ego fessus sum quærendo, quod repperi, vos fessi quærendo, quod non repperistis. Boxhorn.

59. *Supplicium mihi das.*] Nisi mihi das pœnas, id est, nisi mihi satisfacis. Unde & Terent. Adelph. 3. 2. v. 15. *Satis mihi habeam supplicii.* Lambin.

62. *Quod pappet.*] Scribendum *papet* unico *p.* Transtulit autem à potu ad cibum: nam proprie est *papare*, sugere. *Papæ* enim & ὑποκοριστικῶς *Papillæ*, antiquitus dicebantur capitula mammarum, teste Festo. Igitur à *Papa* est *papare*; ut à *Ruma*, *rumare*. Quod autem Varro

EP. Nunquam, hercle, hodie nisi me orassis, solves. PE. *oro te, Epidice,*
Mihi ut ignoscas, si quid imprudens culpâ peccavi meâ.
At ob eam rem liber esto. EP. *invitus do hanc veniam tibi,*
Nisi necessitate cogar. solve sane, si lubet.

apud Non. *Papas* dicit à pueris appellari cibos; nihil id sententiæ nostræ adversatur: nam lac tam cibum quam potum præstabat illis initio: & ut paulatim solidioribus cibis adsuefierent, crustula & talia panificia infriabantur, & sic porrigebantur: ut etiam hodie fit. Hoc lac, ut & mammam, anxie flagitantes, *Pa Pa* syllabas geminatas efferebant sono naturaliter omnibus infantibus insito: atque inde factum est, ut ab isto eorum clamore *Papa* vocaretur & mammæ caput, & lac illud, quod & nos hodie littera una minus *Pap* indigitamus. Hinc est, quod Comicus *Papare* etiam pro edere usurpaverit. *Meurs.*

64. *Imprudens culpa peccavi mea.*] Recte, *imprudens.* nam *Culpæ* finitio est *Imprudentia, qua homines circa res alienas, vel negligunt quod fieri oportet; vel faciunt, quod omitti debet.* Donatus ad illud Hecyræ, *Non mea opera neque pol culpa evenit:* Culpam ab Opera ita differre dicit: ut *Opera* sit, si scientes læserimus; *Culpa,* si nescientes: quorum alterum sceleris est, alterum stultitiæ. *Corasius.*

G R E X.

HIC is homo est, qui libertatem malitiâ invenit suâ.
Plaudite, valete: lumbos surgite atque extollite.

Dom. Plaudite & valete, lumbos porgite atque, &c.

2. P*laudite.*] *Plaudere,* verbum est textricum, Gr. *σπαθᾶν* vel *κερκίζειν*: cum illæ licium densius inculcant, & cum plausu collidunt. Apul. lib. 1. Metamorph. *Dextra sæviente frontem replaudens,* id est, repercutiens. Hoc verbum in theatrum etiam migravit postea: eoque, peractis Fabulis, Spectatores dimittebantur. *Valere* enim & *Plaudere* jubebantur in hunc modum, *Valete & Plaudite.* quæ vel à *Grege,* vel ab ea persona, quæ postrema in Scenam introducebatur, pronunciabantur. Quod in Terentii Comœdiis perpetuum est, qui non tam late se effundens in hac formula, quam Plautus, vel solo verbo *Plaudite* nonnunquam contentus est. Plautus quippe uno & item altero versu, quandoque plausum dari variis verborum figuris jubet. Alluserunt Ovidius 2. Trist.

Plauditur, & magno palma favore datur.

Tertull. lib. 1. advers. Valent. *Quod superest, inquam, vos Valete & Plaudite.* Apulejus lib. 3. Florid. *Renunciavere, Poetam dixisse rebus humanis VALERE & PLAUDERE; suis vero familiaribus DOLERE & PLANGERE.* Brisson.

FINIS EPIDICI.

M. ACCI PLAUTI
BACCHIDES.
DRAMATIS PERSONÆ.

PISTOCLERUS, *adolescens.*
LYDUS, *pædagogus.*
BACCHIDES, *meretrices.*
CHRYSALUS, *servus.*
NICOBULUS, *senex.*
MNESILOCHUS, *adolescens.*
PARASITUS.
MILITIS *puer.*
PHILOXENUS, *senex.*
CLEOMACHUS, *miles.*
GREX.

ARGUMENTUM SUPPOSITUM.

B *Acchidis amore furit Mnesilochus.*
A *urum ut redimat, Prasumia fertur Ephesum.*
C *retam Bacchis navigat, atque alteram*
C *onvenit Bacchidem: inde Athenas redit:*
H *inc dat Mnesilochus ad Pistoclerum litteras,*
I *llam conquirat. redit: turbas movet,*
D *um putat amari suam. ut mutent geminas,*
E *i dat aurum: pariter amant.*
S *enes dum gnatis student, scortantur, potitant.*

ALIUD ARGUMENTUM
CAMERARII.

EX Bacchidibus Plauti adducuntur à Charisio & Nonio, quæ in hac fabula non leguntur: ut esse mutilam illam facile existimare possimus. Quæ vero addita leguntur in editis libris, ut licet per me de iis sentiat quisque quod voluerit; ita vel mediocriter litteris Latinis erudito dubium esse non potest, Plautina illa non esse. *Fulgentius* quidam interpres veterum nominum, *Nasiternam* adducit de *Plauti Bacchide*. nescio an alia illa Fabula fuerit: nam hujus nomen est, *Bacchides*. FABULA hæc elegans est: sed flagitia & turpitudinem nefariam proponit: ad cujus cognitionem terreri debent animi piorum, consideratione horribilis iræ divinæ, qui contemptum & neglectionem veritatis tam atrociter ultus fuit, ut in tantos errores, & talia peccata homines delabi sineret: in quorum mores hæc tanta & tam fœda vitia invaderent, quibus quidem civitates & imperia tandem interierunt. *Argumentum Fabulæ tale est.* Absens in Epheso, quo missus fuerat à Patre Mnesilochus, petit à sodali Pistoclero, ut Bacchidem amicam suam reperiat. Eam apud sororem ille & ipsam nomine Bacchidem forte invenit, & hujus sororis amore implicatur. Redit mox ex Epheso Mnesilochus, & errans de sermonibus Lydi Pædagogi, in ita consilium de auro retinendo, quod servus Chrysalus commentus fuerat, omne perturbat. Postea re cognita orat servum, ut aurum per fallacias retrahat. Id ille audacissime perficit. sed tandem fraude patefacta, servi & minaces senes blanditiis meretricum pelliciuntur eodem, ubi filios perire, ægerrime paullo ante tulerant.

SUPPOSITA.

ARgumentum præcedens, Prologus & Scenæ principis initium est, ex editione Coloniensi *Gisberti Longolii*, Ultrajectini. Fabulatur *Liscaris* Grammaticus ille Græcus, in epistola ad Bembum, se Messanæ in Sicilia ista invenisse. Sunt etiam, qui à *Francisco Petrarcha* conficta opinentur. Etiam in *Basiliensi* Edit. leguntur,

SILENUS, Prologus.

Mirum hodie'st, ni spectatores in subsellis
Ridiculos strepunt, tussiunt, ronchos cient,
Consulcant frontem & ore concrepario
Frequenter fremunt, atque male mussitant.
Vix in juventa locum obtineant
Aut glabri histriones, aut pervolsi ludii.
Quid veternosius prodit internuncius
Senex qui dorso fertur asinario?
Attendite quæso atque animum advertite,
Dum nomen hujus eloquor statariæ.
Æquom est vos deo facere silentium.
Officio oris non decet illos utier,
Qui non ut clament, sed ut spectent, veniunt.
Aureis date otiosas; at non in manum,
Has volo velans vox vacuas feriat.
Quid veremini, ictus an sint minus noxii,
Qui repetunt laxa, aut biulca obstruunt?
Estis benigni, merito vos amant cælites.
Factu'st silentium, tacent pueri.
Novam ad rem jam novom spectate nuncium.
Qui sim, cur ad vos veniam, paucis eloquar,
Simul hujus nomen proferam Comœdiæ.
Ecce faber jam vobis quod expetitis,
Proinde vos mihi facite audientiam.
NATURÆ *Deus sum, Bromii altor maxumi,*
Fœmineo qui peperit rem exercitu,
Quicquid hujusce gentes ferunt inclytæ,
Nonnihil nostro gesta sunt consilio.
Nunquam quod mihi placet, illi displicet.
Æquom'st, si pater obsequitur patri.
Asibidam Ionii me vocitant greges,

25. *Naturæ Deus.*] Est enim *Naturæ deus*, non qui universæ naturæ præest, sed qui naturam cujusque hominis curat, & quidam hominis Genius est. *Turnebus.*

31. *Asibidam.*] *Greges Ionii*, sunt histriones. Utrum sit legendum, *Asibidam*, an *Alibidam*, plane ignoraremus, nisi subjunxisset; *Quod Asino vehar vecturio.* Legendum enim *Asizida.* Prius enim

Quod vecturio senex vehar asinario.
Qui sim tenetis, si tenetis, sinito,
Vt nomen hujus eloquar statariæ,
Simul sciatis ad vos cur venerim.
PHILEMON *Græcam olim dedit fabulam,*
Hanc qui Græcissant, EVANTIDES *nuncupant.*
Plotus, qui Latinissat, vocat BACCHIDES.
Quare non est mirum, si huc advenerim.
Bacchus bacchanteis Bacchas mittit Bacchides:
Ego ad vos porto. quid, dixi mendacium?
Non decet mentiri deum. at vera fabulor:
Non ego eas porto, verum falsiu asinus
Via defessus, tres, si rite memorem,
Fert: unum videtis. ore quid feram, specite,
Duas sorores debacchanteis Samias,
Meretrices lepidas, uno prognatas tempore.
Iisdem parentibus fœtu gemellitico,
Non minus simileis, quam lacti lac, si conferas,
Aut aquam aquæ, dimidiatas imputes,
Has si videres, ita confundas oculos,
Vtra ut sit, non queas internoscere.
Quod restat expetitis. jam date silentium;
Hujus argumentum eloquar Comœdiæ.
SAMOS *quæ terra sit, nota est omnibus.*
Nam maria, terras, monteis, atque insulas
Vestræ legiones reddidere pervias.
Hac Pyrgoteli SOSTRATA *Pyrocle viro*
Vno edidit gnatas nisu geminas.
Placuitque initiatis Trieteride
Quas ederent, Bacchi vocitare nomine.
Parentes, ut fit crebro, fata occupant.
Alteram miles secum in Cretam vexerat,
Altera geminis adnatat Cecropias.
Hanc, ut Nicoboli inspicit MNESILOCHUS,
Amare occipit, itat ad eam frequentius,
Interea juvenem pater mittit Ephesum,
Vt inde referat aurum, quod posuerat
Ipse jampridem apud Archidemidem,

enim dictus *Asivehida*, forma Patronymica: qualia multa componit Plautus jocans, ut *Rapacida*, *Plagipatida*. Hoc ex imitatione Æolum, qui fere epitheta patronimicōs formant, ut Σπευδαρχίδης. *Asinivehida* autem ratio etymi postulabat. sed consultum est Euphoniæ, ut σπαλόγγος pro σπαλολόγγος: ἀμφιβολόγγος pro ἀμφιβολολόγγος. *Scaliger.*

62. *Fata occupant.*] Veteres eo die, quo imponenda essent infantibus nomina, advocabant Mathematicos, qui inspecto themate genethliaco fausta infaustaque eventura prædicebant. idque vocabant, *Fata advocare*; & *Scribere.* Arripuerunt etiam quæcunque omina in bonam scævam ad impositionem nominum; idque dixere, *Fata occupare.* Meurs.

Veterem amicum, senem Phœnicarium.
Is quom biennio desideret Ephesi,
Bacchidem abiisse, durum accepit nuncium:
Nam nautæ noti navigasse nunciant:
Vt fugitivam cura & corde quæreret,
Ad Philoxenus PISTOCLERUM *filium*
Sodalem unicum sulcat epistolium.
Dum Pistoclerus amico impartit operam,
Athenas dudum quæ redierant geminæ,
Conquisitorem in amorem conciunt.
Altera Pistoclerum ad sese allicit:
Altera venienti desidet Mnesilocho.
Geminæ Bacchæ duos Bacchanteis pullulos
Quid mirum si ad sese traxerint blandulæ,
Facetæ, pulcræ incurvos libitinarios,
Veterrumos senes illorum traherent patres.
Sed eccum Pistoclerum, qui ad Bacchides
Nuper inventas redit, & secum insolens
Novos amoris dispuit igniculos.
Nunc prodeo, audite.

ACTUS PRIMUS.

PISTOCLERVS, LYDVS.

DI immortales, ut sentio quod sentio, quid? nescio.
Stans fugio. nullus est ignis, & totus ardeo.
Quid id, nisi navim? novom profecto malum
Video & sentio, potisne est terra ut terat hominem
Atque prosternat? hodie nil præter terram & Baccham tetigi,
Si Baccha est hæc, non nutrit Baccha, verum jugulat.
E terra quoque obrepere olim dixerunt homines.
Qui dum norant, quom esse cuperent, erant nihil. Bas. ed. *non norant.*
Quid mali hoc? an terra, an Baccha, fecimus naufragium?
LY. *Amat hic quem video, nimirum si id est: quod emissicius*
Fora, templa, theatra, porticus, omneis fornices,
Lustra, & Lustraleis cellulas quæsierit sedulo.
PI. *Naufragus sum, fateor. Bacchus, haud Neptunus celocem*
Hanc impellit, agit, quassat, immo frangit, distrahit.
LY. *Bacchis hinc procellam concitat. actu'st. perdidimus remigium.*
PI. *Referam me ad scopulum, ut istic cum ætate rem perduam.*
Instabilis est sors rerum. pro lubidine fata agunt homines.
Ego dum amico Mnesilocho operam impertio,
Illi amicam repperi, ubi pereat cum re assiduo.
Et mihi, meæque ætati: reique meæ peperi infortunium.
Si volt Cupido, adolescens sum. ætati licet plusculum
Jacturæ facere: melius, ut id nunc fiat, quam senio.
Sapientum profecto'st illud dictum, quod Lydus increpat:

Si Aster-

*Si Aſtartan * on Bromium, deoſque voluptarios*
Contempſit juvenis, is aut inſanibit, aut amabit ſenex.
Referam me ad ſcopulum ex naufragio. pater leget fragimina.
Sequere me, Lyde. video ſorores geminas. Bacchanal meum.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

BACCHIDES, PISTOCLERUS.

QUID ſi hoc potis eſt, ut taceas, ego loquar? Donat. hoc potui'ſt.
BA. *lepide: licet.*
BA. *Ubi me fugiet memoria, ibi tu facito, ut ſubvenias, ſoror.*
BA. *Pol magis metuo, mihi in monendo ne defuerit oratio.*
BA. *Pol ego quoque metuo, luſciniolæ ne defuerit cantio.*
Sequere hac. PI. *quid agunt duæ germanæ meretrices cognomines?*
Quid in concilio conſuluiſtis? BA. *bene.* PI. *pol haud meretricium eſt.*
BA. *MISERIUS nihil eſt quam mulier.* PI. *quid eſſe dicis dignius?*
BA. *Hæc ita me orat, ſibi qui caveat, aliquem ut hominem reperiam,*
Ab iſtoc milite: ut, ubi emeritum ſibi ſit, ſe ut revehat domum.
Id, amabo te, huic caveas. PI. *quid iſti caveam?* BA. *ut revehatur domum,*
Ubi ei dediderit operas: ne hanc ille habeat pro ancillâ ſibi.
Nam hæc ſi habeat aurum, quod illi renumeret, faciat lubens.

6. P*OL haud meretricium eſt.*] Non reſpondent meretrices, bene ſe conſuluiſſe; quanquam ſic interpretatur adoleſcens: ſed ejus interrogationem rejiciunt, honeſta illa formula reticendi aliquid ſine injuria quærentis. de qua Donatus ad illud Terentii Hecyra: *Quid tu igitur lacrimas? P. recte, mater.* Nam pro eodem in tali re *Bene* & *Recte.* locus eſt igitur in ambiguitate reſponſionis. Illæ nihil ad eum pertinere videri volebant, quod conſuluiſſent: hic bene eas conſuluiſſe interpretatus, quicquid eſſet, cavillatur ac mores earum conditionemque ſuggillat. *Acidalius.*

7. *Quid eſſe dicis dignius?*] Senſus eſt: Quid ergo vis dignius eſſe muliere, quam ut miſera ſit? Dignis ſit, quod miſeræ ſunt. Loquitur enim adoleſcens ferocior, needum blanditiis earum delinitus. *Piſtoris.*

9. *Ut, ubi emeritum ſibi ſit.*] Hoc eſt, poſtquam tempus operarum, quam Militi locavit, exactum ſit. *Emerita ſtipendia*, dicuntur, cum militi tempus omne, quod militiæ juraverat, tranſactum eſt.

12. *Faciat lubens.*] Ut domum redeat. *Lamb.* Sed male. nondum enim domo abierat Bacchis. Hoc igitur ait: ſi mea

PI. *Ubi nunc is homo est?* BA. *jam hic credo aderit. sed hoc idem apud nos rectius*
Poteris agere: atque is dum veniat, sedens ibi operibere.
Eádem biberis, eádem dedero tibi, ubi biberis, savium.
PI. *Viscus merus vestra est blanditia.* BA. *quid jam?* PI. *quia enim intellego,*
Duæ unum expetitis palumbem. perii, arundo alas verberat.
Non ego istuc facinus mihi, mulier, conducibile esse arbitror.
BA. *Quî, amabo?* PI. *quia, Bacchis, Bacchas metuo & Bacchanal tuum.*
BA. *Quid est, quod metuis? ne tibi lectus malitiam apud me suadeat?*
PI. *Magis illectum tuum quam lectum metuo. mala tu es bestia.*
Nam HUIC ÆTATI NON *conducit, mulier, latebrosus locus.*
BA. *Egomet, apud me si quid stulte facere cupias, probibeam.*
Sed ego apud me te esse ob eam rem, Miles cum veniat, volo:
Quia, cum tu aderis, huic mihique aut faciet quisquam injuriam.
Tu probibebis, & eâdem operâ tuo sodali operam dabis.
Et ille adveniens tuam med esse amicam suspicabitur.

si mea soror tantum auri haberet, ut militi id quod ab eo accepit, reddere possit, (fingitur autem id absumptum, more meretricio) lubentissime faceret: ne cum eo abire cogatur. Patet ex seqq. *Pistor.*

15. *Eadem biberis.*] Alleverunt nuper: scilicet, sede, quæ ostenditur: & hæc verba plus aut promptius quid ostendere in scena, quam significent legenti. Sed non intelligebant linguam Plauti; cui *Eadem* non est eadem sede, sed eadem opera, ut recte Lambinus. Sic hac fabula 3. 4. 57. *Eadem exorabo.* Captiv. 2. 2. 43. *Eadem ego ex hoc, quæ volo exquæsivero.* Et sic passim. *Gronovius.*

17. *Arundo alas verberat.*] Cui vana videntur, quæ hic interpretes de arundine visco illita, vellem legisset, quæ de hoc aucupii genere Gruterus ad Martialis lib. 9. ep. 54. in posterioribus notis, Salmasius ad Solinum, nos denique lib. 3. Observ. cap. 18. diximus. Nunquam ei opinor, venisset in mentem, ut illa pro vanis argueret. Calami aucupatorii sensim paulatimque ab latente aucupe sic promoventur, & crescunt usque, donec alitis, quæ lactatur detineturque cantu, *alas verberent* vel visco tangant. Propertius: *sed arundine sumpta Faunus plumoso sum deus aucupio.* infra 5. 2. *Tactus sum vehementer visco.* Sed quid affert ipse? Arundo, inquit, quodvis telum, ut Virgilio, *hæret lateri letalis arundo.* Præclare. Sagitta igitur verberat: deinde verberat alas. *Gronovius.*

31. *Mala-*

Quid, amabo, obticuisti? PI. *quia istac lepida sunt memorata tui.* *Mid.* quia enim istæc memorata lepida sunt.

Eadem in usu, atque ubi periculum facias, aculeata sunt,
Animum fodicant, bona destimulant, facta & famam sauciant.
Apage à me, apage. BA. *ah, nimium ferus es.* PI. *mihi sum.* BA. *malacissandus es.*
Et quid ab hac metuis? PI. *quid ego metuam, rogitas? homo adolescentulus*
Penetrare hujusmodi in palæstram, ubi damnis desudascitur,
Ubi pro disco damnum capiam, pro cursura dedecus?
BA. *Lepide memoras.* PI. *ubi ego capiam pro machæra turturem,*
Ubique imponat in manum alius mihi pro cæstu cantharum:
Pro galea scaphium, pro insigni sit corolla plectilis,
Pro hasta talus: pro lorica malacum capiam pallium:

31. *Malacissandus es.*] Ut qui nimis durus sis. *Seneca* Epist. 66. *malacissandos articulos* dixit: ubi tamen Pintianus malit, *malaxandos.* utrumvis tamen rectum. nam & μαλακίζειν & μαλάσσειν Græcis est *lenire, mollire.* Gruter.

34. *Ubi pro disco.*] *Discus* ludi genus apud Veteres. Jactabant in altum lapidem rotundum, quem *discum* appellabant, qui ad stadium cadens vicinitate victorem proclamabat. *Longol.*

35. *Turturem.*] Nescio an non debeam accedere *Lambino*, ad pueros delicatos, quibus dabantur aves quibuscum lusitarent, referenti: hoc scio, non inepte molliorem sensum tueri *Douzam:* nisi tam pudentis videretur iste Pistoclerus verecundiæ, ut tale quid usurpare metuerit. Certe tota narratione nihil promit spurci, nihil ambigui. Interim tamen *Turtur* veteribus inter ea vocabula, quæ sine præfatione honoris vix nominata; unde *Turtures*, molles impudicique. Certe *Seneca* Epistol. 96. *Isti quos publica quies, aliis laborantibus, molliter habet, turturillæ sunt, tuti contumeliæ causa.* Gruter.

36. *Pro cæstu.*] *Cæstus* lora erant quibus pugilum brachia & manus innectebantur: ut nostris moribus chirothecis fit. *Cæstus* dicti quasi sit κεστὸς ἱμάς, id est, sutile lorum. Ferrum etiam & plumbum insuebant, sævissimo spectaculo.

37. *Scaphium.*] Poculum oblongioris figuræ, laterumque in scaphæ similitudinem flexorum. *Turneb. Scaphium* interpretor vas illud, cui solent immejere mulieres, auctoritate Juvenalis & Martialis. *Douz.* Gloss. MSS. *Scaphium vas ad turpes usus aptum, id est, ad requisita naturæ.* Boxhorn. *Pro insigni sit corolla plectilis.*] *Insigne*, crista est, quæ in galea figitur. *Corona plectilis*, quæ ex herbis odoratis plectitur, non conseritur, neque suitur. itaque à sertis floribus & sutilibus differt. *Turneb.*

38. *Pallium malacum.*] *Pallium* hoc loco nominat vestem cœnatoriam sive synthesin. Describit enim omnia, quæ solita convivio. Etiam Martial. lib. 11. epist. 24. *pallia* appellat: ad eamque formam credibile est fuisse illas cœnatorias. Recte etiam *malacum* Plautus: revera enim mollior pretiosiorque ea vestis,

Ubi mihi pro equo lectus detur, scortum pro scuto accubet.
Apage à me, apage. BA. *ah, nimium ferus es.* PI. *mihi sum.*
BA. *malacissandus es.*
Equidem tibi do hanc operam. PI. *at nimium pretiosa es operaria.*
BA. *Simulato me amare.* PI. *utrum ego istuc jocon' assimulem, an serio?*
BA. *Heja! hoc agere meliu'st: Miles quom huc adveniat, te volo*
Me amplexari. PI. *quid eo mihi opus est?* BA. *ut ille te videat volo.*
Scio, quid ago. PI. *& pol ego scio, quid metuo. sed quid ais?*
BA. *quid est?*
PI. *Quid? si apud te veniat de subito prandium, aut potatio*
Forte, aut cœna, ut solet in istis fieri conciliabulis.
Ubi ego tum accubem? BA. *apud me, mi anime: ut lepidus cum lepida accubet.*
Locus hîc apud nos, quamvis subito venias, semper liber est.
Ubi tu lepide voles esse tibi, mea rosa, mihi dicito:
Dato, quî bene sit: ego, ubi bene sit, tibi locum lepidum dabo.
PI. *Rapidus fluvius est hîc, non hac temere transiri potest.*
BA. *Atque ecastor apud hunc fluvium aliquid perdundum est tibi.*
Manum da, & sequere. PI. *aha, minime!* BA. *quid ita?*
PI. *Quia ISTOC ILLECEBROSIUS*
Fieri nihil potest, Nox, Mulier, Vinum, homini adolescentulo.
BA. *Age igitur. equidem pol nihili facio, nisi caussa tua.*
Ille quidem hanc abducet. tu nullus assueris, si non lubet.

stis, & sæpe purpurea coccineave. Et tale vestimentum accubitorium. *Lips.*

39. *Scortum pro scuto accubet.*] Lepide & acute. *Scortum* enim nomen habet à materia illa quæ tegumentum scutis. *Gruter.*

41. *At nimium pretiosa es operaria.*] Operæ tuæ nimis magna mercede conducuntur. *Lamb.*

46. *Venias de subito.*] Optimus sensus in lectione vulgata, *si de subito eveniat prandium*, id est, si usu veniat, si contingat de subito, ut apud te prandendum sit, &c. *Salmas.*

51. *Dato, qui bene sit.*] V.N. Mostell. act. 3. 2.

57. *Age igitur. equidem.*] Nunc meretrix ubi videt, se Pistoclero persuadere non posse, ut introeat & agat, quæ rogatus est, ei assentitur; ostendens se nihil

PI. *Sumne autem nihili, qui nequeam ingenio moderari meo!*

BA. *Quid est quod metuas?* PI. *nihil est. nunc ego, mulier, tibi me emancupo:*

Tuus sum, tibi dedo operam. BA. *lepidus. nunc ego te facere hoc volo.*

Ego sorori meæ cœnam hodie dare volo viaticam:

Ego tibi argentum jubeo jam intus efferri foras; Recent. jubebo.

Tu facito obsonatum nobis sit opulentum obsonium.

PI. *Ego obsonabo. nam id flagitium sit meum, meâ te gratiâ,*

Et operam dare mihi, & ad eam operam facere sumptum dē tuo.

BA. *At ego nolo dare te quicquam.* PI. *sine.* BA. *sino equidem, si lubet.*

Propera, amabo. PI. *prius hic adero, quam te amare desinam.*

BA. *Bene me accipis advenientem, mea soror.* BA. *quid ita, obsecro?*

BA. *Quia piscatus, meo quidem animo, hic tibi hodie evenit bonus.*

BA. *Meus ille quidem est. tibi nunc operam dabo de Mnesilocho, soror.*

Ut hic accipias potius aurum, quam hinc eas cum Milite.

hil quicquam facere, nisi quod ei lubeat: velle omnia ipsius caussa; nihil prætetea. *Lambin.*

58. *Sumne autem nihili.*] Hic succumbit adolescens victus callida meretricis oratione: quod intelligens ipse se reprehendit & accusat. *Lamb.*

59. *Tibi me emancupo.*] Id est, quantum in me sumere me potestatis vel invito patre animus jubet, id totum alieno & tibi trado. Qui emancipat, non modo liberat filium, sed & jus quod in eo habuit, cedit & transmittit in ipsum. Inde *emancipare* interdum ponitur, quasi idem sit quod mancipare. Vide nostra ad Senecam epist. 45. *Gronovius.*

60. *Lepidus.*] Nunc certe lepidus es. Accipio te emancipatum & sponte in servitutem traditum mihi. Ego jure meo utar, & imperabo tibi quod volam. Hoc ergo nunc age. Nihil igitur hic mutandum. *Boxhorn.*

61. *Cœnam viaticam.*] *Athen.* lib. 11. testis est, Athenienses & Lacones *viaticam cœnam*, quam ille appellat ὁδοιπορικὸν δεῖπνον, inter lautissimas cœnas habuisse: comparat autem hanc amatoriis, sive ἐπιπέμψεις, quam amans amanti in discessu dare solebat. Vid. N. Epid. 1. 1. *Longol.*

67. *Prius hic adero, quam te amare desinam.*] Donatus ad illud Terentii Eunuch. act. 4. 2. *Certe extrema linea amare, haud nihil est*, notat: Amare, modo frui amore dicit. Plautus Bacchid. *Prius hic adero, quam te amare desinam.* Et, *Sine te amem.*

73. *Aqua*

BA. *Cupio.* BA. *dabitur opera, aqua calet. eamus hinc intro, ut laves.*
Nam ut in navi vecta es, credo timida es. BA. *aliquantum, soror.*
Simul hinc nescio qui turbat, qui huc it. decedamus.
BA. *Sequere hac igitur me intro in lectum, ut sedes lassitudinem.*

73. *Aqua calet.*] Ut *frigida* eis qui deliquium animi patiuntur, prodest: ita *calida* illis qui timuerunt, vel laborarunt vehementius. V. N. Trucul. act. 2. 3. *Delrius.*

74. *Timida es.*] Trepida, sudore perfusa. Caussa enim hic ponitur pro effectu. Timor saepe caussa sudoris est. *Boxhornius.* V. N. Amph. act. 1. 3.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA:

LYDUS, PISTOCLERUS.

JAmdudum Pistoclere, tacitus te sequor,
Spectans, quas tu res hoc ornatu geras.
Nam, ita me dii ament, ut Lycurgus mihi quidem
Videtur posse hic ad nequitiam adducier.
Quo nunc capessis te hinc advorsa via,
Cum tanta pompa? PI. *huc.* LY. *quid huc? quis istic habet?*
PI. *Amor, Voluptas, Venus, Venustas, Gaudium,*
Jocus, Ludus, Sermo, suavis Suaviatio.
LY. *Quid tibi commercii est cum diis damnosissumis?*
PI. *MALI SUNT homines, qui bonis dicunt male.*
Tu dis nec recte dicis: non aequom facis.
LY. *An deus est ullus suavis Suaviatio?*
PI. *An non putasti esse? nimium quam, ô Lyde, es barbarus!*
Quem ego sapere nimio censui plus quam Thalem,
I, stultior es barbaro Poticio,

9. CUM *diis damnosissimis.*] Vocem *diis* invito Plauto inculcatam esse existimo. Non enim convenit *deos* appellare Lydum, qui versu tertio post eos deos esse negat. Praeterea trimetros est versus integer sine hac voce. Ille vero dixerat: *Quid tibi commercii est cum damnosissimis?* vel intelligens *rebus*, vel dicturus etiam, nisi ab interfato Pistoclero obturbaretur. *Gronovius.*

15. *Is stultior es barbaro Potitio.*] Omnino imperitum & rusticum sacerdotem priscum notat. Simplicitas autem est antiquitatis: unde Graeci ἀρχαίους vocant stolidos. Jam *Potitios* & *Pinarios* fuisse Herculis sacerdotes constat. *Camer.*

21 Nec

Qui tantus natu deorum nescis nomina.
LY. *Non hic placet mihi ornatus.* PI. *nemo ergo tibi*
Hoc apparavit? mihi paratum est, quoi placet.
LY. *Etiam me advorsus exordire argutias?*
Qui si decem habeas linguas, mutum esse addecet.
PI. *NON OMNIS ætas, Lyde, ludo convenit.*
Magis unum in mente est mihi nunc, satis ut commode
Pro dignitate obsonii hæc concuret cocus.
LY. *Jam perdidisti te, atque me, atque operam meam,*
Qui tibi nequicquam sæpe monstravi bene.
PI. *Ibidem ego meam operam perdidi, ubi tu tuam:*
Tua disciplina nec mihi prodest, nec tibi.
LY. *O præligatum pectus!* PI. *odiosus mihi es.*
Tace, atque sequere, Lyde, me. LY. *illuc sis vide,*
Non pædagogum jam me, sed Lydum vocat.
PI. *Non par videtur, neque sit consentaneum,*
Cum herus hic intus sit, & cum amicâ accubet,
Cumque osculetur & convivæ alii accubent,
Præsentibus illis pædagogus una ut siet.
LY. *An hoc ad eas res obsonatum est obsecro?*
PI. *Sperat quidem animus: quo eveniat, diis in manu est.*
LY. *Tu amicam habebis?* PI. *cum videbis, tum scies.*

21. *Non omnis ætas, Lyde, &c.*] Ludo sc. discendi. Et paronomasia est non illepida, in *Lydo* & *ludo*. Lambin.

28. *O præligatum pectus.*] O insanum pectus! ab his, qui veneficiis ceu vinculis ligati videntur, & illecebris quibusdam veluti defixi tenentur. *Turnebus.*

30. *Non pædagogum.*] Nolunt irasci Lydum, quod nomine proprio esset à Pistoclero compellatus. Quare? quia jam ante eodem modo fuerat locutus adolescens: *Non omnis ætas, Lyde, ludo convenit*: nec tamen id ægre tulerat Lydus. Quasi vero primum hoc peccatum, tanquam fortuitum, transmittere non potuerit sine animadversione, ut vulgo solemus; iterum deinde, cum certius jam esset non forte, sed ob industriam committi, concastigare. Denique quid ipsis Plauti verbis clarius? At illi, aliud latet, inquiunt, & vult Lydus: dixerat adolescens, *sequere me*: atqui Lydus erat pædagogus: pædagogi autem est adolescenti præire. Novum hoc mihi plane atque inauditum. Memini Fabium vocatum esse *Annibalis pædagogum*, non quia præcedebat aut fugiebat sequentem, sed quia ἐπηκολούθει διὰ τῶν τραχέων καὶ ὀρεινῶν ἀντιπαρεξιὼν, ut est apud Plutarchum. Memini Manilii: *Et dominum dominus prætextæ lege sequatur.* Memini Petronii: *Ego pædagogus & custos, etiam quo non jusseris, sequar.* At pædagogum puero hero priorem, puerum secundum, ivisse in via nusquam observavi. *Gronovius.*

LY. *Immo neque habebis, nec ſinam: iturus ſum domum.*
PI. *Omitte, Lyde, ac cave malo.* LY. *quid? cave malo?*
PI. *Jam exceßit mihi ætas ex magiſterio tuo.*
LY. *O barathrum ubi nunc es? ut ego te uſurpem lubens.*
Video nimio jam multo plus quam volueram.
Vixiſſe nimio ſatiu'ſt jam, quam vivere.
Magiſtron' quenquam diſcipulum minitarier?
Nihil moror diſcipulos mihi eſſe jam plenos ſanguinis:
Valens afflictet me vacivom virium.
PI. *Fiam, ut ego opinor, Hercules, tu autem Linus.*
LY. *Pol metuo magis, ne Phœnix tuis factis fuam,*
Teque ad patrem eſſe mortuum renunciem.
PI. *Satis hiſtoriarum eſt.* LY. *hic vereri perdidit.*
Compendium edepol haud ætati optabile
Feciſti, cum iſtanc nactus impudentiam.
Occiſus hic homo eſt. ecquid in mentem eſt tibi,
Patrem tibi eſſe? PI. *tibi ego, aut tu mihi ſervos es?*
LY. *Pejor magiſter te iſtæc docuit, non ego.*
Nimio es tu ad iſtas res diſcipulus docilior,
Quam ad illa, quæ te docui, ubi operam perdidi.
PI. *Iſtactenus tibi, Lyde, libertas data eſt.*
Orationis ſatis eſt. ſequere me, ac tace.
LY. *Edepol feciſti furtum in ætatem malum,*

38. *Iturus ſum domum.*] Forte: *i tu rurſum domum.* Scriv.

39. *Cave malo.*] Hæc geſtu juvanda ſunt. Eſt enim oratio verbera jam exerta manu minitantis. *Boxhorn.*

40. *Ex magiſterio.*] Recte, ſic optimi libri. Nec admittendum aut probandum editionum vetuſtiorum *magiſtratu:* quod Meurſio placet, Gruterus corruptis Livii & Senecæ locis tuetur; alii ſic rejiciunt, ut duas iſtas voces promiſcue apud Latinos auctores poni tamen fateantur. Non utique apud attentius locutos. Vide noſtra ad Livii lib. 24. *Gronov.*

41. *O barathrum!*] Tale illud Virgil. *mihi tellus ima dehiſcat.*

45. *Plenos ſanguinis.*] *Plenos ſanguinis,* exponunt ad illud Virgil. 2. Æn.
— *quibus integer ævi ſanguis.*
Ideoque adultos & robuſtos: quos non vult amplius ſibi diſcipulos.

47. *Fiam, ut ego opinor, Hercules.*] Linus Herculem in Muſica diſcipulum objurgans, ab ipſo alliſa in caput cithara occiſus eſt.

48. *Ne Phœnix.*] *Phœnix* Achillem diſcipulum à Paride ad Trojam interfectum Peleo nuntiavit.

50. *Satis hiſtoriarum eſt.*] *Hiſtoriarum* appellatione intelliguntur apud Plautum etiam fabulæ, & omnia quæ ad cognitionem antiquitatis pertinent. *Lambin.*

60. *Furtum.*] Κλοπὴν, κλέμμα, pro calliditate & aſtutia, qua quis conſilium

Quom istac flagitia me celavisti, & patrem.

filium suum occultat. Sic & κλέπτειν pro fallere & latere, & voluntatem celare, Græci utuntur. *Lambin.* Recte se habet ut editum est, *fecisti furtum in ætatem malum.* In ætatem pro in ætate, ut apud Ciceronem & alios veterum, *in civitatem*, pro in civitate. *In ætate*, id est, in vita, interdùm. Et sic Plautus sæpe loquitur, ut in Trinummo act. 1. sc. 1. *Immane est facinus, verum in ætate utile.* Id est, interdum utile, in vita utile. In eadem Comœdia act. 2. sc. 4. *Utrumque, Lesbonice, in ætate haud bonum est.* Pessimi illi libri veteres quos vidit Scaliger, in quibus legitur, *festum architectu malum.* A malo architecto hæc scriptura. In hac ipsa Comœdia:

Compendium ædepol haud ætati optabile
Fecisti, cum istanc nactus es impudentiam.

Id est, vitæ tuæ. *Salmas.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

CHRYSALUS.

HErilis patria salve: quam ego biennio,
Postquam hinc in Ephesum abii, conspicio lubens.
Saluto te vicine Apollo, qui ædibus
Propinquus nostris accolis, veneroque te,
Ne Nicobulum me sinas, nostrum senem
Prius convenire, quam sodalem viderim
Mnesilochi Pistoclerum, quem ad epistolam
Mnesilochus misit super amicâ Bacchide.

1. H*Erilis patria salv.*] Mos erat, ut qui primum ingrederentur regionem aliquam, ad eamve ex intervallo reverterentur, religiose eam salutarent: idque, quoniam cuique loco suum quendam Genium præesse arbitrabantur. *Heins.*

3. *Vicine Apoll.*] Apollinem *Prostaterium* intelligit, quem veluti præsidem in vestibulo domus Athenienses colebant: Bacchides autem Athenis agi finguntur. *Turneb.* *Lares vicini, & viales*, vicorum præstites: apud Græcos θεοὶ ἀγυιεῖς nominabantur: iique erant Apollo & Bacchus. Itaque hic falluntur qui *vicinum* interpretantur τ͂ προστατήριον, cum τ͂ ἀγυιέα deberent. *Meursius.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

PISTOCLERUS, CHRYSALUS.

MIrum est, me, ut redeam, te opere tanto quæsere,
Qui abire hinc nullo pacto possim, si velim:

1. Q*Uæsere.*] Id est, orare. Lucret. lib. 5.

—— Et prece quæsit
Ventorum paces. ——

Ita noster alibi: *Quæso deos*, id est, invoco: Manil. l. 1. *Quæsivere deos*, id est, invocarunt. ibid. *quæsitus rector Olympi*, id est, invocatus. *Scalig.*

Ita me vadatum amore vinctumque attines.
CH. *Pro dii immortales, Pistoclerum conspicor.*
O Pistoclere, salve. PI. *salve, Chrysale.*
CH. *Compendii verba multa jam faciam tibi.*
Venire tu me gaudes, ego credo tibi.
Hospitium & cœnam pollicere, ut convenit
Peregre advenienti: ego autem venturum annuo.
Salutem tibi ab sodali solidam nuncio.
Rogabis me ubi sit. PI. *vivit. nempe recte valet?*
CH. *Istuc volebam ego ex te percunctarier.*
PI. *Quî scire possum?* CH. *nullus plus.* PI. *quemnam ad modum?*
CH. *Quia si illa inventa est, quam ille amat, vivit recte & valet:*
Si non inventa est, minus valet, moribundus est.
ANIMA est amica amanti: si abest, nullus est:
Si adest, res nulla'st: ipsus est nequam & miser.
Sed tu quid factitasti mandatis super?
PI. *Egon' ut quod ab illo attigisset nuncius,*
Non impetratum id advenienti ei redderem?
Regiones colere mavellem Acheronticas.
CH. *Eho, an invenisti Bacchidem?* PI. *Samiam quidem.*

3. *Vadatum.*] V. N. Curc. act. 1. sc. 3.

16. *Anima est.*] Vulgata lectio non est sollicitanda, si recte exponatur. *Anima*, inquit, est amica amanti. Hoc sic generatim adfirmavit. Rationem deinde reddit, cur ita videatur. Si abest anima, nullus est homo, utpote mortuus. Ita amanti si abest amica, nullus est. Quod adjicitur jam, nihil ad comparationem amicæ cum anima facit, sed ad solam amicam pertinet. In eo tantum similis est anima & amica in amante, quod si utrumvis absit nullus est. Quæ sequuntur, solum amicæ respectu dicuntur, non etiam animæ. *Si adest, res nulla est.* Id est, si amica adest amanti ipse quidem est aliquis, quia per amicam vivit, ut per animam, sed ipsius res nulla est, quæ prodigitur in gratiam amicæ. Atque licet sit ac vivat, nequam tamen est ac miser, re nimirum pessundata. Vivit amans per amicam, ut per animam, si adsit. Si absit, id est, si ea careat tum nullus est, æque ac si careat anima. Sed si habeat amicam, tum ipsius res nulla est, & ipse vivit & spirat per illam, sed tamen miser est ac nequam, re consumpta ac perdita. *Salmas.*

19. *Quod ab illo attigisset.*] Tò *quod*, idem quod, *propter quod*, qua de re, id est, quam ob caussam. Et, *nuncius ab illo*, dictum, sicut illud Lucretii, *fulgor ab auro*, pro auri. Porro eleganter *nuncius attigisse* dicitur: ut vel hac Fab. act. 4. scen. penult.

—*si à me tetigit nuncius, &c.* Schoppius.

23. *Vide*

CH. Vide quæso, nequis tractet illam indiligens.
Scis tu, ut confringi vas cito Samium solet.
PI. Jamne, ut soles? CH. dic ubi ea nunc est, obsecro?
PI. Hîc exeuntem me unde aspexisti modo.
CH. Ut istuc est lepidum: proxumæ viciniæ
Habitat. & quidnam meminit Menesilochi? PI. rogas?
Immo unice unum plurimi pendit. CH. papæ!
PI. Immo ut eum credis? misera amans desiderat. Acid. miserè.
CH. Scitum istuc PI. imo Chrysale, hem non tantulum
Unquam intermittit tempus, quin eum nominet.
CH. Tanto hercle melior Bacchis. PI. immo. CH. immo hercle abiero
Potius. PI. num invitus rem bene gestam audis heri?
CH. Non herus, sed actor mihi cor odio sauciat.
Etiam EPIDICUM, quam ego Fabulam æque ac me ipsum amo,
Nullam æque invitus specto, si agit Pellio.
Sed Bacchis etiam fortis tibi visa est? PI. rogas?

23. *Vide quæso.*] Jocus: alludit ad vasa Samia quæ ex luto Samio ficta erant, idcirco fragilia *Lambin.*

25. *Jamne ut soles?*] Locum ajunt non intellectum interpretibus in servum indiligentem, cujus incuria & negligentia vasa Samia sæpius confringebantur. Quasi dicat: an etiamnum confringis & perdis vasa Samia, ut soles. Nihil vidi magis. Veteribus abunde erat, unde caverent, ne Samia vasa confringere servis indiligentibus pro joco esset. Qui sic ludebat, de corio suo ludebat. Non servus monetur, ne vas Samium confringat, sed ultro monet Pistoclerum, quia is Bacchidem *Samiam* dixerat, risum captans, nequis eam confringat, ut fragilia sunt Samia vasa. Ad quod respondet Pistoclerus: *Jamne ut soles*, nempe jocaris. Sic Aulular. extrema: *Jamne autem ut soles, deludis.* Gronovius.

31. *Scitum istuc.*] Diffaldæus quum in corrupto libro invenisset, *Dictum*, corrigit, *Fictum istuc*: & invenit, cui probaret. Sed *scita* & *faceta*, etsi propria ea, in quibus est verborum urbanitas, solet transferre Plautus ad res optatas & jucundas auditu. Sic Sticho I. 3. *Oratio optima & scitissima: Veni illo ad cœnam.* Captiv. I. 2. *te vocari ad cœnam volo.* ER. *Facete dictum.* Casin. 3. 1. *Nunc enim te demum nullum scitum scitius est.* Gron.

37. *Si agit Pellio.*] P. *Pellionem* circa hæc tempora Comœdum minorum partium fuisse, & in artificio suo parum probatum famæ populari, certissimum est: quem heic à Plauto tangi veri dissimile non est. Nihil autem refert, sive *Pellionem* sive *Poll.* legas: sic enim casci illi enunciabant, *Apollinem* & *Apellinem*. Mentio hujus & apud Symmachum lib. 10. Epist. 2. *Non idem honor in pronunciandis fabulis P. Pollioni, qui Ambivio fuit.* J. Gul.

38. *Fortis.*] Id est, *formosa*. Servius & Nonius. nimirum *fortes* dicebant veteres quidquid quaque in re excelleret. inde *fortis* pro formoso, pro divite, pro nobili. Anacreon: νικᾷ δ' ἢ σίδηρον ἢ πῦρ καλή τις οὖσα, id est, *Ferrum &*

 ignem

Ni nactus Venerem essem, hanc Junonem dicerem. Dis. dicerem.
CH. *Edepol, Mnesiloche, ut rem hanc natam esse intellego,*
Quod ames, paratum est. quod des, invento est opus.
Nam istoc fortasse aurum est opus. PI. *Philippeo quidem.*
CH. *Atque eo fortasse jam opus est.* PI. *immo etiam prius.*
Nam jam huc adveniet Miles. CH. *& miles quidem!*
PI. *Qui de amittenda Bacchide aurum hic exigit.*
CH. *Veniat quando volt, atque ita ne mihi sit mora.*
Domi est: non metuo, nec cuiquam supplico,
Dum quidem hoc valebit pectus perfidia meum.
Abi intro, ego hic curabo tu intus dicito
Mnesilochum adesse Bacchidi. PI. *faciam ut jubes.*
CH. *Negotium hoc ad me attinet aurarium.*
Mille & ducentos Philippos attulimus aureos
Ephesi, quos hospes debuit nostro seni.
Inde ego hodie aliquam machinabor machinam,
Unde aurum efficiam amanti herili filio.
Sed foris concrepuit nostra: quinam exit foras?

dignum superat mulier quæ formosa est. Mercer.

39. *Ni nactus Venerem.*] Hoc vult: Nisi meam amicam pro Venere haberem, dicerem alteram Junonem esse. Sed quia inter Venerem & Junonem de forma non convenit, ideo non audeo has lites inter ipsas serere, neque alteri præjudicare, etsi mea mihi Venus sit. *Pist.*

46. *Ne mihi sit mora.*] Quasi dicat: Tantum abest, ut eum sim moraturus in nummis expediendis, ut verear, ne ille me paratum moretur. *Lambin.*

52. *Philippos aureos.*] Nummos Philippi Macedonis imagine signatos: de quorum valore, Vide notas Aulul. act. 3, sc. 5, vs. ult.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

NICOBULUS, CHRYSALUS.

IBO in Piraeum. visam, ecquæ advenerit
In portum ex Epheso navis mercatoria.
Nam meus formidat animus, nostrum tam diu
Ibi desidere, neque redire filium.
CH. *Extexam ego illum pulchre jam, si dii volunt.*

5. *Extexam.*] Spoliabo illum auro. *Extexere* est, telam sua textura, aut lana nudare. *Lamb.*

7. Fa-

Haud dormitandum est. est opus chryso Chrysalo.
Adibo hunc, quem quidem ego hodie faciam hic arietem
Phryxi, itaque tondebo auro usque ad vivam cutem.
Servos salutat Nicobulum Chrysalus.
NI. *Pro dî immortales! Chrysale, ubi mihi est filius?*
CH. *Quin tu primum salutem reddis quam dedi!*
NI. *Salve: sed ubinam est Mnesilochus?* CH. *vivit, valet.*
NI. *Venitne?* CH. *venit.* NI. *evax! aspersisti aquam.*
Benene usque valuit? CH. *pancratice atque athletice.*
NI. *Quid hoc? qua caussa eum hinc in Ephesum miseram,*
Accepitne aurum ab hospite Archidemide?
CH. *Heu cor meum & cerebrum, Nicobule, finditur,*
Istius hominis ubi fit quaque mentio.
Tun' hospitem illum nominas hostem tuum?
NI. *Quid ita obsecro hercle?* CH. *quia edepol certe scio,*
Vulcanus, Sol, Luna, Dies, Dei quatuor,
Scelestiorem nullum illuxere alterum.
NI. *Quamne Archidemidem?* CH. *quam, inquam, Archidemidem.*
NI. *Quid fecit?* CH. *quid non fecit? quin tu id me rogas.*
Primum dum inficias ire cœpit filio:
Negare se debere tibi triobulum.
Continuo antiquom hospitem nostrum sibi
Mnesilochus advocavit, Pelagonem senem:

7. *Faciam hic arietem Phryxi.*] Quem ego tondebo & auro spoliabo, ut arietem Phryxi, cujus vellus aureum erat.

13. *Adspersisti aquam.*] Est, quod Ter. Andr. 2. 1. dixit, *Reddidisti animum.* Trucul. *Adspersisti aquam; jam redit animus.*

14. *Pancratice atque athletice.*] Vide notas Epid. 1. 1. 18.

15. *Quid hoc, qua causa.*] Notabilis ἰδιωτισμὸς veterum. Sic infra 4. 9. *Quid quod te misi ecquid egisti?* Terent. Heaut. 5. 1. *Quid hoc, quod volo, ut illa nubat nostro?* Ubi vel Plauti locus ostendit male deleri τὸ *hoc* à Goveano, & Guideto. Phormione act. 4. sc. 1. *Quid qua profectus causa hinc es in Lemnum Chremes? adduxtin, tecum filiam?* Cicero pro Cluentio: *Quid tu, Pacete, qua de re mecum locutus es? quærunt, ubi sit pecunia?* Gronovius.

22. *Illuxere.*] Active pro *illustravere.* Vel Dic: Dii quatuor non luxere in scelestiorem alterum. *Lambin.*

23. *Quamne Archidemidem.*] Ambiguum erat illud servi, *scelestiorem nullum alterum:* itaque Senex interrogat, An alterum nullum, quam Archidemidem? & ille iterum; Ita vero, inquit, ajo, quam Archidemidem. *Acidal.*

 29. *Osten-*

Eo præsente homini extemplo ostendit symbolum,
Quem tute dederas ad eum, ut ferret, filio.
NI. *Quid, ubi ei ostendit symbolum?* CH. *infit dicere:*
Adulterinum, & non eum esse symbolum:
Quotque innocenti ei dixit contumelias!
Adulterare eum ajebat rebus cæteris.
NI. *Habetin' aurum? Id mihi primum dici volo.*
CH. *Postquam quidem Prætor recuperatores dedit,*
Damnatus demum, vi coactus reddidit
Ducentos & mille Philippûm. NI. *tantum debuit.*
CH. *Porro etiam ausculta pugnam, quam voluit dare.*
NI. *Etiamne est quid porro?* CH. *hem accipe: trina hæc nunc erit.*
NI. *Deceptus sum. Autolyco hospiti aurum credidi.*
CH. *Quin tu audi.* NI. *immo ingenium avidi haud pernoram hospitis.*
CH. *Postquam aurum abstulimus, in navem conscendimus,*
Domum cupientes. forte ut assedi in stega,
Dum circumspecto, atque ego lembum conspicor:
Longum est rigorem maleficum exornarier. *Meurs. strigorem.*

29. *Ostendit symbolum.*] Solebant Græci in pactis conventis uti quibusdam tesseris, quæ σύμβολα vocabantur, quæ loco tabellarum & syngrapharum erant: atque ex his jus dicebatur. Meminit Aristot. & Demost. in Philipp. *Turneb.*

36. *Prætor recuperatores dedit.*] *Recuperatores*, judices, qui à Prætore in privatis controversiis quacunque de re ageretur, dabantur. ita dicti, quod per eos suum quisque jus recuperare posset. Nunc *Judices delegati* vocantur. *Hotom.*

40. *Trina.*] *Trina* exponit Lamb. triplex: nullo sensu. *Trina*, est tertia pugna. Nam primo plane negarat, se debere, & symbolum adulterinum dixerat; secundo pugnatum erat in judicio apud recuperatores; tertio insidias struxerat. *Boxhorn.*

41. *Autolyco.*] *Autolycus* Sisyphi filius, Sinonis illius pater. imo Mercurii fuit filius, Ulyssis avus maternus: qui animalium, quæ furto abstulerat, colorem mutabat. Mart. lib. 8. 59.

Non fuit Autolyci tam piceata manus.
Lambinus.

44. *Stega.*] *Stega* tabulatum navis, & quasi proscenium, in quo nautæ ambulant. στέγη Arbitro *constratum puppis* est. hinc *Cicer.* in Verr. *navis constrata*, quæ Cæsari *tecta*. VVouwer.

46. *Longum est.*] Corruptus quidem est locus, ut manifesto apparet, sed qui ita corrigendus videatur:

—. *Atque ego tum lembum conspicor*
Longum, strigonem, maleficum exornarier.

Strigones vel *strigores* densarum virium homines & exerciti. Exornabatur ille

lembus

NI. *Perii hercle. lembus ille mihi lædit latus.*
CH. *Is erat communis cum hospite & prædonibus.*
NI. *Adeon' me fuisse fungum, ut qui illi crederem!*
Cum mihi ipsum nomen ejus Archidemidis
Clamaret, dempturum esse, si quid crederem.
CH. *Is lembus nostræ navi insidias dabat.*
Occœpi ego observare eos, quam rem gerant.
Interea è portu nostra navis solvitur.
Ubi portu exiimus, homines remigio sequi,
Neque aves, neque venti citius. quoniam sentio
Quæ res gereretur, navem extemplo statuimus.
Quoniam vident nos stare, occeperunt ratem
Turbare in portu. NI. *edepol mortales malos!*
Quid denique agitis? CH. *rursum in portum recipimus.*
NI. *Sapienter factum à vobis. quid illi postea?*
CH. *Revorsionem ad terram faciunt vesperi.*
NI. *Aurum hercle auferre voluere, ei rei operam dabant.*
CH. *Non me fefellit, sensi: eo exanimatus fui.*
Quoniam videmus auro insidias fieri,
Capimus consilium continuo, postridie

lembus ab homine strigone ac malefico. Plures quidem erant in illo lembo, ut ex sequentibus liquet, sed exornabatur & parabatur ab uno præcipue strigone malefico, qui magister erat lembi. Cæterum cum *strigo* significet fortem robustum ac densarum virium, æque de lembo ipso id dici potest quam de homine. *Salmasius.*

50. *Archidemidis.*] Alludit ad verbum *demo*; quod exauditur in nom. *Archidemidis*. Vitabant autem Romani mala nomina. *Douza.*

58. *Ratem Turbare.*] Ita scripserat forte Plautus; *occœperunt ratem urbare in portum*, id est, cœperunt redire versus portum, sed non recta, ne viderentur nimirum hoc consilium cepisse non persequendi, verum per circuitum hoc fecerunt. Nam *urbare* est circuire & circumducere. Ita ergo cœperunt ratem in portum circumducere. *Urnare* vel *urbare*, ut etiam scribebatur, id plane significat. Vetus auctor apud Festum, *circum sese urnat ad pedes, terra occultat caput.* Ita urnare vel urbare ratem, est cum circuitione ducere, non recta. *Salmas.* *Ratem Turbare in portu.*] Neque Latinum est, *turbare in portum*: neque potest placere Salmasianum, *urbare in portum.* Videndum an vulgata retineri possit. Videtur *turbare* esse posse quoquo modo impedire, ut qui turbantur, minus provident, quid sit agendum, eoque impediuntur in eo quod instituerant. Sed & Florus in bello Piratico: *Quum leves & fugaces myoparones gravi & Martia classe turbasset.* Quod si minus placeat, legerim: *occeperunt ratem Inhibere in portum.* De quo verbo valde hic commodo lib. 4. Observationum. *Gronovius.*

Auferimus inde aurum omne illis præsentibus,
Palam atque aperte, ut illi id factum sciscerent.
NI. *Scite hercle, cedo, quid illi?* CH. *tristes ilico,*
Quom extemplo à portu ire nos cum auro vident.
Subducunt lembum capitibus quassantibus.
Nos apud Theotimum omne aurum deposuimus, Sc. opp. deposivimus, antiq.
Qui illic sacerdos est Dianæ Ephesiæ.
NI. *Qui istic Theotimus est?* CH. *Megalobuli filius,*
Qui nunc in Epheso est, Ephesiis carissumus.
NI. *Næ ille, hercle, mihi sit multo tanto carior,*
Si me illoc auro tanto circumduxerit.
CH. *Quin in ipsa æde Dianæ conditum est.*
Ibidem publicitus servant. NI. *occidistis me.*
Nimio hic privatim servaretur rectius.
Sed vos nihilne attulistis inde auri domum?
CH. *Immo etiam. verum, quantum attulerit, nescio.*
NI. *Quid, nescis?* CH. *quia Mnesilochus noctu clanculum*
Devenit ad Theotimum: nec mihi credere,
Nec quoiquam in navi voluit. eo ego nescio
Quantulum attulerit; verum haud permultum attulit.
NI. *Etiam dimidium censes?* CH. *non edepol scio.*
Verum haud opinor. NI. *fertne partem tertiam?*
CH. *Non hercle opinor. verum verum nescio.*

73. *Sacerdos est Dianæ.*] Furtum facilius committunt homines, quam sacrilegium. Inde mos veterum res carissimas in templis deponendi. Inde olim Romanorum ærarium in templo Saturni. *Boxhorn.*

74. *Megalobuli filius.*] Lego *Megalobyzi*: vel, quod idem valet, *Megabyzi*, Suidas: Μεγαβυζος, ὄνομα κύριον. *Strabo* lib. 14. ubi de Dianæ Ephesiæ templo agit, commemorat, generali nomine ita omnes ejus sacerdotes appellatos: eunuchosque fuisse, & custodiæ socias virgines habuisse. Sed hoc quid est, quod Plautus dicit, *Theotimum filium Megabyzi*; si ille Megabyzus eunuchus? explico, *Megabyzi filius* idem valet, ac si dixisset *Megabyzus*: nam appellativum illud nomen fuit: quomodo ἰατρῶν παῖς, pro eo quod est ἰατρός. *Meursius.*

76. *Carior.*] Id est, damnosior, sumtuosior. ἀμφιβολία.

79. *Publicitus servant.*] Cum enim carissima olim in templis deponerentur, publici erant & armati templorum custodes. Nepos in vitâ Annibalis, *Gortynii templum magna cura custodiunt, non tam à cæteris, quam ab Annibale, ne quid ille, inscientibus illis, tolleret secumque portaret.* Exstat enim illo loco simillimum huic exemplum. *Boxhorn.*

Profecto de auro nihil scio, nisi nescio.
Nunc tibimet illuc navi capiundum est iter,
Ut illud reportes aurum ab Theotimo domum.
Atque heus tu. NI. *quid vis?* CH. *annulum gnati tui*
Facito ut memineris ferre. NI. *quid opu'st annulo?*
CH. *Quia id signum est cum Theotimo, qui eum illi afferet,*
Ei aurum ut reddat. NI. *meminero, & recte mones.*
Sed divesne est istic Theotimus? CH. *etiam rogas?*
Qui auro habeat soccis subpactum solum.
NI. *Cur ita fastidit?* CH. *tantas divitias habet.*
Nescit quid faciat auro. NI. *mihi dederit velim.*
Sed qui præsente id aurum Theotimo datum est?
CH. *Populo præsente. nullu'st Ephesi, quin sciat.*
NI. *Istuc sapienter saltem fecit filius,*
Cum diviti homini id aurum servandum dedit:
Ab eo licebit quamvis subito sumere.
CH. *Immo hem tantisper nunquam te morabitur,*
Quin habeas illud quo die illuc veneris.
NI. *Censebam me effugisse à vita marituma,*
Ne navigarem tandem hoc ætatis senex,
Id mihi haud utrum velim licere intellego;
Ita bellus hospes fecit Archidemides.
Ubi nunc est ergo meus Mnesilochus filius?
CH. *Deos atque amicos iit salutatum ad forum.*
NI. *At ego hinc ad illum, ut conveniam quantum potest.*
CH. *Ille est oneratus recte, & plus justo vehit.*
Exorsa hæc tela non male omnino mihi est,
Ut amantem herilem copem facerem filium:

98. *Qui auro habeat soccis suppactum solum.*] *Solum*, hic est calceamenti solea. Ergo aureis clavis calceos ille fixit. V.N. Trinum. act. 3. 2.

99. *Cur ita fastidit.*] Ita Mil. act. 4. 2. *Face te fastidii plenum.*

102. *Populo præsente.*] Ex veterum more. Nepos eodem loco: *Amphoras auro & argento opertas, Gortyniis præsentibus deposuit in templo Dianæ.* Ne scilicet depositum postea negaretur. *Boxhornius.*

110. *Utrum velim.*] Non mei jam res est arbitrii. Velim, nolim, navigandum est. *Boxhorn.*

117. *Copem facerem.*] Id est, copiosum. Pseud. act. 2. 3. *Copi, id est, copia, inde copis, id est, copiosus.* Glossæ Papiæ.

Ita feci, ut auri quantum vellet sumeret.
Quantum autem libeat reddere, ut reddat patri.
Senex in Ephesum ibit aurum arcessere:
Hîc nostra agetur ætas in malacum modum,
Siquidem hîc relinquet, nec secum abducet senex
Me & Mnesilochum, quas ego hîc turbas dabo!
Sed quid futurum est, cum hoc senex resciverit?
Cum se excucurrisse illuc frustra sciverit,
Nosque aurum abusos? quid mihi fiet postea?
Credo hercle adveniens nomen mutabit mihi,
Facietque extemplo Crucisalum me ex Chrysalo.
Aufugero hercle, si magis usus venerit.
Si ero reprehensus, macto ego illum infortunio:
Si illi sunt virgæ ruri, at mihi tergum domi est.
Nunc ibo, herili filio hanc fabricam dabo,
Super auro, amicaque ejus inventa Bacchide.

Sic enim legendum. Male *copsus*, pro *copis*, editum est. *Boxhorn.*

128. *Crucisalum.*] Quasi in cruce seu in crucem salientem. *T.*

129. *Si magis usus venerit.*] Si utilius fuerit. *Lambin.*

130. *Reprehensus.*] V. N. Epid. I. I. *Infortunio.*] Damno virgarum, quarum in tergo meo faciet jacturam. *Boxhornius.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

LYDUS.

Pandite atque aperite propere januam hanc Orci, obsecro:
Nam equidem haud aliter esse duco. quippe quo nemo advenit,
Nisi quem spes reliquere omnes, esse ut frugi possiet.
Bacchides, non Bacchides, sed Bacchæ sunt acerrumæ.
Apage istas à me sorores, quæ hominum sorbent sanguinem.
Omnis ad perniciem instructa domus opime atque opipare.
Quæ ut aspexi, me continuo contuli protinam in pedes.
Egone ut hæc conclusa gestem clanculum? ut celem patrem,
Pistoclere, tua flagitia, aut damna, aut desidiabula?

9. *Desidiabula.*] Sic MSS. Nonius Marcellus in *Affectare* legit *dissidiabula.*

10. Ad-

Quibus patrem, & me, teque, amicosque omnes affectas tuos
Ad probrum, damnum, flagitium appellere una & perdere.
Neque mei, neque tui intus puditum est factis quæ facis:
Quibus tuum patrem, meque una, amicos, affines tuos,
Tuâ infamiâ fecisti gerulifigulos flagitii.
Nunc priusquam malum istoc addu, certum est jam dicam patri.
De me hanc culpam demolibor jam, & seni faciam palam,
Ut eum ex lutulento cœno propere hinc eliciat foras. 7. *Al.* luculento.

10. *Adfectas appellere.*] Pro προσηγόζειν. translatum à navi, quam ad portum nautæ appellunt.

14. *Gerulifigulos flagitii.*] *Gerulus*, apud veteres non ὁ βαστάζων, ut postea, sed ὁ πράττων καὶ πρακτὴρ dictus est. hoc loco Plautus *Gerulifigulos* dixit gerulos & figulos, hoc est, πρακτῆρας & πλάστας. Scalig. Mens horum est; tu fecisti tuis infamibus dictis ut tuus pater, & ego tuus præceptor dicamur quasi auctores horum flagitiorum: quod pater ita te fecerit, & ego te finxerim ac docuerim, ut tam flagitiosus existeres. *Gerulus* propter patrem, *Figulus*, propter præceptorem. Nam *Gerulus*, ut Scalig. & Glossæ docent; non erat, qui aliquid portat, sed qui efficit. *Goldastus.*

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

MNESILOCHUS.

MULTIS MODIS meditatus egomet mecum sum, & ita esse arbitror:
HOMINI AMICO, qui est amicus, ita uti nomen possidet,
Nisi deos, ei nihil præstare. id opera expertus sum esse ita.
Nam ut in Ephesum hinc abii. (hoc factum est ferme abhinc biennium)
Ex Epheso huc ad Pistoclerum meum sodalem literas
Misi, amicam ut mihi inveniret Bacchidem. illum intellego
Invenisse, ut servos meus mihi nunciavit Chrysalus.
Condigne is quam technam de auro advorsum meum fecit patrem.
Ut mihi amanti copia esset! sed æquom id ei reddere. *Ms.* sed eccum video incederes

9. SED *æquum ei reddere.*] Ita legendum aperte declarant, quæ statim subjicit; *Nam pol. q. &c.* Negat committendum sibi esse, ut ingratus habeatur: ideoque diligenter sibi videndum, quomodo gratiam Chrysalo referat. *Muret.*

Nam pol quidem, meo animo, INGRATO HOMINE nihil impensiu'st,
Malefactorem amitti satius, quam relinqui beneficum.
NIMIO PRÆSTAT impendiosum te, quam ingratum dicier.
Illum laudabunt boni; hoc etiam ipsi culpabunt mali. Lamb. hunc.
Quâ me caussa magis cum curâ esse eâ quam obvigilato est opus.
Nunc, Mnesiloche, specimen specitur, nunc certamen cernitur.
Sisne nec ne, ut esse oportet; malus bonus, cujusmodi;
Justus, injustus; malignus, largus; commodus, incommodus.

10. *Ingrato homine nihil impensiu'st.*] Nunquam efficient interpretes ut vox *impensius* cohærere possit cum ingrato, eo sensu quo ponitur apud Latinos. Non enim, ut volunt, *impensum* contrarium est ei notioni qua simplex *pensum* usurpatur, cum dicitur *nihil pensi habere*. Sed nec *pendere* & *impendere* contraria sunt, haud sane magis quam *tribuere* & *intribuere*. Unde *intributiones* pro tributis, Quam *tendere* & *intendere*, *ferre* & *inferre*, & similia. Inde *impensum* pro gravi, charo, pretioso, à quo *impensius*, enixius, largius. Virgilius: *tanto me impensius æquum est Consulere.* Id est, magis. *Impendio* quoque adverbium pro valde. Item *impensum pretium*, pro magno, & *impenso* vel *impense* pro chare. *Luscinias soliti impense prandere coëmptas.* Glossæ: *Impensus*, δαψιλής. Legendum igitur in versu Plautino, *grato homine nihil impensius est.* Hoc est, nihil gravius, nihil pretiosius & carius grato homine. Posset etiam sumi pro *impendiosius*. Nam paulo post dicit, *nimio præstare impendiosum esse quam ingratum.* Impensus quippe & impendiosus idem, nempe δαψιλὴς, largitor, liberalis. Et tales sunt grati homines, qui meminerunt accepti beneficii; & vicissim in eum qui sibi beneficus fuit, largiter & ipsi benefici esse & impendiosi gestiunt. Nam *impendio* adverbium & *impense* idem significant. Dicit postea satius esse malefactorem amitti, id est, inultum dimitti, quam beneficum relinqui, id est, quam benefico vices non rependere & in eum impendiosum esse. Nihil ergo homine grato impensius. Quod non potest convenire ingrato, qui nihil rependere vult ac reponere illi à quo beneficium accepit. *Salmas.* *Ingrato homine nihil est impensius.*] Nihil propius ad sensum Plauti explicatione Pistorii, cui *impensum* hic, in quod multum & magna cum jactura impenditur. Certe *impenso pretio parare* Cæsari, Ciceroni, Livio, magno pretio est emere vel comparare. *Impensum* igitur, quod conceditur, est grave, carum, pretiosum & caro constans. Ingrato homine nihil carius constat, inquit, quia quod in illum impenditur, interit, sine fructu ac reditu est. Nihil *impensiore pretio* habetur, quam homo ingratus. Sic ludit in vocabulo *carus* act. 2. sc. 3. vs. 76. Quod autem sequitur, *Nimio præstat te impendiosum, quam ingratum dici*, alia sententia est, in rem quidem eandem, sed haudquaquam similem sensum explicans. Neque *impensus* & *impendiosus* idem, ut vult Salmas. sed *impendiosus* sumptuosus, vel qui multum sumti facit. *impensum* autem id quod, vel in quod multum sumitur vel impenditur. *Gronovius.*

14. *Quam me caussa.*] Non puto quicquam esse mutandum. Cum ingratum damnavit, tanto magis se cum cura esse debere ait, & sibi obvigilato opus esse ne ingratus sit scilicet. Hoc enim subintelligendum. *Salmas.*

17. *Malignus, largus.*] Hæc recte inter se opponuntur, nam *Benignus* & *Largus*,

Cavesis te superare servom siris faciundo bene.
Utut eris, moneo, haud celabis. sed eccos video incedere,
Patrem sodalis, & magistrum. hinc auscultabo quam rem agant.

largus, idem valent, id est, sisne illiberalis, an liberalis. *Lamb.* *Commodus; incommodus.*] *Commodi* sunt, qui sese ad aliorum mores vel suo judicio accommodant, vel sunt accommodati natura, & qui aliis facile obsequuntur & prosunt. Ἀρέσκους Græci appellant. *Lambinus.*

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

LYDUS, PHILOXENUS, MNESILOCHUS.

NUnc experiar, sitne acetum tibi cor acre in pectore. Lamb. acto.
Sequere. PH. *quo sequar? quo ducis nunc me?* LY. *ad illam, quæ tuum*
Perdidit, pessundedit tibi filium uni unicum.
PH. *Eja, Lyde: LENITER qui sæviunt, sapiunt magis.*
Minus mirandum est, illac ætas si quid illorum facit,
Quam si non faciat. feci ego istæc itidem in adolescentiâ.
LY. *Hei mihi, hei mihi! istæc illum perdidit assentatio.*
Nam absque te esset, ego illum haberem rectum ad ingenium bonum:
Nunc propter te tuamque pravos factus est fiduciam
Pistoclerus. MN. *dii immortales, meum sodalem hic nominat.*
Quid hoc negotii est, Pistoclerum Lydus quod herum tam ciet?
PH. *Paulisper, Lyde, est libido homini suo animo obsequi:*
Jam aderit tempus, cum sese etiam ipse oderit: morem geras:
Dum caveatur, præter æquom ne quid delinquat: sine.
LY. *Non sino, neque equidem illum me vivo corrumpi sinam.*
Sed tu, qui tam pro corrupto dicis caussam filio,
Eademne erat hæc disciplina tibi, cum tu adolescens eras?
Nego tibi hoc annis viginti fuisse primis copiæ,
Digitum longe à pædagogo pedem ut efferres ædibus,

1. NUnc.] *Nunc* adversantis hic est, non temporis. *Lambin.*
8. *Rectum.*] Integrum, non inflexum ad vitium. *Rectum* opponitur hic *pravo.* T.
11. *Tam ciet?*] Accusat, διώκει. D. V. N. Asin. act. 2. 4.

20. *Ante*

Ante Solem exorientem nisi in palæstram veneras,
Gymnasii præfecto haud mediocris pœnas penderes.
Id quoi obtigerat, hoc etiam ad malum arcessebatur malum, Dous. re. censebatur.
Et discipulus & magister perhibebantur improbi.
Ibi cursu, luctando, hastâ, disco, pugillatu, pila,
Saliendo sese exercebant magis, quam scorto, aut saviis:
Ibi suam ætatem extendebant, non in latebrosis locis.
Inde de hippodromo & palæstra ubi revenisses domum,
Cincticulo præcinctus in sella apud magistrum assideres:
Cum librum legeres, si unam peccavisses syllabam,
Fieret corium tam maculosum, quam est nutricis pallium.
MN. *Propter me hæc nunc meo sodali dici discrucior miser.*
Innocens suspicionem hanc sustinet caussa mea.
PH. *Alii, Lyde, nunc sunt mores.* LY. *id equidem ego certo scio.*
Nam olim populi prius honorem capiebat suffragio,
Quam magistro desinebat esse dicto obediens.
At nunc priusquam septuennis est, si attingas eum manu,
Extemplo puer pædagogo tabula dirumpit caput.

20. *Ante solem exorientem.*] Frustra captat hunc sermonem Petitus, quasi repugnantem legi jubenti ἀνοίγεσθαι τὰ διδασκαλεῖα μὴ πρότερον ἡλίου ἀνιόντος, eoque subjicit ingratum *Adv.* Scio & Platonis lib. 7. de republ. ἡμέρας δὲ ὄρθρου τι ἐπιγενομένου, παῖδας μὲν πρὸς διδασκάλους που τρέπεσθαι χρεών. Nec defendendum vulgatum formula illa *ante diem tertium Calendas*: non enim ibi τὸ *ante* vim habet τοῦ *ad.* Nimirum *ante solem exorientem*, non accipiendum est, quasi sit ante lucem, sed pro diluculo. Est autem diluculum, *cum, sole nondum orto, jam lucet*, ut scribit Censorinus. Neque aliud tempus significant Græci. *Gronovius.*

28. *Cincticulo præcinctus.*] *Cincticulus* adolescentium erat, ut *Cinctus* virorum, quæ zona latior, seu vestis infra pectus, corpus comprehendens: similis subligaculo Græce ζῶμα & ζώσμα dicitur. quo nomine Græce etiam *Tunica* intelligitur. Et vetustissimi cincto uti, loco tunicæ solebant: unde Horat. *cinctutos* vocat *Cethegos.* Jam, *Cinctum esse*, erat modestæ disciplinæ argumentum. contra, *discinctum* esse, mores dissolutos arguebat. Sulla de C. Jul. Cæs. apud Suet. *Male præcinctum puerum caveatis.* quod fluxiore cinctura uteretur. *Turn.*

30. *Nutricis pallium.*] Hoc enim à pueris, dum comuntur & aluntur, varie maculatur. *Longol.*

34. *Nam olim, &c.*] Nam olim honorem prius consequebatur populi suffragio, quam magistro parere desierat, hoc est, magistro parebat usque ad eam ætatem, qua petere magistratus per leges licet. *Lambin.*

37. *Tabula.*] Litteraria, in qua pueri litteras faciunt, id est, scribunt, & discunt. *Turneb.*

42. It

Cum patrem adeas postulatum, puero sic dicit pater:
NOSTER ESTO, dum te poteris defensare injuria.
Provocatur pædogogus: eho senex minimi pretii,
Ne adtingas puerum istac caussâ, quando fecit strenue,
It magister quasi lucerna uncto expretus linteo.
Itur illinc jure dicto. hoccine hic pacto potest
Inhibere imperium magister, si ipsus primus vapulet?
MN. *Acris postulatio hæc est, cum hujus dicta intellego.*
Mira sunt, ni Pistoclerus Lydum pugnis contudit.
PH. *Sed quis hic est, quem astantem video ante ostium.* LY. *ô Philoxene.*
MN. *Deos propitios me videre, quam illum mavellem mihi.*

42. *It magister quasi lucerna, uncto expretus linteo.*] Legendum in hoc versu; *It magister quasi laterna uncto extertus linteo.* Nam de lucerna nugæ, & non est magna mutatio *laterna* pro *lucerna* legere. Nam in Longobardico charactere, quo plerique veteres auctores descripti sunt, *V* & *A* pœne similem habent figuram, & *C* ac *T* sæpe invicem permutantur. Laternæ erant corneæ, quæ uncto linteo, quo lucidiores essent, extergebantur. *Extertus* autem pro extersus, ut *adgrestus fari* apud Ennium pro aggressus. Item Varro apud Nonium, *ut mangonum pueri, terti*, uncti, pro tersi. Ita hoc loco *extertus* omnino pro *expretus*, quod nihil significat, scribendum. *Salmas. Uncto expretus.*] Vox nihili τὸ *Expretus*. Apud Festum lege: *Expertia antiqui dicebant, quasi extra partem habita.* sed nec placet *extertus*, aut corneæ istæ laternæ, quæ uncto linteo extergebantur. Meo judicio scripsit Plautus: *It magister quasi laterna uncto spretus linteo. Expretus* pro *Spretus*, ut passim *exspecto* pro *specto*, apud Ciceronem, 1. familiar. 4. *cum pulcerrime extaremus* quidam codices: quod nihil aliud vult, quam librarios nonnunquam sic solitos scribere pro *staremus*. Laternæ linteo obductæ meminit Cicero lib. 4. ad Attic. ep. 3. *paucis pannosis linea laterna.* Id linteum oleo tactum fuisse credibile est, & sic lucem transmisisse, ut hodieque passim in Italia, quæ fenestris obducuntur. *Magister spretus*, irrisus & contemtus, *it uncto linteo*, hoc est, emplastro vel fomento fissorum curandorum gratia caput obsitus, *quasi laterna*, cui & ipsi linteum unctum prætenditur. *Gronovius.*

44. *Inhibere imperium.*] Recte dicitur *inhibere imperium*; pro habere in aliquem imperium, & imperare. Etiam apud Livium legitur. Et *inhibere spem* apud Ciceronem pro habere; quod etiam notavit Turnebus. Idem Plautus in Sticho; *utrum Fontinali an Libero te imperium inhibere mavis?* Salmas. Vide nostra ad Livii lib. 3. 59. *Gronovius.*

48. *Deos propitios.*] Εὐφημισμὸς: voluit enim dicere; Deos mihi iratos quam illum mallem me videre: id est, mallem me videri à diis iratis, quam à Lydo irato. hic enim iratus, erat gravis & sævus. Vel simpliciter: Mallem me à diis videri, quam ab illo, hoc est, nollem me ab illo videri, sed illa meliora. *Lambin. Quam illum mavellem.*] Duas dat hic explicationes Lambinus: neutram bonam, quia per *illum* intelligit iratum Lydum. At cur hujus ira Mnesilocho formidabilis? Immo mavellem, inquit, deos propitios mihi videre me, quam *illum* videre me, qui dixit se astan-

PH. *Quis illic est?* LY. *Mnesilochus, gnati tui sodalis Pistocleri:*
Haud consimili ingenio atque ille est, qui in lupanari accubat.
Fortunatum Nicobulum, qui illum produxit sibi.
PH. *Salvos sis, Mnesiloche: salvom te advenire gaudeo.*
MN. *Dii te ament Philoxene.* LY. *hic enim rite productu'est patri,*
In mare it, rem familiarem curat, custodit domum:
Obsequens obediensque est mori atque imperiis patris,
Hic sodalis Pistoclero jam puer puero fuit.
Triduum non interest ætatis uter major siet:
Verum ingenium plus triginta annis majus est, quam alteri.
PH. *Cave malum, & compesce in illum dicere injuste.* LY. *tace:*
Stultus es, qui illi male ægre patere dici, qui facit.
Nam illum meum malum promptare malim, quam peculium.
PH. *Qui dum?* LY. *quia, malum si promptet, in dies faciat minus.*
MN. *Quid sodalem meum castigas, Lyde, discipulum tuum?*
LY. *Periit tibi sodalis.* MN. *ne Dî sirint.* LY. *sic est, ut loquor.*
Quin ego cum peribat vidi, non ex audito arguo.
MN. *Quid factum est?* LY. *meretricem indigne deperit.* MN. *non tu taces?*

tem vidisse me ante ostium. Cur autem? quia erat amicus patris: & nolebat nec patrem, nec quenquam videre ante Pistoclerum & Bacchidem: verebaturque, ne dum ab hoc detinetur, interveniret pater. *Gronovius.*

61. *Meum malum promptare.*] Lambinus explicat: Malim Pistoclerum meum malum profundere, quam peculium. Id displicuit nuper & nihil arguuntur vidisse interpretes. Sententiam enim esse statuunt: Malim illum sæpius auribus suis promere & haurire dicta mala, ut tu quidem ea appellas, quibus officii sui admoneretur, quam peculium meum. Quis hoc invenisset? Quemadmodum autem *promere malum* est audire mala dicta? Aut quis dixit *promere auribus*, quod sit accipere auribus? Non potest jocus hic vernilis bene intelligi, nisi scribas: *Cave malo.* Dicitur quidem recte utrumque: sed senex dixerat: *Cave malo*, eo sensu, quo Pistoclerus hac fabula 1, 2, 30. Respondet hic Lydus, quasi jussisset eum senex *cavere malo*, ut cavemus alicui, ne damnum accipiat. Qualis lusus & in Persa 3, 1, 41. Immo, inquit, non tantopere malo meo cautum cupio, ut non malim illud eum promptare & haurire quam peculium meum: si enim id promptet, atque inde demat, faciat minus: lætabor autem, si minus fiat meum malum; non lætabor, si peculium. *Gronovius.*

LY. *At quæ acerrume atque æstuose absorbet, ubi quemque attigit.*
MN. *Ubi ea mulier habitat?* LY. *hic.* MN. *unde eam esse ajunt?* LY. *ex Samo.*
MN. *Quæ vocatur?* LY. *Bacchis.* MN. *erras, Lyde: ego omnem rem scio*
Quemadmodum est. tu Pistoclerum falso atque insontem arguis.
Nam ille amico & benevolenti suo sodali sedulo
Rem mandatam exsequitur. ipsus nec amat: nec tu creduas.
LY. *Itane oportet rem mandatam gerere amici sedulo,*
Ut ipsus in gremio osculantem mulierem teneat sedens?
Nullon' pacto res mandata potest agi, nisi identidem
Manus ferat ad papillas, labra à labris nusquam auferat?
Nam alia memorare, quæ illum facere vidi, dispudet:
Cum manum sub vestimenta ad corpus detulit Bacchidi,
Me præsente, neque pudere quicquam. quid verbis opus est?
Mihi discipulus, tibi sodalis periit, huic filius.
Nam EGO ILLUM periisse duco, cui quidem periit pudor. ~~illum~~ dico.
Quid opu'st verbis? si opperiri vellem paulisper modo,
Ut opinor, illius inspectandi mihi esset major copia:
Plus vidissem quam deceret, quam me atque illo æquom foret.
MN. *Perdidisti me sodalis. egone illam mulierem*
Capitis non perdam? perire me malis malim modis.
SATIN UT QUEM tu habeas fidelem tibi, aut quoi credas, nescias.
LY. *Viden', ut ægre patitur gnatum esse corruptum tuum,*
Suum sodalem! ut ipsus sese cruciat ægritudine!
PH. *Mnesiloche, hoc tecum oro, ut illius animum atque ingenium regas.*

67. *At quæ acerrime, &c.*] Deperit meretricem, non aliquam moderatam, sed quæ instar maris æstuosi rapax & fervida est. *Lambin.* Talis illa Horat. 1. Od. 27. *Atque acerrime est: absorbet, ub.* Et cave quicquam arbitrere sincerius. Meretrix comest & absorbet amatorem, cum eum bonis & fortunis evertit: ut Mostell. act. 1. 1. *Est* enim pro *edit*, positum. *J. Gul.*

88. *Viden' ut ægre.*] Hic servus errat. non enim Pistoclerum corruptum queritur, sed Bacchidem sibi præreptam. *Lambin.*

Serva tibi sodalem, & mihi filium. MN. *factum volo.*
PH. *In te ergo hoc onus omne impono. Lyde, sequere hac me.* LY. *sequor.* *Mss. impone.*
Melius esset, me quoque una si cum illo relinqueres.
PH. *Affatim est, Mnesiloche: cura, & concastiga hominem probe,*
Qui dedecorat te, me, amicos atque alios flagitiis suis.

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

MNESILOCHUS.

IMmitiorem nunc utrum credam magis
Sodalemne esse, an Bacchidem, incertum admodum est.
Illum exoptavit potius? habeat. optume est:
Na illa illud hercle cum malo fecit suo, meo. *Nil, fecit summo meo.*
Nam mihi divini nunquam quisquam creduat,
Ni ego illam exemplis plurimis planeque amo.
Ego faxo haud dicet nactam, quem derideat.
Nam jam domum ibo, atque aliquid surripiam patri.

1. A*Miciorem nunc.*] Sic vulgo & putabat Douza εἰρωνικῶς prolatum, quemadmodum paullo post etiam Pistoclerus aliter loquitur quam sentit. Sed Lambini codices & uterque Pall. *Immitiorem.* nisi quod in uno dubium est, an potius *Immiciorem* legi oporteat. Hoc ergo Grutero auctore in alteram suam editionem admisit Taubmannus. Quum fecisset idem Pareus, mutavit sententiam Gruterus, contendendi, ut videtur, studio nimjum productus & acerbe hominem increpuit. Atque ille asseveratione tanta perterritus postea reddidit *Amiciorem.* Nobis cur à scriptis recederemus, nihil erat causæ. Nam quod Lambinus, ne illud quidem tutum & sincerum censet, nihil me movet. Est enim *immitis* crudelis, durus, inhumanus. Sic *immitis Achilli* apud summum poëtam. Et apud Suetonium Tiberius *Asper & immitis.* Nihil profecto aptius. Utrum durius & crudelius mecum agere amicum an amicam dicam, ambigo. *Gronovius.*

4. *Suo, meo.*] Quidam hæc ita accipiunt, quasi *meo* sit correctio ejus quod dixerat *suo*: Camerarius vero una dictione legit *suo-meo*: quasi velit Mnesilochus, utriusque incommodo factum, ut sodalem Bacchis sibi prætulerit. Ego non dubito quin *suo* & *meo* sint diversæ lectiones, quarum una tandem è margine irrepsit in textum, non inducta priore. Idque eo facilius fuit, quod ambæ sine jactura sensus tolerari possint. Propterea τὸ *meo* audacter cum *Douza* deleo. *Dissfeld.*

5. *Nam mihi divini.*] V. N. Amphit. 2. 2.

6. *Planeque amo.*] Oratio insani amatoris mirum in modum fluctuat & turbat. Nam cum esset dicturus; Ni ego illam modis plurimis miseram habebo & ulciscar, subito se ipse revocans, subdit, *planeque amo.* Lamb.

Id isti dabo, ego istanc multis ulciscar modis:
Adeo ego illam cogam usque, ut mendicet meus pater.
Sed satin' ego animum mente sincera gero? — Lips. animi mentem sinceram.
Qui ad hunc modum hæc hic, quæ futura, fabulor?
Amo hercle, opinor, utpote quod pro certo sciam.
Verum quam illa unquam de mea pecunia — Mer. plumbeâ.
Ramentâ fiat plumeâ propensior,
Mendicum malim mendicando vincere.
Nunquam edepol viva me irridebit. nam mihi
Decretum est renumerare jam omne aurum patri.
Igitur mihi inani atque inopi subblandibitur: — Mss. mihi nihilo.
Tum, cum mea illud nihilo pluris referet,
Quam si ad sepulcrum mortuo dicat jocum.
Sed antequam illa unquam meis opulentiis
Ramenta fiat gravior, aut propensior,
Mori me malim excruciatum inopia.
Profecto stabile est me patri aurum reddere.
Eâdem exorabo, Chrysalo caussâ meâ
Pater ne noceat: neu quid ei succenseat
Meâ caussâ de auro, quod eum ludificatus est.
Nam illi æquom est me consulere, qui caussâ meâ
Mendacium dixit. vos me sequimini.

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

PISTOCLERUS.

REbus aliis antevortar, Bacchis, quæ mandas mihi:
Mnesilochum ut requiram, atque ut eum mecum ad te
adducam simul.

9. *Id isti dabo.*] Iterum exprimitur adfectus amantis: qui dicat, se patri surrepturum pecuniam quam det Bacchidi, cui modo minatus est. *Lambinus.*

10. *Ut mendicet meus pater.*] Dicturus erat, & vero ita orationem exorsus erat, ut hoc subjiceret, *ut mendicet*, nimirum Bacchis: sed ut homo perturbatus, vel religione quadam retractus, minas in Bacchidem intentatas in patrem convertit. *Lambin.*

15. *Propensior.*] Id est, ponderosior.

21. *Mortuo dicat jocum.*] Ad carmina illa sublesta, cassa & anilia, quæ in laudes defunctorum à præficis occentabantur, refero; quod genus, *Neniarum* nomine & *Nugarum* veniebat. ut Asin. act. 4. sc. 1. vs. penult. *Douza.*

25. *Stabile est.*] Sententia, decretum est.

Nam illud animus meus miratur, si à me tetigit nuncius,
Quid remoratur. ibo, & visam huc ad eum, si forte est domi.

3. *Tetigit.*] Scil. *ipsum*, id est, pertigit, seu pervenit ad eum. *Douza.*

ACTUS TERTII SCENA SEXTA.

MNESILOCHUS, PISTOCLERUS.

Reddidi patri omne aurum. nunc ego illam me velim
Convenire, postquam inanis sum, contemptricem meam.
Sed veniam mihi quam gravate pater dedit de Chrysalo!
Verum postremo impetravi, ut ne quid ei succenseat.
PI. *Estne hic meus sodalis?* MN. *estne hic hostis, quem aspicio, meus?*
PI. *Certe is est.* MN. *is est. adibo contra, & tollam gradum.*
PI. *Salvos sis, Mnesiloche.* MN. *salve.* PI. *salvos cum peregre advenis,*
Cœna detur. MN. NON PLACET MIHI *cœna, quæ bilem movet.*
PI. *Num quæ advenienti ægritudo objecta est?* MN. *atque acerruma.*
PI. *Unde?* MN. *ab homine, quem mihi amicum esse arbitratus sum antidhac.*
PI. MULTI *more isto atque exemplo vivunt, quos cum censeas*
Esse amicos, reperiuntur falsi falsimoniis,
Lingua factiosi, inertes operâ, sublestâ fide.
Nullus est, quoi non invideant rem secundam obtingere.
Sibi ne videatur, ipsi ignavi recte cavent.

8. *Cœna detur.*] V. N. Epid. 1. 1. *Quæ bilem movet.*] Ut ab inimico data.

13. *Lingua factiosi.*] *Lingua factiosi* dicuntur largiloqui ac dites dapsilium dictorum, hoc est, ad promittendum ptomi potius quam condi: ad largiendum non item. *Factiosi* enim pro opulentis seu potentibus accepti ab antiquis. *Turneb.* *Sublesta fide.*] Festus: *Sublesta sunt infirma, tenuia.* Nonius: *Sublestum* est leve, frivolum. V. N. Persa 3. 1.

14. *Nullus est, quoi.*] Nihil hoc aut sequenti versu mutandum est. Nulli secunda obtigit fortuna, cui ignavi non invideant; ipsi vero ignavia sua sedulo cavent, ne obtingat sibi ejusmodi fortuna, & sic invidiam declinant. Nam his tantum, quorum res florentes sunt, invidetur. *Boxhorn.*

MN. *Edepol ne tu illorum mores perquam meditate tenes.*
Sed etiam unum hoc ex ingenio malo malum inveniunt suo:
Nulli amici sunt, inimicos ipsi in sese omnes habent.
Atque ii se cum frustrantur, frustrari alios stolidi existumant.
Sicut est hic, quem esse amicum ratus sum, atque ipsus sum mihi.
Ille, quod in se fuit, accuratum habuit, quod posset mali
Facere, & in me inconciliare copias omnes meas.
PI. *Improbum istunc esse oportet hominem.* MN. *ego ita esse arbitror.*
PI. *Obsecro hercle loquere, quis is est?* MN. *benevolens vivit tibi.*
Nam ni ita esset, tecum orarem, ut ei, quod posses mali
Facere, faceres. PI. *dic modo hominem, qui sit: si non fecero*
Ei male aliquo pacto, me esse dicito ignavissumum.
MN. *Nequam homo est, verum hercle amicus est tibi.* PI. *tanto magis*
Dic, quis est? NEQUAM hominis ego parvi pendo gratiam.
MN. *Video non potesse, quin tibi ejus nomen eloquar:*
Pistoclere, perdidisti me sodalem funditus.
PI. *Quid istuc est?* MN. *quid est? misine ego ad te ex Epheso epistolam*
Super amica, ut mihi invenires? PI. *fateor factum & repperi.*
MN. *Qui, tibi non erat meretricum aliarum Athenis copia,* *Lamb.* quid.
Quibuscum haberes rem, nisi cum illâ, quam ego mandassem tibi?
Occiperes tute amare & me ires consultum male? *Lamb.* eam tute amare.
PI. *Sanun' es?* MN. *rem repperi omnem ex tuo magistro, ne nega.*

22. *Inconciliare.*] Irritare, inimicas reddere: *inimicare*, ut loquitur Horat. *Douz.*

27. *Aliquo pacto.*] Donat. in Andr. *Eo pacto, id est, modo, quoniam antecedit pactum, modus sequitur.* sic ille, sed obscure. *pactum* pro *modo*, quia modus certus, & certa formula cuique pactioni adhibetur. *Passerat.*

36. *Me ires consultum.*] Mihi consuleres male: injuriam faceres. *Me*, pro, *mihi*, dixisse antiquos docet Festus. *Douza.*

38. *Pro-*

Perdidisti me. PI. *etiamne ultro tuis me prolectas probris?*
MN. *Quid, amas Bacchidem?* PI. *duas ergo hic intus eccas Bacchides.*
MN. *Quid duæ?* PI. *atque ambas sorores.* MN. *loqueris nunc nugas sciens.*
PI. *Postremo, si pergis parum mihi fidem arbitrarier,*
Tollam ego ted in collum, atque intro hinc auferam. MN. *immo ibo: mane.*
PI. *Non maneo, neque tu me habebis falso suspectum.* MN. *sequor.*

38. *Prolectas.*] Id est, provocas, lacessis.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

PARASITUS, PUER.

Parasitus ego sum hominis nequam atque improbi
Militis, qui amicam secum avexit ex Samo.
Nunc me ire jussit ad eam, & percunctarier,
Utrum aurum reddat, anne eat secum simul.
Tu dudum, Puer, cum illa usque isti simul,
Quæ harum sunt ædes, pulta: adi actutum ad fores,
Recede hinc dierecte. ut pulsat propudium!
Comesse panem trîs pedes latum potes,
Fores pultare nescis! ecquis his in ædibus est?
Heus ecquis hîc est? ecquis hoc aperit ostium?
Ecquis exit?

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

PISTOCLERUS, PARASITUS.

Quid istuc? quæ istæc est pulsatio?
Quæ te mala crux agitat? ad istunc qui modum
Alieno vires tuas extentes ostio?
Fores pene effregisti. quid nunc vis tibi?

7. *Recede.*] Abigit puerum ob janua, quod fores levius pulsasset. *Dierecte.*] Vide notas Capt. act. 3. sc. 4. vs. 103. & Trin. 2. 4.

PA. *Adolescens, salve.* PI. *salve. sed quem quæritas?*
PA. *Bacchidem.* PI. *utram ergo?* PA. *nihil scio, nisi Bacchidem.*
Paucis me misit miles ad eam Cleomachus,
Vel ut ducentos Philippos reddat aureos,
Vel ut hinc in Elatiam hodie eat secum simul.
PI. *Non it, negato esse ituram. abi, & renuncia.* *Acid.* negat esse ituram.
Alium illa amat, non illum. duc te ab ædibus.
PA. *Nimis iracunde.* PI. *at scin' quam iracundus siem?*
Næ tibi hercle haud longe est os ab infortunio,
Ita dentifrangibula hæc meis manibus gestiunt.
PA. *Cum ego hujus verba interpretor, mihi cautio est,*
Ne nucifrangibula excussit ex malis meis.
Tuo ego istæc igitur dicam illi periculo.
PI. *Quid ais tu?* PA. *ego istuc illi dicam.* PI. *dic mihi,*
Quis tu es? PA. *illius sum integumentum corporis.*
PI. *Nequam esse oportet, quoi tu integumentum improbus es.*
PA. *Sufflatus ille huc veniet.* PI. *diruptum velim.*
PA. *Num quid vis?* PI. *abeas celeriter. facto est opus.*
PA. *Vale dentifrangibule.* PI. *& tu, integumentum, vale.*
In eum nunc hæc revenit res locum, ut quid consilii
Dem meo sodali super amica, nesciam,
Qui iratus renumeravit omne aurum patri,

9. E*Latiam.*] Ἐλάτεια, urbs maxima Phocidis. Est & alia Thessaliæ.

14. *Dentifrangibula.*] Pugni, qui gestiunt tibi dentes comminuere. Quanquam malim ita vocari articulos digitorum. *Gruter.*

15. *Mihi cautio.*] Graphice hic depingitur parasiti persona; cui cum inprimis sit dentium usus, & horum caussa parasitum agat, desinit confestim illi obloqui, qui dentifragium minatur. *Boxhorn.*

16. *Nucifrangibula.*] Dentes, quibus nuces franguntur. *Casaubonus* ad Athen. *Nucifrangibulum* exponitur μυκηρόβατος.

16. *Malis meis.*] *Malas* fuisse etiam partes intra os, cum hic, tum alibi confirmatur. *Gruter.*

19. *Integumentum corporis.*] Σωματοφύλαξ seu δορυφόρος, custos & stipator corporis, satelles. Græcorum imitatus est sermonem, qui sic vocabant, *amicum intimum indivisumque.* Lamb.

20. *Cui tu integumentum improbus es.*] Jocus frigidus est, imo ne jocus quidem, ob unius vocis prætermissionem, quæ desiderata facetias Poëtæ lepidissimi corrumpit. Emendo igitur: *Nequam esse oportet scutum: integumentum improbum est.* Nam integumenta vocantur & tegmenta, operimenta scutorum & sagmata. Utraque sententia significatur, militem esse nequam dominum, qui utatur tali ministro. *Turneb.*

Neque nummus ullu'st, qui reddatur militi.
Sed huc concedam. nam concrepuerunt fores:
Mnesilochus eccum mœstus progreditur foras.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

MNESILOCHUS, PISTOCLERUS.

PEtulans protervo, iracundo animo, indomito, incogitato,
Sine modo & modestiâ sum, sine bono jure atque honore, Alid. atque more.
Incredibilis, imposque animi, inamabilis, illepidus vivo,
Malevolente ingenio natus. postremo id mihi est, quod nolo Alii, genio natus.
Ego esse aliis, credibile hoc est? nequior nemo est, neque indignior,
Quoi Dii benefaciant, neque quem quisquam homo aut amet, aut adeat.
Inimicos quam amicos æquius est me habere: malos quam bonos
Par magis me juvare. omnibus probris, quæ improbis viris
Digna sunt, dignior nullus est homo: qui patri reddidi
Omne aurum amans, quod fuit præ manu. sumne ego homo miser!
Perdidi me, atque operam Chrysali.
PI. *Consolandus hic mihi est. ibo ad eum. Mnesiloche quid fit?* MN. *perii?*
PI. *Dii melius faciant.* MN. *perii!* PI. *non taces insipiens?* MN. *taceam?*
PI. *Sanus satis non es.* MN. *perii! multa mala mihi in pectore*
Nunc acria atque acerba eveniunt. criminin' me habuisse fidem?

3. *INcredibilis.*] Indignus cui quisquam credat. *L. D.*

7. *Inimicos quam amicos.*] V. N. Menæchm. act. 5. 1.

15. *Criminin' me habuisse fidem.*] Frustra hic est argutus Pistorius. Nam *habere fidem crimini* pro accusasse fidem alicujus pro crimine quis dixit? at pro credere maledicto, quis non dicit? Crimine pulsatus erat Pistoclerus quasi amator Bacchidis, quam unam esse putabat Mnesilochus & sibi destinatam. Id quia credidit, reddidit patri omne aurum, & nunc dolet se, quia crimen falso credidit, esse conjectum in tantam molestiam. Neque aliter infra, 4, 4, 32. *Bacchidem atque hunc suspicabar propter crimen, Chrysale, me male consuluisse.* Id est, propter

crimi-

Immerito tibi iratus fui. PI. *eja bonum habe animum.*
MN. *Unde habeam? mortuus pluris pretii 'st, quam ego sum.*
PI. *militis*
Parasitus modo venerat aurum petere: hinc eum ego meis
Dictis malis, his foribus atque hac repuli, rejeci hominem.
MN. *Quid mihi id prodest? quid faciam? nihil habeo, miser. ille quidem*
Hanc abducet, scio. PI. *si mihi sit, non pollicear.* MN. *scio, dares.*
Novi, sed nisi ames, non habeam tibi fidem tantam.
Nunc agitas sat tute tuarum rerum: egone ut opem mihi
Ferre putem posse inopem te? PI. *tace modo: Deus respiciet nos aliquis.*
MN. *Nugæ.* PI. *mane.* MN. *quid est?* PI. *tuam copiam eccam Chrysalum video.*

criminationem Lydi, qua is ambos onerarat. Non enim in eo, quod crimen commisisset, ut vult Pistorius. Terent. Hec. 5, 2. *Nam si comparerit crimini tua se falsa uxor credidisse.* Gronov.

19. *His foribus atque hac repuli.*] Tò *hac* est à Camerario. Utrum volentibus scriptis nec ne, adfirmare haud quimus, quia & Gruterus & Pareus silent. Vetus autèm editio & membranæ Academicæ: *his foribus atque repuli, rejeci hominem.* Quod satis adsequor, sed & eleganter dictum puto, accepta particula *atque*, ut apud Virgilium deprehensa est à Gellio lib. 10. cap. 29. legiturque in hac ipsa Fabula 2.3.45. Et nos similiter T. Livio restituimus. Tabulæ duodecim: *Si in jus vocat, atque eat.* Gron.

22. *Sed nisi ames.*] Nunc autem quia amas alteram Bacchidem, facile credo, te nihil habere, quod mihi dare possis. *Lambin.*

23. *Nunc agitas sat tute tuarum rerum.*] Hiccine quoque obhæsisse, qui Plauto manus admorunt? Nec miror illum, qui *agitas:* sed Salmasium explicantem: satis ipse tuas res agis: non ipse aliena ope opus habes. Immo contra, difficulter tuas res agis: tibi ipsi propemodum aliena ope opus est. Nam *satagere rerum suarum* est, satis negotii habere ipsum, satis exercitum & sollicitum pro rebus suis esse. Sic Terent. Heaut. 2. 1. *Nam hic Clinia, etsi is quoque suarum rerum satagit, attamen habet bene ac pudice eductam.* Cato: *Jam apud vallum nostri satis agebant.* Gellius, 1. 17. *Irarumque & molestiarum muliebrium per diem perque noctem satagebat.* Appulejus lib. 8. *Coloni multitudinem nostram latrones rati satis agentes rerum suarum, eximieque trepidi.* Mamertinus Juliano cap. 28. *Statim è solio, tanquam praceptus exsiluit, vultu trepido atque satagente, qualis meus esse potuisset, si Principi servus occurrerem.* Sic enim legendum: non *qualis mens mea*, ut vulgo, & frustra tentat Acidalius. Noster denique Mercat. 2. 1. *In somnis ego satis & fui homo exercitus.* Gronov.

24. *Deus respiciet.*] V. N. Capt. 4. 2.

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

CHRYSALUS, MNESILOCHUS, PISTOCLERUS.

Hunc hominem decet auro expendi: huic decet statuam statui ex auro.
Nam duplex hodie facinus feci, duplicibus spoliis sum affectus.
Herum majorem meum ut ego hodie lusi lepide! ut ludificatus est!
Callidum senem callidis dolis compuli, & perpuli, mihi omnia ut crederet.
Nunc amanti hero filio senis, quicum ego bibo, quicum edo & amo,
Regias copias aureasque obtuli, ut domo sumeret, neu foris quæreret.
Non mihi placent Parmenones, Syri, qui duas aut tres minas
Auferunt heris. nequius nihil est, quam egens consilii servos, nisi habet
Multipotens pectus: ubicunque usus siet, pectore expromat suo. Alii, multipatens.
Nullus frugi esse potest homo nisi qui & bene & male facere tenet.
Improbis cum improbus sit, harpaget: furibus furetur quod queat:
Versipellem frugi convenit esse hominem, pectus quoi sapit.
Bonus sit bonis, malus sit malis. utcunque res sit, ita animum habeat.
Sed lubet scire, quantum aurum herus sibi demsit: & quid suo reddidit patri.

1. *Auro expendi.*] Cum auro comparari: auro contra ponderari. de se gloriose hæc prædicat. *Lambin.*

7. *Parmenones, Syri.*] *Parmenones* isti non movendi suo loco. Nomen servi est in Comœdia palliata. Apud Terentium in Eunucho Parmeno servus est Phædriæ. In aliis plerisque comœdiis Latinis ex Græco versis, quibus caremus hodie, Parmeno inducebatur fraudans herum. Eo allusit Plautus. Parmeno ex Græco Παρμένων vel Παραμένων, ab assiduitate assistendi domino. *Salmasius.*

13. *Utcunque res sit.*] Animum scil. habeat Fortunæ aptum.

15. *Hero.*

Si frugi est, Herculem fecit ex patre: decumam partem ei
Dedit, sibi novem abstulit. sed quem quaero, optume ecce obviam
Mihi est. num qui nummi exciderunt, here, tibi, quod sic terram
Obtuere? quid vos moestos tam tristesque esse conspicor?
Non placet, nec est temere etiam. quin mihi respondetis?
MN. *Chrysale, occidi.* CH. *fortassis tu auri demsisti parum.*
MN. *Qui, malum, parum? immo vero nimio minus multo parum.*
CH. *Quid igitur, stulte? quoniam occasio ad eam rem fuit*
Mea virtute parta, ut quantum velles, tantum sumeres.
Sic hoc digitulis duobus sumebas primoribus?
An nesciebas, quam ejusmodi homini raro tempus se daret?
MN. *Erras.* CH. *at quidem tute errasti, cum parum immersti ampliter.*
MN. *Pol tu quam nunc me accuses magis, si magis rem noveris.*
Occidi! CH. *animus jam istoc dicto plus praesagitur mali.*
MN. *Perii!* CH. *quid ita?* MN. *quia patri omne cum ramento reddidi.*
CH. *Reddidisti?* MN. *reddidi.* CH. *omnene?* MN. *oppido.*
CH. *occisi sumus!*

15. *Herculem fecit ex patre.*] Herculi decimam bonorum consecrare locupletes quidem solent; propterea quod is dixerit moriturus, eos opulentos futuros, qui sibi decimam bonorum suorum partem consecrassent. V. N. Stich. act. 2. 1. *Langol.*

18. *Vos moestos tristesque.*] *Moestus*, qui animo angitur: *Tristis*, qui vultu aegritudinem praesentem ostendit.

21. *Imo vero.*] Imo multo, & nimis minus, quam parum. *Multo nimio*, ἐκ παραλλήλου posita sunt. vel, *nimio* plus est, quam *multo*. Lambin.

24. *Sumebas primoribus.*] *Manuum sinu* & *digitis primoribus* aliquid sumere opponuntur. Manuum sinu quod sumptum est, continetur; quod primoribus digitis, facile elabitur. Facit huc illud *Lactantii* lib. de Opif. Dei. *Ideo sinus manuum homini datus, ut sumpta melius posset continere.* Hinc, velut proverbiali loquendi ratione, dicitur primoribus digitis eum aliquid sumere, qui ita sumit aut accipit oblata, ut sit amissurus. *Boxh.*

25. *Ejusmodi homini.*] Construi ita debet: *An nesciebas, quam raro ejusmodi tempus*, sc. argenti sumendi, *se daret?* Douza.

26. *Immersti.*] Immersisti manus in aurum. *Boxhorn.*

29. *Cum ramento.*] Trucul. Prolog. *cum pulvisculo*, quod omnem scobem & pulverem interpretor. *Turneb.*

32. Cri-

Quî in mentem venit tibi istuc facinus facere tam malum?
MN. *Bacchidem atque hunc suspicabar propter crimen, Chrysale,*
Me male consuluisse: ob eam rem omne aurum iratus reddidi
Meo patri. CH. *quid, ubi reddebas aurum, dixisti patri?*
MN. *Id aurum accepisse extemplo ab hospite Archidemide.* CH. *hem!*
Istoc dicto dedisti hodie in cruciatum Chrysalum:
Nam ubi me aspiciet, ad carnificem rapiet continuo senex.
MN. *Ego patrem exoravi.* CH. *nempe ergo hoc ut faceret, quod loquor?*
MN. *Immo tibi ne noceat, neu quid ob eam rem succenseat,*
Atque ægre impetravi. nunc hoc tibi curandum est, Chrysale.
CH. *Quid vis curem?* MN. *ut ad senem etiam alteram facias viam:*
Compara, fabricare, finge quod lubet, conglutina,
Ut senem hodie doctum docte fallas, aurumque auferas.
CH. *Vix videtur fieri posse.* MN. *perge, ac facile hac feceris.*
CH. *Quam, malum, facile? quem mendacii prehendit manifesto modo:* y Gul. manifestum modo.
Quem si orem, ut mihi nihil credat, id non ausit credere.
MN. *Immo si audias, quæ dicta dixit me advorsum tibi.*
CH. *Quid dixit?* MN. *si tu illûm Solem sibi Solem esse dixeris,*
Se illum Lunam credere esse, & noctem qui nunc est dies.
CH. *Emungam hercle hominem probe hodie: ne id nequicquam dixerit.*
MN. *Nunc quid nos vis facere?* CH. *enim nihil, nisi ut ametis, impero.*
Cæterum quantum lubet me poscitote aurum, ego dabo.
Quid mihi refert Chrysalo esse nomen, nisi factis probo?
Sed nunc quantulum usu'st auri tibi Mnesiloche: dic mihi.

32. *Crimen.*] Hoc vult, quod jam dictum Sc. præced. ad vs. 15. *Pistoris.*

42. *Conglutina.*] Consue dolos.

47. *Me adversum tibi.*] Id est, me præsente in te absentem.

48. *Si tu illum solem.*] Elegantissime dicitur, *si tu illum solem*, δεικτικῶς hæc loquens manus ad solem histrio tollebat, dixeris illi solem esse, credet esse lunam, & noctem qui est dies. *Salmas.*

64. Cr-

MN. *Militi nummis ducentis jam usus est pro Bacchide.*
CH. *Ego dabo.* MN. *tum nobis opus est sumptu.* CH. *ah placide volo*
Unumquidque agamus. hoc ubi egero, tum istuc agam.
De ducentis nummis primum intendebam balistam in senem:
Eâ balistâ si pervortam turrim & propugnacula,
Rectâ portâ invadam extemplo in oppidum antiquom & vetus:
Si id capso, geritote amicis vostris aurum corbibus,
Sed quoi animus sperat. PI. *apud te est animus noster, Chrysale.* Scrip. sicut animus sperat.
CH. *Nunc tu abi intro, Pistoclere, ad Bacchidem, atque effer cito.*
PI. *Quid?* CH. *stilum, ceram, & tabellas, & linum.* PI. *jam faxo hîc erunt.*
MN. *Quid nunc es facturus? id mihi dice, coctum est prandium.*
CH. *Vos duo eritis, atque amica tua erit tecum tertia.*
MN. *Sicut dicis.* CH. *Pistoclero nulla amica est.* MN. *immo adest.*
Alteram ille amat sororem, ego alteram, ambas Bacchides.
CH. *Quid tu loqueris?* MN. *hoc ut futuri sumus.* CH. *ubi est biclinium*

64. *Ceram.*] *Cera* hic non est tabula ex cera & ligno compacta: sed ea potius cera, qua more non nimium ab hodierno abludente, tabellas obsignabant. Sequitur enim inferius: *Obsigna cito:* in quem usum & ceram poposcerat sibi. *Douza.* *Tabellas.*] Ante chartæ & membranarum usum, in dolatis ex ligno codicillis epistolarum colloquia scribebantur. Et ejusmodi tabulæ Homero etiam notæ. Fiebant illæ inducta cera è fago, abiete, buxo, tilia sive philyra, acere, citro, ebore. usi tamen & charta: sed sive tabella sive charta, fuit forma ejus paullo alia quam hodie. pagellæ enim erant, & species minuti libelli. Hinc Ciceronis illud lib. 2. Epist. 13, *Extrema pagella pupugit me tuo chirographo.* Nisi quod publicas litteras ad *S. P. Q.* grandiore forma & transversa charta scribebant, scilicet quasi Historias: Hæ siquidem majore modulo scribebantur: Carmina atque Epistolæ, breviore. *Lipsius.*

67. *Imo adest.*] Quidquid alii contradicunt, hæc verba plane sunt Mnesilochi, qui apud Bacchidem pransurus erat ex obsonatu Pistocleri. Ideo ne moretur eum Servus, ait:

Quid nunc es facturus, &c.

Quasi dicat: animus est in patinis, ne me morare. id audiens servus, mox convivas divinat. Nempe, inquit, vos duo (tu & Pistoclerus) eritis in convivio, & tua amica. *Pistoris.*

74. *Quæ*

Vobis stratum? MN. *quid id exquiris?* CH. *res ita est; dici volo.*
Nescis quid ego acturus sim, neque facinus quantum exordiar.
MN. *Cedo manum, ac subsequere propius me ad fores, intro inspice.*
CH. *Evax nimis bellus, atque ut esse maxume optabam, locus.* Meurs. deles atque.
PI. *Quæ imperasti, imperatum bene bonis factum ilico est.*
CH. *Quid parasti?* PI. *quæ parari tu jussisti omnia.*
CH. *Cape stilum propere & tabellas tu has tibi.* MN. *quid postea?*
CH. *Quod jubebo, scribito istic. nam propterea* te *volo*
Scribere, ut pater cognoscat literas, quando legat.
Scribe. MN. *quid scribam?* CH. *salutem tuo patri verbis tuis.*
PI. *Quid si potius morbum & mortem scribat? id erit rectius.*
MN. *Ne interturba. jam imperatum in cera inest.* CH. *dic quemadmodum?*
MN. *Mnesilochus salutem dicit suo patri.* CH. *adscribe hoc cito,*
Chrysalus mihi usque quaque loquitur nec recte, pater,
Quia tibi aurum reddidi, & quia non te defraudaverim.
PI. *Mane, dum scribit.* CH. CELEREM *oportet esse amatoris manum.*
PI. *Atque idem hercle est ad perdundum magis, quam ad scribendum citus.*
MN. *Loquere: hoc scriptum est.* CH. *nunc, pater mi, proin' tu ab eo ut caveas tibi,*
Sycophantias componit, aurum ut abs te auferat:
Et profecto se ablaturum dixit. plane adscribito.

74. *Quæ imperavisti.*] Locus haud dubie corruptus. Varia & vana hactenus moliuntur correctores. Scribendum est; *Quod imperavisti, impetratum. Bene bonis factum illico est.* Sententia aperta Quod imperasti ut ad te adferrem, impetratum est. Quod boni imperant, statim factum, statim impetratum est. *Boxhorn.* Probo legi, *quod imperavisti, impetratum.* Nec alia emendatio quærenda. Et sic olim emendavi ad oram mei exemplaris. *Salmas.* Vide quæ ad hunc locum scripsimus lib. 3. Observ. cap. 2. *Gronov.*

81. *Jam imperatum in cera.*] Jam scriptum est quod imperasti.

85. *Mane.*] Exspecta, ne dicta, donec, quæ dictasti, scripserit. *Boxhorn.*

95. *Obli-*

MN. *Dic modo.* CH. *atque id pollicetur se daturum aurum mihi,*
Quod dem scortis, quodque in lustris comedim, & congraecem, pater.
Sed pater vide ne tibi hodie verba det: quaeso cave.
MN. *Loquere porro.* CH. *adscribe dum.* MN. *etiam loquere, quid scribam, modo.*
CH. *Sed pater, quod promisisti mihi, te quaeso ut memineris,*
Ne illum verberes, verum apud te vinctum asservato domi:
Cedo tu ceram ac linum actutum. age obliga, obsigna cito.
MN. *Obsecro, quid istis ad istunc usu'st conscriptus modum?*
Ut tibi ne quid credat, atque ut vinctum te asservet domi?
CH. *Quia mihi ita lubet potiu' ut cures te, atque ne parcas mihi?*
Meâ fiduciâ opus conduxi, & meo periculo rem gero.
MN. *Aequom dicis.* CH. *cedo tabellas.* MN. *accipe.* CH. *animum advortite.*
Mnesiloche & tu Pistoclere, jam facite in biclinio
Cum amica sua uterque accubitum eatis. ita negotium est.
Atque ibidem, ubi nunc sunt lecti strati, potetis cito.
PI. *Nunquid aliud?* CH. *hoc, atque etiam ubi erit accubitum semel,*
Ne quoquam exsurgatis, donec à me erit signum datum.
PI. *O Imperatorem probum!* CH. *jam bis bibisse oportuit.*
MN. *Fugiamus.* CH. *vos vostrum curate officium, ego efficiam meum.* *Abi. Eugae eamus.*

96. *Obliga.*] Scil. lino. Et rectissime Pl. ad litteras faciundas res quatuor simul dinumeravit antea; *stilum, ceram, tabellas, & linum.* Douza.

99. *Potiu' ut cures te.*] Quasi dicat: cura tu modo Genium tuum: & de me securus esto.

100. *Mea fiducia opus conduxi.*] Allegoria est, à redemptoribus ducta, qui datis sponsoribus, & factis syngraphis suo periculo opus aliquod faciundum conduxerunt. *Fiducia* in Lexico Graecolat. est ὑποθήκη. Et *Cicer.* 3. Offic. *fiduciam* pro *deposito*; ut in Orat. pro L. Flacco, pro *pignore* posuit. *Hotoman.*

ACTUS QUARTI SCENA QUINTA.

CHRYSALUS.

INſanum magnum molior negotium,
Metuoque ut hodie poſſiem emolirier.
Sed nunc truculento mihi atque ſævo uſus ſene eſt.
Nam non conducit huic ſycophantiæ
Senem tranquillum eſſe, ubi me aſpexerit.
Vorſabo ego illum hodie, ſi vivo, probe.
Tam frictum ego illum reddam, quam frictum eſt cicer:
Adambulabo ad oſtium, ut quando exeat,
Extemplo advenienti ei tabellas dem in manum.

2. *INſanum magnum.*] Veteres cum aliquid vehementer extollerent, ſoliti tanquam exclamantes, orationi ſuæ vocem *μανίας* inſerere. Unde manarunt illæ locutiones, *Μανικῶς, ὅσον μέγα*, & *Iſanum magnum.* Caſaubon.

6. *Vorſabo ego illum hodie.*] Tractum à piſcibus, qui, dum in ſartagine aut craticula friguntur, hinc inde verſantur. *Seneca* Epiſtola 90. *Sollicitudo nos in noſtra purpura verſat.*

ACTUS QUARTI SCENA SEXTA.

NICOBULUS, CHRYSALUS.

NImio illæc res eſt magnæ dividiæ mihi,
Subterfugiſſe ſic mihi hodie Chryſalum.
CH. *Salvos ſum, iratus eſt ſenex. nunc eſt mihi*
Adeundi ad hominem tempus. NI. *quis loquitur prope?*
Atque hic quidem opinor Chryſalu'ſt. CH. *acceſſero.*
NI. *Bone ſerve ſalve. quid fit? quam mox navigo*
In Epheſum, ut aurum repetam ab Theotimo domum?
Taces? per omnes deos adjuro, ut ni meum
Gnatum tam amem, atque ei facta cupiam quæ is velit,
Ut tua jam virgis latera lacerentur probe,
Ferratuſque in piſtrino ætatem conteras.
Omnia reſcivi ſcelera ex Mneſilocho tua.
CH. *Men' criminatus eſt? optume eſt: ego ſum malus,*
Ego ſum ſacer, ſceleſtus: ſpecta rem modo.
Ego verbum faciam. NI. *etiam carnufex* *Lamb.* ego nec verbum faciam.

Mini-

Minitare? CH. *nosces tu illum actutum qualis sit.*
Nunc hasce tabellas ferre me jussit tibi.
Orabat, ut, quod istic esset scriptum, ut fieret.
NI. *Cedo.* CH. *nosce signum.* NI. *novi. ubi ipse est?* CH. *nescio.*
Nihil jam me oportet scire: oblitus sum omnia.
Scio me esse servom, nescio etiam id quod scio.
Nunc ab transenna hic turdus lumbricum petit:
Pendebit hodie pulchre, ita intendi tenus.
NI. *Mane dum parumper: jam ad te exeo, Chrysale.*
CH. *Ut verba mihi dat! ut nescio quam rem gerat!*
Servos arcessit intus, qui me vinciant.
Bene navis agitatur, pulchre hac confertur ratis. *Merul.* pulchre hæc fertur ratis.
Sed conticiscam: nam audio aperiri fores.

ACTUS QUARTI SCENA SEPTIMA.

NICOBULUS, CHRYSALUS.

CONstringe tu illi, Artamo, actutum manus. *Meurs.* Artema, *hic & J. v.* 34.
CH. *Quid feci?* NI. *impinge pugnum, si muttiverit.*

18. *QUod istic esset scriptum, id fieret.*] Ita Gruterus, quum ambobus in MSS. legeretur, *ut fieret:* & increpat editiones eodem versu bis eandem particulam exprimentes. Itaque alii fecerunt: *esset scriptum, fieret.* Sed retinenda scriptura vetus integra: *Orabat, ut, quod istuc est scriptum, ut fieret:* neque inepte, sed antique repetitur particula: nec Plauto modo, ut hac ipsa scena, *ut ni meum Gnatum, &c. ut tua jam:* & hac fabula: *Ut, ubi emeritum sibi sit; se ut revehat domum:* sed persæpe & Livio. Vide nostra ad lib. 22. 11. & 28. 9. Terentius Phorm. act. 1. sc. 1. *Adeon rem rediisse, ut qui mihi consultum optime velit esse, Phædria, patrem ut extimescam, ubi in mentem ejus adventi venit?* Ubi Guidetus sibi videtur operæ pretium facere, ex posteriori versu τὸ *Ut* quod abundabat, inquit, ejecto. Sed Terentius sic abundare ipse voluit. *Gronovius.*

19. *Nosce signum.*] Mos vetus notandus. Antequam literas recitarent, jubebant, adversus quos facerent, ne postea dicerent fictas, cognoscere signum. Quod exemplis passim potest probari. *Victorius.*

22. *Nunc ab transenna.*] Vel cratem, vel rete appellat *transennam;* quæ machina est capiendis turdis, reticulato opere facta, quod τὸ δικτυοειδὲς ab retis similitudine dictum. *Salmas.*

23. *Intendi tenus.*] Tenus est laqueus, quo aves suspensi capiuntur, Marcellus *laqueum* interpretatur, & dictum à tendicula dicit. Purum & putum Græcum est, τὸ τεῖνος vel τένος. Hinc tenues etiam virgulas & festucas *tenus* dixere, ut φιλύρας Græci. *Salmas.*

27. *Confertur ratis.*] *Ratem conferre,* significat συμβάλλειν, aut προσβάλλειν: ut *conferre gradum.* Ennius:

Conferta pulchre rate inerat aque perite.

Scalig. *Conferri* dicitur *agitata navis alteri navi,* ut concurrant scil. ac mutuo impingant. qui quidem hic verus sensus est. *Acidal.*

12. *Belle-*

Quid hæ loquuntur literæ? CH. *quid me rogas?*
Ut ab illo accepi, ad te obsignatas attuli.
NI. *Eho tu, loquitatusne es gnato meo male*
Per sermonem, quia mihi id aurum reddidit?
Et te dixisti id aurum ablaturum tamen
Per sycophantias? CH. *egone istuc dixi?* NI. *ita.*
CH. *Quis homo est, qui dicat me dixisse istuc?* NI. *tace.*
Nullus homo dicit: hæ tabellæ te arguunt,
Quas tu attulisti: hem hæ te vinciri jubent. CH. *aha!*
Bellerophontem jam tuus me fecit filius.
Egomet tabellas detuli, ut vincirer? sine!
NI. *Propterea hoc facio, ut suadeas gnato meo*
Ut pergracetur tecum, tervenifice.
CH. *O stulte, stulte nescis nunc venire te:*
Atque in eo ipso astas lapide, ubi præco prædicat.
NI. *Responde: quis me vendit?* CH. *QUEM DI diligunt:*
Adolescens moritur, dum valet, sentit, sapit.
Hunc si ullus deus amaret, plus annis decem,
Plus jam viginti mortuum esse oportuit:
Terræ odium ambulat. jam nihil sapit,
Nec sentit. tanti est, quanti est fungus putidus.

12. B*ellerophontem.*] Proverbium Βελλεροφόντης κατ' ἑαυτοῦ γράμματα. de eo, qui literas velut commendatitias præfert, quæ contra ipsum sunt scriptæ. Bellerophon cum apud Prœtum hospitem suum falso accusatus esset à Stenobœa ejus uxore, quasi ad stuprum ipsam pellexisset, literas ab illo jussus est ad Jobatam in perniciem suam scriptas, totius rei ignarus, perferre. Vide Hom. Iliad. VII.

17. *In eo ipso adstas lapide.*] Idem dicit aliis verbis: & adagium est in eum, qui præsens, videns audiensque tamen deluditur. *Lapis* autem locus eminens erat, & tanquam suggestus, unde præco prædicabat atque vendebat: & λίθον Aristoph. *suggestum* vocavit. Unde, *de lapide emtos* Cic. nominat, vilissimos, ut servos venales. & Columell. lib. 4. 3. *de lapide noxium*, appellat servum de lapide emptum, non frugi bonæ, sed qui noxæ deditus sit, ideoque venditus. *Turneb.*

18. *Quem dî diligunt, adolescens moritur.*] Plautus hic Menandri versum æmulatus est:

Ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος.

Innuit Chrysalus, senem Nicobulum diis esse invisum: quod adolescens, dum saperet & sentiret, mortuus non esset. *Herald.*

23. *Tanti est, quanti est fungus.*] Id est, inutilis & stolidus est. Vide Adag. *Fungus putidus.*

NI. *Tun' terræ me odium esse autumas? abducite hunc*
Intro, atque astringite ad columnam fortiter.
Nunquam auferes hinc aurum. CH. *atqui jam dabis.*
NI. *Dabo?* CH. *atque orabis me quidem ultro, ut auferam;*
Cum illum resciśces criminatorem meum
Quanto in periculo, & quantâ in pernicie siet:
Tum libertatem Chrysalo largibere:
Ego adeo nunquam accipiam. NI. *dic, scelerum caput,*
Dic, quo in periculo est meus Mnesilochus filius?
CH. *Sequere hac me, faxo jam scies.* NI. *quo gentium?*
CH. *Tres unos passus.* NI. *vel decem.* CH. *agedum,* Meurs. treu. nos passus.
tu Artamo,
Forem hanc pauxillum aperi, placide, ne crepa:
Sat est. accede huc tu. viden' convivium?
NI. *Video exadvorsum Pistoclerum & Bacchidem.*
CH. *Qui sunt in lecto illo altero?* NI. *interii miser!*
CH. *Novistine hominem?* NI. *novi.* CH. *dic sodes mihi,*
Bellan' videtur specie mulier? NI. *admodum.*
CH. *Quid illam, meretricemne esse censes?* NI. *quippini?*
CH. *Frustra es.* NI. *quis igitur obsecro est?* CH. *inveneris.*
Ex me quidem hodie nunquam fies certior.

25. *Adstringite ad columnam fortiter.*] Hoc de flagellatione, quæ expetere solebat in adstrictos ad columnam, accipio; etsi ad custodiam modo id factum aliquis pertendat. *Lipsius.*

42. CH. *Inveneris.*] Tu per te invenias, si voles. vel: facito ut per te invenias si possis. *Lamb.*

ACTUS QUARTI SCEA OCTAVA.

CLEOMACHUS, NICOBULUS, CHRYSALUS.

MEamne hic Mnesilochus, Nicobuli filius,
Per vim ut retineat mulierem? quæ hæc factio est?
NI. *Quis ille est?* CH. *per tempus hic venit miles mihi.*
CL. *Non me arbitratur militem, sed mulierem,*
Qui me meosque non queam defendere.

4. SED *mulierem.*] Proverb. *muliere ignavior.* Et, *mulier Imperator.* Et Græci timidum in bello γυναικίαν appellant. Sic Mil. 2. 6. &c.

Nam neque Bellona mihi unquam, neque Mars creduat
Ni illum exanimalem faxo, si convenero,
Nive exharedem fecero vita sua.
NI. *Chrysale, quis ille est, qui minitatur filio?*
CH. *Vir hic est illius mulieris, quâ cum accubat.*
NI. *Quid, vir?* CH. *vir, inquam.* NI. *nupta est illan' obsecro?*
CH. *Scies haud multo post.* NI. *oppido interii miser!*
CH. *Quid? nunc scelestus tibi videtur Chrysalus?*
Age nunc, vincito me, auscultato filio.
Dixin' tibi ego illum inventurum te qualis sit?
NI. *Quid nunc ego faciam?* CH. *jube sis me exsolvi cito:*
Nam nisi ego exsolvor, jam manifesto hominem opprimet.
CL. *Nihil est lucri, quod me hodie facere mavelim,*
Quam illum cubantem cum illa opprimere, ambo ut necem.
CH. *Audin' qua loquitur? quin tu me exsolvi jubes?*
NI. *Exsolvite istum. perii, pertimui miser!*
CL. *Tum illam, qua corpus publicat volgo suum,*
Faxo, se haud dicat nactam, quem derideat.
CH. *Pacisci cum illo paullula pecunia*
Potes. NI. *Paciscere ergo obsecro, quid tibi lubet.*
Dum ne manifesto hominem opprimat, neve enicet.
CL. *Nunc nisi ducenti Philippi redduntur mihi,*
Jam illorum ego animam amborum exsorbebo oppido.
NI. *Hem illoc paciscere, si potes. perge obsecro.*
Paciscere quidvis. CH. *ibo & faciam sedulo.*
Quid clamas? CL. *ubi herus tuus est?* CH. *nusquam, nescio.*
Vis tibi ducentos nummos jam promittier,
Ut ne clamorem hic facias, neu convicium?
CL. *Nihil est, quod malim.* CH. *atque ut tibi mala multa ingeram?*
CL. *Tuo arbitratu.* CH. *ut subblanditur carnufex.*

8. *Exheredem.*] V. N. Menæchm. 3. 2.
19. *Ambo.*] Simul, & uno quasi actu. Differunt enim *ambo* & *utrique*. Charis.

35. *Ut subblanditur.*] Ita ergo *Acidalius* Chrysalo hoc ipsi dat: quod miles dixerat, velut palpans, *tuo arbitratu*. Lamb. εἰρωνικῶς dictum Seni dabat: qui

Pater hic Mucsilochi est: sequere. is promittet tibi.
Tu aurum rogato: cæterum verbum sat est.
NI. *Quid fit?* CH. *ducentis Philippis rem pepigi.* NI. *vah, salus*
Mea, servavisti me, quam mox dico? dabo.
CH. *Roga hunc tu, tu promitte huic.* NI. *promitto: roga.*
CL. *Ducentos numpnos aureos Philippos probos*
Dabin'? dabuntur, inque: responde. NI. *dabo.*
CH. *Quid nunc, impure, nunquid debetur tibi?*
Quid illi molestus? quid illum morte territas?
Et ego te & illum mactamus infortunio.
Si tibi est machara, & nobis veruina est domi:
Quâ quidem te faciam, si tu me irritaveris,
Confossiorem soricina nenia.
Jamdudum hercle equidem sentio, suspicio
Quæ te solicitet, eum esse cum illa muliere.

qui tam procul tamen aberat, ut nihil eorum quæ loquerentur audire potuerit.

37. *Rogato.*] Id est, stipulator. Vide N. Pseud. act. 3. 1. *Cæterum verbum sat est.*] Non hoc dicit, unum in rem totam verbum sufficere. sed *verbum* dixit pro *verborum.* ut Rud. act. 3. sc. 6. *hic verbum sat est.* & Truc. 2. 8. *Sequere hac, verbum sat est.* Jam sensus est: de cætero, sive quod ad cætera attinet, verborum sat est. Quasi dicat: de aliis rebus nihil opus te ad senem meminisse: nummos saltem rogato. Metuebat enim ne fallacia appareret, si in sermonem alium descenderet, &c. *Cæterum* autem sic absolute poni, vulgatum est: non item *Reliquum* ea forma. Noster Clitellaria:

Pol adcubituram, mater, mage sum exercita:
Reliquum ad cursuram sum tardiuscula.

Acidalius.

39. *Quam mox.*] Nihil hic viderunt interpretes. Nihil etiam mutandum est, si recte distinguas. Hoc nempe modo; *quam mox dico, dabo.* Glossæ MSS. *Mox, non multo post, statim, exinde.* Sententia ergo est; Ducentis Philippis rem pepigisti. Accipiet miles. Simul dicam daturum me illi & dabo. *Boxhorn.*

46. *Veruina.*] *Veruina* quatuor syllabarum est: & obeliscum significat, id est, parvum veru, & tanquam vericulum. se enim cum minatur veru confossurum, nec enim cæsim ferit veru, sed punctim: nec obtruncat, sed confodit. Fulgentius: *Veruina, jaculi genus longum, quod aliqui verutum vocant.* Turnebus.

48. *Confossiorem soricina nenia.*] *Soricina nenia* est vox quam emittit sorex, quæ sæpe ad illam vocem deprehenditur, & confoditur. Ideo dixit *confossiorem soricina nenia.* Qui aliter legunt aut intelligunt nugantur. Næniam autem vocat, quia ipsi est pro nænia, cum plerumque necetur in illo ipso sono edendo. *Salmas.* Threnum etiam [illegible] vocarunt, id est, extremum, & [illegible] eadem ratione. Quare non recte per diphthongum scribunt poene omnes. Sic tibiam quæ in funeribus adhibebatur, vocavit Pratinas Phliasius [illegible]. Jul. Scal. poëtic. 1. 5[illegible].

Cl. *Immo est quoque.* Ch. *ita me Juppiter, Juno, Ceres,*
Minerva, Latona, Spes, Opis, Virtus, Venus,
Castor, Polluces, Mars, Mercurius, Hercules,
Submanus, Sol, Saturnus, diique omnes ament:
Ut ille cum illa neque cubat, neque ambulat,
Neque osculatur, neque illud quod dici solet.
Ni. *Ut jurat! servat me ille suis perjuriis.*
Cl. *Ubi nunc Mnesilochus ergo est?* Ch. *rus misit pater.*
Illa autem in arcem abivit ædem visere
Minervæ. nunc aperta est. i vise, estne ibi. Gron. estne ibi.
Cl. *Abi ad forum igitur.* Ch. *vel hercle in malam crucem.*
Cl. *Hodie exigam aurum hoc?* Ch. *exige, ac suspende te;*
Ne supplicare censeas, nihili homo.
Ille est amotus. sine me, per te, here, obsecro
Deos immortales, ire huc intro ad filium.
Ni. *Quid eo introibis?* Ch. *ut eum dictis plurimis*
Castigem, cum hæc sic facta ad hunc faciat modum.
Ni. *Immo oro ut facias, Chrysale, & te obsecro,*
Cave parsis in eum dicere. Ch. *etiam me mones?*
Satin' est, si plura ex me audiet hodie mala,
Quam andivit unquam Clinia ex Demetrio?
Ni. *Lippi illic oculi servos est simillimus:*

54. *Submanus.*] V. N. Curcul. act. 3. 1.

56. *Neque illud, quod dici, &c.*] Verbum turpe tacuit. Legerem: *neque illud, quod dicis, solet.* Veteribus *solere* nihil aliud erat, quam συνουσιάζειν. *Meurs.*

59. *Ædem visere Minervæ.*] Ut in palliata, èaque Attica, dictum est. nam Athenis in Acropoli Minervæ ædes erat. *Turneb.*

64. *Sine me, per te, here, &c.*] Sermo implicatus: cujus hic est ordo: *Here, te per deos omnes immortales obsecro, sine me huc intro ire ad filium.* Antiquis hoc quicquam usitatius, quam in deprecationibus & obtestationibus inter præpositionem ejusque casum interponere pronomen; ut hoc loco. Et Ter. Andr. act. 5. sc. 7. *Per ego te deos oro, &c.* Virgil. Ceiri: *Per te sacra precor:* pro, per sacra te precor. Festus: *Ob vos sacro, in quibusdam precationibus est, pro, vos obsecro: ut & , sub vos placo, pro, vos supplico.* Scaliger.

71. *Quam andivit unquam Clinia ex Demetrio.*] Allusit sine dubio ad aliquam comœdiam illius temporis, in qua multa mala ingerebat Demetrius Cliniæ. Personæ sunt illius fabulæ tunc celebris in theatro Romano. Nec aliud quærendum. *Salmas.*

72. *Lippi illic oculi servus est simillimus.*] Dicit servum malum oculi lippi esse simillimum. Si oculus tuus non est lippus sane nolis esse, sed si sit, vix possis ab-

Si non est, nolis esse, neque desideres:
Si est, abstinere, quin attingas, non queas.
Nam ni illic hodie forte fortuna hic foret,
Miles Mnesilochum cum uxore opprimeret sua,
Atque obtruncaret mœchum manifestarium.
Nunc quasi ducentis Philippis emi filium, Alter cod. Pailippeis.
Quos dare promisi militi: quos non dabo
Temere etiam, priusquam filium convenero.
Nunquam edepol quicquam temere credam Chrysalo.
Verum libet etiam mihi has perlegere denuo:
ÆQUOM est tabellis consignatu credere.

sis abstinere quin semper illic manum habeas, & illum tangas vel attingas. Nam sæpe pruriunt ejusmodi oculi. Aut etiam ut sordes detergeantur quas lippitudo aggerit, manibus oculus est attingendus. Ita est de servo, qui quamvis sit malus, vix tamen abstinemus quin ejus opera utamur. *Salmas.*

75. *Forte fortuna.*] *Fors* est fatorum lex: *Fortuna* est incertus eventus. Illa Græcorum *εἱμαρμένη*, hæc *τύχη*: *Forsfortuna* est fatalis eventorum caussa. Interdum tamen *Fors* pro *Fortuna* ponitur, Ovid. 2. F. *audentes Forsque Deusque juvat.* Vulgus indoctum nescit distinguere *Forte* à *Sorte*: quæ inter se differunt, ut *τύχη* & *τρόπος*. *Popma & Scalig.*

ACTUS QUARTI SCENA NONA.

CHRYSALUS, NICOBULUS.

ATridæ duo fratres cluent fecisse facinus maxumum:
Cum Priami patriam Pergamum, divina mœnitum manu,
Armis, equis, exercitu, atque eximiis bellatoribus,
Millenum numero navium, decumo anno post subegerunt.
Non Pelides termento fuit, præut ego herum expugnabo meum,

1. *ATridæ.*] Agamemnon & Menelaus. Hæc scena Plautinissima est & habet *ἀπόλογον* excidii Trojani. *Taubm.*

2. *Pergamum.*] *Troja* regio est: *Ilium* sive *Ilios*, civitas: *Pergamos* sive *Pergama* arces Trojanæ. *Stephan.* *Divina manu.*] Neptuni & Apollinis, jussu Jovis. *Lambin.* *Mœnitum.*] Id est, structum & conditum. Nos primi docemus *mœnia* Latinis usurpasse pro quibuslibet ædificiis & operibus: atque ut *mœnia* sunt ædificia, sic *mœnire* pro ædificare & condere sumpsit hoc loco Plautus. Isidorus, *mœnit, struit, ædificat.* Tertullianus de Pallio: *Corinthii, duce Archia, mœniunt Syracusas.* Id est, condunt. *Salmas.*

5. *Non Pelides termento.*] *Termentum* hoc loco etiam legit olim Festus, non trimentum. Et sane *Termen* & *termentum*

tum

Sine classe, sineque exercitu, & tanto numero militum.
Cepi, expugnavi amanti herili filio aurum ab suo patre.
Nunc priusquam huc senex venit, libet lamentari, dum exeat:
O Troja! ô patria! ô Pergamum! ô Priame! periisti senex,
Qui misere male mulcabere quadringentis Philippis aureis.
Nam ego has tabellas obsignatas, consignatas quas fero,
Non sunt tabellæ, sed equus, quem misêre Achivi ligneum.
Epius est Pistoclerus: ab eo hæc sumpta. Mnesilochus Sinon est
Relictus. ellum, non in busto Achilli, sed in lecto accubat:
Bacchidem habet secum: ille olim habuit ignem, qui signum
daret:
Hæc ipsum exurit. ego sum Ulysses, cujus consilio hæc geruntur.
Tum quæ hic sunt scriptæ literæ, hoc in equo insunt milites

tum à tero magis ex analogia est quam *trimen* vel trimentum. Nam à *tero* terimen termen. Ut à *moveo movimen* momen, à torqueo *torquimen* tormen. A pono *ponimen*, *pomen*, unde *pomentum* & *impomentum*. *Impomenta*, inquit Festus, quasi *imponimenta*, quæ post cœnam mensis imponebant. Vereor tamen, ne male olim lectum sit *termento* in hoc versu Plauti pro *tormento*. Per tormentum intelligit arietem, quo expugnantur urbes. Pro tormento igitur fuit Achilles Pergamo, quo mœnia ejus quatiebant. Nam *termentum* hoc pro detrimento, nimis vile, & minus dicit. Tormenta machinas esse quibus oppugnantur urbes, ut catapultæ, arietes, scorpiones, & alia ejusmodi. *Salmas.*

12. *Sed equus, quem misêre Achivi, ligneum.*] Ἵππον δούρειον, seu δουράτεον. Lucret. I.

Nec clam durateus Troianis Pergama partu
Inflammasset equus.

Narrantur ab aliis in eo delituisse MMMI. armati: ab aliis XXIII. atque hoc verum, illud Poëticum reor: quemadmodum & illud, quando Nuntius apud Aristoph. in Avibus, dicit centum ulnarum fuisse: additque, ut persuadeat, se illum dimensum esse. Lycophron eleganter μορμωὶ vocavit, quod Trojanis magno terrori fuerit. Miræ magnitudinis eum fuisse, arguunt & illa P. Arbitri Satyrico:

— Cæsi vertices
Idæ trahuntur, scissæque in molem cadunt
Robora, minacem quæ figurarent equum.
Aperitur ingens antrum, & obducti specus,
Qui castra caperent. huc decenni prælio
Jurata virtus abditur. stipant graves
Equi recessus Danai, & in voto latent.

Id est, in equo, quem voverant. *Meurs.*

13. *Epius.*] Ἐπειὸς nomen fabri, qui equum istum durateum fecit. Virg. 2. Æn. *& ipse doli fabricator Epeus.* Victor. *Ab eo hæc, &c.*] Lego: *ab eo hæ sumptæ*, scil. tabellæ, quas obsignatas & consignatas gestabat, quarum fabricator Pistoclerus, ut equi duratei Epeus. *Dissald. Sinon est, &c.*] Hic simulaverat se à Græcis fugientibus esse relictum: & in Achillis busto delituerat. Porro Achillem pro Palamede posuit: quales nominum propriorum confusiones etiam ad Lycophronem observavimus. Vide historiam Sinonis fraude Ulyssis manibus Palamedis destinati, ut ajebat, apud Virg. 2. Æneid. *Meurs.*

15. *Ille olim habuit ignem.*] *Sinon* enim sublata face, Græcis à Tenedo redeuntibus noctu signum dabat. *Lamb.*

20. *Ex-*

Armati atque animati probe. ita res successit, meliusque adbuc. Cum meliuscule.
Atque hic equus non in arcem, verum in arcam faciet impetum.
Excidium, exitium, exlecebra fiet hic equus hodie auro senis.
Nostro seni huic stolido, ei profecto nomen facio ego Ilio.
Miles Menelau'st: ego Agamemnon, idem Ulysses Laërtius,
Mnesilochus est Alexander, qui erit exitium rei patriæ suæ:
Is Helenam abduxit, cuja caussa hunc facio obsidium Ilio.
Nam illic eidem audivi Ulyssem, ut ego sum, fuisse & audacem & malum.
Dolis ego deprensus sum: ille mendicans pene inventus interiit,
Dum sibi exquirit fata Iliorum. assimiliter mibi hodie obtigit.
Vinctus sum, sed dolis exemi. item se ille servavit dolis.
Ilio tria fuisse audivi fata, quæ illi forent exitio:
Signum ex arce si periisset: alterum etiam est Troili mors:
Tertium cum portæ Scææ limen superum scinderetur.
Paria item tria eis tribus sunt fata nostro huic Ilio;
Nam dudum primo, ut dixeram nostro seni mendacium Nostr. Priamo.
Et de hospite, & de auro, & de lembo; ibi signum ex arce jam abstuli.
Jam duo restabant fata tum, nec magis id ceperam oppidum.
Post ubi tabellas ad senem detuli, ibi occidi Troilum.
Cum censuit Mnesilochum cum uxore esse dudum militis,
Ibi vix me exsolvi. atque id periclum assimulo, Ulyssem ut prædicant

20. *Exlecebra.*] *Festus* ait, *Exlecebras* esse dictas *argentarias* meretrices, ab eliciendo argento.

22. *Miles Menelau'st.*] Nam ut Menelaus Helenam, quam rapuerat Paris, repetebat: ita hic miles Cleomachus Bacchidem suam repetit.

24. *Is Helenam abduxit.*] Mnesilochus Bacchidem.

29. *Ilio tria fuisse audivi fata.*] Fata sive *Oracula Trojanorum* dicuntur fuisse tria: *Vita Troili*, Priami omnium natu minimi filii: *Conservatio Palladii*, quod in Minervæ templum cœlo delapsum credebant Trojani: Et ut *sepulcrum Laomedontis*, quod erat in porta Scæa, servaretur integrum. Secundum alios plura fuerunt. Hæc autem fata omnia vicerunt Græci. Nam Achilles *Troilum* secum congressum interfecit: *Palladium* vero ab Ulysse & Diomede ablatum est: *Porta* vero *Scæa* diruta fuit ab ipsis Trojanis, ut Equus ille fatalis introduceretur.

42. *Urbes*

Cognitum ab Helena, esse proditum Hecubæ. sed ut olim ille se
Blanditiis exemit & persuasit, se ut amitteret:
Item ego dolis me illo expuli periculo, & decepi senem. Acid. exsolvi. Doff. extuli.
Postea cum magnifico milite, urbes verbis qui inermus capit,
Conflixi, atque hominem repuli: dein' pugnam conserui seni:
Ego eum adeo uno mendacio devici, uno ictu extempulo
Cepi spolia. is nunc ducentos nummos Philippos militi,
Quos dare se promisit, dabit.
Nunc alteris etiam ducentis usus est, qui dispensentur
Ilio capto: ut sit mulsum, qui triumphent milites.
Sed Priamus hic multo illi præstat. non quinquaginta modo,
Quadringentos filios habet; atque equidem omnes lectos sine probro;
Eos ego hodie omnes contruncabo duobus solis ictibus.
Nunc Priamo nostro si est quis emptor, coëmtionalem senem

42. *Urbes verbis qui inermus capit.*] Nimis urbane dictum: quod genus Mil. act. 4. 2. *Urbicapos* nominat, qui verbis strenui, manu inertes. Sic Theophrast. περὶ Λογοποιΐας, de *Famigeratione*: εἰσὶ δ' οἱ πόλεις λόγῳ κατὰ κράτος αἱροῦντες παραδεδειπνήκασιν: *Quidam etiam, dum urbes verbis suis fortiter caperent, cœna interea loci periit. Urbes igitur capit*, qui urbium ἁλώσεις narrat. *Casaub.*

50. *Omnes lectos sine probro.*] Non vitio aut volgivaga Venere conceptos, quæsitosque, ut spurii solent: verum legitimo satu partuque in lucem editos. eoque potius, quam ad nummos electos & sine vitio (id quod *Lambin.* autumat) hæc metaphoræ festivitas accommodanda. Nam *Filii lecti sine probro*, sunt legitimè nati. *Dousa. Filios.*] Id est, nummos Philippeos. *L.*

52. *Coëmptionalem senem.*] De senibus coëmptionalibus haud scio an quæ dicam in tanta rei hujus ac veteris moris obscuritate, alicujus momenti futura sint. Non puto tamen verum esse quod docti observarunt, omnibus venditionibus senes fuisse adhibitos, quod essent majoris auctoritatis ac sapientiæ quam juvenes. Certæ rei & sollemnitati adhiberi tantum solitos, locus *Ciceronis* ostendit in Orat. pro Mur. *Sacra interire* (majores) *noluerunt. Horum* (Jurisconsultorum) *ingenio ad coëmptiones faciendas sacrorum interimendorum causa.* Hos senes quos sacrorum interimendorum causa adhibuere Jurisconsulti ad coëmptiones faciendas, puto proptie coëmptionales fuisse dictos, nec in aliis emptionibus locum habuisse. Veteres habuere sacra privata, quæ magna cum religione colebantur. Ea sacra ad hæredem etiam transibant, adeo ut qui hæreditatem alicujus nancisceretur, cogeretur etiam sacra hujus suscipere. Et hoc erat inter onera hæreditatis. Hoc autem ideo legibus apud Romanos veteres institutum fuit, ne sacra interirent. Unde apud Plautum *sine sacris hæreditas*, de bonis quæ nullam molestam & morosam habeant appendicem. Festus: *Sine sacris hæreditas, in proverbio dici solet, sine ulla incommoda appendi-*

Vendam ego; venalem quem habeo, extemplo ubi oppidum expugnavero.
Sed Priamum astantem eccum ante portam video. adibo, atque alloquar.
NI. *Cujanam vox prope me sonat?* CH. *ô Nicobule.* NI. *quid fit? quid,*
Quod te misi, ecquid egisti? CH. *rogas? congredere.* NI. *congredior.*

appendice, quod olim sacra non solum publica curiosissime administrabant, sed etiam privata, relictusque hæres sicut pecuniæ ita etiam sacrorum erat, ut ea diligentissime administrare esset necessarium. Cum igitur prisco jure ac more Romanorum incumberet necessitas hæredi quacunque ex causa instituto, sacra privata ejus, cujus hæreditatem erat nactus, suscipere & administrare, quia sacra privata nolebant interire veteres, ingenio Jurisconsultorum reperta est ratio, qua illa sacra interirent; ne hæres, quem non tangerent illa, alienorum sacrorum cultu, & qui etiam sua propria haberet, tot sacris implicatus esset atque oneratus. Nam contingere poterat, ut unus aliquis cui plures hæreditates obvenissent, omnium eorum quorum illa bona fuissent, sacra etiam habere & administrare necessario deberet, ne sacra illa interirent. Quod molestissimum fuisset & incommodissimum. Ideo Jurisconsulti modum excogitarunt, quo hereditas sine sacris adiri possit. Senes quosdam decrepitos allegarunt, qui res aliquot hæreditatis, ut mancipia, coëmerent, & sic cum viderentur hæreditatem ipsam coëmisse, sacris etiam illis, quæ cum hæreditate conjuncta erant, sic haberentur obnoxii. Sed cum capulares essent illi senes, quia tales eligebantur, ipsis mortuis sacra illa etiam extinguebantur & interimebantur, nec ad eorum hæredes transibant. De his etiam senibus coëmptionalibus capiendus est locus in Epistola Curii ad Ciceronem ex lib. 7. Epistolarum ejus familiarium: *Ergo fructus est tuus, mancipium illius, quod quidem si inter coëmptionales venale proscripserit, egerit non multum.* Mancipia enim si forte hereditaria ab illis senibus coëmebantur, qui proprietatem tantum eorum emebant, cum usus maneret penes ipsum hæredem. Per fictionem enim celebrabatur hæc venditio, quo hæres sacris testatoris posset liberari, quasi in illum transirent, qui res hæreditarias emisset. Quod autem, ut dixi, senes in extrema jam tegula ætatis constituti eligerentur ad has coëmptiones faciendas, ea re coëmptionalis senex pro decrepito sumitur. Atque ita intelligendum hoc loco apud Plautum, ubi Priamum *coëmptionalem senem* appellat. Et simul etiam jocatur Comicus cum senem coëmptionalem se venalem habere servus pronuntiat, cum inter senes coëmptionales servi hæreditarii venales proscriberentur. At servus hic nequam dominum suum senem coëmptionalem proscribit venalem. *Salmas.* Turbat hic & miscet ὁ πάνυ, quæ sunt separatissima. Senes ad coëmptiones faciendas sacrorum interimendorum gratia nihil huc pertinent. Neque *senes coëmptionales* in Epistola Curii quicquam habent commune cum istis. Illi liberi erant, hi servi. Sed nec *senex coëmptionalis* Plauto & Curio quivis est decrepitus: sed est mancipium veteranum & attritum, quod per se emptorem non invenit, nec nisi adjiciatur alii mancipio & rei vendibili, quod quæve non addicatur, nisi cum tali accessione. Vide de pecun. vet. lib. 4. cap. 8. pag. 693. *Gronovius.*

54. *Priamum.*] Nicobulum.

64. *Turbat*

CH. *Optumus ſum orator. ad lacrumas cōegi hominem caſtigando,*
Maleque dictis, quæ quidem quivi comminiſci. NI. *quid ait?* CH. *verbum*
Nullum fecit: lacrumans tacitus auſcultabat, quæ ego loquebar:
Tacitus conſcripſit tabellas: obſignatas mihi has dedit,
Tibi me juſſit dare. ſed metuo, ne idem cantent quod priores.
Noſce ſignum. eſtne ejus? NI. *novi. libet perlegere has.* CH. *perlege.*
Nunc ſuperum limen ſcinditur, nunc adeſt exitium Ilio.
Turbat equus lepide ligneus. NI. *Chryſale ades, dum ego has perlego.*
CH. *Quid me tibi adeſſe opus eſt?* NI. *volo, ut quod jubebo facias,*
Ut ſcias quæ hic ſcripta ſient. CH. *nihil moror, neque ſcire volo.*
NI. *Tamen ades.* CH. *quid opus eſt?* NI. *taceas: quod jubeo, id facias.* CH. *adero.*
NI. *Euge literas minutas.* CH. *qui quidem videat parum:*
Verum, qui ſatis videat, grandes ſatis ſunt. NI. *animum advortito igitur.*
CH. *Nolo, inquam.* NI. *at volo, inquam.* CH. *quid opus eſt?* NI. *at enim id, quod te jubeo facias.*
CH. *Juſtum eſt, TUUS TIBI ſervos tuo arbitratu ſerviat.*
NI. *Hoc ageſis jam nunc.* CH. *ubi lubet, recita: aurium operam tibi dico.*
NI. *Ceræ quidem haud parſit, neque ſtilo; ſed quicquid eſt, perlegere certum eſt.*

64. *Turbat equus.*] V. N. Moſtell. 3. 1.

68. *Euge literas minutas.*] In epiſtolis ſi læta eſſent ſcribenda, utebantur genere literarum contractiore & accuratiore. Sic Nicobulus cum reſignaſſet epiſtolam, quæ tamen magnis erat literis conſcripta, utpote triſtia nuncians, ait exultans tanquam læta foret lecturus: *Euge literas minutas.* Chryſalus autem de miſeria filii certus ſubjicit: *qui quidem videat parum.* Meurſius. *Qui quidem videat parum.*] Jocus eſt ex ambiguo. Nam homini, qui parum ſapiat, has literas ait eſſe minutas; ſapienti, ſatis grandes. *Lambin.*

73. *Ceræ quidem haud parſit.*] Significat, literas ſatis eſſe longas. *Lambinus.*

76. Tibi

Pater ducentos Philippos quæso Chrysalo
Da, si esse salvom vis me, aut vitalem tibi.
CH. *Malum quidem hercle magnum, tibi dico.* NI. *quid est?*
CH *Non prius salutem scripsit?* NI. *nusquam sentio.*
CH. *Non dabis, si sapies; verum si das maxume,*
Næ ille alium gerulum quærat, si sapiet, sibi:
Nam ego non laturus sum, si jubeas maxume.
Sat sic suspectus sum, cum careo noxiâ.
NI. *Ausculta porro, dum hoc quod scriptum est, pellego.*
CH. *Inde à principio jam impudens epistola est.*
NI. *Pudet prodire me ad te in conspectum, pater.*
Tantum flagitium te scire audivi meum,
Quod cum peregrini cubui uxore militis.
NI. *Pol haud derides. nam ducentis aureis*
Philippis redemi vitam ex flagitio tuam.
CH. *Nihil est illorum, quin ego illi dixerim.*
NI. *Stulte fecisse fateor. sed quæso, pater,*
Ne me in stultitiâ si deliqui, deseras.
Ego animo cupido, atque oculis indomitis fui:
Persuasum est facere, cujus nunc me facti pudet.
PRIUS TE CAVISSE *ergo quam pudere, æquom fuit,*
CH. *Eadem istæc verba dudum illi dixi omnia.*
NI. *Quæso, ut sat habeas id, pater, quod Chrysalus*
Me objurgavit plurimis verbis malis,
Et me meliorem fecit præceptis suis,
Ut te ei habere gratiam æquom sit bonam.
CH. *Estne istuc istîc scriptum?* NI. *hem specta, tum scies.* Grut. hem spectadum, scieti

76. *Tibi dico.*] Videtur malum precari Mnesilocho: sed mera simulatio est. mox enim corrigit: & aversus, *Tibi dico*, inquit, sc. ô Nicobule, non Mnesilocho. *Taubman.*

97. *Objurgavit me.*] Petronius etiam *colaphis objurgare* dixit. Sueton. Calig. cap. 21. *ferulis objurgari.* Cic. ad Attic. lib. 2. Ep. 1. *molli brachio objurgare.* T.

110. *Dividiæ fuant.*] Ægritudinem seu molestiam adferant, supra 4. 6.

111. *Sexcenta tanta reddam.*] Triplo plura reddam. ita Propert. lib. 1. 5.

At

CH. *Ut qui deliquit, supplex est ultro omnibus!*
NI. *Nunc si me fas est obsecrare abs te, pater,*
Da mihi ducentos nummos Philippos, te obsecro.
CH. *Ne unum quidem hercle, si sapis.* NI. *sine pellegam:*
Ego jusjurandum verbis conceptis dedi;
Daturum id me hodie mulieri ante vesperum,
Priusquam à me abiret. nunc, pater, ne pejerem,
Cura, atque abduce me hinc ab hâc quantum potest,
Quam propter tantum damni feci & flagitii.
Cave tibi ducenti nummi dividiæ fuant.
Sexcenta tanta reddam, si vivo, tibi.
Vale, atque hæc cura. Quid nunc censes, Chrysale?
CH. *Nihil ego tibi hodie consilii quicquam dabo:*
Neque ego haud committam, ut si quid peccatum siet;
Fecisse dicas de mea sententia.
Verum ut ego opinor, si ego in istoc siem loco,
Dem potius aurum, quam illum corrumpi sinam.
Duæ conditiones sunt: utram tu accipias, vide.
Vel ut aurum perdas, vel ut amator pejeret.
Ego neque te jubeo, neque veto, neque suadeo.
NI. *Miseret me illius.* CH. *tuus est, non mirum facis.*
Si plus perdundum sit, perisse suavius est,
Quam illud flagitium volgo dispalescere.
NI. *Næ ille edepol Ephesi multo mavellem foret,*
Dum salvos esset, quam revenisset domum.
Quin ergo istic, quod perdundum est, propere perdere?
Binos ducentos Philippos jam intus efferam:
Et militi quos dudum promisi miser,
Et istos. mane istic: jam exeo ad te, Chrysale.
CH. *Fit vasta Troja, scindunt proceres Pergamum.*

Mss. quantum potes. *sed alter secunda manu.*

At tibi curarum millia quanta dabit. Lambin.

114. *Neque ego haud.*] Duæ negationes magis hic negant, more Græcorum. ita Epid. *Neque ille haud objiciet mihi, &c.* Lamb.

123. *Dispalescere.*] Palam fieri, *Lamb.*

130. *Fit vasta Troja, scindunt proce-*

res

Scivi ego jamdudum fore me exitium Pergamo.
Edepol qui me esse dicat cruciatu malo
Dignum, næ ego cum illo pignus haud ausim dare,
Tantas turbellas facio: sed crepuit foris:
Effertur præda ex Troja. taceam nunc jam.
NI. *Cape hoc tibi aurum, Chrysale. i, fer filio.*
Ego ad forum autem hinc ibo, ut solvam militem.
CH. *Non equidem accipiam. proin' tu quæras qui ferat.*
Nolo ego mihi credi. NI. *cape vero: odiose facis.*
CH. *Non equidem capiam.* NI. *at quæso.* CH. *dico, ut res se habet.*
NI. *Morare.* CH. *nolo inquam aurum concredi mihi.*
Vel da aliquem, qui me servet. NI. *ohe, odiose facis.*
CH. *Cedo, si necesse est.* NI. *cura hoc. jam ego huc revenero.*
CH. *Curatum est, esse te senem miserrumum.*
Hoc est inepta efficere pulchre, veluti mihi
Evenit, ut ovans præda onustus incederem.
Salute nostrâ atque urbe capta per dolum,
Domum reduco integrum omnem exercitum.
Sed, spectatores, vos nunc ne miremini,
Quod non triumpho pervulgatum est, nihil moror.
Veruntamen accipientur mulso milites,
Nunc hanc prædam omnem jam ad quæstorem deferam.

res, &c.] Troja vastatur: Græciæ Principes, qui in equo erant, Trojam exscindunt. Intelligit literas in tabella ceratа scriptas. *Lambin.*

134. *Tantas turbellas facio.*] Corrigo, *turbelas.* Veteres autem dicebant, *Turba, turbela*, ut *Suada, suadela*; *Fuga, fugela.* Jam & hoc argumentum esse potest, quod veteres consonantes non geminabant. *Meursius.*

141. *Morare.*] Scil. me alio properantem. *Taubman.*

144. *Curatum est, esse te senem miserrimum, &c.*] Priora verba sene loquitur audiente; posteriora aversus ad spectatores. *Taubman.*

152. *Ad quæstorem deferam.*] Nam præda ex hostibus facta ad Quæstores urbanos deferebatur.

ACTUS QUARTI SCENA DECIMA.

PHILOXENUS.

Quam magis in pectore meo foveo, quas meus filius turbas turbet,
Quam se ad vitam, & quos ad mores præcipitem inscitus capessat,
Magis curæ est, magisque afformido, ne is pereat, neu corrumpatur.
Scio. ego fui illa ætate, & feci illa omnia, sed more modesto.
Neque placitant mores, quibus video volgo gnatis esse parentes.
Duxi, habui scortum: potavi, edi, donavi. & enim id raro.
Ego dare me ludum meo gnato institui. ut animo obsequium
Sumere possit, æquom esse puto: sed nimis nolo desidiæ
Ei dare ludum. nunc Mnesilochum, quod mandavi, viso:
Ecquid eum ad virtutem aut ad frugem opera sua compulerit:
Sicut eum, si convenit, scio fecisse: eo est ingenio natus.

6. HAbui scortum.] Ter. Adel. act. 3. sc. 3. *An domi est habiturus?* ad quod Donatus: *proprie: quia haberi mulier dicitur, cum coit.*

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

NICOBULUS, PHILOXENUS.

Quicumque ubique sunt, qui fuere, quique futuri sunt posthac
Stulti, stolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones,
Solus ego omnes longe antedeo stultitia, & moribus indoctis.

2. STulti.] Isidor. l. 10. *Stultus, hebetior corde: sicut quidam* (Afranius) *ait: Ego me ipsum stultum etiam existimo, fatuum esse non opinor: id est, obtusis quidem sensibus, non tamen nullis.* Ergo *stultus* est, qui inepte & imprudenter vel agit vel loquitur. *Stolidus*, hebes & vecors. *Fatuus*, qui omnino desipit. *Bardi.*] V. N. Epid. 3. 3. *Blenni.*] Βλέννα muccus est. βλεννὸς, *muccosus, pædidus*: & peculiariter de homine ignavo & stulto usurpatur. *Buccones.*] Glossarium: *Buccones*, παράσιτοι, Buccelones. Isidor. lib. 10. *Bucco, garrulus: quod cæteros oris loquacitate, non sensu exsuperet.* Idem: *Jactat*, βυκκίζει. Inde nostrum *Boccben* derivo; cum Buccones non tam garruli sint, quam arrogantes, plenisque buccis suas virtutes deprædicantes. *Meursius.*

13. *Per-*

Perii! pudet hoccine me ætatis ludum bis factum esse indigne?
Magis quam id reputo, tam magis uror, quæ meus filius turbavit.
Perditus sum, atque etiam eradicatus sum: omnibus exemplis crucior.
Omnia me mala consectantur, omnibus exitiis interii:
Chrysalus me hodie laceravit, Chrysalus me miserum spoliavit:
Is me scelus usque attondit dolis doctis indoctum, ut lubitum est.
Ita miles memorat meretricem esse, quam ille uxorem esse ajebat.
Omniaque, ut quicquid actum est, memoravit. eam sibi hunc annum conductam. Ali omnia. alter quidque.
Reliquum id auri factum, quod ego ei stultissumus homo promisissem.
Hoc, hoc est, quod peracescit, hoc est demum quod percrucior,
Me hoc ætatis ludificari: immo edepol sic ludos factum
Cano capite, atque alba barba! miserum me auro esse emunctum!
Perii! hoc servom meum non nauci facere esse ausum! atque ego, si alibi
Plus perdiderim, minus ægre habeam, minusque id mihi damno ducam
PH. *Certe hic prope me mihi nescio quis loqui visus est: sed quem video.*
Hic quidem pater Mnesilochi. NI. *euge, socium ærumnæ & mei mali video.*
Philoxene salve. PH. *& tu. unde agis?* NI. *unde homo miser atque infortunatus.*
PH. *At pol ego ibi sum, esse ubi miserum hominem decet atque infortunatum.*

13. *Peracescit.*] Peracerbum & molestum est. *L.*
16. *Nauci.*] V. N. Mostell. 5. 1.
20. *Unde agis.*] *Agere se*, tardi & tristes dicuntur. ita Virgil. *sese Palinurus agebat.* Donatus in Andr. act. 4. 2.

NI. *Igitur pari fortuna, ætate ut sumus, utimur.* PH. *sic est: sed, tu,*
Quid tibi est? NI. *pol mihi par idem est quod tibi.* PH. *nunquid nam ad filium*
Hæc ægritudo attinet? NI. *admodum.* PH. *idem mihi morbus in pectore est.*
NI. *At mihi Chrysalus optumus homo*
Perdidit filium, me, atque rem omnem
Meam. PH. *quid tibi ex filio nam, obsecro, ægre est?* NI. *scies id: periit*
Cum tuo: atque ambo æque amicas habent. PH. *qui scis?* NI. *vidi.* PH. *hei mihi, disperii!*
NI. *Quid dubitamus pultare, atque huc evocare ambos foras?*
PH. *Haud moror.* NI. *heus Bacchis, jube sis actutum aperiri fores,*
Nisi mavoltis fores & postes comminui securibus.

28. *Atque ambo, &c.*] Malim hoc accipi tanquam correctionem superiorum *cum tuo.* Nam cum dicturus videretur, *cum tuo amicam habet*, potuisset sic intelligi, Mnesilochum communem cum Pistoclero amicam habere. *Lamb.*

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

BACCHIDES duæ Sorores, NICOBULUS, PHILOXENUS.

QUIS *sonitu ac tumultu tanto nomine, nominat*
Me, atque pultat ædes? NI. *ego atque hic.* BA. *quid hoc est*
Negotii? nam, amabo, quis has huc oves adegit?
NI. *Oves nos vocant pessumæ.* SO. *pastor harum*
Dormit, cum hæ eunt sic à pecu palitantes. Ms. balitantes.
BA. *At pol nitent, haud sordidæ videntur ambæ.*
SO. *Attonsæ hæ quidem ambæ usque sunt.* PH. *ut videntur*
Deridere nos! NI. *sine, suo usque arbitratu.*

4. OVes.] Etiam Græci *stolidas* πρόβατα vocant. Propert. lib. 2. 13. *Et stolidum pleno vellere carpe pecus.* Passeratius.

5. *A pecu palitantes.*] A grege errantes. *Pecus* maxime oves significant, ut hoc cum dicimus, *pecus*, neque addimus; *oves* accipiendæ sint. *Palmer.*

BA. *Rerin' ter in anno tu has tonsitari?* SO. *pol hodie*
Altera jam bis detonsa certo est. BA. *vetulæ*
Sunt thymiamæ. SO. *at bonas fuisse credo.*
BA. *Viden' limulis, obsecro, ut intuentur?*
SO. *Ecastor sine omni arbitror malitia esse.*
PH. *Merito hoc nobis fit: qui quidem huc venerimus.*
BA. *Cogantur quidem intro.* SO. *haud scio quid eo opus sit,*
Quæ nec lactem, nec lanam ullam habent. sic sine astent.
Exoluêre, quanti fuêre. omnis fructus
Jam illis decidit. non vides, ut palantes
Solæ libere grassentur? quin ætate credo esse mutas:
Ne balant quidem, cum à pecu cætero absunt. SO. *stultæ atque*
haud malæ videntur.

10. *Vetulæ sunt thymiamæ.*] *Oves vetulæ, Thymiamæ*, (ita enim scribendum ex veteribus libris,) sunt oves *Thymi amantes.* Thymo oves delectari certum est, & sapidissimas carnes habere, quæ eo vescantur. Senes Attici ea herba etiam libenter utebantur. Unde apud Aristophanem in Pluto, ita servum senex alloquitur:

Ω πολλὰ δὴ τῷ δεσπότῃ ταυτὸν θύμον φαγόντες.

Qui eodem thymo vescimini cum meo hero. Vetus Scholiastes: Οἱ τὴν Ἀττικὴν οἰκοῦντες πένητες ὄντες μὴ ἔχοντες ἐκ τῶν σπερμάτων ῥίζας, ἀνεπιτήδειος γὰρ ὁ τόπος ἦν εἰς γεωργίαν κατάξηρος ὤν, ἤσθιον θύμους. Thymeram etiam edebant, quæ herba similis Thymo, unde & θυμβροφάγοι, & θυμβρεπιδείπνους. Saturda est vulgaris. Thymo autem veteres usos esse pro condimento ipse Dioscorides tradit: Τὸ ἰσχνόμενον σὺν τροφῇ ὠφελεῖ. ἁρμόζει δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐν ὑγείᾳ χρῆσιν ἀντὶ ἀρτύματος. Plurimus Thymus in Attica nascebatur & optimus. Ideo senes illius regionis & præcipue pauperes in cibis frequenter usurpabant. Interpres Aristophanis perperam ἀχειροεργήμματα interpretatur, quia θύμον illius temporis Græculi eo tempore vocabant cæpe: Thymiamæ igitur oves vetulæ Plauto appellantur seneciones illi Attici, quia Thymum amabant quo etiam oves delectantur. *Thymiamus* compositio non à Latinis illius ævi de eo qui Thymum amat. Sic pedisequus, pultiphagus Plauto & alia. *Salmasius.*

12. *Limulis.*] *Limus oculus*, est obliquus, transversus: Ter. Eun. act. 3. 5. *Limulis adspicere*, in lasciviæ notis fuit, & per ludum objici solitum. *Seneca* Suasor. 1. *jam sidere limo*, id est, obliquo. Etiam *Limi oculi* propric amatorum sunt. *Quinctil.* lib. 2. cap. 3. *quadam voluptate suffusi, aut limi, & ut sic dicam, Venerei.* Palmer.

15. *Cogantur quidem, &c.*] Loquitur ut de ovibus. Virg. *Tityre coge pecus.*

16. *Quæ nec lactem.*] *Lac* non habent, quia sunt vetulæ: nec *lanam*, quia sunt probè attonsæ. Hæc *lactis, is*, & hoc *lacte* veteres dixerunt. *T.*

17. *Exoluere.*] Vox hæc non derivata est ab *exsolvere*, verum ab *exolescere*, vultque oves jam esse exoletas, idque sequentia verba plane requirunt. *Gruter.*

19. *Grassentur.*] *Grassari*, proprie est incedere. *T.*

BA. *Revortamur intro soror.* NI. *ilico ambæ manete: hæ oves volunt vos.*

BA. *Prodigium hoc quidem est: humana nos voce appellant oves.*

PH. *Hæ oves vobis malam rem magnam, quam debent, dabunt.*

BA. *Si quam debes, te condono, tibi habe, nunquam abs te petam.*

Sed quid est, quapropter nobis vos malum minitamini?

PH. *Quia nostros agnos conclusos istîc esse ajunt duos.*

NI. *Et, præter eos agnos, meus est istic clam mordax canis:*
Qui nisi nobis producuntur jam, atque emittuntur foras,
Arietes truces nos erimus, jam in vos incursabimus.

BA. *Soror est, quod te volo secreto.* SO. *eho, amabo.* NI. *quo illæ abeunt?* BA. *senem illum*
Tibi dedo ulteriorem, lepide ut lenitum reddas: ego ad hunc
Iratum aggrediar. possumus nos hos intro illicere huc. SO. *meum*
Pensum ego lepide accurabo, quanquam odiosum est mortem amplexari.

BA. *Facito ut facias.* SO. *taceas. tu tuum facito, ego quod dixi haud mutabo.* Schopp. facito ut taceas. tu tuum, &c.

NI. *Quid illac illæ in consilio duæ secreto consultant?*

PH. *Quid ais tu homo?* NI. *quid me vis?* PH. *pudet dicere me tibi quiddam.*

NI. *Quid est, quod pudeat?* PH. *st! amico homini tibi quid volo credere certum est,*
Nihili sum. NI. *istuc jampridem scio. sed, quid nihili sis, memora.*

PH. *Tactus sum vehementer visco: cor stimulo foditur.* NI. *pol tibi*

26. *Nostros agnos conclusos.*] Allusum est ad morem pastorum, qui agnos non producebant ad pascua cum matribus, sed retinebant domi clausos. *Gruterus.*

30. *Secreto.*] Χωρὶς, seorsim ab his senibus.

31. *Ulteriorem.*] Remotiorem Philoxenum. Priscian. lib. 3. & 6. hic legit, *veteriorem.* T.

33. *Mortem amplexari.*] Senem exsanguem atque Acheruntricum adeo, id est, mortuo quam vivo similiorem. *Lamb.*

40. *Æquius*

Multo æquius est coxendicem.
Sed quid istuc est? etsi jam ego ipse, quid sit, prope scire puto me,
Verum audire etiam ex te studeo. PH. *viden' hanc?* NI. *video.* PH. *haud mala est mulier.*
NI. *Pol vero ista mala, & tu nihili.* PH. *quid multa? ego amo.* NI. *an amas?* PH. *necas.* Margo MSS. ne carpe.
NI. *Tu homo putide, amator istac fieri ætate audes?* PH. *quî non?*
NI. *Quia flagitium est.* PH. *quid opus verbis est? meo filio non sum iratus.*
Neque te tuo est æquom esse iratum: si amant, sapienter faciunt.
BA. *Sequere hac.* NI. *eunt. eccas tandem! probri perlecebræ & persuastrices,*
Quid nunc! etiam redditis nobis filios & servom? an ego
Experior tecum vim majorem? PH. *abin hinc?*
Non homo tu quidem es, qui istoc pacto tam lepidam illepide appelles.
BA. *Senex optume, quantum est in terra, sine hoc exorare abs te,*
Ut istuc delictum desistas tanto opere ire oppugnatum.
NI. *Nisi abeas, quanquam tu bella es, malum tibi magnum dabo jam.* BA. *patiar.*

40. *Æquius est coxendicem.*] Debet tibi coxendix potius, ut equo aut asino segnius eunti, stimulo fodi, quam cor amore. *Lambin.*

43. *Ista mala.*] Ambiguum in *mala:* quæ vox & improbam, & deformem notat. *Lambin.*

47. *Persuastrices.*] Fortunatianus Rhetor. 3. ἀνωνομαστὸν est, *si quis dicat, persuastrices, præstigiatrices, atque inductrices.*

49. *Experior tecum vim majorem?*] Hoc de vi aut vindicta publica accipiendum: quam privata majorem esse majoreque pœna affici constat: isque, qui hominem dolo malo incluserit, Lege Julia de vi publica tenetur. Verissimum item est, quod dixit Ulpianus: *Persuadere plus est quam cogi, &c.* Ego tamen vero propius censeo, si *vis major*, hoc loco de violentia, quæ non jure, sed facto infertur, accipiatur. quo sensu vox ista non solum à JCtis, sed & à Cic. usurpetur, in Orat. pro Cn. Plancio: *Si vitam mihi sors ademisset, aut vis aliqua major reditum peremisset.* Probatur hæc interpretatio ex præced. *Qui nisi nobis producatur, &c.* Langlæus.

 63. Me

Non metuo, ne quid mihi doleat, quod ferias. NI. *ut blandiloqua est!*
Hei mihi, metuo! SO. *hic magis tranquillu'st.*
I, i hac mecum intro, atque ibi, si quid vis, filium concastigato.
NI. *Abin' à me scelus?* BA *sine, mea pietas, exorem.* NI. *exores tu me?*
BA. *Ego quidem ab hoc certe exorabo.* PH. *immo ego te oro, ut me intro abducas.*
SO. *Lepidum te!* PH. *at scin', quo pacto me ad te intro abducas?* SO. *mecum ut sis.*
PH. *Omnia quæ cupio, commemoras.* NI. *vidi ego nequam*
Homines, verum te neminem deteriorem. PH. *ita sum.*
BA. *I, i hac mecum intro, ubi tibi sit lepide victibus, vino atque unguentis.*
NI. *Satis, satis jam vostri est convivii: me nihil pœnitet, ut sim acceptus.*
Quadringentis Philippis filius me & Chrysalus circumduxerunt,
Quem quidem ego ut non excruciem,
Alterum tantum auri non meream.
BA. *Quid tandem, si dimidium auri redditur? isne tu hac mecum*
Intro, atque ut eis delicta ignoscas? PH. *faciet.*
NI. *Minime. nolo, nihil moror. sine sic. malo illos ulcisci ambo.*
PH. *Etiam tu homo nihili, quod Dii dant boni, cave culpa tua amissis.*
Dimidium auri datur, accipias, potesque, & scortum accumbas.

63. *Me nihil pœnitet, ut sim acceptus.*] Ironia est. Non queror, me, à vobis parum laute esse acceptum. Quasi dicat: satis me expilastis. Vide N. Milit. act. 3. 1.

69. *Sine sic.*] *Sic*, pro leviter & negligenter, quod Græci οὕτως dicunt, & est de his quæ adjuvanda gestu sunt: ut: *tantillum puerum*: & : *hujus non faciam*. Donat. ad Andr.

70. *Amissis.*] Amiseris.

75. Ca-

NI. *Egon', ubi filius corrumpatur meus, ibi potem?* PH. *potandum est.*
NI. *Age jam id, utut est, etsi est dedecorum, patiar: facere inducam*
Animum egon', cum hac cum illo accumbet, inspectem? BA. *immo equidem pol tecum*
Accumbam: te amabo, & te amplexabor. NI. *caput prurit: perii!*
Vix negito. BA. *non tibi venit in mentem, amabo, si DUM VIVAS,*
Tibi bene facias. jam pol id quidem esse haud perlonginquum:
Neque si hoc hodie amiseris, post in morte id eventurum esse unquam?
NI. *Quid ago?* PH. *quid agas, rogitas etiam?* NI. *libet, & metuo.* BA. *quid metuis?*
NI. *Ne obnoxius filio sim, & servo.* BA. *mel meum, amabo, istaec fiunt.*
Tuus est. unde illum censes sumere, nisi quod tute illi dederis.
Hanc veniam illis sine te exorem. NI. *ut terebrat! satin' offirmatum*
Quod mihi erat, id me exorat? tua sum opera & propter te improbior.
BA. *Nusquam me à te avelles, satin' ego istuc habeo offirmatum?*
NI. *Quod semel dixi, haud mutabo.* BA. *it dies, ite intro accubitum.*
Filii vos exspectant intus. NI. *quam quidem actutum emoriamur.*

75. *Caput prurit.*] V. N. Pseud. act. 1. 1. vs. 44.

79. *Quid ago.*] Dubitantis & consultantis est sermo. *Libet, & metuo.*] Verres apud Cicer. *Itaque aestuabat dubitatione: versabat se in utramque partem, non solum mente, verum etiam corpore: ut omnes, qui aderant, intelligere possent in animo ejus metum cum cupiditate pugnare.*

82. *Ut terebrat!*] Quo pacto mihi animum blandis suis dictis fodicat! Persa: *Nunquam hercle istuc exterebrabis tu.*

86. *Quam quidem actutum emoriamur.*] Jocatur suo more. Cum enim Bacchis diceret, exspectant vos filii; subjicit argutans Senex; id exspectant quidem illi, quam mox emoriamur. non adventum nostrum, sed mortem desiderant: ut liberius possint vivere. Amatoribus enim paterna mors in votis. Talis Philolaches Mostell. 1. 3. *Utinam meus nunc mortuus pater ad me nunciaretur, &c.* Lambinus hic nihil sani. *Acidal.*

 87. *Vesper*

BA. *Vesper hic est, sequimini.* PH. *ducite nos quo lubet, tanquam quidem addictos.*

BA. *Lepide ipsi hi sunt capti, suis qui filiis fecêre insidias. ite.*

87. *Vesper hic est.*] Δειλινῶς. vespera & hora cœnæ appetit. *T. Tanquam quidem addictos.*] *Addicti* fuerunt, qui cum non essent solvendo, creditoribus addicebantur: nec servitute eorum liberabantur, nisi debitis quocunque modo persolutis. Seneca lib. 3. De benef. c. 8. *Pecuniam pro addicto dependit.* Hinc illud Festi lucem capit, *Addicere, damnare est.* Rævardus.

GREX.

HI senes, nisi fuissent nihili jam inde ab adolescentia,
Non hodie hoc tantum flagitium facerent canis capitibus:
Neque adeo hac faceremus: ni antehac vidissemus fieri,
Ut apud lenones rivales filiis fierent patres.
Spectatores vos valere volumus, & clare applaudere.

3. *Faceremus.*] In theatrum produceremus.

FINIS BACCHIDUM.

M. ACCI PLAUTI
MOSTELLARIA.

DRAMATIS PERSONÆ.

TRANIO, } *servi.*
GRUMIO, }
PHILOLACHES, *adolescens.*
PHILEMATIUM, *meretrix.*
SCAPHA, *ancilla.*
CALLIDAMATES, *adolescens.*
DELPHIUM, *meretrix.*
THEUROPIDES, } *senes.*
SIMO, }
DANISTA.
PHANISCUS, *advorsitor.*
SERVOS *alius.*
PUER.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur, PRISCIANI.

M *Amannisis emptos suos amores Philolaches,*
O *mnemque absente rem suo absumit patre.*
S *enem, ut revenit, ludificatur Tranio:*
T *errifica monstra ait videri in ædibus,*
E *t inde primum emigratum. intervenit*
L *ucripeta fœnus fœnerator postulans.*
L *udusque rursum fit senex. nam mutuum*
A *cceptum dicit pignus emptis ædibus:*
R *equirit quæ sint: ait vicini proxumi.*
I *nspectat illas. post se derisum dolet:*
A *b sui sodale gnati exoratur tamen.*

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

HÆC Fabula hilaritatis & festivitatis plena est, etiam multis bonis sententiis insignis. Et proponitur exemplum in hac consiliorum malorum & fraudulentorum: quæ quia firma esse non possunt, requirunt novas semper machinas, quibus fulciantur: donec tandem ruunt omnia deprehensis dolis. Nomen Fabulæ inditum est à *monstris.* Nam senex à servo quasi manium monstris exterretur. Mentio fit Φάσμα Menandri: sed & Plauti *Phasma* memoratur: quod nomen & ipsum monstri talis habet significationem. Est autem *monstrum*, *mostellum:* sicut, *castrum*, *castellum*; in pronunciando *n* littera liquescente. Inque hac sene quodam mercatore absente, filius illius implicatur libidinoso & sumptuoso sodalitio: & amicam redimit triginta minis: quam pecuniam, & insuper in sumptum decem minas, fœnore sumpserat à Danista, mina una in decem. Redit tandem Senex post triennium, cum forte potatio esset in ædibus ipsis: servus autem, qui hoc resciverat, cum in Piræeum abiisset piscium caussa, statim herili filio indicium facit. Sed erat unus in sodalitate ebrius, qui discedere non volebat. Ne igitur inter turbas senex superveniret, capit hoc consilium servulus; occludit foris ædes, & obviam procedit seni, & persuadet ei, ædes esse infestas monstris mortuorum. Et cum danista debitam pecuniam peteret, ait illam arrhaboni datam vicino, cujus domum filius emerit. Sed mox de servis adversitoribus & vicinis rem omnem Senex cognoscit, & iratus ac inprimis dolens se ad illum modum ludibrio à servo fuisse habitum: tandem à superveniente sodali filii exoratur, ut & filio veniam det, & ignoscat servo. Hæc Fabula non solum mendose edita est plurimis in locis, quemadmodum & aliæ omnes: sed dissipatis etiam versibus, & distractis Scenis, ut saltem in reponendis quibusque in suum locum operam navasse videri debeamus.

ACTUS

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

GRUMIO, TRANIO.

Exi è culina, sis, foras mastigia,
Qui mihi inter patinas exhibes argutias.
Egredere, herilis pernicies, ex ædibus.
Ego pol te ruri, si vivam, ulciscar probe.
Exi, inquam, nidor è culinâ. quid lates?
TR. *Quid tibi, malum, hîc ante ædes clamitatio est?* MS. clamatiosi.
An ruri censes te esse? abscede ab ædibus.
Abi rus, abi dierecte, abscede ab janua.
Hem, hoccine volebas? GR. *perii! cur me verberas?*
TR. *Quia tu vis.* GR. *patiar. sine modo adveniat senex.* MSS. vivis. Al. vivas.
Sine modo venire salvom, quem absentem comes.
TR. *Nec verisimile loquere, nec verum, frutex,*
Comesse quenquam ut quisquam absentem possiet.
GR. *Tu urbanus vero scurra, deliciæ popli,*

5. *Nidor è culina.*] *Nidor* non est excrementum, nec tantum odor: sed κνίσσα vel καπνὸς τῶν θυσιῶν, aura pinguis & odorata manans de adustis hostiis, vel coctis cibis similibusve rebus. Suetonius in Claudio: *ictusque nidore prandii.* Nec aliter usurpat Appulejus lib. 4. *Fimo fistulatim excusso, quosdam ex.remi liquoris adspergine, quosdam putore nidoris fœtidi à meis jam quassis scapulis abegissem.* Est enim lascivia verborum illi non nova: *putor nidoris fœtidi* pro nidore fœtido, nempe fimi. Nec vero suspicandum, *nido in culina.* Vulgata nihil rectius. *Nidor* nusquam magis habitat, quam ad focos vel deorum vel mortalium. Cicero in Pisonem: *in illo ganearum tuarum nidore atque fumo.* Juvenalis: *Captum te nidore suæ putat ille culinæ.* Cum igitur vellet appellare servum, qui fructum herilis filii corrupti maximum habebat una pergræcari, obsonare pollucibiliter, facetis vivere victibus, turtures, pisces, aves gustare, effercire se, saginam cædere, atque ob id nullam domus partem magis quam culinam colere ac frequentare, vocat eum *Nidorem.* Quasi diceret: Tu non homo, sed nidor, exi e culina, quam semper habitas, velut nidor. *Gronovius.*

8. *Abi dierecte.*] V. N. Cap. 3.4.103.

9. *En hoscine volebas.*] Lege: *En, hoccine volebas.* Ut infra act. 1. sc. ult. *En Philocrates.* Scriverius.

11. *Quem absentem comes.*] *Comedi* videtur, cujus bona comeduntur. sic Suet. ait, *Claudium venalem pependisse,* id est, prædia ejus pendente titulo & libello proscripta. *Turneb.*

12. *Frutex.*] Inter contumeliæ verba fuit & *frutex*: convitium nimirum in stupidos & insulsæ mentis homines. Proprie & signate rusticani agrestesque ista insigniti voce. Eodem sensu *Palæmonem,* *πνδίμερα* Epicurus vocabat Nausiphanem. *Sc. Gentil.*

15. Sane

Rus mihi tu objectas? sane credo, Tranio, Acid. sane credo, Tranio. Quid? te, &c.
Quod te in pistrinum scis actutum tradier, Alii tradier
Cis, hercle, paucas tempestates, Tranio.
Augebis ruri numerum, genus ferratile. Mur. numero, id est, brevi.
Nunc, dum tibi lubet licetque, pota, perde rem,
Corrumpe herilem filium, adolescentem optumum.
Dies noctesque bibite, pergræcamini,
Amicas emite, liberate, pascite
Parasitos, obsonate pollucibiliter.
Hæccine mandavit tibi, cum peregre hinc iit, senex?
Hoccine modo hic rem curatam offendet suam?
Hoccine boni esse officium servi existimas,
Ut heri sui corrumpat & rem & filium?
Nam ego illum corruptum duco, quom his factis studet,
Quo nemo adæque juventute ex omni Atticâ
Antehac est habitus parcus, nec magis continens:
Is nunc in aliam partem palmam possidet.
Virtute id factum tuâ & magisterio tuo.
TR. *Quid tibi, malum, me, aut huid ego agam, curatio 'st?*
An ruri quæso non sunt, quos cures, boves?

15. *Sane credo Tranio.*] Si malis cum altero Pall. *sane hoc credo*, facile patior: sed præterea nihil est mutandum. Credo te rus mihi objectare atque in ore habere: vel, credo hoc te facere, quia scis. Per ironiam. Ratio enim est contraria proposito: ut in illo: *Non vili emptus, modio qui venit salis.* Rus tu loqueris? nempe ideo, quia ominaris eo brevi te venturum & in pistrinum traditum iri. *Gronovius.*

17 *Cis hercle paucas tempestates.*] Intra breve tempus. Idem Trucul. *Cis paucos dies.* Turneb.

18. *Numerum genus ferratile.*] Qui ajunt mira hic communisci interpretes, ipsi mira comminiscuntur, quum *genus ferratile* accipiunt vocandi casu. Etsi autem simplicissimum est *numero* cum Pistorii explicatione: tamen elegans & non obscura est & vetus lectio, ut eam interpretatur Taubmannus: nempe ut *genus ferratile* sit adjectum per epexegesin. Augebis ruri numerum, genus ferratile significo, intelligo, dictum volo: ne tu de alio numero me locutum censeas. *Gronovius.*

21. *Pergræcamini.*] Huc allusit *Cicero* Verr. *Ut Græco more biberetur.* ad quod Asc. Pedianus: *Est* Græcus mos, *ut Græci dicunt, συμπιεῖν κυαθιζομένους, cum merum cyathis libant, salutantes primo deos, deinde amicos suos nominantes: nam toties merum bibunt, quoties & Deos & Caros suos nominatim vocant.*

23. *Obsonate pollucibiliter.*] Parate obsonia opipare & sumptuose. nam de esculentis Herculi decimam dabant. idque *polluceri*; & consecratum quod fuerat, *polluctum* dicebatur. *Camer.*

38. Dii-

Lubet potare, amare, ſcorta ducere.
Mei tergi facio hæc, non tui, fiduciâ.
GR. *Quam confidenter loquitur! fue.* TR. *at te Juppiter*
Diique omnes perdant, oboluiſti allium.
Germana illuvies, ruſticus, hircus, hara ſuis.
Canes capro commiſta. GR. *quid tu vis fieri?*
NON OMNES poſſunt olere unguenta exotica,
Si tu oles: neque ſuperior accumbere.
Neque tam facetis, quam tu vivis, victibus:
Tu tibi iſtos habeas turtures, piſces, aves.
Sine me alliato fungi fortunas meas.
Tu fortunatus, ego miſer: patiunda ſunt.
Meum bonum me, te tuum maneat malum.
TR. *Quaſi invidere mihi hoc videre, Grumio.*
Quia mihi bene eſt, & tibi male eſt; digniſſumum eſt.
Decet me amare & te bubulcitarier:
Me victitare pulchre, te miſeris modis.
GR. *O carnificum cribrum, quod credo fore:* Scal. carnificinum.

38. *Diique omnes perdant.*] Lege: *perduint.* Scriverius.

39. *Germana illuvies.*] Quantus quantus es, nil niſi illuvies & fœtor es. Immundi ſunt ruſtici: quod in immundo opere faciundo plerunque verſentur. ideo ſervus ruſticus appellatur *illuvies* ab urbano: *Germana illuvies, ruſticus, hircus, hara ſuis.* Boſius.

40. *Canes capro commixta.*] Mſſ. ambo: *Canem capram commixtam.* Unde recte iſtud excluſit Scaliger. Fœtor enim eſt capri, non capræ. Et *canes*, ut *feles.* Sed quid ad rem pertineat τὸ S elidi à ſequente vocali apud veteres, quod huc aſſeverunt, non aſſequor: nihil enim hic eliditur: ſed *canes* jambus eſt pes integer, totus autem verſus trimetros. *Gronov.*

42. *Neque ſuperior accumbere.*] Pro, *ſuperiores.* Mutat enim numerum, ſuo more. *Lambin.*

45. *Sine me alliato.*] *Alliatum* interpretor *moretum*, cui allium admixtum eſt: atque adeo de cibis omnibus intelligo, quibus allium intritum eſt. ad quod Terent. Phorm. 2. 2. reſpexerat: *Tute hoc intriſti: tibi eſt omne exedendum*; auctore *Donato.* Quaſi dicat Grumio: ſine me fortunis meis, quæ in cibo ſeu pane allio perunctо ſitæ ſunt, patienter fungi & contentum eſſe. *Turneb. Sine me alliato.*] Nec pejus foret, ſi deleremus τὸ *me. Sine fortunas meas*, id eſt, me tenui fortuna præditum, *fungi*, id eſt, defungi, pati, contentum eſſe, *alliato.* Gronovius.

47. *Meum bonum me, &c.*] Non recuſo, quo minus ego nunc duriter vivam, tu laute & opipare: dum me quidem maneat bonum meum, te vero malum maneat tuum, cum venerit ſenex. *Muret.*

52. *O carnificum cribrum, &c.*] Significat corium & tergum ejus *ſtimulis* (quos oblongos, ſive è ſudibus præacutis, ſive & ferro præfixis geſtabant ad hunc uſum) ita crebro puncto perforatum iri, ut cribrum repræſentet. Quod

autem

Ita te forabunt patibulatum per vias
Stimulis, si huc reveniat senex.
TR. *Qui scis an tibi istuc prius eveniat quam mihi?*
GR. *Quia nunquam merui: tu meruisti, & nunc meres.*
TR. *Orationis operam compendiface,*
Nisi te malâ re magnâ mactari cupis.
GR. *Ervom daturin' estis, bubus quod feram?*
Date æs, si non estis. agite porro, pergite
Quomodo occœpistis: bibite, pergræcamini,
Este, effercite vos, saginam cædite.
TR. *Tace, atque rus abi: ego ire in Piræeum volo,*
In vesperum parare piscatum mihi.
Ervom tibi aliquis cras faxo ad villam afferat.
Quid est? quid tu me nunc obtuere, furcifer?
GR. *Pol tibi istuc credo nomen actutum fore.*
TR. *Dum interea sic sit, istuc actutum sino.*
GR. *Ita est. sed unum* HOC SCITO, NIMIO *celerius*
Venire quod molestum est, quam id quod cupide petas.
TR. *Molestus ne sis: nunc jam i rus, teque amove.*

autem *patibulatum eum per vias fore*, ait; significat, *furcam* sive patibulum laturum: unde *furciferi* dicuntur hac contumelia affecti. *Furca* autem & *Patibulum* eadem, aut non longe dissita videntur: atque hoc à *cruce* distinguitur: ut *patibulum* sit pars crucis, nimirum patens illa & transversa: *Crux* autem inferior defixusque stipes proprie dicatur. *Lipsius.*

60. *Si non estis.*] Scil. ervum daturi. Date igitur pecuniam, unde alibi emam pabulum, si dare ipsi recusatis. *Camer.*

62. *Saginam cædite.*] *Saginam cædere*, quod hactenus variis expositionibus eruditorum virorum fuit obnoxium, necdum in veram incidit, ita dictum est & eodem plane sensu, quo *cibum cædere*, à quo *cibicidæ*, pro edere scilicet, & cibum dentibus contruncare. Nam *sagina* est cibus; unde *saginare* est σιτίζειν & σιτεύειν. Saginæ, *Symphosio* in ænigmatis, sunt glandes quibus porci saginantur:

Setigeræ matris fœcunda natus in alvo
Desuper ex alto virides exspecto saginas.

Hinc *saginicidas* liceat dicere elegantissime, qui *cibicidæ* Lucilio appellati: *viginti domi an triginta, vel centum cibicidas alas.* μαρσίπους etiam & μαρσιπίππους hujusmodi cibicidas Græci vocant, hoc est, *saccos.* Hesychius: μαρσίππους, γαστριμάργους, σάκκοι. *Salmasius.* *Saginam cædite.*] Forte: *tendite.* Scriverius.

63. *In Piræeum.*] Nam rerum venalium ibi magnus proventus, ac velut δεῖγμα. *Scholiastes* Aristoph. in Equit.

68. *Dum interea sic sit.*] Oratio est hominis præsentia tantum spectantis, futura negligentis. Dum, inquit, interea sic sit, ut nunc est: hoc est, laute opipareque vivitur, quid actutum futurum sit, non admodum laboro. *Muretus.*

73. *Satin'*

Ne tu erres, hercle præterhac mihi non facies moram.
GR. *Satin' abiit, neque quod dixi flocci existumat!*
Pro Di immortales! obsecro vostram fidem.
Facite huc ut redeat noster quam primum senex,
Triennium qui jam hinc abest: priusquam omnia
Periere, & ædis, & ager: qui nisi huc redit,
Paucorum mensium sunt relictæ reliquiæ.
Nunc rus abibo. nam eccum herilem filium
Video corruptum hic ex adolescente optumo.

73. *Satin' abiit.*] Qui corrigit, *satin' sapit*, ignorat & corrumpit genus loquendi frequentissimum Plauto. Sic Amph. 2. 2. *Satin' parva res est voluptatum in vita.* Adeone parum est voluptatis præ dolorum numero in vita. Trinummo 4. 3. *Satin' in Thermopolio condalium es oblitus?* Itane es oblitus. Milit. 2. 6. *Satin' abiit ille, neque herile negotium plus curat.* Et sic innumeris locis. *Gronov.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

PHILOLACHES.

Recordatus multum & diu cogitavi,
Argumentaque in pectus multa institui
Ego: atque in meo corde, si est quod mihi cor,
Eam rem volutavi & diu disputavi,
Hominem quojus rei, quando natus est,
Similem esse arbitrarer simulacrumque habere.
Id repperi jam exemplum.
Novarum ædium esse arbitror similem ego hominem,
Quando hic natus est. ei rei argumenta dicam,
Atque hoc haud videtur verisimile vobis:
At ego id faciam esse ita ut credatis.
Profecto ita esse, ut prædico, vero vincam.
Atque hoc vosmetipsi scio,
Proinde uti nunc ego esse autumo, quando
Dicta audieritis mea, haud aliter id dicetis.
Auscultate argumenta dum dico ad hanc rem:
Simul gnarures vos volo esse hanc rem mecum.

17. GNarures.] *Gnarures*, id est, gnaros. *gnaros* autem *hanc rem*, pro hujus rei dicit: ut, *doctus hanc rem.* Utitur & Prol. Pœn. item Ausonius:

Non

Ædes quom extemplo sunt paratæ, expolitæ,
Factæ probe, examussim,
Laudant fabrum, atque ædes probant. sibi quisque
Inde exemplum expetunt: sibi quisque simile,
Suo usque sumptu: operæ ne parcunt suæ.
Atque ubi illo immigrat nequam homo indiligensque,
Cum pigrâ familiâ, immundus, instrenuus, Al. strenuus.
Hîc jam ædibus vitium additur,
Bonæ cum curantur male.
Atque illud sæpe fit, tempestas venit,
Confringit tegulas, imbricesque: ibi
Dominus indiligens reddere alias nevolt.
Venit imber, lavit parietes, perpluunt
Tigna, putrefacit aër operam fabri.
Nequior factus jam est usus ædium:
Atque haud est fabri culpa. sed MAGNA PARS
Moram hanc induxerunt, si quid nummo sarciri potest,
Usque mantant: neque id faciunt, donicum

Non cultor instans, non arator gnaruris. Item Arnob. 2. *Cur esse dicatis in aliis præceptionibus gnarures?* Et vetus Glossar. *gnarurem* interpretatur γνώριμον, & *gnarurat* γνωρίζει: item, *gnarures* γινώσκοντες: & *ignarures*, ἀγνῶτες. Turneb. *Simul gnarures.*] Lege: *Similis gnaruris.* Scriverius.

13. *Quom extemplo.*] Simulatque. V. N. Rud. act. 4. 3.

20. *Atque ædes probant.*] Dixisse jam ajunt, *Ædes quom extemplo*: non igitur eodem casu *ædes* hic legi debere. Hunc syllogismum parum intelligebam. Sed addunt legendum: *laudant fabrum ædis, atque probant*: & explicant: Ædes novæ, expolitæ, laudant & probant sive commendant fabrum ædis: atque eo nihil esse certius. At hoc sensu nihil est certius quam inepte repeti mentionem *ædium*. Quis enim ita loquatur; *Ædes laudant fabrum ædis.* Nimirum non perceperunt mentem Poëtæ: is enim τὸ *laudant atque probant*, non retulit ad τὸ *ædes*, sed in eo intellexit, *Homines*: ut cum dicimus, *ajunt*, *dicunt*. Vide ad Senecam 2. de ira 12. Ædes, inquit, cum paratæ sunt, tum vulgo homines prætereuntes laudant fabrum, ipsas recte factas prædicant. Ubi necessario repetenda vox erat, aut pronomen subjiciendum. Porro scripti aut editi veteres: *operam pascunt suam* vel *parcunt*. Forte distinguenda superiora & hæc scribenda: *atque ædes probant sibi quisque. Inde exemplum expetunt sibi quisque simile, Suo usque sumptu, & operam impertiunt suam.* Gronovius. *Sibi quisque inde exemplum.*] Forte delenda: *sibi quisque*. Scriverius.

22. *Ne parcunt.*] *Ne*, antique pro *Non*: ut Trinum. 5.2. *Nisi tu ne vis.* Terent. Eunuch. act. 2. 3. *Quid ne es alacris?* pro, cur non es alacris? Turneb. lib. 5. 5. & l. 19. c. 13. ad 3. de leg. Cic.

35. *Mantant.*] Exspectant. *Donicum.*] Donec.

Parietes ruunt. ædificantur ædes tota denuo.
Hæc argumenta ego ædificiis dixi. nunc etiam volo
Dicere, ut homines ædium esse similes arbitremini.
Primum dum parentes fabri liberûm sunt,
Et fundamentum substruunt liberorum,
Extollunt, parant sedulo in firmitatem,
Ut & in usum boni, & in speciem populo
Sint: sibique aut materiæ ne parcunt.
Nec sumptus sibi sumptui esse ducunt:
Expoliunt, docent literas, jura, leges,
Sumptu suo & labore nituntur, ut
Alii sibi esse illorum similes expetant.
Ad legionem quom itant, adminiculum eis danunt
Tum jam aliquem cognatum suum.
Eatenus abeunt à fabris.
Unum ubi emeritum est stipendium, igitur tam

36. *Ædificantur ædes.*] Non utique semper ædificantur, sed reædificare oportet, si quis uti velit. Puto scribendum esse; *ædificandum'st ædes totas denuo.* Syntaxis antiqua; ædificandum est ædes, pro, ædificandæ sunt ædes. *Gronovius.*

41. *Parant sedulo infirmitatem: ut & in, &c.*] Fundamentum ponunt stabile: id est, liberos à primis statim annis erudiunt: ut hac puerili institutione subnisi, & una cum ætate doctiores & meliores evadentes, cives Reipub. vere utiles & in speciem boni, hoc est, extrorsum sint ornamentum patriæ. *Lamb.*

42. *Et in usum boni & in speciem.*] Malle se cum Acidalio *specimen* annotant, nisi Nonius *speciem* pro *specimen* subinde veteres dixisse observaret. At si MSS. haberent *specimen*, ego corrigerem *speciem*. Vult enim Plautus, ut & sint & appareant boni. Sed loquitur de illis, ut de ædibus. Cicero lib. I. de Offic. *dicendum est etiam qualem hominis honorati & principis domum placeat esse: cujus finis est usus, ad quem accommodanda est ædificandi disciplina: & tamen adhibenda commoditatis, dignitatisque diligentia.* Hanc dignitatem ipse post paullo *speciem* appellat: *tertium est ut caveamus, ut ea quæ pertinent ad liberalem speciem & dignitatem, moderata sint.* Tacit. 2. Annal. *augebatur alacritate militum in speciem ac terrorem.* In vita Agricolæ: *Britannorum acies in speciem simul ac terrorem editioribus locis constiterat.* Gronovius.

43. *Sibique aut materiæ ne parcunt.*] Parentes neque labori, neque pecuniæ parcunt: nec putant sumptus esse, qui impenduntur institutioni liberorum. *T.*

48. *Ad legionem, &c.*] Referenda sunt hæc ad morem Roman. quo adolescentibus militaturis primo stipendii anno custodes dari soliti. *Turneb.* l. 7. c. 3. & l. 26. c. 22.

51. *Unum ubi emeritum est stipendium.*] Ubi tempus militiæ primæ finitum est, tunc specimen apparet, quo evadat ædificatio. *Stipendiorum* vox etiam annos significat, quibus milites merent. quomodo & *Servius* interpretatur 8. Æn.

55. *Post-*

Specimen cernitur, quo eveniat ædificatio.
Nam ego ad illud frugi usque & probus fui,
In fabrorum potestate dum fui.
Posteaquam immigravi in ingenium meum,
Perdidi operam fabrorum ilico oppido.
Venit ignavia, ea mihi tempestas fuit,
Ea mihi adventu suo grandinem imbremque attulit;
Hæc verecundiam mihi & virtutis modum
Deturbavit, texit detexitque à me ilico.
Post illa obtigere eam neglegens fui:
Continuo pro imbre amor advenit in cor meum.
Is usque in pectus permanavit, permadefecit
Cor meum. nunc simul res, fides, fama, virtus,
Decusque deseruerunt: ego sum in usu
Factus nimio nequior. atque edepol ita
Hæc tigna humide putent. non videor mihi
Sarcire posse ædeis meas, quin tota
Perpetuæ ruant, quin cum fundamento
Perierint, nec quisquam esse auxilio queat.
Cor dolet, cum scio ut nunc sum, atque ut fui:
Quo neque industrior de juventute erat
Arte gymnastica, disco, hastis, pila,

55. *Posteaquam immigravi in ingenium meum.*] Posteaquam ex magisterio pædagogi excessi, & meo arbitratu cœpi vivere. Postquam mihi relictus sum. *Lambin.* Forte: *posteaquam me immigravit ingenium.* Scriverius.

59. *Virtutis modum deturbavit.*] Virtutem, quæ instar modi & mensuræ est, quæque ipsa modus & mediocritas est: vel modestiam, quam κοσμιότητα vocant, & σωφροσύνην. *Lambin.*

60. *Texit detexitque.*] Sic MSS. lege: *dejecit detexitque.*

62. *Pro imbre.*] Id est, tanquam imber. ut Men. *Pro sano loqueris.*

65. *Ego sum in usu.*] *Douza* legit uno verbo *inusu*, pro ignavia, incultu. Ego nihil mutandum puto. Respondet ei quod dixerat vs. 42.

Ut & in usu boni & in speciem populo sint.
Sic Bacchid.

Eadem in usu, atque ubi periculum facias, aculeata sunt.

Dissaldeus.

69. *Perpetuæ ruant.*] Id est, non particulatim, neque membratim, neque paullatim, sed universæ conjunctim, & uno tempore, & simul. Ita Virgil. *perpetuum bovis tergum* dixit. *Lambin.*

73. *Arte Gymnastica.*] Cur ars gymnastica pueris sit addiscenda, Plato docet in Protag. Milit. pag. 199. & de Philosophia pag. 5. & vide Fabrum Agonist. & Mercurial. Scaligerum l. 1. Poët. c. 12.

 74. *Victi-*

Cursu, armis, equo. victitabam volupe:
Parsimonia & duritia disciplinæ aliis eram:
Optumi quique expetebant à me doctrinam sibi.
Nunc postquam nihili sum, id vero meopte ingenio repperi.

74. *Victitabam volupe.*] Lego, *vict. haud volupe.* Minime delicatum in victu fuisse ait, qui quidem parsimonia & duritia aliis exemplo fuerit. *Acidal.* Vixi duriter, & ita tamen jucunde. *Lambin.*

75. *Duritia disciplinæ.*] *Duri homines* sunt ex hoc loco, καρτερόθυμοι, tolerantes, patientes: quales memorantur prisci Lacedæmones; quorum institutio omnis erat in patientiæ disciplina: inque victus atque cultus parsimonia. *Disciplinæ.*] Documento atque exemplo. *T.*

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

PHILEMATIUM, SCAPHA, PHILOLACHES.

JAmpridem ecastor frigidâ non lavi magis lubenter,
Nec quem me melius, mea Scapha, rear esse defæcatam.
SC. *Eventus rebus omnibus, velut horno messis magna*
Fuit. PHI. *quid ea messis attinet ad meam lavationem?*
SC. *Nihilo plus, quam lavatio tua ad messim?* PHIL. *oh, Venus venusta!*

1. *Frigida non lavi.*] Tres ædes seu cellæ in balneis. Prima est *Caldaria*, τὸ Λακωνικόν: Dioni πυριατήριον Senecæ *sudatorium*: nam sicco calore sudorem in eo eliciebant. Secunda est *media*, quæ & *Tepidaria.* Tertia est *Frigidaria.* Plinius Epist. *Post Solem frigida lavabatur.* Senec. epist. 84. *Ab hac fatigatione in frigidam descendi.* VVouwer.

2. *Nec unde me melius.*] Optimus Cam. *Nec quom me.* Proximus: *Nec cum me.* Quid opus igitur præter illud, quod editum est, facere, *qua, quom, quemde*? Nec lavi, inquit, jam pridem, quom, quo tempore, quaque lavatione me rear sic esse purgatam. *Gronovius.*

3. *Velut horno magna.*] Camerarius *horno* adverbialiter accipit, ut sit hoc anno. Lambinus ut sit dandi casus, hac sententia: Quemadmodum messis magna frugibus vel annonæ hujus anni respondit: ita eventus rebus nostris omnibus fuit secundus. *Taubmannus.* Ecce tibi, qui & *horna* facit: & laborat, ut *hornus* epitheton mobile esse demonstret, quasi quis de eo dubitaret. Sed mutandum nihil est. *Hornum* dicitur simpliciter, ut *vernum, æstivum, autumnum, hibernum*, de quibus 3. Observ. 24. in quibus omnibus intelligitur *tempus*: & ut illa ver, æstatem, autumnum, hiemem significant, ita istud hunc annum. Cumque *annus* veteribus sæpe pro annona vel proventu anni ponatur, eodem modo & *hornum* pro hujus anni proventu. Nescio quomodo nunc omnia bene eveniunt, ut lætæ provenere fruges. Et videtur proverbium fuisse. Quod autem addit Lambinus significare Philematium suæ lavationis eventum secundum fuisse & se lavisse ex animi sententia, & jam bis ex eo repetitum est, miror. Non enim hoc Philematium, sed Scapha dicit. *Gronovius.*

Hac illa eſt tempeſtas mea, mihi quæ modeſtiam omnem
Detexit, tectus qua fui: quam mihi amor & Cupido
In pectus perpluit meum: neque jam unquam obtigere poſſum.
Madent jam in corde parietes. periêre hæ oppido ædes.
PHI. *Contempla, amabo, mea Scapha, ſatin' hæc me veſtis deceat?*
Volo meo placere Philolachi, meo ocello, meo patrono.
SC. *Quin tu te exornas moribus lepidis, quom lepida tota es?* Deæ. quam lepida tuta es!
Non veſtem amatores mulieris amant, ſed veſtis fartum.
PHIL. *Ita me di ament, lepida eſt Scapha! ſapit ſceleſta multum!*
Ut lepide res omnes tenet, ſententiaſque amantum!
PHI. *Quid nunc?* SC. *quid eſt?* PHI. *quin me aſpice & contempla, ut hæc me decet.*
SC. *Virtute formæ id evenit, te ut deceat, quicquid habeas.*
PHIL. *Ergo hoc ob verbum te, Scapha, donabo ego profecto hodie aliqui:*
Neque patiar te iſtanc gratis laudaſſe, quæ placet mihi.
PHI. *Nolo ego te aſſentari mihi.* SC. *nimis tu quidem ſtulta es mulier.*
Eho mavis vituperari falſo, quam vero extolli?
Equidem pol vel falſo tamen laudari multo malo,
Quam vero culpari, aut alios meam ſpeciem irridere.
PHI. *Ego verum amo: verum volo dici mihi: mendacem odi.*
SC. *Ita tu me ames, ita Philolaches tuus te amet, ut venuſta es!*
PHIL. *Quid ais ſceleſta? quomodo adjuraſti? ita ego iſtam amarem?*
Quid? iſtac me; id cur non additum eſt? infecta dona facio.

7. *Tectus qua fui.*] Pudorem quaſi veſtem faciunt priſci: qua animus ingenuus tectus eſſe debet. Pacuvius: *Nam ſi te tegeret pudor, ſive adeo cor ſapientia imbutum foret, &c.* Apulejus 1. Apolog. *Pudor enim veluti veſtis, quanto obſoletior eſt, tanto incurioſius habetur.* Schoppius.

13. *Veſtis fartum.*] *Fartum veſtis* eſt corpus; id eſt, ipſa mulier quæ veſtem farcit impletque. ita Columella lib. 5. cap. 10. *Ea res efficit uberiorem fructum, & fartum fici pleniorem & meliorem.* Turneb.

27. *Quid? iſthæc me.*] Indignatur juvenis, quod adjuraret Scapha dominam

 his

Periisti! quod promiseram tibi donum, perdidisti. — Gron: periit id quod pr. tibi; donum perd. &c.

Sc. *Equidem pol miror tam catam, tam doctam te, & bene eductam;*

Non stultam stulte facere. PHI. *quin mone quæso, si quid erro.*

Sc. *Tu ecastor erras, quæ quidem illum exspectes unum, atque illi* — Dous. expetas.

Morem præcipue sic geras, atque alios asperneris.

MATRONÆ, non meretricium est, unum inservire amantem.

PHIL. *Pro Juppiter! nam quod malum versatur meæ domi illud?*

Dii deæque omnes me pessumis exemplis interficiant,

Nisi ego illam anum interfecero siti, fameque, atque algu.

PHI. *Nolo ego mihi male te, Scapha, præcipere.* Sc. *stulta es plane, quæ*

Illum tibi æternum putes fore amicum & benevolentem.

Moneo ego te: te deseret ille ætate & satietate.

PHI. *Non spero.* Sc. *INSPERATA accidunt magis sæpe quam quæ speres.*

Postremo, si dictis nequis perduci, ut vera hæc credas,

Mea dicta ex factis nosce: rem vides, quæ sim, & quæ fui ante. — Sciopp. hem vide, quæ sim. ac quæ fui ante!

Nihilo ego, quam nunc tu, amata sum, atque uni modo gessi morem,

Qui pol me, ubi ætate hoc caput colorem commutavit,

Reliquit, deseruitque me. tibi idem futurum crede.

PHIL. *Vix comprimor, quin involem illi in oculos stimulatrici.* — Merret stimulatrici.

his verbis; *Ita te Philolaches amet*: nec adderet; *Ita tu Philolachem ames.* hoc additum cupiebat. *Gruter.*

31. *Illum exspectes unum.*] Nec nuptum verbum & prætextatum est *Exspectare*, & tamen significationem habet huic rei dicatam & propriam. Terentius Eunucho act. 1. sc. 2. *Me desideres, me somnies, me exspectes.* Milite noster, 4. 6. *Sine ultro venias, quæritet, desideret, te exspectet.* Et in castioribus Amph. 2. 2. *Certe enim me illi exspectatum optato venturum scio.* Rutilius Lupus ex Lysia: *fer fortiter, demum laborem: jam brevi domum venies exspectatus: excipiet te defatigatum diligens atque amans uxor.* Frustra igitur alii *exspectare* volunt esse positum pro *spectare*: alii *expetas*, alii *exoptes.* Gronovius.

46. *Stimulatrici.*] Quæ Philematium stimu-

PHI. *Solam illi me soli censeo esse oportere obsequentem.*
Solam ille me soli sibi suo liberavit.
PHIL. *Pro dî immortales, mulierem lepidam, & pudico ingenio!*
Bene hercle factum, & gaudeo mihi nihil esse hujus caussâ.
SC. *Inscita ecastor tu quidem es.* PHI. *quapropter?* SC. *quæ istuc cures,*
Ut te ille amet. PHI. *cur obsecro non curem?* SC. *libera es jam.*
Tu jam quod quærebas habes: ille, te nisi amabit ultro,
Id pro capite tuo quod dedit, perdiderit tantum argenti.
PHIL. *Perii hercle, nî ego illam pessumis exemplis enicasso.*
Illa hanc corrumpit mulierem malesuada vitilena.
PHI. *Nunquam ego illi possum gratiam referre, ut meritu'st de me.*
Scapha, id tu mihi ne suadeas, ut illum minoris pendam.
SC. *At hoc unum facito cogites, si illum inservibis solum,*
Dum tibi nunc hæc ætatula est, in senectâ male querêre.
PHIL. *In anginam ego nunc velim vorti, ut veneficæ illi*
Fauces prehendam, atque enicem scelestam stimulatricem.
PHI. *EUNDEM ANIMUM oportet nunc mihi esse gratum, ut impetravi,*
Atque olim, priusquam id extudi, quom illi subblandiebar.
PHIL. *Dii me faciant quod volunt, ni ob istam orationem*
Te liberasso denuo, & nisi Scapham enicasso.
SC. *Si tibi sat acceptum est, fore victum tibi sempiternum,*

stimulat & urget, ut se multis prostituat. Meurs. legit, *simulatrici:* ut & paullò post, *scelestam simulatricem.* Et *simulatrices* ait appellatas sagas & veneficas. T.

50. *Mihi nihil esse.*] Me ad egestatis terminos esse redactum: ut loquitur Asin. I. 2.

56. *Malesuada, &c.*] Virg. 6. Æneid.
Et Metus & malesuada Fames.
Nam talia componebant olim. Sic Cato *vitilitigatores* ex vitio & litigatoribus fecit: sed & *vitimagistratus* Sall. 3. Hist. Marianos & Cinnanos, qui vitio & per vim creati, vocat. *Gruter.*

61. *In anginam.*] *Angina*, inflammatio faucium est: κυνάγχη & λυκάγχη Græcis, quod canes ac lupos frequenter afficiat: item συνάγχη, vel à suspendii similitudine, quod non secus quam laqueus, præfocans enicet; ἀγχόνη enim laqueus est: vel à συνέχειν, quod spiritum continendo respirationem inhibeat, ut inquit Aurelianus. *Scalig.*

67. *Si sat acceptum, &c.*] *Satis acceptum*, valet certum & compertum & firmum, veluti datis fidejussoribus & sponsoribus.

Atque illum amatorem tibi proprium futurum in vita,
Soli gerendum censeo morem, & capiundos crines.
PHI. *UT FAMA EST homini, exin solet pecuniam invenire.*
EGO SI BONAM famam mihi servasso, sat ero dives.
PHIL. *Siquidem hercle vendundum est, pater venibit multo potius,*
Quam te, me vivo, unquam sinam egere, aut mendicare.
SC. *Quid illis futurum est ceteris, qui te amant?* PHI. *magis amabunt,*
Quom videbunt gratiam referri.
PHIL. *Utinam meus nunc mortuus pater ad me nuncietur!*
Ut ego exheredem meis bonis me faciam, atque hæc sit heres.
SC. *Jam ista quidem absumpta res erit: diesque noctesque estur,*
Bibitur, neque quisquam parsimoniam adhibet: sagina plane est.
PHIL. *In te hercle certum'st principium, ut sim parcus experiri.*
Nam neque edes quicquam, neque bibes apud me hisce diebus.
PHI. *Si quid tu in illum bene voles loqui, id loqui licebit:*

fotibus. *Satis enim accipit*, cui prædes & sponsores dantur. unde hæc venusta tralatio est profecta.

68. *Futurum in vita.*] Etsi frequentia sunt Plauto *in vita, in ætate*, hic tamen malim eum scripsisse; *proprium futurum, in vitta Soli gerendum censeo morem & capiundos crines.* Milite 3. 1. *Utique eam huc ornatam adducas matronarum modo Capite compto; crines vittasque habeat, assimuletque se Tuam esse uxorem.* Gronov.

69. *Capiundos crines.*] Quæ hic proferuntur à *Turnebo*, sine exemplo & sine teste dicuntur. Ego *capere crines*, non aliud esse puto, quam *nubere & matronam fieri.* nam ornatus matronarum, ut alia quædam propria habuit, exempli caussa, duplicem vittam, stolam, &c. sic etiam crines peculiari quadam ratione formatos. itaque Plautus Milite, act. 3. sc. 1. cum instrui ancillam ornatu matronarum vult, ait: *Utque eam ornatam adducas matron. &c.* Facit huc illud Festi: *Senis crinibus nubentes ornantur: quod is ornatus vetustissimus fuit quidam, quod eo Vestales virgines ornentur.* Ad quod Scaliger: *Seni crines* dicuntur in capite matronæ Romanæ, sex sertæ crinium, vittis & crinibus ipsis implexæ; quas vulgus *trecias* vocat. *Lips.* At cruciat se *Gruterus*, quoniam etsi ea esset affectione Philematium, ut uni morem gereret Philolachi, non ideo continuo sequitur eandem quoque mentem fuisse Philolachi, ut ipsam vellet uxorem. Cæterum nulla est, cur se cruciet, caussa. Scapha enim non tam disserit, quid facere velit Philolaches, quam quid debeat Philematium. Hortatur interim ut id ageret, quoad matronæ instar caperet crines, & legitima uxor à Philolache agnosceretur. *Boxhorn.*

77. *Ut ego exheredem.*] V. N. Menæchm. act. 3. 2.

78. *Jam ista quidem.*] *Jam*, id est, jam jam, statim, mox, brevi. *Boxhorn.*

83. Nec

Nec recte si illi dixeris, jam ecastor vapulabis.
PHIL. *Edepol si summo Jovi vivo argento sacruficassem,* Cam. Jovi illoc arg.
Pro illius capite quod dedi, nunquam æque id bene collocassem.
Ut videas eam medullitus me amare! oh! probus homo sum.
Quæ pro me caussam diceret, patronum liberavi.
SC. *Video te nihil pendere præ Philolache omnes homines.*
Nunc, ne ejus caussa vapulem, tibi potius assentabor,
Si acceptum sat habes, tibi fore illum amicum sempiternum.
PH. *Cedo mihi speculum, & cum ornamentis arculam actutum, Scapha:*
Ornata ut sim, quom huc veniat Philolaches, voluptas mea.
SC. *Mulier quæ se suamque ætatem spernit, speculo ei usus est.* Turn. ætatem spernit, speculo eluia est.
Quid opu'st speculo tibi, quæ tute speculo speculum es maxumum?
PHIL. *Ob istuc verbum, ne nequicquam, Scapha, tam lepide dixeris,*
Dabo aliquid hodie tibi peculî, Philematium mea.

83. *Nec recte si illi dixeris.*] Bacchid. act. 4. 4. Pseud. 4. 6. *Nec recte loqui:* & *dicere nec recte*, est maledicere. Turneb. lib. 3. 30. & lib. 15. 7.

86. *Ut videas.*] Quam facile videre est, me usque à medullis amari. *T. Oh.*] Interjectio, lætitiæ index.

87. *Qui pro me causam.*] Vix est ut non scripserit Plautus: *Quæ pro me causam diceret, patronum liberavi.* Neque aliter Ciceronem locutum credo libro 1. ad Attic. epist. 16. *Narra, inquam, patrono tuo, quæ Arpinates aquas concupivit.* Clodiam enim intelligit. Sic lib. 1. famil. ep. 9. *Primum illa furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonamdeam, quam tres sorores, impunitatem est illorum sententiis assecutus.* Sic optime Victorius frustra repugnante Manutio. Idem lib. 10. ep. 28. *Quod vero à te viro optimo seductus est, tuoque beneficio adhuc vivit hæc pestis, interdum, quod vix mihi fas est, tibi subirascor.* Qualia Terentiana, *scelus qui me perdidit*, &, *senium qui me remoratus est.* Gronov.

93. *Spernit.*] Quæ ætati suæ diffidit: quæ scit se deformem esse. *Lambinus.* Glossæ; *Spernit, contemnit, fastidit.* Speculo ergo iis opus est, & quæ se spernunt, non placentes sibi ea forma, quam à natura accepere; & quæ ætatem suam spernunt, vergentem in senium, ætatem fuco juvenescere volentes. Tu, addit, & specie optima, & ætate integra speculo omnibus esse potes, ac proinde speculo tibi haud opus. *Turnebi* igitur novæ lectioni hic non est locus. *Boxh.*

96. *Peculî, Philematium mea.*] Lambinus annotat hæc verba, *Philematium mea* esse adhuc Philolachetis, & separatim pronuntianda, quasi Philolaches præ desiderio & cupiditate Philematium inclamet atque appellet. Et hoc ex illo describunt. At jocus est merus [illegible]. Exspectabant enim auditores, ut diceret, *Scapha*, cui videbatur

PHI. *Suo quique loco viden' capillus satis compositu'st commode?*

SC. *Ubi tu commoda es, capillum commodum esse credito.*

PHIL. *Vah, quid illa pote pejus quicquam muliere memorarier;*
Nunc assentatrix scelesta est, dudum advorsatrix erat.

PHI. *Cedo cerussam.* SC. *quid cerussa opus nam?* PHI. *qui malas oblinam.*

SC. *Unâ operâ ebur atramento candefacere postules.*

PHIL. *Lepide dictum de atramento atque ebore: euge plaudo Scapha.* *Meurs. euge pæ, laudo Scapha.*

PHI. *Tum tu igitur cedo purpurissum.* SC. *non do: scita es tu quidem:*

reconciliatus: at ille quasi eodem momento revocatus in memoriam injuriæ *Philematium* appellat: spectatores rident se deceptos esse. Vide 4. Observat. 13. Tale est Bacchid. act. 3. sc. 4. *Næ illa illud hercle cum malo fecit suo meo. Nam mihi divini nunquam quisquam creduat, Ni ego illam exemplis plurimis planeque amo.* Prorsus enim contrarium exspectabatur. *Gronovius.*

97. *Capillus satis compositus.*] Puellas habuerunt in ministerio tum *ornatrices*, tum quæ velut à consiliis formæ: Edoctæ autem certis magistris ad hoc ministerium, velut ad artificium. Dicebantur *Ornatrices* ab officio, ut & Græcis κομμώτριαι, quæ crines disponebant. Sueton. Claud. cap. 40. *Hæc matris meæ ornatrix fuit.* Juvenalis *Ornatrici* nomen *Psecas* ab arte imposuit. nam ψεκάζειν Græci dicunt, quando minutum sive rarum pluit. Ornatrices igitur crinem componentes, rarum ac parvum aquæ solent mittere, ac velut ψεκάζειν: *Ciniflones & cinerarii* eadem significatione apud veteres dicebantur, ab officio calamistrorum, qui acus & veruta flando calefaciebant, quibus matronæ capillos crispabant. Ergo *ornatrices*, quæ composuere capillum, *Ciniflones* & *Cinerarii*, qui acus calefactas subministrarunt ornatricibus: quamvis Glossæ parte confundant. *Wouwer.*

101. *Cerussa.*] Ad fucandam faciem utebantur cerussa, & aliis offuciis. *T.*

102. *Ebur atramento.*] Ad illud allusum hoc loco à Plauto suspicor, quod veteres in ebore scripsisse, & eboreis tabulis, ut & ligneis, ostendam ex hoc *Martialis* disticho in apophoretis, cujus lemma: *Eborei pugillares:*

Languida ne tristes obscurent lumina ceræ,
Nigra tibi niveum littera pingat ebur.

Nec eo possis confugere de ceratis pugillaribus accipiendum apud *Martialem.* stat contra Martialis ipse, & alios à ceratis eboreos pugillares facit: quin apertissime candidum & nudum ebur, atramento pingi perscribique indicat. *Salmas.*

104. *Purpurissum.*] *Purpurissum* spuma est collecta effervescente purpura, cum ex ea tinctura efficitur. Loco purpurissi utuntur hodie pictores lacca mixta cum cæruleo. Colores igitur hujus lenocinii sunt præcipui; *Albor*, quem cerussa format: *Rubor*, quem purpurissum: *Nigror*, ad palpebras & supercilia utilis, stibium. *Dalechamp.*

Nova pictura interpolare vis opus lepidissumum,
NON ISTANC ætatem oportet pigmentum ullum attingere.
Neque cerussam, neque melinum, neque ullam aliam offuciam.
Cape igitur speculum. PHIL. *hei mihi misero, savium speculo dedit.*
Nimis velim lapidem, qui ego illi speculo diminuam caput.
SC. *Linteum cape, atque exterge tibi manus.* PHI. *quid ita, obsecro?*
SC. *Ut speculum tenuisti, metuo ne oleant argentum manus;*
Ne usquam argentum te accepisse suspicetur Philolaches.
PHIL. *Non videor vidisse lenam callidiorem ullam alteram.*
Ut lepide atque astute in mentem venit de speculo malæ!
PHI. *Etiamne unguentis unguendam censes?* SC. *minime feceris.*
PHI. *Quapropter?* SC. *quia ecastor MULIER RECTE olet, ubi nihil olet.*
Nam istac veteres, quæ se unguentis unctitant, interpoles,
Vetulæ, edentulæ, quæ vitia corporis fuco occulunt,
Ubi sese sudor cum unguentis consociavit, ilico
Itidem olent, quasi cum una multa jura confudit cocus.
Quid oleant nescias, nisi id unum, ut male olere intellegas. *Alij. olent.*
PHIL. *Ut perdocte cuncta callet! nihil hac docta doctius.*
Verum illud est, maxumaque adeo pars vostrorum intellegit,

105. *Interpolare.*] Q. d. obsoleta quæ sunt, interpolari solent. Cur tu verò quod est pulcherrimum & integerrimum reconcinnabis? *Taub.*

107. *Melinum.*] Auripigmentum colore candido. *Lamb.*

111. *Ut speculum tenuisti.*] *Specula* ex argento facta scribit Plin. 33. cap. 9. Monet ergo Scapha Philematium, ne contactu argentei speculi suspectum se reddat Philolachi, tanquam argentum ab alio amatore acceperit. *Boxhorn.*

117. *Veteres.*] Pro vetulæ. *Interpoles.*] Quæ se pigmentis interpolant, ut ex vetul s novæ quasi puellæ fiant. *T.*

122. *Nihil hac docta doctius.*] Vide Epid. act. 3. 2.

123. *Pars vostrorum.*] *Vostrorum* pro *vestrum* positum esse hoc loco, recte censuit *Apollinaris* apud Agellium lib. 20. cap. 6. *Vestrum* autem, pro *vestrorum* dixere; uti *meûm*, *tuûm*, *nostrûm*, pro *meorum*, *tuorum*, *nostrorum*. Ex *nostrûm* & *vestrûm*, facta sunt *nostri* & *vestri*, quæ usurpata Graccho Sempronio, aliisque antiquis: indeque factum, ut illa (quibus

Quibus anus domi sunt uxores, quæ vos dote meruerunt.
PHI. *Agedum contempla aurum & pallam, satin' hæc me deceat, Scapha?*
SC. *Non me curare istuc oportet.* PHI. *quem obsecro igitur?* SC. *eloquar:*
Philolachem, is ne quid emat, nisi quod tibi placere censeat.
Nam AMATOR MERETRICIS mores sibi emit auro & purpurâ,
Quid opus est. quod suum esse nolit, ei ultro ostentarier? Ms. te ultro ostent.
Purpura ætas occultanda est: aurum turpe mulieri.
Pulcra mulier nuda erit, quam purpurata pulcrior:
Postea NEQUICQUAM exornata est bene, si morata est male:
PULCRUM ornatum turpes mores pejus cœno collinunt.
Nam SI PULCRA est, nimis ornata est. PHIL. *nimis diu abstineo manum.*
Quid hic vos duæ agitis? PHI. *tibi me exorno ut placeam.* PHIL. *ornata es satis.*
Abi hinc tu intro, atque ornamenta hæc aufer. sed voluptas mea,
Mea Philematium, potare tecum collibitum est mihi.
PHI. *Libet & edepol mihi tecum, nam quod tibi libet, idem mihi libet,*
Mea voluptas. PHIL. *hem, istuc verbum vile est viginti minis.*

bus tamen & Cicero usus) *Apollinaris* damnarit tanquam nova, minusque proba. *Vossius.*

124 *Quæ vos dote meruerunt.*] Quæ vos dote emerunt, quarumque proprii estis dotis caussa. *Camer.*

128. *Nam amator meretricis mores, &c.*] *Mores* pro morigeratione seu *morigeris modis*, ut apud Lucretium est, accipit. *Dousa.*

130. *Purpura ætas.*] MSS. Camerarii habent, *Purpura ætate occultanda.* Legendum puto; *Purpura ætas est occultanda, & auro turpe mulieri.* Falsum est, quod vulgo legitur, *aurum turpe mulieri.* At verum est, *turpe*, id est, turpitudinem & deformitatem auro, ac ejusmodi aliis ornamentis, esse occultandam mulieri deformi. *Boxhorn.*

134. *Nimis diu abstineo manum.*] Simpliciter hæc explicanda. *Abstineo manum*, scilicet, gestientem amplecti amatam. Si cum Camerarii Ms. legas *abstineo manu*, intellige manum amatæ, gestientem amplecti adolescentem amantem. *Boxhorn.*

140. PHIL.

PHI. *Cedo, amabo, decem: bene emptum tibi dare hoc verbum volo.*

PHIL. *Etiam nunc decem minæ apud te sunt: vel rationem puta.*

Triginta minas pro capite tuo dedi. PHI. *cur exprobras?*

PHIL. *Egone id exprobrem, quin mihimet cupio id opprobrarier?*

Nec quicquam argenti locavi jam diu usquam æque bene.

PHI. *Certe ego, quod te amo, operam nusquam melius potui ponere.*

PHIL. *Bene igitur ratio accepti atque expensi inter nos convenit.*

Tu me amas, ego te amo; merito id fieri uterque existumat.

Hæc qui gaudent, gaudeant perpetuo suo semper bono.

Qui invident, ne unquam eorum quisquam invideat prorsus commodis.

PHI. *Age accumbe igitur. cedo aquam manibus, puer appone hic mensulam.*

Vide tali ubi sint. vin' unguenta? PHIL. *quid opus est? cum stacta accubo.*

Sed estne hic meus sodalis, qui huc incedit cum amica sua?

Is est. Callidamates cum amica eccum incedit. euge, oculus meus:

Conveniunt manuplares, eccos: prædam participes petunt.

140. PHIL. *Cedo, amabo, decem: bene emptum.*] Meræ nugæ hic *Lambini*. Adolescens verbum illud (*mea voluptas*) XX. minis æstimabat. Ibi illa, jocóne an serio? si emere velit, non XX. se poscere, sed vel decem, ac pulcre vendituram, ut bene emat. At hic callidus æquo adversus meretriculam, emptum sibi jam tum id verbum respondet. ac si ratio ineatur, etiam ultro residuas sibi apud ipsam decem minas, præter illas 20. quibus nunc verbum æstimarit. Nam dedisse pro ejus capite 30. minas, quibus si 20. istas demat, superesse scilicet etiam decem, quas poscat. Atque hæc verissima loci hujus sententia est. Neque quicquam mutatum; nisi quod ex vulgato *decumbe: ne*, fecerim *decem: bene.* in quibus cardo universæ rei versatur. *Acidalius.*

146. *Bene igitur ratio accepti, &c.*] Uterque nostrum sese obnoxium alteri putat mutuis beneficiis: quod non faciunt, qui beneficia invicem exprobrant: quod alter expendisse se contendit, alter se accepisse inficiatur. *Budæus.*

150. *Cedo aquam manibus.*] V. N. Pers. act. 5. 1.

151. *Cum stacta.*] *Stacte* latex oleumve è cinnamomo & myrrha incisa sudans, à στάζω, *stillo.* Taub.

1. Ad-

ACTUS PRIMI SCENA QUARTA.

CALLIDAMATES, DELPHIUM, PHILOLACHES, PHILEMATIUM.

ADvorsum venire mihi ad Philolachem
Volo tempori. audi: hem; tibi imperatum est.
Nam illic ubi fui, inde effugi foras.
Ita me ibi male convivii sermonisque
Taesum est: nunc comissatum ibo ad Philolachetem,
Ubi nos hilari ingenio & lepide accipiet.
Ecquid tibi videor, mamma, madere? DE. *semper*
Istoc modo moratus vivere debebas.
CA. *Visne ego te, ac tute me amplexare?*
DE. *Si tibi cordi est facere, licet.* CA. *lepida es.*
Duce me amabo. DE. *cave ne cadas, asta.*
CA. *Ob! ocellus es meus, tuus sum alumnus, mel meum.*
DE. *Cave modo, ne prius in via accumbas,*
Quam illic, ubi lectus est stratus, coimus.

1. A*Dvorsum venire mihi, &c.*] Alloquitur servos, atque inter istos praecipue *Phaniscum*, quod patet ex act.4.1. ut tempestive sibi advorsum veniant apud domum Philolachis. Subintelligitur vero *te* aut *vos*.

7. *Mamma, madere?*] Haec scriptura *Scalig.* est; verum ego cum Vulgg. *mammam adire?* Quasi dicat: nonne tibi videor, tanquam puer, adire matrem, mammae sugendi & pappandi gratia? nam *fontem illum sanctissimum corporis humani generis educatorem*, (ut Agell. lib. 12. 1. vocat) id est, *mammas*, alumnas, nutrices & matres vocari, notum est. *Lambin.*

8. *Istoc modo moratus vivere debebas.*] Verba meretriculae sunt amatorem admonentis, ut urbane & venuste jocetur, non incondite & rustice. *J. Gul.*

14. *Ubi lectus est stratus, coimus.*] In lecto discubitorio accumbimus, epulamur, & de symbolis edimus: ut Terent. Eun. act. 3. sc. 4. Neque enim verbum turpe hic est, *Coire. Turnebus.* Sed Philolaches & Philematium jam coibant, jam convenerant. Haud dubie ergo corruptum est illud, *coimus*. In Ms. quem vidi, disertim legitur, *convives*. Unde haud mihi dubium est, quin reponi debeat, *convivis*. Cave modo ne in via prius accumbas, quam illic, ubi lectus stratus est convivis. Nam de ejusmodi lectis agi hic, nemo non videt. *Boxhorn.* Haec conjectura speciem habet: sed non est satis causae cur ab optimis codd. desciscamus. Quia Philolaches, inquit, & Philematium jam coibant, jam convenerant. Quid tum? Delphium hic loquitur cum Callidamate, qui ad Philolachem comissatum ibant, & hactenus media via utebantur. Cave igitur, inquit, ne prius jaceas, quam coimus & conjungimur, ubi lectus est stratus, nempe cum illis, quibus est stratus; priusquam ego tuque & caeteri ex constituto discumbimus. Tuetur etiam hoc verbum, quod in fine est scenae praecedentis: *Conveniunt*

CA. *Sine sine cadere me.* DE. *sino: sed & hoc quod mihi in manu est:*
Si cades, non cades quin cadam tecum.
Jacentes tollet postea nos ambos aliquis.
Madet homo. CA. *tun' me ais, mamma, madere?*
DE. *Cedo manum, nolo equidem te affligi.*
CA. *Hem tene, age, i simul quo'd ego eam, an scis?*
DE *Scio.* CA. *in mentem venit modo: nempe domum eo*
Comissatum. DE. *immo.* CA. *istuc quidem jam memini.*
PHIL. *Num non vis obviam me hisce ire, anime mi?*
Illi ego ex omnibus optume volo: jam
Revortar. PHI. *diu est jam id mihi.* CA. *ecquis hic est?*
PHIL. *Adest.* CA. *eu, Philolaches, salve amicissume*
Mihi hominum omnium. PHIL. *dii te ament. accuba,*
Callidamates. unde agis te? CA. *unde homo ebrius.*
PHIL. *Probe quin amabo accubas, Delphium mea.*
CA. *Date illi quod bibat: dormiam ego jam.*
PHIL. *Num mirum aut novom quippiam facit? quid ego*
Hoc faciam postea, mea? DE. *sic sine eumpse.* PHIL. *age tu,*
Interim da ab Delphio cito cantharum circum.

nivunt manuplares. Pro quo *auxilia coire* dicit Justinus lib. 9. 6. Nam Terentii *coiimus in Piraeo* paullo aliter dicitur. *Gronovius.*

15. *Sed & hoc, quod mihi in manu est.*] Non mutanda vulgata distinctio videtur. Dixerat ebrius, sine cadere me. Respondet meretrix quae eum ducebat; sino, sed & hoc quod mihi in manu est, si cades non cades quin cadam. Non prohibeo te cadere, sed illud etiam non potes prohibere, quod mihi proclive est, & quasi in manu, ne cadam simul, si cadas. *Salmas.*

25. *Ecquis hic est?*] Non satis utitur oculis Callid. ut ebrius & semisomnis: sed ex voce & strepitu sentit hominis alicujus adventum.

31. *Num mirum.*] Affirmantur cum lepore aliquo, quae sic per interrogationem concipiuntur. An, inquit, mirum aut novum facit, quod dormit? *Salmasius.* Lege: *non mirum.* Scriverius.

33. *Da.*] Tu puer, aut tu Scapha, Dominus convivii sic saepe jubebat ab uno in orbem poculum per alios omnes convivas circumagi: quod περισοβεῖν Graeci dicebant. *Turneb.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

TRANIO, PHILOLACHES, CALLIDAMATES, DELPHIUM, PHILEMATIUM, PUER.

Juppiter supremus summis opibus atque industriis
Me perisse, & Philolachetem cupit herilem filium.
Occidit spes nostra, nusquam stabulum est confidentiæ,
Nec salus nobis saluti jam esse, si cupiat, potest:
Ita mali mœroris montem maxumum ad portum modo
Conspicatus sum: herus advenit peregre. periit Tranio.
Ecquis homo est, qui facere argenti cupiat aliquantum lucri,
Qui hodie sese excruciari meam vicem possit pati?
Ubi sunt isti plagipatidæ, ferritribaces viri,
Vel isti qui hastis trium numorum caussa subeunt sub falas?
Ubi aliqui quindenis hastis corpus transfigi solent.
Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit.
Sed ea lege, ut affigantur bis pedes, bis brachia.

3. *Stabulum confidentiæ.*] Glossarium: *Stabulum*, ἱπποστάσιον, ὀνοστάσιον, πανδοχεῖον. Onomasticum: ἱππωλὶς, σταθμός. Sed vox latius patet: Nam ut ab exoleto supino *latitum* fit *latibulum*: ita à *statum*, *stabulum*. Becmanus.

9. *Plagipatidæ, ferritribaces.*] Gravis hic scilicet, qui vanos facit interpretes, quod hæc vocabula propria parasitorum & servorum compeditorum putarint. An non utramque familiam passim fabulæ hac nota inurunt? An non Terentius in Eunucho: *Neque ridiculus esse, neque plagas pati possum.* Quid Ergasilus Capt. 1. 1. 20. Curculio de ad se commeantibus catapultis? act. 3. 1. Jam *genus ferratile, ferriteri, apud ferricrepinas insulas, in ferriterio, ferrati*, queis est *negotium ferreum, præferrati apud molas*, qui, nisi servi in pistrino. Sed, inquit, Tranio quærit homines, qui aliorum causa pati possint se excruciari: quales non sunt parasiti, aut servi, timidi fere & ignavi. Diceres, parasitos & servos comicos non nosse. Quid enim illis audacius simul & patientius? Vel unum Phormionem vide apud Terentium act. 2. sc. 2. Nam Libanos illos & Leonides, Epidicos, Chrysalos & hunc ipsum Tranionem piget memorare. Ipse utroque vocabulo milites intelligi vult. Cur ergo legimus: *plagipatidæ, ferritribaces viri? Vel isti:* si unum idemque genus est? Ibi compararunt correctionem: *dilecti*, ajunt, in veteri codice esse ad librum nostrum annotatum: & sic scribendum pro *Vel isti*, quod est in certis & optimis codicibus. Habeant sine rivali. *Gronovius.*

10. *Qui hastis trium nummorum caussa subeunt.*] *Tres nummi* hic tres asses: & ad stipendium militare (etsi ad Circum etiam referre possis) diserta allusio Comici servi irridentis, quod tam exiguo pretio auctorati castella & turres ligneas hostium, (id enim *falæ*) subirent, hastis aliquot configendi. *Lipsius.*

13. *Ut affigantur.*] *Cruciarii* quatuor clavis olim affixi. Nisi tamen, is sic hujus loci sensus: ut servulus ad majo-

rem

Ubi id erit factum, à me argentum petito præsentarium.
Sed ego sumne ille infelix, qui non curro curriculo domum?
PHIL. *Adest obsonium. eccum Tranio à portu redit.*
TR. *Philolaches.* PHIL. *quid est?* TR. *& ego & tu.* PHIL. *quid & ego & tu?* TR. *periimus.*
PHIL. *Quid ita?* TR. *pater adest.* PHIL. *quid ego ex te audio?* TR. *absumpti sumus.*
Pater, inquam, tuus venit. PHIL. *ubi est is, obsecro te?* TR. *adest.*
PHIL. *Quis id ait? quis vidit?* TR. *egomet, inquam, vidi.* PHIL. *væ mihi.*
Quid ego ago? TR. *nam quid tu, malum, me rogitas, quid agas? accubas.*
PHIL. *Tun' vidisti?* TR. *egomet, inquam.* PHIL. *certe?* TR. *certe, inquam.* PHIL. *occidi!*
Si tu vera memoras. TR. *quid mihi sit boni, si mentiar.*
PHIL. *Quid ego nunc faciam?* TR. *jube hæc hinc omnia amolirier.*
Quis istic dormit? PHIL. *Callidamates.* TR. *suscita istum, Delphium.*
DE. *Callidamates, Callidamates, vigila.* CA. *vigilo: cedo ut bibam.*
DE. *Vigila: pater advenit peregre Philolachæ.* CA. *valeat pater.*
PHIL. *Valet ille quidem, atque ego disperii.* CA. *disperisti? qui pote'st?*
PHIL. *Quæso edepol exurge: pater advenit.* CA. *tuus venit pater?*
Jube abire rursum. quid illi reditio etiam huc fuit?

rem cautionem, & ne facile se refigeret, voluerit non semel manusque & pedes, sed bis singula figi: ita, ut bini in quoque membro essent clavi. *Lips.* *Brachia.*] *Brachia* dicit, non *manus.* Nam etsi duræ & nervosæ illæ partes & lentæ frangi: quia tamen toti corporis moli, gravioris præsertim, non fuerit interdum ferendæ; non in media semper manus vola clavi fixi, sed superius paullo, qua cum brachio coit, id est, circa carpum. *Lips.*

23. *Quid mihi sit boni.*] V. N. Epid. act. 5. 1.

PHIL. *Quid ego agam? pater jam hic me offendet miserum adveniens ebrium,*
Ædes plenas convivarum, & mulierum. MISERUM EST opus,
Igitur demum fodere puteum, ubi sitis fauces tenet.
Sicut ego adventu patris nunc quaro, quid faciam miser.
TR. *Ecce autem hic deposuit caput, & dormit. suscita.*
PHIL. *Etiam vigilas? pater inquam aderit jam hic meus.*
CA. *ain' tu, pater?*
Cedo soleas mihi, ut arma capiam. jam pol ego occidam patrem.
PHIL. *Perdis rem, tace. amabo, abripite hunc intro actutum inter manus.*
CA. *Jam, hercle, ego vos pro matula habebo, nisi mihi matulam datis.*
PHIL. *Perii!* TR. *habe bonum animum: ego istum lepide medicabor metum.*
PHIL. *Nullus sum.* TR. *taceas: ego, qui istac sedem, meditabor, tibi.* Schopp. medicabor.
Satin' habes, si ego advenientem ita patrem faciam tuum,
Non modo ne introeat, verum etiam ut fugiat longe ab ædibus:
Vos modo hinc abite intro, atque hac hinc propere amolimini.
PHIL. *Ubi ego ero?* TR. *ubi maxume esse vis, cum hac, cum istac eris.*
DE. *Quid est igitur? abeamus hinc nos.* TR. *non hoc longe, Delphium.*

32. *Miserum est.*] Proverbium olet. Significat autem, miserum esse tum demum rem necessariam providere aut parare, cum necessitas urget, & tempus parandi non datur. Tractum ab iis, qui tum demum, cum sitis urit & torret fauces, fodere puteum incipiunt. *Lamb.*

33. *Igitur demum.*] *Igitur*, pro *deinde*. Ita Cæs. *Mox magis cum otium erit, igitur tecum loquar.* Vide G. Canteri Nov. lect. lib. 4. cap. 26. & not. Amphit. 1. 1. Epid. 3. 3.

37. *Cedo soleas.*] Qui accubituri erant, calceos aut soccos ponebant. *Ciacon. Ut arma capiam, &c.*] Oratio hominis ebrii, & qui sui non compos.

38. *Perdis rem.*] Negotium nostrum corrumpis.

39. *Vos pro matula habebo, nisi.*] Permejam vos, sive etiam, immejam vobis: molliore tamen sensu, quam volunt Interpretes; nimirum copiæ, quo à Catullo Carm. 63. scriptum: *Qui ipse sui nati minxerit in gremium.* Douza.

46. *Non hoc longe.*] Δεικτικῶς, re aliqua minima demonstrata. Vide N. Amphit. 1. 1.

51. *Ita*

Namque intus potate haud tantillo hac quidem caussa minus.
PHIL. *Hei mihi, quam istæc blanda dicta quo eveniant, madeo metu!*
TR. *Potin' animo ut sies quieto, & facias quod jubeo?* PHIL. *pote'st.*
TR. *Omnium primum, Philematium, intro abi, & tu Delphium.*
DE. *Morigeræ tibi erimus ambæ.* TR. *ita ille faxit Juppiter.*
Animum advorte nunc tu jam, quæ volo accurarier.
Omnium primum dum ædes jam fac occlusæ sient:
Intus cave muttire quenquam siveris. PHI. *curabitur.*
TR. *Tanquam si intus natus nemo in ædibus habitet.* PHIL. *licet.*
TR. *Neu quisquam responset, quando hasce ædes pultabit senex.*
PHIL. *Nunquid aliud?* TR. *clavem mihi harunce ædium Laconicam*
Jam jube efferri intus: hasce ego ædes occludam hinc foris.
PHIL. *In tuam custodiam meque & meas spes trado, Tranio.*
TR. *PLUMA HAUD interest, patronus, an cliens probior siet*

51. *Ita ille faxit Jupiter.*] *Ille*, δεικτικῶς; vel, qui illic est in cœlo, vel præpotens Deus: oculis scil. aut digito in cœlum sublato. *Faxit* autem, ut ex usura corporum vestrorum capiam voluptatem. Sic enim ambiguum illud, *morigeræ tibi erimus*, pro se interpretatur servus nequam: cum aliovorsum ab istis sit dictum; pro, parebimus & introibimus. *Turneb.*

57. *Clavem Laconicam.*] *Clausam Clavem* Auctor Moreti vocat, ut puto, quæ intus aperiebat, aut forinsecus claudebat, quales erant *Laconicæ*; de quibus hoc loco: nam, ut ait Theon, οὐχ, ὡς νυνί, ἔξωθεν ἦσαν αἱ κλεῖδες, ἀλλ' ἔνδοθεν τὸ παλαιὸν παρ' Αἰγυπτίοις, καὶ Λάκωσι. quæ idcirco κρυπταὶ κλεῖδες dicuntur Aristophani. Videntur ita vocatæ, quod impactæ claustris vix apparerent. Quin & Festus Avienus difficilem locum Arati interpretans, quum hebetem lucem Cassiopeæ denotare vellet, ait, non magis eam apparere, quam clavem Cariam foribus impactam:

Lux hebes est matri, vix qualem Caria quondam
Noverit intrantem per claustra sonantia clavem.

Ergo *clausa clavis* & κρυπτὴ, fuerit ea, quæ intus aperiebat. Nam contraria ei est ὀπτὴ κλεῖς. Laconum etiam claves extrinsecus aperuisse, vel hinc manifestum est. *Scalig.*

60. *Pluma haud interest.*] Locus est sine dubio corruptus. Meliores omnes codices habent *probior* aut *propior*. Codex ille meus, qui aliter habet, deterior est. Una tantum litera addita puto legendum:

Pluma haud interest patronus an cliens proprior siet

Homini, quoi nulla in pectore est audacia.
Nam quoivis homini, vel optumo, vel pessumo,
Quamvis desubito facile est facere nequiter:
(Clavem cedo, atque abi intro, atque occlude ostium)
Verum id videndum'st, id viri docti est opus,
Quæ designata sint & facta nequitiâ, Dem. & facta nequiter.
Ne quid patiatur, quamobrem pigeat vivere:
Tranquille cuncta, & ut proveniant sine malo.
Sicut ego efficiam, quæ facta hic turbabimus.
Profecto ut liqueant omnia & tranquilla sint,
Neque quicquam nobis pariant ex se incommodi.
Sed quid tu egrederis? perii! ô! jam jam optume
Præceptis paruisti! PU. *jussit maxumo*

Homini cui nulla est in pectore audacia.
Proprior, id est, magis proprius, convenientior. Ita enim loquitur Cicero. Plurima, inquit, haud interest utrum melius conveniat homini timido & ignavo cliens an patronus. *Proprior* à proprius ut *industrior* ab industrius, *egregior* ab egregius. *Salmas. An cliens probior fiet.*] Sic editum olim. Lambinus conjecit, *potius fiet.* Scioppius *probior*, quod secutus Gruterus: quia in altero Cam. *probior* visum, quod manus secunda fecerit *propior.* Sed sine dubio legendum *propior*, ut alter codicum sine litura expresserat. Solebant judicio periclitantibus advocati esse tam patroni quam clientes, & hi *proximi*, tum *adesse*, *superesse* & signatis verbis dicebantur. Parum refert patroni magis nomen an magis clientis ferat advocatus, patroni magis an clientis nomine adsit, proximus sit, qui timidus est, eoque non plus adjumenti adest quam si nunquam natus sit, ut alibi loquitur. Vide 1. Observ. 23. *Gronov.*

63. *Cuivis homini.*] Negant homini optimo facile esse *facere nequiter:* & hanc dant mentem: Cuivis, sive cliens sive patronus sit, facile est alteri nequiter facere, quamvis de subito, præter exspectationem: & optimum hic pessimumque volunt non virtute & vitio, sed fortunæ conditione distingui. Ubi primum frustra inserunt de patrono & cliente: nihil enim hi pertinent ad hanc sententiam. Dein *optimi* hic & *pessimi* sane sunt qui vulgo sic appellantur, virtute & vitio distincti: sed ambiguitas in τῷ *facere nequiter*, quod ut refertur ad optimum, vitium rei indicat, non animi, & est male atque infeliciter rem gerere, peccare humanitus; ut ad pessimum, vitium significat etiam animi & est improbe agere. Tam bono inquit, quam malo, proclive est facere, quod plus minusve factum sit melius: sed id, quod plus minusve factum sit melius, arte corrigere, ne noceat & βίον ἀβίωτον reddat, id viri docti est opus. *Gronov.*

64. *Clavem cedo atque abi.*] Hic versus subjiciendus 59. *trade Tranio.* TR. *cedo clavem*, vel deleatur potius, nam infra est. *Scriverius.*

65. *Verum id videndum, &c.*] Verum id providendum est; id solertis viri opus est, facere; quæ novo more & exemplo (id enim hic *designare*) malefacta sunt per nequitiam, ea cuncta ut tranquille & sine malo procedant: ne quid patiatur, propter quod vita ei sit acerba. *Lambin.*

77. *Capite*

Opere orare, ut patrem aliquo absterreres modo,
Ne introiret. adest. TR. *quin etiam illi hoc dicito,* Cam. ne introiret ædes.
Facturum me, ut ne etiam aspicere ades audeat,
Capite obvoluto ut fugiat cum summo metu:
Clavim cedo, atque abi hinc intro, atque occlude ostium,
Et ego hinc occludam. jube venire nunc jam.
Ludos ego hodie vivo præsenti hîc seni
Faciam, quod credo mortuo nunquam fore.
Concedam à foribus huc, hinc speculabor procul,
Unde advenienti sarcinam imponam seni.

77. *Capite obvoluto.*] Caput operiebant in turpi re deprehensi: summo pudore affecti; in rebus desperatis: vitam projicere parantes. Horat. 2. Sat. 3.

Nam male re gesta, cum vellem mittere operto
Me capite in flumen.

Liv. 1. Ann. *I lictor, colliga manus, caput obnubito, arbori infelici suspendito.* Et Socrat. apud Platon. in Phædro de amore verba facturus, caput operit. *Lambin.*

79. *Hinc occludam.*] Clavi enim Laconica ædes obserabant foris, ita ut nemo, qui intus, eas aperire posset.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

THEUROPIDES, TRANIO.

HAbeo, Neptune, gratiam magnam tibi,
Quom me amisisti à te vix vivum modo. Grut. quoniam me amis.
Verum si posthac me pedem latum modo
Scies imposisse in undam, haud causa ilico'st,
Quod nunc voluisti facere, quin facias mihi.
Apage, apage te à me. nunc jam post hunc diem,
Quod crediturus tibi fui, omne credidi.
TR. *Edepol, Neptune, peccavisti largiter,*
Qui occasionem hanc amisisti tam bonam.
TH. *Triennio post Ægypto advenio domum,*
Credo, exspectatus veniam familiaribus.
TR. *Nimio edepol ille potuit exspectatior*
Venire; qui te nunciaret mortuum.

2 *Quom me amisisti.*] Pro dimisisti. V. N. Capt. 2. 2. *A te vix vivum.*] Nam quid aliud est navigatio, quam mortis quædam professio? V. N. Rud. act. 2. 6. *T.*

4. *Haud causa ilico est.*] Lege: *haud causa'st illico.* Scriverius.

TH. *Sed quid hoc? occlusa janua est interdius?*
Pultabo, heus, ecquis istas aperit mî fores?
TR. *Quis homo est, qui nostras ædes accessit prope?*
TH. *Meus servos hic quidem est Tranio.* TR. *ô Theuropides*
Here, salve: salvom te advenisse gaudeo.
Usquene valuisti? TH. *usque, ut vides.* TR. *factum optume.*
TH. *Quid vos, insanine estis?* TR. *quî dum?* TH. *sic, quia*
Foris ambulatis. natus nemo in ædibus
Servat, neque quî recludat, neque qui respondeat.
Pultando pedibus pene confregi hasce ambas. TR. *eho,*
An tu tetigisti has ædes? TH. *cur non tangerem?*
Quin pultando, inquam, pæne confregi fores.
TR. *Tetigistin'?* TH. *tetigi inquam, & pultavi.* TR. *vah!*
TH. *quid est?*
TR. *Male hercle factum.* TH. *quid est negotii?* TR. *non potest*
Dici, quam indignum facinus fecisti & malum.
TH. *Quid jam?* TR. *fuge obsecro, atque abscede ab ædibus.*
Fuge huc, fuge ad me propius. tetigistin' foreis?
TH. *Quomodo pultare potui, si non tangerem?*
TR. *Occidisti, hercle.* TH. *quem mortalem?* TR. *omnes tuos.*
TH. *Dî te Deæque omnes faxint cum isto omine!*

14. *Occlusa janua.*] Claudebantur quidem interdiu fores intus, sed non foris; nisi aut cum ædes essent vacuæ, aut cum paterfamilias eos qui domi erant, nolebat domo egredi posse. Claudebantur autem fores ædium clavi Laconica, de qua supra. *Lambin.*

21. *Natus nemo in ædibus servat.*] *Servare*, pro custodire, & ut Nonii censura vult, sollicitè ac suspiciose observare. *J. Grut.*

23. *Confregi hasce ambas.*] Nullæ sunt hic ambæ fores in plerisque editionibus ac libris, qui legunt,

—— *pæne confregi assulas.*

TR. *Eho! an tetigisti has ædes?* Sic alibi *assulatim fores confringere.* Et assulæ sunt tabulæ forium, σανίδες. *Salmas.* *Confregi hasce ambas.*] Festinabat ὁ γέρων, quum scriberet, nullas hic *ambas* fores in plerisque editionibus ac libris esse, qui legant: *confregi assulas:* & id probaret. Distinctius priores, in vulgatis quidem legi *assulas*, sed in vett. edd. (quod possum testari de Argentoratensi 1508.) & MSS. *hasce ambas*, vel *asce anbas*. Sic & Sambuci codex. Nec quicquam est ambigui sive per ἀποσιώπησιν ἐν δεικτικοῖς dictum putes, sive servum pro timore, quem fingebat, non exspectasse, dum adderet ultimam vocem herus, & ejus sermonem intercepisse. Captiv. 4. 2. *Aperite hasce ambas fores, priusquam pultando assulatim foribus exitium affero.* Ubi dubitare possis, an non eandem vocem auctor omiserit. *Gronovius.*

33. *Perduxint.*] Si liceret à vestigiis scriptæ lectionis recedere, pronum esset legere,

TR. *Metuo, te atque istos expiare ut possies.*
TH. *Quamobrem? aut quam subito rem mihi apportas novam?*
TR. *Et heus, jube illos illinc, amabo, abscedere.*
TH. *Abscedite.* TR. *ædes ne attingite. tangite* Mss. attigate.
Vos quoque terram. TH. *obsecro, hercle, quin eloquere.*
TR. *Quia septem menses sunt, cum in hasce ædes pedem*
Nemo intro tetulit, semel ut emigravimus.
TH. *Eloquere, quid ita?* TR. *circumspice dum, nunquis est*
Sermonem nostrum qui aucupet. TH. *tutum probe est.*
TR. *Circumspice etiam.* TH. *nemo est, loquere nunc jam.*
TR. *Capitalis cædis facta est.* TH. *quid est? non intellego.*
TR. *Scelus, inquam, factum'st jamdiu antiquom & vetus.*
Antiquom. id adeo nos nunc factum invenimus.
TH. *Quid istuc est, scelest? aut quis id fecit? cedo.* Dissald. scelesti.
TR. *Hospes necavit hospitem captum manu;*
Iste, ut ego opinor, qui has tibi ædeis vendidit.
TH. *Necavit?* TR. *aurumque ei ademit hospiti,*
Eumque hic defodit hospitem ibidem in ædibus.

legere, sicut etiam versus postulat, *Dii te Deæque perduint cum isto omine*, A *perduo* antique, perduasso: perduassere sic finxit ut ab impetro *impetrasso*. Ita ergo *perduaxint* hic posuit pro perduint. *Salmas.* Immo non est hæc scripta lectio: sed V. C. *faxint*. Dec. *axint*. Intellige male perire. *Gronovius*.

36. *Illos.*] Comites, quos tecum adduxisti. *Douz.* *Jube illos illinc amabo.*] Forte: *illinc ambo abscedere.* Scriverius.

37. *Tangite vos quoque terram.*] Genus quoddam venerationis erat & ceremoniæ superstitionisque *terram tangere*: sed non nisi in his rebus, quæ ad deos inferos ac mortuos pertinent, usurpari consuetum. Macrob. lib. 3. *Cum tellurem dicit; manibus terram tangit.* Simile est Cic. de Arusp. resp. *Aut puer ille patrimus aut matrimus, si terram non tenuit,* Turneb.

42. *Sermonem nostrum qui aucupet.*] Titin. *Id ego aucupavi: plenas aures affero.* V. N. Milit. act. 4. 1.

44. *Capitalis cædis, &c.*] Vett. Edd. *ædis.* quod probo; & *Capitalis ædis* fit, cum in ea capital admittitur. Ut *homo capitalis*, nefarius, flagitiosus, qui capital aut facit audacter, aut factum probat. Et *locus capitalis*, ut ait Festus, *ubi si quid violatum est, capite violatoris expiatur.* J. Gul.

45. *Scelus antiquom & vetus.*] *Antiquum* est, quod patrum memoriam excessit: quasi ante ævum. *Vetus* est, quod jam habet ætatem. Et potest tamen res esse *Antiqua*; quia à majoribus accepta: & *Vetus*, quod à nobis, vel ab aliis, nostra ætate olim usurpata sit. Sic *Antiquum Jus*, dicitur Jus Gentium, quod una cum humano genere ab natura extitit. *Vetus vinum* anni prioris vinum, ut loquitur Ulpianus. *Popma.*

47. *Quid istuc est scelesle.*] Lege: *Quod istuc est scelus.* Scriverius.

TH. *Quapropter id vos factum suspicamini?*
TR. *Ego dicam, ausculta. Ut foris cœnaverat*
Tuus gnatus, postquam rediit à cœna domum,
Abimus omnes cubitum, condormivimus:
Lucernam fortè oblitus fueram extinguere
Atque ille exclamat derepente maximum.
TH. *Quis homo? an gnatus meus?* TR. *st, tace: ausculta modo.*
Ait venisse illum in somnis ad se mortuum.
TH. *Nempe ergo in somnis.* TR. *ita. sed ausculta modo;*
Ait illum hoc pacto sibi dixisse mortuum.
TH. *In somnis?* TR. *mirum quin vigilanti diceret,*
Qui abhinc sexaginta annis occisus foret.
Interdum inepte stultus es.
TH. *Taceo.* TR. *sed ecce quæ ille inquit:*
Ego transmarinus hospes sum Diapontius.
Hîc habito. hæc mihi dedita est habitatio.
Nam me Acheruntem recipere Orcus noluit.
Quia præmature vita careo. per fidem — Schopp. perfide Deceptus sum.
Deceptus sum, hospes hîc me necavit, isque me
Defodit insepultum clam ibidem in hisce ædibus,
Scelestus auri caussa. nunc tu hinc emigra;
Scelestæ hæ sunt ædes, impia est habitatio.
Quæ hîc monstra fiunt, anno vix possum eloqui.
St, st! TH. *quid obsecro hercle factum est?* TR. *concrepuit foris.*

57. *Exclamat maximum.*] *Exclamat maximum*, Poëtarum & Græcorum more dixit Horat. ad Pison. *Longum clamet, io Cives.* T.

59. *In somnis,*] Καθ' ὄναρ: dum dormit ipse: *per noctem*, ut interpretatur Donatus. *Lambin.*

62. *Mirum quin, &c.*] Quasi dicat: qui fieri potuit, ut, qui ab hinc annis sexaginta necatus fuit, diceret aliquid filio tuo vigilanti & videnti. *Donz.*

68. *Nam me Acheruntem.*] Suspicor, ad reconditiorem illam *Orci* significantiam respectum à Poëta, qua *Receptorem mortuum* intelligi solitum testis Isidorus; unde & *Orcam* natam & denominatam scribit, pro vase, quod recipit aquas: quam vocem reperies & apud Persium. *Donz.*

71. *Defodit insepultum.*] In terram quidem defossum humavit, sed non *rite*, id est, justo sepulturæ honore carentem. *Guther.*

75. *St, st.*] Sic Gruterus fecit, quum in vulgatis esset *secede*, in scriptis, *Sed &c*, longe probabilius, quam qui *Cedem*: quod quid sit, ignoro: nisi voluit: *Cedin.* sed observavi in aliis quoque Plauti locis, ubi

Hiccine percussit? TH. *guttam haud habeo sanguinis,*
Vivom me arcessunt ad Acheruntem mortui.
TR. *Perii! illisce hodie hanc conturbabunt fabulam:*
Nimis quam formido, ne manifesto hic me opprimat.
TH. *Quid tute tecum loquere?* TR. *abscede ab janua.*
Fuge, obsecro hercle! TH. *quo fugiam? etiam tu fugis?*
TR. *Nihil ego formido: pax mihi est cum mortuis.*
TH. *Heus Tranio.* TR. *non me appellabis, si sapis.*
Nihil ego commerui, neque istas percussi foreis.
TH. *Quæso quid ægre est? quæ res te agitat Tranio?*
Quî cum istæc loquere? TR. *an quæso tu appellaveras?*
Ita me dî amabunt, mortuum illum credidi
Expostulare, quia percussisses foreis.
Sed tu etiamne astas, nec quæ dico obtemperas?
TH. *Quid faciam?* TR. *cave respexis: fuge, atque operi caput.*
TH. *Cur non fugis tu?* TR. *pax mihi est cum mortuis.*
TH. *Scio. quid modo igitur? cur tantopere extimueras?*
TR. *Nihil me curassis, inquam: ego mihi providero:*
Tu, ut occepisti, tantum quantum quis, fugies,
Atque Herculem invocabis. TH. *Hercules, te invoco.*
TR. *Et ego, tibi hodie ut det, senex, magnum malum.*
Pro Dii immortales, obsecro vostram fidem,
Quid ego hodie negotii confeci malum!

ubi interjectio ista ponenda est & habetur in melioribus libris, quosdam scriptos habere *Sed.* Gronovius. *Concrepuit foris.*] Audit intus strepitum Tranio. Eum, ut occultet, quasi lemures percusserint, attonitus quærit. *Lambin.*

78. *Perii! illisce hodie hanc conturbabunt fabulam.*] Hæc secum Tranio moleste ferens eos strepere intus; metuensque ne res palam fiat: atque ita tota fabula, quæ à *Monstris* nomen habet conturbetur. *Lambin.*

79. *Ne manifesto.*] In manifesto mendacio me senex deprehendat. *Douza.*

82. *Nihil ego formido.*] Proprie. Formido à *formis*, de quibus hic ludi fiunt, id est, *spectris.* Scalig.

83. *Non me appellabis.*] Sermo ad mortuum à quo se appellatum simulat Tranio, ob percussas fores.

88. *Percussisses.*] Omnino hoc adserendum, ut respiciat id, quod senex supra fores tetigerat. idque ad metum Seni injiciendum.

94. *Fugies atque Herculem.*] Forte: *fugæ atque Herculem invocabis.* Scriverius.

95. *Herculem invocabis.*] Ut ἀλεξίκακον ac monstrorum domitorem. Sic apud *Aristoph.* in Pluto Chremylus, cum videret horridam squallidamque Peniam exclamat, ὦ Ἡράκλεις! *Turn.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

DANISTA, THEUROPIDES, TRANIO.

SCelestiorem ego annum argento fœnori
Nunquam ullum vidi, quam hîc mihi annus obtigit.
A mane ad noctem usque in foro dego diem,
Locare argenti nemini nummum queo.
TR. *Nunc pol ego perii plane in perpetuum modum.*
Danista adest, qui dedit argentum fœnori,
Quî amica est empta, quoque opus in sumptus fuit.
Manifesta res est, nisi quod occurro prius,
Ne hoc senex resciscat. ibo huic obviam.
Sed quidnam hic sese tam cito recipit domum?
Metuo ne de hac re quippiam inaudiverit.
Accedam atque appellabo. hei quam timeo miser!
NIHIL EST MISERIUS, *quam animus hominis conscius,*
Sicut me habet. verum utut res hæc sese habet, — *Diff.* sic ut meus habet *se animus.*
Pergam turbare porro. ita hac res postulat.
Unde is? TH. *conveni illum, unde hasce ædes emeram.*
TR. *Nunquid dixisti de illo, quod dixi tibi?*
TH. *Dixi hercule vero omnia.* TR. *væ misero mihi!*
Etiam fatetur de hospite? TH. *immo pernegat.*
TR. *Cape hercle, obsecro, cum eo una judicem.*
Sed eum videto ut capias qui credat mihi.
Tam facile vinces, quam pirum volpes comest.

1. *SCelestiorem ego.*] Hic *scelestus*, non est μιαρὸς, sed ὁ ἀτυχὴς, id est, *infelix*, ut apud Horat. 2. Carm. 4. *Credo non illam tibi de scelesta plebe delectam.* Heins. *Argento fœnori.*] *Argentum fœnori* dicitur, quod datur in fœnus, id est, argentum ad fœnus. Nunquam inquit scelestiorem annum vidi, argento fœnori, id est, argento quod ad fœnus datur magis incommodum, & ineptum. *Salmasius.*

15. *Pergam turbare.*] *Turbare*, absolutè positum est, pro, turbas excitare. ut Bacchid. 4. 9. *turbat equus ligneus.* Tacit. lib. 4. *Cum repente turbare Fortuna cepit.* T.

19. *Etiam fatetur, &c.*] Acidalius versus hos quatuor ordine sequentes expungit; quia paullo post iterum legantur. *T.*

22. *Quam pirum volpes, &c.*] Proverb. de re factu proclivi. quod nihil sit negotii vulpi dentatissimæ pirum edere: ut explicat Erasmus. *T.*

28. *Dicam*

Metuo ne techna meæ perpetuo perierint.
TH. *Quid tute tecum?* TR. *nihil enim. sed dic mihi,*
Dixtin' quæso? TH. *dixi, inquam, ordine omnia.*
TR. *Etiam fatetur de hospite?* TH. *immo pernegat.*
TR. *Negat?* TH. *negat, inquam.* TR. *perii oppido, cum cogito!*
Non confitetur? TH. *dicam, si confessus sit.*
Quid nunc faciundum censes? TR. *egon', quid censeam?*
Cape, obsecro hercule, cum eo una judicem:
Sed eum videto ut capias, qui credat mihi;
Tam facile vinces, quam pirum volpes comest.
DA. *Sed Philolachetis eccum servom Tranium,*
Qui mihi neque fœnus, neque sortem argenti danunt.
TH. *Quo te agis?* TR. *nec quoquam abeo. næ ego sum miser,*
Scelestus; natus Diis inimicis omnibus!
Jam illo præsente adibit. næ ego homo sum miser!
Ita & hinc & illinc mihi exhibent negotium.
Sed occupabo adire. DA. *hic ad me it, salvos sum,*
Spes est de argento. TR. *hilarus est frustra istic homo.*
Salvere jubeo te, Misargyrides, bene.

28. *Dicam si confessus sit.*] V. N. Asin. act. 2. 3.

31. *Sed eum videto.*] Hærent hic interpretes. Convenerat Theutopides senex illum, à quo ædes emerat, eique dixerat, quæ in hisce evenisse ex Tranione acceperat. Negaverat venditor, vera ea esse. Id cum intelligeret Tranio, suadet capiendum esse judicem, qui rem totam cognosceret. *Sed eum*, inquit, aversus à sene ad spectatores, ironice, *videto ut capias, qui mihi credat.* qui nobis plus fidei habeat, quam venditori; qui caussæ nostræ sit addictus. Id si feceris tam facile eum in judicio viceris, quam volpes pirum comest. Ea enim proverbialis loquendi ratio significat obtinendi quod velis facilitatem. *Boxh.*

34. *Neque fœnus, neque sortem argenti.*] *Sors*, patrimonium & summa est sive caput illius pecuniæ, quæ confertur in societatem, ut inde lucrum fiat: hinc *consortes*, & *consortium*, & adfini quadam significatione *Sors* dicitur quælibet pecunia, cui accedunt usuræ, vel reditus. Mart. l. 5. 43.

Debitor argentum pariter cum sorte negabit.

Ter. Adelph. *Etiam nunc de sorte in dubium venio.*

36. *Natus diis inimicis.*] V. N. Milit. 2. 3.

37. *Jam illo præsente.*] Danista me adiens argentum poscet sene præsente. *T.*

41. *Mi Saturides.*] Lego: *Salve. Misargyrides bene.* Et venuste ἀντιφερίζιος *argenti-odium*: qui ita lucellum inhiaret, ut vel os sibi verberari pugnis, modo argenteis, facile pateretur. Et in Adelph. Ter. *Donatus* liquido confirmat, *Misargyriden* trapezitæ Plautini nomen esse, quem frustra alibi quæras, si hunc, quem reprehendi, amiseris. *Jan. Gulielm.* Et

hoc

DA. *Salve & tu. quid de argento?* TR. *abi sis belua,*
Continuo adveniens pilum injecisti mihi.
DA. *Hic homo est inanis.* TR. *hic homo est certe ariolus.*
DA. *Quin tu istas mittis tricas?* TR. *quin quid vis cedo.*
DA. *Ubi Philolaches est?* TR. *nunquam potuisti mihi*
Magis opportunus advenire quam advenis.
DA. *Quid est?* TR. *concede huc.* DA. *quin mihi argentum redditur?*
TR. *Scio te bonâ esse voce, ne clama nimis.*
DA. *Ego hercle vero clamo.* TR. *ah, gere morem mihi.*
DA. *Quid tibi ego morem vis geram?* TR. *abi quæso hinc domum.*
DA. *Abeam?* TR. *redito huc circiter meridie.*
DA. *Reddeturne igitur fœnus?* TR. *reddetur: nunc abi.*
DA. *Quid ego huc recursem, aut operam sumam, aut conteram?*
Quid, si hic manebo potius ad meridiem?
TR. *Immo abi domum, verum hercle dico: abi modo.*
DA. *Quin vos mihi fœnus date, quid nugamini?*
TR. *Eu, hercle, næ tu abi modo. ausculta mihi.*
DA. *Jam, hercle, ego illunc nominabo.* TR. *euge strenue.*
Beatus vero es nunc, cum clamas. DA. *meum peto.*
Multos me hoc pacto jam dies frustramini.
Molestus si sum, reddite argentum, abiero.
Responsiones omnes hoc verbo eripite.
TR. *Sortem accipe.* DA. *immo fœnus, id primum volo.*

hoc volunt scripti, quorum alter *misarcirites*, alter *misartirites*.

43. *Pilum injecisti mihi.*] *Pilum injicere*, idem quod Cic. pro Mur. dixit, *Quam te securim injecisse putas petitioni meæ*, id est, impedimentum. Idem pro Planco: *Infligere Reip. securim.* quod est magno malo eam afficere. *Lips.*

44. *Est certe ariolus.*] Recte divinat, cum dicit me inanem pecuniæ esse. *T.*

56. *Verum hercle.*] Putabam aliquando rescribendum; *iterum hercle dico.* Nunc nihil mutandum statuo. *Verum dico*, idem hic est, quod, serio dico. *Boxhorn.*

58. *Eu, hercle næ tu.*] Oratio perplexa hominis perturbati. subintell. *Odiosus es*, aut aliquid tale. *Douz.*

60. *Beatus vero.*] Quæ petis accepisse te putas, cum clamas. Scilicet. *Boxh.*

64. *Sortem accipe, &c.*] Vehementer turbata est hæc Scena in Ed. *Veneta*, adeo ut integri versus transpositi sint; nec cohærent sane omnia in Ed. *Cam.* & *Lambini*, si paulo diligentius & ad sensum & τὸ πρέπον animadvertas. *Pistor.*

66. *Extem-*

TR. *Quid tu, homo hominum omnium teterrime,*
Venisti huc extentatum? agas quod in manu est.
Non dat, non debet. DA. *non debet?* TR. *nec erit quidem.*
Ferre hoc potes? an mavis ut *aliquo abeat foras?*
Urbem exul linquat factus *hic caussâ tui,*
Quoi sortem vix dare *licebit?* DA. *quin non peto.*
TH. *Eja, mastigia, ad me redi.* TR. *jam istic ero.*
Molestus ne sis, nemo dat, age quid lubet.
Tu solus, credo, fœnore argentum datas.
DA. *Cedo fœnus. redde fœnus. fœnus reddite.*
Daturin' estis fœnus actutum mihi?
Date mihi fœnus. TR. *fœnus illic, fœnus hic.*
Nescit quidem nisi fœnus fabularier
Veterator. neque ego tetriorem beluam
Vidisse me unquam quenquam; quam te, censeo.
DA. *Non edepol nunc me tu istis verbis territas.*
Calidum hoc est, etsi procul abest, urit male.

66. *Extentatum?*] Ita in MS. suo *Camer.* & in suis ad unum omnibus reperit *Lamb.* quamvis ille ex conjectura, ut ait, substituerit *externatum.* Quod rectum censeo. Quasi dicat: Tune huc venisti, ut te clamando mente alienares? vel, ut clamando mentis statu motus videreris? Nonio *exsternavit*, est, *dementem fecit.* Douza. Rectum est; *venisti huc externatum.* Externare est externum mentis facere, mente alienare præ nimio terrore. Sic locutus est Catullus, *assiduis quam luctibus externavit.* Apulejus in Apologia: *ad oblivionem præsentium externari.* Idem alibi 3. Metam. *hic externatus animi atque attonitus.* In Glossis etiam veteribus id verbi notatur, *externatus*, ἐκτὸς φρενῶν. *Salmas.* *Venisti huc extentatum.*] Vulgo olim *ostentatum.* Sed istud MS. probatque Turnebus & Lambinus interpretatur, ut extenrares, exprom eres, experireris & contenderes vocem tuam. Camerarius *externatum*, quod idem explicat, ut te clamando mente alienares. Affert etiam quorundam *exenteratum*, Lipsius *sistentatum.* Videtur dedisse Plautus *occentatum*, hoc est, ut nobis convicium facias publice, ut nos pipulo differas. Festus: *Occentassint antiqui dicebant, quod nunc, convitium fecerint, dicimus: quod id clare & cum quodam canore fit, ut procul exaudiri possit: quod turpe habetur, quia non sine causa fieri putatur.* Gronovius.

67. *Nec erit quidem.*] Nec erit quidem, unde solvat. Nam dixerat jam, *non dat, non debet.* Nam qui non habet quod det, ne debere quidem videtur. Ferre, inquit, hoc potes, quod dico, an mavis, ut aliquo abeat foras? *Salmas.*

69. *Urbem exul linquat factus*] J. Gul. leg. *Urbem exul linquat, actus hinc, causa tui? Actus hinc*, hinc ejectus, expulsus. V. N. Aul. 2. 2.

77. *Nescit quidem nisi fœnus.*] Similis Pythermo cantori apud Athen. lib. 14. de quo Hipponax: Χρυσὸν λέγει Πύθερμος, ὡς οὐδὲν τἄλλα. *Pythermus aurum loquitur, & aliud nihil.* T.

85. Ne

TH. *Quod illuc est fœnus obsecro, quod illic petit?*
TR. *Pater eccum advenit peregre non multo prius*
Illius, is tibi & fœnus & sortem dabit.
Ne inconciliare quid nos porro postules.
Vide num moratur? DA. *quin feram, si quid datur.*
TH. *Quid ais tu?* TR. *quid vis?* TH. *quis illic est? quid illic petit?*
Quid Philolachetem gnatum compellat
Sic, & præsenti tibi facit convicium?
Quid illi debetur? TR. *obsecro hercle jube*
Obici argentum huic ob os impuræ beluæ.
TH. *Jubeam?* TR. *jube homini argento os verberarier.*
DA. *Perfacile ego ictus perpetior argenteos.*
TH. *Quod illud argentum est?* TR. *huic debet Philolaches*
Paulum. TH. *quantillum?* TR. *quasi quadraginta minas.*
DA. *Ne sane id multum censeas, paulum id quidem est.*
TR. *Audin? videturne obsecro hercle idoneus,*
Danista qui sit? genus quod improbissumum est.
TH. *Non ego istuc curo, qui sit, unde sit:*
Id volo mihi dici, id me scire expeto.
Adeo etiam argenti fœnus creditum audio.
TR. *Quatuor quadraginta illi debentur minæ.*
Dic te daturum, ut abeat. TH. *egon' dicam dare?*
TR. *Dic.* TH. *egone?* TR. *tu ipsus dic modo, ausculta mihi,*
Promitte: age inquam: ego jubeo. TH. *responde mihi,*
Quid eo est argento factum? TR. *salvom est.* TH. *solvite*
Vosmet igitur, si salvom est. TR. *adeis filius*

85. *Ne inconciliare.*] Ne pergas eos porrò in te irritare, tibique (ut Horat. ait 4. Od. 15.) *inimicare.* V. N. Trin. 1. 2. *T.*

86. *Vide num moratur?*] Nunquid senex in mora est, quin tibi, quod debetur, exsolvat? *Lambin.* *Quin feram, si quid datur.*] Immo, ne me jocari putes, ego accipiam, si quid datur. *Lambin.*

95. *Quasi XL. minas.*] *Quasi* pro *fere*, circiter, aut præterpropter. Ter. Heaut. Scen. 1. *Quasi talenta ad quindecim coëgi.* T.

96. DA. *Ne sane.*] Non opus *Acidal.* trajectione: si imagineris, Senem admirabundum & irato proximiorem vix statum tenuisse, audita pecuniæ summa, quem placans Danista, ita dixerit; *Ne sane, &c.*

Tuus emit. TH. *ædeis?* TR. *ædeis.* TH. *euge Philolaches*
Patrissat. jam homo in mercatura vortitur.
Ain tu, ædeis? TR. *ædeis, inquam, sed scin' cujusmodi?*
TH. *Quî scire possim?* TR. *vah!* TH. *quid est?* TR. *ne me roga.*
TH. *Nam quid ita?* TR. *speculo claras, clarorem merum.*
TH. *Bene hercle factum. quid? eas quanti destinat?*
TR. *Talentis magnis totidem, quot ego & tu sumus.*
Sed arrhaboni has dedit quadraginta minas.
Hinc sumpsit quas ei dedimus. satin' intelligis?
Nam postquam hæc ædes ita erant, ut dixi tibi,
Continuo est alias ædes mercatus sibi.
TH. *Bene hercle factum.* DA. *heus, jam appetit meridies.*
TR. *Absolve hunc quæso vomitum, ne hîc nos enecet.*

109. *In mercatura vortitur.*] *Vortitur*, id est versatur. proprie & signate, *in mercatura vorti* dicitur, qui mercaturam exercet. hinc *Versura* verbum mercatorum. &, *Vertumnus*, deus invertendarum rerum, hoc est, mercaturæ. *Ascon.* in Verr.

112. *Speculo claras: clarorem merum.*] Ædes ita claras tamque polita & nitida facie emit, ut cum æquore & planicie speculi possint comparari: *vel*, ut loco speculi esse possint: *vel*, ut speculum ex iis confici possit. *Ædes ad speculum claras*, id est, etiamsi cum speculi splendore & levore conferantur, satis claras. *clarorem merum*, id est, æque claras, atque ipse claror clarus est. *Turneb.*

114. *Talentis magnis.*] Causa non est, cur se quisquam cruciet, quod in Rudente *talentum magnum* faciat Plautus, centum viginti minarum; & vero hoc loco tantum minarum sexaginta: si modo quis attendat scenam Dramatis, cui titulus *Rudenti*, esse *Cyrenis*, quod tota passim clamat Fabula: at vero hujus Fabulæ scena est *Athenis*, ut constat ex plurimis locis. Inter Athenienses igitur *Atticum* numeratur Athenis *talentum*, quod est, *minarum sexaginta*, ac proinde *duo* hujusmodi *talenta* faciunt *minas centum viginti.* At vero *Cyrenis* de *Cyrenensi* intelligi voluit Poëta, quod erat idem cum *Ægyptio*; erat quippe *Cyrenaica* pars *Ægypti*, & ditionis illius: igitur populare, id est, *Ægyptium* intelligitur *talentum*, quod erat duplum ad *Atticum*, id est, *centum viginti minarum*, ut constat è comparatione eorum, quæ à Strabone & Diodoro Siculo scribuntur, de annuo *Ægypti* reditu. *Petitus.*

115. *Arrhaboni.*] *Arrhabo*, vel *arrha*, quod emptionis nomine datur, ut constet fides de pretio, quod convenerit. Agell. lib. 17. 2.

119. *Jam appetit meridies.*] Hoc non temere dictum. nam & Danistæ dixerat Servus, ut circiter meridiem rediret: & alioqui post meridiem non fere quicquam rei incipere solebant Romani, præsertim magistratus; nec pacisci. *Turneb.*

120. *Absolve hunc quæso vomitum.*] *Vomitus*, convitium est in homines impuros. Sic *Lucill.* de Trebell.

— *Marcebat febris, senium, vomitus, pus.*

123. *Um*

Quatuor quadraginta illi debentur minæ,
Et sors & fœnus. DA. *tantum est: nihilo plus peto.*
TR. *Velim quidem hercle, ut uno nummo plus petas.*
TH. *Adolescens, mecum rem habe.* DA. *nempe abs te petam.*
TH. *Petito cras.* DA. *abeo, sat habeo, si cras fero.*
TR. *Malum quod isti Dî Deæque omnes duint.*
Ita mea consilia perturbat panissume.
MULUM edepol hodie genus est hominum tetrius,
Nec minus bono cum jure, quam Danisticum.
TH. *Quâ in regione istas ædes emit filius?*
TR. *Ecce autem perii!* TH. *dicisne hoc, quod te rogo?*
TR. *Dicam: sed nomen domini quæro quid siet.*
TH. *Age, comminiscere ergo.* TR. *quid ego nunc agam?*
Nisi, ut in vicinum hunc proxumum mendacium
Eas emisse ædes hujus dicam filium.
CALIDUM hercle audivi esse optumum mendacium.
QUICQUID DEI dicunt, id rectum est dicere.
TH. *Quid igitur? jam commentu's?* TR. *Dii istum perduint!*
Immo istunc potius. de vicino hoc proxumo
Tuus emit ædes filius. TH. *bonan' fide?*

123. *Uno nummo plus petas.*] Eos, qui plus petebant, olim caussa cecidisse, nemo dubitat. An vero leg. XII. Tabul. an edicto Prætoris id fiat, disputant. Ego non illa, sed hoc censeo factum. *Revard.*

134. *Ut in vicinum.*] Sc. convertam. *Lambinus.* Certe deest verbum. Unica litera mutata lego:

—— *Quid ego nunc agam,*
Nisi et in vicinum hunc proximum mendacium?
Eas emisse ædes hujus dicam filium.

Ita distinguendum ac legendum. *Salmas.*

136. *Calidum hercle audivi esse optimum mendacium.*] *Calidum mendacium* interpretatur *Lambinus*: quod non est cogitatum, sed ex tempore natum, θερμόν. Et hoc placet. *Taubman.*

137. *Quicquid Dei dicunt, id rectum est dicere.*] Optimi & antiquissimi Codices habent; *id rectum est dicere.* Et sic legendum est. Alii pro *rectum* reposuerunt, *certum*, aut, *decretum.* Sed mala loci constructione decepti sunt. Ordo est; Dicere quicquid Dei dicunt, id rectum est. *Quicquid Dii dicunt*, quicquid ex tempore dubitanti suggeritur. Deorum instinctu id suggeri credebant veteres. Vide Apulejum de Deo Socratis. *Boxhorn.*

138. *Dii istum perduint.*] Scil. Danistam, qui me turbavit, ut nomen venditoris ædium exciderit. Et hæc loquitur, ut senex audiat: illa vero, *imo istunc* (senem) *potius*: ut tantum spectatores.

140. *Bonan' fide?*] Locus est ex ambiguo: quod inest in his verbis, *bonan' fide?* quæ senex aliter dixit, aliter servus accepit. Nam senex quærebat ex servo, bonane fide loqueretur, hoc est serione, & vere

TR. *Siquidem es argentum redditurus, tum bona:*
Si redditurus non es, non emit bona.
TH. *Non in loco emit perbono has.* TR. *immo optumo.*
TH. *Cupio hercle inspicere has ædes. pulta dum fores:*
Atque evocato aliquem intus ad te, Tranio.
TR. *Ecce autem iterum nunc quid ego dicam nescio,*
Iterum jam ad unum saxum me fluctus ferunt.
Quid nunc? non hercle, quid nunc faciam, reperio:
Manifesto teneor. TH. *evoca dum aliquem foras,*
Roga, circumducat. TR. *heus tu. at hîc sunt mulieres:*
Videndum est primum, utrum eæ velintne, an non velint.
TH. *Bonum æquomque oras. percontare & roga.*
Ego hîc tantisper, dum exis, te opperiar foris.
TR. *Dii te Deæque omnes funditus perdant, senex:*
Ita mea consilia undique oppugnas mala. Dem mali;
Euge, optume: eccum dominus ædium foras.
Simo progreditur ipsus. huc concessero,
Dum mihi senatum consilii in cor convoco.
Igitur dum accedam hunc, quando quid agam invenero.

vere id diceret, emtas ædeis esse à filio. servus autem in aliam sententiam accepit, aut certe se accipere simulavit, quasi quæratille, bonane fide ædes emtæ sint, hoc est, utrum dolus malus in ædibus vendendis adhibitus sit, an bona fides. Itaque sic respondet, si argentum venditori promissum, ac pactum redditurus es: bona fide ædeis emit filius, si minus, bona fide non emit. Ex his intelligi potest, *Actiones bonæ fidei* eas demum proprie appellari, quibus postulatur, ut fides data, bene, atque uti par est, servetur. *Hottom.*

158. *Senatum consilii in cor, &c.*] Facete & erudite Cor *senatum* appellat: ut & Epid. act. 1. 2. *Apulej.* Apolog. *Cui nulla fandi cura sit; impensius cætero corpore os colendum; quod esset animi vestibulum, & orationis janua, & cogitationum comitium.* scilicet, quia ex ore cogitationes animi in apertum prodeunt. Alias ineptum sit dicere, cogitationes in ore concipi. Mamertinus: *Versari capit in sacri pectoris comitio Consulatus.* Sc. Gent.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

SIMO, THEUROPIDES, TRANIO.

MElius anno hoc mihi non fuit domi
Nec quando esca una meruerit magis.

1. *MElius anno hoc mihi non fuit domi.*] *Bene esse,* χλοιχῶς vitam omnem voluptariam complectitur. *J. G.*

2. *Nec quando esca.*] Falsum est, in

Prandium uxor mihi perbonum dedit.
Nunc dormitum jubet me ire. minime.
Non mihi forte visum illico fuit,
Melius quom prandium, quam solitum, dedit.
Voluit in cubiculum abducere me anus.
NON BONUS SOMNUS est de prandio: apage:
Clanculum ex aedibus me edidi foras.
Tota turget mihi uxor nunc, scio, domi.
TR. *Res parata est mala in vesperum huic seni.*
Nam & coenandum & cubandum est intus male.
SI. *Quo magis cogito ego cum meo animo,*
Si quis dotatam uxorem habet,
Neminem solicitat sopor.
Ire dormitum odio est. nunc vero mihi
Exsequi certa res est, ut abeam
Potius hinc ad forum, quam domi cubem.
Atque pol nescio, ut moribus sient
Vostrae: haec sat scio, quam me habeat male:
Pejusque posthac fore, quam fuit mihi.
TR. *Si abitus tuus tibi, senex fecerit male*

Mss. repertum: *Ne quod est culinae uxor.* Unde ineptissime conjicitur: *Nec quando est culina meruerit magis*: quod scil. sit construendum: nec est quando magis meruerit culina. Scripti, *Nec quid est caena meruerit magis.* Unde faciendum cum Casaubono & Acidalio: *Nec quando esca una me juverit magis.* nec, scilicet, fuit: ut supra: *Nec, quom me melius, mea Scapha, rear esse defaecatam.* dicit autem *juvare escam*, ut in Captivis: *Neque unquam quicquam me juvat, quod edo domi.* Horatius: *Caena brevis juvat.* Juvenalis; *magis illa juvant, quae pluris emuntur.* Valerius Flaccus: *Quod nullae te, nata, dapes, non ulla juvabant Tempora.* Quintilianus decl. 298. *Juvat autem cibus post opus.* Acad. *Nequidem caena meruerit magis.* Gronovius.

6. *Melius quom prandium, quam solitum dedit.*] Non, inquit, temere & casu id fieri ilico in mentem venit, cum lautius cottidiano prandium apponi mihi viderem: & certe illud erat: meridianam à me operam impetrare voluit. *Non forte*, Plautinum est, οὐκ ἀλόγως, ut apud eundem nostrum. *Non temere est*, in Bacchid. *Non temerarium est.* Aulul. Idem valet, *Non de nihilo.* Propert. *Non sum de nihilo blandus amator ego.* J. Gul.

8. *Non bonus somnus est de prandio.*] Mos erat veteribus, qui etiamnum obtinet, aestivo tempore meridie somnum leviusculum capere, quem *Varro* De re rust. lib. 1. c. 1. *Somnum insiticium* appellat elegantissime: *Ego hic, ubi nox & dies modice redit & abit, tamen aestivo die, si non diffinderem meo insititio somno meridiem, vivere non possem, &c.* Meursius.

10. *Tota turget.*] Casin. act. 2. 5.

24. Tr

Nihil erit quod Deorum ullum accusites:
Te ipse jure optumo merito incuses licet.
Tempus nunc est senem hunc alloqui mihi.
Hoc habet: reperi, qui senem ducerem:
Quo dolo à me dolorem procul pellerem.
Accedam. Dii te ament plurimum, Simo.
SI. *Salvos sis, Tranio.* TR. *ut vales?* SI. *non male.*
Quid agis? TR. *Hominem optumum teneo.* SI. *amice facis,*
Cum me laudas. TR. *decet certe.* SI. *hercle at te ego*
Haud bonum teneo servom. TR. *quid ita vero, Simo?*
SI. *Quid nunc, quam mox?* TR. *quid est?* SI. *quod solet fieri.*
TR. *Dic* igitur, quod solet fieri, *quid id est?*
SI. Quid facitis vos, sed, ut verum, Tranio, *loquar,*
Sic decet, UT HOMINES sunt, ita morem geras.
VITA QUAM sit brevis, simul cogita.
TR. *Quid? ehem, vix tandem*
Percepi super his rebus nostris te loqui.
SI. *Musice hercle agitis ætatem: ita ut vos decet:*
Vino & victu, piscatu probo, electili — *J Gul.* vino & victu probo piscatu elect.
Vitam colitis. TR. *immo vita antehac erat:*
Nunc nobis omnia hæc exciderunt.
SI. *Quidum?* TR. *ita oppido occidimus omnes, Simo.*
SI. *Non taces? prospere vobis cuncta usque adhuc*
Processerunt. TR. *ita ut dicis, facta haud nego.*
Nos profecto probe, ut voluimus, viximus.
Sed, Simo, ita nunc ventus navem

24. *Te ipse jure optumo.*] Quia tibi ipse malefacis: dum ultrò abis domo, non modo ab uxore non ejectus, sed ab ea blandè in cubiculum allectus. *Lamb.*

26. *Hoc habet.*] *Hoc habet*: &, *habet*: vox propria in gladiatores vulneratos, aut irretitos: vel insultantis adversarii; vel vulgi acclamantis. *Donatus.*

36. *Sic decet, ut homines.*] Quasi dicat: Philolaches est corruptus & voluptarius: sapienter igitur facis, qui ei non adverseris, sed morem geras. Terent. Adel. 3. 4. *Verum quid facias? ut homo est, ita morem geras.*

40. *Musicè hercle agitis ætatem.*] *Musice vivere*, quid sit docet hìc ipse Plautus. Huic confine: *Tibicinis vitam vivere*, hoc est, lautè quidem, sed alieno sumptu. *Jus hoc est cantorum & Poëtarum ut sacrificent sine fumo*: id est, lautè epulentur, nullo suo sumptu. *T.*

41. *Electili.*] *Electile* pro optimo & eligendo. Sic factum est *ductile* à ducto. *Apertile*, Ovidio, ab aperto. *Salmas.*

 49. *Quid*

Deseruit. SI. *quid est? quomodo, pessume?*
Quæ ne subducta erat tuto in terra?
TR. *Hei!* SI. *quid est?* TR. *me miserum, occidi!* SI. *qui?*
TR. *quia*
Venit navis, nostræ navi quæ frangat ratem. *Acid.* nostram vi quæ frangit ratem.
SI. *VELIM UT VELLES, Tranio,* sed *quid est negotii?*
Eloquere. TR. *herus peregre venit.* SI. *tunc tibi*
Chorda tenditur: inde in *ferriterium:*
Postea in crucem recta. TR. nunc te ego per *genua*
Obsecro; ne indicium hero facias meo. SI. *è me*
Ne quid metuas, nihil sciet. TR. *patrone salve.*
SI. *Nihil moror mihi istiusmodi clientes.*
TR. *Nunc hoc quod ad te noster me misit senex.*
SI. *Hoc mihi responde primum, quod ego te rogo:*
Jam de istis rebus voster quid sensit senex?
TR. *Nihil quicquam.* SI. *Nunquid increpavit filium?*
TR. *Tam liquidus est, quam liquida esse tempestas solet.*
Nunc te hoc orare jussit opere maxumo,
Ut sibi liceret inspicere has ædes tuas.
SI. *Non sunt venales.* TR. *scio equidem istuc. sed senex*

49. *Quid est? quomodo.*] Scribe; SI. *Quid est?* TR. *Quomodo pessime potuit.* SI. *Qui ne subducta erat tuto in terram antehac?* Eo modo, quo modo quo pessime potuit; ventus, nempe deseruit ratem. Respondet Simo; Eamne, quæ jam subducta antehac tuto in terram fuit? *Heinsius.*

50. *Subducta.*] *Subducuntur naves* ex alto in portum: *Deducuntur* ex portu in altum.

53. *Velim ut velles.*] Cui boni ac secundi aliquid obtigerat, ei, ominis caussa, gratulabundi dicere solebant; *Feliciter,* aut, *Feliciter quod agis:* cum significarent, cupere se eum perpetuo eadem felicitate uti. Contra, cui male & adversus animi sententiam erat, eum alloquentes dicebant; *Vellem, quæ velles.* cum indicarent dolere sibi, quod illi male esset: ac si dicerent: Vellem tibi ita esset, ut tu quoque velles: mihique ægre est, quod tibi quicquam præter voluntatem tuam evenerit. *Muretus.*

58. *Patrone salve.*] Sic eos, quorum patrocinio usuri erant, salutabant. Etiam hac formula manumissi patronos suos salutabant.

64. *Tam liquidus est, quam liquida esse tempestas solet.*] *Turbare* & *Liquare*, contraria sunt, & in liquore ponuntur: quod vel ex Plaut. Mostell. act. 2. 1. liquet: ubi servulus, *Efficiam*, inquit, *quæ facta hic turbavimus, Profecto ut liqueant omnia & tranquilla sint.* Inde ad alia transferuntur: ut, *liquida æthra*, quæ opponitur turbido aëri: *Liquidus ignis* est purus, tenuis, clarus: *liquidum auspicium*; Epid. 2. 2. *liquidus animus.* Pseud. 1. 3. *Turneb.*

69. *Am.*

Gynaceum ædificare volt hîc in suis,
Et balineas & ambulacrum & porticum.
SI. *Quid consomniavit?* TR. *ego dicam tibi:*
Dare volt uxorem filio quantum potest:
Ad eam rem facere volt novum gynaceum.
Nam sibi laudasse hasce ait architectonem — Turn. architectorem.
Nescio quem, esse ædificatas has sane bene.
Nunc hinc exemplum capere volt, nisi tu nevis.
SI. *Næ ille malo quidem ab opere exemplum petit.*
TR. *Quia hîc* audivit *esse æstatem perbonam:*
Subdiu coli absque Sole *perpetuum diem.* — Lamb. sub dio.
SI. *Immo edepol vero, cum usque quaque umbra est, tamen*
Sol semper hic est usque à mani ad vesperum,
Quasi flagitator adstat usque ad ostium.
Nec mihi umbra usquam est, nisi in puteo quæpiam est.
TR. *Quid, Sarsinatis ecqua est? si Umbram non habes.*

69. *Ambulacrum & porticum.*] Notati meretur, in privatis ædificiis fuisse & ambulationes & porticus. *Gutherius.*

70. *Quid consomniavit.*] Τὸ ὀνείρῳ ὀνειρωπόλησε; unde hoc ei tam stulte venit in mentem? *Turneb.*

79. *Immo edepol vero, &c.*] Immo inquit Simo, contrarium fit. nam cum ubique locorum umbra est, Sol ad vespertinum tempus à matutino usque, quasi creditor importunus, *hic* pro foribus adstat.

80. *A mani.*] Sic & Servius in 5. Æn. ubi docet, Adverbia, si Nomina fiant, declinari: ita in Milite, *de vesperi suo.*

81. Hæc Nota referenda ad præcedentem scenam 1. actus 3. vers. 81. p. 525. *Calidum hoc est.*] Lambino danista significat orationem suam de fœnore molestam esse Tranioni; quamvis discedat ille, se nihilominus fœnus sublato clamore flagitaturum, & proinde hoc pacto ei molestum futurum. Quod contemnit Acidalius, & hunc versum vult esse Tranionis, ac trajiciendum post versum 135. Gruterus putat cessare aliorum commenta & ipsius Acidalii, si tribuatur Theuropidi seni, qui sequentem pronuntiat. Ego vero nihil innovari malim. Non deterrent me tua convicia, inquit Danista: alius me stimulus & potentior urget. *Calidum hoc est*, nempe negotium quod ago: exactio scilicet pecuniæ ad certam diem debitæ statim vult & diligenter celeriterque fieri. Sic Epid. 1. 2. *huic homini opus est quadraginta minis celeriter calidis.* Jam quis non videt quo longius abest copia recipiendi debiti Danistæ, eo pejus eum uri & vexari metu amittendorum nummorum? hoc est ergo, *etsi procul abest, urit male.* Ludit ambiguo τοῦ *Urere.* Negotium hoc *urit male*, (id est, me sollicitat, inquietum habet) præter naturam aliorum ignium, qui non urunt procul remotos. *Gronovius.*

83. *Quid? Sarsinatis ecqua est, si umbram non habes?*] Argute, sed umbrose & obscure. *Sarsinatis* enim nominativus antiquus, ut *Summatis, Infimatis, Cujatis:* pro quibus nos *Sarsinâs, summâs,* diceremus. quod olim P. Valla etiam monuit. Alludit autem ad patriam suam Plautus: siquidem *Sarsina* una ex Umbriæ civitatibus Straboni libro 5. Silius

SI. *Molestus ne sis: hæc sunt sicut prædico.*
TR. *Attamen inspicere volt.* SI. *inspiciat, si lubet,*
Si quid erit, quod illi placeat, de exemplo meo
Ipse ædificato. TR. *eon'? voco huc hominem.* SI. *i, voca.*
TR. *Alexandrum magnum, atque Agathoclem ajunt maxumas*
Duo res gessisse, quid mihi fiet tertio,
Qui solus facio facinora immortalia?
Vehit hic clitellas, vehit hic autem alter senex.
Novitium mihi quæstum institui non malum:
Nam muliones mulos clitellarios
Habent, ego habeo homines clitellarios.
Magni sunt oneris: quicquid imponas, vehunt.
Nunc hunc haud scio an colloquar. congrediar.
Heus Theuropides. TH. *quis nominat me?*
TR. *Hero servos multum suo fidelis.*
Quo me miseras, affero omne impetratum.
TH. *Quid illic obsecro tam diu restitisti?*
TR. *Seni non otium erat, id sum opperitus.*
TH. *Antiquum hoc obtines tuum, tardus ut sis.*
TR. *Heus tu, si voles verbum hoc cogitare,*
SIMUL FLARE sorbereque haud facile

lib.8. *his Sarsina dives.* Etiam Plinius 3. cap. 8. *Sarsina* agnoscit. Jam vero *Umbra* bipartitæ notionis est, significans non modo *aërem lumine cassum:* ut ait Lucret. sed & mulierem ex Umbria prognatam. In quo ambiguo Poëta ludit.

91. *Vehit hic clitellas, &c.*] *Vehit*, dixit; non *gerit:* quia mulus, equus, camelus, bos, vehicula sunt. *Lambin.* *Clitellæ* Horatio 1. Sat. 5. sellæ dossuariæ sunt, jumentis imponi consuetæ ad onera commodius gestanda. Sensus ergo hujus versus est: Quemadmodum hero meo clitellas impono, & vehere facio; et super illis omne onus, hoc est, dolos & fallacias meas imponam: ita & hic alter senex Simo vehit clitellas, &c. hoc est, uterque probe ludificatus est. *Pylades.*

95. *Magni sunt oneris.*] Quem hic miseret ineptiarum, in quas putat incidisse interpretes, vellem misertum esset sui. Quis eum docuit *magni oneris esse*, ut intelligatur, ferundi, capiundi, Latine non dici? At non eodem modo, *escæ maximæ esse, majoris cibi esse, multi meri esse, magni laboris esse* Plautus, Varro, Horatius dixerunt. Abstineat igitur corrigere: *Magni sunt. oneris quicquid imponas, vehunt.* Gronovius.

96. *Haud scio, an colloquar.*] Potuit Servus inter molitiones istas, ut fit in malis consiliis, trepidare: aut certe simulare, novo aliquo & è re nata consilio sibi nunc subito opus esse. *Taubm.*

104. *Simul flare sorbereque haud facile*

Est: ego hic esse & illic simul haud potui.
TH. *Quid nunc?* TR. *vise, specta tuo arbitratu.*
TH. *Age, duc me.* TR. *num moror?* TH. *subsequor te.*
TR. *Senex ipse te ante ostium eccum opperitur.*
Sed mœstus est se hasce vendidisse.
TH. *Quid tandem?* TR. *orat ut suadeam Philolacheti,*
Ut istas remittat sibi. TH. *haud opinor.*
SIBI QUISQUE ruri metit. si male empta
Forent, nobis istas redhibere haud liceret.
LUCRI quicquid est, id domum trahere oportet.
Misericordias jam habere haud *hominem oportet.*
TR. *Morare hercle,* cum verba *facis. subsequere.* TH. *fiat.*
Do tibi ego operam. TR. *senex illic est. hem adduxi tibi hominem.*
SI. *Salvom te advenisse peregre gaudeo, Theuropides.*
Dii te ament. SI. *inspicere te ædes has velle ajebat mihi.*
TH. *Nisi tibi incommodum est.* SI. *immo commodum. i intro, atque inspice.*
TR. *At enim mulieres.* SI. *cave tu ullam flocci faxis mulierem.*
Qualibet perambula ædes oppido tanquam tuas.
TH. *Tanquam?* TR. *ah cave tu illi objectes nunc in ægritudine,*
Te has emisse. non tu vides hunc, voltu ut tristi est senex?
TH. *Video.* TR. *ergo irridere ne videare & gestire admodum,*
Noli facere mentionem te emisse. TH. *intellego.*
Et bene monitum duco, atque te existumo humano ingenio.
Quid nunc? SI. *quin tu is intro, atque otiose perspectas, ut lubet?*

le est.] Nam *duas res magnas præsertim* (ait Cic. in Philip.) *non modo agere uno tempore, sed ne cogitando quidem explicare quisquam potest.*

111. *Ut istas remittat sibi.*] Venditione rescissa.

112. *Sibi quisque ruri metit.*] Ita MSS. *Cam.* & *Lamb.* Proverb. rusticum, quo significatur, sibi quemque consulere. *T.*

113. *Redhibere, &c.*] *Redhibitum id proprie dicitur, quod redditum est improbatumque ei, qui dedit, itemque rursus coactus est habere id quod ante habuit.* Festus.

123. *Tanquam?*] Theuropides, cui aliud persuasum erat, hoc Adverb. non potest concoquere. *Tanquam* & *quasi* voculæ similitudinis sunt, non veritatis.

TH. *Bene benigneque arbitror te facere.* SI. *factum edepol volo.*
Vin' qui perductet? TH. *apage istum perductorem, non placet.*
SI. *Quid, quid est?* TH. *errabo potius, quam perductet quispiam.*
TR. *Viden' vestibulum ante ædis hoc? & ambulacrum quojusmodi!*
TH. *Luculentum edepol profecto.* TR. *age specta, postes cujusmodi!*
Quantâ firmitate facti, & quanta craßitudine!
TH. *Non videor vidisse postes pulcriores.* SI. *pol mihi*
Eo pretio empti fuerant olim. TR. *audin', Fuerant, dicere.*
Vix videtur continere lacrumas. TH. *quanti hosce emeras?*
SI. *Tres minas pro istis duobus, præter vecturam, dedi.*
TH. *Hercle, quin multum improbiores sunt quam à primo credidi.*
TR. *Quapropter?* TH. *quia edepol ambo ab infimo tarmes secat.* *Mss. tramis.*
TR. *Intempestivos excisos credo, id eis vitium nocet:*
Atque etiam nunc satis boni sunt, si sint inducti pice.
Non enim hac pultifagus opifex opera fecit barbarus.

130. *Istum perductorem.*] Cicero lib. 1. in Verr. *lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat.* *Lenones* sunt scortorum, *perductores* etiam invitarum personarum, & in quibus stupra exercita legibus vindicantur. *Asconius.*

136. *Eo pretio empti fuerant olim.*] Cum pulcros postea laudaret alter, hic responderet; Sane tali, id est, *pulcro* pretio sibi emptos. *Pulcrum*, est luculentum pretium: unde, *Pulcre vendere*, & similia, apud nostrum. *Acidalius.*

140. *Ab infimo tarmes secat.*] *Tarmes*, is est Vitruvio, qui θρὶψ Græce vocatur. Ut intelligat vermiculatos & θριπηδέστους. Jam *secare* & *cadere*, aptum verbum ei rei. Lucillius: *Lana opus omne perit, squallor, tineæ omnia cædunt.* Nam Græci κόπτειν, ut κόπτεσθαι ὑπὸ σητῶν. *Scalig.*

143. *Pultifagus opifex.*] Intelligo Pœnum: Hi enim lignario opere claruerunt. unde multa fabricæ ligneæ opera ab illis nominata, ut, *lecti Punici*, Plin. lib. 33. 11. *fenestræ Punicanæ*, Varroni: & *torculare Pœnicum*, eidem: & *coagmenta Punicana*, quæ fideliter hærebant, nec hiascebant, apud Caton. Itaque ab hac mente Plautus, cum vult ostendere ædium postes hiare, ait non esse factos à Pœno fabro. non enim hiascerent commissuræ, si Pœnus faber eas conjunxisset. *Scaliger.* Pultiphagus opifex barbarus, accipiendum de Romano opifice. Pulte ut plurimum usi sunt veteres Romani. Res nota. *Salmas.*

144. *Coagmen-*

Viden' coagmenta in foribus? TH. *video.* TR. *specta, quam arcte dormiunt.*

TH. *Dormiunt?* TR. *illud quidem, ut connivent, volui dicere.*

Satin' habes? TH. *ut quidque magis contemplor, tanto magis placet.*

TR. *Viden' pictum, ubi ludificatur cornix una volturios duo?*
Cornix astat, ea volturios duo vicissim vellicat.
Quæso huc ad me specta, cornicem ut conspicere possies.
Jam vides? TH. *profecto nullam equidem illic cornicem intuor.*

TR. *At tu isto ad vos obtuere. quoniam cornicem nequis*
Conspicari si volturios forte possis contui.

TH. *Omnino, ut te absolvam, nullam pictam conspicio hic avem.*

TR. *Age, jam mitto, ignosco: ætate non quis obtuerier.*

TH. *Hæc, quæ possum, ea mihi profecto cuncta vehementer placent.*

SI. *Latius demum est operæ pretium ivisse.* TH. *recte edepol mones.*

SI. *Eho istum, puer, circumduce hasce ædes, & conclavia.*
Nam egomet ductarem, nisi mihi esset ad forum negotium.

TH. *Apage istum à me perductorem: nihil moror ductarier.*
Quidquid est errabo potius, quam perducet quispiam.

SI. *Ædes dico.* TH. *ergo intro eo sine perductore.* SI. *i, licet.*

144. *Coagmenta.*] *Coagmenta dictæ sunt conjunctiones arctæ & compares: à cogendo, id est, stringendo: unde coagulum. hinc coagmentare.* Nonius. *Quam arcte dormiunt, &c.*] Quia connivere dicuntur, qui dormitant: ut apud Cinnam lectus est versiculus; *Jam gravis ingenti connivere pupula somno.* ideo, cum in foribus juncturas esse minime laxas servus ostenderet, dormire eas ridicule prius, dein etiam connivere jocularitet dicit, ex oculis dormitantium ducta metaphora. *Politian.*

147. *Viden' pictum, ubi ludificatur.*] Hoc fingit: nam nusquam hæc pictura in ædibus Simonis erat. Per *Cornicem* autem se Tranio intelligit; per *Volturios* senes duos: vel propter capitum canitiem; vel propter defloccatam calvitii deformitatem; vel etiam ob avaritiam. *Douza.*

151. *At tu isto ad vos obtuere.*] *Ad vos*, id est, in eam partem, ubi vos estis. Facete enim jubet senem in eam partem oculos flectere, ubi ambo sunt: quasi ibi sint duo volturii picti: cum tamen alii nulli volturii essent præter senes ipsos, quos Tranio per *volturios* significat. *Douza.*

161. *Ædes dico, &c.*] Totus hic lo-

TH. *Ibo intro igitur.* TR. *mane sis: videam ne canis.* TH. *agedum vide.*

TR. *Est.* TH. *ubi canis est?* TR. *abi directa. st! abin' hinc in malam crucem?*

At etiam restas? st! abi istinc. SI. *nihil pericli est, age.*

Tam placida est, quam est aqua: vise. ire intro audacter licet.

Eo ego hinc ad forum. TH. *fecisti commode, bene ambula.*

Tranio age, canem istam à foribus abducat face, *Schopp. abducat. at face.*

Etsi non metuenda est. TR. *quin tu illam aspice, ut placide accubat!*

Nisi molestum vis videri te, atque ignavom. TH. *jam ut lubet,*

Sequere hac igitur. TR. *equidem haud usquam à pedibus abscedam tuis.*

cus in ambiguo est. *Habere mulierem; mulierem cum aliquo esse;* Græcis *συνεῖναι,* & *συνοικεῖν, ductare,* eandem rem exprimere, ut enim ductat exercitum is, cui paret exercitus; ita *ductare mulierem* dicitur is, cui illa obtemperat morigeraque est in rebus omnibus. Asin. act. 1. 3. & alibi. Terent.

—— *Meam ductas gratiis?*

Muret.

162. *Videam ne canis.*] Scil. sit aliqua mordax in introitu, quæ domus custos in te ignotum sæviat. quem Seneca lib. 3. cap. 37. de Ira, *canem catenarium,* appellat. Ut sibi caverent, qui domum ingredi vellent, inscriptum erat januæ longis litteris, *CAVE CANEM.* Quia non solum vivus canis accubare solebat, sed etiam sculpi vel januæ appingi cum ista inscriptione. *Popm.*

163. *Est.* TH. *ubi canis est? &c.*] Nihil est dubii, quin pro *est* hoc loco ubique legendum sit *St.* & *abi,* pro *ubi.* Hoc modo:

St, abi canis, st abi directa, st abin' hinc in malam crucem?

At etiam restas? st, abi istinc. SI. *nihil periculi est, age.*

Interjectiones enim *Heu, ô, Papæ, Au, St,* & similes animi motum exprimentes, sæpe Actoris sunt non Poëtæ; adeoque ad versum non pertinent. *Schoppius.*

165. *Tam placida est, quam est aqua.*] Tam placida est, quam mare, cum tranquillum est. Nam & *aqua* dicitur, cum æquata est, ut in tranquillitate: *Unda,* in tempestate. *Turneb.*

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

TRANIO, THEUROPIDES.

QUid tibi visum est hoc mercimonii? TH. *totus gaudeo.*

TR. *Num nimio emptæ tibi videntur?* TH. *nunquam edepol me scio*

Vidisse usquam abjectas ædes, nisi modo hasce. TR. *ecquid placent?*

3. *Abjectas ædes.*] Nihil ad hanc rem Scaligeri *ablegmina.* Scribendum cum Turnebo *abjectas,* id est, vili venditas. Sic Phædrus fab. 63. *Agros abjiciet*

TH. *Ecquid placeant, me rogas? immo hercle vero perplacent.*
TR. *Cujusmodi gynaceum? quid porticum?* TH. *insanum bonam.*
Non equidem ullam in publico esse majorem hac existumo.
TR. *Quin ego ipse & Philolaches in publico omnes porticus*
Sumus commensi. TH. *quid igitur?* TR. *longe omnium longissuma est.*
TH. *Dii immortales mercimonii lepidi! si hercle nunc ferat*
Sex talenta magna argenti pro istis præsentaria,
Nunquam accipiam. TR. *si, here, te accipere cupies, ego nunquam sinam.*
TH. *Bene res nostra collocata est istoc mercimonio.*
TH. *Me suasore atque impulsore id factum audacter dicito:*
Qui subegi, fœnore argentum ab Danistâ ut sumeret,
Quod isti didimus arrhaboni. TH. *servavisti omnem ratem,*
Nempe octoginta debentur huic minæ. TR. *haud nummo amplius.*
TH. *Hodie accipiat.* TR. *ita enim vero: ne qua caussa subsiet,*
Vel mihi denumerato: ego illi porro denumeravero.
TR. *At enim, ne quid captioni mihi sit, si dederim tibi.*
TH. *Egone te joculo modo ausim, dicto aut facto fallere?*
TH. *Egon' abs te ausim non cavere, ne quid committam tibi?*
TR. *Quia tibi unquam quicquam, postquam tuus sum, verborum dedi.*

ciet mæcha, ut mundum paret. Ubi opportune elegantissimus Tan. Faber, addidit ex Terentii Adelphis 4. 7. *quæ quantum potest, Aliquo abjicienda est. si non pretio, gratiis.* Ad quod offendit Guidetus subjiciendo, *abigenda.* l. 36. §. 1. D. Mandati: *Quid enim fiet, si exiguo pretio hi, cum quibus tibi communis fundus erat, rem abjicere, vel necessitate rei familiaris, vel alia causa cogeretur?* Gronovius.

9. *Mercimonii lepidi!*] Græcismus: in quo subintelligitur ἕνεκα, vel potius ὦ, ut Plato l.6. de Republ. Ἄπολλον δαιμονίας ὑπερβολῆς! Tale illud, ὦ Ζεῦ, τῆς ἄτης! Item: ὦ Ζεῦ, τῆς λεπτότητος τῶν φρενῶν! Eodem referendum illud 11. Æneid.

Justitiæne prius mirer belline laborum!

15. *Omnem ratem.*] Allegorice omnem rem familiarem.

21. *Egon' abs te ausim non cavere, &c.*] Itane imprudens sim, ut mihi abs te non caveam? Comici faciunt senes deliros & credulos: sed tamen ita, ut habeant aliquod simulacrum prudentiæ. *Lambinus.*

23. *Cavi*

TH. Ego enim cavi recte. èam mihi debeo gratiam atque animo meo.
Sat sapio, si abs te modo uno caveo. TR. *tecum sentio.*
TH. *Nunc abi, i rus, dic me advenisse filio.* TR. *faciam ut voles.*
TH. *Curriculo abi, jube in urbem veniat jam simul tecum.*
TR. *licet.*
Nunc ego me illa per posticum ad congerrones conferam.
Dicam ut hîc res sint quietæ, atque ut hunc hinc amoverim.

23. *Cavi recte. eam mihi debeo gratiam.*] Quod nunquam deceptus sum, id non tibi, sed meæ prudentiæ debeo. *Acidal.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

PHANISCUS.

SERVI, QUI CUM culpâ carint, tamen malum
Metuunt, hi solent esse heris utibiles.
Nam illi, qui nihil metuunt, postquam sunt malum
Meriti, stulta sibi expetunt consilia.
Exercent sese ad cursuram, fugiunt. sed
Hi, si reprehensi sunt, faciunt à malo
Peculium quod nequeunt facere de suo.
Augent ex pauxillo, thesaurum inde *parant.*
Mihi, in pectore consilii quod est,
Lubet cavere *malam rem prius,*
Quam ut meum tergum exsinceratum fiat.

6. *Faciunt à malo, &c.*] Dicitur *Peculium facere à malo*, quemadmodum, *æs, divitias facere à malo:* quod antiquum est & elegans. Apul. l. 6. *nisi nos putetis æs de malo habere.* ubi, *De malo æs*, furtis, latrociniis, fraudibusque partum. Sed Plautus in ambiguo ludit. *De malo* enim *peculium* vocat offerumentas & vibices è verberibus. quia, *dare malum*, est, *verberare & plectere.* Acidal.

8. *Augent ex pauxillo.*] *Paxillo* non mutandum in *pauxillo*, sed ambigua pronunciatione pro hoc ipso capiundum. ut Spectatores utrumque exaudiverint, dubii magisne è palo seu paxillo, an paulo seu pauxillo peculium augeri diceretur. Ad hunc jocum & sensum certe singula verba ducunt. Et vide ordinem: Peculium faciunt : id ex pauxillo augent: ita thesaurum parant. Parantur enim thesauri paulatim augendo. *Acidal.*

11. *Exsinceratum.*] Est à conjectura Camerarii. nam in MS. ejus & nonnullis vet. ed. locus hic ita concipitur:
Faciunt à malo peculio, quod nequeunt ....;
Augent ex pauxillo ...... deparant
Mihi in pectore consilii .... malam rem prius.

Quom

Ut adhuc fuit, mihi corium esse oportet
Sincerum, atque uti vetem verberari.
Si huic imperabo, probe tectum habebo.
Malum cum impluit cæteros, non impluat mihi.
Nam UT SERVI volunt esse herum, ita solet.
Bonis boni sunt: improbi, qui malus fuit.
Nam nunc domi nostræ tot pessumi vivont.
Peculi sui prodigi plagigeruli: ubi advorsum ut
Eant vocantur hero: Non eo, molestus ne sis.
Scio quo properas: gestis aliquo jam hercle,
Ire vis mula foras pastum. bene merens
Hoc pretium inde abstuli. ita abii foras. solus
Nunc eo advorsum hero ex plurimis servis.
Hoc die crastini cum herus resciverit,
Mane castigabit eos bubulis exuviis.
Postremo minoris pendo tergum illorum, quam meum.

Quam ut meum, ...
Ut adhuc fuit, &c.

14. *Si huic imperabo.*] Obscura admodum sunt ista; nec, credo, genuina: nec placet aliorum expositio. Conabar potius:

— Usque uti vitem verberari:
Sic huic imperabo: probe tectum habebo.

Hoc sensu: ut porro evitem verbera, sic huic ori imperabo (quod cum gestu pronunciandum: ut digito labrum comprimat) probe tectum habebo, scil. os. Notum enim inter præcipuas servi virtutes silentium. Loquitur igitur tanquam de tecto: ut docent etiam quæ sequuntur. *Pistoris.*

19. *Peculi sui prodigi.*] Qui non servant tergum suum à loris sartum ac tectum: nempe cum officii sunt immemores. Sallustius: *Alieni appetens, sui profusus.* Horat. 1. Od. 12. *animæ prodigus.* Licet etiam proprie interpretari, qui peculium profundunt in lustra. *Lambin.*

22. *Ire vis mula foras pastum.*] Hæc & quæ præcedunt verba sunt servorum domi desidentium, & servum frugi irridentium. Ire vis aliquo in popinam ut te farcias, sicut mulæ solent fractis retinaculis pastum ire. *Lambin. Bene merens.*] Pro benefactis meis hanc mercedem, dicteria sc. mordacia retuli.

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

PHANISCUS, SERVOS, THEUROPIDES.

ILli erunt bucædæ multo potius,
quam ego

Lamb. & alii, *hanc scenam cum superiore conjungunt.*

1. *Illi Bucædæ.*] *Bucædæ* illi non possunt passive sumi, de his qui loris bubulis cæduntur. Ista quippe terminatio in compositionibus ex verbis & nomini-

Sim restio. SE. *mane tu, atque assiste ilico:*
Phanisce, etiam respice. PH. *mihi molestus ne sis.*
SE. *Vide ut fastidit simia!* Dissald. vide ut fastidiosissimu'st,
PH. *Mihi sum, libet esse. quid id curas?*
SE. *Manesne ilico impure parasite?*
PH. *Quî parasitus sum?* SE. *ego enim*
Dicam: cibo perduci poteris quovis.
Ferocem facis, quia te herus tam amat. PH. *vah!*
Oculi dolent. SE. *cur?* PH. *quia fumus molestus.*
SE. *Tace sis faber, qui cudere soles plumbeos*
Nummos. PH. *non potes tu cogere me, ut tibi*
Maledicam, novit herus me. SE. *suam*
Quidem pol culcitullam oportet. PH. *si sobrius sis,*
Male non dicas. SE. *tibi obtemperem, cum tu mihi*

minibus factis, agendi habet significationem. Bucædæ igitur sunt qui boves stimulis cædunt. Videtur hoc proverbium tunc fuisse usitatum; Bucæda vel bubulcus ille potius erit, quam ego sim restio. *Salmas. Illi bucædæ.*] Verum est ista terminatione ex nominibus & verbis composita habere agendi significationem. Sed quale poterit esse proverbium, aut quo sensu commodo: *Bubulcus ille potius erit quam ego sim restio.* Non dubium est quin Plautus voluerit: illi potius taureis aut loris è bovillo corio cædentur, quam ego committam, ut cedar restibus. Sed quemadmodum posteriore verbo abusus est, ut *restionem* dixerit illum, qui restibus cæditur, quum revera *restio* sit, quî facit restes, non qui illas patitur, ita & *bucædam*, quem mortui incursant boves, quem boves cædunt, quum proprie sit is quî boves cædit. Neque enim *restionem* hic accepero, qui se suspendat, ut volunt. Persa 2. 4. *Cædere hodie tu restibus.* Gronovius.

9. *Herus tam amat.*] MSS. ambo: *quia te eratus amat.* id est, æratus pro pecunioso, divite. Malospina ad lib. 1. Epist. ad Atticum.

10. *Oculi dolent.*] Vide notas Asinar. act. 5. sc. 1. vs. 4.

11. *Tace sis, faber, qui cudere soles plumbeos nummos.*] Tace tu, qui simulatis officiis & speciosis dictis ac factis hero persuasisti te esse frugi servum; cum nequam sis. *Æratos obulos* Plautus vocat Græcorum χαλκοῦς & κολλύβους, quosvis parvi pretii numulos. Tales etiam Roman. *lupini* & *plumbei* illi nummi: de quibus Plaut. hoc loco, & Mart. lib. 10. ep. 74. *Casaub.*

13. *Novit herus me, &c.*] Plauti versum exsulantem in veterem sedem restitui: præsertim cum ei nihil possit objici præter libertatem sermonis. Lege autem Julia non verba mœchantia, sed facta puniri receptum est. In duobus enim Vatic. hæc inseruntur: SER. *suam Sol ipse culticellam oportet.* PH. *si sobr.* quæ germana Plauti verba esse, ne Carneades quidem ille dubitaverit, qui dubitare in omnibus solet, &c. Ita & Dolabella Cæsarem, quî *Delitium Nicomedis* audiebat, *spondam interiorem regiæ lecticæ*, ab eadem caussa dixit. *Lips.*

15. *Tibi obtemperem.*] Ita MSS. tamen Lamb. leg. *temperem*, quasi dicas, parcam maledictis in te, cum tu mihi non possis parcere? quomodo & Horat. 3. Od. 24.

19. Qui

Nequeas? PH. *at tu mecum, pessume, i advorsus.*
SE. *Quæso hercle, Phanisce, abstine jam sermonem*
De istis rebus. PH. *faciam, & pultabo fores.*
Heus, ecquis hîc est, maxumam qui his injuriam
Foribus defendat? ecquis, ecquis huc exit, atque aperit?
Nemo hinc quidem foras exit: ut esse addecet
Nequam homines, ita sunt: sed eo magis cauto est
Opus, ne huc exeat, qui male me mulcet.
Hic quidem neque convivarum sonitus, itidem ut antehac fuit,
Neque tibicinam cantantem, neque alium quenquam audio.
TH. *Quæ illac res est? quid illi homines quærunt apud ædes meas?*
Quid volunt? quid introspectant? PH. *pergam pultare ostium.*
Heus reclude: heus, Tranio, etiam aperis? TH. *quæ hæc est fabula!*
PH. *Etiamne aperis? Callidamati nostro advorsum venimus.*
TH. *Heus, vos pueri, quid istic agitis? quid istas ædes frangitis?*
PH. *Herus hîc noster potat.* TH. *herus hîc voster potat?* PH. *ita loquor.*
TH. *Puer nimium es delicatus.* PH. *ei advorsum venimus.*
TH. *Quoi homini?* PH. *hero nostro. quæso, quoties dicendum est tibi?*
TH. *Puer, hîc nemo habitat, nam te esse arbitror puerum probum.*
PH. *Non hic Philolaches adolescens habitat hisce ædibus?*
SE. *Senex hîc cerebrosus est certe.* PH. *erras perverse, pater.*

19. *Qui his injuriam foribus defendat?*] Qui fores aperiat, ne à me effringantur. Proprie valde usus est verbo *defendere*, pro arcere, avertere. Sic Cæsar: *Et quod bellum non intulerit, sed defenderit:* id est repulerit. *Lipsius.*

32. *Puer nimium es delicatus.*] Puto scribendum, *Puer nimirum es delicatus.* Delicati pueri qui in deliciis herorum suorum, & catamiti. *Salmas.* *Puer, nimium es delicatus.*] Alludere Plautum ad delicatos, qui & *catamiti* dicebantur, fero: nihil aliud eum dicere, eoque scribendum, *nimirum*, non fero. Nam *nimium es delicatus*, est nimium ludis vel illudis, non serio agis. Ut Menæchm. 2. 3. *Eja delicias facis.* Milito 4. 1. *Vide modo.* PA. *ecch delicatus, quæ te tanquam oculos amet.* Pœnulo 1. 2. *Assum apud te eccum.* AG. *At ego te elixus sis volo.* MI. *Enimvero here delicias facis.* Gronovius.

36. *Cerebrosus certe est.*] Cerebro male affectus,

Nam nisi hinc hodie emigravit, aut heri, certo scio
Hic habitare. TH. *quin sex menses jam hic nemo habitat.*
SE. *somnias.*
TH. *Egone?* SE. *tu.* TH. *tu ne molestus: sine me cum puero loqui.*
PH. *Nemo habitat? hem!* TH. *ita profecto.* PH. *nam heri & nudiustertius,*
Quartus, quintus, sextus usque, postquam hinc peregre ejus pater
Abiit, nunquam hic triduum in unum desitum est esse & bibi.
TH. *Quid ais?* PH. *triduum in unum est haud intermissum hic esse & bibi,*
Scorta duci, pergræcari, fidicinas, tibicinas
Ducere. TH. *quis istæc faciebat?* PH. *Philolaches.* TH. *qui Philolaches?*
PH. *Cui patrem Theuropidem esse opinor.* TH. *hei! hei! occidi,*
Si hæc hic vera memorat. pergam porro percontarier.
Ain' tu istic potare solitum Philolachem istum, quisquis est,
Cum hero vostro? PH. *hic, inquam.* TH. *puere, præter speciem stultus es.*
Vide sis ne forte ad merendam quopiam devorteris,
Atque ibi meliuscule, quam satis fuerit, biberis. PH. *quid est?*
TH. *Ita dico, ne ad alias ædes perperam deveneris.*
PH. *Scio qua me ire oportet: & quo venerim, novi loqui.* Gulielm. quo vestrum novi loci.
Philolaches hic habitat, quojus est pater Theuropides.

affectus, mente commotus. Horat. 1. Sat. 5. *Cerebrosus prosilit unus*, id est, ἀκρόχολος καὶ ὀξύθυμος, qui Virgil. dicitur *præceps animi*, & *iræ impatiens.* *Erras perverse.*] *Fugit te ratio:* ut loquitur Amph. 1. 1.

49. *Præter speciem stultus es.*] Quasi dicat: Formosus quidem es, sed isti formæ mens non respondet. *Lambinus.*

51. *Atque ibi meliuscule.*] Hoc sic explicandum. *Bene* interdum idem est quod valde aut multum. Sic auctor de bello Hispaniensi: *Bene multis vulneribus affecti in oppidum se contulerunt.* Et *bene magna prioris muri pars dejecta est.* Sic & *bene potum* dicimus, qui multum bibit. Cicero lib. 7. fam. 22. *Etsi domum bene potus seroque redieram.* Sic igitur *meliuscule* prorsus idem est hac in re, quod plusculum. Et frustra Guilielmius, *ne pluscule*; frustra Gruterus *meriuscule.* Nec satisfacit, qui *bene*, *melius*, *optime* agere notat dici & mala agentes. *Gronov.*

Qui, postquam pater ad mercatum abivit hinc, tibicinam
Liberavit. TH. *Philolaches ergo?* PH. *ita, Philematium quidem.*
TH. *Quanti?* SE. *triginta talentis.* PH. μὰ τὸν Ἀπόλλω! *sed minis.*
TH. *Ain', minis triginta amicam destinatam Philolachi?*
PH. *Ajo.* TH. *atque eam manu emisisse?* PH. *ajo.* TH. *& postquam ejus hinc pater*
Sit profectus peregre, perpotasse assiduo
Tuo cum domino? PH. *ajo.* TH. *quid, is ædes emit hic proxumas?*
PH. *Non ajo.* TH. *quadraginta etiam dedit huic quæ essent pignori?*
PH. *Neque illud ajo.* TH. *hei! perdis.* PH. *immo suum patrem illic perdidit.*
TH. *Vera cantas? vana vellem!* PH. *patris amicus videlicet.*
TH. *Heu edepol patrem eum miserum prædicas!* PH. *nihil hoc quidem est,*
Triginta minæ, præ quam alios dapsiles sumptus facit.
Perdidit patrem, unus istic servos est sacerrumus
Tranio: is vel Herculi conterere quæstum possiet.
Edepol me ejus patris miseret: qui cum istæc sciet
Facta ita, amburet misero ei corculum carbunculus.
TH. *Siquidem istæc vera sunt.* PH. *quid merear, quamobrem mentiar?*
Heus vos, ecquis hasce aperit? TH. *quid istâc pultas, ubi nemo intus?*
PH. *Alio credo comissatum abisse, abeamus nunc jam.*

58. *Destinatam Philolachem?*] Repositum id. Lego: *destinatam Philolachi*: antique, ut *Chremi*. *Destinata*, empta. *Destinare* enim est emptione facta arrhabonem dare; cæterum pretium in diem differre *J. Gul.*

67. *Sacerrimus.*] Omnibus modis execrandus. Vid. 3. Æn. *Auri sacra fames.* Horat. 1. Sat. 3. *intestabilis & sacer esto.* Vide Macrob. lib. 3. 7. & Festum in *Sacer.* T.

68. *Is vel Herculi conterere, &c.*] Hyperbole. dicitur in hominem maxime prodigum. Herculi enim decimæ voventur, quas hic facete *quæstum* appellat. *Cas.*

70. *Amburet misero ei corculum carbunculus.*] Id est, mœrore conficietur & contabescet. *Lamb.*

 74. *Li-*

TH. *Puere, jamne abis? libertas pænula est tergo tuo.*
PH. *Mihi, nisi herum metuam & curem, nihil est qui tergum tegam.*

74. *Libertas pænula est tergo tuo.*] Jocus senis in puerum: quo significat, pænulam non habere. Libertas, inquit, pænula est, ô puer, tergo tuo: & cum liber non sis, pænula cares, qua tergum tuum tegas. cui puer respondet acutissime & facetissime: sibi metum domini, & curam officii esse loco pænulæ, qua tergum tegat: significans, sibi tectum & tutum à verberibus esse tergum non pænula, sed domini metu & cura. *Lamb.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

THEUROPIDES, SIMO.

Perii hercle, quid opus est verbis? ut verba audio,
Non equidem in Ægyptum hinc modo vectus fui,
Sed etiam in terras solas, orasque ultimas.
Sum circumvectus, ita ubi nunc sim nescio.
Verum jam scibo: nam eccum, unde ædes filius
Meus emit. quid ais tu? SI. *à foro incedo domum.*
TH. *Nunquid processit ad forum hodie novi?*
SI. *Etiam.* TH *quid tandem?* SI. *vidi efferri mortuum.*
TH. *hem,*
Novum! SI. *unum vidi mortuum efferri foras:*
Modo eum vixisse ajebant. TH *væ capiti tuo.*
SI. *Quid tu ut ociosus res novas requiritas?*
TH. *Quia hodie adveni peregre.* SI. *promisi foras,*
Ad cœnam ne me tu te vocare censeas.
TH. *Haud postulo edepol.* SI. *verum cras, nisi quis prius*
Vocaverit me, vel apud te cœnavero.
TH. *Ne istuc quidem edepol postulo, nisi quid magis*
Es occupatus, operam mihi da. SI. *maxume.*

8. *Efferri mortuum.*] Scilicet & funera ducta per forum, præcipue indictiva. *Dion. Halicarn.* l. 4. Ant. Rom.

12. *Promisi foras.*] Quasi dicat: Ne spem tibi facias, à me ad cœnam te vocatum iri, ut solent peregre advenientes: quia ipse alio jam condixi, neque domi cœnabo. *Promisi foras*, vetus loquendi modus, præceptis Gram. ut videtur, repugnans. Sed non sine caussa ita dicitur: tunc enim motus intelligitur: valetque sermo ille, *promisi, me iturum foras*. Utitur hac forma in Men. 1. 2. Sticho, & alibi passim Plautus. *Victor.*

TH. *Minas quadraginta accepisti, quas sciam,* Dissal. fac sciam, A Philolachete.
A Philolachete. SI. *nunquam nummum, quod sciam.*
TH. *Quid, à Tranione servo?* SI. *multo id minus.*
TH. *Quas arrhaboni tibi dedit?* SI. *quid somnias?*
TH. *Egone? at quidem tu, qui istoc te speras modo*
Potesse dissimulando infectum hoc reddere.
SI. *Quid autem?* TH. *quod me absente tecum hîc filius*
Negotii gessit. SI. *mecum ut ille hic gesserit,*
Dum tu hic abes, negotii? quidnam? aut quo die? Lamb. hinc abes.
TH. *Minas tibi octoginta argenti debeo.*
SI. *Non mihi quidem hercle. verum, si debes, cedo.*
Fides servanda est, ne ire inficias postules.
TH. *Profecto non negabo debere, & dabo.*
Tu cave quadraginta accepisse hinc ne neges.
SI. *Quæso edepol huc me aspecta, & responde mihi.*
Te velle uxorem ajebat tuo nato dare,
Ideo ædificare hoc velle ajebat in tuis.
TH. *Hîc ædificare volui?* SI. *sic dixit mihi.*
TH. *Hei mihi, disperii! vocis non habeo satis.*
Vicini, interii, perii! SI. *nunquid Tranio* Grut. vicine.
Turbavit? TH. *immo exturbavit omnia.*
Te ludificatus est & me hodie indignis modis.
SI. *Quid tu ais?* TH. *hæc res sic est, ut narro tibi.*
Te ludificatus & me hodie in perpetuum modum.
Nunc te obsecro, ut me bene juves, operamque des.
SI. *Quid vis?* TH. *i mecum, obsecro, una simul.*
SI. *Fiat.* TH. *servorumque operam & lora mihi cedo.*

25. *Mecum ut ille.*] Lege; *Mecum ut ille hic gesserit, dum tu hinc abes, negotii quidquam? At quo die?* Heinsius.

28. *Non mihi quid, &c.*] Ego sic conjicio:

Non memini quidem hercle, verum si debes, cedo.

Si debes, hoc est, quandoquidem debes. Si conjunctio indicativo juncta, rem magis indubitatam facit, inquit *Priscianus*. Dissald.

35. *Ædificare hoc.*] Forsan *hinc*, ut & versu sequenti. Ut innuat Simo; voluisse reformare ædes suas Theuropidem ad exemplum domus suæ; sicut supra præ se tulerat Tranio.

36. *Vocis non habeo satis.*] Ἀφωνία μ' ἴσχει, id quod accidit derepente perterritis. *Cam.*

SI. *Sume.* TH. *eademque operâ hæc tibi narravero,*
Quis me exemplis hodie ille ludificatus est.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

TRANIO, THEUROPIDES.

QUI homo timidus erit in rebus dubiis, nauci non erit.
Atque equidem quid id esse dicam verbum nauci, nescio.
Nam herus me postquam rus misit, ut filium suum arcesserem,
Abii illâ per angiportum ad hortum nostrum clanculum:
Ostium quod in angiportu est, horti patefeci fores;
Eaque eduxi omnem legionem, & mares & fœminas,
Postquam ex obsidione in tutum eduxi maniplares meos,
Capio consilium, ut senatum congerronum convocem.
Quem cum convocavi, atque illi me è senatu segregant.
Ubi ego video rem verti in meo foro, quantum potest,
Facio idem, quod plurimi alii, QUIBUS RES timida aut turbida est:
Pergunt turbare usque ut ne quid possit conquiescere.
Nam scio equidem nullo pacto jam esse posse clam senem.
Sed quid hoc est quod foris concrepuit proxumâ viciniâ?
Herus meus hic quidem est, gustare ego ejus sermonem volo.
TH. *Ilico, intra limen astate illic: ut, cum extemplo vocem,*
Continuo exiliatis: manicas celeriter connectite.
Ego illum ante ædes præstolabor ludificatorem meum:
Quojus ego hîc ludificabo corium, si vivo, probe.

1. N*Auci non erit.*] *Naucum* seu *nauci* alii dicebant esse id, quod in olea nucique intus est; alii omnium rerum putamen; alii, fabæ granum, quod hæreat in fabæ hilo; alii, nucis juglandis medium dissepimentum; alii ex νοῦ καὶ οὐχὶ contractum. *Festus.*

5. *Ostium quod in angiportu.*] Hæc Syntaxis est: Patefeci fores horti, quod est ostium in angiportu. Figurata Syntaxis: *fores, quod ostium.* Horti fores erant ostium in angiportu. *Acidal.*

9. *Atque illi me.*] Nullam sibi moram adferunt, quin me segregent. *atque,* pro statim. *Palmer.*

10. *Rem verti in meo foro.*] Ubi ego video litem in meo foro agi, ita ut non possim recusare, quo minus judicium accipiam & patiar, tum quantum fieri potest, facio idem, q. &c. Hoc eo referendum, quod jure civili extra suum forum nemo judicium accipere cogitur: in suo autem debet. Et actor Rei non Reus actoris forum sequitur. *Lambinus.*

19. *Ludificabo corium.*] Tergum flagris & loris variabo. *Lamb.*

21. *Captan-*

TR. *Res palam est. nunc te videre melius est, quid agas, Tranio.*

TH. *Docte atque astute mihi captandum est cum illoc, ubi huc advenerit.*

Non ego illi extemplo ita meum ostendam sensum: mittam lineam.

Dissimulabo me horum quicquam scire. TR. *ô mortalem malum!*

Alter hoc Atheniis nemo doctior dici potest.

Verba dare illi non magis hodie quisquam, quam lapidi, potest.

Aggrediar hominem: appellabo. TH. *nunc ego ille huc veniat velim.* *Acid.* nunc ego illum.

TR. *Siquidem pol me quaeris, assum praesens praesenti tibi.*

TH. *Euge Tranio, quid agitur?* TR. *veniunt ruri rustici.*

Philolaches jam hîc aderit. TH. *edepol mihi opportune advenit.*

Nostrum ego hunc vicinum opinor esse hominem audacem & malum.

TH. *Quî dum?* TH. *qui negat novisse vos.* TR. *negat?* TH. *nec vos sibi*

Nummum unquam argenti dedisse. TR. *abi, ludis me, credo: haud negat.*

TH. *Quid jam?* TR. *scio, jocaris nunc tu: nam ille quidem haud negat.*

TH. *Immo edepol negat profecto: neque se has aedes Philolachi*

Vendidisse. TR. *eho, an negavit sibi datum argentum, obsecro?*

TH. *Quin jusjurandum pollicitus est dare, si vellem, mihi:*

Neque se hasce aedes vendidisse, neque sibi argentum datum.

21. *Captandum est cum illoc.*] Cum Tranione. Insolentius paullo *captare cum aliquo*: seq. tamen sc. etiam dixit *cavere cum aliquo*. Actius: *Contra est eundum cautim & captandum mihi.* Acidalius. Sic *orare cum aliquo, queri cum aliquo, osculari cum aliquo*, Plauto & aliis frequentia. *Gronovius.*

22. *Mittam lineam.*] Tranionem captabo, ut piscem, missa linea. Est autem hoc loco *linea*, illud linum, cujus extremo hamus annexus est. Seneca: *sentit tremulos pisces.*

24. *Doctior, &c.*] Astutior, δεινότερος. Irridet herum: & significat, ei, stolido facile esse verba dare.

 38. *Dixi*

Dixi ego istuc idem illi. TR. *quid ait?* TH. *servos pollicitus est dare*
Suos mihi omnes quæstioni. TR. *nugas nunquam edepol dabit.*
TH. *Dat profecto.* TH. *quin & illum in jus jube ire.* TH. *jam mane.*
Experiar, ut opinor: certum est. TR. *mihi hominem cedo.*
TH. *Quid si igitur ego arcessam homines?* TR. *factum jam esse oportuit:*
Vel hominem jube ædes mancipio poscere. TH. *immo hoc primum volo,*
Quæstioni accipere servos. TR. *faciundum edepol censeo, ego*
Interim hanc aram occupabo. TH. *quid ita?* TR. *nullam rem sapis.*
Ne enim illi huc confugere possint quæstioni quos dabit.
Hic ego tibi præsidebo, ne interbitat quæstio.
TH. *Surge.* TR. *minime.* TH. *ne occupassis, obsecro, aram.*
TR. *cur?* TH. *scies:*
Quia id enim maxume volo, ut illi istoc confugiant: sine.
Tanto apud judicem hunc argenti condemnabo facilius.
TR. *Quod agis, id agas. quid tu porro vis serere negotium?*

38. *Dixi ego istuc idem illi.*] Me jusjurandum ei daturum, ædes filium emisse, & argentum dedisse. Ita vulgatam lectionem interpretatur Lambinus. Sed ea haud dubie est corrupta. Neque tamen desunt versus aliquot, quod vult Acidalius. Aut fallor, aut scripsit Plautus,

Neque se hasce ædes vendidisse, neque sibi esse argentum datum.

Dixit. Nego istuc idem illi. Cum jusjurandum dare polliceretur, diceretque se neque vendidisse ædes, neque argentum accepisse, ego negavi vera esse ista quæ diceret. Responsio Tranionis; *Quid ait?* id est, quid tum dixit, cum tu negares vera ea esse quæ dixerat? plane ita legi postulat. *Boxhorn.*

45. *Aram occupabo.*] Abripi, aut in jus vocari non possunt, qui ad aras & fana deorum confugiunt. Cic. pro domo sua. Pl. Rudent. act. 3. 2. Duo perfugia habebant servi, *Aram* & *Deprecatorem.* unde illud Ter. Heauton. act. 5. 2. *Nec tu aram tibi nec precatorem pararis.* De *Ara* habes exempla apud Comicos, & in Jure de servis ad statuas confugientibus; *Deprecatorum* mentio etiam in Phorm. ubi *precator* dicitur. Meminit & JC. de *Ædilitio edicto.* *Ara* autem in Scena veræ & propriæ; dextra Baccho in Tragœdia, Apollini in Comœdia; sinistra ei vel deo, vel divo, vel heroi, vel civi, cui fiebant ludi, aut justa aut parentalia. In iis verbenæ imponebantur Apollini, ut est in Andr. Ter. act. 4. 4. Baccho hederæ. *Scalig.*

47. *Tibi præsidebo, ne interbitat quæstio.*] In hac ara tibi ero quasi in præsidio collocatus, ne intereat quæstio. *Præsidere*, verbum est operantium in *Castis* proprium; in quo Plautus, more suo, ex ambiguo lusit. *J. Gul.*

54. *Nimio*

NESCIS TU QUAM meticulosa res sit ire ad judicem.
TH. *Surge dum huc. est consulere igitur quiddam quod tecum volo.*
TR. *Sic tamen hinc consilium dedero. nimio plus sapio sedens.*
Tum CONSILIA firmiora sunt de divinis locis.
TH. *Surge, ne nugare: aspice dum contra me.* TR. *aspexi.* TH *vides?*
TR. *Video. huc si quis intercedat tertius, pereat fame.*
TH. *Quidum?* TR *quia nihil quæsti siet. mali hercle ambo sumus.*
TR. *Perii!* TR. *quid tibi est?* TH *dedisti verba.* TR. *qui tandem?* TH *probe*
Me emunxti. TR. *vide sis, satine recte? num mucci fluunt?*
TH. *Immo etiam cerebrum quoque omnem e capite emunxti meum.*
Nam omnia malefacta vostra repperi radicitus.
Non radicitus quidem hercle, verum etiam eradicitus.
Nunquam edepol hodie inultus destinaverim tibi.

Destin. me obstinaverim, *id est, ostenderim.*

54. *Nimio plus sapio sedens.*] *Romanus sedendo vicit*, inquit ille: &, *Sedendo prudentiores efficimur.* Subest autem jocus ex ambiguo. Nam & qui aram occuparant, quique ad aram deos venerabantur, & precabantur, sedebant: & qui de re aliqua consultabant, sedebant. Cujus rei caussa forte ista est, quod Judex animo constante, & sedato, & bene composito esse debet. Talis autem magis esse potest, cum etiam corpus est quietum. Quo & Plautus hic, sed ludens respexit. *Pallceus.*

55. *Tum consilia firmiora sunt de divinis locis.*] Quod apud Rom. plerumque Senatus haberetur in templis deorum, ut in æde Concordiæ, in templo Jovis Capitolini, Honoris, Pacis, &c. Tum reges in templis sedentes suis civibus jura dabant; & item in templis legatos ad se missos audiebant. Virg. 7. & 1. Æn. *L.*

58. *Quia nihil quæsti siet.*] Quasi dicat: Nos duo adeo probi sumus fallaciarum artifices: ut si quis tertius ex fallaciis lucrum facere, & nobiscum eundem quæstum factitantibus certare velit, procul dubio frigeat ille fameque pereat. *Lamb.*

64. *Inultus destinaverim tibi.*] Scribendum auguror:

Nunquam edepol id hodie inultus dissignaveris, tibi
Jam jubebo ignem & sarmenta, carnifex, circumdari.

Dissignare aliquot facinus tritum antiquis. Jam sic emendaverat Acidalius, sed aliter interpunximus. Nec mutandum *tibi* in *mihi*, ut ille faciebat. Sæpius in libris antiquis *destinare* scriptum offendi pro *designare* vel *dissignare.* Salmas.

 65. *Jam*

Jam jubebo ignem & sarmen, carnufex, circumdari.
TR. *Ne faxis: nam elixus esse, quam assus, soleo suavior.*
TH. *Exempla edepol faciam ego in te.* TR. *quia placeo, exemplum expetis.*
TH. *Loquere, quojusmodi reliqui, quom hinc abibam, filium?*
TR. *Cum pedibus, manibus, cum digitis, auribus, oculis, labris.*
TH. *Aliud te rogo.* TR. *aliud ergo nunc tibi respondeo.*
Sed eccum tui gnati sodalem video huc incedere
Callidamatem: illo præsente mecum agito, si quid voles.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

CALLIDAMATES, THEUROPIDES, TRANIO.

UBI somnum sepelivi omnem, atque obdormivi crapulam,
Philolaches venisse mihi suum peregre huc patrem,

65. *Jam jubebo ignem, &c.*] Ab ara neminem licebat vi abripere. ut tamen arcerentur inde, admovebant ignem; atque ita non ab hominibus, sed à deo, (Vulcano) amoveri credebantur. *Turn.* Neque igne tantum admoto, sed & clausis templis & tecto eorum sublato identidem olim factum, ut perirent, qui ad aras & templa, ut asyla, confugerant. Nobilis est Nepotis in Pausania locus; *In ædem Minervæ, quæ Chalciœcus vocatur, Pausanias confugit. Hinc ne exire posset, Ephori valvas ejus ædis obstruxerunt, tectumque sunt demoliti, quo facilius sub dio interiret.* Ita asyla fugientibus ad ea subinde erant exitio. *Boxh.* *Et sarmenta carnufex.*] Acad. *Jam jube ignem & sarmen carnifex.* Quod cum mirarer, recurro ad excerpta MSS. Codicum Camerariorum, quæ mihi legavit Pareus. In quibus invenio totidem verbis: V. C. *sarmen.* Dec. *Sarnem.* Ed. pr. Ven. *carnem.* Sic ibi. Gruterus transsiluit. Sed profecto scribendum: *Jam jubebo ignem & sarmen, carnifex, circumdari. Sarpo* (unde *sarpta vineta* apud Festum, & *Sarpuntur vineæ*) *sarpimen, sarpimentum,* contractius *sarmen* & *sarmentum.* Itaque *sarmen* & *sarmentum* eadem res, ut *vimen* & *vimentum.* Atque ut versus constet, memineris postremam in *jubebo* non coalescere cum prima syllaba vocis sequentis: quasi esset: *Jam jubebod ignem & sarmen:* & est trochaicus perfectissimus. Neque enim dubitandum, quin scripserit *jubebo* Plautus, etsi scripti, *jubeo, jubo, jube.* Versu præcedenti veniebat in mentem: *Nusquam ædepol hodie inultus declinaveris.* Quia sedebat in ara, nusquam inquit, inde vestigio te moveris, quin plectare: & scio, qui excitem te; jubebo enim tibi *tedasque & fragmina*, ut Ovidius loquitur lib. 8. vel, ut noster, *ignem & sarmen circumdari.* Gronovius.

Quoque modo hominem advenientem servos ludificatus siet,
Ait: sese metuere in conspectum illius occedere.
Nunc ego de sodalitate solus sum orator datus,
Qui à patre ejus conciliarem pacem, atque eccum optume.
Jubeo te salvere: & salvus cum advenis, Theuropides,
Peregre, gaudeo. hîc apud nos hodie cœnes. TH. *sic talem,* Scharp. sic face.
Callidamate, Dei te ament, de cœna facio gratiam.
CA. *Quin venis?* TR. *promitte: ego ibo pro te, si tibi non libet.*
TH. *Verbero, etiam irrides?* TR. *quian' me pro te ire ad cœnam autumo?* Pis. quia ne me.
TH. *Non enim ibis. ego ferare faxo, ut meruisti, in crucem.*
CA. *Age mitte ista, & ito ad me ad cœnam.* TR. *dic venturum. quid taces?*
CA. *Sed tu istuc quid confugisti in aram inscitissumus?*
TR. *Adveniens perterruit me. loquere nunc, quid fecerim:*
Nunc utriusque desceptator eccum adest, age disputa.
TH. *Filium corrupisse ajo te meum.* TR. *ausculta modo:*
Fateor peccavisse, amicam liberasse, absente te:
Fœnori argentum sumpsisse, id esse absumptum prædico.
Nunquid aliud fecit, nisi quod faciunt summis gnati generibus?
TH. *Hercle mihi tecum cavendum est: nimis quam es orator catus.* Scopp. nimis tut'es, &c.
CA. *Sine me dum istuc judicare: surge, ego istic assedero.*
TH. *Maxume, accipito hanc ad te litem.* TR. *enim istîc captio est.*
Fac, ego ne metuam igitur, & ut tu meam timeas vicem.
TH. *Jam minoris omnia facio, præ quam quibus modis*

9. DE *cœna facio gratiam.*] V. N. Menæchm. act. 2.

22. *Surge, ego istic assedero.*] Orator surgit: Judex considet. unde dictæ sunt in Jure, *sessiones judicum.* Orator stat, ad majorem prophasin actionis & pronunciationis. *Polet.*

25. *Jam minoris, &c.*] Non tanti facio damnum, quam dedecus. *Gruterus.*

Me ludificatus est. TR. *bene hercle factum, & factum gaudeo.*

SAPERE ISTAC ætate oportet, qui sunt capite candido.

TR. *Quid ego nunc faciam, si amicus Demipho, aut Philonides?*

TR. *Dicito iis, quo pacto tuus te servos ludificaverit:*

Optumas frustrationes dederis in Comœdiis.

CA. *Tace parumper: sine vicissim me loqui: ausculta.* TR. *licet.*

CA. *Omnium primum sodalem me esse scis gnato tuo.*

Is adiit me; nam illum prodire pudet in conspectum tuum;

Propterea quæ fecit, quia te scire scit. nunc te obsecro,

Stultitiæ adolescentiæque ejus ignoscas, tuus est.

Scis solere illanc ætatem tali ludo ludere.

Quicquid fecit, nobiscum una fecit, nos deliquimus,

Fœnus, sortem, sumptumque omnem qui amica est, omnia

Nos dabimus, nos conferemus, nostro sumptu non tuo.

TR. *Non potuit venire orator magis ad me impetrabilis,*

Quam tu, neque illi sum iratus, neque quicquam succenseo.

Immo me præsente amato, bibito, facito quod lubet,

Si hoc pudet, fecisse sumptum; supplicii habeo satis.

CA. *Dispudet.* TR. dat *istam veniam, quid me fiet nunc jam?*

26. *Bene hercle factum, & factum gaudeo.*] Hoc antiqui moris erat, tum, quando non pœnitere se facti dicerent, sed voluptatem ex eo capere: *Gaudeo factum, si quid tibi feci quod placet.* Palm.

40. *Impetrabilis.*] Πιθανωτήρ: qui facile, quod vult impetrat. Sic *suasibilis vox*, συμπειστικῶς, persuadere efficax. *Delenifica & suada facundia* appellatur *Symmacho* lib. 3. Ep. 6. Sic *Terent.* Phor. 1.4. *Caussam vincibilem* dixit, quæ facile vincat; interprete *Donato.*

43. *Si hoc pudet fecisse.*] Pudor antiquis sæpe pro pœna. Pudor autem erat in culpæ confessione. Si quis alius huc maxime facit elegans ille Taciti locus; *Vistilia, prætoria familia genita, licentiam stupri apud ædiles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui satis pœnarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant.* Hæc ejus verba sunt, his Plautinis simillima, extremo lib. 2. Annal. *Boxhorn.*

44. *Dispudet.* TR. *dat istam.*] Sane omnibus codicibus ignotum est τὸ *dat*, inventum Acidalio: sed non potest sententia melius expleri. Nisi malis: CA. *dispudet, da istam veniam.* TR. *quid me.* Sic Casina, 2.8.34. omnes omnino scripti. *Bona multa faciam uxorem.* Ubi requiritur latens in similibus literis τὸ *clam.*

Th. *Verberibus cadere, lutum, pendens.* Tr. *tamen etsi pudet?*

Th. *Interimam hercle, ego, si vivo.* Ca. *fac istam cunctam gratiam:*

Tranioni remitte quaeso hanc noxiam caussa meâ.

Th. *Aliud quidvis impetrari à me facilius perferam,*

Quam ut non ego istum pro suis factis pessumis pessum premam.

Ca. *Mitte quaeso istunc.* Th. *hem, viden' ut restat furcifer?*

Gron. Tr. mitto quaeso sis tu me. Th. viden' &c.

Ca. *Tranio quiesce, si sapis.* Th. *tu quiesce hanc rem modo*

Petere: ego illum verberibus, ut sit quietus, subegero.

Ca. *Nihil opus est profecto: age jam, sine te exorarier.*

Th. *Nolo ores.* Ca. *quaeso hercle.* Th. *nolo, inquam, ores.* Ca. *nequicquam nevis.*

Hanc modo unam noxiam; unam, quaeso, fac caussa meâ.

clam. Est etiam phrasis Plauti, *dare aliquam veniam*, pro dare alicui veniam. Sic Casina 5. 4. 25. *Censeo ecastor veniam hanc dandam.* Sic enim scripti: ubi vulgo addiderunt *huic.* At est, qui mirifice turbet totum hunc locum, & tamen de commentis suis vetet dubitari. Facit primum: *supplicii jam habeo satis.* Quid opus illo *jam*? deinde: *ista venia quid mi fiet nunc jam?* sed quid est, *ista venia*? aut quis ita locutus? Demus tamen intelligi posse, *data* vel impetrata, cur *mi*? An non hoc est fateri ignorantiam illius veteribus frequentissimi: *quid me fiat*? denique *Tamen si me pudet*? qua parte melius est quam *tamen etsi me pudet*? Gronovius.

46. *Fac istam cunctam gratiam.*] Nec bene *conjunctam*, sed pessime, *Fac isti mecum istam gratiam* corrigitur. Elegantissima autem vetus lectio: nec male interpretantur integram & plenam. *Cunctus* est universus. Ut autem *data hac venia*, *data ista venia*, est huic & isti data venia, ita *facta cuncta gratia*, est facta cunctis vel universis, qui peccassent: Florus lib. 4. cap. 12. *Sic ubique cuncta & continua totius generis humani aut pax fuit aut pactio.* Ubi Freinshemius *certa*: ego si quid mutandum esset, *una* mallem: sed defendit vulgatam hic Plauti locus. *Gronovius.*

49. *Pessum premam.*] *Pessum ire*, perire est: ut *pessum dare*, perdere. & in eadem significatione, *pessum premere*: ducta tralatione à re maritima. Glossarium: *Pessundat*: βυθίζει, καταποντίζει, & alterum: καταβύθιζε, *demergo*, *pessumdo.* J. Gul.

50. *Restat.*] Remanet: residet in ara, exponit *Lambinus*: minus recte. Significat enim gestum servi magnifice & confidenter adstantis, in contemptum Senis. Ideo monet eum Callidamates, ut quiescat, hoc est, modestior sit, & Senem irritare desinat. Quod certe ad sedentem in ara dicere opus non fuisset. Quid? quod ab ara jam surrexerat Tranio ad illa verba Callidamatis: *Surge: ego istic adsedero.* Pistoris.

TR. *Quid gravaris? quasi non cras jam commeream aliam noxiam:*
Ibi utrumque, & hoc & illud, poteris ulcisci probe.
CA. *Sine te exorem.* TH. *age abi, abi impune. hem huic habeto gratiam.*
Spectatores, Fabula hac est acta: vos plausum date.

FINIS MOSTELLARIÆ.

M. ACCI PLAUTI
MENÆCHMEI.
DRAMATIS PERSONÆ.

PENICULUS, *parasitus*.
MENÆCHMUS, *surreptus*.
EROTIUM, *meretrix*.
CYLINDRUS, *coquus*.
MENÆCHMUS, *Sosicles*.
MESSENIO, *servos*.
MULIER, *uxor*.
SERVOS *alius*
ANCILLA.
SENEX.
MEDICUS.
LORARII.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur,
PRISCIANI.

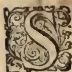
M ercator Siculus, cui erant gemini filii,
E i, surrepto altero, mors obtigit.
N omen surreptitii illi indit qui domi est
A vus paternus, facit Menæchmum Sosiclem.
E t is germanum, postquam adolevit, quæritat
C ircum omnes oras. post Epidamnum devenit:
H ic fuerat auctus ille surreptitius. MSS. *avitus.* Ad. *alitus.*
M enæchmum civem credunt omnes advenam: Par. *altus.*
E umque appellant, meretrix, uxor, & socer.
I i se cognoscunt fratres postremo invicem.

ALIUD ARGUMENTUM
CAMERARII.

Hujus argumentum Fabulæ venustum est, & varietate quadam delectabile, quæ de similitudine nascitur geminorum fratrum. Nam Syracusanus quidam, cum ex sua uxore geminos suscepisset liberos, inter se simillimos; & unum ex his abductum secum ad mercatum amisisset: alter non desistendum putavit, dum requisitum illum inveniret. Venit tandem *Epidamnum*, quæ Illyriæ urbs *Dyrrachium* à Rom. appellata fuit. ibi & ab amica, & uxore, & socero fratris appellatur, quasi ille ipse esset. Tandem post multiplices ludificationes, & nonnullas turbas, agnoscitur uterque à servo: & re palam facta servus libertate donatur.

PRO-

P R O L O G U S.

Alutem primum jam à principio propitiam
Mibi, atque vobis, spectatores, nuncio
Apporto vobis Plautum linguâ, non manu:
Quæso ut benignis accipiatis auribus:
Nunc argumentum accipite, atque animum advortite.
Quam potero in verba conferam paucissuma.
Atque hoc Poëtæ faciunt in Comœdiis.
Omneis res gestas esse Athenis autumant,
Quo illud vobis Græcum videatur magis:
Ego nusquam dicam, nisi ubi factum dicitur.
Atque adeo hoc argumentum Græcissat, tamen
Non Atticissat, verum Sicilicissitat.
Huic argumento antelogium quidem hoc fuit. Doux. fuat.
Nunc argumentum vobis demensum dabo,
Non modio, neque trimodio, verum ipso horreo,
Tantum ad narrandum argumentum adest benignitas. Mur. tanta
Mercator quidam fuit Syracusis senex,

8. O*Mnes res gestas Athenis autumant.*] Interdum tamen fingitur ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος esse non Athenis Atticis, sed in alia urbe Græciæ. *Casaub.*

11. *Hoc argumentum Græcissat, &c.*] Quasi dicat hoc argumentum Græcum sermonem imitatur; non tamen Atticum, sed Siculum. Siciliam autem eo sermone olim usam, qui neque plane Græcus, neque plane Latinus, sed quasi cinnus quidam ex utroque mistus esset, è Cicerone & Asconio intelligi potest. Immo *trilingues Siculos* appellat Apul. lib. 11. quod Græce, Latine & Sicule loquerentur. *Muret.* Latina & Germana loci hujus interpretatio hæc est: *Argumentum* hujus fabulæ *Græcissat* quidem, (in Siciliam enim plurimi olim Corinthiorum, Achivorum & Doriensium confluxerant) non tamen Atticissat, sed *Sicilicissitat*, hoc est, meros Siculos (ii Menæchmi potissimum sunt) repræsentat. Est autem τὸ *Sicilicissitat*, speciei, ut loquuntur, frequentativæ. Ut enim ab *Italia* dicimus *Italus* & *Italicus*; ab *Ætolia*, *Ætolus* & *Ætolicus*: à *Gætulia*, *Gætulus* & *Gætulicus*; ab aliis alia: sic à *Sicilia* fit non solum *Sicilus*, sive *Siculus*, sed etiam, ut hoc loco, *Sicilicus*. Itaque à *Siculo* fit *Sicilisso*: à *Sicilicus* autem *Sicilicisso*: & tandem *Sicilicissito*, frequentativum. *Siber.*

15. *Verum ipso horreo.*] Ait se non parce aut restricte, sed copiose & abundanter Argumentum fabulæ narraturum. Cic. lib. 6. epist. 1. ad Atticum: *Sic illa jam habent pleno modio verborum honorem, &c.*

16. *Tantum ad narrandum argumentum.*] Ita Mss. Cam. Talis forma, Epid. act. 2. 2. *nihil in ea re captio est.* Pseud. act. 1. 5. *Cum apud te parum stet fidei.* Similis constructio illi Terent. Eun. act. 1. 5. *mihi parum habeat fidem.* V. N. Bacchid. act. 3. 6. *Grut.*

46. Flagi-

Ei sunt nati filii gemini duo,
Ita formâ simili pueri, uti mater sua
Non internosse posset, quæ mammam dabat;
Neque adeo mater ipsa, quæ illos pepererat:
Ut quidem ille dixit mihi, qui pueros viderat.
Ego illos non vidi, ne quis vostrûm censeat.
Postquam jam pueri septuennes sunt, pater
Oneravit navem magnam multis mercibus.
Imponit alterum geminum in navem pater,
Tarentum avexit secum ad mercatum simul:
Illum reliquit alterum apud matrem domi.
Tarenti ludi forte erant, quom illuc venit:
Mortales multi, ut ad ludos, convenerant.
Puer aberravit inter homines à patre.
Epidamniensis quidem ibi mercator fuit:
Is puerum tollit, avehitque Epidamnium. *Acid.* in Epidamnumque avehit.
Pater ejus autem, postquam puerum perdidit,
Animum despondit, eâque is ægritudine
Paucis diebus post Tarenti emortuu'st.
Postquam Syracusas de re ea nuncius redit
Ad avom puerorum, puerum subreptum alterum,
Patremque pueri Tarenti esse emortuum,
Immutat nomen avos huic gemino alteri:
Ita illum dilexit, qui subreptus est, alterum,
Illius nomen indit illi, qui domi est:
Menachmo idem quod alteri nomen fuit,
Et ipsus eodem avos est vocatus nomine:
Propterea illius nomen memini facilius,
Quia illum clamore vidi flagitarier.
Ne mox erretis, jam nunc prædico prius.
Idem est ambobus nomen geminis fratribus.
Nunc in Epidamnum pedibus redeundum est mihi.
Ut hanc rem vobis examussim disputem.

46. *Flagitarier.*] Per præcones proclamari: ut *Gyton* ille, apud Petron. *Doux.*

49. *Pedibus redeundum est mihi.*] Alludit ad pedes carminum. *T.*

z

54. *Nisi*

Si quis quid vostrum Epidamnum curari sibi
Velit, is audacter imperato & dicito:
Sed ita, ut det, unde curari id poßit sibi.
Nam nisi qui argentum dederit, nugas egerit.
Qui dederit; magis majores nugas egerit:
Verum illuc redeo unde abii, atque uno asto in loco.
Epidamniensis ille, quem dudum dixeram,
Geminum illum puerum qui surripuit alterum;
Ei liberorum, nisi divitiæ, nihil erat,
Adoptat illum puerum surreptitium
Sibi filium, eique uxorem dotatam dedit:
Eumque hæredem fecit, quam ipse obiit diem.

54. *Nisi qui argentum.*] Notant hic, qui velit aliquid Epidamni curari, nisi argentum dederit, nugas acturum. Intelligo: sed quare? Nihil enim Epidamni potest sine pecunia curari. Hoc non intelligo: neque veram causam puto: sed quia tabellarii non sunt in opera gratuita. Jocatur autem de se quasi pedibus redituro Epidamnum, quo non nisi orationem convertit. At sequenti versu, qui dederit, majores ait nugas acturum. Apparet id quidem vel cæco. Sed cur hoc? Damnum enim tantum apud Epidamnios potest curari: & ad id mali ominis nomen venustissime alluditur. Hoc vero ineptum & insanum. Jam enim de se loquitur, ut non ituro: neque aliud vult quam frustra futurum & perditurum nummos. Itaque iisdem verbis utitur in Pœn. prologo vers. 83. ubi fingit se reverti Carthaginem. *Gronovius.*

55. *Magis majores, &c.*] Quia mihi tam stulte pecuniam dederit nihil suæ rei curaturo. Est autem Hellenismus: quo utitur & Prol. Pœnuli: item *Virg.* in Culice:

Qui magis aptato queat esse beatior ævo?

Aristoph. ad verbum, τίς γὰρ ἦν σοῦ μᾶλλον ὀλβιώτερος.

57. *Epidamniensis ille.*] Nota, hunc rectum casum non habere, quo referatur. Sed hoc est Comicum. hæc enim negligentiæ imitatur sermonem quotidianum, quo maxime Comœdia utitur. Licet tamen dicere referri posse ad verbum *Adoptat*, quod versu 4. sequitur: & versum, *Ei liberorum*, & κατὰ παρένθεσιν legi. *Lamb.*

59. *Liberorum nisi divitiæ.*] Non debebat quidem insolentiæ arguere hoc Lambinus: sed nec verum est alludi, ad verbum *parere*, cujus usus est & cum de liberis & de divitiis agitur. Quis non miretur acumen? Nimirum non videbat τὸ *Nisi* hic poni pro *Sed*, ut sæpe huic nostro, Ciceroni, Livio, aliis. Perinde est igitur, quasi dixisset: ei nihil erat liberorum, sed divitiæ. Livius lib. 24. *apparebatque non id modestia militum aut ducis, nisi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.* Noster Persa 1.3. *Nihil sunt crudæ, nisi quas madidas glutias.* Rud. 4.2. *neque piscium unciam hodie pondo cepi, nisi hoc quod fero in rete.* Gronovius.

62. *Quam ipse obiit diem.*] Nihil hic includendum parenthesi, neque legendum, *qua ipse obiit die.* Qui enim potissimum venit ei in mentem, ut quo die testamentum fecerit, rus peteret & in torrente periret? Quasi non solerent veteres in longinquos casus testamenta habere parata, & prout eorum mutarentur fortunæ atque amici, sæpe mutare! Non est dubitandum, quin vere Acidalius

Nam rus ut ibat forte ut multum pluverat, — *MSS.* pluerat.
Ingressus fluvium rapidum ab urbe haud longule,
Rapidus raptori pueri subduxit pedes,
Abstraxitque hominem in maxumam malam crucem.
Illi divitiæ evenêrunt maxumæ.
Is illic habitat geminus surrepticius.
Nunc ille geminus, qui Syracusis habet,
Hodie in Epidamnum venit cum servo suo.
Hunc quæritatum geminum germanum suum.
Hæc urbs Epidamnus est, dum hæc agitur Fabula:
Quando alia agetur, aliud fiet oppidum:
Sicut familiæ quoque solent mutarier:
Modo enim idem fit leno, modo adolescens, modo senex. — *MSS* Modoniteadi-tat, *unde Grut.* modo hic agitat leno.
Pauper, mendicus, rex, parasitus, ariolus.

lius & Gruterus! *quom ipse obiit diem.* Præsertim cum eodem modo in Pœnulo: *Et is me hæredem fecit, cum obiit ipse diem.* Successorem bonorum ac nominis reliquit, cum ipse mortuus est. *Gron.*

63. *Pluverat.*] A *pluveo*: ut *annuvit* apud Enn. ab *annuveo.* Scaliger.

65. *Rapidus raptori.*] Fluvius imbribus auctus submovit pedes mercatori illi, qui puerum Menæchmum surripuerat.

66. *In maxumam malam crucem.*] Crux hoc loco non in adstricta illa significatione pro gabalo, βασάνῳ & patibulo accipitur: sed in laxa, pro omni angore, cruciatu atque exitio: ut hic pro homine aquis merso. *Lips.*

74. *Sicut familiæ.*] Videntur *familiæ* etiam *histrionum* fuisse, *ut gladiatorum.* Cujus rei an exemplum alibi quam hic exstet, ignoro. *Douza.*

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

PENICULUS.

JUventus nomen fecit Peniculo mihi,
Ideo quia mensam, quando edo, detergeo.

1. J*Uventus nomen fecit Peniculo mihi.*] Ut servis conditione Parasiti proximi sunt, ita in eorum quoque moribus lepide ubique & copiose exprimendis, Plautus urbanam suam rusticitatem ingenii varietate amœnitateque temperavit. *Turneb.* Ad excutiendum pulverem nos magis utimur vulpinis caudis, veteres etiam bubulis, quin & peniculos ad extergendas mensas bubulos fuisse credo, immo & pictorios. unde *peniculamentum* pro cauda Arnob. dixit. Et non solum ad peniculorum, sed & ad muscariorum quoque usum caudis bubulis utebantur. Et quemadmodum Plautus Parasito, quod mensas extergeret, nomen indidit *Peniculo*: ita etiam Theopompus Comicus anum, quæ lances lingendo detergebat, ἀντάχλον λειχήνης, καὶ πλεγχο λοπιστῆς vocavit. *Scalig.*

Homines capteivos qui catenis vinciunt,
Et qui fugitivis servis indunt compedes,
Nimis stulte faciunt, meâ quidem sententiâ.
Namque HOMINI MISERO *si ad malum accidit malum,*
Major lubido est fugere & facere nequiter.
Nam se ex catenis eximunt aliquo modo.
Tum compediti januam limâ proterunt,
Aut lapide excutiunt clavum: nugæ sunt eæ.
Quem tu asservare recte, ne aufugiat, voles,
Escâ atque potione vinciri decet.
Apud mensam plenam homini rostrum deliges.
Dum tu illi, quod edat & quod potet, præbeas,
Suo arbitratu & affatim cotidie,
Nunquam edepol fugiet, tametsi capital fecerit.
Facile asservabis, dum eo vinclo vincies.
Ita istæc NIMIS LENTA *vincla sunt escaria;*
Quam magis extendas, tanto astringunt arctius.
Nam ego ad Menæchmum nunc eo, quo jam diu
Sum judicatus, ultro eo ut me vinciat.
Nam illic homo homines non alit, verum educat

6. *Ad malum accidit malum.*] Si ad malum culpæ homini accedat malum pœnæ. Pœna enim est malum passionis propter malum actionis; ut in Scholis loquuntur. *Boxhorn.*

9. *Januam lima, &c.*] Ego malim legere è Mss. Cam. item Excerptis Pall. *Tum compediti anum lima præterunt.* nam vet. codex Nonii ante annos c. Venetiis excusus diserte suggerit, *anum.* Grut. Ita omnino scribendum, ut & habent vetustissimi Codices. *Anus* vinculum est quo pedes vincti. Ex eo diminutum *annulus*, vel *anulus*, ut veteres libri scribunt. Inde in veteribus glossis, *anatus* exponitur δακτυλιοφόρος, συμποδισθείς. Apud Apulejum quoque *anati* sunt compedes. *Salmas.*

20. *Nam ego ad Menæchmum.*] Qui monuerint interpretes, Mss. habere: *Meum hunc eo ad Menæchmum:* ipsi viderint: ego nusquam reperi. Monuerat Gruterus esse in Mss. *Men. hunc eo:* quo nihil aliud volebat, quam *Hunc* esse ibi ἀντὶ τοῦ *Nunc.* In spongiam igitur incumbat conjectura: *Meum hinc eo ad Menæchmum nunc ego, quoi jam diu.* Hoc est turbare versus, non restituere. Nec est necesse τὸ *quoi. Quo sum judicatus*, ut in Aulularia: *Quo illæ nubent divites?* id est, in quam domum. Sticho I. 2. *Si maneré hic sese malint, quam alio nubere.* Et sequenti: *nam quo dedisti nuptum abire, nolunt?* Gronovius.

22. *Non alit, &c.*] Nonius, qui hunc locum testem laudat: *Alere est victu cotidianoque temporali vitam sustentare: Educare, ad satietatem perpetuam educere. Recreare*, verbum Lucretianum: quo ita hic Plaut. utitur, ut significet, plus etiam esse *Recreare* quam *alere.* Rittersh.

23. *Nullus*

Recreatque :˙ nullus melius medicinam facit.
Ita est adolescens ipsus esca maxumæ,
Cereales cœnas dat, ita mensas extruit:
Tantas struices concinnat patinarias;
Standum est in lecto, si quid de summo petas.
Sed mihi intervallum jam hos dies multos fuit:
Domi domitus fui usque cum caris meis.

Grut. datiat ita.

Lips. de summa petas, *st. patina.*

23. *Nullus melius medicinam facit.*] Nullus est medicus, qui præsentiorem medicinam ægris faciat suis, quam gutturi ventrique meo famelico Menæchmus. *Douz.* *Medicinam facit.*] *Medicina* non hic est ars coquinaria, vel culinaria, ut argutantur: sed continuat lusum, quem inceperat in verbo *Recreare.* Id dicitur de illis, qui ex morbo refoventur. Cicero post reditum ad Quirites: *qui è gravi morbo recreati sunt.* lib. 2. de inventione: *Ille autem leviter saucius facile est ex vulnere recreatus.* Quia igitur hoc præstat medicina, ideo quem dixerat *recreare,* eum subjicit optime *medicinam facere.* Est autem & medicinæ pars Διαιτητική, unde & *nutrire* medici dicuntur, ut ad Livium notamus. *Gronovius.*

24. *Ipsus esca maxumæ.*] Non ajunt esse parasiti laudare eum, qui multum ipse edit, sed qui multum præbet convivis. At ô bone, qui multum ipse edit, is etiam multum præbet convivis. Pro suo enim ore de aliis judicat, & quum sibi multum instruit, non potest facere, quin multæ sint inde reliquiæ. Suetonius Galba: *Cibi plurimi traditur, quem tempore hiberno etiam ante lucem capere consueverat: inter cœnam vero usque adeo abundanter, ut congestas super manus reliquias circumferri juberet, spargique ad pedes stantibus.* Corrigunt tamen: *ita est adolescens; ipsus escæ maximæ Cereales cœnas dat.* Ego vero multo melius dici puto adolescentem *esca maxima,* Cereales cœnas dantem, quam *Cerealem cœnam esca maxima:* non est enim Cerealis, nisi sit abundans. *Gronovius.*

26. *Tantas struices concinnat patinarias.*] *Struices* ait Festus, hunc locum citans, *antiqui dicebant omnium rerum extructiones:* ita Livius, *Struices saxeas.* Nævius etiam, teste Servio dixit, *Struix malorum. Struere* enim pro adjicere, augere utebantur. Unde *industrios* quoque dicebant, à *struo.* & *struix* alias est *strues* σωρεγς. Quin & Cocum hinc *Structorem* vocant. Juv. Sat. 7.

— *Qui fercula docte Componat.*

Ad quod Comment. *Structura, ut cocus.* Siber.

29. *Cum caris meis.*] Eadem allusio apud Lucretium, lib. 5. *Si quos ante domi domitos satis esse putabant.* Quod ad *caros* attinet, alludit sane ad liberos qui absolute *cari* tum dicebantur, ut jam notatum viris doctis. Sed Parasitus alios à se *caros* vocari, sibique adeó alios caros esse quam liberos, qui sic vulgo appellarentur ab iis qui liberos habebant, significat; simulque interpretatur quinam illi cari essent, cum quibus domi domitus fuerat:

Nam neque edo, inquit, *neque emo, nisi quod est carissimum.*

Ergo *carorum* nomine non liberos se intelligere significavit, ut vulgo dicerentur, sed cibos; quos ideo *caros suos* appellabat, quia nullos emeret aut ederet nisi qui essent carissimi. In sequenti versu legendum:

I quoque jam cari qui instruuntur, deserunt.

I pro *ii,* ex quo *id* factum est. Sed hi quoque cari qui instruantur mi desunt. Ut liberi qui cari sunt parentum suorum, eos plerumque deserunt, ita mei cari me jam deserunt, dum pecuniam scilicet non habeo qui *instruantur:* Instrui cibos

Nam neque edo neque emo, nisi quod est carissumum.
Id quoque jam cari qui instruuntur, deserunt.
Nunc ad eum inviso. sed aperitur ostium.
Menaechmum eccum ipsum video, progreditur foras.

bos & dapes Latine dici notius est, quam ut pluribus doceri debeat. De aliis ca- | ris hic non intelligi debere certus sum. *Salmas.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

MENÆCHMUS, PENICULUS.

NI mala, ni stulta sis, ni indomita imposque animi,
Quod viro esse odio videas, tute tibi odio habeas.
Præter hac si mihi tale post hunc diem
Faxis, faxo foris vidua visas patrem.
Nam quoties foras ire volo, me retines, revocas;
Rogitas quo ego eam, quam rem agam, quid negotii geram,
Quid petam, quid feram, quid foris egerim.
Portitorem domum duxi. ita omnem mihi
Rem necesse loqui est quicquid egi atque ago.
Nimium ego te habui delicatam.
Nunc adeo, ut facturus, dicam. quando ego tibi ancillas, penum,
Lanam, aurum, vestem, purpuram bene præbeo: nec quicquam eges:
Malo cavebis, si sapis: virum observare desines.
Atque adeo, ne me nequicquam serves, ob eam industriam *Grut.* Jam ob industriam, *id est, data opera.*
Hodie ducam scortum, atque ad cœnam aliquo condicam foras.
PE. *Illic homo se uxori simulat malè loqui, loquitur mihi.*
Nam si foris cœnat, profecto me, haud uxorem, ulciscitur.
ME. *Evax, jurgio hercle tandem uxorem abegi ab janua.*
Ubi amatores sunt mariti? dona quid cessant mihi
Conferre omnes, congratulantes, quia pugnavi fortiter? *Mss. alter.* qui pugnavi fortiter.

8. *Portitorem domum duxi.*] *Portitorem* vocat uxorem suam, hoc est, sciscitatricem. *Nam portitores*, inquit Nonius, *dicuntur telonarii, qui portum obsidentes, omnia sciscitarentur, ut ex eo vectigal acciperent.* Dissald.

12. *Aurum.*] Quo ad texendum utebantur nobiles matronæ. *Barthius.*

18. *Evax.*] Exultantis interjectio. ab *Εὐαί*, quæ bacchantium vox est, *Εὐοῖ*. unde *Εὐὰν* Liberi patris cognomen.

23. Mo

Hanc modo uxori intus pallam surripui, ad scortum fero.
Sic hoc decet dari facete verba custodi cata. Ald. Sic decet.
Hoc facinus pulchrum est, hoc probum est, hoc lepidum, hoc factum est fabre.
Meo malo à malâ abstuli: hoc ad damnum deferetur.
Averti prædam ab hostibus, nostrûm salute sociûm.
PE. *Heus adolescens, ecqua in istac pars inest præmii mihi?*
ME. *Perii, in insidias deveni!* PE. *immo in præsidium. ne time.*
ME. *Quis homo est?* PE. *ego sum.* ME. *ô mea commoditas, ô mea opportunitas,*
Salve. PE. *salve.* ME. *quid ais?* PE. *teneo dextera Genium meum.*
ME. *Non potuisti magis per tempus mihi advenire, quam advenis.*
PE. *Ita ego soleo: commoditatis omneis articulos scio.*
ME. *Viu' tu facinus luculentum inspicere?* PE. *quis id coxit coquus?*
Jam sciam, si quid titubatum est, ubi reliquias videro.
ME. *Dic mihi, numquà tu vidisti tabulam pictam in pariete,* Mss. alt. nunquam.

23. *Meo malo.*] Lambinus interpretatur *damno*, Acidalius *periculo*: ego furaci ac fallaci ingenio. *Dissald.* *Ad damnum deferetur.*] Nihil mutandum. *Ad damnum deferri*, ad perditionem. Inde *damnosus* prodigus, qui profundit ac perdit bona sua, ὁ δαπανηρός. *Salmas.*

26. *Præmii mihi.*] Conjungit sæpe Plautus *præmium* & *prædam*: & utrunque prope idem est: id videlicet, quod hosti aut viatori miles aut grassator manu eripit. Virgil. II. Æn.

Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat; & longe prædam jubet ordine duci.

Hinc ea vox translatione ad honorem deducta, qui habetur viro strenuo pro opera navata Reip. Et pulcerrime in Glossis *præmium* explicatur γέρας. *J. Gulielm.*

29. *Genium meum.*] V.N. Cap. 4. 2. 99.

32. *Si quid titubatum est.*] Somnium meum de quæstionibus convivalibus, quæ solerent parasitis proponi, quis hunc vel alium cibum coxerit? Quis autem unquam dixit *titubare* pro disputare? Sed & ostendunt non cepisse, quid *reliquias* dixerit Plautus, cum ita explicant; statim colligam ex reliquiis mihi oblatis, si quæ supersint. Immo *reliquiæ* sunt ipsum coctum, sive cibus paratus. Sic Curcul. act. 2. sc. 3. *Jam edes aliquid. C. nolo hercle aliquid: certum quam aliquid mavolo. P. Immo si scias, reliquiæ quæ sint. C. scire nimis lubet, &c. Pernam, abdomen, sumen, suis glandium, &c. In lancibus Quæ tibi sunt parata postquam scivimus venturum.* Persa I. 3. *Calefieri jussi reliquias.* Et infra: *pereunt reliquiæ.* Sic appellant, quicquid est de penu. Sed hoc ne alii quidem animadverterunt. Habeant igi-

Ubi aquila Catamitum raperet, aut ubi Venus Adoneum?
PE. *Sæpe. sed quid istæ picturæ ad me attinent?* ME. *age, me aspice.*
Ecquid assimulo similiter? PE. *qui istic est ornatus tuus?*
ME. *Dic hominem lepidissumum esse me.* PE. *ubi esuri sumus?*
ME. *Dic modo hoc quod ego te jubeo.* PE. *dico, homo lepidissume.*
ME. *Ecquid audes de tuo istuc addere?* PE. *atque hilarissume.*
ME. *Perge.* PE. *non pergo hercle ego, nisi scio qua gratia.*
Litigium est tibi cum uxore. oh, mihi abs te caveo cautius.

tur sua certissima & planissima: nos accipiamus ut omnes. Rogatus à Menæchmo parasitus, numquid vellet inspicere facinus *luculentum*, (quod erat cognoscere furto subductam à marito uxoris pallam) pro ingenio suo nihil aliud *luculentum* putat, quam quod ad luculentum focum sit paratum, nec id *inspicere* esse aliud quam probare, exigere, gustando explorare, rectene accuratum an in eo peccàtum sit. Ergo ait, *quis id coxit coquus?* tanquam luculentum nihil daretur, nisi à coquo. Jam sciam, arte rem gesserit an offenderit, videam modo ipsum pulpamentum vel scitamentum. *Inspicere* sic apud Suetonium Caligula 58. de pueris ad operas in scena edendas evocatis: *ut eos inspiceret hortareturque.* Martialis: *Quidam me modo, Rufe, diligenter Inspectum velut emptor aut lanista.* *Titubare* apud Horatium: *Vide ne titubes mandataque franges.* Terent. Heaut. 2. 3. *Verum ille ne quid titubet.* Gronovius.

35. *Catamitum.*] Id est, Ganymedem. Sic enim Latini illum nominarunt: quem Poëtæ finxerunt Jovem in aquilam versum rapuisse. Cic. 2. Philip. pro impudico aut effæminato posuit *Catamitum*, & intellexit Antonium. Videtur, à *γαναμείδης*, quod idem est cum *γανυμήδης*, detortum esse, *γάδιαξ* enim & *γάνναξ* idem. ut prius diceretur *Gadamidus*, inde *Catamitus.* Sic *Laumedo*, pro *Laomedon.* Scal.

36. *Ad me attinent.*] Parasitum, qui ventrem cibo, non oculos pictura pascere cupio soleoque, *Lamb.*

37. *Ecquid assimulo similiter.*] Ecquid Ganymedem & Adonin forma aut ornatu refero? qui uterque pueri molles & mulierum similes erant. Hoc autem ideo quærit, quod palla uxoris indutus erat, *Lamb.*

40. *Ecquid audes.*] Nunquid nam abs tete impetrare potes, ut præterea de tuo istuc vel corollarii vicem addas quippiam? Item alibi: *Nunquid audes gratiam mihi aliquam hinc facere argenti?* Nam *audere* pro *velle* usurpabant. *Douz.*

42. *Oh, mihi abs te caveo cautius.*] Delirat hic Lambinus. Quid Parasito interest causam litigii scire? Tum, quomodo cavet hic ab illo sibi, cui manifesto se prodit? denique ultimus versus unde pendet? nisi sic à Parasito cavetur, si uxor celatur. Nugæ. Quin elegantissime & verissime sic restitui:

ME. *Perge.* PE. *non pergo hercle ego, nisi scio qua gratia.*
Litigium est tibi cum uxore: hoc mihi abs te caveo cautius.
ME. *clam uxorem ubi sepulcrum habeamus, &c.*

Jubet Menæchmus Parasitum pergere in supparasitatione. at ille renuit blandiri gratis, nisi sciat qua mercede. Atque ob eam caussam, inquit, diligentius abs te mihi caveo, & præscire præmium cupio; qua litigium tibi cum uxore est: ut haud facile me domum sis ad cœnam vocaturus,

ME. *Clam uxorem ubi ſepulcrum habeamus, & hunc comburamus diem.*

PE. *Age ſane igitur quando æquom oras, quam mox incendo rogum.*

Dies quidem jam ad umbilicum eſt dimidiatus mortuus.

ME. *Te morare, mihi quom obloquere.* PE. *oculum effodito perſolum*

Mihi, Menæchme, ſi ullum verbum faxo, niſi quod juſſeris.

ME. *Concede huc à foribus.* PE. *fiat.* ME. *etiam concede huc.*

PE. *licet.*

ME. *Etiam nunc concede audacter ab leonino cavo.*

PE. *Heu edepol, næ tu, ut ego opinor, eſſes agitator probus.*

ME. *Quî dum?* PE. *ne te úxor ſequatur, reſpectas identidem.*

ME. *Sed quid ais?* PE. *egone? id enim quod tu vis, id ajo, atque id nego.*

ME. *Ecquid tu de odore poſſis, ſi quid forte olfeceris,*

Facere conjecturam? PE. *captum ſit collegium* augurum.

rus. Reſpondet Menæchmus; Eo pretio, quiequid dices, dices, ut hunc diem luculentum nobis, clam uxore habeamus. *Acid.*

43. *Clam uxorem, ubi ſepulcrum habeamus, & hunc comburamus diem.*] Hanc ſententiam habet: ubi mortuo & exacto die Genium curemus, & epulemur? Nam *mori diem* dicebant. Statius lib. 4. Silvar.

Jam moriente die rapuit me cœna benigni Vindicis.

Sed & *dies componi*, id ſepeliri, ut mortuus, dicebatur. Virg. 1. Æn.

Ante diem clauſo componet veſper olympo.

Sic fere Hor. 4. Od. 5. *Condere diem*, dixit. Eo autem tempore cœnare veteres ſolebant. Ita ex *morte* & *ſepulcro* diei, tempus cœnandi intellexit: proinde quaſi cœna ſit *diei buſtum* & ſepulcrum. *Turneb.*

45. *Dies quidem jam ad umbilicum eſt dimidiatus mortuus.*] Id eſt, inclinatus jam in pomeridianum tempus eſt dies: atque ita jam quaſi dimidiatus mortuus: igitur comburendus. Fulgentius, de Solis equis: *Lampos dicitur, dum ad umbilicum diei centratum conſcenderit circulum.* Jam, *Ad umbilicum*, id eſt, ad mediam partem: umbilicus enim quaſi media pars animalis eſt. *Turnebus.*

46. *Oculum perſolum.*] Oculum plane & omnino ſolum. Significat ſe luſcum eſſe. Et particula augendi data eſt verbo, quod omnis expers eſt incrementi. *Turneb.* V. N. Curc. act. 1. 3.

49. *Ab leonino cavo.*] A ſpelunca leonina, ubi commoratur uxor, quæ ei inſtar leonis timebatur.

51. *Reſpectas identidem.*] Jocus in verbo *Reſpectare.* Aurigator vel agitator in ludis Circenſibus identidem reſpicit eos, qui pone ſequuntur. Sic Menæchmus pallam uxoris indutus crebro oculos retorquet, timens, ne ab uxore conſpiciatur.

54. *Captum ſit.*] Roganti Menæchmo, ecquid divinare de odore poſſet; præclarus ille augur; Egone? inquit: Non ipſum collegium augurum melius con-

ME. *Agedum odorare hanc quam ego habeo pallam. quid olet? abstines?*

PE. *Summum olfactare oportet vestimentum muliebre;*
Nam ex istoc loco spurcatur nasum odore illutibili.

MSS madore inlucido. *Lips.* odore illætabili.

ME. *Olfacta igitur hinc, Penicule lepide. ut fastidis!* PE. *decet.*

Acid. licet.

ME. *Quid igitur? quid olet? responde.* PE. *furtum, scortum, prandium.*

ME. *Nunc ad amicam deferetur hanc meretricem Erotium*
Mihi, tibi, atque illi jubebo jam apparari prandium.
Inde usque ad diurnam stellam crastinam potabimus.

PE. *Expedite fabulatu's: jam fores ferio?* ME. *feri:*
Vel mane etiam. PE. *mille passum commoratu's cantharum.*

jecturam fecerit. *Lipsius.* Sic *captus augur*, *captus judex*, *captus arbiter* dicuntur. *Turneb.*

57. *Nam ex istoc loco nasum spurcatur odore illutibili.*] Quasi dicat: summam pallæ partem mihi olfaciendam porrige: nam *ex istoc loco*, id est, ex infima parte, *nasum* (pro *nasus* antique) læditur & inquinatur odore fœtido atque illuto, hoc est, qui elui seu lavando abstergi non potest. Recte sane illi, meo judicio, qui τὸ *illutibile* sic interpretantur. Nec licet aliter. Neque, quod à nonnullis factum, quicquam hic mutandum est. *Lutus* dicebant veteres pro lotus. Unde Grammatici volunt lutum, id est, cœnum, per antiphrasin dictum, quasi minime lutum, hoc est, lotum. Hinc *illutus*, pro illotus. Glossæ Papiæ; *illutus*, *sordidus*. Ab *illutus*, fit, *illutibilis*. Est ergo *illutibile*, quod elui, quod lavando abstergi non potest. *Boxhorn.*

58. PE. *decet.*] Ita MSS. Acidalio languidum hoc videtur: ideo malit, *licet*, assentiendi formula solemni. At τῷ *licet* hic nullus est locus. Rectissimum autem est, *decet*. Subintellige, fastidire; quia, nempe, palla olebat furtum & scortum, quod sequitur. *Boxhorn.*

62. *Diurnam stellam.*] Id est, Luciferum: ut Hesperum, *Noctiferum* vocat Catullus. *Turneb.*

63. *Jam fores ferio?*] Ita distinguendi ac legendi hi versus:

— *Jam fores ferio?* ME. *feri:*
Vel mane etiam. PE. *mille passum commoratus cantharum.*
ME. *Placide pulta.* PE. *metuis credo, ne fores Samiæ sient.*
ME. *Mane, mane obsecro, &c.*

Interrogaverat Menæchmum Peniculus an fores feriret amicæ. *Feri* ille respondet, sed statim revocans quod jusserat, *vel mane etiam*, dixit. Ad hæc Peniculus, *Tu mille passum commoratus es cantharum.* Isto verbo, inquit, quo manere me jubes ne feriam, commoratus es cantharum mille passum, id est, mille passuum spatio ac mora, vel mille passibus. Tu à bibendo nos remoraris quantum est spatium mille passuum. *Salmas.*

63. *Vel mane etiam.*] Puto scribendum: *Væ! mane etiam.* Cum dixisset Menæchmus *feri*, pultaverat parasitus, sed improbe ac vehementer nimis. Ergo Menæchmus, *Væ*, scilicet tibi, qui delicatæ delicatas fores tam rustice insultas. Ne perge, ne iterum feri; sed *mane etiam*,

ex-

ME. *Placide pulta.* PE. *Metuis credo, ne fores Samiæ fient.*
ME. *Mane, mane obsecro hercle: ab se ecca exit.* PE. *oh! Solem vides.*
Satin' ut occæcatu'st præ hujus corporis candoribus?

exspecta dum. Respondet parasitus: tua nunc opera serius bibemus. Et ludit confundendo longitudinem loci & temporis. Ut ille apud Quinctilianum: *quot millia passuum declamasset.* Gronov.

66. *Ab se.*] Lambin. *ab se*, interpretatur, *domo sua*; Meursius *sponte sua.* Sed Acidal. legit:

Mr. *Mane, mane obsecro hercle. eapse ecce exit. oh! Solem vide:*
Satin' ut, &c.

Quasi dicat: Nonne vides, Solem hujus Erotii candoribus ex adverso oppositis obscuratum esse?

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

EROTIUM, PENICULUS, MENÆCHMUS.

ER. *Anime mi, Menæchme, salve.* PE. *quid ego?* ER. *extra numerum es mihi.*
PE. *Idem istuc aliis ascriptivis ad legionem fieri solet.*
ME. *Ego istic mihi hodie apparari jussi apud te prælium.*

1. *Extra numerum es.*] Idem valent, *numero, pretio, loco*, ut: esse aliquo vel nullo numero, loco aut pretio: esse extra numerum aut pretium. Hinc factum, ut pro *cito*, Latini promiscue dicerent *è numero*, vel *in numero*; & postea omissa præpositione, *numero*: quod Plauto familiare est. *Schopp.*

2. *Idem istuc aliis adscriptivis ad legionem.*] Varro: *Adscriptivi dicti, quod olim adscribebantur inermes, qui succederent armatis militibus, si quis eorum deperisset.* Contemptiores igitur isti adscriptivi. Dixerat Erotium Menæchmo; *salve.* Peniculus quæsierat; cur & sibi salus ab ea non diceretur. Responderat Erotium; extra numerum apud se esse Peniculum, id est pretio nullo aut loco. Peniculus autem *numeri* vocem, ut militarem accipit & interpretatur. De militaribus numeris sufficiet adduxisse Ulpiani locum, L. *ex eo tempore*, D. de Milit. Testam. *Ex eo tempore quis jure militari incipit posse testari, ex quo in numeris relatus est; ante non. Proinde qui nondum in numeris sunt, licet etiam lecti vel tirones sint, & publicis expensis iter faciant, nondum milites sunt. Debent enim in numeros referri.* Quæ verba maxime huic loco illustrando faciunt. Nunc patet, quare legionis & ad eam adscriptivorum Peniculus, respondens Erotio, meminerit, & in ea metaphora pergatur. *Boxhorn.* *Adscriptivis.*] Ubi legitur contemptiores fuisse adscriptivos? præclare consulentem imperatorem; qui sibi sciens & volens legeret pejores ac viliores in supplementa. Potius meliores legere debebat, qui casu interfectorum non terrerentur. Immo nihilo viliores adscriptivi relatis in numeros: sed credibile est hos præsentiorem operam reipublicæ debuisse, ut illis parceretur, nisi necessitas admoneret. Et hoc vult parasitus, qui probrum meretricis in meliorem partem vertit. Cum enim illa dixisset: *extra numerum es mihi*; quasi diceret, te nullo numero habeo; Atqui, inquit ille, non ideo sum vilior, nam & adscriptivi ad legionem, non viliores relatis in numerum, extra numerum sunt. *Gronovius.*

3. *Prælium.*] *Prælium* urbane dixit,

ER. *Hodie id fiet.* ME. *in eo uterque pro Ilio potabimus.* Alii, in eo uterque prælio potabimus.
Uter ibi melior bellator erit inventus cantharo,
Tua est legio : adjudicato, cum utro hanc noctem sies.
Ut ego uxorem, mea voluptas, ubi te aspicio, odi male!
ER. *Interim nequis, quin ejus aliquid indutus sies.*
Quid hoc est? ME. *induviæ tuæ, atque uxoris exuviæ, rosa.*
ER. *Superas facile ut superior sis mihi, quàm quisquam qui impetrant.*
PE. *MERETRIX tantisper blanditur, dum illud quod rapiat videt.*
Nam si amabas, jam oportebat nasum abreptum mordicus.
ME. *Sustine hoc, Penicule? exuvias facere, quas vovi, volo.*
PE. *Cedo, sed obsecro hercle salta sic cum pallâ postea.*
ME. *Ego saltabo? sanus hercle non es.* PE. *egone, an tu magis?*
Si non saltas, exue igitur. ME. *nimio ego hanc periculo*

prandium significans, manens in metaph. à re militari.

4. *Uterque.*] Intelligit se & parasitum suum; ut recte *Lambinus*. Nam Erotio electionem tribuit, ut dijudicet cum utro, ipsone Menæchmo an Parasito esse velit. *Pistor. Pro Ilio potabimus.*] Nec mutandum est aliquid, nec est serium dicendi genus, sed jocus duplex τὸ ἀπροσδόκητον. Nam cum dixisset, *mihi hodie apparari jussi apud te*, exspectabant spectatores, ut diceret *prandium*, audiunt inopinantes *prælium*: deinde, *in eo prælio uterque pro Ilio*, circa quod tantum bellum fuit, exspectabant dictum iri, *pugnabimus*, audiunt autem *potabimus*: & utrimque in risum solvuntur. *Gronovius.*

10. *Qui impetrant.*] Quasi dicat; Facile à me obtines, ut te pluris faciam, quam quemquam eorum, qui à me impetrant mei corporis usuram. *Lambinus.*

12. *Nam si amabas, jam oportebat nasum.*] Nihil mutandum. Hic versus à parasito clare, ut & audiret meretrix, pronunciatus. Præcedentem sub lingua dixerat, *meretrix tantisper blanditur*. Ut autem dissimularet quod ita submurmuraverat, ex abrupto incipit, quasi continuaret id quod submisse secum dixerat: *Nam si amabas.* Salmas.

13. *Exuvias facere, quas vovi, volo.*] Hic *exuvias facere*, est spoliare se, & spolia à se in alterum transferre: quod Men. facit. *Turneb.* At vero, gravissime Personæ errant: & mirum nemini hucusque in mentem venisse. An Men. exuit pallam & dat Peniculo, ut in ea saltet? nugæ. Exuvias facturus Men. id est, pallam Erotio destinatam exuturus, pallium dat interea Peniculo sustinendum; pallium, inquam, quod pallæ superinduxerat occultandæ, & in quo alias prodibat in Scenam, ut solet in Palliatis Comœdiis. Id cum Peniculus reciperet, simul orat Menæchmum, ut exuto hoc, in illa aliquantulum saltet, priusquam deponat: ubi hoc negat alter, quippe adhuc sobrius, statim exuere jubetur, &c. Igitur verbis nihil immutatis, tantum Personas reconcinnavi. *Acidal.*

20. Hoc

Surripui hodie. meo quidem animo, ab Hippolyta ſuccingulum
Hercules haud æque magno unquam abſtulit periculo.
Cape tibi hanc: quando una vivis meis morigera moribus.
Hoc animo decet animatos eſſe amatores probos.
PE. *Qui quidem ad mendicitatem ſe properent detrudere.*
ME. *Quatuor minis ego emi iſtanc anno uxori meæ.*
PE. *Quatuor minæ periere plane, ut ratio redditur.*
ME. *Scin quid volo ego te accurare?* ER. *ſcio, curabo quæ voles.*
ME. *Jube igitur nobis tribus apud te prandium accurarier,*
Atque aliquid ſcitamentorum de foro obſonarier,
Glandionidam ſuillam, laridum pernonidem, aut
Sinciput, aut polimenta porcina, aut aliquid ad eum modum:
Madida quæ mihi apposita in menſam, milvinam ſuggerant.

20. *Hoc animo.*] Ita verſus hic dandus Menæchmo, ſequens paraſito, quaſi interpreti, quod illi dixit. *Gruterus.*

23. *Ut ratio redditur.*] Volunt diſtingui *perierunt plane. Ut ratio redditur.* Quod ſit, quam bonam init & reddit rationem? atque hoc εἰρωνικῶς dici. Quod perinde eſt ac ſi dicam Moſtell. act. 4. ſc. 3. *Ut verba audio, Non equidem in Ægyptum hinc modo vectus fui, ſed in terras ſolas*: ſcribendum eſſe: *Ut verba audio?* Sic enim paraſitus: quantum audio vel colligere licet ex ratione, quam hic reddit, cum ait ſe quatuor minis emiſſe pallam, quam uxori ſubreptam meretrici defert, minæ quatuor perierunt. Sic Amph. *Decimo poſt menſe, ut rationem te dictare intelligo.* Gronovius.

26. *Atque aliquid, ſcitamentorum de foro.*] Quidquid alii dicant aut mutent, veriſſimam lectionem eruit Turnebus, *ſcitamentorum*. qua voce etiam uſi alii. Ponitur hic pro ſcitis cibis. Nugantur enim qui *ſcitamenta* ita dicta putant à ciendo, ſcilicet appetitum. Eſt cibis & condimentis etiam ſuus ornatus. Inde *ſcitamenta*, ſive *ſciti cibi*, ut ſupra, *faceti cibi*, id eſt, pulchri appellantur. *Boxhornius.*

27. *Glandionidam ſuillam.*] Nec conjunctim hæc legenda, nec ut voluit ea legi Gruterus. *Glandionidem* dixit paraſitus, pro glandiis, ut *pernonidem* pro pernis. Ita enim ſcribenda. Quæ nomina ad eum modum per laſciviam & jocum paraſiticum formavit, *Glandionidem, ſuillam, laridum, pernonidem, ſinciput aut polimenta porcina.* Salmaſ. Sed & *ſuis glandium* eſt in Curcul. act. 2. ſc. 3. Nec *Glandionidam* pejus eſt quam *Glandionidem*, quia dicebant Leonidas & Leonides, & ſimilia. *Gronovius.*

28. *Aut polimenta porcina.*] *Polimenta*, ait Verrius, *antiqui dicebant teſticulos porcorum, cum eos caſtrabant: à politione ſegetum, aut veſtimentorum: quod ſimiliter atque illa curentur.* Arnob. l. 7. *Polimenta ſunt ea, quæ verecundius proles dicimus.* Idem de prolibus lib. 5. *parte altera proles cum ipſis genitalibus occupat.*

29. *Madida.*] Veteres *madere* pro coqui uſurpaſſe, ſat multis exemplis docere poſſum. Virg. 1. Georg. *Et quamvis igni exiguo properata maderent, &c.* Id ex eo, credo, quod plerumque quæ cocta ſunt, tenereſcere & madeſcere ſolent. *Turneb. Madida quæ mihi appoſita.*] Prorſus non dubito errare, qui vix dubitat, quin ſit ſcribendum *Madido quæ mihi.* Nam *madida* ſunt, ut recte acceperunt & docti interpretes, cocta. Perſa 1. 3. *Collyræ facite ut madeant & colliphia, Ne mihi*

Atque actutum. ER. *licet ecastor.* ME. *nos prodimus ad forum.*
Jam nos hîc erimus: dum coquitur, interim potabimus.
ER. *Quando vis veni, parata res erit.* ME. *propera modo.*
Sequere tu. PE. *ego hercle vero te & servabo, & te sequar:*
Neque hodie ut te perdam, meream Deûm divitias mihi.
ER. *Evocate intus Cylindrum mihi coquum actutum foras.*

bi incocta detis. SA. *rem loquitur meram, Nihil sunt crudæ nisi quas madidas glutias.* Sed, inquit, quid opus erat dicere, ut cibi cocti in mensa apponerentur. Immo quid opus erat dicere, ut cibi apponerentur jam ebrio & pleno? *Gronovius.* *Milvinam.*] Quæ milvinam ὄρεξιν & appetentiam mihi suggerant, id est, vehementem. de milvi rapacissimæ & semper famelicæ avis natura. *Turneb.*

ACTUS PRIMI SCENA QUARTA.

EROTIUM, CYLINDRUS.

SPortulam cape atque argentum. eccos tris nummos habes.
CY. *Habeo.* ER. *abi atque obsonium affer, tribus vide quod*
sit satis,
Neque desiat neque supersit. CY. *Quojusmodi hi homines erunt?*
ER. *Ego & Menæchmus, & Parasitus ejus.* CY. *jam isti sunt*
decem.
Nam Parasitus octo hominum munus facile fungitur.
ER. *Elocuta sum convivas: cæterum cura.* CY. *licet.* Acid. cæterum cura tu.
Cocta sunt: jube ire accubitum. ER. *redi cito.* CY. *jam ego*
hîc ero.

1. N*Ummos tris habes.*] Aureos intelligit Lambinus, non sestertios. Ego vero nec sestertios, nec aureos, sed, ut alibi Plautus, didrachmos. Nam si obolo olera & pisciculi sufficiebant in coenam seni apud Terentium; si nummo, hoc est, didrachmo, erat χορείδιον, ut videre est act. 4. sc. 2. (quod Athenis constabat tribus drachmis, ut ostendit Aristophanes in Pace) quidni triginta sex obolis lauta coena compararetur tribus? *Gronov.*

4. *Jam isti sunt decem.*] Facete expressit Peniculi edacitatem. Videtur autem mihi Eubulum Comicum imitatus, apud Athenæum lib. 1. qui ingeniose edacem Philocratem, cum unus esset, bis nominavit, & pro duobus numerari voluit. *Maret.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

MENÆCHMUS Sosicles, *MESSENIO.*

NUlla est voluptas navitis, Messenio,
Major, meo animo; quam quom ex alto procul
Terram conspiciunt. MES. *major, non dicam dolo,*
Si adveniens terram videas quæ fuerit tua.
Sed quæso quamobrem nunc Epidamnum venimus?
An, quasi mare, omneis circumimus insulas?
ME. *Fratrem quæsitum geminum germanum meum.*
MES. *Namquid modi futurum est illum quærere?*
Hic annus sextus, postquam ei rei operam damus.
Istros, Hispanos, Massilienses, Illurios,
Mare superum omne, Græciamque exoticam,
Orasque Italicas omneis, qua adgreditur mare, *Meurs. quas adgreditur mare.*
Sumus circumvecti. si acum credo quæreres,
Acum invenisses, si appareret, jam diu.

4. S*I adveniens terram videas quæ fuerit tua.*] Maximam censet voluptatem Menæchmus, si terra saltem videatur: at majorem Servus, si terra patria videatur: quam & hic unice desiderat pertæsus itineris. Argutiola Lambini in verbo *fuerit*, inanis est: & possis emendate *suat*: ut omnis ambiguitas tollatur. *Acidal.*

11. *Mare superum.*] Hadriaticum, Italiæ lavans superiora; dictum ab *Adria* oppido. *Superum* dicitur, quod, si *Inferum* spectetur, Orientalius, vel (ut alii volunt) Arctico polo vicinius, ubi pars Mundi putatur superior. *Merula.* *Græciamque exoticam.*] Quare Græcia dicta sit *Italia*, non dubitatur: sed quare *major Græcia.* Certissimum est ita vocatum à Romanis, quia propior ea esset illis, quam transmarina Græcia. quemadmodum contra Græcos Italos ipsi Græci transmarini vocabant ἐξωτικοὺς, id est, *barbaros.* Nam Messenio apud Plautum vocat *exoticam Græciam*, quam Romani *majorem Græciam*, non quidem ex Persona sua, nam erat Siculus: neque vocasset consulto se ipsum barbarum: sed μιμηλικῶς ex persona Græcorum ipsorum, qui Siculos & Calabros vocabant ἰταλιώτας ἐξωτικοὺς, id est, barbaros: ut Plautus cum se vocat *barbarum*, & *Barbaricam* Italiam, non ex consuetudine Roman. dicit, sed ex persona Græcorum, qui βαρβάρους καὶ ἐξωτικοὺς Italos vocabant: *Turnebus*, qui illam Græciam, quæ in Epiro erat, intellexit, profecto non leviter erravit. *Scalig.*

14. *Si appareret, jamdiu.*] Recte Camerarius & Lambinus, quod habent scripti, distinxerunt; *si appareret, jam diu. Hominem inter vivos quæritamus mortuum.* Et hoc vel ob idipsum, quia sequitur: *Nam invenissemus jam diu, si viveret.* At illos ajunt mentem non intellexisse: & scribendum: *si appareret tamdiu*: & id explicant: si acus tamdiu posset apparere & in oculos incurrere, id autem fieri non posse: statim enim amissam acum occultari, & se subtrahere oculis. Sed non intellexerunt boni viri, quid Plau-

to

Hominem inter vivos quæritamus mortuum:
Nam invenissemus jam diu, si viveret.
ME. *Ergo istuc quæro certum qui faciat mihi,*
Qui sese dicat scire, eum esse mortuum.
Operam præterea nunquam sumam quærere.
Verum aliter vivus nunquam desistam exequi, Dous. vivum.
Ego illum scio, quam cordi sit carus meo.
MES. *IN SCIRPO nodum quæris. quin nos hinc domum*
Redimus, nisi si historiam scripturi sumus?
ME. *Dictum facessas doctum, & discaveas malo.*
Molestus ne sis, non tuo hoc fiet modo. MES. *hem,*
Illoc enim verbo esse me servom scio.
Non potuit paucis plura plane proloqui.
Verum tamen nequeo continere, quin loquar.
Audi, Menæchme: quom inspicio marsupium,
Viaticati hercle admodum æstive sumus.
Næ tu hercle, opinor, nisi domum revorteris,
Ubi nihil habebis, geminum dum quæris, gemes.
Nam ita est hæc hominum natio Epidamnia,
Voluptarii atque potatores maxumi:
Tum sycophantæ & palpatores plurimi

to hic esset *apparere*: est enim id idem quod exstare, superesse, non amotum esse, ubi quæritur. *Si appareret*, sicubi exstaret, conspiceretur. Trucul. 2. 7. *Hæc saltem servat mare: cum illi subest, apparet; huic des quantum vis, nusquam apparet.* Gronovius.

20. *Vivus.*] Censeo *vivus* retineri posse, bono etiam sensu. Non enim vivum tantum exequi statuit, sed & mortuum: usque dum mortuum saltem certo sciat, &c. Et nisi *vivus* retineatur, inutilis vox est *aliter*. Ita locutus & Amph. *Tu me vivus h. nunq. facies, quin sim Sosia*: non, *vivo*: ut temere mutant. *Acidal.*

23. *Historiam scripturi.*] Nempe situs terrarum orbis, urbium, insularum, marium, per quæ peregrinamur. Forte alluditur ad celeberrimam Ulyssis peregrinationem. De qua multiplex olim à diversis scripta Historia, quæ nec scribi potest sine accurata Geographicarum rerum cognitione. *Boxhorn.*

25. *Non tuo hoc fiet modo.*] *Suo modo aliquid facere*, est, obtemperare libidini: ut sibi rectum videtur, sic facere. *Palmerius.*

30. *Viaticati hercle admodum æstive sumus.*] Recte se habent, *Viaticati hercle admodum æstive sumus*. Id est, admodum leviter. Veteres habuere æstivas vestes leviores, & hibernas crassiores ac magis graves. Hinc *æstive viaticatus* dicitur, qui leve viaticum habet. Levi viatico nihil esse gravius, festive dixit Sidonius Apollinaris. *Salmas.*

39. Quis

In urbe hac habitant: tum meretrices mulieres
Nusquam perhibentur blandiores gentium.
Propterea huic urbi nomen Epidamno inditum est,
Quia nemo ferme huc sine damno divortitur.
ME. *Ego istuc cavebo: cedo dum mihi huc marsupium.*
MES. *Quid eo vis?* ME. *jam abs te metuo de verbis tuis.*
MES. *Quid metuis?* ME. *ne mihi damnum in Epidamno duis.*
Tu magnus amator mulierum es, Messenio:
Ego autem homo iracundus, animi perditi.
Id utrunque, argentum quando habebo, cavero,
Ne tu delinquac, neve ego irascar tibi.
MES. *Cape atque serva, me lubente feceris.*

39. *Quia nemo ferme sine damno.*] Joco dictum est Epidamni nomen junctum esse ex *ἐπὶ* & *damnum*: quia illuc nemo fere nisi damno suo, divertere soleret. quod omen fugiens populus R. antiquum, oppido restituit *Dyrrhachii* nomen. *Muret.*

45. *Id utrumque.*] Plane ad eum modum quo Agricola ille apud Tacitum; *Maluit præficere non peccaturos, quam punire, qui peccassent.* Haud aliter hic Menæchmus mavult Messenioni ad peccandum proclivi adimere paratam peccaturo occasionem, quam ei post peccatum nimium irasci. Nam iracundus natura & animi perditi erat Menæchmus. Neque enim *animi perciti*, legendum est, quod vult Lipsius. *Perdito animo* aut *perdite* aliquid facere dicitur, qui ita ab affectibus abripitur, ut rationi nullum reliquisse locum videatur. Inde dicimus, *perdite amare, irasci, perdito animo esse.* Ut hoc loco. *Boxhorn.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

CYLINDRUS, MENÆCHMUS Sosicles, MESSENIO.

BEne obsonavi, atque ex mea sententia
Bonum anteponam prandium pransoribus.
Sed eccum Menæchmum video. væ tergo meo!
Prius jam conviva ambulant ante ostium,
Quam ego obsonatu redeo. adibo atque alloquar.
Menæchme salve. MES. *Dî te amabunt. scis quis ego sum?*
CY. *Non hercle vero! ubi conviva cateri?* *Acid.* novi hercle vero.
ME. *Quos tu convivas quæris?* CY. *parasitum tuum.*
ME. *Meum parasitum? certe hic insanus est homo.*
MES. *Dixtin' tibi esse hic sycophantas plurimos?*
ME. *Quem tu parasitum quæris, adolescens, meum?*

CY. Pe-

CY. *Peniculum.* MES. *eccum! in vidulo salvum fero.*
CY. *Menæchme, numero huc advenis ad prandium.*
Nunc obsonatu redeo. ME. *responde mihi,*
Adolescens, quibus hic pretiis porci veneunt
Sacres sinceri? CY. *nummo.* ME. *eum à me accipe:*
Jube te piari de meâ pecuniâ.
Nam ego quidem insanum esse te certo scio,
Qui mihi molestus homini ignoto, quisquis es.
CY. *Cylindrus ego sum, non nosti nomen meum?*
ME. *Seu tu Cylindrus, seu Coriendrus, perieris.* *Lamb.* coliendrus.
Ego te non novi, neque novisse adeo volo.
CY. *Est tibi Menæchmo nomen tantum, quod sciam.* *Pist.* nomen tamen.
ME: *Pro sano loqueris, cum me appellas nomine.*
Sed ubi novisti me? CY. *ubi ego te noverim?*
Qui amicam habeas heram meam hanc Erotium.
ME. *Neque hercle habeo, neque te quis sis homo scio.*
CY. *Non scis quis ego sim? qui tibi sæpissume*
Cyathisso apud nos, quando potas. MES. *hei mihi!*
Cum nihil est, illi qui homini dimminuam caput.
ME. *Tun' cyathissare mihi soles, qui ante hunc diem*
Epidamnum nunquam vidi, neque veni? CY. *negas?*

12. *IN vidulo salvum fero.*] Arbitror loqui de peniculo quo extergebantur baxex, aliaque; habebatque servus in vidulo qui in humeris. *Gruter.*

16. *Sacres sinceri?*] *Porci sacri*, sive, ut vet. loquebantur, *Porci sacres sinceri*, id ist, puri & integerrimi, atque ad sacrificium idonei, Laribus immolabantur, ab iis, qui piaculum aliquod admiserant: aut qui insani fuerant: immo etiam, quibus aucta erat liberorum prole familia. Videatur *Varro* de Re Rust. l. I. cap. I. & 4. *Muret.*

21. *Seu Coriendrus.*] Pro *Cylindrus* omnino hoc versu scribendum puto, *Culindrus*, nomine quasi à *culo* facto. *Nic. Heins.* *Culindrus*, pro Cylindrus tunc scriptum & pronunciatum fuit. Nam eo tempore Υ Græcum passim à Romanis, in Græcis vocibus quas usurpabant mutabatur in *V* Latinum. Cum igitur se dixisset *Culindrum* vocari, respondet Menæchmus; seu tu *Culindrus*, seu tu *Coliendrus* perieris à coleis voce obscena conficta, ut *culindrus* videbatur esse à *culo*. Quasi diceret, sive à culo, sive à coleis nomen habes, periisti. *Salmas.* *Perieris.*] *Catull.* Carm. 51. *Peri rustice:* Græcorum ἔῤῥε, & φθείρου exprimit ita hoc loco *perieris*; id est, ἔῤῥοις. *Scal.*

29. *Cyathisso.*] Κυαθίζω, οἰνοχοῶ. Translatum est significatum à caussa efficiente in instrumentum. Isti pincernæ dicebantur *Pocillatores servi*, &, *Ad cyathos.* Propert. *Lygdamus ad cyathos.* Quibus Convivæ subinde dicebant, *πίνειν κέρνα*, *misce ut bibam.* Scalig.

41. *Mul-*

Me. Nego hercle vero. *Cy.* non tu in illisce ædibus
Habitas? Me. dii illos homines, qui illic habitant, perduint.
Cy. Insanit hic equidem, qui ipse maledicit sibi.
Audin' Menæchme? *Me.* quid vis? *Cy.* si me consulas,
Nummum illum, quem mihi dudum pollicitus dare, Dorv. num. mo illo.
Jubeas, si sapias, porculum afferri tibi.
Nam tu quidem hercle certo non sanus satis,
Menæchme, qui nunc ipsus maledicas tibi.
Mes. Heu hercle hominem multum & odiosum mihi!
Cy. Solet jocari sæpe mecum illo modo.
Quamvis ridiculus est ubi uxor non adest.
Me. Quid ais tu? *Cy.* quid vis, inquam? satin' hoc quod vides,
Tribus vobis obsonatum est? non obsono amplius,
Tibi & parasito & mulieri? *Me.* quas tu mulieres,
Quos tu parasitos loquere? *Mes.* quod te urget scelus,
Qui huic sis molestus? *Cy.* quid tibi mecum est rei?
Ego te non novi: cum hoc quem novi fabulor.
Me. Non edepol tu homo sanus es, certo scio.
Cy. Jam ergo hæc madebunt faxo: nihil morabitur.
Proin tu ne quo abeas longius ab ædibus.
Nunquid vis? *Me.* ut eas maxumam in malam crucem.
Cy. Ire hercle melius est te interim, atque accumbere. Diss. te intro.
Dum ego hæc appono ad Vulcani violentiam.
Ibo intro, & dicam te hic astare Erotio.
Ut te hinc abducat potius quam hic astes foris.
Me. Jamne abiit? edepol haud mendacia
Tua verba experior esse. *Mes.* observato modo.

41. *Multum & odiosum.*] *Multus* dicitur, qui negotii plurimum facessit, tanquam si ipse non solus, sed plures cum eo. Nec absimiliter Catullus, Carmin. 16. *Multus homo es naso, &c.* Gruter.

43. *Quamvis ridiculus est.*] Id est, nihil magis ridiculum eo ne operari quidem potest. Sic Catull. Carm. 12. *Quam sordida res*, id est, admodum sordida, interprete Mureto. V. N. Amphitruon. act. 1. 3. *T.*

51. *Madebunt.*] Id est, cocta sint. Vide notas supra act. 1. Scen. 3. vers. 29.

54. *Ire hercle melius, &c.*] *Te* suspense legendum est, ut sit jocus ex ambiguo; *ire hercle melius est te*, nempe, maximam in malam crucem; vel, intro atque accumbere. *Dissald.*

55. *Ad Vulcani violentiam.*] Id est, ad ignem.

Nam iſtic meretricem credo habitare mulierem,
Ut quidem ille inſanus dixit, qui hinc abiit modo.
ME. *Sed miror, qui ille noverit nomen meum.*
MES. *Minime hercle mirum. morem hunc meretrices habent:*
Ad portum mittunt ſervulos, ancillulas,
Si qua peregrina navis in portum advenit,
Rogant cujatis ſit, quid ei nomen ſiet.
Poſt illæ extemplo ſe applicant, agglutinant.
Si pellexerunt, perditum amittunt domum.
Nunc in iſtoc portu ſtat navis prædatoria,
Abs qua cavendum nobis ſane cenſeo.
ME. *Mones quidem hercle recte.* MES. *tum demum ſciam*
Recte monuiſſe, ſi tu recte caveris.
ME. *Tace dum parumper: nam concrepuit oſtium.*
Videamus qui hinc egreditur. MES. *hoc ponam interim.*
Aſſervatote hæc ſultis navales pedes. *MSS.* hæc ſi voltis

69. *Navis prædatoria.*] Meretrix Erotium.
75. *Navales pedes.*] Intelligit ſervos remiges, qui in navi loco pedum ſunt. *Turneb.*

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

EROTIUM, CYLINDRUS, MENÆCHMUS Soſicles, *MESSENIO.*

SIne fores ſic: abi, nolo operiri.
Intus para, cura, vide quod opus eſt, ut
Fiat: ſternite lectos, incendite odores.
MUNDITIA illecebra animo eſt amantum.
Amanti amænitas malo eſt, nobis lucro eſt.
Sed ubi ille eſt, quem coquus ante ædis eſſe ait?
Atque eccum video, qui mihi eſt uſui &
Plurimum prodeſt: item huic ultro ſit, ut

1. S*Ine fores ſic.*] Non divinatui difficile, cur fores ſuas *operiri*, id eſt, claudi vetet Erotium, eis præſertim, qui experimentis cognitum habent, nihil pejus homines amatores, quam occluſas dominarum ſuarum januas odiſſe. *Douz.*

5. *Amanti amœnitas malo eſt.*] Amœnitas loci allicit amantem, ut velit in domo meretricia verſari: quod ei damnoſum, &c. *Amœna loca, dicta ſunt: quæ ad ſe amanda alliciant.* Feſtus.

9. Pri

Meret, potissumus nostræ domi ut sit:
Nunc eum adibo, alloquar ultro.
Animule mi, mihi mira videntur,
Hîc te stare foris, fores quoi pateant
Magis, quam domus tua, domus cum hæc tua sit.
Omne paratum est,
Ut jussisti atque ut voluisti: neque tibi est
Ulla mora intus. prandium, ut jussisti, hîc
Curatum est: ubi lubet, ire licet accubitum.
ME. *Quicum hæc mulier loquitur?* ER. *equidem tecum.* ME. *quid mecum tibi*
Fuit unquam, aut nunc est negotii? ER. *quia pol te unum ex omnibus*
Venus voluit me magnificare: atque id haud immerito tuo. Mss. neque id.
Nam ecastor solus benefactis tuis me florentem facis.
ME. *Certo hæc mulier aut insana, aut ebria est, Messenio,*
Quæ hominem ignotum compellet me tam familiariter.
MES. *Dixin' ego istæc hîc solere fieri? folia nunc cadunt.*
Præ ut si triduum hoc hîc erimus, tum arbores in te cadent.
Nam ita sunt hîc meretrices omnes elecebræ argentariæ.
Sed sine me dum hanc compellare. heus mulier! tibi dico. ER. *quid est?*
MES. *Ubi tu hunc hominem novisti?* ER. *ibidem, ubi hic me jam diu,*
In Epidamno. MES. *in Epidamno? qui huc in hanc urbem pedem,*
Nisi hodie, nunquam intro tetulit. ER. *eja, delicias facis,*

9. *Potissimus.*] *Amator potissimus*, qui primas partes apud amicam tenet. Ter. Eun. *primum* vocat. Hinc Plauto, *amicæ potiorem fieri*, est ita insinuare & conciliare se amicæ, ut pulsis rivalibus solus & primus placeat, & regnet in exoptatis amoribus. *J. Gul.*

24. *Folia nunc cadunt.*] Significat: si comparentur hæc, quæ nunc fiunt, cum iis quæ intra triduum futura sunt: proinde esse, ac si folia cadentia cum ipsis arboribus cadentibus conferantur. *Folia* vocantur etiam res nullius pretii aut ponderis. Apul. *folia sunt artis & nugæ meræ.* Gruter.

26. *Elecebræ.*] *Elecebræ argentariæ, meretrices, ab eliciendo argento dictæ.* Festus.

30. *Delicias facis.*] *Delitias facere*, interdum est irridere; ut hoc loco: interdum idem, quod in Pœnulo, *facere ne-*

 quam,

Mi Menæchme. quin, amabo, is intro: hîc tibi erit rectius.
ME. *Hæc quidem edepol recte appellat meo me mulier nomine.*
Nimis miror quod hoc sit negotii. MES. *oboluit marsupium*
Huic istuc quod habes. ME. *atque edepol tu me monuisti probe.*
Accipe dum hoc. jam scibo utrum hæc me mage amet, an marsupium.
ER. *Eamus intro, ut prandeamus.* ME. *bene vocas: tam gratia est.*
ER. *Cur igitur tibi me jussisti coquere dudum prandium?*
ME. *Egone te jussi coquere?* ER. *certo tibi & parasito tuo.*
ME. *Quoi, malum, Parasito? certo hæc mulier non sana est satis.*
ER. *Peniculo.* ME. *quis iste est Peniculus? quî extergentur baxeæ?*
ER. *Scilicet qui dudum tecum venit, quom pallam mihi*
Detulisti, quam ab uxore tua surripuisti. ME. *quid est?*
Tibi pallam dedi, quam uxori meæ surripui? sanan' es?
Certe hæc mulier cantherino ritu astans somniat.
ER. *Quî lubet ludibrio habere me, atque ire inficias mihi,*
Facta quæ sunt? ME. *dic quid est id, quod negem, quod fecerim?*
ER. *Pallam te hodie mihi dedisse uxoris.* ME. *etiam nunc nego.*

quam, id est indulgere libidini. Catul. *Si quis delicias diceret, aut faceret.* Muret.

36. *Bene vocas: tam gratia est.*] Leg. *Jam.* Quasi dicat: benignam te & liberalem in eo præbes, quod me ad prandium vocas; veruntamen habeo gratiam: quod est, gratiam tibi tui prandii facio; prandio tuo non utor. *Lambin.* Græci cum nollent ire invitati, dixere, κάλλιστα: ἐπαινῶ: & πάνυ καλῶς, quomodo Latini, *Benigne: Gratia est: Facio gratiam.* At qui invitabant, dicebant, *Una erimus hodie.* Terent. *Dionysia hic sunt: hodie apud me sis volo.* Casaub.

40. *Quî extergentur baxeæ?*] Joculariter ludit in ambiguo significatu *Peniculi:* qui & Parasitus erat, & spongia oblonga caudæ similis; qua, præter cætera, baxeæ etiam extergebantur. Sunt autem *baxeæ*, calceamenti genus. Apulejus in Floridis: *Vestem de texterna emere, baxeas de suterna præstinare.* Baxeæ item crepidæ sunt, ἀπὸ τοῦ βαξέος: sed Philosophis speciatim attributæ. *Junius.*

44. *Hæc mulier cantherino ritu adstans somniat.*] Jocus ex ambiguo. Nam & *somniare*, somnia est videre inter dormiendum. dormiunt autem equi plerumque stantes, (Somni autem comes somnium est) tamen cantherii magis; qui, quod castrati sunt, mitiores & placidiores somniculosique & dormitantes magis ob torporem videntur. *Somniare*, etiam delirare, nugasque & deliramenta effutire valet: ut Curc. act. 4. 3. *quos tu mihi libertos somnias?* id est, nugaris & blateras. Mulierem igitur insanire & delirare dicit. *Turneb.*

Ego quidem neque unquam uxorem habui, neque habeo: neque huc
Unquam, postquam natus sum, intra portam penetravi pedem.
Prandi in navi inde huc egressus sum, te conveni. ER. *eccere,*
Perii misera! quam tu nunc mihi navem narras? ME. *ligneam,*
Sæpe tritam, sæpe fixam, sæpe excussam malleo,
Quasi suppellex pellionis, palus palo proxumus est.
ER. *Jam* me, *amabo, desine ludos facere, atque i hac mecum simul.*
ME. *Nescio quem, mulier, alium hominem, non me quaritas.*
ER. *Non ego te novi Menæchmum, Moscho prognatum patre?*
Qui Syracusis perhibere natus esse in Sicilia,
Ubi Rex Agathocles regnator fuit, & iterum Pinthia.

51. *Quam tu mihi navem narras.*] Alibi quærant in voce *Navis* obscœnitatem. Hic nulla est. Quæ potest enim cogitari obscœnitas, ubi quis dicit, se in navi prandisse, inde huc egressum esse? Quæ autem subjicit mulier, *Perii, quam tu mihi navem narras?* nihil aliud significant, quam perturbationem mulieris longe necopinatissima audientis. Rud. 2. 2. *Confracta, mi Trachalio, est hac nocte navis nobis.* TR. *Quid navis? quæ istæc fabula est?* Gronovius.

53. *Quasi suppellex pellionis, palus palo proximus.*] Et in tentipellio sunt pali ad distendendas pelles: & de palis multis in taberna merces suspendebantur, & domi suppellex. Atque hoc de *Pellione* homine paupere dicit, cujus suppellex præter palos nudos nulla erat. Is autem etiam Comœdiarum actor, sed malus erat. Quem etiam perstringit Bacchid. act. 2. 2. *Turn.*

58. *Ubi rex Agathocles, &c.*] De uno eodemque Agathocle ista à Plauto dici censemus, quæ ita rescribenda sunt:

Ubi Rex Agathocles regnator fuit, & iterum Plinthias,
Tertium Lyparos, qui in morte regnum Hieroni tradidit.

Sed quæstionis est, quare dicatur Agathocles unus, idemque *primum*, *iterum*, atque *tertium* regnasse. Facilis istis est responsio; ex qua etiam illud liquebit, quare *Plinthias*, itemque *Lyparos* à Plauto dicatur. *Primum* igitur Agathoclem regnasse dicitur, ad quod fastigium quibus artibus evectus sit, fuse docet Diod. Sicul. lib. 19. Ea tamen dignitatis sede pene excussus fuit, cum in Africa bellum gereret. Veruntamen victis rebellibus, in integrum fuit restitutus, ut Diodor. lib. 20. Atque hinc quasi *iterum* de novo Rex factus videtur. Quare autem *Plinthias*, ἀπὸ τῆς πλίνθου, figlinam enim fecerat Agathocles, dicatur, causa petenda est ex Diodoro. Verum non diuturna admodum Agathocli hæc felicitas fuit; sed ita dejectus est paulo post, referente Diod. lib. 20. ut desperabundus ad imperii abdicationem ultro sese offerret. Quam conditionem cum recusarent illi, penes quos erat rerum summa, collatis signis feliciter dimicavit Agathocles, partaque est ab eo victoria, firmatumque imperium, quod asserere sibi quasi de novo *tertium* videbatur. Sed id administravit crudelitate cum summa, cujus experimentum dedit, deleto funditus illo exercitu, qui se dediderat; unde merito à Plauto *Lyparos*, λυπαρὸς ἢ λύπηρὸς, id est, sævus & molestus appellatur. *Pretium. Et iterum Pinthia.*] Non *Pythia*, ut Hermolaus & Lambinus, non *Panthia*,

Tertium Liparo, qui in morte regnum Hieroni tradidit.
Nunc Hiero est. ME. *haud falso, mulier prædicas.* MES. *pro Juppiter!*
Num istæc mulier illinc venit, quæ te novit tam cate?
ME. *Hercle opinor pernegari non potest.* MES. *ne feceris.*
Perîsti, si intrassis intra limen. ME. *quin tace modo:*
Bene res geritur: assentabor, quidquid dicet, mulieri:
Si possim hospitium nancisci. Jamdudum, mulier, tibi
Non imprudens advorsabar: hunc metuebam, ne meæ
Uxori renunciaret de palla & de prandio.
Nunc, quando vis, eamus intro. ER. *etiam Parasitum manes?*
ME. *Neque ego illum maneo, neque floccifacio: neque si venerit,*
Eum volo intromitti. ER. *ecastor haud invita fecero.*
Sed scin' quid te amabo ut facias? ME. *impera quid vis modo.*
ER. *Pallam illam, quam dudum dederas, ad phrygionem ut deferas,*

thia, ut Camerarius, non *Pinthia*, ut Gruterus, non denique *Plinthias*, ut Petitus, sed *Phintias* est scribendum. Hoc enim nomen fuit unius ex multis tyrannis, qui post mortem Agathoclis per Siciliam exstiterunt, commemoratus Diodoro Siculo lib. 22. cujus & nummi reperiuntur inscripti ΦΙΝΤΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ, quique urbem *Phintiam* vel *Phintiada* condidit. Sed Agrigenti dominatum obtinuit, & in ea successit Agathocli, non Syracusis. hoc excusandum est in persona mulierculæ, ex male tradito, male accepto rumore, memoria mala, ut fit, rem narrantis & personas, tempora, loca, acta facile confundentis. Pronunciat autem *Phintia*, qui Græce Φιντίας, ut alibi *Pterela*. Nec dubito, quin alia in parte fuerit revera aliquis *Liparo*, etsi in historia nomen ejus interciderit: neque enim Pyrrhi nomen sic deformasse ausim dicere. Excusandum quod in morte Liparonem istum tradidisse regnum ait Hieroni: nec enim ille regnum debuit cuiquam, sed suæ virtuti atque amori civium. *Gronovius.*

71. *Amabo.*] *Amabo* hic nihil aliud significat, quam *orabo*: ut & infra act. 3. 3. Terent. Hec. sc. penult. *Dic me amare, ut veniat.* Est enim blandientis, *Ait te amare.* Sed & Græci haud dissimili modo στέργω suum accipiunt: hoc enim non tam *amo* quam *oro* significat, si Sophocli credimus. immo nos hodieque quippiam ab aliquo postulaturi, *Amabo te*, in oratione directa dictitamus. *Lips. Scin quid te amabo.*] Scin, inquit, quid te sim oratura, ut facias mei honoris causa. Itaque ineptissime conciditur oratio distinguendo: *Sed scin' quid? te amabo ut facias*: quasi intelligatur, *scin' quid velim.* Immo etsi hoc intelligatur, non tamen ita distinguendum est: Foret enim integrum, *Scin quid velim, te amabo, ut facias: scin quid te velim, ut facias, amabo?* quæ oratio media alia interrogatione dividi non potest. *Gronovius.*

72. *Ad phrygionem, &c.*] Non solum pallam suam vult reconcinnari, & quæ in ea corrupta erant ac læsa, sarciri; sed etiam

Ut reconcinnetur, atque ut opera addantur, quæ volo.
ME. *Hercle quin tu recte dicis: eadem ignorabitur:*
Ne uxor cognoscat te habere, si in via conspexerit.

Acid. ne uxor agnoscat, te habere si, &c.

ER. *Ergo mox auferto tecum, quando abibis.* ME. *maxume.*
ER. *Eamus intro.* ME. *jam sequar te, hunc volo etiam colloqui.*
Eho Messenio, accede huc. MES. *quid negotii est?* ME. *st! scire vis?*
MES. *Quid ergo?* ME. *opu'st.* MES. *quid opu'st?* ME. *scio, ut me dices.* MES. *tanto nequior es.*

etiam alia quædam adjici ornamenta picturasque ad eas quas jam habebat, acu Phrygionis factas. Phrygio enim non ipse pulvinar aut vestem faciebat; sed jam factam accipiebat, ut variis operibus eam ornaret, & picturis variegaret. Præterea quod in pulvinari aut veste pinxerat Phrygio, id opus ita expressum in veste extabat, ut extra corpus vestis emineret, & qua parte insutum aurum, aut colores acu intexti essent, ea parte vestis asperior ac rigidior reddebatur. *Salmas.*

74. *Eadem ignorabitur.*] Eadem opera seu ratione palla reconcinnata immutabitur ne ab uxore agnoscatur.

79. *Quid ergo? Me. opus est.*] Non multum corruptelæ & difficultatis in hoc loco, qui viros doctos habuit exercitos. Menæchmus ingressurus domum meretricis, servo Messenioni abeunti quo jusserat aliquid adhuc mandaturus vocat; *Eho Messenio accede huc.* Iratus servulus quod Dominum videret in ædes meretricis intrare, respondet; *quid negotii est?* Et iterum, *quid ergo opus est? Immo opus est*, herus dicit, servulus iratior, *scio opus est*; nempe ut mendices, quia ad mendicitatem facile redigebant meretrices quemcunque arripuissent ac tenuissent. Ad hæc herus respondet: *Tanto nequior.* Ita enim scribendum, non, *tanto nequior es.* Nam de se hoc dicit Menæchmus, non de servo suo. Tanto, inquit, nequior sim, si hoc fiat quod dicis, ut non solum meretricis domum ingrediar, sed etiam ad mendicitatem ibi me redigam. Tantum vero abest, ut illa me mendicare cogat, ut etiam prædam invenerim ex ejus notitia. *Habeo prædam*, inquit, *tantum incepi operis.* Salmas. *Quid ergo? Me. Opus est.*] Non modo Scioppius & Acidalius hic luserunt operam, sed vel maxime ὁ πάνυ, qui non multum corruptelæ & difficultatis in hoc loco esse ait. Immo corruptelæ nihil est. Servum à quo paullum recesserat, quum diceret illa ℣. 66. *hunc mutuabam*, vocat Menæchmus. Respondet ille, *quid negotii est?* in quo nulla apparet ira: sed rogat simpliciter, quasi dicat, quid me vis? Merc. I. 2. 24. Rursum dominus: *St! scire vis*, quid sit negotii? opima præda mihi objicitur. Quod non assequens servus, *Quid ergo est*, inquit, quod significas? Rursum dominus; *Opus est* me has ædes ingredi, cum audacia & astutia, ut quod molior, emoliar. Servus ne sic quidem cogitationes domini cum perciperet, *Quid opus est*, ait. Quem cum aliquamdiu sic lusisset, ac suspensum tenuisset, *Scio*, interponit, *ut me dices*, nempe periisse funditus, si pedem posuero intra hoc limen. Subjicit servus: *Tanto nequior es.* Eo, inquit, pejor es, quod scis, quæ dicta merearis, quæque ego objurgandi tui causa dicturus sim: & tamen in istud barathrum te conjicis. Tandem fatetur palam, quod prius non fuerat elocutus: *Habeo prædam.* Pro *scire vis* erat in Mss. & vett. codd. *susciri*: unde satis commode alterum effinxerunt. At illud *mendices* nihili est, quum in

ME. *Habeo prædam; tantum incepi operis: i, quantum potest:*
Abduc istos in tabernam actutum diversoriam.
Tum facito ante Solis occasum, ut venias advorsum mihi.
MES. *Non tu istas meretrices novisti here?* ME. *tace inquam,*
Mihi dolebit, non tibi, si quid ego stulte fecero.
Mulier hæc stulta atque inscita est, quantum perspexi modo.
Est hic præda nobis. MES. *peri!* ME. *jamne abis?* MES.
periit probe.
Ducit lembum dierectum navis prædatoria.
Sed EGO INSCITUS, *qui hero me postulem moderarier:*
Dicto me emit audientem, haud imperatorem sibi.
Sequimini, ut quod imperatum est; veniam advorsum temperi.

optimo codice sit *medicas*, & in eodem ex illo factum antiqua manu *me dices*. Nec vero scripti: *Tanto nequior*: etsi nihil intersit: sed & scripti & editi vetusti: *Tanto nequiorem. Habeo prædam.* Unde fecit, quod edidit Camerarius. Recte: nisi malis. *Mes. Tanto nequior.* ME. *En habeo prædam.* Illud, *ut me dices*, intellexit etiam Acidalius. *Gronovius.*

87. *Lembum dierectum.*] Vide notas Capt. act. 3. sc. 4. ℣. 103.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

PENICULUS.

PLus triginta natus annis sum, quom interea loci
Nunquam quicquam facinus feci pejus, neque scelestius,
Quam hodie, quom in concionem mediam me immersi miser,
Ubi ego dum hieto, Menæchmus se subterduxit mihi,
Atque abiit ad amicam, credo, neque me voluit ducere.
Qui illum dii omnes perduint, qui primus commentus est
Concionem, hæc reque homines occupatos occupat. *Mſ. Pall* hac re qui homin.
Non ad eam rem otiosos homines decuit deligi?

4. DUm hieto.] Priscum verbum & ad hunc locum unicum. Diomedes lib. I. *Hietare* & *hiatare* veteres dixerunt. Cæcilius: *Sequere me tu, qui mihi oscitans hietansque restas.* Laberius: *Hietanter fores.* pro eo, quod est, *hietant*, id est, patent. Glossar. Benedicti: χασμῶμαι, *Oscitor, hieto.* χάσμησις, *Oscitudo.* Palmer.

6. *Qui illum dii omnes perduint.*] Quam parati fuerunt ad Plautum restituendum, quibus hoc genus loquendi novum, & placuit conjicere ad marginem: *Quin illum*? Cur non idem tentarunt ad Casin. 2. 4. *Qui illum dis deæque omnes perdant.* Persa 5. 2. *Qui illum Persam atque omnes Persas, atque etiam omnes personas Male di omnes perdant.* Trinummo 4. 2. *Hem istic erit, qui istum di perdant.* Gronovius.

9. Cen-

Qui nisi assint, cum citentur, census capiant illico.
Affatim est hominum, in dies qui singulas escas edunt:
Quibus negotii nihil est: qui esum neque vocantur, neque vocant.
Eos oportet concioni dare operam atque comitiis.
Si id ita esset, non ego hodie perdidissem prandium,
Cui tam credo datum voluisse, quam me video vivere.
Ibo: etiamnum reliquiarum spes animum oblectat meum.
Sed quid ego video Menæchmum? cum corona exit foras.
Sublatum est convivium, edepol venio advorsum temperi.

9. *Census capiant.*] Qui in Senatum non venerat, pignoribus captis multabatur: ita qui non venerit in concionem, eum pignoribus captis coërceri vult Parasitus. Sed *pignora capere*, dixit, *census capere*. Turneb. *Census capiant illico.*] Forte: *census careant illico*: id est, mulctentur parte census. Ut apud Terentium: *tui carendum quod erat*. Gronov.

10. *Qui singulas escas edunt.*] *Scalig.* Conject. μονοφαγεῖν interpretatur: cujus nemo particeps est. Mihi constat eos hic dici *in dies singulas escas edere*, qui semel tantum de die edunt; qui cœnam tantum, non prandium sumunt. In eorum numerum se censeri non vult Parasitus, qui jam tamen prandium perdiderat. *Pist.*

13. *Perdidissem prandium.*] Hoc Græcis est ἀποδειπνηθῆναι; *cœnam perdere*; non, ut putant, *domi cœnare*: vel quod Martial. lib. 12. Ep. 78. eleganter dixit, *affici domicœnio*. Casaub.

Actus Tertii Scena Secunda.

Menæchmus Sosicles, *Peniculus.*

Potine ut quiescas, si ego tibi hanc hodie probe
Lepideque concinnatam referam temperi?
Non faxo eam esse dices: ita ignorabitur.
Pe. *Pallam ad phrygionem fert, confecto prandio,*
Vinoque expoto, parasito excluso foras.
Non hercle is sum, qui sum, nisi hanc injuriam
Meque ultus pulchre fuero: observabo, quid agat;
Hominem post adibo atque alloquar.
Me. *Pro Dii immortales, quoi homini unquam uno die*
Boni dedistis plus, qui minus speraverit!
Prandi, potavi, scortum accubui, abstuli
Hanc, quojus hæres nunquam erit post hunc diem.

12. *Cujus hæres.*] *Hæres apud antiquos pro domino ponebatur.* Festus.

PE. *Nequeo, quæ loquitur, exaudire clanculum:*
Satur nunc loquitur de me & de parti meâ.
ME. *Ait hanc dedisse me sibi, atque eam meæ*
Uxori surripuisse. quoniam sentio
Errare; extemplo, quasi res cum eâ esset mihi,
Cœpi assentari. mulier quicquid dixerat,
Idem ego dicebam. quid multis verbis opu'st*?*
Minore nusquam bene fui dispendio.
PE. *Adibo ad hominem: nam turbare gestio.*
ME. *Quis hic est, qui advorsum fit mihi?* PE. *quid ais homo*
Levior quam pluma, pessume & nequissume,
Flagitium hominis, subdole, ac minimi pretii?
Quid de te merui, quâ me caussâ perderes?
Ut surripuisti te mihi dudum de foro!
Fecisti funus me absenti prandio.
Cur ausu's facere, quoi ego æque ac hæres eram?
ME. *Adolescens, quæso, quid tibi mecum est rei,*
Qui mihi male dicas homini ignoto insciens?
An tibi malam rem vis pro maledictis dari
Postea? PE. *eam quidem edepol te dedisse intellego.*
ME. *Responde, adolescens, quæso quid tibi nomen est?*
PE. *Etiam derides, quasi nomen non noveris?*
ME. *Non edepol ego te, quod sciam, unquam ante hunc diem*
Vidi, neque novi, verum certo quisquis es,
Æquom si facias, mihi odiosus ne sies.

20. *Minore nusquam bene fui dispendio.*] Nusquam tam bene acceptus & lepide curatus fui minore sumptu. Et, *esse probe*, pro bene admordere & tuburcinari quicquid intra dentes venerit. *J. Gul.*

27. *Fecisti funus me absente, &c.*] Sepelivisti, me absente, prandium, id est, consumsisti. Seneca ep. 12. *Cum se funereis epulis sepelivisset.*

28. *Cui ego æque ac hæres eram?*] Omnino legendum, *cui ego æque eres eram*, id est, hæres. Nam in meo codice Cantabrico, *cui ego, eaque eris eram.* Ego, inquit, non minus hæres prandii eram, id est, dominus prandii, ut supra, *hæres nunquam erit post hanc diem.* Tu illi solus me absente coherede fecisti funus. Ac omnes hæredes simul funus procurabant & exequiis defuncti intererant. In eodem codice legitur, *fecisti funus meo absenti prandio*, pro *med absente*, id est, me absente. *Salm.*

31. *Pro maledictis dari postea.*] Comice additum est ex abundanti, *postea.* Palmer.

46. Oe-

PE. *Non me novisti?* ME. *non negem, si noverim.*
PE. *Menæchme, vigila.* ME. *vigilo hercle equidem, quod sciam.*
PE. *Tuum Parasitum non novisti?* ME. *non tibi*
Sanum est, adolescens, sinciput, ut intellego.
PE. *Responde, surripuistin' uxori tuæ*
Pallam istanc hodie, atque dedisti Erotio?
ME. *Neque hercle ego uxorem habeo, neque ego Erotio*
Dedi, nec pallam surripui. PE. *satin' sanus es?*
Occisa est hæc res. non ego te indutum foras
Exire vidi pallâ? ME. *væ capiti tuo!*
Omnes cinædos esse censes, tu quia es.
Tun' me indutum fuisse pallam prædicas?
PE. *Ego hercle vero.* ME. *non tu abis quo dignus es?*
Aut te piari jubes, homo insanissume?
PE. *Nunquam edepol me quisquam exorabit, quin tuæ*
Uxori rem omnem jam, uti sit gesta, eloquar.
Omnes in te istæc recident contumeliæ:
Faxo haud inultum prandium comederis.
ME. *Quid hoc negotii est? satin' ut quemque conspicor,*
Ita me ludificant? sed concrepuit ostium.

46. *Occisa est hæc res.*] Periit hoc negotium. Capt. act. 3. 4. Ita in Cod. Theodosiano est *interfectum negotium.* ita Aristophan. τὸ πςῦ͂ολιο, τίθνηκί μοι, pro κίκλαωςαι, *factum est, periit.* Casaubonus.

48. *Cinædos.*] Turnebus *Cinædum* saltatorem hic interpretatur: Lambinus mollem & impudicum, & quem supra 1. 2. *Catamitum* dixerit.

56. *Satine ut quemquam conspicor.*] Quid id rei est, satisne delusus sum? Quotquot obviam mihi veniunt, ludificant, ludibrio habent. *Boxhorn.*

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

ANCILLA, MENÆCHMUS Sosicles.

MEnæchme amare ait te multum Erotium,
Ut hoc nunc unâ operâ ad aurificem deferas,
Atque huic ut addas auri pondo unciam,
Jubeasque spinther novum reconcinnarier.

1. A*Mare ait te multum Erotium.*] Hic, *amare*, est amanter precari, & à caro homine rogare & optare. *Turneb.*

4. *Spinther.*] Spinther genus armillæ etiam veteres interpretantur, at vers. 8. *Spinther* & *armillæ* differunt. Spinther non simpliciter armillam significat, sed est armillæ species, ut interpretatur Festus,

ME. *Et istud, & aliud, si quid curari volet,*
Me curaturum dicito, quicquid volet.
AN. *Scin' quod hoc sit spinther?* ME. *nescio, nisi aureum.*
AN. *Hoc est, quod olim clanculum ex armario*
Te surripuisse ajebas uxori tuæ.
ME. *Nunquam hercle factum est.* AN. *non meministi, obsecro?*
Redde igitur spinther, si non meministi. ME. *mane,*
Immo equidem memini. nempe hoc est quod illi dedi.
AN. *Istuc.* ME. *ubi illæ armillæ sunt, quas una dedi?*
AN. *Nunquam dedisti.* ME. *nam pol hoc una dedi.*
AN. *Dicam curare?* ME. *dicito: curabitur.*
Et palla & spinther saxo referantur simul.
AN. *Amabo, mi Menæchme, inaureis da mihi*
Faciundas pondo duum nummum stalagmia,
Ut te libenter videam, cum ad nos veneris.
ME. *Fiat. cedo aurum, ego manupretium dabo.*
AN. *Da sodes abs te, post ego reddidero tibi.*
ME. *Immo cedo abs te.* AN. *ego post tibi reddam duplex.*
ME. *Non habeo.* AN. *at tu, quando habebis, tum dato.*

Acid. an? non meministi? obsecro Redde.

stus, qua mulieres utebantur bracchio summo sinistro. Armillæ sunt propriæ quas in utroque bracchio gerebant. Græcis ψέλια & χλάνια. Vox spinter vel spinther Græca est Æolica. Σφιγκτὴρ annulus est à stringendo. Unde & pro *ano* etiam sive podice, qui & inde nomen habet. Nam & δακτύλιον Græci vocarunt. Pro σφιγκτὴρ Æoles dicebant σφιντήρ. Unde Latinum *Spinter*, cum enallage etiam. Inde *Spinthriæ* genus infamis libidinis apud Tacitum, à Tiberio repertum, quod annulatim quasi connexi tenerentur. De quibus illud Epigramma Ausonii ex Græco versum, *Tres uno in lecto.* Spinthrias plane designat. *Spinther* pro Sphincter, ut *Pinthias* supra pro Græco Φιντίας, quod nomen est proprium Siculum. Sic enim codex meus legit supra act. 2. sc. 2. *Ubi rex Agathocles regnator fuit*, & iterum *Pinthia*, pro Pintia sive Phintia, qui Græce Φιντίας. *Salm.*

15. *Dicam curare?*] Lego: *curassem*, id est, dicam Erotio, te, quæ oravit, curaturum. *Lambin.*

17. *Inaures, stalagmia.*] Cohærent per Appositionem. *Inauris* ἐνώτιον, ἐλλόβιον: monile, quod aurium lobis inseritur, & appendet. *Stalagmium*, inaurium genus esse crediderim oblongum, ex bacca pendula: à guttæ similitudine, quæ σταλαγμὸς Græcis dicitur. Cæcilius apud Festum: *Ex aure ejus stalagmium habeo domi.* Junius.

20. *Manupretium.*] Varro lib. 4. De lingua Lat. *Quod manu factum erat, & datum pro eo, manupretium, à manibus & pretio.* Isidorus lib. 11. Etymol. c. 1. *Abusive manus etiam ars vel artifex. unde manupretium dicimus.*

30. Ut,

Nunquid me vis? ME. *hæc me curaturum dicito,*
Ut, quantum poßint, quîque liceant, veneant.
Jamne abiit intro? abivit, operuit fores.
Dî me equidem omnes adjuvant, augent, amant.
Sed quid ego cesso, dum datur mihi occasio
Tempusque, abire ab his locis lenoniis?
Propera, Menæchme, fer pedem, confer gradum.
Demam coronam, atque abjiciam ad lævam manum;
Ut si qui sequantur, hac me abiisse censeant.
Ibo & conveniam servom, si potero, meum,
Ut hæc, quæ bona dant dii mihi ex me sciat.

30. *Ut, quantum poßint, quique liceant, veneant.*] Alii leg. *quanti poßint,* scil. venire. Schop. leg. *Ut quantum possit, quîque liceat, veneant*, id est, ut quamprimum, & quanti licet vendantur.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

MULIER, PENICULUS.

Egone hic me patiar in matrimonio,
Ubi vir compilet clanculum quicquid domi est,
Atque ad amicam deferat? PE. *quin tu taces?*
Manifesto faxo jam opprimes! sequere hac modo. Manif. manifestum.
Pallam ad phrygionem cum corona ebrius
Ferebat, hodie tibi quam surripuit domo.
Sed eccam, coronam, quam habuit. num mentior?
Hem, hac abiit: si vis persequi vestigiis.
Atque edepol eccum, optime revortitur:
Sed pallam non fert. MU. *quid ego nunc cum illoc agam?*
PE. *Idem quod semper; male habeas.* MU. *sic censeo.*
PE. *Huc concedamus: ex insidiis aucupa.*

8. *HAC abiit.*] Lævorsum qua coronam abjecerat Men. Sosicles. *Dacer.*

9. *Optime revortitur.*] Opportune, in tempore.

11. *Male habeas.*] Id est, excipias, tractes, versos maritum. *T.*

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

MENÆCHMUS Surreptus, *MULIER*, *PENICULUS.*

UT HOC UTIMUR maxume more moro
Molestoque multum! atque uti quique sunt
Optumi maxumi, morem habent hunc;
Clienteis sibi omnes volunt esse multos:
Bonine an mali sint, id haud quæritant.
Res magis quæritur quam clientium
Fides quojusmodi clueat.
Si est pauper atque haud malus, nequam habetur:
Si dives malus est, is cliens frugi habetur.
Qui neque Leges, neque æquom bonum usquam — *Add.* neque æquum, neque bonum.
Colunt, sollicitos patronos habent.
Datum denegant, quod datum est; litium
Pleni, rapaces, viri fraudulenti:
Qui aut fœnore, aut perjuriis habent rem
Partam. mens est in querelis.
Juris ubi dicitur dies, simul
Patronis dicitur: quippe qui pro illis
Loquantur, male quæ fecerint: aut ad
Populum, aut in Jure, aut ad Judicem res est.
Sicut me hodie nimis sollicitum cliens

1. M*Ore moro.*] *Mos morus*, id est, stultus, *μῶρος*. Mil. *Ego stulta atque mora multum.* Trin. *Is mores hominum moros & morosos efficit.* Ordo & sententia est: *Ut*, hoc est, quî, quo pacto, seu quam maxime stulto more multumque molesto utimur! &, ut quique sunt optimi & maximi, hunc morem habent: clientes, &c. *θαυμαστικῶς*. *Lamb.*

10. *Qui neque leges.*] Mutat numerum. Quasi dicat: Isti, qui neque Leges, neque Æquum bonum (ἐπιεικὲς) colunt, sollicitos reddunt & negotiis molestant suos patronos. Alii hic volunt esse principium novæ sententiæ: quos non audio. *Lamb.*

19. *Ad populum.*] Comitiis centuriatim calatis. *Douza.* *In Jure.*] Apud Prætorem pro tribunali, sellave posita. *Douza.* *Ad Judicem.*] Vel à Prætore datum, ut sunt *Recuperatores*: vel à litigatoribus captum, ut *Arbitrum*. *Douz.* Lites discutiuntur aut in Comitio pro rostris ad populum: aut in Fori area apud Prætorem in jure: aut in Basilica apud judices. Cicero: *Nam si quis statuit hunc esse oratorem, qui tantummodo in Jure aut in Judiciis possit, aut ad Populum, aut in Senatu copiose loqui.* Pollet.

22. *At-*

Quidam habuit: neque quod volui agere quicquam
Licitum est: ita me attinuit, ita me detinuit.
Apud ædiles prædits factis plurimisque
Pessumisque dixit caussam, conditiones
Tetuli tortas, confragosas: aut plus
Aut minus, quam opus erat multo, dixeram
Controversiam, uti sponsio fieret.
Quid ille? quid? prædem dedit. nec magis
Manifestum ego hominem unquam ullum teneri vidi.
Omnibus malefactis testes tres aderant acerrumi.
Dî illum omnes perdant, (ita mihi hunc hodie corrupit diem.)
Meque adeo, qui hodie forum unquam oculis inspexi meis,
Diem corrupi, optumum jussi apparari prandium.
Amica exspectat me, scio. ubi primum est licitum, illico

22. *Attinuit.*] Ita me in suo negotio occupatum retinuit. *Lambin. Detinuit.*] Ita me ab eo quod acturus eram, avocatum tenuit. *Lambinus* sic interpretatur & fallitur. *Attinere* & *detinere* hic eo differunt, quod *detinere* sit diutius attinere: *de* huic verbo, ut multis aliis, junctum habet augendi significationem. *Boxhorn.*

25. *Aut plus.*] Mirum in modum hic hæsitant interpretes. Haud dubie legendum est: *conditiones Tetuli tortas, confragosas. Haut plus, Haut minus, quam opus erat, &c. Aut* vulgatum si retineas, pro *haut* accipiendum est. *Aut* enim pro *haut* scribebant veteres. Neque se aliter accipere monet me *Salmasius*, quem audiamus. *Boxhorn. Controversiam dicere*, idem quod paulo ante, *causam dicere*. Nam *causa*, & *controversia*, eadem quæ Græcis *αἰτία*. Sed & hoc loco, *aut* pro *haut* acceperam. Sic enim scribebatur, *haut* vel *aut*, pro *haud*. *Haud plus, aut minus, quam opus erat multo, controversiam dixeram, ut sponsio fieret.* In causa dicenda & controversia disceptanda non multo plus, aut minus dixi quam opus erat, uti sponsio fieret. *Salmasius. Aut plus aut minus.*] Ego vero nec *haud plus Haud minus*, vel *haud plus Aut minus* scribendum puto, nec si vulgatum retineas *Aut* pro *Haud* accipiendum. Sic enim solent loqui. Captivis 5. 3. *Cur ego plus minusve feci quam æquum fuit?* Terentius Hecyra 5. 1. *Ne quid faciam plus quod me post minus fecisse satius sit.* Phormione act. 3. sc. 3. *Ne quid plus minusve faxit, quod nos post pigeat.* Suetonius Octavio 84. *Ne plus minusve loqueretur ex tempore. Controversiam dicere* ut *causam dicere*, accipere possum: sed quemadmodum *non plus causam dicere*, pro non plus in causa disceptanda dicere, haudquaquam tolerarem, ita nec sufferre possum, *haud plus aut minus controversiam dicere*, pro tantummodo in controversia dicere. Lambinus: *dixi In controversiam*, ut sponsio. Quod si auderem, facerem *multæ*. *Dixeram in controversiam, uti multæ sponsio fieret:* ut se invicem provocarent, Ni hoc ita est, dabis mille nummum? Sed forte melius: *aut plus Aut minus, quam opus erat, multo dixeram, Controversiæ uti sponsio fieret.* Modo, inquit, augebam rem, modo minuebam ut ambiguum facerem judicem, ne clientem meum primo cœtu condemnaret; sed ut ad sponsionem veniretur. *Gronovius.*

Properavi abire de foro. irata est, credo, nunc mihi.
Placabit palla, quam dedi, quam hodie uxori abstuli, atque huic
Detuli Erotio. PE. *quid ais?* MV. *viro me malo male*
Nuptam. PE. *satin' audis, quæ illic loquitur?* MV. *satis.*
ME. *si sapiam,*
Hinc intro abeam, ubi mihi bene sit. MV. *mane: male potius erit,*
Næ illam mecastor fœnerato abstulisti. sic datur.
Clanculum te istæc flagitia facere censebas potesse?
ME. *Quid illuc est uxor negotî?* MV. *men' rogas?* ME. *vin' hunc rogem?*
PE. *Aufer hinc palpationes, perge tu.* ME. *quid tu mihi*
Tristis es? MV. *te scire oportet.* PE. *scit, sed dissimulat malus.*
ME. *Quid negotii est?* MV. *pallam.* ME. *pallam?* MV. *quidam pallam.* PE. *quid paves?*
ME. *Nihil equidem paveo: nisi unum. palla pallorem incutit.* *Vis. paveo.* PE. *novi virum: palla pallorem incutit. At tu, &c.*
PE. *At tu ne clam me comesses prandium! perge in virum.*
ME. *Non taces?* PE. *non hercle vero taceo. nutat, ne loquar.*

40. *Næ fœnerato abstulisti.*] Næ tu pallam magna tua mercede, id est, magno tuo malo abstulisti. Tralatio est ab iis, qui pecuniam grandi fœnore mutuam accipiunt. *Lamb.* Immo ab iis, qui quod audiunt accipiuntve, bonum malumve fuerit, omnino deinde reddunt, juxta regulam Hesiodi, cum fœnore luculento. *Gruter.* *Sic datur.*] Sermo castigantis & pœnas sumentis, aut pœnas sumptas esse gratulantis. quare par istud verborum parasito datum cuperem. *Gruter.* secutus *Lambinus* hanc interpretationem. *Sic datur.*] Utrumque falli ajunt, nam *sic datur*, hic idem esse, quod, sic tenetur. At illi plane hic tenentur & deprehenduntur pro infrequentibus lectoribus Plauti, quemadmodum & in Asinaria 2. 4. 33. ubi tentabant simile: *sic dedero.* Nunquam aliter hæc formula accipitur, & exempla sunt in promptu, quæ jam alii congesserunt. Afferunt tamen locum Ovidii: *Se quoque det mulier populo speciosa videndam.* Quid autem simile: *sic datur*; & *det se videndam.* Deinde an *det se videndam*, est teneatur, deprehendatur in flagicio? *Gronovius.*

46. *Nisi unum. palla pallorem.*] Hæc neutiquam Menæchmo sunt tribuenda, qui confidenter in sequentibus negat se pallam uxori surripuisse. Igitur Peniculi persona his præscribenda, & reliqua legenda, quomodo edidit *Camerarius*;

MU. *pallam.* ME. *pallam, quid?* MU. *pallam, quid paves?*
ME. *Nihil equidem paveo.* PE. *Nisi unum: palla pallorem incutit.*
At tune clam me comesses prandium! &c.

Non à Plauto, sed monstra sunt quæ in ultimas Plauti editiones ex nescio quibus deterioris notæ MSS. irrepsere. *Boxhornius.*

ME. *Non hercle ego quidem usquam quicquam nuto neque nicto tibi.*
MV. *Næ ego mecastor mulier misera!* ME. *quî tu misera es? mihi expedi.*
PE. *Nihil hoc confidentius, qui, quæ vides, ea pernegat.*
ME. *Per Jovem Deosque omnes adjuro, uxor (satin' hoc est tibi?)*
Me isti non nutâsse. PE. *credit jam tibi de istis: illuc redi.*
ME. *Quo ego redeam?* PE. *equidem ad phrygionem, censeo. i, pallam refer.* Par. & pallam refer.
ME. *Quæ istæc palla est?* MV. *taceo jam; quando hic rem non meminit suam.*
ME. *Numquis servorum deliquit? num ancillæ, aut servi tibi*
Responsant? eloquere. impune non erit. PE. *nugas agis.*
ME. *Tristis admodum es: non mihi istuc satis placet.* PE. *nugas agis.*
ME. *Cæterum familiarium alicui irata es?* PE. *nugas agis.*
ME. *Num mihi es irata saltem?* PE. *nunc tu non nugas agis.*
ME. *Non edepol deliqui quicquam.* PE. *hem rursum nunc nugas agis.*
ME. *Dic, mea uxor, quid tibi ægre est?* PE. *bellus blanditur tibi.*
ME. *Potin' ut mihi molestus ne sis? num te appello?* MV. *aufer manum.*
PE. *Sic datur. properato absente me comesse prandium:*
Post ante ædeis cum coronâ me derideto ebrius.
ME. *Neque edepol ego prandi, neque hodie huc intro tetuli pedem.*
PE. *Tun' negas?* ME. *nego hercle vero.* PE. *nihil hoc homine audacius.*
Non ego te modo hîc ante ædeis cum corona florea

57. Pr. *Nugas agis.*] Ita hæc ubique *Peniculo* do: cum verba sint illudentis potius, quam iratæ uxoris. Et Uxor jam ante dixerat, se tacere velle. Et paulo post ait Men. Peniculo; *Potin ut mihi molestus ne sis, &c.* multo concinnius. *Pistor.*

62. *Bellus blanditur.*] *Belli homines* nonnunquam dicuntur, qui ad aliorum quasi nutus se accommodant. Et *bella* di-

Vidi astare? cum negabas mihi esse sanum synciput:
Et negabas me novisse: peregrinum ajebas esse te.
ME. *Quin ut dudum divorti abs te, redeo nunc demum domum.*
PE. *Novi ego te. non mihi censebas esse, quî te ulciscerer.*
Omnia hercle uxori dixi. ME. *quid dixisti?* PE. *nescio,*
Eam ipsus roga. ME. *quid hoc est, uxor? quid nam hic narravit tibi?*
Quid id est? quid taces? quin dicis, quid sit? MV. *quasi tu nescias.*
Palla mihi est domo surrepta. ME. *palla surrepta est tibi?*
MV. *Me rogas?* ME. *pol haud rogem te, si sciam.* PE. *ô hominem malum!*
Ut dissimulat! non potes celare: rem novi probe:
Omnia hercle ego edictavi. ME. *quid id est?* MV. *quando nihil pudet,*
Neque vis tuâ voluntate ipse profiteri, audi atque ades:
Et quid tristis, & quid hic mihi dixerit, faxo scias:
Palla est mihi domo surrepta. ME. *palla surrepta est tibi?*
PE. *Viden' ut scelestus captat? huic surrepta est, non tibi.*
Nam profecto tibi surrepta si esset, salva nunc foret.
ME. *Nihil mihi tecum est. sed quid tu ais?* MV. *palla, inquam, periit domo.*

dicere, qui, quæ alii velint, loqui student. Et *belli homines* sunt, quos Aristoteles δεξιοὺς vocat. Muret. ad Catull.

81. *Et quid tristis.*] Corrigunt: *Eo quid restitis.* pessime. Dixerat supra Menæchmus ✝︎ſ. 44. *Quid tu mihi tristis es?* & ✝︎ſ. 58. *Tristis admodum es.* Horum illa memor: *Audi*, inquit, *atque ades: Et quid tristis ego sim; & quid hic mihi dixerit, faxo scias.* Gronovius.

83. *Captat.*] Id est, verbis captiose ludit! ut argutus est scil. *T. Huic surrepta est, non tibi.*] Acidalius: *tibi surrepta est, non huic.* Gruterus explicat *huic*, in usum hujus Menæchmi, ut esset quod daret Erotio: Nam si *tibi*, id est, in usum tuum surrepta esset, salva apud te esset: & Lambinum sine causa æstuare. Certe æstuat Lambinus & tamen verissimum est quod refert, ut nescio cujus, etsi non probet ipse, præcedenti verbo legendum: *palla surrepta est mihi.* Ludit enim Menæchmus repetendo uxoris verba: *Palla mihi domo est surrepta.* Ille quasi ignorans subjicit: *palla surrepta est mihi?* nam quod perdit uxor, videtur & perdere maritus. Ne dicam, ablata interrogationis nota eum dicere verum, & facinus tecte confiteri: ipse enim surripuerat. Ergo parasitus: *viden' ut scelestus captat?* verba scilicet, repetendo præcise sermonem uxoris. *Huic* uxori, *surrepta est, non tibi. Nam profecto tibi*, Menæchme, *surrepta si esset* (cum eam deferres ad scortum & huic reddita) *salva nunc foret.* Gronovius.

ME. *Quis eam surripuit ?* MV. *pol istuc ille scit, qui illam abstulit.*
ME. *Quis hic homo est ?* MV. *Menæchmus quidam.* ME. *edepol factum nequiter.*
Quis is Menæchmus est ? MV. *tu istic, inquam.* ME. *egone ?* MV. *tu !* ME. *quis arguit ?*
MV. *Egomet.* PE. *& ego. atque huic amicæ detulisti Erotio.*
ME. *Egon' dedi ?* PE. *tu, tu istic, inquam. vin' afferri noctuam,*
Quæ, Tu, Tu, usque dicat tibi ? nam nos jam nos defessi sumus.
ME. *Per Jovem deosque omnes adjuro, uxor, satin' hoc est tibi?*
Non dedisse. PE. *immo hercle vero, nos non falsum dicere.*
ME. *Sed ego illam non condonavi, sed sic utendam dedi.* Meurs. utendum.
MV. *Equidem ecastor tuam nec chlamydem do foras, nec pallium*
Quoiquam utendum. MULIEREM æquom est vestimentum muliebre
Dare foras, virum virile. quin refers pallam domum ?
ME. *Ego faxo referetur.* MV. *ex re tua, ut opinor, feceris.*
Nam domum nunquam introibis, nisi feres pallam simul.
ME. *Ego domum ?* PE. *quid mihi futurum est qui tibi hanc operam dedi ?* Grut. eho domum !
MV. *Opera reddetur, quando quid tibi erit surreptum domo.*

90. *Vin' afferri noctuam, quæ tu, tu, &c.*] *Tu, tu*, Græcis *τὺ, τύ*. unde & *τυτὼ noctua*, apud Hesychium. quippe & hic alluditur ad vocem noctuæ, *tu, tu*, seu *tou, tou*. Sonat autem noctua uberius hoc Germanum, non exilius illud Gallicum. Ita recte interpretes. Porro noctua hinc dicitur *tutubare*. Vetus Grammaticus Sidonius, cujus fragmentum de vocibus animantium in aliquot Gloss. nostris Mss. legitur; *Noctua tutubat.* Sic enim legendum; non, *cucubat*. Idem verbum restituo auctori veteris Poëmatii, quod ejusdem est argumenti, *Noctua lucifuga tutubat in tenebris.* Male vulgo editur, *cucubat*, quod ex Plautino hoc loco satis est manifestum. *Boxhornius.*

93. *Non dedisse.*] Scilicet me. Nihili sunt quæ garrit Lambinus. Tantum cavillatur Menæchmus, & dicit, se non tam dedisse pallam, quam commodasse: tunc scilicet facile recepturus, cum plane detrita. nam sequitur: *Sed ego illam non condonavi.* Vocis utriusque discrimen notum JCtis, nec ignoravit Plautus, Trin. 5. 2.

Nam beneficium homini proprium quod datur, proprium sumserit:
Quod datum est utendum, id repetendi copia est, quando velis.

J. Grut.

PE. *Id quidem edepol nunquam erit. nam nihil est, quod perdam domi.*
Cum virum, cum uxorem, Dii vos perdant. properabo ad forum:
Nam ex hâc familia me plane excidisse intellego.
ME. *Male mihi uxor sese fecisse censet, quom excludit foras;*
Quasi non habeam, quo intromittar, alium meliorem locum.
Si tibi displiceo, patiundum: at placuero huic Erotio,
Quæ me non excludet ab se, sed apud se occludet domi.
Nunc ibo, orabo ut mihi pallam reddat, quam dudum dedi.
Aliam illi redimam meliorem. heus! ecquis hîc est janitor?
Aperite, atque Erotium aliquis evocate ante ostium.

105. *Excludit foras.*] Lambinus hic, ut & supra act. 3.2. atque alibi leg. *foris*, cum *excludo*, inquit, verbum sit quietem significans: nam is *Excluditur*, cui ingredi volenti ostium non aperitur: *Extruditur*, qui jam intus est. Sed venia doctissimi viri, genius antiquæ locutionis alterum etiam non respuit. *Taubm.*

109. *Nunc ibo, orabo*] Vos Critici majores reponite & hic, *amabo*. Scriverius.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

EROTIUM, MENÆCHMUS Surreptus.

QUis hîc me quærit? ME. *sibi inimicus magis quam ætati tuæ.*
ER. *Mi Menæchme, cur ante ædeis astas? sequere intro.* ME. *mane.*
Scin quid est, quod ego ad te venio? ER. *scio, ut tibi ex me sit volup.* *Mss.* voluptas.
ME. *Immo edepol pallam illam, amabo te, quam tibi dudum dedi,*
Mihi eam redde; uxor rescivit rem omnem, ut factum est ordine.
Ego tibi redimam bis tanto pluris pallam, quam voles.
ER. *Tibi dedi equidem illam, ad phrygionem ut ferres, paulo prius:*
Et illud spinther, ut ad aurificem ferres, ut fieret novom.

ME.

ME. *Mihi ut tu dederis pallam, & ſpinther? nunquam factum reperies.*
Nam ego quidem poſtquam illam dudum tibi dedi, atque abii ad forum,
Nunc redeo, nunc te poſtillâ video. ER. *video quam rem agis.*
Quia commiſi, ut me defrudes: ad eam rem affectas viam.
ME. *Neque edepol te defraudandi cauſsâ poſco: quin tibi*
Dico, uxorem reſciviſſe. ER. *nec te ultro oravi ut dares,*
Tute ultro ad me detuliſti, dediſti eam dono mihi:
Eandem nunc repoſcis. patiar, tibi habe. aufer, utere,
Vel tu, vel tua, vel etiam uxor in oculos compingite.
Tu huc, poſt hunc diem, pedem intro non feres, ne fruſtra ſis,
Quando tu me bene merentem tibi habes deſpicatui.
Niſi feres argentum, fruſtra me ductare non potes.

9. F*Actum reperies.*] Gruterus ex veſtigiis Mſſ. qui habent, *releceris*, fecit, *relege res*, quod temere in editiones quaſdam irrepſit. Pareus notat in veteri codice ſcriptum eſſe *redixeris*. Quare ille reſcripſit, *reviceris*. Omnino ſcribendum eſt; *Nunquam factum. Ne dixeris.* te nempe mihi dediſſe pallam ferendam ad phrygionem. Ita paſſim Plautus. *Boxhorn. Nunquam factum reperies.*] Duo fuere codices Palatini, quibus in recenſendo Plauto à Bacchidibus ad finem uſque ſunt uſi, ambo quondam Camerarii: alter integer quem Pal. pr. aut κατ' ἐξοχὴν V.C. ſolens vocare: alter orſus à Bacchidibus, quem propterea Dec. vel Decurtatum & Pal. ſec. appellant. Ne quis igitur putet hic diſſentire Gruterum & Pareum in edenda ſcripta lectione: uterque annotat Pal. pr. ſeu V.C. habere, *releceris* & ſupra ſcriptum, *redixeris*: uterque Pal. ſec. ſeu Dec. *relegeris*. Cæterum ſatis placet Boxhornii, *ne dixeris*. Gronovius.

12. *Quia commiſi.*] Quia tibi pallam commiſi, & ſic ſtultitia & credulitate mea nimia factum eſt, ut me defraudare poſſis, me defraudare cogitas. *Lamb.*

17. *In oculos compingite.*] Nihil carius eſt oculis, nihil æque vel à natura, vel cautione hominum cuſtoditur. Inde illæ vetuſtiſſimæ loquendi rationes, *ocuiſſimus*, pro dilectiſſimo, *in oculis aliquem ferre*, pro multum amare, curare, maximi facere. Ita hoc loco Erotium dicit Menæchmo, ut vel uxor, vel ipſe pallam in poſterum ita cuſtodiant; ſicut oculi datis à natura fidiſſimis clauſtris cuſtodiuntur. Neque huic interpretationi obſtat, vox, *compingere*, tanquam ejus ſolius uſus ſit, ubi de dura & gravi cuſtodia agitur, ut carcere, quod vult Lambinus. *Compingere* enim quid in aliquem locum ſimpliciter dicimur, quod accuratius volumus aſſervatum. *Boxhorn. In oculos compingite.*] Iratus ſermo: ponite & aſſervate ibi, ubi nemo quærit. *Gronovius.*

20. *Fruſtra me ductare.*] Quid ſit ductare meretricem ac ſcortum, ſatis notum eſt. *Fruſtra ductare* hoc loco idem eſt quod gratis ductare, nulla data pecunia. Niſi feres, inquit, argentum, fruſtra me ductare non potes. Vel ſane ſubintelligendum *es*; fruſtra es, me ductare non potes. Et ſic interpungendum, *Niſi argentum feres, fruſtra. Me ductare non potes.* Salmaſ.

Aliam posthac invenito, quam tu habeas frustratui.
ME. *Nimis iracunde hercle, tandem heus tu, tibi dico, mane:*
Redi. ER. *Etiam ne astas? etiam audes meâ revorti gratiâ?*
ME. *Abiit intro, occlusit adeis. nunc ego sum exclusissimus:*
Neque domi, neque apud amicam mihi jam quicquam creditur.
Ibo, & consulam hanc rem amicos, quid faciundum censeant.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

MENÆCHMUS Sosicles, *MULIER.*

Nimis stulte dudum feci, cum marsupium
Messenioni cum argento concredidi.
Immersit aliquo sese credo in ganeum.
MU. *Provisam, quam mox vir meus redeat domum.*
Sed eccum video: salva sum, pallam refert.
ME. *Demiror, ubi nunc ambulet Messenio.*
MU. *Adibo atque hominem accipiam, quibus dictis meret.*
Non te pudet prodire in conspectum meum,
Flagitium hominis cum istoc ornatu? ME. *quid est?*
Quæ res agitat te, mulier? MU. *etiamne impudens*
Muttire unum verbum audes, aut mecum loqui?
ME. *Quid tandem admisi in me, ut loqui non audeam?*
MU. *Rogas me? ô hominis impudentem audaciam!*
ME. *Non tu scis, mulier, Hecubam quapropter canem*
Graii esse prædicabant? MU. *non equidem scio.*
ME. *Quia idem faciebat Hecuba, quod tu nunc facis:*
Omnia mala ingerebat, quemquem aspexerat.
Itaque adeo jure cœpta appellari est Canis.

11. *Muttire.*] *Muttire* est ne *mu* quidem audere proferre: quod Græce μύζειν. Glossar. *muttum*, μῦ. V. N. Mil. 3, 1.

14. *Hecubam quapropter canem, &c.*] Hecubam, velut canem, Græci lapidibus insectati sunt: quia maledicta in quemvis obvium è Græcis ingerebat. Et propter hanc animi acerbitatem & rabiem, fingitur in canem esse conversa. Juven. 10. Sat.

— *Sed torva canino*
Latravit rictu, quæ post hunc vixerat uxor.

Quin & ejus effigiem canis forma pingi solitam, canemque eidem immolatum tradunt. Ejusdem & sepulcrum *Cynossema* vocatum, Plinius auctor est, lib. 4. cap. 11. *Gruter.*

MV. *Non istæc ego flagitia possum perpeti.*
Nam med ætatem viduam esse mavelim,
Quam istæc flagitia tua pati, quæ tu facis.
ME. *Quid id ad me, tu te nuptam possis perpeti,*
An sis abitura à tuo viro? an mos est ita hîc,
Peregrino ut advenienti narrent fabulas?
MV. *Quas fabulas? non, inquam, patiar præterhac.*
Quin vidua vivam, quam tuos mores perferam.
ME. *Meâ quidem hercle caussa vidua vivito,*
Vel usque dum regnum obtinebit Juppiter.
MV. *At mihi negabas dudum surripuisse te,*
Nunc eandem ante oculos attines, non te pudet?
ME. *Heu hercle, mulier, multum & audax & mala es.*
Tun' tibi hanc surreptam dicere audes, quam mihi
Dedit alia mulier, ut concinnandam darem?
MV. *Næ istuc mecastor jam patrem arcessam meum,*
Atque ei narrabo tua flagitia, quæ facis.
I, Decio, quære meum patrem, tecum simul
Ut veniat ad me: ita rem esse dicito.
Jam ego aperiam istæc tua flagitia. ME. *sanan' es?*
Quæ mea flagitia? MV. *cum pallam atque aurum meum*
Domo suppilas uxori tuæ, & tuæ
Degeris amicæ, satin' hæc recte fabulor?
ME. *Quæso hercle, mulier, si scis, monstra, quod bibam,*

36. *Quære.*] Non est necesse ut hæc mutet Colvius. nam *Quæro* ac *Quæso* permutantur. Festus: *Quæso, ut significat idem, quod rogo: ita Quæsere ponitur ab antiquis pro quærere, &c.* Gruter.

41. *Degeris amicæ.*] *Degero* dicitur, ut *defero.* Est autem idem verbum, quod *digero*, *e* in *i*, ut fit, mutato; quod nihil aliud vulgo significat, quam ordinare aliquid, componere, & in debitum locum referre, quod fieri non potest nisi degerendo, sive rem ex uno loco in alium transferendo. qua vetusta significatione *degerere* hic ponitur. *Boxhorn.*

42. *Monstra, quod bibam, &c.*] Recte se habent, *si scis, monstra, quod bibam, Tuam qui possim perpeti petulantiam.* Si potes me alere & ostendere unde vivam, tuam perpetiar petulantiam, ut tibi obnoxius. Alia conditione eam ferre non possim, nisi ut me alas, & mihi monstres quod edam & bibam. Sed *bibam* tantum dixit, quia causa vivendi præcipua Græcis in bibendo. Unde & *συμπόσιον* dixere, quod Latini *convivium*. Eandem sententiam expressit Theocritus in Ἀδωνιαζούσαις, nisi fallor: *Πᾶσ' ὀψῳ ἐπίτασσε. Ubi nos alueris, impera.* Salmas.

Tuam qui poßim perpeti petulantiam.
Quem tu hominem me arbitrare, neſcio,
Ego te ſimitu novi cum Parthaone.
MV. *Si me derides, at pol illum non potes,*
Patrem meum, qui huc advenit. quin reſpicis?
Noviſtin' tu illum? ME. *novi cum Calcha ſimul:*
Eodem die vidi illum, quo te ante hunc diem.
MV. *Negas noviſſe me? negas patrem meum?*
ME. *Idem hercle dicam, ſi avom vis adducere.*
MV. *Ecaſtor pariter hoc, atque alias res ſoles.*

45. *Cum Parthaone.*] *Parthaon*, pater Oenei Ætoliæ regis, Deïaniræ patris.
48. *Cum Calcha.*] Cum *Calchante*, ut eſt in MſT. Theſtoris filio: qui arte divinandi plurimum pollebat in exercitu Græcorum ad Trojam.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

SENEX, MULIER, MENÆCHMUS Soſicles.

UT *ætas mea eſt, atque ut hoc uſus facto eſt,*
Gradum proferam, progredi properabo.
Sed id quam facile ſit mihi, haud ſum falſus.
Nam pernicitas deſerit: conſitus ſum
Senectute; onuſtum gero corpus; vires
Reliquêre, ut ætas mala, merx mala eſt tergo!
Nam res plurimas peſſumas, cum advenit, affert:
Quas ſi autumem omneis, nimis longus ſermo ſit.
Sed hæc res mihi in pectore & corde dura eſt, *J. Guliel.* ſed acris mihi, &c. cura eſt.
Quidnam hoc ſit negotii, quod filia ſic
Repente expetit me, ut ad ſeſe irem.
Nec, quid id ſit, mihi certius facit,
Quid velit, quid me arceſſat.

4. *Conſitus ſum ſenectute.*] Ita Ter. Eun. act. 2. 1. *annis obſitus.* Virgil. 8. Æn.

— *Ibat rex obſitus ævo,*

Obſitum pro pleno uſurpatum antiquis: eo, quod locus frugibus obſitus aut ſentibus, iis plenus ſit. *Turneb.*

5. *Onuſtum gero corpus.*] Duo ſunt hæc onera: nam & corpus hic Senex gerit, & corporis onus, ſenectutem ſive annos. Mercat. act. 4. 1.

— *Quin is ocius?*
SY. *Nequeo mecaſtor; tantum hoc oneris eſt, quod fero.*
DO. *Quid oneris?* SY. *annos octoginta & quatuor.*

25. Mur.

Verum propemodum jam scio quid fiet rei.
Credo cum viro litigium natum esse aliquod.
Ita istæc solent, quæ viros subservire
Sibi postulant, dote fretæ, feroces.
Et illi quoque haud abstinent sæpe culpâ.
Verum est modus tamen, quoad pati uxorem oportet.
NEC POL FILIA unquam patrem arcessit ad se,
Nisi aut quid commissi, aut jurgii est caussa.
Sed quicquid id est, jam sciam; atque eccam eampse
Ante ædeis, & ejus tristem virum video.
Id est, quod suspicabar.
Appellabo hanc. MV. *ibo advorsum. salve multum, mi pater.*
SE. *Salva sis. salven' advenio? salven' arcessi jubes?*
Quid tu tristis es? quid ille autem abs te iratus destitit?
Nescio quid vos velitati estis inter vos duos. Non. inter vos duo.
Loquere, uter meruistis culpam, paucis: non longos logos.
MV. *Nusquam equidem quicquam deliqui: hoc primum* te *absolvo, pater.*
Verum vivere hic non possum, neque durare ullo modo.
Proin' tu me hinc abducas. SE. *quid istuc autem est?* MV. *ludibrio, pater,*
Habeor. SE. *unde?* MV. *ab illo, quoi me mandavisti, meo viro.*
SE. *Ecce autem litigium quoties edixi tandem tibi,*
Ut caveres, neuter ad me iretis cum querimonia?
MV. *Quî ego istuc, mi pater, cavere possum.* SE. *men' interrogas?*

25. Mul. *Ibo advorsum. salve.*] Ita hæc ordino. Filia enim officii sui memor patri obviam procedit: tum salutat. Nam ita solebant parentibus natæ, aut propinquæ honoratiori cognato. ut Sticho: *Ferre advorsum hominem occupemus osculum. Salve mi pater.* J. Gul.

28. *Velitati estis.*] V.N. Rudent. 2.6.

29. *Non longos logos.*] Scil. facias. *Logi sunt sermones, vel dicta ridicula & contemnenda:* Nonius. Utitur & Terent. Phor. act. 3. 2. & Cicero. *Logi* enim vocabulo pæne jam ut vernaculo utebantur Romani; & *logos* in nugis, tanquam suam vocem dicebant. *Palmer.*

35. *Neuter ad me.*] Censeo dissecandam vocem: *Ut caveres, ne uter ad me.* hoc est, ne vel maritus vel tu. *Gronovius.*

MV. *Nisi non vis.* SE. *quoties monstravi tibi, viro ut morem geras?*
Quid ille faciat, ne id observes: quo eat: quid rerum gerat.
MV. *At enim ille hinc amat meretricem ex proxumo.* SE. *sane sapit,*
Atque ob istanc industriam etiam faxo amabit amplius.
MV. *Atque ibi potat.* SE. *tua quidem ille caussa potabit minus,*
Sive illic, sive alibi libebit? quæ hæc, malum, impudentia est?
Una opera prohibere, ad cœnam ne promittat, postules:
Neve quenquam accipiat alienum apud te, serviren' tibi
Postulas viros? dare una opera pensum postules,
Inter ancillas sedere jubeas, lanam carere.
MV. *Non equidem mihi te advocatum pater adduxi, sed viro.*
Hinc stas, illinc caussam dicis. SE. *si ille quid deliquerit,*
Multo tanto illum accusabo, quam te accusavi, amplius.
Quando te auratam & vestitam bene habet: ancillas, penum,
Recte præhibet: melius sanam est, mulier, mentem sumere. *MSS. alii. perhibet.*
MV. *At ille suppilat mihi aurum & pallam ex arcis modo:* *J. Guliel. ex arcis domo.*
Me despoliat, mea ornamenta clam me ad meretrices degerit.
SE. *Male facit, si istuc facit: si non facit; tu male facis,*
Quæ insontem insimules. MV. *quin etiam nunc habet pallam, pater,*

39. *At ille hinc amat.*] V. C. *hanc.* Probo. *Scriverius.*

40. *Atque ob istanc industriam.*] Quam adhibes in observando viro.

46. *Lanam carere.*] Ita vett. edd. neque aliter citat lib.6. de Ling. Lat. Varro. *Carere* à carendo: quod lanam tum purgant ac deducunt, ut careat spurcitia. ex quo tum *carminari* dicitur lana, cum caret eo, quod in ea est nequam. *Carere*, à *caro, is, it:* quod sine dubio est à Græc. κείρειν, tondere, ἴκειρον: non, ut Varro. unde & *Carduus*, quia aptus carendæ lanæ: & *Carmen* instrumentum ferreum ad carendum lanam. Lucr. 4.

— *Quasi carmine lana trahatur.*

A quo verbum *carminare*: infra act. 5. sc.8. Aliud *carmen* à canendo, aliud *carmen* à carendo. *Scalig.* Inde *caritores*, qui in Glossis Papiæ dicuntur *lanarii, qui lanam carunt, carpunt, dividunt.* Sic enim ibi legendum est. Unde apparet *carpere*, quod in MSS. Pall. pro *carere* legi hic notant eruditi, non nisi glossam esse τῷ *carere.* Porro nobis ejusmodi caritores *Kaerders* etiam dicuntur. *Boxhorn.*

58. *Quod*

Et ſpinther, quod ad hanc detulerat: nunc, quia reſcivi, refert.
SE. *Jam ego ex hoc ut factum eſt ſcibo. ibo ad hominem atque alloquar.*
Dic mihi iſtuc, Menæchme, quod vos diſſertatis, ut ſciam.
Quid tu triſtis es? quid illam autem iratam abs te deſtituis?
ME. *Quiſquis es, quicquid tibi nomen eſt, ſenex, ſummum Jovem*
Deoſque deteſtor. SE. *qua de re, aut quojus rei rerum omnium?*
ME. *Me neque iſti male feciſſe mulieri, quæ me arguit*
Hanc domo ab ſe ſurripuiſſe, atque abſtuliſſe dejerat.
Si ego intra ædeis hujus unquam, ubi habitat, penetravi pedem,
Omnium hominum exopto ut fiam miſerorum miſerrumus.
SE. *Sanun' es, qui iſtuc exoptes, aut neges te unquam pedem*
In eas ædes intuliſſe, ubi habitas, inſaniſſume?
ME. *Tun' ſenex ais habitare med in illiſce ædibus?*
SE. *Tu negas?* ME. *nego hercle vero.* MU. nimio hæc impudenter *negas.*
Niſi quo nocte hac emigraſti. SE. *concede hac, filia.*
Quid tu ais? num hinc emigraſti? ME. *quem in locum, aut ob rem, obſecro?*
SE. *Non edepol ſcio.* MU. *profecto ludit te hic.* SE. *non tu te tenes?*

Mſſ. quid tu triſtis. *unde Gron.* qui tu trux es.

Mſſ. deteſtes. *Gron.* do teſtes.

Dous. quem in locum autem obſecro?

58. *Quod vos diſſertatis.*] Poteſt tolerari, ut ſit λιτότης, ſive extenuatio rei per verba, pro litigatis. Colvius *diſceptatis.* Meurſius *diſſentitis.* Sed nullo modo ferendum, quod nuper conjecerunt, *diſcernatis.* Hoc juxta hic locum habet, ac ſeparatis, diſtinguitis. *Gronovius.*

61. *Cujus rei rerum omnium.*] Recte Lambinus interpretatur velle ſenem, cujus rei ex omnibus rebus cauſa Deos teſtes facis? Et prorſus inepte, qui perſonas ita ordinat: *cujus rei?* ME. *rerum omnium, Me neque.* quod ineptius reddit interpretando, quaſi dixerit Plautus *deos rerum omnium.* Quis enim unquam eſt ita locutus, ut diceret *deos rerum* & *rerum omnium?* Ego ſi hanc ſcripturam tueri vellem, *rerum omnium* referrem ad ſequentia, & id acciperem, ut ſolent dicere *caterarum rerum:* quemadmodum illud ipſum uſurpavit auctor Ciſtellaria act. 1. ſc. 1. vſ. 33. Sed nihil eſt cauſæ, cur ſpernamus vulgatum. *Gronovius.*

72. *Non tu te tenes?*] Jubet tacere ac quieſcere

Jam vero, Menæchme, ſatis jocatus es: nunc hanc rem age.
ME. *Quæſo quid mihi tecum eſt? unde, aut quis tu homo es?* quid feci ego
Tibi, aut adeo iſti, quæ mihi moleſta eſt quoquo modo?
MV. *Viden' tu illi oculos virere? ut viridis exoritur colos* *Eimenbers. oculos orier.*
Ex temporibus atque fronte! ut oculi ſcintillant! vide.
ME. *Quid mihi melius eſt, quam quando illi me inſanire prædicant,*
Ego me aſſimulem inſanire, ut illos à me abſterream?
MV. *Ut pandiculans oſcitatur! quid nunc faciam, mi pater?*
SE. *Concede huc, mea nata, ab iſtoc quam potes longiſſume.*
ME. *Evoe, Evie, Bromie, quo me in ſilvam venatum vocas?*
Audio: ſed non abire poſſum ab his regionibus:
Ita illa me ab læva rabioſa fœmina adſervat canis.
Poſt autem illic hircus alius, qui ſæpe ætate in ſua
Perdidit civem innocentem falſo teſtimonio.
SE. *Væ capiti tuo!* ME. *ecce Apollo mihi ex oraculo imperat,*
Ut ego illi oculos exuram lampadibus ardentibus.
MV. *Perii, mi pater! minatur mihi oculos exurere.*
ME. *Hei mihi, inſanire me ajunt, ultro cum ipſi inſaniunt.*

quieſcere filiam Senex: ipſe ſolus ſcilicet ſerio opus executurus: *Tene te*, id eſt, abſtine, cohibe. Caſ. act. 3. 2. *Vix teneor, quin quæ decent te, dicam.* Gruter.

76. *Viden' tu illi oculos virere?*] Nihil mutandum. Virere eſt lucere, & ſic *virens flamma* Horatio & apud Homerum, φλὸξ ἐμαράνθη, flamma marceſcit, quæ quaſi *virere* deſinit. Nam & *virere* pro ἀνθεῖν, quod verbi & flammæ tribuunt Græci pariter ac Latini poëtæ. Ut *florentia lumina flammis*, & ἀνθοῦσα φλὸξ, & color ἀνθηρός. Nec obſtat quod ſequitur, ut *oculi ſcintillant*, plus eſt enim ſcintillare quam virere vel lucere. At viridis color qui ex temporibus & fronte exoritur non eſt mutandus in iridis colorem. Cæruleum intelligit & glaucum, quem *olivaſtrum* vulgo vocant, qui color eſt morboſorum. Fortaſſe an & virere oculos dixerit, cum albus in oculis viridi illo colore inficitur, vel glauco ex morbo vel animi paſſione violenta. Hæc explicanda ſane non mutanda. Libri enim omnes meliores ac vetuſtiores ſic habent. *Salmaſ.*

80. *Ut pandiculans oſcitatur!*] Feſtus: *Pandiculari dicuntur, qui toto corpore oſcitantes extenduntur: eo quod pandi fiunt.* Jam, *oſcitatio*, eſt, oris citatio & diductio. Gloſſarium; *Oſcitatur* χασμᾶται. *Taub.*

82. *Evoe, evie, bromie.*] Quia Menæchmus ſe furere & bacchari ſimulat, uſurpat vocabula, quibus bacchantes utebantur. *Evoi*, interjectio eſt ὀργιασμοῦ, εὐοῖ. *Evius* & *Bromius* ſunt Bacchi nomina. *Lambin.*

SE. *Filia, heus.* MV. *quid est? quid agimus?* SE. *quid si ego huc servos cito?*
Ibo, adducam, qui hunc hinc tollant, & domi devinciant,
Priusquam turbarum quid faciat amplius. ME. *enimvero, nisi*
Occupo aliquid mihi consilium, hi domum me ad se auferent.
Pugnis me vetas in hujus ore quicquam parcere?
Ni jam ex meis oculis abscedat in malam magnam crucem,
Faciam, quod jubes, Apollo. SE. *fuge domum, quantum pote'st.*
Ne hic te obtundat. MV. *fugio. amabo, adserva istunc, mi pater,*
Ne quo hinc abeat. sumne ego mulier misera, quæ illæc audio!
ME. *Haud male illanc amovi. nunc hunc impurissumum,*
Barbatum, tremulum, Titanum, Cygno prognatum patre.
Meurs. Tithonum: *Pris.* Cygno qui cluet patre.
Ita mihi imperas, ut ego hujus membra, atque ossa, atque artua
Comminuam illo scipione, quem ipse habet. SE. *dabitur malum,*
Me quidem si attigeris, aut si propius ad me accesseris.
ME. *Faciam quod jubes; securim capiam ancipitem, atque hunc senem*
Exossabo, dein' dedolabo assulatim viscera.

95. *Pugnis me vetas, &c.*] Hæc iterum clare loquitur, ut eos terreat. Vetasne, ô Apollo, me quicquam meis pugnis in hujus mulieris ore parcere?

101. *Tremulum, Titanum.*] Melius hic fortasse legi posset, *Tithonum*, qui ad extremam senectutem vixit, adeo ut emori non posset, quamvis omnibus senii decrepiti malis vexaretur. Non iste quidem cygno prognatus patre quem aurora adamavit, sed hic homo non pro sano loquitur. Cum enim insaniam simulet, ea dicit de industria quæ insani hominis sunt. *Salmas.*

102. *Artua.*] Non obliquos casus verborum quartæ declinationis generis neutrius reperiri inficior. Verum sunt isti, non à rectis in *V*, sed in *VS*. Nam nomina ejusmodi olim utramque habebant terminationem. Contra itidem quædam hodie in *VS*, solum efferuntur, quæ olim terminabantur in *V*. Tale pro *artus*, *artu*; inde *artua* hoc loco: à quo *deartuare* supra Capteiv. 3. 4. & 5. *Vossius.*

106. *Dedolabo assulatim viscera.*] Hoc *minutatim* exponit Nonius. recte. Hinc *assulæ marmoreæ* apud Vitruvium, τὰ ἐμπελεκήματα, ex marmore, dum cæditur,

SE. *Enimvero illud præcavendum est, atque accurandum mihi:*
Sane ego illum metuo, ut minatur, ne quid malefaxit mihi.
ME. *Multa mihi imperas, Apollo: nunc equos junctos jubes*
Capere me indomitos, feroces: atque in currum inscendere.
Ut ego hunc proteram leonem Gætulum, olentem, edentulum. J. Gulielm. leonem vetulum.
Jam adstiti in currum: jam lora teneo: jam stimulum in manu est.
Agite equi, facitote sonitus ungularum appareant
Cursu celeri: facite inflexa sit pedum pernicitas.
SE. *Mihin' equis junctis minare?* ME. *ecce Apollo denuo;*
Me jubes facere impetum in eum qui stat, atque occidere.
Sed quis hic est, qui me capillo hinc de curru deripit?
Imperium tuum demutat atque dictum Apollinis.

-ditur, excussa. nec quicquam mutandum. Glossæ: ἀποπελεκῶ, *desimo, dedolo.* Utrumque dicebatur *astula* & *assula* pro eodem. sic *mersus*, mertus: *fissus*, fistus: *fixus*, fictus & similia. *Salmasius.* *Exossabo, dein dedolabo.*] Hæc Camerarii conjectura est. Superiores *senem Exossem, nisi dedolabo.* Aldus auxit: *Exossem reddam, dedolabo.* Ambo scripti: *Senem osse fini dedolabo.* Unde Pareus, *ossitim* & *Exossitim.* Sed scribendum est: *hunc senem Ossum fini dedolabo assulatim viscera* Sermo dignissimus Plauto & minima mutatio. *Ossum fini* est usque ad ossa. *Dedolabo* est decidam & amputabo securi. quemadmodum dolabra est instrumentum, quo cædimus, non quo levigamus, ut ascia. Potuissem & *huic seni.* Sed non est necesse. Hac fabula 2. 2. *Nummum illum, quem mihi dudum pollicitus dare, Jubeas, si sapias, porculum afferri tibi.* *Dedolabo*, truncabo circum hunc senem, quod ad viscera, assulatim & minutatim desecta fini ossium, ut nil nisi sceletus supersit. *Gronovius.*

114. *Facite inflexa.*] Sana omnino sunt, *facite inflexu sit pedum pernicitas*, modo disjunctim legatur, *in flexu.* Pernicitas equorum, præcipue curru cinctorum, in flexu maxime requirebatur. In flexu metæ imprimis necessaria fuit. *Salmas.*

117. *Qui me capillo hinc de curru deripit.*] Allusum ad Palladem Homericam, quæ Achillem capillis à pugna revocavit. *Deripit.*] *Deripere*, est deorsum rapere & detrahere. *Diripere*, diverse & in varias partes rapere, ut fit in expugnationibus urbium. *Popma.*

118. *Atque dictum.*] Apollinis oraculum *dictio* olim nuncupata. Pacuvius: *Flexa non, falsa, autumare dictio Delphis solet.* Ait, tortuosa & obliqua esse oracula, non mendacia: unde & Apollo λοξίας. Accius apud Herenn. lib. 2.

Aperte fatur dictis, si intelligas.

Et alioqui *Dicta* interdum jussa sunt: unde *Dictator*, & *dicto-audientes*: de quis Varro lib. 4. & 5. de L. L. *Apollinis.*] *Apollinis* rectus olim casus, pro *Apollo.* Verum hoc loco ajunt quidam, *Apollinis* esse vocandi casum. Sed falluntur. Nam *tuum Apollinis imperium*, ait, ut Cicero Phil. 2. *Tuum hominis simplicis pectus.* Et in Maniliana, *Tuum gravissimi viri judicium.* Vossius.

1.Ob-

SE. *Heu hercle morbum acrem ac durum! Dii vostram fidem!*
Vel hic qui insanit, quam valuit paulo prius!
Ei derepente tantus morbus incidit.
Ibo atque arcessam medicum jam quantum potest.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

MENÆCHMUS Sosicles, *SENEX.*

Jamne isti abierunt, quæso, ex conspectu meo,
Qui me vi cogunt, ut validus insaniam?
Quid cesso abire ad navem, dum salvo licet?
Vosque omnes quæso, si senex revenerit,
Ne me indicetis, qua platea hinc aufugerim.
SE. *Lumbi sedendo, oculi spectando dolent,* *Ms. exspectando*
Manendo medicum, dum se ex opere recipiat.
Odiosus tandem vix ab ægrotis venit.
Ait se obligasse crus fractum Æsculapio,
Apollini autem brachium. nunc cogito,
Utrum me dicam ducere medicum, an fabrum.
Atque eccum incedit, move formicinum gradum.

1. OBligasse crus fractum Æsculapio.] Quid sit obligare crus fractum aut brachium Chirurgi sciunt, ad quorum artem hoc pertinet. Græci ἐπιδεσμεῖν vocant. Unde libri veterum, Medicorum, περὶ ἐπιδεσμῶν. Sed hic ridiculi gratia gloriosum introducit medicum, qui se jactat obligasse crus fractum Æsculapio, brachium Apollini, quasi ipsi medicinæ auctores dii ipsius cura opus habuerint. Veteres medici etiam fuere χειρουργοί. De Æsculapio & Apolline, quod auctores medicinæ fuerint, res nota. *Salmas.*

12. *Movet formicinum gradum.*] Formicarum gradus minutissimus est ac spississimus, atque ideo tardus. Multum quidem movent, sed parum promovent. Pari forma dixit Catullus Carmin. 39. *incedere myrmice*, & Martial. *Crusculum formicæ.* Muret.

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

MEDICUS, SENEX.

QUid esset illi morbi dixeras? narra senex.
Num larvatus, aut cerritus? fac sciam.
Num eum veternus, aut aqua intercus tenet?
SE. *Quin ea te caussa duco, ut id dicas mihi,*
Atque illum ut sanum facias. ME. *persacile id quidem est.*
Sanum futurum, meâ ego id promitto fide.
SE. *Magnâ cum curâ ego illum curari volo.*
ME. *Quin suspirabo plus sexcenties in die:*
Ita ego illum cum cura magna curabo tibi.
SE. *Atque eccum ipsum hominem.* ME. *observemus, quam rem agat.*

1. L*Arvatus, aut cerritus.*] Festus: *Larvati, sunt furiosi & mente moti: quasi larvis & spectris exterriti.* De Cerritis, V. N. Amph. 2. 2. vs. 144.

8. *Quin suspirabo plus sexcenties in die.*] Qui sæpius & celerius ultro citroque commeant & discursant rei alicujus curandæ caussa, suspirant, suspiria alte petunt. Dicit igitur hic medicus, se magna cum cura insanum curaturum, quin ad eum invisurum, eaque de caussa suspiraturum plus sexcenties in die. Hæc genuina est hujus loci sententia. *Berhernius.*

ACTUS QUINTI SCENA QUINTA.

MENÆCHMUS Surreptus, SENEX, MEDICUS.

EDepol næ hic dies pervorsus atque advorsus mihi obtigit:
Quæ me clam ratus sum facere, ea omnia fecit palam
Parasitus, qui me complevit flagitii & formidinis:
Meus Ulysses, suo qui regi tantum concivit mali.
Quem ego hominem, si quidem vivo, vita devolvam sua. Ms. evolvam. Pass. solvam.
Sed ego stultus sum, qui illius esse dico, quæ mea sit.
Meo cibo & sumptu educatus est: anima privabo virum.
Condigne autem hæc meretrix fecit, ut mos est meretricius.

4. M*Eus Ulysses.*] Quo utebar consiliario & administro, ut Agamemnon Ulysse ad Trojam.

5. *Vita devolvam sua.*] A Parcarum fusis aut stamine puto sumptum. Virgil. 4. Georg.
Carmine quo captæ, dum fusis mollia pensa
Devolvunt. Bosius.

Quia rogo pallam, ut referatur rursum ad uxorem meam,
Mihi se ait dedisse. heu edepol, næ ego homo vivo miser!
SE. *Audin' quæ loquitur?* MED. *se miserum prædicat.*
SE. *adeas velim.*
MED. *Salvos sis, Menæchme, quæso cur apertas brachium?*
Non tu scis, quantum isti morbo nunc tuo facias mali.
ME. *Quin tu te suspendis?* MED. *ecquid sentis?* ME. *quid ni sentiam.*
MED. *Non potest hæc res ellebori jugere obtinerier.*
Sed quid ais, Menæchme? ME. *quid vis?* MED. *dic mihi hoc, quod te rogo.*
Album, an atrum vinum potas? ME. *quin tu is in malam crucem.*
SE. *Jam hercle occeptat insanire primulum.* ME. *quin tu me interrogas,*
Purpureum panem, an puniceum soleam ego esse, an luteum?
Soleamne esse avis squamosas, piscis pennatos? SE. *papæ,*
Audin' tu, ut deliramenta loquitur? quid cessas dare
Potionis aliquid, priusquam percipit insania?
MED. *Mane modo: etiam percontabor.* SE. *alia occidis fabula.*
MED. *Dic mihi hoc: solent tibi unquam oculi duri fieri?*

14. *Ecquid sentis?*] Ridiculum est, ita Medicum rogare. & Menæchmus nimis molliter respondeat; si illud ab eo quæsitum. Quin tu personas ita restituas: *Se. ecquid sentis? Med. quidni sentiam? Non pot.* Acidal.

15. *Ellebori jugere.*] Non potest hujus ægri sanitas tanta ellebori copia obtineri, quanta ex agri jugere meti potest. Simile Hor. illud 2. Sat. 3.
Danda est ellebori multo pars maxima avaris:
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.

22. *Percipit.*] Id est, penitus capit. Ter. Eun. *urbis odium me percipit.* ubi τὸ per αὐξητικόν est.

23. *Etiam percontabor.*] Lego:
— *Etiam percontabor alia. Se. occidis fabulans.*
Cum alia etiam percontari velle diceret Medicus, gravatur hoc Senex: &, occidis hominem, inquit, tuis fabulis: ad vulgi dictum forte alludens, quo Medicus garrulus fertur alter ægroto morbus. *Acidal.* Malim retinere quod in MSS. est, post *alia* posita rogantis nota. Senex ergo dicit; *Alia?* Visne tu adhuc plura & alia, percunctari? Profecto fabula, nimium fabulando & percunctando eum occidis. *Boxhorn.*

24. *Oculi duri fieri?*] Ne hoc quidem temere quærit Medicus. eorum, quos atra bilis vexat, corpora constat fieri extrinsecus duriora, propter atræ bilis naturam, quæ siccissima & calidissima est:

ME. *Quid? tu me locustam censes esse, homo ignavissume?*
MED. *Dic mihi en unquam tibi intestina crepant, quod sentias.*
ME. *Ubi satur sum, nulla crepitant: quando esurio, tum crepant.*
MED. *Hoc quidem edepol haud pro insano verbum respondit mihi.*
Perdormiscin' usque ad lucem? facilen' tu dormis cubans?
ME. *Perdormisco, si resolvi argentum, quoi debeo.*
Quî te Juppiter dîque omnes, percontator, perduint.
MED. *Nunc homo insanire occeptat. de illis verbis cave tibi.*
SE. *Immo modestior nunc quidem est de verbis, praut dudum fuit.*
ME. *Quid ego dixi?* SE. *insanis, inquam.* ME. *egone?* SE. *tu istic, qui mihi*
Etiam me junctis quadrigis minitatu's prosternere;
Egomet hæc te vidi facere, egomet hæc te arguo.
ME. *At ego te sacram coronam surripuisse scio Jovis.*
Et ob eam rem in carcerem ted esse compactum scio.
Et postquam es emissus, cæsum virgis sub furcâ scio.

imprimis oculi, qui sunt textura præditi rarissima, partesque corporis sunt infirmissimæ. Etiam hæc insaniæ signa ab Aristotele probantur. *Vid.*

25. *Me locustam censes?*] Locustæ cum de insectorum genere sint, palpebris carent: idcirco duriss. sunt oculis. *Arist.* 2. de Part. Anim. & *Plin.* lib. 11. 37. *Taubmann.* Fere ad verbum; Ἡ'γώ μ' ἀπλοσόθαλμον ὄντα νομίζεις ἀπὶ γειτε; qua voce in Sphingocarione usus fuerat Eubulus. Duris autem oculis, hoc est, σκληρόφθαλμους locustas esse, notum est. *Heinsius.* Porro cum non tam ignavia, quam imperitia Medico hic exprobretur, non *homo ignavissime*, ut vulgo, sed *ignarissime*, hic legendum puto. *Boxhorn.* *Homo ignavissume.*] Medico putant non tam ignaviam quam imperitiam oportere exprobrari, eoque corrigunt *ignarissume.* Sed observasse debuerant *ignavum* Plauto passim pro homine nihili ac nullius usus poni. Casina 2. 3. *Quid tu scis?* CL. *te senem omnium senem neminem esse ignaviorem. Unde is nihili?* Sic *ignavissumis verrecibus* in eadem fabula 3. 2. Persa 5. 2. *Mea ignavia tu nunc me irrides.* Trinummo 1. 2. *qui illius sapientiam Et meam fidelitatem & celata omnia Pæne ille ignavus funditus pessum dedit.* Et 4. 2: *quid ergo ille ignavissumus mihi latitabat?* Rud. 3. 5. 49. *Gronovius.*

29. *Cubans?*] Præfero lectionem quæ in quibusdam editionibus comparet, *facilene tu dormis cubans.* Id versus etiam postulat. Quidam etiam sedentes dormiunt. *Salmas.* Confirmat alter MSS. in quo *cubans.*

38. *Coronam surripuisse scio Jovis.*] Quod Petilius quidam dicitur fecisse, qui ex eo dictus est *capitolinus.* Lamb.

40. *Cæsum virgis.*] Non enim ad mortem semper cæsi. *Lips.*

Tum patrem occidisse, & matrem vendidisse, etiam scio.
Satin' hæc pro sano maledicta maledictis respondeo? Acid. satin' hoc pro sano? mal. &c.

SE. *Obsecro hercle, medice, propere, quicquid facturus, face.*
Non vides hominem insanire? MED. *scin' quid facias optumum?*
Ad me face uti deferatur. SE. *itan' censes?* MED. *quippe ni?*
Ibi meo arbitratu potero curare hominem. SE. *age ut lubet.*
MED. *Elleborum potabis faxo aliquos viginti dies.* Scal. aliquot viginti dies.
ME. *At ego te pendentem fodiam stimulis triginta dies.*
MED. *I, arcesse homines, qui illunc ad me deferant.* SE. *quot sunt satis?*
MED. *Proinde, ut insanire video, quatuor; nihilo minus.*
SE. *Jam hic erunt. asserva tu isthunc, medice.* MED. *immo ego ibo domum,*
Ut parentur, quibus paratis opus est. tu servos jube Mss. Pall. tuos servos.
Hunc ad me ferant. SE. *jam ego illic faxo erit.* MED. *abeo.* SE. *vale.*
ME. *Abiit socerus: abiit Medicus. nunc solus sum. pro Juppiter,*
Quid illuc est, quod me hîc homines insanire prædicant!
Nam equidem postquam gnatus sum, nunquam ægrotavi unum diem.
Neque ego insanio, neque pugnas neque ego lites cœpio. Mss. lites cupio.
Salvus salvos alios video: novi homines, alloquor.
An qui perperam insanire me ajunt, ipsi insaniunt?
Quid ego nunc faciam? domum ire cupio: at uxor non sinit.
Huc autem nemo intromittit, nimis proventum est nequiter.

47. *Aliquos viginti dies.*] Valet, *circiter viginti dies.* Varro l. 1. de Re Rust. c. 2. in extr. *Si velis in convivio multum bibere, cœnareque libenter, ante esse oportet brassicam crudam ex aceto, & post aliqua folia quinque.* Lambin.

49. *Arcesse homines.*] *Homines*, hic pro servis poni, ut & Mostell. act. 5. 1. autumat *Douza.* F.

50. *Nihilo minus.*] Quatuor satis sunt: nihilo pauciores arcessi oportet. *Lambinus.*

61. *Nimis proventum est nequiter.*] Nimis infeliciter res processit. Rud. 3. 5. *Equidem proveni nequiter multis modis.* Trucul. 2. 4. *T.*

Hic ergo usque ad noctem : saltem credo, intromittar domum. Par. hic ero.

62. *Saltem credo.*] Si exclusus sum ab Erotio, saltem intromittar ab uxore. *Lamb.*

ACTUS QUINTI SCENA SEXTA.

MESSENIO.

Spectamen bono servo, id est, qui rem herilem
Procurat, videt, collocat, cogitatque,
Ut absente hero, rem heri diligenter
Tutetur, quam si ipse assit, aut rectius.
Tergum quam gulam, crura quam ventrem oportet
Potiora esse, quoi cor modeste situm est.
Recordetur id, qui nihili sunt, quid iis pretii
Detur ab suis heris, ignavis, improbis
Viris; verbera, compedes, molæ, magna
Lassitudo, fames, frigus durum:
Hæc pretia sunt ignaviæ.
Id ego male malum metuo; propterea bonum
Esse certum est, potius quam malum : nam magis multo
Patior facilius verba, verbera ego odi.
Nimioque edo libentius molitum, quam
Molitum præhibeo. propterea heri imperium

1. *Spectamen bono servo.*] Δοκίμιον, probatio & experimentum boni servi. Constructio est, ut illa Mil. act. 3. scen. 1. *Esset his annona vilior.* Et potest videri respectum ad formulam antiquam, *Spectatus satis*, de servis. quo significabatur, diu & bene serviisse.

5. *Tergum quam gulam, &c.*] Oportet servum tergo suo potius, quam gulæ consulere, & cruribus potius quam ventri. Nam si officium negligat, futurum est, ut tergum quidem virgis cædatur, crura vero compedibus vinciantur. *Lambinus.*

6. *Cui cor modeste situm est, &c.*] Servus, cui animus modeste affectus est, recordetur, quid servis nequam mercedis à suis heris persolvatur: scil. verbera, compedes, pistrina, ubi magna lassitudo. *Lambin.*

14. *Patior facilius verba.*] Qui *verba* hic accipiunt illa, quibus servos suos heri excipiunt, cum objurgant, nimis inepti sunt. Non enim talia debentur servis bonis & frugi, qualem se esse ac manere velle hic profitetur Messenio. *Verba* hic sunt dicta, jussa, imperia herilia. Dicit se illa, quamvis dura subinde & gravia, perpeti malle, quam immorigerum verbera. *Boxhornius.*

15. *Nimioque edo libentius molitum, &c.*] Nimio libentius edo, quod alii servi in pistrino misero labore moluerunt, quam ego aliis id, quod moleste moluerim, edendum præbeo. *Lambin.*

20. Me

Exſequor bene, & ſedate ſervio;
Atque id mihi prodeſt; alii ſeſe ita ut in rem
Eſſe ducunt, ſint: ego ita ero, ut me eſſe oportet:
Metum ut mihi adhibeam, culpam abſtineam:
Hero ut omnibus in locis ſim præſto.
SERVI, qui culpa carent, & metuunt; ii
Solent eſſe heris utibiles. nam illi, qui nihil
Metuunt, poſtquam malum promeritum eſt, metuunt,
Metuam haud multum. prope eſt, quando
Herus, quod ſtrenue *faciam, pretium exſolvet.*
Eo exemplo ſervio, tergi ut in rem eſſe arbitror.
Poſtquam in tabernam vaſa & ſervos collocavi, ut juſſerat,
Ita venio advorſum. nunc fores pultabo, adeſſe ut me ſciat.
Neque utrum ex hoc ſaltu damni ſalvom ſcio eliciam foras.
Sed metuo, ne ſero veniam, depugnato prælio.

20. *Metum ut mihi adhibeam.*] Quo ſcilicet deterritus in officio maneam. *Taubman.*

24. *Poſtquam malum promeritum eſt, &c.*] *Promeritum* hic & paſſive & in malam partem eſt poſitum, quod rarius; pro, *commeritum.* ſic & Amph. act. 2. 1. Donatus: *Promeruit, eſt, adjuvit, profuit: cui contrarium eſt, commeruit.* Sententia eſt: Nam illi, qui nullo metu afficiuntur, neque metu deterriti à culpa abſtinent, poſtquam malum commeruerunt, tum denique metuunt. *Lamb.*

30. *Neque utrum, &c.*] Douza legit: *Neque ut eum ex hoc ſaltu damni, &c.* & *ſaltum damni* accipit quemadmodum, *montes mœroris, montes mali.* Sed longe diſtat à vulgata lectione, quod habet V. Cod. *Utque meum ex hoc ſaltem Epidamno alvum eluam amphora.* Alludit ad *damnum* heri, quod datura eſſet Erotium, & *Epidamnum* civitatem in qua erant. Videtur autem cupere in eo heri damno, ſaltem participem fieri prandii, ad quod acceptus fuerat Menæchmus ab Erotio; quod ut ſupra ſæpius, ita & hic μετάφορικῶς prælium vocat. *Meum alvum,* maſculine, ſic alibi:

Cum has herbas in ſuum alvum congerunt.

Et Accius in Annal. teſte Nonio, *alvus quam frigidiſſimus. Depugnato prælio,* hoc eſt, finito prandio, & ſublatis menſis, ut jam nihil ſit quod bibam, quo alvum meum eluam. *Diſſald.* Iſte V. C. eſt editio Pariſina, in qua ſic legitur à conjectura Sarraceni, ut videre eſt apud Gruterum. Sed vere veteres codices: *Neque utrum ex hoc ſaltu damni ſalvom ute duo anfora.* Unde ſcribendum: *Atque ut eum ex hoc ſaltu damni ſalvom ut educam foras.* Fores pultabo, ut adeſſe me ſciat, & ut eum ex iſtis Caudinis Furculis, ex loco tam inſidioſo, educam. τὸ *Ut* repetit eo modo, quo Bacchid. 4. 6. 18. *Educam* vidit Pareus, quod fruſtra ſpernit Gruterus. *Scio eliciam* eſt à conjectura Camerarii. Alii olim editi: *alium eluo an phora.* De prandio nugæ. Tranſlatio eſt ab iis, qui in loco ſaltuoſo & inſidiis opportuno circumſidentur ab hoſtibus, & ſuſtinent, donec ſubſidia veniant. *Depugnato prælio,* id eſt, poſtquam jam captus, ſub jugum actus, deſpoliatus eſt. *Gronovius.*

ACTUS QUINTI SCENA SEPTIMA.

SENEX, MENÆCHMUS Surreptus, *LORARII, MESSENIO.*

PEr ego vobis Deos atque homines dico, ut imperium meum
Sapienter habeatis curæ, quæ imperavi atque impero,
Facite illic homo jam in medicinam ablatus sublimis fiet. *Mss.* sublimem.
Nisi quidem vos vostra crura aut latera nihili penditis.
Cave quisquam, quod illic minitetur, vostrum floccifecerit.
Quid statis? quid dubitatis? jam sublimem raptum oportuit.
Ego ibo ad medicum: præsto ero illic, cum venietis. ME. occidi!
Quid hoc est negotii? quid illic homines ad me currunt, obsecro?
Quid voltis vos? quid quæritatis? quid me circumsistitis?
Quo rapitis me? quo fertis me? perii! obsecro vestram fidem:
Epidamnienses subvenite cives. quin me mittitis?
MES. Pro dî immortales, obsecro, quid ego oculis aspicio meis?
Herum meum indignissume nescio quî sublimem ferunt.
ME. Ecquis suppetias mihi audet afferre? MES. ego, here, audacissume.
O facinus indignum & malum, Epidamni cives herum
Meum hîc in pacato oppido
Luci deripier in via, qui liber ad vos venerit!
Mittite istunc. ME. obsecro te, quisquis es, operam ut des mihi,
Neu sinas in me insignite fieri tantam injuriam.
MES. Immo & operam dabo, & defendam, & subvenibo sedulo.
Nunquam te patiar perire: me perire est æquius.
Eripe oculum isti, ab humero qui te tenet, here, te obsecro.
Hisce ego jam sementem in ore faciam, pugnosque obseram.
Maxumo hodie malo, hercle, vostro istunc fertis. mittite.

3. IN *medicinam.*] V. N. Epid. 2. 2.
4. *Crura aut latera.*] Nisi quidem vos vestra crura compedibus vinciri, aut latera virgis cædi velitis. *Lamb.*
7. *Cum venietis.*] V. C. *ut venitis.* Et valet, simulac. *Scriverius.*

17. *Luci deripier.*] Singula habent emphasin, *pacato opido; luci; in via; liber.* Taubman.

25. Fac

ME. *Teneo ego huic oculum.* MES. *face ut oculi locus in capite appareat.*
Vos scelesti, vos rapaces, vos pradones. LO. *periimus!*
Obsecro hercle. MES. *mittite ergo.* ME. *quid me vobis tactio est?*
Pecte pugnis. MES. *agite, abite, fugite hinc in malam crucem.*
Hem tibi etiam, quia postremus cedis, hoc pramii feres.
Nimis autem bene ora commentavi, atque ex meâ sententiâ.
Edepol, here, na tibi suppetias tempore adveni modo.
MF. *At tibi dî semper, adolescens, quisquis es, faciant bene.*
Nam absque ted esset, hodie nunquam ad Solem occasum viverem.
MES. *Ergo edepol, si recte facias, here, me mittas manu.*
ME. *Liberem ego te?* MES. *verum, quandoquidem, here, te servavi.* ME. *quid est?*
Adolescens, erras. MES. *quid, erro?* ME. *per Jovem adjuro patrem,*
Me herum tuum non esse. MES. *non taces?* ME. *non mentior.*
Nec meus servos unquam tale fecit, quale tu mihi.

25. *Face ut oculi locus in, &c.*] Fac ut oculus ei sit erutus. *Lambin.*

28. *Pecte pugnis.*] *Pectere* est multare. hinc *depectere*, *circumpectere*, malum aut infortunium alteri dare. Terent. Heautont. *Depexere* & *Exornare* jungit, ---- *adeo exornatum dabo*, *Adeo depexum*, &c. Gruter. Interim notandum, histriones istos serio male multatos. deque eis Juvenal. Sat. 10. --- *ridere potest quis Mamercorum alapas. quanti sua vulnera vendant*, *Quid refert?* carpit enim nobiles qui sua voluntate sipario se locant, & pulpita sponte conscendunt, personam qualemcunque sustinentes. ita & apud Terent. Adelph. 2. 1. *pugnis male excipitur Sannio.* Taubmannus.

30. *Bene ora commentavi.*] Fortasse melius scriberetur una litera dempta, *ora commetavi.* Qui metas ponebant & metabantur agrum, variis locis palos infigebant ad mensuras agendas; *Commetare* autem pro *Commetari.* Salmas. Si cui lectionem vulgatam tueri placeat, haud incommodam ex ea sententiam eruet, si *commutare* simpliciter accipiat pro deformare ora, vulneribus nempe. Neque certe aliud hic quærendum. *Boxhorn.* Haud scio unde petiverit illam vulgatam lectionem *commutavi.* Omnes enim & scripti & editi *commentavi*, idque recte explicat Gruterus: ut Pseud. 1. 5. *Stilis ulmeis conscribere.* ut Catullus: *Ne laneum latusculum natesque mollicellas Inusta tibi turpiter flagella conscribillent.* Gronov.

33. *Nam absque te si esset.*] Oratio solemnis & perelegans: *Absque te esset.* Notata etiam Turnebo lib. 2. 28. & L. Frurerio Verisimil. lib. 2. 1. Usus eadem & Terent. Phorm. act. 1. 4. *Taubm.*

MES. *Sic ſine igitur, ſi tuum negas me eſſe, abire liberum.*
ME. *Meá quidem hercle cauſſa liber eſto, atque ito quo voles.*
MES. *Nempe jubes?* ME. *jubeo hercle, ſi quid imperii eſt in te mihi.*
MES. *Salve mi patrone.* SERV. ALIUS. *cum tu liber es, Meſſenio,*
Gaudeo. MES. *credo hercle vobis. ſed, patrone, te obſecro,*
Ne minus imperes mihi, quam cum tuus ſervos fui.
Apud te habitabo, & quando ibis, una tecum ibo domum.
ME. *Minime.* MES. *nunc ibo in tabernam: vaſa & argentum tibi*
Referam. recte eſt obſignatum in vidulo marſupium
Cum viatico, id tibi jam huc afferam. ME. *affer ſtrenue.*
MES. *Salvom tibi item ut mihi dediſti, redhibebo. hîc me mane.*
ME. *Nimia mira mihi quidem hodie exorta miris modis.*
Alii me negant eum eſſe qui ſum, atque excludunt foras.
Etiam hic ſervom eſſe ſe meum ajebat, quem ego emiſi manu.
Is ait ſe mihi allaturum cum argento marſupium:
Id ſi attulerit, dicam ut à me abeat liber quo volet:
Ne tum, quando ſuus factus ſit, à me argentum petat.
Socer & medicus me inſanire dicebant. quid ſit, mira ſunt. *Diſſ.* quioquid ſit.
Hæc nihilo mihi eſſe videntur ſecius, quam ſomnia.
Nunc ibo intro ad hanc meretricem: quanquam ſuccenſet mihi,
Si poſſum exorare ut pallam reddat, quam referam domum.

39. *Sic ſine igitur.*] Quindecim verſus ſequentes varie tranſpoſiti ſunt in Mſſ. Camer.

57. *Secius quam ſomnia.*] Hunc locum *Varro* olim in *Plautinis Quæſtionibus* ſic explicavit: *Nihilo magis narranda eſſe, quam ſi ea eſſent ſomnia.* Gloſſ. *Secus, aliter, unde ſecius.* Boxhorn.

ACTUS

ACTUS QUINTI SCENA OCTAVA.

MENÆCHMUS Sosicles, MESSENIO.

MEn' hodie usquam convenisse te audax audes dicere,
Postquam advorsum mihi imperavi, ut huc venires?
MES. *quin modo*
Eripui, homines qui te ferebant sublimem quatuor,
Apud hasce adeis; tu clamabas Deûm fidem atque hominum omnium.
Quom ego accurro, teque eripio, vi pugnando, ingratiis.
Ob eam rem, qui te servavi, me amisisti liberum.
Quom argentum dixi me petere, & vasa: tu, quantum pote'st, Mss. quantum potes.
Præcurristi obviam, ut quæ fecisti, inficias eas.
ME. *Liberum ego te jussi abire?* MES. *certo.* ME. *quoi certissumum'st,*
Mepte potius fieri servom, quam te unquam emittam manu.

3. *QUin modo eripui, homines.*] Nihil magis Plautinum & frustra tumultuantur interpretes, accusantque Lambinum, qui recte intellexit. Dicit enim, quin modo te, quia sublimem ferebant homines quatuor, eripui illis. At est, qui putat se observasse, *eripere* quandoque esse disjicere, dispellere. Nimia mira. Ubi hoc quæso? Cicero dicit *eripere lucem.* At id non est disjicere, sed auferre. Rursus Silius dicit *Tenebras eripere lucem.* Ne hic quidem aliter; sic, *rebus nox abstulit atra colorem.* Attamen Virgilius, *nubem eripiam.* Sane & nubes *disjici* vel dispelli potest, non tamen eripiam hic est dispellam, sed demam, detraham. Nec denique secus Silio: *Eripiunt flammæ noctem:* auferunt enim, ut videatur ibi non esse. Nullo igitur hic sano sensu scribetur: *Eripui homines, qui te ferebant sublimem quatuor.* Gronov.

7. *Me petere.*] E taberna diversoria.

10. *Mepte.*] Me ipsum. V. N. Asinar. 3. 3.

ACTUS QUINTI SCENA NONA.

MENÆCHMUS Surreptus, *MESSENIO.*

MENÆCHMUS Sosicles.

SI voltis per oculos jurare, nihilo hercle eâ caussa magis
Facietis, ut ego hodie abstulerim pallam & spinther, pessumæ.
ME. *Pro Dii immortales, quid ego video?* M. SO. *quid vides?*
ME. *speculum tuum.*
M. SO. *Quid negotii est?* ME. *tua est imago; tam consimilis est quam potest.*
M. SO. *Pol profecto haud est dissimilis, meam cum formam noscito.*
M. SV. *O adolescens, salve, qui me servavisti, quisquis es.*
ME. *Adolescens quæso hercle loquere tuum mihi nomen, ni piget.*
M. SV. *Non edepol ita promeruisti de me, ut pigeat quæ velis.*
Mihi est Menachmus nomen. M. SO. *immo edepol mihi.*
M. SV. *Siculus sum Syracusanus.* M. SO. *ea domus & patria est mihi.*
M. SV. *Quid ego ex te audio?* M. SO. *hoc quod res est.* ME. *novi equidem hunc, herus est meus.*
Ego quidem hujus servos sum, sed me esse hujus credidi.
Ego hunc censebam esse te, huic etiam exhibui negotium.

1. *SI vultis per oculos.*] Etsi per oculos velitis jurare, nihilo magis tamen efficietis, ut ego pallam & spinther abstulerim. Alloquitur Erotium & ejus ancillam. Et hic incipit *ἀναγνωρισμός*. *Lambin.*

8. *Non edepol ita promeruisti de me, &c.*] Cum me è manibus servorum, qui me sublimem rapiebant, eripuisti, non ita sane de me promeritus es, ut pigeat me quidquam facere, quod tu velis. Sic infra eadem fabula, *Promeruisti, ut me quid ores, quod voles quin impetres.* Lambinus.

13. *Ego hunc censebam esse te.*] Ego hunc, qui herus meus non est, putabam esse te, qui herus meus es. Sed attendat lector, usque adhuc errare Messenionem, & eum putare esse herum suum, qui non est: eum, qui est, non putare. *Lambin.*

15. De-

Quæso ignoscas, si quid stulte dixi, atque imprudens tibi.
M. So. *Delirare mihi videre, non commeminisli simul*
Te hodie mecum exire è navi? M. *enimvero æquom postulas.*
Tu herus es: tu servom quære: salveto tu: tu vale.
Hunc ego esse ajo Menæchmum. M. Sv. *at ego me.* M. So. *quæ hæc fabula est?*
Tu es Menæchmus? M. Sv. *me esse dico, Moscho prognatum patre.*
M. So. *Tun' meo patre es prognatus?* M. Sv. *immo equidem, adolescens, meo.*
Tuum tibi neque occupare, neque præripere postulo.
Me. *Dii immortales, spem insperatam date mihi, quam suspicor.*
Nam nisi me animus fallit, hi sunt gemini germani duo:
Nam & patrem & matrem commemorant pariter, qui fuerint sibi.
Sevocabo herum. Menæchme. M. So. AMBO. *quid vis?* Me. *non ambos volo.*
Sed uter vostrum est advectus mecum navi? Me. Sv. *non ego.*
M. So. *At ego.* Me. *te volo igitur: huc concede.* M. So. *concessi, quid est?*
Me. *Illic homo aut sycophanta, aut geminus est frater tuus.*
Nam ego hominem homini similiorem nunquam vidi alterum.

15. *Delirare mihi videre.*] Nunc errans Messenio in viam rectam ab hero revocatur, qui sic servum reprehendit. Desipere mihi videris Messenio: qui te servum meum esse neges: hujus esse dicas: an non meministi, te una mecum hodie è navi exire? *Lambin.*

20. *Immo equidem adolescens, &c.*] Immo equidem, ô adolescens: quamvis dixerim, me Moscho prognatum esse patre, ut sum, non tamen tuum tibi patrem occupare aut præripere, æquum esse arbitror. Nam fieri potest, ut & ego Moscho patre natus sim, ut sum, & tu alio patre natus sis, cui nomen Moscho fuerit. *Lambin.*

24. *Nam & patrem & matrem.*] Leg. *Nam & patriam & patrem, &c.* Nulla enim facta est mentio matris. infra primum quæritur, & nominatur. & firmat hanc lectionem, quod servus idem statim repetit: *postea autem eandem patriam ac patrem Memorat.* Lips.

30. Ne-

Neque aqua aquæ, neque lacte est lacti, crede mihi, usquam similius,
Quam hic tui est, tuque hujus. postea autem eandem patriam ac patrem
Memorat, melius est nos adire, atque hunc percontarier.
M. So. *Hercle quin tu me admonuisti recte; & habeo gratiam.*
Perge operam dare obsecro hercle, liber esto, si invenis
Hunc meum fratrem esse. Me. *spero.* M. So. *& ego idem spero fore.*
Me. *Quid ais tu? Menæchmum, opinor, te vocari dixeras.*
M. Sv. *Ita vero.* Me. *huic item Menæchmo nomen est, in Sicilia*
Te Syracusis natum esse dixisti; hic natus est ibi.
Moschum tibi patrem fuisse dixti: huic itidem fuit.
Nunc operam potestis ambo mihi dare & vobis simul.
M. Sv. *Promeruisti, ut ne quid ores, quod velis, quin impetres.*
Tanquam si emeris me argento, liber servibo tibi. *Mss.* tam quasi me emeris arg.
Me. *Spes mihi est, vos inventuros fratres germanos duos*
Geminos, una matre natos, & patre uno uno die.
M. Sv. *Mira memoras. utinam efficere, quod pollicitus, possies!*
Me. *Possum: sed nunc coite. uterque id, quod rogabo, dicite.*
M. Sv. *Ubi lubet, roga: respondebo, nihil reticebo, quod sciam.*
Me. *Est tibi nomen Menæchmo?* M. Sv. *fateor.* Me. *est itidem tibi?*

30. *Neque lacte est lacti.*] Vide Mil. act. 2. 2. Sic & *ovorum similitudo* est in proverbio. *Lacte* autem veteres in recto casu dixisse, notant Grammatici. *T.*

58. *N-*

M. So. *Est.* Me. *patrem fuisse Moschum tibi ais?* M. Sv. *ita vero.* M. So. *& mihi.*
Me. *Esne tu Syracusanus?* M. Sv. *certo.* Me. *quid tu?* M. So. *quippini?*
Me. *Optume usque adhuc conveniunt signa, porro operam date.*
Quid longissume meministi, dic mihi, in patria tua?
M. Sv. *Cum patre ut abii Tarentum ad mercatum, tum postea*
Inter homines me deerrare à patre, atque inde avehi.
M. So. *Juppiter supreme, serva me.* Me. *quid clamas? quin taces?*
Quot eras annos gnatus, cum te pater à patria avehit?
M. Sv. *Septuennis: nam tum dentes mihi cadebant primulum.*
Neque patrem unquam post illa vidi. Me. *quid? vostrum patri* Cola. quid? vos tum patri.
Filii quot eratis? M. Sv. *ut nunc maxime memini, duo.*
Me. *Uter eratis, tun' an ille major?* M. Sv. *aeque ambo pares.*
Me. *Quî id potest?* M. Sv. *gemini ambo eramus.* M. So. *Dii me servatum volunt.*
Mv. *Si interpellas, ego tacebo.* M. So. *potius taceo.* Me. *dic mihi,*
Uno nomine ambo eratis? M. Sv. *minime. nam mihi hoc erat,*
Quod nunc est, Menachmus: illum tum vocabant Sosiclem.
M. So. *Signa agnovi: contineri, quin complectar, non queo.*
Mi germane, gemine frater, salve, ego sum Sosicles.
M. Sv. *Quomodo igitur post Menachmo nomen est factum tibi?*

58. *Vostrum patri filii quot eratis?*] *Vostrum* Gen. divisionis: & hic explicandus: Ex vobis, quot eratis filii patri, sc. vestro? *Lambin.* Lege; *vos tum.* Scalig.

68. *Te*

M. So. *Postquam ad nos renunciatum est, te & patrem esse mortuum,*
Avos noster mutavit: quod tibi nomen est, fecit mihi.
M. Sv. *Credo ita esse factum, ut dicis. sed mihi hoc responde.* M. So. *roga.*
M. Sv. *Quid erat nomen nostræ matri?* M. So. *Theusimarche.* M. Sv. *convenit.*
O salve insperate, multis annis post quem conspicor,
Frater. M. So. *& tu, quem ego multis miseris laboribus,*
Usque adhuc quæsivi, quemque ego esse inventum gaudeo.
Me. *Hoc erat, quod hæc te meretrix hujus vocabat nomine.*
Hunc censebat te esse, credo, cum vocat te ad prandium.
M. Sv. *Namque edepol hic mihi hodie jussi prandium appararier,*
Clam meam uxorem, quoi pallam surripui dudum domo.
Eam dedi huic. M. So. *hancne dicis, frater, pallam, quam ego habeo?*
M. Sv. *Quomodo hæc ad te pervenit?* M. So. *meretrix huc ad prandium*
Me abduxit; me sibi dedisse ajebat. prandi perbene:
Potavi, atque accubui scortum: pallam, & aurum hoc mihi dedit.
M. Sv. *Gaudeo edepol, si quid propter me tibi evenit boni.*

68. *Te & patrem esse mortuum.*] Si hoc verum sit, Comœdia tota probetur vana. Nam cur tantopere fratrem quæreret, si rumor *mortuum* potius quam *surreptum* attulisset? Immo Prologo clare dicitur; parentem esse emortuum, puerum vero subductum. Quare scribendum, *Postquam ad nos renunciatum est de te, & patrem esse emortuum.* Is. Pont.

72. *Post quem conspicor.*] V. N. Mostell. act. I. 2.

73. *Frater. M. So. & tu.*] Si repetitum interponeretur verbum *Salve*, esset & oratio perfectior, & numeri pleniores; qui absque hoc Ἀσπασμοῦ (. sunt explicandi. *Camer.*

Nam illa cum te ad ſe vocabat, me eſſe credidit. Lambin. me te eſſe cred.

ME. *Nunquid me morare, quin ego liber, ut juſſisti, eam?*

M. SV. *Optumum atque æquiſſumum orat frater: fac cauſſâ meâ.*

M. SO. *Liber eſto.* M. SV. *cum tu es liber, gaudeo Meſſenio.*

ME. *Sed meliore eſt opus auſpicio, liber perpetuo ut ſiem.*

M. SO. *Quoniam hæc evenerunt, frater, noſtrâ ex ſententiâ,*

In patriam redeamus ambo. M. SV. *frater faciam ut tu voles.*

Auctionem hîc faciam, & vendam quicquid eſt, nunc interim.

Eamus intro, frater. M. SO. *fiat.* ME. *ſcitin' quid ego vos rogo?*

M. SV. *Quid?* ME. *mihi ut præconium detis.* M. SV. *dabitur.* ME. *ergo nunc jam*

Vis conclamari auctionem fore? quo die? M. SV. *die ſeptimi.*

ME. *Auctio fiet Menæchmi mane ſane ſeptimi.*

Venibunt ſervi, ſuppellex, fundi, ædeis, omnia

88. *Sed meliore, &c.*] Lipſius lib. 1; ad Tacitum, Libertas ſeu Manumiſſio, inquit, duplex; Juſta; Non juſta. *Juſta*, quæ vindicta, cenſu, teſtamento data: *Non juſta*, quæ inter amicos in conviviis; per epiſtolam. Juſta illa qui manumiſſi, plane pleneque liberi: qui altera, vinclo adhuc quodam attinebantur ſervitutis. Scite ergo ob hunc iteratæ (hæ ſunt *iterationes*, quarum mentio Juſtin. Novell. 78.) ſervitutis metum Meſſenio ſervus, qui inter amicos manumiſſus, ſubjicit. *Lambini* commentum ineptum: *Lipſii* nimis longe petitum. Certo certius eſt, Meſſenionem alludere ad id, quod ſupra quoque à putativo ſuo domino Menæchmo ſurrepto liber eſſe juſſus fuerat, & tamen poſtea à vero hero in ſervitutem retrahebatur. Ait igitur opus ſibi eſſe meliore auſpicio, quam paulo ante, cum etiam liber fiebat, ſed non diu. *Piſtor.* Vide. N. Epid. act. 5. 2. Milit. act. 4. 1.

93. *Mihi ut præconium detis.*] Ut me in hac auctione præconis munere fungi ſinatis. *T.*

95. *Auctio.*] Vide notas Epid. 2. 2.

67. *Quique licebunt.*] Dicuntur autem res venales *licere*, & quæ certo pretio indicatæ ſunt. Contra, *liceri.* Mart. lib. 6. 66.

Parvo quum pretio diu liceret.

Valla lib. 3. c. 28. & V. N. Stich. 2. 1. Lambin.

99. *Vix,*

Venibunt, quiqui licebunt, præsenti pecunia.
Venibit uxor quoque etiam, si quis emptor venerit.
Vix credo tota auctione capiet quinquagesies.
Nunc spectatores valete, & nobis clare applaudite.

99. *Vix, credo, tota auctione, &c.*] Menæchmus vix, ut credo, ex omnibus bonis auctione venditis, rediget sestertium quinquagies centum millia, id est, circiter centum quinquaginta aureorum nostrorum millia. *Lambin.*

FINIS MENÆCHMORUM.